This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

J. H. KRELAGE.

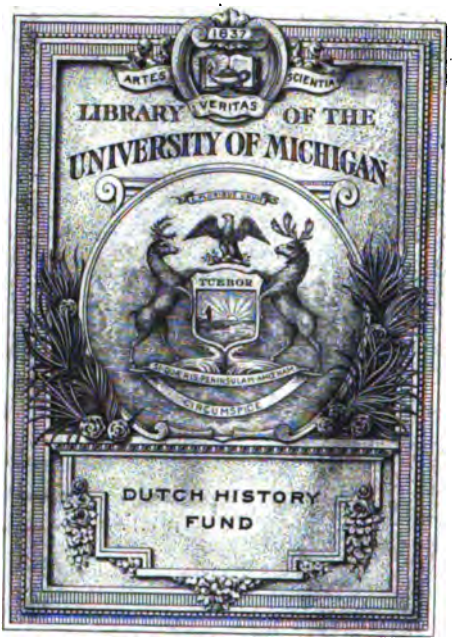

Digitized by Google

AF
14
V1

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1832.

Digitized by Google

Digitized by Google

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1832.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1832.

Digitized by Google

Digitized by Google

Dutch lit.
Nijhoff
16-3-24
10242

INHOUD
VAN HET
MENGELWERK.

Over eene gewigtige omſtandigheid bij de Verrijzenis van den Heiland; of iets over MATTH. XXVIII: 2. Door S. I. Z. WISELIUS. Bl. 1
De *Phyſilis*. 14
Iets uit een ſchrijven van *Berlijn* nopens de *Cholera*, 18 Sept. ll. 16
Aanſpraak, gedaan in de Vergadering der *Vrieſche* Doopsgezinde Societeit te *Leeuwarden*, 26 Mei 1831, door F. HOEKSTRA, *Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Harlingen*. 18
Tafereelen van *Rusland*. (*Vervolg van bl.* 582 *des vorigen Jaars.*) *Verdraagzaamheid.* — *De Thee*. 25
Thee-inzameling door Apen. 33
Europa's Toekomst. Door Mr. A. F. SIFFLÉ. 34
Conferentie en Stormwind. Door W. H. WARNSINCK, Bz. 37
Nederland. Door H. KNIJFF, Az. 41
De *Manchenillier*. Klaaglied. Naar MILLEVOYE. Door E. J. POTGIETER. 43
Balans. Door H. J. FOPPE. 44
Iets over den Oorſprong van het *Engelſche* Volkslied: *God ſave the King*. 47
De kostbare Viool. *Anecdote*. 47
Parool en Liefde. 48
De Proclamatie van *Lyon*. 48
Op de Verloting van Boeken, te *Groningen*, ten voordeele des Vaderlands. Door J. W. IJNTEMA. 48
Verhandeling, over de Regten en Pligten van den Mensch, als Burger. Door Mr. A. F. SIFFLÉ. 49
Tafereelen van *Rusland*. (*Vervolg van bl.* 33.) *Godsdienst*. 69
Verhaal van den Brand van *Pera*. Door een' Ooggetuige. 72
Een Bezoek bij BILDERDIJK, in den Zomer van 1831. 81
Nationale Kleederdragt. Door W. H. WARNSINCK, Bz. 87
Menſchenhoofden, een nieuw Handelsartikel. Door DEPPING. 89
TALLEYRAND, volgens LUDWIG BÖRNE. 91

Digitized by Google

INHOUD.

Afscheidgroet aan mijnen Neef WILLEM HENDRIK WARNSINCK, JZ. bij het eindigen van zijnen verloftijd, den 15 Dec. 1831. Door W. H. WARNSINCK, HZ. 92
Feestdronk. Door E. T. L. W. 94
Lied voor niet gedecoreerde Schutters, die hunnen pligt hebben gedaan. 95
Aan de *Franschen*. *Puntdicht*. 96
Verhandeling, over het voorregt van een Vaderland te hebben, rijk in herinneringen. Door Mr. C. BACKER. 97
Iets, over de inzameling en bewerking van het stroo voor de *Florentijnsche* Dameshoeden. 106
Iets, over REINIER CLAESZ. van *Amsterdam*, Vice-Admiraal van *Holland*. Door W. VAN GENDT DE LEEUW, *Predikant te Hardinxveld*. 108
Tafereelen van *Rusland*. (*Vervolg van bl.* 124.) *Volksvermaken*. — *Huwelijk*. — *Doop*. 116
De Pest in *Egypte*. 124
NAPOLEON BUONAPARTE. *Ode*. Naar Lord BYRON. Door E. J. POTGIETER. 129
Openbare Slaapzalen in *Londen*. 133
Cholera-Anekdote? 135
Iets over de Kweeking der *Dalia's*. 136
Karakteristiek der *Engelschen*. 137
Anekdote van DE LAVILLATTE. 137
De Jongeling, Man en Grijsaard. Door P. MABÉ, JR. 138
Dronk bij den Maaltijd der oud-Studenten van de Doorluchtige School te *Amsterdam*. 139
Toast, ter gelegenheid van eenen Feestdisch op 's Konings Verjaardag, ingesteld door L. ERNST KROON. 140
Het Muschje. Door O. GRAVÉ, JZ. 142
Het Recept. 144
De Oorlog uit een godsdienstig oogpunt beschouwd. Door J. A. HELPER SESBRUGGER, *Predikant bij de Evang. Lutherschе Gemeente te Enkhuizen*. 145
Over de Ademhaling der Planten. 163
Verhaal van de Schipbreuk van het *Fransche* Koopvaardijschip *l'Éole* op de kust van het *Kaffersland*, in April 1829. 166
Sf. Simonismus en *Christendom*. 172
Iets over Meiboomen. 182
Vaderlandlievende Overdenking. Door PETRONELLA MOENS. 184
Armoede. *Fragment*. Naar SOUTHEY. Door M. MARTENS. 187

Digitized by Google

INHOUD.

Ernstige Overpeinzing van het Tabakrooken, met verwerping van het Snuiven, en een Banvloek over de Pruimers. Naar BURMAN. Door MAY VAN VOLLENHOVEN. 189

Aandoenlijke Onnoozelheid. 191

Op de *Aanspraak* van den Maire van *Lyon* aan den jongen Hertog VAN ORLEANS. Door J. W. IJNTEMA. 192

Op het in *België* voorgestelde Verbod van Hennep-uitvoer. 192

Op zeker verzenmakend Ingenieur. 192

Tijdstroom. 192

Redevoering, over den Volksaard in het algemeen, en dien van *Nederland* in het bijzonder. Door B. T. LUBLINK WEDDIK, *Evang. Luth. Predikant te Purmerende.* 193

Over het gebruik van Glas bij de Ouden. 208

Hangende Tuinen. 209

Laat ons navolgers zijn van het goede! 212

Verhaal van de Schipbreuk van het *Fransche* Koopvaardijschip *l'Eole* op de kust van het *Kaffersland*, in April 1829. (*Vervolg en slot van bl.* 172.) 214

St. Simonismus en *Christendom.* (*Vervolg en slot van bl.* 182.) 221

OTTO CLANT. Door A. C. W. STARING. 229

Overleveringen bij de Wilden in het noordelijkste gedeelte van *Amerika.* 231

De kostbare Bibliotheek. 233

De Loods. 234

Blik op de Vorsten en Volken van *Europa*, in vergelijking met onzen geëerbiedigden Koning en ons Vaderland. Door J. W. IJNTEMA. 236

Staat- en Huisbestuur. 240

Middel om altijd Grasboter te hebben. 240

Naberigt. 240

Nederland in 1672 en in 1830 en 1831. Door Dr. O. VAN TRICHT, AZ., te *Enkhuizen.* 241

Iets over het *St. Simonismus.* Door Dr. J. E. FRISSER, *Predikant te Winschoten.* 264

Geschiedkundige Aanteekeningen, betrekkelijk het Hoogheemraadschap van *Rhijnland* en deszelfs verschillende Uitwateringen. Door F. W. CONRAD, *Ingenieur van den Waterstaat.* 268

Kolonie van Egels. 277

Digitized by Google

INHOUD.

Gevecht tusschen een' Leeuw en een' Olifant; benevens eenige Bijzonderheden, rakende een' anderen Olifant, thans te *Parijs*. 278
Oordeel eens *Franschmans* over de, dezer dagen, te *Parijs* zoo doldriftig behandelde zaak van het *Pantheon*. 280
Vor VAN SPEYK'S *Bild*. Door LA MOTTE FOUQUÉ. 282
België en de *Belgen*. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 283
Italiaansche Litanij. 284
Het Kikvorschlied. Door J. W. IJNTEMA. 285
De Heeren LEBEAU en GENDEBIEN in de Hooge Raadsvergadering van *België*. Door J. W. IJNTEMA. 288
Keizerlijke Compositie. 288
De merkwaardige Cholera- of Pest-ziekte van de XIVde Eeuw. Door den Weleerw. G. H. M. DELPRAT, *V. D. M. te Rotterdam*. 289
IJzeren Spoorweg tusschen *Liverpool* en *Manchester*. 303
Iets over de Trekvogels. 306
De Koning der *Nederlanden* Beschermheer van stoute Ontwerpen. 308
Geschiedkundige Aanteekeningen, betrekkelijk het Hoogheemraadschap van *Rhijnland* en deszelfs verschillende Uitwateringen. (*Vervolg en slot van bl.* 277.) 310
Een woord, betrekkelijk het verlangde Vrouwengenootschap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen. 319
Tafereelen van *Rusland*. (*Vervolg van bl.* 124.) *Verwarming en Baden*. 321
Herinnering aan *Gelderland*. Door W. GLEUNS, JR. 326
Betrekkelijke zwaarte der Hersenen bij den Mensch en den Walvisch. 330
De Doodgraver. *Eene ware Anecdote*. 330
Bij den dood van CORNELIS WILLEM WESTERBAEN, aan mijnen Broeder, Student in de Godgeleerdheid. Door J. BRESTER, A.Z. 331
Bij het beschouwen der Beeldtenis van VAN SPEYK. Naar LA MOTTE FOUQUÉ. Door J. W. IJNTEMA. 333
Schrander Onderrigt. 334
Trio, door de Heeren RODENBACH, GENDEBIEN en DUMORTIER, in de Hooge Raadsvergadering van *België*. Door J. W. IJNTEMA. 335
Aan WILLEM DEN EERSTEN. 336
De Schaamte. 336
Verhandeling, over het oogpunt, waaruit men Staatsomwentelingen behoort te beschouwen. Door Mr. C. BACKER. 337

Digitized by Google

INHOUD.

De Koning leve! — Eene Rede, gehouden door G. B. BOSCH, *Predikant te Curaçao*, naar aanleiding van *II Kon. XI*: 12b., verkort medegedeeld. 352
Tafereelen van *Rusland*. (*Vervolg van bl.* 326.) *Goedhartigheid der Rusſen.* 360
De Twintigſte Eeuw. *Eene Humoriſtiſche Groteske.* Door L. T. L. W., te *Purmerende.* 366
Vrouwenmoed, bijna gelijk aan den moed van VAN SPEYK. 371
Anecdote, ontleend uit de *Gedenkſchriften* van den Graaf LAVALLETTE. 372
Voorjaarszucht. Door D. T. L. W. 374
Kleine Proeve van *Hollandſche* Liederen op vreemde Zangwijze. Door J. P. HEIJE. 376
Paraphraſe van eenige zinſneden, door een viertal Leden gebezigd in de Hooge Raadsvergadering van *België*. Door J. W. IJNTEMA. 378
Vergelijking van den tachtigjarigen Oorlog onzer Vaderen tegen *Spanje* met den Vrijheidsoorlog der *Joden*, onder de *Makkabeërs*, tegen *Syrië*. Door S. K. DE WAARD, *Leeraar der Doopsgezinden te Haarlem.* 381
Opdelvingen te *Pompeji*. 401
Nog iets over de Meiboomen. Door den Baron VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT. 404
Tafereelen van *Rusland*. (*Vervolg van bl.* 366.) *Het Reizen.* 404
Verhaal van de wegvoering eener jonge *Griekin* te *Smirna*. Eene Bijdrage tot de kennis van het *Grieksch* Karakter. 411
Toevoegſel tot het in No. VII van dit Tijdſchrift geplaatſte over den IJzeren Spoorweg tuſſchen *Liverpool* en *Manchester*. 418
Wederwoord, betrekkelijk het verlangde Vrouwengenootſchap tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen. 419
Toast aan het Vaderland, in Februarij 1832. Door Mr. H. J. H. MODDERMAN, *Advocaat te Winſchoten.* 423
Lof der *Belgen*. 423
DAINE van buiten en van binnen bekeken. *Een Magnetiſche Droom.* Door J. W. IJNTEMA. 426
Gedachten na het hooren eener Verhandeling over de *Arteſiſche* Boorputten. (Voorgelezen in eene Letterkundige Maatſchappij.) 429
Iets uit een ſatyriek Geſchrift, dezer dagen uitgekomen, van Dr. MISES, te *Leipzig*, over de *Cholera*. 441
Tafereelen van *Rusland*. (*Vervolg en ſlot van bl.* 411.) *De Rusſiſche Taal.* 449

Digitized by Google

INHOUD.

Mahomedaansche Lijkplegtigheden. (Volgens de twaalfjarige Waarnemingen van eenen *Engelschman* bij een *Muzelmansch* Huisgezin in *Indië.*) 452
De Straat *Toledo* te *Napels.* 457
Bijzonderheden, aangaande de *Turken* en *Arabieren.* 463
De Harpenaar. *Dichtmatige Vertelling.* Door H. A. VAN LANGELAAR, W. Z. 465
Invallende Gedachten. 471
Zucht voor Wetenschap. 471
De Magt der Verbeelding. 471
Fransche gehalte van sommige woorden; volgens JENS BAGGESEN. 472
De Conferentie en de Cholera. 472
Grafschrift op eene Ongevoelige. 472
Over het kenmerkende der hedendaagsche en der ware Verlichting. Eene Voorlezing van J. BAKKER, *Predikant bij de Hervormde Gemeente te Sappemeer, in de Provincie Groningen.* 473
Wat voegt ons, *Nederlanders*, nu de *Aziatische Cholera* ook tot ons is doorgedrongen? Een welmeenend woord van bemoediging. 489
Verslag van het Eiland *Bali*, doch meer bepaaldelijk van het Vorstendom *Bali Balilling.* Door de Zendelingen MEDHURST en TOMLIN. 493
Bijvoegsel tot het Artikel OTTO CLANT, voorkomende in dit Tijdschrift, No. V. Door A. C. W. STARING. 499
Letterlijk Afschrift van de *Leuvensche Courant* van den 14 of 15 Augustus 1831. 502
Treffende Bewaring van tweederlei verschrikkelijk Doodsgevaar. Door J. B. CHRISTEMEIJER. *Eene ware Gebeurtenis.* 509
Kunst, om, met Dobbelsteenen, Gedichten te vervaardigen. Een in *Duitschland* uitgevonden Spel. 514
Brief van J. IMMERZEEL aan den Redacteur van dit Tijdschrift. 515
Lierdicht aan MEMMIUS, bij de beschouwing eenes Kaart van het Wereldstelsel. Naar het *Latijn* van J. BALDUS. 517
Dichthulde aan Z. M. den Koning op Hoogstdeszelfs zestigsten Verjaardag. Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 518
Iets, betrekkelijk de toeneming van het noodlottig verschijnsel van den Zelfmoord in *Oud-Nederland.* 521
Cholera. 529
Iets over den toestand der Drukpers in *Turkije* tot op dezen tijd. 533

Digitized by Google

Verslag van het Eiland *Bali*, doch meer bepaaldelijk van het Vorstendom *Bali Baliling*. (*Vervolg van bl.* 499.) 536
MARCUS TULLIUS CICERO in de Kerkers der Inquisitie. 543
De *Fransche* Tooneelspelers weleer en thans. 551
De Ezel. *Luimig Dichtstuk*. Door J. KRAMERS, Jz. 557
Lofdicht op den Prins VAN CONDÉ. 563
Puntdicht op *Madame* DE POMPADOUR. 563
Op een' Vervaardiger van Grafschriften. 563
De Edelman en de *Jood*. } 564
PHILIPS DE III en de Hertog VAN LERMA. } *Anekdoten*. 564
Twee Soldatengebeden. 564
Voorlezing, over onzen, in den afgeloopen tijdkring (1831), heerlijk ontwikkelden Volksgeest, als de gelukkigste uitzigten voor de toekomst opleverende. Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 565
Treurige toestand van den Koophandel te *Londen*. 582
Vlaggen. 585
De *Fransche* Tooneelspelers weleer en thans. (*Vervolg en slot van bl.* 557.) 587
Tafereel van den *Mont-Parnasse* te *Parijs*. 592
Tegenwoordigheid van geest in den Generaal MINA. 598
Een paar edele Trekken uit de tijden van het *Fransche* Schrikbewind. 601
Aan *Lord* ABERDEEN. Door F. W. CONRAD. 602
Coupletten, ter gelegenheid van 's Konings zestigsten Jaardag. Door Mr. A. F. SIFFLÉ. 604
Holland. 606
Kinderdagen. Door A. DE JONG, GTZ. 609
Zoo vereert men Koning LEOPOLD! 611
Leerrede ten betooge, dat God in het lijden van Zijne schepselen, op zichzelf beschouwd, geen behagen schept. Door F. HOEKSTRA, *Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te Harlingen*. 613
Bezoek te *Newgate*, in September 1831. 625
Herinneringen uit de Geschiedenis van *Portugal*. 632
Schilderijverkoopingen te *Parijs*. Door DEPPING. 640
Verslag van het Eiland *Bali*, doch meer bepaaldelijk van het Vorstendom *Bali Baliling*. (*Vervolg van bl.* 543.) 648
Opmerkelijke Bewaring der Voorzienigheid. 655
De Tijger van het Schrikbewind. 659

Digitized by Google

INHOUD.

Anecdote van den Dag. 659
Nuttige Wenk, naar Vader CATS, vooral in deze dagen. 660
Heilzame Gevolgen van den benarden toestand, waarin wij door de vijandschap der *Belgen* ons bevinden. Door S. P. WIBLING. 661
Ontwerpen tot vereeniging van den *Atlantischen Oceaan* met de *Stille Zuidzee*. (IIIde Artikel.) Met een *Kaartje*. 673
Herinneringen uit de Geschiedenis van *Portugal*. (*Vervolg en slot van bl.* 640.) 678
Fragment uit eenen Brief, over eenige Gebreken en Misbruiken bij de Eerdienst te platten lande. 691
De *Cholera* te *X*. 695
Opmerkelijke Vruchtbaarheid en treffende Gelijkheid bij ééne Familie. 703
De Schim van WILLEM DEN EERSTEN aan *Nederland*. Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 704
Aan eene Vaderlandsche Juffer, op hare vraag: welke is dan de *Hollandsche* Kleeding? Door P. HANOU VAN ARUM. 707
Pourparler in een Koffijhuis, in den geest gehoord. Door J. W. IJNTEMA. 708
Iets, over het Gevoel van Eer. 709
Grafwandeling op het *Parijzer* Kerkhof van *Père* LA CHAISE. 719
Het Gevoelen van een' *Engelschman* over Oorspronkelijkheid. 731
Staatkundige Opmerking. 732
Iets over de Vondelingen in *Frankrijk*. 732
Gasverlichting te *Parijs*. 732
Gemoedelijke Bezorgdheid in een' *Iersch*' Soldaat en edel Gevoel in een' *Neger*. 733
De Vrouw met den Baard. 735
De kale Jonkers. 736
De Leeuw ontwaakt! Door LUBLINK WEDDIK. 736
Ode aan BILDERDIJK. 737
In vreemde Taal niets Nationaal. *Eene ware Anekdote*. Door P. HANOU VAN ARUM. 739
Aan den Stoom. 740

Het *Kaartje* te plaatsen tegenover bladz. 678.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER EENE GEWIGTIGE OMSTANDIGHEID BIJ DE VERRIJZENIS VAN DEN HEILAND.

In de Bijbeloefeningen, welke ik, ter bevestiging van mijn geloof en ter opscherping (mag ik het eens zoo noemen) van mijne oordeelkunde, van tijd tot tijd voor mijzelven houde, had ik sinds lang de gewoonte van, even als bij andere letteroefeningen, niet alleen aan te teekenen, wat mij als bijzonder opmerkelijk of als voor verschillende uitleggingen vatbaar voorkwam, maar ook van dan daarover rijpelijk na te denken, of het mij misschien mogt gelukken, dienaangaande iets te vinden, hetwelk mij bevredigde. Viel mij zulks te beurt, ik bragt mijne gedachten, met redenen omkleed, terstond ten papiere. Onder de alzoo verzamelde aanteekeningen nu bevindt zich eene, welker gemeenmaking de geachte Redactie van dit Maandwerk, na aan dezelve kennis te hebben bekomen, van mij verlangde: zij betreft MATTHEUS XXVIII: 2.

Maar hoe! Ik, een leek, het wagen, om, bij het aanwezen en te midden van eene menigte doorgeleerde en schrandere geordende Schriftverklaarders, als schrijver op te treden in het zoo teedere vak der Gewijde Uitlegkunde? Welk eene drieste onderneming! Geen wonder, dat ik steeds bleef aarzelen. Eindelijk echter ben ik er, alhoewel schoorvoetende, toe overgegaan; doch wat mijn besluit meest heeft bepaald, is geweest eene Aanteekening van wijle den Eerw. P. BROUWER, PZ., gevoegd bij zijne *Proeve ter overeenbrenging van de verschillende berigten der Euangelisten, aangaande de geschiedenis der opstanding van* JEZUS CHRISTUS (*), welk geschrift ik met geen klein genoegen en

(*) *Godgel. Bijdr.* voor dit jaar, Vden D. 3de St.

Digitized by Google

veelzins tot mijne onderrigting gelezen heb, zoo over het algemeen, als inzonderheid betreffende MARKUS XVI, van het 1ſte tot het 8ſte en van het 9de tot het 20ſte vers.

Dat de Eerw. BROUWER het woord σεισμὸς (MATTH. t. a. p.) niet heeft willen verſtaan hebben van eene eigenlijk gezegde aardbeving, verheugde mij grootelijks, als met mijn gevoelen overeenſtemmende: trouwens vele hedendaagſche (ook enkele vroegere) Bijbelverklaarders ſtaan mede in dat begrip. Daar echter de voorſtelling van de groote gebeurtenis zelve, zoo als men dezelve in het boven gedachte vertoog vindt, wijd verſchilt van de mijne, welke (zoo ik beſcheidenlijk en met onderwerping aan beter oordeel geloove) nergens *aldus* voorkomt, en bovendien een tastbaar, ja noodzakelijk verband daarſtelt tusſchen den nederdalenden Engel en de zaak, door σεισμὸς aangeduid, gevoelde ik mij, ſchier mijns ondanks, onwederſtaanbaar gedrongen, om nu aan het verlangen der voorz. Redactie te voldoen, en haar mijn geſchriftje ter plaatſing af te ſtaan.

Ik geef mijne gedachten zoo, als ik ze, nu tien of elf jaren geleden, heb op het papier geſteld, met eenige verdere bedenkingen echter, over den oorſpronkelijken tekst van MATTHEUS Euangelie en over den toenaam van den Apostel SIMON, vermeerderd.

Welligt bevat het door mij geleverde niets of weinig nieuws; misſchien ook heb ik hier en daar den bal deerlijk misgeſlagen: in het eerſte geval vraag ik, voornamelijk onze eerwaarde Godgeleerden, om verſchooning; in het andere bid ik hen om inſchikkelijkheid en, zoo mogelijk, om teregtwijzing. Op beide mij in nederigheid verlatende, doe ik mijn ſtukje hierna volgen.

Amſterdam, S. I Z. WISELIUS.
den 24 November 1831.

Digitized by Google

IETS OVER MATTHEUS XXVIII: 2. *Daar geſchiedde* (ontſtond) *een groote* (zware) *aardbeving.*

Hebben MARIA MAGDALENA, MARIA, de moeder van JAKOBUS en JOZES, en SALOME, die gezamenlijk en van allen de eerſte (het zij uit Jeruzalem, het zij van Bethanië) naar het graf zijn gegaan, niets bemerkt van de zware aardbeving, welke te dier tijd moet hebben plaats gehad? Deze vraag is dikwijls gedaan; ik heb ook meermalen het een en ander over dat onderwerp gelezen, doch nooit iets, wat mij volkomen bevredigde. Dat de Vrouwen van zoodanig een ontzettend natuurverſchijnſel geene melding hebben gemaakt, ſchijnt, dunkt mij, uit het ſtilzwijgen van onzen Euangelist, nader nog uit JOH. XX: 2, beſloten te mogen worden (*).

Maar indien de aardſchok eens door de Vrouwen onder weg gevoeld ware geweest, welke uitwerking zou dit op haar gehad hebben, vooral bij de treurige en ontroerde gemoedsgeſteltenis, waarin zij zich bevonden? Geene andere zekerlijk, dan die van doodelijken ſchrik. En zoude eene zoodanige hevige aandoening in dat tijdſtip voor de oogmerken der Voorzienigheid bevorderlijk geweest zijn? Geheel het omgekeerde, zoo ik geloof.

(*) MARIA MAGDALENA immers liep vooruit, en bemerkte, dat de ingang van het graf geheel geopend was. De ſteen, dien zij zelve er voor had zien plaatſen, (MARK. XV: 47, vgl. met XVI: 3) zag zij niet meer. Waaraan nu ſchrijft zij dit toe? Aan eene hevige beweging van den grond, welke zij en hare togtgenooten, ingevalle van eene wezenlijke, en nog wel van eene groote of zware aardbeving, onder weg gevoeld moesten hebben? Neen! zij denkt alleenlijk aan gepleegd geweld, en in dat zelfde denkbeeld blijft zij nog veel later, tot dat de HEER zich levend aan haar vertoond had.

Wat PETRUS en JOHANNES, van het graf naar de ſtad terugkeerende, aangaande de oorzaak dezer opening gedacht hebben, is mij niet klaar. De reden dier onzekerheid zal ik bij eene nadere gelegenheid aan het oordeel van meerkundigen voorſtellen.

Digitized by Google

Men bemerkt ook duidelijk, dat alles er naar beſchikt was, om deze Vriendinnen van den HEER op te beuren en te bemoedigen.

Wat dan? Heeft de aardbeving zich bepaald tot de allernaaste ommeſtreken van het graf, zonder verder eenige trilling in den grond te weeg te brengen? Buiten een dadelijk wonderwerk ware dit onmogelijk geweest (*). Zal men dan ook liever aan iets anders denken, dan aan hetgeen wij altijd door *aardbeving* verſtaan?

Als wij letten op het redengevend koppelwoordje γὰρ, waardoor (MATTH. t. a. p.) σεισμὸς ἐγένετο μέγας (*daar geſchiedde een groote aardbeving*) aan het volgende (*een Engel des Heere* enz.) is verbonden, dan moeten wij, dunkt mij, van zelve geleid worden op het denkbeeld, om voor het woord σεισμὸς eene andere beteekenis, dan die van *aardbeving*, te zoeken, daar toch eene aardbeving geen noodzakelijk gevolg is, noch van het nederdalen van eenen Engel, noch van het afwentelen van den graffteen van voor den ingang der ſpelonk, en de zin evenwel, behoudens het denkbeeld eener eigenlijk gezegde aardbeving, zulks, van wege het gezegde koppelwoord γὰρ (*want*), noodwendig zoude vorderen.

Wat beteekt σεισμὸς dan al meer? Het beteekent ook in 't algemeen *trilling*, *beroering*, alsmede, gelijk door de Engelſche Godgeleerden reeds is aangemerkt, *groote beweging*, *ſchudding*,

Maar, behalve de gemaakte bedenking, zijn er nog andere zwarigheden tegen eene wezenlijke aardbeving. Zouden b. v. de Overpriesters in dat geval zich van zoodanige omſtandigheid niet bediend hebben, veeleer dan van de lompe leugen, welke zij den Wachteren in den mond gaven, om de opſtanding, voor zoo veel het

(*) Ik ben wel verre af van den zulken aan te hangen, die helaas! allerlei pogingen aanwenden, om de wonderwerken uit den Bijbel weg te redeneren; maar ik ben evenzeer afkeerig van de wonderwerken noodeloos te vermenigvuldigen.

Digitized by Google

gerucht daarvan zich mogt verſpreiden, geen geloof te doen vinden? Veel aannemelijker toch ware het geweest, dat bij zoodanigen aardſchok de grond was vaneengeſpleten (iets in die rotſige oorden geenszins vreemd) en dat bij deze zelfde gelegenheid het lijk van den gekruisten Nazarener in de aarde was weggezonken en alzoo geheel bedolven geraakt. Ligtelijk hadden zij vervolgends alle plaatſelijk onderzoek kunnen beletten of voorkomen. Zij hadden nog meer kunnen verrigten. In de graffpelonk zelve waren ondergravingen te doen, of andere kunstbewerkingen aan te wenden geweest, om eene zoodanige vertelling algemeen ingang te doen vinden en haar zeer waarſchijnlijk te maken. Latere Rabbijnen hebben dan ook werkelijk dergelijke praatjes ter bane gebragt, wel beſeffende, dat het gebezigde voorwendſel van de Wachters bij geen mensch van gezonde herſenen eenigen duurzamen indruk maken kon (*).

Ik weet wel, dat σεισμὸς, zonder de bijvoeging van τῆς γῆς, bij goede *profane* Schrijvers ook *aardbeving* beteekent, onder anderen bij PLUTARCHUS, *in Ageſil.* C. 3. *ed* REISKII: ἐκβαλόντα σείσμῳ τοῦ ἁλμύρου τὸν Ἄγιν; en bij THUCYDIDES, L. IV. C. 52: καὶ τοῦ αὐτοῦ μήνος ἐσταμένου ἔσεισε, op welke plaats DUKER zelfs uitdrukkelijk zegt: *terrae motus exſtitit;* maar ik lees toch ook MATTH. XXVII: 51. καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, en bij JOSEPHUS, *Ant.* L. XV. C. 5. S. 1. p. 752: σεισθεῖσα ἡ γῆ, en nog eens, *Bell. Jud.* L. I. C. 19. T. II. p. 101. *ed.* HAVERK. ἡ γῆ σεισθεῖσα; ja, wat

(*) Het heeft mij in der tijd zeer verwonderd, bij den Heer VAN DER PALM, in zijne Vertaling van MATTHEUS, niets te dezer zake op dit ons 2de vers aangeteekend te vinden; nog meer, dat de *aanteekening* op het 4de vers geenen twijfel ſchijnt over te laten, of deze onze groote Geleerde beſchouwt het gebeurde als eene ware aardbeving. Dit, ik erken het, vergroot niet weinig mijne beſchroomdheid, om met mijn geſchrijf te voorſchijn te komen. — Ook de Heer ROELING ſchijnt van dit gevoelen te zijn, *Weg der Zaligheid*, Iſte D. bl. 540.

Digitized by Google

meer is, bij onzen eigen Euangelist wordt, in ons Hoofdſt. vs. 4, dit zelfde werkwoord in eene geheel andere beteekenis gebruikt: ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες, zoo als het ook, in onzen Staten-Bijbel, aldaar te regt vertaald is door *zeer verſchrikt*, d. i. *geſchokt*, *beroerd*. In de Hebreeuwſche overzetting van het N. T., bij ons Bijbelgenootſchap voorhande, is ook deze onderſcheiding wél in acht genomen, want men leest daar vs. 2 וְהִנֵּה רַעַשׁ גָּדוֹל *en ziet* [er was] *een groote aardbeving* (*), en vs. 4 וַיִּרְעֲדוּ הַשֹּׁמְרִים *en de Wachters ſidderden* vgl. *Exodus* XV: 15 bij *Moab*. Zoo ook in de vertaling van MATTHEUS Euangelie, uitgegeven door MUNSTERUS (†): vs. 2: וְהִנֵּה הָיָה רַעַשׁ גָּדוֹל *en ziet* ER WAS *een groote aardbeving*; en vs. 4: וּמִן יִרְאָתוֹ נִבְהֲלוּ שׁוֹמְרִים *en uit vrees van hem* VERSCHRIKTEN [de] *Wachters* (of misſchien nog beter: *werden de Wachters van ſchrik verbijsterd*) vgl. *Exodus* t. a. p. bij *Edom*.

De beteekenis van *ſchrikken*, in σεισμὸς en σείω, ſchijnt den Heer MICHAËLIS [die in het aannemen eener ei-

(*) Het woord רַעַשׁ is ongetwijfeld voor eigenlijke *aardbeving* genomen, en zoo wordt het, 1 *Kon.* XIX: 11, door alle Vertalers opgevat; maar met beſcheidenheid vraag ik, of dit noodzakelijk, ja of het niet veel natuurlijker zij, *deze beving* zich te doen bepalen bij den berg, op welken ELIA zich bevond, even zoo als voormaals plaats had met den berg Sinaï?

(†) Het is mij voorgekomen, dat dit werk op verre na niet algemeen onder ons bekend is. Het heet: תּוֹרַת הַמָּשִׁיחַ (*Doctrina Meſſiae*), of *Euangelium ſecundum* MATTHEUM *in linguâ hebraïcâ, cum verſione latinâ atque ſuccinctis annotationibus* SEBASTIANI MUNSTERI. *Baſil. apud* HENRICUM PETRUM *A°.* MDXXXVII. Het werk is opgedragen aan HENDRIK DEN VIII, Koning van Engeland.

Digitized by Google

genlijke aardbeving mede groote zwarigheid vindt (*)] in het algemeen meest te behagen, zoo zelfs, dat hij haar wil toegepast hebben, ook op dit ons 2de vers, en σεισμὸς ἐγένετο μέγας volgends hem beteekenen zoude: *er gebeurde iets ſchrikkelijks*. Ik heb ook elders (waar, weet ik mij niet te herinneren) gelezen: *er ontſtond een groote ſchrik*; en *taalkundig* zoude ik niets hebben tegen zoodanige opvatting, gelijk men hierna zien zal, maar *oordeelkundig* zeer veel. Deze ſchrik immers moest dan zijn gevallen op de Wachters; maar van dezelven ſtaat, vs. 4, uitdrukkelijk geſchreven, dat zij *zeer verſchrikt* werden; waarom dan, bij deze opvatting van σεισμὸς in het 2de vers, het 4de van *tautologie* niet wel zoude zijn vrij te pleiten. Zekerlijk ware dit minder het geval met de opvatting van MICHAËLIS, doch deze is mij deswege niet te aannemelijker, of men moest mij eerst door overtuigende voorbeelden aantoonen, dat σεισμὸς eene zoo algemeene beteekenis hebben kan (†). Daarbij ook kan het mij niet behagen, dat deze Geleerde het koppelwoordje γὰρ ter zijde zet, en wel zonder voor die uitwerping eenige reden, laat ſtaan eene verandwoording of verdediging, aan te voeren, hetgeen zelfs te minder te begrijpen is, vermits, bij zijne opvatting, dat woordje geene zwarigheid konde opleveren. Misſchien wel heeft hij elders daarvan iets gezegd; doch ik erken, 's grooten mans ſchriften op verre na niet alle gelezen te hebben.

Maar waarom toch (vrage ik) zoude σεισμὸς in ons 2de vers niet blootelijk kunnen te kennen geven *ſchudding*, *dreuning*, *trilling*, in de lucht en in den grond beide en terzelfder tijd? In de lucht, door het blikſemſnel nederdalen van den Engel; in den grond, door het, met meer dan aardſche kracht, ter nederwerpen van den

(*) *Erklärung der Begräbniſs und Auferſtehungsgeſchichte*, bl. 114, 115.

(†) In de beteekenis van *opſchudding*, vindt men σείω wel MATTH. XXI: 10: ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις; doch dit kan niets afdoen ten voordeele der gemelde opvatting.

Digitized by Google

zeer grooten (*), regtopſtaanden, langwerpig vierkanten graſſteen? Geene natuurwet zoude daardoor zijn verwrikt, vooral niet, als men zich den Engel met een ſtoffelijk omkleedſel voorſtelt.

Doch zien wij verder! — Bijaldien MATTHEUS eens zijn Euangelie oorſpronkelijk in de toenmalige landtaal (†) geſchreven heeft, gelijk mij altijd waarſchijnlijk voorkomt en bij velen is aangenomen, van welke woorden zal hij zich dan hier ter plaatſe bediend hebben? Ik zal deze vraag trachten te beandwoorden, doch moet mij vooraf eenen zijſtap veroorloven, welke daarmede, en in zoo verre ook met mijn onderwerp, in een meer dan zijdelingsch verband ſtaat. — Het is wel niet, om regtſtreeks te treden in het geſchil over den oorſpronkelijken tekst, van hetwelk de gronden, die aan de eene zijde voor het Hebreeuwsch of de landtaal van dien tijd, aan de andere zijde voor het Grieksch worden aangevoerd, overbekend zijn: ik wil alleenlijk aan de eerstgemelden éénen toevoegen, welke, zoo ik meen, nieuw is. Den meerkundigen zij het overgelaten, van de waardij mijner redekaveling uitſpraak te doen. Zie hier, waarin zij beſtaat.

Dat de Palestijnſche Joden onderling hunne eigen taal ſpraken, en, offchoon doorgaands het Grieksch wel verſtaande, dezelve altijd liever hoorden, dan eene uitheemſche, is niet alleen uit JOSEPHUS en van elders bewijsbaar, maar zoodanig iets ligt bovendien in den aart en de denkwijze van alle zelfſtandige Volken, en moest daarom te ſterker plaats hebben bij eene Natie, als die der Joden, zoo volkomen, in Godsdienst en zeden, van alle andere Volken verwijderd. Vinden wij van deze gehechtheid aan de landtaal al geene opzettelijke melding gemaakt in onze Gewijde Schriften, één bewijs echter daarvoor ontmoeten wij, hetgeen, mijns inziens, voor vele gelden mag: ik bedoel *Handelingen* XXII: 2,

(*) MARK. XVI: 4.

(†) Eene vermenging, namelijk, van Syrisch of Chaldeeuwsch en Hebreeuwsch, nu en dan ook Grieksch.

Digitized by Google

waar het hooren alleen van deze taal genoegzaam was, om het onſtuimige gejoel eener opgeruide menigte te ſtillen, en haar aan PAULUS toeſpraak aandacht te doen verleenen.

Het is dan, behalve om vele andere redenen, uit dezen hoofde almede genoegzaam zeker, dat de HEER zich gemeenlijk, ook in den dagelijkſchen omgang met zijne Jongeren, van de landtaal bediende, en het Grieksch niet bezigde, dan voor meer of min talrijke vergaderingen, onder welke zich Hellenisten en andere buitenlanders of vreemdelingen bevinden mogten. Krachtig wordt, mijns oordeels, deze meening geruggeſteund door hetgeen wij lezen MATTH. XVI: 18; want ware het zeggen: *Gij zijt* PETRUS enz. in het Grieksch geſchied, dan zoude (met allen eerbied geſproken) de, daar gemaakte, woordſpeling volkomen inloopen tegen den kieſchen ſmaak, anders in 's Heilands redenen altijd zoo tastbaar uitblinkende, en volgends welken, offchoon πέτρος en πέτρα beide evenzeer *ſteen*, *rots* beteekenen, de woorden der toeſpraak zouden geweest zijn: ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, enz. (*). Houdt men het integendeel daarvoor, dat die treffende toeſpraak gedaan zij in de gewone taal, zoo vervalt de geopperde bedenking van zelve: men neme ſlechts in aanmerking het navolgende.

In de Syriſche Bijbels ſtaat voor de woorden, die in het Grieksch, en ook voor ons, uitgedrukt zijn met PETRUS en *petra*, één en hetzelfde woord, na-

(*) In de *Libri Historici N. T. ed.* B. WALARO ſtaat van deze plaats van MATTHEUS aangeteekend: *Non est tantum in hoc loco, quantum nonnulli existimarunt, difficultatis. Quanquam circumſpectione et eruditione opus ſit. Neque enim cuiquam autor ſim, ut non conſultâ antiquitate prius, ſententiam de ipſo ferat.* — Ik waag dierhalve hier weder veel, doch hoop, dat men ook deze mijne zwakke poging met een inſchikkelijk oog beſchouwen zal.

HOMERUS gebruikt ook πέτρα voor *ſteenrotſen*, *ſteenklippen*; onder anderen *Od. M.* 255, 260.

Digitized by Google

melijk כפא, of met Hebreeuwſche letteren כאפא, moetende waarſchijnlijk gelezen worden *képha*, hetwelk ook *ſteen*, *rots* beteekent.

In de Chaldeeuwſche Vertalingen van het O. T., gelijk ook in den Talmud, vindt men dit woord dikwijls geſpeld כֵּיפָא (lees insgelijks *képha*) verwant met het Hebreeuwſche כֵּף (*keef*), dat dezelfde beteekenis heeft en ook in het meervoud כֵּפִים (*kephim*) voorkomt. Z. JOB XXX: 6 en JEREM. IV: 29. (vgl. LEMANS en MULDERS *Woordenboek*, bl. 293. *wortel* כיף.)

In het Syrisch Lexicon van SCHAAF (Leyd. 1717.) vind ik, bl. 264, het woord *képha* of *cépha* op onderſcheidene wijzen in het Syrisch geſpeld en aldaar mede vertaald door *lapis*, *petra*. Ten ſlotte zegt de Schrijver: *Deinde conſtituit nomen proprium* SIMONIS PETRI, *Apostoli Dom. nostr.* J. C. MATTH. IV: 18 etc. (hier volgen de ſchriftuurplaatſen) *et alibi ſexagies nevies. Et tum, quia nomen viri est mascul. conſt.* PLUCHE, in zijne *Histoire du Ciel*, waar alle namen der Egyptiſche en Griekſche Mythologie van het Hebreeuwsch of Fenicisch worden afgeleid, ſtelt ook den naam van CEPHEUS, vader van ANDROMEDA, van dat zelfde ſtamwoord afkomſtig te zijn, en zegt daarbij: *Chacun ſait, que Cépha ſignifie une pierre.* Tom. I. p. 328.

Eene oude Latijnſche Vertaling van het Syriſche N. T. (*) heeft voor dit woord, waar het t. a. p. *ſteen*, *rots* beteekent, *petra;* doch waar de eigennaam bedoeld wordt, komt niet het woord PETRUS voor, maar CIPHA (lees KIPHA of CHIPHA), hetwelk met het eerstgemelde woord ſlechts één ſtipje in de puntuatie verſchilt, namelijk כֵּיפָא; weshalve en om alle welke aangevoerde gronden het dan ook wel niet twijfelachtig zijn zal, of de eigennaam, dien wij hier op 't oog hebben, is in

(*) *Novum Testamentum Syriace c. vers. Lat. auct.* MARTINO TROSTIO *Cothen. Anhaltin.* 1621. — Welligt komt van *Kipha* het Latijnſche *Cippus* af.

Digitized by Google

het Syrisch of Caldeeuwsch mede KÉPHA of KÍPHA en, gelijk het Hebreeuwsche כֵּף *keef*, ook volgens SCHAAF bovenaangehaald, van het mannelijk geslacht; zoo als ook de Apostel elders werkelijk CEPHAS genoemd wordt, welk woord van de bijgebragte Syrische of Chaldeeuwsche woorden niet verschilt, dan in de uitspraak of bij verbastering; zoodat 's Heilands gewigtige toespraak aan PETRUS dan zeer eigenaartig en gepast wordt, als geweest zijnde: *Gij zijt* (heet) *rotssteen* (cephas) *en op dezen rotssteen* (cephas) *zal ik mijne Gemeente grondvesten*, enz. (*)

Hoe natuurlijk nu, (om het aangevoerde op de voorgestelde vraag toe te passen) dat MATTHEUS, bepaaldelijk voor zijne land- en volksgenooten schrijvende, het gebeurde in de taal, door hem gebruikt, blootelijk en eenvoudig opgeteekend, en de Vertaler, (MARKUS, JAKOBUS, de Jeruzalemsche Antistes, of een ander) het woord of den ἐπώνυμον in het Grieksch, evenzeer ἑρμηνεύς als in het Syro-Chaldeeuwsch, willende overbrengen, zich bediend hebbe van de toevalligheid des bestaans van twee Griekse woorden van gelijke afkomst

(*) Waartoe, mag welligt menigeen denken, hier al die omslag over dat ééne woord? Ik heb daartoe aanleiding gemeend te vinden in de Aanteekening van den Heer VAN DER PALM op deze plaats van MATTHEUS. De letters toch, die het stamwoord van den naam PETRUS in het Hebreeuwsch konden uitmaken, zoo als פַּטֹר (*Pator*) of פְּתוֹר (*Pathor*), hebben in geenerhande vorm of punctuatie eenige beteekenis, die met *steen* overeenstemt, en evenmin de naam SIMON, afstammende van *'Samo'a* (שִׁמְעָא). Ik weet dierhalve niets anders te veronderstellen, dan dat de Hoogleeraar mede het oog hebbe op het Syrische *képha*. Maar welke zou dan, in 's Heilands woordspeling, de tweederlei beteekenis zijn, welke dat woord, tweezins gebezigd, volgends zijn Hooggeleerde, hebben kan? Deze onzekerheid, welke ik geheel aan mijne eng beperkte kunde in de Oosterse talen toeschrijve, is alleen bij mij de drijfveêr geweest van het uitstallen van zoo veel *etymologie*, welke hier anderzins niet gevorderd werd.

Digitized by Google

en beteekenis, doch van tweederlei geſlacht en verſchildenden uitgang, ten einde zijnen lezer de toeſpeling van den naam op de zaak terſtond te doen beſeffen, hetgeen hij anders, het Syriſche woord plaatſende, had moeten te weeg brengen door een: *hetwelk overgezet zijnde, is* enz. of op eenige andere wijze.

Ik zoude ook, (om nog een' ſtap verder te wagen) als ik mij den doorgaanden geest van MATTHEUS voorſtel, zelfs gelooven, dat hij, oorſpronkelijk Grieksch geſchreven hebbende, op beide de plaatſen πέτρος gebruikt, en geene andere onderſcheiding gemaakt zoude hebben, dan in de groote en kleine π. Ook kan ik (behoudens allen eerbied voor een tegengeſteld gevoelen van wijzeren) niet inzien, wat en waarin een Vertaler, het geſchrift van MATTHEUS voor Hellenisten en Heidenen mede bruikbaar en nuttig willende maken, zou hebben gezondigd met CEPHAS op de eene plaats te vertalen door Πέτρος, op de andere door πέτρα.

Bijaldien dan MATTHEUS zijn Euangelie niet in het Grieksch, maar in de landtaal geſchreven heeft, zoo als mij, gelijk ik boven zeide, in weerwil van de daartegen ingebragte bedenkingen en zwarigheden, altijd waarſchijnlijkst voorkomt, van welke woorden zal hij dan hier ter plaatſe zich bediend hebben? Ik zoude meenen, eerst (v. 2) van het zelfſtandige naamwoord חֲרָדָה (*charadah*) en daarna van het werkwoord חָרַד (*charod*), waardoor ik, op de eerſte plaats, verſta: *beroering*, *trilling*, *ſchudding* (t. w. van de lucht en van den grond, of, zoo men dit liever wil, van den grond alleen) en op de andere (vs. 4) *ſchrikken*, *verſchrikken*. Deze mijne veronderſtelling omtrent den oorſpronkelijken tekst van MATTHEUS h. t. p. berust voornamelijk op *Exodus* XIX: 16, 18, in welke beide plaatſen men וַיֶּחֱרַד leest, en alzoo het opgemelde werkwoord *charod* in den onvolm. verl. tijd (*wajécherad*) aantreft; en wel, volgends onzen Staten-Bijbel, in beide de verſchillende beteekenisſen,

Digitized by Google

welke ik boven in σείω opmerkte, t. w. die van *schrikken*, *verschrikken* en van *beroeren*, *trillen*. In vs. 16 immers lezen wij: *en al het volk verschrikte*, en vs. 18: *en de gansche berg beefde zeer* (*). Dit *beven* (*trillen*) nu bepaalde zich tot den berg; waarom niet op gelijke wijze σεισμὸς tot den omtrek van het graf, door welke natuurlijke oorzaak dat *beven*, *trillen* aldaar dan ook te weeg gebragt zij? Men denke echter hier voornamelijk aan het geweldig nederwerpen van den zwaren steen; want dat zulk een nederploffen van een zoo groot, zwaar en veerkrachtig ligchaam in eenen grond, als die rondom

(*) De Heer VAN DER PALM vertaalt vs. 16: וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם door: *al het volk beefde*; en wijders vs 18: וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר (*wajécherad kol hahār* en *wajécherad kol haām*) door: *de gansche berg* BEEFDE *zeer*. De Heer MULDER zegt in zijne vertaling, op beide plaatsen, SIDDERDE, hetgeen op hetzelfde neêrkomt. Maar (meen ik met bescheidenheid te mogen vragen) waarom niet, vs. 16, *schrikte* (was verschrikt, van grooten schrik bevangen) en, vs. 18, *beefde zeer* (trilde geweldig)? De wortel הדד heeft immers die beide beteekenissen. Daar ook bovendien het eene van levende en redelijke wezens, het andere van een levenloos voorwerp gezegd wordt, zou ik, al ware het daarom alleen, de onderscheiding wenschen van *schrikken* en van *beven* of *sidderen*, zoo als dezelve ook in onzen Staten-Bijbel is in acht genomen. Zelfs taalkundig pleit voor deze onderscheiding ons Nederlandsch; want of *beven*, in de spraak der Dichteren, al *schrikken* soms te kennen geve, ik twijfel, of het woord ook in *proza* die ruime beteekenis hebbe. — LUTHER heeft ook vs. 16: *das ganze Volk aber* ERSCHRAK, en vs. 18: *dass der ganze Berg sehr* BEBETE. — Bij de LXX leest men vs. 16: καὶ ἐπτοήθη πᾶς ὁ λαὸς, en vs. 18: καὶ ἐξέστη πᾶς ὁ λαὸς σφόδρα — ὁ λαὸς voor τὸ ὄρος. — Men vindt bij de LXX meer dergelijke afwijkingen, waarvan sommige reeds zijn opgemerkt door de Talmudisten. Er worden ook redenen voor bijgebragt, te breed om hier te melden. In de kanonieke lezing staat daarom *berg*. ONKELOS, de Chaldeeuwsche Vertaler, heeft ook *berg*.

Digitized by Google

Jeruzalem, eene hevige dreuning kon en moest te weeg brengen, zal niemand ligtelijk ontkennen.

Om de aangevoerde redenen dan zoude ik onzen tekst volgenderwijze vertalen: *En zie, daar ontſtond eene geweldige ſchudding* [van den grond]; WANT *een* (*) *Engel des Heere, afdalende uit den hemel, naderde en wierp den ſteen van voor den ingang ter neder en plaatſte zich zittende op denzelven.* — Zoo wordt mij alles duidelijk. De Wachters worden plotſeling getroffen, eerst door eene beweging in de lucht, veroorzaakt door den, blikſemſnel en met een ſtoffelijk omkleedſel nederſchietenden, Engel, daarna door het verblindende licht, hetwelk hij van zich afwerpt. Met majesteit grijpt nu de Hemelſche Afgezant den ſteen aan, rukt denzelven uit den mond der ſpelonk, en werpt hem, met eene ontzettende kracht, ter aarde (†). Straks zet hij zich, in de ontzagverwekkendſte houding, neder op den ſteen, het dreigende gelaat naar de Wachters gekeerd. Welk een grootsch, welk een verbazend tooneel!

Misſchien wel vindt men deze mijne voorſtelling te *theatraal;* maar moest ik de gebeurtenis als Dichter of als Schilder behandelen, zekerlijk deed ik het in dezer voege, en ik zou vertrouwen de waarheid uitgedrukt te hebben.

(*) LUTHER heeft DE Engel.

(†) Toeſchietende op de ſpelonk, rukt hij (de Engel) met Goddelijke kracht en gezag den daarvoor gewentelden ſteen weg, en zet zich daarop neder. — Zoo ſtelt de Eerw. EGELING de zaak voor, *Weg der Zaligheid*, Iſte D. bl. 540.

DE PHYSILIS.

Dit zonderling diertje, nog weinig bekend bij de natuurkundigen, offchoon niet vreemd voor hen, die tusſchen de keerkringen varen, en het met den grilligen naam beſtempelen van *Portugeesch linieſchip*, heeft bijzonder de opmerkzaamheid getrokken van Dr. TILESIUS, die den Heer KRUSENSTERN op de reis

Digitized by Google

rondom de wereld vergezelde. Het inſekt, merkwaardig wegens zijne ſchoonheid en ongewone bewerktuiging, is reeds meermalen afgeteekend, beſchreven en benoemd geworden door onderſcheidene Schrijvers. Dezelve verſchillen niet alleen ten opzigte van de namen, die zij er aan geven, maar ook ten aanzien van den aard en de bijzondere hoedanigheden, die zij er aan toekennen. Volgens eenigen is het een *polyp*, volgens anderen een *mollusk* of zeeworm; nog anderen houden het voor een plantdier. De natuurkundigen, die LINNAEUS volgen, hebben het den naam van *phyſilis* gegeven. Onder alle de wonderbare werken der natuur — onder die menigte van ſchepſelen, wier maakſel, hoe verſchillend ook, altijd berekend is voor de plaats, welke zij in de groote ſchakel der bewerktuigde wezens vervullen, mag men buiten twijfel dit diertje voor een der merkwaardigſte verſchijnſelen houden. Een worm, ter lengte van één tot negen duim, en die ſlechts onder zekere breedten wordt gevonden, heeft, zoo het ſchijnt, al de wetenſchap en al de kundigheden van een' ervaren zeeman, en is tevens zelf, als 't ware, een ſchip in het klein. Zijne bewegingen veranderen met de winden. Hij rigt zijnen ſtaart op of laat denzelven neder, welke te dien einde voorzien is met ſterke ſpieren. Wanneer hij zich opgevuld heeft met lucht, is hij zoo ligt, dat hij drijft op *alcohol*; en daarbij heeft hij zoodanig maakſel, dat hij in zichzelven behoorlijken zwaartelast kan vinden, als het noodig is. Wanneer dus hevige winden zijn leven in gevaar zouden brengen, laat hij zich naar den bodem der zee zakken en vertoont zich niet meer boven op het water. Van het benedenſte gedeelte zijns ligchaams hangen zekere buizen af, die zich tot op eenen afſtand van twintig voet uitſtrekken, en die zoo veerkrachtig en zoo fijn zijn, dat ze zich tot een *ſpiraal* draaijen en eene ſoort van ſchroef vormen, dienende te gelijker tijd tot anker, tot wapenen van verdediging en aanval, tot luchtbuizen, en tot gevoelwerktuigen. Het diertje zelf heeft de kleuren van den regenboog. De

Digitized by Google

kuif op deszelfs kop, de dienst van een zeil doende, is bezet met blaauwe en roode adertjes, verfierd met een' rozerooden rand, en zwelt op door den invloed des winds, of misschien naar welgevallen van het insekt. De vezels bevatten eene lijmachtige stof, die eene prikkeling, als van brandnetels, veroorzaakt en puistjes voortbrengt. Deze stof is zoo sterk, dat vaatwerk, waarin men dezelve eenigen tijd heeft laten staan, met veel zorgvuldigheid gewasschen moet worden, vóór men er zich weder van bedienen kan. De vezels kunnen afgesneden worden, zonder die of het overige des diers te berooven van het levensbeginsel; en de afscheiding geschiedt van zelve, zoo dikwijls de kleverige stof met eenig hard ligchaam, b. v. een glazen bol, in aanraking komt. Intusschen heeft de *physilis* gevaarlijke vijanden in de kleine dolfijnen en *medusa's*, tegen welke hij zich door zijne zeevaartkunde en door zijn vergif niet kan beveiligen.

IETS UIT EEN SCHRIJVEN VAN BERLIJN NOPENS DE CHOLERA, 18 SEPT. LL.

Tegen den doorgaanden regel en buiten verwachting vertoont zich de pest der Cholera bij ons niet in het karakter eener aristocratische ziekte, welke de beschaafde klassen verschoont, en alleen onder de geringere standen woedt; reeds zijn onderscheidene mannen van naam haar slagtoffer geworden. Indien zulks, aan den eenen kant, groote ongerustheid bij dezen verwekt, die zich veilig waanden, zoo draagt het toch, aan den anderen, in het algemeen veel bij tot behoud der rust. De gemeene man keert terug van zijne even afschuwelijke als onzinnige meening, dat de Cholera eene opzettelijk bewerkte, immers door de rijken niet ongaarne geziene krankheid zoude zijn! Ook vermindert allengskens de vroegere afkeer van het hospitaal, (doordien in den beginne de meeste lijders reeds op den weg derwaarts stierven)

Digitized by Google

ſinds eenige kranken van daar tot de hunnen herſteld terugkeerden. Evenwel broeit bij' het gemeen nog altijd argwaan: één droppel ſcherpe artſenij, die het linnen aandoet, verlevendigt terſtond het vermoeden van vergiftiging, en de post van Geneesheer is nog altijd van gevaar verzeld. In ſommige ſterkbevolkte wijken vertrouwt zich de Doctor niet zonder een militair geleide. Tot dusverre is ſlechts één Geneesheer, de jonge Dr. CALOW, als offer zijner onvermoeide pogingen gevallen. Nevens andere jonge Geneesheeren, had hij, met een wetenſchappelijk doel, het hartebloed eens aan de Cholera geſtorven perſoons op de tong genomen. De volksmeening ſchreef daaraan zijnen dood toe, terwijl bovendien het lijk vergiftigd was geworden! De waarheid is, dat hij, ſinds lang ongeſteld, door al te groote inſpanning bij het verzorgen eens lijders zich de aanſteking berokkend hebbe. Het akeligſte is, dat hem reeds 5 of 6 huisgenooten gevolgd zijn, waartoe welligt eene beangſte verbeelding zoo wel, als de verpeste lucht, het hare hebben bijgedragen. — De gezamenlijke *Berlijnſche* Artſen komen dagelijks bijeen in de Medico-Chirurgiſche Societeit, en er beſtaat thans ook eene afzonderlijke Choleracourant, welke alle de met bijzondere verſchijnſelen verzelde ziektegevallen, den aangewenden bijſtand, beproefde of voorgeſlagene *ſpecifica* enz. aan het publiek mededeelt; en echter zijn *onze* discipelen van Hippocrates, ten aanzien van oorſprong en zetel der kwale, nog even onzeker als die in andere gewesten. Geene ervaring is beſliſſend; zelden laat zich eene eens geſlaagde heelmethode op andere gevallen toepaſſen. De zonderlinge meening, dat de Cholera door hoopen onzigtbare inſekten of wormpjes wordt voortgebragt, vindt aanhangers. — Uitwendig vertoont zich *Berlijn* gelijk altijd. Men bemerkt op pleinen, ſtraten, wandelplaatſen, in de kerken, en zelfs in de ſchouwburgen, er niets van, dat eene pestziekte in de ſtad heerscht. Alleen de *traiteur*-zalen worden niet zoo druk bezocht, de Univerſiteit is minder ſterk bezet, en vele ouders houden hunne kinderen van

Digitized by Google

de ſcholen terug. Men ontſtelt bij het vernemen van den dood van dezen en genen; men knoopt den jas digter toe, en houdt den zakdoek, ter wering eener verpeste lucht, voor den mond; dan weder beklaagt men zich over het beperkte dieet, en vraagt elkander, wanneer dat lastig bedwang eens een einde zal nemen! De armen halen hun hart op aan agurken, ale en de heerlijkſte meloenen, die te voren alleen op den disch der rijken gezien werden; zij ſpotten met de Artſen, en zeggen: „ Wij willen nu ook eens den gebraden haan uithangen!" — Het ontbreekt ook, te midden van den angst, niet aan Cholera-aardigheden. Toen men nog dacht, dat de ziekte alleen den gemeenen man wegraapte, zeide een uit dezen: „ Dan kan de Koning zijn Hof op eens voor de pest vrijwaren: hij behoeft ſlechts ons allen Geheime Hofraden te maken!" — Op de ſchouwburgen worden weinig nieuwe ſtukken gegeven; maar men rookt er, en dat is iets nieuws.

AANSPRAAK, GEDAAN IN DE VERGADERING DER VRIESCHE DOOPSGEZINDE SOCIETEIT TE LEEUWARDEN, 26 MEI 1831, DOOR F. HOEKSTRA, LEERAAR BIJ DE DOOPSGEZINDE GEMEENTE TE HARLINGEN.

Uit de Boekverzameling van wijlen U. D. BAKKER, in leven zeer geacht Leeraar bij onze Gemeente op *de Joure* en gewoonlijk Afgevaardigde tot deze Vergaderingen, is mij toevallig een gedrukt werk ter hand gekomen van een' hoogen ouderdom, en bevattende, de tijden, waarin het te voorſchijn kwam, in aanmerking genomen, een zonderling en verraſend voorbeeld van onpartijdigheid, gematigdheid en verdraagzaamheid ten aanzien der anders zoo zeer verachte en vervolgde gezindheid der Doopsgezinden. Sommigen uwer is het misſchien bekend, maar den meesten veelligt, gelijk het mij was, onbekend. Het boek is uitgegeven te

Digitized by Google

Franeker, ten jare 1597, onder den titel: *Protocol, dat is de ganſche handeling des geſprex gehouden te Leeuwarden tuſſchen Ruardum Acronium, dienaar des Goddelyken woords, ter eenre, en Pieter van Ceulen, dienaar by de Mennisten, ofte Wederdooperen, ter andere ſyden, begonnen den 16 Augusti 1596 en voleindicht den 17 Novembris deszelvigen jaars.* Met alle naauwkeurigheid wordt het voorgevallene beſchreven, dat inderdaad, mijns achtens, zonderling en merkwaardig genoeg is, om, bij deze gelegenheid, Ul. voor eenige oogenblikken daarmede bezig te houden.

RUARDUS ACRONIUS, Leeraar bij de Gereformeerden te *Cornium*, achtte zich, volgens zijn ambt, verpligt, de vergaderingen, welke de Doopsgezinden aldaar en in een naburig dorp hielden en veel toeloop ook van *zijne* Gemeente kregen, te ſtoren. Hij begaf zich dan naar, of liever drong zich in die vergadering, beginnende in 't midden van dezelve het woord te voeren met te roepen, dat, hetgeen aldaar geleerd werd, valsch was en met Gods woord ſtreed. Doch naauwelijks had hij zich laten hooren, of alle aanwezigen verlieten de vergaderplaats, die in een particulier huis was, niet echter zonder in het heengaan den alleen blijvenden ſpreker ſmadelijke woorden toe te duwen; onder anderen, dat hij, die zich een dienaar van Christus noemde, een buikdienaar was.

RUARDUS, hierdoor nog meer verbitterd, beklaagde zich deswege bij de Gedeputeerde Staten van *Vriesland*, met het gevolg, dat hij nevens eenen JELMER BROUWER, ten wiens huize de gemelde vergadering van Doopsgezinden gehouden was, en ISBRAND ISBRANDSZ, die den post van Leeraar in dezelve had waargenomen, voor eene Commisſie van de Staten werden gedagvaard. Dº RUARDUS eischte, onder anderen, bij die gelegenheid, (na zijne aanklagte gedaan te hebben) dat ISBRANDSZ zijne leer óf hier óf elders tegen hem zou verdedigen; doch de ander weigerde zulks met te zeggen, dat hij eigenlijk geen Predikant,

Digitized by Google

maar een *Vermaner* was, een eenvoudig en ongeoefend man, zich geenszins bekwaam achtende, om tegen eenen man als RUARDUS over geloofszaken te disputeren. Deze daarentegen beweerde, dat ISBRANDSZ daartoe verpligt was, als gevende zich toch voor eenen Leeraar onder de Mennoniten uit, en dat hij, indien hij zich alleen niet betrouwde, anderen van zijne geloofsgenooten kon te hulp nemen. En hiermede liep de zaak vooreerst af, misschien na eene ernstige correctie en vermaning aan beide partijen tot onderlingen vrede en verdraagzaamheid.

RUARDUS echter, hiermede niet voldaan, gaf dit voorgevallene in druk uit, met eene voorrede, waarin hij vrij onzacht de gevoelens der Doopsgezinden schijnt aangetast te hebben, en waartegen een PIETER VAN CEULEN (insgelijks een Prediker onder de Doopsgezinden) de pen had opgevat. Ook deze onderneming beantwoordde bij het publiek niet aan de verwachting van RUARDUS. Op nieuw brandde hij van verlangen, om met iemand van de Mennisten in 't openbaar over het geloof te redetwisten, dagende nu in persoon, en wel onder getuigen, genoemden PIETER VAN CEULEN uit, die tegen hem geschreven had. Maar ook deze betoonde welnig lust tot een zoodanig tweegevecht, aanmerkende, gelijk ook ISBRANDSZ op de Raadzaal gedaan had, dat daarvan weinig goeds te wachten stond, zoo als vóór eenige jaren in een dergelijk geval te *Emden* gebleken was. Doch eindelijk gaf hij in zoo verre zich los, dat, bijaldien RUARDUS, zonder toedoen van zijnen kant, de toestemming der Regering tot zulk een twistgeding wist te verwerven, hij alsdan zich niet onttrekken zou.

Kort daarna ontvingen de Staten een request van de Synode te *Harlingen*, gehouden te dien einde, en de Staten gaven permissie. Dag en plaats werden bepaald. In de *Galeystere-kerk* te *Leeuwarden* zou de disputatie of zamenspreking geschieden, en beginnen den 26 Aug. 1596 ten negen ure, ten overstaan van de Heeren DOUWE

Digitized by Google

VAN ZIJTZAMA en AEDE VAN EISINGA, Gecommitteerden van wege de Staten, en REMBERTUS UYLENBURG, Burgemeester te *Leeuwarden*, benevens Dr. PIETER JANSZ, Schepen aldaar, welke als Voorzitters de vergadering zouden beſturen en de orde handhaven. Twee ſchrijvers werden benoemd, een aan de zijde van RUARDUS, met name DOUWE NEIJENHUIS, openbaar Notaris en Burgemeester te *Leeuwarden*, en aan de zijde van VAN CEULEN DIRCK DOEDES, medeburger aldaar; welke ſchrijvers gehouden waren, den geheelen handel te protocolleren.

Van dat alles geſchiedde legale bekendmaking het geheele land door, met uitnoodiging aan allen ter bijwoning der vergadering niet alleen, maar met volkomene vrijheid aan anderen, die het verkiezen mogten, om, zoo wel aan de zijde van VAN CEULEN, als aan die van RUARDUS, ter verdediging of wederlegging op te treden. Daarenboven werden de punten van verſchil (elf in getal), waarover geſproken of liever getwist ſtond te worden, mede openlijk bekend gemaakt en aangeplakt. Dus een disputeercollegie zoo uitgebreid en roemruchtig, als er misſchien ooit geweest is! En op die wijze nam werkelijk ter beſtemder tijd en plaats dit kerkelijk pleidooi eenen aanvang.

De vergadering werd geopend uit naam van de Politieke Commisſarisſen, of Preſidenten, met eene aanſpraak, waarin, na de aanleiding tot deze vergadering verklaard te hebben, de Gedeputeerden onder anderen zeiden: *Zoo willen wy, lieve Mannen! op het hoochſte hebben verſocht ende vermaant, dat gy, uittreckende alle partye ende vleeſchelyke affecten, alleen in alle de zamenſprekinghe wilt zien ende uw oogmerck wilt nemen op de eere onſes Saligmakers Jeſu Christi, en ten dien eynde elckanderen in 't ſpreken en ſwyghen met ſachtmoedicheyd naar 't exempel Christi ende beleeftheyd bejegenen en gemoeten; willen mede u, zeer beminde Toehoorders! hebben verſocht, om in ſtillicheyd te willen toehoren; ende daarinne gy eenig twyffel hebbet neerſti-*

Digitized by Google

ghe ondersoeckinghe uit Gods woord te doen en daarna de leeringhen onderscheyden.

Vervolgens werden den sprekers of *colloquenten* (zoo als zij genoemd worden) de artikelen en conditiën voorgelezen, naar welke zij zich te gedragen hadden, als:

1. Dat zij telkens met een gebed zouden beginnen, en in den geheelen handel niet dan met eene goede conscientie voor God spreken, noch iets binnenhouden of verzwijgen.

2. Zonder acht te geven op eigen eere of reputatie, noch op den stand hunner kerke, openhartig en rond uitspreken, hetgeen zij overeenkomstig Gods woord meenden waarheid te zijn.

3. Dat zij bij hun stuk moesten blijven, tot dat zij het genoegzaam verklaard achtten.

4. Alle kijfachtigheid en bitterheid vermijdende, alles met zachtmoedigheid des geestes tot stichtinge laten toegaan.

5. Dat, zoo iemand in gemoede zich overtuigd mogt gevoelen, de waarheid openhartig en vrijmoedig moest bekennen, gevende Gode daarvan de eere.

6. Dat, in cas van duisterheid, of wanneer het iemand der partijen believen zal, eenige uren uitstel van beraad en nader onderzoek zal verleend worden.

7. Dat de overwonnene, of liever, die, door Gods genade zijne dwaling inziende, tot het regte verstand van Gods woord terugkomt, hem zulks niet tot oneer, smaad of gebrek, maar tot eer, lof en deugd toegerekend zal worden.

8. Dat het gesprek niet in ongegronde woorden, maar in vaste en schriftuurlijke redenen zal moeten bestaan, en het gesprokene, in geschrifte gesteld, openbaar en duidelijk zal worden voorgelezen.

Billijker, onpartijdiger, waarheid- en vredelievender regelen konden nimmer voorgeschreven worden. Beide partijen onderwierpen zich aan deze voorwaarden, en hebben alzoo dagelijks, voor- en namiddag, drie maanden lang, in 155 zittingen (*actiones* genoemd), tegen elkan-

Digitized by Google

der gedisputeerd, ten aanhooren van eene talrijke vergadering. In hoe verre zij in den loop van het disput naar de voorgeschrevene regelen van zachtzinnigheid zich gedragen hebben, kunnen wij niet beoordeelen, als hebbende geen lust gehad, alle 155 zamenspraken, vervat in ruim 500 bladzijden in 4°., door te lezen. Maar dit is zeker, dat alles in goede orde is afgeloopen, schoon ieder der partijen aan zijn oude gevoelen stijf en sterk bleef vasthouden.

Gelijk de vergadering met eene aanspraak geopend was, zoo werd dezelve ook door Gedeputeerden gesloten. En ten blijke, dat zij noch over onbescheidenheid der sprekers, noch over die der toehoorders te klagen hadden, bedankten zij dezelve op de minzaamste wijze, vermanende een ieder, het gehoorde zich ten nutte te maken, het voor en tegen te overwegen, na te denken over alles, en vooral in deze tijden van beroering naar waarheid en eendragt te streven. Zou men in onze verlichte negentiende eeuw wel eene geregelder orde, beter beloop en gelukkiger uitslag van zulk een dagelijksch en langdurig twisten hebben kunnen verwachten?

Bezwaarlijk kunnen wij de verzoeking weêrstaan, meer van deze aanspraken der Politieke Commisarissen af te schrijven, zoo uit hoofde van de oudheid der taal, als van den regt Christelijken geest van verdraagzaamheid en godsdienstigen ernst (anders zoo ongewoon in staatstukken) hoogstmerkwaardig. Hoe veel verschilt deze geest van dien der Synode, welke ruim 20 jaren daarna te *Dordrecht* gehouden werd! Die zelfde Staten van *Vriesland* ook, welke in deze zaak een voorbeeld van verstandige gematigdheid en onpartijdige waarheidsliefde gaven, toonden omtrent anderhalve eeuw later, dat zij, in stede van gevorderd te zijn in de leer der verdraagzaamheid, of der Evangelische hervorming, merkelijk waren ten achtere gegaan, toen zij, onder aanblazing eener heerschzuchtige Geestelijkheid, de Inquisitietoorts tegen de Doopsgezinden ontstaken, en den geleerden STINSTRA, van Socinianerij beschuldigd

Digitized by Google

en door de kerkelijke regtbanken veroordeeld, 14 jaren lang den predikſtoel in zijne Gemeente verboden. Zoo zeer had de ingevoerde hierarchij, na de beruchte *Dordſche* Synode, de denkwijze van overheden en volk bedorven!

RUARDUS en VAN CEULEN (om nog eenmaal op ons ſtuk terug te komen) ſloten insgelijks met eene dankzegging. Tot eene proeve van taal en ſtijl in die dagen, willen wij nog het begin van die des eerstgemelden laten volgen: *O Eeuwighe, Almachtighe, alleen wyſe en regtvaardighe Godt, die du eenich in dyn wezen en drievuldich in perſoonen biſte, namelyk Vader, Zoon, en heilige Gheest: wy danken uit grondt onzes herten, dat door dynen eeuwighen raedt en voorſichticheyd dit tegenwoordig geſpreck is aangeſtellet, en dat Gy dienvolgende cracht en wysheyd verleenet hebt om uit te voeren*, enz.

Het boek is op het titelblad verſierd met eene plaat, vertoonende de vergadering in de *Galeystere-kerk*, alwaar de beide kampioenen, met hunne ſchrijvers op zijde, tegenover elkander aan eene tafel geplaatst, zich duidelijk laten onderſcheiden. Jammer alleen, dat men bij de uitgave van deze *Protocollen* den lezer niet even onbevooroordeeld heeft willen laten, als den hoorder. Want eene lange voorrede van bijkans 50 bladzijden, de ontzag inboezemende namen van WILLEM LODEWIJK VAN NASSAUW enz. enz. enz. en van de Gedeputeerde Staten van *Vriesland* aan het hoofd hebbende, ſchijnt eenigliik ingerigt, om den lezer te beduiden, dat RUARDUS verreweg gelijk had en VAN CEULEN overal bij hem te kort kwam, alsof men vreesde, dat, zonder zulk eene voorrede, het lezend publiek veelligt omgekeerd zou kunnen beſluiten.

Wij kunnen niet nalaten, M. B.! het geluk van onze tijden, hoe drukkend en kommervol anders ook, in dit opzigt te roemen. Die twistzieke geest aangaande oude en afgeſletene geloofsgeſchillen is in Oud-*Nederland* ge-

Digitized by Google

genoegzaam verbannen. Wij loopen geen gevaar, door RUARDUSSEN en BOGERMANS in onze ſtille vergaderingen geſtoord te worden; veel minder hebben wij voor vervolgingen en geweldenarij te vreezen ter zake van de belijdenis onzes geloofs, waarvoor onze vaders zoo veel hebben moeten lijden. In de kerk van *Nederland*, die voorheen tot in hare grondzuilen geſchud werd door het daverend geweld der partijſchappen, is vrede, en begint men hoe langer hoe meer tot de Apoſtoliſche tijden in leer en gezindheid terug te keeren.

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 582 *des vorigen jaars.*)

Verdraagzaamheid.

Iederen reiziger in *Rusland* moet het in 't oog vallen, dat de *Rus*, ten opzigte van andersdenkenden in zaken van Godsdienst, zeer veel verſchilt van de menſchen in het weſtelijk *Europa*. Of deze verdraagzaamheid, welke nergens zoo groot is, uit onbekendheid met ſtellige Godgeleerdheid, of uit het volkskarakter, of uit den geest der wetgeving, of uit de volſlagene minachting, waarin de mindere geeſtelijkheid bij den grooten hoop ſtaat, en het daaruit volgende gebrek aan gemeenſchappelijke zamenwerking onder de geeſtelijken voortſpruit, wil ik niet onderzoeken. Het zij ons genoeg, te weten, dat men hier niet die onverdraagzaamheid kent, welke in zoo vele andere landen ſtroomen bloeds heeft gekost. Vreemde beambten, die van buitenlands geroepen, en vóór hunne aanſtelling over vele dingen ondervraagd worden, zelfs onderwijzers en hoogleeraren, welke toch in hunne betrekking onmiddelijk op de verſtandelijke, dus ook op de godsdienſtige opvoeding des volks invloed hebben, ſtaan in dezen gelijk met elkander, en nooit vraagt de Regering naar derzelver geloofsbelijdenis, daar men deze zaak des gewetens aan ieder overlaat. Offchoon de *Griekſche* kerk die van het Hof en van den Staat is, zoo beſtaat er toch voor alle eerdienſten de volkomenſte vrijheid. Ook wonen in dit groote land *Chriſtenen* en *Joden*, *Turken* en Heidenen, *Fetiſch*-aanbidders en Beeldendienaars vreedzaam

Digitized by Google

onder elkander. Vervolging om Godsdienst, *Inquisitie*, bloedbruiloften, *Sicilliaansche* vespers, kruistogten en proselietenmakerij zijn hier onbekende dingen. Niemand wordt om zijn geloof verkort in zijne burgerlijke regten, of van staatsbedieningen uitgesloten. In het leger en in de voornaamste posten ziet men mannen van *Tartaarsche* afkomst, die nog de leer van MAHOMED toegedaan zijn. Ook denkt de *Rus* er niet aan, om er zich iets op te laten voorstaan, dat hij in de heerschende kerk (in de kerk van den Staat) is geboren. Vele vreemde kerken omgeven in *Petersburg* en *Moskou* de hoofdkerk, als minnende kinders de beschermende moeder, en in vreedzame eensgezindheid woont de regtzinnige *Rus* met den aanhanger van MAHOMED, en de Heidensche *Tschuwasche* met zijnen tot het *Christendom* bekeerden broeder in één hut te zamen. Een *Russisch* Generaal, zoo verhaalt *Sir* ROBERT WILSON, vond, bij het bezoeken van eenen voorpost, de soldaten aan het eten, en vraagde een' ieder naar zijne Godsdienst. Daar waren personen van veelerlei geloofsbelijdenis bij elkander. Toen hij tot den laatsten man kwam, wiens gelaat *Tartaarschen* oorsprong aanduidde, zeide hij: „ Gij zijt een *Mahomedaan*, gelijk ik zie." — „ Neen," antwoordde de soldaat met fierheid, „ ik ben een Heiden." Daarop ontstond een hartelijk lagchen zijner kameraden, die zeer vreedzaam met den Heiden uit één' schotel aten en uit één kan dronken.

Ik wenschte wel, dat bekwame mannen dit verschijnsel, hetwelk, zoo veel ik weet, nergens onder de *Christenen* meer voorkomt, eens opzettelijk en naauwkeurig wilden onderzoeken. Het is wel waar, dat de gemeene man in *Rusland* nog zeer weinig van zijne Godsdienst weet; doch hieruit alleen laat deze verdraagzaamheid zich niet verklaren, als men in aanmerking neemt, dat de gemeene man in menig ander land even min zijne Godsdienst kent, en daarbij evenwel ten uiterste onverdraagzaam is.

Hiertegen nu staat lijnregt over die onverzoenlijke haat, welken de *Rus*, die omtrent eene vreemde Godsdienst en omtrent de meest verschillende aanhangen onder de *Christenen* zoo verdraagzaam is, tegen de uit den schoot zijner kerke ontstane sekten koestert. Gelijk er menschen zijn, die met iedereen, slechts niet met hunne naaste betrekkingen in vrede leven kunnen, zoo zijn ook de *Russen*, welke omtrent alle andere belijders zich zoo verdraagzaam betoonen,

Digitized by Google

in eeuwigen ſtrijd met de *Raskolniken*, of afgeſcheidenen (*ſeparatisten*); en de wederkeerige haat, ja de vervolgzucht, zou weldra met geweld uitbreken, zoo niet eene wijze Regering de partijen wist in toom te houden. Voormaals wist men in de *Ruſſisch-Griekſche* kerk van geene ſcheuring. Toen echter, vóór omtrent eene eeuw, een Aartsbisſchop te *Moskou* de oude liturgiſche boeken niet meer goedkeurde en nieuwe invoerde, ſcheidden de aanhangers van het nieuwe zich van de anderen af, en de breuk onder de geloovigen werd zoo groot, de haat en verachting wederzijds zoo geweldig, dat aan vereeniging niet meer te denken ſchijnt te zijn. De nieuwe boeken zijn, wel is waar, grootendeels afgeſchaft, of althans aanmerkelijk veranderd en aan de oude meer gelijk gemaakt geworden; maar de verdeeldheid der gemoederen werd er niet door verminderd. En evenwel verſchillen deze *Raskolniken*, die zichzelven den eernaam van *ſtarowertzi* (oudgeloovigen) geven, ſlechts in onbeduidende bijzaken, die meerendeels alleen uitwendige vormen betreffen, van de anderen. Zij gebruiken b. v. geene klokken in hunne kerken; zij maken het in *Rusland* gebruikelijke *groote kruis* over voorhoofd, ſchouders en borst in eene andere rigting, van de regter- naar de linkerzijde der borst, terwijl de anderen het van de linker naar de regter doen, enz. Daar echter deze *ſtarowertzi* alle gemeenſchap met de voorſtanders van het nieuwe ſchuwen; daar zij het voor zonde houden, met hen uit één' ſchotel of aan denzelfden diſch te eten; daar zij, toevallig een' zoodanigen ketter ontmoet hebbende, kleederen en huisraad, als ware de perſoon melaatsch, waſchen en reinigen, zoo zal er wel geene vereeniging der vijandige broeders mogelijk zijn, en er blijft niets anders over, dan hen verre genoeg van elkander verwijderd te houden en elke partij haren weg te laten gaan.

De *Griekſche* of hoofdkerk in *Rusland* heeft overigens, gelijk bekend is, onder de verſchillende aanhangen der *Chriſtenen*, de meeste overeenkomst met de Roomschkatholieke kerk. Zij is van deze alleen hierdoor onderſcheiden, dat zij de opperhoofdigheid van den Paus niet erkent; dat, volgens haar, de H. Geest *alleen* van den Vader, en niet tevens van den Zoon, uitgaat; dat zij geene geſneden beelden, maar ſlechts geſchilderde afbeeldingen in de bedehuizen duldt; en eindelijk, dat zij het Avondmaal onder beide gedaanten aan de geloovigen toedient. Al het overige hebben de *Griekſche*

Digitized by Google

Christenen met de Roomschkatholieken gemeen, zelfs het misoffer, de biecht, enz. Om deze reden worden dan ook leden van de *Grieksche* kerk door de Katholieken niet voor ketters of ongeloovigen, maar slechts voor *schismatieken* (scheurmakers) gehouden; en het is den Katholieken, die in *Rusland* wonen, geoorloofd, alle verrigtingen der kerk, als doop, huwelijksinzegening, avondmaal, laatste oliesel enz., zoo er geen Roomsch priester is, van een' *Russisch*' geestelijke te ontvangen.

De geestelijken van de *Russische* kerk mogen niet alleen, maar moeten trouwen, eer zij de wijding ontvangen èn hunne kerkelijke bediening waarnemen, die, naar den regel, slechts door gehuwde priesters kan verrigt worden. Doch zij mogen slechts eenmaal huwen. Sterft de vrouw van eenen geestelijke, zoo wordt hij daardoor ongeschikt voor zijnen post, kan de kerkdienst niet langer waarnemen, en moet in het klooster gaan. Daar nu het klooster voor geen hunner een wenschelijk verblijf is, worden de vrouwen der *Russische Popen* als op de handen gedragen en met de teederste zorg opgepast, ten einde de man zoo lang mogelijk zijne vrijheid moge behouden. De eenige vergoeding, welke hij door de verplaatsing in het klooster voor het verlies van vrijheid erlangt, is het uitzigt van eenmaal *Archimandriet* of *Archire* (Bisschop of Aartsbisschop) te worden; want alleen *monniken*, dat is, weduwenaars van overledene priestervrouwen, hebben bevoegdheid tot deze posten. Voorts bezitten de *Russische* geestelijken geene vaste goederen of uitgestrekte landerijen, gelijk b. v. de *Spaansche* en *Portugesche* priesters, die een groot gedeelte des lands in eigendom hebben. De geestelijke goederen werden in 1764 door den Staat overgenomen, en sedert ontvangen de priesters, even als alle andere ambtenaren, een jaarlijksch vast inkomen. Bovendien staan allen onder een oppergeregtshof, de heilige Synode te *Petersburg*, waarvan de leden niet enkel geestelijken, maar meerendeels wereldlijke personen zijn. Zoo lang deze inrigtingen stand houden, is er geen gevaar, dat de geestelijkheid, als één ligchaam, wordt, wat dezelve in de Roomsche kerk is geworden.

De Thee.

Benevens het bad is eene der grootste behoeften voor de *Russen* de thee, en wel de *Chinesche* thee, die over

Digitized by Google

Kiachta uit *China* ingevoerd wordt. In weerwil van dezen grooten afſtand, is de thee, geheel *Rusland* door, zoo goedkoop, dat zelfs armen dezelve ligt bekomen kunnen. Ook houdt men deze thee voor beter, dan die, welke wij over *Holland* en *Engeland* bekomen, dewijl de zee er ſchadelijken invloed op heeft. De *Ruſſiſche* thee wordt meestal van *China* tot *Petersburg* en *Kiew* op vrachtkarren aangebragt, en ſlechts zelden eene korte wijl langs rivieren vervoerd, daar de groote ſtroomen van *Rusland* in eene andere rigting loopen. In plaats van de voor geringere ſtanden al te dure ſuiker, wordt honig gebruikt; en offchoon ik aanvankelijk tegen dit middel van vervanging (*ſurrogaat*) was, zoo moest ik toch weldra bekennen, dat de honig bij de thee veel beter past en veel aangenamer ſmaakt, dan de beste ſuiker. Hiermede bedoel ik echter den *Ruſſiſchen* honig, bijzonder dien, welke van wilde bijen in de lindenbosſchen verzameld wordt, en zich door een' ſpecerijachtigen ſmaak onderſcheidt, gelijk dezelve ook aan de groenachtige kleur kenbaar is. Deze in *Rusland* ingelijks zeer goedkoope honig is met dien, welke van onze tamme bijen komt, geenszins te vergelijken, en een inderdaad kostelijk geſchenk der natuur. Melk of room wordt ſlechts zelden bij de thee gebruikt. Arme lieden vergenoegen zich, de door anderen reeds afgetrokken theebladen (*) te droogen, en dan nog eenmaal er kokend water op te gieten; welk tweede trekſel natuurlijk veel ſlapper is en minder geur heeft. Tot het zetten der thee heeft men in *Rusland* bijzondere theepotten van geel of rood koper, *ſamowar* (zelfkoker) genoemd, waarvan er in de beroemde fabrijkſtad *Tula* jaarlijks vele duizenden vervaardigd en het ganſche land door verzonden worden. Deze *ſamowar* heeft meest de bevallige gedaante eener urne. Wanneer de gemeene *Rus* zich eens regt verſnaperen wil, gebruikt hij drooge rozijnen bij de thee. Hij ſtopt den mond vol rozijnen, kaauwt ze een weinig, en laat er dan de thee gewoonlijk zeer heet doorgaan. Het is bijna niet te gelooven, hoe veel van dezen drank in *Rusland* gedronken wordt, en hoe veel een enkel mensch ſoms gebruikt; terwijl men niet hoort, dat het veelvuldig gebruik nadeel doet. Jaarlijks, zegt men, worden uit *China* over de

(*) Boven is gezegd, dat de thee voor armen ligt te bekomen is. Dit ſchijnt kwalijk overeen te brengen. *Vert.*

Digitized by Google

4000 pud (1600 centenaars) thee naar *Rusland* gevoerd. De *Chinezen* pakken dezelve in vierkante kisten, in het bovenste gedeelte van welke men, ter dikte van één' of anderhalven duim, eene laag van de zoogenaamde *bloemthee* vindt, die in *Rusland*, als de kostelijkste en duurste, vooral hooggeschat wordt. Deze bloemthee bestaat niet, gelijk men meent, uit den bloesem der theeplant; maar uit de niet geheel ontwikkelde blaadjes, die een' bijzonder fijnen en aangenamen smaak hebben. Behalve deze kent men in *Rusland* slechts twee soorten van thee, zwarte en groene. De laatste, donkergroen van kleur, wordt voor de beste gehouden, doch voor minder gezond, daar de *Chinezen*, door dezelve op heete koperen platen te droogen, die kleur aan de bladeren geven.

Vóorts gebruikt in *Rusland* ieder, groot en klein, rijk en arm, dagelijks eene groote hoeveelheid thee. Komt iemand ergens als gast, zoo heeft hij naauwelijks zijnen voet binnen de kamer gezet, of de *samowar* volgt reeds. Dit is eene zoo vaste gewoonte, dat men deswege geen bevel aan de bedienden behoeft te geven. De vrouw des huizes drinkt dan natuurlijk met den gast; en daar deze gelegenheid, vooral op zon- en feestdagen, meermalen wederkomt, zoo gebeurt het, dat menige vrouw op één' dag twintig en meer koppen thee gebruikt, zonder eenig nadeel daarvan te gevoelen. Mannen, inzonderheid de gemeene kooplieden, drinken er soms nog veel meer. Dikwijls zag ik gansche gezelschappen van deze *Russische kupzi*, wanneer zij zoo even van hunne reizen in het land teruggekomen waren, zich, in hunne dikke, met sneeuw en ijs nog bezette pelzen, om een' geweldig grooten *samowar* en schotel rozijnen plaatsen, en niet eerder opstaan, vóór dat *samowar* en schotel ledig waren, zoodat velen in weinig tijds meer dan twintig kommen thee opslurpten. Deze overvloed van kokend heeten drank bragt hen in een zoo sterk zweet, dat het water in stroomen langs hunne borstelige kaken liep, en zij het gedurig moesten afwisschen. Zij schenen zich echter steeds daarbij zoo wèl te bevinden, dat het nooit iemand hunner inviel, den dikken pels af te leggen. De *samowar* vergezelt den *Rus* steeds. Die te arm is, om er eenen te koopen, gebruikt, in plaats daarvan, een' kleinen ijzeren ketel, welke rond is, en, onder dezelfde benaming van *samowar*, ook in de armste hut aangetroffen wordt. Meermalen, wanneer ik zoodanige hut binnentrad, waar overal de behoeftigheid te zien

Digitized by Google

was, en ik met den gewonen groet: *Kak ſchiwiosch?* (hoe gaat het?) naar den toeſtand der bewoners gevraagd had, ontving ik het van tevredenheid getuigende en reeds tot ſpreekwoord geworden antwoord: *Slawa Boga, chleb jest, ſamowar jest; nitſchewo ne nadamna.* (God dank, daar is nog brood, daar is nog *ſamowar*; ik heb geen gebrek.)

Overigens ſchijnt dit zoo overvloedig en, zoo veel mij althans bekend is, voor de gezondheid niet nadeelig theedrinken met eene andere bijzonderheid in verband te ſtaan, welke dit, in andere landen misſchien zeer nadeelig, gebruik hier allezins heilzaam maakt. De felle winterkoude, welke in de meeste ſtreken van *Rusland* heerscht, en de aldaar gewone en noodzakelijke heete kamers, ſtellen het ligchaam zeer dikwijls aan ſchielijke en ſterke afwisſeling bloot. Het is niets zeldzaams, in de kamer eene hitte van 30 graden *Reaumur* te hebben, terwijl buiten eene koude van even zoo veel graden is. Daar nu menigeen, wegens bezigheden, meermalen daags zijne kamer moet verlaten en in de buitenlucht komen, ondervindt hij eene verandering van 60 graden, waartegen zelfs een *Ruſſisch* geſtel niet beſtand is, zoo er niet bijzondere maatregelen van voorzorg genomen worden. Een vreemdeling, welke in eenigzins gevorderde jaren derwaarts verplaatst wordt en de gewoonten van zijn warmer vaderland behouden wil, moet gewoonlijk zeer ſpoedig voor de ſtrengheid van het klimaat bezwijken. Toen ik op mijne reis naar *Tobolsk* door *Perm* kwam, eene ſtad, die zuidelijker dan *Petersburg* ligt, verhaalde mij een jonge, ſedert zes jaren aldaar wonende, *Duitſcher*, dat van de landslieden, welke hij bij zijne komst te *Perm* aangetroffen had, niet één meer overig was. „Ik heb," zeide hij, „in deze zes jaren meer dan twintig *Duitſche* huisvaders ten grave helpen dragen; en waarſchijnlijk zou de dood ook mij reeds lang weggerukt hebben, zoo ik niet in mijn drieëntwintigſte jaar, en dus in eenen ouderdom hier gekomen was, in welken het geſtel nog buigzaam genoeg is, om aan den nieuwen invloed te gewennen. De *Ruſſen*," voegde hij er nog bij, „weten dit ook zeer wel, en beſchouwen elkén vreemdeling, die bij zijne komst reeds veertig jaren telt, als de wiſſe prooi van een' vervroegden dood. De vaders ſterven gewoonlijk vroeg weg; maar hunne kinderen tieren doorgaans zeer wel."

Deze ſchielijke en zoo dikwijls plaats hebbende verwis-

Digitized by Google

ſeling van de heete kamer met de koude buitenlucht veroorzaakt eene ongeſteldheid, welke aan dat noordelijk klimaat eigen en des te gevaarlijker is, daar dezelve oogenblikkelijke hulp vereischt, wanneer de lijder voor een' plotſelijken dood of voor langdurig ſukkelen bewaard zal blijven. De gezondſte en ſterkſte man wordt, zoodra hij een' voet buiten de kamer zet, of men voor een oogenblik deur of venſter opent, meermalen eensklaps door een hoogst onaangenaam gevoel bevangen, dat zijn ganſche geſtel aangrijpt, en zwaar, als lood, op hem drukt. De koude heeft de uitwaſeming der huid plotſeling geheel doen ophouden. Eene groote loomheid in de ledematen, eene gewaarwording in de uiterſte deelen, alsof ze afvallen zouden, felle hoofdpijn en branden der oogen zijn de eerſte teekenen der ziekte, waarop, zoo er niet terſtond hulp wordt verſchaft, binnen weinige uren reeds de gevaarlijkſte verſchijnſelen volgen. Daar de uitwaſeming belet is, en wel in zoodanige mate, als wij in onze gematigde luchtſtreek niet kennen, moet dezelve ten ſpoedigſte herſteld worden. De zieke wordt daarom oogenblikkelijk en in zijne kleederen op het naaste bed gebragt, zoo digt mogelijk toegedekt, eene warme muts van bont hem over de ooren getrokken, friſche thee gezet, en hem daarvan zoo veel en zoo warm te drinken gegeven, als hij maar kan binnenkrijgen. Wanneer men deze middelen tijdig aanwendt, breekt een overvloedig zweet over het ganſche ligchaam uit, en de vreeſelijke verſchijnſelen verdwijnen even zoo ſpoedig, als ze gekomen waren. De anderen, die zich intuſſchen weder aan hunnen disch gezet hebben, verwonderen zich in geenen deele, wanneer zij den lijder reeds binnen een half uur het hoofd uit alle de pelzen zien ſteken, en hem aan hunne vrolijke geſprekken deel hooren nemen, die vóór eene korte poos aan iemand, welke met de toevallen onbekend is, een verloren mensch toegeſchenen zou hebben. Allengs wordt het dek nu verminderd, en nog denzelfden avond zit de man, die zoo nabij den dood was, weêr vrolijk onder zijne vrienden. Maar des te erger gaat het anderen, welke deze oogenblikkelijke hulp niet erlangen. Zoo zij niet reeds den volgenden dag ſterven, verlammen zij door de jicht over het ganſche ligchaam, en ondergaan een' langzamen, ſmartelijken dood. Men kent deze lieden, al ware ook de verlamming niet blijkbaar, terſtond aan de teekenen van kwaadſappigheid op hun gelaat. Vraagt men, wat

Digitized by Google

hun deert, het gewone antwoord is: *prosdudilsa* (ik heb koude gevat); en dit woord klinkt in het oor der *Rusſen* even verſchrikkelijk, als *pest* of *dood* bij andere volken.

Die nu geene geſchiktheid heeft, om door het drinken van een aantal kommen heete thee terſtond in het zweet te geraken, moet, indien hij mijnen raad wil volgen, liever van daar blijven. Maar, zijn er dan onder de *Rusſen* ook niet zoodanige lieden, welke bezwaarlijk kunnen zweeten? Ik heb er geenen gevonden. Gelijk vele menſchen ſlapen kunnen, wanneer zij willen, zoo kunnen alle *Rusſen* zweeten, wanneer het hun goeddunkt — heete thee, een warm dek en eene digte muts, en zij zijn van het gevolg zeker. En dit geluk (voor hen is het een waar en groot geluk) hebben zij, naar mij toeſchijnt, zichzelven bereid. Hunne menigvuldige heete baden houden de huid zuiver en zacht, en het veelvuldig gebruik van warme thee, waardoor zij ook in gezonde dagen dikwijls van zweet druipen, vermeerdert die eigenſchap der huid, en maakt dezelve geſchikt, om den invloed van hun klimaat te wederſtaan; eenen invloed, welke anders misſchien nog nadeeliger op de bevolking dezer oorden zou werken, dan de pest op de bewoners der zuidelijker landen van het oosten.

(*Het vervolg hierna.*)

THEE-INZAMELING DOOR APEN.

(Uit de *Javaſche* Courant, 1830. No. 119.)

De *Chinezen* hebben apen afgerigt, om de thee van die gedeelten in te zamelen, welke de mensch niet dan met lijfsgevaar kan bereiken. Zij doen hen in de theeboomen klauteren, de tusſchen de takken zich bevindende bladeren afplukken en den daaronder ſtaanden toewerpen. Tot dat einde beklimt de aap de heen en weder ſlingerende takken, welke men hem aanwijst, en plukt de bladeren. Men ſpoort hem tot dien arbeid aan, door hem van tijd tot tijd een lekker beetje toe te reiken. Nog vernuftiger is een ander middel.

De *Chinees* drijft eenen, in het woeste gebergte huizenden, troep apen in theerijke oorden, en vangt alsdan aan, hen te te plagen en te vervolgen. Dus gekweld, breken zij de dunſte takken af, en werpen er den hen vervolgenden vijand mede, die het werptuig lagchend verzamelt.

Digitized by Google

EUROPA'S TOEKOMST.

Wat woelt ge, o volken! door een' drom
Van oproerſtokers aangedreven?
Wat ziet ge, o Vorſten! ſiddrend om,
En zit op uwen troon te beven?
Een tuimelgeest beroert Euroop;
En ijdel, ijdel is de hoop,
Om met den oproerdraak beſtand of zoen te treffen.
Het oog op God, de hand aan 't zwaard,
O Vorſten! en de afvallige aard',
Verpletterd door den ſchrik, zal haren pligt beſeffen.

Waartoe een godloos dwangverbond
In 't hedendaagsch Karthaag geſloten?
En Hem, die nooit zijne eeden ſchond,
Den trouwſten van uw Bondgenooten,
Gehoond, verlaten en verraân;
Opdat in vrede de oproervaan
Van Sint Gudules trans, ten ſmaad van 't regt, zou wapp'ren!
Waartoe het éénig volk verdrukt,
Dat voor geen Jakobijnen bukt?
Waartoe de hand verlamd van zijne ontelbre dappren?

Een laffe vrees bekroop uw hart,
En maakt u tot den ſpot der volken.
Uw zwakheid heeft hen uitgetart;
Nu dreigen u de ontbloote dolken.
Welaan! den ſtoot nog afgewend!...
Hoe! gij ſtaat roerloos!... Neen! gij ſchendt
Op nieuw het volkenregt en dreigt weêr Hollands ſtranden.
Zie daar den moed dier Halve-goôn!
Zij dragen ſlechts de onteerde kroon,
En zwaaijen ſlechts den ſtaf, om de onſchuld aan te randen.

Waartoe het ſchrikgedrogt gevleid,
Dat krijg voert tegen orde en wetten?
Waartoe het ſtriknet u geſpreid?
Gij kunt den voet niet meer verzetten,
Zoo wart ge in 't zaamgeknoopte koord! —
Reeds wären Tweeſpalt, Roof en Moord,

Digitized by Google

Met opgeſtoken hoofd, door uwe ontwrichte ſtaten.
Dat is de ſtraf, u toebedeeld,
Sinds gij de muitzucht hebt geſtreeld,
En Koning Willem's zij' en Neêrlands zaak verlaten!

Maar neen! Dat deedt gij ſlechts in ſchijn,
Gij Ruslands Heerſcher! — Uw ontwaken,
O Adelaar! zal vreeslijk zijn:
Dan ſtort gij op het hol der draken,
Uit uwen hemel, wrekend neêr.
Hergeven aan de deugd en de eer,
Zal gansch Germanje zich om Ruslands ſtander ſcharen:
En, blijft de Brit aan Frankrijk trouw,
Hij deele in Frankrijks leed en rouw,
En aan zijn vuist ontzink' de ſchepter van de baren!

Hij nadert reeds, de dag van wraak,
De dag van roem en rustherſtelling.
Het heiligſte oorlogsvuur ontblaak'!
Het make een einde aan zoo veel kwelling!
Het menschdom blijve in waarheid vrij,
En zij de band der maatſchappij
Door geen baldadig graauw alom vaneengereten!
't Gezag van orde en wet herleev'!
Het rot der Jakobijnen beev',
En 't menschdom breke alom hun loosverguide keten!

Mijn vaderland! verhef het hoofd
Blijmoedig opwaarts uit de golven:
Uw glorie werd niet uitgedoofd;
U heeft geen maalſtroom overdolven.
De branding rolde ſchriklijk aan;
Gelijk een rots, zoo bleeft gij ſtaan,
En waart het bolwerk van het ſidderend Europe.
Daar traadt gij aan der volken ſpits;
En Koning Willem werd de gids,
Waarop Europa ſtaart, en die haar lot ontknoope.

Ja! danke 't Ruſland onzen moed,
Zoo 't Polen voor zich neêr ziet knielen:
Door *ons* werd gansch Euroop behoed,
En onze val zou haar ontzielen.
Ontzielen? — Ja! Zoo 't hoog gezag
Alom voor Frankrijks oproervlag

Digitized by Google

Moet wijken, zwichten, en in ijdlen damp verzwinden,
Dan breekt weldra der ſtaten bond,
En al wat in zijn ſchuts beſtond,
En elke maatſchappij zal eindlijk zich ontbinden.

Geen orde dan, geen wet, geen regt;
Geen vrijheid, die dien naam mag dragen!
Zie daar het lot, ons toegezegd,
Zoo Frankrijks vloekverwanten ſlagen.
Dan dooft het licht der wetenſchap;
De menschheid zinkt ten laagſten trap;
De kunſten ſterven; de Bevalligheden vlugten;
Het kouter klieft den grond niet meer,
En de eikel wordt de ſpijze weêr
Van wilden, die in 't bosch bij hunne vrijheid zuchten.

Ja! dwalend door de wouden om,
Verhaalt de vader dan zijn' telgen,
(Die luistren, van verbazing ſtom)
Hoe eenmaal de adem van 't verdelgen,
Gelijk de wind der woestenij,
Gehuchten, ſteden trok voorbij,
De lucht verpeſtte en al wat heerlijk was verwoeſtte;
Hoe heel Europa werd beſmet;
Hoe elke zetel werd verplet,
En hoe der Vorſten zwaard als in de ſcheede roeſtte;

Hoe volk na volk in 't niet verzonk;
Hoe naam en eigendom verdwenen;
Wat zwijmelwijn Europa dronk,
En hoe het *vrij* zich heeft geſchenen,
Toen niemand, in paleis of kluis,
Meer veilig was bij 't woest gedruisch;
Hoe ſteden, vlekken en gehuchten toen verzwonden;
Hoe 't menschdom, tot der wilden ſtaat
Verbasterd, nergens heul of baat,
Maar in geheel natuur zijn' vijand heeft gevonden.

Het kroost, dat niet den grootſchen bouw
Van zoo veel eeuwen kan herſtellen,
En gaarne toch herſcheppen zou,
Wat duivlenboosheid wist te vellen,
Vloekt dan vergeefs het ſnood gebroed,
Welks gruweldaân het ſchuldloos boet,

Digitized by Google

En wenschte zich weleer, of liever nooit geboren.
Ja! ziet geen God genadig neêr,
Dan gaat de menschheid voor hare eer,
Haar wijsheid, deugd en heil in eeuwigheid verloren.

Slagtmaand, 1831. A. F. SIFFLÉ.

CONFERENTIE EN STORMWIND.

Wie zijt gij, die, zoo hoog gezeten,
Ginds, aan den Teems, de vierschaar spant?
Wat durft ge u in uw' waan vermeten,
Als ging Gods almagt u ter hand?
Wat trotschheid voert een' wettig' Koning,
Wel waard' Europa's eerbetooning,
Voor u, die niets dan onregt spreekt?
Wat laagheid paart uwe ijdle grootheid,
Vernedrend, aan de vuige snoodheid
Van 't volk, dat eed en trouw verbreekt?

Is 't waarheid, wat onze oogen zagen:
Erft muitzucht roem en heldenloon?
Vermag 't verraad een kroon te dragen,
Door Vorsten vleijende aangeboôn?
Is 't oproer bij Monarchen veilig?
Geen staatsverdrag, geen eed meer heilig?
Zijn moorders hulde en eerbied waard'?
En bukken laffe staatsdienaren
Gedwee voor woeste plonderaren,
Ten hoon van 't achtbaarst volk der aard'?

't *Is* waarheid. — In de schaâuw der troonen
Wordt regt en eed en wet verkracht,
En de eer van zelfgeschapen kroonen
Aan 't laagst gemeen ten zoen gebragt:
Een muiter, naauw zijn niet ontrezen,
Dwingt Vorsten, 't muitend rot te vreezen,
Waar 't plondrend de oproervanen plant;
't Gelukt hem, de eer en 't regt te krenken,
En op zijn' wil, zijn woord en wenken,
Gehoorzaamt Grey en Talleyrand!

Digitized by Google

Europ! wat ſchouwſpel biedt ge onze oogen?
't Verraad door Vorſtengunst vereerd!
Een' wettig' Koning ſhood bedrogen!
Een Natie om haar trouw verneêrt!
Hier Paskowitsch, die Ruslands dappren
De vaan der Czaren hoog doet wappren,
En glorie zingt bij Warschaus val!
En *daar* de teelt van Ruiter's telgen,
Geſmaad door diepgezonken Belgen,
Gehoond in 't aanzien van 't heelal!

De Luipaard zag, aan onze ſtranden,
't Ontkiemen van ons volksgeluk,
En wrong den Belg het ſtaal in handen,
En ſtortte ons in een' nacht van druk:
De Brit aanſchouwt met welgevallen,
Dat Vlie en Rijn, maar, boven allen,
Dat de Amſtelmaagd voor 't onheil zwicht;
Hij ziet, met vreugd, den brand en 't moorden,
Wordt ſlechts aan Nethe en Scheldeboorden
Het Britsch Proconſulſchap geſticht.

Wat rest u in dien nood, Bataven?
Het hoongelach der dwinglandij
Verkondigt, op der vadren graven,
De zegepraal der muiterij! —
Wat baat het glansrijkst triomferen?
De Gauler zendt zijne oorlogsheren;
De Seine houdt het zwaard ontbloot;
Haast zal de Teems de Scheldе peilen,
En dwingen u met kracht van zeilen
En de oorlogsdonders van haar vloot!

Maar rustig ſtaat, aan Neêrlands kusten,
Oranje, door zijn Volk beſchut;
Geen vrees kan Hollands Leeuw ontrusten,
Door God en eigen kracht geſtut.
Dreige ook de Don met zijn barbaren,
De Spree met kracht van heldenſcharen,
En Teems en Seine en Donauvloed;
Niets kan den Batavier doen beven,
En Fries en Zeeuw biedt goed en leven
En nooitverwonnen heldenmoed.

Digitized by Google

Waar toeft ge thans, o Bondgenooten!
Rampzaalgen! gij, die 't vloekverbond
Met wufte Belgen hebt gesloten,
Tot wis verderf van Hollands grond?
Ontvalt ons vrij, gekroonde slaven!
Leert in 't gareel van muiters draven!
Verlaat ons, bij den zwaai van lot!
De Bondgenoot, waarop wij bouwen,
Waaraan zich Holland durft vertrouwen,
Is, zwakken! meer dan gij — is GOD.

Hij, Hij maakt de wolken tot Zijn' wagen,
Wandelt op de vleugten van den wind;
Noorderstormen doen Zijn welbehagen,
Volgen Hem, als een gehoorzaam kind.

Hij belacht, wat trotschen dwaas beraden,
Hij, die Teems en Seinestroom gebiedt;
Don en Spree en Donauvloed te zamen
Keeren, op Zijn' wenk, terug in 't niet.

Neêrland! hoor dien stormwind! Losgebroken,
Geeselt hij uw kusten woest en bang;
Buldrende uit het westen opgestoken,
Galmt hij u als harmoniegezang.

Trotsche Britten! nadert onze stranden!
Elke bank ontvangt u woest en stug;
Hoort die stormen! ziet die golven branden,
Vliedt, vliedt naar uw krijtgebergt' terug!

Keert het wraakzwaard, als wij Belgen straffen!
Veiligt muiters door uw hoog bevel!
't Stormgebulder zal ons regt verschaffen;
Vloed en branding volgen Gods bestel.

Neemt de Schelde, u dierbaar, in uw hoede;
Biedt haar voorspoed aan, als Vorstengift!
De Almagt keert het, en der stormen woede
Scheurt, als rag, uw schandlijk logenschrift.

Trotsche Britten! 't mogt der Hel gelukken,
Dat uw goud den moord in Brussel bragt:
Holland in den afgrond neêr te rukken,
God zij dank! staat nimmer in uw magt.

Digitized by Google

Voegt u naast Europa's rustverstoorders!
Beider doel zij op één' wil gegrond!
Zweert te zaam met Frankrijks Vorstenmoorders!
Aan uw staatslist voegt dat helsch verbond.

Daagt uw vloten op, voor onze stranden!
Zwakke trotschaards! God belacht uw' waan.
Zijt gij veilig, waar de golven branden?
Keert uw vlag het schokken van d'orkaan?

Kan uw wil het vlak der zee bevelen?
Staat aan u 't gebied van stroom en strand?
Kunt gij met de kracht der stormen spelen?
Volgt de zee het wenken van uw hand?

Neêrland houdt den blik op God geslagen,
Waar zich magt aan list en snoodheid bindt:
De Almagt maakt de wolken tot Haar' wagen,
Wandlende op de vleugten van den wind.

Leert, vermeetlen! leert voor God u bukken!
Heel uw scheepsmagt is bij Hem een niet;
Één orkaan kan haar in d'afgrond rukken,
Als Gods wil dit, u ter straf, gebiedt.

Vaderland! schoon onder 't wee bedolven,
God beschermt u — gij zult niet vergaan;
Voor en met u strijden kust en golven,
In Zijn' stormwind voert God redding aan.

Nederland! wat magt u moge omringen,
Stijg' voor u, met elken dag, de nood,
Geen geweld kan u tot schande dwingen;
GOD is met u — is *uw* BONDGENOOT.

Nassau! klem, met kracht, het roer in handen!
Met u heerschen rust en orde aan boord;
Rustig hebt Ge, aan onze veege stranden,
In d'orkaan, de stem van God gehoord.

't Was de stem, die, in der vadren dagen
Vaak herhaald, ook tot *uw* Vadren sprak;
't Magtwoord, dat hun kracht schonk 't leed te dragen,
Als Euroop de toorts des krijgs ontstak.

Digitized by Google

Koning! zoudt gij voor de toekomst beven,
Waar Goda magt 't gefolterd Holland ſchraagt?
Neen! uw moed zal ons het voorbeeld geven,
Als de nood uw Volk ten ſtrijde daagt.

God is met ons. Wat ook trotschaards willen,
Hij biedt ons de hand ter redding aan;
Hij zal zee en branding voor ons ſtillen,
Met ons zijn in 't ſchokken van d'orkaan.

Vorſten, bloost! wat is uw ſtout beramen?
Wat uw *onherroepelijk* raadsbeſluit?
't Stormgeloei kan al uw' trots beſchamen,
En uw wil? .... hij wordt den wind ten buit.

Gaulen! Britten! waant niet, dat we u vreezen!
Ons beſchermen zeeſtrand en moeras:
Neêrland zal, met God, onwinbaar wezen,
Zóó als 't eens met d' *eerſten Willem* was.

God zal helpen; God zal Neêrland ſchragen,
Waar geen ſchepſel hulp of redding vindt:
Hij, Hij maakt de wolken tot Zijn' wagen,
Wandelt op de vleugten van den wind.

November, 1831. W. H. WARNSINCK, BZ.

NEDERLAND.

Waar, waar ook, in 't verblinde Euroop,
De volken oproer ſtichten,
En met een woeste vrijheidstoorts
Dat werelddeel verlichten;

Waar ook een helſche tuimelgeest
Uit d' afgrond op komt dagen,
Die orde, wet en regt vertreedt,
En kneust met felle ſlagen;

Waar ergens — niet in Nederland,
Schoon klein, van elk verlaten;
Daar praalt de wijsheid van den Vorst,
De trouw der onderzaten.

Digitized by Google

Hun heldenmoed, hun dapperheid
Verwon de magt der Belgen,
En kroonde met onwelkbare eer
Des Konings ed'le Telgen.

Hunne eendragt, deugd, hun Godsdienstmin
Bekrachtigt 's Vorsten pogen,
En schraagt den wakk'ren heldenarm,
Die Neêrland zal verhoogen.

En, hoe het eind der worst'ling zij,
Of lijden of verblijden,
Zijn grootheid schittert in 't bestuur,
Als onze moed in 't strijden.

Ja, Eerste Willem, ed'le Vorst!
U blijven wij vereeren,
En, wat op aard' bezwijken moog',
U trouw en liefde zweren.

Al faalt het heiligste verbond,
Door Vorsten eens bezworen,
De God der Vad'ren, Neêrlands God,
Is niet voor ons verloren.

Zijn arm bragt heil en redding aan,
Bij Zeelands vruchtb're beemden,
Bewoog door storm het pekelveld,
Voor 't sidd'rend oog der vreemden.

De Britsche vloot, door schrik vermand,
Ontwijkt de vrije stranden,
En brengt de maar aan Albion:
„ God strijdt met deze landen."

Verneem die maar, o trotsche Brit!
Zij dreune u luid in de ooren,
En doe tot aan uw verste ree
Den schellen nagalm hooren.

En weet, dat onzer Vad'ren leus
Ook de onze steeds zal wezen:
„ Met God voor 't regt ten kamp te gaan,
„ En dan geen magt te vreezen."

Digitized by Google

Naakt ooit uw wreede Luipaard weêr,
Wij ſnellen naar de ſtranden,
En ſterven daar den heldendood,
Of leven vrij van banden.

Woerden, 30 Nov. 1831. H. KNIJFF, AZ.

DE MANCHENILLIER. (*)

Klaaglied.

Wijze: *Te bien aimer, o ma chère Zilie!*

„ Hoe zalig hij, die in uw' arm mogt rusten!
„ o Zarina! 'k bemin u, en ben vorst."
Zoo ſprak het hoofd van Madanimaas kusten, (†)
En doodſche ſchrik beving des meisjes borst:

„ Nelusko! Zarina moge u vereeren;
„ Voor Zephaldi ontgloeit alleen haar borst."
En met een oog, dat toorn en ſpijt verteren,
Sprak hij nog eens: „ 'k Bemin u, en ben vorst."

Toen vloog een lach zijn woeste lippen over:
„ o Zarina! bij avondzonneſchijn
„ Verwacht ik ſtraks u onder 's boschjes loover."
En Zarina hernam: „ Ik zal er zijn."

Hij ging. De maagd van Madanimaas kusten
Zet onder een manchenillier zich neêr;
Zij ſluim'ren in, wie in zijn ſchaduw rusten,
En nimmer rijst het zonnelicht hun weêr.

En, 't kwijnend oog op 't ruim der zee geſlagen,
Vangt Zarina, met bleekbeſtorven wang,
Op zachten toon, in d'ochtend van haar dagen,
Dit klaaglied aan, helaas! haar jongst gezang:

(*) De *Manchenillier* is een boom, die op de meeste *Antilles* aan den zeekant groeit. De *Indianen* doopen de pijlen, die zij willen vergiftigen, in het melkachtige vocht, dat bij het ſnijden in den ſtam uit denzelven loopt. Wie het waagt, onder zijne ſchaduw te rusten, wordt weldra gewaar, dat zijne oogen ontſteken, zijn ligchaam opzwelt, en de dood hem genaakt.

(†) *Madanimas* is de naam, door de bewoners van *Martinique* aan hun eiland gegeven.

Digitized by Google

„ Nelusko! kom; de ſtarren zijn verrezen,
„ 't Gebladert' beeft, de wind beroert de zee;
„ Uw liefdenacht zal koud en aak'lig wezen,
„ En mijne rust vol zaligheid en vrêe!

„ Van zoet genot voel ik mijn' boezem jagen.
„ o Geest der lucht! wiens licht mijne oogen boeit,
„ Komt gij alreeds mij op wieken dragen
„ Naar 't zalig oord, waar eeuw'ge lente bloeit?

„ 'k Mogt u den kus der zuiv're min bewaren,
„ Mijn Zephaldi! Kom, ſtort u aan mijn borst,
„ Waar ons Nelusko nimmer ſchrik zal baren,
„ Niet zeggen zal: 'k Bemin u, en ben vorst!"

Zij zingt niet meer, — hare oogen zijn geloken,
Haar boezem hijgt, haar laatſte krachten vlién, —
Maar fluistert nog: „ Ik heb mijn boei verbroken;
„ 'k Zal, Zephaldi, u in mijn fluim'ring zien!"

E. J. POTGIETER.

Naar het *Fransch* van MILLEVOYE.

BALANS.

'k Was gistren, zoo als 't gaat, meé zachtjes aan begonnen
Aan 't maken van balans. Ik zag de boeken door —
Vond hier en daar verlies — ginds had ik weêr gewonnen,
En kreeg, zoo doende, 't werk van 't ganſche jaar weêr voor.
Nu eens was ik voldaan, en riep: „ Dat was getroffen!
„ Dat noem ik mooi gekolfd! dat geld was ſchoon beſteed!"
Dan weêr: „ Drie koopen zóó, en men geraakt op ſloffen;
„ Die trek was nu zoo dom, als ze ooit een ſtervling deed!"
Angstvallig zag ik om, naar 't geen nog in moest komen;
Bezorgd zag ik mijn ſchuld, mijne inventaris aan,
En had door Bartjens en van Lins in 't eind vernomen,
Dat ik, mal uit mal thuis, dit jaar had meégedaan.
Dat was niet naar mijn zin. Ik dacht: „ Mijn kring wordt grooter;
Het kroost is met geen jurk en valhoed meer gekleed;
De papkom ligt aan kant; aan brood en vleesch en boter
Wordt zeker driemaal meer, dan vóór tien jaar, beſteed;
Mama de hen moet voor veel duurder boeken wijken;
Geen koekje vraagt men meer, maar zak- en ſpeldegeld;
Muzijk, zang, dans en taal gaan ieder met wat ſtrijken;
Der mode wordt almede een kleine ſom geteld." .....

Digitized by Google

Zoo zat ik, onvoldaan, al in mijzelv' te kallen,
Terwijl ik 't avondbrood met vrouw en kindren at;
Tot nu de slaap, als lood, kwam op mijne oogen vallen,
En ik in Morpheus arm vergat balans en al.
Maar, wat gebeurt! 'k had naauw een uur twee drie geslapen,
Of 'k zag een' achtbren grijze aan mijne sponde staan;
Hij voerde een uurglas en een schrikbre zeis ten wapen;
Hij sloeg zijn wieken uit, en sprak mij ernstig aan,
Den norschen blik onafgewend op mij geslagen:
„ Ondankbaar sterveling! wat suft ge, omdat het goud,
Op winsten uitgezet, min vruchten heeft gedragen?
Wat wilt ge van een goed, u door fortuin betrouwd,
Dat gij, met bleek gelaat, met angstzweet op het wezen,
Bij iedren zonnekring uw voor- en nadeel wikt;
Terwijl ge 't boek des tijds niet waardig acht te lezen,
En in de zucht naar goud den dank aan mij verstikt?
Wat cijns de schat u gaf, dat moet, dat wilt ge weten,
En de uitslag beurt u op, of slaat den man ter neer;
Maar hebt ge uw' tijd vermoord, of beuzelend versleten,
Dat wekt op uw gezigt geen enkel fronsje meer.
Hij, die u van den schat een' gulden poogt te ontstelen,
Hij is 't, die schande en boei om zulk bestaan verdient;
Maar hij, die driemaal 's weeks komt trekjes met u spelen,
Hij rooft, 't is waar, uw' tijd, maar zulk een is uw vriend.
Is slechts de kas gevuld, het hoofd mag ledig blijven.
Den tijd, om goud besteed, acht men slechts wél besteed.
Denk, denk, een ander zal eens uw balans u schrijven;
Een ander, die geen uur, geen oogenblik vergeet! —
Wat, wat zijn bergen gouds toch met een ledig harte?
Slechts klippen voor de deugd, bij vaak misbruikt verstand;
Maar voor 't gevoelig hart een steun in 's naasten smarte,
En wél gebruikt alleen een zegen van Gods hand.
„ Zet uw talenten uit!" is: oefen uw vermogen.
Misbruik uw rede niet op fondsen, u onwaard',
Laat, laat het zaad van God niet in uw ziel verdroogen;
Dan zijt gij zeker, dat ge eens zoete vruchten gaart.
De zomer lacht u aan, de zomer van uw leven!
Hij lacht maar één's u toe, en, hoe 't saizoen ook keer',
Hebt gij dien gulden tijd te roekloos prijs gegeven,
Hij keert, hij zegent... maar hij lacht voor u niet meer.
Te zorgen voor 't gezin, is een der duurste pligten,
En 't uur is wél besteed, tot heil van zijn geslacht;

Digitized by Google

Maar, in dit meisker, ziet men daden ſoms verrigten,
Waardoor 't gezin meer ſchand' dan goud wordt aangebragt.
Mor niet, al heeft fortuin u norsch den rug geboden;
Ga voort en zie niet om; acht' u voor klagt te groot.
De mensch behoeft niet veél; verminder uwe nooden:
Gij bidt uw' Vader zelv' alleen om daglijksch brood." —
Maar, wie toch ſlaaft en ſlooft, van d'avond tot den morgen,
Beſtendig voor zijn' kring? Wie neemt niet van zijn' tijd
Een uur, gelijk men zegt, ter poozing van het zorgen,
Dat hij aan leering ..... „neen! aan benzlarijen wijdt?
Dat uur is 't, dat zoo vaak den ganſchen dag ontluistert;
Dat meestal wordt vermoord bij kaarten, ſchaakbord, wijn,
In zouteloos geſnap, dat ſlechts den geest verduistert,
Verwijdert van hetgeen hij kan en dient te zijn.
Dat uur is 't, in het jaar verlengd tot dagen, weken,
Waardoor balans en boek zoo vaak onzuiver wordt.
Men hoopt die ſchuld opeen, en beeft, is 't perk verſtreken,
Eerst aan den rand van 't graf, voor 't ſchrikkelijk te kort."...

Dat „ſchrikkelijk te kort" klonk dondrend in mijne ooren,
Terwijl de ſchrik een kreet aan mijne borst ontwrong!
'k Zag naar den grijsaard om — nog meende ik hem te hooren;
Maar de achtbre was daarheen. Nu rees ik op en zong:

Gelukkig hij, die op zijn' togt,
Voor de inſpraak van zijn pligten vaardig,
Het ſmetloos vruchtje gâren mogt,
Den mensch en zijne roeping waardig!
Wél hem, die, als de jaarkring ſluit,
Gewin in 't harte kan ontwaren;
Die op geen kwade posten ſtuit,
In 't grootboek van zijn levensjaren!

Nog lacht ge, Tijd! ons vriendlijk aan,
o Ja! wij willen voorwaarts ſtreven.
Ei, wil gij ons ſlechts jaren geven;
Ligt wordt gij, in ons volgend leven,
Voor de oude ſchulden mild voldaan.
Gij ſloot een' nieuwen kring ons open;
Met hem ontſluiten wij 't gemoed
Voor nieuwe deugden, zielsverheffing,
Voor menſchenliefde en pligtbeſeffing,
Voor alwat waar is, ſchoon en goed.

Digitized by Google

De Algoede biedt den wil de hand,
En, dus geleid, zal niets ons hindren;
Hij zeegne Vorst en Vaderland,
Bewake 't lot van Neêrlands kindren!
Hij ſture ons willen hier alleen
Naar 't geen ons Zijner waard kan maken!
Hij doe ons hart voor godsvrucht blaken,
Voor deugd, en 't nut van 't algemeen!

H. J. FOPPE.

IETS OVER DEN OORSPRONG VAN HET ENGELSCHE VOLKSLIED: GOD SAVE THE KING.

In de onlangs te *Londen* uitgekomene *Memoirs* der Hertogin van *Perth*, waarin een aantal zeer belangrijke bijzonderheden nopens het Hof van LODEWIJK DEN XIV, en van Koning JACOBUS, gedurende diens verblijf te *St. Germain*, voorkomen, wordt, onder anderen, vermeld, dat, na het tot ſtand brengen der ſtichting van *St. Cyr*, zoo vaak de Koning de kapel bezocht, het koor der Edelvrouwen zelve het volgende gezang, op eene zeer fraaije wijs van LULLY, aanhief:

Grand Dieu, ſauvez le Roy!
Grand Dieu, ſauvez le Roy!
Vengez le Roy!
Que, toujours glorieux,
Louis, victorieux,
Voye ſes ennemis
Toujours ſoumis!
Grand Dieu, etc.

Bij een bezoek van den vermaarden HANDEL in *St. Cyr*, deed deze aanzoek bij, en bekwam verlof van de Voogdesſe der Koninklijke ſtichting, om muzijk en woorden beide van dit Gallicaanſche kerkgezang af te ſchrijven, en bragt met dezelven vervolgens den Koning van *Engeland*, GEORGE DEN I, zijne hulde.

DE KOSTBARE VIOOL.

De Graaf VON TRAUTMANNSDORF, Grootſtalmeester

Digitized by Google

van Keizer KAREL DEN VI, kocht van JACOB STAINER eene viool, onder het navolgend beding: De verkooper ontving terstond 35 carolinen; terwijl de Graaf zich verder verbond, hem dagelijks een goed middagmaal en jaarlijks een nieuw kleed met gouden tressen, twee vaten bier, vrije woning, vuur en licht, maandelijks 8 guiden, en, zoo hij huwde, zoo vele hazen, als hij zou verlangen, jaarlijks twaalf korven oost, en bovendien dezelfde hoeveelheid van het laatste voor zijne oude voedster, levenslang, te verzorgen. Nog 16 jaren leefde de verkooper na dit verdrag; zoodat de viool hem ongeveer 10,000 guiden opbragt. — Het instrument is thans in het bezit van den beroemden muzikant FRENZEL.

PAROOL EN LIEFDE.

„Werda!" riep de schildwacht op den uitersten post; het gerucht van voetstappen hoorende. — „Goed vriend!" was het zwakke en bevende antwoord. — „Goed vriend? Wel dan, geef het parool!" — „Liefde!" — „Liefde? Dat is het parool niet. Ga, van waar gij komt. Het gold mijn' kop, zoo ik u doorliet." — „Ik ben eene onderofficiers-vrouw, die tien mijlen ver kom loopen, om mijnen man nog één's te zien, eer de slag begint; misschien zie ik hem dan nooit weder! Zijt gij gehuwd?" — „Al zou het mij den hals kosten, passeer!"

DE PROCLAMATIE VAN LYON.

Stil! stil toch! Monseigneur is daar,
De regenboog na onweêrsvlagen!
Zorgt, dat zijn kieschheid uwe ellende niet ontwaar',
En laat uw zondagskleed van uw geluk gewagen! —
Ons zondagskleed? ... helaas! die schimp treft ons te zeer:
Wij hebben in 't geheel, sinds lang, geen kleeren meer.

Naar het *Fransch*. J. W. IJNTEMA.

OP DE VERLOTING VAN BOEKEN, TE GRONINGEN, TEN VOORDEELE DES VADERLANDS.

Treed toe, regtschapen vriend van 't vaderland!
En breng op dit altaar uwe offeranden:
Voor luttel gelds verrijkt gij uw verstand,
En schraagt in nood het dierbaarste aller panden.
Gij dient uw land, en zorgt voor hart en hoofd:
Ziedaar een gift, die woekerwinst belooft!

Dec. 1831. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE REGTEN EN PLIGTEN VAN DEN MENSCH, ALS BURGER.

Door

Mr. A. P. SIFFLÉ. (*)

Weinige vragen zijn er, waarop zoo verſchillend geantwoord, waarover zoo hevig getwist wordt, en welker oplosſing van zoo veel gewigt is voor elken geordenden Staat, als die veelomvattende vragen: in hoe verre de menſchen, als burgers, met elkander gelijk ſtaan, of behooren te ſtaan? en welke regten en pligten, voor den mensch, als burger, uit die gelijkheid of ongelijkheid voortvloeijen?

Meermalen worden die vragen, met onſtuimigheid en eenzijdigheid, in dagbladen en tijdſchriften van verſchillende kleur, in ſtaatkundige gezelſchappen, en ook op het ſpreekgeſtoelte in vergaderingen van volksvertegenwoordigers, en zulks in onderſcheidene landen van Europa, behandeld.

Het doel van *ons* Genootſchap is louter wetenſchappelijk. In onze hoedanigheid, als Directeuren of Leden van hetzelve, zijn wij vreemd aan alle ſtaatkundige bemoeijingen. Het belang van waarheid en regt, deugd en zedelijkheid, mag alleen ons aanſporen. En zouden wij ons dan niet mogen vleijen, met kalmte en onpartijdigheid, even alsof wij nog nimmer over die onderwerpen eene beſlisſende meening hadden aangenomen, de zaak in verſchil, tot onze bevrediging, te kunnen onderzoeken?

Vereert mij, M. H.! met uwe oplettendheid, terwijl

(*) Voorgelezen in het *Zeeuwsch* Genootſchap der Wetenſchappen te *Middelburg*.

Digitized by Google

ik ſpreken zal OVER DE REGTEN EN PLIGTEN VAN DEN MENSCH, ALS BURGER; en wel zóó, dat wij *de grenzen* zullen onderzoeken *van de onderlinge gelijkheid der menſchen, als burgers van eenen Staat*, en *den omvang* bepalen *van hunne regten en pligten, gelijk ze door de beperking dier gelijkheid worden geregeld.*

Ten einde gelukkig in ons voornemen te ſlagen, zullen wij ons deze drie vragen ter beantwoording voorſtellen:

1. *Waarin beſtaat de natuurlijke gelijkheid der menſchen?*

2. *In hoe verre wordt hunne onderlinge gelijkheid, als burgers van eenen Staat, door die natuurlijke gelijkheid beſtemd?*

3. *Welke regten en pligten, voor den mensch, als burger, vloeijen voort uit die onderlinge gelijkheid, naar mate zij binnen deze of gene grenzen beperkt is?*

De twee eerſte vragen zullen wij in het *eerſte*, de derde vraag in het *tweede* of laatſte deel dezer Verhandeling beantwoorden.

I. 1. *Waarin beſtaat* dan *de natuurlijke gelijkheid der menſchen?*

Ongetwijfeld alleen in het bezit van eenige algemeene trekken, waaraan wij den mensch als ſchepſelenſoort onderſcheiden; waaruit van zelve volgt, dat ook die *natuurlijke* gelijkheid niet zonder grenzen is, en dus de menſchen wel, in ſommige opzigten, aan elkander van nature gelijk zijn, maar ook, dien ten gevolge, in alle andere opzigten, even natuurlijk verſchillen.

De menſchen zijn elkander, in ſommige opzigten, van nature gelijk: want waarom begrijpen wij zekere klaſſe van wezens, waaronder wij onszelven rangſchikken, onder den algemeenen naam van MENSCHEN, dan alleen dáárom, dat alle wezens, welke wij onder die benaming verſtaan, zekere, ten deele ſtoffelijke, ten deele geeſtelijke, eigenſchappen met elkander gemeen hebben, waaraan wij hen van alle andere ſchepſelenſoorten onderſcheiden?

Digitized by Google

Eene uitvoerige ontwikkeling van alles, wat den mensch naar ziel en ligchaam kenmerkt, ligt buiten ons beſtek. Voor *ons* doel is het genoeg, hier kortelijk aan te wijzen, dat wij aan alle wezens, die wij onder de menſchen rangſchikken, in hunnen gezonden toeſtand naar geest en ligchaam, toeſchrijven het vermogen van zinnelijke waarneming in tijd en ruimte; de behoefte aan voedſel en lijfsbeſchutting, naar de omſtandigheden vorderen; de vatbaarheid voor ligchamelijke ſtreeling, innerlijke vreugde en ſmart, toegenegenheid en afkeer; het hooger kenvermogen door verſtand en rede; eene zekere maat van weetgierigheid; een duister gevoel van onderſcheid tuſſchen regt en onregt; eene overhelling tot eerbiediging van eenig bovenmenſchelijk vermogen; de vrijheid van keus tot hun doen en laten, voor zoo ver geen ſtoffelijke hinderpaal de volvoering van hun voornemen belet; de zucht tot bevrediging van alle zinnelijke, verſtandelijke en zedelijke behoeften, zoo dra zij die ontwaren; en eindelijk een geweten, hetwelk hunne daden en bedoelingen beoordeelt, overeenkomſtig de begrippen, die zijzelven koesteren omtrent hetgene betaamt.

Overigens is de geſchiedenis van alle menſchen dáárin gelijk, dat allen, welke van ouders geboren worden, (want op *oorſpronkelijke* menſchenparen is dit van geene toepaſſing) als onnoozele en hulpbehoevende kinderen ter wereld komen; dat zij (buiten het geval van krankzinnigheid of ongeneeslijke kwalen) vatbaar zijn voor verſtandelijke en ligchamelijke ontwikkeling, onderhevig aan ſtoring en doorgaande verzwakking van zielsvermogens en ligchaamskrachten, en (gelijk wij opmaken op grond van algemeene en voortdurende waarneming) noodwendig onderworpen aan den dood.

Ziet daar dan nu, M. H.! waarin de menſchen elkander natuurlijk gelijk zijn; waaruit van zelve volgt, waarin zij onderling van nature kunnen verſchillen, en waar de grenzen der *natuurlijke gelijkheid* en *ongelijkheid* zijn te vinden.

Digitized by Google

Immers in kleur en geſtalte, in aanleg en krachten, in tijd en wijze van ligchaams- en zielsontwikkeling, in levenslot en gedrag, verſchillen de menſchen. Zoo zijn ſommigen blank, anderen zwart; ſommigen ſterk, anderen zwak; ſommigen ſchrander, anderen dom; ſommigen gelukkig, anderen ongelukkig; ſommigen ſlecht, anderen braaf, en zoo voorts.

De natuurlijke gelijkheid der menſchen bepaalt zich dus tot het bezit van al die hoedanigheden en het gevoel van al die behoeften, welke tot de menſchelijke natuur, in haren tegenwoordigen toeſtand, behooren; de natuurlijke ongelijkheid, tot alles, waarin de menſchen, de burgerlijke betrekkingen niet medegerekend, kunnen verſchillen.

2. Maar, *in hoe verre wordt* nu *de onderlinge gelijkheid der menſchen, als burgers van eenen Staat, door die natuurlijke gelijkheid bepaald?*

Het antwoord hierop is van tweeledigen aard. *In de eerſte plaats* zullen wij de grenzen der gelijkheid aanwijzen van zoodanige lieden, die gezamenlijke oprigters zijn van een' nieuwen Staat, in een land, waar nog geenerlei regeringsvorm beſtaan had, en alzoo geene verkregene regten te eerbiedigen zijn; en *in de tweede plaats* zullen wij de grenzen opgeven der gelijkheid tusſchen burgers, geboren of getreden in een' gevestigden Staat. De verwarring van den onderſcheiden graad van gelijkheid, in die twee zoo wijdverſchillende omſtandigheden, heeft veel woordentwist en nog meerdere wanbegrippen veroorzaakt. Wij zullen hier *goed* moeten onderſcheiden, indien wij de waarheid gelukkig willen ontwikkelen.

Stellen wij derhalve eerst het geval, dat er door menſchen, welke nog tot geene maatſchappij behooren, of die, hetzij gedwongen, hetzij vrijwillig, dezelve verlaten hebben, en alzoo tot den natuurſtaat, d. i. tot den onmaatſchappelijken toeſtand, zijn teruggekeerd, een nieuwe Staat wordt opgerigt: alsdan hebben alle volwaſſenen gelijke regten, met uitzondering der gehuwde

Digitized by Google

vrouwen, zoo zij er zijn, die aan het gezag hunner mannen, uit kracht hetzij van plegtige verbindtenis, hetzij van de onveranderlijke ordening der natuur, binnen de grenzen der ons ingeschapene zedewet, onderworpen zijn; terwijl de kinderen noodwendig, wel in meerdere maat, doch mede binnen de grenzen dier op *hunne* omstandigheden zich toepassende zedewet, afhankelijk blijven van hunne ouders, zoo lang zij derzelver zorg niet kunnen ontberen. Overigens bestaat er geene ongelijkheid, dan het verschil in zielsvermogens en ligchaamskrachten, tusschen de volwassenen onderling; ten zij sommigen hunner eenige eigendommen mogten hebben medegebragt, waarop het verkregen regt, buiten hunne toestemming, hun niet mag worden ontnomen.

In het andere geval, wanneer men vraagt naar de grenzen der gelijkheid van burgers, geboren of getreden in een' gevestigden Staat, is het antwoord, dat die gelijkheid zich niet verder uitstrekt, dan de wetten en gewoonten van dien Staat het gedoogen; en dat, zoo de staatsvorm verbroken wordt, echter alle onderscheidingen, welke vóór de vestiging van de laatstverbrokene staatsregeling bestonden en tot nog toe behouden waren, (als zijnde zoo vele reeds te voren verkregene en inmiddels bewaarde regten) zoo lang daarvan door de wettige bezitters geen' vrijwilligen afstand gedaan is, ongeschonden behooren te blijven, al ware het, dat de voltooide omwenteling kon worden goedgekeurd.

Echter moet men altijd in het oog houden, dat alle wetten en gewoonten, die strijdig zijn met het eeuwig regt der menschheid, nietig zijn uit haren aard, en dus de *beperking* der gelijkheid nimmer eene opheffing van *alle* gelijkheid veroorzaken kan.

Noodwendig blijven de menschen elkander altijd in zoo verre gelijk, dat zij *menschen* zijn, d. i. wezens, zoodanig bewerktuigd en gezind, als wij hen hiervoren beschreven hebben. Zij blijven dus gevoelige, denkende en zedelijke schepselen. Daar allen begaafd zijn met gevoel voor regt en onregt, zedelijken zin en geweten,

Digitized by Google

behooren ook allen gelijk te wezen voor de wet. Krachteloos uit haren aard, ſtrijdig met waarheid en billijkheid, zouden dus de Middeleeuwſche wetten zijn, die b. v. eenen edelman, indien hij eenen daglooner had omgebragt, met eene ligte geldboete vrijlieten, maar den daglooner, die eenen edelman vermoord had, met den dood ſtraften.

II. *Welke regten en pligten, voor den mensch, als burger, vloeijen er dan voort uit de onderlinge gelijkheid, naar mate zij binnen deze of gene grenzen beperkt is?*

Ziet daar, M. H.! de laatſte en tevens de gewigtigſte vraag, welke wij ons voorgeſteld hebben te beantwoorden, in het *tweede* of laatſte deel van onze rede.

Zien wij eerst, wat wij te verſtaan hebben door regten en pligten in het algemeen.

Ons *regt* is onze *bevoegdheid*, onze *pligt* is onze *gehoudenheid*, om iets te doen, of te laten. Onze pligten beginnen dus, waar onze regten eindigen. Ons eigen regt ſtrekt zich juist even ver uit, als de pligt van onze natuurgenooten jegens ons, en hun regt tegen ons zoo ver, als onze pligt jegens hen. Regten en pligten zijn dus wederkeerig: doch om de grenslijn van ieders regt en pligt te bepalen, moesten wij eerst met ieders omſtandigheden en betrekkingen, ja! met al de geheimen van zijnen geest en zijn hart bekend zijn. Om dit te zijn, moesten wij alwetendheid bezitten; doch deze eigenſchap der Godheid ontbreekt ons. Alleen onze eigene aangelegenheden, wenſchen en behoeften kunnen wij toereikend leeren kennen. Uit dien hoofde kunnen wij niet altijd weten, hoe ver, in het oog van God, zich de pligten van anderen jegens *ons* uitſtrekken; en de uitoefening van ons *regt* moeten wij, tot behoud van een' vasten regel, beperken tot hetgeen ons *ontwijfelbaar* toekomt; terwijl wij op al het overige ſlechts eene *zedelijke aanſpraak* behouden, waaruit nimmer eenig *dwangregt* ontſtaan kan.

Doch even als ons *eigen* regt alzoo binnen engere grenzen

Digitized by Google

omſchreven wordt, zoo bekrimpt zich ook het *dwangregt* onzer natuurgenooten tegen *ons*; en ook *wij* kunnen ſlechts datgene geregtelijk van *ons* eiſchen, wat *hun* ontwijfelbaar toebehoort. Er ontſtaat derhalve, in onze menſchelijke beſchouwing, een onderſcheid tusſchen ons *volkomen regt*, hetgeen den *volkomenen pligt* van anderen regelt, terwijl het ons een *dwangregt* op anderen geeft; en ons *onvolkomen regt*, hetwelk aan anderen *onvolkomene pligten* oplegt, tot welker vervulling jegens ons wij niemand mogen noodzaken. Daarom heeft, hoe ſtrijdig met de *billijkheid* het wezen moge, een rijk ſchuldeiſcher het *volkomen regt*, zijnen armen ſchuldenaar, tot den laatſten penning toe, in de vormen der wet, te ontnemen; terwijl een behoeftig man, daarentegen, ſlechts een *onvolkomen regt* heeft op de barmhartigheid der gegoeden.

Maar dat onderſcheid van volkomene en onvolkomene regten en pligten regelt alleen de betrekkingen der menſchen in de burgermaatſchappij; het verdwijnt grootendeels in de vierſchaar des gewetens. Echter is ook dáár de ſchending van iemands volkomen regt, b. v. door moord, diefſtal of laster, ſnooder, dan de ſchending van iemands onvolkomen regt, b. v. door nalatigheid in hulpbetoon, wanneer een ander in levensgevaar verkeert; door karigheid, wanneer een ander gebrek lijdt; of door ſtilzwijgen, wanneer wij weten, dat een ander onverdiend beſchuldigd wordt.

Wat nu den grond van regt en pligt betreft, deze ligt voor *onvolkomene regten en pligten* alleen in de *billijkheid*, maar voor de *volkomene regten en pligten* óf in *overeenkomst*, óf in den *aard der zaak*. In *overeenkomst*, wanneer twee bevoegde partijen dezelve ſluiten; in den *aard der zaak*, wanneer de wederzijdſche verpligtingen, waaruit een wederkeerig dwangregt geboren wordt, ontſtaan uit den loop der omſtandigheden. B. v. Een kind wordt hulpeloos geboren; daardoor verkrijgt het een volkomen regt op verzorging door de oorzaken van zijn beſtaan. Deze wederkeerig bezitten, deels reeds daar-

Digitized by Google

om, dat zij deszelfs ouders zijn, deels omdat zij voor de opvoeding zorgen, een volkomen regt op de gehoorzaamheid van het kind in alle betamelijke zaken, voor zoo lang hetzelve in zijn onderhoud niet eigenhandig kan voorzien. Er beſtaat hier wel geene overeenkomst; maar de verpligting, uit de toedragt der zaak, uit den loop der omſtandigheden geboren, is wederzijds even verbindend, als beſtond er eene overeenkomst. Hetzelfde geldt omtrent den pligt tot ſchadevergoeding van het nadeel, aan een' ander, in perſoon of goederen, opzettelijk of ongelukkig door ons toegebragt. Zonder dat wij die vergoeding beloofd hebben, zijn wij er ten volle toe verpligt; en indien wij met boosaardig oogmerk hebben gehandeld, worden wij nog ſtrafbaar bovendien.

Zoodra wij nu een onderſcheid erkennen tusſchen *volkomene* en *onvolkomene* regten en pligten in het algemeen, en aannemen, dat niet alleen uit *overeenkomst*, maar ook uit den *aard der zaak*, en dus uit den zamenloop der omſtandigheden, verpligtingen ontſtaan, die anderen een regt tegen ons verleenen; zoo moeten wij dat alles ook toepaſſen op de *regten en pligten van den mensch, als burger.*

De grenzen, waarin de gelijkheid der menſchen, als burgers, beperkt is, en die te gelijk den omvang van elks regten aanwijzen, worden deels door omſtandigheden, deels door wezenlijke overeenkomst daargeſteld. Daarom zijn zij niet overal en altijd dezelfde. Alleen voor zoo ver de gelijkheid gegrond is op omſtandigheden, die overal en altijd dezelfde zijn, d. i. voor zoo ver zij voortſpruit uit den algemeenen aanleg der menſchelijke natuur, (gelijk hier voren is aangetoond) is zij de bron van onveranderlijke en algemeen geldende regten en pligten.

Maar mij dunkt, reeds zie ik de JAKOBIJNEN, die hunne verwoestende grondſtellingen onder een masker van *Liberalisme* trachten te verbergen, verſtoord over zulk eene *antiliberale* ſtelling, gelijk zij haar ten on-

Digitized by Google

regte noemen zullen. Reeds roepen zij mij toe: „ Alle „ menſchen hebben gelijke behoeften, en dien ten ge„ volge gelijke regten. Alle ongelijkheid onder de men„ ſchen beſtaat als daadzaak, maar niet als regt: voor „ zoo ver zij zich als regt wil handhaven, moet zij „ vernietigd worden. Weg dan met alle voorregten, „ aan godsdienſtige, wetenſchappelijke of kunstkwee„ kende inrigtingen geſchonken! Weg met alle adellij„ ke, ridderlijke en wetenſchappelijke titels! Weg met „ elke regering, die meent tot het oppergezag geregtigd „ te zijn, ten zij dat regt beſchouwd worde als door „ het Volk gegeven, tot wederopzeggens toe! Want, „ daar alle menſchen oorſpronkelijk gelijk zijn, zoo is „ alle gezag alleen voortgevloeid uit de oppermagt des „ Volks, hetwelk, tot handhaving der algemeene vei„ ligheid, zeker gezag leent aan perſonen, die het ver„ trouwt; doch alleen bij wijze van volmagt, welke „ door den Souverein, d. i. door het Volk, kan wor„ den uitgebreid, ingekort, teruggenomen en overgedra„ gen, zoo vaak en op zulke wijze het aan de meer„ derheid der natie behaagt. — Overigens heeft elk bur„ ger onbepaald regt, om zich gewelddadig te verzetten „ tegen bevelen eener beſtaande Overheid, die ſtrijdig „ zijn met de Wet, of met het Natuurregt. Met het Na„ tuurregt ſtrijdig is elke beperking van de vrije mededee„ ling der denkbeeldeu, of van de wijze, waarop degenen, „ die aan éénen of meerdere Goden gelooven, meenen die „ Hoogere Magten te moeten vereeren. Leve dan de onbe„ paalde vrijheid der drukpers, de onbepaalde vrij„ heid van het onderwijs, en de onbepaalde vrijheid „ der eerdienſten!"

Geheel anders denken de ABSOLUTISTEN, die wij niet moeten verwarren met de tusſchen *Jacobinismus* en *Abſolutismus* gedurig indraaijende APOSTOLIEKEN en THÉODÉMOCRATEN of HEDENDAAGSCHE JEZUITEN, zelfs ook niet met de ZUIVERE MONARCHALEN; als welke laatſten, ſchoon vijanden van het vertegenwoordigend ſtelſel, echter vrienden der verlichting kunnen zijn. Aldus,

Digitized by Google

dan ſpreken de ABSOLUTISTEN, wanneer zij zichzelven gelijk blijven: „ Alle magt is van God afkomſtig, en „ moet dus als de zijne worden gehoorzaamd in alles, „ waar de bevelen der Overheid niet ſtrijdig zijn met „ de geboden van God. Elke wederſtand tegen de „ willekeur, zelfs tot beſcherming der vrijheid van ge„ weten, is ongeoorloofd, en men moet zich dus voor „ zijn geloof wel laten martelen, doch nimmer mag men „ zijn regt, om God naar eigen inzien te dienen, met „ het zwaard verdedigen. Het beginſel van den Godde„ lijken oorſprong des oppergezags ſluit wijders in „ zich, dat de Vorst, welken titel hij voeren moge, „ alleen regere door Gods genade, en hij derhalve zich „ door geene Grondwet mag laten beperken. Om alles „ aan de onderwerping te gewennen, moet het onder„ ſcheid der ſtanden ſcherp worden in acht genomen, „ en de luister der titels worden gehandhaafd. De Gods„ dienst van den Vorst moet tevens de Godsdienst van „ den Staat zijn; of anders moet de Regering, dewijl „ zij niet ééne geloofsleer als de ware omhelzen wil, „ als Godverloochenend worden beſchouwd. De veelheid „ der eerdienſten en de vrijheid der drukpers vervoeren „ de menigte tot twijfelzucht en oproerigheid: beider„ lei vrijheid moet dus zoo veel mogelijk worden be„ perkt. Ja! alle ongeloof en muitzucht zouden worden „ voorgekomen, zoo de onderdanen verhinderd werden „ over Godsdienst en Staatsregt te denken: en niets is „ daartoe zoo dienſtig, als de menigte in onwetendheid „ te houden; zelfs te zorgen, dat de lust tot onder„ zoek in de hoogere ſtanden niet doordringe; en dus „ dat alle, maar vooral het lager onderwijs, zoo veel „ mogelijk worde belemmerd."

In haar geheel beſchouwd, zijn beide ſtelſels even verderfelijk. Dat der JAKOBIJNEN ſtrekt tot omverwerping van alle maatſchappelijke orde, en bij gevolg tot verwoesting van alle geluk, ontadeling van alle deugd, uitdooving van alle ware verlichting, en terugvoering van het menschdom tot den ſtaat der wilden. Dat der

Digitized by Google

ABSOLUTISTEN maakt de Vorsten tot dwingelanden, de onderdanen tot slaven; vernedert de Godsdienst tot een werktuig der staatkunde; verbant alle geestkracht, vaderlandsliefde en vrijheidszin; verhindert den mensch in zijne verstandelijke en zedelijke ontwikkeling voor een beter leven, en belooft, tot vergoeding van dat alles, rust in den Burgerstaat, maar — eene rust als die des grafs. Intusschen vinden wij tevens in beide, even als in alle overdrevene stelsels, veel waarheid bij veel dwaling. Eenzijdige beschouwing is het grondgebrek van beide stelsels.

Vergunt mij daarom, M. H.! thans, tot besluit, zoodanige stellingen, welke mij schijnen ECHT LIBERAAL te zijn, voor te dragen, met wederlegging der JAKOBIJNEN en ABSOLUTISTEN, zoo dikwijls het noodig is.

De JAKOBIJNEN en ABSOLUTISTEN bestrijden elkander doorgaans het gelukkigste, wanneer elke partij de gronden van hare tegenpartij in al derzelver gevolgen ontwikkelt; en ieder helderdenkende besluit daaruit gereedelijk tot de valschheid van *beide* stelsels; want, wanneer de voorafgaande stellingen eener sluitrede goed zijn, kan ook de rigtig opgemaakte slotsom onmogelijk met de waarheid strijdig wezen. Ik durf mij vleijen, dat uit de stellingen, welker verdediging ik gerustelijk op mij neem, nimmer eene ongerijmde slotsom rigtig kan worden opgemaakt.

„ Alle menschen," zeggen de JAKOBIJNEN, „ hebben „ gelijke behoeften, en dien ten gevolge gelijke regten."

Deze stelling, met geheel hare gevolgtrekking, is te algemeen. Onze tegenstrevers moesten wèl in het oog houden, dat de door hen bedoelde *gelijke* behoeften slechts zekere *algemeene behoeften der menschheid* zijn, en dat de regten, welke op die algemeene behoeften zijn gegrond, zich niet verder uitstrekken, dan tot bevrediging dáárvan; terwijl juist, ómdat die behoeften algemeen zijn, de regten des eenen bepaald worden door die des anderen. Nu heeft de mensch zinnelijke behoeften, tot instandhouding van leven en gezondheid, en voort-

Digitized by Google

planting van zijn geſlacht; verſtandelijke behoeften, tot verrijking zijner kennis; en zedelijke behoeften, tot veredeling van zijn hart. Alle die behoeften mag hij (behoudens de *zedelijke* verantwoording voor zichzelven, wegens misbruik van tijd en krachten) zonder iemands tegenzeggen bevredigen, mits hij niemand anders in de uitoefening van deszelfs gelijke regten daartoe verhindere. En op deze ware gelijkheid gronden wij dan ook het regt van alle burgers op gelijke beſcherming van perſoon en goederen, benevens onzen eisch tot onpartijdige bedeeling en toepaſſing van het burgerlijk en ſtrafregt, zonder acht te geven op geboorte, ſtand of gegoedheid, voor zoo verre deze eenige voorregten daardoor zouden genieten, en zonder aanmerking van iemands godsdienſtige of ſtaatkundige gevoelens. Wij ſtellen dus vast, dat alle burgers, zoo lang zij zich door wangedrag het burgerregt niet hebben onwaardig gemaakt, hebben of behooren te hebben gelijke *civiele* regten, en ook na den burgerlijken dood, zoo lang zij als menſchen leven, nog ſteeds menſchelijk moeten worden behandeld.

Wil men echter uit de waarheid, dat alle menſchen zekere behoeften met elkander gemeen hebben, (want aldus moest eigenlijk de ſtelling wezen) afleiden, dat allen gelijk regt hebben op het ſtaatsbeſtuur, d. i. gelijke *politieke* regten, dan maakt men eene valſche gevolgtrekking. Geen mensch heeft eenig natuurlijk regt, om over andere volwaſſenen te gebieden: alle regt daartoe ontſtaat óf uit overdragt, óf uit den loop der omſtandigheden. Alleen hebben de voornaamſte, d. i. de best opgevoede, de door familieherinnering aan den geboortegrond meest gehechte, de rijkſte, en de door eigen verdienſte zich onderſcheidende lieden, om verſchillende redenen, de meeste aanſpraak, (doch nimmer, op gronden van het Natuurlijk Staatsregt, een volkomen regt) om deel te nemen aan het opperbewind.

„ Welk eene dwaling!" hernemen de JAKOBIJNEN: „ Kan de daadzaak wel immer beſlisſen over het regt? — „ Neen! alle ongelijkheid tuſschen de menſchen beſtaat „ alleen als daadzaak, niet als regt."

Digitized by Google

Het laatſte alleen ſtemmen wij toe: alle ongelijkheid onder de menſchen is ſlechts eene daadzaak, en die daadzaak is het regt zelve nog niet; maar — en dit is het punt van verſchil — uit die daadzaak wordt het regt geboren.

De gronddwaling der JAKOBIJNEN is deze, dat zij in den Staat geen regt erkennen, dan uit *overeenkomst*. Daarom ſpreken zij altijd van zeker denkbeeldig *maatſchappelijk verdrag*, hetwelk den grond van *alle* ſtaatsregt, door alle tijden heen, zou behelzen; en alzoo maken zij geen onderſcheid tusſchen den *oorſprong* des gezags, bij de eerſte vestiging der burgermaatſchappij, en de *voortduring* des gezags, in reeds gevestigde Staten. Het is, alsof zij niet weten, dat er verpligtingen ontſtaan, en dus ook regten geboren worden, uit den loop of den drang der omſtandigheden, en dat zulke verpligtingen even verbindend, zulke regten even onſchendbaar zijn, als ſteunden zij op eene wezenlijke overeenkomst.

Waaruit ontſtaat b. v. het regt van eigendom? Uit overeenkomst? — Oorſpronkelijk zeker nooit. De mensch eigent zich alles toe, wat hij vindt, indien het tot nog toe door niemand in bezit is genomen. Op deze wijze zijn er eerst eigendommen op aarde ontſtaan. Dat regt van vinden en zich toeëigenen is voor allen gelijk: daarom moest men eens anders eigendom eerbiedigen, ten einde zijn eigen regt onbetwist te zien, en men was tot die wederkeerige erkentenis van elkanders regt uit den aard der zake verpligt, zonder eenige opzettelijke verbindtenis. Maar de eene vond meer, dan de andere; ook wist de eene beter gebruik van het zijne te maken, dan de andere. Aldus ontſtond het wettig verſchil in gegoedheid. Krachtens het regt van vrije beſchikking over het toegeëigende, welk regt ieder voor zich vorderde, en dus redelijkerwijze door niemand aan een' ander kon worden betwist, droeg men zijn eigendom ook wel over door ruiling, (en alzoo ontſtonden er regten uit eigenlijke overeenkomst) door ſchenking,

Digitized by Google

en door erfstating. Bij gevolg had er al spoedig een overgang van eigendommen plaats. Maar *de oorsprong van het regt van eigendom* ligt in *toeëigening van het gevondene, dat nog geenen heer had*, en niet in *eenige overeenkomst*.

Zulk eene toeëigening, als die het regt van eigendom op vaste en losse goederen geschapen had, heeft nu wel nooit den grond kunnen leggen tot het wettig bekleeden van erfelijke waardigheden; maar — de rang, dien iemand van zijne voorouders erft, b. v. de Vorstelijke waardigheid, (wel te verstaan, indien zulk een rang, bij openbare of stilzwijgende toestemming des volks, of door bij het volk tot zulk eene opdragt bevoegd erkende personen, *te voren* erfelijk is opgedragen geworden) is in waarheid, *na* de verkrijging van dat regt, even zeer het eigendom des bezitters, overgaande op de daartoe geregtigden, als zijne roerende en onroerende goederen dat zijn. Het bezit van een' aanzienlijken rang is ook even wisselvallig: men kan zijne waardigheid verliezen door uitwendigen rampspoed, of door eigene schuld; doch *willekeurig* mag er niemand van worden beroofd. Rang en titels mogen in het oog des wijzen van weinig waarde zijn; maar dit zelfde geldt eenigermate van alle aardsche goederen, zonder dat eene eigendunkelijke berooving daardoor eenigzins gewettigd wordt.

Het onderscheid der standen, gelijk wij hier boven reeds aanmerkten, beslist nog niet dadelijk over het *wettig*, veel min over het *dadelijk oppergezag* in den Staat. Wat is derhalve de grond van onze gehoorzaamheid aan de bestaande Magten? Onze vrijwillige toestemming? — Neen! want dan b. v. zouden *zij*, die te weinig in de belastingen betalen om stemgeregtigden te wezen, *zij* derhalve, die men wel, bij het vervaardigen eener Grondwet, somwijlen zoo wat naar de oogen ziet, maar eigenlijk niet raadpleegt, geen de minste onderdanigheid verschuldigd zijn. Wachten wij ons voor zulk eene dwaling!

De oorsprong van alle gezag ligt juist *niet* in over-

Digitized by Google

eenkomst. Het oudſte gezag is dat des vaders over zijne kinderen, hetwelk alleen uit de daadzaak, en niet uit verdrag ontſtaat. Nu kunnen wel de bevoegde oprigters van een' *nieuwen* Staat over de oppermagt beſchikken, gelijk zij willen; maar de mensch, die in een' *gevestigden* Staat geboren of opgenomen wordt, die bij gevolg (te zwak zijnde, om, als Koning over zijn huisgezin, of als éénig en onafhankelijk perſoon, op zichzelven te ſtaan) in *dien* Staat beſcherming vindt voor perſoon en goederen, is even natuurlijk aan het gezag zijner beſchermende oppergebieders, in den kring hunner wettige bemoeijingen, onderworpen, als het kind aan het gezag zijner ouders, binnen de grenzen der natuurlijke zedewet.

Het is dus eene ongerijmdheid, te zeggen, dat alle gezag aan de Overheid alleen toekomt tot wederopzeggens toe; even als de magt, die iemand bekomt door eene lastgeving, welke altijd, indien er niet uitdrukkelijk anders is bepaald, kan worden ingetrokken, zoodra het den lastgever behaagt. Zoo iets zou dáár alleen gelden, waar het oppergezag op zulk eene ongerijmde voorwaarde was toebetrouwd. Maar zelfs de Voorzitter in een Gemeenebest regeert gedurende een' bepaalden tijd, vóór welks uiteinde men hem niet willekeurig mag afzetten. De volſtrekt tegenmaatſchappelijke woelingen der JAKOBIJNEN zijn even onbeſtaanbaar met een' gemeenebestgezinden, als met elken anderen regeringsvorm.

„ Maar hoe! is dan alle gezag niet oorſpronkelijk „ voortgevloeid uit de oppermagt des volks?"

Het oppergezag wordt, bij de oprigting van een' *nieuwen* Staat, hetzij door aanſtelling, hetzij door ſtilzwijgende onderwerping des volks, geſchonken aan de perſonen, die den volke behagen, op zoodanige voorwaarden, als het volk voorſchrijft of gedoogt. Doch dit geldt alleen van een' Staat, die wordt opgerigt, en niet van een' Staat, waarin men geboren, of na deszelfs vestiging getreden is. Het genot van beſcherming voor perſoon en goederen legt den pligt op van getrouw-

Digitized by Google

heid aan de beſtaande orde van zaken. Wel heeft het volk altijd de magt, om het gezag van den Vorst, gelijk de Vorst, om de vrijheid des volks te vergrooten; doch van de zijde des volks, zoo wel als van die van den Vorst, mogen geene andere dan minzame, of bij de beſchrevene Grondwet toegeſtane pogingen worden aangewend, tot uitbreiding van eigene magt. Elke gewapende opſtand der menigte, tot verovering van nieuwe vrijheden, is even zoo wel oproerig en wederregtelijk, als iedere willekeurige maatregel of *coup d'état* van den Vorst, tot vermeerdering van zijn gezag.

„ Wij houden u bij uw woord," hervatten de JAKOBIJNEN: „ Gij moet dus toeſtemmen, dat ieder burger, en dus ook geheel de natie, zich gewelddadig verzetten mag tegen bevelen van het uitvoerend bewind of deszelfs dienaren, die ſtrijdig zijn met de beſchreven Wet, of met het onveranderlijk Natuurregt. Om nu over de erkende onſchendbaarheid van een beſchreven maatſchappelijk verdrag niet te ſpreken, zullen wij ons tot het onveranderlijk Natuurregt bepalen. Gij zoudt zelf niet gaarne uwe godsdienſtige en ſtaatkundige overtuiging aan het gezag van anderen onderwerpen, of belemmerd worden in de openbaarmaking van hetgeen gij voor waarheid houdt. Gij moet dus die zelfde regten in anderen erkennen, en met ons een voorſtander zijn van de onbepaalde vrijheid der eerdienſten, de onbepaalde vrijheid der drukpers, en de onbepaalde vrijheid van het onderwijs."

„ „ De JAKOBIJNEN zeggen u de waarheid," " roepen de ABSOLUTISTEN: „ „ Gij hebt, bij al uw te„ „ genſpreken, toch zóóveel erkend, dat gij hunne „ „ gevolgtrekkingen niet loochenen kunt. Neen! gij „ „ moet *ons* gelijk geven. Alle magt is uit God. Da„ „ delijke gehoorzaamheid, of, waar deze niet kan, „ „ ſtilzwijgende onderwerping, ook aan willekeurige „ „ kastijding, is de pligt der onderdanen. Weg met „ „ alle vrijheid van elke ſoort! Hoe dommer het volk „ „ is, hoe beter men het kan beſturen. De verlich-

Digitized by Google

„ ting maakt de volken ongeloovig en muitzuchtig.
„ „ De menigte mag niet denken." "

Mijns inziens, M. H.! geldt tegen beide partijen het zeggen van HORATIUS: *Terwijl de dwazen het eene gebrek zoeken te vermijden, vervallen zij tot de tegenovergeſtelde verkeerdheid.*

Wij willen geen van allen JAKOBIJNEN zijn: maar zouden wij daarom ABSOLUTISTEN behoeven te worden? — In geenen deele!

Neen! er beſtaat geen *Goddelijk* regt der Koningen, d. i. zij moeten niet gehoorzaamd worden alleen omdat de Voorzienigheid hun toeſtaat te heerſchen. Want niet ſlechts zou, zoo doende, hetzelfde, wat den eenen dag ten voordeele van een' Koning gegolden had, den volgenden dag moeten gelden voor een' MARAT of ROBESPIERRE, daar dergelijke dwingelanden toch ook, onder toelating der Voorzienigheid, den meester ſpelen; maar ook zou daaruit volgen, dat wij ons tegen niets, hetwelk onze veiligheid, onze gezondheid of ons leven bedreigt, b. v. tegen den voortgang van beſmettelijke ziekten, tegen de onſtuimigheid van het weder, korrom tegen niets, wat ons van de Voorzienigheid toekomt, eenigzins zouden mogen beſchermen; hetwelk eene ongerijmdheid is. Ja zelfs houde ik het daarvoor, dat, wanneer een Koning, in eene vlaag van oploopendheid, b. v. iemand overhoop wil ſteken, de bedreigde perſoon zijn eigen leven mag verdedigen, des noods ten koste van dat des Vorſtelijken aanvallers: want een Koning zou, in zulk een geval, niet handelen als Koning, maar als tot verdediging noodzakend aanvaller in een toevallig ontſtaan tweegevecht.

Doch ook *dan*, als het *openbaar Gezag* willekeurig handelt, zijn er ſommige gevallen, waarin men zich geweldadig er tegen verzetten mag; andere zelfs, waarin men tot zulk eenen wederſtand verpligt is.

Men is er toe verpligt, wanneer de Overheid ons wil noodzaken tot het plegen eener misdaad, of hetgeen wij, bij gemoedelijke en voor de maatſchappij volſtrekt onſcha-

Digitized by Google

delijke overtuiging, als zoodanig beschouwen; indien wij namelijk slechts door zulk eenen wederstand ons geweten onbezoedeld kunnen houden. Een Roomschgezinde verkeert b. v. in dat geval, wanneer men hem mogt willen noodzaken op vastendag vleesch te eten.

Men is geenszins tot gewelddadigen wederstand geregtigd, veel minder daartoe verpligt, wanneer slechts deze of gene overheidspersoon eene willekeurige daad, in weerwil onzer staatkundige of burgerlijke regten, tegen ons verrigt of ten uitvoer laat brengen: want niemand mag, om persoonlijk eigenbelang, de rust van den Staat verstoren. Neen! men is *voor zichzelven* verpligt tot voorloopige gehoorzaamheid, behoudens het tijdig inleveren van beklag bij de bevoegde hoogere magt.

Maar men is geregtigd, hoewel niet ten volle verpligt, om mede te werken tot gewelddadigen tegenstand, wanneer de Vorst de uitoefening van eenige eerdienst verbiedt, die geene inbreuk maakt op de openbare zedelijkheid, de wetten van den Staat, of de gelijke regten van anderen; den *zuiver Monarchalen* in den *Despotieken* regeringsvorm verandert, of openlijk de door hem bezworene Grondwet verbreekt. De natie verdedigt alsdan hetzij hare natuurlijke, hetzij hare welverkregene regten, tegen onregtmatige of trouwelooze aanranding, maar mag echter, al is het herstel van het persoonlijk gezag des Konings onmogelijk, *buiten enkele gevallen van dringende noodzakelijkheid*, nimmer van erfelijk stamhuis veranderen; dewijl zij, zulks *ligtvaardig* doende, even meineedig wordt, als de verdreven Koning.

Wederkeerig heeft een Koning, die binnen de grenzen zijner magt gebleven is, het regt, om oproerige onderdanen gewapenderhand tot onderwerping te dwingen; en hij handelt wel menschlievend, maar was er eigenlijk niet toe verpligt, wanneer hij hun iets wil toegeven, of hun een' termijn stelt tot straffelooze terugkeering.

Een Koning, die zijne bestaande regten handhaaft tegen eenen eedverbrekenden volkshoop, bevindt zich in

Digitized by Google

het eigen geval van wettige zelfverdediging, als eene natie, die hare beſtaande regten verdedigt tegen een' eedverbrekenden Koning. In beide gevallen moet er gehandeld worden naar het regt des oorlogs. Valt de Koning in handen der opſtandelingen, dan is hij krijgsgevangen; maar er mag geenerlei ſtrafvorderende regtspleging door de natie tegen hem worden ingeſteld, omdat de natie alsdan regter en partij te gelijk zou wezen. Wederkeerig kan de overwinnende Koning, door het regt des oorlogs, de opſtandelingen wel van hunne grondwettige vrijheden berooven, en de volksmenners verjagen of in regten laten vervolgen; maar hij mag het *ontwapende* volk niet uitmoorden, of, b. v. gelijk in de Middeleeuwen, van elke tien mannen één', naar het lot valt, en dus zonder regtvaardigen grond, laten ombrengen.

Wij bouwden onze *theorie* vooral op de heiligheid van den *eed*. Ten onregte noemen dus de ABSOLUTISTEN ieder Beſtuur Godverloochenend, hetwelk niet deze of gene ſtelſelleer voor Godsdienst van den Staat verklaart. Immers het Beſtuur houdt zich alleen onzijdig, in den twist over de beste wijze, om God te vereeren; maar de erkentenis van een Opperwezen is zóó onafſcheidelijk van de handhaving eener *bezworene* Grondwet, dat een Godverzaker nimmer, op wettige wijze, Koning, Pair, Volksvertegenwoordiger, Ambtenaar of Krijgsman kan zijn.

Het invoeren eener Godsdienst van den Staat intusſchen is over het algemeen af te keuren, dewijl de uitoefening der Godsdienst vreemd moet zijn aan alle wereldsch belang, en de verklaring van deze of gene Godsdienstleer tot die van den Staat niets tot derzelver innerlijke aannemelijkheid toedoet. Waar echter ongelukkig zulk eene Godsdienst beſtaat, mag men, al ware het ſlechts uit eerbied voor de wet, haar niet beſchimpen of verguizen, maar wel bedaard wederleggen.

Voor het overige is de Godsdienst eene gewetenszaak, en de Eerdienſten zijn hare uitwendige vormen. Deze moeten vrij zijn, onder die bepaling, dat de uitoefening

Digitized by Google

niet ſtrijdig zij met de openbare zedelijkheid, de gelijke regten van andersdenkenden, of de verkregene regten der burgeren in 't algemeen, noch ook met de rust en onafhankelijkheid van den Staat. Want wil men eene *onbepaalde* vrijheid der eerdienſten, dan zou men ook b. v. moeten dulden, dat eene ſekte van naaktloopers de wetten der welvoegelijkheid verbrak; dat dweepzieke priesters, op grond dat het huwelijk hun een Sakrament ſchijnt, waaraan geene ongeloovigen deel kunnen hebben, de kinderen, uit het huwelijk van Roomschgezinden met Protestanten geboren, voor bastaarden verklaarden; of dat de Bisſchoppen de bullen van den Paus lieten gelden boven of tegen de wetten van den Staat.

Voorts is de vrije mededeeling der denkbeelden onmisbaar tot bevordering van echte verlichting; maar, even min als eenige vrijheid, kan ook deze niet *onbepaald* worden gelaten. B. v. Indien ik mijne naasten niet met woorden mag lasteren, zonder ſtrafbaar te worden, zoo dikwijls het behoorlijk bewijs mij ontbreekt, zoo geldt dit nog veel ſterker omtrent beleedigingen door middel der drukpers. Mag ik met woorden geen oproer prediken, dan mag ik het nog minder doen door geſchriften, inzonderheid door overal gelezene dagbladen.

Is het den Staat niet onverſchillig, of zijne ingezetenen vaderlandsliefde en braafheid, vlijt en kunde bezitten, dan moet ook het onderwijs, vooral wanneer de Grondwet er aanleiding toe geeft, onder zoodanig toezigt ſtaan, dat geene kwaadwillige, zedelooze, noch, tot het geven van onderrigt in het verkozene vak, onbekwame lieden, zich met de verſtandelijke en zedelijke vorming der jeugd in de ſcholen kunnen belasten, of bij de familiën infuipen. Eene verſtandige beperking der vrijheid van onderwijs is in het belang van den Staat, omdat zij den bloei van het onderwijs bevordert. Want dat alle verſpreiding van ſmaak en kennis ongeloof en oproer zou begunſtigen, is onwaar. Er is geen geloof, dat dien naam verdient, of het moet ſteunen op voor den beljder toereikende gronden: wie dus ver-

Digitized by Google

verbiedt te denken, verbiedt inderdaad te gelooven. En het is er zoo verre af, dat de domſte volken de getrouwſte, en de verlichtſte volken de oproerigſte zouden zijn, dat ik ſlechts op de Vereenigde Nederlanden en op België heb te wijzen, tot voldoende wederlegging dier beſchuldiging.

Ziet hier dan, M. H.! omtrent de voornaamſte punten, de belijdenis van mijn ſtaatkundig geloof. Indien het dat der Belgen ware geweest, zouden zij zeker tot zoo vele dwaasheden en gruwelen niet vervallen zijn, als waardoor zij zich, over het algemeen, reeds zoo beſpottelijk en verachtelijk hebben gemaakt; ja! het Koningrijk der Nederlanden zou alsdan nog onverdeeld en gelukkig zijn.

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 33.)

Godsdienst.

De kloosters zijn zeer talrijk in *Rusland*, en alle, zonder eenige uitzondering, naar de orde van den H. BASILIUS ingerigt, zoodat men aldaar wel zeer vele monniken en nonnen, doch allen van dezelfde kleeding en leefwijze vindt. Onder deze kloosters, waarvan men er over de vijfhonderd in het land telt, zijn eenige zeer groot en hebben eene talrijke bevolking. Het grootſte en rijkſte is het klooſter *Troïzkoi-Sergiew-Lawra* in het Gouvernement *Moskou*. Hetzelve gelijkt eene oude veſting, en bevat, behalve de ruime verblijven der monniken, negen kerken van ſteen, verſcheidene kweekſcholen voor jonge geeſtelijken, eene akademie, eene afdeeling voor vrome bedevaartgangers, enz. Doch het beroemdſte klooſter van *Rusland* is te *Kiew*, bevattende het grootſte gedeelte van de oude veſting *Petſchérik*, en eigenlijk uit drie onderſcheidene kloosters beſtaande. In de zeer ruime onderaardſche zaal, of *katakombe*, ziet men honderden lijken, welke niet vergaan zijn, in opene doodkiſten liggen. Wegens deze verzameling van *Heiligen* wordt *Kiew* zelf de *heilige Stad* genoemd, en als zoodanig uit de verſte gewes-

Digitized by Google

ten bezocht, dewijl men te dezer plaatse vooral bijzondere genade meent te erlangen. In de zomermaanden treft men op de straten dikwerf optogten van tien, twintig en meer geloovigen, ook enkele pelgrims aan, die van *Tobolsk* of *Irkutsk* naar *Kiew* eene bedevaart doen, en alzoo te voet eenen weg afleggen, welke drie of vier malen zoo lang is, als die van *Berlijn* naar *Parijs!* Deze menschen verlaten de hunnen met den aanvang der lente, en komen, daar zij zeer langzaam reizen, dikwerf eerst laat in den herfst weder te huis. Onder dezelven bevinden zich welgestelde en zelfs rijke lieden, die echter allen te voet gaan, dewijl het rijden, uit hoofde van het gemak, de verdienste der bedevaart zou verminderen.

Het getal der kerken is nog veel grooter, dan dat der kloosters. In elk dorp bijna vindt men er eene, en in kleine steden staat dikwijls om het twintigste huis eene kerk. De *Rus* kent geene verdienste, die zoo onmiddelijk en zoo zeker ten hemel voert, als het bouwen van eene kerk, of, zoo dit zijn vermogen te boven gaat, tot derzelver versiering bij te dragen. In de koudste gewesten staat gewoonlijk naast de groote kerk van steen eene kleine van hout, die door eene kagchel verwarmd wordt, en waarin de geloovigen des winters vergaderen. Alle de kerken zijn rijkelijk voorzien met klokken van allerlei soort en grootte. Op feestdagen, bijzonder op paaschzondag, kan men, wegens het menigvuldig geluí der klokken, elkander op straat naauwelijks verstaan. Op dezen zondag heeft ieder mensch, zelfs ieder knaap, de vrijheid, om den kerktoren te beklimmen, en zoo lang te luiden, als hem belieft. Vier van de kleinere klokken kunnen door één' persoon te gelijk geluid worden. Te dien einde zijn aan de klepels touwen vastgemaakt, welke tevens in verbinding zijn met het eene einde van een smal en lang stuk hout, welks ander einde aan den klokkenstoel, als een hefboom, gehecht is. De persoon, die luiden wil, plaatst zich met uitgespreide beenen op twee dezer planken, en grijpt met zijne handen de touwen der beide andere klokken. Op deze wijze luidt hij, handen en voeten in beweging brengende, alle vier klokken te gelijk. Dit werk is echter zeer vermoeijend, en kan door denzelfden persoon niet lang volgehouden worden. Bij ons ware het luiden op deze manier onmogelijk, dewijl wij gewoon zijn, de geheele klok in beweging te brengen; terwijl in *Rusland* zelfs

Digitized by Google

de kleinere klokken stil blijven hangen, en alleen de klepel bewogen wordt. Doch hierom klinkt ook de toon der grootere klokken niet zoo plegtig en rolt niet zoo statig door de lucht, maar is meer een onwelluidend gekkep. De grootste klok van *Rusland* wordt in het *Kremlin* te *Moskou* gevonden. Dezelve is op bevel van Keizerin ANNA gegoten, en weegt 19,200,000 *Russische* ponden, of 192,000 centenaars. In den jare 1737 viel deze klok bij een' zwaren brand neder, en ligt nog op dezelfde plaats, door hare zwaarte diep in den grond gezonken zijnde.

De werkzaamheid der gelooviger, en hunne eigenlijke stichting, schijnt juist niet zeer groot te zijn. De *Russische* godsdienst in de kerk bepaalt zich bijna eenigtijk tot de gezangen en verrigtingen der geestelijken, waaraan het volk weinig deel neemt, en weinig deel nemen kan, dewijl hetzelve de oude kerktaal dezer gezangen niet verstaat. Algemeene gezangen en gebeden, waaraan het volk zelve deel neemt, zijn niet in gebruik. Gebedenboeken en stichtelijke geschriften voor het volk heb ik slechts zeer weinige onder de oogen gehad. De gelooviger moeten dus, gedurende het lange, maar hun onverstaanbare zingen der priesters, hunne wenschen en beden in stille en uit de diepte des harten den godvertieren' God voordragen, zoo goed zij kunnen. Bij zekere woorden en handelingen der priesters ziet men allen buigen en van tijd tot tijd het groote kruis over hoofd en borst maken, waarbij zij steeds dezelfde twee woorden mompelen: *Hospodi, pomilui!* (Heer, erbarm u!). Even zoo min hoort men in de *Russische* kerk leerredenen in de volkstaal uitspreken. Daar alzoo den gemeenen man alle middelen ontbreken, om met het wezen zijner godsdienst zich eenigermate bekend te maken, behoeft men zich over zijne diepe onkunde geenszins te verwonderen. Het houden van leerredenen in de volkstaal zou onberekenbare voordeelen aan de beschaving en zedelijkheid des volks toebrengen.

Het *vasten* wordt als de voornaamste onder de godsdienstpligten aangemerkt, en onderdeel den gemeenen man met de grootste naauwgezetheid in acht genomen. De ingestelde vastdagen zijn niet weinige in het jaar, en men heeft vasttijden, die eene geheele maand duren. Ook bestaan deze vasten niet enkel in onthouding van zekere spijzen, gelijk bij de Roomschgezinden, daar men dan op menigerlei andere wijze zijkelijk zich schadeloos stellen, maar in wezenlijke beperking

tot het geringſte en volſtrekt noodzakelijke. Niet ſlechts vleesch, geen visch uitgezonderd, is verboden, maar ook alles, wat van dieren komt, als melk, boter, eijeren enz. De arme *Rus*, derhalve, moet, wanneer hij des avonds vermoeid van zijnen arbeid nederzinkt, met brood en *kwas* zich vergenoegen; daarbij gebruikt hij, des noods, raauwe uijen en knoflook, en leidt weken lang een inderdaad beklagenswaardig leven. De hoogere ſtanden en zij, die op *verlichting* aanſpraak maken, nemen het niet zoo naauw; maar de gemeene man lijdt veel onder dezen last.

In weerwil dezer geſtrenge waarneming der uiterlijke kerkgebruiken, hebben zij echter nog vrij wat van de Heidenſche gewoonten hunner voorouderen behouden. Zoo viert men op het land des donderdags vóór pinkſter een volksfeest, hetwelk eertijds ter eere van de aloude *Slaviſche* Godin LADA gehouden werd; een feest, waarop de meisjes, door zekere overoude bijgeloovige verrigtingen, haar toekomſtig lot, ten opzigte van het huwelijk, meenen te vernemen. Met gelijk oogmerk gaan zij op zekeren dag op kruiswegen of in kelders, waar zij zich tot een' anderen God of Heilig in den gebede wenden, en zwijgende het antwoord geduldig afwachten; waarom dit feest, of deze verrigting, *ſluchit* (het luisteren) genoemd wordt.

(*Het vervolg hierna.*)

VERHAAL VAN DEN BRAND TE PERA.

(Door een' Ooggetuige.)

De voorſtad *Pera* is gelegen aan gene zijde der haven van *Konſtantinopel*, op eenen heuvel van aanmerkelijke hoogte, tusſchen den *Bosphorus* en de haven. De lange weg, die dwars door deze voorſtad loopt, wordt *de ſtraat van Pera* genoemd. Van daar gaan ter wederzijden morſige, naauwe en bogtige ſtraatjes, die eene zoo ſteile afhelling hebben, dat het verboden is, zich aldaar met eenige ſoort van rijtuig te wagen. Evenwel ziet men er ſomtijds paarden, en den geheelen dag zult gij er dragers ontmoeten, die beladen zijn met zware vrachten koopwaren, welke te ſcheep aangevoerd worden. Deze zoo naauwe en ſterk afhellende ſtraten loo-

Digitized by Google

pen deels naar de kwartieren van *Tophane*, *Galata*, *Terranha*, naar het arſenaal of naar andere belangrijke en meest bevolkte plaatſen, deels naar de haven of naar den *Bosphorus*. Aan een der uiteinden van het ſchiereiland is het kanaal van *Dolma-Baetché*, door hetwelk de *Turken* hunne ſchepen aanvoerden bij de belegering van *Konſtantinopel*. Verderop zijn de plaatſen, waar lieden van allerlei landaard en godsdienst de rust des grafs gevonden hebben. Deze zeer groote begraafplaats is de landengte, die het ſchiereiland met het vaste land verbindt. Aan het andere einde ligt *Galata* binnen eenen verſterkten muur, welke de nauwe ſtad inſluit, die in een' halven cirkel aan het ſtrand der zee gebouwd is. De ruimte tusſchen de begraafplaats en *Galata* bedraagt drie mijlen. De ſtraat van *Pera* loopt er in de geheele lengte en bijna in eene regte lijn door. Van de hoogte dezer ſtraat heeft men een uitmuntend vergezigt. Alle *Franken*, die in gunſtige omſtandigheden zijn, als ook de Ambasſadeurs, zijn aldaar gaan wonen. Hier waren dus prachtige en kostbare gebouwen in grootere menigte bij elkander, dan in eenig ander gedeelte van het *Turkſche* rijk. Voor het overige is de ſtad morſig en elendig, beſtaande uit houten huizen in nauwe, ſombere en ſtinkende ſtraten, alwaar zich eene talrijke bevolking ophoopt. Men ſchat het getal der huizen van het ſchiereiland op dertigduizend, en de ganſche bevolking op tweemaal honderdduizend zielen.

Onder de gebouwen te *Pera*, die uitmunteden, was buiten twijfel het paleis van den *Engelſchen* Ambasſadeur het merkwaardigſte en het praaſte. Alle omſtandigheden, die er betrekking op hadden, moesten hetzelve den *Engelſchen* dierbaar maken. Het eerſte verblijf van den Ambasſadeur was een ſlecht huis, in de nabijheid van *Galata-Straat*; maar, toen *Engeland* het bezit van *Egypte*, dat de *Franſchen* genoodzaakt waren te verlaten, aan *Turkije* teruggegeven had, toonden de *Turken* zich erkentelijk, en ſchonken een vorſtelijk verblijf aan den vertegenwoordiger van Zijne *Britſche* Majesteit in de hoofdſtad van hun rijk. In het hoogſte gedeelte van *Pera* was eene ruimte van eenige uitgebreidheid, waar ſlechts weinige gemeene houten huizen ſtonden. De *Turken* lieten daar alles wegruimen, maakten een' ſtevigen ringmuur, en legden, toen Lord ELGIN Ambasſadeur te *Konſtantinopel* was, de grondſlagen van een groot paleis. Na de muren tot zekere hoogte opgetrokken te hebben, ſtel-

Digitized by Google

den zij alles in handen der *Engelschen*, opdat deze het werk mogten voltooijen naar zoodanig plan en bouworde, als zij zouden goedvinden. De Maatschappij van de *Levant* gaf er 10,000 pond sterling toe, en de *Engelsche* Regering, dat voorbeeld volgende, verschafte zeer groote sommen, meer dan voldoende, om het paleis op eene waardige wijze op te trekken.

Dit huis stond in het midden van eenen tuin ter grootte van omtrent vier morgens land, die door een' hoogen muur afgescheiden was van de omliggende straten. Het paleis, in het vierkant opgetrokken zijnde, had drie verdiepingen, en boven op een plat eene fraaije *kioske* of tent, van waar men een schoon gezigt had op den *Bosphorus*, op de zee van *Marmora*, op *Konstantinopel* en de velden in den omtrek. Rondom eene groote zaal in het midden van dit gebouw, waren de onderscheidene vertrekken versierd met al de pracht der kunsten; en ieder Ambassadeur maakte er zijn werk van, om bij zoo veel schoons nog telkens iets nieuws te voegen. Men zegt, dat CANNING, gedurende zijn verblijf te *Pera*, meer dan 10,000 pond sterling aan de verfraaijing van hetzelve besteedde. Ook de tuin was het voorwerp van de grootste zorgen. Lady LISTON liet allerlei buitenlandsche planten aanvoeren. Men bragt de zeldzaamste boomen en gewassen uit de bosschen, die de Zwarte zee omgeven. Het paleis van den *Engelschen* Ambassadeur werd dus niet alleen de rijkste en prachtigste woning, maar ook het aangenaamste verblijf te midden eener woelige en volkrijke stad.

Pera is, gelijk de andere steden van *Turkije*, dikwijls ter prooije der vlammen geweest. De brandbaarheid der bouwstoffen, die ligt vuur vatten, de achteloosheid der inwoners, hunne denkbeelden aangaande het noodlot, een zeer heet luchtgestel, hevige winden zijn de oorzaken, dat te *Konstantinopel* zoo veel meer, dan elders, brand ontstaat. In den tijd van tien jaren is *Pera* vijf malen verwoest geworden door de vlammen, die alle de huizen van het schiereiland, het eene voor, het andere na, verteerd hebben. In Lentemaand van den jare 1822 liet eene vrouw van het kwartier van *Tophana*, naar de Moskee gaande, haar vuur op den haard branden. Toen zij terugkwam, stond haar huis in brand; weldra waren de beide kwartieren van *Tophana* en *Fondeckli* eene prooi der vlammen, en van *Galata* tot *Dolma-Bactché* bleef niet één huis staan. In eene uitgestrektheid

Digitized by Google

van drie mijlen, zag men in dat gedeelte der ſtad, hetwelk langs den *Bosphorus* ligt, niets dan aschhoopen. Het getal der vernielde huizen werd toen op dertienduizend begroot. Een andere brand, welke kort daarna te *Galata*, naar den kant van *Tophana*, uitbarstte, verteerde alle de huizen, welke tusſchen de hoofden gelegen zijn; en een derde brand legde de weinige woningen in de asch, welke de beide vorige malen aan de vlammen ontkomen waren.

Tot nu toe was het eigenlijk zoogenoemde *Pera*, op het hoogſte gedeelte van den heuvel gelegen, ſteeds geſpaard geworden, en deswege heerschte aldaar in de gemoederen zekere geruſtheid. Men meende, dat de ſteenen gebouwen het vuur wel wederſtaan zouden, hetwelk de houten huizen had vernield. Maar de tijd naderde, waarin die ongegronde verbeelding zoude ophouden.

Den tweeden van Oogstmaand 1831, tegen tien ure des morgens, bemerkte een *gentleman*, die toevallig in den tuin van het paleis des *Engelſchen* Ambasſadeurs een' blik wierp, dat er van een uitgedroogd grasperk rook opging. Hij riep de bedienden, die met groote ontſteltenis toeſchoten, om het vuur uit te maken, en hem zeiden, dat er ergens in de ſtad brand moest ontſtaan zijn. Zij gaven hem te kennen, dat een gloeijende ſpijker, door het geweld des vuurs voortgedreven, dien rook had veroorzaakt, welke door hem bemerkt was. Dikwijls, namelijk, gebeurt het, dat de brand ſpoedig naar afgelegene plaatſen overſlaat. De *Turken* ſchrijven dit toe aan gloeijende ſpijkers, die met hevigheid uit het brandend hout worden voortgedreven, en aan ligt vuur vattende voorwerpen den brand op zeer groote afſtanden mededeelen.

De *Engelschmen* nu ging terſtond uit, om den brand te zoeken; en tot aan zekere plaats, *Sakiz-Aghatz*, in de diepe vallei tusſchen de groote begraafplaats en het dorp *St. Demetri*, gekomen zijnde, zag hij de vlam uit eenige huizen ſlaan. Doch het was zoo verre af, en het vuur ſcheen zoo weinig te beduiden te hebben, dat hij niet het minſte gevaar voor het overige gedeelte van de ſtad duchtte. Evenwel ſtond hij verbaasd over den grooten afſtand, op welken het vuur zich had kunnen mededeelen. Het paleis van den *Engelſchen* Ambasſadeur lag boven op den heuvel, en meer dan eene halve mijl van den brand verwijderd.

De wind, die toen waaide, is die, welke in dezen tijd

Digitized by Google

gewoonlijk waait. Dezelve komt uit het noordoosten en heeft groote hevigheid. Hij houdt ongeveer drie weken of eene maand aan, maakt alle brandbare ſtoffen zeer droog, en doet de vlammen met vreeſelijke ſnelheid voortſlaan. De tusſchenruimte, die den brand nog ſcheidde van het *Britſche* paleis, was eene zeer ſteil afloopende ſtraat, met eene menigte houten huizen, die, om zoo te ſpreken, een' enkelen hoop droog hout ſchenen uit te maken. De wind dreef de vlammen naar de huizen, en deze werden met ongeloofelijke ſnelheid verteerd. Eenige lieden, welke van het hoogere gedeelte der ſtraat van *Pera* met ongerustheid den ſnellen voortgang des brands beſchouwden, en dien naar het midden der ſtad, waar zij woonden, zagen overſlaan, haasteden zich, om daarheen te loopen; maar die naauwe ſtraten waren zoo vol van de menigte menſchen, die het kostbaarſte van hunne bezittingen nog poogden te bergen, dat zij in hunnen loop werden opgehouden. In de ſtraat van *Pera* komende, bemerkten zij, dat de brand even zoo ſchielijk was voortgegaan, als zij zelve. De vlammen omringden reeds de muren van het paleis des *Engelſchen* Ambasſadeurs.

Algemeen onderſteide men, dat dit paleis, tusſchen hetwelk en de overige gebouwen eene zoo groote tusſchenruimte was, niet bereikt zoude kunnen worden door de verſchrikkelijke hoofdſtof. Maar alle de huizen in den omtrek ſtonden in brand. Dikke kolommen rook en vlammen werden door den wind gedreven naar den ringmuur van den tuin. Velen der inwoners hadden hunne kostbaarſte goederen derwaarts, als in eene veilige plaats, gebragt; maar de lucht werd ondragelijk heet, en voerde brandende ſtoffen aan, die het vuur aan alle voorwerpen mededeelden. Toen ſloeg de vlam in de boomen, en de wind, die in hevigheid ongemeen was toegenomen, bragt dezelve weldra tot de verlatene gebouwen over. Als in een oogenblik ſtond het geheele paleis in brand, en na verloop van twintig minuten ſtortte het dak in. Daar bleef van dat prachtig verblijf niets over, dan geblakerde muren en rookende asch!

Van daar verſpreidde zich verder het vuur met ongeloofelijke ſnelheid in de rigting van de ſtraat van *Pera*, en verteerde alles, wat het op zijnen weg ontmoette. De ſteenen gebouwen wederſtonden hetzelve even min, als de houten huizen. Alle de verblijven der Ambasſadeurs van *Frankrijk*, *Denemarken*, *Sardinië*, *Rusland*, *Pruisſen*, gelijk ook de

Digitized by Google

handelshuizen, werden eene prooi der vlammen; en in den tijd van zes uren waren alle de paleizen der *Europeſche* Gezantſchappen vernietigd, uitgezonderd die van *Oostenrijk* en *Zweden*, welke gelukkig niet op den weg ſtaan, welken de brand nam. Het paleis van den *Zweedſchen* Ambasſadeur was vóór niet langen tijd door het vuur verteerd geworden; dat van *Oostenrijk* had eertijds aan den *Venetiaanſchen* Gezant behoord, en men zoude bijkans zeggen, dat hetzelve op eene wonderbare wijze tot nu toe bewaard bleef. Immers dit gebouw dagteekent reeds van den tijd der Kruistogten, en bij elken brand namen de vlammen zoodanige wending, dat hetzelve niet beſchadigd werd, terwijl alles in den omtrek verteerde.

Deze laatſte brand nu nam meer en meer toe, drong voornamelijk door in *Caſim-Pacha*, en rigtede aldaar verſchrikkelijke verwoestingen aan, tot acht of negen ure des avonds, wanneer de wind ſtilde en de woede der vernielende hoofdſtof ophield, na eene uitgeſtrektheid van drie mijlen in het rond door de vlammen verteerd, en dat gedeelte des ſchiereilands, hetwelk bij dergelijke rampen in vorige jaren geſpaard was geworden, in asch gelegd te hebben.

De morgen van den volgenden dag leverde het verſchrikkelijkſte ſchouwſpel op. De inwoners, van huizen beroofd, hadden geene andere toevlugt, dan de boven gemelde zeer uitgebreide begraafplaats. Men zag er duizenden van die ongelukkigen in wonderlijke verwarring onder elkander op den grond uitgeſtrekt liggen. Zij hadden geen ander dekſel, dan het gewelf des hemels, en graven waren hunne legerſteden! De Sultan gaf onmiddellijk bevel, dat er ten eerſte barakken en andere gebouwen in gereedheid gebragt, en aan deze arme lieden, welke bij den brand alles verloren hadden, aangewezen zouden worden. Bovendien deed hij honderdduizend plasters onder hen uitdeelen. Het aantal dier ongelukkigen werd begroot op tachtigduizend. Daar de bevolking talrijk is en op acht perſonen voor elk huis geſteld mag worden, rekent men, dat er ongeveer tienduizend huizen vernield zijn door de vlammen.

Maar deze brand onderſcheidt zich van vroegere vooral ook hierdoor, dat er zoo vele goederen bij verloren zijn. De hecht gebouwde huizen van ſteen waren er bij dergelijke rampen tot nu toe zeer wel afgekomen, en ieder bewoner van een ſteenen gebouw meende aldaar in veiligheid te zijn.

Digitized by Google

Zoo dikwerf er brand was geweest in de ſtad, had niemand er aan gedacht, om zijne beste have naar elders te brengen. Bovendien, ieder huis was voorzien van een' gewelfden kelder, welke, diep in den grond, voor alle gevaar veilig ſcheen. Bij het naderen van den brand bragt ieder het kostbaarſte, dat hij had, in dezen kelder. Maar thans nam de hitte dermate toe, dat muren van ijzer, even als die van ſteen, nutteloos waren, en alle daar geborgene goederen eene prooi der vlammen werden. De Heer CALARS, een der *drogmans* of tolken van den *Engelſchen* Ambasſadeur, had zoodanigen kelder, waarin men nedergling met een' ſteenen trap van zeventien treden. Alle zijne goederen van waarde, en ook die van verſcheidene andere *drogmans*, waren er, zoo men meende, in veiligheid gebragt. Daags na den brand vond men de ijzeren valdeur van den kelder geſmolten, en alle koopwaren en kostbaarheden tot eenen hoop asch verteerd. De Ambasſadeurs met hunne huisgezinnen bevonden zich juist te *Therapia* of te *Buyukdere*, alwaar zij gewoonlijk den winter doorbrengen. Niemand hunner was te huis, toen daar alles werd verwoest.

Het éénige gebouw, dat den brand wederſtond, was de *Engelſche* kanſelarij. De muren waren half van tigchelſteen en half van gehouwen ſteen opgetrokken. De ambtenaren hadden hetzelve met ſlijk doen beſtrijken, alvorens het te verlaten. Men bevond den volgenden morgen, dat het ſtaande was gebleven. Daar echter de muren nog brandend heet waren, vreesde men, dat alle de papieren verkoold zouden zijn, even als de in *Herculanum* gevondene handſchriften. Men durfde ook gedurende eenige dagen de deuren van dit gebouw niet openen, uit vreeze, dat het indringen der buitenlucht, gelijk in vele gevallen is gebeurd, de vlam zoude doen uitbarſten in de aldaar bewaard wordende papieren. Doch alles werd onbeſchadigd bevonden. Naast de kanſelarij ſtond een groot en hecht huis, hetwelk de vrome ſtichter had geſteld onder eene beſcherming, die hij beter oordeelde, dan ijzeren en ſteenen gewelven. Boven de deur, namelijk, was op een' marmeren ſteen het volgende opſchrift geplaatst: MARIAE *et* JOSEPHO *protectoribus hanc domum et omnia ſua credidit* FREDERICUS CHIRICHO, *A. D.* 1708. (*) In

(*) Aan de beſcherming van MARIA en JOZEF heeft FREDERICUS CHIRICHO dit huis en al het zijne toevertrouwd, in het jaar des Heeren 1708.

Digitized by Google

weerwil van deze godsdienstige voorzorg, werd het huis eene prooi der vlammen, en er bleef niets over, dan de muur, waarop men het opschrift vond.

Misschien zal iemand vragen, of er dan geene spuiten en spuitgasten zijn in eene stad, alwaar zoo dikwijls brand ontstaat. Er is eene talrijke menigte van *trombadgis*, de werkzaamste en bekwaamste spuitgasten van de wereld. Naakt zijnde tot aan den gordel, hebben zij slechts eene soort van koperen helm tot dekstel op het hoofd. Men ziet hen met onverschrokkenheid het vuur naderen. Met verwonderlijke vaardigheid en kracht doen zij hunne spuiten werken. Indien nu dit gezelschap spuitgasten onder het gezag en bestuur der Regering stond, zoude hetzelve van onberekenbaar veel nut kunnen zijn; maar deze lieden erkennen geene andere wet, dan eigene luim en hebzucht. Men ziet hen, in onverschillige houding, op hunne dikwijls met bloemen versierde brandspuiten zitten, terwijl zij hunne armen kruislings over de borst geslagen hebben, zelfs in het gezigt der brandende huizen; en als hun geen geld wordt aangeboden, blijven zij werkeloos, hoe hevig de vlammen ook woeden. Ik hoorde eens eenen man, wiens huis in brand stond, de *trombadgis* smeeken, om hem te hulp te komen; maar niemand sloeg acht op zijne dringende beden. Ondertusschen fluisterde een dier lieden dezen man eenige woorden in het oor; en zoodra hij een teeken van toestemming had gegeven, voerden zij oogenblikkelijk met verbazende vaardigheid hunne spuiten aan. In weinig tijds was de brand geblusscht. De eigenaar van het huis had 10,000 piasters beloofd. Indien dergelijke aanbiedingen door de onderscheidene Gezanten aan de *trombadgis* gedaan waren, wellicht hadden hunne paleizen gered kunnen worden. Maar geen ambtenaar te *Pera* deed het, en de *trombadgis* zijn de lieden niet, om, alleen uit goedwilligheid of pligtbesef, een' enkelen droppel waters te vergieten. Bovendien, men weet, dat de *Turken* zich verheugden over het verlies van den eigendom der *Franken*. Zij deden niet de minste poging, om den brand te blusschen. Men zag den *Seraskier* en *Effendi* van *Galata* in onverschillige houding rondom de brandende huizen wandelen. Zij kwamen in den tuin van het paleis des *Engelschen* Ambassadeurs, bleven eenige oogenblikken zien naar den snellen voortgang der vlammen, en gingen heen, zonder eenig bevel te geven. Zij traden vervolgens in huizen van *Franken* in de straat van *Pera*, roekten hunne

Digitized by Google

pijp en dronken koffij. De dringendste beden konden deze mannen niet bewegen, om de *trombadgis* te bevelen, dat zij naar den brand zouden toefnellen.

Het is opmerkelijk, dat de branden in *Turkije* meest bij dag plaats hebben. Men moet dit toefchrijven aan hunne onvoorzigtigheid, daar zij er zich weinig om bekommeren, waar zij de nog brandende tabak uit hunne pijpen heenwerpen. Daar komen derhalve bij die rampen gewoonlijk zeer weinig menfchen om. Bij den laatften brand, die in *Pera* de woningen van tachtigduizend menfchen vernielde, hebben er flechts twaalf perfonen het leven verloren, en de meesten derzelven zijn nog onder de inftortende muren verpletterd. Maar het heldere daglicht kan den eigendom niet beveiligen. Te *Pera* vindt men eene groote menigte *Grieken* en *Ioniërs*, (*Aziatifche Grieken*, uit *Ionië* in *Klein-Azië* afkomftig) die, *klepten* (*) of vrijbuiters zijnde, in den oorlog ten tijde van den opftand, in dit land hetzelfde bedrijf zijn komen uitoefenen. Gedurende en na den brand is er ongemeen veel geftolen. In *Turkije* beftaat eene wet, die elken dief, welke bij brand op de daad betrapt wordt, veroordeelt, om in de vlammen geworpen te worden van dat huis, hetwelk hij beftolen heeft. En deze harde wet is dikwijls toegepast geworden; maar bij den laatften brand wisten de dieven dezelve te ontduiken. Onder voorwendfel, dat zij *dragers* waren, namen zij de goederen der brandende huizen weg, zoo het heette om die op eene veilige plaats te bergen. Men zag bij deze gelegenheid zoo vele lieden van allerlei foort het werk van dragers verrigten, dat er den volgenden morgen bevel moest gegeven worden, om elken perfoon, die op ftraat beladen mogt aangetroffen worden, aan te houden en naar een der huizen te brengen, die tot bergplaatfen beftemd waren. Een mijner vrienden had zijn valies verloren. Gehoord hebbende, dat er te *Terfana* zoodanige bergplaats was, begaf hij zich derwaarts, vond er wel vijf- of zeshonderd reiskoffers, valiezen, mantelzakken enz., en had het

(*) Zoo heeft men de *Grieken* genoemd, die, aan de overheerfching der *Turken* zich niet willende onderwerpen, op bijkans ontoegankelijke bergen de wijk namen, van daar beftendig krijg voerden tegen de onderdrukkers, doch foms door den nood gedrongen werden, in de vlakten te komen rooven. Het woord beteekent *dieven*.

Digitized by Google

geluk, daar weder te vinden hetgene hem ontstolen was. Een ander mijner vrienden had in handen van eenen drager een' koffer overgegeven, waarin edele gesteenten, geld en andere kostbaarheden waren. Eensklaps verdween de drager. Vruchteloos deed hij nasporingen, en rekende dus zijn' koffer voor altoos verloren. Doch na verloop van eenige dagen werd hij op straat aangesproken door eenen *Turk*, die hem in huis verzocht en den koffer teruggaf, zich verontschuldigende, dat hij door het gedrang van hem afgeraakt was.

Het is onmogelijk, zich een denkbeeld te vormen van het treurig aanzien van *Pera*, dat vóór weinig tijds nog zoo prachtig en vrolijk was. De *Turken* zijn ondertusschen reeds begonnen houten huizen te bouwen, en de straten zullen zelfs naauwer worden, dan ze voorheen waren. Maar niemand denkt er aan, om steenen gebouwen op te trekken. Welligt zal *Pera* vervolgens niets, dan houten huizen en puinhoopen, aan het oog des beschouwers vertoonen.

EEN BEZOEK BIJ BILDERDIJK, IN DEN ZOMER VAN 1831.

De dag is dan eindelijk gekomen, dien BILDERDIJK zelf reeds vóór twintig en meer jaren, maar destijds als zeer kort op handen, bij herhaling, in dicht en ondicht, openlijk aankondigde, — de dag van zijnen dood; en op dien dag heeft het Vaderland en het thans levende geslacht zijnen *grootsten Dichter* verloren!

Niemand, onder onze kunstlievende of kunstbeoefenende Landgenooten, zal dezen titel den man betwisten, die, even gelijk weleer HOMERUS, VIRGILIUS, HORATIUS e. a., door zijne dichterlijke voortbrengselen, zijnen *naam* — door zijn veelomvattend genie zijnen *roem* vereeuwigd heeft, en die, in het verbazend aantal zijner geschriften en zangen, eene zeldzame mate van kennis en geleerdheid heeft aan den dag gelegd, welke schaars in één' en denzelfden persoon vereenigd worden gevonden.

Maar ook BILDERDIJK bezat een geheel eigendommelijk karakter, en zijne hartstogten droegen de kleur van hetgeen in hem en zijnen arbeid bewondering, maar tevens niet zelden de uiterste bevreemding wekte. Was hij, met de daad, de zonderlinge man, dien wij vaak, op een geheel eigen

Digitized by Google

pad als alleen ſtaande, aantreffen; of meende hij wellicht, dat zijne *erkende* verdienſten ook nog *dien* roep van vermaardheid behoefden? Ik beſlis het niet; maar zeker is het, dat hetgeen wij, ook in den Geleerde, beminnelijk noemen, hoogſtzeldzaam in de voortbrengſelen van zijnen geest, voorál in die zijner laatſte levensjaren, werd aangetroffen. Geenszins anderen aantrekkende, werden ook ſlechts weinigen gehoopt, zich met hem te verbinden; en welhaast ſtond de gelauwerde grijsaard ſchier alleen op den levensweg, niet begeerende de bloemen te plukken, die ook dáár nog voor den onderdom zijn in te zamelen, en waarmede de erkentenis zoo hartelijk wenschte, den avond van zijn leven te vervrolijken.

Dan, ik wilde iets aangaande BILDERDIJK mededeelen, geenszins den grooten man beoordeelen, en kom derhalve ter zake:

Gedurende den zomer doorgaans in den omtrek van *Haarlem* vertoevende, werd niet zelden de lust bij mij opgewekt, den verdienſtelijken man te ontmoeten; dan, ſteeds afkeerig, mij bij beroemde mannen, als ware het, op te dringen, hield ik het voor onvoegzaam, den Heere BILDERDIJK welligt met een bezoek van mij lastig te zijn, en mijne begeerte bleef onvoldaan, tot dat eene toevallige omſtandigheid dezelve, in den zomer van dit jaar, bevredigde.

Met een' der vrienden van den Nestor onzer Poëzij bekend geworden, en door dezen onderrigt zijnde, dat een bezoek van mij den vermaarden grijsaard niet onwelkom zoude wezen, werd dag en uur, onder goedvinden van den Heer BILDERDIJK, bepaald, en nevens mijn' vriend betrad ik zijne woning, aan de groote Markt, te *Haarlem*.

In het binnenvertrek ontvangen zijnde, kwam de zoon des grijsaards ons verzoeken, bij zijnen vader in de zijkamer te verſchijnen. Bij het inkomen reés de oude man op van zijn' leunſtoel, en verwelkomde mij heuſchelijk. Ik had hem, ſedert hij *Amſterdam* met der woon verliet, niet gezien, en vond hem zeer verouderd, alſchoon geene merkbare teekens van groot verval aan hem beſpeurende. Zijne bruingele kleur vertoonde een ſterk contraſt met zijne zware, vergrijsde wenkbrauwen; zijne oogen ſtonden levendig, en de toon zijner ſtem was nog vast genoeg, om indruk te wekken.

Met 's mans denkwijze omtrent een en ander onderwerp genoegzaam bekend, had ik mij ſtellig voorgenomen, niets

Digitized by Google

één der punten aan te roeren, waaruit onderling verſchil van begrip zou kunnen ontſtaan. Trouwens, mijn oogmerk was, Vader BILDERDIJK vriendſchappelijk te bezoeken, geenszins om met den vermaarden Mr. WILLEM BILDERDIJK te twisten; geſteld ook, dat ik mijzelven tot zulk eene taak in ſtaat gekeurd had.

Al ſpoedig bemerkte ik, dat geene gaven van kennis of geleerdheid ons voor de gebreken des ouderdoms kunnen behoeden. Ons, vooraf beſproken, bezoek was den ouden man ontgaan; ja zelfs ſcheen het hem vergeten, dat mijn vriend hem nog dien eigen morgen onze komst had doen herinneren, en hij vroeg aan zijn' zoon: of dit werkelijk had plaats gehad? Op diens toeſtemmend antwoord volgde eene luide klagt over de ontzettende vermindering van zijn geheugen. Ging hij ter kerke, dan was hem de rede des Leeraars ontgaan, bij het eindigen van de Godsdienst. Las hij iets, dan was de indruk van het gelezene ſpoedig verloren; en ſtonden de beelden van het lang verledene alleen nog, nu en dan, duidelijk voor den geest. Hij ſchreef die vermindering van het herinneringsvermogen voornamelijk toe aan den diepen en treurigen indruk, dien het verlies zijner laatſte echtgenoote op zijn geheel aanzijn, op ligchaam en geest, gemaakt had. Op mijne vraag: of hij niet nog, nu en dan, iets opſteide? gaf hij ten antwoord: „Neen, mijn goede Heer! — ik kan geen periode meer tot een geheel brengen; aan het ſlot ben ik het begin vergeten. Ik heb uitgeleefd; en de eene dag gaat na den anderen voorbij in bedroevende eenzelvigheid. Kon ik ſlechts mijne rampen en kwellingen vergeten!"....

Hierop weidde hij, met zeldzaam vuur, breedelijk uit over het lijden, dat hem, van de wieg af aan, was beſchoren geweest; zoodat ik mijn' vriend zijdelings aanzag, en beducht werd, dat het geſprek den grijsaard nadeelig zou worden. Ik was nu op eene afleiding bedacht, en, een oogenblik van verpoozing aangrijpende, vroeg ik hem, bij mangel van beteren inval: hoe zijne woning hem beviel? Dan, het antwoord deed mij al ras beſpeuren, dat de beweging in zijn binnenſte verre was van bedaard te zijn. Met een' glimlach mij aanziende, was zijne taal: „Ik woon! en dit is immers genoeg? Och, mijn goede Heer! als men zoo veel rampen en verguizingen, zoo veel ondragelijk zielelijden op de wereld ondergaan heeft, dan is ons verblijf ons tameljk

Digitized by Google

onverſchillig. Zoo als ik zeide, ik woon — zoo als alle menſchen wonen; meer behoef ik niet, en vraag ik ook niet." — En ook nu weder kwamen zijne wederwaardigheden ter ſprake, en de verliezen, in zijne liefſte betrekkingen ondervonden.

Ik verlangde 's mans ſombere aandoeningen en treurige gewaarwordingen al wederom op iets anders te leiden, en zocht te dien einde het geſprek bij een godsdienſtig onderwerp te bepalen. Dus begon ik: „ Het is, voorzeker, op uwen leeftijd weinig opbeurende, terug te zien op een leven, door zoo vele en zoo velerlei verdrietelijkheden en onheilen gekenmerkt; dan, welk eene rijke bron van vertroosting biedt niet de Godsdienst van Jezus Christus den lijder aan! Hij weet het toch, dat, als het aardſche huis dezes tabernakels verbroken wordt, wij een gebouw bij God hebben; een huis, niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen. Mij dunkt, zulke bemoedigende denkbeelden zijn niet weinig geſchikt, om ons met ons lijden hier beneden te verzoenen, en hetzelve althans dragelijk te maken."

Bilderdijk liet mij bedaard uitſpreken; maar, aan het samentrekken van zijn gelaat tot een' zonderlingen lach, beſpeurde ik al ſpoedig, dat hij zich op een antwoord bereidde. Hij ving aan: „ Dat zijn zeer troostrijke woorden, mijn goede Heer! zij zijn ook zeer ſtichtelijk en godsdienſtig, en zeer goed voor menſchen, die er hunn' troost in kunnen vinden; nu, dit behoeven ze dan ook wel, om onder de fatale calamiteiten van dezen tijd ſtaande te blijven. Ik wil thans niet treden in een theologisch onderzoek, wie wij hier door die *wij* behooren te verſtaan; maar berusten niet alle onze intellectuéle begrippen, aangaande hetgeen wij het toekomſtige noemen, op louter beſpiegeling, giſſing en vermoedens, en niets meer?"

Ik hernam, dat het uitleggen en verklaren der H. S., bij gebrek van kennis aan de taal der geleerden, in geen opzigt mijne zaak was; maar dat ik de aangehaalde woorden liefst in derzelver eenvoudige en natuurlijke opvatting wilde verſtaan hebben; — dat de beteekenis van het woord *wij*, mijns inziens, en behoudens beter gevoelen, zag op den Briefſchrijver en hen, aan wie hij ſchreef, en alzoo, in het algemeen, op de Christenen van dien tijd en op allen, die het Evangelie zouden aannemen van Hem, die het leven en de onſterfelijkheid had aan het licht gebragt; — dat ik, voor het

Digitized by Google

overige, de bekrompenheid onzer kennis, ten aanzien van onzen toekomenden ſtaat, levendig beſefte; maar dat ik, offchoon niets begeerende te beſliſſen aangaande den *aard* en het *wezen* onzer toekomſtige beſtemming, mij gaarne, door een kinderlijk geloof, met de uitſpraak des Bijbels vereenigde, dat (*de wijze hoe* daaraltende) den Christen eenmaal een ganſch zeer uitnemend gewigt van eeuwige heerlijkheid zou te beurt vallen; — eindelijk, dat, naar mijn eenvoudig begrip, dat vooruitzigt wel in ſtaat was, ons, onder de rampen en moeiten van dit leven, te bemoedigen en te troosten."

Vader BILDERDIJK liet mij weder geheel uitſpreken, en vatte toen het woord op: „Ja, mijn goede Heer! dat is zeer vroom en ſtichtelijk geſproken; en de groote hoop behoeft zoo iets, om er zich aan vast te houden. Maar laat ons de begrippen van toekomſtig genot, in verband met dit leven, eens analiſeren! Dat verband is niet denkbaar, zonder zelfbewustheid en herinnering aan onzen vorigen toeſtand. (Hier ſprak hij eenig Latijn, dat ik, dier tale niet magtig, niet verſtond.) Maar wat baat mij nu dat toekomſtig geluk, bij de herinnering aan al de namelooze folteringen van dit leven, die mij hebben getroffen? Om toekomſtig gelukkig te zijn, zou ik mijne geheele individualiteit moeten verliezen, ten einde de jammeren van dit leven te vergeten. De hoogſte zaligheid moet ongeſtoord zijn, en — geene eeuwigheid is in ſtaat, mij al de rampen en ſmarten van deze wereld te vergoeden!" — Dit laatſte werd op een' toon uitgeſproken, die mij onwillekeurig ontzette. Het werd mij om het hart, als had ik de taal der wanhoop gehoord.

Ik had kunnen antwoorden, dat wij, in de toekomende wereld, door hooger licht geleid, de dingen van dit leven, en al onze rampen en wederwaardigheden, uit een ganſch ander oogpunt zouden bezien, en dat wij in zeer veel, dat ons, hier beneden, ſtof tot droefheid opleverde, aanleiding zouden vinden, om de vaderwijsheid en vaderliefde van den Oneindige te erkennen en te eerbiedigen; — dan, zeker gevoel van kieschheid, en de zucht, om de ontwaakte hartstogten van den vermaarden grijsaard, ware het mogelijk, tot bedaren te brengen, in plaatſe van dezelve, door verdere wederſpraak, in beweging te houden, deed mij beſluiten, onze redewisſeling over het opgegeven onderwerp af te breken. Mijn vriend bemerkte insgelijks al ſpoedig mijne bedoeling; hij gaf, door een' vernuftigen inval, eene andere, onverſchil-

Digitized by Google

lige wending aan onze volgende gesprekken, en de ziel van BILDERDIJK bleef doorgaans in eene schijnbaar kalmer stemming.

Ik was bevorens onderrigt geworden, dat een bezoek van eenigen langen duur den Heere BILDERDIJK hinderlijk was; er was, onder het vermelde en menig ander, meer onverschillig gesprek, een groot uur verloopen, en ik maakte mij tot het afscheid gereed. Met groote beuschheid dankte de grijsaard mij voor mijn bezoek — verzocht mij, hetzelve eens, bij gelegenheid, te hervatten, onder betuiging, dat hem dit bijzonder aangenaam zoude zijn. Voorts, mij de beide handen, als ware het, krampachtig drukkende, wenschte hij mij, met vertoon van groote hartelijkheid, Gods besten zegen, en deed mij, ondanks mijne tegenbetuiging, uitgeleide tot aan de deur zijner woning.

In den avond van dien dag wandelde ik eenzaam van *Haarlem* naar *Overveen* terug, mijne ontmoeting en gesprekken herdenkende. De schatting van uitstekende gaven en verdiensten, die ons eenmaal aan den rand des grafs ontvallen, verminderde allengskens meer en meer in mijn oog; maar in des te hooger waarde rees bij mij het Evangelie, dat ons niet slechts alleen tot *aan*, maar ook tot *over* het graf geleidt. Mijn bezoek bij BILDERDIJK deed mij aan andere groote en verdienstelijke mannen denken; toen dacht ik ook aan onzen FEITH, gelijk ik dezen aan den avondstond van zijn leven gekend had, en ik ging aan het vergelijken. De schoone Natuur kwam mijne bespiegelingen te hulp. Ik zag de zon eerst achter ligte nevelwolken ondergaan, en, terwijl haar vroeger schoon slechts flaauw door de wolkgordijn bespeurd werd, achter eene donkere bank van wolken, in het westen zamengehoopt, in de noorderbaren wegzinken. „Zóó gaat de levenszon van BILDERDIJK onder!" dacht ik, „maar nevelig en omwolkt." En mij daarop herinnerende, hoe ik, weinige dagen bevorens, het beeld der volle maan, geheel wolkeloos, aan de kim had zien verdwijnen, riep ik uit: „Zoo is FEITH heengegaan, in de zachte maar zekere bewustheid, dat het hem hier namaals wél en beter dan hier op aarde zijn zoude!" — Nu dacht ik weêr aan onzen BILDERDIJK, aan zijne gevoelens en gesprekken, en vroeg mijzelven af: „Kan zulk een man *waarlijk groot* heeten?" Het antwoord was ontkennende, en mijn medelijden met den armen grijsaard vermeerderde, naar

Digitized by Google

wilde ik zijne talenten en verdiensten meer bewonderen moest. — Deze dag had mijne mensch- en karakterkennis met eene schatbare bijdrage verrijkt, en thans deel ik dezelve aan mijne Landgenooten mede. Welligt is dezelve hunner opmerkinge niet geheel onwaard'.

Sedert heb ik den Heer BILDERDIJK niet weder ontmoet.

NATIONALE KLEEDERDRAGT.

In No. XV der *Letteroefeningen* van het vorige jaar heb ik, gelijk de Lezer zich zal herinneren, mijne denkbeelden omtrent dit onderwerp rondborstig medegedeeld; en een aantal, sedert bij mij ontvangene, geteekende en ongeteekende brieven, zoo wel uit deze stad als van elders, heeft mijne overtuiging bevestigd, dat zeer vele mijner vrouwelijke Landgenooten volgaarne wenschen mede te werken, om zichzelve van eene verachtelijke ijdelbaarheid aan vreemdelingen te ontslaan.

De Schrijfsters, die mij, door het mededeelen van derzelver namen, met derzelver vertrouwen hebben gelieven te vereeren, zijn door mij, gelijk haar bekend is, dadelijk in de gelegenheid gesteld, met mijne wijze van beschouwing nader bekend te worden. Ten aanzien van die brieven, die, welligt uit zedige schroomvalligheid, van geene naamteekening waren voorzien, zij alleen hier openlijk gemeld, dat ik mij aan de geëerde Inzendsters, voor derzelver welmeenende bedoeling en blijkbare zucht tot bevordering der zaak zelve, verpligt gevoele.

Intusschen heeft er zich bereids, volgens de aankondigingen in sommige nieuwspapieren, eene *vrouwelijke Vereeniging* gevormd, en wordt er, sedert den eersten dezer, bij de Boekhandelaars, *Gebr. Diederichs* alhier, een Tijdschrift voor de Nationale Kleederdragt, onder den titel van *Euphrosyne*, uitgegeven; en het is uit dien hoofde, dat ik de vrijheid neem, de Lezeressen van dit Maandwerk te verzoeken, de aanbieding mijner medehulp, waar men dezelve van mij zoude hebben *kunnen* en *mogen* vorderen, thans als vervallen te beschouwen.

Intusschen verheug ik mij hartelijk over de daarstelling eener Vereeniging, die mijne voorzeker alzoos gebrekkige bemoeijingen alsnu overbodig gemaakt heeft; en opregtelijk wensch ik, dat de vaderlandlievende onderneming dier ver-

Digitized by Google

dienſtelijke Vrouwen met den gelukkigſten uitſlag mag bekroond worden.

Ik kan echter het verlangen niet onderdrukken, dat de nu gevestigde Vereeniging, op het ſpoor, dat zij gaat betreden, zoo veel mogelijk op de bevordering en den voorſtand van *Hollandſche nijverheid* moge bedacht wezen. Vreemdelingen — aan welke wij doorgaans zoo weinig verpligting hebben — bezoeken maar al te veel onze vaderlandſche ſteden en doorkruiſen onze ſtraten, beladen met de voortbrengſelen van hun eigen land, ten einde dezelve hier, wellig met aanzienlijke winſten, aan den man te brengen; terwijl de arbeidzame volksklaſſe onder onze Land- en Stadgenooten, en dikwerf teregt, over gebrek aan aanmoediging en beſtendige werkzaamheid zich beklaagt.

De Regering kan, het is waar, bij de thans beſtaande wetten, dien indrang van vreemden wel niet regtſtreeks te keer gaan; dit zij zoo! maar eene zelfſtandige natie — en dat zijn wij, dank zij het gunſtig beſtuur der Goddelijke Voorzienigheid en den betoonden heldenmoed onzer dapperen! — kan, indien zij ſlechts ernſtig wil, den nijveren Landgenoot, boven den baatzuchtigen, vaak laaghartigen en bedriegelijken vreemdeling, voorſtaan en begunſtigen. (*)

Maar dan ook behoorde de nijvere volksklaſſe, van hare zij-

(*) Een enkel voorbeeld omtrent het door mij bedoelde vinde hier eene korte vermelding. — Eene der rondventſters van de voortbrengſels der *Belgiſche nijverheid* vervoegde zich, onlangs, bij eene echt Hollandſche vrouw, in Manufacturen enz. handel drijvende, en aan deze hare koopwaren, gelijk bevorens, aanbiedende. In ſtede van iets te verkoopen, werd der *Brabandſche* gevraagd: hoe zij nog in *Holland* durfde verſchijnen? Zij antwoordde, met hare gewone, echt Belgiſche vrijpostigheid: „Wel, ik dacht, dadde ge wat van mij zoudt koopen." Waarop onze vaderlandſche vrouw haar, verontwaardigd, toevoegde: „En ik dacht, dadde ge, te *Antwerpen* of te *Bruſſel*, met eene hooivork op ſchouder rondliept, om de *Hollanders* te vermoorden!" Haar voorts, met haren uitgekraamden voorraad, afſchepende. — Werden deze en dergelijke voorbeelden meer nagevolgd, en de benoodigde arbeid aan Landgenooten in handen gegeven, dan zou *Holland* eenmaal ophouden, een rijk wingewest voor elken vreemdeling te zijn.

Digitized by Google

de, alles aan te wenden, om dien voorſtand en die begunſtiging, door het aanwenden van alle middelen, die in derzelver magt ſtaan, meer algemeen te verwerven. Gehechtheid aan oude gewoonten, beſtaande en verjaarde vooroordeelen, traagheid in het bewandelen van een ongebaand ſpoor, en wat ik hier nog al meer zou kunnen opnoemen, verhinderen niet zelden, hier en daar, het daarſtellen van inrigtingen van nijverheid, die elders, buiten ons Vaderland, tot ſtand komen en gedijen. Gaarne erken ik ook het goede, dat, in dit opzigt, nu en dan, hier te lande werd opgemerkt; maar even gaarne wenschte ik, dat men zich *meer algemeen* over eene meer blijkbare belangſtelling mogt verheugen. Dáár immers, waar eigene industrie blijkbaar te kort ſchiet, *moet* men zich, ook zijns ondanks, tot den vreemdeling wenden.

Mogten deze mijne welmeenende wenſchen eenmaal en langs zoo meer verwezenlijkt worden! Hoe veel, dat thans kwijnt, zou dan niet opgebeurd — hoe veel, dat thans vervallen is, weder herſteld worden, en het lieve Vaderland daarvan de zegenrijkſte vruchten inoogſten!

Amſterdam, Jan. 1832.

W. H. WARNSINCK, BZ.

MENSCHENHOOFDEN, EEN NIEUW HANDELSARTIKEL.
DOOR DEPPING.

Menſchenhoofden zijn thans werkelijk eene koopwaar, welke men in die *Parijſche* en *Londenſche* winkels kan bekomen, waar men reeds lang oude, verdroogde *Egyptenaren* onder den naam van Mumiën kan koopen. Bij een' koopman in voorwerpen der Natuurlijke Historie op de kaai *de la Vallée*, te *Parijs*, zag ik onlangs, nevens de uitgeſtalde merkwaardigheden van opgemelden aard, een aankondigingsbiljet met deze woorden: KOP VAN EEN' WILDE TE KOOP. Ik vroeg, om dezen wildenkop te zien, en vond in denzelven een exemplaar, hoedanig ik reeds meerdere door natuuronderzoekers en zeevarenden, die met *Franſche* ſchepen de reis rondom de wereld gedaan hadden, uit *Nieuw-Zeeland* had medegebragt gezien. Over 't algemeen bezoeken tegenwoordig weinig zeevarenden *Nieuw-Zeeland*, zonder eenige hoofden in te koopen en mede te nemen. Een aantal derzelven komt in *Engeland* binnen (*).

(*) Zie *The New Zealanders*, *London* 1830, met houtſne-

Digitized by Google

Gelijk bekend is, zijn *Nieuw-Zeelands* wilde eilandbewoners gedurig met elkander in oorlog, en zijn gewoon, bij hunnen togt huiswaarts, als zegeteekens, de hoofden der verslagene of gewonde vijanden mede te nemen. Hoe meer koppen, des te grootere roem. Deze bloedige en afschuwelijke krijgstrofeën worden te dien einde op eene bijzondere wijze toebereid. Men hoolt dezelve, namelijk, geheel uit, zoodat niets dan het uitwendige overblijft; alsdan worden zij in eenen oven gebakken, waardoor de huid geheel uitdroogt en, als 't ware, in parkement verkeert. De kop weegt dan maar weinig looden, verliest veel van het afzigtelijke, en kan zeer lang bewaard worden. Voor ons *Europeërs* is en blijft echter zulk een bruingeel, van boven en van achteren met dik, borstelig haar bedekt hoofd eens voormaligen menschenetters, met zijne breede wangbeenderen, platten neus, hagelwitte tanden, gespierden mond, altijd een afkeerwekkend gezigt. Het medelijden, dat men bij den eersten opslag met dusdanig slagtoffer van ruwe barbaarschheid ontwaart, wordt evenwel spoedig door de gedachte verzacht, dat de wilde, wien deze kop eens toebehoorde, het veelligt met twintig zijner medemenschen niet beter heeft gemaakt, en dat hij dus ten laatste het loon zijner wreedheid ontving. Maar dat een zoo akelig krijgsgedenkstuk eens in den winkel eens *Parijsschen* of *Londenschen* koopmans zou prijken, zal wel hooit in de hersens van een' dezer wilden zijn opgekomen!

Waarschijnlijk zal zich, wanneer deze misselijke koopwaar aftrek vindt, in 't vervolg hetzelfde bedrog in dezen handel mengen, en men op soortgelijke wijze *Nieuw-Zeelandsche* koppen namaken, als de *Arabieren* in *Egypte* Mumiën fabriceren, en elders Meerminnen en andere fabelmonsters worden zamengesteld, welke den onkundigen of ligtgeloovigen voor echte waar worden in de hand gestopt.

* * *

De jongste nieuwspapieren uit de *Engelsche* volkplantingen behelzen eenige verdere narigten wegens het bovenstaande onderwerp. — In den *Sidney Herald* van den 2 Mei l.l. leest men als volgt: „De laatst binnengekomene schepen hebben een aanmerkelijk getal menschenkoppen, welke in Straat *Cook* zijn toebereid, voor de markt te *Sidney* medegebragt. Het

---

den; een welbewerkt geschrift, uitgegeven door het *Genootschap ter verbreiding van nuttige kennis*.

Digitized by Google

zijn de hoofden der ongelukkigen, die den 15 Sept. des vorigen jaars op *Banks*-schiereiland vermoord werden. Men bereidt thans, op gelijke wijze, ook handen en armen; een nieuwe handelstak, waartoe de hoogbeschaafde blanken hunne barbaarsche natuurgenooten hebben aangespoord. De hand eens ongelukkigen bevelhebbers der *Nieuw-Zeelanders*, alsmede een deel zijner ingewanden, in een' kruidhoren herschapen, is reeds in bezit van een' bewoner van *Sidney*." — In een volgend No van hetzelfde *Australische* nieuwspapier staat: „ Naardien een schip uit *Nieuw-Zeeland* hier eenige koppen, zoo men meent 18 in getal, heeft aangebragt, en aldaar ernstige onlusten zijn uitgebroken, in welke de *Europeërs*, naar men wil, min of meer betrokken waren, is hier een verbod uitgevaardigd tegen het voortaan invoeren van dit afschuwelijk handelsartikel. Meer vermag, helaas! de Regering niet: want, dewijl *Nieuw-Zeeland* noch eene kolonie, noch van de kroon afhankelijk is, maar te onregt als een onafhankelijke Staat wordt erkend, heeft de *Britsche* Regering luttel invloeds, om misdaden op gezegde eilanden te beletten. Den invoer dier menschenlieden kunnen wij dus bij ons wel verbieden, maar geenszins den uitvoer uit *Nieuw-Zeeland*. Men verontschuldige dien afschuwelijken handel niet daarmede, dat het gebruik, om menschenhoofden toe te bereiden, op *Nieuw-Zeeland* een oud inlandsch gebruik is, en steeds zal blijven. Dit kan zijn; maar, zoo de handel naar buiten wordt geduld, zullen de wilden, bij mangel van *vijandelijke* koppen, veeltijd die hunner *vrienden* daartoe gebruiken, en alzoo tot de afgrijselijkste misdaden worden aangespoord. Wij hebben, helaas! den wilden, door den aanvoer van schietgeweer, van brandewijn en van *Europesche* kwalen, reeds onheils genoeg aangebragt. Wachten wij ons zorgvuldig, hen op te wekken, om gebakken menschenhoofden aan ons te verkoopen. Wie weet, of zij zich anders geen koppen van blanken zullen pogen aan te schaffen, en deze, op hunne wijze vervormd, in den oven schuiven!"

TALLEYRAND, VOLGENS LUDWIG BÖRNE.

Men heeft TALLEYRAND verweten, dat hij vóór en na alle partijen, alle Regeringen hebbe verraden. Het is waar, hij

Digitized by Google

ging van LODEWIJK XVI over tot de Republiek; van deze tot het *Directoire*, van dit tot het Konsulaat, van dat tot NAPOLEON, van dien tot de BOURBONS, van dezen tot ORLEANS over; en het kon nog wel gebeuren, vóór hij sterft, dat hij weder van LODEWIJK PHILIPS tot de Republiek overging. Verraden, echter, heeft hij geen van allen; hij verliet ze slechts, toen zij dood waren. Hij zat aan het krankbed van elken tijd, van elke Regering, hield bestendig den vinger op den pols, en merkte het dus 't eerst, wanneer het hart ophield te kloppen. Dan haastte hij zich van den doode naar de erfgenamen; terwijl de anderen nog eene wijl de lijkdienst waarnamen. Is dat nu verraad? Is TALLEYRAND dáárom slecht, wijl hij flimmer is dan anderen, meer vastheid van geest bezit, en zich aan de noodzakelijkheid onderwerpt? De getrouwheid dier anderen duurde ook niet langer; alleen hunne dwaling hield wat langer aan. Naar de stem van TALLEYRAND heb ik altijd geluisterd, als naar de beslissing des Noodlots. Nog herinner ik mij, hoe ik schrikte, toen TALLEYRAND, na den terugkeer van NAPOLEON van *Elba*, LODEWIJK XVIII getrouw bleef. Dat verkondigde mij NAPOLEON's ondergang. Ik verblijdde mij, dat hij zich voor ORLEANS verklaarde; want ik zag daaruit, dat het met de BOURBONS gedaan was. Ik wenschte, dat ik den man in mijne woonkamer had. Dan zou ik hem, als een barometer, aan den wand hangen, en, zonder één Courant te lezen, zonder zelfs het raam op te schuiven, zou ik elken dag weten, wat weêr het in de wereld was.

AFSCHEIDSGROET AAN MIJNEN NEEF WILLEM HENDRIK WARNSINCK, JZ. BIJ HET EINDIGEN VAN ZIJNEN VERLOFTIJD, WEDER NAAR HET LEGER TE VELDE VERTREKKENDE, DEN 15 DEC. 1831.

Gij gaat dan weêr de grens bewaken,
Met onverzwakte trouw en moed;
Wat vijand Neêrlands grond moog' naken,
Betaal' die schennis met zijn bloed!
Wij blijven — gaat ge ons weêr begeven —
En smaken elk genot van 't leven,

Digitized by Google

Daar gij ſoms menschlijk voedſel derft; (*)
Maar, wat ons ook ten deel moog' vallen,
Ik derf, en met mij derven we allen,
Den roem der helden, die nooit ſterft.

Als gij, bij nacht, de legervuren
Des vijands donker glinſtren ziet,
Verkort u dan de ſlepende uren
Door 't zingen van 't Wilhelmuslied!
Denk dan: Dat vuur zou dáár niet ſmoken,
Had Frankrijk niet dien brand ontſtoken,
En 't Britſche goud de vlam gevoed;
Stond niet der Belgen haat en woede
En 't laagst verraad in ſchut en hoede
Van Don en Spree en Donauvloed! (†)

Maar, ſlaat ge uw oog van 't nachtlijk duister,
Waarin uw arm de grens bewaakt,
Naar d' ongelijkbren gloed en luister,
Waarmeê de vaste poolſtar blaakt;
Denk dan: De Heerſcher aan die tranſen,
De Schepper van dien gloed en glanſen
Is Hij, wiens hand de heemlen meet;
Hij, die, wat vijand ons moog' haten,
Der Vadren erf niet zal verlaten,
En 't Oude Neêrland nooit vergeet! (‡)

Ga voort gemak en rust te derven;
Troost u ontbering, moeite en ſtrijd;
En blijve, in leven of in ſterven,
Aan 't Vaderland uw arm gewijd!
Het eind' zal eens den ſtrijder loonen,
Wie trouw volhardt met eer bekroonen;
Zijn loon en kroon is zielsgenot:
Geen wereld kan iets hoogers geven;
Want zielsrust is de ziel van 't leven:
Bedenk dit ſteeds, en — ga met God!

Ja, ga met God! — Zijn Alvermogen
Brenge u eens veilig tot ons weêr!
Hij waakt voor u; geen vaderoogen
Bewaken ooit het kind zoo teêr.

Digitized by Google

En keert ge eenmaal in Gijsbrecht's wallen,
Dan heffen wij, dan heffen allen,
Met dankbre vreugd, u 't loflied aan;
Dan voelt ge 't diep in hart en adren:
Ik heb voor 't heilig erf der Vadren,
Voor Volk en Vorst mijn' pligt gedaan.

W. H. WARNSINCK, BZ.

(*) Enkele plaatsen mogen hier eene gelukkige uitzondering maken; maar over het algemeen bevinden zich de bewoners der grensdorpen, in de nabijheid van het *Eldorado der Libertait*, door gebrek aan verstandelijke beschaving en godsdienstige veredeling, in zulk een' ongehavenden toestand, dat het aldaar gebruikelijk voedsel, en vooral deszelfs wijze van toebereiding, den beschaafden en welopgevoeden Noord-Nederlander niet zelden afkeer, somtijds walging verwekken moet.

(†) Dit is niet te sterk gesproken. Immers, één krachtig besluit der zoogenaamde Groote Mogendheden had de geschonden regten van onzen Vorst en de heilige zaak van Oud-Nederland kunnen handhaven. De Belgen vloden wel voor onze Schutters; hoe zouden zij voor het magtig Albion gestidderd hebben! Maar... dan ook ware het hoofddoel — Oud-Nederland, indien mogelijk, ten verderve te brengen — niet bereikt!!

(‡) Deze waarheid moge de magtelooze woede van eenen GREY, TALLEYRAND en hunne medestanders tot wanhoop brengen, ons strekt zij tot groote bemoediging en overvloedige vertroosting in den druk des tijds. Beklagenswaardig zij, die aan die waarheid mogten twijfelen, en wien de nood des Vaderlands meer tot sidderen voor menschen, dan tot vertrouwen op den Almagtige aanspoort!

FEESTDRONK.

Het Volk — *verschriklijk* woord, waar alles oproer dondert,
Waar de ongetemde hoop vernielt, verwoest en plondert,
Of 't Koninklijk gezag met hoon en smaad begroet,
En de aangeschonnen wet vertrapt met ijzren voet.

Het Volk — *verruklijk* woord, als, vast vereend, verbonden,
De Godlijke Eendragt heerscht op onbedwongen gronden,
Waar de ongekrenkte trouw der burgren borst doorgloeit,
En 't welig lagchend land met welvaart oversproeit.

Digitized by Google

Het Volk — *bedrieglijk* woord, als 't opgehiefte knapen,
Een opgeruid gemeen het Godonteerend wapen
In dolle handen geeft; als 't heilig, hemelsch woord,
De Vrijheid, leuze wordt tot roof en broedermoord.

Het Volk — *verachtlijk* woord, wanneer de burgers kruipen,
Voor 't oog des Dwingelands gedweé, gebogen sluipen,
En krimpen, waar hij dreigt, of siddren, waar hij spreekt,
Terwijl één forsche ruk de zwakke boei verbreekt.

Het Volk — *ellendig* woord, waar weelde en zedeloosheid
De rijke bronaêr wordt van duizenderlei boosheid,
Den kanker van 't verderf van ouder teelt op kind,
En 't zenuwloos geheel voor hooger doel verblindt.

Het Volk — *bezielend* woord, wanneer we op NEêRLAND staren,
Die onbewogen rots in 't buldren van de baren, —
Dat Volk, Europa's roem, slechts groot door deugd en kracht, —
Dat Volk het gloeijendst lied, de volle schaal gebragt!

Purmerende. B. T. L. W.

LIED VOOR MET GEDÉCOREERDE SCHUTTERS, DIE HUNNEN PLIGT HEBBEN GEDAAN.

Zangwijze: Het Vólkslied van TOLLENS.

Wien Neêrlandsch bloed in de adren vloeit,
Wie Deugd en Eer bemint,
Wiens hart voor Land en Koning gloeit,
Haakt naar geen Ordeslint.
Hij strijdt voor 't regt, voor haard en huis,
Met onverzwakten moed;
Maar bedelt om geen Ridderkruis,
En tracht om hem, die 't doet.

Geen Riddrendos dekt ons de borst,
Maar vurig klinkt ons lied;
Maar 't hart slaat warm voor Land en Vorst;
Naar dekstel haakt het niet;
En menigeen gaf kruis en lint,
(Die ware kinderschat!)
Indien hij 't vuur, dat ons verbindt,
In 't ijskoud hart bezat.

Digitized by Google

Wij dragen Kruis noch Ridderband;
Maar hoe! — wat deert dit ons?
Wij vreesden, voor ons Vaderland,
Noch ſtaal noch loodgegons.
Maar hij, die pligt en eer vergat,
Die ons, in nood, verliet,
Die, als een kind, te ſchreijen zat,
Is onze makker niet.

Vrij toon' hij thans zijn Ridderlint
Aan Schouwburgzaal en Bal,
Als waar' hij paauw met de Eer bevrind;
Dit ſchaadt ons niet met al!
Ons klopt de boezem ruim en ligt,
En vrij klinkt ſtem en ſnaar;
Geen lafheid kleurt ons aangezigt;
Geen Kruis drukt *ons* te zwaar.

Wij *haalden* brood, noch drank, noch *hout* (*),
Toen 't *voorwaarts! voorwaarts!* klonk;
Maar ſtonden pal en ſtreden ſtout,
Waar 't Belgisch moordvuur blonk.
Wij gaven, wakker, vonk en vuur,
In bosch, moeras en veld;
Maar zochten nooit, in huis of ſchuur,
De glorie van den held.

Elk onzer, wiens geveld geweer
Het roofgeſpuis verjoeg,
Haakt naar geen ſchim van Riddereer;
Zijn deugd is hem genoeg.
Hij ſtrijdt voor 't regt, voor haard en huis,
En wat hij dierbaarst heeft,
Ook zonder Lint of Ridderkruis,
En — zegepraalt, of — ſneeft.

(*) Naamſpeling, van het dorp *Houthalen* ontleend, en zeer bekend bij de Schutters en Officieren, die dáár, of in den omtrek, hebben gevochten; waarom elke verklaring als noodeloos mag geacht worden.

AAN DE FRANSCHEN.

Wie zich geen *onderdaan* huns Konings willen ſchrijven,
Het zijn *mauvais ſujets*, die u tot oproer drijven.

IJ.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER HET VOORREGT VAN EEN VADERLAND TE HEBBEN, RIJK IN HERINNERINGEN.

Door

Mr. C. BACKER. (*)

Onder die gevoelens, welke zich bij den mensch zoo vroeg ontwikkelen, dat men dezelve beschouwen kan, als door de natuur hem ingeplant, behoort ook de liefde tot den grond, op welken wij geboren zijn. Zij wordt gevoeld vóór dat wij al het goede kunnen waarderen, dat het vaderland ons oplevert. Zij bestaat, onafhankelijk van alle gewaarwordingen van dien aard. Ja, wie uit overtuiging zoude moeten erkennen, dat een vreemd land in natuurlijke schoonheid of maatschappelijke voorregten zijn vaderland overtrof, hij kan zulk een land meer bewonderen, maar meer beminnen kan hij het niet. Bij de ruwste volken, wier zedelijke toestand aan het dierlijke schijnt te grenzen, is deze gehechtheid het geringste niet. Zij verschmachten van heimwee in het land der vreemdelingschap, en te midden van rijkdom en weelde verlangen zij niets meer terug, dan hunne armoede op den vaderlandschen bodem. Een beroemd reiziger in de binnenlanden van Afrika werd gastvrij verzorgd in de hut eens Indiaanschen volksstams, alwaar de vrouwen, in een aandoenlijk gezang, het bewijs gaven van 't geen zij voor het ongelukkigst hielden: „Hij heeft geene moeder meer; hij heeft geen vaderland!" dus zongen zij. Zoo krachtig, zoo algemeen is dat gevoel in aller harten.

Bij de beschaafde volken der oudheid was vaderlandsliefde eene der hoofddeugden, Deze werd zoo ver gedreven, dat verachting van alwat vreemd was daaruit

(*) Uitgesproken in de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, in den jare 1830.

Digitized by Google

voortvloeide, en dat vreemden te overwinnen en aan het vaderland cijnsbaar te maken voor eene eerste vaderlandsche verpligting werd gehouden. Bij ons heeft eene welbegrepen vaderlandsliefde zulke gevolgen niet. Wij hebben, dank zij de lesſen onzer Godsdienst! geleerd, dat alle redelijke ſchepſelen menſchen en onze broeders zijn; dat afkeer en haat plaats moeten maken voor eene algemeene liefde; dat ieder mensch, hetzij medeburger of vreemdeling, dat ieder volk *zijne* regten heeft, en dat het *onze* verpligting is, die regten te eerbiedigen. Maar daarom heeft de les der Godsdienst dat gevoel van vaderlandsliefde niet willen uitwisſchen. Neen, M. H.! zij heeft dezelve gezuiverd van die onedele gevolgen, welke de bekrompene inzigten der Ouden daaraan verbonden hadden, namelijk den haat en afkeer tegen vreemden. Zij heeft haar eenen grondſlag aangewezen, welke voor alle afdwaling behoedt, namelijk dien der *dankbaarheid*. En welke liefde is zóó edel, zóó zuiver als die, welke op dankbaarheid is berustende? Zoo is onze liefde tot het vaderland eenswezig met de liefde, welke wij onzen ouderen toedragen. Zoo vereenigt zij zich met onze teederſte belangen en gewaarwordingen. Zoo eischt zij van ons dezelfde verpligtingen, en maakt derzelver vervulling dierbaar aan ons hart.

Dankbaarheid is dan de grond onzer vaderlandsliefde, en deze moet toenemen, naarmate zich de overtuiging bij ons meer doet gevoelen van de groote voorregten, welke het vaderland ons aanbiedt. In de tegenwoordige dagen vooral, waarin de liefde tot den grond onzer geboorte door vele en velerlei opofferingen zoo zeer wordt aan den dag gelegd, is het misſchien niet ongepast, hierover met elkander te ſpreken. Het is om deze reden, dat ik u en mijzelven wilde onderhouden *over het voorregt van een Vaderland te hebben, rijk in herinneringen.*

Denkt echter niet, M. H., dat ik hier ben opgetreden, om uwen nationalen hoogmoed te ſtreelen, door een tafereel op te hangen van uwer vaderen grootheid

Digitized by Google

en roem. De ſchat onzer herinneringen beſtaat niet alleen uit deze, maar omvat ook de zoodanige, welker aandenken minder welgevallig, maar daarom niet minder leerzaam is. Wij herinneren ons dagen van voorſpoed en roem, maar ook van onheil en ſchande. De bladen onzer geſchiedenis vermelden edele en groote bedrijven, maar zwijgen ook niet van misdaden, van onderdrukking, ja moord van onſchuldigen. Zij getuigen van eendragt en volharding, maar ook van tweeſpalt en partijſchap. Wij gaven niet alleen een voorbeeld van burgerlijke vrijheid en godsdienſtige verdraagzaamheid, maar ook van blinde vervolging en godsdienshaat. Wij bewonderen dikwijls de welberadenheid onzer ſtaatkundigen, maar zien ook ſomwijlen hunnen republikeinſchen hoogmoed den val voorafgaan. Wij doen hulde aan de wijsheid onzer vaderen in ons binnenlandsch beſtuur, maar ontmoeten tevens niet zelden de bewijzen van baatzucht en kleingeestigheid. Wij erkennen alles, wat zij voor het vaderland gedaan hebben, maar verliezen ook het aandeel niet uit het oog, hetwelk de omſtandigheden, onafhankelijk van alle menſchelijke berekeningen, aan het vaderlandsch volksbeſtaan gehad hebben. Onze letterkundige geſchiedenis getuigt van onze vroege beſchaving, van de geleerdheid onzer oudheidkundigen, van de ſchoonheid en oorſpronkelijkheid onzer hiſtorieſchrijvers en dichters; maar op de keerzijde dier roemvolle bladen vinden wij ook de vermelding van twist- en lasterſchriften, van naäperij en rijmelzucht.

Daarin beſtaat de ſchat onzer herinneringen, dat zij niet alleen tot voorbeelden ter navolging, maar ook ter waarſchuwing verſtrekken; dat zij ons troosten, opbeuren, aanmoedigen; dat zij ons affchrikken en terughouden; dat zij ons ſtandvastigheid en volharding leeren; dat zij ons verſterken tegen twijfelmoedigheid en wanhoop, en ons bewaren voor een te groot zelfvertrouwen en voor ijdelheid; dat zij, eindelijk, dienen tot beantwoording van elke vraag, welke met onze ſtaatkunde en welvaart in verband ſtaat, en altijd verdienen het eerst geraadpleegd te

Digitized by Google

worden. Wat het lot ook zijn moge, M. H., het welk ons dierbaar vaderland wacht, in dien rijkdom van herinneringen vinden *wij* voor onze verpligtingen *als burgers*, en onze ſtaatsmannen voor hunne beſluiten en ondernemingen, altijd de zekerſte leidsvrouw. De leſſen der ondervinding hebben altijd zeer veel vooruit boven die, welke men uit bloote vooronderſtellingen heeft afgeleid. Men moge met al de ſcherpzinnigheid, welke den mensch gegeven is, eene zaak beſchouwen en tot derzelver uitſlag beſluiten, hoe dikwijls heeft men niet eene of andere ſchijnbare kleinigheid vergeten, welke op die uitkomst den grootſten invloed oefent, en dezelve geheel buiten verwachting doet uitvallen! Alle mogelijke belangen en derzelver wederkeerigen invloed te overzien, alle menſchelijke hartstogten, overdrijvingen en verzuimen naar eisch te ſchatten, alle kanſen van 't geen wij toeval noemen, en alles, wat van den menſchelijken wil zoo geheel onafhankelijk is, te berekenen, gaat boven ons vermogen. Maar de *ondervinding* levert ons reſultaten op, waarin al die kanſen zijn opgenomen. Hare uitſpraak heeft dus een' veel hoogeren graad van zekerheid. Vandaar, dat wij de ondervinding de *beste leermeesteres* noemen, en niet ten opregte. Verre is het echter van mij, te willen beweren, dat de ondervinding *onfeilbaar* is in dien zin, dat dezelfde zaak altijd dezelfde gevolgen zoude hebben. Neen, M. H.! Vele redenen kunnen eene vroegere onderneming hebben verijdeld, welke bij eene tweede beproeving gelukkiger uitſlag beloven zoude. Maar wijst ons dan ook de ondervinding niet alle die gebreken en misſlagen aan, welke te voren zijn over het hoofd gezien? O ja, M. H.! de ondervinding is de beste leermeesteres, en onze vaderlandſche herinneringen, zoo rijk in verſcheidenheid, zijn dus gewis een onwaardeerbare ſchat voor den bezitter.

Wij noemden dit bezit een *voorregt*, omdat wij het als een geluk beſchouwen, ons door Gods goedheid te beurt gevallen. Gewis, M. H., laat ons ons niet verbeelden,

Digitized by Google

dat de lesſen, uit de geſchiedenis van andere volken getrokken, voor ons even afdoende en nuttig zijn als die, welke uit onze vaderlandſche ondervinding zijn afgeleid. Er heerscht in de zeden en de belangen van ieder volk zulk eene verſcheidenheid en eigenaardigheid, dat men overal bijzondere gevaren te vermijden, eigene belangen te ontzien en bepaalde rigtingen te volgen heeft. Gelijk ieder mensch zijne bijzondere eigenſchappen, zijn karakter heeft, waarin zich deugden, gebreken en neigingen op eene eigenaardige en van andere menſchen verſchillende wijze afwisſelen, zoo vindt dit ook plaats bij een volk. En gelijk nu elk, naarmate van zijn bijzonder karakter, ook bijzondere gevaren te ontzien, en lesſen te volgen heeft, welke *eigene ondervinding* hem het best doet kennen, zoo vindt ook een volk in de geſchiedenis van zijn *eigen leven* de beste lesſen voor toekomſtige welvaart en geluk.

Doch ook nog om andere redenen noemen wij het een *voorregt*, hetwelk weinige of misſchien geene andere volken in die mate kunnen genieten. Niet zoo zeer, M. H., om den *roem*, welke van der vaderen deugden op ons afſtraalt, als om het *nut*, dat wij uit die lesſen kunnen trekken. Gewis ieder volk heeft, als wij, zijne geſchiedenis, zijne herinneringen. Maar waar is eene geſchiedenis, zoo vol verſcheidenheid als de onze? waar is eene geſchiedenis, zoo rijk in practiſche lesſen voor ſtaatkunde en ſtaatswelvaart? Doorleest, M. H., en overdenkt de geſchiedenis der Europeſche Staten gedurende de drie laatſte eeuwen; zoekt voorbeelden van nationale grootheid, vrijheid en welvaart: nergens zult gij dezelve ſchooner vinden, dan in die van ons vaderland. Zoekt bewijzen van nationaal verval en deszelfs aanleidende oorzaken: ook daarin, helaas! is de geſchiedenis van het vaderland rijk en overvloedig. Maar welk gevoel dezelve ook mogen opwekken, als overleveringen onzer nationale ondervindingen hebben dezelve eene onſchatbare waarde. Dit is, M. H., ons *voorregt*, en vooral omdat die lesſen ook thans eene volkomene toepaſſing

Digitized by Google

kunnen vinden. Immers, na eene afscheiding van gewesten, welke in zeden en gewoonten met ons schier in geenerlei opzigt overeenstemden, bezitten wij weder, in de meeste opzigten, het oude vaderland. Belangen, welke met de onze strijdende geoordeeld werden, hebben grootendeels opgehouden. Met dezelve mogen wij ons dan ook vleijen, wetten en maatregelen te zien vervallen, welke berekend waren, om aan die strijdende belangen te voldoen, maar aan *onze* welvaart althans niet bevorderlijk waren. Tijdsomstandigheden mogen ook onder ons veel veranderd hebben; maar de hoofdtrekken van ons nationaal karakter, van onze nationale belangen zijn dezelfde gebleven. In derzelver toepassing hebben dus de lessen, uit de ondervinding van zooveel eeuwen vergaderd, niets verloren door veranderingen van het vaderland zelve. Ons grondgebied is geenszins uit zulke ongelijkslachtige deelen meer zamengesteld, als dat van andere Staten. Wij hebben geene heilige banden, die volk aan Vorst verbonden, verbroken. De vorderingen der werktuigkunde en de meer algemeen ontwikkelde nijverheid, welke in fabrijkmatige landen aan zooveel handen werk en verdiensten ontnomen hebben, hebben bij ons zoo grooten invloed niet als elders. Wij zijn of worden, behoudens de wijzigingen, door tijdsverloop aangebragt, weder het oude volk. Nog dreigen ons dezelfde gevaren uit binnenlandsche belangen, als weleer, en deze behooren wij af te keeren. De ondervinding wijst ons weder den vrijen handel en handeltrafijken aan als onze beste bronnen van bestaan. Laat ons dus trachten deze weder te doen vloeijen. In honderd bijzonderheden wijzen onze herinneringen ons den zekersten weg aan, om tot staatswelvaart en burgergeluk te geraken. Ik vraag Ul., M. H., is dit geen voorregt, ons boven vele volken beschoren?

Gaarne zoude ik voortgaan, om voor Ul. de groote waarde te betoogen, welke te dien opzigte onze vaderlandsche herinneringen voor ons hebben; doch men zal, naar ik vertrouwe, het belang van dezelve, vooral in de

Digitized by Google

tegenwoordige omſtandigheden, genoegzaam inzien en gevoelen. Het is hier de tijd noch de gelegenheid, om ons in deze te verdiepen, en uit hetgeen door mij in het algemeen is gezegd, geloof ik, dat genoegzaam de waarde en het nut onzer vaderlandſche ondervinding is gebleken. In onze dagen echter, zwanger van zooveel hoop en vrees, moeten, ik herhaal het, inzonderheid de herinneringen van het verledene onze overdenkingen geleiden. Immers de gebeurtenisſen der wereld, hoezeer, gelijk wij eerbiedig vertrouwen, ook reeds hier op aarde tot zeker doel geleidende, geven, in gedurige afwisſeling, toch altijd dezelfde gevolgen uit dezelfde oorzaken weder. Wij mogen derhalve ons overtuigd houden, dat de gevolgen, welke de gebeurtenisſen onzer dagen op ons vaderland zullen hebben, grootendeels afhangen van den invloed, welken wij zelve op die gebeurtenisſen zullen uitoefenen.

Ten einde derhalve aan Ul. overdenkingen eenig voedſel te geven, uit vaderlandſche herinneringen, zal ik aan dezelve een drietal opmerkingen aanbevelen, en daarmede mijne rede beſluiten.

De eerſte aanmerking is deze, dat moed en volharding ons in vroeger dagen de grootſte gevaren hebben doen te boven komen, en dat de naaste oorzaak onzer grootſte rampen in eigene tweeſpalt gelegen was.

De geſchiedenis van ons vaderland, vooral in vele tijdvakken van den tachtigjarigen oorlog met Spanje, is daar, om deze waarheid te bewijzen. Jaren waren er, M. H., dat alleen Noordholland (en nog wel met uitzondering van Amſterdam) benevens eenige Zeeuwſche ſteden aan de geduchte magt van Spanje weerſtand boden. Moed en volharding, door Goddelijken zegen bekroond, reddeden toen het vaderland. Later was de nood zoo hoog geſtegen, dat men er werkelijk aan dacht, om zich met have en goed in te ſchepen en een ander vaderland op te zoeken. Maar moed en volharding voorkwamen zulk een wanhopig beſluit, en reddeden, met Gods hulp, het dierbare vaderland. In 1670 ſcheen de

Digitized by Google

dag aan te breken van eenen zekeren ondergang. Frankrijk en Engeland ſpanden hiertoe vereenigde krachten in. Tweedragt in den Staat bevorderde hunne pogingen. Reeds waren Utrecht, Naarden en Amersfoord in 's vijands handen. Maar met moed en volharding rekende men niet te vergeefs op den Goddelijken bijſtand, en het vaderland werd gered. Ziet daar, M. H., wat moed en volharding vermogen! Eerst dán alleen mág men aan redding twijfelen, als tweedragt alle middelen van verdediging verlamt. Getuige die noodlottige tijden, toen inwendige twisten den Staat verſcheurden, en aan den Franschman den weg baanden, om met zijne herſenſchimmen van vrijheid in het vaderland te dringen; toen onze toeſtand van erger tot erger werd, en wij eindelijk..... Maar, gij weet het allen. Wij hebben duur geboet; maar door onze herinneringen zijn wij wijzer geworden, en deze zullen ons bewaren.

Eene tweede opmerking, uit onze vaderlandſche ondervinding afgeleid, is deze: dat de grootſte gebreken en onvolmaaktheden in ſtaatsregelingen zich niet zelden oplosſen in de perſoonlijke bekwaamheden en regtſchapenheid der ſtaatslieden en beſtuurders; terwijl de ſchoonſte ſtaatsvormen vaak door de eerzucht en hartstogten der menſchen den gewenschten invloed misſen.

Heeft immer een Staat de waarheid van deze ſtelling bewezen, dan is het zeker de onze. Wie in het afgetrokkene de ſtaatsinſtellingen onzer oude Republiek beſchouwt, moet verbaasd ſtaan, hoe zulk een onzamenhangend geheel, ik zeg niet eenig goeds kon opleveren, maar zelfs kon blijven beſtaan. En wie kent niet de grootheid onzer magt en voorſpoed, onder dezelve genoten? Maar, M. H., edele en regtſchapene ſtaatsmannen bezielden die vormen; hunne bekwaamheden, eerlijkheid en vaderlandsliefde vergoedden de beſtaande gebreken. En zoo bloeiden onder de gebrekkigſte ſtaatsinrigtingen burgerlijke vrijheid en welvaart op den vaderlandſchen grond. — In later dagen werden nieuwe ſtaatsregelingen ontworpen, welke, op zichzelve beſchouwd, zeker vol-

Digitized by Google

maakter waren; aan burgerlijke vrijheid werden meer waarborgen gegeven; vele goede ſtaatsinrigtingen werden daargeſteld, de wetgeving verbeterd, en de regterlijke magt doelmatiger ingerigt. Doch alle die vormen hebben de rust en welvaart niet kunnen verzekeren. Hoe dikwijls zijn dezelve niet, hier zoo wel als elders, bezweken onder het gewoel der hartstogten! Vormen zijn ledig, M. H., hoe volmaakt ook uitgedacht — de mensch moet dezelve bezielen. De wetten, hoe volmaakt, hebben door zichzelve geen invloed — de mensch moet dezelve toepaſſen. Op den mensch komt dus alles aan.

Vleijen wij ons dethalve nimmer met denkbeeldige volmaaktheid in het ſtaatsbeſtuur; want het gebrekkige is onafſcheidelijk van ons allen. Doch laat ons bovenal bij hen, die geroepen zijn, om onze ſtaatsvormen te bezielen en onze wetten toe te paſſen, bij de noodige bekwaamheden, *perſoonlijke deugd* op den hoogſten prijs ſtellen.

Een Fransch geleerde van grooten invloed heeft beweerd, dat voor de magtigſte drijfveer in het vervullen van ſtaatspligten in Koningrijken de *zucht naar eer* moet gehouden worden, terwijl dit in Republieken de *deugd* is. Laat ons, M. H., hoezeer opregte Koningsgezinden, door onze herinneringen geleerd, dat Republikeinſche denkbeeld in onze Monarchij bewaren en overbrengen. Die zucht naar eer, zoo dikwijls met zedeloosheid verbonden, heeft kwaads genoeg berokkend. Laat ons eere geven aan wien eere toekomt, dat is aan hem, die dezelve niet najaagt uit zucht naar eer alleen. Laat ons bekwaamheden op prijs ſtellen, vooral in hen, die geroepen zijn, om ons te regeren. Maar, M. H., onze eerſte hulde zij altijd der deugd gewijd!

Eene derde en laatſte opmerking, uit onze herinneringen afgeleid, is, dat de bloei en welvaart van ons vaderland verbonden is aan het behoud van ons Vorſtenhuis.

Wanneer een oude van jaren, hoofd van een talrijk geſlacht, ſterft, dan ondervinden dikwijls de leden van hetzelve, dat de gemeenſchappelijke band verbroken is. De punten van vriendſchappelijke aanraking verminderen;

Digitized by Google

verſchillende belangen doen zich meer gevoelen; misverſtand, verwijdering of twist, vroeger gemakkelijk voorgekomen of beſlecht, worden menigvuldiger en gevaarlijker. Hetzelfde, M. H., heeft het vaderland dikwijls ondervonden, wanneer, in Stadhouderlooze tijden, de band verbroken was, die ORANJE aan Nederland verbindt. Maar niettegenſtaande eeuwige Edicten, of den invloed en de pogingen der ſchranderſte ſtaatslieden, niettegenſtaande gezworene eeden van uitſluiting, heeft de ondervinding bewezen, dat de troon onzer Vorſten, zoo vast op dankbaarheid en liefde gebouwd, eene behoefte is voor ons volksgeluk. Gelukkig, dat deze waarheid, als een der artikelen van ons ſtaatkundig geloof, geen betoog behoeft. Gaarne zeggen wij dan ook, ten beſluite, den Dichter FEITH, wiens veranderde denkwijze te dezen de vrucht was zijner vaderlandſche ondervinding, het volgende na:

Door eeuwen, trotsch op roem en heil in 's lands historie,
Door bitt're ervaring, duur voor ramp en ſchand' gekocht,
Heeft de Almagt zelf beſlist, dat Neêrlands bloei en glorie
Voor eeuwig aan 't bezit van Nasſau is verknocht.

IETS, OVER DE INZAMELING EN BEWERKING VAN HET STROO VOOR DE FLORENTIJNSCHE DAMES-HOEDEN.

Wanneer onze Dames lezen, met welk eenen omſlag het ſtroo voor de *Florentijnſche* hoeden gewonnen wordt, zullen zij zich over den hoogen prijs harer fijne hoeden niet meer verwonderen, doch tevens de wensch bij haar ontſtaan, dat dezelve door eenig vaderlandsch produkt mogen vervangen worden.

Het zaad, 't welk het ſtroo oplevert, waarvan de zoogenaamde *Florentijnſche* hoeden vervaardigd worden, is het *grano Marzuolo*, (Maartkoren). Er zijn drie ſoorten, welke alle in de omſtreken van *Florence* verbouwd en tot fabricering gebruikt worden.

In den ligſten, ſteenachtigſten, ja magerſten grond gedijt deze plant het best, wanneer namelijk het ſtroo tot

Digitized by Google

vlechten beſtemd is. Men kiest daartoe altijd velden, die hoog en geheel voor de lucht blootliggen, dus inzonderheid heuvelachtige gronden. Is de bodem mager, dan zaait men twee derden of drie vierden meer zaad uit, dan men bedoelt te winnen; is hij daarentegen vet en vast, dan neemt men het zesvoudige.

Wanneer het gezaaid is, moet men hier en daar voren trekken, om het regenwater te doen afloopen, daar het ſtroo alleen op drooge plaatſen, waar de vochtigheid ſlechts voorbijgaande is, zoo fijn uitvalt, dat men het tot hoedenvlechten kan gebruiken. De beste zaaitijd in den omtrek van *Florence* is tegen het einde van December; men kan zulks evenwel ook tot Maart verſchuiven. In onvruchtbaren grond zaait men niet diep, maar bedekt het zaad ſlechts even; twee vingerhoog aarde is toereikend, om het te doen kiemen. Heeft men met een' vetten of vooral met een' lageren grond te doen, dan dekt men het meer.

Gemeenlijk oogst men in het laatst van Mei, of in het begin van Junij, en wel bij droog weder. Op vetten grond zamelt men het wat vroeger in, dewijl het anders te ſterk wordt en daardoor in deugdelijkheid verliest. Het ſtroo moet uit den grond getrokken worden: wilde men het ſnijden, men liep gevaar, het bovenſte deel van den halm bij den knoop (en dit alleen gebruikt men tot het vlechten) te verliezen.

De hoofdzaak is, zoo men welgevoed en toch fijn ſtroo zal erlangen, dat men het inzamelt, wanneer de aren ſlechts half ontwikkeld zijn, en het zaad zich begint te vormen. De ſtengel is dan vol ſappen, die later verdwijnen, tot dat de halm ledig blijft en dan bros wordt. Men trekt het ſtroo met den wortel uit, even als het vlas. Men maakt kleine ſchoven, die men met de hand kan omſpannen, ſpreidt ze op de plaats zelve in de zon uit, en laat ze droogen, tot dat het ſtroo niet meer uitwaſemen en dus niet rotten kan, wanneer men het in het magazijn ter bewaring brengt.

De hoofdbereiding, waarna het ſtroo kan verwerkt

Digitized by Google

worden, beſtaat daarin, dat men het, in kleine ſchoven, op eene drooge plaats, aan zon en dauw blootſtelt, waardoor het gebleekt wordt. Dit geſchiedt in 4 à 5 dagen, ja eerder, wanneer het ſterk dauwt. Dit bleeken kan alleen bij zeer mooi weêr plaats vinden; want bij elke andere vochtigheid, buiten den dauw, erlangt het ſtroo vlekken: men verrigt alzoo deze bewerking in Mei, Junij en Julij. In *Toskanen* bleekt men het ſtroo eerst dán, wanneer men dat gedeelte, 't welk bijzonder ter hoedenfabricering dient, daarvan wil afzonderen. Zoodra nu het ſtroo op de bleek den vereischten trap van witheid heeft verkregen, plukt men van elken halm het deel tusſchen de aar en den eerſten knoop af; dit alleen wordt tot hoeden gevlochten. De dus afgezonderde bovenſte ſtukken der halmen worden nu gezwaveld; men maakt er kleine bundels van, doopt ze in water, laat ze uitdruipen, en ſpreidt ze in een vertrek in 't ronde uit, ſteekt vervolgens midden in het vertrek zwavel aan, en ſluit dezelve digt. Dit zwavelen heeft ten doel, het ſtroo nog witter te maken, het zelfſtandigheid te geven, en de inſekten te dooden, welke zich daarin nog mogten bevinden.

Na het zwavelen worden de halmen naar derzelver dikte of breedte verleezen, en in 30 à 40 ſoorten verdeeld. Naar deze ſoorten regelen zich de fijnheid en prijs der daaruit vervaardigde hoeden. Bij het vlechten wordt gemeenlijk het ſtroo drievoudig genomen, en dit valt natuurlijk, naar dat het ſtroo meer- of minder fijn is, ſmaller of breeder uit. De fraaiheid en fijnheid der hoeden hangt ook daarvan af, of de vlechten, waaruit zij beſtaan, meer- of minder bogten maken.

IETS, OVER REINIER CLAESZ. VAN AMSTERDAM, VICE-ADMIRAAL VAN HOLLAND.

Het roemrijk bedrijf van onzen tijdgenoot VAN SPEYK heeft den heldendood van REINIER CLAESZ., dien

Digitized by Google

hij zich ten voorbeeld gesteld had, algemeen bekend gemaakt en doen bewonderen. Wie noemt VAN SPEYK, en denkt niet te gelijk aan CLAESZ., of, zoo als hij thans, op voorgang van HELMERS, algemeen genoemd wordt, aan CLAASENS?

Veel is er reeds te werk gesteld en bijeenverzameld, om alles in helder daglicht voor te stellen, wat tot VAN SPEYK en zijne heldendaad betrekking heeft. Zijne grootmoedige zelfopoffering is door een groot aantal dichters bezongen, door geschiedschrijvers geboekt, en meer dan één gedenkteeken, met de meeste bereidvaardigheid door zijne tijd- en landgenooten bekostigd, wordt gesticht ter huldiging en vereeuwiging van zijn kloek bestaan. Er is gepaste zorg gedragen, dat ook de late nakomelingschap met dezen jeugdigen held en zijn roemrijk bedrijf volledig kunne bekend worden en beide in gezegend aandenken blijven.

Onze voorvaderen waren, in dit opzigt, koelbloediger. Wel wisten zij heldenroem naar waarde te schatten; maar zij bekommerden zich minder, om de nakomelingschap met al die bijzonderheden bekend te maken, welke wij zoo gaarne van groote mannen weten. Deze opmerking vindt vooral hare bevestiging in REINIER CLAESZ., wiens onverschrokken moed en zeldzame dapperheid hem aanspraak heeft verworven op de bewondering van tijdgenoot en nakomeling. Van dezen moeijelijk te overtreffen held, voor wien nergens eenig welverdiend gedenkteeken verrees, zijn de geschiedkundige berigten zoo uiterst schraal, dat wij, behalve zijn roemrijk bedrijf en kloekmoedige zelfopoffering, bijna niets met eenige zekerheid van hem kunnen te weten krijgen (1). Zelfs heeft onze voornaamste historieschrijver, de anders zoo naauwkeurige WAGENAAR, omtrent REINIER CLAESZ. en zijne zeldzame heldendaad een hoogst onnaauwkeurig berigt te boek gesteld, en daardoor aanleiding gegeven tot misverstand en dwaling. Het gevolg hiervan is, dat men thans, over het algemeen, niet alleen over zijnen persoon, maar ook over den strijd,

Digitized by Google

die in zijnen vrijwilligen dood eindigde, onnaauwkeurige denkbeelden koestert. Het doel dezer geschiedkundige bijdrage is de aanwijzing dezer dwaling, welke mij in het oog viel, bij de verzameling van bouwstof voor eene vergelijkende beschouwing der heldendaden van CLAESZ. en VAN SPEYK.

Volgens WAGENAAR (2) was REINIER KLAASZOON Onder-Admiraal van *Zeeland*. Hierop afgaande, noemt de beroemde zanger der *Hollandsche Natie*, HELMERS (3), hem een' *Zeeuw*:

„ Wie durft dien dappren *Zeeuw* bestrijden? wie zal 't wagen?
„ 't Is de overmagt alleen, die schriklijk op komt dagen."

Andere dichters volgden dit voorbeeld (4); en kan het dan wel anders, of men houdt CLAESZ., over het algemeen, voor een' *Zeeuw*? Ik misgun aan *Zeeland* deze eer niet; maar dit gewest kan zich met regt op zoo vele en groote zeehelden beroemen, dat het zich met den roem, die aan eénig ander gewest toebehoort, niet behoeft te omkranzen.

Volgens VAN METEREN (5), de bron, waaruit toch ook WAGENAAR geput heeft, en die een tijdgenoot (6) van REINIER CLAESZ. was, was deze geen Onder-Admiraal van *Zeeland*, maar van *Holland*; terwijl hij hem vervolgens, in hetzelfde verhaal, uitdrukkelijk noemt: *De Vice-Admiraal* REINIER CLAESZ. *van Amsterdam*. Uit het berigt van VAN METEREN kunnen wij dus met grond opmaken, dat REINIER CLAESZ. als Vice-Admiraal, wegens *Holland*, met een smaldeel, of eenige schepen, was afgezonden ter versterking der *Zeeuwsche* vloot onder den Luitenant-Admiraal WILLEM DE ZOETE, Heer van *Hautain*, ten einde de vereenigde *Spanjaarden* en *Portugezen* alle mogelijke afbreuk te doen, en hunne rijke retourvloot te veroveren;— dat hij geen *Zeeuw*, maar een *Hollander*, en, even als VAN SPEYK, hoogstwaarschijnlijk een *Amsterdammer* was; althans dit schijnt mij in de uitdrukking: „ De Vice-Admiraal REINIER CLAESZ. van *Amsterdam*," te liggen opgesloten. (7)

Digitized by Google

Ook met betrekking tot het gevecht zelve is het verhaal van WAGENAAR onnaauwkeurig. Hij verwart blijkbaar, en ook hierin is hem HELMER's nagevolgd, twee verſchillende ontmoetingen met elkander. Terwijl hij de *Spaanſche* vloot uit ſlechts acht galjoenen doet beſtaan, begroot hij de vloot van HAUTAIN op achttien ſchepen, zoodat de overmagt aan onze zijde zou geweest zijn. Hij merkt voorts aan, dat HAUTAIN onverwacht door den *Spanjaard* werd overvallen; alsmede, dat de ſchrik der onzen voor de verbazende grootte der *Spaanſche* galjoenen veroorzaakt had, dat men zich grootendeels buiten gevecht had gehouden. Wie kan eene zoo lafhartige kleinmoedigheid in *Nederlandſche* zeehelden vooronderſtellen, die zeker nu niet voor het eerst deze *Spaanſche* zeekasteelen zagen? Hoe veel natuurlijker is het verhaal van den tijdgenoot VAN METEREN! Volgens hem, boezemden de acht op de *Portugeſche* kust ontmoete groote galjoenen den onzen niet den minſten ſchrik in. Niet de *Nederlanders*; maar de *Spanjaarden* werden overvallen; twee galjoenen op ſtrand gejaagd en verbrijzeld; één onteeilde het dreigend gevaar; terwijl het aan de vijf overigen gelukte, zich, door in de rivier van *Liſſabon* binnen te vallen, te redden.

De ſterkte der *Armada* onder Don LOUIS FAISARDO, waarmede men vervolgens te doen kreeg, beſtond niet uit acht, maar uit achttien galjoenen, negen galeijen en eenige ligte ſchepen. Onze vloot beſtond niet uit achttien, maar ſlechts uit dertien ſchepen: want zes der best bezeilde ſchepen waren van de vloot afgeraakt; terwijl een jagt was afgezonden, om deze weder op te zoeken en tot de vloot terug te brengen. Er was dus van onze zijde tegen eenen geheel overmagtigen vijand te ſtrijden, die zich daarenboven met het voordeel des winds begunſtigd zag. De dappere HAUTAIN ſchijnt desniettemin tot eenen zeeſlag met deze verbazende overmagt beſloten te hebben, indien het hem mogt gelukken, op de *Spanjaarden* het voordeel van den wind te ver-

Digitized by Google

krijgen. Doch de pogingen, hiertoe aangewend, ſlagen ſlechts voor een gedeelte. Drie ſlecht bezeilde ſchepen kunnen dit doel niet bereiken, geraken van de vloot, en loopen gevaar, om weldra de prooi der vijandelijke overmagt te worden. Ter redding dezer drie bedreigde ſchepen ſnellen beide, Admiraal en Vice-Admiraal, ter hulpe toe. Een *Spaansch* galjoen zeilt CLAESZ. aan boord. Intuſſchen wendt HAUTAIN, met de drie ſchepen, ter wier redding hij zich van het overige gedeelte der vloot verwijderd had, en hij bereikt in zoo verre zijn doel, als het hem gelukt, de drie reeds afgeſnedene ſchepen te behouden. De dappere Vice-Admiraal CLAESZ. wordt hiervan echter het ſlagtoffer. Wel gelukt het hem, zich van den lastigen gast, die hem op zijde lag, te ontſlaan; maar middelerwijl zag hij zich door een groot gedeelte der *Armada* omringd. Het afgewezen galjoen zeilt hem op nieuw aan boord, en wel op eene zoo onzachte wijze, dat, door den ſchok, zijn groote mast over boord valt. Deze ramp maakt hem het ontkomen onmogelijk. Met dat al verliest CLAESZ., in dezen wanhopigen ſtrijd, den moed niet. De avond was gevallen, de *Zeeuwsch-Hollandſche* vloot nog in het gezigt, die echter werkelooze aanſchouwſter bleef van den ongelijken ſtrijd. En dit kan ons niet bevreemden, wanneer wij in aanmerking nemen, dat zich acht ſchepen, zonder Admiraal of Vice-Admiraal, op eenen verren afſtand boven den wind bevonden; dat de Admiraal, met drie ſlecht bezeilde ſchepen, van hen geſcheiden was, zoodat er geene eenheid of magt beſtond, om de redding van CLAESZ., met eenige hoop op goed gevolg, te beproeven.

Hierbij kwam nog, dat HAUTAIN, die gedurende den voornacht nog hevig had hooren ſchieten, des morgens niets vernam, noch van de *Spaanſche* vloot en CLAESZ., noch van dat gedeelte zijner vloot, dat, boven den wind, den ſtrijd werkeloos aanſchouwd had. Het gelukt hem echter, tegen den middag, zich weder met dit gedeelte zijner vloot te vereenigen; behalve den

Digitized by Google

Onder-Admiraal, wordt nog één ſchip vermist. Zonder naar CLAESZOON'S lot verder te onderzoeken, begeeft zich HAUTAIN, alsof er niets gebeurd ware, weder op zijnen post, om namelijk, overeenkomſtig zijnen last, op de hoogte van 37 graden, te kruiſen. Nadat nog twee ſchepen, door ſtorm, van de vloot afgemaakt waren, keert HAUTAIN, met het geringe overſchot der vloot, zonder iets van belang verrigt te hebben, naar het vaderland terug, waar hij alle afgedwaalde ſchepen in behouden haven wedervindt, met uitzondering alleen van den Vice-Admiraal van *Holland*, REINIER CLAESZ., van *Amſterdam*.

Naderhand vernam men, dat hij, zoo als VAN METEREN het uitdrukt, nog twee dagen lag en dreef, bijna in den grond geſchoten. Geen der *Spaanſche* galjoenen durfde hem meer aan boord komen, uit vreeze dat hij den brand in het buskruid zou ſteken; hetgeen hij dan ook ten laatſte deed. Twee zijner manſchappen werden, door de *Spanjaarden*, nog levend, hoewel deerlijk misvormd, opgevischt. Offchoon deze na verloop van twee uren den geest gaven, had men echter van hen vernomen: dat, bij het ſpringen van het ſchip, zich daarop nog zestig perſonen bevonden, die evenwel meest allen gewond waren; dat deze, ziende dat het ſchip weldra zou te gronde gaan, uit vrees van den *Spanjaard* levend in handen te vallen, op voorſtel van CLAESZ., eenparig hadden beſloten, om zich, door het laten ſpringen van het wrak, van eenen gewisſen dood te verzekeren (8); dat zij hierin niet roekeloos waren te werk gegaan, maar God vooraf om vergeving gebeden en zich zijner ontferminge aanbevolen hadden.

Ook kwam men naderhand nog van *Nederlanders*, die zich destijds op de *Spaanſche* vloot bevonden, en dus van ooggetuigen, te weten, dat CLAESZ. dikwijls ter overgave aangezocht was, maar dat hij dit altijd manmoedig had geweigerd; terwijl drie zwaar beſchadigde ſchepen van FAISARDO'S vloot, die te *Liſſabon* binnenkwamen, de ſterkst ſprekende kenmerken

Digitized by Google

droegen van de dapperheid, waarmede CLAESZ. dan trotschen *Spanjaard* bevochten had.

Hierop komt hoofdzakelijk het uitvoerig verhaal van VAN METEREN neêr, welks mededeeling mij niet als doelloos of overtollig voorkwam, deels wegens het groot verschil met WAGENAAR, die thans meestal geraadpleegd wordt, en in wiens berigten men berust; deels ook omdat velen, door gemis van VAN METEREN, bij eene eenvoudige verwijzing naar zijn verhaal, buiten de gelegenheid zijn, om hem te raadplegen, en dus met de ware toedragt dezer hoogstroemrijke daad bekend te worden.

Meer, voorzeker, zouden wij gaarne van dezen zeldzamen held weten; doch, bij mijne beperkte hulpbronnen, is het mij niet gelukt, iets anders dan het medegedeelde van hem te vernemen. Ware hij, gelijk VAN SPEYK, onze tijdgenoot geweest, dan gewis zou zijn lof evenzeer bezongen en zijne geheele levensgeschiedenis te boek gesteld zijn; terwijl ook voor hem geen gedenkzuil zou ontbreken, om het nageslacht te toonen, dat men verdiensten weet te huldigen, en den heldengeest levendig te houden, door zigtbare en gedurige herinnering aan de groote daden van dappere voorvaderen.

W. VAN GENDT DE LEEUW,
Predikant te Hardinxveld.

Aanteekeningen.

(1) Het bevreemdt, dat PIETER DE LANGE, in zijn boek, getiteld: *De Bataviſche Romein*, uitgegeven 1661, ten doel hebbende eene beknopte vermelding van alle heldendaden, door *Nederlanders* verrigt, van REINIER CLAESZ. niet de minste melding maakt; offchoon hij VAN METEREN op den voet volgt, en niet weinig mededeelt, wat met den heldenmoed, door CLAESZ. en zijne manschap betoond, in geene vergelijking kan worden gebragt. Hield hij mogelijk deze daad voor ongeoorloofd, gelijk thans nog enkele personen de zelfopoffering van VAN SPEYK als ongeoorloofd en

Digitized by Google

strijdig met ware heldengrootheid beschouwen (*)? Ik weet hiervoor geene andere reden op te geven.

(2) Zie zijne *Vaderl. Historie*, IXde D. XXXIVde Boek, bl. 222.

(3) Zie zijne *Hollandsche Natie*, 3de Zang.

(4) Ook in het *Amsterdamsche* Zondagsblad, *de Atlas*, van 29 Mei 1831, No. 16, komt een naamvers op VAN SPEYK voor, waarin CLAESZ. niet alleen een *Zeeuw* genoemd wordt, maar den, niet minder tegen alle geschiedkundige waarheid aan, ook de *Spanjaards* met CLAESZ. in de zee hun graf doet vinden!

(5) Zie zijne *Nederlandsche Historie*, op het jaar 1606, het XXVIIste Boek, waar, bij de opgave der Wootbevelhebbers, de vermelding der *Zeeuwsche*, luidt: *Uit* Holland *was* REINIER CLAESZ. *als Vice-Admiraal, met meer anderen.*

(6) VAN METEREN sterf 1612; de daad van REINIER CLAESZ. viel voor in het najaar van 1606.

(7) Het is bekend, dat destijds weinig familiën in het bezit waren van geslachtsnamen. In dit geval bevond zich ook onze held, die, naar algemeen gebruik, zich eenvoudig schreef, naar den dooppaam zijns vaders, REINIER CLAESZ. of CLAESZOON. Het gevolg dezer gewoonte was, dat den verhazend groot aantal denzelfden naam voerde. Ter onderscheiding werd de geboorteplaats gebezigd en achter den naam gevoegd; waaraan het is toe te schrijven, dat de meeste geslachtsnamen van steden, dorpen en gehuchten ontleend zijn. Dat VAN METEREN om deze reden den Vice-Admiraal van *Holland* REINIER CLAESZ. *van Amsterdam* noemt, komt mij hoogstwaarschijnlijk voor, vermits, als tijdgenoot van onzen REINIER, nog een andere Vice-Admiraal van *Holland* voorkomt, die insgelijks niet alleen den naam van CLAESZ. voerde, maar die ook, zeker naar zijne geboorteplaats, JACOB CLAESZ. *van Ilpendam* genoemd wordt. Zie over dezen CLAESZ. en zijn verschrikkelijk lot, N. G. VAN KAMPEN'S *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa*, Iste D. bl. 95—97.

(8) De wijze van oorlogen, die men destijds volgde, moet onze verwondering verminderen over een besluit als dit, een

(*) Wie deze vaderlandlievende daad, op Christelijke gronden, meent te moeten veroordeelen, verklaart tevens de *vaderlandlievende* strijdig met het *Christendom*. — *Redact.*

Digitized by Google

parig door 60 perſonen genomen. De verbittering tuſſchen *Spanjaarden* en *Hollanders* was zoo groot, dat men zeldzaam kwartier gaf, maar koelbloedig elken vijand om het leven bragt, die het ongeluk had van overwonnen te worden. In het voorgaande jaar had HAUTAIN, ingevolge zijnen last, bij het overwinnen der *Spaanſche* vloot, die met landingstroepen naar de *Nederlanden* ſtevende, de *Spanjaarden*, rug aan rug gebonden, bij honderden in zee laten werpen! — De *Spaanſche* Admiraal FAJSARDO, met wien CLAESZ. thans ſtreed, was gewoon, de manſchap van *Hollandſche* ſchepen, die hem in handen viel, op te hangen of te *verbranden!* — Deze omſtandigheid verheft, in mijn oog, de daad van VAN SPEYK boven die van CLAESZ., daar hij, offchoon door laaghartige muiters overmand, echter zulk een verſchrikkelijk lot, als CLAESZ. voor oogen had, niet behoefde te duchten.

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 72.)

Volksvermaken. — Huwelijk. — Doop.

De natuurlijke vrolijkheid der *Ruſſen* openbaart zich vooral door zucht voor zang- en toonkunst. Gelijk de meeste volken van *Slavoniſchen* oorſprong, zingen zij gaarne. Volſlagen gebrek aan muzikaal gehoor, dat men onder de *Duitſchers* zelfs meermalen aantreft, is bij hen zeer zeldzaam. Ik werd bijzonder opmerkzaam op deze kenmerkende eigenſchap der *Ruſſen*, toen ik in December 1809 aan de toenmalige grenzen te *Tarnopol* aankwam, welke ſtad met het omliggende land eerst onlangs door *Oostenrijk* aan *Rusland* afgeſtaan was geworden. De oorlog had ſedert korten tijd opgehouden te woeden, en algemeene treurigheid over verijdelde hoop en over verſchrikkelijke verliezen ſcheen de bewoners van *Gallicië* — ſcheen zelfs de verwoeste en eenzame ſtreken van dit uiterſte einde des *Oostenrijkſchen* ſtaats bevangen te hebben. Maar hoe veranderde het tooneel, zoodra ik des avonds laat de nieuwe grenzen bereikte! De nacht, die reeds ingevallen was, werd door ontelbare wachtvuren der *Ruſſen* verlicht, en van alle kanten klonken mij muzijk en vrolijke liederen tegen, waarmede zich de *Ruſſiſche* ſoldaten bij hunne vuren

Digitized by Google

tot aan middernacht vermaakten. In het vervolg van mijne reize zag ik gewoonlijk op zon- en feestdagen des avonds de landjeugd van beide geslachten zich vereenigen in zanggezelschappen, en veelstemmige liederen van soms moeijelijke zamenstelling uitvoeren met eene naauwkeurigheid en een gevoel, zoo als men bij ons eerst na langdurige oefening in de school, en dan nog niet altijd, verkrijgt. Wanneer de voerman, nadat de paarden gewisseld zijn, zich op het voo hem bestemde bankje van de slede zet en afrijdt, begint hij ook te zingen, en wel met eene heldere stem en regt van harte te zingen, zich niet bekommerende om de duisternis, die hem omgeeft, noch om de felle koude, noch om de sneeuwvlokken, die hem in den mond vliegen, en hals en bloote borst met eene ijskorst soms overdekken. Het is opmerkelijk, dat de liederen en zangwijzen, die hij aanheft, op weinige uitzonderingen na, overal in het uitgestrekte *Russische* rijk dezelfden zijn, voor zoo verre het namelijk door lieden van *Slavonischen* oorsprong bewoond wordt. Van *Archangel* tot *Astrakan* en van *Kiew* tot *Ochotsk* hoort men dezelfde liederen, dezelfde zangwijzen, gelijk ook dezelfde spraak. De eigenlijke *Russische* taal heeft slechts twee tongvallen; en deze verschillen zoo weinig van elkander en van de gewone schrijf- of boekentaal, dat men elkander gemakkelijk verstaan kan. De muzijkinstrumenten van het *Russische* volk zijn eenvoudig en meerendeels nog zeer onvolkomen. De *balalaika* is eene soort van citer, met twee, soms met drie snaren bespannen. Op de dorpen bestaat dit speeltuig dikwijls slechts uit een krom stuk hout, ter lengte van een' halven of ook wel geheelen voet, zonder holte en zangboom; en bijna ieder boer weet daarop een vrolijk liedje of een' lustigen dans te spelen. Onder de voorname *Russen*, die met onze nieuwere muzijkinstrumenten zeer wel bekend zijn, is het hoornblazen vooral in den smaak; offchoon men in de laatste tijden, wegens de moeijelijkheid der uitvoering, er niet zoo veel werk meer van maakt. Deze muzijk levert een treffend bewijs van den bijzonderen aanleg der *Russen*, daar men misschien bezwaarlijk onder eenig ander volk hetzelfde zou kunnen doen. Er worden wel eens zestig van de huisbedienden afgerigt, om ieder op een' regten, aan eene spreektrompet gelijkenden, koperen hoorn te blazen, die slechts één' bepaalden toon geeft. De voor de diepere tonen bestemde hoornen zijn dikwijls bij de zeven voet lang;

Digitized by Google

terwijl de kleinſte, waarvan er ook wel twee door één' perſoon beſpeeld worden, naauwelijks de lengte van één' voet hebben. Ieder lid van het gezelſchap moet den eenigen toon van zijnen hoorn met vereischten nadruk juist op dat oogenblik laten hooren, wanneer de beurt aan hem is, zoodat het hier vooral op kunstgevoel aankomt. Offchoon nu, zoo als gezegd is, ieder doorgaans op zijnen hoorn ſlechts één' toon blaast, zoo worden nogtans op deze wijze de zwaarſte ſtukken dikwijls met groote naauwkeurigheid uitgevoerd. Ik houd het inderdaad voor onmogelijk, eenig ander volk tot dezelfde muzijk af te rigten. Aan het oor des kenners ontgaat zeker niet het uit deze zonderlinge ſchikking ontſtaande gebrek aan uitdrukking en zamenſmelting der toonen; maar desniettegenſtaande moet hij bekennen, dat deze muzijk, vooral in de vrije lucht en bij nacht, op het water en op eenigen afſtand, de heerlijkſte uitwerking doet.

Met de muzijk des volks is ook de dans te naauw verwant, om dezen hier geheel met ſtilzwijgen voorbij te gaan. De nationale dans der *Ruſſen* heeft iets geheel eigenaardigs, en wordt gewoonlijk ſlechts door twee perſonen van verſchillende ſekſe uitgevoerd, waarop dan telkens weder een ander paar volgt. Even als de *fandango* der *Spanjaarden*, ſtelt dezelve bijna altijd de ſmarten en genoegens der liefde voor, wel niet zoo levendig en vrolijk, maar toch met niet minder uitdrukking. De eerſte ontmoeting der minnenden, des mans ſtreven naar toenadering, het weigerend terugwijken der vrouw, droefheid over verijdelde verwachting en het ontſtaan van nieuwe hoop, liefdeverklaring en afwijzing, ſmachtende blikken en hartstogtelijke beden wisſelen af, en doorloopen met ſnellen ſpoed de ganſche toonladder der liefde; tot dat eindelijk gelukkige verhooring de pogingen van den minnaar bekroont, hetgeen door eene hartelijke omarming en door een' luiden kus, waarmede de ganſche voorſtelling eindigt, wordt aangeduid. Onze onbeduidende, niets uitdrukkende dansen zijn onder het eigentlijke *Ruſſiſche* volk onbekend; doch onder de hoogere ſtanden wordt het *Duitſche* walſen bijzonder bemind. Voorts beſtaat de muzijk der *Ruſſen*, gelijk ook hun gezang, enkel uit moltoonen; hetgeen daaraan een geheel eigen, kinderlijk weemoedig karakter geeft. Volksliederen zijn er in menigte, en vele derzelven munten uit in edele eenvoudigheid en dichterlijke waarde. Fraai is b.v. het door geheel *Rusland* bekende liedje van den *Kosak*, die ten ſtrijde trekt. Hetzelve vangt aldus aan:

Digitized by Google

Chotjel Kasak su Dunai;
Skasal djebitsi: proschtai! enz.

Kozak trekt over den Donau;
Hij zegt tot zijn liefste: vaarwel! enz.

Andere volksvermaken bestaan in onderscheidene bewegingen, waarbij echter de voeten bijzonder gespaard worden, daar de *Rus*, gelijk reeds aangemerkt werd, naar echt Oostersche wijze, geen vriend van wandelen is. Maar schopstoel en (*Russische*) schommel, waarop men hoog in de lucht bewogen, of opgevoerd en bij afwisseling nedergelaten wordt, vindt men bijna in elk dorp; en meer gegoede lieden houden ze, tot eigen gebruik, in of bij huis. Zeer geliefd zijn de glijbanen, die ook in andere landen opgang beginnen te maken. Men vormt van sneeuw, van aarde, of van eene houten stellaadje, eene schuinsche vlakte, die dikwijls zes en meer vademen hoog en tien of vijftien lang is, en door begieten met water, hetwelk des winters oogenblikkelijk bevriest, tot eene spiegelgladde ijsbaan wordt. Met eene kleine slede aan de hand gaat men ter zijde bij trappen tot boven op de vlakte, plaatst zich daar op de slede, en glijdt dan met verbazende snelheid naar beneden. Kinderen en vrouwen, ja dikwijls zelfs grijsaards, nemen met innig genoegen deel aan dit vermaak, dat niet geheel zonder gevaar is, dewijl men hierbij ligt een' arm of been breken kan, hetgeen echter, bij de bekende vaardigheid der *Russen*, slechts zelden gebeurt. De week vóór de groote vaste, die tot aan Paschen duurt, is inzonderheid aan openbare vermakelijkheden gewijd. Ieder brengt deze week zoo vrolijk en lustig door, als hij maar kan, om zich eenigermate, zoo het schijnt, bij voorraad schadeloos te stellen voor de ontberingen der lange vaste. Dan smult ieder, en ook de armste doet zijn best, om een ruim tafelgenot te hebben; men houdt des avonds gezelschap, danst, heeft maskeraden, enz. Bovendien zijn de straten der steden vol wagens en paarden uit naburige dorpen. Volgens eene zeer oude gewoonte, komen in deze week vooral de *Tartaren*, *Tschuwaschen* en *Tscheremissen* met hunne kleine sleden in de stad, om de inwoners rond te voeren. Voor eene halve zilver-roebel kan men met deze lieden een' ganschen dag slederijden, en wel pijlsnel.

Niet minder vrolijk wordt het einde der groote vaste, of

de Paaschweek, doorgebragt, wanneer het weder gewoonlijk niet meer zoo guur is. Des zaturdags vóór Paschen worden in alle huizen toebereidſelen tot het feest van den volgenden morgen gemaakt. Tegen den avond neemt de levendigheid op de ſtraten toe, en tegen middernacht gaat ieder te kerk, om de Opſtanding te vieren. Op het oogenblik, dat de prieſter met luide ſtem drie malen roept: *Christos wokres* (Christus is opgeſtaan), zegt ieder op blijden toon tot zijnen naasten: *Christos wokres*, en alle klokken van den kerktoren beginnen eensklaps te luiden. Weldra hoort men, de ganſche ſtad door, klokkengelui, en de middernacht wordt zoo helder als de dag, daar men elke deur met eene menigte van lampen verlicht. Den volgenden morgen nemen de bezoeken en gelukwenſchingen eenen aanvang. Ieder gaat naar zijne nabeſtaanden, vrienden, of naar die genen, van welke hij meer of min afhankelijk is. Bij het binnentreden zegt men: *Christos wokres*, en deze groet wordt met: *Istinni wokres* (Hij is waarlijk opgeſtaan) beantwoord. Dan ſchenkt men elkander over en weder rood gekleurde paascheijeren, en het geheele bedrijf wordt eindelijk met een' hartelijken kus beſloten. Deze kus wordt ook tuſſchen de beide geſlachten gewisſeld. Wanneer de ambtenaren van minderen rang, ſoms wel ten getale van dertig of meer perſonen, bij hun opperhoofd komen, vordert het landsgebruik, dat de genadige heer, de graaf, de vorst, of de eerſte ſtaatsdienaar, ieder zijner onderhoorigen naar de rij af kust. Is deze plegtige opwachting afgeloopen, dan wordt de deur der vrouw geopend, die insgelijks alle de gelukwenſchenden moet kuſſen.

Deze vertrouwelijkheid tuſſchen beide geſlachten wekt ligt bij den vreemdeling het vermoeden, dat de omgang tuſſchen beide ſekſen vrijer zal zijn, dan in andere landen. Dit vermoeden wordt ook, althans bij den grooten hoop, weldra bevestigd. Bij lieden van den geringſten ſtand is deze vrijheid des omgangs zoo geheel ontaard, dat dezelve hoogst nadeelig voor de zedelijkheid wordt, en zelfs de bevolking dreigt te ondermijnen, welke men in een land, dat nog zoo ſchaars bewoond is, veeleer op alle wijze moet bevorderen.

De gemeene man trouwt gewoonlijk zeer vroeg; hetgeen echter mede voor de bevolking niet gunſtig is. Voorheen heerschte in het binnenland de gewoonte, dat de zonen der boeren reeds in hun achtſte of negende jaar uitgehuwelijkt werden aan meisjes van veertien tot achttien jaren. Deze

Digitized by Google

verkeerdheid is, door de bemoeijingen der regering, grootendeels afgeſchaft. Niet zoo ligt zal eene andere, door het ganſche rijk verſpreide, gewoonte te beſtrijden zijn; ik bedoel het blanketten. Elk boerenmeisje, dat eenige inbeelding heeft, moet geblanket zijn. Daarom ziet men nergens onder de meisjes zoo vele roode aangezigten, als hier. Deze gewoonte is als tot eene tweede natuur geworden, en ſchijnt zelfs op de taal der *Ruſſen* invloed gehad te hebben, voor zoo verre zij, van het andere geſlacht ſprekende, het woord *rood* ſteeds in den zin van *ſchoon* gebruiken. *Krøsna litza* is letterlijk *rood aangezigt* en beteekent *ſchoon aangezigt*, terwijl *kraſabitza* (*roodheid*) in den zin van *ſchoonheid* wordt genomen. Wanneer men nu toch blanketten wil, zou ik onzer jufferſchap raden, het blanketſel der *Ruſſiſche* boerenmeisjes te gebruiken, dewijl zij daardoor ten minſte de huid niet bederven, en het gelaat niet vóór den ouderdom leelijk maken. Het *Ruſſiſche* blanketſel beſtaat namelijk meestal uit plantenſappen, voornamelijk uit dat van de jalappe, waardoor het vel van het aangezigt niet heeft te lijden. Wanneer het *Ruſſiſch* meisje op zondagmorgen gereed is, om in haar eenvoudig gewaad naar de kerk te gaan, loopt zij eerst in den tuin, plukt eenige bloemen van de jalappe, en wrijft die op de wangen, waarbij zij noch kamenier, noch ſpiegel noodig heeft. Een weinig water neemt des avonds de heerlijke kleur weder weg, en wanneer eenmaal de lange avond des levens komt, ziet men niet het minſte ſpoor van de jeugdige ijdelheid.

Bij eene huwelijksverbindtenis hebben onder de *Ruſſen* bijzondere plegtigheden plaats. Eenige dagen vóór de voltrekking geſchiedt de kerkelijke verloving voor den priester, en wordt reeds voor onverbrekelijk gehouden. Den tijd tusſchen de verloving en de voltrekking des huwelijks brengt de bruid in gezelſchap harer ſpeelnooten vrolijk met ſpel en dans door. De trouwplegtigheid in de kerk begint in de ſteden, wanneer het een welbemiddeld paar is, met gezang van de priesters en derzelver helpers, waarbij dan gewoonlijk al het nieuwsgierige volk der ſtad zamenloopt. Wanneer kort daarop de verloofden binnentreden, gaat een geeſtelijke in het volle ambtsgewaad hun te gemoet tot aan de hoofddeur der kerk, en geleidt hen, hun eene brandende waskaars gevende, naar het voornaamſte gedeelte des heiligdoms, nadat hij het voorhoofd van bruid en bruidegom met een drievoudig teeken des

Digitized by Google

kruisje ingezegend heeft. Dan plaatsen zij zich voor eene kleine tafel, waarop de trouwringen liggen, en de priester spreekt over hen, na een voorafgaand kort gezang, het volgende gebed uit: „ o God! Gij, die de verstrooide hoofdstoffen der wereld verzameld en tot één geheel verbonden hebt — die ISAAK en REBEKKA gezegend en tot erven uwer beloften gemaakt hebt, geef ook aan dit paar uwen zegen, en leidt het tot alles goeds!" Na dit gebed wordt den verloofden het beeld van eenen Heilig voorgedragen, en der bruid een krans, den bruidegom eene soort van kroon opgezet. De priester geeft hun de ringen over, doet de inzegening, en laat beiden uit éénen beker drinken. Daarop verheft hij zijne stem, en zegt, of zingt veeleer, drie malen de woorden: „ Gij zijt verbonden voor altijd en eeuwig!" Dan neemt de priester de ringen, maakt daarmede een kruis voor de voorhoofden der echtgenooten, en steekt die voorts het jonge paar aan de vingeren. Na deze plegtigheden neemt hij beiden bij de hand, en leidt hen nader tot het altaar op een over den grond uitgespreid tapijt. Het algemeene volksgevoelen is, dat die, welke het eerst op dit tapijt treedt, de heerschappij in huis zal voeren. Deswege dringt de menigte op dit oogenblik toe, een einde den toekomstigen heerscher of heerscheres te zien. Hier nu wordt weder uit den gemeenschappelijken beker geproefd, en het paar nog eens ingezegend, dat voorts na een kort gebed zich verwijdert. Daarop stroomen nabestaanden en vrienden toe, om de gehuwden geluk te wenschen. — Te huis zijn intusschen toebereidselen tot een feestmaal gemaakt geworden. Wanneer het jonge paar aan tafel komt, biedt de vader des huizes den echtgenooten brood en zout aan, met den wensch, dat het hun nooit aan deze eerste behoeften des levens ontbreken moge. Het bruiloftsmaal duurt dikwijls laat in den nacht, en aan gezondheden voor bruidegom en bruid laat men het niet ontbreken. Is het feestelijk onthaal geëindigd, zoo rijst de geleidster der bruid op, en voert haar bij de hand in het slaapvertrek, waar reeds vrouwen op haar wachten, om haar van het feestgewaad te ontdoen. Weldra verwijderen zich laatstgenoemden, en de bruidegom, door zijnen begeleider vergezeld, komt in het vertrek. Dan wordt de deur geopend, en alle gasten dringen binnen, om de jonggehuwden nogmaals geluk te wenschen. Ieder ledigt op hunne gezondheid een' vollen beker en neemt dan afscheid,

Digitized by Google

eerwijl hij den bruidegom het aangezigt en de bruid de hand kust, welke tot dank een kus op de wang van den afscheidnemenden drukt. De deuren worden nu gesloten, en de gasten keeren gewoonlijk weder tot de tafel terug.

Bij gelegenheid van het huwelijk zal het niet ongepast zijn, ook iets van den doop te zeggen. Daar ik echter geen oogmerk had, een der behandelde onderwerpen uit te putten, maar slechts wilde aanduiden, wat meer of min van onze gewoonten afwijkt, zij het ook hier genoeg, aan te merken, dat bij den doop de kinders drie malen in het water geheel ondergedompeld worden, dewijl men het besprengen of begieten geenszins voor voldoende houdt. Opdat nu het kind bij dit onderdompelen niet moge stikken, gebruikt de priester eene bijzondere voorzorg. Hij houdt namelijk de einden der beide uiterste vingers van zijne hand voor de ooren, de naastvolgende vingers voor de oogen, en de holte der hand voor neus en mond van het kind, en verrigt alzoo de drie malen herhaalde onderdompeling, welke, in weerwil van voorzigtigheidsmaatregelen, evenwel dikwijls nog schadelijk wordt, omdat men gewoonlijk water, dat niet gewarmd is, tot het doopen meent te moeten gebruiken. — Volwassene personen worden op eene andere wijze in de gemeente opgenomen. In de aan *Azië* grenzende, en bijzonder in de zuidelijke Gouvernementen, vindt men nog vele *Mahomedanen* en zelfs *Heidenen*. Zoo zijn de *Tscheremisen* en *Tschuwaschen*, welke de afgelegene dorpen rondom *Kasan* bewonen, *Heidenen*, en bijna de helft der bewoners van dit Gouvernement *Mahomedanen*. De regering is zoo verdraagzaam, dat dezelve niemand der onderdanen om zijn geloof moeite veroorzaakt. Om echter vooral *Heidenen* den overgang tot het Christendom bekoorlijker te maken, geeft men hun, wanneer zij zich doopen laten, den voorraad voor den eerstvolgenden winter om niet. Zoo gebeurt het dan dikwijls, dat, na een jaar van slecht gewas, gansche troepen van zoodanige lieden naar de stad komen, en aan de kerkelijke overheid hun verlangen te kennen geven, om in den schoot der alleen zaligmakende kerk (hier de *Griekse*) opgenomen te worden. Men drijft hen dan aan den oever van de naaste rivier, waar zij zich ontkleeden en tot aan de middel in het water gaan. Dus worden zij allen op eenmaal, zonder verdere omstandigheden, gedoopt, en daarop laat men hen met hunnen wintervoorraad naar hunne dorpen terugkeeren. Heeft er op

Digitized by Google

nieuw een misgewas plaats, zoo ziet men deze goede lieden ook wel eens wederkomen, en, ter bevestiging van hun geloof, om een' tweeden doop verzoeken; maar dan worden zij gewoonlijk zeer onzacht afgewezen.

(*Het vervolg hierna.*)

DE PEST IN EGYPTE.

MONTESQUIEU en VOLNEY hebben beweerd, dat de pest in *Beneden-Egypte* niet van buiten wordt aangebragt, maar ontstaat uit de ontbinding van dierlijke zelfstandigheden, ten gevolge van de overstrooming des *Nijls* en van de groote hitte. De Heer PARISET, een *Fransch* Geleerde, die aan het hoofd van een geneeskundig gezelschap derwaarts is gereisd, om op de plaats zelve waarnemingen aangaande die verschrikkelijke plaag te doen, is mede van dit gevoelen, en tracht door daadzaken te bewijzen, dat de pest in *Egypte* eerst sedert den tijd heerscht, toen het balsemen der lijken opgehouden heeft. Naar zijne gedachten was zoodanige behandeling van het stoffelijk overblijfsel der overledenen een godsdienstig gebruik en tevens een gezondheidsmaatregel. Hij beschouwt het jaarlijksch wederkeeren der pest als geheel plaatselijk, en afhangende van omstandigheden, die in zekere oorden de verrotting van dierlijke stoffen bevorderen. Het eenige middel dus, om de pest uit te roeijen, zoude zijn, dat men de tegenwoordige wijze van begraven in *Egypte* veranderde. De redenen, door den onderzoeker voor zijn gevoelen bijgebragt, komen hoofdzakelijk op het volgende neder.

In *Egypte* worden de lijken doorgaans slechts zeer weinig onder de aarde begraven. In de meeste dorpen maakt men de begraafplaatsen, gelijk met den grond, uit gebakken steen of andere kleine steenen, die met een weinig kalk of leem zaamgevoegd worden. Dezelve hebben de gedaante van lange bakovens, en de lijken worden daarin naast elkander bijkans naakt nedergelegd. In eenige dorpen graaft men echter diepe kuilen, niettegenstaande er gevaar is, dat ze verscheidene maanden in het jaar onder water kunnen staan. Ook zijn er streken, waar men boven de zoo even vermelde langwerpige begraafplaatsen op den grond eene tweede, en

Digitized by Google

boven deze eene derde, eene vierde en verder voortbouwt, zoodat het geheel eindelijk eene *piramide* vorme, die boven de naburige huizen zich verheft. Elk zoodanig grafgewelf heeft een' open' ingang, veelal naar het oosten. — Te *Alexandrië* en *Cairo* gaat men een weinig anders te werk.

Wat is nu het gevolg van deze handelwijze? De wind, de dauw, de regen, ja ook de droogte, beschadigen deze zwakke gebouwen en sloopen ze weldra. Hiermit nu stijgen schadelijke dampen op. Ganesche zwermen insekten zoeken hier voedsel, en brengen de onreinheid over op levensmiddelen, kleederen, hennep, vlas, boomwol. Door vergiftige beten deelen zij de smetstof ook onmiddelijk mede aan het aangezigt, de handen en alle ontbloote ligchaamsdeelen. Het is bewezen, dat kwaadaardige pestbuilen op zoodanige inenting volgden. In weerwil van de bedorvene lucht in zoodanige oorden, liggen vrouwen, liggen moeders uren lang op die half opene graven te bidden, en des nachts krabben hyena's, jakhalzen en honden zand en steenen weg, en verscheuren de lijken. Eindelijk bereikt de *Nijl*, bij zijne jaarlijksche overstroomingen, dikwerf de begraafplaatsen der dorpen, dringt door het slechte muurwerk, doet het instorten, en voert de lijken mede.

Getal en grootheid dier begraafplaatsen verschillen natuurlijk naar mate van de bevolking. In een kwartier van *Cairo*, dat uit driehonderd, door *Koptes* bewoonde, huizen bestaat, heeft elk huis, het eene meer, het andere minder, zijne grafgewelven. In het huis van de beroemde *Koptische* familie GALLI vond PARISET er acht. In elk gewelf liggen tachtig tot negentig lijken. Om de twee of drie maanden opent men nu het eene, dan het andere, ten einde er op nieuw dooden bij te zetten. Deze grafgewelven zijn op eene opene plaats onder den blooten hemel. Boven twee derzelven, waarin misschien dertig ligchamen lagen, woonde echter een huisgezin, en was slechts door een' houten vloer daarvan afgescheiden. Onder den trap van vijf of zes treden, die naar deze woning leidt, had men elf lijken van kinders geplaatst.

Hoe schadelijk nu ook de gevolgen daarvan in het algemeen zijn mogen, zoo is toch de uitwerking niet overal even gevaarlijk. In *Opper-Egypte*, b. v., en bijzonder in *Nubië* boven de Watervallen, is het (hoe slecht het ook met de begraafplaatsen gesteld zijn moge, hoe ongeregeld de inwoners leven, en hoezeer van regeringswege geene gezondheids-

Digitized by Google

maatregelen genomen worden) naauwelijks mogelijk, dat de pest van zelve ontstaat, of alchans, zoo dit nog in een enkel geval mogt plaats hebben, dat dezelve door aanstekking zich verspreide. Alle die nadeelen worden rijkelijk opgewogen door de voortreffelijkheid van den grond, door den goedigen afloop des waters, door de dun gezaaide bevolking, en door de sterke luchtstroomen, welke, nu eens in deze, dan in die rigting, door het groote *Nijl*-dal reinigend waaijen. Maar in de *Delta*, te *Cairo* is het geheel anders. Geen jaar, geen jaargetijde, geene maand, ja geene week en zelfs geen dag bijna gaat voorbij, dat de pest niet in enkele gevallen, en wel in alle graden en in allerlei gedaanten, zich vertoont. Iemand, dien men kent, geniet eene bloeijende gezondheid, en weinige uren nadat men hem nog gezien heeft, midden in den nacht, krijgt hij hoofdpijn, brakingen, zwarte vlekken op de huid, begint te ijlen, en sterft. Bij een anderen ontstaat plotseling hoest, hij geeft bloed op; pestbuilen breken uit — na verloop van drie dagen is hij een lijk. Wie men ook moge zeggen, men moet wel gelooven, wat in *Egypte* reeds tot een spreekwoord is geworden, namelijk: Te *Cairo* wordt ieder, zelfs in het gunstigste jaargetijde, hetzij man, vrouw of kind, inboorling of vreemdeling, van welken landaard, hoedanig zijne huidkleur, zijn gestel of zijn bedrijf ook wezen mogen, eenmaal, vroeg of laat, door de pest aangetast, offchoon soms in geringere mate. Niets kan daarvoor beveiligen. Een te *Cairo* gevestigde *Frank* ontgaat dezelve bijkans nooit.

De Regering draagt kennis van deze pestziekten, welke niet van buiten aangebragt worden, maar in het land zelve ontstaan, maar zij zwijgt, en schijnt er geen acht op te slaan. Dat men het wel weet, blijkt uit het antwoord, door eenen staatsdienaar der Onderkoningen aan PANISET in *Opper Egypte* gegeven: *Zoekt gij de pest? Die kunt ge in Cairo vinden; daar is ze altijd.* Wat die staatsdienaar van *Cairo* zeide, geldt van geheel de *Delta*, en bijzonder van derzelver lagere deelen. Wij moeten dus met de geneeskundigen, die de krijgsonderneming van BUONAPARTE in *Egypte* vergezelden, DESGENETTES, LARREY enz., erkennen, dat de pest in *Egypte* inheemsch is, als van zelve ontstaat, en uit dezelfde bijzondere oorzaken zich ontwikkelen zoude, al ware ook de overige wereld niet aanwezig. Deze kwaal, offchoon aan het land eigen, en gewoonlijk hevig in het uitbreken, wordt

Digitized by Google

echter gewijzigd door blijvende en toevallige omſtandigheden, door jaargetijde, plaatſelijke geſteldheid, als ook door maatregelen der Regering.

Eene der voornaamſte oorzaken is de overſtrooming des *Nijls*. Men heeft de peſt op twee zeer verſchillende waterſtanden, op eenen zoogenaamden *grooten*—en *kleinen Nijl*, zien volgen. Na een' kleinen *Nijl* valt de oogſt ſlecht uit; het geſtel der inboorlingen lijdt daardoor, en zij worden meer vatbaar voor de ziekte. Dit gebeurde in het jaar 1718. Verbitterd door de onmenſchelijke behandeling van de grooten des lands, ſmeekte het volk in de *minarets* om de peſt; en de wensch werd maar al te wel vervuld. Die ziekte doodde toen plotſelijk, en rukte in vijftig dagen tweemaal honderdduizend menſchen weg. Het jaar daarna was dezelve in geheel *Syrië*, en het volgende te *Marſeille*. — Daarentegen komt de peſt ook vrij regelmatig na een' grooten *Nijl*, omdat de vloed dan de begraafplaatſen bedekt; deze ophoopingen van dierlijke zelfſtandigheden omwoelt, en bij het zakken des waters bloot laat liggen. Zoo ging het in de jaren 1800 en 1818. Onder alle de medewerkende oorzaken moet voornamelijk de invloed des regens in aanmerking komen, die gedurende het vierendeel jaars, dat er ſlecht weder heerscht, namelijk in November, December en Januarij, in *Beneden-Egypte* en ook in de hoofdſtad valt. Men begrijpt ligt, dat dit vochtige weder nadeelig is voor de gezondheid; en men kan vooraf wel berekenen, dat, indien de peſt ten gevolge van dezen winterregen zich ontwikkelt, de eerſte kranken in Februarij, iets vroeger of later, moeten voorkomen. En dit is ook werkelijk het geval. Nu neemt de peſt ſchielijk toe, en bereikt hare hoogte in Maart en April, houdt ſtand of vermindert iets in Mei, neemt af en verdwijnt met het einde van Junij. Daaruit mag men tweederlei beſluit afleiden; vooreerſt namelijk, dat deze zoo regelmatige gang het denkbeeld van invoering van buiten, waarbij geene regelmatigheid plaats heeft, geheel wederſpreekt, en voorts, dat de *kamſin* niet, gelijk vele artſen gelooven, tot het ontſtaan der peſt bijdraagt, daar deze wind alleen tuſſchen de lente-nachtevening en den zomer-zonneſtand waait.

Om klaar te bewijzen, hoe ſterk de invloed van plaatſelijke omſtandigheden werkt, en dat de peſt in *Egypte* werkelijk van zelve ontſtaat, brengt PARISET de volgende daadzaak bij, welke hem door ooggetuigen is verhaald ge-

Digitized by Google

worden, en zijn gevoelen allezins bevestigt. In den winter van 1823—24 liet de *Pacha* te *Kelioub*, eene kleine ſtad, twee uren van *Cairo*, eene boomwolfabrijk oprigten. De ſondamenten van het gebouw liepen door oude en nieuwe graven. Op zekeren dag, omtrent den middag, klaagt een ſteenhouwer over hoofdpijn — men brengt hem naar huis, en ten vier ure is hij dood. Men onderzocht hem niet; maar acht perſonen, waaruit zijn gezin beſtond, ſtierven nog dien zelfden avond met peſtbuilen. Weldra was de ganſche ſtad beſmet. Van de vijfduizend inwoners werden er tweeduizend door den dood weggerukt. De peſt ſloeg over naar *Oud-Cairo*, naar *Gizeh*, naar *Bulac*, en eindelijk naar *Cairo*, alwaar 60,000 perſonen aan dezelve ſtierven. In dit jaar had men eene groote overſtrooming en zwaren regen gehad. Hierbij is nog op te merken, dat te dien tijde nergens in den omtrek de peſt heerschte, en dat zeker te *Kelioub* niets van buiten, noch van *Cairo*, noch van *Alexandrië*, en veel minder nog van *Konſtantinopel*, ingevoerd was geworden.

De peſt is ſedert haren oorſprong niet van aard veranderd, maar nog heden ten dage, wat zij was ten tijde van PROCOPIUS en JUSTINIANUS. Van waar ook zoude verandering komen? Dezelfde oorzaken blijven voortduren. Deze oorzaken, door blinden ijver ontſtaan, werden door geeſtdrijverij en onwetendheid voortgeplant — eeuwen lang niet erkend, en door een ſlecht Beſtuur zelfs bevorderd. Wie zoude het gelooven? Eer MEHEMET-ALI het land regeerde, was elke zware peſt eene goudmijn voor de inhalige *Pacha's*. Stierf de eigenaar van een dorp, zoo verviel het dorp aan den *Pacha*, die hetzelve dan weder tegen eene goede ſom gelds aan een' anderen kooper afſtond. Daar zijn dorpen, die op deze wijze vier-, ja vijfmaal in één week verkocht werden; en er waren peſtziekten, welke aan de *Pacha's* in weinige maanden millioenen opgebragt hebben. Kon men van hen verwachten, dat zij eene, voor hunne beurs zoo voordeelige, landplaag zouden uitroeijen?

Overziet men nu alle, door PARISET opgegevene, oorzaken der peſt, zoo zal men moeten bekennen, dat dezelve in *Egypte*, en ook algemeen in de wereld, ligt uit te roeijen ware, indien *Egypte* tot zijne oude gebruiken terugkeerde, of, hetgeen op hetzelfde nederkomt, indien met de lijken wierd gehandeld, gelijk het burgerlijk beſtuur in *Europa* zou voorſchrijven. Men moest, namelijk, weder balſemen, of in

Digitized by Google

het binnenſte des lands algemeene, welingerigte begraafplaatſen aanleggen. Voor oorden, die aan de woestijn grenzen, zou het in de woestijn zelve kunnen geſchieden; maar in beide gevallen behoorden de lijken met lagen *ſoda*, die de *Nijl* jaarlijks in groote hoeveelheid oplevert, bedekt te worden.

Het zoude voor *Egypte*, en gedeeltelijk ook voor *Europa*, eene onſchatbare weldaad zijn, indien men de pest geheel kon uitroeijen, en dit land weder aan de beſchaving teruggeven. Doch hiertoe zijn goede verordeningen noodig. Daar zal misſchien nog veel moeten gebeuren, eer het mogelijk wordt, *Egypte* van dien geeſel te verloſſen.

O D E

AAN

NAPOLEON BUONAPARTE.

Expende Annibalem: — quot libras in duce ſummo Invenies?

JUVENAL. *Sat X.*

„ Keizer NEROS was erkend door den Raad, door de *Italianen* en de inwoners van *Gallië*. Zijne deugden en bekwaamheid in het voeren van den krijg werden luid geprezen, en zij, die eenig bijzonder voordeel door zijne regering genoten, verkondigden, in profetiſche verrukking, de herſtelling der gulden eeuw."

. . . . . .

„ Door dezen ſchandelijken affland verlengde hij zijn leven weinige jaren, in eenen zeer dubbelzinnigen toeſtand, half Keizer, half balling, tot ....."

GIBBON, *Ondergang en Val*, enz. Vide D.

't Is uit — nog gist'ren waart ge een Koning;
Gij grijpt het zwaard, de wereld beeft!
Gij valt, waar is uw moedbetooning?
Gij zijt verworpen en gij leeft!
Zijt gij 't, die rijk bij rijk verdeeldet,
Die legers ſchiept, met legers ſpeeldet,
En nu gij valt niet moedig ſneeft?
Sinds Satan viel uit de Eng'lenrij,
Zonk niemand nog zoo diep als gij!

Digitized by Google

O, Waarom deedt ge een knielende aarde
Door geeſelſlagen 't juk ontvliên?
Uw oog, dat op uw grootheid ſtaarde,
Werd blind, en leerde uw' vijand zien.
Uw hand, die onbepaald regeerde,
Schonk boei en dood wie haar vereerde,
Haar als aan God wou hulde biên.
Geen ſterv'ling dacht nog vóór gij vielt,
Dat de eerzucht als de lafheid knielt!

Dank voor die les — ze is oorlogszonen
Van later tijd, zoo ooit hun 't ſtaal
Op nieuw een' weg ten troon mogt toonen,
Meer waard, dan 's wijsgeers ijd'le taal!
Ze is heen, en nimmer zal zij keeren,
De tooverkracht, die 't zwaard deed eeren,
Een' God aanbidden van metaal,
Met koopren hoofd en kleiên voet,
Wiens zetel druipt van menſchenbloed!

De lauw'ren, die gij mogt behalen —
De tweedragtskreet, het lied der hel —
En 't aardrijkſchokkend zegepralen,
U levensadem, vreugd en ſpel —
Het zwaard, de ſchepter en 't vermogen,
Waarvoor wat ademt lag gebogen —
De faam, die vloog op uw bevel....
Dat alles heen! — Onzaalge Geest!
't Geheugen foltert wis u 't meest!

Vernield wie alles kon vernielen!
Geknield wie de aarde wetten gaf!
De held, voor wien de troonen vielen,
Verwonnen en in d' onſpoed laf!
Is 't nog een Keizerlijk vertrouwen,
Dat u het leven doet behouên,
Of is het enkel vrees voor 't graf?
Neen, ſlaaf zijn of eens Konings dood —
Uw keus is wel onedel groot!

De Griek (*), die d' eik vaneen wou ſplijten,
Zijn' meester in zijn offer vond,

(*) MILO.

Digitized by Google

En vruchtloos zich zocht los te rijten,
Wat dacht hij, toen de tronk hem bond?
Gij, in uw dol, vermetel wagen,
Waart even ſtout in later dagen,
Maar droever is uw avondſtond;
Hij werd verſcheurd door 's leeuwen klaauw,
Uw ſchedel wordt met ſchande graauw!

Hij (*), die 't Romeinſche bloed deed ſtroomen,
Wierp zwaard en ſtaf vermetel neêr,
En keerde, zonder wraak te ſchromen,
In 't burgerlijke leven weêr;
Hij durfde 't volk verachtlijk heeten,
Dat zich gevlijd had in zijn keten —
En toch, geen vonnis trof hem meer.
Het nageſlacht ſchreef op zijn graf:
Hij ſtond vrijwillig alles af!

De Spanjaard (†), moê van 't ſchepterdragen,
Verkoos een bidcel voor een' troon,
En greep, in d' avond zijner dagen,
Een' rozekrans voor wereldkroon;
Getrouw in 't monnikskralen tellen,
Scheen 's ketters dwaalbegrip te vellen,
Scheen eerbied voor gebeent' hem ſchoon!
Eens dwing'lands ſtaf, eens dweepers end' —
Ach! had hij beide nooit gekend!

Maar gij, op 's blikſems ſchicht verwaten,
Die m' aan uw ving'ren heeft ontrukt,
Gij hebt te laat den troon verlaten,
Wiens glans uwe oogen had verrukt.
O Geest des kwaads, die alles tartte!
De boezem krimpt ineên van ſmarte,
Nu gij het hoofd geduldig bukt;
Het aaklig denkbeeld grieft te fel —
Gods wereld was uw voetſchabel!

En de aarde liet haar kroost ontzielen
Voor wie zijn eigen bloed nu ſpaart,
En Vorſten gingen voor hem knielen;
Een troon was hun een' voetval waard!

(*) SYLLA. (†) KAREL DE V.

Digitized by Google

o Vrijheid! wie zou u niet roemen,
Als zij, die door hun magt u doemen,
Door vrees zoo ſchriklijk zijn ontaard?
Och! liet geen dwing'land beter' naam,
Ten ramp der menschheid, aan de faam!

Vergeefs beſchreef geſchied'nisveder
Uw kwade daden niet met bloed:
De zon uws roems rijst nimmer weder;
Haar ſchrift behoudt zijn' rooden gloed!
Hadt ge u het ſtaal door 't hart gedreven,
Ligt zag u 't nageſlacht herleven
En lekte op nieuw des dwing'lands voet!
Maar nu — wie vliegt ter zonnebaan,
Om, u gelijk, in 't niet te gaan?

Wat in de groeve neêr moog dalen,
De dood waardeert naar ſchimp noch lof;
Hij werpt en weegt in de eigen ſchalen
Der helden asch, der ſlaven ſtof.
Toch moest, wie de aarde in boei kon klinken,
Bij 't vallen rijk en ſchitt'rend blinken,
Als 't zonlicht in der heemlen hof!
Wie had verachtings woest geſchal
Verwacht bij des veroovraars val?

En zij, de lust, in beter dagen,
Van Oostenrijk, die droeve bloem,
Wil ze als uw gade 't leed verdragen,
Mint ze u, al vlugten kroon en roem?
Verzacht haar liefde, deelt haar trouwe
Uw wanhoop en uw late rouwe,
Schoon de aarde u menſchenmoorder noem'?
Dan juich — gij hebt een' ſchat geſpaard,
En diadeem en ſchepter waard!

Vlieg dan met vlugge hertenvoeten
Naar 't ſchaduwbeeld van uw gebied;
Laat daar uw' blik de zee begroeten —
Zij voelde uw' reuzènſchepter niet!
Of ſchrijf in 't zand met de eigen ving'ren,
Die vroeger blikſems mogten ſling'ren,
Dat vrijheids zon de kim ontſchiet,

Digitized by Google

En dat Corinthes ſchoolvos nu
Zichzelv' herleven ziet in u!

o Timour (*)! eens de ſchrik der grooten,
Wat denkbeeld foltert u het meest,
Nu ge in de kooi u ziet geſloten?
Is 't niet: „'k Ben 's werelds Heer geweest!"
Zoo niet als hem, wien Babel duchtte,
U met uw' ſtaf de rede ontvlugtte,
Dan torscht de lijf niet lang den geest,
Die voortvloog met zoo ſtout een vaart,
Zoo lang vereerd, zoo luttel waard!

Of zoudt ge, als wie, in vroeger dagen (†),
Des hemels vuur op de aarde bragt,
Den ſchok, de rots, den gier verdragen,
En wars zijn van verwijfde klagt?
Geſtraft door God, vervloekt door de aarde,
Vertrapt gij wat uw hand aanvaardde,
Terwijl nu Satan om u lacht;
Hij zou, nog trotsch in 's afgronds pijn,
Als mensch een God geſtorven zijn!

Naar het *Engelsch* van Lord BYRON.

E. J. POTGIETER.

(*) BAJAZET deed TIMOUR, of TAMERLAN, in eene ijzeren kooi opſluiten.
(†) PROMETHEUS.

OPENBARE SLAAPZALEN IN LONDEN.

De openbare ſlaapzalen, die te *Londen* voor armen, welke geen heenkomen hebben, ingerigt zijn, ſtrekken ten blijk, hoe diepe ellende thans onder de geringere volksklaſſe in deze groote ſtad heerscht. In de beide zalen, waarvan de eene in *Gullſtreet*, de andere in *Honduraſſtreet*, *Wapping*, is, worden elken avond eene menigte perſonen opgenomen, welke hier een nachtverblijf zoeken. Tegen zeven ure des avonds, veelal na zonsondergang, komen de armen, en gewoonlijk in zoodanig aantal, dat die huizen hen naauwelijks bevatten kunnen. Men legt hen op frisch ſtroo. Die eerst komen,

Digitized by Google

bezetten de afdeelingen langs de wanden; en het duurt niet lang, of deze zijn vol. Om meer voorwerpen te kunnen bergen, pakt men hen digt opeen, als koopwaren in een pakhuis. Men laat de volwasſenen dus eerst liggen, en dan plaatst men aan derzelver voeten, van het eene einde der zaal tot het andere, de kleinen naast elkander. Midden in de zaal blijft nu een ledig vak, dat vervolgens ook met ſtroo belegd en met gasten bezet wordt, tot dat de geheele zaal vol is.

In den ſtrengen winter van 1829 werd aan ieder, die zich aanmeldde, ſoep uitgedeeld. Men bemerkte echter ſpoedig, dat de geldmiddelen van deze weldadige inrigting op verre na niet toereikende waren, om aan de ontzettende aanvraag te voldoen. Bovendien bleek, dat de ſmakelijke kost eene menigte lieden lokte, welke geenszins tot die klaſſe behoorden, wier verzorging men bedoelde — zoodanige behoeftigen namelijk, die zonder brood en dak waren. Men deelt derhalve thans alleen brood en water uit. Die zich aanmeldt, krijgt des avonds en des morgens een half pond brood; doch, volgens de verordeningen van het huis, moet ieder zich vooraf het aangezigt en de handen waſſchen — men doet dit ter bevordering van de gezondheid dier lieden — en tot dit einde zijn water, zeep en handdoeken in genoegzamen voorraad te vinden op eene opene binnenplaats van het gebouw. Maar velen dier ongelukkigen hebben zoodanigen afkeer van het friſſche water (onzindelijkheid is bijkans altoos de onafſcheidbare medgezellin van ellende), dat het veel moeite kost, om deze huiswet te doen opvolgen. Ja, het gebeurt wel eens, dat iemand, hoe hongerig hij ook zijn mag, liever, zonder gegeten te hebben, gaat ſlapen, dan dat hij beſluiten zoude, om zich te waſſchen. Het ſtroo wordt dagelijks vernieuwd — de zaal door groote kagchels verwarmd en behoorlijk gelucht. Men doet ſoms berookingen, en wendt alles aan, om de ſchadelijke gevolgen van zoodanige opeenpakking van menſchen te voorkomen. De perſonen, welke hier toevlugt nemen, komen meest van het platte land, en zijn werklieden, die in de hoofdſtad iets hopen te verdienen.

Ook is er eene andere klaſſe van behoeftigen, beſtaande uit dezulken, die eene zekere mate van welvaart gehad hebben, doch thans, ten gevolge van de ſtremming des handels, nadat zij hunnen ſpaarpenning verteerd hebben, geheel in de

Digitized by Google

laagte geraakt zijn. Voor deze lieden inzonderheid is de inrigting zeer weldadig.

Behalve de beschrevene zaal, waarin mannen opgenomen worden, is er afzonderlijk eene voor vrouwen. Deze staat onder het opzigt van eene vrouw. Maar gelukkiglijk zijn onder de menigte, welke in zoodanige huizen een heenkomen zoekt, op verre na niet zoo vele vrouwen als mannen.

Om te voorkomen, dat zich zulk eene armoede niet tot in het oneindige uitbreide, is geen ander middel voorhanden, dan beter onderrigt der behoeftige volksklassen. Openbare en bijzondere ondersteuning werken alleen als verzachtings-, geenszins als geneesmiddelen, en zijn dikwijls gevaarlijker dan de kwaal zelve, welke men moest genezen.

CHOLERA-ANEKDOTE.

Cholera-Anekdoten! Er moge dan, naar de uitspraak des wijzen Mans, niets nieuws onder de zon zijn, aan Cholera-Anekdoten heeft hij toch wel niet gedacht! — Een schrijven uit *Berlijn* van October berigt ons het navolgende: „De Cholera-kwinkslagen en Anekdoten groeijen hier thans op weligen bodem. Angst en schrik, de dood zelfs is niet vermogend, die te weren. De Boekhandelaar COSMER geeft ze bij heele bandjes in druk. Ik wil evenwel daarbij niet lang verwijlen, maar u alleen één welgestaafde Anekdote mededeelen. In de Lazaretten wordt elke ingebragte patiënt, wanneer hij nog spreken kan, aan een kort verhoor onderworpen, rakende zijnen naam, beroep, woonplaats enz., waarna voor zijne legerstede een papier wordt opgehangen, waarop dit een en ander vermeld staat. NUNCIUS FREIMUND, een stevige drinkebroêr, werd in een' Cholera-aardigen toestand op straat gevonden, in de mand gelegd en naar het Lazaret gebragt. Gelijktijdig kwam daar binnen een werkman, met name GOTTFRIED. De oppasser verwisselt, door een misverstand, het geschrift voor hunne legersteden, zoodat de naam FREIMUND dien van GOTTFRIED, en omgekeerd, vervangt. De regte GOTTFRIED sterft, schier onmiddellijk na zijne aankomst; en de dood van FREIMUND wordt, dien ten gevolge, aan zijne weduw en verdere verwanten aangekondigd. Intusschen ontwaakt de ech-

Digitized by Google

te FREIMUND, na een' diepen slaap, uit zijnen roes, rigt zich in zijn Cholera-bed eensklaps op, verklaart volmaakt gezond te zijn, en wil naar huis. Men bevindt den gewaanden GOTTFRIED ook werkelijk zoo; maar, eenmaal in een Cholera-huis gebragt zijnde, moet hij er de gestelde vijf dagen blijven. Op den zesden dag verschijnt hij, als uit de dooden verrezen, eensklaps, onvoorbereid en dus onaangemeld, aan zijne weduw, van welke men niet weet, of zij toen ter tijd, dan wel nu eerst, ontroostbaar zij geweest!"

IETS OVER DE KWEEKING DER DALIA'S.

De *dalia* is inderdaad eene der fraaiste planten in de schepping, met betrekking tot de levendigheid en verscheidenheid van kleur harer bloem, den langen duur van haren bloei, en de bevalligheid harer stengels. En hoewel de wijze van kweeking en vermenigvuldiging zeer gemakkelijk is, heeft echter die van den Heer MARRISSON hem exemplaren opgeleverd, welke de algemeene bewondering der liefhebbers hebben weggedragen. Ziehier dezelve, met 's mans eigene woorden: „ Men verkrijgt nieuwe verscheidenheden uit de kweekerijen. Om dezelve nog te verfraaijen, bedien ik mij van kunstmatige bevruchting, bewerkstelligd door middel van een fijn, puntig penseel, waarmede ik het stuifmeel (*pollen*) eener bloem op eene andere overbreng. Heb ik eene schoone dubbele bloem, welker kleur of vorm ik nog wil verhoogen of verfraaijen, zoo neem ik de toevlugt tot het stuifmeel eener andere, welke de verscheidenheid of den vorm bezit, die ik verlang; en het valt gemakkelijk te berekenen, wat van de vermenging der beide soorten het gevolg zal zijn. Ik draag zorg, met een zakje van dun gaas, de bloem te dekken, welke ik wil bevruchten, een of twee dagen vóór de uitspreiding der bloembladeren. Wanneer de eerste en tweede rij dier bladeren open zijn, bevrucht ik dezelve, en ik laat het gaas er acht dagen over. Vervolgens, zorg dragende, de bloem, welke ik aldus bewerkt heb, te merken, neem ik, bij het verzamelen van het zaad, in den herfst, alleen dat der beide rijen, welke ik heb bevrucht. Het zaad der buitenste rijen is altijd het beste en meest rijpe. Het bezigen van het gaas dient, om de bloem te behoeden voor de aanraking der bijen, vlin-

Digitized by Google

ders en andere insekten. Ik zaai het zaad in 't begin van Februarij, in den warmen grond van eene broeikas. Wanneer de planten sterk genoeg zijn om verplant te worden, zet ik ze, elk afzonderlijk, in een' kleinen pot, en plaats dien in eene trekkas. Op het einde van Mei worden ze geplant in een' vetten en diepen grond, waar zij tegen het einde van Julij welig bloeijen."

KARAKTERISTIEK DER ENGELSCHEN.

(*Visite à Holyrood, par M.* LÉON DE BUZONNIÈRE. *Paris*, 1832.)

Verdeelen om te heerschen; eerzuchtige ontwerpen te verbergen onder den sluijer der grootmoedigheid; den zwakken te beschermen, om hem den magtigen tegen te stellen, en hem te verlaten in het oogenblik, dat een goed gevolg zijne pogingen zal bekroonen, — deze waren bestendig, en bovenal gedurende de laatste halve eeuw, de grondbeginselen, door het *Britsche* kabinet aangenomen en gevolgd! Dikwijls zagen wij het, met een gevoel van edelmoedigheid, door den verderen loop der gebeurtenissen geenszins bekrachtigd, doorluchtige schipbreukelingen opnemen, welke revolutionaire stormen op zijne oevers had geworpen. Dus oefende het dezer dagen, in zijne welberekende menschlievendheid, wederom zijne herbergzaamheid uit jegens drie geslachten van Koningen, (KAREL DEN X en zijne familie) welke zich zijner genade kwamen overgeven. De Tijd alleen kan ons te dezen openbaren, wat nog in het verborgene ligt!

ANEKDOTE VAN DE LAVILLATTE.

(*Visite à Holyrood, par M.* LÉON DE BUZONNIÈRE. *Paris*, 1832.)

Een der dienaren van den verbannen *Franschen* Koning, KAREL DEN X, heeft zijnen eigen' vader hooren veroordeelen door het Revolutionair Geregtshof, ten tijde van het Schrikbewind. Des morgens vóór den dag, dat het vonnis stond te worden uitgevoerd, gelukte het hem, den kerker binnen te dringen, denzelven te doen ontsnappen, en hij bleef in deszelfs plaats. Des anderen daags kwam de beul zijn slagtoffer halen, en vond er niet dan een slapend kind. Hij greep

Digitized by Google

hetzelve, en sleepte het naar het schavot; maar het volk, getroffen door zulk eene zelfopoffering, geraakte in beweging, en ontrukte den jongen LAVILLATTE aan het mes der moordenaren. — Bij het verlaten van *Frankrijk* door KAREL DEN X, was de jonge Prins zijnen geleiders eenige stappen vooruitgegaan, toen een monster, met name DESROUSSEAUX, (zijn naam zij hier der openbare verachting prijs gegeven) toeschoot, hem nederwierp, de eene hand hem op den mond zette, om zijn schreeuwen te verstikken, en de andere ophief, om hem te vermoorden; maar ten zelfden oogenblikke viel hij zelf, en de dood liet hem den tijd niet, om het misdrijf te volbrengen. De beweging des moordenaars te zien, hem te grijpen, hem in het stof te doen bijten, was voor den braven en getrouwen LAVILLATTE het werk eens oogenbliks.

DE JONGELING, MAN EN GRIJSAARD.

Wanneer het vuur der jeugd ontgloeit
En 's jonglings borst doet zwellen,
Dan schept hij zich een beeldtenis, —
Een beeld, dat alwat lieflijk is
Zijn' zinnen voor kan stellen.
Hij jaagt dat beeld met onrust na.
Verkrijgt hij 't eens, zoo wordt hem, ja,
Een Hemel wis ontsloten!
Maar ach! 't is of 't hem steeds ontvlugt;
Hij bouwt kasteelen in de lucht,
Die de adem om kan stooten.
Wat is 't, dat hem zoo dringt en plaagt?
't Is liefde, liefde, die hem jaagt.

Den man viel reeds die schat ten deel,
Het doel van 's jonglings streven;
En 't geen eertijds hem Hemel scheen,
Was, als de dingen hier beneên,
Met goed en kwaad doorweven.
Maar nu, eene andre drift ontwaakt,
Die in zijn' boezem brandt en blaakt,
Hem werken doet en waken.
Hij haakt naar aanzien, eer en magt;
De roem is 't, die hem tegenlacht;
Deez' zal zijn heil volmaken!

Digitized by Google

Heeft hem de liefde eertijds geplaagd,
Nu is het de eerzucht, die hem jaagt.

Maar als in 't laatſte levensperk
Het bloed niet bruist, maar kruipt door de aadren,
Dan ſchijnt ook 't beeld des roems, hoe ſchoon,
Niets meer dan ijdel praalvertoon.
Hij wil een' andren ſchat vergaadren.
Hij zag verdienſten *vaak* verneêrd,
Zag dom gekraai *ſoms* hoog vereerd,
Maar rijkdom *altijd* hulde rapen;
't Geld was de leus, de groote ſpil,
En 't koel verſtand wenkt hem, om ſtil
Zijn ſchijven t'zaam te ſchrapen.
Nu is 't de geldzucht, die hem plaagt,
En vaak hem angst in 't harte jaagt.

Zoo doet in iedren levenstijd
Een ſpel ons zwoegen, zweeten.
De mensch blijft ſteeds gelijk het kind,
Dat telkens ander ſpeelgoed vindt,
Als 't oude is weggeſmeten.
Welzalig, die, aan 't eind der baan,
Bedaard zijn ſpel mag gadeſlaan
En 't doen kan zonder blozen!
Welzalig, die, bij 't eind van 't ſpel,
Kan zeggen: „Vader! 't is mij wel;
„ 'k Vond, onder doornen, rozen;
„ 'k Heb wijsheid in dat ſpel vergaard,
„ En dus den besten ſchat geſpaard."

P. MASÉ, JR.

DRONK BIJ DEN MAALTIJD DER OUDE STUDENTEN, TER GELEGENHEID VAN HET TWEEDE EEUWFEEST VAN DE DOORLUCHTIGE SCHOOL TE AMSTERDAM.

Io vivat!
o Amſtelſtad!
Verhef uw Kapitool!
Bekrans uw ſlapen, bruid van 't IJ!
Twee roemrijke eeuwen zijn voorbij,

Sinds de eerſte gloor
Brak ſchittrend door
Van uw Doorluchte School.

Vorſtin der Zee!
Wij juichen meê,
Met weêr verjongden geest.
Het licht, dat uit uw wallen ſtraalt,
Is ook op onze jeugd gedaald.
Van heinde en veer
Zien wij ons weêr,
En jubien op uw feest.

o Zoete tijd
Van vreugd en vlijt,
In Amſtels School beſteed!
Wij ſmaken weêr, wat ge aan mogt biên,
Nu wij die School vereeuwen zien.
Tref ſchande en ſmart,
Wie, ſnood van hart,
Zijn voedſter ooit vergeet!

Iö vivat!
Blijve, Amſtelſtad,
Uw School altijd in glans!
Als eens, driehonderd jaar beſneeuwd,
Haar bouw ten derden maal vereeuwt,
Zie 't nageſlacht
Haar nog in kracht,
Haar nog in bloei als thans!

12 Jan. 1832.

TOAST, TOEGEBRAGT AAN MIJNE GEACHTE WAPENBROEDERS, TER GELEGENHEID VAN EENEN FEESTDISCH OP DEN VERJAARDAG VAN ONZEN GELIEFDEN KONING, 24 AUGUSTUS, 1831. (*)

Gij, broeders mij zoo waard,
Die, met een dankbaar hart om dezen disch geſchaard,

(*) Alzoo kort na onze zegevierende terugkomst uit de gevechten te *Hoeksel*, *Helchteren* en *Houthalen*, bij *Hasſelt*. — Deze *Toast* wordt door den maker

Digitized by Google

Het jaarfeest vieren wilt van Hollands dierb'ren Koning;
Hoe zoet is 't mij in uwen kring,
Waar gulle blijdschap naast onschatb're zelfbelooning
De bangste smart verving!

Ik zing uit vrije borst
Een dankbaar zegelied voor Vaderland en Vorst.
Gedenken wij dien tijd, toen wij den dood braveerden.
Ja, broeders! looft met hart en mond
Gods vaderlijke hulp, daar we als verwinnaars keerden
Op Hollands dierb'ren grond.

Lang was de Leeuw getergd;
Veel was van zijn geduld en fieren aard gevergd;
Op eens verhief hij zich en schudde forsch zijn manen;
Met de oogen vonk'lende in den kop
Ging hij vol waardigheid zichzelv' de zegebanen
En zocht zijn' vijand op.

Hij was geheel alleen,
En spreidde een' doodschen schrik door bosch en velden heen.
Met donderend geluid deed hij zijn' vijand hooren:
„ Hier ben ik, wien gij hebt veracht.
„ Vereenigt u ten strijde! Eer ga het all' verloren,
„ Dan de eer van mijn geslacht!"

God lof, de Leeuw verwon!
Ik zie mijn Vaderland omschenen door een zon
Van heilvoorspellend licht. Ja, dierb're kameraden!
Oud-Holland zal, gelijk voorheen,
Zich in een' stroom van licht en milden voorspoed baden;
De donk're nacht verdween.

Oranje ziet met vreugd,
Dat nog dezelfde moed, dat nog de aloude deugd
Het hart zijns volks beheerscht. Hij ziet de ontrouwe Belgen
Verwonnen door het brave Noord.
Hoe dankbaar viert Hij wis, te midden van zijn Telgen,
Deez' dag van zijn geboort'!

Ja, broeders mij zoo waard,
Gevoelvol zie ik u om dezen disch geschaard.
De vrede voere ons dra naar onze vrije woning!

---

aan het Publiek medegedeeld, alleen omdat dezelve op eene allezins gebrekkige wijze voorkomt in een onlangs uitgekomen werkje, getiteld: *Verhaal der belangrijkste Ontmoetingen en Krijgsbedrijven van de Stedelijke Amsterdamsche Schutterij.*

Digitized by Google

Komt, ſchenkt met mij de bekers in,
En drinkt op 't welzijn van uw Vaderland, uw' Koning
En 't Koninklijk Gezin!

L. ERNST KROON,
destijds 1ſte Luitenant bij het 1ſte Marschbataljon, onder kommando van den Majoor VAN DER BRUGGHEN.

Agrie Rixel,
prov. *Noord-Braband*.

HET MUSCHJE.

Eenzaam in mijn' hof gezeten,
Peinzende als in diepen droom,
Rustte ik aan den appelboom,
Zonder van 't verdriet te weten,
Dat zoo menig denkend hoofd
Van den zoeten ſlaap berooft.

'k Zag den jongen bloeſem, open
Voor de zoele zuiderlucht,
Uit den top der takken loopen,
En een' friſchen Meije-zucht
Vangen in zijn roode blâren;
'k Zag het, hoe mijn rozeſtronk
Gretig al de droppels dronk,
Die op hem gevallen waren,
Lang nog eer de hemel blonk
Van den eerſten zonneblos;
Eer het lieve veld den luister
Van zijn' groenen zomerdos
Had herwonnen, na het duister.
Alles lag in diepe rust,
Want de morgen had ten hemel
Naauw de ſterren uitgebluscht;
Nergens nog het bont gewemel,
Dat de ſteden woelig maakt,
Als de lieve zon ontwaakt,
Om haar dagreize aan te vangen;
Slechts een enkle kwartelſlag
Zong het welkom aan den dag,
Soms verpoosd door lijsterzangen.

Digitized by Google

Stil en met mijzelv' tevreên
Zat ik aan den boom alleen,
Blies een rookwolk naar den hoogen,
En, bij 't zwinden van den ſmook,
Denkende: Mijn leven ook
Zal zoo ſpoedig zijn vervlogen
Als die dunne wolk van rook,
Trof een kleene musch mijne oogen,
Die, op een' gebogen tak,
Om zijn' honger te verzaden
Pikkende aan de jonge bladen,
't Kopje door den bloeſem ſtak.
Nu ontſchoot mijn' mond een zucht,
En de vogel zocht de lucht.
Maar al ſpoedig kwam hij weder
In mijn' naasten buurmans gaard,
Volgde er lustig zijnen aard,
Streek op zijne bloeſems neder,
En verzwolg den kleenen ſchat,
Die zijn' lust getrokken had.

Nietig diertje, (dacht ik toen)
Hoe bevoorregt is uw leven!
Zie, dat alles moogt gij doen!
Vrij op vlugge wiekjes zweven;
Voedſel nemen, waar gij 't vindt,
Zonder dat hetzelfde leven
U ook zorgen heeft gegeven,
Of een' teugel, die u bindt.
Och, hoe menig menſchenkind
(Zoo het vrij verkiezen kon)
Zou als gij in 't wilde zwerven
Met den eerſten ſtraal der zon,
Zeker van hier nooit te derven,
Mits de ſchepping alles heeft
Voor dien de Almagt aanzijn geeft!

Leer mij, ſchijnbaar nietig wezen,
Dat zoo blij zijt en zoo vrij,
Leer mij matig zijn als gij!
Daarom zij mijn God geprezen,
Die uw vrijheid mij ontbield,
Dat ook mij de kracht bezielt,

Digitized by Google

Om zelfs bij den overvloed
Zoo te handlen als gij doet,
Die u ligt vernoegt met zaden:
Immers hij, die matig is,
Hoeft den nap niet overladen,
En ook weinig vult een' disch.
Één geluk is mij beschoren,
Dat de Hemel u ontzegt:
Heb ik overvloed van koren
In mijn schuren opgelegd,
En een arme doet zich hooren,
Zoo verzacht ik zijn verdriet:
Muschje, dat vermoogt gij niet!
Gij kunt voor uzelve leven;
Maar met een gevoelig hart
Deelen in uws naasten smart,
Dat is slechts den mensch gegeven:
En (God dank!) zijn meeste vreugd,
Vreugd, die gij niet kunt verwerven,
Vindt hij door deze enkle deugd.

Aardig diertje, ik gun u 't zwerven.
Vrijer, zekerlijk, zijt gij,
Maar toch niet zoo groot als hij!

G. GRAVÉ, JZ.

HET RECEPT.

Een zeker Doctor schreef op zijn memorieblad
Het middel, dat bij zijn patiënten 't best gelukte;
Ook dat, waarmêê hij hem zoo ver gekregen had,
Dat dra een harde plank hun' koude neuzen drukte.
Nu wordt een kapper ziek; de Doctor brengt meteen
Den Poedergod met zijn recept weêr op de been.
Een schoenenflikker volgt, en haast ter zelfder stond
Helpt onze Doctor hem door 't middel in den grond.
Hij schrijft: „ 't Recept is goed voor kappers;
„ Maar doodlijk is het voor de lappers."

F. W. C.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE OORLOG UIT EEN GODSDIENSTIG OOGPUNT BESCHOUWD,

DOOR

J. A. HELPER SESBRUGGER,

Predikant bij de Evang. Lutherſche Gemeente te Enkhuizen. (*)

Niemand zal het ontkennen, M. H., dat wij thans eenen allezins onaangenamen en moedbenemenden tijd beleven; een tijd, waarin men bijna van niets anders dan van oorlogen en geruchten van oorlogen verneemt; een tijd, waarin het geſprek in het gemeenzaam verkeer bijna over niets anders loopt, dan over de opmerkingwaardige ſtaatsgebeurtenisſen, die wij zien voorvallen, en waarbij de een den anderen met een beangst gevoel de vraag voorſtelt: wat zal van dat alles het gevolg, wat zal het einde van zoo vele ſtaatsberoeringen zijn? — Het is niet onnatuurlijk, dat wij ons verdiepen in meer of min gewaagde gisſingen over den afloop eener zoo verbazende opvolging van gebeurtenisſen. Wij weten het uit de geſchiedenis en ondervinding, tot welke ontzettende gevolgen dergelijke beroeringen aanleiding kunnen geven. Daarbij komt, dat de gezigteinder aan den ſtaatkundigen hemel van rondomme donkerder wordt. Het is niet hier of daar, dat zich eene enkele wolk verheft; maar van het Noorden tot het Zuiden, van het Oosten tot het Westen pakken zich de zwartſte onweerswolken zamen, en dreigen het geheel met eene ſchrikkelijke uitbarſting. Ook met name over ons dierbaar Vaderland gaat nog weinig licht uit de duisternis op, waarin wij

(*) Voorgelezen in het Departement *Enkhuizen* der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*, den 21 Maart 1831.

Digitized by Google

door ſnood verraad en lage muitzucht gebragt zijn; en wie zal het ons zeggen, tot welke opofferingen wij nog zullen geroepen, welk een ſtrijd er nog zal moeten geſtreden worden, alvorens, na het doorworſtelen van een' bangen nacht, eene ſchemering van den morgen ons met de zoete hoop op een' vrolijken dag van heil zal verkwikken? — Maar, zoo zeer als het aan den eenen kant eigenaardig is, dat wij elkander over de gebeurtenisſen van onzen tijd onderhouden; zoo zeer het verſchoonlijk is, dat wij *als menſchen* over het ongunſtige en verontzienende van dezelve ſpreken, even zoo zeer is het aan den anderen kant, betamelijk en zelfs pligt, dat wij *als Christenen* daarbij aan Hem gedenken, die licht uit de duisternis kan ſcheppen, die het beſtuur over alles in handen heeft; dat wij bij de allerongunſtigſte verſchijnſelen in de menſchenwereld dat beſtuur niet alleen in het oog houden en eerbiedigen, maar hetzelve ook voor ons verſtand zoeken te regtvaardigen bij iedere gebeurtenis, die des menſchen hart betreurt en met de bangſte verwachting vervult. Ik heb daartoe eene poging willen aanwenden, door u *den Oorlog uit een godsdienſtig oogpunt* te doen beſchouwen.

Gaarne wil ik gelooven, dat u *mijne* keus tot het behandelen van dit onderwerp eenigzins bevreemdt. Ik oordeel evenwel, dat dezelve in de tijdsomſtandigheden hare verſchooning vindt; terwijl ik de hoop koester, dat gij de behandeling van het onderwerp niet beneden uwe aandacht te dezer plaatſe zult rekenen. Langs de drie volgende punten wilde ik uwe aandacht in dezen zoeken te leiden:

I. Niettegenſtaande de onheilen, die den Oorlog vergezellen, houden wij het voeren van denzelven, ook voor den Christen, ſomwijlen betamelijk.

II. Onder de beſturende hand der Goddelijke Voorzienigheid kan ook de Oorlog wezenlijke voordeelen aanbrengen.

III. Ook wij mogen en kunnen dat goede in den toeſtand, waarin wij ons Vaderland gebragt zien, genoegzaam opmerken, maar ook tevens bevorderen.

Digitized by Google

A. Wanneer wij aan den Oorlog denken, dan doet zich tevens aan onzen geest die reeks van jammeren op, die denzelven vergezellen. Wanneer wij het beeld des Oorlogs in eene verwoesting dreigende houding ons flechts voorſtellen, dan gevoelt de menschlievendheid de diepſte ſmart en de overvloedigſte ſtof tot weenen. En letten wij op de verwoesting en rampen, die daar heerſchen, waar deszelfs toorts ontbrandt, dan doemt het menſchelijk hart dit monſter, uit heerschzucht en wraak geteeld, ter helle. Ja, wanneer er nog eenige zucht tot bevordering van zegen en voorſpoed onder de menſchen in onzen boezem gloort, dan wenſchen wij vurig, dat het oorlogszwaard voor altijd in deszelfs ſcheede mogt geklonken zijn, en het kan niet in ons opkomen, ooit naar zijne woede te wenſchen; wij hebben het menſchelijk en vooral het Christelijk gevoel tegen ons, wanneer wij dat kwaad willen regtvaardigen. Ik beken het gaarne, M. T., wij allen gevoelen reeds bij de bloote gedachte van Oorlog eene onaangename gewaarwording; terwijl het zachte beeld des Vredes ons met al zijne bevalligheid behoort. En desniettegenſtaande willen wij niet gerekend worden onder diegenen te behooren, die het voeren van het oorlogszwaard onbepaald afkeuren; die het voor den belijder van het Evangelie, dat liefde en verdraagzaamheid predikt, onbetamelijk achten, dat zwaard op te vatten, en, waar de nood het vordert, hetzelve te voeren.

Wel ware het te wenſchen, dat de oorzaken, waaruit dit kwaad geboren wordt, ophielden te beſtaan; dat de Godsdienst van JEZUS meer haren invloed verſpreidde in de harten van Vorſten en onderdanen, om een' algemeenen en duurzamen Vrede op aarde te bewerken. Gaarne willen wij het toeſtemmen, dat, hoe meer de gewaarwordingen der echte algemeene menſchenliefde, die het Evangelie leert, heerſchende worden; hoe meer het levendig gevoel van regt en billijkheid zich verſpreidt; hoe meer het inzonderheid de harten van Regenten en onderdanen leidt en verbetert, in die mate ook zoo veel

Digitized by Google

te minder de volken der aarde het gewelddadig middel des Krijgs meer zullen noodig hebben, om zich tegen aanvallen van buiten te verdedigen, en van binnen hunne gegronde regten tegen willekeur te beſchermen en te handhaven. Alle geweld en dwang toch worden overbodig, indien een ieder zich door rede, liefde tot geregtigheid en billijkheid laat regeren. Maar zoo lang het menſchelijk geſlacht deze volkomenheid nog niet bereikt heeft; zoo lang er nog moedwillige verſtoorders der openbare rust en veiligheid gevonden worden, veroorlooft en billijkt het Christendom ook alle die maatregelen, welke een volk nemen kan, om zich tegen onregtvaardige aanvallen te verdedigen en zijne bewijsbare regten te handhaven; en het zegt weinig, of die regten door vreemden of door ingezetenen, door eigene Vorſten of vreemde Kabinetten verkort worden: in deze gevallen rekenen wij het opvatten van het oorlogszwaard, als noodwerend middel, regtmatig en geoorloofd voor den Christen.

Ik noemde den Oorlog een *noodwerend middel*, en M. T. niet zonder reden. Verre toch zij het van ons, dat wij onbepaald elken Oorlog zouden willen regtvaardigen of verdedigen! Neen! alle zucht tot verovering, tot onderdrukking van anderen moet en kan door den Christen nooit verdedigd worden. De veroveringszucht van een' XERXES, de dwaze trotschheid van een' ALEXANDER, de ijdele roemzucht der *Romeinen*, de onbegrensde heerschzucht van een' NAPOLEON, die deze allen tot beſtendige Oorlogen aanſpoorden, kunnen voor de regtbank der rede en nog minder van de Godsdienst eenige aanſpraak op verſchooning of verdediging maken. Dán alleen voeren Vorſten en volken regtvaardige Oorlogen, wanneer zij tot dit gewelddadig middel niet eer de toevlugt nemen, dan wanneer hun geen andere weg is overgelaten, om hunne veiligheid en ontwijfelbare regten te handhaven. Zoodanig een Oorlog is niets anders dan de noodweer van het eene volk tegen het andere, en juist daarom geoorloofd. Im-

Digitized by Google

mers, naar de grondſtellingen van de Chriſtelijke Godsdienst is de noodweer niet alleen geoorloofd, maar zelfs pligt: hoe zoude dan de Oorlog in dien zin voor verboden kunnen gehouden worden? Of is het den Chriſten verboden, zich tegen een' onregtvaardigen vijand, tot zijne verdediging, des noods, van gewelddadige middelen te bedienen? En waarom zou dan eene natie, als zedelijk ligchaam, niet geregtigd zijn om hetzelfde te doen? Elk lid der maatſchappij kan zich, bij geleden onregt, tot de wettige magt en tot de door haar ingeſtelde regtbanken vervoegen. Maar voor het geheele volk is, bij het onregt, dat het wordt aangedaan, hier op aarde geen regterſtoel, tot welken het zijne toevlugt zou kunnen nemen. Staan dus aan eene geheele natie dezelfde middelen ten dienſte, om hare regten te handhaven, als het Chriſtendom aan ieder bijzonder perſoon toekent, zoo moet het haar geoorloofd zijn, zichzelve, zoo mogelijk, regt te verſchaffen, en dus Oorlog te voeren.

„ Maar," zegt welligt de een of ander, „ de pligt, dien het Chriſtendom ons zoo dringend oplegt, om te lijden en te verdragen, om ons niet te wreken, om menſchenliefde, in den uitgeſtrektſten zin des woords, te beoefenen, verbiedt ons regtſtreeks het voeren van elken Oorlog, hij moge aanvallender- of ook verdedigenderwijze gevoerd worden." Ik moet hierop antwoorden, M. H., dat men, door deze voorſchriften en bevelen van het Evangelie niet wél toe te paſſen of behoorlijk naar tijd en omſtandigheden te onderſcheiden, aanleiding zou kunnen geven tot de grootſte verwarring in de menſchelijke maatſchappij, en dien Natuurfilozofen in de hand zoude werken, die het daarvoor houden, dat de voorſchriften van het Chriſtendom met de maatſchappelijke inrigtingen in openbaren tweeſtrijd zijn, en nooit met elkander vereenigd kunnen worden. Neen! wij houden het voor misverſtand en eene te eenzijdige beſchouwing van de leſſen des Chriſtendoms, indien men beweren wil, dat het deszelfs belijders tot weerloo-

Digitized by Google

ze, geheel lijdelijke ſchepſelen vormt, die zich liever geheel zouden laten onderdrukken en het ſnoodſte onregt lijden, dan zich daartegen te verzetten. Het moge waar zijn, dat het in vele gevallen, die ons in eigen perſoon als ondeelige wezens aangaan, raadzamer en met het Christendom meer overeenkomſtig is, te lijden en te verdragen, dan het ſtrengſte regt te zoeken. Het is evenwel geenszins onbepaald pligt, om zulks altijd te doen; er kunnen omſtandigheden zijn, waarin wij het zelfs niet mogen doen, inzonderheid niet, wanneer wij in betrekking tot anderen ſtaan, die bij onze welvaart, onze eer, onzen goeden naam het hoogſte belang hebben. De betrekkingen dus, waarin wij hier op aarde geplaatst zijn, het betamelijk eergevoel, dat ons mag en moet bezielen, het eeuwig onderſcheid tusſchen regt en onregt dringt ons dikwerf, om, in onze bijzondere aangelegenheden, ons niet lijdelijk te gedragen, maar ons van die middelen te bedienen, die menſchelijke en Goddelijke wetten ons aan de hand geven, om onze regten te doen gelden. Hoe veel te meer dan kan en mag eene geheele natie zich van dat regt bedienen, wanneer gebiedende noodzakelijkheid zulks vordert. Daarenboven, de verpligting tot het beoefenen van menſchenliefde ſtaat met die tot regtvaardigheid in het naauwſte verband; die pligt berust op den vasten grondſlag van bevordering van het algemeen welzijn, en wordt *misdaad*, wanneer ze ten koste van het algemeen belang zou beoefend worden. En nu vraag ik het u, M. T., wat kan het algemeen welzijn daarbij winnen, indien een volk zich prijs wilde geven aan den eerſten den besten, die lust heeft om het onregtvaardigerwijze aan te vallen? wat voordeel voor het algemeen kan hieruit voortvloeijen? terwijl, aan den anderen kant, de neiging, om zich onregtvaardigheden te veroorloven, door eene zoo kwalijk paſſende lijdzaamheid flechts meer bevorderd en opgewekt zoude worden. Bij den edelmoedigen en braven man kan lijdzaamheid en toegevendheid eene goede uitwerking hebben en tot navolging opwekken; maar bij den ſnooden baatzuchtigen zal de boosheid en aanmatiging daardoor ſteeds te onbeſchaam-

Digitized by Google

der worden. Voorbeelden uit het dagelijkſche leven kunnen dit genoegzaam bevestigen. Denken wij voorts, om ons hiervan te overtuigen, ſlechts aan de gebeurtenisſen van onzen tijd! De *Belgen*, die *wij* teregt als onze ſtiefbroeders, als bijgebragte kinderen in een gedwongen huwelijk mogen beſchouwen, verkiezen zich niet langer als leden van hetzelfde gezin met ons te beſchouwen; zij miskennen het wettig gezag, dat over het gezamenlijke huis gebiedt; zij verachten en honen den onpartijdig weldoenden vader; zij houden zich eenig en alleen aan de moeder, die niet zonder reden van ontrouw, van te groote gemeenzaamheid met een' wuften nabuur verdacht wordt gehouden; zij ſcheiden zich van 's vaders kinderen af; zij wapenen zich tegen hem en de zijnen; zij pogen moord, brand en verwoesting op het vaderlijk erf over te brengen; zij dreigen ons geheel of ten deele uit het vaderlijk goed te zullen uitſtooten; de een openbaart hierbij nog al ſnooder gezindheden dan de ander; en wat zou er van ons geworden zijn, indien hun euvelmoed met lijdzaamheid en toegevendheid beantwoord ware geworden? Zouden zij ons niet geheel van den vaderlijken grond hebben verjaagd, of ons op denzelven de wet hebben voorgeſchreven? En dit zouden wij verpligt zijn geweest, lijdelijk te verdragen; wij zouden, op onmiddellijke wonderdadige tusſchenkomst des Hemels vermetel bouwende, dat verraad, die aanmatiging, dien roof werkeloos hebben moeten laten woelen en werken? .... Neen! hoe weinig het ook met den ſtand, waartoe ik behoor, moge overeenkomen, met een gerust geweten gonde ik liever, des gevorderd, het oorlogzwaard aan, dan daaronder lijdelijk te willen verkeeren. Maar niemand uwer, vert ouw ik, zal het langer willen betwijfelen, dat ook de belijder van het Evangelie, zonder zich tegen de lesſen van hetzelve te bezondigen, aan een' regtvaardigen Oorlog deel nemen kan en mag, ja ſomtijds *moet*.

B. Hebben wij tot dusverre den Oorlog, of liever het voeren van denzelven, als betamelijk voorgeſteld, wij

Digitized by Google

willen nu verder pogen aan te toonen, dat dezelve, onder het beſtuur van God, heilzame gevolgen kan hebben, en werkelijk in meer dan één opzigt voordeel aanbrengen.

„ *Voordeel aanbrengen!*" zegt gij: „ kan dan uit zulk een kwaad, als de Oorlog toch altijd is, iets goeds voortkomen? Zijn de rampzalige gevolgen des Oorlogs niet onberekenbaar groot? Rigt hij niet enkel ſchrik en verwoesting aan?" Ja, ik beken het, M. H., deszelfs gevolgen zijn treurig, en gaarne ſtemmen wij een' wijsgeerig' Godgeleerde (*) toe, wanneer hij beweert: „ Zonder te zien op de zedelijkheid der menſchen, (d. i. zonder op de onderſcheidene middelen en wegen te zien, door en langs welke God de zedelijkheid en het wezenlijk nut der menſchen bevorderen kan en wil) zou de Oorlog een onoplosbaar verwijt zijn tegen de Voorzienigheid van een' wijzen en goedertieren God."

„ Hoe beklagelijk toch is het, dat menſchen, die de duidelijkſte kenmerken van bloedverwantſchap en van eene gemeenſchappelijke afſtamming dragen, — dat redelijke menſchen, die, tot hunne onderlinge welvaart, onder elkander, zoo vele verſtandige en billijke wetten hebben daargeſteld, — dat deze, om hunne eiſchen tegen elkander te doen gelden, nog geen ander middel kennen, dan hetgeen tijgers tegen tijgers gebruiken, — dat, dikwerf ſlechts ter voldoening van de eerzucht of het eigenbelang van weinigen, vele duizende onſchuldigen met hunne goederen of vrijheid en leven daarvan het offer moeten worden! Te beklagen is het, dat zoo vele duizende, en daaronder edele en waardige menſchen, verpligt zijn, om hun bloed, zoo dikwerf dit van hen geëischt wordt, daarbij op te zetten, en, met het bloed der dieren vermengd, op het afzigtelijk ſlagveld te doen ſtroomen, waar de kortſte dood zelfs nog eene gunst is,—

(*) De Abt JERUZALEM, uit wiens *Verhandeling over de voornaamſte waarheden van de Chriſtelijke Godsdienst* wij in dit tweede punt het een en ander hebben overgenomen.

Digitized by Google

dat vele duizende anderen uit de armen der hunnen en aan hunne nuttige bezigheden ontrukt worden, en huns ondanks naar het flagveld worden heengevoerd. Te beklagen is het, dat eindelijk, na al het bloedvergieten, de overgeblevene menschheid nooit voor hare rust iets wint, — dat de nieuwe krijgstoerustingen, die gedurig vereischt worden, zelfs in tijd van vrede, al deszelfs vruchten weder verflinden, — dat zelfs de Traktaten en Vredesbefluiten niets anders zijn dan aanleidingen tot nieuwe Oorlogen, die, zoodra de menfchen flechts tot de noodige fterkte zijn aangegroeid, en de uitgeputte natuur zich naauwelijks uit hare onmagt weder herfteld heeft, met dezelfde woede en met even min voordeel weder eenen aanvang nemen. Ik herhaal het: zonder betrekking op den zedelijken toeftand der menfchen, zou dit kwaad nooit met eene wijze Voorzienigheid overeen te brengen zijn."

Of zouden wij, M. H., den Oorlog alleen als een noodzakelijk kwaad moeten befchouwen, waardoor de Voorzienigheid aan de te groote vermenigvuldiging van het menfchelijk geflacht paal en perk wilde ftellen? Zullen wij diegenen gehoor moeten geven, die beweren, dat, ware het niet door gedurige Oorlogen verhinderd, het aantal der aardbewoners te groot zoude worden? Ik beken gaarne, aan den eenen kant, dat het menfchelijk hart niet zonder weêrzin aan een denkbeeld voedfel kan geven, hetwelk de Voorzienigheid beleedigt; maar ook tevens, aan den anderen, dat het voor den opmerkzamen wereldbefchouwer een onoplosbaar vraagftuk oplevert, hoe het met die landen en volken, die duizenden, ja tienduizenden hunner landgenooten binnen weinige jaren door het oorlogszwaard hebben zien omgebragt, buiten dit kwaad zoude zijn gefteld geweest, terwijl binnen weinige andere jaren dit verlies zich volkomen herftelt. (Men denke flechts aan het oorlogzuchtige *Franfche* Volk!) Of zouden wij het geval moeten omkeeren, en het daarvoor houden, dat de Voorzienigheid, in haar wijs beftuur, eene meerdere vruchtbaar-

Digitized by Google

heid over zulk een volk gebiedt, ter wering van het nadeel, dat de Oorlog der bevolking zoude aanbrengen? Ik kan en durf hier niets beslissen. Wij willen liever overgaan, om die voordeelen te beschouwen, die uit den Oorlog voor eene natie in het algemeen en voor elk lid daarvan in het bijzonder kunnen voortvloeijen.

Dat die voordeelen meer betrekking hebben op zedelijke dan op uiterlijke welvaart, spreekt van zelve, hoewel ook deze met gene kunnen gepaard gaan en dikwerf elkander vergezellen, ter verdediging van het Godsbestuur in de toelating van dit kwaad. Of is het geene waarheid, die de opmerkzame beschouwer van Gods wegen met blijdschap opmerkt, dat de Oorlog, bij al het onheil, dat hij aanrigt, ook zeer weldadige gevolgen voor de menschheid oplevert? Of leert het de geschiedenis niet, dat God zich van denzelven dikwerf bediend heeft, om den grond te leggen tot beschaving van vele volken; om het verstand van vele duizenden met nieuwe kundigheden te verrijken, hunne krachten tot eene buitengewone werkzaamheid in te spannen, aan de grootste daden het aanwezen te geven, en zelfs voor de uitwendige welvaart der volken heilzame veranderingen te weeg te brengen? Zal ik u daartoe herinneren de merkwaardige gevolgen, die de krijgstogten der oudheid voor tijdgenooten en nakomelingen gehad hebben? Zal ik u wijzen op de weldadige uitwerking, die de Kruistogten in de Middeleeuwen voor de beschaving der verwilderde *Europeërs* hadden? Of zal ik, meer overeenkomstig mijn doel, de zedelijke voordeelen, die het voeren van een' regtvaardigen Oorlog voor ieder volk oplevert, u voor den geest brengen? Met dit laatste willen wij uwe aandacht nog eenige oogenblikken bezig houden, en daardoor het Godsbestuur in dezen voor ons verstand en hart zoeken te regtvaardigen.

Het zoude evenwel vermetel zijn, te gelooven, dat wij altijd en in haar geheel de wijze bedoelingen der Godheid bij de onderscheidene verschijnselen in de zedelijke wereld zouden kunnen doorgronden. Neen! ook

Digitized by Google

hier geldt het: *Gods gedachten zijn niet onze gedachten.* De Heer, die bij de regering van het Heelal aller belang en behoefte voor oogen heeft, kan hoogst wijze oogmerken hierbij bedoelen, die wij evenwel van voren niet kunnen doorgronden. Het is voor ons genoeg, indien wij bij de bijzondere gebeurtenisſen in de menſchenwereld ook maar eenige dier bedoelingen kunnen opſporen. En als ons dit met betrekking tot ons onderwerp gelukt, zoo zal het ons duidelijk leeren, dat, gelijk er in de geheele natuur geen kwaad beſtaat, hetwelk niet door Gods wijsheid en liefde ten goede wordt beſtuurd, zoo ook de Oorlog met alle zijne rampen niet enkel een natuurlijk gevolg is van den hoogmoed, het eigenbelang en de rusteloosheid der menſchen, maar tevens een genezend kwaad, dat aan de zedelijk kranke geſteldheid van de eene of andere bijzondere natie weder eene nieuwe gezondheid verſchaft.

Stelt u daartoe den algemeen overhellenden trek der menſchen tot ligtzinnigheid en weelde voor. Hoe geweldig zien wij die in tijden van rust, van vrede en welvaart de overhand nemen! Stelt u voor, dat het mogelijk was, aan die tijden eene beſtendige duurzaamheid te geven, dat de wereld eeuwen achtereen het genot des vredes smaakte, buiten twijfel zou dit, oppervlakkig beſchouwd, een bekoorlijk tafereel van deze aarde opleveren; maar zouden, bij de ware geſteldheid van het menschdom, Godsdienst en deugd met dat geluk gelijken tred houden, en zich even ſchoon bij dien tijdelijken voorſpoed ontwikkelen? Wanneer wij de menſchen beſchouwen gelijk zij waarlijk zijn en niet zoo als zij behoorden te zijn, dan kunnen wij voorzeker die vraag niet bevestigend beantwoorden. In welk een diep verval zou het menſchelijk geſlacht bij zulk een' eeuwigen vrede zich geſtort zien! Hoe buitenſporig zouden alle ondeugden, hoe tiranniek de trotschheid der grooten, hoe ontmenscht de weelde der rijken worden! Wat zou God in de oogen der menſchen blijven, indien niet deze Opperbeſtuurder der Wereld, (die hier door ſtor-

Digitized by Google

men en onweders den dampkring voor pestaardige aansteking bewaart en elders de inwendige dampen der aarde door vuurbrakingen lucht verschaft) indien deze Heer der Natuur, door den Oorlog en de bezwaren van dien, niet hier en elders de uitbarstingen der zedeloosheid verhinderde?

De heerschende ligtzinnigheid wordt over het algemeen door den Oorlog verbroken; ten minste ontstaat er eene ernstiger wijze van denken bij hen, die niet geheel verzinnelijkt zijn. Het gevoel voor Godsdienst en deugd wordt weder levendig; men begint weder den ongekenden God te zoeken, te aanbidden en in zijn bestuur te eerbiedigen; men leert het duidelijk inzien, dat magt, schranderheid en list nog onder eene hoogere regering dan die der menschen staan; dat het niet de staatkunde der Kabinetten, noch de dwaasheid en ongeregtigheid der Vorsten, noch gesloten Traktaten of zoogenaamde *heilige Verbonden*, noch de Godverzakende opruijers van losbandige Volken, maar het opperbestuur van den Koning des Hemels en der Aarde is, die het lot der wereld en van derzelver bewoners beslist, die den Oorlog gebiedt, maar ook den Vrede wenkt.

De weelde verliest ten tijde des Oorlogs haar voedsel; de verwoestingen en schade, die door den Oorlog aangerigt worden, veroorzaken vernieuwde vlijt; de buitengewone uitgaven baren buitengewone opofferingen; vele leden der maatschappij worden den Staat ten nutte gemaakt, aan welken zij anders tot last zouden verstrekken; de edelste driften, die door afgetrokkene leeringen der scholen niet zoo algemeen en levendig gemaakt kunnen worden, worden opgewekt; de sluimerende vaderlandsliefde ontwaakt; het genot des vredes wordt daarna beter en meer dankbaar gesmaakt, deszelfs zegeningen meer gewaardeerd, even gelijk *hij* den dierbaren schat der gezondheid regt leert schatten, die dezelve door ziekte soms afgewisseld ziet.

Behalve deze gewigtige gevolgen en heilzame lessen, die over het algemeen iedere natie voor zichzelve uit den

Digitized by Google

Oorlog kan afleiden, biedt hij ook nog voor velen, die werkelijk daaraan deel nemen, bijzondere gelegenheid aan, om zich te onderſcheiden en de belangrijkſte pligten te vervullen.

In den Oorlog vindt de geest van alle burgers gelegenheid om te worden opgewakkerd; die gelegenheid moedigt hen aan, om hunne bekwaamheid en moed aan den dag te leggen; bezield door de edelſte drift van vaderlandsliefde, worden zij welligt de ſtamvaders van een geſlacht, dat een zegen voor zijnen tijd, de lust en vreugde der nakomelingſchap wordt. Wie herinnert zich hier niet onwillekeurig *Nederlands* wereldberoemden zeeheld, den edelen DE RUITER? Wie denkt hier niet te gelijk aan den even onſterfelijken VAN SPEYK, op wien het aangevoerde in zoo verre toepasſelijk is, *dat hij*, zoo als WITHUYS zingt, *door deugd zijn' ſtand ontwaſſen, het ridderlijke kruis bekwam?*

Hoe vele gelegenheden vindt verder de brave krijgsman niet, om in den Oorlog die deugden te beoefenen, die anders niet zóó beoefend kunnen worden! Nergens kan een heldhaftig betrouwen op God en onderwerping aan zijnen wil, nergens kan grootmoedige menſchenliefde, nergens onthouding, geduld en onwrikbare ſtandvastigheid beter verkregen worden, dan in den Krijg. Liefde voor het Vaderland, die niets anders is dan Christelijke menſchen- en broederliefde op dat Vaderland toegepast, gloeit in het hart van den braven krijgsman. Daardoor voelt hij zich gedrongen, het Vaderland in den Oorlog zijne dienſten te bewijzen. Hij gevoelt het, de geheele natie, waartoe hij behoort, heeft er belang bij, dat de onregtvaardige aanmatigingen der eerzucht, der heerschzucht, der eigenbaat of der muitzucht tegenſtand vinden en beperkt worden. En, door deze beginſelen geleid, openbaart hij waren, Christelijken heldenmoed, en meermalen wordt in hem de ſtelregel van den grooten GUSTAAF ADOLF, Koning van *Zweden*, bewaarheid: *de beste Christen de beste ſoldaat.*

Ik meen genoegzaam te hebben aangetoond, dat ook

Digitized by Google

de Oorlog, in het beſtuur van God, voordeelig kan werken, zoo wel op eene geheele natie, als op bijzondere perſonen, die aan het oorlogsbedrijf werkelijk deel nemen. Ik wil evenwel daardoor niet gerekend worden onder de onbepaalde voorſtanders van den Krijg. o Neen! noch in mijn hart, noch in den ſtand, dien ik bekleed, vind ik daartoe eenige aanleiding. Het is ook geheel iets anders, het kwaad op zichzelve te begeeren, of daar, waar het heerscht, deszelfs nuttige ſtrekking onder Gods beſtuur op te ſporen. Zoo is ook ziekte, op zichzelve beſchouwd, een zeker kwaad; doch wie wraakt het, wanneer de Christenwijsgeer aan het ziekbed den lijder bepaalt bij de voordeelen, die daaruit voor hem kunnen voortvloeijen? wie heeft het in den vromen GELLERT gewraakt, dat hij ons eene uitmuntende verhandeling heeft nagelaten over het nuttige en troostrijke van een ziekelijk leven? Zoo hoop ik, dat gij het mij ook niet ten kwade zult duiden, dat ik eene poging heb willen aanwenden, om u te doen zien, welk goeds de ſtaat van Oorlog ons kan aanbrengen, om ons daardoor tot lijdzaamheid en vertrouwen op God op te wekken. Ik poogde ſlechts de goede ſtrekking van die koorts aan te toonen. Het blijft altijd eene ziekte, die de natuur een tijdlang verzwakt, en die, te dikwerf wederkomende, de gezondheid ondermijnt. Spoedig moge zij dan ons en het geſchokte *Europa* verlaten! Spoedig moge de dag aanbreken, waarop wij ons verlustigen kunnen in de beſchouwing van het zachter en bevalliger beeld des Vredes en van deszelfs weldadige gevolgen!

C. Wij willen u eindelijk nog doen opmerken, dat wij de goede gevolgen, aan den Oorlog verbonden, in den tegenwoordigen toeſtand van ons Vaderland reeds werkelijk kunnen opmerken, en ook verder bevorderen.

Het is waar, M. H., de oorlogsvlam is op onzen alouden vaderlandſchen grond nog niet uitgebroken; geene aanmerkelijke verwoesting of ſchade is nog op *Hollands* dierbaren grond door grimmige vijanden aangericht. Maar behoef ik het u wel te herinneren, dat de muitzucht en

Digitized by Google

het ſnood verraad der *Belgen* ons in weinig minder drukkenden toeſtand dan dien van den Oorlog gebragt hebben? Behoef ik het u wel te herinneren, dat het bloed van velen onzer landgenooten door dien ſchandelijken afval reeds gevloeid heeft; dat reeds vele braven een offer van moord- en roofzucht geworden zijn? Gij houdt er u gewis van overtuigd, dat, hoewel nog geene bloedige veldſlagen geleverd zijn, hoewel de verwoesting, die den Oorlog vergezelt, onzen grond nog niet bereikt heeft, evenwel de toeſtand, waarin wij ſedert verſcheidene maanden verkeeren, weinig van den ſtaat des Oorlogs verſchilt; en wat ons nog boven het hoofd hangt, is Hem bekend, die de Alwetende is, maar ook het lot der volken met wijsheid beſtuurt.

Wat heeft nu de toeſtand, waarin wij verkeeren, reeds bij ons te weeg gebragt? Kunnen wij bij al het bezwarende daarvan ook eenig goeds opſommen? Ja, ik geloof, dat wij, bij de ſtrengſte onpartijdigheid, veilig beweren mogen, dat reeds in dien toeſtand veel goeds op den dierbaren geboortegrond onzer Vaderen is te voorſchijn getreden. Bijna alle gewesten van *Europa* zien wij door partijſchappen verdeeld; rondom ons wordt het vuur van tweedragt tuſſchen landgenooten aangeſtookt, volken en Vorſten tegen elkander opgezet; bewoners van hetzelfde land zien wij het zwaard tegen elkander uit de ſcheede trekken, en zich toebereiden tot alle die ſchrikkelijke onheilen, die burgerkrijg naar zich ſleept. In ons midden, daarentegen, heerscht vrede en eensgezindheid. Liefde voor Vaderland en Koning wordt door de ſprekendſte bewijzen aan den dag gelegd. Getrouwe krijgslieden zien wij vereenigd met duizend dappere jongelingen, die, ſtand, beroep en ſtudiën verlatende, zich niet ontrekken aan den regtvaardigſten ſtrijd tuſſchen verraad en trouw, maar zich moedig aangorden ter verdediging van *Nederlands* grond. Vrijwillige opofferingen van onderſcheiden aard zien wij met milde handen op het altaar des Vaderlands gebragt. Opgelegde laſten en bezwaren zien wij rustig en geduldig dragen. Geen rang of ſtand

Digitized by Google

onttrekt zich aan den nood, die dringt, aan de ſtem, die om hulp en bijſtand roept. De aanzienlijke verzaakt de weelde en doet afſtand van overvloed; de onvermogende draagt zijn' penning bij; de dienstbare offert zijn moeijelijk verkregen loon; kunſten en wetenſchappen wedijveren, om hare talenten ten beste van de zaak des Vaderlands aan te wenden, en ieder, in het algemeen, beijvert zich, om een' ſteen aan te brengen voor het gedenkſtuk der edelſte vaderlandsliefde, dat in onze dagen tot een roemrijk aandenken bij de nakomelingſchap opgerigt wordt. En van waar die ontwikkeling van kracht, van waar dat vuur, die heilige drift voor de zaak des Vaderlands? Die geestdrift voor eene edele vrijheid, die trouw voor het dierbare land onzer geboorte, die gehechtheid aan een deugdzaam en beminnenswaardig Vorst is in het karakter van den *Nederlander* als ingeweven. Maar dat gevoel en die drift hebben ſoms nieuw voedſel, vernieuwde aanprikkeling noodig, zullen zij niet influimeren of ontaarden, maar zich met vernieuwden luister openbaren; en niet zelden is, volgens de geſchiedenis van vroegere en latere dagen, de Oorlog, die ons werd aangedaan, daartoe een geſchikt middel geweest, en zoo ook nu in onze dagen.

Wij mogen het ons immers niet ontveinzen, dat wij op het laatst der geruste dagen, die wij nu bijna zestien jaren in ons land beleefd hebben, aan zulk eene opwekking waarlijk behoefte hadden. Toen wij aan het begin van dat tijdperk het juk der wufte *Franſchen* van onze ſchouderen geworpen hadden, toen wij de voorregten eener nationale vrijheid en onafhankelijkheid verkregen hadden, toen wij onder het beſtuur van een vaderlandsch Vorst, den Vorst onzer keuze, waren teruggekeerd, hoe hoog waardeerden wij toen die voorregten; hoe vurig dankten wij den Allerhoogſten voor zoo veel onverwacht volksgeluk, ons beſchoren; hoe ernſtig beloofden wij, dat geluk beſtendig te zullen waardig blijven! Maar, helaas! hoe ſpoedig werden velen ontrouw aan die belofte; gelijk het hun gaat, die, bij langdurige gezond-

Digitized by Google

heid en voorſpoed, de zegeningen daarvan op minder prijs beginnen te ſtellen, en die goede voornemens, in dagen van ziekte en onſpoed opgevat, niet ten uitvoer brengen, maar ligtzinnig vergeten. Gelijk de menſchen over het algemeen niet vatbaar ſchijnen om hier op aarde gelukkig te worden, dewijl zij de waardij van de grootſte zegeningen des levens zelden anders dan door derzelver verlies ſchatten, en niet eer gewaar worden, hoe gelukkig zij waren, dan wanneer zij dat geluk misſen, zoo ging het ook met velen onzer. Weelde en trots bij vermogende aanmatiging en aristocratiſche inkruipſelen bij de grooten, onverſchilligheid en zucht tot berisping bij minderen, algemeene ontevredenheid en klaagzucht uit te leur geſtelde wenſchen geboren, gebrek aan volksgeest in alle ſtanden — o, wie zag daarvan niet de duidelijkſte ſporen! wie voorſpelde daarvan niet de jammerlijkſte gevolgen! Maar dat kwaad wilde de Voorzienigheid weren; de ingeſluimerde geestdrift moest opgewekt worden; de ongelijkſoortige afdeelingen, waaruit ons Koningrijk door de ſtaatkunde der Mogendheden zamengeſteld was, moesten geſcheiden worden, en de onregtvaardigſte afval moest plaats grijpen, om het oude Vaderland te vaster te gronden; het oorlogszwaard moest uitgetrokken worden, om voor ons tot genezing te verſtrekken.

Het lang geſmeulde vuur des oproers breekt uit; verſchuldigde trouw wordt verbroken, getrouwe vaderlanders verraden en verlaten, moord en roof gepleegd, de vaderlandſche grond bedreigd, *Hollands* eer gekrenkt, *Hollands* roem geſmaad. Maar ziet daarin ook juist de middelen, om den ingeſluimerden geest te doen ontwaken, om tegen ontrouw de onwrikbaarſte trouw, tegen laag verraad de edelmoedigſte dapperheid overgeſteld te zien, om van *Neêrlands* aloude trouw en onverſchrokken moed te doen blijken, en aan ieder regtgeaard *Nederlander* den ſpoorſlag gegeven, om van zijn gevoel voor de waarheid, *het Vaderland het dierbaarſte van alles*, de ſchitterendſte bewijzen aan den dag te leggen!

Digitized by Google

En zullen het alleen de deugden van edelen moed en opregte vaderlandsliefde zijn, die door den toeſtand, waarin wij ons thans bevinden, opgewekt worden? Of zal ook niet zedelijkheid en godsvrucht daardoor aangekweekt en bevorderd worden? Ik wil dit gaarne gelooven. Is het eene door de ondervinding geſtaafde waarheid, dat uit den ſchoot van rampen en tegenſpoeden de heerlijkſte deugden geboren worden, dan zullen ook de oorlogsrampen, die ons treffen, niet ongezegend blijven. Zij mogen hun eigenaardig kwaad met zich voeren, zij *kunnen* ook iets goeds bij ons te weeg brengen. Of zij dit *zullen* doen, hangt van onszelve af. Zij hebben eene eigenaardige ſtrekking, om aan weelde en ligtzinnigheid paal en perk te ſtellen, het wisſelvallige van het aardſche geluk te leeren inzien, ons hart van het vergankelijke af te trekken, en ons behoefte aan de Godsdienst te doen gevoelen. En wél ons, zoo dit daardoor bij ons mag bevorderd worden! Broeders, Leden eener Maatſchappij, die algemeen nut zoekt te verſpreiden, ſtreven wij voor onszelve daarnaar, en zoeken wij anderen tot het een en ander op te wekken! Dan zullen de dagen, die wij beleven, ons wijsheid leeren; dan zal aloude liefde voor het Vaderland met trouw voor God en den Koning verbonden worden; dan zal de aloude moed en trouw der Vaderen, gepaard met hunnen ernst en godsvrucht, ons in hunne dagen verplaatſen. Hoe eerbiedwaardig zal het Vaderland zich dan aan ons oog en dat van andere volken vertoonen! Rondom ons moge het dan woelen en razen, het oorlogszwaard van verre en van nabij uit de ſcheede getrokken worden, met vertrouwen op God zullen wij zoeken te volbrengen, wat pligt en belang van ons vordert. En geene menſchelijke hand moge den ſluijer kunnen opligten, waarmede de groote Wereldregeerder het toekomende voor ons bedekt, gerust blijft bij zulk een beſtaan ons oog op God geſlagen, en wij de beſliſſing van ons lot eerbiedig en gelaten van Hem verwachten, die licht uit de duisternis ſchept en vreugd uit droefheid doet geboren worden.

Digitized by Google

OVER DE ADEMHALING DER PLANTEN.

De meeste kruidkundigen hebben de bladeren der planten aangemerkt, als eenigermate in werking met de wortels overeenkomende, voor zoo verre dezelve namelijk water en andere, tot voeding van het gewas noodzakelijke, stoffen uit de lucht opnemen. De benedenzijde van het blad is gewoonlijk minder sterk gekleurd, dan het bovenste gedeelte. Sedert BONNET is men daarom van gevoelen geweest, dat van den onderkant, door zekere daartoe geschikte bewerktuiging, de uit den grond opstijgende waterachtige dampen ingezogen worden. Bovendien is uit waarnemingen gebleken, dat het sap der planten voornamelijk in de bladeren tot derzelver eigenlijke voedingsstof bereid wordt. Vele natuurkundigen hebben daarom de bladeren in derzelver verrigtingen vergeleken met de longen der dieren. Ook de beroemde *Fransche* Geleerde BROGNIART is van deze meening; hij heeft door vele proeven bewezen, dat in de bladeren eene menigte met lucht gevulde holligheden zijn, en wel meest aan de benedenste oppervlakte; welke holligheden, door middel van zeer fijne openingen, gemeenschap met de buitenlucht hebben. Dat echter deze lucht in het inwendige der bladeren hetzelfde doet, als de lucht in longen, was tot nu toe nog niet bewezen — ten minste niet algemeen bekend. DUTROCHET heeft hieromtrent proeven genomen, en de uitkomst zijner onderzoekingen aan de *Akademie der Wetenschappen* te *Parijs* medegedeeld. Dezelve komen hoofdzakelijk hierop neder.

DUTROCHET bemerkte, dat de bladeren, bijzonder die der peulgewassen, de witachtige kleur der benedenzijde spoedig verliezen, wanneer men ze onder het water doet; en hij gist, het hiertan te moeten toeschrijven, dat het water dan in de met lucht gevulde holligheden van het blad indringt. Hij nam eene proef, die zijn vermoeden bevestigde. Hij doopte, namelijk,

Digitized by Google

een boonenblad geheel in eene kom met water, en bragt dit onder de luchtpomp. Naar mate de lucht uitgepompt werd, ontwikkelden zich luchtbelletjes uit het blad, en wel uit het onderſte gedeelte. Na verloop van een half uur liet hij de lucht weder in, en op het oogenblik, als dezelve indrong, verloor de benedenſte oppervlakte de witachtige kleur, welke tot nu toe onveranderd was gebleven. Dezelve werd even groen als de bovenſte, en men bemerkte geen onderſcheid tusſchen de beide zijden. Hieruit blijkt dus, dat de witachtige kleur der benedenſte oppervlakte enkel van de in derzelver celachtig weefſel bevatte lucht ontſtaat. Bij de bladeren van andere gewasſen heeft hetzelfde plaats.

Na veelvuldige waarnemingen omtrent de ademhaling der planten, kwam DUTROCHET tot het beſluit, dat de met lucht gevulde holligheden der planten geene geheel op zichzelve ſtaande werktuigen zijn, maar ſlechts deelen van een voor de inademing beſtemd zamenſtel, dat zich onafgebroken over het ganſche gewas uitſtrekt. Dit blijkt onder anderen uit de volgende proeve. Hij nam een blad van de gele waterlelie, en doopte het in eene kom met water onder, maar liet het afgeſneden einde van den bladſteel buiten het water. Nu plaatſte hij de kom onder de luchtpomp, en maakte de ruimte luchtledig. Daar ontwikkelde zich geene lucht uit het water — aan de ingedoopte deelen van het blad vertoonde zich geene luchtbel. Na verloop van een kwartier uurs liet hij de lucht weder binnen, en het blad bleef aan de benedenzijde witachtig, gelijk te voren, ten bewijze, dat het de lucht, welke in den natuurlijken toeſtand de cellen vult, niet verloren had. Daarop herhaalde hij de proef met hetzelfde blad, maar ſtak het geheel onder water. Zoodra hij de lucht begon uit te pompen, zag hij luchtbellen in menigte aan het afgeſneden einde van den ſteel des blads zich ontwikkelen; doch op de oppervlakte van het blad vertoonden zich geene. Een kwartier daarna liet hij de lucht weder binnen, en oogenblikkelijk verdween de witachtig groene kleur van de

Digitized by Google

onderſte bladzijde. Dezelve werd binnen kort even groen als de bovenſte; hetgene daaraan is toe te ſchrijven, dat het cellenweeffel de lucht verloren had, en het water bij het weder toeſtroomen der lucht met geweld in hetzelve was ingedrongen.

Uit deze proefnemingen mag men beſluiten, dat in alle deelen der gewaſſen zekere holligheden gevonden worden, die met eene, aan de dampkringslucht gelijkende, uit zuurſtof en ſtikſtof beſtaande lucht gevuld zijn; met dit onderſcheid echter, dat de verhouding der beſtanddeelen van de dampkringslucht ſteeds dezelfde blijft, daar die in de planten afwisſelt. Doch daarin is ſteeds minder zuurſtof, dan in den dampkring, ten bewijze, dat de inwendige bewerktuiging der planten zuurſtof heeft ingezogen. Uit die proeven blijkt verder, dat deze inwendige lucht vooral tot inſtandhouding van de levensverrigtingen der gewaſſen, en dus van het leven zelve, volſtrekt noodig is. De planten ademen dus op gelijke wijze als de inſekten, zóó namelijk, dat de veerkrachtige, voor inademing of opneming geſchikte lucht alle derzelver deelen doordringt, terwijl dezelve bij volkomener ſchepſelen voornamelijk ſlechts in een enkel daartoe bewerktuigd gedeelte, de longen, tot onderhouding van het leven werkzaam is. Een aanmerkelijk onderſcheid tusſchen de ademhaling bij planten en dieren beſtaat echter hierin, dat de planten op tweederlei wijze, de dieren ſlechts op eenerlei wijze lucht verkrijgen. De dieren, ook de inſekten, bekomen alle lucht, die ze tot onderhouding des levens noodig hebben, uit den omringenden dampkring, middellijk, als de visſchen, of onmiddellijk, als de dieren, die in de lucht leven; de gewaſſen daarentegen trekken uit den dampkring ſlechts een gedeelte van hunne lucht — meerendeels bereiden zij die zelve in het celachtig weeffel, door middel van den invloed des lichts; en van daar komt het, dat men de planten zoó wel onder de luchtpomp, als door verſtikking, wanneer men ze in het donkere houdt, dooden kan.

Digitized by Google

VERHAAL VAN DE SCHIPBREUK VAN HET FRANSCHE KOOPVAARDIJSCHIP L'EOLE OP DE KUST VAN HET KAFFERSLAND, IN APRIL 1829.

„ Menschlievendheid en zucht voor het zeewezen zijn
„ aangeborene eigenschappen van den *Nederlander*. Aan die
„ eigenschappen te voldoen, is steeds zijn lust; hem er over
„ te onderhouden, altijd welkom. Als het dan pligt mag ge-
„ acht worden, het publiek, in de tegenwoordige omstandig-
„ heden, ook op eenige verscheidenheid van stoffe te vergas-
„ ten, dan voorzeker mag die, menschlievendheid en het zee-
„ wezen betreffende, het eerst in aanmerking komen. Wij heb-
„ ben hierom gemeend, onzen lezers geene ondienst te doen,
„ met hun een hier en daar eenigzins bekort verhaal mede te
„ deelen, dat wij met genoegen in de laatst aangekomene
„ *Javasche* Couranten lazen. Wij zeggen met genoegen,
„ omdat hetzelve een bewijs oplevert, dat de *Nederlandsche*
„ hulpvaardigheid en menschlievendheid ook in de *Afrikaan-*
„ *sche* woestijnen haren weldadigen invloed uitoefenen (*)."

* * *

In den laten avond van den 30sten Maart 1829 ligtte het schip *l'Eole*, na op het eiland *Bourbon* bevracht te zijn, van daar het anker, om de terugreis naar *Bourdeaux* aan te nemen. Weêr en wind lieten dien nacht en gedurende de volgende acht dagen niets te wenschen over, en de schepelingen verblijdden zich in het vooruitzigt op eene voorspoedige reis.

Den 9den April, echter, verflauwde deze verwachting niet weinig. Er kwam eensklaps een zwaar onweder op. Eene hooge zee en een sterke tegenwind waren er de voorteekenen van. De lucht, tot hiertoe zuiver en helder, werd beneveld; donkere wolken pakten zich twee dagen lang te zamen, en dreigden ieder oogenblik eene uitbarsting. Hevig werd het schip door stormvlagen getéisterd.

In den zoo noodlottigen nacht van den 11den veranderde

(*) De redactie der *Javasche* Courant heeft dit verhaal getrokken uit een werkje, getiteld: *Relation du naufrage du navire Français l'Eole sur la côte de la Caffrerie en Avril* 1829, enz. door eenige ontkomene schepelingen van hetzelve geschreven, en aan de *Kaap de Goede Hoop* in het licht gegeven.

Digitized by Google

de ſtorm in een' volſlagen orkaan. Ten 4 ure in den ochtend viel een ſlagregen ſtroomswijze neder; de duisternis nam zoodanig toe, dat men bijkans niets voor zich heen kon zien, en ſcheen nog akeliger door de flikkeringen van den bliksem, die zich van tijd tot tijd aan den gezigteinder vertoonden. Onverhoeds bekomt het ſchip een' hevigen ſtoot, die ons het verſchrikkelijke nieuws aankondigt, dat wij op roſſen geraakt zijn. Een tweede ſtoot, heviger nog dan de eerſte, volgde onmiddellijk, verbrijzelde ons roer, en deed ons dwars voor de golven komen. De ontſteltenis is algemeen, en eenparig is de kreet: *Wij zijn verloren!* De Kapitein, de tweede en derde Officier, allen waren op het dek, om onzen treurigen toeſtand perſoonlijk op te nemen. Het ſchip lag over zijde; men kon zich naauwelijks op het dek ſtaande houden; de golven ſloegen geweldig tegen den buik van het ſchip. De timmerman, die bevel had gekregen om de masten te kappen, en die reeds werkelijk de bijl in de hand had, werd door eene golf omvergeworpen; hij had de tegenwoordigheid van geest, om zich met beide handen vast te grijpen; door deze beweging ontglipte hem echter de bijl. De jonge tweede Luitenant en eenige matroſen vlogen nu in het want, om het los te kappen; dit gelukte hun. De masten, been en weer geſlingerd, kraakten, en ſloegen met een ontzettend geweld over boord. De Kapitein had intusſchen de boot doen uitzetten; doch dezelve kon onmogelijk zee houwen. Onze ſloep was in het eerſte oogenblik reeds weggerukt. Wij waren allen wanhopig. De tweede Luitenant, die zijne bedaardheid niet verloren had, poogde te vergeefs de manſchap te raden. Hij wilde, dat eenigen hunner, goede zwemmers, met een touw in zee zouden ſpringen, eene rots beklimmen, en op die wijze zouden trachten al de manſchap te redden. Maar raad noch bevel werden gehoord; ieder was ſlechts op zelfbehoud bedacht. Eene nieuwe golf neemt met ongelooflijke kracht het ſchip op en voert het van de rots af, maar laat het op nieuw zoo hevig op dezelve nederſtorten, dat alles uit elkander geruk en verbrijzeld wordt. Een algemeene kreet der wanhoop gaat op; — men hoort vervolgens geene enkele ſtem meer; — ſchip en manſchap zijn door de golven bedolven. Acht perſonen alleen waren gelukkig genoeg geweest, om zich aan drijvende ſtukken hout vast te klemmen en den dood te ontkomen. Na veel gevaar te hebben doorgeſtaan, en deels

zwaar gekwetst, werden zij, de een voor, de ander na, op het onherbergzame ſtrand geworpen, waar hen andere gevaren verbeidden.

De equipagie der *Eole* had uit twintig man beſtaan. Twaalf waren er dus in de golven omgekomen, onder welk getal de Kapitein, VIDET genaamd, zich bevond. Men had hem in de ſloep gezien, die op zekeren afſtand op het ſtrand geſmeten was. Wij deden onderzoek, en vonden inderdaad zijn lijk in het zand onder de ſloep liggen.

Lang ſleepten wij onze gekwetſte en afgematte leden langs den oever voort, om onderzoek naar de manſchap en de goederen van het verongelukte ſchip te doen. Van de ſchepelingen vonden wij twee lijken; hier en daar lagen eenige kisten en koffers op het ſtrand, meerendeels van onzen Kapitein, bevattende onder anderen eenig ſchoon linnen en kleedingſtukken. Daar wij niet allen van dezelfde grootte waren, vielen deze ſtukken dengenen ten deel, dien ze paſten. Behalve LAFITTE, een paſſagier, die een' ſtroohoed buit maakte, en een matroos, die een vernist Chineesch houten hoedje bekwam, waren wij allen genoodzaakt, het hoofd met doeken te omwinden.

Zonderling genoeg uitgedost, ſtonden wij nu daar bij elkander, geheel beſluiteloos, wat verder te doen. De zon naderde reeds zoo zeer den gezigteinder, dat wij hoogſtens op nog drie uren dag konden rekenen. De ſtorm woedde heviger dan ooit; alles voorſpelde ons een' allertreurigſten nacht. Evenwel was de luſt tot levensbehoud, na zoo veel doorgeſtaan gevaar, zeer levendig.

LAFITTE maakte een einde aan dien ſtaat van weifeling. „Mijne vrienden," zeide hij, „hier aan het ſtrand kunnen wij den nacht niet doorbrengen; wij moeten eene ſchuilplaats opſporen. Wij weten niet, op welke kust wij ons bevinden, of dit land bewoond is, en of deszelfs bewoners Christenen of wilden zijn. Laten wij het onderzoeken. Met geduld en moed zullen wij gindſche hoogten wellicht kunnen beklimmen, en er, zoo al geene menſchen, misſchien eene bergkloof of een hol aantreffen, waarin wij den nacht veilig kunnen doorbrengen. Mogelijk wachten ons nog andere rampen en beproevingen! Wij kunnen ons niet afzonderlijk aan dezelve blootſtellen; dan bezwijken wij; maar wanneer wij vereenigd blijven, zullen wij ons misſchien kunnen redden. Eendragt maakt magt. Laten wij dus ſlechts één ligchaam zijn, door éénen geest

Digitized by Google

bezield. Zoo de dood ons wacht, laat hij ons allen dan met denzelfden slag treffen, en aan aller lijden op hetzelfde oogenblik een einde maken."

Deze krachtige woorden vonden ingang. Men nam den raad van den wakkeren LAFITTE aan. Wij maakten ons dan reisvaardig. Onze voorraad bestond uit eenige flesschen wijn en een klein aantal beschuiten, die in eene kist aangespoeld waren. Wij wapenden ons zoo goed doenlijk, en begaven ons naar het gebergte op weg. Ons gezelschap bestond uit de Heeren LAFITTE, MARCHET, eerste Luitenant, DUMARNAY, tweede Luitenant, MARCHAT, stuurmansleerling; benevens de matrozen EGRETEAU, SYLVAIN, FAYST en FOURAR. De oudste dezer geredde schepelingen was slechts 27 jaar.

Wij bevonden al ras, dat het onmogelijk was, de rotsachtige hoogte te beklimmen, volgden dus eene andere rigting, en ontdekten eene kloof, die ons een' doortogt naar de andere zijde van het gebergte verschafte.

Hier vertoonde zich voor ons oog een geheel ander gezigt, dan hetgeen wij achter ons hadden. Eene uitgestrekte landstreek, heuvels met liefelijk groen, en welige valleijen, vormden met den dorren oever en de woeste zee het treffendst contrast. Lang bleven wij ontroerd het veldspijt aanstaren, zonder zelfs in het verst verschiet te kunnen zien, of deze streek bewoond werd. Vragende zagen wij elkander aan; de een verwachtte van den ander' zijne gedachten over onzen toestand te vernemen. Nog stonden wij sprakeloos, toen de jonge MARCHET, die zich eenigzins verwijderd had, eensslags uitriep, dat hij, op tweehonderd schreden afstands, eene hut bespeurde. Offchoon onze staat de grootste voorzigtigheid gebood, besloten wij, onze schreden naar deze woning te rigten, en te onderzoeken, welke soort van wezens zich daarin ophielden, en wat wij van hen te wachten hadden. Na eenige inspanning waren wij de hut genaderd, die inderdaad het werk van menschen was en uit gevlochten riet was zamengesteld. Zij was echter ledig. Uit een, naar 't scheen, pas uitgedoofd vuur besloten wij, dat de bewoner niet lang vóór onze komst zijn verblijf moest verlaten hebben. De Heer LAFITTE ging het eerst binnen; allen volgden wij hem; maar de hut kon ons ter nauwernood allen bevatten. Bij de uitgedoofde asch lagen twee afgekloven beenen, waaraan men nog vleesch be-

Digitized by Google

ſpeurde. Dit gezigt maakte op allen een' zeer onaangenamen indruk. Wat zou er van ons worden, zoo wij in handen van onmenſchelijke wilden waren vervallen, wier slagtoffers wij, uit hoofde van ons gering aantal, ontwijfelbaar moesten worden? De duisternis en de onzekerheid lieten ons echter geene andere keuze over, dan te wagen, den nacht in de hut door te brengen. Wij ſchikten ons naar de omſtandigheden, maar genoten weinig rust, in evenredigheid der doorgeſtane vermoeijenisſen; welligt werd ons die door den angst benomen.

Na verloop van twaalf pijnlijke uren brak eindelijk de dag weder aan. Door middel van onzen kleinen voorraad eenigermate verkwikt zijnde, draalden wij niet met het voortzetten onzer naſporingen. Wij kruisten eenigen tijd heen en weder, ſteeds de helling der vallei volgende; eindelijk troffen wij een ſtuk lands aan, dat ons bebouwd ſcheen. Dit gezigt verlevendigde onze hoop van beſchaafde menſchen te zullen ontmoeten. Wij vervolgden onzen weg. Een' heuvel overtrekkende, zagen wij, op een' tamelijk verren afſtand, een' dikken rook opgaan, en hoorden te gelijker tijd een doordringende kreet. Naar den kant, van waar dit geluid kwam, heenziende, beſpeurden wij eenige geheel naakte zwarten, die onder een ijsſelijk gegil de vlugt namen naar de plek, waar wij den rook hadden zien opgaan.

Wij beſloten, het gevolg mogt zijn wat het wilde, ons naar die zelfde plaats te ſpoeden, en volgden het ſpoor der vlugtende wilden. Daar de weg nog al gaanbaar was, bereikten wij na verloop van een half uur onze beſtemming.

Het eerst vielen ons eenige cirkelvormige hutten in het oog; vervolgens een geheele troep zwarten, die voor den ingang van een boschje geſchaard ſtonden, en ons ſchenen af te wachten. Zij waren groot en welgemaakt; elk had een dierenhuid als mantel om; in hunne linkerhand hielden zij eenige werpſpiesen, en rustten met de regterhand op eene knods. Hunne vrouwen en kinderen (op dezelfde wijze uitgedost) bevonden zich achter hen. Deze houding voorſpelde ons niets goeds; wij oordeelden het dan ook raadzaam, hun eenige vredelievende teekens te geven. Te dien einde vertoonde een onzer hun een' witten doek, aan een' tak gebonden, waarop vijf wilden naar ons toe kwamen. Het waren groote, geſpierde mannen, die ons ſtoutmoedig onder de oogen zagen en eene ons onbekende taal ſprakken. Een

Digitized by Google

hunner ſprak zeer levendig en maakte veel bewegingen. Geduldig hoorden wij hem aan. Toen hij geëindigd had, reikten wij hem allen de hand, ten teeken van vriendſchap. Dit werd ook als zoodanig opgenomen; want vijandigheid en achterdocht maakten bij hen plaats voor vriendſchapsbetuigingen en eene gemeenzaamheid, die al ſpoedig zoo verre ging, dat een der afgezanten er geene gewetenszaak van maakte, den Heer LAFITTE van een' gouden ring te bevrijden en hem tevens zijnen ſtroohoed af te nemen. Anderen onzer ging het niet beter, makende zij alles prijs, wat hunne gading was. Zij gaven hunne vreugd hierover door luid geſchater te kennen.

Zij bragten ons vervolgens naar hunne landgenooten. Toen zij hun verſlag wegens de ontmoeting aan het hoofd van den troep geëindigd hadden, gaf deze een teeken aan zijne onderhoorigen, die ons nu mede kwamen bezigtigen en betasten. Zij waren luidruchtig, maar evenwel vriendſchappelijk. Zij ſchenen ons te vragen, van waar wij kwamen. Als antwoord wezen wij naar den zeekant. Terſtond beduidden zij ons, hen derwaarts te volgen. Langs een' veel gemakkelijker en korter weg voerden zij ons derwaarts. Hunne vreugde ging alle beſchrijving te boven, toen zij het ſtrand met allerlei voorwerpen, van het verbrijzelde ſchip afkomſtig, bedekt zagen. Loffelijker gewoonte, beſteedden zij bijkans den geheelen dag met het verzamelen van alles, wat hun aanſtond.

Inmiddels waren wij naar de hutten teruggekeerd, legden daar een goed vuur aan, om onze kleederen te droogen, zagen onzen voorraad eens na, en kropen, daar de avond begon te vallen, met toeſtemming eener oude vrouw, in eene der hutten, die waarſchijnlijk haar behoorde. Wij kropen, in den volſten zin des woords, in deze hut; want de ingang er van was naauwelijks twee voet hoog. Na achtenveertig uren de grootſte vermoeijenis, droefheid en angst te hebben doorgeſtaan, legden wij ons neder, en al zeer ſpoedig drukte een verkwikkende ſlaap onze matte oogleden toe. Onze rust was echter niet van langen duur. Omſtreeks middernacht werden wij geſtoord door een bezoek, dat ons lang niet aangenaam was, en den moedigſten onzer ſchrik aanjoeg. Wij zagen namelijk eenige wilden, met pijlen gewapend, een voor een, de hut inkruipen. Zij legerden zich rondom het vuur, ſtaken hunnen tabak aan, en voerden intusſchen eene hevige woordenwisſeling. Wij ſchenen er het

Digitized by Google

voorwerp van te zijn; althans zij wezen gestadig op ons, en zagen ons daarbij met een gelaat aan, hetwelk ons niet veel goeds beloofde. — Ieder, die zich in onzen toestand kan verplaatsen, zal ligt begrijpen, dat wij te midden van zulk een lastig gezelschap weinig sliepen. Onze vrees was echter ongegrond; — de bezoekers verlieten ons bij het aanbreken van den dag, zonder zich het minste kwaad tegen ons te hebben veroorloofd.

De zon had reeds een gedeelte van hare loopbaan afgelegd, toen wij de hut verlieten. De wilden hadden zich weder naar het strand begeven. Wij volgden hen, ten einde ons, zoo mogelijk, van nog eenige eetwaren, die wellig konden aangespoeld zijn, meester te maken. Wij slaagden hierin naar wensch, en des avonds kwamen wij met een' goeden voorraad te huis. Vóór het donker werd, vergastten zich onze magen op een goed deel van denzelven; waarna wij ons, even als den vorigen nacht, in de hut ter ruste leiden.

't Ging evenwel niet beter dan dien vorigen keer. Al spoedig werden wij door de komst van een zwintigtal gewapende wilden gewekt, die zich zeer luidruchtig in ons verblijf vestigden. Nadat zij gedurende een' geruimen tijd als 't ware den twist van den vorigen nacht hadden voortgezet, wikkelden zij zich in hunne dierenhuiden en sliepen zachtkens in. Hierdoor zagen wij ons in de gelegenheid gesteld, om hun voorbeeld te volgen. Vóór het aanbreken van den ochtend hervatteden zij hun onderhoud met dezelfde levendigheid, zonder dat wij er iets van begrepen. Toen het dag was geworden, verlieten zij ons, op vijf na. Wij geloofden, dat deze ons moesten bewaken, zoodat wij de hut niet durfden verlaten. Toen dit een onzer, na geruimen tijd, waagde, werd hij niet in het minste weêrhouden; wij volgden hem toen allen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

ST. SIMONISMUS EN CHRISTENDOM. (*)

ST. SIMON verbreidde alleen een begrip; zijne Discipelen hebben er eene eerdienst van gemaakt; zij zeggen: *De Christelijke Godsdienst dient niet meer voor ons, dewijl zij het ligchaam aan de ziel opoffert.*

In *Parijs* predikt de nieuwe sekte der *St. Simonisten* op stel-

(*) Overgenomen uit de *Allgemeine Kirchen-Zeitung*, Nos.

Digitized by Google

liger toon, dat de tijd van het Christendom voorbij is; dat een nieuwe tijd aangebroken is; dat eene nieuwe Godsdienst zich boven het graf van de veronderde moet verheffen, en de menschheid tot die hoogte van volkomenheid brengen, welke boven het bereik van het Christendom is.

De schrijver van dit opstel erkent, dat bij hem het Christendom grondsteen en toppunt van geluk is. Maar hij veracht niet, wat zich elders als geestkracht en beweging voordoet, welk eenen naam het ook drage; want hij weet, dat het eenigermate van een inwendig aanvangspunt moet zijn uitgegaan. En dit is heilig; want het behoort niet tot den eindigen mensch, maar tot Gods geest, die in de menschen werkt.

Wanneer wij overwegen, welke ongerijmde en alle ware godsdienstigheid diep beleedigende *mysteriën* aan een volk, dat met gezonden en levendigen zin voor regt en waarheid is toegerust, als Christendom gepredikt worden door eene bende van rondsluipende duisterlingen, dan behoeft het ons niet te bevreemden, dat, nadat een afschuwelijk logenmasker met den naam des Christendoms pronkte, nu juist dit wordt aangevallen door menschen, wien het in zijne reinheid nog nooit is verschenen. Wie in zulk een geval openlijk als vijand optreedt, is deze het rijk van CHRISTUS en de waarheid niet nader, dan de logenprediker, die zich achter deszelfs naam verschuilt? Behalve deze logenprofeten, heeft het Christendom nog éénen eigenlijken vijand, namelijk de geestelijk trage lauwheid, de op vermaardheid azende algemeene gezindheid, welke zich op hare levenswijsheid nog al iets laat voorstaan, terwijl zij, tot de dieren zich verlagende, met een dierlijk, hoewel menschelijk verfijnd genot, zich weet te voldoen, en al het overige, het ware leven in den geest, als eene verontrustende herfenschim, verre van zich houdt.

Die *St. Simonisten* zijn intusschen ons als tegenstanders welkom; want zij zijn zelfs in hunne vijandschap aan het Christendom dienstbaar, *in zoo verre zij opregt voor de waarheid leven*, en zij zullen ijverige bevorderaars en belijders

---

23, 24. Febr. 1831. Niet onbelangrijk ook voor ons Publiek, bij de verschillende oordeelvellingen over de leer der *St. Simonisten*; waarbij men echter niet aan het gespuis behoeft te denken, hetwelk thans, onder derzelver dekmantel, het ligtzinnig *Parijs* tracht te beroeren. — *Vert.*

Digitized by Google

van het Christendom zijn, wanneer zij zullen hebben leeren kennen, wat Christendom is.

Wij willen nu eenige bewijzen leveren, hoezeer de *St. Simonisten* het Christendom verkeerd verstaan.

De *St. Simonisten* werpen het Christendom voor, dat het zich niet tot het denkbeeld, *God alleen alles* (*), verheven heeft; dat er in het Christendom een niet te scheiden strijd plaats heeft tusschen het booze en goede, tusschen het door de zonde tot in den grond bedorven vleesch en tusschen den geest, tusschen Satan en God, tusschen het boos en goed beginsel; en dat in het leerstuk der eeuwige verdoemenis van een deel der schepselen eene verschrikkelijke, gedurende het eeuwige bestaan altijd blijvende en nimmer eindigende scheiding, den God der magt, der liefde en waarheid hoont.

Dat het aangevoerde eene teekening bevat niet van het ware, maar van het door donker misverstand zeer mismaakte Christendom, willen wij dadelijk aanwijzen; maar vooraf zien, wat de *St. Simonisten* in de plaats van de, naar hun voorgeven verouderde en voor het vervolg onbruikbare, Christelijke leer als heilaanbrengende waarheid stellen.

Volgens hun gevoelen, is God niet enkel geest, maar geest en stof te gelijk, en is derhalve niet alleen het geestelijke, maar ook het zinnelijke, stoffelijke leven onmiddelijk heilig. Het ganssche leven is een voortgaan van volmaking tot volmaking, en op den weg der volksvlijt ligt het geluk der menschen.

Volgens de Christelijke leer, is God enkel geest. Maar de leer, dat al het stoffelijk leven op zichzelf verwerpelijk is, is niet Christelijk. Uitdrukkelijk bestrijdt PAULUS het bijgeloof der door een onrein geweten verduisterde logenredenaars, welke het huwelijk en het vrije gebruik der spijzen tot zonde willen maken, met de woorden: *All het van God geschapene is goed, en niets verwerpelijk, dat met dankzegging ontvangen wordt; want het wordt geheiligd door Gods woord en het gebed.*

Niet verwerpelijk zijn op zichzelve de natuurlijke dingen, zoo als oude en nieuwe onchristelijke duisterlingen toegeven; maar ook niet op zichzelve, niet onmiddelijk heilig, zoo als de *St. Simonisten* leeren, maar zij worden geheiligd door den geest. Even zoo is het gelegen met den arbeid;

(*) *Zur Idee der Einheit und Allheit Gottes.*

Digitized by Google

arbeid en werk met de handen, *wat goed is*, zegt dezelfde Apostel, *opdat gij den behoeftigen iets kunt geven.*

Geen *St. Simonist* zal toch beweren, dat de arbeid ook van den genen heilig is, die denzelven als middel bezigt, om schandelijke lusten te boeten, of schat op schat te hoopen, terwijl hij zijn' medemensch gebrek laat lijden. Zoo is dan de volksvlijt, deze nieuwe Godin der wereld, niet heilig op zichzelve, maar kan alleen geheiligd worden door den geest, die leven geeft. Het duistere bijgeloof veroordeelt al het ligchamelijke. Het *St. Simonismus* wil alles op zichzelve heilig noemen. Doch het Christendom stelt den geest boven alles, om alles te heiligen door den geest.

Wanneer de *St. Simonisten* tegenwerpen, dat CHRISTUS, zoo als de oorspronkelijke bronnen der Openbaring luiden, uitdrukkelijk gebiedt, het vleesch, de wereld, het tijdelijk leven te verloochenen en te verlaten, zoo antwoorden wij hun, dat zij juist hetzelfde leeren, wanneer zij prediken tegen het uitsluitend belang van persoon, familie en vaderland. CHRISTUS gebiedt niet naar de woestijn te vlieden of het ligchaam te pijnigen en te dooden, maar voor de menschen openlijk op te treden, en de waarheid te betuigen, offchoon ook het leven daarmede gemoeid moge zijn. Datzelfde leeren ook de *St. Simonisten*; zij leeren het in overeenstemming met het Christendom en in tegenspraak met hunne eigene *theorie*. Want zij zouden zichzelven meer gelijk blijven, indien zij niet het ligchamelijk leven, het stoffelijk bestaan opofferden aan het geestelijke, terwijl zij het stoffelijke bij het geestelijke niet achter- maar daarmede gelijkstellen.

Het Christendom daarentegen, in deszelfs gebod van de verloochening der wereld, leert, als wij het maar goed begrijpen, niets anders, dan het stoffelijke bestaan te stellen beneden het geestelijke, en het natuurlijke leven te heiligen door den geest.

De *St. Simonisten* werpen het Christendom tegen, dat in hetzelve eene verdeeldheid van bestaan, een strijd tusschen vleesch en geest onophoudelijk door de oneindigheid henen voortduurt. Zij vinden het einde van dien strijd, die, volgens hen, de eenheid en alheid (*) Gods wegneemt, in de

(*) Deze uitdrukking behouden wij, ook in het vervolg. Er schijnt bedoeld te worden, *dat God alleen alles is.* Het is een *heilig duister.* Wij laten het dus voor hetgeen het is. — *Vert.*

Digitized by Google

leer, dat God niet enkel geest, maar geest en ſtof te gelijk is.

Doch wij vragen den *St. Simonisten*, of met het aannemen van het ongerijmde leerſtuk, *dat God te gelijk geest en ſtof is*, ook de ſtrijd weggenomen is, welke werkelijk plaats grijpt tusſchen vleesch en geest, en over het algemeen elke ſtrijd, die in de wereld gevoerd wordt? Vindt niet ieder van ons in zich zinnelijke en van zelve opkomende begeerten, welke den geest der Goddelijke wetten en der algemeene liefde wederſtaan? Hebben de *St. Simonisten* zelve niet krijg te voeren met het eigenbelang, om het even of dat in henzelven woelt, of in anderen?

Dezen ſtrijd wil ons het Christendom niet verbergen, maar belooft ons het ophouden van dien ſtrijd, die eens voor al onloochenbare daadzaak is, daardoor, dat de geest het vleesch overwinne, dat is, aan zich onderwerpe; want het leven kan alleen geheiligd worden door den geest. Het belooft eenen tijd, waarin God, die enkel geest is, alles zal zijn in allen, dat is: waarin alle leven geheiligd wordt daardoor, dat de geest het doordringt en vervult.

Niet in eene vermenging, niet in de gelijkſtelling van vleesch en geest, maar in ondergeſchiktheid van het vleesch aan den geest, wijst het Christendom aan vrede en heil en leven. Het vleesch, de ſtof is het vergankelijke, veranderlijke; zonder geest is het vleesch dood; God, die enkel geest is, is het leven; CHRISTUS noemt de vleeſchelijke menſchen, wien de volheid des geestes nog niet is gegeven, *de dooden*. De geest is de vormende, ſcheppende kracht. God is enkel geest, en deze geest geſtadig verlosſende en opwekkende, om de dooden tot het leven te brengen. Juist in dat indringen van het leven in het doode ligt voor onze menſchelijke bewustheid de ſtrijd. Doch het is, volgens de Christelijke Openbaring, een zegevierende ſtrijd; want wij worden door den geest verlicht, van den eenen trap tot den anderen, tot dat God voor ons alles in alles is.

Dit wederlegt de beſchuldiging, welke de *St. Simonisten* tegen het Christendom aanvoeren, dat het zich niet verheven heeft tot het denkbeeld van Gods eenheid en alheid. Het wederlegt ook de beſchuldiging, dat het eene Godsdienst van ſtilſtand is. Het Christendom leert eene voortgaande verlichting der menſchen door den geest Gods. Het belooft den wasdom der menſchen tot Goddelijke volwasſenheid; terwijl

Digitized by Google

zij, bij wederkeerige erkentenis, als leden van één ligchaam zamenwerken, de verscheidenlijk toegedeelde gaven des geestes onderling aanvullen, en, in kinderlijk vertrouwen op den Vader, Hem om hulp smeeken, om den geest, dien zij noodig hebben.

Door hetgeen gezegd is, is reeds wederlegd, wat de *St. Simonisten* tegen het Christendom, ten opzigte van den zondeval en de erfzonde, aanmerken, dat namelijk naar dat leerstuk het menschelijk leven niets oplevert dan het troostelooze denkbeeld van de verlorene oorspronkelijke zaligheid, welke bestond in de ledigheid van Paradijsbewoners, en van het boeten voor de zonde door zweet en arbeid. De *St. Simonisten* herinneren daartegen met regt, dat wij den arbeid niet als vloek, maar als zegen der menschheid ons moeten voorstellen.

Hetgeen hierboven gezegd is, bewijst, dat de *St. Simonisten* hier niet de zuivere Christelijke leer, maar eene uit misverstand voortgesprotene dogmatische voorstelling bestrijden. De leer van de erfzonde stelt, zoo als uit de H. Schrift kan bewezen worden, niets meer voor, dan het onvermogen des menschen, om met zijn bestaan, met God en zichzelven verzoend, en zalig te worden, zonder hoogere, opvoedende, tusschenbeiden komende, van ongeschiktheid en blindheid verlossende hulp van God. Zoo als in de natuurlijke wereld de kinderen niet bestaan kunnen zonder zorg der ouders, zoo vermogen wij ook in het rijk des geestes niets zonder eene tusschenbeiden komende verzorging van geestelijke opvoeding en verlossing uit de duisternis.

Hetgeen de *St. Simonisten* verder beweren, dat namelijk het Jodendom even zoo min als het Christendom zich heeft kunnen verheffen tot het denkbeeld van Gods eenheid en alheid, daar beide een Satan, een volstrekt boos beginsel aannemen, als in strijd met God, het volstrekt goede beginsel, verraadt diepe onkunde omtrent de leerstellingen van de Katholijke kerk, daar het aannemen van een volstrekt boos beginsel reeds ten tijde van MANICHAEUS als onchristelijk verworpen is.

In hetgeen zij, ten derde, beweren, dat de leer der eeuwige verdoemenis van een deel der schepselen den God der magt, liefde en waarheid en zijnen heiligen wil hoont, daar Hij ons allen tot geluk geschapen heeft, stemmen wij gaarne met de *St. Simonisten* overeen. Maar wij vragen hun: Is dat

Digitized by Google

leer van CHRISTUS, zuiver Evangelische leer? Of is het ook niet een deel van hetgeen het duister misverstand heeft uitgebroeid?

De *St. Simonisten* zullen ons zekerlijk toevoegen: Niet alleen de Katholijke en Griekſche, maar ook de verſchillende afdeelingen der Protestantſche kerk houden zich aan dat leerſtuk.

Wij geven toe, dat in de nu driehonderdjarige geloofsbelijdenisſen der Protestanten dit leerſtuk voorkomt. Maar hetgeen de *St. Simonisten* tegen het Christendom aanvoeren, dat het eene Godsdienst van ſtilſtand is, wordt volkomen wederlegd door het leven der Protestantſche kerk, hetwelk zij niet ſchijnen te kennen. Even als het Christelijk leven in de eerſte eeuwen een leven daarſtelde, ontwikkeling der kennis van de Christelijke Openbaring, — hoewel dit leven ſpoedig ketens ontvangen heeft van eene onchristelijke geestelijke overheerſching — even zoo is het Protestantismus terugkeering tot de vrijheid van het geestelijk leven. Maar deze vrijheid beſtaat niet in losrukking van den grond, wortel en ſtam, maar in voortgaand leven op denzelfden grond, door denzelfden wortel en aan denzelfden ſtam.

De *St. Simonisten* werpen het Protestantismus tegen, dat het door zijne terugkeering tot de onvolkomenheid van het begin, door zijne ſcheiding van het Katholicismus, hetwelk de voleinding van het Christendom daarſtelt, aan het Christendom het karakter van eenheid ontneemt, en dat het niet in ſtaat is, ééne algemeene Godsvereering te voorſchijn te brengen.

Deze beſchuldiging wordt juist daardoor wederlegd, dat het Protestantismus niet is blijven ſtaan op den trap van geestelijke beſchaving, welke het in zijne nu drie eeuwen oude geloofsbelijdenisſen vertoonde; dat er een aanhoudende ſtrijd, zoo als in de eerſte tijden van het jeugdige Christendom, ook nu gevoerd wordt; dat uit dien ſtrijd altijd helderder kennis van de eeuwige, heilaanbrengende waarheid is voortgekomen; dat de ware eenheid der kerk telkens duidelijker erkend wordt, namelijk de eenigheid in den geest, die ons in het hoofd, CHRISTUS, aanwijst het punt onzer volharding en vereeniging. Eene andere dan deze echte, innerlijke, geestelijke eenheid heeft ſedert het ontſtaan van het Christendom nooit plaats gevonden; want uiterlijk was de kerk nooit volkomen één. Reeds ten tijde der Apostelen waren er ver-

Digitized by Google

deeldheden; onder de op hen volgende Bisschoppen vermenigvuldigden zich dezelve, tot dat twee groote scheuringen de Christenheid in eene Roomsche en Griekse kerk verdeelden. Wat kon ook eene uiterlijke eenheid zijn? Wat anders, dan een dood, gedwongen verstijven van het leven? Juist het zoeken van eenheid in het uitwendige was altijd de vijand der ware geestelijke eenheid.

Dat slechts in het werkzame leven des geestes onze opleiding tot één geloof, tot erkentenis der eenige, eeuwige waarheid kan plaats hebben, is door de Apostelen duidelijk geleerd. Wij kennen dus den *St. Simonisten* gaarne de verdienste toe, dat zij, *in zoo verre als zij eene werking van Gods geest op den menschelijken gelooven, en in het vertrouwen op deze Goddelijke werking voor de waarheid strijden*, meer tot Christelijke eenheid bijdragen en beter in den geest des Christendoms leven, dan velen der ijverende Naamchristenen. Zij erkennen toch CHRISTUS als Godsgezant, en tegelijk, dat het menschelijk geslacht een' grooten stap tot zijne volmaking met hulp van het Christendom gedaan heeft.

Dewijl zij nu dit toegeven, hoe kunnen zij dan toch beweren, dat de werking van het Christendom nu haar einde heeft bereikt, en dat het onvoldoende en onbruikbaar geworden is, om de menschheid verder te brengen, vóór dat zij het Christendom alleen maar in zijne oorspronkelijke bronnen leerden kennen?

Het gebrek aan die kennis hebben wij hun aangewezen.

De openbare geregtigheid veroordeelt niet, zonder zich met de toedragt der zaak bekend te maken; en zij, die eene nieuwe, heilaanbrengende Godsdienst, eene hoogere en heiligere dan alle vorigen, verkondigen, willen *zij* op zulk eene onregtvaardigheid bouwen?

Door het oog te slaan in de Schriften der Openbaring, zouden zij zich overtuigen, dat JEZUS CHRISTUS de allerbelangrijkste verborgenheid, welke tot op Hem aan de wereld was onbekend gebleven, heeft aan het licht gebragt; namelijk: dat alle menschen tot het deelgenootschap aan de Goddelijke natuur geroepen zijn; dat de menschen tot dezelfde volkomene eenheid met God, even als Hij, geraken kunnen; dat zij allen den toegang hebben tot den Vader; dat God allen uit hunne oorspronkelijke blindheid, onwetendheid, uit het ongeloof, waarin zij beginnen, wil verlossen, en zich over allen erbarmen; dat zij, aan Hem, den eeniggebo-

Digitized by Google

ren Zoon van God, naar den geest gelijk, kinderen zullen worden door dien zelfden geest, zoodat God alles in allen zal zijn.

Deze verklaringen van CHRISTUS, welke bij herhaling op veelerlei wijzen voorkomen het geheele Evangelie door, wederleggen niet alleen de beschuldiging, dat het Christendom zich niet tot het denkbeeld van Gods eenheid en alheid heeft verheven, en toonen niet slechts aan, hoe onchristelijk het leerstuk is der eindelooze verdoemenis van een gedeelte der schepselen, wat reeds in de negende eeuw door SCOTUS ERIGENA voortreffelijk is bewezen, en dat in de verlichte Protestantsche kerk thans aan geen twijfel meer onderworpen is; maar zij bewijzen ook tegelijk, dat het groote ontwerp des Christendoms nog lang niet beschouwd moet worden als op aarde bereikt. Want het is een ontwerp van oneindigen duur, juist omdat het tot grond heeft het oneindige voortstreven der menschheid tot Goddelijke volwassenheid.

Daarom is ook voor ons het Christendom het toppunt van alle Openbaring. Daarom kan het nooit zijn, dat dezelve voor eene andere Godsdienst moet wijken: want het is en blijft de eeuwige grond voor de eindelooze ontwikkeling van het menschelijk geslacht.

Nadat JEZUS die heerlijke verborgenheid in het licht heeft gesteld, dat het doel voor de menschheid haar eensworden met God is, zegt Hij met volle regt: *Ik heb u nog veel te zeggen, doch gij kunt het nog niet dragen. Maar de geest zal u in alle waarheid leiden, en zal het van het mijne nemen.*

In die Openbaring is ook reeds werkelijk gegeven, wat de menschelijke geest, door werking van den Goddelijken geest, ooit kan vatten. Daarom erkennen wij, dat wij het alles uit de Openbaring van CHRISTUS ontleenen; want iedere nieuwe ontdekking in het gebied des geestelijken levens is bijna enkel herinnering van hetgeen door CHRISTUS reeds gezegd en in zijne Openbaring begrepen is. Doch is op diezelfde woorden tevens gegrond ons geloof aan voortgaande verlichting.

Zekerlijk hebben de meeste Godgeleerden ons het Christendom niet van deze zijde voorgesteld, maar ons datgene, als hoofdsom der Christelijke Openbaring, willen opdringen, wat hun bijzonder begrip van dezelve vatten kon. Verklarende al het andere voor ketterij, zetteden zij alzoo aan de

Digitized by Google

werkingen des verlichtenden geestes grenzen, en ſtelden hunnen eigen' geest als ſcheidsmuur en niet te overſchrijden grens tusſchen ons en het Christendom. Vandaar is het gekomen, dat niet alleen in het Katholicismus, maar ook in het Protestantismus, waar dit door averegtſche Hervormers met zichzelve in tweeſtrijd geraakte, ieder, die zich niet, in voorgeſchrevene leerbegrippen, onder het geestelijke, voorwaar onchristelijke, juk voegen kon, meer of minder van de Christelijke kerk vervreemd werd; zoodat wij juist de verlichtſte, de meest geroemde onzer dichters, kunſtenaars en geleerden moesten zien buiten gemeenſchap van het Christelijk geloof. (*)

Doch in het echte Protestantismus, of liever in het levendige Christendom, geldt voor den geest, in welken de vrijheid is, geen menſchelijke grens of bepaling. De Hervorming der 16de eeuw heeft geen ſtilſtand des geestes willen daarſtellen. De ontwikkeling van het menſchelijk geſlacht moge eens hare tijden van ſchijnbaren ſtilſtand en rust, ja zelfs van teruggang hebben, zoo als ook in den winterſchen rusttijd der natuur een terugtreden der levensſappen, een uiterlijk verſtijven is waar te nemen; dan die rust is geen dood, maar ſlechts ſtille bereiding van nieuwe krachten. Ook de kerk heeft hare tijden van ſtilſtand en teruggang gehad; doch zij is zelfs dán niet blijven ſtaan, maar vooruitgegaan. Wie zich wil bekend maken met de verbetering, welke het Christendom door den arbeid van verlichte Godgeleerden in onze tijden heeft aangewonnen, die zal erkennen, dat de grond, CHRISTUS, ja wel altijd één en dezelfde is en blijft, maar dat ons bouwen op denzelven altijd voortgaande is; dat de door CHRISTUS bekendgemaakte blijde boodſchap reeds door de Apostelen, door uitlegging en wijziging naar de behoeften der hen omringende menſchen, eene opgroeijende houding ontving; en dat de uitlegging en toepaſſing op het leven nooit behoeft op te houden, maar voortgaan moet, juist dewijl de grond — het oorſpronkelijke woord — een levendige, eeuwige is; dewijl, naar de belofte van CHRISTUS, de leerende geest van God, overal in zijne kerk werkende, tot het ééne eeuwige doel voert; dewijl het ware

(*) Het is de *Duitſcher*, die dit zegt. Hierop zal ook bij dat volk gewis het een en ander zijn af te dingen. Het ſchijnt eenigzins de taal van gevoeligheid te zijn. — *Vert.*

Digitized by Google

Christendom geen dood, maar een levend gebouw is, in hetwelk levende steenen gebouwd worden tot een Godshuis, en, in geestelijk verband, als leden van één ligchaam, wederkeerig elkander te gemoet komende en dienende, een iegelijk naar de gave, die hem geschonken is, door den aan allen gemeenschappelijken geest, in toenemenden wasdom zich zetten tot daarstelling der Goddelijke grootte.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

IETS OVER MEIBOOMEN.

Weledel Heer!

Eenigen tijd nadat ik in het Mengelwerk der *Vad. Letteroef.* No. XIV. voor 1831. het artikel, betiteld: *Geschiedenis der Vrijheidsboomen*, gelezen had, vond ik in G. VAN LOON's *Beschrijving der Nederlandsche Historiepenningen* gewag gemaakt, niet juist van Vrijheids-, maar van Meiboomen. Dit bragt mij het vroeger gelezene, waarvan ik hier boven sprak, weder voor den geest. Ik nam het No. nog eens in handen; en, het genoemde artikel met het door VAN LOON verhaalde vergelijkende, vond ik, dat er alleen in de noot onderaan bl. 675 iets van *Holland* gezegd wordt; en meende ik daarom, dat het wellig aan ons publiek niet onaangenaam zoude wezen, de leemte, in het, naar allen schijn uit het *Fransch* vertaalde, stukje (de noot is geteekend *Vert.*) overgebleven, aangevuld te zien. Hiertoe strekke hetgeen volgt, indien het u de moeite waardig mogt schijnen, dit geschrift in een of ander volgend No. van uw geacht Tijdschrift over te nemen.

Lang vóór dat bij de *Franschen* het denkbeeld was opgekomen, om de Meiboomen, welke zij somtijds hier en daar planteden, in Vrijheidsboomen te veranderen, is in *Holland* de gewoonte, van de geboorte der lieve Bloeimaand door het oprigten van een' Meiboom te vieren, in zwang geweest. VAN LOON spreekt van het planten van denzelven, als van een in zijnen tijd, althans in *'s Gravenhage*, heerschend gebruik, en verhaalt, D. II. Boek III. bl. 224 en 225 van zijn boven aangehaald werk, dat, in het jaar 1635, zekere JORIS DE COLERI, Luitenant van een der zes Burgervendelen in genoemde Stad, bij Burgemeesteren ging halen de noodige zinspreuken, om in de zijden wimpels, die van den

Digitized by Google

Meiboom moesten wasijen, te plaatsen. Deze zinspreuken werden jaarlijks door den Rector der Latijnsche Schole opgesteld, uit een driedubbel getal door Burgemeesteren gekozen, en met gouden letteren op de wimpels uitgedrukt. Vervolgens plantte gemelde Luitenant met zijne manschappen den met vijf palmkransen gesierden boom, in den nacht tusschen 30 April en 1 Mei, voor het Hof van den Prins van *Oranje* (FREDRIK HENDRIK), en ontving op den blijden dag, tot eene vereering, daarvoor van Zijne Hoogheid honderd zilveren dukatons. De onkosten voor het oprigten en versieren van den boom niet meer dan tachtig gulden gekost hebbende, werden van het overige geld zilveren penningen gemaakt, en rondgedeeld aan de burgers, die aan het planten van den Meiboom deel genomen hadden. De afbeelding van een' dier penningen vindt men bij VAN LOON, ter bovengemelde plaatse. Op de eene zijde is verbeeld het Stadhouderlijk kwartier, van de zijde van het Buitenhof te zien, met den geplanten boom, waarbij een schutter de wacht houdt. Op de andere zijde staan, binnen een' lauwerkrans, deze regelen:

„ Ter eren van de Prins is deze Mei geplant
„ Door JORIS DE COLERI, was toen ons Luitenant."

Sedert het jaar 1716 is (alweder volgens VAN LOON) in gebruik gekomen, ook ter eere van den Magistraat van *'s Gravenhage*, den Meiboom te planten; alleen was het nu niet meer aan den in den laatsten nacht van April wachthebbenden Luitenant, dat die taak als van ouds was opgedragen, maar er werd door de Hoofdmannen om ge'oot. In 1712, toen er voor het eerst geloot was, viel de eer van het oprigten van den staak te beurt aan PIETER HUSSON; en zoo hoog was het bedrag der geschenken, welke hij bij die gelegenheid van verschillende Corporatiën en bijzondere personen ontving, dat hij aan elk zijner manschappen een' zilveren lepel kon vereeren.

Verder gaat de inlichting niet, welke meergemelde Schrijver met opzigt tot de Meiboomen geeft. Ik kan dan ook niet bepalen, hoe lang de gewoonte van die te planten nog aangehouden heeft; maar zeker is bij ons dit gebruik geenszins de aanleidende oorzaak tot het planten van Vrijheidsboomen geweest. Een iegelijk weet, dat het denkbeeld daarvan door onze *Fransche* overweldigers in het laatst der vo-

Digitized by Google

rige eeuw tot ons is overgebragt; dat allengskens de Vrijheidsboomen van onzen grond verdwenen zijn, en dat Oud-*Nederland*, weder vrij geworden zijnde, geene zinnebeelden uit den rampzaligen tijd van deszelfs vernedering meer gedoogd heeft. Gulle vreugde, eer- en vriendschapsbetooningen alleen schijnen oudtijds in ons Vaderland door het planten van den Meiboom gekenmerkt te zijn geweest, en geene buitensporigheden daarmede immer in eenig verband gestaan te hebben, of oproerige bewegingen er uit voortgesproten te zijn.

Amsterdam, 6 Febr. 1832. M. J.

VADERLANDLIEVENDE OVERDENKING.

Zag zich oud-Nederland geketend
Aan 't volk, dat, eed en God vergetend,
Gewis den moorddolk had in 's Konings hart gedrukt;
Die band zal ons niet langer knellen;
Ons mag de borst van vreugde zwellen;
God lof! 't verachtlijkst volk heeft zelf zich losgerukt.

Dat volk heeft zelf de boei verbroken.
Heil ons! wij zien het leed gewroken.
Voor hen was voorspoeds kelk tot aan den rand gevuld;
Maar elke teug werd bij 't verzwelgen
Een zwijmeldrank voor woeste Belgen,
Wier overmoed, helaas! te lang reeds werd geduld.

Noord-Nederland zag vijftien jaren
In stillen weemoed henen varen;
Zijn welvaart kwijnde; maar in de altijd edle borst
Sloeg (schoon der Belgen smaad elk griefde)
Het hart vol onuitdoofbre liefde
Voor eendragt, Grondwet, en een' eeuwig dierbren Vorst.

De boosheid waande ons land te krenken
Door 't aan zichzelf terug te schenken,
Toen muitzucht wijd en zijd haar schandvlag had ontplooid;
Maar Holland juichte, en ademt ruimer.
Dat vrij de Staatseeuw schijnbaar sluimer';
Ook dan, wanneer hij rust, begeeft zijn kracht hem nooit.

Digitized by Google

Door ſnood verraad en hoon verbitterd,
Verſchrikt zijn blik, waar toorn in ſchittert;
De pijlen ſnoert hij vast, en ſchudt zijn manen ſtout;
Hij bruit, en doffe donders knallen;
Antwerpen ziet zijn' trots gevallen,
En ſmeekt, al kruipende op zijn puin, om zelfbehoud.

Ja, 't heilig bloed der achtbre vaadren
Stroomt nog het heldenkroost in de aadren.
Chaſſé, 's lands wellust en de ſchrik van 't muitrenrot,
Sprak, door den donder der kartouwen:
„ Oud-Neêrland vest zijn vast vertrouwen,
„ Daar 't met geene eeden ſpeelt, op 't wettig regt en God."

Die taal, zoo krachtvol, zoo verheven,
Deed Maurits' heldengeest herleven;
Hij zweefde op de echo, die langs Scheldes boorden rolt;
't Was ook de taal der waterhelden,
Die 's Konings wil door kogels melden,
Terwijl het eerloos bloed den Belg in de aadren ſtolt.

Triomf! het kroost dier waterleeuwen,
Die roemrijk eens, in vroeger eeuwen,
Hun leven offerden aan de onafhanklijkheid, —
Dat kroost, die eedle heldenzonen
Zien zich dezelfde gloriekroonen,
Als Tromp en Ruiter, nog door 't laatst geſlacht bereid.

Klinkhamer! nevens Maas! gevallen,
's Lands Barden doen uw loflied ſchallen;
Gods Englen kroonden u, na d' onvolprezen ſtrijd;
Uw bloed heeft Neêrlands heldenſcharen,
Zoo wel op 't land, als op de baren
Des grijzen Scheldeſtrooms, ter zegepraal gewijd.

Gewis, uw bloed deed onder 't vloeijen
Uit elken droppel eerloof groeijen.
Triomf! die loovren zijn vol eedle wraak vergaard;
Maar de allerſchoonſte dier laurieren
Blijft, held van Speyk! uw grafnaald ſieren,
Ook ſchoon een duizendtal uw fierheid evenaart.

Digitized by Google

Noord-Neêrlands vlag, waar die moog wappren,
Dwingt eerbied af voor ware dappren.
Die vlag is 't onderpand van de onafhanklijkheid.
Waar ze immer zwiert aan verre ſtranden,
Getuigt zij de eer der vrije landen,
En praalt als 't zinlijk beeld van 's Konings majeſteit.

U, held Hobein! wien 't mogt gelukken,
Dat pand aan 's muiters wrok te ontrukken;
Ja, u, van Leuven! die de ſchandvaan hebt verſcheurd,
Heil u, u allen! waarlijk eedlen,
Die roem van rang noch ſtandplaats beedlen;
U alleen blijft de lof van 't nakroost waard gekeurd.

Neen, nooit is Neêrlands volk verbasterd!
Hoe fel gehoond, hoe ſnood gelasterd,
't Bleef groot zelfs, toen 't vol ſmart een ſchandjuk heeft getorscht.
Met weêrzin ſtreden Nederlanders
In ſchaduw van Frankrijks oorlogsſtanders,
In krijg op krijg, door 't bloed van volk bij volk bemorst.

Toen moest men Neêrlands jongelingen
Het krijgstuig in de vuisten wringen;
Een ſchandlijk moordtooneel was hun toen 't oorlogsveld;
Maar 't ſlavenjuk lag naauw vertreden,
Of eigen erf werd vrijgeſtreden,
En Waterloo aanſchouwde in elk' Bataaf een' held.

Daár golfden grootsch de zegevanen;
't Verbond van Vorst en onderdanen
Scheen daár bezegeld met Oranjes heldenbloed;
Maar, ſchoon een vijftienjaarge vrede
De zwaarden hier tot ſikkels ſmeedde,
De olijvenſchaduw koelt nooit 's volks onwrikbren moed.

Getuigt gij, die, door ſtrijdlust blakend,
Geduldig voor 's lands grenspaal wakend,
Het *voorwaarts* eindlijk vol verrukking hebt gehoord;
Getuigt, hoe u de boezem gloeide,
Toen 't van Prins Willem's lippen vloeide:
Der Barden krijgszang klonk nooit ſchooner, dan dat woord.

Digitized by Google

Toen zag Euroop uw zegevieren,
En Koning Willem's veldbanieren
In 's muitlings eerloos bloed langs berg en dal geplant.
Der vaadren roem was weêr herboren;
Oranje's eer mogt wolkloos gloren;
De ſtaatslist bloosde, en eerde op nieuw oud-Nederland.

God lof! wat wanklen moge of wijken,
Nooit, nooit zal Hollands roem bezwijken.
Al zonk dat heilig erf ook weêr in 's afgronds kolk,
De golven bruisten, onder 't woelen,
Dan wist: „ De grond, dien wij beſpoelen,
„ Was eens de bakermat van 't edelst heldenvolk."

PETRONELLA MOENS.

ARMOEDE.

Fragment.

(Eene arme vrouw, met een kind op den arm, ſpreekt tegen een rijk heer:)

Ja, luiheid! — Ach, hoe ligt is de oorzaak uitgevonden,
Waarop de rijke liên de onfeilbare uitſpraak gronden,
Dat de arme zijne ellende en kommer heeft verdiend!
Maar, met verlof, Mijnheer! denkt zóó de menſchenvriend?
Is 't luiheid, bid ik u, als koude of heete koortſen
Ons rillen door 't gebeente, of gloeijen doen als toortſen?
Als de arme kranke man, die ſchier van honger blaſt,
Op ſtoppende aardvrucht vlamt, of met droog brood zich ſtraft?
Is 't luiheid, die het loon, te ſchraal reeds, niet doet groeijen
Naar groeijende behoeft', ſchoon 't zweet en bloed doet vloeijen?
Vóór zes jaar heeft de klok (ik was toen blijde bruid!)
En wie treedt dan terug?) mijn lot mij voorgeluid!
'k Was dienstbaar, zonder zorg, had bed en koſt en kleêren,
En wist niet, wat het zij, te vasten en te ontbeêren.
'k Ging zorgeloos te bed, en ſliep ſteeds als een roos,
Gerust als op de ra een afgeſeild matroos.
'k Mogt zondags uit mijn kist 't veelkleurig jakje halen,
En, als de kramer kwam, kon ik een lint betalen.

Digitized by Google

Mijn man was bij de hand, en zat er warmpjes in.
Niet waar, Mijnheer! dit ſcheen dan toch geen kwaad begin?
'k Zie op zijn ſchoenen nog de zilv'ren gespen prijken,
En, als het werk hem riep, hem op 't horlogie kijken.
Er was in 't ganſche dorp, dit weet ik nog zeer wel,
Op zon- of feestdag géen zoo net gekleed gezel.
Wij trouwden, waarde Heer! en kregen eerlang kind'ren,
Maar moesten 't eene zeil weldra na 't ander mind'ren.
Ik zag, hoe 't bang getij der nooddruft daaglijks ſteeg,
En, wat mijn man verzon, den buidel immer leeg.
De gespen moesten toen eerlang voor riemen wijken,
En met zijn uurwerk ging weldra de lomberd ſtrijken;
En, toen het zondagskleed tot werkpak was verſneén,
Ontvlood ons kracht en hoop op nieuwen dos meteen.
Wat mij betreft, gij ziet, ach! mijn verſcheurde kleéren —
Men moet, in onzen ſtand, met ſchade en ſchande leeren.
Maar, ben ik ſchuldig, denk, geen jonggetrouwde liên
Vermogen, in dien ſtaat, hun wis verderf te ontvliên.

„ Maar de Armenkas."....

'k Ben niet ondankbaar; maar haar gaven
Zijn ruim genoeg, om daar een zieke meé te laven!
O, welk een ſchoon verſchiet! In 't prilst der jeugd ſlavin,
En wordt men oud en ſtram, dan volgt op 't fraai begin
Het Werkhuis, en aan 't einde een kist van ruwe ſchalen,
Waarin dan de Armenkas ons doet ter aarde dalen;
Terwijl de kleine klok (en dit is dan 't beſluit,
Dat 's armen uitvaart meldt) in haast nog wordt geluid.

„ Is dit uw kind?"

O ja! Men mag, Mijnheer! niet morren.
Gij ziet den ſchoonen knaap misvormd door lap en lorren;
Maar zaagt gij hem gekamd, gewaſchen en gekleed,
Gij zaagt een Englenkopje, uit levend was gekneed!
Des Dorpheers Jonker zou hem als zijn broertje ſtreelen.
O! 't zou een jongsken zijn, dat u het hart zou ſtelen!
Die dunne lompen zijn verkwiklijk voor het kind —
Zij gunnen doortogt aan den zoelen zomerwind;
Maar, als de winter komt, met blaauwe kaak en handen,
Dan krimpt mij 't moederhart bij 's liev'lings klappertanden.
'k Heb buiten hem nog drie — God helpe ons, arme liên!
Maar dikwijls wenschte ik hen in 't doodsgewaad te zien.

Naar SOUTHEY. M. MARTENS.

Digitized by Google

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Toen ik in No. XIV van uw geacht Tijdſchrift voor 1831 het te voren zoo algemeen bekende gedicht van den beroemden Hoogleeraar BURMANNUS, tot lof van het tabakrooken, las, herinnerde ik mij de dagen mijner jeugd. Wij waren op het Collegie bij den waardigen Profesſor NODELL, destijds Rector van de Erasmiaanſche School, te dezer plaatſe. Onze altoos vriendelijke Leermeester deelde ons het genoemde vers mede, en moedigde ons aan, er eene vertaling van te beproeven. Ik deed mijn best als de overigen, en zend UEd. hier het werk mijner gelukkige jaren, immers zoo ver mijn geheugen het mij te binnen brengt; het ontbrekende heb ik moeten aanvullen. Zoo UEd. 't der moeite waardig keurt, zag ik gaarne dit ſtukje in uw Mengelwerk opgenomen.

Voor hen, die het oorſpronkelijke kennen, zal dit jeugdige voortbrengſel geene verdienſten hebben. Zij, welke het Latijn niet verſtaan, zullen misſchien de vertaling van een in der tijd zoo vermaard ſtuk niet zonder eenige belangſtelling lezen. Voor mijn gevoel is het aangenaamſte, te denken, dat misſchien hier of daar een oude ſchoolmakker (hoe lang is het geleden, en wat is er van velen hunner geworden!) zich de dagen, in wier herinnering ik mij ſteeds verheuge, zal te binnen brengen, en mij, in den geest, de oude vriendenhand toereiken.

Met achting heb ik het genoegen te zijn

Rotterdam, 16 Dec. 1831.

UEd. dienstv. Dienaar,
MAY VAN VOLLENHOVEN.

ERNSTIGE OVERPEINZING VAN HET TABAKROOKEN, MET VERWERPING VAN HET SNUIVEN, EN EEN BANVLOEK OVER DE PRUIMERS.

Rook is de roem der wereld.

Van hier, gij ſnuivers en gij pruimers! Weg van mij,
Onheilig volk! Wat helſche drommel kon u leeren,
Onreine hoop! het kruid, dat Goôn en braven eeren,
Zoo heidensch te verdoen in ſn..t en kw....ij?

Digitized by Google

Foei, ſchaamt u in uw ziel! foei, foei! van hier, profanen!
'k Heb niets gemeens met u! — Het is de pijp alleen,
Liefhebbers! (welker hart, gevormd uit fijner keen,
Eene eedler inborst toont) waartoe 'k u moet vermanen.
Want zoo veel visſchen, als er zwemmen in het nat,
En zoo veel vogels, als we in 't ruim der lucht zien zweven,
Of zoo veel bloemen, als de zomer ons kan geven,
Ja zoo veel blaadren, als het digtſte woud bevat,
Zóó menigvuldig was altoos de pijp te roemen,
Schoon ik hier alles (en wie vergt het?) niet zal noemen.
Dit bij zichzelven te beſeffen, — dit vermaak,
Bij nacht en dag, naar de oude zeden en manieren,
Steeds te genieten, en zijn' rooklust bot te vieren,
O fraai, doch moeilijk werk! o uitgebreide taak!
't Zijn allen juist geen koks, die lange meſſen dragen,
Gelijk het ſpreekwoord zegt; en elk doosdrager ook,
Al ſchijnt hij voor het oog een minnaar van den rook,
Zal, naar den eisch van 't werk, aan kenners niet behagen;
Maar hij, die lust heeft, lees het volgende, en hij leer'
Naar regt en regel hier te ſmoken als een heer.
't Is geen verdienstlijk werk, alleen de pijp te vullen,
Te nemen in den mond, te ontſteken aan den gloed;
Een boerenkinkel kan dat alles even goed;
Neen, 't is eene eedler taak, die we u hier toonen zullen:
Houd in uw linkerhand behendiglijk de pijp,
En laat uw regter nog den ſtopper eerst gebruiken;
Wil dan, vol majesteit, uw peinzende oogen luiken,
En plaats u regt en fier op 't zachtgevulde trijp;
Rook met gepasten ernst en kracht; dat te elken ſtonde
Voor 't heilig dampwerk zich uw eerbied ons verkonde.
Trek niet te ſchielijk, maar bedaard, vol deftigheid;
Laat van de kunst uw zwierig aanzien blijken geven,
De rook niet hol en los, maar vast naar boven zweven,
In ronde kringen door de dunne lucht verſpreid.
Valle ook het vuur niet weg; houd vol, en de eerſte vinger
Zij, tot gij de aſsche voelt, uw rooktabaksbedwinger.
Geen zee van ſpuwſel dekk' den vloer! — uw goede fier
Betoon' zich enkel in 't genot van wijn of bier;
Maar drink met matigheid; laat nooit de volle kannen
Bij 't edel rooken uw vermogens overmannen.
Gedraag u als een held; en is de pijp geleegd,
Dan worden mond en lip behoorlijk afgeveegd.

Digitized by Google

Ziedaar den roem van 't werk; dat is de kroon van 't smoken!
Zoo past, naar mijn begrip, een' deftig' man het rooken.

Al mijn wenschen is maar rook;
1798. Rooken is mijn wenschen ook.

AANDOENLIJKE ONNOOZELHEID.

Door zielverkoopers (*) opgespeurd,
Werd Fredrik, de afgod zijner moeder,
Den nooitverzaden Dood tot voeder,
Ten krijg medoogloos heengesleurd.
Vaak ging de troostelooze vrouwe,
Al weenend, naar de naaste stad,
Waar een Maria-beeld voor elken nood en rouwe,
Naar luid van 't volksverhaal, een wonder vaardig had.
Hier smeekte zij, als om haar leven,
Den dierbren zoon haar weêr te geven.
Zoo smeekte zij een jaar; en, tot haar zielsverdriet,
Haar Frederik verscheen maar niet! —
„ Hij, die geen lijden kent, die kent ook geen erbarmen!"
Dus spreekt ze, en, als een pijl zoo snel,
Neemt zij 't Maria-beeld het Kindeken uit de armen,
En ijlt er mede uit de kapel;
Zij zet het, ver van daar, in eenen boomstam neder,
En komt met vochtige oogen weder,
En fluistert, spijtig, der Madonna in het oor:
„ Nu voelt ge eens, wat het zegt, dat men zijn kind verloor!"...
Maar, stom gelijk een visch, deed zij geen wonderteeken;
En, mogt ook 't moederhart van fellen weedom breken,
Zij, doof voor moedersmart, bleef werkloos, als vereelt.
Nu werd haar oog verlicht, en 't Heiligbeeld — een beeld;
Zij wierp zich, in den geest, voor aller Vader neder,
En zachte kalmte keerde in hare ziele weder.

IJ.

(*) Het tooneel is *Duitschland*.

Digitized by Google

OP DE AANSPRAAK VAN DEN MAIRE VAN LYON AAN DEN JONGEN HERTOG VAN ORLEANS.

Wat woord, Monsieur PRUNELLE, ontging uw' achtbren mond!
Gij zegt: „ Lyon was Maagd in misdaên, tot den stond,
„ Dat haar het oproer blaakt, 't welk Orleans komt smoren."
Zoo heeft zij dan, helaas! haar' maagdom thans verloren!

IJ.

OP HET VOORGESTELDE VERBOD VAN HENNEP-UITVOER IN BELGIË.

Gij, dubbel blinde Rodenbach!
Te regt verheft gij uw beklag,
Dat men den hennep uit blijft voeren:
Van deze plant toch maakt men snoeren....
't Gemeen zegt *stroppen*; en wie weet,
Zoo men daar geen verbod van deed,
Hoe hoog wel dat produkt zou stijgen,
Als gij en uws gelijk' eens loon naar werk mogt krijgen!

IJ.

OP ZEKER VERZENMAKEND INGENIEUR.

Nooit was een dijk zoo digt als thans; maar 't kan te ligter:
Hij, die 't meê na moet gaan, geeft zelf zich uit voor dichter.

F. W. C.

TIJDSTROOM.

Met den Tijdstroom meê te varen, is den schrandren man niet zwaar;
Zich *daar boven* te verheffen, zwaarder, edeler, voorwaar!

IJ.

Digitized by Google

MENGELWERK.

REDEVOERING, OVER DEN VOLKSAARD IN HET ALGEMEEN, EN DIEN VAN NEDERLAND IN HET BIJZONDER.

DOOR

B. T. LUBLINK WEDDIK,

Evang. Luth. Predikant. (*)

De redelijke mensch ontving, bij zijne zwele voortreffelijke vermogens, ook het vermogen, om zijn' wil tot het een of ander te bepalen; om, uit verschillende en ongelijkfoortige voorwerpen, het eene boven het andere den voorrang te geven; met andere woorden, de redelijke mensch kan eene keuze doen. Het is er echter verre af, dat zijne keuze steeds redelijk en doelmatig is; hij mist somtijds zijn doel, en ziet te laat, dat hij beter en omzigtiger had moeten kiezen. Met deze onomstootelijke waarheid open ik mijne rede, en kenschetste daardoor tevens den neteligen toestand, waarin een redenaar zich bevindt, die gedwongen wordt zijn onderwerp te zoeken, en telkens denkt het doelmatige gevonden te hebben, terwijl hij op het volgende oogenblik hetzelve als doelloos verwerpt. De redenaar, die naar onderwerpen zoekt, is derhalve in hetzelfde geval als een visscher, die langs den stroom met zijne hengelroede loopt; hij werpt het lokaas nu hier, dan daar, en wanneer hij niet aanstonds beet krijgt, gaat hij naar eene andere plek, en alzoo telkens verder, tot dat hij terugkeert en dikwijls niets medebrengt. Het onderwerp, waarnaar ik gezocht heb en hetgeen ik U aanbiede, staat

(*) Uitgesproken in het Departement *Tot Nut van 't Algemeen* te *Purmerende*, den 18 Nov. 1831.

Digitized by Google

in geene dadelijke betrekking tot den gedenkwaardigen dag, welke heden voor *Nederland* is aangebroken; evenwel toch in eene zijdelingsche. De verlossing en herstelling van ons Vaderland, vóór achttien jaren, ligt U allen nog te versch in het geheugen, dan dat ik mij bemoeijen zoude, datgeen te herhalen, wat mijne Medeleden zelve beleefd hebben. Buiten dat is deze herstelling door zoo menige welversneden pen beschreven, dat men in verzoeking zoude geraken, de keurige beschrijving ongevoelig over te nemen; iets, dat zeer dikwijls geschiedt, en in zoo ver zeker geoorloofd is, als men het werk van anderen meer algemeen zoekt te maken, zonder dit uitdrukkelijk te betuigen. Over het geboortefeest van *Nederlands* waardige Vorstinne zal men ook geene verhandeling eischen, veeleer een' krachtigen lierzang; en daaraan zoude het ook niet ontbreken, indien wij slechts een' der duizend *Nederlandsche* dichters, met de versche lauweren om het hoofd, in ons midden hadden, die den bardenzang kon aanheffen. Gij zult het mij dus ten goede houden, wanneer ik, naar mijne wijze van zien, een meer algemeen onderwerp gekozen heb; en dit wensch ik hartelijk, daar de eenmaal gedane keuze niet te veranderen is. Ik wensch U mijne beschouwingen mede te deelen over den *Volksaard*, over het eigendommelijke der volken, zoo als wij ze ontdekken. Een zeker gevoel van vaderlandschen hoogmoed, dat toch niet strafbaar is, spoorde mij mede aan, om daarover te denken, en U mijne gedachten voor te dragen. Het onderwerp zal ons van zelf tot den *Nederlandschen* volksaard heenvoeren; en daarover kan men bezwaarlijk spreken, zonder dat *iets* te gevoelen, 't geen men *geestdrift* noemt.

Nu ben ik zoo ver gevorderd, dat er een noodlottig en veelbeteekenend woord moet uitgesproken worden: bij eene rede behoort ook, wat bij een' volksopstand zich onlangs ontdekte — *verdeeling*. Wij gelooven, dat het in eene verhandeling op eene billijke en regtmatige verdeeling even zeer aankomt, als waar men een Koningrijk oplost, of tracht op te losfen; billijkheid en regtvaardig-

Digitized by Google

heid eiſchen wij van den ſpreker, opdat hij de orde der deelen niet uit het oog, of uit de pen, verlieze: de ſpreker wenscht dan ook thans, dat zijne geneigde hoorders het ſystema der noninterventie willen handhaven, en wel op eene andere en betere wijze dan een onzer welbekende naburen. Drievoudig zij dan de verdeeling van ons onderwerp: *vooreerst*, laat ons onderzoeken, waardoor de verſchillende volksaard voortgebragt en gewijzigd wordt; *vervolgens*, welke middelen er beſtaan, om denzelven te veredelen; *eindelijk*, als flotſom onzer beſchouwingen, willen wij den *Nederlandſchen* volksaard in het oog vatten.

A. Wij verſtaan onder het woord *volk* eene vereeniging van menſchen, die, door woonplaats, wetten en zeden verbonden, die maatſchappij uitmaken, welke wij den *Staat* noemen. De geaardheid, de bijzondere kenmerken en natuurlijke hoedanigheden van deze vereenigde menſchen heet alzoo *volksaard;* en het kan eenigzins van belang zijn, wanneer wij aanwijzen, waardoor dezelve alzoo verſchillend wordt voortgebragt en gewijzigd. Dit geſchiedt (als ik mij niet vergis) *door den grond*, welken ieder volk bewoont; *door de verſcheidene regeringsvormen*, en *door het krachtig voorbeeld van groote en edele mannen.* Het nader ontwikkelen dezer bijzonderheden zal de beantwoording der vraag zijn, waardoor de verſchillende volksaard wordt voortgebragt en gewijzigd.

1. Het kan aan geen twijfel onderhevig zijn, dat de *grond*, welke ieder volk ter woonplaatſe is aangewezen, deszelfs aard en nationaal karakter wijzigt, ja bepaalt. Het verſchillend klimaat, waaronder niet alleen het luchtgeſtel, maar de bijzondere hoedanigheid des lands verſtaan wordt, drukt op elk volk een eigendommelijk kenteeken. Gij zult van den vadzigen *Muzelman* de opgeruimde gemoedsſtemming van den luchtigen *Franschman* niet verwachten. De eerſte zit gaarne, in zijnen warmen dampkring, uren lang aan niets te denken, en vergenoegt zich, *opium* of *ſorbet* te nuttigen. De ander

Digitized by Google

kan naauwelijks één uur doorbrengen, zonder geest en ligchaam in geſtadige beweging te houden; de gezonde, gematigde luchtſtreek houdt zijn geheele geſtel in een gelukkig evenwigt; hij *huppelt* door het leven, 't welk de ander door *droomt*. Of zult Gij van den zuidelijken *Italiaan* de nijverheid, de ſtalen vlijt, het onvermoeid geduld van den bedachtzamen *Nederlander* verwachten? De eerſte wordt tot rust en beſchouwende leefwijze genoopt; de zachte, ſchoone natuur werpt hem hare ſchatten in den ſchoot; hij brengt zijne dagen gaarne door in kunst- en natuurbeſchouwing; hij is vaardiger met penſeel en beitel, dan met zwaard of kanon; wanneer hij zich verzet, of opſtand predikt, is het even als de poging van een' verzwakten kranken, die zijn' oppaſſer wil ontvlieden, terwijl deze hem met een' krachtigen arm op zijn leger nederwerpt, waar hij ſtraks weder influimert. De *Nederlander*, in zijn vochtig, koud land, door overſtroomingen benaauwd, door ſtormen geteisterd, de moerasbewoner, gelijk hij wel eens genoemd is, heeft den aard van zijn land overgenomen; wanneer zijne zuidelijke naburen het leven door huppelen, of in beſchouwing en genot hunne dagen zien heenvloeijen, moet hij het door werken; hij vindt in zijne ſtreken noch de lagchende valleijen van *Montpellier*, noch de heerlijke boorden van den *Guadalquivir*, noch de betooverende boschjes van *Tivoli*, noch de zwellende druiventros van den *Rijn;* hij moet zijnen grond deszelfs gaven afperſen, maar dan wordt deze ook de teedere en vruchtbare moeder, die hare vlijtige kinderen met duizend ſchatten zegent. Gemakkelijk zouden wij U den invloed, welken de geboortegrond der volken op hen uitoefent, verder kunnen ontwikkelen, indien wij de aangevoerde proeven niet reeds voldoende achtten; wij gaan tot eene volgende opmerking over: *de verſcheidene regeringsvormen* bedoel ik; ook deze wijzigen den volksaard.

2. Veel is er getwist over den besten regeringsvorm, en deze twist is thans nog niet geëindigd. Hoort

Digitized by Google

de oude wijsgeeren: zij beweren, dat het Gemeenebest, de Republiek, het hoogſte en volmaaktſte doel der ſtaatkunde is; ja, wij gevoelen eene zekere zonderlinge gewaarwording, wanneer wij PLATO en ARISTOTELES den vorm van het Gemeenebest hooren aanprijzen, en wij dan lezen, dat een DE POTTER, VAN DE WEIJER en RODENBACH mede hebben geroepen: „leve de Republiek!" Doch deze opmerkelijke overeenkomst der *Grieksche* en *Belgiſche wijzen* daargelaten, zoo ontdekt zich weldra, hoeveel er van den regeringsvorm, welke die ook zij, afhangt, om den aard des volks te bepalen. Eenmaal, ik beken het, zijn de wonderen van dapperheid en vaderlandsliefde juist dáár geſchied, waar de republikeinſche vorm was ingevoerd. Oud-*Athene* en oud-*Rome* ſtaan nog met eenen heldenſtoet omgeven, welken de nawereld bewondert; *Zwitſerland*, met zijnen WILLEM TELL aan het hoofd, wrong zich de ingeroeste ketenen af, en herbloeide in vrijheid; *Holland*, door eenen bloeddorſtigen FILIPS uitgemergeld, door eenen krijgskundigen beul, ALVA, vertrapt, joeg deszelfs moordenaars over de grenzen, en verhief zich met den luister van eenen lentemorgen na eenen ſtormachtigen nacht. Het gevoel van gelijke vrijheid, van eigene wetten, van herkregen regt werkt — getuige de geſchiedenis — met eene kracht op het volk, welke onbedwingbaar is. Maar een onpartijdige blik overtuigt ons, dat een welingerigt Koningſchap niet minder, ja misſchien nog ſterker en voordeeliger op het volk werkt. Waar velen aan het roer ſtaan, wil ligtelijk de een ter regter- en de ander ter linkerhand, en waar één aanzienlijke voorgaat, volgen meestal duizend anderen blindelings. Een enkel opperhoofd, dat de liefde en het vertrouwen zijner onderdanen bezit, oefent, in afdaling, op elk zijner onderhoorigen groote kracht. De vader des huisgezins leidt en wijzigt de zijnen; de kleine en groote belangen worden gerustelijk aan zijne zorg toevertrouwd. Ziet den bevreesden ſlaaf, die voor den vergramden blik van zijnen *Pacha* beeft,

Digitized by Google

en, met gekruiste armen op de borst, nedervalt, wanneer deze trotschelijk voorbijgaat — en ziet den ruwen varensgast, die, in zijn matrozenpak, Vader WILLEM de hand trouwhartig schudt, en met vrije borst en ronde taal spreekt, alsof hij met een' broeder sprak! Moet ik dit nog verder ophelderen? Welnu, herinnert U de stemming der volken, toen *Frankrijks* adelaar boven het bloedige en geteisterde *Europa* zweefde, en de *Corsikaansche* dwingeland bijna een werelddeel aan zijne voeten zag. Welk een geest heerschte toen in het gedrukte *Nederland*, in het geboeide *Duitschland?* Wrevel, haat, wanhoop! Maar deze stemming was voorbijgaande; zij had duurzamer en noodlottiger kunnen worden, wanneer eene Hand, die sterker is dan die der menschen, den dwingeland niet van zijnen troon gerukt had, en uit de gruwelen der overheersching de zaligheden des vredes had te voorschijn geroepen. — Met betrekking tot den bijzonderen aard der volken zullen wij nog iets aanvoeren, 't geen buitengemeen veel tot deszelfs wijziging en bepaling bijdraagt:

3. Ik bedoel: *het krachtig voorbeeld van groote en edele mannen.* Geen volk is ganschelijk ontbloot van zulke voorbeelden; maar wij vinden die prikkels tot het goede op de eene plek gronds met verkwistenden rijkdom uitgedeeld, op andere plaatsen zijn zij zeldzaamheden. Wie is er nu, die niet weet, dat de volkshoop gemakkelijk te leiden, ja te misleiden is? Wie kent het vermogen niet van een' standvastigen, welberaden Vorst; van een' enkelen moedigen en kloeken krijgsbevelhebber? Is de tijd daar, wanneer de nood hoog klimt, dan rusten aller oogen op dengenen, aan wien men de magt en de bekwaamheid, om te redden, toekent. Even zoo als, bij opstekenden noodstorm, de manschap hulp en troost bij den kundigen schipper zoekt, die met de wateren en klippen bekend is en het geslingerde schip weet te besturen, even zoo dringt het weerlooze volk naar den troon van zijn opperhoofd. Staat daar een laffe en bevreesde Vorst aan het roer, lafheid en vrees zullen

Digitized by Google

het volk, kenmerken, dat, in zichzelve te krachteloos, zijnen ondergang te gemoet gaat. De Geschiedenis getuigt hier, en toont ons de rij der laatste *Romeinsche* Keizers, aan weelde en wellust verslaafd; terwijl de wilde horden uit het Noorden het onverwonnen *Rome* overweldigden, en, in plaats van den onbedwingbaren *Romein*, den verslapten Hoveling in hunnen vijand zagen. Maar, staat aan het hoofd des volks een staatsman en held, dan deelt hij zijnen geest mede aan allen, die hem gehoorzamen, en de kracht des vereenigden volks openbaart zich met de snelheid en het verpletterend geweld des blikseems. Dat getuigen *onze* geschiedrollen, *Nederlanders!* toen de Eerste WILLEM het reuzenwerk ondernam, en de slaven der *Spanjaarden* in vrije *Nederlanders* herschiep! Dat zullen de geschiedboeken, welke thans worden zaamgesteld, aan ons nageslacht betuigen, wanneer onze nazaten met ontroering lezen, dat het dierbare *Nederland*, verraden en verlaten, deszelfs steun in zichzelve heeft gevonden; wanneer zij met bewondering lezen, dat het echt *Nederlandsche* volk, nog niet hersteld van den geweldigen schok, eene kracht ten toon spreidt, die te regt met die van den ontwaakten Leeuw vergeleken wordt. En zouden deze kracht en moed en volharding wel zulk eenen heerlijken uitslag gehad hebben, indien er geen WILLEM VAN ORANJE aan het hoofd gestaan had? indien de Leeuwenwelp van *Waterloo* niet aan de spits des legers het bevel gevoerd had? Moeten wij de geestdrift der laatste dagen ook niet grootendeels toeschrijven aan den voorgang van eenen voortreffelijken, bedachtzamen Staatsman en Vorst, van eenen Krijgsaanvoerder, wiens dapperheid aan edele roekeloosheid grenst? Wij laten dit onbeslist, maar beweren, dat het voorbeeld van edele en groote mannen den volksaard alzoo wijzigt, dat men hier verdrukte slaven aan den troon ziet rondkruipen, en ginds stoutmoedige mannen, met een' aangebeden Vorst in hun midden, den hagchelijken strijd ziet volbrengen, die door geene eeuwen wordt uitgewischt. — Het tijdsbestek

Digitized by Google

laat ons niet toe, uitvoeriger aan te wijzen, waardoor de verſchillende volksaard wordt voortgebragt en gewijzigd. Wij hebben ons ſlechts bij de hoofdzaken bepaald, om de dorheid en eenzelvigheid van het onderwerp niet te vermeerderen, en gaan dus over tot de beantwoording van deze vraag:

B. Welke middelen ſtaan ons ten dienſte, om den volksaard te veredelen? Deze zijn voornamelijk: *opvoeding*, *godsdienſtige ontwikkeling*, en nog een *derde* middel, hetwelk niet van ons menſchen afhangt.

1. Een inwendig gevoel zegt mij, dat ik niet mistast, wanneer ik onder de middelen ter veredeling de *opvoeding* bovenaan ſtel. Gij zult begrijpen, dat wij dit woord in den ruimeren zin nemen: de ontwikkeling van alle geestvermogens in verband met het waarachtig levensgeluk. Het is bijna niet denkbaar, zich eene maatſchappij, een volk voor te ſtellen, alwaar de opvoeding geheel verwaarloosd wordt. Denken wij hier niet aan de geheel wilde volken; zij hebben den trap van het dierlijk beſtaan tot beſchaafde en maatſchappelijke vereeniging nog niet beklommen, en kunnen alzoo bij onze beſchouwing niet in aanmerking komen. Maar, waar een Staat gevormd is, waar orde en wetten heerſchen, waar het volk zelfſtandigheid verkregen heeft en met andere volken in aanraking komt, daar behoort de opvoeding der jeugd tot de noodzakelijke vereischten. Slechts als een noodzakelijk vereischte, M. H.? Neen! dat is te flaauw uitgedrukt. Ontneemt de levenslucht aan den dampkring, en gij zult het levensbeginſel vernietigen; de aarde wordt een open graf. Ontneemt der maatſchappije hare welingerigte opvoeding, en gij verſtikt het levensbeginſel des burgerlijken levens; gij begaat aan duizenden eenen zedelijken moord. Of is dit geheele ligchaam der maatſchappij, dit groote en magtige geheel, uit zoo vele deelen zaamgeſteld, is het niet eenmaal jong en ongevormd geweest? Was er niet een tijd, toen deze kloeke mannen, deze Christelijke helden, deze wijze raadslieden, deze echte vaderlanders nog

Digitized by Google

ſpelende knapen, dartelende kinderen waren? Welk eene kracht, welk een middel heeft hen tot dat geen gevormd, wat zij geworden zijn? Wie heeft met zachte vingeren de eerſte en moeijelijke ontbolſtering gewaagd, en de kostbare kern in derzelver heerlijke groeikracht ontwikkeld? Wie heeft den echten volksaard bij hen gevestigd, en hen tot 's lands ſteunpilaren gevormd? Wie heeft gewaakt, dat *Holland*, vóór achttien jaren, de teugels van het bewind aan eenen HOGENDORP, VAN DER DUYN en KEMPER in de vaste handen kon geven, en niet aan eenen ORLEANS, ROBESPIERRE of MARAT? Dat zijn wij, naast God, aan u verſchuldigd, heilige kweekſter der menschheid, beſchermſter van het groote en goede; aan u, opvoeding! — aan u, die de kiem te voorſchijn bragt, welke anders misſchien in al te tragen of te weelderigen wasdom ware opgeſchoten. Men werpe mij hier tegen, dat groote en voortreffelijke mannen zichzelven vormen, en zich op hunne hooge plaats ſtellen, ook zonder de zorgende hand der weldadige kweekſter, — ik zal het niet loochenen, maar ſlechts aanmerken, dat de volksaard zich bij het algemeen, bij ieder vertoont, en daaruit bewijs ik de noodzakelijkheid eener algemeene, veredelende opvoeding. Ja! er is geen *Nederlander*, geen echt burger, van welk land ook, die geenen hoogen prijs ſtelt op dat middel, 't welk uit den ruwen knaap den veelbelovenden jongeling, uit dezen den waardigen, deugdzamen, wijzen man vormt. Zwijge dan bij ons de *Romeinſche* dichter, die, in AUGUSTUS' weelderige eeuw, durfde zeggen: „Het verbasterde voorgeſlacht bragt ons voort in nog grooter verbastering, en ons nageſlacht zal nog ellendiger zijn!" Zijn zang kan de onze niet wezen, wanneer wij op ons gering plekje gronds zien, alwaar ook de vorming der jeugd onder de heiligſte en dierbaarſte belangen gerekend wordt.

2. Wanneer ik hier in de *tweede* plaats de *godsdienſtige ontwikkeling* noem, dan denke men niet, dat ik haar als een minder veredelend middel van den volksaard aan-

Digitized by Google

merke; geenszins! Eene opvoeding, welke geene godsdienstige opvoeding is, is geene opvoeding, even zoo min als men een ontzield ligchaam een werkzaam mensch zoude kunnen noemen: want *hier* en *daar* is datgeen, wat het kenmerk der zaak uitmaakt, verloren. Doch de opvoeding strekt zich uit over het verkrijgen van kundigheden en bekwaamheden in het dagelijksch en burgerlijk leven, welke blijkbaar buiten den eigenlijken kring der godsdienstige ontwikkeling liggen; — ook bloeit de hemelsche bloem der godsvrucht dán eerst in vollen luister, wanneer de reeds gevormde mensch in zijne betrekking als burger en werzaam lid der maatschappij optreedt. Toont mij nu het volk, waar deze godsdienstige ontwikkeling verwaarloosd, verdoofd wordt, — welk een schouwspel zullen onze oogen dan zien? Gruwelen der verwoesting, ongetemde lusten, afschuwelijke misdaden, teugellooze driften. Dan wordt het gezegde van den krachtigen dichter SCHILLER bevestigd: „Het is gevaarlijk, den leeuw op te wekken; vreeselijk is de tand des tijgers; maar het schrikbarendste van alle verschrikkingen is de *mensch* in zijne woede!" Gaarne roep ik hier de Geschiedenis, deze getrouwe leidsvrouw tot waarheid en wijsheid, in: zij wijst ons, met ernstigen blik, op den volksaard dier natie, welke eenmaal openbaar de Godsdienst verloochende; alwaar de fijnste vernuften zich hadden uitgeput, om het heilige te bespotten; alwaar een opregt burger geen aanhanger des Christendoms konde zijn. Daar rijst het monsterachtige Gemeenebest zonder God en Godsdienst omhoog! De priesters verlaten hunne kansels, en worden welsprekende volksredenaars; de kerken worden gedenkzuilen voor staatslieden, dichters, kunstenaars; maar de moordbijl rust niet, en edele en grijze hoofden moeten vallen; — ja! het bloedig tooneel moet volkomen worden; een onschuldig Koning bestijgt het schavot, en de uitgelatene menigte jubelt, alsof er eene schitterende zegepraal behaald was! En nu vragen wij: was er dan geen teugel, geen gebit, om deze op bloed verhitte

Digitized by Google

monsters tegen te houden? was daar dan geene stem, die menschelijkheid predikte? Neen! deze teugel was weggeworpen, dat gebit was verbroken, die stem werd niet gehoord: de stem der Godsdienst werd overschreeuwd; de beginselen des Christendoms werden verzwolgen in die der dwingelandij. Ziet daar een voorbeeld uit lateren tijd, dat sprekend genoeg is! Het is eene waarschuwing aan alle volken en geslachten. Ja! verzachtend en verkwikkend werkt de echt godsdienstige zin op het volksbestaan. De groote spil van menschelijk en waarachtig geluk, de broederliefde, komt slechts daardoor in beweging. Orde, eenstemmigheid, eerbied voor de wetten, hulpbetoon, met één woord alles, wat een volk met duurzame zegeningen kroont, stroomt uit deze bron. En wanneer dan een volk, waar deze godsdienstige zin nog aanwezig is, wanneer dat volk eenen Vorst bemint, die bij het loeijen des staatsorkaans plegtig verklaart: „mijn lot is daar boven beslist!" is zulk een volk niet gelukkig? Ik denk zeer gelukkig.

3. Er is nog een krachtigwerkend middel tot veredeling, M. H., 't geen hier niet mag worden voorbijgegaan. Ik heb het reeds gekenmerkt, toen ik zeide: het is een middel, dat niet van ons menschen afhangt; een middel tot volksveredeling en ontwikkeling, hetwelk ons van de Voorzienigheid wordt geschonken. Ik bedoel niets anders, dan *algemeene drukkende rampen en nooden*, waardoor een Staat geteisterd wordt. Gelijk een mensch in den schoot der weelde geboren, gestreeld door voorspoed en gezondheid, tevreden in het tegenwoordige en onbekommerd voor het toekomende, — gelijk deze door den schok der tegenspoeden uit zijne gevaarlijke sluimering op eens ontwaakt, en door den knellenden zweep- en geeselslag der jammeren ootmoedig leert vertrouwen en bidden en tot hooger deugd gebragt wordt, even zoo zien wij bij het ganesche volk eenen ommekeer, eene nieuwe en veredelde denk- en handelwijze, wanneer de nood hoog geklommen is. Zelfs de anders zwakke en bevreesde mensch ontwikkelt reuzenkrachten, wanneer

Digitized by Google

hij in lijfs- of doodsgevaar verkeert. Maar niet ſlechts wordt de kracht eens volks te voorſchijn geroepen, wanneer het gevaar dreigender wordt — neen! ook edele en groote daden worden uitgelokt, die anders niet zouden verrigt zijn. Treffende blijken van vaderlandſche gezindheden kenmerken den opgewekten volksaard. Ik behoef, tot opheldering hiervan, niet ver te zoeken: onze geboortegrond pleit er voor, dat een Staat, door aanhoudende rampen bezocht, deszelfs eigendommelijken luister behoudt en herkrijgt. Toont mij een land, dat zoo dikwijls door vreemd geweld is bedreigd geworden, als het onze; een land, dat zoo dikwerf deszelfs uiterſte krachten heeft moeten inſpannen, om niet geheel vernietigd te worden; een land, dat de geduchtſte magten het hoofd moest bieden, dat terzelfder tijd aan zijne oevers en grenzen beſtookt is geworden! Vergisſen wij ons, M. H., als wij aan deze dreigende gevaren juist dien onbezweken moed toeſchrijven, waarmede onze DE RUITER langs de zeeën donderde, waarmede MAURITS onverwelkte lauweren plukte? Waren het deze volksrampen niet, waardoor de beangſtigde burgers tot dat vrome en ongeſchokte vertrouwen op de leiding der Voorzienigheid gebragt werden, hetgeen hen voor wanhoop bewaarde? Ja! is het niet juist deze trits van jammeren geweest, die de burgers naauwer aan elkander gehecht heeft, die de ruimſte milddadigheid uitlokte, en de treffendſte zelfopofferingen te voorſchijn riep? Ik geloof niet, dat wij te ver gaan, wanneer wij ons dikwijls geteisterd en mishandeld Vaderland ook daarom hoogſchatten, dewijl de Almagtige zoo menige ramp over hetzelve beſchoren heeft: want daardoor werd de volksaard onvervalscht bewaard, de eenheid herſteld, de liefde tot den Vorst uit het dierbare ſtamhuis als geheiligd, en die dapperheid vernieuwd, welke in den jongſten ſtrijd zoo weergaloos heeft uitgeblonken. Alzoo herkennen wij ook dit middel, 't geen niet van de menſchen afhangt, en wij zien in elk opkomend gevaar de aanleiding, om ons nationaal karakter nog verder te ontwikkelen, om den ou-

Digitized by Google

den roem onzer gronden nog heerlijker te verheffen. — Onze overweging is hiermede in zoo verre geëindigd, als wij over den volksaard in het algemeen, over deszelfs wijziging en veredeling geſproken hebben. Heeft de ſpreker zich niet kunnen bedwingen, om meermalen het oog te ſlaan op zijn Vaderland, zoo zij hem dit ook thans vergund, wanneer hij beſluiten zal, door nog een enkel woord over den *volksaard* der *Nederlanders* hier bij te voegen.

C. Het zijn drie opmerkingen, welke ik U hier zal voorleggen. De eerſte is deze: de echte volksaard der *Nederlanders* liep dikwijls gevaar, om te verbasteren. De volgende: deze verbastering is echter, de omſtandigheden in aanmerking genomen, ſlechts in eene geringe mate geſchied; en, eindelijk, ſchijnt, in onze dagen, de volksaard tot eene hoogte, vastheid en luister geklommen te zijn, welke ons tot dankbare blijdſchap leidt.

1. Wie loochent het, M. H., dat er menig tijdſtip is aangebroken, waarop het *Hollandſche* eigendommelijke karakter gevaar liep, om langzamerhand verloren te gaan? Waren niet onder *Spanjes* heerſchappij de geest en de zeden der onderdrukkers hier en daar ingeſlopen? Was toen niet menig adellijke door de zucht naar pracht en weelde beſmet, en begon het gehate *Madrid* geene geheime en openbare begunſtigers te vinden? — Doch laat ik mij tot lateren tijd bepalen. Plaatst een onſchuldig, opregt, zelfs ſtandvastig man onder het opzigt van eenen zedeloozen, magtigen en weelderigen tuchtmeester; en wanneer deze beide dan, gedurende eenige jaren, gemeenzaam verkeerden, zoo verwondere men zich niet, wanneer zelfs de opregte en welgezinde man de denkbeelden en de gewoonten van zijnen zedeloozen toeziener overgenomen heeft. Dat was het lot van *Nederland*, toen het ingelijfd werd in het geduchte *Frankrijk*. De weelde, de loszinnigheid nestelden zich in ons midden. De ſchampere lach, waarmede de gevreesde vreemdeling de eerwaardige zeden des lands begroette, wekte eene heillooze ſchaamte op, en men ſtelde er

Digitized by Google

roem in, den vreemdeling in alles na te bootſen; in zeden, in taal, in kleeding, in gang en gebaren, in zang en zangwijs. Vreemd ſtond den ernſtigen en bedachtzamen *Nederlander* de gemaakte losheid, de fatſoenlijke losbandigheid van zijnen naabuur; niet ſlechts belagchelijk en vreemd, maar ſchandelijk en onteerend! Ik laat het aan Uzelven over, om te bepalen, in hoever deze ſmetten pestſtof thans nog voortwerkt en hier en daar vergiftigt. Ik vermeet mij niet, dit te beſlisſen. Genoeg, wanneer ik U aanſchouwelijk herinnerde aan het gevaar, hetwelk te dezen opzigte onze echte volksaard geloopen heeft.

2. Evenwel voeg ik hier gerustelijk bij, dat deze verbastering, de omſtandigheden in aanmerking genomen, ſlechts in eene geringe mate heeft plaats gegrepen. Beſchouwt ons land! het ligt van alle zijden open voor den invloed zijner naburen; handel en ſcheepvaart brengen met vreemde goederen ook vreemde zeden binnen; de vlijtige koopman, die de vreemde landen bezoekt, brengt iets mede van het buitenland, en hij wil gaarne in zijne taal, kleeding en houding laten zien, dat hij over de grenzen geweest is. Ja! aan welk oogenſchijnlijk gevaar waren onze goede zeden blootgeſteld door de naauwe verbindtenis met *België*; deze geopende poort, waardoor het *Franſche* bij- en ongeloof en de ſchadelijkſte denkbeelden ook bij ons binnenſtormden! Neemt al deze gevaren bij elkander, en inderdaad ons nationaal karakter is nog wonderbaarlijk gered gebleven. Vooral geldt dit den eerlijken burger- of middelſtand. Daar vindt Gij nog oud-*Hollandſche* taal en zeden; daar vindt Gij de kern des volks. De hoogaanzienlijken mogen den vreemden toon nabaauwen, en vreezen, dat zij al te veel *Nederlandsch* worden, door der vaderen aard te bewaren; het zijn uitzonderingen op den algemeenen volksaard; het zijn tooneelſpelers, die gaarne in eene ſchitterende rol optreden, en dezelve daarom in *Frankrijk* of in *Engeland* van buiten leeren, ten einde met *ſucces* op *Hollandſchen* bodem te kunnen *debuteren*.

Digitized by Google

3. Om U echter alle vrees voor verdere verbastering van onzen edelen volksaard te benemen, merk ik hier eindelijk nog aan, dat dezelve thans tot eene hoogte, vastheid en luister geklommen is, die ons met dankbare blijdschap vervult. Ja! ons oog, ons hart bedriegen zich niet; zij zijn herboren, die edele, moedige vaderlanders! Belangelooze vrienden des volks zitten ter regter- en linkerhand van den besten der Vorsten, en helpen hem de staatshulk besturen, die, ook met gescheurd zeil en gehavende tuigaadje, evenwel oud-*Hollands* vlag en wimpel hoog in de lucht ontplooit. Zij zijn herboren, die fiere helden en moedige waterleeuwen, wier grafzerken ons bijna in elken tempel aan den ouden tijd herinneren! Zij ijlden, als 't ware, uit het stil en huiselijk leven op het moorddadig slagveld; het zwaard schijnt voor hunne vuisten gevorm; het musket schijnt op elken schouder te passen. Veracht hen dan, de vergeten moerasbewoners, de koele, onverschillige mannen van het miskende *Nederland!* Zij hebben op gindsche velden, bij *Brussels* wallen, hunne namen met bloed geschreven, en geen vrije *Belg* heeft de vrijheid, om *dat* schrift uit te wischen! Zij zijn herboren, die echte vaderlanders, welke kisten en koffers openen, om den gewonden broeder te laven, om den afgematten krijgsman het huiverende ligchaam te verwarmen, om der treurende weduwe hare dagelijksche bete broods te geven! Ja! zij zijn er, die getoond hebben, dat *Christen* en *Nederlander* een gelijkluidend woord was! — Wie dat alles ziet, en overziet, en behartigt, en er zelf in deelt, en er aan medewerkt, die toch gevoelt eene dankbare blijdschap; ja! die stemt, met eene geroerde ziel, met onzen vaderlandschen TOLLENS alzoo in:

Toen viel het duister raadsel open,
  En de Almagt lei haar wondren bloot;
De nacht, te traag in rouw verloopen,
  Verhoogde 't blijder morgenrood; —
Met vaster wortlend zielvermogen,
Blinkt *Nederland* stouter de aarde in de oogen,

Digitized by Google

Gedost in nieuw ontloken jeugd;
Zij ſnelt, met ſteiler vaart geſtegen,
Het ſtandpunt van haar' luister tegen,
Alleen ontleend aan eigen deugd!

OVER HET GEBRUIK VAN GLAS BIJ DE OUDEN.

Ter gelegenheid van het opgraven eens venſters in het gewelf van een bad te *Pompeja*, merkt Sir WILLIAM GELL, in zijn werk, *Pompejana* getiteld, op, dat bij de *Romeinen* de venſterglazen niet altijd uit gegoten glas beſtonden, maar dikwijls ook uit kristallen platen, die op de eene zijde mat geſlepen waren, opdat men niet van buiten in het vertrek zien konde. Deze in den vorm van een kruis geſnedene platen werden in koperen ramen gezet. Het eerſte glas, te *Rome* bekend, kwam waarſchijnlijk uit *Egypte*. Het kristalglas ſchijnt vóór het jaar 536 na den bouw der ſtad *Rome* bij de Ouden zoo goed als onbekend geweest te zijn. Betrekkelijk den tijd, dat men het leerde bearbeiden, zijn de Geleerden doorgaans in dwaling. Zonder te gewagen, dat in de *Wolken* van ARISTOPHANES de beſchrijving van een brandglas voorkomt, bewijst reeds DODWELL's verzameling van *Romeinſche* oudheden, dat alle thans bekende marmerſoorten en edelgeſteenten der Ouden zeer goed in glas nagemaakt werden; zij vervaardigden daaruit vaten van allerlei grootte. In den tijd van MARTIALIS, honderd jaren vóór onze tijdrekening, waren glazen bekers reeds zeer gemeenzaam, behalve de *Calices Allaſontes*, die in al de kleuren van het prisma ſpeelden, en uit *Egypte* kwamen. Dezelve waren, volgens VOSSIUS, zoo zeldzaam, dat Keizer HADRIANUS, toen hij er eenige aan SERVIANUS zond, hem den wenk gaf, dat dezelve alleen voor buitengewone gelegenheden beſtemd waren. De bij de *Romeinen* zoo zeer gezochte *Myrrhiniſche* vaten kwamen, naar 't ſchijnt, uit *China*. PROPERTIUS ſchrijft derzelver uitvinding aan de *Parthers* toe. Zoo veel is zeker, dat

Digitized by Google

het Oosterſche porſelein nog omſtreeks het midden der zestiende Eeuw *Mirrana di Smyrna* heette. De menigte flesſchen en ander huisraad van glas, te *Pompeji* gevonden, bewijst overigens genoegzaam, dat de Ouden het glasbereiden zeer goed verſtonden; maar gemeenlijk gebruikten zij tot lantarens, als bij ons, in plaats van glas, bladen van hoorn; dit noemt PLAUTUS *Vulkaan in een' kerker van hoorn inſperren.* Men bezigde tot dat einde ook linnen, gelijk men tegenwoordig venſters van geölied papier maakt. Later werd het glas zoo gemeenzaam, dat geheele zalen met glasvenſters werden omgeven. De overblijfſels van zulk een vertrek zijn in 1828 bij *Ficulnea* in het *Romeinſche* gebied opgegraven. Ten tijde van SENECA beſtonden de muren der baden uit het ſchoonſte marmer, met venſters van boven tot beneden, en het water liep door glazen buizen.

HANGENDE TUINEN.

Offchoon de ſtad *Limerick* (*) weinige openbare inrigtingen tot vermaak der inwoners heeft, vindt men er evenwel iets, dat eenig is in het Vereenigd Koningrijk, en misſchien in geheel Europa. Een bijzonder perſoon, de Heer WILLIAM ROCHE, kreeg in 1808 den inval, om hangende tuinen bij zijn huis te maken. Hij begon met verſcheidene bogen te bouwen, die hij van binnen tot pakhuizen inrigtte. De hoogte dezer gewelven is verſchillende, van veertig tot vijfentwintig voeten boven den grond. Op dezelve werden, amphitheaterswijze, drie terraſſen, het eene boven het andere, gemaakt. Het hoogſte is voorzien van trekkaſſen; de planten zijn gedekt met glazen klokken en worden door middel van buizen verwarmd. In eenige dier trekkaſſen kweekt men, met goed gevolg, den wijnſtok, ananas, perzik, enz. In andere zijn oranjeboomen en andere zuidelijke vruchten.

(*) Hoofdſtad des Graafſchaps van dien naam in *Ierland*, aan de boorden van de *Shannon*.

Digitized by Google

De trekkasſen zijn op elken hoek verbonden met eene gewone broeikas. Het middelſte terras is beſtemd voor hoog plantgewas en hoogſtammige vruchtboomen; het derde voor allerlei bloemen, alsmede meloenen, komkommers en dergelijke vruchten, op vierkante bedden. Een trap van vier voeten breedte leidt van de eene vlakte naar de andere. De terrasſen ter zijde hebben honderdvijftig voeten lengte en dertig breedte; die in het midden honderdtachtig voeten lengte en veertig breedte, en het benedenſte tweehonderd voeten lengte en honderd breedte, zonder den grond mede te rekenen, die voor meloenen, komkommers enz. beſtemd is en tachtig vierkante voeten bedraagt. Het geheel is meer dan een Engelſche morgen lands groot.

De voormuur of voorgevel van dit zonderling gebouw heeft meer dan tweehonderd voeten lengte. Het bovenſte terras verheft zich zeventig voeten boven de ſtraat. Van hetzelve heeft men een fraai gezigt over de ſtad en derzelver omſtreken, die verſierd zijn door aardige landhoeven, tuſſchen welke de *Shannon* kronkelende doorloopt. De laag aarde op de terrasſen is van vijf tot zes voeten diepte; en de pakhuizen, beneden in de gewelven vervaardigd, worden tegen de vochtigheid beveiligd door eenen in cement gemetſelden vloer, en door looden goten, die het overtollige water afleiden, zoodat het op ſtraat wegloopt. In tijd van droogte ſtopt men deze buizen en doet het water omloopen in verſcheidene pijpen, die in takken zich onder de oppervlakte van den kunsttuin verſpreiden. Het regenwater, dat op de glazen der broeikasſen valt, wordt in bakken opgevangen. De bemesting geſchiedt, door middel van werktuigen, op eene veel gemakkelijker wijze, dan men den gewonen grond bewerkt.

Deze zonderlinge aanleg heeft 15,000 ponden ſterling gekost; maar de Heer ROCHE vindt zijne kosten voor een gedeelte vergoed door de huur der pakhuizen, die hij beneden in de gewelven gemaakt heeft; de Regering huurt die voor 300 ponden ſterling jaarlijks. Dezelve

Digitized by Google

kunnen tweeduizend okshoofden wijn bevatten. Het gebouw heeft geen gevaar van brand, en wegens de vastheid van het muurwerk behoeft men ook niet voor dieven te vreezen. Bovendien blijft de warmtegraad er steeds gelijk, hetgeen zeer voordeelig is voor de aldaar opgelegde wijnen.

De tuinen van den Heer ROCHE hebben dus veel gelijkheids met de vermaarde hangende tuinen van SEMIRAMIS te *Babylon*. Deze laatstgenoemden maakten een vierkant uit, waarvan elke zijde eene lengte van vierhonderd voeten had. Verscheidene breede terrassen verhieven zich, bij wijze van amphitheater, boven elkander; het achterste en hoogste was gelijk met de muren der stad. Men ging van het eene op naar het andere langs eenen trap, welke tien voeten breedte had. Het geheel steunde op groote steenen bogen, boven elkander opgemetseld, versterkt en omgeven door eenen muur van tweeëntwintig voeten dikte. Boven deze gewelven had men groote platte steenen van achttien voeten lengte en vier breedte gelegd. Daarop lag eene dikke laag riet, door eene groote hoeveelheid jodenlijm verbonden, en hierop eene dubbele laag gebakken steen, die in kalk gemetseld was. Looden platen dekten dezen kunstbodem, en hierop lag de tuinaarde. Men had deze voorzorgen genomen, opdat de vochtigheid van den grond niet zou doorzijpelen en de bogen doordringen. Er was eene zoo dikke laag aarde op geworpen, dat de grootste boomen er behoorlijk konden wortelen. Ook groeiden op alle terrassen boomen met hooge stammen, en allerlei planten en bloemen, die eenen lustruin konden verfraaijen. Op het bovenste terras was eene pomp, die men niet zag, en welke diende, om den ganschen tuin het noodige water te verschaffen. In de tusschenruimten tusschen de bogen, waarop het ganssche gebouw rustte, had men groote en prachtige zalen gemaakt, die schitterend verlicht werden en een zeer aangenaam uitzigt hadden.

Hoe zeer nu de hangende tuinen van SEMIRAMIS die van WILLIAM ROCHE schijnen te overtreffen, de

Digitized by Google

laatſten zijn evenwel niet minder merkwaardig. Tegen die grootere ſtoutheid en pracht ſtaat iets anders over, dat eene troostrijke gedachte oplevert. De zoo vermaarde hangende tuinen der oudheid waren immers te beſchouwen als een geeſel voor het volk, in welks midden ze zich verhieven; want grootendeels waren dezelve vervaardigd geworden ten koste van het ganſche volk, dat tot derzelver zamenſtelling goed en bloed had moeten opofferen. Die van onzen tijd, het werk van een bijzonder perſoon, mogen dat grootſche aanzien niet hebben, maar zijn integendeel nuttig, en geven aan vele menſchen gelegenheid, om iets te verdienen.

LAAT ONS NAVOLGERS ZIJN VAN HET GOEDE!

In het derde nommer van het nog te weinig bekend en gelezen tijdſchrift *de Menſchenvriend*, uitgegeven bij O. J. A. BEIJERINCK te *Amſterdam*, vindt men de Grondtrekken voor een Vrouwengenootſchap tot heil der Gevangenen in *Pruiſſen*. De aanvang van dat ſtuk geeft ons het volgende te lezen:

„ De Leden van het in *Berlijn* opgerigte Genootſchap „ tot zedelijke verbetering der Gevangenen hebben in het „ jaar 1828, door den 21ſten § hunner Statuten, ook „ der *Vrouwen* een deel in hunnen arbeid aangeboden.

„ Zoodra deze oproeping in *Berlijn* bekend werd, „ rees de wensch, om zulk een edel oogmerk te be„ vorderen, bij gehuwde en ongehuwde vrouwen op. „ Wel is waar, zij gevoelden het ongenoegzame harer „ pogingen, in tegenoverſtelling van het groot aantal „ vrouwelijke gevangenen; doch zij oordeelden tevens, „ dat hier niet de vraag was, of zij voor allen en alles „ zorgen konden, maar dat zij in ſtilte moesten beproe„ ven, wat een goede wil, onder inroeping van Hoo„ geren bijſtand, vermogt, en dat, al wierd ook ſlechts „ één gevallene uit haar geſlacht op den weg der deugd „ teruggevoerd, zulks reeds voor de maatſchappij en „ voor haarzelve zegen en voordeel was.

Digitized by Google

„ Dien ten gevolge vereenigden zij zich tot een gezel-
„ schap, dat 1°. door persoonlijken omgang beschaving,
„ zedelijkheid en lust tot den arbeid trachtte op te wekken,
„ en 2°. gelegenheden opzocht, om de gevangenen, na het
„ herkrijgen harer vrijheid, op eene waardige wijze de maat-
„ schappij weder te doen intreden.

„ Door standvastige doorzetting gedurende verscheidene
„ maanden, door ervaring en onderling medegedeelde opmer-
„ kingen, hebben deze vrouwen zich bereids eene heldere
„ voorstelling der werkzaamheden en pligten harer betrekking
„ eigen gemaakt," enz.

Ik wil het niet verbergen, maar gaarne zou ik het aan alle mijne Landgenooten doen weten, hoezeer mij dat berigt getroffen heeft.

Reeds in 1828 werd in *Pruisen* zoodanige weldadige en menschverheerende maatregel genomen, en in 1832 heeft in de *Nederlanden* nog zoo iets volstrekt geene plaats! Wij, Landgenooten! wenschen immers den roem van godsvrucht en menschenliefde, aan ons meermalen toegekend, te verdienen. Wij verlangen dat; wij willen dat; en evenwel gaven wij aan onze Vrouwen en Dochters tot nog toe geene gelegenheid, om werkzaam te zijn tot heil van hare gevallene en daardoor diep rampzalige natuurgenooten! Wat mag daarvan de reden zijn? Zouden *Nederlandsche* Vrouwen en Dochters tot een zoo goed werk ongeschikt, onvermogend zijn? Wie zal het wagen, dit, op grond van haren aard of der ondervinding, te stellen? Het tegendeel is immers zoo gemakkelijk te bewijzen als het aantoonen van vele heilzame en nuttige inrigtingen, waarin ons Land zich mag verblijden. Of zouden haar de schoonste eigenschappen en vereischten der Vrouw, — liefde namelijk en gevoel — liefde tot de menschen en gevoel voor het lijden van anderen, ontbreken? Zou het bij haar haperen aan den wil of den moed?

Nederlanders! zouden onze Vrouwen en Dochters alleen op eigen heil en niet op dat van anderen zien? Zouden zij, die, meer dan bij andere volken het geval is, haar leven getrouwelijk wijden aan de beoefening van bijzondere pligten, niet eenige uren veil hebben tot vervulling van dien algemeenen pligt, die op elken Christen rust, den pligt der liefde, tot behoud, tot herstel, tot zaligheid van anderen? — Verre van ons die beleedigende en vernederende gedachte, ten aanzien van haar, die zoo menigwerf de schoonste offers van deelneming, medelijden en warme menschenliefde bragten!

Digitized by Google

Niemand zeker zal aan dat geflacht beletſelen in den weg willen ſtellen, om mede te werken tot zedelijk en godsdienſtig heil van gevangene vrouwen en meisjes. Niemand zeker zal hetzelve willen verhinderen, voor eigen hart aldus eene zalige vreugde te verwerven, die de onbereikte beſtemming, als vrouw, aan velen, in den zeer engen huiſelijken kring, niet vergunt.

Mag ik mij vleijen de *Nederlandſche* Vrouwen ook flechts eenigzins in hare waarde te kennen, dan worden er gewis velen gevonden, die den vrijwilligen last niet ſchuwen, maar integendeel ijveren zullen, dien volgaarne op zich te nemen. Getuige ook hier weder zoo menige liefderijke en weldadige bemoeijing, door haar met zoo veel lust en ijver volvoerd. Hoe veel gereeder zullen zij niet de inzigten dier *Maatſchappij* bevorderen, die niet alleen ligchamelijke en tijdelijke welvaart, maar geeſtelijke en eeuwige belangen beoogt!

Mogten alzoo de Beſtuurders van een Genootſchap, edel in doel en reeds hier en elders vruchtbaar in gezegende gevolgen, ook voor onze Godvreezende Vrouwen de gelegenheid openſtellen, om, naar hare krachten en vermogens, tot zedelijke verbetering werkzaam te zijn! Zij zouden dat den weezen tot herſtel van verloren, of tot verwekking van een misſchien nog nooit overdacht en onbekend geluk.

VERHAAL VAN DE SCHIPBREUK VAN HET FRANSCHE KOOPVAARDIJSCHIP L'EOLE OP DE KUST VAN HET KAFFERSLAND, IN APRIL 1829.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 172.)

De noodzakelijkheid dreef ons tot dezelfde bezigheid van den vorigen dag aan, namelijk tot naſporingen aan het ſtrand. Wij begrepen, dat wij onzen voorraad, zoo veel doenlijk, moesten vermeerderen, wilden wij niet van honger omkomen, daar de inboorlingen volſtrekt niet gezind ſchenen ons te hulp te komen. Hoe leed deed het ons echter, toen wij het aantal wilden aan het ſtrand buitengewoon vergroot zagen! Ieder beſchouwde met zorg de voorwerpen, die op de kust waren geworpen, en nam daarvan hetgeen hem behaagde. Zij kozen meestal het ijzer- en koperwerk aan het hout.

Een hunner, een ſtuk houts in zee ziende drijven, beduidde aan een der matrozen zijn verlangen, om dit te hebben, en

Digitized by Google

wilde, dat de matroos zich in zee zou begeven, om het te halen. Deze gevoelde echter weinig roeping, om aan dit verlangen te voldoen, en bedacht zich dus niet lang met een weigerend antwoord te geven. De wilde geraakte hierover zoodanig in woede, dat zijne knods het hoofd van den matroos zou hebben verbrijzeld, indien wij niet bij tijds den slag afgewend hadden. Wij ontdekten nu, dat de wilde beschonken was, en zagen gebroken wijnflesschen liggen. Deze ontdekking bragt onder ons niet weinig ontstelenis te weeg, daar het ons bewees, dat de wilden onzen voorraad niet gespaard hadden. Wij deden dan ook niets op.

Over het gebeurde van dezen morgen zeer onvoldaan, keerden wij naar onze elendige hut terug. Op het pad, dat derwaarts leidde, hadden wij eene tweede ontmoeting. Wij zagen, namelijk, op eene hoogte, iemand, die zich daar geplaatst had, om ons oplettend te bespieden. In voorkomen zoo wel, als in kleur en wezenstrekken, verschilde hij veel van de overige wilden. Het was een jong mensch, geelachtig van kleur en van eene regelmatige gestalte. Hij had een' *Europeschen* hoed op; voor het overige was hij geheel naakt. Hij was ongewapend; maar er waren verscheidene Negers achter hem, die werpspiesen in de hand hielden. Toen hij ons eenigen tijd opmerkzaam beschouwd had, kwam hij met bijzondere vlugheid de hoogte af, regelregt op ons aan.

Door gebaren betuigde hij zijne verwondering van *ons* hier te ontmoeten. Hij sprak eene taal, die veel van de *Hollandsche* had. Daar wij die taal niet kenden, verstonden wij niets van hetgeen hij zeide; alleen begrepen wij, dat hij ons naar zijne hut of naar die zijns vaders wilde geleiden. Wij durfden ons niet op zijn gebarenspel verlaten, en vervolgden onzen weg. Hij scheen evenwel de hoop niet op te geven, volgde ons steeds, en hield zijne onderhoorige Negers terug, als zij ons te digt naderden. Wij vingen van zijn gesprek slechts de woorden op: *Holland*, *Somerset*, *geweer*, *paard*; vooral werden de twee eerstgenoemde onderscheidene malen door hem uitgesproken. Eindelijk, ziende dat hij al zijne moeite en al zijne overredingskracht te vergeefs aanwendde, keerde hij zich eenklaps om, en verdween met de snelheid van een hert.

Wij wisten niet, wat wij hiervan moesten denken. Het jonge mensch scheen reeds eenigen omgang met blanken ge-

Digitized by Google

had te hebben. Het verwonderde ons, dat hij niet met het zwak der overige wilden, ook wel van blanken, bekend was, om de leer: *Alle goederen gemeen*, in toepasſing te brengen.

Elkander over het voorgevallene onderhoudende, kwamen wij bij onze armzalige hut aan. Naauwelijks bevonden wij ons daar, toen wij eensklaps de roofgierige wilden van het ſtrand zagen terugtrekken. Een ongemeen voorval ſcheen hen bezig te houden. Zij waren veel woester dan gewoonlijk, en wierpen verſtoorde en dreigende blikken op ons. Wij vermoedden hieruit, dat zij onze ontmoeting vernomen hadden, en daarin geen behagen vonden. De oorzaak hunner vijandige drift bleef ons echter geheel onbekend.

De avond begon te vallen, en nog altijd waren wij omgeven door de woeste en twistende wilden, wier bloeddorſtige blikken en gebaren eene ſoort van levendigheid aan het tooneel bijzetteden, maar ons intusſchen grooten ſchrik aanjoegen. Plotſeling ontſtond er onder hen eene algemeene beweging. Zij maakten ruimte, om iemand, tusſchen hen door, tot ons te doen komen. 't Was het onbekende jonge mensch. Wij zagen hem ademloos naar ons toeſnellen. Hij ſprak ons weder in zijne taal aan, ons tevens bij de hand nemende en op alle mogelijke wijzen zijne genegenheid omswaarts betuigende. De wilden ſchenen hem eene zekere hulde te bewijzen. Ook met dezen ſprak hij. Hij ſcheen hun te berigten, dat er op eenigen afſtand iemand naderde. Er kwam dan ook werkelijk, in de rigting, van waar de jongeling gekomen was, iemand naar ons toe. Hij ging langzamer dan zijn voorlooper, en ſcheen omſtreeks vijftig jaren oud. Hij had een gezond en ſterk voorkomen, droeg inagelijks een' *Europeſchen* hoed, en was gekleed met laken vest en broek. De wilden maakten weder met eerbied plaats.

Toen hij ons digt genoeg was genaderd om verſtaan te kunnen worden, riep hij ons op een' hartelijken toon toe: *broers!* Luid klonk het in ons hart, dat dit woord, op een' zoo vriendſchappelijken toon uitgeſproken, *frères* (broeders) beteekende, en wij ſnelden in zijne armen. Men verbeelde zich den droevigen toeſtand, waarin wij ons door onze ſchipbreuk bevonden; het gevaar, waaraan wij, te midden van een' hoop onbeſchaafde, bloeddorſtige wilden, ſteeds blootgeſteld waren; de vrees, waarin wij onophoudelijk verkeerden, van het ſlagtoffer van eene of andere noodlottige dwaling der wilden te worden, — en men zal zich de vreugde kunnen voor-

Digitized by Google

ſtellen, die wij bij deze ontmoeting gevoelden. Onze onbekende, of liever onze redder, omhelsde ons allen met eene broederlijke teederheid, en gaf ons, daar eenigen onder ons *Engelsch* verſtonden, in die taal, offchoon gebrekkig, te verſtaan, dat hij een *Hollander* was; dat hij van zijne landgenooten was geſcheiden, en dat hij in *Kaffersland* een zeker gebied onder de wilden uitoefende. Hij was en bleef echter de vriend der *Europeërs*, voor wie hij, in alle omſtandigheden, alles, zelfs zijn bloed, veil had. Hij verzekerde ons verder, dat ons van nu af geen leed zou wedervaren, en dat hij voor onze behouden reis naar de *Kaap de Goede Hoop* zorg zou dragen. Des anderen daags vroegtijdig zou hij ons zijnen zoon zenden, (den jongeling, dien wij reeds kennen) om ons naar zijne woning te geleiden. Hij gaf eenigen wilden van zijn geleide bevel, om ons van het noodige te verzorgen en bij ons te blijven, en verliet ons daarna.

Niettegenſtaande deze edelmoedige zorg, bragten wij weder een' allerongunſtigſten nacht door. De wilden waren, na het vertrek van onzen *Hollandſchen* vriend, weder in dieſelfde boosaardige en vijandige ſtemming geraakt, die wij vroeger bij hen opgemerkt hadden. Zij waren ten uiterſte kwelziek, en hielden niet op ons te bedreigen, tot dat eindelijk het langgewenſchte daglicht aanbrak, dat ons van hunne onaangename vrijpostigheden bevrijdde.

Reeds meermalen hadden wij vol verlangen uitgezien naar den jongeling, op wien wij al onze hoop vestigden, toen wij hem op 't laatst in het oog kregen. Hij was vergezeld van een' *Europeaan* te paard, van een gunſtig uiterlijk, en die ons terſtond vriendſchappelijk toeſprak. 't Was een *Engelsch* reiziger, THACKWRAY genaamd, die den vorigen avond in deze ſtreken was aangekomen en bij den *Hollander* zijn' intrek genomen had. Van dien reiziger vernamen wij, dat wij ons in *Kaffersland*, en wel in het land der *Amakos*, bevonden; dat deze ſtreek door HINZA geregeerd werd; dat de plaats, waar wij geſtrand waren, *Sandypoint* (de *Zandhoek*, of *Zandkaap*) heette; en, hetgeen ons niet weinig ter nederſloeg, dat wij meer dan 900 mijlen (of ruim driehonderd uren) van de *Kaap de Goede Hoop* verwijderd waren; liggende de plaats, waar wij ons thans bevonden, volgens zijne opgave, op 32° 35′ zuiderbreedte. Hij zelf was van *Grahamstown*, de grensplaats der kolonie, gekomen, en dit was 285 mijlen van *Sandypoint* verwijderd. Ten opzigte van den

Digitized by Google

menschlievenden *Hollander*, die ons den vorigen avond zoo geheel onverwachte redding had aangebragt, vernamen wij vervolgens, dat zijn naam was KLAAS LOCKENBERG. Hij was vroeger een inwoner der kolonie geweest; maar had, ter oorzake van zekere hem aangedane mishandelingen, het besluit genomen, zich van de inwoners der kolonie af te scheiden en zich in *Kaffersland* te vestigen. Dit had hij reeds verscheidene jaren volgehouden, en hij beklaagde 't zich niet. Hij leefde in vriendschap met de wilden, die hem eene zekere soort van magt toekenden, terwijl hij zich in zijnen staat, zoo veel doenlijk, naar hunne begrippen en leefwijze schikte.

THACKWRAY zeide ons, dat hij met den jongen LOCKENBERG, WILLEM genaamd, gekomen was, om ons naar *Lockenbergskraal* te geleiden, waar wij verder het ontwerp onzer reis naar de *Kaap de Goede Hoop* zouden kunnen beramen. Men kan ligt begrijpen, dat wij niet aarzelden, dezen voorslag aan te nemen. Wij bragten onzen geheelen voorraad bij elkander, en waren zeer spoedig marschvaardig. WILLEM verhaalde aan de *Kaffers*, waarvan er slechts weinigen tegenwoordig waren, hoe het met de zaak stond, en wij namen een afscheid van hen, dat juist niet van de hartelijkste was. De beste overeenstemming had tusschen ons ook niet bestaan. Een groot eind wegs volgden ons achter eenige vrouwen en kinderen, onder welke er zich bevonden, die wij, op haar verzoek, met eenige geneesmiddelen hadden gerijfd, welke het gewenschte gevolg hadden gehad. Na een' togt van een uur kwamen wij bij het verblijf van KLAAS LOCKENBERG aan. Het bestond uit eene verzameling van hutten, niet veel beter gebouwd dan die, welke wij verlaten hadden. Eene dier hutten was grooter dan de overigen, en werd door den *Hollander* met zijn gezin bewoond; achter dezelve was een groot, afgesloten veld, waarop eenig vee graasde. Die vruchtbare en schoone streek lag aan de helling van het gebergte, hetwelk zich langs de geheele kust uitstrekt.

Wij werden met de meeste hartelijkheid ontvangen, en zagen ons weldra door de geheele familie van onzen vriend omringd. Hij zelf verscheen eenige oogenblikken na onze komst: hij had zich, namelijk, met eenige *Kaffers*, naar den zoekant begeven, ter mogelijke opsporing van overblijfselen van het gestrande vaartuig; hunne moeke had zich door het

Digitized by Google

minden van twee kisten wijn beloond gezien. Met hartelijkheid en rondheid (hoedanigheden, den *Hollander* eigen) heette hij ons welkom op zijnen grond, en bewees ons duizend gedienstigheden. Hij gaf na last om een' os te slagten; dit geschiedde, zoo wel als het braden van het vleesch, in weinig tijds, en na verloop van een klein uur zaten wij reeds aan een' heerlijken maaltijd, den eersten, die ons sedert verscheidene dagen te beurt viel. Gedurende den maaltijd verhaalde ons de brave *Hollander* zijne levensgevallen. Hij deelde ons onder anderen mede, dat hij te *Rotterdam* geboren was, waar nog merkelijk een broeder van hem woonde. Hij was zeer vrolijk en openhartig in zijn onderhoud. Toen hij zijne geschiedenis geëindigd had, kwam onze treurige toestand te berde. Hij betuigde ons, in de opregtste bewoordingen, zijn leedwezen over het droevig voorval, dat ons was overkomen, en over al hetgeen wij hadden doorgestaan; waarna hij ons zijn voornemen te kennen gaf, om ons, zoo spoedig 't kon, uit den ellendigen staat, waarin wij nog altijd verkeerden, te redden. Tot dat einde raadde hij ons, naar de Kaapstad te reizen; hij zou ons zijnen zoon WILLEM tot geleider medegeven, en ons van levensonderhoud, van 't beste, wat hij had, voorzien. Niettemin voorspelde hij ons, dat wij, alvorens de plaats onzer bestemming te bereiken, nog vele en groote ongemakken zouden te verduren hebben, en dat een zoo verre togt ook aan gevaren onderhevig was; maar hij moedigde ons aan, te volharden, en tot onze redding alle krachten in te spannen.

Nopens den Heer THACKWRAY vernamen wij, dat hij in deze streken reisde wegens handelsaangelegenheden, voornamelijk bestaande in het opkoopen van ossen, olifantstanden en dergelijke, in welken handel hij door LOCKENBERG getrouwelijk werd voortgeholpen.

Toen alles voor onze reis in gereedheid was gebragt, namen wij, na twee dagen vertoevens bij LOCKENBERG, een hartelijk en roerend affcheid van hem, zijn gezin en den *Engelschen* reiziger, en begaven ons, onder geleide van onzen gids, op weg. Lang nog, neen! al ons leven zullen wij ons met dankbaarheid en aandoening de menschlievende zorg en hulp van LOCKENBERG herinneren.

Onder hetgeen hij ons tot gemak en noodwendigheid voor onze reis verschaft had, behoorde ook een os, welke dienen moest om onzen voorraad te dragen, en tevens om, indien

Digitized by Google

een onzer, onverhoopt, door te groote vermoeijenis, niet meer gaan kon, den togt te verligten.

Wij begaven ons dan op weg, een laatst vaarwel aan onzen edelmoedigen gastheer gezegd hebbende, en in vertrouwen op 's Hemels bijstand. — Aan den avond van den eersten dag kwamen wij in een door *Kaffers* bewoond dorp; tot nachtverblijf viel ons daar weder eene dier armzalige hutten ten deel, waarmede de inboorlingen zich weten te behelpen. Den volgenden morgen zetteden wij vroegtijdig onze reis voort. Wij ondervonden, dat men ons de moeijelijkheid van den togt niet vergroot had: de brandende zonnestralen en de ongebaande zandige weg matteden ons onbeschrijfelijk af. Het was dan ook, na zoo veel doorgestaan lijden en ontbering, niet te verwonderen, dat de zwaksten onder ons al spoedig, de anderen later, geheel moedeloos werden, en door het donker verschiet, dat zich aan onze verbeelding vertoonde, werden afgeschrikt. Allerlei jammeren en ongemakken, hongersnood, aanvallen van even wilde menschen als dieren, duizend dooden verdrongen zich in onze overspannen gedachten. Onwillekeurig vielen dan ook omstreeks den middag de meesten onzer neder, de hoop opgevende, om ooit het doel onzer wenschen te bereiken. Onze geleider wendde alles aan, om ons aan te wakkeren; hij wilde ons ondersteunen in het gaan; hij zeide ons, dat wij haast eene plaats zouden bereiken, waar wij eenigen tijd zouden kunnen uitrusten; — niets baatte; wij hoorden naar geene raadgevingen, hoe welmeenend ook door den goeden WILLEM gegeven. Toen hij zag, dat alles vruchteloos was om ons te doen opstaan, scheen hij wanhopend, en gaf te kennen, dat ons gedrag hem ten hoogste bekommerde. Eindelijk zeide hij, redelijk verstaanbaar, „dat, zoo wij wenschten te sterven, hij met ons zoude sterven; doch dat, zoo wij den moed hadden om nog een weinig verder te gaan, hij ons in een dorp zou brengen, waar wij het noodige zeker zouden aantreffen." Terwijl hij dit zeide, wierp hij zich naast ons in het zand. Zijne bemoediging had ten laatste de gewenschte uitwerking. Wij vervolgden allen onze reis; zoodat wij dan ook weldra de plaats, door onzen jongen vriend bedoeld, bereikten, en den nacht aldaar doorbragten. — Op dezelfde wijze ging het nog verscheidene dagen. Nu eens zetteden wij meer bemoedigd, dan weder geheel mistroostig onzen togt voort.

Digitized by Google

In het laatst van April, op een' Zondag, kwamen wij aan de woning van een' *Engelsch*' Zendeling, waarvan de reiziger THACKWRAY ons gesproken had, als het punt, waar de grootste moeijelijkheid van onzen togt eindigen zoude. Wij waren niet weinig verheugd van zoo ver gekomen te zijn; en onze vreugd is niet ijdel geweest, daar wij in 't vervolg de voorspelling des Heeren THACKWRAY's bewaarheid vonden: want het onthaal, dat wij bij den *Engelschen* Zendeling, gelijk ook bij alle *Europeanen*, die wij tusschen dit oord en de Kaapstad ontmoetten, genoten, was boven allen lof verheven.

Bij meergemelden Zendeling vertoefden wij eenige dagen, en vervolgden toen onze reis. WILLEM LOCKENBERG, onze zorgvolle en wakkere geleider, ontving hier ons vaarwel. Hoe zullen wij woorden vinden, om onze erkentelijkheid aan dezen braven jongeling uit te drukken? Het zij genoeg gezegd, dat wij, naast God, aan hem ons behoud, ons leven te danken hadden. Hij gaf ons een laatste bewijs van zijne zorg, door ons nieuwe, vertrouwde gidsen te geven.

In het midden van Mei bereikten wij de kleine stad *Grahamstown*. Wij werden hier, door de edelmoedige hulp der inwoners, van alles wél voorzien, en op wagens naar *Algoabaai* vervoerd, om van daar ons te scheep naar de Kaapstad te begeven.

Op den 23sten Junij van het jaar 1829 wierpen wij eindelijk het anker in de *Tafelbaai*, en nam onze langdurige en rampspoedige togt een einde.

ST. SIMONISMUS EN CHRISTENDOM.

(*Vervolg en slot van bl.* 182.)

Mogt deze uit de bronnen der Christelijke Openbaring ontleende schildering der levende Christelijke kerk de *St. Simonisten* overtuigen, dat die nieuwe Godsdienst, die zij zoeken te vestigen, om de menschheid van de eene volmaking tot de andere te leiden, hun reeds in het Christendom is gegeven! Verre zij het van ons, hen tot eene der uitwendige gesloten Geloofsgenootschappen te willen bekeeren; te verlangen, dat zij onderworpene aanhangers van eenigen, zelfs niet van den verlichtsten, Godgeleerde zouden worden: want juist de verlichte zal verklaren, dat hij niet alle waarheid

Digitized by Google

in alle diepte ooit vatten kan. Doch deze kennis wenschen wij hun mede te deelen, dat zij zoo min, als iemand ergens, ooit het Christendom ontwassen kunnen; dat CHRISTUS waardig is, eeuwig ons hoofd te blijven.

Indien evenwel de *St. Simonisten*, met het oog op de met dwalingen en velerlei ellenden kampende menschheid, ons vragen, waar dan die Goddelijke werking is, welke wij aan CHRISTUS toeschrijven, waar dan dat gelukkige geslacht van Gods zonen is, hetwelk uit het Christendom moet voortkomen; zoo kunnen wij hun, wel is waar, deze hoogste werkingen nog niet in groote menigten, maar toch in een aantal voortreffelijke voorbeelden aanwijzen.

Menschen van geringen stand, onwetende zinnelijke menschen, die slechts aardsche wenschen koesterden, zien wij veranderd, op nieuw geboren, door de magt van den eeniggeboren Zoon van God, zoodat ook zij vrolijk uitroepen: wij zijn nu reeds kinderen van God; zoodat zij nu niet meer zichzelven leven, maar, verzekerd van Gods geest, die in hen woont, en hen der Goddelijke natuur deelachtig maakt, alle tijdelijke vrees en hoop overwinnen en afleggen, en het geestelijke, Goddelijke leven en werken beginnen, namelijk het verlichten, zaligen en opwekken der blinde, ongelukkige en sluimerende menschheid, en, te midden van vervolging en droefenis, God danken voor de vreugde, waarmede Hij hen gelukkig maakt in dit nieuwe leven en werken.

Dat ook de *massa* van het menschelijk geslacht door de kracht des Christendoms tot een' hoogeren trap uit hare diepe laagte is opgevoerd, erkennen de *St. Simonisten* zelve. Hoe kunnen zij dan nu eene nog hooger beurende kracht aan het Christendom ontzeggen? Wat het bij eenige uitgelezenen gewerkt heeft, zal het datzelfde niet met den tijd werken bij de *massa*, als deze maar eerst voor dien hoogeren trap rijp zal geworden zijn?

Offchoon menschelijk ongeduld, bij hetwelk duizend jaren niet zijn als één dag, den gang dezer ontwikkeling voor te langzaam houdt, zeker is het toch, dat geen menschelijk voornemen dien gang zal bespoedigen.

Al verlaten de *St. Simonisten* den weg des Christendoms, om eene nieuwe Godheid, de Volksvlijt (*Industrie*), te hulp te roepen; al nemen zij een besluit voor de heerschappij van talenten, en ter afschaffing van alle erfelijke voorregten; al dagen zij het natuurlijk geweld op, om door éénen laatsten

Digitized by Google

grooten krijg aan den oorlog een einde te maken, zij zullen met dat alles niets winnen; zij zullen met al die verspilling van krachten en bloed de menschheid geene enkele schrede verder brengen, maar tot hunne bittere smart ondervinden, dat zij, zonder Christelijke wapenen, zonder de langzaam, maar onwederstaanbaar en op den duur werkende magt des geestes, niets vermogen. CHRISTUS, die gekomen is, om alle geweld der wereld gevangen te nemen en het rijk Gods te stichten, heeft alleen den regten weg aangewezen; Hij werkte door den geest alleen, door het getuigenis der waarheid, der liefde, en verheffing boven al het aardsche. Juist daardoor, dat Hij zijn ligchaam prijs gaf aan het ruwe geweld van aardsche magthebbers, overwon hij, door de magt des geestes alleen, het rijk der wereld en haar ruw geweld, offchoon slechts op eene onzigtbare, profetische wijze. Thans zien wij nog niet, dat Hem alles onderworpen is; maar toch is de wereld door Hem gerigt en overwonnen: want in de onzigtbare kerk leeft zijn geest, overal werkende, voort. De Goddelijke geest keert niet met geweld de wereldlijke rijken om: want Hij beveelt, alle overheid te eeren; Hij gebiedt zelfs onregtvaardig geweld te verdragen, zoo als CHRISTUS zelf dat eens verdroeg. Hij beveelt, integendeel, de wapenen des geestes te voeren; des geestes, die onwederstaanbaar in de gemoederen dringt, die beide, magthebbers en onderdanen, verandert, en hun een' nieuwen zin geeft, en die alzoo de aardsche heerschappijen omzet, derzelver hardheid verzacht, met één woord het rijk der wereld overwint. Deze in stilte voortgaande verandering wordt als het werk des Christendoms erkend, zelfs van de *St. Simonisten* zelve, maar die nu, in hun ongeduld, het stille Goddelijke werk niet langer willen aanzien, noch als medearbeiders deel nemen aan de bevordering van het geestelijke rijk; maar, met afwijking van den geest des Christendoms, en in tegenspraak met hetzelve, willen zij met éénen slag en door geweld verkrijgen, wat nog ontbreekt.

Doch de drukkende heerschappijen der wereld zullen voorwaar niet eer ophouden, dan als de geest van CHRISTUS alles in allen is.

Velen, niet enkel *St. Simonisten*, maar ook zulken, die zich Christenen noemen, kunnen zich, het is waar, niet vereenigen met de Goddelijke stille en aanhoudende werking des Christelijken geestes, en kunnen zich niet onthouden,

Digitized by Google

de langzaamheid van het Goddelijke werk door hun aardsche geweld te willen beſpoedigen. Ja, ſommigen ſchamen zich niet, hierin eene zwakheid aan te wijzen van het Christendom, en het voor het werkelijke leven onvoldoende te verklaren, omdat zij het miskennen en niet verſtaan. Zij wanen, dat de geest des Christendoms letterlijk ligt in de woorden: *Indien u iemand ſlaat op de regterwang, keer hem ook de andere toe.*

Van letterknechten, die traag van geest zijn, worden deze woorden wel misverſtaan; maar zagen zij om naar den geestelijken zamenhang, zoo zouden zij de tegenſtelling leeren kennen, welke CHRISTUS hier maakt: de toegevende Christelijke grootmoedigheid tegen de oud-Joodsche bloedwraak, die roept: *oog om oog, tand om tand.* Zij zouden niet die volſtrekte lijdelijkheid zien, welke geenszins het karakter van CHRISTUS is, wiens woorden geest en leven zijn en tot Goddelijke werkzaamheid opwekken.

Het voorbeeld van CHRISTUS wederlegt die geestelooze, ſlaafſche letterverklaarders: want Hij biedt den dienaar des Hoogepriesters, die Hem op de wang ſlaat, niet de andere aan; maar dit wapen van ruw geweld gaat Hij tegen met het wapen des geestes, in de woorden: *Heb ik kwalijk geſproken, zoo bewijs het, dat het kwaad is; heb ik wél geſproken, waarom ſlaat gij mij?* Wisten de menſchen overal de geestelijke wapenen te gebruiken, waren zij niet traag, maar geestelijk levendig, getuigden zij overal luide en onverſchrokken voor waarheid en regt, tegen geweld en onregt, verheven boven menſchenvrees door de kracht des geestes, naar het voorbeeld van CHRISTUS en zijne Jongeren, hoe ſpoedig en krachtig zou zich de dadelijke werkzaamheid des Christendoms, ook in het burgerlijk leven, vertoonen!

Och, dat ſlechts ergens hoogeren en geringeren bezield wierden door den Christelijken geest! Wat zou één groot voorbeeld van ware Christelijke grootmoedigheid kunnen uitwerken in dezen tijd van blinden en zichzelven vernielenden ſtrijd om bedriegelijken voorrang en vergankelijk geweld!

Hetgeen in de leer der *St. Simonisten* waarheid is, hebben wij in het bovenſtaande bewezen Christelijke leer te zijn; en niet moeijelijk zal het bewijs te voeren zijn, dat, hetgeen in hunne leer *niet* Christelijk is, tot onheil leiden moet.

De *St. Simonisten* leeren, in tegenſpraak met het Christendom, dat God niet enkel geest, maar ook ſtof is, en dat het ſtoffelijk leven onmiddellijk heilig is.

Digitized by Google

Offchoon de gevolgtrekkingen, die bij eene *Theorie* zich voordoen, dikwerf geheel niet overeenkomen met het gevoelen van den ſchepper dier *Theorie*, en hem dus niet te laat kunnen worden gelegd, zoo ſtrekken zij toch ten nadeele dier *Theorie*, daar alles uit de vruchten moet worden beoordeeld. De gevolgtrekkingen dier *Theorie* op het oog houdende, mogen de *St. Simonisten* bedenken, of niet de aanbidders van hunne nieuwe Godheid zich in bloedigen ſtrijd om haar verdeelen zullen. Dit kan niet plaats hebben, zoolang God een Geest is: want, hoe meer ieder aandeel heeft in dat geeſtelijk leven, des te volkomener kunnen allen het bezitten. Doch bij de ſtoffelijke zijde der nieuwe Godheid is de verhouding omgekeerd. Hoe meer een enkele het naar het *St. Simonismus* heilige leven bezitten wil, zoo veel te minder kan hiervan aan anderen ten deel vallen. Het is zoo, de *St. Simonisten* verbinden in hunne denkbeelden het ſtoffelijke altijd met het geeſtelijke leven; maar hunne denkbeeldige heerſchappij, in welke aan ieder het ſtoffelijk bezit, naar de maat zijner geeſtvermogens, moet worden toegedeeld, moet noodwendig de menſchen met bitteren nijd en haat vervullen, indien niet de kracht des Chriſtelijken geeſtes hun te hulp komt, welke, waar dit door den nood geworderd wordt, in ſtaat is, het ſtoffelijke tijdelijke, als iets niet Goddelijks, te verloochenen.

Indien men op de godsdienſtige en ſtaatkundige zijde van het *St. Simonismus* in onderling verband let; indien men de tijdsomſtandigheden, onder welke het optreedt, in het oog houdt, geraakt men in verzoeking, in deze nieuwe Godsdienst ſlechts een dekmantel te zien, onder welken eene in het verborgen rondſluipende *factie* bij het jeugdige geſlacht, waar ieder zichzelven de grootſte geeſtvermogens zoo gaarne toekent, en onder de klaſſe van hen, die niets verliezen, maar ſlechts winnen kunnen, voor hare geheime plannen werktuigen zoekt aan te werven, met hulp van de uitlokkende heerſchappij des talents.

Zoo veel laat zich reeds, zonder de gaaf van voorſpelling, aan de opregten onder de *St. Simonisten* vooruitzeggen, dat hunne zaak of van zelve vergaan, of, indien zij om zich henengrijpt, een werktuig van arglistige dwingelandij worden moet.

De *St. Simonisten* willen niet als wijsgeerige ſchool worden aangezien, maar als godsdienſtige ſekte. Zij beroepen zich

Digitized by Google

op innerlijke Goddelijke ingeving; maar ſtellen de ingeving van eenen ORPHEUS, CONFUCIUS, MOZES, JEZUS en MOHAMMED op dezelfde hoogte, en beweren, dat, gelijk het Christendom de voleindiging en nagenoeg hoogere magt van het *Mozaïsmus* is, zoo ook het *St. Simonismus* in betrekking ſtaat tot het Christendom, ten opzigte van de ſteeds voortgaande ontwikkeling van het menſchelijk geſlacht. Doch, zoo als het *Mohammedismus* niet kan worden aangezien als hoogere magt des Christendoms, maar als een van het Christendom ontleend licht, hetwelk, met Oosterſche zinnelijkheid (*ſenſualismus*) vermengd, ſlechts bij Oosterlingen, die op den laagſten trap van geeſtelijke ontwikkeling ſtonden, een' ſchijn van Goddelijkheid kon hebben, even zoo kunnen wij het *St. Simonismus* een Westersch *Mohammedismus* noemen: want ook in het *St. Simonismus* is de lichtzijde van het Christendom geleend, en in verband gebragt met de *Europeſche* zinnelijkheid, namelijk met de vergoding der volksvlijt, en des genots, hetwelk door haar geſchonken wordt; geheel dus berekend naar den ziekelijken honger van het tegenwoordige geſlacht, naar verfijnde zinnelijkheid, of liever, zoo als zich het *St. Simonismus* aan ons voordoet, voortgeſproten uit deze krankheid van den tijd.

Of evenwel de voortgang van het *St. Simonismus* gelijken zal op dien van het *Mohammedismus*, betwijfelen wij, en wel op dezen grond, dat MOHAMMED ten minſte aan zijn volk iets hoogers mededeelde, dan het te voren kende. Ja, de *St. Simonisten* prediken hunne leer wel aan velen, bij wie hunne leer iets voortreffelijkers is, dan zij tot dusverre kenden; maar onder die velen zijn toch ook eenigen in ſtaat, de dwaalbegrippen hunner leer aan te wijzen, en hun het oneindig hoogere en reinere Christendom tegen te ſtellen. Het is waar, dikwerf verſchaft zich eene leer ſpoediger ingang, juist door inmenging van iets onreins, zoo als dit bij het *Mohammedismus* valt op te merken. Zoo toonden ook de *Israëlieten*, dat zij tot het bijgeloof van Afgodendienaars gemakkelijker te brengen waren, dan tot het eerſte *Mozaïsmus*; zoo vielen zij ook ligtelijk hiervan af, en lieten zich ſlechts met moeite en na het ondergaan der grootſte onheilen tot hetzelve door hunne Profeten terugbrengen. Hierin heeft ook de geſchiedenis der Christenen veel gelijks met de geſchiedenis der *Israëlieten*.

De eerſte zuivere vorderingen des Christendoms onder de

Digitized by Google

Apostelen kosteden onnoemelijke moeiten en opofferingen, en gingen slechts langzamerhand voort. Maar, nadat Joodsch en Heidensch bijgeloof zich met het Christendom vermengd had, nadat het ten troon verheven, en er met onreine middelen voor hetzelve gewerkt werd, was deszelfs voortgang ligt en schitterend. Hoe vele vergeefsche proeven moesten echter naderhand genomen worden, om het misvormde Christendom tot deszelfs oorsprong terug te brengen! Hoe vele stemmen van verlichte, vrome mannen verhieven zich, zonder iets uit te werken! Ja, zelfs onze Hervormers zouden zich voor niet opgeofferd hebben, indien hun niet te hulp ware gekomen de ondragelijke last, onder welken de volken toen zuchteden, en die hen te gelijk uit den diepen slaap opwekte.

Doch, hoe ligt ook het onreine om zich henengrijpt; hoe moeijelijk met louter geestelijke wapens de zege bevochten wordt, zoo is toch het bestaan van dat onreine op zichzelve vergankelijk: want het rigt en straft zichzelf, en slechts hetgeen rein en Goddelijk is duurt eeuwig en moet eindelijk overwinnen.

De leer der *St. Simonisten* hebben wij, ja, als iets onreins voorgesteld; maar verre zijn wij verwijderd, om de predikers dier leer te veroordeelen. (*) Wij erkennen, integendeel, in hunne voordragt zoo veel innig medelijden met de rampen der menschheid, eene zoo juiste kennis der gebreken van de uitwendige Godsdienst, welke bij hen Christendom heet, en inzonderheid het zoo zeldzaam geworden geloof aan de werking van Gods geest in de menschen tot hunne veredeling, dat wij bij herhaling de hoop te kennen geven, dat zij nog opregte vrienden en hartelijke bevorderaars van het Christendom zullen worden, indien zij maar in de gelegenheid komen, het uit de oorspronkelijke bronnen in deszelfs waren aard te leeren kennen. Dit behooren wij daarom te meer te verlangen, daar zij werkelijk, nu voor hen een onecht Christendom het ware nog verborgen houdt, met uitmuntende warme en heldere welsprekendheid de naaktheid van die geloofsstukken ontdekken, welke bij de groote menigte als waarheden van het Christendom gelden.

Wordt nu in het oog van hen, die niet geschikt zijn, om

(*) Wij laten deze gunstige meening voor rekening des welmeenenden Schrijvers. — *Vert.*

Digitized by Google

tusschen uitwendig misvormd en innerlijk waar Christendom te beslissen, slechts ééne zijde van hun geloof zegevierend aangevallen, zoo wordt hun geloof geheel wankelend, en de afval van het Christendom gestadig algemeener.

Hoe zwak daarom ook de staatkundig-godsdienstige *Theorie* van het *St. Simonismus* moge schijnen, in vergelijking met het eeuwig diep gegronde Christendom, zoo mag men daarom deze tegensprekers niet verachten. Letten wij op de algemeen gevoelde en erkende inwendige zwakheid van onzen burgerlijken en kerkelijken toestand, (*) dan verdient elke, ook de zwakste, tegenstander opmerkzaamheid.

Men moet ook niet zeggen, dat verwarring van het kerkelijk leven alleen in *Frankrijk* dreigend is. Daar is zij niet enkel dreigend, maar vreeselijk verwezenlijkt. Ook in het Protestantsche *Engeland*, door den aanhang der *Universalisten*, en reeds in het Protestantsche *Duitschland*, door de *Philalethen* in *Kiel*, vertoont zich zigtbaar de afval van het Christendom, al zwijgt men van den nog gevaarlijker afval der *Indifferentisten*.

In het kerkelijk leven neemt twist en onderlinge vervreemding de overhand. In het burgerlijke dreigt een lang bedekt misnoegen overal in daden van geweld uit te breken.

De strafgerigten beginnen te naderen over de oude zonden van geestelijke traagheid en laauwheid in het arbeiden voor het algemeene welzijn, aan welke zich aanzienlijken en geringeren hebben schuldig gemaakt.

Deze strafgerigten zijn thans niet meer te beletten door woorden; maar woorden moeten toch gesproken worden. De verkeerde weg is eenmaal ingeslagen, en men gaat van denzelven niet af, hoe men ook waarschuwt en vermaant; maar de waarschuwing moet toch gedaan worden, opdat de menschen de leer dán ten minste ter harte nemen, als de strafgerigten zullen hebben plaats gehad.

Hetgeen de blinde menigte, zonder te weten wat, zoekt, en met geweld hoopt te verkrijgen, hebben de *St. Simonisten* duidelijk vermeld. Zij willen de onderdrukkende Mogendheden, de onvolkomene Rijken der wereld vernietigen, en een' nieuwen stand van zaken invoeren. Om dezen volkomenen vrede- en gelukstaat te verkrijgen, willen zij, offschoon

(*) Wij herinneren hier wederom, dat dit stuk uit het *Hoogduitsch* vertaald is. — *Vert.*

Digitized by Google

den krijg veroordeelende, nog een' laatsten en algemeenen oorlog ondernemen tegen alles, wat hun hinderend in den weg staat. Zie het orgaan der *St. Simonisten: le Globe.*

Maar de Rijken der wereld zult gij nooit vellen door geweld: want, waar gij er één met geweld nederstort, hebt gij zelve weder een ander *door* uw geweld en *in* uw geweld opgerigt; zoodat dan het Rijk der wereld en des gewelds eene verandering slechts van personen ondergaan heeft. CHRISTUS alleen is de echte overwinnaar van het Rijk der wereld. Zijn geest alleen zal en kan het ruwe geweld uit de wereld verwijderen. In die zelfde maat, als *zijn* geest de menschen doordringt, verzacht Hij in hen die ruwheid en hardheid des gewelds: want iedere sterkere wordt door Hem de dienaar van den zwakkeren, uw vriend en helper. Daar, waar de Magthebbers niet, naar het voorbeeld van CHRISTUS, dienaars en vrienden der ondergeschikten, maar geweldadige heerschers zijn willen, daar staan de onderdanen op, om hun het geweld te ontnemen. Daar, waar de onderdanen niet, naar het voorbeeld van CHRISTUS, geweld verdragen, waar zij andere wapenen, dan de hun toegestane, die des almagtigen geestes, gebruiken, en geweld tegen geweld zetten, en zóó voor Magthebbers vreeselijk worden, daar slaan de Magthebbers slechts de handen ineen, om de banden vaster toe te trekken. En zoo geraakt het Wereldrijk met zichzelf en door zichzelf in rampzalige zelfbekamping; het wordt gerigt en gestraft door zichzelve, en zal nergens en nooit einde vinden, dan bij terugkeer tot het verlaten en nooit genoeg gewaardeerde Christendom. Aanzienlijken en geringeren zullen slechts in die maat rust vinden, als zij zich voor den geest van CHRISTUS openen.

Wie ooren heeft om te hooren, die hoore! Wien het gegeven is, het woord des eeuwigen levens te erkennen en vast te houden, die bewijze dit met woord en daad! Thans is het de tijd.

OTTO CLANT.

(HOOFT, 24 B. 150. VAN REYD, 4 B. 125. HALMA, op het woord KLANT.)

De Heer VAN GENDT DE LEEUW, in de *Vaderl. Letteroefenn.* van dit jaar, No. III, het lezend publiek aan zich

Digitized by Google

verpligt hebbende door zijn „*Iets over* REINIER CLAESZ.," geeft in de laatste noot, bij dat opstel gevoegd, reden van zijn gevoelen: dat de zelfopoffering van VAN SPEYK verheven is boven die van CLAESZ. In datzelfde begrip verkeerende, ben ik niettemin even ver af als genoemde Heer, om „aan den moedelijk te overtreffen Held REINIER CLAESZ." mijne bewondering te ontzeggen; doch ik betaal die schatting niet zoo zeer aan zijn vrijwillig sneven, als wel aan de volharding, drie dagen lang in eenen ongelijken strijd door hem betoond; en schijnt mij dan ook onze Geschiedenis een' meer gepasten tegenhanger voor de Daad van VAN SPEYK aan te bieden, in die van den grootharigen *Vries* OTTO CLANT, dan in het kloekmoedig besluit, door REINIER CLAESZ. met de zijnen genomen. Men leze en oordeele.

De Overste TAXIS, ten jare 1586 de *Spanjaarden* bij eenen stroop door *Vriesland* aanvoerende, overstelpte, den 17 van Wintermaand, het Staatsche Volk, dat in minder getal en met slecht beleid tegen hen was uitgerukt. Eenige *Vriezen*, waaronder de Vaandrig OTTO CLANT, hadden zich in de kerk van het dorp *Boxum* geworpen. De *Spanjaard* bood hun lijfsgenade; maar CLANT versmaadde dezelve en hield vol met strijden, tot hij, eindelijk, geen uitkomst ziende, en „te forsch (zegt HOOFT) om levend van zijn Vaandel te scheiden," zich in dat Vaandel wond, en zoo doorstoken nederviel.

Ik twijfel niet, of men zal toestemmen, dat *hier* eene meerdere, ja, eene volmaakte overeenkomst met het Heldenstuk van onzen Tijdgenoot wordt gevonden; en ik durf op goedkeuring hopen, wanneer ik den Krijgsman te Land en dien ter Zee met dit tweetal regels gelijke hulde doe:

JAN CAREL JOSEPH VAN SPEYK

EN

OTTO CLANT.

5 Febr. 1831. — 17 Jan. 1586.

Wien eedle trotschheid voege, u voegt zij, *Nederland*:
VAN SPEYK stierf voor uw Vlag, en voor uw Vaan stierf CLANT.

Wildenborch, A. C. W. STARING.
den 5 Maart 1832.

Digitized by Google

OVERLEVERINGEN BIJ DE WILDEN IN HET NOORDELIJKSTE GEDEELTE VAN AMERIKA.

Meermalen heeft men de vraag geopperd, van waar *Amerika* het eerst bevolkt zij geworden. De afstamming des ganschen menschengeslachts van één enkel paar stamouders is in twijfel getrokken, en ook weder op goede gronden verdedigd geworden. Opmerking verdient deswege, wat Kapitein JOHN FRANKLIN, die, gelijk bekend is, op zijne tweede ontdekkingsreize van 1825—27 andermaal diep in het noorden van *Amerika* overwinterde, verhaalt aangaande zekere overleveringen bij de volksstammen, die hij aldaar aantrof. Sporen van Bijbelsche berigten, hoezeer dan door zonderlinge fabelen verward, schijnen er zich duidelijk in te vertoonen. Genoemde reiziger schrijft, namelijk, het volgende:

De naam van den eersten mensch was, volgens eene oude overlevering dier *Indianen*, CHAPEWEE. Deze vond op aarde overvloed van levensmiddelen, en bragt kinderen voort, aan welke hij twee soorten van vruchten, zwarte en witte, gaf, hun verbiedende van de zwarte te eten. Nadat hij aldus een gebod had laten uitgaan, waaraan zich zijne familie moest houden, verwijderde hij zich voor eenigen tijd, en deed eene lange reis, om de zon in de wereld te brengen. Gedurende deze eerste afwezigheid waren zijne kinderen gehoorzaam, en aten van de witte vrucht, maar verbruikten dezelve ook geheel. Doch als hij nu voor de tweede maal wegreisde, om ook de maan te halen, vergaten zij, uit verlangen naar spijze, het bevel hunnes vaders, en aten van de zwarte vruchten, dewijl er geene andere waren. Bij zijne terugkomst was hij daarover zeer misnoegd, en zeide tot hen, dat de aarde vervolgens alleen slechte vruchten zou voortbrengen, terwijl zij zelve aan ziekten en dood onderworpen werden, welke straffen hunne nakomelingen thans nog treffen. — Dezelfde of een andere CHAPEWEE leefde met zijn gezin aan eene engte of straat tusschen twee zeeën. Daar had hij zekeren toestel gemaakt, om visschen te vangen; en deze kwamen in zoo groote menigte aanzwemmen, dat de zeeëngte verstopt geraakte, en de aarde door het water overstroomd werd. CHAPEWEE stapte met zijne familie in eene boot, en nam alle soorten van viervoetige dieren en vogels in dezelve. Het water stond vele dagen boven de aarde. Eindelijk sprak

Digitized by Google

CHAPEWEE: „ Dat kan niet altijd zoo duren; wij moeten zien, of er geen land te vinden is;" en hij zond eenen bever uit, om er naar te zoeken. De bever verdronk, en men zag hem dood op het water drijven. Vervolgens zond CHAPEWEE een muskusdier uit. Deze tweede bode bleef lang weg, en was bij zijne terugkeering doodelijk afgemat, doch bragt in zijne pooten een weinig aarde mede. CHAPEWEE verheugde zich hierover, maar zorgde in de eerste plaats voor zijnen getrouwen dienaar, streek het dier zachtkens met de hand over den rug, en hield het aan zijnen boezem, tot dat het weder bijkwam. Hierop nam hij de aangebragte aarde, kneedde die tusschen zijne vingers, en legde ze op het water. Allengs nam deze kluit toe in grootte, en werd eindelijk een eilandje in den Oceaan. Een wolf was het eerste dier, dat CHAPEWEE op den nieuwen bodem plaatste; maar de grond kon zoo zwaren last nog niet dragen. Het eiland zou dus met den wolf omgekanteld zijn, zoo niet deze het bevel ontvangen had, om aanhoudend hetzelve rond te loopen. Hij deed dit een jaar lang; en gedurende dezen tijd nam deze nieuwe aarde zoo zeer in grootte toe, dat vóór en na alle schepselen, die zich aan boord bevonden, ontscheept werden. Toen CHAPEWEE zelf eindelijk aan land stapte, stak hij een stuk hout in den grond, hetwelk een denneboom werd, die met verwonderlijken spoed hoog naar den hemel opgroeide. Een eekhoren liep bij dezen boom op. CHAPEWEE vervolgde het diertje, en wilde het naar beneden werpen, maar kon het niet inhalen. Nogtans zette hij deze jagt voort, tot dat hij de sterren bereikte, alwaar hij eene schoone vlakte en een betreden voetpad vond. Op dit pad legde hij eenen strik, welken hij uit het hoofdhaar van zijne zuster gemaakt had, en keerde toen naar de aarde terug. De zon verscheen, als gewoonlijk, des morgens aan den hemel, maar geraakte tegen den middag in den strik, dien CHAPEWEE den eekhoren gespannen had, en terstond was de lucht verduisterd. Toen zeide het gezin van CHAPEWEE tot hem: „ Gij moet zeker iets kwaads gedaan hebben; want wij genieten niet meer het daglicht." — „ Gewis," sprak hij; „ maar het geschiedde zonder opzet." CHAPEWEE poogde zijne fout weder goed te maken, en zond verscheidene dieren bij den boom op, om de zon uit den strik te verlossen. Maar de geweldige hitte derzelve verteerde die allen tot asch. Natdat de pogingen der snelste

Digitized by Google

dieren aldus verdeeld waren, gelukte het den mol, al woelende onder den grond, naar den hemel op te ſtijgen, en den ſtrik, waarin de zon vastzat, door te bijten. Maar, als de mol zijnen ſnuit uit den grond ſtak, verloor hij de oogen, en zijn neus en tanden zien er, ſedert dien tijd, als verbrand uit.

DE KOSTBARE BIBLIOTHEEK.

(Uit LAVALETTE's *Mémoires*.)

Des avonds vóór NAPOLEON's noodlottigen veldtogt naar *Rusland*, deed hij zijnen vertrouwde, den algemeenen Postdirecteur LAVALETTE, tot zich komen, en hield hem langer bij zich, dan de overige Hovelingen. Thans waren zij alleen. „ Ga naar den Grootmaarſchalk," ſprak de Keizer; „ hij zal u eene aanwijzing voor 1,600,000 franken ter hand ſtellen. Deze maakt gij heimelijk te gelde, en wacht mijne verdere bevelen." Dezelve bleven lang achterwege, en zulk eene maſſa gelds was moeijelijk te verbergen. LAVALETTE liet, op raad van REGNIER, een' Artillerijofficier, kastjes maken, welke geheel op ingebondene quarto-boekdeelen geleken. Elke band bevatte omtrent 30,000 franken, en deze werden, te midden van andere boekwerken, in LAVALETTE's bibliotheek geplaatst. — NAPOLEON keerde uit *Rusland* terug, en ging weder naar *Duitschland*, zonder over die gelden te disponeren. Thans werd de oorlog op *Frankrijks* eigen' bodem overgebragt. Eer de Keizer van *Parijs* vertrok, hield LAVALETTE ernſtig bij hem aan, om van de zorg voor zulk eene groote geldſomme ontheven te zijn. „ Zoo gij die te *Parijs* niet veilig acht, verberg ze dan op uw landgoed," antwoordde NAPOLEON. Dit landgoed lag op den grooten weg van *Verſailles* naar *Rambouillet*. LAVALETTE was met de zaak verlegen; maar hij moest gehoorzamen. Hij bragt het geld gelukkig over; en nu werd in een der vertrekken onder den vloer een gat gegraven, en de 54 banden, welke met de etiquette: *Oude en Nieuwere Geſchiedenis*, prijkten, werden daarin verborgen. — *Parijs* werd ingenomen. 300 *Pruiſen* werden op LAVALETTE's landhuis ingekwartierd, en 15 derzelven ſliepen in de kamer, waar de kostbare bibliotheek zich bevond, in welke zij voorzeker met grootere vlijt zouden geſtudeerd hebben, als in eenige

Digitized by Google

andere! Twee maanden lang waren zij, zonder het te weten, bezitters van dezen schat. Weinig dachten zij, dat slechts twee planken een' berg van gond bedekten; en trokken, gelukkig, eindelijk weder af. — Op *Elba* geraakte NAPOLEON in het bezit van het wedbewaarde geld.

DE LOODS.

Kent gij dien zoon van storm en winden,
Dien ploeger der verbolgen zee?
Wanneer de orkaan zich dreigt te ontbinden,
Verlaat hij moedig have en reê;
Den zaamgepakten horizont,
Dien zweepen hem de golven rond.

Het is de Loods! zijne arendsblikken
Omvatten de bewolkte lucht;
Zijn brein tracht elk gevolg te wikken
Des storms, dien hij voor zich niet ducht.
De wolken dalen zwarter neêr;
De wind verheft zich meer en meer.

De stormwind klimt, — de golven woeden;
Zij bruisen op, — de orkaan is daar!
Wie zal de veege kielen hoeden,
Geslingerd nu van baar op baar?...
Nu vat hij 't roer met vaste hand,
En stevent langs 't onveiligst strand.

Daar snijdt zijn boot de woeste golven;
Zij schuimen voor den steven op:
Nu is de bodem uit bedolven,
Dan weder op der baren top.
Doch rustig stuurt hij 't stevig boord,
Door golf en stormwind, verder voort.

„ Een schot!..... nog één!.... haal uit de reven!
„ Een schip in nood! vooruit gespoeld!"
Een noodsein vlamt langs mast en steven,
Dat ootverdeeld zijn blikken boeit.
Zij nadren ..... „ Mannen, moed gevat!"
Zoo roept hij, door de zee omspat.

Digitized by Google

Ziedaar het ſchip! door 't ſchuim der baren
Bedolven, rolt het redloos voort;
Zijn ſcherpziend oog mogt juist ontwaren
Het door den ſtorm geteisterd boord.
Reeds klemt zich, zoo in wand als maſt,
De manſchap, vol van doodsangst, vast.

De Loods genaakt; hij wendt er neven;
Tot driemaal toe ſtaat hij gereed;
Hij wendt nog eens, vliegt naar den ſteven,
En, eer hem 't oogenblik ontgleed,
Waagt hij den ſprong, grijpt zich in 't wand,
En 't roerrad vindt zich in zijn hand.

Nu wijkt de boot! hij ziet ze wijken;
Geen vrees bekruipt zijn moedig hart.
Een blik op 't dek doet hem ſtraks blijken
Den ſchrikbren toeſtand, hoe verward.
De roeper klemt zich voor zijn' mond;
Zijn ſtem klinkt door den ſtormwind rond.

De moed herleeft! hij zoekt de kimmen
En 't brandend kustvuur langs den maſt;
Hoe hij de winden meer hoort klimmen,
Te ſterker klemt hij 't roer ook vast:
Geen punt, dat nu zijn oog ontgaat;
Geen lijn, die in zijn brein niet ſtaat.

De hoop herrijst; hij deelt de zeilen,
En 't noodtuig rijst thans overend;
Geen plaat, geen bank, geen dieptepeilen,
Geen ongrond is hem onbekend.
Zoo ſtuurt hij 't opgegeven ſchip,
De branding door, langs ſtrand en klip.

Daar blinkt het vuur! met flikkeringen
Vlamt het aan 't zwerk weldadig voort,
En 't woord klinkt tot die hem omringen:
„Gered, gered is 't kustbaar boord!"
En juichend galmt, van mond tot mond,
Deez' blijde maar den bodem rond.

Men naakt de reê: door veiliger wegen
Voert hij nu, langs de omtonde bank,
De rijke kiel, met 's Hemels zegen,
De haven in; — nu rolt de klank

Digitized by Google

Van 't blijde ſcheepsvolk langs de reê;
De ſtorm weêrkaatst hun luid hoezee.

Heil, heil den Loods, dien zoon der golven,
Dien wachter op den pekelplas!
De kiel, in d' afgrond haast bedolven,
Redt hij, 't zij 't vriend of vijand was.
Waar vindt men, in ons vaderland,
Een' nutter, waar een' edler ſtand?

Dec. 1831. F. W. C.

BLIK OP DE VORSTEN EN VOLKEN VAN EUROPA, IN VERGELIJKING MET ONZEN GEËERBIEDIGDEN KONING EN ONS VADERLAND.

Neen! nimmer was ik Vorſtenvlieijer,
Aan hoogheid nooit mijn lier verpand:
De minſten toch, van die regeren,
Zijn Vaders van het Vaderland.

Ziet rond, gij allen, die 't betwijfelt!
Waarheen gij ſchier uw blikken wendt,
Wat bieden u Europa's Troonen?
Gekroonde naarheid en ellend!

Zoudt gij in Frankrijk willen wonen?
Op een' Volkaan, wiens ingewand,
Door 't ſchendigst wroeten fel ontſtoken,
Vernieling dreigt aan 't ſchoonſte Land?

Ziet Philips, de arme Burgerkoning,
Verlamd in magt en kracht en wil,
Door 't Oppermagtig Volk geſlingerd,
Zich draaijen als een weêrhaanſpil!

Dees dweept nog met een' dommen Karel,
Die met de Groote Republiek,
Dees weêr met Keizerlijke glorie,
En allen zijn — ſtaatkundig ziek!

Lyon! gij draagt uw' naam niet eerlijk,
Ontſtolen aan den Heer van 't Woud:
Geen Leeuwenmoed, maar Wolvenhonger,
Maar Tijgerzin maakte u zoo ſtout.

Digitized by Google

Wie zou, 'k herhaal het, willen wonen
Op dien Volkaan, wiens ingewand,
Verzengend wat zijn' krater nadert,
Europa dreigt met lavabrand?

Of lokt Italjes milde hemel,
En zijn klassieke grond, u aan?
Het Land vindt ge onder *curatie*,
't Volk onder 's Monniks dwangjuk staan!

Gij, Spanje! geesel onzer Vadren!
Nog altijd Vrijheids somber graf!
Genoeg werd hunne Schim gewroken,
Toen 't lot een' Ferdinand u gaf!

Waart gij in Portugal geboren,
Waar Vorst en Beul eenswezig zijn,
Gij zoudt den Spanjaard zalig noemen,
En krimpen van onduldbre pijn!

Brazilië verdreef zijn' Heerscher,
Door 's Broeders meineed reeds verneêrd.
't Bevrijde Griekenland gaat onder,
Door eigen bandloosheid verteerd.

Geen Zwitserland kan ons bekoren,
Dat Gesslers ziet in elk' Regent,
En wel den moed, maar niet de vroomheid
Eens Tells in zijne teigen kent.

Geen Duitsche Staat is ons begeerlijk,
Waar 't Volk zich gouden bergen spelt,
Maar eigen baasschap op den voorgrond
En 't Landsbestuur daar achter stelt.

Geen Pruisen-Koning ware ons wenschlijk,
Die wel belooft, maar spaarzaam geeft; —
Geen Oostenrijksch Monarch verkieslijk,
Die in een' Metternich slechts leeft.

Geen Nikolaas, der Rusfen Keizer,
Hoe edel ook zijn streven zij,
Kon Holland zelfs gelukkig maken,
Gewoon aan milder heerschappij.

Digitized by Google

U, Polen! dapper, maar onbandig,
Met bloed en tranen als gedrenkt,
Wie durft u onafhankelijk wenschen,
Die aan een' Poolschen Rijksdag denkt?

Brittanje! wie zou u benijden;
U, vijand van schier heel Europ?
U wacht de kuil, dien ge andren delfdet,
Sinds Fransch venijn ook u besloop.

Een Grey stond op, — uw ganssche toekomst
Hangt aan een' enklen Onderdaan!
Dat Ierland, dat gij laat verhongren,
Zal, Grey! u met Gods wraakzwaard slaan!

Reeds voeldet gij de punt der snede:
In Bristol woedden brand en dood.
Terug van Hollands vrije kusten:
Reeds blies Gods adem in uw Vloot!

Geen ijzren wegen, geen kanalen
Door onze vrije Landen, neen!
Wie onzen Handel wil doorgraven,
Die delv' zijn eigen graf meteen!

Gij, Belgen!..... Maar geen vergelijking
Van ons met vuige bastaardteelt! —
Een Leopold en Vader Willem.....
Onduldbaar is dit tegenbeeld!

God zij geloofd! wij *zijn* gescheiden;
Ons is weêr 't oude Vaderland!
Wat ééns Natuur en de Almagt scheidden,
Wordt nooit hereend door menschenhand.

Die Almagt was met Hollands dapperen;
Zijzelv' schraagde aller Leenwenmoed;
Oranje heeft zijne eer gewroken
En de onze, in eerloos muiterbloed!

Wél ons, op Neêrlands erf geboren,
Der Vrijheids wieg en bakermat!
Wél ons, op Hollands grond gewonnen,
Die zoo veel groots en goeds bevat!

Digitized by Google

Gij zaagt het: waar wij de oogen wendden,
Rondom beroering, angst en nood.
Wat Volk moet niet *ons* deel benijden?
Noemt niet ons waarlijk vrij en groot?

Noemt niet ons nog benijdenswaardig,
Met eenen Vorst, wiens fier gemoed
Brittanje zelf, bij 't eerloost handlen,
Al knarsetandend hulde doet? —

Maar, hem, wien we als een' Vader eeren,
Die Wet en Volksregt heilig houdt,
Die zijn geluk op onze liefde,
En 't onze op zijne liefde bouwt;

Hem, van geheel Euroop verlaten,
Hem bleef geen Bondgenoot meer bij.....
Wat zeg ik! — Één is hem gebleven:
Die Bondgenoot, o God! zijt Gij!

Schonkt Gij, o Hemel! *Uwe* wijsheid
Een' Salomo, op zijne beê,
Gij zult ook onzen Koning hooren,
En deelen hem die wijsheid meê.

Op U-alleen rust zijn vertrouwen;
Op hem, naast U, rust onze hoop:
Met U, met hem zijn wij onwinbaar,
Ja tarten wij 't verblind Euroop!

Met U, met hem zien wij gelaten
De donkre toekomst in 't gemoet;
Met U, die voormaals onze Vadren,
In veeger toestand, hebt behoed!

Ja! nog zijt Ge ons, ook ons genadig;
Nog met den Vorst, die ons regeert!
Nog zijn de winden Uwe dienaars
En de onze, dat geen Brit ons deert!

Heb dank, o God! voor Uwe hoede!
Gij-zelf wenkt ons op Noach's tijd!
Een Zondvloed moge Euroop bedelven,
Gij hebt ons tot *Uw* Volk gewijd!

Gij zult de veege Staatshulk sparen,
Die Noach's Ark eens hebt behoed;
Uwe Englen zullen 't pad haar banen
Door d' algemeenen jammervloed!

Digitized by Google

Gij wilt U 't reine Volk bewaren,
Te midden van een boos Geslacht,
En sluiten 't af op eigen' bodem,
En hoeden 't door eene Englenwacht!

Laat vrij de broze hulk dan slingren,
Dan schokken op het steigrend meer;
Als 't aardrijk rein is van de onreinen,
Ontsluit Gij onzen kerker weêr.

Dan treden we U gelouterd nader;
Geen Oorlogskreet wordt meer gehoord;
Uw Hemelboog zal weêr verschijnen,
En *Vrede op Aarde*, naar Uw Woord!

1831. J. W. IJNTEMA.

STAAT- EN HUISBESTUUR.

Hoe menig' wil den Staat regeren,
Ja gansch en al zelfs reformeren;
En wat hij zegt, schijnt wijs en kiesch:
Hij spreekt waarachtig als een boek!
Doch, treden wij zijn woning binnen,
Waar eindigen en waar beginnen!
Verwarring heerscht er overal;
Regeringloosheid, twist, verval.
Gij, die den Staat wilt reformeren,
Leer eerst uw eigen huis regeren!

MIDDEL OM ALTIJD GRASBOTER TE HEBBEN.

„Wilt gij, sprak Meester Fop tot Jaap,
Een heerlijk middel voor u weten,
Om, heel den winter door, gegraasde boter te eten?"
Wel jae! zei onze boerenknaap,
Wel jae ik, Meester Fop!
„Wanneer ge uw beestjes weêr des winters stal doet gaan,
Zet ze allen op de rij dan groene brillen op;
Zoo zien ze 't hooi voor gras, zoo lang ze stal zijn, aan."

F. W. C.

Naberigt.

De Redacteur van dit Tijdschrift, een artikel gelezen hebbende in het jongste *Letterlievend Maandschrift*, waarin het *Bezoek bij* BILDERDIJK, bij herhaling, voor *gesingeerd* verklaard, en verder gezegd wordt, dat de steller van dat stukje zich zelfs verpist in wijlen 's mans woonplaats, verklaart, op grond van stellige wetenschap, het eerste voor eene logen; terwijl hij het bejammerenswaardig acht, wanneer de nagedachtenis van BILDERDIJK op geene *loyaler* wijze te vereeren is. Wat het tweede betreft, dit is van geen beter *aloei*: eene bedevaart naar *Haarlem* moge er 's mans ijverigen verdediger van overtuigen; hij begeve zich aldaar naar de *Groote Markt*, en kan zich dan gevoegelijk, onder het genot van een kop koffij, in het Koffijhuis *de Kroon* informeren, hoe de naaste buurman heette.

Digitized by Google

MENGELWERK.

NEDERLAND IN 1672 EN IN 1830 EN 1831.

Door

Dr O. VAN TRICHT, AZ. (*)

Vóór weinige dagen floot zich een jaarkring, gewigtig voor de geschiedboeken der wereld, onvergetelijk voor het hart van elken waren *Nederlander*. Eene mengeling van allerlei aandoeningen welt in ons binnenste op, als wij dat tijdperk, zoo rijk aan lotwisseling, zoo vruchtbaar in hoop en vrees, in stille eenzaamheid doorloopen, vooral als wij de opoffering, den moed, de getrouwheid aan wet en orde, aan vaderland en Koning, door Oud-*Nederland* zoo standvastig onder velerlei vernedering betoond, in gezellige kringen bespreken. Wij vragen elkander: wat zal het einde zijn van de pijnlijke onzekerheid, waarin wij sedert zestien maanden verkeeren? Dit weet niemand met zekerheid te zeggen: en het is dwaasheid, de toekomst naar onze wenschen of verbeelding te bepalen. Het is alleen de geschiedenis van vroegere tijden, die ons bij ons vragen eenig licht kan geven. Indien wij ons gewend hebben, om de geschiedenis, het voortreffelijkste leerboek van Gods voorzienigheid, gedurig te raadplegen, dan leeren wij in de gebeurtenissen der wereld eene bestendige overeenkomst en natuurlijk verband kennen; het kwaad straft zichzelve; wijsheid, orde en regt genieten vroeg of laat zekere belooning, daar eene regtvaardige vergelding rondgaat onder de volken, zoo wel als onder bijzondere menschen, om te beschamen en te straffen, maar ook om staande te houden, te verhoogen en te redden, volgens heilige wet-

(*) Eene Verhandeling, uitgesproken den 16 Jan. 1832 in de vergadering van het *Enkhuizer* Dep^t TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Digitized by Google

ten, maar op haren tijd. Indien wij in onze dagen de lesſen, die de geſchiedenis ook van ons vaderland zoo roerend predikt, regt opmerken, zal ontmoediging of traagheid noch ijdele hoop of dwaze gerustheid ons overmeesteren, maar wij zullen op den goeden weg der zelfverdediging met die kalmte en eendragt, die *Nederlands* volk en Koning bij weldenkenden overal op de wereld gedurig achtbaarder maakt, volharden, onder groote inſpanning en opoffering bedaard de uitkomst afwachten, en vooral bij vaderlandsliefde hoop en vertrouwen op God paren.

Zulke overtuiging werd in dezen tijd meermalen bij mij verlevendigd, zoo dikwijls ik de bladen van de geſchiedenis onzes vaderlands, tot uitſpanning, of ter leniging van droefheid over de onverdiende miskenning van ons volk, in handen nam. Bij voorkeur trokken mijne aandacht die merkwaardige tijdperken, waarin het geduld, de moed en de volharding onzer vaderen op eene hagchelijke proef werden geſteld. Hoe meer zulke belangrijke dagen, met het oog op Gods beſtuur en waakzame zorg voor dit kleine plekje gronds, worden beſchouwd, zoo veel te meer lesſen van ware wijsheid, bruikbare regelen voor ons gedrag in deze moeijelijke tijden, vaste gronden van hoop en bemoedigende uitzigten in de toekomst bieden zich als van zelf aan. Bijzonder werd mijne hiſtoriſche beſchouwing dezer dagen geleid tot een noodlottig jaar, toen ons vaderland, van alle zijden te water en te land door overmagtige vijanden beſprongen, door inwendige tweedragt beroerd en verſcheurd, van alle zijne vrienden vreesachtig of trouweloos verlaten, op den uiterſten rand van deszelfs verderf gebragt werd, maar nogtans als door een wonderwerk het verderf, door booze ſtaatkunde geſmeed, ontkomen, en uit de diepſte vernedering tot hooge eer en voorſpoed opgevoerd is. Hoe meer wij ons *Nederland in* 1830 *en* 1831 met het *Nederland van* 1672, waarop zich onze beſchouwing in dit uur zal bepalen, *vergelijken*, zoo veel te dieper wordt ons inzien in de ſchuilhoeken

Digitized by Google

der ſtaatkunde, in de ware belangen onzes volks, en in de aanbiddelijk wijze en weldadige wegen van Gods voorzienigheid; maar ook zoo veel te vrolijker en vaster wordt onze hoop, dat de tegenwoordige worſteling voor ons vaderland nuttig is, dat wij door hooger zorg krachtig worden ſtaande gehouden, en dat de uitkomst onzer moeijelijke beproeving eene ware, zegenrijke wedergeboorte voor ons volk zal wezen, indien wij ſlechts bij moed en eendragt het vertrouwen op God bewaren.

In vertrouwen op uwe belangſtelling, wil ik dan deze ſpreekbeurt toewijden aan eene vergelijkende beſchouwing van het noodlottige jaar 1672 met betrekking op den tegenwoordigen toeſtand van ons vaderland. Verwacht echter niet, dat ik dit rijke onderwerp geheel zal uitputten. Slechts eenige lichtende punten wil ik aanwijzen, die ter regeling onzer denkwijze en ter bemoediging onzer hoop voor de toekomst ons kunnen dienſtbaar wezen.

I. Wij beginnen met *een kort overzigt der geſchiedenis van ons vaderland in het zoo geduchte jaar 1672.*

Na een' roemrijken ſtrijd tegen *Spanje* werd te *Munſter* in 1648 de onafhankelijkheid der zeven vereenigde gewesten, niet alleen door dat Rijk, maar ook door alle de Mogendheden erkend, en *Nederland* verkreeg eene eervolle plaats in de rij van *Europa's* Staten. Niet lang echter genoot ons vaderland de welverdiende rust. CROMWELL, die *Engeland* door listige huichelarij en dweepzucht onderworpen had aan zijnen ijzeren ſcheptер, gordde het eerst de wapenen tegen *Nederland* aan; later KAREL DE II, die de dienſten en herbergzaamheid, door hem, gedurende zijne omzwerving, op onzen bodem genoten, ondankbaar en ſchandelijk vergat. Beiden zochten zij, ſchoon uit geheel tegenovergeſtelde beginſelen, het verderf onzes gemeenebests, en bragten onzen koophandel de gevoeligſte ſlagen toe, maar ontwikkelden, hunnes ondanks, den moed en de krachten ter zee der *Nederlanders*, en beiden moesten zij hunne heillooze onderneming eindigen door vredesverdragen,

Digitized by Google

waarbij zij weinig gewonnen, en alleen de onuitwischbare blaam van wrok, nijd en lage baatzucht op *Engeland* laadden.

De vrede van *Breda* was pas met KAREL DEN II gesloten; of er dreigde weder eene donkere wolk van de landzijde. LODEWIJK DE XIV voerde den schepter over het *Fransche* Rijk, dat, na de demping van deszelfs inlandsche twisten, spoedig in magt en aanzien begon te rijzen. Die Vorst, zoo ras hij uit de bedwelming zijner vroegste minnarijen was ontwaakt, stelde zich geen geringer doel voor, dan de heerschappij over gansch *Europa*. Dronken door zijnen eersten voorspoed en de vleijerij zijner aanbidders, spaarde hij de listen eener verraderlijke staatkunde noch de kosten van talrijke legermagten, om eenmaal tot zijn doel te geraken. Hij schroomde geenszins, om de rust zijner onderdanen, het bloed hunner zonen, de groote inkomsten zijner schatkist, gedurende eene halve eeuw, op te zetten en op te offeren aan ingebeelde grootheid, schandelijke veroveringszucht en valschen roem. Van zulk een' magtigen en gevaarlijken nabuur was ons vaderland slechts door de *Spaansche Nederlanden* afgescheiden; inderdaad een zwakke voormuur, daar die provinciën door het uitgeputte *Spanje* flaauw werden verdedigd, en voor *Frankrijk* altijd een begeerlijk lokaas zijn geweest.

De dood van *Spanjes* Koning, Opperheer der genoemde gewesten, gaf LODEWIJK het voorwendsel aan de hand, om gewapend in die zwak bezette provinciën te vallen. Doch *Neêrlands* Staten, te regt voor die al te groote nabijheid van *Frankrijk* beducht, beijverden zich met beleid en kracht, om den Lelievorst in zijne overweldiging te stuiten. Hierdoor ontstond *het drievoudige verbond van onzen Staat met Engeland en Zweden*, zoo tot onderlinge bescherming, als ter vrijwaring der aangevallene *Spaansche Nederlanden*. En door die *triple Alliantie*, het meesterstuk der staatkunde van den grooten JOAN DE WITT en der wijsheid van den edelen W.M TEMPLE, zag LODEWIJK voor een' tijd van

Digitized by Google

zijn heerschzuchtig plan af; doch sinds dien tijd zocht hij zijne wraak uit te storten over *Nederland*, hetwelk hij sedert den *Munsterschen* vrede een kwaad hart had toegedragen. Allengs begon hij van 1668 af daartoe aanstalten te maken, zoo door toerusting van talrijke legerbenden, als door listige aanslagen, die hem al te wel gelukten, om *Engeland* en *Zweden* tot schending van het drievoudig verbond te verleiden, en door onvermoeide pogingen, om meest alle de Vorsten van *Duitschland* in slaap te wiegen, of, waar hij kans zag, tegen ons Gemeenebest vijandig op te zetten. Bij deze gelegenheid vertoonde zich de handelwijze van KAREL DEN II en van het *Britsche* kabinet in al hare laagheid en baatzucht. Die wufte en geheel verdwaasde Vorst liet zich door *Frankrijks* goud omkoopen, en door het uitzigt op de door LODEWIJK aangekondigde mindere afhankelijkheid van het Parlement verleiden, om ter zelfder tijd, dat hij aan onzen Staat de heiligste beloften van trouw en vriendschap deed, in het geheim met *Frankrijks* Koning zamen te zweren, om het kleine *Holland*, door gelijktijdigen aanval te land en ter zee, te overmeesteren, en vervolgens dien vetten buit onder zich te verdeelen. En, als was hunner beider magt niet opgewassen voor dat heillooze werk, zoo trokken zij den ellendigen Bisschop van *Munster* en den nietsbeduidenden Keurvorst van *Keulen* mede in hun roofzuchtig plan, met belofte van deelgenootschap in de prooi.

's Lands Staten, het onweder ziende opkomen, zochten het af te wenden; doch te vergeefs: zij zonden nederig gezantschappen naar *Frankrijk* en naar *Engeland*, met belofte van billijke voldoening, indien er grieven mogten bestaan. Doch KAREL DE II gaf onbeduidend antwoord of valsche beloften; en LODEWIJK sprak met al den trots van een' gebieder, die driest steunt op zijne overmagt, en door niets gestoord wil worden in zijne geliefde plannen. Jammer, zoo kunnen wij, de zaken van achteren beschouwende, zeggen, dat 's lands Overheid in dien tijd hare achtbaarheid niet beter gehand-

Digitized by Google

haafd, en, in plaats van hare zwakheid ontijdig bloot te geven, de waardigheid van den Staat niet meer verdedigd, en tijdig hulp bij de naburige Mogendheden zich verworven hebben!

Onheilſpellend waren de teekenen, waarmede het geduchte proefjaar aanving voor *Nederland;* voor *Nederland*, verlaten van alle zijne Bondgenooten. Er was geene Mogendheid, op welke men eenigzins vertrouwen konde. *Spanje* was zwak en afgeſtreden; de Keurvorst van *Brandenburg* was wel ons vaderland niet ongenegen, maar ſteeds weifelende en niet volkomen vereenigd met de ſtaatkunde van DE WITT. Deze waren de eenigſte, bij welke de Staten heul konden zoeken. Het is waar, 's lands zeemagt bevond zich in goeden ſtaat, onder het beſtuur van wakkere Helden, waarvan wij alleen den eenigen DE RUYTER behoeven te vermelden; maar tegen onze ſchepen, anders groot in aantal naar gelang van de kleinheid onzes lands, vereenigden zich de zwaardere vloten van *Engeland* en *Frankrijk*, en zoo werd de te wachten kamp hoogst ongelijk. Doch de landmagt van onzen Staat bevond zich ſedert 1648 aanmerkelijk verminderd, zonder geest of moed. De grensſteden waren verwaarloosd; de vestingwerken, krijgsvoorraad en mondbehoeften bijna geheel onverzorgd. Men gevoelde aanſtonds het gebrek aan een beproefd algemeen Legerhoofd en aan genoegzaam ervarene mindere krijgsoverſten. Er was flaauwheid in de toebereidſels tot den oorlog, toen die onvermijdelijk voor de deur ſtond; traagheid in de wapening, toen het nakend gevaar allen te wapen had moeten doen ſnellen. De Regenten des lands zonder vertrouwen, als verdacht van te heulen met *Frankrijk*, of betigt met ariſtocratiſchen burgemeesterstrots, of beſchuldigd van onverzoenlijken haat tegen het Huis van *Oranje*, bij het volk nog altijd hooggeliefd. Hoewel door het befaamde *eeuwig Edict* het Stadhouderſchap was afgeſchaft, om aan het Huis van *Oranje* een' onoverkomelijken hinderpaal ter herwinning van voormalig gezag in den weg te ſtellen, vonden 's lands Staten, toen de

Digitized by Google

oorlog zoo zoo ſtond uit te breken, door den nood en den wensch der burgerij, zich genoopt, om den jeugdigen Prins van *Oranje*, WILLEM HENDRIK, meer beroemd onder den naam van WILLEM DEN III, tot Opperhoofd van 's lands vloot en leger te verkiezen; doch dit was ongelukkig meer eene afgedwongene weldaad dan welberadene keuze, een maatregel ſlechts ten halve, (daar men het Stadhouderſchap van het opperbevel had geſcheiden) die, gelijk doorgaans, meer kwaad dan goed ſtichtte.

Het dreigend verderf naderde met rasſche ſchreden, terwijl *Nederland* zich in ſchromelijke verwarring bevond. Op het einde van Lentemaand liet LODEWIJK met bijzondere ſtaatſie zijne oorlogsverklaring tegen *Nederland* afkondigen, waarin hij geene grieven tegen ons land opgaf, dan misnoegen op de Staten, en dat hij niet langer ongewroken kon laten den hoon, hem zoo menigmaal aangedaan, dien hij echter, voorzigtigheidshalve, niet noemde. Zoo regtvaardigt zich de wolf over zijnen aanval op de weerlooze en onnoozele ſchapen! Op denzelfden dag als LODEWIJK trad ook KAREL DE II met zijn veel woordenrijker oorlogsmanifeſt voor het licht; doch, daar hij zijne bezwaren tegen *Nederland* in de bijzonderheden daarin voorſtelde, toonde hij voor elken regtvaardigen, die den loop der zaken kundig was, dat het kabinet de naaktheid der ſchandelijkſte baatzucht met dat opgeraapte kleed niet kon bedekken. Te beuzelachtig was de glimp, dien de *Duitſche* Geestelijken van *Munſter* en van *Keulen* aan hunne zoo geheel onchristelijke onderneming tegen *Nederland* gaven, om daarvan te gewagen. Zoo veel echter ſchijnt vrij zeker te zijn, dat alle deze vier vijanden van *Nederland* zich hadden verbonden, om onzen zwakken Staat door de wapenen ten onder te brengen, en dan dien buit voor goeden prijs te verklaren. *Engeland* zou de *Zeeuwſche* Eilanden, *Frankrijk* de Generaliteitslanden met een brok van *Gelderland*, de beide Bisſchoppen *Overijsſel*, *Vriesland* en *Groningen* tot hun deel verkrijgen; terwijl,

Digitized by Google

ter gunſte van KAREL, aan zijnen Neef, den Prins van *Oranje*, *Holland*, met het Sticht van *Utrecht*, als leengoed zou worden toebedeeld. Doch heil *Nederland*, dat er anders in Gods raad geſchreven ſtond!

Engeland, naar oude gewoonte, kon niet wachten tot dat de oorlog was verklaard, maar deszelfs vloot viel de *Hollandſche* rijkbeladene *Smirna's*-vaarders onverhoeds in het kanaal op het lijf. Onze zeelieden, echter, kweten zich zoo dapper, dat den rooveren de buit ontging, en ſchande en ſchade bij hunne thuiskomst hun deel was.

In het begin van Mei trok LODEWIJK met zijne talrijke, weltoegeruste en van de bekwaamſte Legerhoofden voorziene krijgsbenden te velde. Meer dan anderhalfmaal honderdduizend man telde hij onder zijne vanen. Dat ontzaggelijk leger wilde hij door zijne eigene tegenwoordigheid en aanvoering moed inboezemen. Welberaamd was zijn oorlogsplan, om namelijk tusſchen *Rijn* en *Maas* met zijn krijgsheir af te zakken, zich op de zuidoostelijke grenzen van *Nederland* met de *Keulſche* en *Munſterſche* benden te vereenigen, en dan in het begin van Junij als door één' geweldigen ſlag ons land te verpletteren. *Engeland* moest ter zelfder tijd onze zeekusten beſtoken.

Boven verwachting gelukte dit krijgsontwerp. De vestingen, die onze Staat op de *Rijn*-oevers bezet had, gingen alle binnen de twaalf eerſte dagen van Junij, door lafhartigheid of verraad, verloren, en zegevierend ſtond het *Franſche* leger voor den *Rijn*. Ook deze voormuur van ons land kon thans den alvermogenden vijand geen perk ſtellen, daar de buitengewone droogte van dat jaar dezen ſtroom voor de ruiterij waadbaar maakte, te meer toen het Staatſche krijgsvolk, door ſchrik en vrees meer dan door de magt des vijands verward, ſchandelijk op de vlugt floeg. Men hoopte, dat het *Nederlandſche* kleine leger, hetwelk in alles ſchaars twintigduizend gewapenden telde, achter *Lek* en *IJſſel* post zou vatten; doch weldra moest dit plan worden opgegeven Men

Digitized by Google

trok op *Utrecht* terug; doch ook deze ſtad werd door de Staatſchen verlaten, om, ware het mogelijk, zich op de zuidoostelijke grenzen van *Zuidholland* te kunnen ſtaande houden. Nu gingen *Arnhem*, *Doesburg* en *Zutphen*, met meest alle de ſteden van *Gelderland*, binnen weinige dagen, als zonder ſlag of ſtoot, aan den *Franſchen* Koning over. *Utrecht* opende voor hem de poorten; ja zelfs *Woerden*, *Oudewater* en *Naarden* namen *Franſche* benden in. Ook het zoo gewigtige *Muiden* zou hetzelfde voorbeeld van lafhartigheid gevolgd hebben, had niet Vorst MAURITS *van Naſſau*, ter goeder ure, *Hollandſche* krijgsbenden daarin geworpen. Even gemakkelijk viel het den *Munſterſchen* Biſſchop, om *Deventer*, *Zwolle* en *Kampen* te bezetten, en met kleine magt maakte hij zich van het ſterke *Coevorden* meester; geheel *Overijſſel* en *Drenthe* bukten voor zijne wapenen. Zoo waren dan, binnen eene maand tijds, drie der vereenigde provinciën met ettelijke ſteden van *Holland* in 's vijands hand, zonder aanmerkelijk gevecht of geregeld beleg, buiten dat van *Nijmegen* en *Bommel*, die toch beide almede eindelijk voor den vijand bukten.

Ontzettend tijdsgewricht voor ons vaderland! Alle hoop ſcheen vervlogen. Geen wonder, dat aan *Hollands* Staten, zelfs aan den anders zoo kloekhartigen JOAN DE WITT, de moed ontzonk. Men dacht bijna op niets dan op vlugten. 's Lands ſchuldbrieven daalden in eens tot dertig ten honderd. Er bleef, zoo het velen dacht, geene andere uitkomst over, dan om *Frankrijks* en *Engelands* Koning te ſmeeken om den vrede. Zulk eene vernedering doet nog ons harte bloeden! Den trotſchen overwinnaar LODEWIJK, die zich in *Gelderland* ophield, ſchikte men eene ſtaatswijze bezending toe, zamengeſteld uit de edelſten van den lande; doch zij vond dien Vorst zoo onhandelbaar door zijnen voorſpoed en zoo overdreven in zijne eiſchen, dat men onverrigter zake naar *'s Hage* wederkeerde. *Hollands* Staten, immers derzelver meerderheid, wilden nogtans de onderhandeling hervat, en aan den Koning een groot

Digitized by Google

deel van zijne harde eischen toegestaan hebben. Helaas! wat zou er van *Nederland* zijn geworden, indien men in dat uur der vertwijfeling met een' trotschen overwinnaar den vrede had aangegaan? Doch gelukkig, dat LODEWIJK zijne beste kans liet voorbijgaan! Gelukkiger nog, dat *Amsterdam* zich tegen deze verkeerde onderhandeling verzette! Deszelfs Afgevaardigden spraken zoo moedig in de Staatsvergadering, dat de overigen zich schaamden. *Amsterdam* wilde alles voor het gemeene behoud opzetten, en verklaarde, met *Zeeland*, plegtig, liever met eere te willen omkomen, dan met schande den vrede te koopen. Hierdoor werd de diepste vernedering onzes vaderlands voorgekomen.

Het bevreemdt ons niet, dat zulke Regeringsleden diep zonken in de achting des volks, dat luide riep over verraad en verkoop des lands aan den vijand. Inzonderheid waren DE WITT met zijne vrienden, die overal in *Holland* op het kussen gezeten waren, de voorwerpen van den haat der menigte. De hooge Overheid had het vertrouwen des volks verloren. Men zag duidelijk, dat de klem en de eenheid ontbrak, en dat er een uitstekend Hoofd, met genoegzaam gezag bekleed, volstrekt vereischt werd. De oude liefde voor het Huis van *Oranje* ontgloeide in veler harte; de lang gesmoorde stem des volks deed zich hier bedaarder, daar onstuimiger hooren, en de Magistraten der steden, zoo wel als *Hollands* Staten, vonden zich gedrongen, om, met afschaffing van het eeuwig Edict, den *Oranje*-Vorst het Stadhouderschap op te dragen, en hem dat gezag toe te vertrouwen, waardoor zijne beroemde Voorvaders *Neêrlands* Gemeenebest gegrondvest, opgebouwd en beschermd hadden. Die omwending in 's lands bestuur was ten hoogste tijdig en gelukkig. En de uitkomst heeft bewezen, dat WILLEM DE III juist die eigenschappen bezat, waardoor hij, met Gods hulp, *Nederland* redden kon, en *Europa* tegen *Frankrijks* overheersching beveiligen. Van het eerste oogenblik zijner verheffing tot de voorvaderlijke waardigheid ontwaakten moed en vertrou-

Digitized by Google

wen in de harten der *Nederlanders*, en liepen de plannen der vijanden in duigen. De onderhandeling met LODEWIJK werd afgebroken op raad van den Prinse, die opregt verklaarde, liever met het zwaard in de vuist bij de verdediging des lands te willen ſneven, dan eene ſpoedige uitkomst in onteerenden vrede te zoeken.

Men was nu met allen ernst bedacht, om het verder indringen der *Franſchen* te ſtuiten, waartoe het land onder water, de vijf toegangen van *Zuidholland* krachtig verſterkt, de legermagt aanmerkelijk vermeerderd, de Schutterijen, zoo van het platte land als van de ſteden, onder de wapenen en bij het ſtaande leger gevoegd, de kusten in geduchten ſtaat van tegenweer geſteld werden. WILLEM DE III was de ziel van dat alles, hij het middelpunt van vereeniging, en tevens het beminde voorwerp van aller vertrouwen. Als men in VALKENIER'S *verward Europa*, en in de geſchiedenis der bijzondere ſteden van *Holland*, op het jaar 1672 leest, al wat er ſedert 's Prinſen verheffing ondernomen, opgeofferd en te werk is geſteld, dan ontwaakt in ons hart heilige verwondering over de kracht en bereidwilligheid, den moed en de vaderlandsliefde, welke zich in die benarde tijden zoo ſpoedig en zoo algemeen openbaarden. *Nederlands* Leeuw ontwaakte. En niet ſlechts *Holland*, maar ook het naburige *Vriesland* gordde moedig de wapenen aan tegen de gemeene vijanden. De altijd moedige *Vrieſche* Schutters ſloten zich aan de weinige krijgsknechten, die op hunnen grond waren komen vlugten, wederſtonden de indringende *Munſterſche* benden, en gingen weldra aanvallende te werk, verdrijvende den vijand uit de *Kuinder* en *Blokzijl*. Zelfs de bewoners van het eiland *Urk* bleven niet achterlijk. Eenige *Munſterſche* ſoldaten hadden zich naar dat eiland begeven, van meening om hetzelve uit te plunderen; doch, in plaats van buit te maken, werden zij zelven ten buit, alzoo die eilanders hen gevankelijk te *Enkhuizen* opbragten (*). Doch dit

(*) BRAND, *Historie van Enkhuizen*, bl. 294.

Digitized by Google

ſlechts in 't voorbijgaan. Ruimere en roemrijkere melding zou de wakkere verdediging van *Groningen* verdienen, bij welks belegering zich de burgerij met de ſtuderende jongelingſchap zoo moedig in de bres ſtelden, dat de Bisſchop, na veel volks geſpild te hebben, ſchandelijk moest afdruipen. Doch de bekrompenheid des tijds verbiedt, in meer bijzonderheden te treden. Over de roemrijke wapenfeiten onzer zeemagt in dat jaar zal ſtraks nog met een woord geſproken worden.

LODEWIJK had den 4 Julij, dus ruim ééne maand na zijnen onregtvaardigen inval in onzen Staat, zijne plegtige intrede in *Utrecht* gedaan; doch dit was de eindpaal zijner overmeesteringen op *Nederland*. Het ſcheen als had eene ſtem van den Hemel geſproken: *tot hiertoe en niet verder!* Billijk verwekt het bij ons bevreemding, dat het talrijke *Franſche* heir, hetwelk in het hart onzes lands ſtond, ſedert dien tijd weinig meer tegen het zwakke *Holland* heeft ondernomen. Men kan min of meer gegronde redenen voor die zonderlinge werkeloosheid bijbrengen; maar die ſtilſtand des vijands gaf aan het wankelend vaderland den tijd om adem te ſcheppen, vasten voet tot tegenweer te zetten, en óm te zien naar bondgenootſchappelijke hulp. Deze goede gelegenheid ging ook niet ongebruikt in ons vaderland voorbij. Doch tegen het einde van dat zelfde noodlottige jaar geraakte de provincie *Holland*, aan welker behoudenis toen de redding van het ganſche land hing, weder in nijpend gevaar. De Prins, willende eene afwending maken op de grenzen van *Frankrijk*, was met een groot deel der Staatſche krijgsmagt *Braband* diep ingetrokken, vertrouwende dat de drasſe wegen en velden van *Holland*, door de herfstregens onder water gezet, met het overſchot des legers, beveiliging genoeg tegen de *Franſche* magt zouden wezen. Doch onverwachts valt eene felle vorst in, die ORANJE's plan doet mislukken, en tevens den *Franſchen* Krijgsoverſte LUXEMBOURG, die nog te *Utrecht* ſtond, de gereede kans aanbood, om over ijs het nu bijna weerlooze *Holland*

Digitized by Google

aan te tasten. De rijke buit van het opene *Leyden* en *'s Hage* ſchittert hem in het oog. Hij verzamelt in haast al zijne manſchappen en vangt den togt aan. Doch pas heeft zijne legermagt den voet in *Holland* gezet, of ziet! het weder ſlaat om tot ſterken dooi, die den *Franſchman* tot overhaasten terugtred dwong; een terugtred, die *Holland* redde, maar die, tot ſchande van den *Franſchen* naam, vereeuwigd is door roof, brandſtichting, moord en vrouwekracht (*). Dit ſcheen de laatſte ſtuiptrekking der *Franſche* overheerſching in *Nederland*.

Met het einde van dit jaar, hetwelk ons vaderland den ondergang bij deszelfs opening had aangekondigd, daagde het licht der redding van oogenblik tot oogenblik al helderder. *Coevorden* werd bij verraſſing hernomen, en de *Munſterſche* benden lieten met hunne Hoofden den moed zinken. De *Duitſche* Vorſten, met name *Brandenburg* en *Oostenrijk*, gelijk ook de Koning van *Spanje*, beducht voor de *Franſche* overmagt, vereenigden zich met onzen Staat, om, ware het mogelijk, *Europa's* evenwigt te herſtellen. ORANJE was de hefboom van de kracht, die tegen *Frankrijks* geweld zou worden aangewend. — In het volgende jaar werd het tooneel des oorlogs uit ons vaderland overgebragt naar *Vlaanderen* en de boorden van den *Rijn*; dien ten gevolge ontruimden de *Franſche* en *Munſterſche* benden in 1673 en 1674 het grondgebied van onzen Staat zonder ſlag of ſtoot. Middelerwijl ontdeden zich 's lands Staten van den oorlog met *Engeland*, *Munſter* en *Keulen*, op eerlijke voorwaarden. En offchoon het oorlogsvuur, door de *Franſchen* ontſtoken, nog drie jaren *Brabands* en *Duitschlands* ſteden en dorpen deed blaken, genoot ons land volkomene veiligheid en merkelijk toenemenden koophandel. WILLEM DE III ontwikkelde gedurig meer zijne groote talenten en beſtemming, om, aan het hoofd van *Europa's* volken, *Frankrijks* beperker en

(*) *Woerdens* ramp in 1813 heeft de *Franſche Tirannij in* 1672 weder voor den geest gebragt en bevestigd.

Digitized by Google

LODEWIJK's tegenſtander te zijn. Eindelijk, na veelſchillenden krijgswisſel en langdurige onderhandelingen, werd in den jare 1678 te *Nijmegen* de vrede geſloten tusſchen alle de Mogendheden van *Europa*.

En zoo eindigde een oorlog, alleen ten verderve van *Nederland* door *Frankrijks* heerschzucht en *Engelands* trouweloosheid aangevangen. Die oorlog, die ons vaderland op den oever des verderfs bragt, werd weldra een geheel *Europeſche*. Die oorlog ontwikkelde de ſtrijdkrachten van ons vaderland, en herſtelde hetzelve in eervollen rang onder de volken. *Engelands* Koning had in dezen ſtrijd niets gewonnen, maar gedurig al meer de achting zijns volks verloren; LODEWIJK had *Frankrijk* uitgeput, de ſchatten en het bloed zijner onderdanen verſpild, der Mogendheden achterdocht en jaloerschheid gaande gemaakt, en daarvoor alleen zich met eenige ſteden van *België*, ten koste van *Spanje*, ſchandelijk verrijkt; maar *Nederland* en het Huis van *Oranje* waren als een feniks uit de asch herrezen!

II. Hier ſluit ik dan het overzigt over dit hagchelijk, maar blijeindend tijdperk onzer vaderlandſche historie, om nu eenige wenken van leering, waarſchuwing en beſtuur, alsmede ſtof van blijdſchap en gronden van bemoediging, die wij in dat tijdperk voor onze omſtandigheden vinden kunnen, ons voor den geest te ſtellen.

De bekende opmerking biedt zich daarbij al aanſtonds aan, *hoe zorgelijk voor ons land, door deszelfs ligging en belangen, de nabijheid van* Frankrijk *en* Engeland *is*. Het eerſte heeft ſedert 1648, ja zelfs vroeger, altijd het begeerlijk oog op *België*, het zoo ſchoone als rijke *België*, geſlagen, en niet minder gevlamd op het bezit van onzen Staat, door NAPOLEON, zoo geheel in den *Franſchen* geest, de aanſlibbing van *Frankrijks* ſtroomen genoemd. Gevaarlijk wordt die nabuur, zoo rijk in volk en voortbrengſels, als tuk op den krijg, vooral als Vorſten, ter bereiking hunner trotſche plannen, van den wuften en roemgierigen aard der *Franſchen* partij weten te trekken. *Engeland*, ſteeds met *Nederland* in

Digitized by Google

aanraking door koophandel, zeevaart en fabrijken, duldt ongaarne een' mededinger in een dier vakken, benijdt weldra elken aanwas van onze grootheid, en handhaaft door geweld de aangematigde oppermagt over de zee. Vooral in de koloniën van *Oost* of *West* kan ligt een punt van geschil gevonden worden. Niet onvernuftig vergelijkt men onzen Staat bij eene boot, drijvende tusschen twee zware zeekasteelen. Zoo die beiden in strijd zijn, dan is de kloekste zeemanschap bij de hoofden onzer staatshulk noodig, om veilig het gedrang te ontgaan en eene behouden haven te vinden. En zoo die beiden zamenspannen, om *Nederland* te berooven of te verdrukken, dan wordt er bijna een wonderwerk vereischt, om het nakend verderf te ontvlieden. *Engeland* sluit onze havens, den mond van onzen Staat, rooft onze rijkdommen weg; en *Frankrijk* kan met zijne reuzenkracht ons kleine land als verpletteren. Gelukkig echter voor *Nederland*, dat het staatsbelang en het volkskarakter van die beiden te wijd uiteenloopen, dan dat op hunne bestendige vereeniging te rekenen zij. *Engelands* volk en kloekste staatkundigen zagen in 1672 noode de naauwe vereeniging met *Frankrijk* en met afgunst den voorspoed der *Fransche* wapenen. Het *Engelsche* volk kende het waar belang huns lands, dat met het heil van *Nederland* verbonden is, beter dan het snoode Hof van KAREL DEN II, en dwong de Staatsministers, om een' afzonderlijken vrede te sluiten: dat zelfde volk moge thans, voor eene wijle tijds, door staatkundige bespiegelingen, het spoor bijster zijn, maar het blijft niet blind voor deszelfs ware belangen. Wij willen niet ophalen, hoe de *Fransche* rusteloosheid en heerschzucht, met *Engelands* handelsnijd, aan ons vaderland, in de jongste tijden, groote moeijelijkheid en gevaar hebben berokkend, door den opstand van *België* voedsel te geven, noch ook, hoe zij beiden thans nog druk in het werk zijn, om ons volk te vernederen, (*in naam* ten voordeele van de afvalligen) maar leeren liever uit de geschiedenis van 1672, hoe onze Overheid op

Digitized by Google

hare hoede behoort te zijn tegen de ſtreken der *Franſche* en *Engelſche* ſtaatkunde, en vooral in tijds bedacht, om, door het ſluiten van eerlijke verbindtenisſen met andere Mogendheden, (*) het onweder, dat van de *Franſche* of *Engelſche* windſtreek dreigt, te bezweren, en tevens, hoe Regering en onderzaten zamen, door eendragt en moedige houding, aan het oorlogzuchtige *Frankrijk* en het baatzieke *Engeland* eerbied en ontzag behooren in te boezemen. Door het een zoo wel als het ander is *Nederland*, met Gods hulp, het bijna onvermijdelijk verderf in 1672 ontkomen, en zullen wij nu nog ſchande en groote ſchade ontgaan. Nadat STIJL (†) voortreffelijk de ſtaatkundige vraag, of het voor *Nederland* nuttiger zij, met *Frankrijk* dan met *Engeland* bijzonder naauw verbonden te zijn, beredeneerd heeft, beſluit hij wijſelijk aldus: „ *Nederland* moet zich niet „ verlaten op de vriendſchap met eene van die beide „ Mogendheden, maar heeft meer belang in de vriend„ ſchap en achting van vele Mogendheden zamen, vooral „ als zij zich vereenigen, om éénen Staat, die dreigt „ alles aan zich te onderwerpen, in zijne heerschzucht „ te keer te gaan." Dit is nog een nuttig woord voor onzen tijd, en onze Overheid ſchijnt zich daarnaar wijſelijk te rigten.

Ten andere, bij het bedaarde en onpartijdige onderzoek naar de *oorzaken* van *Neêrlands* vernedering in dat geduchte jaar, zien wij duidelijk, *hoe gevaarlijk de tweedragt en hoe noodig de eenſtemmigheid tuſſchen burgers en Overheid voor ons volk is.* De helft van onze Republiek met tweeënzeventig ſteden viel, binnen weinig meer dan ééne maand, in 's vijands hand: en wat zou er wel in October en November 1830 van ons Oud-*Nederland* geworden zijn, zonder CHASSÉ's moed en de bedaardheid onzer Regering, vooral zonder de eenſtemmigheid van ons getrouw volk? — Onder de vele

(*) Met *welke*, helaas! (mogen wij vragen) daar wij door allen verlaten ſchijnen, valt thans verbond te ſluiten? — *Redact.*

(†) *Opkomst en Bloei der Nederlanden.*

Digitized by Google

redenen van onzen ſchrikkelijk diepen val in 1672 ſteekt boven de andere uit tweedragt en gebrek aan onderling vertrouwen. De toenmalige Regering droeg daarvan grootelijks de ſchuld. De landprovinciën werden merkelijk achtergeſteld; *Holland* oefende eene overmagt uit, dikwijls drukkend en moedbenemend voor de andere provinciën; de vloten werden uitſluitend verzorgd, de landmagt verwaarloosd. J. DE WITT had den invloed van de Staten van *Holland* boven het geoorloofde peil gevoerd, dien der andere gewesten verlamd, of hunne Beſtuurders naar zijne hand gezet; niet ten onregte werd er geklaagd, dat hij zijne vrienden, zonder naauwlettend op hunne bekwaamheid te zien, overal in de hoogſte posten had geplaatst. Toen de vijand *Nederlands* tuin inbrak, riep men van verraad; de *Oranjepartij* en de *Loevesteinſche factie* woelden heftig tegen elkander; der Overheid werd al de ſchuld der ſpoedige of verraderlijke overgifte der vestingen geweten. Is het te bevreemden, dat *Nederland* in dien toeſtand van alle zijne Bondgenooten verlaten werd en op den oever des verderfs geraakte? Hoe veel ſtof tot nadenken en blijdſchap levert dan niet de vergelijking van onzen tegenwoordigen toeſtand, hoe bedenkelijk anders ook, met dien van 1672, op! Den hoogen en goeden God kunnen wij thans niet genoeg danken voor die groote gunst, dat Hij in de laatſte tijden aan ons volk onderling en met de Overheid eenerlei harte heeft gegeven (*). Vandaar zoo veel moed en kracht in woord en daad, toen in October en November 1830 het oproer, met toorts en dolk gewapend, onze grenzen bedreigde. Door die eendragt ontwikkelden zich onze volkskrachten zoo gelukkig, geniet ons vaderland achting en eerbied bij vriend en vijand. Op die eendragt zijn tot dusverre de pijlen eener listige ſtaatkunde afgeſtuit, blijft *Nederlands* grond de klasſieke grond van orde en vrijheid, *Nederlands* volk het gedenkſtuk van Gods voorzienigheid onder de volken.

(*) 2 *Chron.* XXX: 12.

Digitized by Google

Waar is de vriend zijns vaderlands, die niet vurig wenscht, dat alle de ſporen van vorige partijſchap voor eeuwig mogten zijn uitgewischt, en dat die les, zoo dikwijls aan ons volk gegeven, dat zee- en landprovinciën niet moeten twisten, maar elkanders welvaart onderling ſchragen, niet te vergeefs mogt gegeven zijn? Door herſtelde eendragt werd *Nederland* in 1674 gered; door bewaarde eendragt is in onzen tijd onze vernedering voorgekomen.

Ten derde, bij vergelijking van onze vroegere met de latere geſchiedenis, blijkt het duidelijk, *hoe noodig in hagchelijken tijd voor* Nederland *een doorluchtig Hoofd is, en dat het Huis van* Oranje *ſteeds 's lands toevlugt in bang gevaar geweest is.* „ Ons land is groot geworden „ en in magt geklommen onder de Stadhouders. Hun „ gezag bewaart de mindere Regering voor kleinachting. „ De Overheid in ſteden en provinciën raakt ligt over„ hoop; de achtbaarheid van een' onzijdigen Stadhouder „ houdt en de Regeringen en de Gewesten onderling in „ band." Zoo ſpraken ſteeds de onpartijdige ſtaatkundigen in *Nederland;* maar hunne ſtem werd niet altijd gehoord of opgemerkt. Hoe hoog wij dan JOAN DE WITT ook ſchatten, den man, van wien, bij naauwkeurig onderzoek zijner papieren na zijnen dood, zelfs zijne vijanden getuigen moesten, *niets dan eerlijkheid bij hem te hebben gevonden*, zoo moeten wij het toch, als eene groote zwakheid in dien anders uitmuntenden Staatsdienaar, ten hoogſte laken, dat hij altijd *Holland* boven de andere provinciën zoo hoog verhief, het Stadhouderſchap voor altijd wilde vernietigen, en het Huis van *Oranje* in deszelfs welverdiend gezag krenkte. Maar wij willen den grooten Man niet rigten, daar hij te zwaar geboet heeft voor zijne ſtaatkundige feilen, door den ſchandelijken moord, aan hem en zijnen Broeder door laag gepeupel gepleegd. Doch wij ſchuiven liefst de gordijn voor dit treurtooneel, God dankende, dat Oud-*Nederland* in onzen tijd voor zulke gruweldaden bewaard is gebleven, om *Neêrlands* groote verpligting aan het

Digitized by Google

nakroost van den *Vader des Vaderlands*, WILLEM DEN I, ook in 1672 op te merken. Het Huis van *Oranje* is gezamenlijk met *Nederland* groot geworden, en *Nederland* is door de dierbaarste herinneringen van gemeenschappelijke gevaren en gemeenschappelijke redding aan dat Huis verbonden. De telgen van dien stam zijn zigtbaar door de Voorzienigheid bestemd ten steun en schild onzes volks. Werd nu en dan, door kwalijkgeplaatst Patriotismus of anders, de band losgemaakt, die ons aan dat Geslacht hecht, dat liefelijk snoer werd, als door eene onzigtbare hand, telkens van nieuws weder toegehaald. Dit is, ten minste voor mijn oog, een der helderste punten in *Nederlands* historiebladen. Met het *Oranje boven* stak ons vaderland altijd moedig het hoofd op uit den druk en werd door hooger hand gered. Zoodra het volk in 1672, door den nood des lands vervrijmoedigd, aan WILLEM DEN III het gezag zijner Vaderen deed opdragen, rees het licht uit den donkeren nacht. De jeugdige Vorst toonde alras, dat het bloed dier Vaderen nog door zijne aderen stroomde. Waar velen wanhoopten, gaf hij de hoop op redding niet op. Hij versmaadde eene onteerende toegeeflijkheid jegens den vijand, stond pal in nood, vereenigde weder aller harten, deed het vuur en den moed in aller borst ontvlammen, waagde de stoutste togten in den rug der vijandelijke legers. Hij alleen wist ons volk weder achting voor zichzelven in te boezemen, eerbied bij den vijand en hulp bij magtige Bondgenooten te verwerven, en bezat bij heldengrootheid de eenvoudigheid van een oud Republikein.

Geluk dan, o mijn dierbaar vaderland! dat u in den jongsten hagchelijken tijd een andere WILLEM DE III in uwen Koning is geschonken, en dat zonder geweldige schokken. Onze Vorst vereenigt in zich de edele standvastigheid en trouw aan *Nederland*, die zijnen grooten Voorzaat kenmerkten, en munt boven dezen uit in lieftaligheid en vergevensgezindheid. Wat moet dan niet ons hart gevoelen, als zelfs de weldenkende buitenlan-

Digitized by Google

der onzen edelen Koning huldigt? Beletten Hem zijne jaren en kabinetswerkzaamheid, om voor *Nederland* de wapenen aan te gespen, Hij biedt ons zijne beide Zonen aan, die, en in krijgsbeleid, en in krijgsgeluk, den grooten WILLEM DEN III achter zich laten. Gelijk de Vader de ſteun is van onzen Staat en het voorbeeld der Regenten, zoo zijn de Zonen de ſchilden en de roem des volks. Wie zou dan niet, op grond van onze vroegere geſchiedenis, ook thans op eene gelukkige uitkomst onzer beproeving durven hopen? Laat ons ſlechts in den worſtelſtrijd aan het doorluchtige Huis van *Oranje* getrouw blijven! En (dit zij mijne vierde opmerking)

Onze voorvaderen blijven navolgen in dezen moed en die ſtandvastigheid, welke zij, toen ORANJE *aan hun hoofd ſtond, betoond hebben.* Toehoorders! als ik de geſchiedenis der laatſte helft van 1672 naleze, dan is het mij alsof ik de gebeurtenisſen van onzen tijd voor oogen zie. Hoe ſnelden boer en burger als een eenig man te wapen, om het aangevochten vaderland, zoo van de land- als van de zeezijde, te beſchermen! Manmoedig was de houding der Schutterij in de ſteden, uit welke velen vrijwillig ten ſtrijde togen. Onverdroten arbeidden mannen uit alle ſtanden, zelfs vrouwen, aan de vestingwerken. Ook de ſtuderende jeugd bleef even min als thans achterlijk in de verdediging des lands. De opofferingen tot behoud van het lieve vaderland, in geld en gemaakt goud- en zilverwerk, waren groot. Onderſcheidene reizen bragt men in *Holland* den zooſten penning der bezittingen op. Werden de *Doopsgezinden* door godsdienſtige overtuiging weêrhouden van het voeren der wapenen, zij lieten te hunnen koste kleederen voor de legers vervaardigen; in de belegering van *Groningen* waakten zij voor den ontſtaanden brand, of zorgden voor de verpleging der gewonden. Boven alles onderſcheidde zich 's lands zeemagt in dezen oorlog. Hoewel geringer in getal van ſchepen, verſloeg DE RUYTER, *eens* in 1672 en in het volgende jaar tot *drie reizen* toe, de vereenigde *Franſche* en *Engelſche* vloten. Zoo werd ter

Digitized by Google

zee de smet van onze wapenen gewasschen, en glorierijk wapperde de vlag onzer schepen. Heil ons! de laatste tijden hebben het, in een' VAN SPEYK en aantal andere braven, voldingend bewezen, dat het *Hollandsche* zeevolk nog niet ontaard is. Maar die laatste tijden getuigen ook, dat de *Nederlander* wel voor eene poos door onverwachten schrik bedwelmd wordt, doch spoedig daarop den moed hervat, om op zijne beurt een' verwaten en snorkenden vijand het onregt goed betaald te zetten. Laten hiervan *Hasselt* en *Leuven* met *Antwerpen* en *Staatsvlaanderen* getuigen! Neen, wij zullen het niet vergeten, dat zoo wel in 1830 en 1831 als in 1672 het dreigende gevaar den moed en de kracht van Oud-*Nederland* gelukkig ontwikkeld en reeds roemrijke en gezegende vruchten gedragen heeft.

Eindelijk, hoe meer wij in den geest onzer vaderen gedurende het zoo merkwaardige jaar indringen, zoo veel te meer treft ons *hunne godsdienstige stemming;* maar ook zoo veel te aangenamer worden wij geroerd door *menig blijk van Gods bijzondere bewaring en genadige hulp.*

Vóór dat de gemeene vijand aanrukte, riep 's lands Overheid alle de ingezetenen op, om zich op een' bepaalden dag voor God te verootmoedigen. Er werd verder bepaald, dat zulk een bededag gezet elke maand gehouden moest worden, zoo lang de oorlog duurde, om hoogere hulp en gunstige uitredding in te roepen. En er is geen twijfel, of die dagen zijn behoorlijk gevierd geworden in *Nederland:* daarvan strekt mij tot eene roerende proeve hetgeen BRAND schrijft (*); sprekende van den bloedigen zeeslag op *Schooneveld*, zegt hij: „In *Holland* werd het donderen van het kanon op het „strand gehoord; waarvan de tijding komende in eenige „steden, zoo werden aanstonds de klokken geluid, de „huizen gesloten, en in de kerken vurige gebeden voor „God uitgestort." Die zelfde Schrijver teekent ook aan, hoe teikens, als de zege 's lands wapenen kroon-

(*) *Hist. van Enkhuizen*, bl. 288.

de, de biddag door een algemeen dankfeest vervangen werd. In alle de ſtaatsſtukken van dien tijd ſtraalt een godsdienſtige geest door, het ongezocht bewijs, wel niet altijd van de goede gezindheid der Regering, maar toch van de deugdzame ſtemming des volks in zulk een tijdperk. — Gelijk het ijdel en dwaas zou wezen, indien wij wilden roemen op de vernieuwde godsdienſtigheid van *Nederland* in onze dagen, zoo mogen wij toch het oog niet ſluiten voor zoo menig bewijs, dat de ſtem van de Godsdienst niet te vergeefs onder ons wordt gehoord; en de ſtandvastigheid, lijdzaamheid en edelmoedige opofferingen ſpreken overtuigend van den goeden, Christelijken geest, die overal in ons vaderland gehuldigd wordt.

Niet te vergeefs ſloegen onze voorvaderen in den nood het oog op God; onvergetelijk moeten nog voor ons hart de merkwaardige bewijzen van de zorg des Allerhoogſten voor het benarde *Nederland* wezen.

Reeds te voren heb ik daarvan iets vermeld, toen ik u het hoogst opmerkelijke ſtilſtaan van het *Franſche* leger te *Utrecht* op de baan van deszelfs vermoestering, daar *Holland* als door ſchrik magteloos was, deed opmerken. Geheel bijzonder en gedenkwaardig was het ons, toen wij nadachten, hoe de vijandelijke krijgsoverſte, de ruwe, wreede Hertog DE LUXEMBOURG, daar hij in den winter zijn welberaamden inval in *Holland* deed, waartoe hem de bevrorene wateren de baan openden, door een' ſpoedig invallenden dooi geſtuit werd in zijn verderfelijk ontwerp; maar meer nog, dan dit alles, boeit het onze aandacht en lokt het onzen ſtillen dank uit, als wij lezen van die buitengewone ebbe, waardoor ons *Nederland* zoo genadig is bewaard. Het was omſtreeks het midden van Julij, toen de *Franſche* benden in het harte des lands ſtonden, dat de vereenigde *Engelſche* en *Franſche* vloten zich op onze kusten vertoonden. De *Franſche* vatte post voor de *Maas*; de *Engelſche* wierp het anker voor het gat van *Texel*. Men vreesde van onze zijde, dat de laatstgenoemde met

Digitized by Google

den naasten vloed eene landing zou ondernemen, en van achteren bleek die vrees niet ongegrond. Doch toen zij juist haren aanslag zoude uitvoeren, ging de ebbe, tot verwondering van alle de zeelieden, twaalf uren lang, waardoor het voornemen der *Engelschen* werd verijdeld; te meer, daar op die ebbe een felle storm uit het noordwesten volgde, die één zwaar oorlogsschip en andere ligtere landingsvaartuigen der *Engelschen* op onze kust deed stranden, en hunne ontredderde vloot naar hunne eigene havens terugjoeg. Hier eerbiedigen wij den vinger Gods, die, zoo dan al niet door een wonder, toch door zonderlinge werkingen in de Natuur, juist tijdig den zwaarsten slag van *Nederland* afwendde.

Zulke proeven moeten ons geloof aan Gods voorzienigheid bevestigen, ons vertrouwen op Zijne genadige zorg voor ons vaderland krachtig schragen, en onze vrolijke hoop voor ons volk aangenaam verhelderen; te meer, daar ook de laatste tijden, die wij beleefd hebben, ons ontegenzeggelijk bewijzen, dat de Allerhoogste nog waakt en zorgt voor *Nederland*. Offchoon wij daarvoor geene andere proeven konden bijbrengen, dan deze: dat die band verscheurd is, die, tot ons langzaam verderf, zoo wel in geldelijk als zedelijk belang, tusschen het getrouwe *Nederland* en het wufte, altijd misnoegde *België* gelegd was, — dat de gewapende opstand, die in October 1830 zoo gemakkelijk diep in het harte onzes lands had kunnen doordringen, even als LODEWIJK DE XIV, ter helfte der bane bleef stilstaan, — dat onze Regering is bewaard gebleven bij hare standvastigheid onder *Frankrijks* en *Engelands* bedreiging en vleijerij, — dat een dappere Kroonprins met al zijne eer en roem aan het vaderland is wedergegeven, — dat een tiendaagsche veldtogt den Oud-*Hollandschen* moed en trouw, maar der *Belgen* lafheid en zwakheid aan de wereld heeft geopenbaard: al wisten wij niets meer dan dit, het was genoeg, om in ons hart die blijde hoop levendig te houden, dat die zelfde God, die ons vaderland in 1672 uit de diepte optrok, toen het water was aan

de lippen gekomen, ook nu nog, in onze veel gunſtigere omſtandigheden, ons volk zal redden, onze gebeden verhooren, onze opofferingen vergelden, en gehoorzaamheid en trouw over geweld en verraad doen zegepralen; even gelijk onze vaderen den nacht van ellende en ſchande bij den *Nijmeegſchen* vrede met een' vrolijken heildag zagen verwisſeld.

IETS OVER HET ST. SIMONISMUS.

(Medegedeeld door Dr. J. E. FEISSER, Predikant te *Winſchoten*.)

Over den oorſprong der Sekte van de *St. Simonisten* zal ik niets bijbrengen, als mij lezers voorſtellende, die daarmede genoegzaam bekend zijn, uit andere geſchriften.

Over den inhoud hunner leer kan ik ook niet als *oorgetuige* ſpreken, hetwelk ook wel niemand van eenen Predikant eener grensplaats, aan het Noorden van ons Vaderland, verwacht. Mijn oordeel over dezelve rust echter op iets, dat mij zoo nauwkeurig en zeker ſcheen opgeteekend, dat ik het op vrij vaste gronden voor waarheid heb durven aannemen; t. w. op een berigt aangaande deze Sekte, door Dr. MATTER, uit *Straatsburg*, in de *Theol. Stud. u. Krit.* 1ſtes *Heft*, *Jahrg.* 1832.

Niemand verwachte hier eene volledige verhandeling; — ſlechts *iets*, ſlechts losſe opgekomene aanmerkingen wilde ik voorſtellen. Ik bepaal mij dan tot derzelver *oogmerk*, *geloofs-* en *zedeleer*, benevens tot eenige gedachten *over de wijze*, *waarop zij hunne gevoelens voorſtellen*, *in betrekking tot andere ſystemen*; en *over de redenen*, *waardoor zij dien ingang bij de menſchen gevonden hebben*, *welken de ervaring leert*, *dat zij gindsen elders vinden*; en dat alles in vergelijking gebragt met het Christendom, opdat ieder toetſe en oordeele.

Hun *doel* is: „alle werkzaamheden en inrigtingen der menſchelijke zamenleving moeten de verbetering van den zedelijken, ligchamelijken en geestelijken toeſtand der talrijkſte en armſte volksklaſſe beoogen."

Is dit ook niet het doel des Christendoms? Het eenig onderſcheid, dat, mijns oordeels, in het *St. Simonisme* en

Digitized by Google

Christelijk oogmerk bestaat, ligt hierin, dat het Christelijke zegt: *van alle menschen*; terwijl *zij* zeggen: *van de talrijkste en armste volksklasse*. Waarom zij juist die uitdrukking gebruiken, en welke van beiden de bestgekozene is, zal ieder mijner denkende lezers begrijpen.

Vervolgens zeggen zij: „alle voorregten, die alleen op „geboorte gegrond zijn, moeten afgeschaft worden." Goed! maar heeft het Christendom die voorregten ingesteld, goedgekeurd, beschermd?

Verder: „eenen iegelijk worde *die* bestemming en *dat* „lot toegewezen, waarvoor hem zijne eigenschappen en be„kwaamheden geschikt maken; en iedere bekwaamheid en „eigenschap worde, naar hetgeen zij daarstelt, beoordeeld „en beloond."

Dit is heerlijk en voortreffelijk! maar, behalve dat hierin wederom niets gevonden wordt, dat meer of beter is, dan de Evangelieleer, vraag ik: of zoodanige tegemoetkoming der Goddelijke Voorzienigheid zoo veel beter in de gevolgen zoude zijn, voor de beoefening der deugd uit het regte beginsel, dan de (nog zeg ik het) onovertroffene en onovertreffelijke zedeleer van JEZUS? — om van de onuitvoerbaarheid dezer stelling niet eens te gewagen.

Ook schijnt het, dat de *St. Simonisten* die inwendige zelfvoldoening, rust en vreugde, die God onafscheidelijk met alles, wat goed en edel is, verbonden heeft, en de onrust, onvergenoegdheid en ellende, die integendeel het kwade en zondige op de hielen volgt, minder kennen, noch ook veel gewigts hechten aan het geloof der toekomstige bestemming van den mensch, waarin hij maaijen zal, naar mate hij hier gezaaid heeft.

Hunne *geloofsleer* beteekent weinig of niets, en kan bijna niet in vergelijking gebragt worden met de Christelijke. „Hun onderwijs (dit zijn woorden van Dr. MATTAN) over „God, Engelen en booze Geesten bestaat uit *niets*, of uit „eenige hoogdravende, maar ledige uitroepingen. In hunne „voorstellingen over de wording der wereld, de zonde en „den oorsprong der zonde, de verlossing, de vergelding „enz. maken zij het zich ook regt gemakkelijk, daar zij er „zwijgend over heenglijden. Eenvoudig is dus hunne gan„sche geloofsleer (Theologie); maar zij is ook niets anders „dan het oude (Indische) mystische Pantheismus."

Nu dit alles dunkt het mij dwaas, tegenover zulke leeren

die van JEZUS CHRISTUS te plaatsen, in derzelver weêrgaloose schoonheid. „ God is een Geest, met vaderlijke „ gezindheid jegens de menschen. Uit het hart komen voort," enz. MARK. VII: 21, 22. „ Weest volmaakt, gelijk uw „ Vader, in de hemelen, volmaakt is....." Doch ik schrijf geene Apologie des Christendoms!

Nu komen wij echter aan derzelver *moraal* (*zedeleer*); en deze is waarlijk te prijzen; — maar hoe kan dit ook anders, daar zij *de Christelijke* is?

JEZUS verklaarde in zijnen tijd het woord *naaste* uit de wet van God, geheel anders, dan het door de toenmalige *Joden* begrepen werd; — de *St. Simonisten* verklaren het woord *liefhebben* anders, dan de groote hoop der tegenwoordige menschen (Christenen?), en ziet daar alles!

Zij leeren immers: „ dat er vereeniging der reinste liefde, „ een eeuwig verbond des vredes, een wezenlijk rijk van „ deugd en geluk moet worden opgerigt;" dat dus allen, die werken *kunnen* in deze of gene betrekking, werken *moeten*; dat armoede niet behoeft gevonden te worden, dan bij ouden, armen, kranken, of naar ziel en ligchaam gebrekkigen; dat betamelijk eergevoel in ieders borst behoort te gloeijen, enz.

Maar (spreekt, gij allen, die het Christendom kent!) leert het N. Testament van J. C. anders?

Als het alle menschen den hoogen God als *Vader* doet aanroepen, zijn deze dan niet kinderen van één groot gezin? broeders en zusters? Dat die betrekking van mensch tot God en tot mensch zoo zeer vergeten of verwaarloosd wordt, zal toch wel niet aan JEZUS worden ten laste gelegd; toch wel de schuld niet zijn van den Instelter onzer Godsdienst, die *liefde tot allen in allen* bevolen heeft, en alleen hen, die *dit* gevoelden en betoonden, voor zijne leerlingen wilde erkend hebben.

Hierin is echter de groote zaak, hoe men zulk een overheerlijk Ideaal zal verwezenlijken; hoe men de menschen tot zulke wezens zal hervormen. De *St. Simonisten* geven daartoe *middelen* aan de hand; doch deze middelen zijn zoo uiterst moeijelijk, indien niet onmogelijk, voor de uitvoering, dat, al is het ook, dat zij voor het oogenblik iets schijnen uit te regten, zij weldra tot vorige gebreken zullen wederkeeren. Ons beslek vergunt ons niet, te dien aanzien in bijzonderheden te treden, zelfs toon dit punt anders elks nadenken overwaardig zij.

Digitized by Google

De ſtaatkundige inzigten der *St. Simonisten* laat ik onaangroerd, — niet omdat ik oordeel, dat ſtaatkunde iets is, dat in het geheel niet tot het Christendom in verband ſtaat, — maar omdat ik geen oogmerk heb, over ſtaatkunde te ſchrijven.

Doop en Avondmaal verwerpen zij, zonder er eenige andere zinnelijke plegtigheid voor in plaats te ſtellen.

Den toeſtand der *vrouw* willen zij verbeteren, daar zij leeren, dat niet de *man* alleen, maar *man en vrouw* het hoofd des huisgezins, den maatſchappelijken perſoon uitmaken; dat ook ieder ambt, iedere bediening door *een paar* moet bekleed worden. (*)

Ten ſlotte nog eene enkele aanmerking *over de wijze, waarop zij hunne leer voorſtellen, in betrekking tot vroegere Godsdienſtleeraars*, en *over de redenen, waardoor zij den bijval bij de wereld vinden, dien de ervaring leert, dat zij gevonden hebben.*

Wat het eerſte betreft. *Het Christendom heeft uitgedient!* Dit éene zij genoeg van hunne oordeelvelling over vroegere ſystemen. Het hedendaagſche Protestantismus noemen zij: *eenen vermolmden tak van eenen boom, die eertijds regt ſappig was.* En *ik* houde het daarvoor, en meen deze gedachte ook te kunnen ſtaven, dat zijzelven niets, hoegenaamd niets nieuws geleerd hebben; gelijk mijne lezers ook reeds eenigzins uit het bijgebragte hebben kunnen bemerken. Zulk eene manier van handelen brengt geene aanbeveling met zich. Zij *leeren* liefde, en ſchelden en verachten te gelijk. Kan dat beſtaan?

En nu, wat belangt den bijval, dien zij vooral, ja bijna alleen, tot nog toe, in *Frankrijk* en *België* gevonden hebben; dezen heb ik afgeleid: *vooreerst*, uit de zucht tot

(*) De reden, waarom zij dit doen, ſchijnt mij door de volgende les aan jonge Doctoren, welke ik eens ergens gelezen heb, te worden opgelost: „Gij moet u," ſtond er, „als gij u gevestigd hebt, aardig en netjes bij de „Dames gedragen; want van haar oordeel hangt alles voor „u af. Zeggen zij: de Doctor is een lief man, dan zijt „gij geborgen. *Ergo:* maak u de vrouwen tot vriendinnen, „en gij hebt veel gewonnen." — Evenwel ontken ik niet, dat op het ſtuk van vrouwen in de wetgeving iets te verbeteren valt; offchoon derzelver behandeling, althans in ons vaderland, geenszins naar de wet zij ingerigt.

Digitized by Google

verandering en nieuwigheid; *vervolgens*, uit den dweependen ijver hunner zendelingen; en *eindelijk* en voornamelijk, uit den treurigen toestand des Christendoms.

Waarlijk, er is in de hedendaagsche Christenwereld veel onchristelijks, waar men het Christendom niet in vinden kan!

Indien toch allen, die JEZUS' naam kennen en belijden, zich zoo gedroegen, als hun Heiland wil, dan zoude voorzeker geen *St. Simonismus* eenigen opgang maken.

Laat ons dus eerst trachten ware navolgers van CHRISTUS te worden; en zijn wij dit geworden, dan zullen wij zien, of wij iets hoogers op deze aarde behoeven.

Daar ik echter geloof, dat wij wel eenen leeftijd behoeven, ieder voor onszelven, te allen tijde, om ons tot dien trap van reinheid en volmaaktheid te verheffen, waarop de Zoon Gods geplaatst was; zoo is hiermede ingewikkeld gezegd, dat mijn gevoelen nog blijft, dat de menschheid het zeer goed met het Christendom doen kan, wanneer zij er slechts alles uit trekt, wat er uit getrokken kan worden.

GESCHIEDKUNDIGE AANTEEKENINGEN, BETREKKELIJK HET HOOGHEEMRAADSCHAP VAN RHIJNLAND EN DEZELFS VERSCHILLENDE UITWATERINGEN.

Door

F. W. CONRAD,

Ingenieur van den Waterstaat.

.... „En inderdaad het was geen gering gedeelte „van het werk onzer Vorsten, om op den Wa„terstaat van *Holland* een wakend oog te vesti„gen. Het onderhoud der dijken, het leggen van „sluizen, en alles, wat tot het afweren der „overstroomingen zijne betrekking heeft, werd „het gedurige voorwerp hunner oplettendheid."

MEERMAN, *Geschiedenis van Graaf* WILLEM VAN HOLLAND, Ste D. bl. 7.

De vroegere Vorsten des Lands hebben zich ten allen tijde in ons Vaderland veel aan eene geregelde inrigting van den

Digitized by Google

Waterſtaat gelegen laten liggen. De oprigting der verſchillende Beſturen van de meer en meer ingedijkt wordende landen, onder den naam van Heemraadſchappen bekend, is daaraan onder anderen derzelver oorſprong verſchuldigd. Onder dezen bekleedt het Hoogheemraadſchap van *Rhijnland* eene eerſte plaats, zoo wel uit hoofde van deszelfs uitgeſtrektheid, als omdat het onder de oudſten dezer ſoort van inrigtingen kan worden gerangſchikt. Het kan dan ook niet geheel onbelangrijk zijn, eenige aanteekeningen en opmerkingen daaromtrent mede te deelen.

Het ſchijnt wel, dat de juiste tijd der oprigting van dit Hoogheemraadſchap met geene volkomene zekerheid kan worden bepaald. Men kan echter uit den aard der zaak aannemen, dat de oprigting van dit Beſtuur in een noodzakelijk verband ſtaat met de eerſte bedijkingen en de verſchillende bepoldering der landen, en de tijd daarvan moet dan óok zonder twijfel óf omſtreeks die eerſte bedijkingen, óf liever bij het vermenigvuldigen der verſchillende bedijkte polders, in *Rhijnland*, gezocht worden.

De eerſte bedijking in *Holland* is, volgens SIMON VAN LEEUWEN (*), waarſchijnlijk geweest in het lage land van *Rhijnland* omſtreeks *Leiden*, waarvoor het zoogenaamde *Marendijkje* gehouden wordt. De berigten van den juisten tijd van het maken van den *Marendijk* zijn echter vrij onzeker; en het ſchijnt, dat men zulks alleen voor eene eerſte beveiliging van eenige lage landen tegen de meer en meer hooger wordende zeevloeden moet houden: en, hoewel een groot gedeelte van *Holland* misſchien reeds zeer vroeg bedijkt was, zullen wij tot ons oogmerk hier vooraf alleen aanvoeren, 't geen gemelde Schrijver nog zegt; namelijk, dat het leggen van het *Marendijkje* lang vóór het leggen van den *Spaarndamſchen* dijk moet geſchied zijn, van welke laatſte bedijking men meer zekere berigten kan aanvoeren.

De tijd van deze bedijking, die meer in het algemeen belang van geheel *Rhijnland* zal gedaan zijn, kan met eenigen grond worden afgeleid van het leggen van den dam in het *Spaarne*, waarop met het maken der *ſpoije* of eerſte ſchutſluis aldaar de verſchillende Handvesten van Koning WILLEM van 1253 en 1255, van FLORIS V van 1285, en van WILLEM III van 1315 betrekking hebben.

(*) *Batav. Ill.* bl. 153.

Digitized by Google

Ik meen in eene *Bijdrage over de Geschiedenis der eerste Schutsluizen in Holland*, te vinden in den *Vriend des Vaderlands*, 1831, Vde D. No. X, met eenige waarschijnlijkheid aangetoond te hebben, dat deze *spuije* of eerste schutsluis omstreeks den jare 1300 moet zijn gemaakt; zoodat dus ook de dam in het *Spaarne*, en gevolgelijk de *volkomene sluiting* der bedijking, niet vóór dien tijd kan zijn daargesteld.

Hoewel nu het leggen van den dam door het *Spaarne*, en het bouwen van eene *spuije* daarin, omstreeks den jare 1300, onder de eerste werkzaamheden der Heemraden schijnt behoord te hebben, zoo kan men echter, behalve uit gissingen, ook nog uit zekere bewijzen aantoonen, dat dit Bestuur al reeds lang vóór dien tijd moet bestaan hebben.

In de Handvest van 1253 vindt men dit Bestuur nog wel niet bepaald genoemd (*); maar de Handvest van 5 October

(*) MEERMAN, in zijne *Geschiedenis van* WILLEM II, IIde D. bl. 117, spreekt mede van de Handvest van 1253. Hij schijnt daar te onderstellen, dat er reeds werkelijk vóór dien tijd sluizen tusschen het *Spaarne* en het *IJ* bestonden, welke zoo smal waren, dat slechts de kleinste en ligtst geladene schepen daardoor een' doortogt hadden; waarom men van alle zijden voorstellen deed, om eene *breede spuisluis* door den dijk aan het *IJ* te vervaardigen. De Koning besloot dan ook, bij de bekende Handvest van 9 April 1253, na hierover den raad te hebben ingenomen van alle zijne Edelen, groote en kleine Leenmannen, om eene *spuije* of sluis van 24 voet wijd aldaar te maken. Het schijnt echter, dat hij verzuimd heeft de Heemraden van het Landschap daarover te raadplegen (zie bl. 254), die in 1255 staande hielden, dat eene onderneming van dezen aard zonder hunne toestemming niet mogt worden begonnen.

Koning WILLEM, hunne vorderingen gegrond vindende, heeft den 11 October 1255 zijne vorige verordening ingetrokken, en besloot bij *Spaarndam* geene *spuisluis* te laten leggen. — MEERMAN zegt verder: het leggen van de sluis schijnt ook geen voortgang te hebben gehad, en FLORIS V deed in 1285 den dam in het *Spaarne* in een' dijk veranderen.

Ik meen in mijne genoemde *Bijdrage* op aannemelijke gronden te hebben aangetoond, dat het zeer twijfelachtig is, of er vóór of omtrent 1285 wel eene sluis te *Spaarndam* bestaan en er dan ook geen dam in het *Spaarne* gelegen heeft,

Digitized by Google

1255 spreekt van *des Gemeenelants raittluyden, die geheten zijn Heemraden* (*); en het blijkt derhalve, dat in 1255 dit Bestuur reeds bestond, en zelfs waarschijnlijk toen reeds een' geruimen tijd bestaan had.

Het is dan onder de regering van Graaf WILLEM II, Roomsch Koning, die als Graaf van *Holland* van 1235 tot 1256 regeerde, dat zich de magt der Heemraden van *Rhijnland* doet kennen, zoodat dit Bestuur toen misschien reeds lang bestond; ten minste kan men daaruit afleiden, dat er toen eene eenigzins geregelde inrigting van dit Heemraadschap was ingesteld. In de Handvest van FLORIS V van 1285 wordt reeds van een' *Baljuw van Rhijnland* gewag gemaakt, en hij gaf in dat zelfde jaar aan de Heemraden het regt, om zelven het getal der uitstervende Heemraden te vervullen. Op dit wettig verkregen regt heeft Keizer KAREL V naderhand anno 1515 eene inbreuk gemaakt, door zekeren CHARLES VAN POITIERS, een *Vlaming*, aan te stellen tot Superintendent over alle de *Hollandsche* dijken, aan wien hij de magt gaf, om Dijkgraaf en Heemraden af te zetten en nieuwen te beëedigen. Sedert stond de verkiezing aan den Stadhouder tot den jare 1655, wanneer zij weder in hun vorig regt hersteld werden (†).

---

alzoo er volgens de Handvest van 1285 nog de *wilde zee* invloeide, ten zij de vloed van 1277, volgens mijne aangevoerde gissing, alles vernield hebbe.

Hoewel ik derhalve nog niet volkomen kan toestemmen, dat er vóór 1253 sluizen te *Spaarndam* bestonden, zoo laat zich uit het hier aangevoerde gereedelijk de oorzaak der aangehaalde verordeningen afleiden, en wordt mijn gevoelen door de laatste gezegden van MEERMAN volkomen gestaafd; terwijl men eindelijk hieruit kan zien, welk eene magt de Heemraden toen reeds uitoefenden.

(*) De naam van *Heemraden* komt hier te lande reeds zeer vroeg, en wel in echte stukken van den jare 1155, voor. Zie MEERMAN's *Geschiedenis*, Ste D. bl. 8.

(†) Volgens het Oktrooi van 8 Dec. 1655 geschiedde de vervulling der Hoogheemraadsplaatsen door Hoogheemraden zelven (namelijk in Stadhouderlooze tijden) Zij gaven dan daarvan kennis aan de Staten van *Holland*, die alsdan de Commissie verleenden; de eed van zuivering werd gedaan bij de Staten, en de eed als Hoogheemraad bij Hoogheemraden. —

Digitized by Google

In eenen Brief van Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, *Palensgrave op den Rhijn*, enz. van 15 Mei 1409, wordt nog gesproken van *Baljuw* en Heemraden van *Rhijnland*. Het ambt van *Dijkgraaf* werd altoos bekleed door den *Hoogbaljuw* (*) van *Rhijnland*; en ik meen niet, dat men den Baljuw eerder als *Dijkgraaf* genoemd vindt, dan in eene Handvest van denzelfden Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, gegeven op St. Bartholsdag anno 1413.

De oprigting van het Hoogheemraadschap van *Rhijnland* dateert dan van vóór 1255, toen het reeds eenigen tijd bestaan schijnt te hebben. De waterboezem van *Rhijnland* lag vóór dien tijd nog met het *IJ* en de *Zuiderzee* gemeen, waarom men dan ook al zeer vroeg bedacht was, om de binnen gelegene landen voor de gewone zeevloeden te beveiligen, waaraan het hier voren genoemde *Marendijkje* en de lage dijk te *Spaarnwoude* derzelver oorsprong verschuldigd zijn.

In tijden, dat er een Stadhouder was, stelde eene Commissie uit Hoogheemraden, in eene daarvoor gevraagde audientie, drie personen voor, waaruit door den Stadhouder eene keuze gedaan werd. De kennisgeving dezer keuze werd als aanstelling tot Hoogheemraad aangemerkt; hij deed dan zoo wel den eed van zuivering, als dien van Hoogheemraad, bij het Collegie.

(*) De *Hoogbaljuw* van het Hoogbaljuwschap van *Rhijnland*, waarvan de vierschaar te *Leiden* gespannen werd met *welgeboren Mannen*, was van oudsher een der voornaamsten van Staat en Adel. De naam van *welgeboren Mannen* werd aan die genen gegeven, die Edelen of Vrijen en aan niemand onderworpen waren; geene anderen werden hierbij toegelaten, omdat ze niet alleen over onvrijen of dienstbaren, maar ook over vrijen regt moesten spreken.

De *Dijkgraaf* was ook later meest altijd te gelijk *Hoogbaljuw van Rhijnland*. Hij werd in Stadhouderlooze tijden benoemd door de Staten van *Holland*, zonder eene voorafgegane verkiezing. Wanneer er een Stadhouder was, geschiedde de benoeming mede door de Staten, echter na voorafgegane nominatie op verkiezing van den Stadhouder. De *Dijkgraaf* deed echter altijd den eed van zuivering in de vergadering der Staten, den eed op de Commissie bij Gecommitteerde Raden, en den eed als Dijkgraaf in het Collegie van Hoogheemraden.

Digitized by Google

Men is het niet geheel eens, of het *Marendijkje* bij deszelfs aanleg wel geheel alleen tot beſcherming der binnenlanden tegen de hooge zeevloeden is aangelegd, of wel grootendeels alleen tot eene veilige paſſage voor de inwoners moest dienen. Mij komt het voor, dat men hier wel deze beide bedoelingen kan beoogd hebben. Zeker is het intusſchen, dat dit dijkje toen *boven de zeevloeden* zal gemaakt zijn; terwijl het, volgens CRUQUIUS, reeds in 1739 naauwelijks in ſtaat was, om de landen voor het *boezemwater* te beveiligen.

Er moet dan toch eene aanmerkelijke verandering in den ſtaat dezer landen met betrekking tot de oppervlakte der zee zijn voorgevallen. Veel is er over geſchreven, of deze verandering aan eene zakking der landen of eene rijzing der zee, of wel aan beide deze oorzaken moet worden toegeſchreven (*); en welk van deze gevoelens men dan ook moge aankleven, en mogt dan ook de rijzing der *Noordzee* niet volkomen kunnen bewezen worden, zoo is het echter in allen gevalle gebleken, dat de oppervlakte van de *Zuiderzee*, en dus ook van het *IJ*, in betrekking tot de oppervlakte der landen, veel hooger is dan te voren, 't welk, volgens het zeer aannemelijk gevoelen van verſchillende Schrijvers, aan het verwijden der zeegaten van *Texel* en het *Vlie* moet worden toegeſchreven.

Als een natuurlijk gevolg van het hooger worden van de oppervlakte der *Zuiderzee* en het *IJ*, heeft de binnenboezem van *Rhijnland*, welks uitlozing daarop voornamelijk moest

(*) Zie onder anderen de *Tegenwoordige ſtaat van Holland*, en L'EPIE, *Onderzoek over de oude en tegenwoordige natuurlijke geſteldheid van Holland*; alsmede LULOFS, *Aanmerkingen over het rijzen der zee en het zinken der landen aan de Nederlandſche kusten*, in het Iſte D. der *Verhandelingen van de Holl. Maatſch. te Haarlem*; alsook de *Verhandeling over het Haarlemmer Meer* van den Heere Baron VAN LIJNDEN VAN HEMMEN, bl. 23 enz., die het gevoelen van de zakking der landen niet aankleeft, 't welk door CRUQUIUS waarſchijnlijk door eene misvatting, waartoe SIMON VAN LEEUWEN aanleiding gegeven had, was aangenomen. CRUQUIUS heeft deze ſtelling, behalve in zijn ſtuk over de *Merwede*, ook nog in zijn' *Waterſtaat van Rhijnland*, een in Mei 1739 aan Dijkgraaf en Hoogheemraden ingediend ſtuk, in het breede ontwikkeld.

Digitized by Google

plaats hebben, ook moeten rijzen, en hierdoor is in later tijd langzamerhand ook eene vermeerdering der middelen van uitlozing noodzakelijk geworden, 't welk voornamelijk uit het ſtichten der molens en de vermenigvuldiging der ſluizen kan blijken.

Even vóór en omſtreeks het jaar 1300, toen de eerſte ſpuije te *Spaarndam* gelegd is, had men nog aan zeer weinig middelen van uitlozing genoeg, en genoot men aldaar nog eene onbelemmerde uitwatering; doch na dien tijd is het water in *Rhijnland* zoodanig vermeerderd en verhoogd, dat men al ſpoedig op eene vermeerdering der middelen van uitwatering moest bedacht zijn.

Vandaar dan ook het ſtichten van watermolens en het aanleggen van meerdere ſluizen, zoo te *Spaarndam* als bij *Gouda* en onder *Alphen*, te *Halfwegen*, en later de belangrijke ſluizen te *Katwijk*, welke allen van tijd tot tijd voor de uitwatering van *Rhijnland* zijn daargeſteld geworden.

Omtrent het jaar 1250 had er eene meer volkomene vereeniging van het *IJ* met de *Zuiderzee* plaats, 't welk dan ook het leggen der dammen door de op het *IJ* uitkomende ſtroomen noodzakelijk maakte. Hierdoor werd echter de geheel vrije uitlozing der wateren belet, waarin weder door het leggen van uitwateringsſluizen en duikers moest voorzien worden.

Ter plaatſe waar men aan deze ſluizen in den beginne een te gering vermogen gegeven had, of waar het binnenwater, door de langzame verhooging der oppervlakte van het *IJ*, de landen meer bezwaarde, werd eene vermeerdering der uitwateringsſluizen noodig, ten minſte voor zoo lang dit nog zonder aanwending van andere hulpmiddelen kon helpen, 't geen nog tot omſtreeks ruim 1400 moet hebben kunnen geſchieden, daar men eerst in 1408 vóór het eerst van watermolens vindt gewag gemaakt. (*)

(*) De Heer Baron VAN LYNDEN VAN HEMMEN, in zijne *Verhandeling over het Haarlemmer Meer*, bl. 29, leidt zulks af uit de rekening van zekeren PHILIP VAN DORP, anno 1408. Volgens andere Schrijvers, aldaar genoemd, zouden de eerſte windwatermolens anno 1450 bij *Schoonhoven*, en twee jaren later bij *Enkhuizen* geſticht zijn; meenende echter, dat dezelve in 1430 en 1440, toen het *Limmer Meer* en *Nesch Meer* drooggemaakt zijn, reeds tot eene zekere volkomenheid waren gebragt. L'EPIE (*Onderzoek*, bl. 70) ver-

Digitized by Google

Schoon *Rhijnland* nu al vroeg de uitwatering te *Spaarndam* had, beſtond er echter ook reeds zeer vroeg eene uitwatering van den *Rhijn* door de *Goudſche* ſluis en de *Gouwe* naar den *IJſſel*, en deze ſluis kan als eenvoudige uitlozings-ſluis in ouderdom van eerſten aanleg met de eerſte *ſpuije* van *Spaarndam* wedijveren. — FLORIS V ſchonk in 1284 aan die van *Alphen* en anderen daaromtrent de vrijheid, om

---

zeker, dat anno 1452 de twee eerſte watermolens in *Dregterland* bij *Enkhuizen* werden gezet, omtrent zeven jaren na derzelver uitvinding, welke hij dus ſtelt in het jaar 1445. LEEGWATER verzekert, dat het omtrent 175 jaren geleden was, dus (naar den eerſten druk van 1640) in 1465, dat er nog niet één watermolen in *Zuid-* noch *Noord-Holland* was. (Zie het *Haarl. Meer-boek*, uitgave van 1669, bl. 38.) De eerſte molen werd geſticht in den *Opdammer* en *Huisbroeker* polder. (*Chronycke van de Rijp*, bl. 6.) VELSEN, in zijne *Aanmerkingen op het Haarlemmer Meer*, (2de druk, bl. 11) zegt, dat de windwatermolens anno 1470 in gebruik zijn gekomen. In het jaar 1469 werd bij *Rhijnland* conſent verleend, om met molens het water uit het land te malen in den *Rhijn*, de *Zijl*, of elk in zijne watering. In 1570 waren de groote windwatermolens nog zoo weinig in gebruik, dat men (volgens het Verbaal van DU QUESNOY van 1570) de landen *met oesvaten en cleyne windmolekens, ook met paarden en handmakkens, droogmaakte.* Ook omſtreeks 1600 waren nog vele landen van *Rhijnland* onbepolderd. Dat in den jare 1573, volgens LULOFS, (*Verh. der Holl. Maatſch.* IIde D. bl. 326) een *Vlaming* aan de *Hollanders* zou geleerd hebben eene beweegbare kap aan de molens te maken, wordt door veelen voor onwaarſchijnlijk gehouden. Zie ook VANLIJNDEN, bl. 30.

Alle deze verſchillende berigten zijn misſchien bij eenig nadenken zeer wel overeen te brengen, wanneer men de uitvinding van de werkelijke daarſtelling goed onderſcheidt. Zeker ſchijnt het, dat men de uitvinding der windwatermolens in *Holland* en wel in *Noord-Holland* moet zoeken, en zulks heeft ook zijne natuurlijke oorzaak, daar de verhooging der oppervlakte van de *Zuiderzee* aldaar al zeer ſpoedig de inwoners genoodzaakt heeft, naar goede hulpmiddelen ter ontlasting der wateren om te zien. Vandaar dus de uitvinding der watermolens, die later, bij de droogmaking der verſchillende Meren, vele verbeteringen zullen hebben verkregen.

Digitized by Google

de deur, leggende in de Goudsche sluis op den Rhijn, te mogen uitdoen en afnemen, enz. Deze sluis bestond derhalve in den jare 1284, en was dus misschien reeds vroeger dan de *spoije* te *Spaarndam* daargesteld geworden.

Het was echter slechts eene zeer eenvoudige uitwateringssluis; — het blijkt zelfs uit eene uitspraak van Hoogheemraden van *Rhijnland* tusschen die van *Alphen* ter eenre en *Groenswaard* enz. ter andere zijde, die gezamenlijk verpligt waren om de *Goudsche* sluis te maken, dat er in 1446 nog geene sluis met eene ophaalbrug, maar alleen eene schotdeur heeft gelegen. Eerst in 1561 is de *Goudsche* sluis van steen gemaakt, en omtrent denzelfden tijd is, westwaarts van de oude *Goudsche* sluis, eene tweede grootere sluis, verlaat en kolk gelegd, ten dienste van het gemeene land van *Holland* en *Westvriesland*, wordende de beide aldaar nog gelegene sluizen, de eene door *Rhijnland*, en de andere door de provincie *Holland* onderhouden.

De sluis bij *Gouda* zelve, dat is te zeggen die, welke daar vroeger gelegen heeft, en de *Gouwe* van den *Ijssel* scheidde, is voorzeker ook van zeer ouden aanleg, en moet misschien wel gelijktijdig met het graven van de *Gouwe* en het leggen der *Goudsche* sluis onder *Alphen* gesteld worden. De stichting van *Gouda*, of *der Goude*, wordt omstreeks den jare 1272 (*), of de eerste aanleg omtrent 1262 (†), en misschien reeds vroeger, gerekend. Daar wij nu zoo even gezien hebben, dat de *Goudsche* sluis reeds in 1284 bestond, zoo is het niet geheel onwaarschijnlijk, dat zoo wel deze, als de sluis bij *Gouda*, tevens met het graven van de *Gouwe*, ook gelijktijdig met de eerste stichting van *Gouda* hebbe plaats gehad, en dat men dus den aanleg dier sluizen omstreeks den jare 1272, of reeds vroeger in 1262, zou kunnen stellen. Men kan dus wel aannemen, dat de uitwateringssluizen aan de *Gouwe* en de eerste *spoije* te *Spaarndam* in hetzelfde tijdvak zijn daargesteld.

Hoezeer de oppervlakten der stroomen al langzamerhand zijn gerezen, kan hier ook omtrent den *Ijssel* blijken: want de sluis bij *Gouda* moest, nog volgens eene Handvest van 15 Januarij 1535, dienen tot *uitlozing* op den *Ijssel*; doch het bed van den *Ijssel* is sinds dien tijd zoodanig verhoogd, dat

(*) S. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* fol. 113—192 enz.

(†) *Republyke der zeven vrije Vereenigde Nederlanden*, enz. anno 1652, bl. 82.

Digitized by Google

dit naderhand onmogelijk werd. In het begin dezer Eeuw was de ſluis te *Gouda* hoogſtens 8 etmalen in een jaar, en tegenwoordig nog minder, uitſtroomende; zoodat ze niet meer tot uitwatering kan dienen, maar in drooge zomers het water tot ververſching inlaat. De kapitale ſchutſluis, genaamd de *Mallegatſche* ſluis, welke te *Gouda* buiten de *Rotterdamſche* poort ten dienſte der belangrijke ſcheepvaart gelegen is, werd aldaar in den jare 1763 gelegd.

De landen, die in 1363 op den *Ijſſel* uitwaterden, waren te dier tijd voor altoos afgeſcheiden, om te *Spaarndam* te mogen uitwateren; doch deze landen, de toenemende gebreken op den *Ijſſel* ondervindende, verzochten, weder in *Rhijnland* te worden ingenomen, waarna daarop aan ieder op bijzondere voorwaarden conſent verleend is.

Volgens een Contract, tuſſchen *Rhijnland* en *Woerden* geſloten in den jare 1363, moesten er echter te *Spaarndam* twee ſluizen gemaakt en onderhouden worden, en van dien tijd af dateert de vermeerdering der ſluizen te *Spaarndam*.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

KOLONIE VAN EGELS.

De Heer LENZ heeft in eene ruime kooi een' egel met eenige hamſters opgeſloten, die, gelijk bekend is, zeer kwaadaardige dieren zijn, welke zelfs naar honden, paarden en menſchen bijten. De egel viel weldra den digtst bijzijnden aan, terwijl hij zijn hoofd naar beneden boog en zijne pennen opſtak; met de tanden beet hij alleen nu en dan naar de pooten van zijne tegenpartij, die hij weldra buiten ſtaat van tegenweer bragt. De egelpennen zijn dus niet enkel verweringswapenen. — Dezelfde Schrijver heeft ook waargenomen, dat de egel alle inlandſche ſlangen aanvalt, en geen nadeel van den beet der vergiftige ſlangen ondervindt. Hij doet daarom den voorſlag, om in de *Oost-Indiën* en in *Amerika* eene kolonie van egels aan te leggen, om deze wereldſtreken van giftige ſlangen te zuiveren.

Inderdaad, de verdelgingsoorlogen tegen menſchen in de nieuwe wereld, door *Europeanen* van de 15de eeuw gevoerd, kunnen in de 19de eeuw wel vervangen worden door verdelgingsoorlogen tegen eenige ſlangen. Wanneer der Groote *Franſche* natie de voorſlag kenbaar wordt, zal zij misſchien

Digitized by Google

de zaak in overweging nemen, en met de zorg der expeditie eenige Officieren van de onderneming tegen *Algiers* belasten, zoodra die tegen het Opperhoofd der Kerk eenen gunstigen afloop heeft genomen.

GEVECHT TUSSCHEN EEN' LEEUW EN EEN' OLIFANT; BENEVENS EENIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE EEN' ANDEREN OLIFANT, THANS TE PARIJS.

Een zeer opmerkenswaardig gevecht greep onlangs plaats te *Liverpool* tusschen eene Leeuwin en den wijfjes-Olifant, *Mademoiselle* DJECK geheeten, die lang te *Parijs*, in het *Cirque Olympique*, hare verwonderlijke leerzaamheid heeft ten toon gespreid, en weldra weder derwaarts staat terug te keeren.

De vermaarde *Engelsche* Paardrijder DUCROW had in zijne tent te *Liverpool* den Olifant van het *Londensche* theater *Adelphi* (gezegde *Miss* DJECK) met de Menagerie van den Heer MARTIN vereenigd, welke beesten vóór eenigen tijd op den schouwburg *Drury-lane* vertoonингen hadden gegeven, wier zeldzaamheid zoo wel, als stoutheid, geheel *Londen* verbaasde.

Men had eene stalling voor *Miss* DJECK opgerigt in eene loods, grenzende aan het *Cirque*. De hokken der beesten van MARTIN bevonden zich onder hetzelfde dak.

Sinds onderscheidene weken leefden alle deze verschillende en vijandige diersoorten, dank zij derzelver afzondering van elkander, in goede verstandhouding, wanneer op zekeren dag, vóór dat het publiek werd toegelaten, en terwijl de Heer DUCROW, te paard in de Manege, zijne kunsten repeteerde, een der knechts van den Heer MARTIN de Leeuwin FANNY uit haar hok liet ontsnappen, die, door de ongewone vrijheid harer bewegingen terstond opgewekt en aangevuurd, de ruimte, onder een ontzettend brullen, met luchtige sprongen doorliep.

Alle de paardrijders en stalknechts vlugtten terstond in den stal, welks deuren zij toesloegen. Den Heere DUCROW, reeds vervolgd door de Leeuwin, bleef geen ander redmiddel over, dan de borstwering met zijn paard over te springen; waartoe hij echter geene sporen noodig had, daar zijn paard genoeg werd geprikkeld door den geweldigen schrik, dien het brullen van den Leeuw van nature aan alle dieren inboezemt.

Digitized by Google

De oppasſers van MARTIN hadden intusſchen de partij gekozen van op de hokken hunner beesten te klauteren, die allen, maar inzonderheid de Apen, en zelfs de Slangen, in hunne kooijen geweldig heen en weder vlogen, op het aanſchouwen van de ſprongen der Leeuwin. Niemand bleef dus aan hare aanvallen blootgeſteld, behalve HUGUET, den *cornac* of berijder van *Miſs* DJECK, die op dat oogenblik zijnen Olifant voederde. De Leeuwin op hem af ziende komen, had hij de tegenwoordigheid van geest, om zich te bergen tusſchen de kolosſale pooten en onder het reusachtige lijf des Olifants.

Nu ontſtond er een gevecht, dat de *Gentlemen*, zoo hartstogtelijke liefhebbers van eenvoudige Hanengevechten, met gulnjes zouden betaald hebben, om er getuigen van te hebben kunnen zijn. De Leeuwin vloog op den Olifant los: deze verdedigde moedig haren meester, eerst de ſlurf in de lucht zwaaijende, om die daarna ter verdediging te doen nederdalen, en den masſiven poot opheffende, om den vijand te verpletteren, zoo deze het beſtond, haar onder aan den buik aan te grijpen. De Olifant ſtond daar als eene zich verdedigende Citadel, den aanval des vijands afwachtende, en gereed om zich diens roekeloosheid ten nutte te maken. De Leeuwin, getergd door den wederſtand, en zich overgevende aan de inblazingen eens onberedeneerden moeds, wierp zich op een' der pooten des Olifants, en hechtte zich aan denzelven vast, onder het toebrengen van geweldige beten; maar de Olifant greep haar onmiddellijk met zijne ſlurf, omſlingerde haar met benaauwend nijpen, dwong haar alzoo hare prooi los te laten, door haar de ademhaling te verſtikken, en, haar in de lucht doende rondtuimelen, wierp haar aan het andere einde van het renperk, waar de Leeuwin bewegingloos nedervlei.

De arme FANNY, aldus geleerd voortaan Olifanten ongemoeid te laten, werd vervolgens opgenomen door de oppasſers van den Heer MARTIN, die haar in eene deken wikkelden, en haar alzoo weêr in haar hok droegen. Men hoopt haar nog bij het leven te bewaren.

HUGUET was, gedurende dit gevecht van acht à tien minuten, (een tijdsbeſtek, voor hem, van uren, in zoo hagchelijken toeſtand!) volkomen buiten bereik gebleven van de klaauwen der Leeuwin. *Miſs* DJECK ſcheen fier te zijn op hare overwinning, en betoonde inzonderheid, door de liefkozingen, welke zij aan haren geleider met hare ſlurf betoonde, hare blijdſchap van hem ontrukt te hebben aan een zoo groot gevaar. 't Was alsof zij zich zelve wilde overtuigen, of hij er heelshuids was afgekomen en geenerlei letſel had ontvangen.

Het gerucht dezer heldendaad lokte weldra een' grooten toevloed van aanſchouwers naar het *Cirque*, die om ſtrijd het vernuftig en moedig dier kwamen bewonderen. Offchoon de gevolgen van het gevecht haar een weinig deden hinken, verrigtte *Miſs* DJECK evenwel alle hare kunſtſtukken met hare gewone juistheid en vaardigheid.

Digitized by Google

Intusschen doet thans een andere Olifant, met name KIOUNY, gansch *Parijs* naar het *Odeon* heenstroomen. Deze vervult de hoofdrol in een Drama in vier bedrijven, getiteld: *Dick-Rajah*. Ziehier, wat wij van een en ander vermeld vonden:

KIOUNY, zes jaar oud, is de grootste, uitstekendste en vermakelijkste Comedisnt van het dramatieke *Parijs*. De ziel, als 't ware, van een zeer ingewikkeld Drama, treedt hij als beschermer op van den jongen Koning JOAS, en bekleedt alzoo de plaats van den Opperpriester in het Treurspel van RACINE. (*) Men moet hem aan tafel zien, de bedienden schellende, en zijn bord aan een' geknielden slaaf toereikende. Men moet hem in het gevecht zien, het slagveld als 't ware bezaaijende met stervenden en dooden, zelf in 't einde uitgeput nederzijgende, en vervolgens zich als overwinnaar oprigtende. Hij draaft, hij komt, hij gaat, hij strekt het kind tot schild; wanneer het in zwijm valt, schept hij water uit de nabijgelegene bron; wanneer het honger heeft, plukt hij vruchten voor hetzelve; wanneer het begint te regenen, zet hij het onder het geboomte zachtelijk neder; eene *boa*-slang verschijnt, hij verplettert haar onder zijne pooten; hij beklimt een' steilen berg, daalt neder; een afgrond ligt voor hem, en hij werpt een' boom over de kloof, zich aldus eene brug vormende, enz. enz. Eindelijk, van het verhevene tot het komische afdalende, danst hij met de Oostersche maagden.

Een grappig voorval had er plaats. De buik der slang was opgevuld met hooi. KIOUNY rook het, reet zijn slagtoffer vaneen, en ontscheurde het deszelfs ingewanden; maar, bemerkende dat het oud hooi was, hernam hij terstond zijne rol.

De makers van het stuk zijn: voor den tekst, de Heer DE ST. HILAIRE; voor de muzijk, de vermaarde PICCINI; voor de dansen, de Heer DUMAS. Met geestdrift riep men, na den afloop, de Autheurs en den Olifant op het tooneel terug. Na eenige oogenblikken wachtens, ging de gordijn weêr op, en de drie genoemde Heeren verschenen, nevens den Olifant. Te zedig, om zich de luidruchtige toejuichingen alleen toe te eigenen, schenen zij dezelve aan den kolossalen viervoetigen Acteur toe te kennen, die, met ongemeene bevalligheid, voor het talrijk publiek nederknielde, en hetzelve zijne hulde bewees.

(*) Wij laten deze toespeling voor rekening van den *Franschman*.

OORDEEL EENS FRANSCHMANS OVER DE, DEZER DAGEN, TE PARIJS ZOO DOLDRIFTIG BEHANDELDE ZAAK VAN HET PANTHEON.

De Dood is eene kwaal, die door alle deuren binnendringt. Sluit alle deuren. Open het *Pantheon*. Het *Pantheon* is het leven, in marmer verkeerd; het bestaan, tot brons geworden. Brons en marmer zijn eeuwig. Wie wil mij marmer maken? Men is zoo gelukkig, wanneer men brons is!

Neem een blok *Carrarisch* of *Montmartrisch* marmer; houw

Digitized by Google

het blok — ziedaar een groot man! Het vaderland is dankbaar.

Zoo ook kan men goden gieten. Wie smelt mij tot een' god?

Welk eene eer! Waarlijk, wij hebben niets dan onze verbeelding noodig, om onsterfelijk en — belagchelijk te zijn! Wanneer wij den mensch, een zoo broos werktuig, zoo deftig de onvergankelijkheid des Roems hooren decreteren, verliezen wij den moed, om den *Romeinschen* Senaat uit te lagchen, beraadslagende, of men de tarbot al dan niet in eene piquante saus zou toelaten. *Wij* mengen de noodlottige tarbot in alle sauzen! Maar, geen tarbot kan bij zijn leven een groot man zijn, en dat is wel goed; wij zouden anders met halve goden overstelpt worden, en de geniën ons op straat omverloopen.

De Kamer heeft dus wijselijk het besluit genomen, alleen overledenen als onsterfelijk te erkennen. Alle onze groote mannen zullen onvergankelijk verklaard worden, en wel tien jaren na hunnen dood. Kostelijk! Maar, waaraan zal men het genie herkennen? Hoe zal men de van deze aarde verdwenen deugden waarderen? Er zal dan een onderzoek moeten plaats hebben, of den uitverkorenen ook eenige van die bijzondere, het zij prozaïsche of poëtische, gebreken hebben aangekleefd, die het schoonste leven onteeren. Het zij zoo! Maar, van waar verkrijgt ge zekerheid voor uwe nasporingen? Zijt ge onfeilbaar? Loopt ge geen gevaar, om asschе te verzamelen in uw *Pantheon*, welke uwe nakomelingen niet te eenigen tijde met het slijk der straten zullen vermengen? Denk eens aan MARAT! Wat was MIRABEAU? Een eerzuchtige, een laaghartige, of een groot man? Ook het gebeente van VOLTAIRE werd door de Geestelijkheid uit het *Pantheon* geworpen en verguisd. Bouw niet, opdat anderen afbreken! Hebben wij geen beeldenstorm gehad?

Wat mij het meeste verbaast, is, dat wij, getuigen van zoo vele omwentelingen, van het afmaaijen van zoo veel menschenhoofden, — dat ook wij ons aanmatigen, de onveranderlijkheid van het genie, de onsterfelijkheid onzer groote mannen te decreteren!

Wel is waar, men heeft, om het verwijt te ontgaan van aan den haat der toekomstige partijschappen de asch onzer dus vereerden bloot te stellen, voorgesteld, de woorden: *groote* mannen (*), te veranderen in: *doorluchtige* mannen. Maar men heeft daardoor het eene uiterste vermeden, om in een ander te vervallen. Indien ge het gebeente van eenige groote mannen der negentiende eeuw alzoo beveiligd hebt voor de schavotten der twintigste, met hoe veel twijfelachtige doorluchtigheden zult ge daarentegen de kelders van het *Pantheon* opvullen! De *groote* mannen zijn zeldzaam; van *doorluchtige* krielt het: ze zullen u bij honderden op het lijf komen. Tem-

(*) Reeds ten tijde van NAPOLEON zeide de *Concierge* van het *Pantheon*: „In afwachting van *groote mannen*, ontvang ik hier *Raadsheeren!*"

Digitized by Google

pel aller goden, open uwe breede deuren! Ziehier een doorluchtige ſnijder, een doorluchtige Advocaat-generaal, een doorluchtige restaurateur! Ziedaar Vader ENFANTIN, de doorluchtige; ziehier een doorluchtige Acteur, een doorluchtige koorddanſer, een doorluchtige olifant! Eere zij de groote mannen der Kamer, die, in ſterfelijke redevoeringen, de vergoding der doorluchtige mannen hebben geproclameerd! 't Is de doorluchtigſte zotternij, mij bekend. Dat men haar naar het *Pantheon* overbrenge!

VOR VAN SPEYK'S BILD.

Door

LA MOTTE FOUQUÉ. (*)

Wie ſiehst Du mich ſo freundlich an,
Du lieber, junger, friſcher Mann!
Du warst gewiſs ein gutes Kind,
Warst Gott und Menſchen lieb geſinnt.

Wohl gingst aus frommer Eltern Haus
Du heiter in die Welt hinaus.
Ihr treuer Segenswunsch ging mit,
Und folgte Du auf Schritt und Tritt.

Du warst ein freudig junges Blut,
Und lerntest doch ſo ſtreng und gut,
Was taugt zu edler That Behuf
In Seemanns ernſtlichem Beruf.

Das macht, Du ſahst zu Gott empor,
Und zu dem treuen Heldenchor
Vorleuchtend Dir auf ſtürm'ger Bahn,
Der Tromp, der Ruyter hoch voran.

Auch träumtest Du wohl freud'entbrannt
Von mancher Fahrt an fernen Strand,
Entdeckend in des Weltmeers Schooſs
Manch' Wunder, ſinnig, ſchön und groſs.

Mein Jüngling, damit wird es nichts!
Die Fahrt zum Quell des ew'gen Lichts,
Die thut nach freu vollbrachtem Lauf
Sich früh und feyernd ernſt Dir auf.

Du lagst vor dem Rebellennest
Mit deinem Fahrzeug wachſam feſt.
Da wird — bey Wog' und Wind nicht neu —
Dir Wind und Woge ungetreu.

(*) Wij vertrouwen, om des onderwerps wille, bij onze, het *Hoogduitsch* magtige, Lezers (onder welke wij het meerendeel derzelven moeten te mogen rangſchikken) dank te zullen behalen, door het opnemen van dit eenvoudigſchoone dichtſtukje. Het doet het vaderlandsch harte wél, onzen doorluchtigen Landgenoot ook door vreemden te zien huldigen. De Dichter ſchijnt niet te weten, dat VAN SPEYK een Weeskind was. — *Redact.*

Digitized by Google

Nach ungetreuen Frevlern hin
Spähst's Dich trotz deinem festen Sinn,
Trotz manchem klugen Seemannsstück.
Treu' hat hienieden oft kein Glück.

Schon strandest Du an Feindes Strand,
Das Meutervolk jauchzt frech entbrannt,
In übermüthig tollen Lauf
Klimmt's wild an deinen Bord herauf.

Dich höhnt's, die Flagg' und deinen Herrn!
Die Kameraden sehn's von fern,
Doch läßt der Flut empörter Bann
Sie nicht zu deiner Hülf' heran.

Zwey Herzensfreunde sehn's voll Schmerz.
Der Eine spricht: „Mein tapf'rer Herz,
Mein Speyk, wie wird es Dir ergeh'n?"
Der Andre: „Wirst es bald wohl seh'n!"

„Sahst, vom Verdeck verschwand er schon,
Speyk kennt den Dienst und Gottes Lohn.
Gewiß, zu Barbara's Gemach (*)"...
Er sprach's nicht aus, da ging es: „Krach!" —

Da flog mit Eins in Blitzes Lauf
Speyk, Feind, und Schiffsvolk donnernd auf.
Wild heult es vom Rebellenstrand.
Das Schiff zerstob in stern'gem Brand.

Die beyden Freunde sah'n sich an,
Die Thrän' im Aug', die schmückt den Mann,
Und Einer sprach (†): „Van Speyk sitzt frisch
Mit Tromp und Ruyter heut zu Tisch."

(*) *Die Legende macht die heil. Barbara zur Patronin der Geschützmänner, und auf den Schiffen heißt die Pulverkammer Barbara's Gemach.*
(†) *Nach einer wohlverbürgten Anekdote.*

BELGIË EN DE BELGEN.

Kent gij dat Land, waar eeuwige onrust woont,
Waar huichlarij verraad en oproer kroont,
Geweld en list de opregtheid snood belaagt,
Het onregt roem op moord en plondring draagt;
Kent gij dat Land? —
Daarheen, daarheen
Rigt nimmermeer de vriend der deugd zijn schreên.

Kent gij dat Volk, 't verachtlijkst Volk der aard',
Dat ijdlen trots aan schande en lafheid paart,
Regtschapenheid uit oog en hart verliest,
Om vrijheid schreeuwt en ijzren kluisters kiest;
Kent gij dat Volk? —
Te wel! te wel!
't Verschopt zijn' Vorst en houdt de deugd voor spel.

Digitized by Google

Kent gij dat Land, de wieg der duisternis,
Waar Kennis kwijnt, Beschaving balling is,
Waar Domheid heerscht, Barbaarschheid wetten geeft,
En de onschuld onder 't zwaard van muiters beeft;
Kent gij dat Land? —
Dat Land, dat oord
Brengt nimmer iets dan schrale distels voort.

Kent gij dat Volk, dat van zijn' Koning gruwt,
Zijn' zwadder op den troon van Nassau spuwt,
Het laagst gemeen, uit nietig slijk gebeurd,
Het schijnvertoon der hulde waardig keurt;
Kent gij dat Volk? —
O schand'! o schand'!
't Bood eenmaal ons, geveinsd, de broederhand.

Kent gij dat Land, waar elke zonde woont,
Dat de aarde een beeld van 't gruwzaam Sodom toont,
Waar 't schandlijk kroost der Catilina's leeft,
Tarquyn regeert en de edle Gracchus sneeft;
Kent gij dat Land? —
O ja! o ja!
't Bestaat op aarde, als blijk van Gods genâ!

Kent gij dat Volk, dat, dronken van genot,
Zijn' Vorst versmaadt en hoont en lastert God,
De trouw verbreekt en spot met eed en pligt,
En rijp wordt voor het straffend Godsgerigt;
Kent gij dat Volk? —
Helaas! helaas!
Het holt daarheen, als naar 't verderf de dwaas.

Kent gij dat Land, kent gij dat nietig Volk,
Dat de oproervaan beschermt met toorts en dolk,
Zijn Cato's moordt, zijn Caracalla's eert,
Op rookend puin zijn' eigen val bezweert;
Kent gij dat Land? — dat Volk? —
Daarheen, daarheen
Rigt nimmermeer de vriend der deugd zijn schreên.

30 Maart, 1832. W. H. WARNSINCK, BZ.

ITALIAANSCHE LITANIJ. (*)

(Uit den *Corsaire* van 19 Maart 1832.)

Ziehier een gebed, ons van *Ancona* toegezonden, welks echtheid men ons waarborgt. 't Is een gebed, door de *Italiaansche* vroomheid, die zich met het staatkundige vermengt, zamengesteld. Elken avond wordt het opgezongen door koren van jongelingen en meisjes, aan den voet van kleine driekleurige vlaggen, op korte afstanden geplant op de wijze

(*) Dit stukje, het zij dan waar of verdicht, sta hier tot blijk, hoe het *Jakobinismus* het er op toelegt, om alle Godsdienst, zoo mogelijk, met wortel en tak uit te roeijen. De ongehoorde schennis, door een Roomsch-katholijk Rijk omtrent deszelfs geestelijk Opperhoofd gepleegd, verstrekt daar van, te dezen opzigte, ten voldingenden bewijze.

Digitized by Google

van Madonna-beelden. Waskaarsen branden voor dezelve; voor die vlag, welke zij *de heilige Vaan* noemen. Ziehier de letterlijke vertaling van dat gebed:

Driekleur, waai voor ons!
Franſche haan, kraai voor ons!
Franſche ſoldaten, bemint ons!
Stok der driekleur, ondersteun ons!
Doek der driekleur, omgeef ons!
Blaauw der driekleur, verlicht ons!
Wit der driekleur, reinig ons!
Rood der driekleur, beziel ons!
Piek der driekleur, verdedig ons!
Fransch Charter, beſtuur ons!
Franſche kokarde, verſier ons!
Schimmen van Julij, bidt voor ons!
Kruis van Julij, behoed ons!
Leger der Franſchen, verlos ons!
Lafayette, zegen ons!

HET KIKVORSCHLIED. (*)

(Naar aanleiding van een Artikel in een *Fransch* Dagblad, (†) dus luidende:

„ *De Koning van Holland verſchanst Amſterdam. Is de* „ *oude Kikvorsch ook bang, dat men hem te midden* „ *van zijn moeras komt beſtoken?*")

Wat, Franschman! smaalt ge op ons moeras
En noemt ons kikvorschteelt,
Of Hollands Tuin een kroospoel was
En wij der vorschen beeld! —

Het lust me, o snuggre bol! dit pas,
Te zingen 't Kikkerslied;
Ons Holland *zij* een groote plas,
Wij, 't kroost van lis en riet!

Wat zegt toch 't uitgestrekte duin,
Dat Haarlems dreven kroont;
Wat Gelderlands verheven kruin,
Die ons een' lusthof toont!

't Zijn stippen in verdronken land,
Naauw zigtbaar met een loep;
Of balletjes, met kaarge hand
Gestrooid in Franſche soep!

(*) Wie zich aan het min gelukkige of min voegzame van het beeld eens *kikvorschs* voor onze Natie mogt stooten, die hebbe de goedheid in aanmerking te nemen, dat dit beeld hier niet *gekozen*, maar *gegeven* is, en dat de vervaardiger van dit stukje van dat beeld zoo veel partij poogde te trekken, als hetzelve hem, voor eene luimige speling, aan de hand gaf.

(†) *Figaro*, 22 Dec. 1831.

Digitized by Google

Daar zitten wij, het slibbig lijf
Gedoken in het slik,
En neuriën, voor tijdverdrijf,
Ons kwakend rikkikkik!

Geduldig zijn wij van natuur;
Wij doen geen schepsel kwaad:
Maar wee den wrevlen Landgebuur,
Die naar ons grijpt of slaat!

Het water is ons element —
Ei, neem er nota van!
Want wie ons, Kikvorschnatie, kent,
Die weet ook, wat zij kan!

Er leefde eens onder ons een Vorsch —
Dat was een noble baas;
Den Luipaard was hij zelfs te forsch,
En joeg hem als een haas.

Nog is dat ras van d' ouden aard;
't Heeft oogen links en regts;
't Is voor geen kleintje ligt vervaard —
Ei, vraag 't uw' buurman slechts!

Die weet daarvan een raar geval:
Hij roerde een kikvorschnest;
Maar toen het opsprong, waagde 't all',
En dreunde Antwerpens vest!

Dat hoorde een grijze Vorsch op 't droog',
Genesteld in 't Kasteel —
(Want zit hij daar ook droog en hoog,
Dat is hem even veel)

Dat hoorde de oude Vorsch, en zwoer
Den Belgschen Ooijevaar,
Zoo die slechts vlerk of poot verroer',
Ook hij was springensklaar!

Hoe is nu Lepelaar zoo mak,
Nog korts zoo stug en norsch?
Hij siddert voor ons luid gekwak,
Gekortwiekt door den Vorsch.

Tweeslachtig toch is ons bestaan —
Ei, vraag het Langbeen vrij!
Maar 't heugt ook wis den Franschen Haan,
Hoe schel zijn kraaijen zij!

Of, lust het hem, hij kome — top!
Wij nemen 't, in ons dras,
Met honderdduizend Hanen op,
En smoren ze in den plas!

Digitized by Google

En gij, ondankbare Ooijevaar,
In België geteeld,
Die onzen voorſpoed, menig jaar,
Als broeders hebt gedeeld;

Wat zeg ik! die u in ons kroos
Gemest hebt en gebrast,
Ja die aan ons u; vaisch en loos,
Te dikwerf hebt vergast;

Die, waar ge uw nest ook hadt gebouwd
Op onzen dierbren grond,
U nooit die keuze hebt berouwd,
Alom gastvrijheid vondt;

Die meest de lusten hebt gemaakt,
Voor ons de lasten liet,
En nooit de banden zaagt verzaakt,
Geknoopt tot ons verdriet:

Hoe ſchandlijk hebt gij ons beloond!
Hoe diep zijt gij gedaald!
Gij hebt ons met uw vuil gehoond,
En ſtank voor dank betaald.

Daar ſtaat gij nu op éénen poot
En klept of lepelt niet,
Gelijk men uw' natuurgenoot
Op Amſtels vischmarkt ziet.

Nu hunkert gij weêr naar 't moeras,
Dat ééns volop u gaf;
Maar afgeſneden is de pas,
Uw' euvelmoed ter ſtraf.

Nu bouwdet gij uw eerloos nest
Weêr graag op onze klont,
Daar u geen aas of prooi meer rest
Op d' afgeloopen grond.

Nu eischt ge zelfs den vrijen trek
Door onzen vrijen plas,
En ſlijpt en ſpitst den langen bek
Tot ſtroopen langs ons gras.

Maar zet, eilieve! uw' magren poot
Eens even op ons erf!
Daar toeft u thans een aas van lood —
„ Vreet, vogel," is 't, „ of ſterf!"

Ons element is 't water, ja!
Wij heerſchen op den plas;
Wie 't Kikkersvolkje komt te na,
Die beev' voor diens moeras!

Jan. 1832. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

DE HEEREN LEBEAU EN GENDEBIEN IN DE HOOGE RAADSVERGADERING VAN BELGIË. (*)

LEBEAU. (*Zijne rede eensklaps afbrekende.*)

— Kijk, Meester.... ik meen President,
Dien Gendebien eens gniezen!
Zijn ſpottend lagchen, elk bekend,
Doet mij den draad verliezen.

GENDEBIEN.

Ik lach niet, President! — Lebeau
Heeft altijd wat te vitten.

LEBEAU.

Niet? Wél waar. Hij doet altijd zóó.
Zie hem daar maar eens zitten!
(*Hij wil zijne rede vervolgen, maar breekt dezelve andermaal af.*)
Ik weet zoo waar niet, wat ik zeg...
Kijk voor je, of naar een' andren weg!

GENDEBIEN.

Ik kijk naar u niet. Zotte grillen!
Ik luister zelfs niet, als *jij* praat;
En had je *mij* niet aangekeken,
Dan kon je van geen kijken ſpreken.

DE PRESIDENT. (*Ter zijde.*)

'k Zie, hoe 't van kwaad tot erger gaat.
Hoe zal ik dat gekakel ſtillen?
(*Tot* LEBEAU, *met waardigheid.*)
Ga jij maar voort, mijn goede man!
Ei, wil niet langer pruilen!
Gelukkig, wie nog lagchen kan,
Bij zoo veel ſtof tot huilen!

IJ. (†)

(*) Van 9 Maart ll.
(†) In de Hooge Raadsvergadering van *Frankrijk*, een dag later, kwamen, ter gelegenheid van eene beraadſlaging over het *Panthéon*, in razernij het Dolhuis waardig, *les garçons de la ſalle*, zond r complimenten, de lampen uitdoen, en — de Edelmogende Heeren gingen naar huis! In *België* is zoo iets minder practicabel: daar heerscht duisternis, zelfs op lichtklaren dag.

KEIZERLIJKE COMPOSITIE.

In de Italiaanſche Opera te *Parijs* werd onlangs eene Symfonie gegeven, gemaakt door *Don* PEDRO, Exkeizer van *Brazilië*. Zij muntte, naar het oordeel van deskundigen, wel niet uit door ſchitterend vernuft, maar was ook geenszins verwerpelijk. Kenners waren van gevoelen, dat het, voor een' Keizer, nog al wél was, en dat, toen die Vorst nog op zijnen troon zat, zijne onderdanen van hem getuigden, dat hij, voor een' Muzikant, nog al zoo ſlecht niet regeerde.

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE MERKWAARDIGE CHOLERA- OF PEST-ZIEKTE VAN DE XIVDE EEUW.

(Medegedeeld door G. H. M. DELPRAT, *V. D. M.* te *Rotterdam*.)

De beroemde Hoogleeraar HEEREN heeft, in den voorleden jare, in eene voorlezing bij de *Göttingſche* Maatſchappij van Wetenſchappen, een kort verſlag medegedeeld over eene beſmettelijke ziekte, welke, in de jare 1348—1350, door *Azië* en *Europa* hevig gewoed heeft, en, naar het oordeel van dien Geleerde, met de thans heerſchende *Cholera* kan gelijk geſteld worden. Omtrent de volkomene juistheid dezer gelijkſtelling mag, billijkerwijze, eenige twijfel gevoed worden, doch niet omtrent de ontzettende, bijna ongeloofelijke verwoestingen, welke eene destijds heerſchende Epidemie over het grootſte gedeelte van den toen bekenden aardbodem aanregtte, doch, zonderling genoeg, nog nimmer opzettelijk met eenige naauwkeurigheid beſchreven zijn.

Terwijl Geneeskundigen zich allerwegen beijveren, om den aard, de verſchijnſelen en de geneeswijze der zoo algemeen gevreesde *Cholera* na te vorſchen, en in een' vloed van geſchriften dit onderwerp ſchijnen uit te putten, of... te verduisteren, vond ſchrijver dezes zich opgewekt, om, naar zijn vermogen, en voor zoo ver de onder zijn bereik ſtaande hulpbronnen gedoogen, het zeer kort berigt van den Hoogleeraar met eenige bijzonderheden aan te vullen, om uit het medegedeelde daarna eenige, voor het algemeen niet onbelangrijke, gevolgtrekkingen af te leiden.

De bedoelde ziekte, welke bij tijdgenooten (wier berigten wij bij uitſluiting willen raadplegen) met den, in de Middeleeuwen vrij algemeenen en onbepaalden, naam van *pest*, *groote*, ook wel *zwarte dood* voorkomt, nam

Digitized by Google

haren aanvang, omtrent het jaar 1346, in het rijk van *Khatai*, destijds de aangenomene benaming van het noordelijk *China*. Volgens de *Chineſche* Jaarboeken (aangehaald bij DE GUIGNES, (*)) overleden aan dezelve meer dan 16 millioen menſchen! Geweldige aardbevingen en wijduitgeſtrekte overſtroomingen verzwaarden den rampſpoedigen toeſtand der inwoners. Een buitengewoon aantal vreemde inſekten overdekte land en ſteden, zoo men meende uitgelokt door de pestaardige lucht, die het overgroot aantal onbegraven liggende lijken verſpreidde.

Uit *China* en *Tartarije* ging de beſmetting over gansch *Caramanië* tot *Konſtantinopel*, *Ceſaréa* en *Antiochië*. In deze landſtreken was de ſterfte bijna algemeen. De vlugtende inwoners vielen op de wegen dood neder. De zwervende horden van *Kiurden*, welke van hier naar *Perzië* togen, vonden ook daar de ziekte, en kwamen meest allen om. In het land van *Sis*, of *Klein Armenië*, bezweek de Koning en het grootſte gedeelte van zijne onderdanen onder het geweld der ziekte, die voorts *Bagdad*, *Aleppo*, *Damaskus*, *Maredin*, *Diarbekir*, *Saphad*, *Jeruzalem*, *Naplouſa* en *Ramla* bijna geheel van derzelver inwoners beroofde. Alleen de ſteden *Maara el Nooman*, *Schizour* en *Harem* bleven verſchoond. Men rekent, dat er dagelijks te *Aleppo* 500 menſchen omkwamen. De ziekte werd ook hier bij de dieren waargenomen. Zij tastte de vrouwen zoo wel als de mannen aan, rijken en armen, ouden en jongen. De meeste huizen (zegt NICEPHORUS GREGORAS, (†) beroemde tijdgenoot dier ramp te *Konſtantinopel*) werden in één' dag, ſoms in twee dagen, van inwoners beroofd, wijl noch bloedverwant, noch nabuur eenige hulp kon toebrengen. „Niet ſlechts menſchen, vervolgt hij, werden aangetast, maar ook de bij hen inwonende dieren, zoo als honden, paarden, vooral allerlei ſoort van gevogelte, ook de muizen tuſſchen de muren verborgen."

(*) *Histoire des Huns*, T. IV. p. 224.

(†) NICEPHORUS GREGORAS, *Historia Byzantina*, T. II. p. 797 en 798 (in *Corp. Hist. Byzant.* edit. *Bonn*, 1830.)

Digitized by Google

De ziekte zich op het naburig eiland *Chypres* geopenbaard hebbende, bragten de *Grieken* de ganſche *Mahodaanſche* bevolking aldaar om, uit vreeze dat zij van de ontſteltenis, uit de algemeene ramp geboren, gebruik zoude maken, om het gezag te overweldigen. Terwijl de ziekte hevig woedde, ontſtond er een geweldige orkaan en tevens eene zware aardbeving. Alom trad de zee buiten hare oevers. De verſchrikte *Chypriotën*, zich door eene vergramde Godheid vervolgd wanende, ſloegen op de vlugt, zonder te weten, waar eene wijkplaats te vinden. Zoo wel zij, die op de naburige eilanden vloden, als de genen, welke achterbleven, werden door de ziekte aangegrepen. Dertien der voornaamſte kooplieden, die weder naar het eiland teruggekeerd waren, en zich vervolgens naar *Tripoli* begaven, vonden ook daar den dood. De ontzettende windvlaag, die de aardbeving was voorafgegaan, had zulk eenen doodelijken peſtſtank verbreid, dat men de landbewoners eensklaps bedwelmd ter aarde zag ſtorten, eenen gewiſſen dood ter prooije.

Deze ontzettende geeſel, *Italië*, *Sicilië*, de eilanden in de Middellandſche zee en *Spanje* bereikt hebbende, keerde tot *Afrika* en *Azië* terug, doordien de *Afrikaanſche* kustbewoners, naar het rijke *Andaluſië*, dat door de ziekte van inwoners geheel verlaten lag, overgeſtoken zijnde, met oogmerk om het uit te plunderen, bij hunne terugkomst de beſmetting aan hun eigen vaderland mededeelden. In *Spanje* was het Rijk van *Granada* daarvan geheel bevrijd gebleven. In het noordelijke *Afrika* ſpaarde zij noch menſchen, noch dieren. Zij verſpreidde zich langs het geheele land van *Barka* tot in *Alexandrië*. Hier zag men eerst de roofvogels zich op eene verbazende wijze vermenigvuldigen, en ſtraks, door de peſtziekte op eens aangetast, vermeerderde hun rottend aas het bederf van den dampkring. Uit *Alexandrië* deelde de ramp zich mede aan *Demenhour* en *Taroudja*. Te *Mahalla* (in *Opper-Egypte*) bleven de landerijen, door het omkomen der landlieden,

Digitized by Google

verſcheidene jaren onbebouwd. *Damaskus* werd op nieuw door de ziekte bezocht. Terwijl de zon in het teeken van de weegſchaal ſtond, rees hier, omſtreeks middernacht, een ontzettende ſtormwind op, die tot twee uren na zonneopgang voortwoedde. Toen volgde zoodanig eene plotſelinge duisternis, dat naast den anderen ſtaande menſchen elkander niet zien konden. Hierop verſcheen een vaal licht, hetwelk al de aangezigten als met eene gele kleur overtrok, en voor de meesten de voorbode van een' ſpoedigen dood was. Te *Kaïro* tastte de ziekte eerst de vrouwen en daarna de kinderen aan. De Sultan week naar *Siriacous*. De ziekte kondigde zich aan door het gevoel van eene hevige innerlijke hitte, waarop bloedbraking en de dood volgde. De ſnelheid, waarmede deze de lijders trof, liet meestal het gebruik van geneesmiddelen niet toe.

Dusver luiden de bij DE GUIGNES (*) voor handen berigten uit *Arabiſche* Schrijvers. Opdat men niet geloove, dat Oosterſche overdrevenheid deze verhalen opgeſierd en vergroot hebbe, laat ik het merkwaardig tafereel volgen, hetwelk over deze verwoestingen geleverd is door een waarheidlievend ooggetuige, ook door zijne hooge betrekking, beter dan eenig ander, bevoegd, om de rampen, waaronder het ganſche Oosten destijds gebukt ging, te beoordeelen. Ik bedoel den Oosterſchen Keizer JOANNES CANTACUZENUS (Keizer van 1347 tot 1355). Ten beſluite van hetgeen ik over dit gedeelte van onzen aardbodem te melden vond, hoore men zijne roerende taal: „In dit jaar (1347) heeft eene ziekte, uit noordelijk *Tartarije* ontſtaan, bijna al de zeeſteden aangetast en van het grootſte gedeelte van hare bewoners beroofd. Niet ſlechts over den *Pontus*, *Thracië*, *Macedonië*, maar ook over geheel *Griekenland*, al de eilanden, *Egypte*, *Libye*, *Judea*, *Syrië*, verſpreidde zich de ontzettende plaag. Zoo ontembaar was hare kracht, dat noch matige leefwijze, noch ſterkte des

(*) *Hist. des Huns*, l. c.

Digitized by Google

ligchaams iets tegen haar vermogt. Gezonde zoo wel als zwakke geſtellen, allen ſloeg zij neder. Zij, die met groote kosten en zorg verpleegd werden, bezweken even als de armen en de verlatenen. Van andere ziekten hoorde men in dit jaar niet; doch was iemand ongeſteld, al ſpoedig ſloeg de krankheid tot deze over. De kunst der Geneesheeren ſtond voor haar ſtil. Haar geweld had niet bij allen dezelfde werking. Bij eenigen bragt zij den dood terſtond, ſoms denzelfden dag, ſoms op hetzelfde uur, aan. Voor anderen duurde de doodsworſteling twee of drie dagen. Eenig beproefd geneesmiddel was niet te vinden. Hetgeen voor den eenen heilzaam was, bleek vergif voor den anderen. Hetgeen de ellende vermeerderde, was, dat elk, die zieken verpleegde, door de beſmetting werd aangetast. Vele huizen waren, en geheel van menſchen, en geheel van dieren, uitgeſtorven. Niets echter was ontzettender, dan de wanhoop der zieken. Want, zoodra men zich aangetast gevoelde, bleef er geene de minſte hoop op herſtel over. Radeloos, door angst overmand, vielen de kranken daar neder; de ontroering en de troosteloose toeſtand der ziel gaf nieuwe doodprikkels aan de ziekte. Men zag er, die oogenblikkelijk, door ſchrik bevangen, den geest gaven. In één woord, onmogelijk is het, de ontzettende ziekte in al hare bijzonderheden te beſchrijven. Het ſcheen geen natuurlijk, noch uit der menſchen gewone geaardheid ontſtaan verſchijnſel, maar in waarheid eene door de Godheid beſchikte kastijding te wezen, die alle harten tot bekeering neigde," enz. (*)

Inmiddels was de ramp reeds door *Chyprus* in *Europa* doorgedrongen. De *Italiaanſche* kooplieden, in de onderſcheidene ſteden van de *Levant* gevestigd, zochten zich met de vlugt te redden. Acht *Genuéſche* galeijen, met koopgoederen en vlugtelingen bevracht, bragten de beſmetting over. Toen zij in *Sicilië* aanlandden, was de ſterfte onder het zeevolk reeds zoodanig toegenomen,

(*) JOANN. CANTACUZENI *Historiar.* Lib. IV. p. 49 ſqq. (ed. *Bonn*, 1832.)

Digitized by Google

dat men zich genoodzaakt zag, vier dezer galeijen geheel te verlaten. De zieken, die uit dezelve aan land kwamen, deelden hunne doodelijke krankte aan gansch *Sicilië* mede: de lagere gedeelten werden vooral geteisterd. (*) Te *Mesfina* had men te vergeefs door de overkomst van zeker heilig beeld de woede der ziekte pogen te beſtrijden; al de *Carmeliter* geestelijken overleden. (†) De inwoners, de ſtad verlaten hebbende, zwierven het ganſche land door, werden nergens toegelaten, en vielen op de wegen dood neder. De ſtad *Trapani* ſtierf uit. *Catania* en *Syracuſa* werden mede grootendeels verwoest. (‡) Van hier breidde de kwaal zich uit over de naburige eilanden, over *Corſica*, *Sardinië* en over de Middellandſche zee-kusten. De gevlugte *Genuéſche* galeijen vervolgden hunne reis uit *Sicilië*. Na derzelver aankomst te *Genua* ontſtond ook hier en te *Piſa* de geduchte geeſel. In 1348 was gansch *Italië*, met uitzondering van *Milaan* en van eenige kantons aan den voet der *Alpen*, daarmede bezocht. In *Venetië* overleden er omtrent honderdduizend menſchen, en wel op Paaschzondag van dat jaar 1400, behalve de kleine kinderen. (§) De lijken werden met groote kosten op vaartuigen naar de naburige eilanden overgebragt. De ſtad bleef bijna geheel onbewoond. Een inwoner, zich te *Padua* hebbende willen redden, deed de beſmetting aldaar ontſtaan. In *Florence* bezweken er 60,000? Slechts een derde gedeelte van de omliggende bevolking werd geacht in leven gebleven te zijn. (**).

(*) JOANN. VITODURANUS *in Chronico* ap. ECKHARD, *Corp. Historic. med. avi*, T. I. p. 1925.

(†) JOANN. VITODURANUS, l. c. p. 1927.

(‡) Uit het H. S. van een' tijdgenoot bij R. PIRRO, *Notitia Eccles. Siciliens.* T. I. p. 413.

(§) HERMAN. CORNERI *Chronicon* ap. ECKHARD, T. II. p. 1074.

(**) Men vergelijke de Schrijvers, aangehaald bij SISMONDE DE SISMONDI, *Hist. des Republ. Ital. du moyen age*, T. I. en aldaar de bekende beſchrijving der peſt te *Florence* door BOCACCIO.

Digitized by Google

De hooge *Alpiſche* bergmuren hielden den voortgang der ziekte niet tegen. Nog in hetzelfde jaar 1348 werd men dezelve in *Provence*, in *Savoije*, in *Duitschland* en in de *Burgundiſche* gewesten gewaar. Te *Avignon*, alwaar Paus CLEMENS VI destijds zijn verblijf hield, brak de beſmetting in het midden van de vasten uit. In de derde week vóór Paſchen overleden er binnen de eerſte drie dagen 1400 inwoners, (*) en van den 1 Februarij tot den 1 October omtrent 100,000, (†) *Marſeille* werd toen van deszelfs ganſche bevolking bijna geheel verlaten. Twee visſchers, de *Rhone* opgevaren, ſtaken de dorpen rondom *Lyon* zoodanig aan, dat ſchier overal, waarlangs zij getrokken waren, weinige dagen daarna, de bevolking als verdwenen was. In die oorden moest men, naar het berigt van een' tijdgenoot, niet vragen, hoe velen er omgekomen, maar hoe velen er nog in het leven overgebleven waren. (‡) Van hier deelde de ramp zich mede aan geheel *Frankrijk*. Zoo men weder een' Geſchiedſchrijver van dien tijd gelooven moet, werden in den zomer van 1348 geregeld 500 lijken dagelijks uit het destijds reeds beſtaande *Hôtel Dieu* te *Parijs* aan de doodgravers overgegeven. (§) Volgens een naauwkeurig berigt, in H. S. op het Vatikaan berustende, bleven er in de meeste ſteden van *Italië* en van het zuiden van *Frankrijk* van de 100 inwoners naauwelijks 10, en op enkele plaatſen naauwelijks 5 over. (**) „Hoe zal de nakomelingſchap," zegt de vermaarde PETRARCHA, wiens beminde LAURA hem door de ziekte was ontnomen, „het kun„nen gelooven, dat er een tijd geweest is, wanneer, „zonder vuur van hemel of aarde, zonder oorlogen of „zigtbare vernieling, niet een gedeelte, maar de gan-

(*) H. REBDORF, *Annales* ap. FREHER. *Scriptor. rer. Germanic.* T. I. p. 439.

(†) J. VITODURANUS, l. c. p. 1075.

(‡) VITODURANUS, l. c.

(§) *Continuator. Chronic. Gul. de Nangis* ap. D'ACHERY, *Spicileg.* T. III. p. 120.

(**) Ap. O. RAYNALD. *Annal. Eccleſiast.* ad ann. 1348.

Digitized by Google

„ ſche oppervlakte van den aardbodem van bewoners
„ beroofd is geworden? Wanneer is ooit iets derge-
„ lijks gezien of gehoord? In welke Jaarboeken heeft
„ men ooit gelezen van zulke verlaten ſteden, ledige
„ huizen, verwoeste landerijen, akkers met lijken alom
„ als 't ware bezaaid, — eene verſchrikkelijke en woes-
„ te eenzaamheid! O gelukkige naneven, die deze ellende
„ niet gezien hebt, en ons getuigenis welligt voor eene
„ fabel zult houden!" (*)

Langzaam trok de beſmetting noordwaarts *Duitſchland* op, overal in *Bohemen*, *Oostenrijk*, *Sakſen* en *Westfalen* ſporen eener bijna ongeloofelijke vernieling achterlatende. Om niet in een eentoonig verhaal van dezelfde rampen te vervallen, bepalen wij ons bij eenige weinige berigten.

Augsburg werd den 25 Januarij 1348 door eene geweldige aardbeving bezocht, die vele verwoestingen in de ſtad en op het omliggend land aanregtte. Aan dezelve ſchreef men de doodelijke ziekte toe, welke den geheelen zomer voortwoedde. (†) Te *Erfurt* (‡) ſleepte dezelve zoo vele ſlagtoffers weg, dat de begraafplaatſen in en rondom de ſtad hen niet bevatten konden. Men was genoodzaakt, te *Nusſiſſe*, op eenigen afſtand, elf groote kuilen te graven, waarin 12000 lijken overgebragt werden. Te *Maintz* rekende men de ſterfte op 6000; te *Kreutznach*, eene destijds zeer kleine ſtad, op 1600. (§) In *Ham* bleven er naauwelijks 10 huisgezinnen over. Te *Hoogebünde* zijn alleen over de 7000 *junck en oud* aan de ziekte overleden, zegt de Kronijkſchrijver. (**)

(*) PETRARCHA, *Epist. familiar.* L. VIII. C. 7. aangehaald bij RAYNALD. *Ann. Eccl.* t. 1. n°. 31.

(†) ACHILL. PIRMINII GASSARI *Annales Augstburg.* ap. ECKHARD, T. II. p. 1489.

(‡) *Erphurdian. Antiquitat. variloq.* ap. MENCKENIUM *Script. rer. Germanic.* T. II. pag. 506. coll. p. 565 et T. III. p. 340.

(§) TRITHEMIUS, *Chronic. Hirſaug.* p. 225 et 321.

(**) E. BENINGHA, *Hist. van Oostfriesl.* bij MATTHÆI *Analect.* T. IV. p. 145.

Digitized by Google

Te *Minden* woedde dezelve 24 weken achtereen. (*) De ſterfte was te *Lubek* erger, dan zelfs te *Florence*. Immers in éénen zomer bezweken 90,000 menſchen; en men vindt door tijdgenooten aangeteekend, dat van dezen op den 10 Aug. 1348 in 24 uren 1500 overleden. (†) Van dat tijdſtip af, was de magt en het aanzien der ſtad, wier muren men in het begin van dat jaar had willen uitzetten, voor altijd onderdrukt.

Iets later, en wel in 1351, drong dezelfde doodelijke ramp in het Hertogdom *Sleeswijk*, en van daar in *Denemarken*, *Noorwegen* en *Zweden* door. In het Hertogdom *Sleeswijk* werd de bevolking tot op een vijfde verminderd. In *Eiderſtad* en naburige plaatſen was de ſterfte iets minder. Zij rukte echter, naar men deatijds meende, (‡) drie vierden der bevolking weg. Nog omſtreeks het einde der XVIIIde Eeuw ſchreef men den verwoesten en verlaten ſtaat van vele landerijen in *Noorwegen* aan de gevolgen der ziekte van 1351 toe. (§)

De *Britanniſche* eilanden bleven desgelijks niet verſchoond. De ſtad *Londen* alleen verloor, zoo men de Kronijken van dien tijd gelooven moet, 50,000 inwoners. In de ſtad *Norwich* bereikte de ſterfte dezelfde ontzettende hoogte. (**)

Wat ons Vaderland betreft, zoo is het zeker, dat ook daar die geduchte ramp hare ſteden en velden met rouw overdekte; (††) offchoon men te vergeefs bij onze

(*) *Chronic. Episcop. Mind.* ap. LEIBNITZ, *Brunsvic. rer. Script.* T. II. p. 191.

(†) *Chronic. Citizenſe* ap. PISTORIUM *Rer. Germ. Script.* T. I. p. 1215.

(‡) BRODER BOISSEN, *Chronic. Slesvicenſe* ap. MENCKENIUM *Script. Germ. et Saxon.* T. III. p. 610.

(§) MALLET, *Hist. de Danemarc*, T. IV. p. 226.

(**) HUME, *History of England*, T. II. p. 309.

(††) A. SNAVEL (uit de XIVde Eeuw) *Chronica* ap. DUMBAR, *Analecta*, T. III. p. 634.

Ter C milleno junctis octo quadrageno
Eſſe memor cures, deſtruxit mors cito pluresl

Digitized by Google

gewone Geſchiedſchrijvers, zoo als bij WAGENAAR, eenige aantreekening hierover zoeken zal. Het verhaal van de menigvuldige burgeroorlogen, welke in het midden der XIVde Eeuw ons land beroerden, neemt de plaats in van andere berigten. Echter met zekerheid weet men, dat gansch *Overijſſel*, en voornamelijk de ſtad *Zwolle*, toen reeds vermaard en bevolkt, door de ziekte werd aangetast. (*) Van de *Hollandſche* ſteden, toen naauwelijks in het opkomen, weet men niet veel meer, dan het algemeen berigt, dat ziekte en ſterfte haar niet ſpaarden. (†) In *Friesland* liet deze ramp eene meer diepe herinnering na. Volgens deze ſchijnt het, dat haar geweld zich hier op gelijke hoogte, als in de meest geteisterde *Europeſche* landen, openbaarde. (‡) *Staande en gaande*, dus luiden geloofwaardige berigten, werden de menſchen aangetast en vielen dood neder. In de kloosters woedde de ramp inzonderheid. Het klooſter *Klaarkamp* (in *Dantumadeel*) verloor 183 — dat van *Foswaard* (in *Ferwerderadeel*) 207 kloosterlingen; getallen, die tevens ten maatſtaf kunnen ſtrekken van de bevolking en de welvaart dier geſtichten.

Was nu deze ziekte, gelijk de Hoogleeraar HEREN vooronderſtelt, de tegenwoordige *Cholera*? Mij komt dit minder zeker voor. Immers, indien toen de *Cholera* waargenomen werd, heeft zich bij dezelve de ware Oosterſche peſt met al hare veelſoortige ellende en ſmarten gevoegd. Dit meen ik, wat het Oosten betreft, te mogen beſluiten uit de aangehaalde beſchrijvingen van NICEPHORUS GREGORAS (§) en van JOANNES CANTACUZENUS. Beiden toch ſpreken van gezwellen, aan okſels en liezen voorkomende; laatstgenoemde van

(*) H. BRUMANUS, *Rer. Tranſiſalanæ* ap. DUMBAR, *Analecta*, T. II. p. 117.

(†) *Magn. Chronic. Belgic.* ap. PISTORIUM *Rer. Germ. Script.* T. III. p. 328.

(‡) UBBO EMMIUS, *Rer. Friſic. Hist.* L. XIV. p. 203.

(§) NICEPHORUS GREGORAS noemt ook de ziekte φλὸξ αἱματώδης, de roode loop?

Digitized by Google

koortsen, die soms twee of drie dagen voortduurden; „ het hoofd," vervolgt hij, „ werd dan aangetast; de zieken werden sprakeloos, ongevoelig voor de buitenwereld, en als in een' diepen slaap bedolven. Tot zichzelven terugkeerende, trachtten zij te vergeefs eenig kennelijk teeken van hunne gewaarwordingen te geven. De zenuwen in het achterhoofd (*) schenen te versterven, en spoedig bliezen zij den adem uit. Bij anderen viel de ziekte op de longen; er ontstond eene innerlijke ontsteking, scherpe pijnen op de borst, bloedspuwingen, waarbij eene afgrijselijk bedorven lucht uit het binnenste opsteeg. Keel en tong waren door den brand als verdroogd, zwart en opgezet van bloed; geen drank, hoe overvloedig ook toegediend, verstoeg den dorst. Eene geweldige benaauwdheid overviel al de leden. Bij enkelen nam men zwarte vlekken op het ligchaam waar; dezen stierven zeker. Bij anderen braken de gezwellen aan dijen en armen open, en dezen herstelden."

Wat het Westen aangaat, vindt men omtrent den aard der ziekte bij TRITHEMIUS (geb. 1462. overl. 1519) een vrij naauwkeurig berigt. (†) Hij onderscheidt drie verschillende ziekten: eene, welke hij de *pest* noemt; eene andere, bij hem bloedbraking of vloeijing geheeten, en eene derde, het heilig vuur (*ignis sacer*), „ zijnde," zegt hij, „ een hevige innerlijke brand, welke de ongelukkige „ lijders zoodanig aantastte, dat zij tot op het been uit„ brandden; ja, dat bij de onbegraven lijken het vleesch „ als door vuur verteerd werd." Of ook dit laatste geweest zij de zelfontbranding, in onze tijden nu en dan waargenomen, en destijds misschien van een' aanstekenden aard, is mij duister. Dan, deze vraag, zoo wel als meer andere, uit deze ziektebeschrijvingen ontstaande, laat ik, als buiten mijn bereik, aan de beslissing van Geneeskundigen over. Genoeg echter, om onzen twijfel tegen de meening van den geachten Geleerde te wettigen.

(*) περὶ τὸ ἰνίον νεῦρα.

(†) TRITHEMIUS, *in Chronico Hirsaug.* p. 225, en nog uitvoeriger in *Chronico Sponhemiens.* p. 321. 322. (ed. *Francof.* 1601.)

Digitized by Google

Bij het ontſtaan van dergelijke algemeene rampen, voelt men zich onweêrſtaanbaar door het gevoel aangegrepen van de algeheele ongenoegzaamheid onzer menſchelijke krachten, voorzorgen en hulpmiddelen. Dan, bij eene naauwkeurige overweging der medegedeelde verwoestingen, behoort zich ſpoedig eene dankbare herinnering te voegen van de voorregten, aan onzen tegenwoordigen maatſchappelijken toeſtand en aan den voortgang der beſchaving verbonden; voorregten, door wier invloed het zich niet denken laat, dat immer een dergelijke geeſel zich met dezelfde verſchrikking vertoonen kan, en onze tijd althans bewaard zal blijven voor de verzwarende rampen, waarmede der menſchen dwaasheid in die vroegere eeuwen het algemeene onheil wist te vergrooten.

De ſterfte bereikte toen eene ontzettende hoogte; doch geen wonder, wanneer men leest, dat de vrees voor beſmetting de lijken onbegraven liet liggen, zonder dat de Overheid eenige maatregelen nam, of nemen kon, om de gevolgen dier nalatigheid voor te komen. Hier en daar mogt men in enkele ſteden de aankomst van vreemdelingen verbieden; doch algemeene quarantaineverordeningen waren, gelijk genoeg bekend is, noch in gebruik, noch, wegens de verwarde ſtaatsgeſteltenis, toen reeds tot een voorwerp van wetgeving te brengen. Men voege daarbij den gebrekkigen koornhandel, waardoor ook te midden der Epidemie op vele plaatſen hongersnood ontſtond, in zoo ver dat de armen hunne toevlugt moesten nemen tot onreine of ongezonde ſpijzen, tot het gewone gras, of het aas van geſtorven dieren. (*) Men lette wijders op den ſtaat der Geneeskunde, daaruit in het algemeen af te leiden, dat de *Parijſche* Faculteit van Geneesheeren verklaarde, de ziekte te moeten toeſchrijven aan een' noodlottigen zamenloop van drie groote Planeten, zoodat het niet te verwonde-

(*) ARN. DE BEVERGERNE, *Chron. Monast.* ap. MATTHÆI *Analecta*, T. V. p. 46.

Digitized by Google

ren was, dat geene geneesmiddelen haar beſtrijden konden. (*) Men zag alzoo naar andere beveiligingsmiddelen om; naar middelen, die het jaar 1348 en volgg. ook in andere opzigten tot gruweljaren voor de menschheid deden worden. Algemeen gaf men aan de *Joden* de ſchuld der rampen. Zij hadden de bronnen, ja de rivieren door vergif bedorven; zij verbreidden de ziekte door toovermiddelen, en ook door het ongenoegen, dat hun verblijf midden onder de *Christenen* aan de Godheid gaf! Vanhier door gansch *Europa* eene hevige vervolging tegen ABRAHAM's kroost. In *Spanje*, *Frankrijk*, en in *Duitschland* vooral, werden zij onbarmhartig ten vure gedoemd. In *Beijeren* werden meer dan 12000 omgebragt. Men bouwde poorten en torens uit hunne omvergehaalde woningen op. (†) Te *Erfurt* werden er in ééne week 100 verbrand. (‡) De overgeblevene *Joodſche* bevolking, op 3000 geſchat, haar verderf te gemoet ziende, wilde liever zelve zich het leven benemen, dan door de handen der *Christenen* omkomen. (§) Zij ſloten zich met vrouw en kinderen in hunne huizen op, ſtaken dezelve in brand, en kwamen allen daarin om. „Men weet niet," zegt een *Erfurtſche* Kronijkſchrijver, „of het waar is, dat zij de waterbronnen met vergif hebben beſmet. Ik geloof veeleer, dat het begin van hunne rampſpoeden geweest is de over-

(*) *Chronic.* ENGELHUSII ap. LEIBNITZ, *Script. rer. Brunsvic.* T. II. p. 1127.

(†) Men leze de Schrijvers, aangehaald bij BASNAGE, *Hist. des Juifs*, T. XIV. p. 553, 592 en 678. De *Joden* hadden, meende men, door het koken van ſpinnen en uilen, de ziekte doen ontſtaan. Dit beleden eenige *Joden* op de pijnbank. HERM. GYGAS, *Flores temporum*, p. 138.

(‡) *Erfurd. antiquit. variloq.* ap. MENCKEN. *Script. rer. Germ.* T. II. p. 506.

(§) Ook op andere plaatſen, zoo als te *Conſtanz* en te *Eslingen*, ſloegen de *Joden* tot dezelfde wanhoop over. FELIX FABER, *Ulmenſis Hist. Suevorum* in M. H. GOLDASTI *Rer. Suevicar. Scriptores*, p. 51, 52.

Digitized by Google

groote ſchat van geld, welke vele Baronnen, krijgslieden en burgers, ja ook landbouwers, hun betalen moesten. Hoe het ook zij, Gode zij dank, dat de ſtad *Erfurt* toen gezuiverd en bewaard is geworden! (*)"

Te *Avignon*, het verblijf van den Paus CLEMENS VI, wekte die wreedheid eindelijk het medelijden van dezen Kerkoverſte. Door eene uitdrukkelijke Bul, in 1348 uitgevaardigd, liet hij een verbod uitgaan tegen het lasteren en doodſlaan van de *Joden*. Sommige ergdenkende tijdgenooten ſchreven het bevel toe, minder aan waar mededoogen, dan wel aan eene ruime gift, den Paus door vermogende *Joden* aangeboden. (†)

Ons Vaderland bleef van dezelfde wreede tooneelen niet vrij. Volgens het getuigenis van een' tijdgenoot, werden in 1348 al de *Joden* te *Zwolle* verbrand, *prorſus amore Dei*, (geheel uit liefde voor God!) zegt de liefderijke berigtgever; waarſchijnlijk wel om dezelfde reden. (‡)

Dan, genoeg van deze gruwelen. Derzelver vermelding ſtrekke alleen, om ons de vruchten van meerdere beſchaving en licht te doen waarderen. Al ſtak de thans gevreesde beſmetting ook onze gewesten aan, velerlei oorzaken zouden bij ons zamenwerken, om haar geweld, zoo niet geheel te ſnuiken, dan toch aanmerkelijk te verzachten. Het bijgeloof moge nog op vele plaatſen het hoofd opſteken, door bloedtooneelen zou men toch het algemeen onheil thans niet trachten te beſtrijden. Vele bekommeringen, die de Middeleeuwen ontrustten, zijn uit ons midden gebannen, en komen ons, Gode zij dank! bijna onbegrijpelijk voor; zoodat ook de tegen-

(*) Ap. MENCKEN. l. c. Omtrent op dezelfde wijze laat zich daarover uit het *Chronic. Magn. Belg.* ap. PISTORIUM *Rer. German. Script.* T. III. p. 327.

(†) BASNAGE, l. c. T. XIV. p. 553.

(‡) ALB. SNAVEL, bij VAN HATTUM, *Geſch. van Zwol*, Iſte D. bl. 164; vergelijk ook H. VAN WIJN, *Huiszittend Leven*, Iſte D. bl. 571.

Digitized by Google

woordige ziektetoeſtand van eenige gedeelten van *Europa* ſtaven mag, dat er tuſſchen de zedelijke en ſtoffelijke wereld een naauw verband ligt, en dat daar, waar de eerſte verbetert, de laatſte desgelijks eene voor de menschheid meer bevredigende gedaante aanneemt.

IJZEREN SPOORWEG TUSSCHEN LIVERPOOL EN MANCHESTER.

Een ijzeren ſpoorweg is een weg, uit één of meer reekſen van ſporen zamengeſteld, op welke de rijtuigen of vrachtwagens van verſchillende ſoorten zich bewegen. De raderen dezer rijtuigen zijn aan derzelver omtrek voorzien van een' rand, welke ze belet om buiten het ſpoor te geraken; zij bewegen zich op twee evenwijdige ijzeren ſtaven, welke op eenen afſtand van 5 Eng. voeten van elkander liggen. Deze ſtaven hebben de dikte van 2 à 3 Eng. duimen, en rusten op dragers van ſteen of hout, op 3 voeten van elkander geplaatst, welke iedere ſpoorlijn op eene hoogte van 2 duimen boven den grond verheven houden.

De weg tuſſchen *Liverpool* en *Manchester* is 30 à 31 Eng. mijlen (omtrent 8 Holl.) lang; hij is zamengeſteld uit twee wegen, waarvan de eene dient voor de rijtuigen van *Liverpool* naar *Manchester*, en de andere voor die, welke in eene tegengeſtelde rigting loopen.

De weg heeft aan de ondernemers gekost 820,000 pond ſterl., en de uitgaven en ontvangſten zijn in de eerſte zes maanden van 1831 geweest:

	pond ſt.	ſh.	p.	pond ſt.	ſh.	p.
De rijtuigen, welke de reizigers vervoeren, hebben opgebragt . . .	43,600	—7	—6			
De wagens, welke goederen hebben vervoerd,	22,093	—6	—2			
De ontvangſten hebben dus bedragen				65,693	—13	— 8
De uitgaven voor dien tijd zijn geweest				35,379	— 3	—10
Zoodat de voordeelen in deze zes maanden zijn geweest				30,314	— 9	—10

Digitized by Google

Men weet, dat de rijtuigen op den ijzeren weg getrokken worden door ſtoomwagens. De diligences leggen gewoonlijk den afſtand tuſſchen *Liverpool* en *Manchester* af in $1\frac{1}{2}$ uur, of op zijn hoogst in 2 uren, en dit zou nog verſneld kunnen worden.

30 à 31 Eng. mijlen in $1\frac{1}{2}$ uur; dat is, nagenoeg 20 mijlen per uur! Deze ſnelheid doet echter niets onaangenaams aan de reizigers gevoelen. (*)

Het getal reizigers is gedurende het eerſte halfjaar van 1831 geweest 188,726 perſonen.

Er zijn in denzelfden tijd 1948 transporten van goederen gedaan, welke ongeveer 41,000 tonnen (†) gewogen hebben.

Men ſtaat bij de eerſte beſchouwing verwonderd over de groote onevenredigheid tuſſchen de opbrengst der reizigers en van de koopgoederen, dewijl de ondernemers bij den aanvang zich juist veel moeite hadden gegeven,

(*) De ſtoomwagen *the Novelty* liep bij de *eerſte* proef, zonder last en op zichzelven, 28 Eng. mijlen in een uur, en met een' last, driemaal zwaarder dan de wagen zelf, 21 Eng. mijlen in een uur.

De ſtoomwagen *the Rocket* liep bij de *eerſte* proef, verſcheidene beladene vrachtwagens voorttrekkende, 11 à 12 Eng. mijlen in een uur; zonder eenigen last voort te trekken, liep *the Rocket* 30 Eng. mijlen in een uur. Naderhand is deze ſtoomwagen zoo veel verbeterd, dat dezelve, met een' last van 40 ton, ongeveer 14 mijlen in een uur heeft afgelegd; terwijl deze zelfde wagen, met een' wagen, beladen met 30 perſonen, 20 à 24 mijlen in een uur heeft afgelegd.

Den 25 Februarij 1831 vertrok de ſtoomwagen *the Samſon* van *Liverpool*, voorttrekkende 30 geladene wagens, als:

23	met haver, zwaar	82	ton	10	centen.
7	— koopwaren —	24	—	15	——
waarbij 15 perſonen —		1	—	:	——
Het gewigt der wagens —		42	—	15	——
De gezamenlijke zwaarte		151	tonnen.		

Met welken last 20 Eng. mijlen in het uur werden afgelegd.

(†) Iedere ton is 20 centenaars van 112 Eng. ponden.

Digitized by Google

om het voordeel der transporten van goederen meer in het oog te doen vallen. Dit wordt verklaard door deze redenen:

1°. Heeft men veel moeite gehad, om eene genoegzame hoeveelheid stoomwagens te verkrijgen, die alle gevorderde vereischten in zich vereenigden. Men moet zich herinneren, dat deze weg niet vóór het einde van 1830 is geopend, en dat men er gebruik maakt van stoomwerktuigen van eene geheel nieuwe en verbeterde zamenstelling.

2°. Hebben de kanalen den prijs der transporten aanzienlijk doen verminderen, waardoor deze nog een groot deel van derzelver gewone transporten behouden hebben. Men berekende eertijds den gemiddelden prijs van het transport door de kanalen op 15 Eng. schellingen per ton; dit is tegenwoordig niet meer dan 10 schellingen, en dus $\frac{1}{3}$ verminderd.

3°. De kanalen, die als 't ware eene monopolie bezaten, zijn door deze mededinging genoodzaakt geworden, om, behalve de vermindering van prijzen, gemakken van verschillenden aard daar te stellen, die te voren ontbraken; zoodat dit middel van transport gemakkelijker en tevens minder kostbaar werd.

De hoeveelheid goederen, die dagelijks tusschen *Liverpool* en *Manchester* in beweging zijn, wordt geschat op 1200 à 1300 tonnen, waarvan $\frac{3}{4}$ gedeelte naar *Manchester* en $\frac{1}{4}$ naar *Liverpool* gaan.

De ijzeren weg is eene zeer schadelijke mededinging geweest voor de kanalen; maar dezelve heeft aan de gewone transporten per as nog veel meer nadeel toegebragt. Ook verzekert men, dat alle gewone diligences aldaar hebben opgehouden te rijden.

Iedere plaats binnen in een der rijtuigen op den ijzeren weg kost 5 schellingen, terwijl op den gewonen weg de prijs was 12 à 14 schellingen.

In een vroeger tijdvak (*) hebben de ondernemers der

(*) Er zijn twee kanalen voor de vaart tusschen *Liverpool* en *Manchester*. Het eene is geopend in 1733, het andere in 1760.

Digitized by Google

kanalen een' ſterken tegenſtand te overwinnen gehad tegen die genen, welke nadeel hadden bij de daarſtelling dier kanalen. De ondernemers wonnen hun proces, en om dezelfde redenen moesten hunne opvolgers het tegenwoordig verliezen, toen zij zich tegen een verbeterd middel van transport (den ijzeren weg) meenden te verzetten.

Alles, wat de gemeenſchap gemakkelijk maakt en verkort, alles, wat ze onkostbaarder maakt, begunſtigt de nijverheid en vermeerdert den nationalen rijkdom. Men kan een' nieuwen weg, een nieuw middel van transport, een nieuw kanaal vergelijken met een nieuwuitgevonden werktuig, waardoor de gebruiker goedkooper dan bevorens zekere voortbrengſelen der nijverheid verkrijgt; hij kan zich dan van dezelfde zaken met minder kosten voorzien. Het geld, dat hij daardoor beſpaart, maakt hem het aankoopen van andere voorwerpen gemakkelijk, welke hij te voren genoodzaakt was te ontberen. Deze nieuwe behoefte brengt nieuwe werkzaamheden voort, en bevordert derhalve ook weder den arbeid.

Men kan niet ontkennen, dat de voortgaande verbeteringen door allerlei werktuigen voor bijzondere perſonen nadeelig zijn; doch de vermeerdering, die door dezelve aan de jaarlijkſche opbrengſten worden toegebragt, doen ook de fondſen aangroeijen, welke dienen om het werk gaande te houden.

Zoo heeft eens der handen werk voor de ſpade en kar moeten plaats maken; zoo is ook eens der menſchen arbeid door trek- en lastdieren begonnen verrigt te worden: toen reeds was men immers op den weg der verbeteringen. Wij volgen dit ſlechts, door de kanalen te ſtellen in plaats van transporten per as, en de kanalen op hunne beurt weder plaats te doen maken voor de ijzeren wegen met hunne ſtoomwagens.

IETS OVER DE TREKVOGELS.

Algemeen heerscht bij den boerenſtand het geloof, dat,

Digitized by Google

wanneer zekere vogels zich in landſtreken vertoonen, welke meer zuidelijk gelegen zijn, dan die, waar zij gewoon zijn te overwinteren, zulks een' harden winter voorſpelt. Het ontbreekt niet aan natuurkenners, welke van hetzelfde gevoelen zijn; en de zaak is des te opmerkelijker, daar vogels, welke, zoo als b. v. de bastaard-nachtegaal, reeds in Augustus en September verhuizen, op deze wijze als profeten optreden. 't Is alsof een voorgevoel van de toekomst de vogels aandreef; en het zou belangrijk zijn, den zamenhang tusſchen de geſteldheid der jaargetijden en de wijzigingen in de togten der vogelen naauwkeuriger na te ſporen.

Verre de meeste trekvogels reizen alleen bij dag; er zijn er echter, die altijd alleen bij nacht reizen, zoo als de nachtegaal, bastaard-nachtegaal en alle eigenlijke zangvogels. De laatſten blijven evenwel gedurende den ganſchen trektijd ook bij dag levendig, en het valt moeijelijk te begrijpen, hoe deze diertjes zoo lang den ſlaap kunnen ontberen. Opmerkelijk is het, dat die ſlapeloosheid, om dezen tijd, niet ſlechts den vogelen, die in vrijheid leven, eigen is, maar ook bij die in gevangenſchap wordt waargenomen. Over dag eten zij, en kunnen ook des nachts wakker blijven; maar alleen gedurende den trektijd kunnen zij zoo onafgebroken waken.

Het doel der natuur bij het trekken der vogelen ſchijnt voornamelijk te zijn, om deze dieren zoo ver mogelijk over de aarde te verſpreiden, zoodat zij overal komen, waar zij voedſel vinden. Vanhier dat alom vogels, waar die ſlechts leven kunnen, worden gevonden, in alle jaargetijden. Gelijk bekend is, zijn op *IJsland* vele warme bronnen, in welker omtrek de temperatuur des winters zeer mild is; en deze plaatſelijke geſteldheid, in een bijna onder den poolcirkel gelegen gewest, lokt ſommige vogels derwaarts, en wel alleen des winters. Wonderbaar is het, hoe ſommige zeer kleine vogelſoorten, welke daarna van *IJsland* verder zuidwaarts trekken, zich op de Wereldzee durven wagen; en echter lijdt het geen twijfel, dat zij dezelve overſteken. Dit

Digitized by Google

is desgelijks het geval met den tógt der kwartels over de Middellandſche zée, hoewel dezelve op verre na zoo groot niet is. Te regt vraagt men, hoe het mogelijk zij, dat deze plompe vogeltjes met zoo korte vlerken van *Europa* naar *Afrika* komen. Dit doen zij dus: weken aaneen wachten zij op een' gunſtigen wind; en zoodra deze waait, breken zij op, maar rusten op elk eiland onderweg uit. Vanhier dat men hen, in den trektijd, op de *Ioniſche* eilanden en de kusten van *Azië* bij duizenden vangt. Vele vogels, die zeer zwaar en niet ver vliegen, trekken desgelijks, en doen zulks gedeeltelijk te voet; anderen geheel te water, gelijk de groote *Pinguin*, die in 't geheel niet vliegen kan. Trekvogels, welke men tijdens het trekken opfluit, ſterven dikwijls.

DE KONING DER NEDERLANDEN BESCHERMHEER VAN STOUTE ONTWERPEN.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Wel Edel Heer!

In uw geacht Tijdſchrift No. XIV van het vorig jaar, dat mij eerst dezer dagen onder de oogen kwam, zag ik, dat UEd. daarin had opgenomen eenige bijzonderheden, omtrent eene doorgraving van de Landengte van *Panama*, of wel van eene opneming dier ſtreek, tot het daarſtellen eener regelmatige gemeenſchap, 't zij te land of te water, tuſschen den *Atlantiſchen* en *ſtillen Oceaan*. Daarin wordt het plan van een kanaal, op het door den Heer LLOYD opgenomen punt, nog als uitvoerbaar beſchouwd. (*) Uit andere beſcheiden echter blijkt, dat het daarſtellen eener gemeenſchap te water aldaar zoo menigvuldige zwarigheden zoude opleveren, dat het destijds beſtaande Gouvernement van *Columbia* beſloten had, geheel en al van het plan af te zien. Uitvoeriger vindt men dit in het *Journal d'Anvers*, 1830. No. 93.

(*) Men vergelijke verder de *Lett.* 1831. N°. XVI. — *Redact.*

Digitized by Google

Mijn hoofddoel met dit ſchrijven is, UEd. toe te zenden een ander ſtuk over hetzelfde onderwerp, dat helaas! in deze ongelukkige tijdsomſtandigheden wel onuitgevoerd zal blijven, doch dat desniettemin voor ons *Noord-Nederlanders* van uitſtekende waarde is en blijft, enkel en alleen omdat het het eerbiedwaardig karakter van onzen braven Vorst wederom op het heerlijkst doet uitblinken. Hij toch zoude zich geſteld hebben aan het hoofd van eene onderneming, waarvan de gevolgen, voor de beſchaving en welvaart van het menschdom, onberekenbaar zouden zijn geweest. Hij toch zoude de dankbaarheid van millioenen zijner tijdgenooten geoogst hebben, en zijne nagedachtenis zoude ten allen tijde van het eene einde der aarde tot aan het andere geëerd zijn geworden. Geve God, dat, onder onzen achtingwaardigen Monarch, de tijden nog eens zoo ver zullen herſtellen, dat aan de uitvoering van het, door hem uitgedacht, plan kan gearbeid worden. Het bedoelde ſtuk, ontleend uit het *Journal d'Anvers*, 1830. No. 114, luid aldus:

„ *Kanaal ter vereeniging van de Zuidzee met den Atlantiſchen Oceaan.*

„ Een brief uit *Guatimala* van 20 October (1829) vermeldt een grootsch ontwerp, uitgedacht door Zijne Majeſteit den Koning der *Nederlanden*, en alleen toereikend om zijne regering te vereeuwigen. Ziehier een uittrekſel uit denzelven:

„ De Generaal VERVEER, Gezant der *Nederlanden* bij deze Republiek, is hier onlangs aangekomen, belast door zijn Gouvernement met het belangrijk ontwerp der vereeniging van de *Noordzee* met den *ſtillen Oceaan*, door middel van een kanaal dwars door den Staat van *Nicaragua*, van den mond der rivier *St. Jan* tot aan de golf van *Nicoya* of tot aan *Realyos*, met behulp der wateren van het meer van *Nicaragua* en van *Leon*. De komst der Ingenieurs, die het plan daarvan moeten opmaken, is vertraagd geworden door den thans geëin-

Digitized by Google

digden burgeroorlog; zij worden nu eerstdaags hier verwacht. Dit kanaal, hetwelk de gemeenschap van *Europa* met *Azië* zal gemakkelijk maken, zal eene geheele omwenteling in den koophandel daarstellen, en den Staat van *Nicaragua* tot de stapelplaats (*entrepot*) maken van den *Europeschen* en *Aziatischen* handel, nevens dien van *Zuid-* en *Noord-Amerika*. Het zal worden daargesteld onder de bescherming van den Koning der *Nederlanden* en van al de Zeemogendheden der beide werelddeelen. Het moet doortogt verleenen aan een schip van 3 à 400 tonnen zonder te ontladen; oorlogsschepen alleen zullen daarvan worden uitgezonderd; in geval van oorlog zal het vaarwater onzijdig verklaard worden tot op 20 mijlen van de beide monden. *Rusland* stelt het levendigst belang in dit ontwerp, waarvan het voor zijne bezittingen op de Noordwestkust groote voordeelen zal trekken.

„ Naar luid van dezen brief, zal het Gouvernement der *Nederlanden* geenerlei uitsluitend voorregt voor deszelfs handel vorderen, naardien de Koning den roem zijner regering stelt in de volvoering van dit werk, van zulk een overgroot gewigt voor de beschaving en den handel."

S. 27 Febr. 1832. R. C. C.

GESCHIEDKUNDIGE AANTEEKENINGEN, BETREKKELIJK HET HOOGHEEMRAADSCHAP VAN RHIJNLAND EN DESZELFS VERSCHILLENDE UITWATERINGEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 277.)

De sluizen, welke te *Spaarndam* van tijd tot tijd zijn gelegd, en nog bestaan, zijn:

1. De *kolksluis.*
2. De *kleine sluis.*
3. De *Weerder sluis.*
4. De *groote sluis.*

De *kolksluis* werd gelegd ter plaatse, waar de eerste *spuije* omstreeks den jare 1300 gemaakt was. Dezelve werd in 1492

Digitized by Google

naar den kant van het *Spaarne* verlengd, en naderhand veranderd, vernieuwd en verlegd, in 1568, 1571, 1778 en 1804.

De *Woerder fluis* werd reeds niet zeer lang na het daarstellen der eerste *spoije* gelegd; want in 1363 vergunde Hertog ALBRECHT VAN BEYEREN aan het Grootwaterschap van *Woerden*, gevoegd bij die van *Utrecht*, welke hierin gelegen waren, bij voorzeide Contract, het maken van twee fluizen tot uitwatering door *Spaarndam*, waarvan deze fluis het gevolg was: dezelve bestond eertijds uit twee openingen, en werd anno 1611 tot één fluis gemaakt en overwulfd (*).

De *kleine fluis* schijnt gelegd door de stad *Haarlem* in 1519. Zij was waarschijnlijk, volgens eene Sententie van den Hoogen Raad te *Mechelen* van 1518, met het voornemen eener grootere fluis begonnen, doch toen niet voltooid. *Rhijnland* verzette zich daar tegen, en gaf voor redenen deszelfs privilegiën en de gevaarlijkheid der plaats, als zijnde buiten en binnen groote diepte. Koning KAREL kwam in de verschillen tusschen *Rhijnland* en *Haarlem* tusschenbeiden, gelastte aan *Haarlem* het gemaakte gat te stoppen, mits *Rhijnland* eene bekwame plaats aanwees tot het leggen eener kleine fluis. Dit geschiedde ter plaatse, waar te voren een overtoom was, te weten aan het westeinde van *Spaarndam*.

De *groote fluis* was bij eene Handvest van MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK en MARIA VAN BOURGONDIË van 15 Februarij 1478 aan de stad *Haarlem* vergund, doch werd eerst volgens accoord met *Rhijnland* van 9 April 1567 gelegd op de plaats, waar toen een duiker gelegen was. In 1585 kwam het onderhoud van dezelve, na eenige verschillen daaromtrent, bij overeenkomst, ten laste van *Rhijnland*.

(*) *Rhijnland* meende in 1571, dat de fluis, die in 1363 door *Woerden* gelegd was, niet geheel voldeed aan het deswege gesloten Contract; zoodat er toen aangedrongen werd, dat door *Woerden* nog eene fluis te *Spaarndam* of te *Halfwegen* zou worden gelegd. Hierop volgde een accoord, den 3 Augustus 1571 gesloten, waarbij *Woerden* ten eeuwigen dage van de verzochte tweede fluis op *Spaarndam* ontslagen werd, mits aan *Rhijnland* te betalen *f* 7000 in vier termijnen. Het blijkt, dat in 1578 deze termijnen nog niet waren afbetaald. In 1579 beproefde *Woerden* het onderhoud dier fluis af te koopen, 't geen echter toen door *Rhijnland* werd afgeslagen.

Digitized by Google

Van zeer vroegen datum is ook de uitwatering van *Rhijnland* te *Halfwegen*. De juiste tijd echter, wanneer de eerste sluizen aldaar (zijnde de Oostsluis, de Middelsluis en de Westsluis) gelegd zijn, heb ik nergens juist aangeteekend gevonden. Met veel waarschijnlijkheid, echter, mag men den aanleg der eerste sluizen aldaar stellen in het jaar 1364, (dus omtrent gelijktijdig met de *Woerder* sluis te *Spaarndam*) wanneer door Hertog ALBRECHT vergund werd, om tusschen *Spaarndam* en *Amsterdam* sluizen te leggen, waardoor echter nimmer eenige doorvaart van schepen mogt zijn, noch eenige overtoom, of ook overslag van goederen, gemaakt mogt worden. In den jare 1556 werd er eene houten sluis bij de groote waal of wiel van den *Spaarndamschen* dijk op *Halfwegen* gemaakt, en twee jaren later werd te midden van de groote waal de sluis met *Bentheimer* steen vernieuwd (*). De vernieuwde sluis van blaauwen arduin- of *Namenschen* steen in den oosthoek van de groote waal werd gemaakt in 1566 (†); terwijl er in 1648, 1652 en 1724 nog groote vernieuwingen en later belangrijke herstellingen aan deze sluizen plaats grepen.

Door de opvolgende vermeerdering der sluizen onder *Spaarndam* en *Spaarnwoude* had men echter eene vrij ruime uitlozing aldaar verkregen, zoodat de ondervinding leerde, dat die sluizen toen meer water konden lozen, dan het *Spaarne* door *Haarlem* alleen kon toevoeren. Het water naar deze sluizen werd namelijk toegevoerd uit het *Haarlemmer* Meer langs het *Spaarne*, door *Haarlem*, langs de *Leije* en de *Moeijenhel*, welke zich nabij *Spaarndam* met het *Spaarne* vereenigt. Langs dezen weg werd echter het water in deszelfs afloop naar de sluizen zeer belemmerd door den zoogenaamden *Veerdijk* in het *Penningsveer*, waar eertijds een veer of pont was, doch welke opening, tot groot nadeel voor de uitlozing van *Rhijnland*, gedigt was.

In den jare 1579 sloten daarom Dijkgraaf en Hoogheemraden van *Rhijnland* eene overeenkomst met de stad *Haarlem*, waarbij bepaald werd, dat er twee overwulfde sluizen of steenen duikers in den *Veerdijk* zouden gelegd worden, die

(*) De eerste steen van de Middelsluis te *Halfwegen* werd gelegd door FORY VAN BROUCHOVEN, den 23 Junij 1558.

(†) De eerste steen van deze sluis werd gelegd door DIRCK VAN BROUCHOVEN, den 1 Junij 1566.

Digitized by Google

alleen tot uitlozing en geenszins voor de ſcheepvaart mogten dienen. Deze ſluizen of duikers ſchijnen later door ſtorm te zijn vernield, en moesten in 1592 vernieuwd worden.

Rhijnland beijverde zich voorts ſteeds, om den gebrekkigen toevoer van water naar de *Spaarndamſche* ſluizen te verbeteren, door het in 1800 daarſtellen van een' reeds in 1772 gedanen voorſlag tot het maken eener nieuwe duikerſluis aan het *Penningsveer*; terwijl het vermogen der *Woerder* ſluis te *Spaarndam* mede veel verbeterd werd, toen in 1802 de groote *wachters* aan de vloeddeuren dat vermogen zeer hadden verminderd.

Dat *Rhijnland* al zeer vroeg overlast van het water moet hebben gehad, kan onder anderen daaruit blijken, dat men reeds in 1404 is bedacht geweest op eene nieuwe *uitlozing te Katwijk*. (*) In den jare 1537 deed men later het verſchil der hoogte van de *Noordzee* waarnemen, en in den jare 1538 werd door den Landmeter van *Rhijnland* MAARTEN CORNELISZ een Ontwerp overgegeven, om het water van *Rhijnland* door tonnen in de *Noordzee* te brengen, hetgeen echter om de groote kosten, die *Rhijnland*, door aanzienlijke ſchaden aan den *Spaarndamſchen* dijk, en het verhoogen en verzwaren van denzelven, alsmede aan het maken der ſluizen zoo te *Spaarndam* als *Halfwegen*, had gehad, uitgeſteld bleef, tot dat men, na verſcheidene herhaalde waterpaſſingen en zeer ampel onderzoek in 1565, 1566 en 1570, in dit laatſte jaar oordeelde, dat eene uitlozing bij *Katwijk* voor *Rhijnland* zeer voordeelig zoude zijn. Ten einde deze zaak ten uitvoer te brengen, werd er, op voorſtel van Dijkgraaf en Hoogheemraden, wegens het Hof van *Holland*, een Gemagtigde aangeſteld, namelijk de Raadheer Mr. JACOB DU QUESNOY, nevens den Secretaris WILLEM VAN BERENDRECHT, welke, met bijvoeging van drie anderen uit het Collegie van Hoogheemraden en Hoofdingelanden (†), volgens last van 3 Junij 1570, een onderzoek te werk ſtelden naar de geſteldheid der landen en meren en de ſluisgangen voor *Halfwegen* en *Spaarndam*, voorts nieuwe peilingen en waterpas-

(*) LULOFS, *over het rijzen der zee*, enz. *Verhand. der Holl. Maatſch.* Iſte D. bl. 88.

(†) De Heeren JACOB VAN DER DOES, Hoogheemraad; Mr. PAULUS BUYS, Penſionaris van *Leiden*, en JOHAN VAN BOEKHOVEN, Rentmeester van *Rhijnland*.

Digitized by Google

ſingen deden, alsmede een onderzoek bewerkſtelligden naar het nieuwe land buiten 's *Graveſande*, ('t welk het water loosde door eene opening in de duinen) gelijk zij ook in *Vlaanderen* en aan de ſtranden van *Duinkerken*, *Blankenburg* en *Oostende*, *Nieuwpoort* en elders reisden, om een ſoortgelijk onderzoek te doen (*).

Op het gunſtig berigt van deze Commisſie, werden Dijkgraaf en Hoogheemraden en Hoofdingelanden van *Rhijnland* gemagtigd, om de doorgraving bij *Katwijk*, als noodig en dienſtig voor *Rhijnland*, te ondernemen.

Men deed deze aanmerkelijke onderneming beginnen door de proef van eene mindere doorgraving dan het eigenlijke ontwerp medebragt, en dit werk werd op den 26 Maart 1571 begonnen; op den laatſten November daaraanvolgende was de doorgraving gebragt tot aan het ſtrand, doch de volkomene opening werd geſtaakt tot 1 April 1572, wanneer dezelve, in bijzijn van Dijkgraaf en Hoogheemraden van *Rhijnland* en van de Regering van *Leiden*, en in tegenwoordigheid van eene ontelbare volksmenigte, geopend werd, met zoodanige uitwerking, dat bij die gelegenheid het binnenwater met zulk eene kracht uitſtroomde, dat eene ſchuit zoo geweldig naar zee gedreven werd, dat dezelve met groote magt moest tegengehouden worden. Deze toen tot eene proef daargeſtelde opening is naderhand bekend gebleven onder den naam van het *Mallegat*, welke naam daaraan gegeven werd door die genen, welke deze plaats voor onbekwaam tot de uitwatering hielden. De overblijffelen van de deuren der ſluis of duikers, die men toen aldaar gemaakt heeft, zijn er omtrent het jaar 1708 of 1715 uitgewonden, dewijl de visſcherspinken ſomwijlen daarop ſtieten. Deze deuren, breed te zamen ongeveer 9 voet Rhijnl., lagen anno 1708 regt over het *Mallegat*, en nog omtrent 5 roeden Rhijnl. van de duinen af; doch in 1766 was de plaats, waar deze deuren gelegen hebben, al reeds 30 roeden Rhijnl. van de duinen verwijderd, zoodat de duinen aldaar in ongeveer 50 jaren wel 25 roeden Rhijnl. waren afgenomen.

Te gelijker tijd, dat men in 1572, tot eene proef van uitlozing, eene opening in de duinen bij *Katwijk* maakte, ſchijnen er door *Rhijnland* nog aanzienlijke kosten aan de bedijkingen en waterkeeringen gemaakt te zijn, dewijl deze

(*) Zie het uitgebreide gedrukte Verbaal, gehouden bij Mr. JACOB DU QUESNOY, in den jare 1570.

Digitized by Google

zware kosten het gemeeneland van *Rhijnland* toen belet hebben, om de uitwatering bij *Katwijk* voldoende te voleindigen.

De hiervoor gemelde proefdoorgraving is naderhand verstopt geraakt en verder toegeweld — de tijd dezer verstopping is echter niet juist aangeteekend.

De inlandsche beroerten en buitenlandsche oorlogen hebben toenmaals ongetwijfeld verder verhinderd, dat dit werk volkomen ten einde gebragt werd. Het is bekend, dat de belegering van *Leiden* door de *Spanjaarden* in 1573 en 1574 plaats had, wanneer men, wel verre van het water uit het land te keeren, dijken en dammen doorstak, om den vijand te verdrijven.

Behalve dit alles is de vernieuwing dezer opening in latere jaren belet geworden, doordien de landen in *Rhijnland*, die voor een groot gedeelte tot omtrent 1600 nog onbepolderd lagen, of in kleine polders verdeeld waren, naderhand tot grootere polders gebragt en met zware kaden omringd zijn geworden, waardoor, en door het oprigten der verschillende grootere molens, voorzeker zeer bezwarende kosten ontstonden.

Ook ondervond deze uitwatering in den jare 1629 tegenwerking van de stad *Haarlem*, welke zwarigheden daartegen opperde, uit hoofde dat zij onder anderen duchtte, dat die stad de schuring van het water in het *Spaarne* zoude verliezen.

Even vóór dien tijd, in de jaren 1627 en 1628, had men echter weder verscheidene peilingen en waterpasingen gedaan, zoo als ook naderhand in den jare 1662 plaats had, wanneer deze zaak weder op het tapijt gebragt werd. Vervolgens hebben Dijkgraaf en Hoogheemraden in 1737, 1738, 1739 en 1740 waterpasingen en waarnemingen aan de *Noordzee*, het *IJ* en *Rhijnlands* boezem laten doen, en in het jaar 1739 heeft men, even als vroeger in 1570, kundige lieden gezonden naar *Ostende*, *Nieuwpoort*, *Duinkerken* en *Mardijk*, om de zeewerken aldaar te bezigtigen. CRUQUIUS raadde deze uitwatering te dier tijd sterk aan, 't welk hij in 1741 op nieuw behandelde. In 1750 vatte men de zaak wederom op, 't welk in dat jaar en in 1751 en 1752 verschillende besognes ten gevolge had. In 1766 en 1767 werden er weder onderscheidene onderzoekingen gedaan en adviesen daarover uitgebragt.

Na vele uitvoerige Memoriën, Verbalen en Voorstellen tot

Digitized by Google

1771 en 1772, bleef echter de uitvoering achterwege. De verschillende ontwerpen dezer uitwatering, welke in die tijden veelal in verband met de droogmaking van het *Haarlemmer* Meer werd beschouwd, vindt men in de stukken van dien tijd in het breede vermeld, en werden toen, en later, door sommigen afgekeurd, door anderen tegengewerkt, tot dat eindelijk in 1802 en 1803 deze voor *Rhijnland* zoo belangrijke zaak weder ernstig werd opgenomen (*), met het gelukkig gevolg, dat den 4 Mei 1804 door het Wetgevend Ligchaam van het *Bataafsche* Gemeenebest het besluit genomen werd, dat de uitwatering te *Katwijk aan Zee* gemaakt zoude worden (†).

Den 7 Augustus van het jaar 1804 werd met plegtigheid de eerste spade gestoken voor dit belangrijke werk, en reeds in het volgende jaar kon de eerste steen aan de sluizen worden gelegd. Het was bij deze gelegenheid, dat op den grondslag der sluis onder anderen de volgende merkwaardige woorden gesproken werden: „ dat zich reeds een aangenaam „ verschiet vertoonde, daar, door den toen reeds verrigten „ arbeid ter wederzijden van de plaats, waar men zich toen „ bevond, den *Rhijn*, reeds Eeuwen lang gestopt, eene „ kunstmatige opening zou gegeven worden, die tot behoud „ en welvaart van *Rhijnland*, van *Holland*, ja van een groot „ gedeelte van onzen nederigen vaderlandschen grond, zou „ kunnen dienstbaar zijn."

(*) Alle de vroegere ontwerpen kunnen genoegzaam uit de verschillende zeer uitgebreide stukken van dien tijd, als het Verbaal van DU QUESNOY en bijlagen, de stukken van CRUQUIUS, KLINKENBERG, GOUDRIAAN, ENGELMAN, BRUNINGS, BOLSTRA, HANIA, LULOFS, VAN DE WIJNPERSE en anderen, naauwkeurig gekend worden. Voor de latere ontwerpen leze men de *Bedenkingen en Aanmerkingen over den Waterstaat van Rhijnland*, door TWENT VAN RAAPHORST, en het bekende Rapport van F. W. CONRAD, A. BLANKEN, JZ. en S. KROS. — Is het wel noodig hierbij te voegen, dat de Memorie van den Baron VAN LIJNDEN VAN HEMMEN over het *Haarlemmer* Meer, in later tijd, een' schat van belangrijke zaken bevat voor de beschouwing van *Rhijnland* en deszelfs middelen van uitwatering?

(†) *Prijsverhandeling over* C. BRUNINGS, door F. W. CONRAD, bl. 67.

Digitized by Google

In den jare 1807 was dit ſchoone werk volkomen voltooid, en den 21 October kon het kanaal ter uitwatering geopend worden.

De opening van het kanaal geſchiedde in tegenwoordigheid van Koning LODEWIJK, van den Directeur-Generaal, en van eenige Leden van het Collegie van *Rhijnland*. Bij de eerſte uitſtrooming van *Rhijnlands* boezemwater in de *Noordzee* ſtond het binnenwater op 16 duim Rhijnl. onder AP, en de *Noordzee* 25 duim Rhijnl. onder dat zelfde peil; — binnen den tijd van een groot kwartier uurs zag men *Rhijnlands* boezemwater met een groot verval in de *Noordzee* zoo ſterk uitſtroomen, dat voor de brug te *Katwijk binnen* een verval van ongeveer 5 duim Rhijnl. was, en voor die in de zandbaan 4 duim; terwijl een ſchipper te *Valkenburg* in den *Rhijn* moest blijven liggen, omdat hij tegen den ſtroom niet kon opvaren (*).

Groot was dan ook in het algemeen de voldoening over de uitkomst van deze uitwatering, zoo als mij, behalve uit andere bewijzen, blijkt uit eenen brief van den Heer TWENT, dien zelfden dag (21 October 1807) aan mijnen geachten Vader geſchreven.

Dit zij hier thans genoeg, om aan te toonen, met welk eene belangſtelling de eindelijke volvoering dezer uitwatering toen algemeen werd beſchouwd; — ook heeft *Rhijnland* naderhand de herinnering aan de voltooijing van dit werk door het ſlaan van een' Gedenkpenning (†) in aandenken gehouden.

(*) Deze bijzonderheden zijn vermeld in eenen brief van den Heer S. KROS van 21 October 1807, aan mijnen Vader geſchreven, welke door eene ongeſteldheid belet werd bij die opening tegenwoordig te zijn.

(†) Deze fraai uitgevoerde Gedenkpenning is eerst eenige jaren later geſlagen. Zij ſtelt op de eene zijde voor: de buitenſluis van *Katwijk*, met dit bijſchrift:

Opus.
IIII. Secul. Deſider.
III. Annis. Perfectum.
Fav. Summ. Holl. Imper.
Impens. Agr. Rhenol. Poſſ.
MDCCCVII.

En op de andere zijde: NEPTUNUS, de wateren ontvangende van den *Rhijn*, met dit omſchrift:

Inſtaurato. Priſco. Rheni. Oſtio.
Feliciter.

Digitized by Google

Tot zoo verre de bijzondere geſchiedkundige aanteekeningen omtrent de daarſtelling van *Rhijnlands* uitwateringen, en bijzonder ook van die te *Katwijk*, welke, volgens het meest algemeene gevoelen, voor *Rhijnland* later de belangrijkſte uitkomſten heeft opgeleverd, en welk werk de bewondering van landzaten en vreemdelingen in eene hooge mate heeft tot zich getrokken, en de ſchoonſte eerzuil is, die de ſtichters voor hunne nagedachtenis hebben opgetrokken (*).

Het is dan ook ontwijfelbaar, dat de toeſtand van *Rhijnlands* Waterſtaat in latere jaren, vooral door de uitwatering te *Katwijk*, aanmerkelijk verbeterd is; offchoon het echter daarom in geenen deele is tegen te ſpreken, dat er nog groote verbeteringen in den ſtaat van dit belangrijke Hoogheemraadſchap zouden mogelijk zijn. Het is hier de plaats niet, dit aan te toonen; doch een ruim veld is hier nog voor open.

Bij de middelen van uitwatering is er voor *Rhijnland* in het bijzonder nog eene onderneming, die daarmede in een naauw verband ſtaat, en die nog een ruim uitzigt voor Landbouw en Nijverheid in ons Vaderland oplevert; — ik bedoel *de droogmaking van het Haarlemmer Meer*; eene onderneming, die reeds van vroege tijden af tot op onze dagen zoo vele kundige mannen heeft bezig gehouden, en waarvan, naar mijne gedachten, bij doelmatige aanwending der middelen, (wat ook anderen daartegen hebben aangevoerd, of hoe vooroordeel of belang zulks ook moge tegenwerken) het ontwijfelbaar nut, zonder benadeeling van *Rhijnlands* Waterſtaat, meermalen is aangetoond; zoodat het dan ook hoogst wenſchelijk is, wanneer ons dierbaar Vaderland weder tot eenige rust zal gekomen zijn, dat dit ſtout ontwerp met vernieuwde krachten moge worden aangevangen en doorgezet. Reeds VONDEL zeide te zijner tijd, en het zij mij vergund, ten ſlotte dezer Aanteekeningen, zijne woorden aan te halen, zoo als die onder anderen woordelijk gevonden worden bij het opſchrift der oude Kaart van het *Haarlemmer* Meer, van den jare 1641, van JACOB BARTELSZ. VERIS:

(*) Onvergetelijk zijn de woorden, hieromtrent door den Hoogleeraar VAN DER PALM uitgeſproken op het Ridderfeest der Orde van de Unie, den 26 April 1808. Zie de *Gedenkſchriften der Orde*, alsmede het Voorberigt van VAN DER PALM voor de *Prijsverhandeling over* C. BRUNINGS.

Digitized by Google

„ Aan den Leeuw van Hollant.

„ Uytheemſe vijanden te ſitten in de veeren,
„ Te ſlingeren den ſtaart grootmoedich over zee,
„ Is ijdel, als uw long, geſlagen aan het teeren,
„ Inwendich vast vergaet, en gij met hartewee
„ Soo deerlijck ſucht en kucht, en loost, bij heele brocken,
„ Het rottende ingewant te keel uyt, in de golff.
„ Wat baet het met uw klauuw al 't Oost en West te plocken,
„ Nadien u bijt in 't hart dees woede waterwolff,
„ Nu uyt om over u eerlangh te triomferen?
„ O Lantleeuw waeck eens op en weck met eene ſchreeuw
„ Al 't veen, de Kennemaers en Rijnlants oude Heeren,
„ Met d'Amſterlanders, tot de noothulp van hun Leeuw!
„ Men ſluyte met een dijck dit dier, dat u comt plagen,
„ De wintvorstvlieger met ſijn moolewieken toe,
„ De ſnelle wintvorst weet den waterwolff te lagen
„ In zee, van waer hij quam hem kabbien nimmer moe.
„ De veenboer ſit en wenst dees waterjacht te ſpoeien,
„ En 't veenwijf roept: hij ruymt, de Lantleeuw weyt op 't ruym,
„ En ſuyght ſijn longh geſont aan d'uiers van de koeien.
„ Soo wint de Lantleeuw lant, ſoo puurt hij gout uyt ſchuym."

EEN WOORD, BETREKKELIJK HET VERLANGDE VROUWENGENOOTSCHAP TOT ZEDELIJKE VERBETERING DER GEVANGENEN.

In het Mengelwerk van dit Tijdſchrift voor April, No. V, wordt een ſtukje gevonden, ten opſchrift hebbende: *Laat ons navolgers zijn van het goede!* inhoudende eene opwekking, om het Genootſchap tot zedelijke verbetering der Gevangenen ook voor de medewerking van Vrouwen open te ſtellen. Ik vlei mij, dat hieraan eenig gevolg zal gegeven worden, en ſchrijf het vooral toe aan de woelingen, die ons vreedzaam Vaderland ſchokken, dat te dezen aanzien nog niets heeft plaats gehad. Maar, mogen deze woelingen ons afhouden van het goede te doen, waar wij kunnen? zullen eigene bekommering en leed niet verzacht worden, wanneer wij pogen, den kommer en het leed van anderen, zoo veel in ons is, te verligten? Ook in den nood des Vaderlands toonden de on-

Digitized by Google

gelukkige wezens, wier belangen hier beoogd worden, immers hunne deelneming; toonden zij, hoezeer uit de maatschappij verbannen, echter hunne liefde tot het Vaderland en deszelfs belangen, zoo als dat uit hunne geldelijke bijdragen is gebleken: Wij zien in dit gedrag, dat, al misdeden zij vroeger, er echter nog liefde in hunne harten woont; en, waar deze beſtaat, zou daar geene verbetering te bewerken zijn?

Er is veel voor, maar ook veel tegen deze inrigting geredeneerd. Zoo herinner ik mij b. v. bedenkingen en bezwaren gehoord te hebben over de wijze van Godsdienst-houden, de localiteit daartoe in ſommige gevangenisſen, de ongepaste keuze der leerredenen, enz. Ik ben zoo vrij, over dit onderwerp, voor de uitbreiding van dit Genootſchap, eenige woorden neder te ſchrijven en aan beter oordeel te onderwerpen.

Zeker dunkt het mij, dat de meeste gedrukte leerredenen niet geſchikt zijn, wat de onderwerpen, den ſtijl en de inkleeding betreft, voor deze verwaarloosde, onbeſchaafde ſchepſelen. Op plaatſen, waar de Godsdienstoefeningen niet door Predikanten worden gehouden, die hunne redenen naar de behoeften hunner hoorders kunnen inrigten, moeten deze zoo noodige oefeningen alzoo dikwijls ongepast, ja ſtootend zijn, bij gebrek van goede aanſpraken of leerredenen en gebeden. Zou hierin niet moeten en zou hierin niet gemakkelijk kunnen voorzien worden? Ik geloof ja — omdat ik bouwe op de bereidwilligheid van de Hoogleeraren en Leeraren der verſchillende Kerkgenootſchappen. Bereidwilligheid was het toch, die blijkt uit den fraaijen bundel Leerredenen der gezamenlijke Akademiepredikers, en het aantal preken, ten bate van het Vaderland uitgegeven. Waarom zouden zij dan de uitnoodiging niet hooren, waar hun bijſtand werd ingeroepen tot hulp in den grooten zedelijken nood dier ongelukkigen? Wanneer ook ſlechts een gedeelte der Nederlandſche Kerkleeraren ieder één gepaste leerrede met gebeden inzond aan eene Commisſie, die zich tevens belastte met de inzage en het beoordeelen der ingezondene ſtukken, opdat de meestgeſchikte konden worden gedrukt, zeker zouden dan niet alle kunnen gebruikt worden, daar gewis het aantal goede ſtukken te groot zou zijn.

Digitized by Google

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 124.)

Verwarming en Baden.

Eene zeer belangrijke zaak in een *Rusfisch* huishouden is de ſtookplaats, en men heeft deze ook doorgaans zoo wèl ingerigt, dat wij, *Duitſchers*, daar veel uit zouden kunnen leeren. Hun groote leermeester was de nood, het gure klimaat, de dringende behoefte; en het zou ons niet kwalijk paſſen, eenig nader onderzoek op dit punt te doen, en wat navolging verdient ook bij ons in te voeren. Want, offchoon wij niet die ſtrenge koude hebben, de brandſtof is echter zoo duur, dat ieder braaf huisverzorger gaarne moet willen vernemen, hoe men kan beſparen.

De ſlechtſte ſtookplaatſen heb ik in *Italië* gevonden, buiten twijfel omdat de menſchen aldaar niet die behoefte gevoelen, om over dit ſtuk na te denken. In het noordelijk gedeelte van *Italië* worden, naar mate men de grenzen meer nadert, allengs de ſtookplaatſen van het naburige *Duitſchland* gevonden, en de *Italianen* beſchouwen ons met regt als hunne leermeesters daarin, omdat wij, onder een ruwer klimaat levende, ons ook beter daartegen hebben weten te beſchutten, en wij nu bij de koudſte winterdagen regt genoegelijk in onze warme kamers zitten, terwijl zij in hunnen veel zachteren winter verſtijven van koude, en niet weten, waarheen zij uit hunne koude, met ſteen gevloerde, met ellendige venſters en nog ellendiger *Italiaanſche* ſchoorſteenen voorziene, marmeren zalen vlugten zullen, om de pijnigende vorst te ontwijken. Maar ook wij zijn nog troetelkinderen der natuur, en gevolgelijk bij lange na niet zoo ver gekomen, als de veel ſtrenger behandelde *Ruſſen*, van welke wij even zoo veel, als de *Italianen* van ons, leeren kunnen. Wij hebben, wel is waar, in de laatſte tijden, menige geleerde verhandeling over dit in de huishoudkunde zoo belangrijk punt ontvangen; doch, in weerwil van alle deze voorſlagen, vrees ik, dat wij er ons zeer ſlecht bij bevinden zouden, wanneer wij eensklaps met onze gewone ſtookplaatſen of kagchels ons te *Tobolsk* of *Archangel* bevonden, alwaar men ſedert eeuwen deze zaak reeds beter

Digitized by Google

weet en beter doet, dan onze beſpiegelende geleerden op hunne ſtudeerkamers zouden weten daar te ſtellen.

De *Ruſſiſche* ſtookplaatſen zijn zeer vast en ſterk, als beſtaande niet uit gewone kagchels, maar uit gemetſelde ſteenen, die dikwijls meer dan twee duim dikte hebben. Dit nu behoeft men, naar het mij toeſchijnt, niet na te volgen; offchoon er één voordeel mede verbonden is, dat namelijk de oven, eenmaal heet zijnde, veel langer warm blijft, waarom dan ook in *Rusland*, zelfs gedurende de ſtrengſte koude, ſlechts éénsin het etmaal geſtookt wordt, en de grootſte hitte eerst vijf of meer uren na het ſtoken plaats heeft. Doch deze dikke ovens kunnen alleen dáár gebruikt worden, waar het hout, gelijk in *Rusland* althans nu nog, in overvloed en zeer goedkoop is. Elders is die gewoonte kwalijk na te volgen, maar wel de geheele inrigting van de ſtookplaats. Bij ons ſtaat de ſchoorſteen dag en nacht open, waardoor veel warmte verloren gaat. In *Rusland* zijn de ovens zoo gebouwd, dat het onderſte gedeelte des ſchoorſteens met het bovenſte van den oven onmiddellijk verbonden is, en dat gevolgelijk dit gedeelte van den ſchoorſteen nog in de woonkamer wordt gevonden, waar men hetzelve ziet als eene gemetſelde pijp van een' halven of ook wel een' geheelen voet omvangs. Deze rookbuis kan door middel van een ijzeren klepje digtgeſloten worden, hetgene gewoonlijk na het doorbranden van het hout geſchiedt. Van dit oogenblik af neemt de warmte in het vertrek zeer toe, daar men integendeel, zoo lang de pijp niet geſloten is, ſlechts geringe verandering aan den thermometer bemerkt, al brandt er ook eene menigte houts met heldere vlammen. Maar behalve deze klep in den ſchoorſteen zijn er nog twee anderen, een in het voorhuis, onmiddellijk naast de kamer, en een onder het dak, daar de huizen gewoonlijk ſlechts éene verdieping hebben. Beiden beſtaan uit zware aarden of ijzeren dekſels, die in eenen ijzeren ring gevat zijn, welke boven in den ſchoorſteen vastgemetſeld is. Naarmate nu de koude des winters toeneemt, ſluit men deze kleppen; en wanneer, gelijk ik bij eigene ondervinding weet, bij felle koude van 25°. tot 30°. *Reaumur* de bovenſte klep eens vergeten wordt, kan men den volgenden nacht de koude naauwelijks uitſtaan. Dat men door deze eenvoudige inrigting veel warmteſtof bewaart, heeft geen verder betoog noodig. Nogtans is er één ongemak mede verbonden, waaronder de *Ruſſen* dikwijls lijden, maar dat men

Digitized by Google

echter door eenige oplettendheid ligt vermijden kan. De eerſte of onderſte klep, gelijk ik boven heb vermeld, moet dán eerst geſloten worden, wanneer het hout volkomen doorgebrand is, en reeds witte asch op de gloeijende kolen zich begint te vertoonen. Sluit men den ſchoorſteen vroeger, zoo dringen de ſchadelijke kolendampen in de woonkamer en verporzaken hevige hoofdpijn, ja kunnen zelfs doodelijk worden. Bij de traagheid en nalatigheid der *Ruſſiſche* dienstmaagden is dit bezwaarlijk geheel te vermijden, zoo men niet zelf het werk op zich neemt. Evenwel is mij gedurende mijn lang verblijf in *Rusland* geen voorbeeld van ernſtige gevolgen van dezen *tſchat* (zoo noemt men aldaar den *kolendamp*) voorgekomen. Gewoonlijk beſtaat de ongeſteldheid ſlechts in zware hoofdpijn, waarbij men elken polsſlag aan de ſlapen van het hoofd gevoelt; maar den volgenden dag ontwaart men niet het minſte ongemak meer. De gemeene man houdt dien toeſtand van bedwelming, welke door kolendamp veroorzaakt wordt, en misſchien eenigermate aan dronkenſchap gelijkt, zelfs voor een genot, hetwelk dezelve op feest- en rustdagen zich opzettelijk verſchaft, om zich eens regt te goed te doen. Zij ſluiten dan hunnen oven vóór den aangeduiden tijd, en leggen op denzelven zich neder. Want bij de boeren zijn de ovens zóó gebouwd, dat ze tevens tot ſlaapplaatſen voor het gezin dienen kunnen. Wanneer men in zoodanig vertrek binnentreedt, ziet men de huisgenooten allen digt bij elkander op hunnen buik op den oven liggen en genoegelijk te zamen kouten. Hunne aangezigten zijn door de werking van den kolendamp hoogrood en opgezet, en hunne oogen ſtaan ſtijf; kortom, zij ſchijnen beſchonken te zijn, alhoewel het verſtand niet beneveld wordt door dezen damp. De hoofdpijn op zichzelve zal hun ook wel juist niet aangenaam zijn; maar de grootere warmte, die zij op deze wijze genieten, is voor hen zoodanige verkwikking, dat zij gaarne er zich een weinig ongemak om getroosten. Men ziet het hun aan, dat zij het naar wensch hebben, al gevoelt men geen lust, om in hun geluk te deelen.

Eene andere manier van verwarmen, die echter bij ons zeker geene navolging zal vinden, heeft in de zoogenaamde rookkamers der *Ruſſiſche* boeren plaats. Deze kamers hebben zeer kleine en weinige venſters, door welke men naauwelijks het hoofd ſteken kan. Dezelve zijn, althans bij de armere boeren, ſlechts zelden met glas voorzien. Waar het

Digitized by Google

marién-glas (*miroir d'Ane*), eene ſoort van doorſchijnenden ſchilferſteen, overvloedig en dus goedkoop is, wordt dit in plaats van glas gebruikt. Maar gewoonlijk blijven die kleine gaten open en worden des winters ſlechts met mos of lappen digtgeſtopt. Wanneer men nu den oven ſtookt, wordt bij felle koude de ſchoorſteen geheel geſloten gehouden, en de rook verſpreidt zich door het vertrek. Eerst zweeft dezelve, als eene wolk, in het bovenſte gedeelte van hetzelve, maar komt, bij toenemende verdikking, allengs lager, zoodat men, zonder gevaar van verſtikking, niet meer regtop ſtaan kan. Daarom begeven zich de lieden in zoodanig vertrek ſteeds nader aan den grond, eerst bukkende, dan knielende, daarna zittende, en eindelijk zelfs liggende. Dreigt ten laatſte de rook hen, terwijl ze op den vloer liggen, te verſtikken, dan worden de zoogenaamde venſters of luchtgaten geopend, die omtrent eene manslengte boven den grond zijn. Terſtond dringt eene dikke rookwolk door deze openingen naar buiten, en laat het benedenſte gedeelte des vertreks vrij, waarin de bewoners nu allengs zich weder oprigten van den vloer, en in de op zoodanige wijze verwarmde ruimte hunne bezigheden aanvangen. Het verblijf in deze morſige en duistere vertrekken, die geheel zwart van rook zijn, kwam mij op het eerſte gezigt zoo verſchrikkelijk voor, dat ik zelfs eene gewone gevangenis boven zoo akelige gaten gekozen zou hebben. Ik ſtond dus niet weinig verbaasd, als ik de bewoners van zoodanige kamer op den grond zag liggen en regt vrolijk met elkander hoorde ſnappen en boerten.

In eene *Ruſſiſche* woonkamer vindt men gewoonlijk een altaar, of eene verzameling van verſcheidene Heiligenbeelden, die nevens elkander boven in eenen hoek der kamer geplaatst worden. Meer bemiddelde lieden hangen ook eene lamp voor deze beelden, welke op feestdagen aangeſloken wordt. De armen hebben ſlechts een klein en grof geſchilderd beeld van eenen Heilig, om het even van wien, daar alle Heiligen doorgaans met den algemeenen naam van *Bog* (God) benoemd worden. Ook in de ſteden en bij de grooten ziet men meestal nog een beeldje in eenen hoek, om de oude gewoonte des lands in eere te houden; maar dit beeldje is dikwijls zoo klein, dat men er wèl acht op geven moet, om het te bemerken.

Wanneer de *Rus* eene woning binnentreedt, om zijne vrienden te bezoeken, is zijn eerſte werk, na den hoed afgeno-

Digitized by Google

men te hebben, zijne hulde aan den Beſchermheilig der plaats te bewijzen. Hij maakt drie malen eene diepe buiging voor deszelfs beeld, en drie malen een kruis, met de regterhand over het voorhoofd, de ſchouders en borst dit teeken afbeeldende; dan volgt nog eene eerbiedige buiging, en daarop wendt hij zich tot de bewoners, reikt hun de hand, en ſpreekt zijn *ſdrasdidi baituschka!* (wees gegroet, vadertje!) uit. In den winter evenwel dwingt hem de nood, bij het binnentreden iets anders te laten voorafgaan. Daar namelijk de baard van den boer, wanneer hij lang bij ſtrenge koude in de open lucht verkeert, met eene dikke ijskorst bezet is, ontdoet hij zich, zoodra hij in eene warme kamer komt, daarvan, dezelve bij ſtukken van zijn ruig aangezigt afbrekende. Als hij dit gedaan heeft, wendt hij zich tot den *Bog*, en vervolgens tot zijne vrienden.

In het algemeen zijn de woningen ook der armere boeren, gelijk deze boeren zelve, veel zindelijker, dan misſchien in menig ander land het geval is. Eenige noordelijke ſtreken en de boven vermelde rookkamers uitgezonderd, worden de huizen en het huisraad, hoezeer dan ook armoedig, ſteeds rein gehouden. Ook de kleederen en bedden der *Ruſſiſche* boeren zijn zindelijk en vrij van ongedierte. Wie door *Polen* naar *Rusland* reist, bemerkt te dezen opzigte een zeer in het oog loopend onderſcheid tuſſchen de beide volken. Alwie in *Polen*, ten minſte daar, waar *Joden* herberg houden, (en waar doen zij het niet in dat land?) genoodzaakt is, den nacht in een dezer huizen door te brengen, die mag den volgenden morgen zijn linnen en zijne onderkleeding wel wegwerpen; maar in *Rusland* kan men veilig in elke boerenwoning ſlapen en zich met de pelzen dier landlieden dekken. De voorname oorzaak van deze reinheid, welke de *Ruſſiſche* boeren zoo voordeelig onderſcheidt, is de hun van de vroegſte jeugd af eigen geworden gewoonte van zich dikwijls te baden. De meeste nieuwere bewoners van *Europa* hebben deze neiging tot baden, die, om van de oudheid niet te ſpreken, nog heden ten dage bij de Oosterſche volken wordt gevonden, bijna geheel verloren; hetgene noch voor de gezondheid voordeelig, noch voor de zindelijkheid bevorderlijk is. Het ware buiten twijfel te wenſchen, dat men deze heilzame, maar reeds lang afgeſchafte gewoonte weder konde invoeren. Ik houd de zaak voor zoo belangrijk, dat dezelve wel verdient door de Regeringen overwogen te worden. Dewijl het baden

Digitized by Google

onder ons geheel in onbruik is geraakt, kan men bezwaarlijk de groote nuttigheid beseffen en er juist over oordeelen. Wanneer wij eene onzer zwierig uitgedoste vrouwen naast eenen *Russischen* boer in zijnen pels zagen staan, zouden wij zonder lang bedenken, wat zindelijkheid aangaat, den voorrang aan de eerste boven den laatsten toekennen. Nemen wij echter in aanmerking, dat de arme boer alle weken één of meermalen zijn bad gebruikt, terwijl de fraai gekleede vrouw misschien den geheelen winter er geen gezien heeft, zoo schijnt het, dat onze gewone begrippen te dezen opzigte nog eenige teregtwijzing behoeven. De boer, de voerman, de bedelaar zelfs, in *Rusland*, meent niet te kunnen leven, zoo hij niet elken zaturdag ten minste een bad kan gebruiken. Hij zou inderdaad ongelukkig zijn en van onreinheid meenen om te komen, zoo hij deze weldaad langer, dan eene week, moest missen. Om deze reden is bij eene *Russische* woning de badplaats een onmisbaar iets, en aan eenen gast, aan eenen bedelaar wordt evenmin een bad, als brood, geweigerd, dewijl beiden, bad en brood, in de oogen der *Russen* hoogst gewigtig en voor het leven onontbeerlijk zijn.

(*Het vervolg hierna.*)

HERINNERING AAN GELDERLAND.

Ik mogt dan, Geldersche landouwen,
Ook ik, uw heerlijk schoon aanschouwen;
'k Mogt wand'len langs den grond, die zoo veel fraais bevat!
Nog denk ik me in uw welige oorden,
Verplaats me aan Rijn- of IJssel-boorden,
Waar 'k, in gevoel verdiept, mijzelv' zoo vaak vergat.

O! nog, nog voel ik 't harte gloeijen
Bij 't denkbeeld, hoe me uw schoon kon boeijen,
O land van bosch en berg en beken zonder tal!
Nog denk ik me in uw woud verloren;
Nog meen ik vaak 't geruisch te hooren
Van 't kabb'lend beekje, of uw gerucht, o waterval!

Zoude ik het schetsen, trotsch *Middagten!*
't Ondenkbre schoon, dat mij bleef wachten,

Digitized by Google

Toen 'k door uw ſtatig woud uw heuvelen beklom,
En, eensklaps aan het woud ontrogen,
Mij 't heerlijkst landſchap blonk in de oogen? (*)
Wie zag dit ooit, en bleef niet van verrukking ſtom?

Wie is het, die, met juiste trekken,
't Gevoel, waartoe hij zich voelt wekken,
Bij 't zien van 't heerlijkst dal, in zijne zangen giet?
Of ginds die ſtille buurtſchap (†) ſchildert;
Of hoe, als in 't geboomt' verwilderd,
Hier de IJſſel aan zijn' voet al kronk'lend voorwaarts ſchiet?

Nog, *Rhederoord!* zie ik uw dreven;
Nog denk ik mij, nu hoog verheven,
Dan weêr in 't ſtille dal van berg en woud omringd.
'k Verlies me in 't rijzen naar den hoogen,
En ſta verwonderd, opgetogen,
Als 't oog door 't digt geboomt' weêr in de diepte dringt.

Beekhuizen! gij kondt me ook bekoren.
'k Zag, op der bergen top verloren,
Verbijsterd door uw ſchoon, al ſtarend om mij heên.
'k Zag *Velp*, als aan mijn' voet verzonken;
'k Zag *Eltens* bergen, hoe zij blonken
In 't gouden zonlicht, dat op 't ſchoonſte landſchap ſcheen.

'k Zag beekjes uit de heuv'len wellen,
Al murmelend te zamen ſnellen
En ſpoeden kabb'lend zich langs effen boorden voort,
Tot zij, tot éénen ſtroom vergaderd,
Vereenigd ploffen op 't geraderd',
Dat raatlend reeds van ver de diepe ſtilte ſtoort, —

Stroom, in de hoogte als opgezolderd,
Die langs ontzetb're ſteilten boldert,
En, ſchuimend klaterend, langs rotſen ſtort ter neêr,
Tot hij, bedaard van 't vreeslijk woeden,
Zijn golfjes zacht doet voorwaarts ſpoeden,
En drijven 't raderwerk eens and'ren molens weêr.

(*) Op den zoogenaamden *Kijk-over*, een der hoogſte heuveltoppen van *Middagten*.

(†) Het gehucht *de Steeg*.

Digitized by Google

En, *Rozendaal!* zou 'k u vergeten?
Uw ſchoon te ſchetſen mij vermeten,
Ware ijdel, ja; maar u vergeten kan ik niet.
Nog denk ik, in uw lieflijke oorden,
Mij aan uw ſchoone vijverboorden,
Mij in de lommer, die uw woud den wand'laar biedt.

'k Zie nog uw prachtige cascaden;
'k Hoor nog Neptunus, 'k hoor Najaden
De ſtroomkruik ledigen van 't zuiverſte kristal;
'k Zie nog, als aan den grond ontwrongen,
Van ſchier ontelb're waterſprongen
Me omringd, en 'k hoor op nieuw ons daavrend vreugdgeſchal. (*)

O! vaak, al zit ik ſtil ter neder,
Denk ik mij in uw ſtreken weder,
O lieflijk *Velp!* o dorp, dat zoo veel ſchoons omgeeft!
'k Mag in gedachten weêr aanſchouwen
Uw bergen, dalen, uw landouwen,
En 'k juich hem toe, Natuur! die hier voor u ſlechts leeft.

Ja! wél hem, die, van zorg ontheven,
Hier, hier in uw gebied mag leven,
Natuur! en voor uw ſchoon 't gevoelvol hart voelt ſlaan!
Maar wee, wiens hart, als toegewrongen,
Zich niet van eerbied voelt doordrongen!
O, grimden hem, tot ſtraf, Sahara's zanden aan!

Zou 'k, *Sonsbeek!* uwen luister malen,
Het ſchoon, waarmede uw dreven pralen,
Uw vijvers zonder eind' (†), uw onafzienbaar woud?
Uw toren ſchetſen, die, verheven,
Als boven de aarde ſchijnt te zweven? (‡)
Uw grotwerk, waterval.... wat dichtpen waar' zoo ſtout!

(*) Eer men er aan denkt, ziet men zich, op *Rozendaal*, eensklaps te midden van meer dan honderd fonteinen, die allen uit den grond ontſpringen, en den vrolijken wandelaar op eene aangename wijze verraſſen.

(†) Deze vijvers zijn zoo aangelegd, dat men dezelve ſteeds tusſchen heuvels of in het geboomte uit het gezigt verliest, en dus nergens een einde kan opmerken.

(‡) Deze toren is op den top eens bergs gebouwd, en levert het ſchoonſte uitzigt op, dat men zich kan voorſtellen; teregt wordt hij dan ook *Belvedère* genoemd.

Digitized by Google

Maar toch, toch denk ik me in uw ſtreken;
Geniet, ſchoon aan mijn oog ontweken,
Nog weêr, hetgeen ik eens op uwen grond genoot.
'k Hoor nog van verre een lieflijk ruiſchen;
'k Treed nader; 'k zie het water bruiſen,
Dat ploffend ſtort van rots op rotſen, ſchriklijk groot.

Nog zie ik door het vallend water
Den blikſem flikk'ren; 'k hoor 't geklater
Des donders, in die grot weêrkaatſend, bij 't geloei
Des waters, dat, met ſchrikbaar klotſen,
Zich bruiſend ſtort van rots op rotſen; (*)
Terwijl ik andermaal van ſtille aanbidding gloei.

'k Zie nog, o *Rijn!* u henen kronk'len,
De ſterren in uw golfjes vonk'len,
Van daar gij, verder af, een lichte ſtreep flechts ſchijnt,
Tot onder mij uw golfjes vloeijen,
Langs *Arnhems* wal zich henen ſpoeijen,
En ge eindlijk dart'lend weêr voor 't ſtarend oog verdwijnt. (†)

O, had ik woorden, had ik zangen,
Dat 'k toonen uit mijn lier kon prangen,
Om, Gelderland, uw ſchoon te roemen in mijn lied!
'k Zon, Waal- en Rijn- en IJſſel-boorden,
Den lof verheffen van uwe oorden....
Maar ach, vergeefs gepoogd; 'k zink krachtloos neêr in 't niet!

Maar, kan ik dan uw ſchoon niet malen,
'k Mogt eens toch op uw heuv'len dwalen,
Of nederzitten aan den oever van een' vliet;
'k Mogt voor een poos mij in uw dreven
Vermeijen, voor Natuur flechts leven;
En die herinnering, o! zij begeeft mij niet!

Groningen. W. GLEUNS, JR.

(*) Op *Sensbeek* zijnde, borst, juist toen wij ons in deze grot bevonden, voor welker opening het water als een doorſchijnend kleed nederſtort, eene hevige donderbui boven ons los, en prachtig was het gezigt van den flikkerenden blikſem door het nedervallende water.

(†) Op den zoo even genoemden toren, van waar het gezigt op den, met veelvuldige kronkelingen voorbijvloeijenden, *Rijn*-ſtroom inzonderheid allerbekoorlijkst was.

Digitized by Google

BETREKKELIJKE ZWAARTE DER HERSENEN BIJ DEN MENSCH EN DEN WALVISCH.

SCORESBY onderzocht de herſenen van een' 19 voet langen walviſch, en bevond, dat dezelve 3¾ pond wogen, offchoon het gewigt van het dier in zijn geheel omtrent 11200 pond bedroeg. Het gewigt der herſenen was dus niet eens het 2800ſte deel des geheelen ligchaams; terwijl dat der herſenen van een' volwaſſen man, bij eene ligchaamszwaarte van 140 pond, gewoonlijk 4 pond bedraagt.

DE DOODGRAVER.

Eene ware Anecdote.

Een ſchrijnwerker, in de voorſtad *St. Antoine* te *Parijs*, wien het ſinds lang aan werk ontbrak, en die daarduor tot de uiterſte armoede was vervallen, werd door de Cholera aangetast. Zijn getrouwe hond ſcheen door liefkozingen hem, van menſchen verlaten, in zijn lijden te willen vertroosten. Alléén op zijne ſchamele legerſtede, onbekend zelfs bij zijne geburen, ſchoon een enkele muur hem flechts van hen ſcheidde, verſtoken van alle geneeskundige hulp, bezweek hij, na een kort, maar heftig lijden. De hond verkondigde den dood zijns meesters door een akelig gehuil, zoo doordringend en aanhoudend, dat dit eindelijk de geburen noopte, zijn verblijf binnen te dringen, waar men het nog warme lijk van den verlatenen vond, door den jammerenden hond bewaakt. Getroffen door deszelfs getrouwheid, betwistte men elkander diens bezit, en ſtelde vervolgens order op de wegruiming van den ongelukkigen ſchrijnwerker, wikkelde hem in een doodkleed, en plaatſte het ligchaam, in eene kist beſloten, wier dunne planken ter naauwernood konden worden bijeengehouden, in een' grooten lijkwagen, met zwart laken omhangen, waarin hij de negenentwintigſte plaats innam. Op het kerkhof van *Père-la-Chaiſe* aangekomen, was onze arme werkman de eerſte, die werd bijgezet. Maar, hoe ontzette de doodgraver, toen hij eenen hond in het graf en op de kist zag ſpringen, dien hij herkende voor dien van zijnen vader, die beloofd had, hem den eigenſten dag te zullen behulpzaam zijn in het begraven der talrijke ſlagtoffers van de Cholera!

Digitized by Google

BIJ DEN DOOD VAN CORNÉLIS WILLEM WESTERBAEN (*), AAN MIJNEN BROEDER, STUDENT IN DE GODGELEERDHEID.

Mijn broeder, ja, ik ſtort een' traan
Met u, op 't graf van WESTERBAEN,
Den vriend en vader van ons beiden.
Ik voel op nieuw, bij zijn gemis,
Dat, kan ſlechts kort de dood ons ſcheiden,
Toch ſteeds het affcheid bitter is.

Wat wonder dat zijn kudde treurt,
Nu haar een herder is ontſcheurd,
Zoo innig aan haar heil verbonden!
Wat wonder dat zijn weduw weent,
Die wat zij zaligs had gevonden
Zag in den dierbren gâ vereend!

Kom, gunnen we ons de droeve vreugd,
Te ſpreken van zijn ſtille deugd;
't Is of wij hem dan minder derven.
Wat rijker troost in onze ſmart,
Dan dat de braven nimmer ſterven,
Maar immer leven in ons hart?

Nog zie ik onzen vromen vrind,
In gulle eenvoudigheid een kind,
Maar grijs in wetenſchap en wijsheid;
Nog zie ik hem, den lust der jeugd,
Des lijders hulp, den ſteun der grijsheid,
En alle zijner vrienden vreugd.

O! wien hij wees op 't regte ſpoor,
Hij bleef niet achter, maar ging voor,
En kende 't bogtig pad des levens.
Dan treft de raad het doel gewis,
Wanneer de leeraar leidsman tevens
En 't woord zoo als de wandel is.

o! Als hij nedrig d'ootmoed prees,
En weldoende op de liefde wees,
Als de allerzoetſte pligtbetrachting;
Wen hij, getroost bij eigen pijn,
Den lijder moed gaf voor verzachting,
Wie kon er meer welſprekend zijn?

(*) Overleden 22 Febr. 1830.

Digitized by Google

Daarom behoefde hij gewis
Ook nooit dat Farizeeuwsch vernis,
Waarmeé zoo velen volgers winnen,
Noch trok hij, immer onvoldaan,
De Godsdienst, die hij ons deed minnen,
Het hairen kleed der ſtrengheid aan.

Neen, vrolijk zijn bij 's levens lust,
Dat mogt de brave man gerust,
Die nimmer haat of tweedragt kweekte,
Die, veler vader, aller vrind,
Ons toonen kon, hetgeen hij preekte,
Wat loon reeds hier de braafheid vindt.

Och! waren alle leeraars zoo,
Men volgde niet de deugd zoo noô,
Als ſtroeve leer uit aardſche ſcholen.
Er zouden, in den waan van vrij,
Voorzeker minder ſchapen dolen,
Was ieder herder zoo als hij.

Mijn broeder, volg hem — volg hem na!
U wacht het heilige ambt weldra,
Dat eens de zaalge mogt bekleeden.
Moet gij hetzelfde pad begaan,
Dat hier de dierbre mogt betreden,
Volg ook het ſpoor van WESTERBAEN!

Dan brengt gij in verdraagzaamheid
De ſchapen, die gij hoedt en leidt,
Met elken dag een ſchrede verder;
Opdat — het duur' dan lang of kort —
Opdat het onder éénen herder
Ook eenmaal ééne kudde word'! (*).

J. BRESTER, A. Z.

(*) JOAN. X: 16. Zij, die WESTERBAEN's uitmuntende leerrede over dezen tekst, bij de viering van zijne vijf- en-twintigjarige predikdienst te *Amſterdam*, hebben gehoord, mogen over zijne echt Christelijke verdraagzaamheid oordeelen.

Digitized by Google

BIJ HET BESCHOUWEN DER BEELDTENIS VAN VAN SPEYK.

Hoe vriendlijk ſtaat dat aangezigt,
Het open oog op mij gerigt!
Gewis, gij waart een deugdzaam kind,
Dat God en menſchen hebt bemind.

Toen gij het ouderhuis (*) verliet,
De wereld zaagt in 't blijdst verſchiet,
Volgde u hun vrome wensch en beê
Van oord tot oord, van ſchreê tot ſchreê.

Ondanks de drift van 't jeugdig bloed,
Bezielde de ernst uw braaf gemoed,
Waar 't, in den ſtrengen zeemansſtand,
Den roem betrof en 't vaderland.

Dan zaagt gij op tot God, den Heer;
Verhieft u tot de heldenſpheer,
Uw licht, uw baak op de edle baan,
Die Tromp, die Ruiter had gegaan.

Vaak drongt gij, op der vadren ſpoor,
Met hen, naar verre landen door,
En droomdet, op de wereldzee,
Van wondren aan een vreemde reê.

Mijn jongling, u wacht hooger pligt, —
De vaart naar de eeuwge Bron van licht!
Zij ſtuit, na vroeg volbragten loop,
Met welberaden zin, uw hoop.

Daar ligt gij voor 't rebellennest,
Als wachter van uw trouw gewest;
Toen de ongetrouwe Scheldevloed
U zijne nukken kennen doet.

Hij voert, in ſpijt van mannenmoed,
Die vruchteloos ſchier wondren doet,
(Trouw vindt geen toevlugt hier beneên!)
U naar de ontrouwe muiters heen.

Reeds ſtoot gij op des vijands ſtrand,
Die naar zijn weerloos offer brandt,
En, heet op buit en tuk op moord,
Vol overmoeds u klampt aan boord.

(*) Misgreep des Dichters. *Vert.*

Digitized by Google

Hij hoont de vlag; hij hoont uw' Vorst!
Uw' vrienden gloeit van spijt de borst;
Maar storm en stroom verlamt den moed,
Die hier slechts redden kan door spoed.

Twee trouwe makkers zien 't vol smart.
De een zegt, met een benepen hart:
„ God!... mijn van Speyk!... hoe zal 't u gaan?"...
En de ander: „ Straks zult gij 't verstaan!

„ Zie! reeds verdween hij van 't verdek....
„ Gewis naar Barbara's vertrek (*)....
„ Hij kent de dienst; hij weet zijn' pligt"....
Daar knalt een slag — daar schiet een licht —

Daar vliegt, gelijk een blikseminstraal,
Van Speyk, vriend, vijand, altemaal,
Met d' eigen bodem dondrend op,
En de angst der muiters stijgt ten top!

De vrienden zien elkander aan,
In 't oog een' mannelijken traan;
De een zegt (†): „ Van Speyk zit heden, wis,
„ Met Tromp en Ruiter aan den disch!"

(*) De Legende maakt de H. Barbara tot de Patrones der Kanoniers, en op de oorlogsschepen heet de kruidkamer *Barbara's vertrek*. — F.
(†) Volgens eene welgeslaagde Anecdote. — F.

(Naar het *Hoogduitsch* van LA MOTTE FOUQUÉ; zie het vorige N°.) J. W. IJNTEMA.

SCHRANDER ONDERRIGT.

Een huichlend drinkebroêr poogde alles met een' gloed
Van fijnheid, wat hij sprak en voordroeg, te overdekken,
En dacht door dezen glimp, zoo vroom als suikerzoet,
Elks aandacht van zijn troetelzonden af te trekken.
Hij sprak: „ Is 't niet een blijk van Gods voorzienigheid,
„ Dat groote stroomen meest langs groote steden loopen?" —
„ O ja!" dus sprak er een, „ met regt hebt gij 't gezeid,
„ En 't kan ons veel van 't geen ons wonder schijnt ontknoopen.
„ Daar valt me een voorbeeld in, dat voor uw stelling pleit:
„ Zoo zijn ook — is 't niet waar? — meest al de groote wegen
„ Langs herrebergen of langs kroegen steeds gelegen!"

F. W. C.

Digitized by Google

TRIO VAN DE HEEREN RODENBACH, GENDEBIEN EN DUMORTIER, IN DE HOOGE RAADSVERGADERING VAN BELGIË. (*)

RODENBACH.

Wien Belgisch bloed door de adren vloeit,
Van 't laf gewisse vrij,
Wiens hart voor Liberteit nog gloeit,
Verheff' den zang als wij!
Hij trekk' (hoezeer verdeeld van zin
En met beklemde borst)
Het rijke en bange Holland in,
Zoo koppig als zijn Vorst! (*Bis.*)

GENDEBIEN.

Appui, mijn schrandere Compeer!
Ook mij blaakt Belgisch bloed,
Sinds vijftien maanden, op mijne eer,
Schier nergens meer toe goed!
Tot ijs gestold, zij 't opgewarmd,
Als klieken in de pan,
Eer 't, stilstaand, meer en meer verarmt.
Appui den Blindeman! (*Bis.*)

DUMORTIER.

Die taal zet mij in vlam en vuur.
Weg met Diplomatie,
Voor ons als een citroen zoo zuur;
Dat men de schil haar bie!

(*) Zitting van 11 Mei. (*Algemeen Handelsblad* van 15 Mei.) „ RODENBACH. Het *Belgisch* bloed loopt ons nog „ door de aderen. Wij behoeven voor de *Hollanders* niet „ bang te zijn." (*Bravo! bravo! bravo!*) — GENDEBIEN. „ Men spreekt van *Belgisch* bloed, dat in onze aderen vliet; „ ja wel, maar dat *Belgisch* bloed moet opgewarmd worden, „ want sedert vijftien maanden is het tot ijs gestold." (*Bravo's! „ onderstеund!*) — DUMORTIER. „ Wij zijn door de Diplo- „ matie bedrogen geworden. De Diplomatie is een ledige „ dop, dien men moet wegwerpen. Wij moeten vechten, „ vechten en winnen!" (*Toejuichingen op de Tribunes.*)

Digitized by Google

Neen! werpt ze haar in 't aangezigt,
En vechten wij ons vrij!
Ja, vechten! vechten! niet gezwicht;
Want — *winnen* hoort er bij. (*Bis.*)

(*Trio.*)

Ja, vechten! vechten! niet gezwicht;
Want — *winnen* hoort er bij.

(*Chorus.*)

Ja! *winnen* hoort er bij.

IJ.

AAN WILLEM DEN EERSTEN.

Willem! edelſte der Vorſten!
Immer klopt voor U ons hart;
Laf geboefte moog' vrij ſmalen,
Laag geſpuis, dat ſchande tart:
Moerloos ſchuim wil wet noch Heer;
Muiters kennen deugd noch eer.

't Dapper kroost der vrije Friezen
Wert U met te meerder vuur.

Meerder zal 't zijn' naam verliezen,
Eer het Uwen ſmaad verduur'!
Zukk' de zee veeleer zijn dijken,
Sluis en dammen weg van 't land,
't Hoomloos nat doe 't eer bezwijken,
Eer 't de vaan des oproers plant'!

Een vrije Fries. T. G.

DE SCHAAMTE.

De Schaamte, gift van God, verdrijft ge, o mensch! niet ligt;
Verbant gij ze uit de borst, zij vliegt u in 't gezigt.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER HET OOGPUNT, WAARUIT MEN STAATSOMWENTELINGEN BEHOORT TE BESCHOUWEN.

Door

Mr. C. BACKER. (*)

In tijden, als die, welke wij beleven, onder gebeurtenisſen, welke op den toeſtand van ons vaderland, van onze huisgezinnen en middelen van beſtaan zoo veel invloeds hebben, is natuurlijk onze belangſtelling in het nieuws van den dag ten hoogſte opgewekt. Maar, wanneer men van dag tot dag ondervindt, hoe dikwijls men zich met eene bedriegelijke hoop vleide, hoe vaak het onverwachte gebeurde, hoe weinig de uitkomst beantwoordde aan de in ſchijn best beraamde pogingen, dan is misſchien bij menigeen die dagelijkſche nieuwsgierigheid gematigd geworden. Bij velen heeft zeker het onbevredigd hart verademing en troost gezocht in meer algemeene beſchouwingen over den aard en den loop der wereldgebeurtenisſen. Menigeen heeft zeker, in zichzelven gekeerd, zich meer en meer verlaten op dat gevoel, hetwelk in onzen boezem woont en door rede en openbaring bevestigd wordt, dat een Alziend Oog over ons lot waakt en de aangelegenheden der menschheid beſtuurt. Die overtuiging is voortreffelijk; maar zij is het vooral dán, als zij het gevolg is van een naauwkeurig onderzoek en rijpe overweging. Immers, indien het boven menſchelijke krachten gaat, alles te willen berekenen of door eigene middelen te bewerken, even dwaas zoude het zijn, om onze werkdadige belangſtelling en het gebruik der ons gegevene middelen ter zijde te zetten, zeggende of denkende: „ God zal

(*) Uitgeſproken te *Amſterdam*, in de Maatſchappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, 7 Dec. 1831.

Digitized by Google

zorgen!" Wij zouden op die wijze een karakter van noodzakelijkheid toeſchrijven aan de gebeurtenisſen der wereld, en onszelven, ondanks dien Christelijken uitroep, inderdaad tot ſlaven maken van het noodlot. En toch, M. H., deze wijze van beſchouwing is, in meerdere of mindere mate, niet ongewoon. Hoe dikwerf hoort men niet de dwaze ſtelling volhouden, dat oorlogen ſomtijds *noodzakelijk* zijn, om de te groote vermeerdering der bevolking voor te komen? Hoe velen zijn er niet, die, de verſchijnſelen in de zedelijke wereld gelijkſtellende met die der natuur, in goeden ernst vermeenen, dat ſtaatsomwentelingen ſomtijds noodig zijn tot afſchaffing van misbruiken, gelijk de dampkring door ſtormen van tijd tot tijd moet worden gezuiverd? Zoo zoude dan, niettegenſtaande onze innige overtuiging van het nadeelige en verſchrikkelijke van oorlog en omwenteling, eene ijzeren noodzakelijkheid dezelve gebieden en onze werkeloosheid wettigen! Dergelijke redeneringen zijn de verkeerd getrokkene gevolgen van eene waarheid, die op zichzelve onbetwistbaar en hoogstweldadig is. Zij vloeijen voort uit de miskenning van den aard des menſchen en van de gebeurtenisſen der wereld. Het is mijn doel, ul. in dit uur over dezelve nader te onderhouden, en voornamelijk, te onderzoeken, uit welk oogpunt men ſtaatsomwentelingen behoort te beſchouwen.

In de eerſte plaats behooren wij het eens te zijn over hetgeen men onder het woord *omwenteling* te verſtaan hebbe. Ik verſta door hetzelve de onwettige verandering of omverwerping van den beſtaanden regeringsvorm en Souvereiniteit in eenen Staat. Ik zeg, *onwettige*; want dit is het eigenaardige, waardoor eene omwenteling in den Staat zich onderſcheidt van eene verandering, verbetering of hervorming. De *emancipatie* der Katholijken in *Engeland* was, en de op het tapijt zijnde hervorming in de wijze van verkiezing zal ongetwijfeld eene allergewigtigſte verandering zijn in de *Britſche* ſtaatsregeling; doch, wanneer deze veranderingen

Digitized by Google

onder wettige vormen en middelen verkregen worden, kan men dezelve geene omwentelingen noemen. Aan dit kenmerk behoort men vast te houden, om in geene verwarring van begrippen te geraken, waartoe het menigvuldig gebruik van het woord *revolutie*, vooral door de *Franſchen*, aanleiding geeft. Van het bewerken eener ſtaatsomwenteling moeten wijders ook ten zorgvuldigſte onderſcheiden worden de veranderingen, welke in den Staat ten gevolge der revolutie hebben plaats gehad; en eindelijk behoort men, om eene revolutie wél te karakteriſeren, in aanmerking te nemen, wie dezelve heeft bewerkt. Immers het zijn niet altijd dezelfde perſonen, die de duurzame veranderingen in het ſtaatsbeſtuur hebben daargeſteld, welke tevens de omwenteling hebben bewerkt.

PHILIPS II verkrachtte de regten en vrijheden der *Nederlanden*, en was door deze onwettige handelwijze de bewerker der *Nederlandſche* omwenteling. Daarna geſchiedde, hetgeen niemand dergenen, die tegenſtand geboden hadden aan zijne willekeurige maatregelen, in den beginne had gewild. Deze veranderingen, deze nieuwe ſtaatsinſtellingen waren wel de gevolgen der revolutie, maar PHILIPS was de bewerker van dezelve.

Zoo is ook het *Zwitſersch* Eedverbond in het begin der veertiende eeuw, en de onafhankelijkheid van *Zwitſerland*, welke het gevolg was van den hardnekkigen ſtrijd met *Oostenrijk*, geenszins de omwenteling zelve. Neen; deze beſtond in de krenking der regten, welke de *Oostenrijkſche* Voogden zich veroorloofden en door kracht van wapenen wilden volhouden. De veranderde toeſtand van *Zwitſerland* is dus geenszins de revolutie te noemen; zij is het gevolg van dezelve.

Maar niet altijd, M. H., waren de Vorſten alleen de bewerkers der omwentelingen, welke in de ſtaatsbeſturen hebben plaats gehad. Het in *Engeland* gebeurde onder KAREL I was toe te ſchrijven aan beide partijen, die des Konings en van het Parlement, wier meeningen beide op vroegere daadzaken berustende wa-

Digitized by Google

ren. Uit hunne overdrijving en vijandige hardnekkigheid ontſtonden de ſtaatsberoeringen, welke KAREL om het leven en *Engeland* om hare vrijheid bragten.

Eindelijk, M. H., was het laatst der vorige eeuw getuige van eene ſtaatsomwenteling, waarvan niet de ongelukkige LODEWIJK XVI, maar het misleide en misdadige volk de ſchuld behoort te dragen. Het moge zijn, dat in dat rijk vele misbruiken heerschten, maar deze wettigen geene ſtaatsomwenteling, en LODEWIJK XVI had zich aan geene daden ſchuldig gemaakt, waardoor de beginſelen der *Franſche* Monarchij gekrenkt werden.

Deze aangeſtipte voorbeelden acht ik voldoende, om het begrip, 't welk, naar mijn inzien, aan het woord *omwenteling* behoort gehecht te worden, te verklaren. Vooral moeten dezelve ſtrekken, om ul. niet als omwenteling te doen aanzien, hetgeen de *gevolgen* van eene omwenteling zijn, en dat nog wel gevolgen, die meestal niet onmiddellijk uit de revolutie zijn voortgevloeid, gelijk zij dan ook in de meeste gevallen aan de oogmerken van de bewerkers der revolutie niet beantwoordden.

Wij hebben alzoo gezien, M. H., wat eene *omwenteling* is, en wat men door dat woord te verſtaan hebbe. Overgaande tot eene nadere beſchouwing van dezelve, zullen wij 1°. met ul. de ſtelling ontwikkelen, dat omwentelingen nimmer *noodzakelijk* of *onvermijdelijk* zijn; 2°. dat omwentelingen, hoezeer niet noodzakelijk of onvermijdelijk, echter in den loop der wereldgebeurtenisſen eene *gewone* verſchijning zijn; en 3°. dat groote ſtaatsveranderingen en omwentelingen, in het plan des Allerhoogſten, een middel zijn tot ontwikkeling en bereiking van het doel der menschheid.

I. Wij zullen het daaromtrent wel eens zijn, dat eene omwenteling beſtaat uit eene aanſchakeling van *menſchelijke* handelingen. Deze handelingen vinden hare aanleiding of beweeggronden in hetgeen vroeger beſtond in eenen Staat; maar ook dat vroeger beſtaande was het gewrocht van menſchelijk bedrijf. Eene omwenteling

Digitized by Google

brengt gevolgen voort, welke plaats nemen in de rij der gebeurtenisſen; ook deze gebeurtenisſen zijn derhalve de gevolgen van eene *vrijwillige* menſchelijke werking.

Ik zeg, *vrijwillige*. Daarin toch beſtaat het verſchil tusſchen het gewrocht van menſchelijke daden en de voortbrengſelen der natuur, dat de eerſte uit vrijen wil en verkiezing zijn voortgevloeid, terwijl de laatſte in hunne uitwerkſelen aan de wet der noodzakelijkheid gehoorzamen. Eene dubbele orde heerscht er in het geſchapene. De natuur volgt den haar aangewezen weg; maar de redelijke mensch, in den kring zijner vrijheid zich bewegende, oordeelt, verkiest en wil, en zijne daden zijn de gevolgen van dat oordeel, dat willen. Ons eigen gevoel levert het beste bewijs voor het beſtaan dier vrijheid op. Zij is onafſcheidelijk van een wezen, met rede begaafd; want de rede kan zich niet anders ontwikkelen, dan in den kring dier vrijheid. Zonder haar vervallen alle denkbeelden van regt en verpligting. Zonder haar is er geen onderſcheid tusſchen goed of kwaad, tusſchen verdienſte of ſchuld. Zonder haar is het denkbeeld van ſtraf of belooning ondenkbaar; want de mensch, aan eene ijzeren noodzakelijkheid verbonden, zoude alsdan vooronderſteld worden, een' hoogeren invloed en werking onwillekeurig te moeten opvolgen.

Gij gevoelt, M. H., hoe ſtrijdig het beeld van zulk eene noodzakelijkheid is met het wezen onzer menſchheid en de inſpraak van ons hart. Wij roepen het bezit dier vrijheid in, als de ſchoonſte helft van ons wezen. Om en met haar is de gaaf der rede en des verſtands het ſchoonſte geſchenk der Godheid. Daarom behooren onze daden aan onszelven, en kunnen wij, door ons verſtand voorgelicht, dezelve doen ſtrekken tot bevordering van ons geluk. Maar ook daarom zijn wij voor onze daden verantwoordelijk, en mogen wij ons achter eene voorgewende noodzakelijkheid niet verſchuilen. Daarom treffen ons de nadeelige gevolgen van dwaze of misdadige bedrijven, en worden wij de bewerkers van ons eigen onheil.

Digitized by Google

Deze overdenking zal u genoegzaam van de waarheid overtuigen, dat ook eene omwenteling, als het gewrocht van menſchelijke handelingen, geenszins *noodzakelijk* of *onvermijdelijk* zijn kan. Daar, waar menſchelijke drift en onberadenheid goed en kwaad in één' flag vernield hebben; daar, waar men, om het verkeerde uit te roeijen, tevens de heiligſte regten gekrenkt heeft, daar had men het goede kunnen behouden en de misbruiken tegengaan. Zij, die gisting en misnoegdheid onder het volk verſpreiden, om het aan hunne misdadige oogmerken dienstbaar te maken; die, onder valſche of gewaande voorgevens van ſchooner toekomst, het goede van het tegenwoordige hebben opgeofferd; die met de welvaart van duizenden, het leven van velen en het bloed van onſchuldigen hunne eerzucht, gelddorst of andere hartstogten hebben bevredigd — neen! ook die troost blijſt hun niet over, van als blinde werktuigen gehandeld te hebben; neen! de ſchuld rust op hen.

Welligt, echter, zal men mij hier tegenwerpen, dat ſommige omwentelingen, althans de *Franſche* in het laatst der vorige eeuw, het gevolg waren van denkbeelden, welke omtrent ſtaatkunde en volksregten in zwang geraakt waren; dat, de regeringswijze hiermede niet in verband ſtaande, daaruit botſing en vervolgens de omwenteling is voortgevloeid. — Het is, M. H., zonder twijfel een heilige pligt der regeringen, om wetten en maatregelen in verband te brengen en ſteeds te houden met de veranderde behoeften van het volk. Het is pligt, die behoeften wél te onderzoeken en te doorgronden, vooral dezelve niet te miskennen, of gewaande behoeften voor ware aan te zien. Waar eene regering dit niet gedaan heeft; waar zij, door onberaden vasthouden aan het oude, de behoeften van het beſtaande geſlacht niet heeft berekend, of door ongepaste toegeeflijkheid zichzelve der kwaadwilligheid heeft ter prooije gegeven, daar heeft zij, gelijk ongetwijfeld de regering van LODEWIJK XVI en zijne voorgangers, zichzelve de nadeelige gevolgen grootelijks te wijten.

Digitized by Google

Hieruit blijkt dus niet, dat de omwenteling noodzakelijk was; maar wel, dat de regering, om dezelve te vermijden, zich vroeger óf meer naar de behoeften des tijds óf van het volk had behooren te ſchikken. Doch even heilig, als deze verpligting der regering, was het ook die des volks geweest, om tegen dwaalbegrippen en herſenſchimmen eener gewaande vrijheid en volksgeluk te waken. Of zoude hij, die het geluk van duizenden ligtzinnig en uit onkunde opoffert aan zijne begrippen, eene voldoende verontſchuldiging daarin vinden, dat hij *gedwaald* heeft? Die dwaling was noch noodzakelijk noch onvermijdelijk, maar het gevolg daarvan, dat velen zich met zaken bemoeiden, die buiten of boven den kring hunner werkzaamheden of bevatting gelegen waren. — De ware burger, die het vaderland bemint, waarin hij met zijn huisgezin leeft, acht orde en wet het meeste. Hij eerbiedigt het beſtaande, zoo wel in zijn huis als daar buiten. Hij is met mate gehecht aan het oude, en beproeft het nieuwe met voorzigtigheid. Hij waakt tegen de verleiding van het in ſchijn ſchoone voor zich en de zijnen. In zijn eigen bedrijf, in de opvoeding zijner kinderen, zoekt zijne vaderlijke zorg geen heil in onbeproefde nieuwigheden, maar in het bewezen goede. Wel nu, M. H., het vaderland is ons groot huisgezin; het heeft aanſpraak op die zelfde naauwgezetheid, op die zelfde zorgen. Wie deze zorgen ter harte neemt, zoo als hij die van zijn huisgezin behoort te doen, vervult alleen den waren burgerpligt. Het gelukkige land, door zulke burgers bewoond, blijft van den geeſel der omwentelingen verſchoond.

II. Na hetgeen wij ontwikkeld hebben, zult gij het wel met mij eens zijn, dat men omwentelingen geenszins *noodzakelijk* noemen kan. Doch hetgeen niet noodzakelijk is, kan daarom wel eene gewone verſchijning zijn; eene omſtandigheid, welke wij, door ondervinding en kennis van vroegere tijden, geenszins als iets *ongewoons* of *vreemds* kunnen beſchouwen.

En dit zijn omwentelingen, helaas! niet. Zoo oud

Digitized by Google

de geſchiedenis is, zoo oud zijn de revolutiën. Geen land, beſchaafd of onbeſchaafd, is daarvan vrij gebleven. Geen menſchengeſlacht heeft ooit beſtaan, hetwelk dezelve niet gezien of hare gevolgen niet ondervonden heeft. En welke ook de bijzondere redenen of omſtandigheden zijn mogen, onder welke dezelve in verſchillende tijden of Staten hebben plaats gehad, ééne algemeene reden ligt ten grondſlag van alle. En welke is die reden? Zij is gelegen in het misbruik, hetwelk de volken maken van de gave des verſtands en der rede, door den Almagtigen aan den mensch medegedeeld. Het is het misbruik dier vrijheid, waardoor hij, zoo hij wilde, ook de beste middelen tot zijn behoud en welzijn had kunnen vinden. Het is de ſtem der driften, die zijn beter Ik overſchreeuwt en tot zwijgen brengt. Daarin is de bron van de rampen der menschheid gelegen, even gelijk er de oorzaak van het zedelijk ongeluk van den individuélen mensch in te zoeken is. De ſtraf volgt het kwaad, en vloeit uit dat kwaad zelve voort; ziet daar de groote wet, aan het redelijk ſchepſel voorgeſchreven. De Voorzienigheid regelt het lot der menschheid door geene buitengewone middelen. Zij doet haar door geene wonderen van den eenen toeſtand in den anderen overgaan; maar, als 't ware aan zichzelve overgelaten, kan de menschheid bewerkſter worden van haar' eigen welſtand en geluk, gelijk zij door de middelen te miskennen zichzelve benadeelt.

Wij zullen dit met opzigt tot de omwentelingen nog eenigzins nader toelichten, doch moeten ons te dien einde den aard en oorſprong van onzen maatſchappelijken toeſtand van naderbij voor oogen ſtellen.

Den mensch alleen en afgezonderd van zijne natuurgenooten beſchouwende, zien wij in hem een wezen, dat, in ſpijt van zijne hoogere begaafdheden, zeer afhankelijk is van zijne behoeften en de gevaren, die hem omringen. De voldoening aan die behoeften, de ontwikkeling van zijne vermogens, de verbetering van zijn lot vereiſchen het, dat hij zich met meerderen vereenige.

Digitized by Google

Behalve dit, bewijst de hem ingeschapene neiging tot gezelligheid, dat hij hiervoor bestemd is. De wijze, waarop de voortplanting en opvoeding van ons geslacht moeten plaats hebben, maakt dit noodzakelijk. Zoo onwederlegbaar nu deze waarheid is, even zeker is het, dat die vereeniging van menschen niet kan gedacht worden, zonder dat men eene magt vooronderstelt, welke bij zulk eene vereeniging de orde bewaart en handhaaft. Immers, waar meer dan één mensch te zamen wonen, daar moet noodzakelijkerwijze de eerst bestaan hebbende *individu*, ten gevalle der overigen en elk de een voor den ander, die willekeur beperken, welke hij, alleen zijnde, vrijelijk kon uitoefenen; en, bij eene botsing van die wederkeerig beperkte willekeur, moet er eene algemeene en erkende magt zijn, die orde houdt en regelt. Zoo lang dit niet bestaat, bestaat er geen volk of maatschappelijke vereeniging. Het is dus *voorafgaande;* want zonder dezelve kan men zich wel eene toevallige vereeniging van menschen voorstellen, maar geen volk, geene vrijwillige vereeniging van menschen met het doel om zamen te leven. Waar dit het geval is, hebben de *individuen* vooraf afstand gedaan van die willekeur, welke hun, elk alleen zijnde, eigen was. Zij hebben er afstand van gedaan, zeg ik, en moeten doen, om een volk te worden; dus is de Souvereiniteit niet bij hen, niet bij het volk, maar buiten het volk toevertrouwd aan hem, die orde houdt en regelt. Er valt nu veel aan te merken over de wijze, waarop die Souvereiniteit door één' of meerderen kan worden uitgeoefend, hoe dezelve naar de behoeften van een volk kan worden gewijzigd of beperkt; doch dit ligt buiten ons bestek te dezer gelegenheid, en ons volstaat hier het betoogde, dat de Souvereiniteit, waarvan de *individuen*, om een volk te zijn, afstand gedaan hebben, natuurlijk buiten het volk is. Een volk bestaat dus uit twee noodzakelijke en onafscheidbare gedeelten, namelijk de Souvereiniteit en de vereenigde *individuen*. Beide hebben regten en verpligtingen, en staan tegen elkander over. Beide

Digitized by Google

vermogen de een door den ander uit dien regtstoestand niet verplaatst, noch in denzelven gekrenkt te worden. Vereischen de behoeften des volks, dat de Souvereiniteitsregten gewijzigd of veranderd, dat zijne vrijheden of waarborgen vergroot of vermeerderd worden, dan moet zulks met gemeen overleg en vrijwillig geschieden; wat door geweld geschiedt van eene der beide partijen, is wederregtelijk, — het is eene *omwenteling*.

Wij hebben vroeger gezien, dat omwentelingen niet *noodzakelijk* zijn, en het laatst gezegde bevestigt zulks. Immers de regten en verpligtingen van beide partijen, waarvan wij spraken, *kunnen* met onderling goedvinden veranderd worden, waar zulks nuttig en noodzakelijk is. Wij hebben echter ook gezegd, dat omwentelingen niet *ongewoon* waren, en een' blik geworpen op de driften der menschen, waardoor zij zich dikwijls wederregtelijke middelen veroorloven, en zich buiten den kring hunner regten en verpligtingen verplaatsen. Ook dit zal na het gezegde verder geene ontwikkeling behoeven.

III. Ons blijft in de laatste plaats over, om de waarheid der stelling te betoogen, dat omwentelingen, in het plan des Almagtigen, het groote doel der menschheid op aarde helpen bereiken.

Aanschouwt met mij, M. H., het pas geboren kind. Zoo groot zijn zijne behoeften, dat het, zonder de ouderlijke zorg, voeding en ondersteuning, het naauwelijks begonnen leven niet zou kunnen voortzetten. Het neemt in jaren toe; zijne spraak, zijne denkbeelden, zijne vermogens ontwikkelen zich, op het voorbeeld van anderen; de wereld, die hem omringt, is hem eene leerschool; al het bestaande en het verledene, waaruit dat bestaande is voortgevloeid, heeft medegewerkt, om hem te maken tot datgene, wat hij is. Alles, wat hij zal bijdragen tot dat bestaande, zal weder medewerken, om het hem volgende geslacht te onderwijzen en te vormen. Dat geslacht ziet hij ontkiemen en rijpen; hij ziet, hoe het zich aansluit aan zijne werken, dezelve wijzigt, hervormt. Eindelijk komt zijn uur, en hij gaat, werwaarts vroegere geslach-

Digitized by Google

ten hem zijn vooruitgegaan. Wat leert ons de waarheid van deze opmerking? Zij leert ons, dat niet ieder mensch, ieder geslacht voor zich alleen werkt, maar dat zijne gewrochten overgaan op zijn nageslacht, gelijk hij die zijner voorgangers heeft ontvangen. Zij leert ons, dat ieder mensch eene schakel uitmaakt van die groote keten der menschheid, waartoe wij noodzakelijkerwijze behooren, en waaruit wij ons niet kunnen losrukken. Die menschheid, uit de noodzakelijke verbinding en opvolging der geslachten bestaande, is dus eene daadzaak, gelijk de mensch eene daadzaak is. Zij moet dus een doel hebben in haar bestaan, gelijk de mensch dit heeft. En wat is dit doel? Wat kan het anders zijn, dan de ontwikkeling harer vermogens, en de bereiking dier volmaaktheid, welke zij krachtens hare natuur bereiken kan?

Hoe gaarne zoude ik met u de twijfelingen oplossen, welke bij dezen of genen mogten oprijzen, wanneer ik aan onze menschheid een zoo verheven doel toekenne; een doel, waarvan zich onze zwakheid zoo zeer verwijderd gevoelt. Maar wie onzer zoude het *onmogelijk* durven noemen, offschoon geschiedenis en ondervinding hem zulks niet aanwijzen? Veel is er reeds gebeurd, hetgeen men met even veel gronds te voren als ondenkbaar en onmogelijk zoude hebben beschouwd. Even gelijk men zich een' mensch kan voorstellen, offschoon hij nooit heeft bestaan, steeds door zijne rede geleid en vrij van de smet der zonde, zoo ook kan het beeld der menschheid in volmaking zweven voor onzen geest. Ik zeg meer. Gelijk het beeld van den volmaakten mensch steeds spiegelt in en spreekt uit ons geweten, zoo staat het beeld van de volmaakte menschheid, als haar doel en einde, aan den grenspaal van haar bestaan. Laat ons overgaan, om aan te toonen, dat onder de middelen, door de Godheid beschikt, om tot dat doel te geraken, de groote staatsveranderingen en omwentelingen onze aandacht niet behooren te ontglippen.

De Godheid, die ons schiep, gaf den mensch niet alleen het bloote leven der natuur, maar zij deelde hem,

Digitized by Google

bij: rede en wil, een' ſtraal mede van haar eeuwig licht, om het goede te onderſcheiden van het kwade. Zij gaf hem het vermogen tot het goede, redelijke, verſtandige, maar verhinderde het kwaad niet. Aan 's menſchen vrijheid liet hij de keuze. Maar, indien dat kwaad geſchiedde, indien des menſchen zinnelijke natuur zijn' verhevener aanleg had overwonnen, dan zoude die overwinning niet duurzaam, geene geheele nederlaag wezen; neen! maar zoude ſtrekken, om hem krachtiger te toonen, dat zijne volmaking en zijn geluk alleen door de opvolging van de voorſchriften zijner rede kunnen worden bereikt. De ſtraf en de teregtwijzing moesten voortvloeijen uit de daden zelve, tot welke zijne keuze zich eens bepaald had. Wij zien dit, M. H., bij den individuélen mensch. Wie onzer heeft toch niet wel eens door ſchade en ſchande geleerd? Wij zien hetzelfde in de geſchiedenis der menschheid in het groote.

Ik zeg, *in het groote*. Immers, indien wij hier niet de overlevering van eeuwen raadplegen, maar alleen naar eigene beperkte ondervinding oordeelen, dan zien wij in de woede der menſchelijke driften de bewarende hand niet, die de menschheid behoedt; dan treuren wij, als wanhopig, op alles, wat onder de ſlagen van het noodlot bezweek, alsof geene ſprank van leven of hoop ware overgebleven. Maar, indien wij daarentegen de ſtem van het verledene aanhooren, dan ſtreelt een balſem van troost onze ziel en verbant onze ijdele vrees. Duizend omwentelingen en geweldige ſtaatsveranderingen hebben de rust der volken verſtoord; maar de Engel, die de menschheid beſchermt, heeft haar altijd uit die vernieling gered, en, in nieuwen vorm als herſchapen, ſteeds ſchooner ontwikkeld. De pracht en weelde der *Aziatiſche* rijken, de beſchaving van *Griekenland* en de grootheid van *Rome* zijn bezweken; maar de opgevolgde eeuwen bewezen, dat onder hare puinhoopen het geluk der menschheid niet begraven was. De ondergang en verſtrooijing van een volk werden dikwijls een middel ter verdere bevolking der aarde. Door oorlogen, die geeſel van ons

Digitized by Google

geſlacht, werden volken met elkander bekend, en handel en verkeer vergoedden zijne verwoestingen. De ondergang der beſchaving diende meestal daartoe, om dezelve onder nieuwe gedaante en in menigvuldiger verſcheidenheid te ontwikkelen. De heilige Godsdienst bewandelde niet altijd de ſtille wegen der rust; CHRISTUS' leer bragt den vrede niet, maar het zwaard; de bouwvallen van *Jeruzalem* en de omzwerving van hare bewoners moesten het zegel drukken op de waarheid en Goddelijkheid zijner zedeleer. Die leer, welke alle beginſelen van menſchelijke volmaking in zich bevat, moest (zoo zoude de mensch oordeelen) van den beginne af aan de ſtralen van haar hemelsch licht verſpreiden. Maar anders was de raad des Alwijzen. Eeuwen van duisternis en barbaarschheid, waaronder die leer zelve ſcheen zich te zullen verliezen, volgden hare geboorte. Vóór haren tijd ſcheen zij te zullen verouderen. Bijgeloof, heerschzucht en domheid hadden hare oorſpronkelijke reinheid bezoedeld en misvormd; kunstgevoel, wetenſchap en ſmaak ſchenen verloren, en de Genius der menschheid, ontrouw aan zijn geſlacht, ſcheen haar te hebben verlaten. Maar dat had hij niet. Slechts had hij gesluimerd, om met jongelingsvuur en kracht te ontwaken, en ſchooner dan ooit verrees hij, gelijk de Feniks uit zijne asſche. Godsdienſtige en ſtaatkundige verlichting ontwikkelden zich. De beſchaving der Ouden, van hare onzuivere beſtanddeelen gelouterd, ondersteunde de nieuwe pogingen van den menſchelijken geest. Eene nieuwe beſchaving, beurtelings beſchermd door of beſchermſter van de Godsdienst, verſpreidde zich in en buiten *Europa*. Kunſten, wetenſchappen en duizend nieuwe ontdekkingen vermeerderden haren invloed. Terwijl de beſchaving der Ouden, berustende op uitſluitende beginſelen, en eigenaardig aan het volk, aan hetwelk zij behoorde, met dat volk te niet ging, omvatte de nieuwe beſchaving in gemeenſchappelijken band eene menigvuldigheid van volken. Zij was dus boven den val van enkelen verheven, en vond alzoo krachtiger waarborgen voor haar duurzaam beſtaan.

Digitized by Google

Ziet daar, M. H., eene flaauwe ſchets van den invloed, welken de geweldige ſchokken, die de menschheid heeft ondervonden, op hare beſchaving en welzijn hebben uitgeoefend. In dien zin is het, dat wij met gerustheid mogen zeggen, dat zij in het plan des Allerhoogſten lagen, tot ontwikkeling en bereiking van het doel der menschheid. Alzoo op den loop van het reeds gebeurde terugziende, kunnen wij zeggen, dat omwentelingen *noodzakelijk* waren, om de menschheid op den weg tot hare volmaking terug te voeren. In dien zin is er eene treffende gelijkheid tusſchen Gods regering in de bezielde ſchepping en de natuur. Alles, wat beſtaat, getuigt van den ondergang van het vroeger beſtaande; bouwvallen rusten alom op bouwvallen. Zelfs de aarde vertoont alom de ſporen van eene vroeger beſtaan hebbende orde van zaken. Maar in alle die verwisſelingen gaat het goede zaad niet verloren. De natuur kent wel verandering, maar geene vernietiging; neen! niets vergaat in den ſchoot der aarde, maar alles wordt dienstbaar aan nieuwe voortbrengſelen of vernieuwde vormen. En zouden wij dan de Godheid, die wij in elken grashalm, in elke bloem bewonderen, in de geſchiedenis miskennen? Zoude dáár alles dienstbaar zijn aan behoud, aan orde en veredeling, en zoude het rijk der menschheid, de kroon der ſchepping, aan een doelloos beſtaan en verwoesting zijn prijs gegeven? Niet alzoo. Indien wij niet altijd voortgang zien, dan is het ons beperkt oog, onze onkunde in de geſchiedenis, welke ons daarin verhinderen. Indien wij bij het woeden der menſchelijke driften voor den ondergang van het edelſte goed der menschheid, hare beſchaving, vreezen, dan zijn het onze twijfelmoedigheid en kortzigtigheid, welke de keten, die ons aan vroegere en toekomende geſlachten verbindt, niet kunnen ontdekken. Maar zij, ik meen onze beſchaving, die vrucht van onze rede en vrijheid, waarborgt het ons, dat al het edele en voortreffelijke, 't geen wij krachtens onze natuur kunnen voortbrengen, eens zal worden voortgebragt. Wanneer of hoe dit geſchieden zal,

Digitized by Google

zullen wij niet wagen te voorſpellen. Nog is de menschheid ſlechts de knop van eene toekomende bloem, maar van eene bloem, die zeker ontluiken zal. Laat dan de ſtorm der menſchelijke driften woeden; laat omwentelen, wat niet verblijven kan, en verrijzen, wat verrijze; wij vertwijfelen niet! In de uitoefening van de menſchelijke krachten zal eens het misbruik plaats maken voor een nuttig gebruik. Door over te ſlaan tot uiterſten, zal men ten laatſte in het *ware midden* het geluk van ons geſlacht en deszelfs regelmatigen voortgang vinden. Hetgeen in de menschheid geſchiedt, moet door menſchen geſchieden, en wij zullen door onze ſchuld zoo lang lijden, tot dat wij eens het ware gebruik onzer krachten hebben geleerd, en de dageraad der vervulling zal zijn aangebroken.

Ik heb mijne rede geëindigd. — Slechts van eene ſchijnbare ongerijmdheid, die uwer aandacht niet ontglipt is, vraagt ge mij de oplosſing. Wij beweerden in het eerſte deel onzer rede, dat omwentelingen *niet* noodzakelijk, maar ſlechts een gevolg der menſchelijke driften waren. Bij het einde onzer voordragt beweerden wij daarentegen, dat omwentelingen in het plan liggen der Godheid, en dat het welzijn en de beſchaving der menschheid door dezelve bevorderd worden. De eerſte ſtelling kunt gij niet opgeven, zonder uwe vrijheid, als mensch, te verloochenen; de laatſte niet, zonder de kracht der daadzaken te miskennen. Ik antwoord: Hoe die vrijheid, welke wij niet kunnen opgeven, zonder geweld te doen aan onze overtuiging en zonder de Godheid in zijne edelſte ſchepſelen te vernederen, overeen te brengen zij met de noodzakelijkheid van het plan des Allerhoogſten, dat is voor ons beperkt oog niet te doorzien. Eens, M. H., zal dat raadſel worden opgelost, dáár, waar de ſluijer der begeerlijkſte verborgenheid opgeheven is.

Digitized by Google

DE KONING LEVE!

(Eene Rede, gehouden door G. B. BOSCH, Predikant te *Curaçao*, naar aanleiding van II *Kon.* XI: 19b., verkort medegedeeld.)

In den tijd, toen het rijk van *Juda*, door onderlinge verdeeldheid, door verbastering van zeden en door geſtadigen afval van de ware Godsdienst, zichzelf verzwakte en allengs ten val neigde, regeerde over hetzelve de Koningin ATHALIA. Zij vereerde den Afgod BAÄL, en had, toen zij den troon beſteeg, het ganſche koninklijk geſlacht van *Juda* doen uitroeijen. Een kind echter, met name JOAS, had men aan den moord ontrukt en in den tempel verborgen.

Na een tijdsverloop van zes jaren, ſloot de Hoogepriester JOJADA een verbond met de voornaamſten des volks, om de Afgodsdienst van BAÄL in het rijk te vernietigen, ATHALIA van haren bebloeden troon te ſtorten, en den wettigen afſtammeling van DAVID op den troon te herſtellen.

Dit plan werd volkomen ten uitvoer gebragt. En als nu, tot dit einde, de priesterſchaar, het volk en de krijgslieden in den tempel vergaderd waren, bragt de Hoogepriester JOJADA den zoon des Konings ten voorſchijn, zette hem de kroon op het hoofd, gaf hem den ſchepter in de hand, en zalfde hem tot Koning van *Juda*. Toen juichten allen van blijdſchap, klapten, naar de gewoonte dier tijden, in hunne handen, en riepen: *de Koning leve!*

De Koning leve! zegt niet alleen, dat de Koning er is, dat hij beſta; maar ook, dat hij gezondheid, welvaart en geluk geniete; dat hij deugd en wijsheid, moed en ſterkte bezitte; dat zijne regering langdurig en voorſpoedig zij.

Om dien wensch, dat *de Koning leve*, van ganſcher harte te doen, hadden de inwoners van *Juda* alle rede-

Digitized by Google

nen, toen ATHALIA met hare Afgodsdienst viel, en een afstammeling van het huis, waaronder gansch *Israël* zoo zeer gebloeid had, den wettigen troon beklom.

Ook wij, Toehoorders! hebben vooral niet mindere verpligting, dien wensch te ontboezemen. Dit willen wij nu, I. nader aantoonen. De redenen, welke wij daartoe bezitten, bestaan voor ons, 1°. als leden van eene geregelde maatschappij, of van een' gevestigden burgerstaat; 2°. als belijders van de Christelijke Godsdienst, en 3°. als onderdanen en burgers van het oude *Nederland*. — De overdenking dezer drie stukken zal ons, II. gelegenheid geven, om daaruit voorts eenige nuttige opmerkingen af te leiden. (*)

1°. *De Koning leve!* is dan vooreerst een wensch, dien wij uiten als leden eener beschaafde maatschappij.

Wanneer de mensch de leiding der natuur, de roeping van derzelver Schepper opvolgt, dan blijft hij geen onbeschaafde bewoner van bosschen of woestijnen; dan zondert hij zich niet af, om als kluizenaar een doel- en nutteloos leven te leiden; dan begraaft hij zich niet in een klooster, vóór hij sterft. Hij, de mensch, bezit vermogens en vatbaarheden, die hem verheffen boven den woesten natuurstaat, boven den stand van kluizenaar en kloosterling; vermogens, die hem, als zoodanig, in den weg zouden zijn, en als overtollige en nuttelooze gaven des Scheppers in hem zouden verborgen liggen. Hij is zigtbaar bestemd voor een' stand op de wereld, waarin hij zijne hoogere vermogens ontwikkelen, en tot nut en genoegen van zichzelven en anderen besteden kan. Hij is bestemd voor een' stand, waarin voldaan kan worden aan zijne neiging tot gezelligheid, vriendschap en liefde, aan zijne zucht, om in den huiselijken kring in vrede te leven, en aan zijne behoefte tot hulp en dienst van anderen; want de mensch heeft het meest van alle schepselen op aarde, van zijne geboorte tot aan het graf, de hulp

(*) Dit toepasselijk deel achtte de Heller voor den druk, in een *letterkundig* Tijdschrift, minder geschikt.

Digitized by Google

zijner natuurgenooten noodig. Hij is verder beſtemd voor een' ſtand, waarin hij, in grooten getale, de aarde bewonen kan, en echter niet bevreesd behoeft te wezen, dat een enkel misgewas het menſchelijk geſlacht op die plaats zal uitroeijen. Dit alles doet ons zien, dat de gezellige zamenleving, het wonen in geregelde maatſchappijen, de eigenaardigſte, natuurlijkſte en gelukkigſte voor den mensch is, en alzoo door den alwijzen en algoeden Schepper werd aangewezen. Maar de eerſte behoefte, het voornaamſte vereischte in zulk eene maatſchappij is verſcheidenheid van rang en ſtand, van beroep en arbeid. Wanneer allen dezelfde magt en hetzelfde aanzien hadden, dezelfde begaafdheden en tijdelijke goederen bezaten, eenerlei werk en bezigheden verrigtten, dan hield de maatſchappij op te beſtaan, dan was alles aan wanorde en werkeloosheid, ja aan plundering en moord overgegeven. Door het beſtaan, daarentegen, van verſcheidenheid in rang, ſtand en beroep, wordt de maatſchappelijke band bijeengehouden. De een arbeidt nu, ſchoon op eene verſchillende wijze, voor den anderen; de een voorziet wederkeerig in de behoefte des anderen; de onderlinge afhankelijkheid brengt dienstbetooning en medewerking voort, veroorzaakt verbindtenisſen en gezelligheid, en geeft aan de maatſchappij orde, leven en welvaart.

Om zulks in ſtand te houden, worden er wetten en overheden gevorderd; immers orde en rust moeten bewaard, en ieder binnen de palen zijner burgerlijke verpligting gehouden worden; de zwakkere moet voor de gewelddadige aanvallen des ſterkeren veilig zijn; de ijverige moet in het ongeſtoorde bezit van de vruchten zijner vlijt en zijns arbeids wezen. Doch de onderſcheidene overheden moeten weder door een ander aangeſteld, ondersteund en gehandhaafd worden, van wien zij hare magt en haar gezag ontleenen; er behoort een hooger beroep te wezen voor onderdanen, als overheden derzelver magt te buiten gaan; er dient een middelpunt te zijn, om hetwelk het raderwerk der maatſchappelijke

Digitized by Google

inrigting zich aansluit en beweegt; er wordt eene uitvoerende magt gevorderd, om het bestaan en aanzien der maatschappij bij naburige landen te bewaren, en, in tijd van oorlog, de middelen ter verdediging te kennen en dadelijk aan te wenden. Ziet daar nu de noodzakelijkheid van een Opperhoofd in den Staat.

Hierin ligt nu nog wel niet opgesloten, dat zulks juist een Koning zijn moet. Er zijn ook, onder andere namen, Opperhoofden geweest, in landen, die groot waren en bloeiden; doch de naam beslist hier niet zoo zeer; er is onder denzelfden titel vrijheid geweest, en ook geweld en onderdrukking uitgeoefend. Daarenboven is het niet stellig te bepalen, welke vorm der hoofdregering de beste zij; ieder derzelven heeft zijne goede, maar ook zijne gebrekkige zijde, en laat zich alleen vaststellen naar tijd en omstandigheden, en vooral naar de gesteldheid der volken. Wanneer wij dan nu het boven gezegde in aanmerking nemen, den toestand des tegenwoordigen tijds raadplegen, en de geschiedenis der eeuwen daarbij tot leidsvrouw nemen, dan komen wij tot dit besluit: de gesteldheid, orde en welvaart eener welingerigte maatschappij vorderen een Opperhoofd in den Staat. Dit Opperhoofd dient een' gevestigden troon te bezitten; anders ontstaat er gedurende zijn leven, door zijne mededingers, tegenstand, afgunst en onrust, en bij zijnen dood omwenteling en burgeroorlog. Hij moet zijne eigene denkbeelden niet opwerpen als wetten voor het land; maar hij doet het volk vertegenwoordigen, en naar deszelfs behoeften wetten maken, die hij met regtvaardigheid en tevens met zachtmoedigheid ten uitvoer legt. Hij tracht, door eene wijze en deugdzame regering, naar de liefde, het vertrouwen en de medewerking zijner onderdanen. Hij zoekt, ter vestiging en uitbreiding van den bloei en de welvaart des lands, naar aanzien en invloed bij zijne naburen.

Dit nu maakt het belang en geluk der maatschappij uit. Op deze aarde, waar alles onder menschen onvolmaakt is en door gebeurtenissen en omstandigheden ge-

Digitized by Google

wijzigd wordt, is zulk een toeſtand voor beſchaafde menſchen het meest geſchikt; daar hebben wij, als leden van eenen gevestigden burgerſtaat, alle redenen, om te wenſchen en uit te roepen: *de Koning leve!*

2°., zeide ik, dat wij den wensch van *leve de Koning!* van ganſcher harte doen moeten, als belijders van de Christelijke Godsdienst.

Gij weet het allen, Toehoorders! dat de leer van JEZUS geene burgerlijke wetgeving in zich bevat. Het verheven doel van den Goddelijken Leeraar, die betuigde, *dat zijn rijk niet van deze aarde was*, beſtond daarin, om ons tot God, de bron, waaruit al het goede welt, en van welke wij ons telkens meer verwijderden, terug te brengen; om de menſchelijke natuur, door dwaling en ondeugd ontluisterd, te verbeteren en te veredelen, en ons te vormen voor eene betere toekomst. Dit doel nu ſtaat met de aangelegenheden van een' regeringsvorm in geen regtſtreeksch verband; het is onafhankelijk van tijd en plaats, en kan in iedere eeuw en onder elke ſtaatsregeling bereikt worden.

Evenwel bevordert de Christelijke leer, als een eigenaardig gevolg van haar verheven doel, op eene uitſtekende wijze, het welzijn der maatſchappij, door den eerbied voor het onzigtbare, maar alomtegenwoordige Opperwezen in ſtand te houden, de waarde der menschheid te handhaven, goede zeden voort te planten, en huiſelijk geluk te ſtichten. Daarenboven doet dezelve ons wenſchen en uitroepen: *dat de Koning leve!* niet alleen door derzelver algemeene grondſtellingen, maar ook door hare bijzondere leſſen.

Het Christendom immers doet ons gelooven aan eene Godheid, niet die doel- en werkeloos beſtaat, maar een' God, die, onderſcheiden van zijne ſchepſelen, derzelver Formeerder en Onderhouder is; wiens onbegrensde magt alles verzorgt en overziet, en, niettegenſtaande der menſchen zedelijke vrijheid en verantwoording, alles, in deszelfs omſtandigheden en uitkomſten, leidt en regeert. Die alles beſturende Voorzienigheid nu heeft den menſchen

Digitized by Google

hunnen rang en ſtand en plaats op de aarde aangewezen, en zoo wel den Koning op den troon geroepen, als den daglooner den engeren werkkring toebedeeld.

Vindt iemand dit hard of onregtmatig, hij komt van zijne dwaling terug, en aanſchouwt er juist eene hoogere dan menſchelijke leiding in, wanneer hij bedenkt, dat menſchenwaarde, rust en geluk, op deze wereld, geenszins afhankelijk zijn van rang of ſtand, en dat ieder, wat ook zijne lotsbedeeling wezen moge, gelukkig en weltevreden zijn kan, als hij de zegeningen des Algoeden dankbaar weet aan te wenden. Daarenboven, van die hoogere of lagere lotsbedeeling zal eens rekenſchap gegeven worden: de dienstknecht, die ſlechts één talent ontving, zal ook dat éene verantwoorden; maar van hem, die er vele ontving, zal eene grootere rekenſchap gevorderd worden. Dit bewaart Vorſten en overheden voor het misbruiken hunner magt: *zij zijn Gods dienaresſen*, ſtaat er geſchreven; maar daarom zijn zij ook zoo ernſtig geroepen, voor het geluk des volks te leven en te werken, en de Godheid in het weldoen na te volgen.

Van deze grondſtellingen zien wij den verheven' Stichter onzer Godsdienst, onzen Heiland, doordrongen. Tot den Stadhouder PILATUS zegt Hij: *Gij zoudt geene magt over mij hebben, indien dezelve u niet van boven gegeven ware.* Aan de genen, die Hem verzoeken wilden, om Hem of tegen de burgerlijke of tegen de godsdienſtige wetten te doen zondigen, gaf Hij tot antwoord: *Geeft den Keizer, wat des Keizers, en Gode, wat Godes is.*

Zoo deden en ſpraken ook zijne eerſte Leerlingen. *Een ieder* — dus gebiedt onder anderen de Apostel PAULUS — *zij der Overheid, over hem geſteld, onderworpen; want daar is geene Overheid dan van God. Daarom is het noodig onderworpen te zijn, niet alleen om der ſtraffe, maar ook om der conſcientie wil.* De Apostel PETRUS beveelt: *Zijt alle menſchelijke ordeningen onderdanig, om des Heeren wil, het zij den Koning,*

Digitized by Google

als de opperſte magt hebbende, het zij den Stadhouderen, als die van hem gezonden worden. Om zulke gezindheden te verſpreiden en te bevorderen, zegt wederom de Apostel PAULUS: *Ik vermaan dan voor alle dingen, dat gedaan worden ſmeekingen, gebeden en dankzeggingen voor Koningen en allen, die in hoogheid zijn, opdat wij een ſtil en gerust leven leiden mogen, in alle godzaligheid en eerbaarheid.*

Als belijders nu van de Christelijke Godsdienst, als navolgers van JEZUS en zijne Apostelen, zijn wij verpligt, niet ſlechts met onze lippen, maar ook in het harte te wenſchen: *dat de Koning leve!*

3°. Hiertoe zijn wij, eindelijk, nog meer geroepen, als onderdanen en burgers van het oude *Nederland.*

Er zijn ten allen tijde Koningen en Vorſten geweest, en zoodanige zijn er nog, die ontrouw aan hunne beſtemming waren, en de magt, hun verleend, misbruikten, om met geweld en naar willekeur te regeren; die de regten en de ſtem des volks onderdrukten, en alles aan hunnen eigen' roem of hun eigen voordeel opofferden. Maar ſlaan wij eens een oog naar het Vaderland, en naar Hem, die daar aan het hoofd des volks geplaatst is; dáár zien wij op den troon een' afſtammeling van het deugdzaam en dapper geſlacht der ORANJE-NASSAUS, waaraan *Holland*, voor deszelfs volksbeſtaan en vrijheid, roem en rijkdom, zoo veel verſchuldigd is.

Op het ſpoor zijner voorvaderen, liet hij niet af, het welzijn van het hem toevertrouwde volk, met allen ijver, te bevorderen, had daarvoor gezondheid en krachten veil, offerde er rust en genoegen voor op. Hij overſchreed de magt niet, door inſtellingen beperkt, maar deed de wetten handhaven. Zijn gevestigd aanzien en zijne vele betrekkingen met naburige landen gebruikte hij tot welzijn zijns volks. Door minzaamheid en hulpvaardigheid, door zucht naar verbetering, verlichting en beſchaving, door wijsheid, deugd en godsdienſtigheid, was hij een voorbeeld voor Vorſten. Zóó regeerde hij gedurende een tijdvak van seventien jaren. Zijn lof klonk

Digitized by Google

niet alleen in zijne eigene bezittingen, maar ook buitenslands werd, met mond en pen, de roem zijner regering vermeld. Even als ware het nog in de dagen van *Hollands* ouden luister, gaf men het geschilpunt van twee groote Staten aan zijne beslissing over.

Daar barst in een naburig magtig rijk, van waar reeds meermalen de grootste onheilen over *Europa* gekomen waren, door de dwaze staatkunde eens dweepzieken Konings, de vlam des oproers uit, en verspreidt hare vonken in het rond. Van deze omstandigheid maakt het zuidelijk gedeelte onzes rijks, dat door de staatkunde van *Europa*, helaas! aan het oude *Holland* was toegevoegd, gebruik, om, naar deszelfs oude gewoonte, almede de vaan des oproers op te steken, en zich, den weg van voorspoed, waarop het zich onder de regering onzes goeden Konings bevond, verlatende, op nieuw in armoede en verderf te storten. In welk een licht, vraagt men nu, vertoonde zich de Koning bij zulke ongunstige omstandigheden, bij zoo veel tegenspoeds, te midden der gevaren? Klonk nu ook nog allerwegen de roem zijner wijze regering? — Als wij de schriften lezen, die losbandigheid en oproer prediken, dan vinden wij, wel is waar, menigerlei logen en laster omtrent onzen edelen Koning vermeld; maar het weldenkend *Europa* zag met bewondering, hoe de geest van oproer en omwenteling, die zich allerwegen verspreidde, aan de grenzen van het oude *Holland* gestuit, en hoe dáár een troon, door de trouw en liefde van een dankbaar volk, geschraagd werd. Men erkende en erkent meer en meer alom de waarheid van 's Konings uitboezeming, dat Hij, *naar pligt en geweten, het mogelijke gedaan had, en daarom, vertrouwende op de Voorzienigheid, gelaten de uitkomst afwachten kon.*

En als wij nu onze oogen op het Vaderland zelf slaan, welk een schouwspel zien wij dan! Nooit voorzeker heeft eenig Vorst meerder blijken van liefde en getrouwheid ontmoet, dan de Koning in deze dagen. Altijd boezemde de regtgeaarde *Nederlander* het: *leve de*

Digitized by Google

Koning! voor WILLEM DEN EERSTEN uit; maar in den laatſten tijd klom het tot eene geestdrift, die naauwelijks palen kende, en ging vergezeld van daden en opofferingen, die in deze tijden zonder voorbeeld zijn. Nooit erkende de *Hollander* zóó zeer, als thans, de waarde en verdienſten van onzen Koning; nooit gevoelde hij zóó zeer, als nu, zijne verpligting, om van ganſcher harte uit te roepen: *leve de Koning!*

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 326.)

Goedhartigheid der Ruſſen.

Wanneer men in aanmerking neemt, hoe hard de gemeene man in *Rusland* gewoonlijk behandeld wordt door lieden van hoogeren ſtand, moet men zich grootelijks verwonderen, dat desniettegenſtaande zoo veel goedwilligheid heerscht onder het volk. Deze moet ongemeen groot zijn, daar ſlechte voorbeelden en mishandelingen, gedurende eene reeks van eeuwen, dezelve niet hebben kunnen verdringen. De *Ruſſiſche* goedhartigheid loopt weleens in het kinderlijke, en is diep in het land eene zoo algemeene en gewone zaak, dat de inboorling er niets opmerkelijks in vindt, en hij den vreemdeling, die er zijne verwondering over te kennen geeft, gewoonlijk ſlechts met een vriendelijk medelijdend lagchen pleegt te antwoorden. De kinderlijkſten van allen zijn, naar mijne ervaring, de *Tſcheremiſſen*, *Mordwinen* en *Tſchuwaſchen*, die de Gouvernementen van *Kaſan*, *Wjatka*, *Simbirsk*, *Penſa* en *Ufa* bewonen en vóór honderd jaren nog rondtrekkende herdersvolken waren. Hunne van alle andere tongvallen geheel verſchillende ſpraak leidt tot het vermoeden, dat zij de overblijffelen van een eertijds in het midden van *Azië* wijd verſpreid volk zijn. Hun aantal bedraagt misſchien een half millioen. De meesten hunner, offchoon ze gedoopt zijn, toonen zich nog gehecht aan hunne Heidenſche gewoonten; maar allen onderſcheiden zich door eene gulheid, door eene vriendelijkheid en kinderlijke goedhartigheid, hoedanige ik nergens ter wereld in die mate heb gevonden.

Digitized by Google

Goedwilligheid, hoewel niet in dien graad, is echter een bijna algemeene trek in het *Rusfisch* volkskarakter. Op de landwegen, even als in de ſteppen van *Siberië*, kan de vreemde reiziger vertrouwen, door ieder, dien hij vraagt, vriendelijk teregtgewezen en meestal een goed gedeelte van den weg begeleid te worden. Komt iemand een ongeluk over, hij behoeft niet te vreezen, koele aanſchouwers, die geen deel nemen, rondom zich te zullen zien ſtaan; ieder ſnelt terſtond toe, en poogt, zelfs met eigen gevaar, te helpen en te redden. Valt b. v. iemand in het water, hij wordt door onbekende boeren er uitgehaald, die dikwijls hun eigen leven daarbij wagen, maar, wanneer zij den ongelukkigen gered hebben, met een vriendelijk *vaarwel* hunnen weg vervolgen, zonder zich te verbeelden, iets bijzonders gedaan te hebben, of op lof of belooning aanſpraak te maken. Dikwijls heb ik gezien, dat zelfs arme lieden, ja eigenlijke bedelaars, wanneer zij een' nog behoeftiger mensch aantroffen, hunne weinige gebedelde *kopeken* met denzelven deelden, hem een glas brandewijn aanboden, of ten minſte, wanneer zij niets anders hadden, hem de tabaksdoos vulden, om hem niet geheel hulpeloos van zich te laten gaan. Uit dezelfde bron van goedhartige dienstvaardigheid jegens hulpbehoevenden komt misſchien een andere, niet minder algemeene karaktertrek der *Ruſſen* — hunne ongemeene kinderliefde, die zich niet enkel jegens eigene kinderen openbaart. Voorname lieden zelfs blijven op ſtraat ſtaan, om de ſpelen der kleine kinderen te zien, zich onder dezelven te mengen, de ſchoonſten of aardigſten op te nemen, hartelijk te kuſſen, en dan met een klein geſchenk te begiftigen. De vroeger reeds gemelde godsdienſtige verdraagzaamheid en de waarlijk Oosterſche gastvrijheid jegens vreemdelingen ſchijnen ook takken van denzelfden edelen ſtam — algemeene goedwilligheid jegens natuurgenooten — te zijn.

Tot bewijs van het gezegde wil ik eenige voorvallen mededeelen, voor welker echtheid ik kan inſtaan. — Een *Ruſſisch* koopman in *Turinsk* nam het beſluit, om een groot deel van zijn in den handel gewonnen vermogen tot de ſtichting van een gasthuis in zijne geboorteſtad te ſchenken. Keizer ALEXANDER, die deze edele daad vernomen had, liet hem deswege de *Wladimir*-orde van de tweede klaſſe aanbieden. Offchoon deze voor eenen koopman zeldzame eer hem verblijdde, leverde hij nogtans een ſmeekſchrift in, verzoeken-

Digitized by Google

de, het verkregen eereteeken aan zijnen ouden vader te mogen overdoen, dewijl hij aan dezen alles, wat hij bezat, en ook den raad, om een gasthuis te ſtichten, had te danken. De edele Vorst vervulde den wensch des braven zoons, terwijl hij ook den vader hetzelfde teeken liet toezenden, zonder den zoon van het zijne te berooven. Vader en zoon leefden beiden nog, toen ik in 1816 door *Turinsk* reisde. — In den jare 1808 brandde in het binnenſte van *Rusland* het ſchoonſte dorp van eene rijke goedbezitſter geheel af. Ik heb zelf den brief gelezen, dien zij uit *Petersburg* aan hare boeren ſchreef, waarin zij hen vertroostte, en beloofde, in de eerstvolgende lente alle hunne huizen op hare kosten weder te laten opbouwen, hun koren ter uitzaaijing te geven, en hen vijf jaren van alle opbrengst en dienſten vrij te ſtellen. De edele gezindheid van deze vrouw ſchijnt op de bewoners van haar dorp overgegaan te zijn, gelijk het goede voorbeeld der hoogere ſtanden gewoonlijk op de geringeren pleegt te werken. Een bewoner van dit dorp had kort vóór den ongelukkigen brand 1000 roebels van eenen koopman op rente gekregen, om zijnen handel in visch en leder uit te breiden. Hij was zoo gelukkig, deze in zijn huis bewaarde en nog niet gebruikte ſom uit de vlammen te redden; en hij verhaalde het geluk, dat hij ten minſte zijnen eerlijken naam gered had, terwijl hij het geleende geld getrouw weder teruggeven kon, openlijk met het grootſte genoegen, in plaats van de algemeene verwarring tot een voorwendſel te nemen, om zichzelven te bevoordeelen.

Wanneer bij eene natie karaktertrekken van zoo edelen aard iets zeer gewoons zijn, moet men achting en liefde voor dezelve gevoelen, en van ganſcher harte wenſchen, dat dit edele volk ook door anderen, maar bijzonder door zijne eigene hoofden, erkend en naar waarde behandeld moge worden. Ik weet wel, dat men in andere landen gansch andere gedachten van de *Ruſſen* heeft, en dat deze meening niet geheel zonder grond is, voor zoo ver dezelve op ontmoetingen van reizigers ſteunt. Dan, waar hebben de reizende buitenlanders hunne waarnemingen gedaan? Meestal op de groote wegen, die de volkrijke ſteden des rijks met elkander verbinden, of in deze ſteden zelve, of in de kringen der hoogere ſtanden. Maar hier leert men het *volk* niet kennen. Lieden, die veel omgang met vreemdelingen hebben, zijn door derzelver voorbeeld en door de aanlokſelen der hebzucht meestal

Digitized by Google

te zeer beſmet, om bij hen de oorſpronkelijke trekken van het volkskarakter regt te leeren kennen. Onder de inwoners van groote ſteden heerscht gewoonlijk, wegens bekende oorzaken, het grootſte zedebederf. De ſterftlijsten van volkrijke ſteden en van het platte land verſchillen grootelijks. Van 1000 in hetzelfde jaar geborene menſchen zijn er, na verloop van 30 jaren, op het land nog 440 in leven, maar te *Londen* ſlechts 300; na 60 jaren is het verſchil van 210 tot 100, en na 70 jaren van 112 tot 50. Wanneer in *Londen* 10,000 menſchen in een jaar geboren worden, ſterven in de eerſte 30 jaren daarvan reeds omtrent 7000, terwijl op het land in denzelfden tijd van een even groot getal ſlechts 5620 overlijden. Men ſtelt, dat op het land jaarlijks van de 40 menſchen één ſterft, terwijl te *Parijs*, *Londen* enz. jaarlijks van de 25 perſonen één ten grave wordt gedragen. *Londen* heeft, volgens de nieuwſte opgaven, eene bevolking van 1,230,000 inwoners; dus ſterven daar jaarlijks 51,250; doch van een even groot aantal landlieden bedraagt de ſterfte ſlechts 30,750. Dit onderſcheid beloopt in vijf jaren reeds over de 100,000, en alzoo in eene eeuw meer dan twee millioenen, die in groote ſteden meer dan op het land overlijden. Op de gantſche aarde leven misſchien ten naastenbij 960 millioenen (volgens anderen vrij wat meer) menſchen. Wanneer nu die allen de gezonde lucht en eenvoudige leefwijze der landlieden hadden, zouden over het geheel jaarlijks 24 millioenen, of in elke minuut ten naastenbij 45 menſchen ſterven. Doch zoo integendeel alle bewoners der aarde in denzelfden gekunſtelden en onnatuurlijken toeſtand leefden, als de bewoners van *Parijs* of *Londen*, zou de dood jaarlijks 40 millioenen, of elke minuut 76 perſonen wegnemen. Door het zamenwonen van alle menſchen in groote ſteden zouden er jaarlijks dus zestien millioenen meer ſterven. Naar de gewone verhouding tusſchen dorpen en ſteden, bedraagt de grootere ſterfte in de ſteden boven die op het land in 25 jaren bijna zoo veel, als anders eene algemeene pest pleegt weg te rukken; zoodat de Staat, door het te zeer opeengedrongen wonen in de ſteden, een verlies aan bevolking lijdt, dat met eene om de 25 jaren wederkeerende pest ten naastenbij gelijk ſtaat.

Maar wie kan de nog veel grootere ſchade berekenen, welke door de zedelijke pest der groote ſteden over het land gebragt wordt? De grootſte rijkdom vertoont zich nevens de drukkendſte armoede. De een baadt zich in den over-

Digitized by Google

vloed, bedwelmt zich in zijne wellustige genieding en, en praalt dagelijks in prachtigen tooi, ten koste van het zweet der armen; terwijl de nevens zijnen ſtaatſiewagen heenſluipende bedelaar onder den last der ellende bijkans bezwijkt, aan honger en wanhoop ter prooije zijnde. Hoe zeer groote ſteden den ganſchen omtrek kunnen vergiftigen, zal in *Rusland* elken opmerkzamen reiziger in het oog vallen, wanneer hij in de nabijheid van *Moskou* of *Petersburg* komt. Men kan het ganſche land door, gelijk reeds gemeld is, zonder wapenen veilig reizen, bij nacht zoo wel, als bij dag; maar nadert men de moederſtad, het heilige *Moskou*, tot op eenige mijlen, zoo houdt het reizen bij nacht op, en de geweren worden in gereedheid gehouden. In weerwil van deze voorzorg, gaat er nog zelden eene week voorbij, dat men niet van uitplundering of doodſlag in de nabijheid der ſtad hoort. Evenwel moet men, om de waarheid te huldigen, bekennen, dat de *Moskouſche* ſtraatroovers nog verre beneden de *Engelſche highwaymen* ſtaan, die in en om *Londen* hunne vrije kunst reeds tot eene hoogte gebragt hebben, welke in *Rusland* nog onbekend is, en vermoedelijk eerst met toenemende verfijning, die men *beſchaving* noemt, aldaar bereikt zal worden. Toen ik in 1807 des winters nog vóór den nacht *Moskou* wilde bereiken, bemerkte ik, omſtreeks een uur van de ſtad, iets ongewoons aan het achterſte gedeelte van mijne ſlede. Ik liet ſtilhouden en ontdekte ſpoedig de oorzaak. Roovers, namelijk, hadden heimelijk de touwen, waarmede een kleine koffer aan de ſlede vastgemaakt was, grootendeels en zóó doorgeſneden, dat de koffer door de beweging der ſlede geheel los worden en op den weg vallen moest; gelijk dan ook werkelijk gebeurd was.

Bij deze, gelijk ik later hoorde, zeer gewone, doch mij toen onbekende, handelwijze, vermijden de dieven alle gevaar van openbaren aanval, en trachten zelfs hunnen goeden naam, daar zij gaarne voor eerlijke lieden willen doorgaan, te bewaren. Zij begeven zich, namelijk, met het aanbreken van den volgenden dag op den weg, en zoeken daar dan, wat reizigers in den laatſten nacht misſchien verloren kunnen hebben. Wat zij op deze wijze vinden, heet niet *geſtolen* te zijn. Zij meenen het dus met een goed geweten te kunnen behouden. Mijn voerman, een gemeen *Ruſſisch* landman, ſcheen echter niet geheel met deze begrippen in te ſtemmen. Hij ſpande dus, onder hevig vloeken, een zijner paarden uit,

Digitized by Google

om terug te rijden en den koffer te zoeken. Dewijl ik alzoo in het open veld, in een zoo onveilig oord, en dat reeds laat in den avond, alleen zou moeten achterblijven, verklaarde ik mij daartegen; doch hij liet niet af, en reed voort. Na verloop van een uur, dat mij lang en bang viel, kwam hij juichend weder bij mij, en hield den kleinen koffer voor zich op het paard. Wij reden welgemoed verder. Toen ik hem op de pleisterplaats een geschenk voor zijne getrouwheid aanbood, weigerde hij, dit geheel aan te nemen, daar het hem te veel toescheen; en, toen ik het hem eindelijk in den zak stak, kon hij naauwelijks ophouden mij te danken en de handen te kussen. De hem opvolgende voerman, wien ik het geval verhaalde, zeide mij, dat IWAN een *otschin dobroi tscheloweck* (een' ongemeen braaf mensch) was, die tien kinderen had, en niet eens (het voornaamste kwam achteraan) *brandewijn* dronk. — Wanneer deze trek van eerlijkheid in de nabijheid der hoofdstad en onder omstandigheden, die zeer geschikt waren, om de oneerlijkheid eenigermate te bewimpelen, bijzondere melding verdient, de volgende, waarvan ik in het midden van *Petersburg* zelve en in eene der meest bezochte straten getuige was, is welligt nog merkwaardiger. Een oude en blinde bedelaar liet zich alle morgens op eene bepaalde plaats in de straat brengen, alwaar hij den ganschen dag aan zichzelven overgelaten, om het medelijden der voorbijgangers smeekte. Een oude hoed, welken hij op den schoot hield, was het altaar, waarop het offer der weldadigheid gelegd werd. Vele lieden uit geringeren stand bragten hem hunne kleine gave, en menigeen wierp een' *pjaetak* (een koperstuk van vijf *kopeken*) in den hoed, en nam uit denzelven drie of vier *kopeken* terug, terwijl hij den blinden bedelaar te kennen gaf, wat hij wisselde. Daar mijne zaken mij verscheidene malen daags langs deze straat leidden, had ik gelegenheid, om op te merken, hoe de verzameling in den ouden hoed van uur tot uur toenam; doch nooit zag ik, dat de oude man bij gemelde wisseling zich van de juistheid der opgave zocht te overtuigen door het gebruik zijner vingeren, of dat het hem inviel, een gedeelte van den reeds verworven schat op te bergen. Mij dunkt, dat zulke trekken van eerlijkheid en milddadigheid aan den eenen kant, en van onbepaald vertrouwen aan den anderen, meer afdoende bewijzen van het volkskarakter zijn, dan alle hoogdravende uitroepingen van dichters of redenaars, en dat in menige hoofd-

Digitized by Google

ſtad van het beſchaafde *Europa* een bedelaar, die zich aan de beſcheidenheid van allerlei onbekende lieden met zoo onbepaald vertrouwen overgaf, dat avonds weleens met een' ledigen hoed naar huis zou keeren. Wilde men het geval van dezen blinden bedelaar in *Petersburg* vergelijken met datgene, wat in *Londen* en elders op openbare plaatſen omgaat, tot welke uitkomſten moest dit ons leiden!

(*Het vervolg hierna.*)

DE TWINTIGSTE EEUW.

Eene Humoriſtiſche Groteske.

Wij weten het allen uit ondervinding, dat men nergens meer onzin, tegenſtrijdigheid en verwarring vindt, dan in droomen. Zij, die beweren, dat ſommige droomen van ſommige ſchrijvers een' diepen en waren zin hadden, vergeten, dat hun droomen dikwijls meer beteekende dan hun waken. Het zij mij geoorloofd, ook mijnen droom bekend te maken, zoo onzinnig en verward die ook wezen moge, *faute de mieux!* Ter zake.

Ingeſluimerd op mijns grootvaders leuningſtoel, de armen over elkander geſlagen, het hoofd op de borst hangende, en zachtelijk ſnorkende, (het was op een' heeten zomermiddag) opende zich aan mijnen geest de toekomst. Ik bevond mij in eene volkrijke ſtad, door woelende en bezige menſchen omgeven, tuſſchen hooge huizen en hooge boomen. Aan mijne zijde ſtond een man, dien ik nu voor mijnen goeden Genius houde, (de *conditio ſine qua non* in elken droom.) Alles, wat mij omgaf, had een vrolijk, opgeruimd voorkomen; menſchen en kinderen zongen liederen; allen waren zoo gemeenzaam onderling, lachten, ſchertſten te zamen; zoodat ik eindelijk mijnen geleider vroeg: Maar, mijn vriend! waar ben ik hier eigenlijk?

De Genius gaf een ontwijkend antwoord. „Gij zijt, ſprak hij tot mij, in de twintigſte eeuw, en het is thans anders, dan vóór honderd jaren."

„*Zoo!*" hernam ik, en in dit kleine woordje lagen alle de gewaarwordingen, die iemand natuurlijk overvallen, wanneer hij op eenmaal in de twintigſte eeuw verplaatst wordt.

„Volg mij!" ſprak de Genius, en ik volgde hem.

Digitized by Google

Wij traden in een ſchoon en uitgeſtrekt gebouw, over een' breeden marmeren drempel: een hoog voorportaal leidde ons naar den ingang eener zaal; dezelve was zoo ruim en lang, dat mijn oog zich in het vergezigt verloor; ik zag naar boven: geen zolderwerk, maar de blaauwe hemel, en de zon ſcheen regt vriendelijk in het verbazend grooté vierkant. De plaats, waar ik mij bevond, was, naar mijne gisſing, met eenige duizenden menſchen vervuld, die of in kringen met elkander ſpraken, of op lange banken, op zwarte fluweelen kusſens, vreedzaam in drok geſprek nederzaten.

„ Wie zijn hier vergaderd?" vroeg ik.

Mijn Genius: „ De burgervaderen, ſchepenen, regters en vertegenwoordigers van Europa."

Ik herhaalde verwonderd het laatſte woord: „van Europa!"

De Genius lichtte mij in: „ Weet dan, dat Europa thans tot één conſtitutioneel rijk vereenigd is; de verſchillende landen maken thans ſlechts zoo vele provinciën en diſtrikten uit; alles onderwierp zich aan eene algemeene grondwet, welker eerſte artikel aldus luidt: Het wereldddeel Europa is een ondeelbaar rijk. — De Vorſten hebben de handen in elkander geſlagen; de volken zijn verbroederd; en hier ziet gij, daar in dat gedeelte, de burgervaderen (want zoo wilden de Vorſten volſtrekt genoemd worden) bij elkander; het is heden de groote driemaandelijkſche vergadering; er ontbreken echter nog ſommigen — de burgervader van Rusland zal misſchien eerst mogen aankomen; de reis uit zijne provincie is vrij langdurig."

„ Maar, zeide ik, het verſchil in ſtaatkundige en godsdienſtige begrippen — de ministeries, de liberalen en ultra's, de republikeinen en royalisten — zijn deze dan niet meer werkzaam?"

Ik vernam dit antwoord: „ Alles is vergeten en vergeven. In het jaar 1899 waren alle volken van ons wereldddeel overeengekomen, om zich onderling, in maſſa, te beoorlogen, ten einde hunne regten te handhaven. Dewijl er nu in Europa geene velden te vinden waren, geſchikt en ruim genoeg, om de talloóze legermagten in behoorlijke ſlagorde te plaatſen, beſloot men, en corps, naar eene der Aziatiſche woeſtijnen te trekken, ten einde het groote pleit aldaar te beſlechten. Intusſchen vereenigden zich in Europa al de Vorſten en legerhoofden op eene zekere plaats, terwijl de mingeoefende volken in den wapenhandel werden gecultiveerd

Digitized by Google

of bekwaam gemaakt. Toen in de maand December des jaars 1899 de volken nog niet gemonteerd waren tot den grooten Aziatischen togt, en de Vorsten toch gaarne het jubeljaar wilden vieren, kwam een der liberale Ministers, bloot uit schertz, op de gedachte, om een voorstel te doen, dat men Europa tot één rijk mogt vereenigen en zamensmelten, en alle landen zich regelen naar éene grondwet. De Vorsten, om ook mede te schertsen, deden dezen voorslag, per protokol, aan hunne volken verkondigen; maar deze namen het voorstel in ernst op: de wapenoefeningen werden geschorst; de Vorsten vierden gezamenlijk het jaar 1900; en, gelijk men verhaalt, werden al de Russische schepen bevracht, om talk en smeer over te brengen voor de jubelverlichting, welke in het eerste jaar der twintigste eeuw zoo algemeen was, dat de toren te Straatsburg, het gansche Kremlin, de Dom te Utrecht, de Nôtre-Dame te Parijs, benevens de Peters- en Paulskerken van boven tot beneden verlicht waren, gedurende de zeven eerste nachten van het jubel- en vereenigingsjaar."

„ Doch — viel ik den Genius hier in de rede — het verschil in godsdienstige begrippen — ik bid u, zeg mij toch, hoe....."

Hier verlieten wij de groote vergadering, en liepen, zweefden of vlogen (in een' droom onverschillig) naar een ander gedeelte der groote stad. Wij stonden voor een kerkgebouw, dat, naar den omvang beschouwd, eene hoofdstad kon insluiten. Bij het binnentreden duizelde ik: hemelhooge kolommen ondersteunden het gewelf, dat zich als een kunstige hemel over mij heen boog; ik verzonk in de grootheid van dit verbazend gewrocht der bouwkunst, hetwelk mijne verbeelding ver overtrof; ik stond zwijgend, en trachtte de bijna oneindige ruimte met het oog en den geest te omvatten.

„ Hier, zeide de Genius, komen allen te zamen, die Christenen zijn."

„ O wonder! riep ik uit; neen! gij misleidt mij. Zoude dan eindelijk hier?....."

„ Matig u! was het antwoord. Elk der verschillende Genootschappen, oudere en nieuwere, hebben hier hunne afgezonderde plaats van bijeenkomst en Godsvereering; ieder kan zich voegen, waar hij behoort en de waarheid vindt; ook is de orde der openbare bijeenkomsten zóó ingerigt, dat de vergaderingen elkander niet kunnen storen; echter heeft elk vrijen toegang tot de vergadering zijner Christelijke broe-

Digitized by Google

deren, ten einde hij zie en beproeve. Eene bijzonderheid (zoo vervolgde de Genius) mag ik niet voorbijgaan: aan het einde des gebouws (uwe blikken reiken naauwelijks zoo ver) is het orgel, 't welk het ganſche gebouw vervult en met zijne tooncn beheerscht. Op de hooge feestdagen nu zijn alle Christenen verpligt, zich, zonder onderſcheid, naast elkander te ſcharen, en, onder den ſtatigen orgelklank, hun eenparig loflied te zingen. Deze verordening werd in het jubel- en vereenigingsjaar gemaakt, opdat, gelijk men liet verkondigen, de Christenen zich, ten gezetten tijde, mogten herinneren, dat zij ééne kudde waren en éénen Hemel zochten. Voorts is de godsdienſtige vrijheid, hier en in de andere provinciën des grooten rijks, zoo algemeen en gewaarborgd, als vóór honderd jaren in uw gezegend vaderland."

Met een diep gevoel verliet ik het gebouw, en begaf mij weder onder de woelende menigte, waar ik weldra tot min ernſtige opmerkingen geſtemd werd.

Schielijk viel mij iets in het oog, 't geen ik mijnen vriendelijken geleider mededeelde: al de lieden, zoo mannen als vrouwen, welke ik ontmoette, waren op dezelfde wijze, naar denzelfden vorm en ſnede, gekleed; ik vond tuſſchen arm en voornaam geen verſchil, dan in de groſte of fijnheid der kleedingſtukken; ik vroeg naar de reden dezer uniforme.

Glimlagchend zeide de Genius: „Het is de nationale kleeding van Europa."

Eene ſoort van kleederdragt echter ontdekte ik hier en daar, welke mijne grootſte verwondering te weeg bragt; het was eene ſoort van opperkleed, dat om het ligchaam ſloot, tot op de voeten hing, en zamengeſteld was uit verſchillende hoogbonte kleuren, tuſſchen welke kleine zilveren kruisjes en gouden gespen blonken. Een deftig burger, die een dergelijk prachtig opperkleed droeg, en voor het raam van eenen prentverkooper ſtond, alwaar de burgervaderen van Europa naast elkander gelitografeerd hingen, gaf mij gelegenheid, om het zonderlinge kleed van naderbij te onderzoeken: hetzelve beſtond uit eene groote menigte ordes- en ridderteekens, die, aan elkander verbonden, op eenen afſtand mij zoo vreemd waren voorgekomen. Ik vroeg mijnen Genius weder om oploſſing: „Groote en dappere en beroemde mannen, *omnis generis*, zeide hij, ontvangen voor elke verdienſtelijke daad of geſchrift, uit iedere provincie van ons groot rijk, een bewijs van hulde aan hunne verdienſten, en zijn gehouden,

Digitized by Google

deze zigtbare teekens te dragen; het wordt hun echter thans bezwaarlijk, zoo als gij ziet. Ook sprak men (zoo vervolgde hij) in de laatste algemeene vergadering er over, om ook den vrouwen een ridderteeken te geven; iets, dat de vorige eeuw vergeten had. Een der burgervaderen stelde voor, om aan verdienstelijke vrouwen en moeders eene frissche roos te doen uitreiken, opdat zij, wanneer de schoone bloem aan haren boezem verwelkt was, zich op nieuw eene tweede mogten waardig maken; men zoude daardoor, gaf hij er bij te kennen, het vrouwelijk gevoel huldigen, en tevens geen voedsel geven aan eene ligt verschoonbare ijdelheid. Anderen meenden echter, juist in dezen voorslag, eene satyre te ontdekken op de mannen. Het voorstel is nog hangende."

Wij zweefden verder door lange, breede straten, die geen einde schenen te hebben; mijne oogen verkwikten zich aan de forsche, vrolijke menschen, die ik ontmoette. Op eenmaal trad ik echter terug; ik stond voor eene batterij, met zwaar geschut beplant, en zag, links en regts, verscheidene mannen, die ijverig bezig waren, om de stukken te laden; ik wilde terugtreden, maar mijn Genius sprak bemoedigend: „Vrees niet, mijn vriend! deze stukken geschut dienen niet om kogels naar den vijand te zenden, maar om boeken, tijdschriften en nieuwspapieren onder het publiek te verspreiden." — „Gij schertst," zeide ik. — „In geenen deele, hernam hij: Gij ziet hier eene uitvinding, welke de twintigste eeuw kenmerkt. Gedurende de laatstverloopene eeuw is het getal der boekwerken zoo zeer toegenomen, dat men geen middel meer wist, om alles bij tijds onder de menschen te brengen — en, ziedaar! een groot scheikundige ontdekt eene zekere stof, die de plaats van het buskruid vervangt, en waardoor de verschillende boekwerken en vliegende blaadjes onbeschadigd uit het geschut gedreven en alzoo verspreid worden. Het is thans den schrijver niet meer om het karig honorarium, maar om den zuiveren roem te doen. De auteurs, even als de boekhandelaars, worden op kosten van Europa bezoldigd, mits dat zij wekelijks vier bladen verstaanbaar proza tegen één blad hoogdravende poëzij leveren. Gindsche Artilleristen ontvangen de ingenaaide werken, en laden die op de stukken. Wanneer alles gevuld is, vliegen de boeken, met een algemeen salvo, de wijde wereld in. Gindsche bomketel is voor tijdschriften bestemd; daarbij behoort het *corps d'élite* van recensenten: eerst nadat de boekwerken uit de

Digitized by Google

groote batterij verspreid zijn geworden, losten zij hun geweldig stuk, opdat men wete, wat men gelezen heeft." — Juist werden de stukken afgestoken; de boeken en boekjes vlogen over straten en wegen onder de menigte, die ze vrolijk opzamelde, en ieder ging op eene bank zitten, of liep langzaam voort, al lezende; voor mijne voeten rolde toen eene prop, waarmede een der stukken was geladen geweest; ik raapte het ineengestampte en verscheurde brok papier op; het was reeds honderd jaren oud, en ik vond tot mijne verbazing een blad van..... Hier ontwaakte ik.

P. B. T. L. W.

VROUWENMOED, BIJNA GELIJK AAN DEN MOED VAN VAN SPEYK.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Wel Edele Heer!

Bij het schoonmaken mijner boekerij ontdek ik, dat ik in het bezit ben van een boekje in 8vo., getiteld: *Het masker van de wereld, afgetrokken door P.* ADRIANUS POIRTERS, gedrukt te *Antwerpen*, in 1649. In hetzelve vind ik, op bl. 101, onder vele vrouwelijke heldendaden, ook de volgende. Zoo Gij dezelve belangrijk genoeg vindt, om in uw geacht Mengelwerk te plaatsen, zult Gij verpligten

Leiden, den 3 Mei, 1832.

Uwen toegenegen' Lezer
J. ROEMER.

„ *Nicosia* was van de *Turcken* naer een hert belegh ver-
„ overt, 't wierdt er al in vier en sweerde gegeven, uitge-
„ nomen de schoonste *Iouffrouwen* en de kostelyckste goede-
„ ren, die verschoond wierden, om die aen den *grooten Turck*
„ te verheeren. De rycke plunderinge wierde gescheept, be-
„ neffens het uitgelezen puick van alle de maeghden. Soo
„ se nu afgesteken waren, en omtrent twee mylen diep in
„ zee, soo is een (die wel de kroon spande om haer *schoon-*
„ *heyt*) gekomen op de campagnie van het schip, en staende
„ voor het lest noch een droef gesicht naer het vaderlant,

Digitized by Google

„ dat ronsom ſtont in diepe vlammen, en met eenen overleg-
„ gende dat haer ſuyver lichaem nog ſchandelycker ſoude
„ mishandelt worden door het vier van onkuysheyt, zoo is'
„ ſy vol ſwaermoedige gepeyſen weder afghetreden in 't ruim
„ van 't ſchip, en ſiende dat eenen van de Conſtabels de
„ ſtucken klaer maekte, en beneden in het *Arſenael* gong,
„ om buspoeder te halen, zoo heeft ze meer als met een-
„ mannelyck gemoet (o ſterckte! o ſuiverheyt!) het vier in-
„ een ton gheſteken, en de twee ſchepen met allen den
„ buyt in de locht doen ſpringen. Soo ick ooit die zee-
„ quame te bezeylen en daer een rotſe ontmoete, my dunckt,
„ ik ſou tot haeren onſterffelycken lof dit grafdicht daer
„ wenſchen in geſneden:

„ Wie dat hier zeylt voorby, die moet ſyn vlagge ſtrycken,
„ En voor de kloecke *Maegt* moet heel ſyn *vlote* wycken;
„ En of ſyn ganſche vracht puer gout of ſilver waer,
„ Zoo haelt de *charge* noch in 't minſte niet by haer.
„ Gy winden en gy ſtorm, gy baren en tempeesten,
„ Gy hebt de lichaems wel, maer boven ſyn de geesten.
„ Het vier dat was haer doodt, het water is haer graf,
„ Den hemel is haer kroon, die haer de bruigom gaf.
„ Daer ſit gy boven aen, gy *Maget* vol laurieren;
„ Maer ſegt eens: Wie heeft u zoo kunſtigh leeren vieren?
„ En de Engels ſagen 't aen, en riepen all' gelyck:
„ Dees ſchipbreuck geeft aen haer de haef van 't Hemelryck."

ANECDOTE, ONTLEEND UIT DE GEDENKSCHRIFTEN VAN DEN GRAAF LAVALLETTE.

Tijdens het Schrikbewind te *Parijs*, zocht LAVALLETTE met vele anderen eene ſchuilplaats op de grenzen van *Frankrijk*. Hij nam dienst als vrijwilliger, en vertrok met twee andere jonge lieden, zijne medgezellen in lief en leed, naar het korps te *Villefranche* onder het bevel van Kolonel BARAGUAY-D'ILLIERS. Op reis derwaarts had hij het navolgende avontuur, hetwelk dat tijdperk zoo wél kenſchetst, en door hemzelven aldus wordt verhaald:

„ Wij namen den weg naar *Autun*, en kwamen des morgens in een dorp, niet verre van *Vermanton*, midden in een bosch gelegen, welks bewoners den kost winnen met klom-

Digitized by Google

penmaken. Twee dagen vóór onze komst waren een Bisschop met zijne Grootvicarissen, die in eene *berline* vlugtende waren, door hen aangehouden. Zij plonderden het rijtuig, maakten eenige honderd louis-d'or buit, en vonden, om ontslagen te zijn van de wedergave, er geen been in, deze ongelukkigen om hals te brengen; welk nieuw handwerk zij voordeeliger achtten dan het hunne: waarom dan ook deze heusche lieden bestendig op den loer stonden, om alle reizigers in te pakken. Ons matrozengewaad beloofde niet veel; maar wij zetteden eene hooge borst, en een klein, gebogcheld mannetje, Griffier der gemeente, was van meening, dat er toch welligt partij van ons te trekken was. De boeren, die geen klompen meer wilden maken, en reeds verlekkerd waren geworden door hun vorig waagstuk, juichten den bogchel toe. Men bragt ons naar de Municipaliteit, eene soort van zaal, werwaarts de menigte ons verzelde. De Griffier plaastte zich aan eene groote tafel, en begon, met nadruk en gedurige verheffing van toon, onze passen te lezen: „AUGUSTE D'AUBONNE, LECLERC DE LA RONDE, MARIE CHAMANS DE LAVALLETTE," enz. (Hij voegde bij mijnen naam het lidwoordje DE, dat niet in den pas stond.) Op het hooren van deze groep aristocratische namen volgde een groot gedruisch; wij ontmoetten niet dan vijandige oogen, en de gebulte Griffier riep, dat hij zou overgaan, om onze zakken te doorzoeken. Een rijke oogst! Ik was de armste van het gezelschap, en had 25 louis d'or bij mij. Wij schenen verloren, toen D'AUBONNE, zeer lang van persoon, op de tafel sprong, en tot de vergadering begon te spreken. (Hij maakte een aardig vers, en kende de straattaal op zijn duimpje.) Hij ving aan met een' vloed van stopwoorden en vischmarkts krachtuitdrukkingen, die de vergadering deed verstommen; weldra verhief zich zijn stijl, en vloeide over van de woorden *vaderland*, *vrijheid*, *volkssouvereiniteit* en dergelijke, uitgesproken met zulk eene heftigheid en eene zoo donderende stem, dat het eene verwonderlijke werking baarde, en zijne rede door een algemeen handgeklap telkens werd afgebroken. Maar de waaghals liet het daarbij niet berusten. Hij beval, op hoogen toon, LECLERC DE LA RONDE, desgelijks de tafel te beklimmen. Deze was de grootste gebarenmaker, dien ik ooit ontmoette; hij was een man van 35 jaren, met een zonderling postuur,

Digitized by Google

zwart als een Moor, met diepliggende oogen, als overdekt met zwarte, zware wenkbraauwen, neus en kin geweldig breed. D'AUBONNE ſprak tot de vergadering: „Geeft acht, welke republikeinsgezinde *Parijzenaars* wij zijn!" en, zich tot zijnen makker wendende, zeide hij: „Antwoord op den republikeinſchen Catechismus. Wat is God, wat is het Volk, wat is een Koning?" De ander, zich als een Arlequin bewegende, antwoordde, door den neus ſprekende: „De Natuur is God, het Volk zijn de armen, een Koning is een leeuw, een tijger, een olifant, die het arme volk verſcheurt, verſlindt, verplettert!" Nu kon zich de vergadering niet langer bedwingen; de verbazing, het geſchreeuw, de geestdrift ſtegen ten top; men omhelsde de acteurs; elk wedijverde, om ons bij zich te hebben, met ons te drinken, en de moeite, om van deze diermenſchen als vrienden los te komen, werd nu even groot, als de vrees geweest was, om hun als vijanden te ontſnappen. Gelukkig wist D'AUBONNE ons andermaal uit de verlegenheid te redden. Hij beduidde hun, op zeer deftigen toon, dat wij ons niet konden ophouden, want dat het vaderland onzen moed en onzen ijver vorderde; dat wij eene zending moesten volbrengen, enz. enz. Eindelijk liet men ons vertrekken."

VOORJAARSZUCHT.

Laat and'ren, in vergulden wagen,
Langs ſtraat en veld en wegen jagen,
Bij 't brieſchen van hun hengstgeſpan;
Of in hun rijkbehangen zalen,
Bij 't klinken van kristallen ſchalen,
Zich bergen voor des levens kwalen, —
't Is vreugde, die ik miſſen kan.

Laat and'ren 't wigtig goudſtuk kuſſen,
Of 't zwaar pakket van grootvaâr's Ruſſen
Betasten, in hunn' ſchat verheugd;
Of 't kostbaar erfgoed duur verpachten,
Op bet'ren oogst en koopers wachten,
Naar 't eeuwig *meer* met ijver trachten, —
Ik gun aan hen ook deze vreugd.

Digitized by Google

Mij roept het lagchend voorjaar buiten.
Daar, waar de nachtegalen fluiten,
  Waar 't eenzaam woud mijn oog verrukt;
Daar treed ik langs de bloemtapeten
Met held're ziel en vrij geweten,
De borst door zorg niet opgereten,
  Het hoofd niet moed'loos neêrgebukt.

Daar dringt geen jammertoon in de ooren,
Maar 't wisf'lend lied der vog'lenkoren
  Galmt vrolijk door de takken heen;
't Is rust en vrede, die me omgeven;
Waarheen mijn vrije blikken zweven,
Is 't een vernieuwd, een juichend leven;
  't Genot, het heil is algemeen.

Komt, menfchen! komt — gij wilt genieten —
Ziet dan den halm naar boven fchieten,
  Ziet 't bloembed, ziet den bloefemknop!
Treedt, treedt Gods tempel, blozend, binnen;
Zijn ftem doordringe u ziel en zinnen;
Leer, menschdom! hier elkaar beminnen;
  Hef 't fchuldig hoofd ten hemel op!

God zegent — en gij kunt vervloeken?
Hij helpt — gij kunt naar 't moordtuig zoeken?
  Hij roept — gij hoort zijne almagt niet?
Hij geeft — en gij, gij fluit de handen?
Hij redt — en gij fmeedt ftalen banden?
Hij, Vader — en gij, dwingelanden? —
  Gij kent den God der Liefde niet!

Komt, fchaart u hier in 's Hoogften tempel,
Betreedt den groenen, zachten drempel,
  En heft den hoogen lofzang aan;
Zijn liefde doe uw liefde gloeijen;
Laat eendragt, rust en vrede bloeijen;
Geen diftels, waar de rozen groeijen;
  Geen Kains-oog grimme Abel aan!

Natuur! uw luister treft ons 't harte.
Zijn wij gefchapen voor de fmarte?

Digitized by Google

Verdelging, moord, is dat ons doel? —
Neen! hier, hier is 't ons voorgeſchreven:
In liefde en vrede en rust te leven,
Vereend naar hooger heil te ſtreven;
Spreekt dat vergeefs tot uw gevoel?

Purmerende, Mei, 1832. B. T. L. W.

KLEINE PROEVE VAN HOLLANDSCHE LIEDEREN OP VREEMDE ZANGWIJZE.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Weledele Heer!

Langen tijd heeft het vooroordeel geheerscht, dat onze taal geheel ongeſchikt was om bevallig gezongen te worden, en vooral om teedere aandoeningen uit te drukken. Zeldzaam was zij dus in den mond des volks, maar zeldzamer nog in die onzer Jufferſchap, waaruit wij ſlechts uitheemſche taal op vreemde melodij hoorden. — God dank! dit vooroordeel is met zoo vele andere verdwenen; en wie VRUGT eenmaal de *Volksliederen* en *Adolf bij het graf van Maria* heeft hooren zingen, zal de ongerijmde ſtelling wel niet langer durven verdedigen. Intusſchen hoor ik nog overal *Franſche* en *Duitſche* liederen ſchier bij uitſluiting zingen, offchoon het laatstverloopen tijdperk *Hollandſche* liederen, door *Hollandſche* Toonkunſtenaars op muzijk gebragt, in overvloed heeft opgeleverd. Onder de verſchillende oorzaken hiervan, geloof ik, dat gehechtheid aan de bekende bevallige zangwijzen dier uitheemſche liederen eene zeer voorname is; en ik twijfel niet, wanneer er geſchikte woorden voor die zangwijzen beſtonden, of onze Jufferſchap, zoo vereerenswaardig om hare gehechtheid aan alles, wat vaderlandsch is, en om hare belangſtelling in alles, wat tot volkseigendommelijkheid (nationaliteit) kan bijdragen, zoude gaarne de uitheemſche woorden voor *Hollandſche* verwerpen. — Om hiervan de proef te nemen, zend ik UEd. eene kleine proeve, geſchikt en ingerigt, om op eene geliefde zangwijze gezongen te worden. Ik vermeet mij echter niet te vooronderſtellen, dat dezelve de

Digitized by Google

vereischten zal hebben, welke dergelijke ſtukjes voor den zang noodwendig moeten bezitten. De inzending geſchiedt alleen, om meer begaafde Dichters op te wekken, hunne talenten ook op dit gedeelte der toonkunſtige dichtkunde aan te wenden. Dan zal het ons ſpoedig ook aan geene bevallige zangwijzen ontbreken, door *Hollanders* zamengeſteld, (ik denk hier aan BERTELMAN en VAN BREE, om van anderen te zwijgen) en het gezang in onzen huiſelijken kring zal eene geheele verandering ondergaan, des te belangrijker, omdat de vorming onzer zeden zooveel van Dicht- en Toonkunst afhangt.

Met de plaatſing van dezen brief en het bijgevoegde versje zal UEd. zeer verpligten

UEd. dienstv. Dienaar
Leyden, 8 Maart 1832. J. P. HEIJE.

DE BEEK.

(Tweeſtemmig, op de wijze: *Il est minuit.*)

In 't bruiſend meer
Stort zich de beek met lieflijk ſtroomgefluister;
Zij mengt haar golfjes met de zee,
En deelt aan 't zout haar zoetheid meê,
En ſmelt, ontwrongen aan haar kluister,
In 't bruiſend meer. (4 maal.)

Naar 't bruiſend meer
Spoedt ze ijlings voort langs veldviool en rozen;
Zij ziet de lieve bloempjes niet,
Noch hoort der vooglen teeder lied;
Zij vliegt, ſchoon zephirs dartlend kozen,
Naar 't bruiſend meer.

In 't bruiſend meer
Zag ik de beek zich aan de golven paren,
En dacht aan 't edel vrouwenhart,
Den zielevriend in vreugd en ſmart
Zoo trouw, als 't ſtroomnat aan de baren
Van 't bruiſend meer.

Digitized by Google

PARAPHRASE VAN EENIGE ZINSNEDEN, DOOR EEN VIERTAL LEDEN GEBEZIGD IN DE HOOGE RAADSVERGADERING VAN BELGIË. (*)

DUMORTIER.

Zie Holland! — 'k Zal van ſpijt nog ſtikken,
Zoo moedig en zoo krachtvol is 't!
Dat is een pilletje om te ſlikken....
Wij hebben achter 't net gevischt.
Wat zijn wij bitter zwak en nietig!
Wat zijn wij altijd laf geweest!
En Holland, (is 't niet regt verdrietig?)
Met kleiner magt, zoo onbevreesd!
De zwakheid ſchijnt wel overerflijk;
Ons leger is dan erg beſmet:
Ons Ministerie, zoo verderflijk,
Heeft ze al de troepen aangezet!
't Wordt tijd, ook eens naar Eer te ſtreven,
Die België ſinds lang verliet:
Wij kunnen zonder Vorst wel leven,
Maar zonder Eer — waarachtig niet!

LE CLERCQ.

Geen Volk kan zonder Volksgeest tieren.
Waar halen wij dien nog van daan?
Wij zien bij ons wel Geesten zwieren;
Maar Geesten, die hunn' man niet ſtaan.
't Zijn Bierbuiksgeesten, wel te weten,
Het erfdeel van het Belgisch Volk;
't Zijn vlugge Geesten, die, door 't zweeten,
Verdampen, als een morgenwolk.
Als dat zoo nog wat voort blijft ſeuren,
(Het lijf van Staat wordt al vrij ſchriel)
Dan kon het waarlijk wel gebeuren,
Dat ons een teringje overviel,
't Geen ons, Mijnheeren, naar ik reken,
Zoo lang zal knagen overal,
(Om in *verheven* taal te ſpreken)
Tot er de dood op volgen zal....
Één middel ſlechts, om 't af te weren:
Wij moeten regt op Holland af;
Geen ſloot of greppel mag ons keeren,
Al vonden we in 't moeras ons graf!

Digitized by Google

Een Natie moet als Natie hand'len;
Wij zijn een voetveeg en niets meer:
Laat ons dan eens naar Holland wand'len;
Zoo redden we onze Blaauwkiels-eer!

RODENBACH.

Hoort eens, Collega's, naar mijn rede!
Verzenden wij 't Adres met spoed;
Dat zal ons brengen tot den Vrede,
Zoo als dien België hebben moet.
Dan zal die lieve Conferentie,
Dan zal dat koppig Holland niet,
Bij al zijn lastige pretensie,
Nog spotten met ons bang verdriet.
Zij zeggen, dat we als pap verweeken;
Besluit'loos zijn, als de ezel was,
Die tusschen twee voêr hooi bleef steken,
En niet te happen wist van pas.
Men zou ons — ons, manhafte Belgen!
In 't eind' nog houden gaan voor laf;
Ons, Leopold's geliefde teigen,
Zoo vlug en ligt gelijk het kaf!
Wij zouden voor den wind verstuiven,
Die uit het stugge Noorden waait!....
o Neen! verheffen we onze kuiven,
Gelijk de wakk're haan, die kraait! —
't Zal (onder ons) er niet toe komen;
Het vechten is ons juist verboôn;
En daarom, bannen wij het schromen:
Het blazen geeft een grootsch vertoon.
Wij hebben toch, hoe 't ook moog' loopen,
Den Franschen haan steeds in den rug;
Die zal ons met zijn' spoor wel nopen,
Wierd ons de biel weêr al te vlug.
Of — moet de schande- en laagheids-beker,
Dien wij ons schonken tot den top,
(Ik spreek hier in vertrouwen, zeker?)
Geledigd tot den laatsten drop.....
Wel moge u 't droefempje bekomen!
Ik, die voor Eer en Hennep (†) vecht,
Ik, Rodenbach, ik heb gezegd!

Digitized by Google

H. DE BROUCKÈRE.

Ik kan mijn lagchen naauw betoomen.
Wij zijn als in een poppenſpel!
Europa ſpeelt ſlechts op 't zien komen.
„ Geef acht! kijk maar regtuit! let wel!"
Nu trekt Brittanjen aan een draadje,
Dan weêr grijpt Frankrijk naar een koord;
En wij — wij naaijen vast ons naadje,
En ſpelen mede, zoo 't behoort.
Gansch België is een pijp kaneel;
Elk zuigt er aan, maar krijgt niet veel.

J. W. IJ.

(*) Zitting van 12 Mei. (*Handelsblad* van 17 Mei.)
De Heer DUMORTIER. „ Zie *Holland* aan! *Holland* is „ altijd krachtvol en moedig, en wij zijn altijd zwak en laf „ geweest. Alles loopt zamen, om *Hollands* ſterkte en onze „ zwakheid te bewijzen. Ons ongeluk ligt in onze zwakheid. „ De zwakheid van het Miniſterie is op het Leger overge„ gaan. Een Volk zonder Eer een Volk zonder Vaderland." — De Heer LE CLERCQ. „ Zonder Volksgeest beſtaat geen „ Volk; trouwens, bij ons kan die geest niet beſtaan, wan„ neer — enz. Wij zullen, indien deze toeſtand nog blijft „ duren, tot eene zoodanige uitterende koorts vervallen, dat „ onze dood er noodzakelijk op zal volgen. *België* moet regt „ op *Holland* afgaan. — Wilt gij eene Natie zijn, dan moet „ gij als Natie handelen; dan moet gij u niet laten onteeren, „ niet met den voet u laten vertreden." (*Lang, gerekte bravo's.*) — De Heer H. DE BROUCKÈRE. „ Wij zijn in een „ poppenſpel," enz.
Zitting van 14 Mei. (*Bredaſche Courant* van 17 Mei.)
De Heer RODENBACH. „ Ik ben overtuigd, dat, wan„ neer het Gouvernement het Adres ten uitvoer legde, de „ Conferentie en *Holland* niet dagelijks meer den ſpot drijven „ zouden met onze weekheid en beſluiteloosheid, die ten „ laatſte door *Europa* als lafheid zouden aangemerkt worden. „ Wij zouden, in 't kort, niet veroordeeld zijn, tot zelfs den „ droeſem uit den beker der laagheid en ſchande te ledigen."
(†) De Heer RODENBACH (zie ons *Meng.* van No. IV.) ſtelde zich vroeger in de bres tegen den Hennep-uitvoer.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERGELIJKING VAN DEN TACHTIGJARIGEN OORLOG ONZER VADEREN TEGEN SPANJE MET DEN VRIJHEIDSOORLOG DER JODEN, ONDER DE MAKKABEËRS, TEGEN SYRIË. (*)

Door

S. K. DE WAARD,

Leeraar der Doopsgezinden te Haarlem.

De opstand van een volk, door booze volksmenners bedrogen en opgeruid tegen een wettig en regtvaardig bestuur, is verschrikkelijk en verfoeijelijk. Maar zoo veel het licht verschilt van de duisternis, zoo veel verschilt hiervan de moedige en gelukkige verheffing van eene natie, die, overheerscht en diep vernederd en getergd, zich eindelijk van die verdrukking bevrijdt. De berigten van dit laatste vullen die bladzijden in de geschiedenis van ons geslacht, welke wij nooit anders dan met welgevallen en met de hoogste belangstelling lezen. Dubbel belangrijk worden ze ons, als dat verbreken van het juk der dwingelandij tevens eene zegepraal is van het rijk des lichts op dat der duisternis, en gelukkige uitkomsten oplevert voor de allerhoogste belangen des menschdoms. In zekere mate heeft dit wel altijd plaats; want onderdrukking werkt uit haren aard ten voordeele van het rijk der duisternis, en houdt den voortgang van het licht tegen. Maar, twee voorbeelden van dien aard vinden wij in de Geschiedenis, van welke dit bij uitnemendheid gezegd mag worden. Ik bedoel *den strijd, dien onze vaderen, tachtig jaren lang, tegen Spanje hebben gevoerd voor hunne vrijheid*, en *den oorlog der Joden tegen de verdrukking der Syriërs onder de Mak-*

(*) Eene Voorlezing, gehouden in het Dep. *Haarlem* der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 3 April 1832.

Digitized by Google

kabeërs, welke een vierde van eene eeuw, of, wilt gij rekenen tot den dood van den laatſten der *Makkabeſche* broeders, nog tien jaren langer, duurde. Door den laatſten ſtrijd werd voor geheele uitroeijing bewaard de ſtam, op welken de echte boom der kennisſe en des levens, door JEZUS CHRISTUS op de aarde gebragt, geënt zoude worden; door den eerſten, de allerverderfelijkſte dwingelandij, die over den geest en het geweten, afgewend van een volk, dat, hoe klein in aantal, meer dan eenig ander in *Europa* heeft gedaan tot bevordering van verlichting en beſchaving *in den geest van* CHRISTUS. Gelijk nu deze gebeurtenisſen, uit dit hooge ſtandpunt beſchouwd, als allerbelangrijkſte voorvallen in de geſchiedenis van ons geſlacht, over het geheel eenige gelijkheid aanbieden, zoo vind ik ook in ſommige bijzonderheden derzelven zoo merkwaardige punten van overeenkomst, dat ze wel waardig zijn, het voorwerp eener opzettelijke vergelijking te wezen.

Niets behoef ik te zeggen tot aanbeveling van mijn onderwerp, dat, aan den eenen kant, ons voor den geest brengt de beroemdſte dagen onzer vaderen, en, aan de andere zijde, ons verplaatst in een luisterrijk tijdperk van de geſchiedenis der *Joden*, hetwelk wel buiten de grenzen der Gewijde Geſchiedenis gelegen is, maar daarmede toch in de allernaauwſte betrekking ſtaat. Of zoude ik mogelijk moeten ſchromen, dit onderwerp te behandelen, in de tegenwoordige dagen van onrust en beroering? ſchromen te ſpreken over volken, die het zwaard tegen hunne Koningen hebben gevoerd en voor hunne vrijheid geſtreden? Ik weet wel, dat er zijn, die dat woord *vrijheid* niet dan met angſtige aandoening hooren noemen, om de verfoeijelijke boosheden, die onder die leuze zijn en worden bedreven. Maar, moet het *woord* daarom niet meer worden gehoord? Moeten wij daarom afſtand doen van de *zaak?* Dat ſchijnt wel het bedoelen van ſommigen te zijn. Wat hoort men niet al aan de *vrijheidszucht* wijten! Hoe geſtreng gaat hare veroordeeling uit van hooge leerſtoelen en in openbare geſchriften! Men moge het wél

Digitized by Google

meenen, wij willen het gelooven; maar jegens *ons* volk, dat altijd, maar het allermeest in onze dagen, betoond heeft de *ware vrijheid* te kennen en die waardig te zijn, is het beleedigend; en ſtelde die geest des volks mij niet gerust, ik zou over de gevolgen eener leere, die met zoo weinig onderſcheiding en juiste bepaling gepredikt wordt, mij ten hoogſte verontrusten. Te *Parijs* en te *Brusſel*, daar moge men het woord *vrijheid* niet meer verſtaan; daar moge een ieder, die zijne bezittingen en zijn leven lief heeft, het met ſiddering hooren uitſpreken: op den grond van Oud-*Nederland* wagen wij niets, met haar in hare eigenlijke waarde te erkennen. En de volken, die wij in dit uur voor vrijheid en vaderland en Godsdienst zullen zien ſtrijden, zij waren wel met niets minder, dan met eenen oproerigen geest bezield. Veilig kunnen wij op hen het oog vestigen, om daardoor ontvonkt te worden in ijver voor het goede en groote, dat in hen was, en geſterkt in vertrouwen door de uitkomst, waarmede wij hunnen moed zien bekroond.

Het kan mijn doel niet zijn, eenig algemeen overzigt te geven van de bedoelde tijdvakken der vaderlandſche en *Joodſche* Geſchiedenisſen, die ik ook als genoeg bekend mag vooronderſtellen, zoodat elk van u ze zich, zonder opzettelijke herinnering, voor de verbeelding brengt. Ik heb niets anders ten oogmerk, dan de aanwijzing van de treffende overeenkomst eeniger merkwaardige bijzonderheden van beide die oorlogen. De opnoeming dezer bijzonderheden zij de bepaling en tevens de verdeeling van mijn onderwerp. Zij zijn deze:

Vooreerst: de groote overmagt, tegen welke beide volken hadden te ſtrijden.

Ten andere: de oorzaak, waaruit die ſtrijd bij beiden ontſtond.

Ten derde: de wijze, waarop hij werd gevoerd.

Eindelijk: de uitkomst van denzelven.

I. Wie denkt anders dan met verbazing terug aan de reuzenmagt, tegen welke onze vaderen hadden te ſtrijden? Ons land verliest zich toch in de uitgebreidheid

Digitized by Google

zelfs der *Europeſche* Staten van Koning FILIPS II, die, behalve over geheel *Spanje*, tevens gebood over de Koningrijken van *Napels* en *Sicilië*, het Hertogdom *Milaan* en *Franche-comté*, die daarteboven in *Azië* en *Afrika* zijn gebied had uitgeſtrekt, en die in het Weſter halfrond der aarde nog over veel uitgebreider landen, dan deze allen, den ſchepter voerde. Hij had dit gebied ontvangen uit handen van Keizer KAREL V, die de teugels van het bewind met onwrikbare vastheid had gevoerd, en de volken in ſtrenge onderwerping gehouden. Talrijke legerſcharen, met den vreeſelijken ALVA aan het hoofd, en andere veldheeren, in den oorlog grijs geworden, en gewoon hunne benden ter overwinning aan te voeren, ſtonden gereed op zijne bevelen. De Oceaan voerde alomme zijne talrijke en zwaargewapende vloten. Het goud, dat alvermogend metaal, ſtond in ruimte te zijner beſchikking; want de destijds zoo volkrijke ſteden van *Spanje* genoten, door den bloei van fabrijken en handel, eene welvaart, zoo als zij die daarna nimmer hebben gekend; en juist toen was de ſtroom der rijkdommen het overvloedigst, die uit de Nieuwe Wereld in dat land, en met name ook in de koninklijke ſchatkist, zich uitſtortte (*). Alzoo ſtond FILIPS, de magtigſte en rijkſte Vorst van zijnen tijd, tegenover een klein en weinig zaamverbonden volk, dat in zijne zamenſtelling en in verſchil van Godsdienst en zeden daarteboven de grootſte hinderpalen vond, om zijn vermogen tegen dien vijand aan te wenden; zoodat dan ook de kleinſte helft van dat volk, in het einde, den kamp alleen te voeren had.

Wenden wij het oog naar het *Joodſche* land, daar zien wij dezelfde groote onevenredigheid tusſchen hetzelve en de magt, die het overheerscht, in den tijd, in welken onze aandacht zich verplaatſen moet. Het is in het begin der tweede helft van dat tijdvak van vier eeuwen, hetwelk tusſchen de Gewijde Geſchiedenis des O. en des

(*) Zie, behalve de Vaderlandſche Hiſtorieſchrijvers, W. ROBERTSON, *Geſchiedenis van Amerika*, D. IV. bl. 231—234.

Digitized by Google

N. Verbonds gelegen is; ruim anderhalve eeuw dus vóór de komst van CHRISTUS in de wereld. Dit tijdvak der *Joodsche* Geschiedenis is daardoor merkwaardig, dat wij de *Joden*, die wij vroeger steeds in betrekking tot Oosterlingen zien, nu onder *Grieken* vinden; te weten, sinds ALEXANDER VAN MACEDONIË *Azië*, tot *Indië* toe, aan zich onderworpen had. De ontbinding van het onmetelijke rijk van dien grooten veroveraar plaatste *Judéa* tusschen twee Koningrijken, die uit hetzelve ontstonden, dat van *Syrië* en *Egypte* namelijk. Het werd nu door het een, dan door het ander bemagtigd, altijd als een roofgoed beschouwd, waarvan zich meester maakte, wie er, naar de grondregels van het regt van den sterksten, de meeste aanspraak op had (*). Thans was dat regt onbetwistbaar aan de zijde van den Koning van *Syrië*, ANTIOCHUS EPIFANES, die, na eene kortstondige regering van zijnen broeder SELEUCUS, zijnen vader, ANTIOCHUS DEN GROOTEN, in het rijksbewind was opgevolgd. Dit rijksgebied strekte zich in *Opper-Azië* uit over het voormalig *Medo-Perzische* rijk, en reikte, ten zuiden, tot aan *Egypte* toe. Ja, ANTIOCHUS veroverde ook nog dit Koningrijk van *Egypte*, en zou het aan het zijne gehecht hebben, ware dit hem niet belet door de *Romeinen*, die toen het regt van *Interventie* deden gelden naar hunnen wil, en daarin geene tegenspraak duldden. Hij moest zich dus met den geroofden buit tevreden stellen, en hem bleef voor zijne woedende spijt niet anders over, dan, naar den aard der dwingelanden, op de onschuldige *Joden* zich te wreken (†). — Schoon nu voor de *Syrische* Monarchij het tijdperk van hare allergrootste magt reeds was voorbijgegaan (‡), wat beteekende nogtans *Judéa* tegen een gebied, dat, van den *Indus* en de *Kaspische Zee* af, tot

(*) PRIDEAUX, *het O. en N. V. aaneengeschakeld*, ed. in fol. bl. 661 en volgg.

(†) PRIDEAUX, t. a. p. bl. 936—944.

(‡) A. H. L. HEEREN, *Handb. der Gesch. der oude Staten*, bl. 265.

Digitized by Google

aan den *Nijl* zich uitſtrekte? *Judéa*, zeg ik; want uit dit ééne gedeelte des *Joodſchen* lands kon alleen de tegenſtand uitgaan. In de andere deelen was niet alleen de bevolking te zeer met Heidenen doormengd, maar deze waren ook, door het tusſchen in liggende, bitter vijandige *Samaria*, daarvan geſcheiden. Daarteboven was *Judéa* ook nog van de andere zijden omringd van volken, met ouden wrok tegen de *Joden* vervuld, de *Ammoniten*, *Edomiten* en *Filistijnen* (*), en dan nog inwendig verdeeld door partijen, waarvan de eene de gunst van den *Syriſchen* Koning zocht, ten koste van de *Joodſche* zeden, terwijl de andere de vaderlijke inzettingen en zeden met de uiterſte geſtrengheid bewaarde.

Spanje en *Syrië* beide hadden dus op hunne overheerde landen eene overmagt, waartegen het de uiterſte dwaasheid ſchijnen moest, ooit den ſtrijd aan te vangen; en zij hadden ook beide, in FILIPS en ANTIOCHUS, eenen Koning, door heerschzucht en wreedheid ontzaggelijk voor een ieder, die het in de gedachte durfde nemen, zijn gebied te wederſtaan.

II. Welke was dan de oorzaak, dat wederzijds de hagchelijke ſtrijd tegen zoo geducht eene magt werd aangevangen? Hierop moeten wij in de tweede plaats letten, als een ander punt van gelijkheid tusſchen de oorlogen, over welke wij ſpreken. *De oorzaak, waaruit zij ontſtonden, lag niet bij de overheerde volken, maar, in beide gevallen, in de ongeregtigheid en het geweld van derzelver gebieders; geweld tegen het heiligſte en dierbaarſte, wat de mensch bezitten kan, en dat hij zich niet mag laten ontnemen.*

Spanje en *Nederland* voegden niet zamen. Afkeer van de hooghartige *Castilianen* zat den *Nederlander* diep in het hart. Evenwel die afkeer zou op zichzelf nimmer opſtand hebben uitgewerkt: want nog dieper was in dat eerlijk hart gevestigd het ontzag voor de geſtelde magten, en de geest van eerbiedige onderwerping aan de

(*) I *Makk.* Hoofdſt. V. vergel. XII: 53.

Digitized by Google

hooge overheid; zoodat dan ook de ſtrijd reeds jaren had geduurd, eer men tot den grooten ſtap kwam, om den Koning van *Spanje* af te zweren, en velen zelfs hunne naauwgezetheid zoo verre dreven, dat zij niet vóór den dood des Konings van de gehoorzaamheid aan hem zich ontſlagen achtedeu. Maar de willekeurigſte en onbeſchaamdſte ſchending van de heilig bezworene Privilegiën dezer landen, de uitputting van 's volks vermogen door willekeurige en ondragelijke heffingen, en allermeest de dwang over het geweten, maakten aan het verdragen der dwingelandij een einde. De Bloedplakkaten tegen alle afwijking der oude Godsdienstleere; de ijſelijke Inquiſitie; de brandſtapels voor hen, die geene andere misdaad kenden, dan dat zij hunnen God naar hunne overtuiging dienden, — dit dwong niet ſlechts den eerlijken belijder der verbodene leer, maar ook hen, die deze leer niet waren toegedaan; het dwong een ieder, die nog gevoel voor Godsdienst, regt en menſchelijkheid in den boezem had, tegen zulk eene dwingelandij de ſtem, en, als dat niet hielp, ook den arm op te heffen (*).

Indien het mogelijk ware, dat de oorzaak van gewelddigen wederſtand tegen het gevestigd beſtuur nog oogenſchijnlijker bij dat beſtuur zelf wierd gevonden, dan zou dit ten aanzien van den vrijheidsoorlog der *Joden* tegen de *Syriërs* plaats hebben. Sinds meer dan drie eeuwen kende het *Joodſche* volk de burgerlijke onafhankelijkheid niet meer, maar was, ſedert de gevankelijke wegvoering naar *Babel*, altijd onderworpen aan hen, die het rijk bemagtigden, waartoe het behoorde. Beurtelings onderda-

(*) Zie over hetgeen van het begin dezer afdeeling af aan geſteld is, behalve andere Schrijvers over de Vaderlandſche Geſchiedenis, ook breedvoerig den Roomschkatholijken Schrijver L. J. J. VAN DER VYNCKT, *Nederlandſche Beroerten*, Boek II, Hoofdſt. 1—5. En, om met weinige woorden te zien, hoe fel de *Nederlanders* door *Spaanſche* wreedheid getergd werden, eer zij de wapenen aangrepen, leze men S. B. TEN CATE, *Oud-Nederland uit den grootſten nood gered*, bl. 17—22.

Digitized by Google

nen van de *Babyloniërs*, *Perzen* en *Grieken*, verdroegen de *Joden* hunnen ondergeſchikten ſtaat, zonder dat wij in al dien tijd eenig ſpoor vinden van eene poging, om de oude vrijheid te hernemen. Eerst later, onder de *Romeinen*, betoonden zij eenen heftigen ijver tegen het vernederend en drukkend juk, hun opgelegd. In den tijd, waarover wij ſpreken, had dit wel het allerminſte plaats. Integendeel, de *Joodſche* Natie ſcheen toen veeleer op het punt, om, met hare vrijheid, ook haar nationaal karakter te verliezen. De *Griekſche* zeden, namelijk, van het weelderige *Antiochië* werden te *Jeruzalem* gevolgd. Daar had men een worſtelperk en andere ſchouwplaatſen van *Griekſche* ſpelen. Daar, in de ſtad van DAVID en SALOMO, ontving men uit *Antiochië* de wetten van ſmaak. Zelfs de *Israëlitiſche* namen der aanzienlijken werden in *Griekſche* veranderd (*). Met één woord, „wat „de vaderen in eere hielden, dat," zegt een *Joodsch* Schrijver, „werd voor niets geacht; maar men rekende „alleen *ſchoon* hetgeen, waar de *Grieken* roem in ſtelden (†)." Velen ſchaamden zich hunne *Israëlitiſche* afkomſt. Het *fatſoen* eischte, dat men geen *Jood*, maar *Griek* ware, en koninklijke gunſt gaf klem aan dien eisch. Trouwens er zijn er ook buitendien altijd, bij wie de wet van het fatſoen meer geldt, dan eenige andere. Zag en ziet men niet zelfs *Nederlanders*, die om haar hunne nationale waarde verloochenen, in naam en taal en zeden hunnen landaard bedekken, en de gedaante van *Franſche* afkomſt, gelijk de *Joden* die van *Griekſche*, aannemen? Alsof het ſchande ware, *Nederlanders* — alsof het eere ware, *Franſchen* te zijn!... O, indien de tegenwoordige dagen iets vermogen, dat zij die dwazen van hunne dwaasheid genezen! Niets zal deze genezing meer bevorderen, dan dat zij lezen en gedurig herlezen II *Makk.* IV: 16 (vert. van VAN DER PALM) — — „*wier gewoonten zij ijverig naſtreefden, en die zij in*

(*) I *Makk.* I: 11 volg. (†) II *Makk.* IV: 15. vert. van VAN DER PALM.

Digitized by Google

„ *alles gelijk wilden worden, dezen hebben zij tot vijan-*
„ *den gehad, die ſtrenge ſtraf aan hen oefenden.*"

Wat deze ontaarding der *Joden* tot bederf van hunne Godsdienst uitwerkte, is te bekend, dan dat ik het behoef te herinneren. Tegenover dat verbasterd gedeelte ſtond een ander, en, in aantal, geen gering deel der Natie, dat, van dat vreemde afkeerig, de voorvaderlijke Godsdienst en alle de inzettingen der Goddelijke wet met de meeste naauwgezetheid poogde te bewaren. Hunne godsdienſtigheid had wel in zich de beginſelen van bederf, die zich daarna hebben ontwikkeld, en waaruit wij hebben zien voortkomen den woedenden ijver der *Zeloten* en het verfoeijelijke *Farizeïsme* (*). Maar, welke hun ijver voor de wet ook ware, hunne ondergeſchiktheid aan des lands regering was thans nog zoodanig, dat geen Despoot, hoe heerschzuchtig ook, die volkomener begeeren kan. Een *Syrisch* Landvoogd, met name FILIPPUS *de Frygiër*, een ſprekend evenbeeld van ALVA, doet *Jeruzalem* voor zijne wreedheden ſidderen. ANTIOCHUS, tegen de getrouwe *Joden* door hunne afvallige broeders opgehitst, berooft den Tempel van zijne kostbaarheden, verjaagt en vermoordt de vereerders van JEHOVAH, laat de heilige Stad half verwoesten; ja, de dwingeland beſluit eindelijk de geheele uitroeijing der *Joodſche* Godsdienst; hij ontheiligt den Tempel, wijdt dien plegtig toe aan den *Olimpiſchen* JUPITER, en verbiedt, op ſtraffe des doods, alle *Joodſche* gebruiken. En wat geſchiedt er van de zijde der godvruchtige *Joden*? Zij vlugten, en nemen de wijk naar woestijnen en afgelegene ſteden; maar niemand heft den arm tegen de dwingelandij op (†). Doch toen zij ook nog in die wijkplaatſen werden verontrust, en gedwongen den Afgoden te offeren, toen eerst trokken de Priester MATTATHIAS en zijne kloeke zonen, de *Makkabeërs*, het zwaard tegen hunne verdrukkers; toen eerst verzamelden de moe-

(*) Vergel. VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, XVIIde St. bl. 67. (†) I *Makk.* I: 21—64.

Digitized by Google

digſten zich rondom hen, om voor hunne Godsdienst te ſtrijden (*).

III. Wij zijn genaderd tot het derde punt onzer beſchouwing: *de wijze, waarop de Nederlanders en de Joden hunne oorlogen hebben gevoerd.*

De vijanden, tegen welke beide hadden te kampen, waren niet alleen geducht door hunne magt, maar ook door hunne woede en wreedheid. Hetzelfde vonnis, dat van het *Escuriaal* uitging tegen de oproerige *Nederlanders*, werd ook door ANTIOCHUS tegen gansch *Israël* uitgeſproken. „Die Natie," dus ſprak hij in zijne woede, zoodra der *Joden* tegenſtand tegen den geloofsdwang hem ter ooren kwam, „die Natie moest worden uitgedelgd van de aarde, dat er zelfs geene gedachtenis van haar overbleef (†)." Met denzelfden overmoed en bloeddorſtige geſtrengheid, waarmede de dienaren des *Spanjaards* zijne bevelen kwamen volbrengen, deden het ook de dienaren van ANTIOCHUS. Zijn veldheer, NIKANOR, die een leger van bijna vijftigduizend mannen aanvoerde tegen de *Joden*, had reeds de ſlavenkoopers tot zich gelokt, door belofte van vele *Joden* voor kleinen prijs (‡). Maar hij bedacht niet, dat ieder *Jood*, tegen wien hij ſtrijden moest, geen ſlaven- maar een heldenhart in den boezem droeg. — De waarheid zouden wij te kort doen, wilden wij beweren, dat heftige verbittering en woeste wreedheid *alleen* aan de zijde van *Spanje* en *Syrië* plaats hadden. De *Nederlanders* zijn daarvan niet vrij te ſpreken, en nog minder de *Joden*. Wie herinnert zich niet, hier te lande, de woeste beeldſtormers, en het vreeſelijk en moorddadig woeden, ook ſoms tegen overwonnen vijanden? Bij de *Joden* vinden wij niet alleen wat hieraan beantwoordt, maar meer dan dat; zoo als zij, in wraakzucht ontſtoken, het land doortrekken, niet alleen de Afgodsaltaren verwoesten, maar ook vermoorden, wie zijne knieën voor de Afgoden boog, en, met het zwaard

(*) I *Makk.* II. (†) I *Makk.* III: 34—36.
(‡) I *Makk.* III: 39—41.

Digitized by Google

in de vuist, de *Joodsche* Godsdienst en hare gebruiken herstellen (*). Wat men daarvoor ook zegge, uit den geest der tijden, uit de tergende ongeregtigheid, die men leed, of uit den gewonen aard van Godsdienstoorlogen, wij laten het *ter verklaring* gelden, maar willen zelfs den schijn niet hebben, alsof wij het verschoonden, veel min goedkeurden. Doch, indien wij dit met droefheid moeten erkennen, roemen mogen wij, aan den anderen kant, bij beide de volken drie dingen: den godsdienstigen geest, die hen in den krijg bezielde; hun onverschrokken moed, en hunne onwankelbare volharding.

Het waren oorlogen, ter zake van de Godsdienst aangevangen: geen wonder, dat men die dan ook voerde, met een oog van vertrouwen op den Almagtigen gerigt. Zoo deden het onze vaderen. Niet op bondgenooten op aarde, maar op den éénen, eeuwig Getrouwen in den Hemel, hield Prins WILLEM I zijne hope gevestigd. Met hem hief het *Nederlandsche* volk het hart in vurige gebeden tot den Allerhoogsten op, bij het dreigen der gevaren. Met hem stortte het zijn dankbaar gevoel voor den Almagtigen uit, na ondervondene redding. Dan, gelijk de Drossaard HOOFT zegt bij de beschrijving van *Leydens* ontzet, dan werd niet slechts in de geredde stad zelve de Heere geloofd, *met zoo geweldige bewegenis, dat de harten van vrolijkheid, de oogen van tranen overliepen, en de fleur van den zang der Psalmen deden haperen;* maar ook elders, waar die heugelijke mare werd vernomen, *liepen de kerken vol en dreunden van dank- en lofzangen* (†).

Niet anders was het bij de vrome *Joden*. Als men zegt, dat de *Makkabeërs* en hun aanhang slechts door dweepzucht werden gedreven, gelijk wij dit zelfs bij den grooten Geschiedkundige van *Duitschland*, den beroem-

(*) I *Makk.* II: 44-48. III: 5—9.

(†) HOOFT, *N. H.* D. I. bl. 396, 397. Voorts zie men over dien *godsdienstigen geest onzer Vaderen* S. B. TEN CATE, *Oud-Nederland gered*, inzonderheid bl. 25, 37, 38, 51, 113.

Digitized by Google

den HEEREN, vinden (*), dan verraadt men slechts vooroordeel tegen alwat uit *Palestina* is; een vooroordeel, dat wel meer *Duitschers* heeft bevangen, en dat bij den genoemden Geleerde tot dat uiterste van partijdigheid gaat, dat hij zelfs van een' ANTIOCHUS EPIFANES verzachtend en verschoonend, en van zijne ondeugden op twijfelachtigen toon spreekt (†).—Maar een godsdienstige geest bezielde de *Israëliten*, van wie wij spreken. Geen veldslag werd er aangevangen, of JUDAS *de Makkabeër*, de WILLEM I onder zijn volk, aan de spitse der strijderen voor het geloof getreden, sterkte aller harten in God, en rigtte door aanspraken en gebeden hun vertrouwen op dien Eenigen, van wien zij alleen de zege mogten hopen (‡). Vóór den slag tegen NIKANOR, met weinige duizenden tegen eene meer dan tienmaal grootere magt, verzamelen ze zich met den vromen held te *Mizpa*, dewijl de Tempel ontheiligd en de heilige Stad door de vijanden was bezet, om daar, met de gemeente der Godvreezenden, een' dag met vasten en gebeden den Heere te wijden, en, met het oog naar *Jeruzalem* gewend, hulp en redding van JEHOVAH te smeeken (§). Maar als met die hulp de vijand was verslagen en verjaagd, dan werd ook de Redder daar boven niet vergeten; dan keerde men met Godverheerlijkende liederen uit het slagveld weder, en de dalen van *Judéa* weêrgalmden van het statig gezang, uit de geheele volheid van dankbare harten aangeheven: *Looft den Heer, want Hij is goed; zijne goedertierenheid duurt in eeuwigheid* (**).

De godsvrucht sterkt den mensch, om kloeke daden te doen. Daarteboven vuurden in deze oorlogen de heilige en dierbare belangen, voor welke men streed, en de felle haat tegen den vijand nog te meer den *onverschrokken moed en heldhaftigheid* aan. Die heldenmoed bezielde

(*) HEEREN, *Handb. der Gesch. der oude Staten*, bl. 346.

(†) HEEREN, t. a. p. bl. 266.

(‡) I *Makk.* III: 17 volgg. en op vele andere plaatsen van dit Boek.

(§) I *Makk.* III: 42—53. (**) I *Makk.* IV: 24.

Digitized by Google

zelfs de harten der vrouwen, en deed den ouderdom zijnen beschroomden en vreesachtigen aard vergeten. Ik zal niet spreken van de driehonderd heldinnen dezer stad, met KENAU HASSELAAR aan het hoofd, *die moedige mannin, die niet schroomde met spies, bus en rappier den vijand te keer te gaan* (*). Eenige dichtregelen van eenen beroemden *Vrieschen* Dichter, die, in zijne krachtige verzen, zoo juist den geest des volks heeft uitgedrukt, mogen ons eene andere proeve geven, hoedanig die geest hier toenmaals was. Eene moeder uit dat meest onbedwingbare gewest dezes lands, het vaderland van *Groote* PIER, gaf, met *Spartaanschen* geest, goed en kroost aan het vaderland en de vrijheid prijs. Van hare zonen, twee der heldhaftigste *Watergeuzen*, sprekende, zegt de Dichter:

„ Die stuursche weezens zijn twee Friesen:
Een schip is onder hun gebied;
Sij kunnen niets als dat verliesen,
En hebben ander erfgoed niet:
De Moeder ging daarvoor verpanden
Haar huis, haar haav', en hare landen;
Geen Ampt voor Soonen was 't begeer;
Gaat, zeide sij, met norsche woorden,
Verjaagd die Wet en Godsdienst stoorden,
En keert hier, Vrij! of, Nimmermeer!" (†)

En dat de jaren wel het ligchaam van kracht konden berooven, maar niet den geest van lust en moed, om den strijd mede te voeren, dat stelt dezelfde Dichter ons voor, als hij aldus bezingt den togt der *Watergeuzen* uit *Vlissingen* tegen de *Spaansche* vloot, onder BLOIS VAN TRESLONG:

„ Aan boord, schreeuwt ieder uitgelaten,
„ Gij ziet, o Geusen, Walchrens nood!

(*) HOOFT, *Ned. Hist.* D. I. bl. 297.

(†) O. Z. VAN HAREN, *de Geusen*, derde Zang, editie bij WESTERMAN, IV. bl. 76. Die twee zonen waren FOKKE ABELZ en JAN ABELZ van *Dokkum*, ald. bl. 52.

Digitized by Google

„ Aan boord met ons om 't Land te dienen;
„ Komt Vrijheid thans of nooit verdienen,
„ En blijv' aan land, die vreest de dood!"

„ Daar bleev geen een! maar d' oudſte Mannen,
Door Blois bezwaarlijk t' overreên,
Zien zig als in de ſtad gebannen,
Hun harten gaan met d' and'ren heen!
De vloot is klaar: en die ſe leiden
Zijn kort van huisraads toebereiden,
Want Armoé rust zig vaardig uit.
Niet ongewend om pik te ſlijten,
Eischt hunne voet geen vloer-tapijten,
Geen Weeld' ontciert de Scheeps-cajuit!

— — —

„ Ga wakk're jeugd, gaat jonge lieden!
Spreekt d' oude Hedding (die de kracht
Aan goeden wille voelt ontvlieden,
Wiens levensloop is haast volbracht).
Ik heb, misſchien, maar weinig uuren
Nog t' ademen in deeſe muuren,
Maar Hedding's wenſchen zijn voldaan,
Als hij voor ſijne dood mag weeten,
Dat niemand uwer, plichtvergeeten,
Om 't leeven is van post gegaan!

„ En zo voor gij zult wederkomen,
Mijn kwijnend leeven einde vind,
Zo ſmart en tijd mij zijn benomen,
En d' eeuwigheid voor mij begint;
O Geus! O Vliſſingen! O Zeeuwen!
Mag mijne naam, in laater' Eeuwen,
Op 't effen graf, door uwe hand,
Voor alles wat ik leed, voordeeſen,
Met deeſe woorden zijn te leeſen:
Hij leefd' en leed voor 't Vaderland!" (*)

(*) Zeventiende Zang, ed. bij WESTERMAN, D. V. bl. 42—45. De oude HEDDING wordt op de lijst der innemers van *den Briel Oom* HEDDING genoemd. Hij was van *Zwol*. VAN HAREN's *Werken*, D. IV. bl. 52. HOOFT, *N. H.* D. I. bl. 230.

Digitized by Google

Waren zoodanig de vrouwen en grijsaards, hoe moeten dan niet de mannen en jongelingen geweest zijn! Trouwens wie kent ze niet, die, door hunne heldendaden te land en ter zee, den roem van den *Nederlandſchen* naam wijd door de wereld hebben verbreid? Zal ik ſpreken van Prins WILLEM en zijne Broeders en zijne Zonen? van de onverſaagde *Watergeuzen*? van HERMAN DE RUYTER en REINIER KLAASSENS? van zoo vele ſteden, als dapperlijk den vijand hebben wederſtaan, en hare manhafte bezetting en burgerij, en hare kloekmoedige Burgervaderen? Maar neen, het is niet mogelijk daarvan op te noemen, wat ook maar eenigzins beantwoordt aan hetgeen een iegelijk uwer voor de verbeelding ſtaat, bij het herdenken van die dagen van den roem onzer vaderen.

Waar levert de Geſchiedenis de wedergâ op van zulk een' heldenmoed en de ontwikkeling van zoo veel krachts, onder een klein en verdrukt volk? Zoo ergens, dan bij de *Joden*, in het tijdperk, dat wij ons thans herinneren. Ik zal niet ſpreken van die martelaresſe, die hare zeven zonen tot het moedig lijden van den dood zoude geſterkt hebben, naar het verhaal van het Tweede Boek der *Makkabeën* (*), omdat dit verhaal niet geheel boven verdenking is, van althans toevoegſelen van vergrooting en verſiering te hebben ontvangen. Maar verplaatst u in uwe gedachten bij het ſterfbed van den grijzen priester MATTATHIAS, van zijne vijf zonen omringd. *Ware bij hem ambt voor zonen het begeer geweest*, de Inquiſiteurs van ANTIOCHUS, gelijk die van FILIPS, evenzeer met omkooping als met ſtrafbedreiging in de weer, beloofden rijkdom en verheffing door koninklijke gunst, als hij ſlechts voor de Afgoden zijne knieën boog (†). Maar, het goud verſmadende, greep hij het ſtaal, en hief het eerst zijnen ouden arm op tegen hen, *die wet en Godsdienst ſtoorden*. En nu, gevoelende dat de ure zijner ontbinding nadert, verzamelt hij zijne zonen rondom zich, om hun de laatſte begeerte van zijn hart te zeggen.

(*) Hoofdſt. VII. (†) I. *Makk.* II: 17 volgg.

Digitized by Google

En deze is? Dat zij om niets ter wereld voor den geloofsdwang bukken, maar allen voor de Godsdienst ſtrijden, zoolang er adem in hen is, en daarvoor gewillig het leven opofferen. Daarop geeft hij hun den vaderlijken zegen, en ſterft in de hope, dat zijne zonen voleindigen zullen, wat hij begonnen heeft (*). Niemand dier zonen, die niet aan des vaders vertrouwen heeft beantwoord. JUDAS *de Makkabeër* vooral, wien de vader zelf den prijs der uitſtekendſte dapperheid toekende, door hem tot aanvoerder in den heiligen ſtrijd te benoemen, maakte zich die onderſcheiding volkomen waardig. *Hij was den Leeuw gelijk in zijne daden, den jongen leeuw, die brult, als hij den buit ziet* (†). Vrees kende hij niet, hoe veelvoudig ook het aantal der vijanden de magt overtrof, die hij daartegen kon aanvoeren. Snelheid van beweging, ongehoorde ſtoutheid van ondernemingen, verraſſende en onwederſtaanbare aanvallen, wanneer de vijand meende, dat hij zich gelukkig moest rekenen, als hij zich *verdedigen* kon, kenmerkten zijne krijgsverrigtingen, en maakten hem weldra ten ſchrik van alles, wat in *Judéa* de partij der *Syriërs* gekozen had (‡). Het eene leger na het andere, hoe ook talrijker en talrijker aangevuld, wordt afgeſlagen en verjaagd. De omringende volken, die reeds dreigend tegen *Israël* opſtaan, worden niet afgewacht, maar in hun eigen land door den *Makkabeër* opgezocht, beſtookt en fel getuchtigd (§). Ik kan de groote en ſchitterende wapenfeiten, in zes jaren tijds door dezen held uitgevoerd, niet vermelden; maar de laatſte, en die hem het leven kostte, is ook alleen genoeg, om ons te doen zien, wie hij was. Met ſlechts drieduizend man (**) door den vijand verrast, werd hij zoodanig in het naauw gebragt, dat hem geene andere keuze overbleef, dan of te vlugten, of een' ſchier

(*) I *Makk.* II: 49 volgg. JOSEPUS, *Joodſche Oudh.* XII. 8, 9. (†) I *Makk.* III: 4.

(‡) Zie onder anderen vooral I *Makk.* IV. (§) I *Makk.* V.

(**) Volgens I *Makk.* IX: 5. JOSEPUS zegt van maar 1000. *Joodſche Oudh.* B. XIII. Hoofdſt. 18.

Digitized by Google

hopeloozen ſtrijd tegen tweeëntwintigduizend *Syriërs* te wagen. Het eerſte wordt door velen aangeraden; velen verlaten reeds de banieren. Maar de held verliest den moed niet, ſchoon hij het getal zijner ſtrijderen ziet minderen. „ *Het zij verre van ons*, roept hij uit, *ſchandelijk te vlugten. Is onze tijd gekomen, zoo laat ons moedig voor de broederen ſterven, en onze eere onbevlekt in het graf medenemen!*" Het gelukt hem, met die taal achthonderd der onverſchrokkenſten ſtaande te houden. En nu zien de bergen van *Judéa* hetzelfde ſchouwſpel, dat die van *Theſſalië*, aan de *Thermopylen*, tot ſpijt en verbazing van den woedenden XERXES, gezien hebben. De *Joden* hadden in JUDAS hunnen LEONIDAS. Van den morgen tot den avond ſtreed hij met die kleene bende tegen zoo geweldig eene overmagt, tot dat hij eindelijk, door pijlen overdekt, den roemrijkſten heldendood ſtierf (*). Alle zijne broeders verdienen ten volle hunne plaats nevens hem in de rij der helden. Een hunner had zich reeds vroeger voor de heilige zaak opgeofferd (†). De anderen ſtonden aan zijne zijde in den hagchelijken ſtrijd, waarin hij viel. Allen trotſeerden onverſchrokken de gevaren des doods, en ontſtaken den moed in de borst dergenen, die onder hunne leiding den oorlog voerden.

De dapperheid van beide de volken was geene overſpanning van korten duur; maar zoo traag beide geweest waren, om eerst na duldelooze terging de wapenen aan te grijpen, zoo vast waren die wapenen, eenmaal aangegrepen zijnde, ook in hunne vuist geklemd; en *volharding*, onwankelbare volharding, was beider leuze. Wat zou ik dit aanwijzen van eenen ſtrijd, die hier tachtig jaren werd volgehouden? In *Judéa* was het, ja, eerder beſlist. Maar vijſentwintig jaren tegen *Syrië* te vechten, dat mogt toch ook volharding heeten! Wel werd men, zoo hier als daar, door de wisſelende kans des oorlogs, in zijne ſtandvas-

(*) I *Makk.* IX: 1—22.

(†) Namelijk ELEAZAR. I *Makk.* VI: 43—46.

Digitized by Google

tigheid zwaar beproefd; wel dreigden ſoms ſchier onoverkomelijke rampen en gevaren den moed geheel ter neder te ſlaan; gelijk, om uit vele ſlechts ééne proeve te noemen, bij zoo geducht een' ſchok, als *hier* ondervonden werd door den dood van WILLEM I, *daar* door den val van JUDAS *den Makkabeër. Vreeſelijk klonk de mare van dit ongeval door deze gewesten* (*); die ramp deed *Israël* jammerlijk weeklagen (†), en *het ſcheen wederzijds gedaan met alle hoop op het weren der tirannij.* Doch ook na zoo zwaar een' ſlag wordt de moed hervat. WILLEM liet Zonen, JUDAS Broeders na, die het benarde vaderland konden en durfden te hulp komen. Ieder land had wakkere en wijze mannen, die hunne pogingen ondersteunden; en ieder land ondervond de beſcherming en den bijſtand van den Almagtigen, die deze pogingen met de gelukkigſte uitkomst bekroonde.

IV. Ja, in de gelukkigſte *uitkomst*, meer dan men zich bij den aanvang van den ſtrijd had kunnen voorſtellen, komen eindelijk de *Nederlandſche* en *Joodſche* oorlogen met elkander overeen.

Zoo min de *Nederlanders* in het eerst er aan dachten, om zich aan het gebied van Koning FILIPS te onttrekken, even zoo weinig dachten ook de *Joden* aan een onafhankelijk volksbeſtaan. Maar beide de dwingelanden houden, tot hunne eigene ſchade, en als blind voor hun belang, met hunnen dwang zoodanig vol, dat men het juk afwerpen *moet*. De krachten der verdrukten namen toe door den ſtrijd; de magt der verdrukkers werd integendeel verminderd. Reeds bij het leven van FILIPS II had dit ten aanzien van *Spanje* plaats; maar onder het zwakke rijksbeſtuur van zijnen opvolger, FILIPS III, nam de ſterkte des volks bij aanhoudendheid af, en daalde tot den laagſten trap, toen de bijgeloovigheid en kwalijk gewijzigde Godsdienſtijver van dien Vorst zijn eigen land ontvolkten (‡). Van *Syrië* is dit nog veel meer het geval.

(*) S. STIJL, *Opkomst en Bloei der Vereenigde Nederlanden*, derde druk, bl. 191. (†) I *Makk.* IX: 20, 21.

(‡) ROBERTSON, *Geſch. van Amerika*, D. IV. bl. 235.

Digitized by Google

Want, nadat ANTIOCHUS EPIFANES in het begin van den oorlog, regt tijdig voor de *Joden*, was geſtorven, werd dit rijk de prooi van inwendige verdeeldheden en beroeringen, door den ſtrijd van hen, die elkander den troon betwisten (*); zoodat de *Joden*, na het afſlaan der eerſte aanvallen, hierin eene gelukkige afleiding van gevaren vonden. En gelijk de trotſche *Spanjaard* in het einde niet den vrede te geven had, maar veeleer dien moest vragen, en dien niet verwerven kon, dan met de erkentenis van deze gewesten voor vrije en onafhankelijke landen; zoo had de *Syriſche* Koning, DEMETRIUS NIKATOR, zelf de hulp der *Joden* noodig, om zich op zijnen troon, van welken hij verjaagd was, te herſtellen. Hij moest zich gelukkig rekenen, dat hij zich in het gebied over het reeds zoo zeer verkleinde *Syrië* konde ſtaande houden, en hij verklaarde dus gaarne de *Joden* voor een vrij volk, onder het beſtuur van SIMON, den eenigen overgeblevenen der *Makkabeſche* Broeders, als hunnen Vorst, onafhankelijk van de *Syriſche* kroon (†). — *Hier* verheft zich nu het vrijgeſtreden volk tot een' aanzienlijken en magtigen Staat in *Europa; daar* breidt JOHANNES HYRCANUS, zoon en opvolger van SIMON, de magt en de grenzen van het Rijk zoo verre uit, dat het alleen in de dagen van DAVID en SALOMO uitgeſtrekter en magtiger was (‡).

Zigtbaar openbaarde zich beiderzijds de bewarende en helpende hand van God tot zoo gelukkig een einde. Zoo vele treffende blijken de geſchiedenis onzer vaderen daarvan oplevert (§), zoo allerduidelijkst blijkt ons dit, ook bij de worſteling der *Joden*, in menigte van ongedachte wendingen der zaken, en onberekenbare uitreddingen uit

(*) Zie, behalve het breedvoerig verhaal bij PRIDEAUX, t. a. p. bl. 983 volgg. HERREN, *Handb.* bl. 268—273.

(†) I *Makk.* XIII: 34—42.

(‡) VAN DER PALM, *Bijbel v. d. Jeugd*, XVIIde St. bl. 173.

(§) S. B. TENCATE, *Oud-Ned. gered*, bl. 34—40, 116, 117.

Digitized by Google

gevaren: zoo daar, als hier, allergevaarlijkſte vijanden der vrijheid op het opmerkelijkst en regt tijdig door den dood weggerukt (*); hier *Leiden* ontzet door de kennelijkſte begunſtiging van wind en weder, daar *Jeruzalem*, na altijd vruchtelooze pogingen, eindelijk van de *Syrifchē* bezetting op het kasteel bevrijd, doordien *veelheid van gevallen ſneeuw*, zoo ongewoon in *Palestina*, den vijand verhinderde haar te hulp te komen (†). Doch ik kan niet verder in bijzonderheden treden. Wanneer wij ook maar het geheele beloop der zaken beſchouwen, bij zoo geringe beginſelen, met zoo weinige vastheid van algemeene en geregelde zamenwerking tot een welberaamd plan; dan, wij mogen de woorden van onzen SCHELTEMA evenzeer op de onderneming van beide volken toepaſſen, „ dan „ wordt de gezegende uitkomst ons een wonder, en zonder „ de erkentenis van de leiding van God blijft ons alles „ een raadſel. Deze alleen kon dit geringe tot grootheid, „ dit wilde en woeste tot orde brengen (‡)." — Menſchelijke verkeerdheid heeft wel veel van hetgeen, met zoo veel moed en inſpanning van krachten, onder kennelijke hulp van boven, verkregen was, weêr bedorven, en dat heerlijk gebouw van uitwendigen bloei van den Staat, hier later, daar vroeger, weêr ter nedergeworpen; tot groote einden is nogtans de overwinning der *Nederlanders* en der *Joden* beide door God geleid, met opzigt tot het Rijk, dat zich niet binnen de grenzen van een land bepaalt, en voor de allerhoogſte belangen van ons geſlacht, in heilrijke gevolgen, die geen menſchelijke magt immer verijdelen kan.

(*) Denkt, ten aanzien der *Joden*, niet alleen aan den onverwachten dood van ANTIOCHUS, maar ook daarna van den boozen ALKIMUS, een Hoogepriester niet min gevaarlijk voor de *Joden*, dan de magtige Vorst. I *Makk.* IX: 55.

(†) I *Makk.* XIII: 22 en 50, 51.

(‡) J. SCHELTEMA, *Vergelijking der afſchudding van het Spaanſche juk in* 1572 *met die van de Franſche overheerſching in* 1813; in zijn *Geſch. en Letterk. Mengelwerk*, IIde St. bl. 16.

Digitized by Google

Ik meen genoeg gezegd te hebben, G. H.! om, ten aanzien der aangeduide punten, de hoogst opmerkelijke overeenkomst tusſchen de *Nederlandſche* en *Joodſche* vrijheidsoorlogen in het licht te ſtellen. Deze beſchouwing, op zichzelve, naar ik vertrouwe, onaangenaam noch onbelangrijk, is te gewigtiger in dezen tijd, omdat zij ons ſterkt in rustig vertrouwen, in den zorgelijken toeſtand, waarin ons vaderland thans wederom verkeert. Zij levert ons toch een dubbel bewijs op, wat een volk vermag, dat, met heldenmoed bezield en door godsvrucht geſterkt, zijne heiligſte en dierbaarſte belangen verdedigt. Wat mogen wij dan ook nu niet hopen, bij gelijke regtvaardigheid onzer zaak, bij gelijken moed en godsvrucht, en bij een groot en geheel onberekenbaar verſchil ten onzen voordeele! De *Joden* en onze Vaderen waren *tegen des lands beſtuur aangekant*, en moesten dat wezen: wij zijn *op het naauwst vereenigd met onzen Koning*; met eenen Koning, op wien allen het oog gevestigd houden, niet enkel om zijne koninklijke waardigheid, maar ook als aller voorbeeld van wijsheid en godsvrucht, van moed en volharding. Trouwens, reeds hebben onze dagen verblijdende proeven daarvan opgeleverd. Reeds heeft onze Natie, met Gods hulp, uit de ramp doen voortkomen dat onſchatbaar heil, hetwelk beſtaat in het bewustzijn van eigene waarde en kracht, en in het blij gevoel voor een ieder, die daarvoor vatbaar is, van te wonen in het midden van medeburgers, aan welke hij door de banden van dankbaarheid en hoogachting is verknocht. Reeds heeft die Natie den vreemdeling gedwongen, den *Nederlandſchen* naam met eerbied; den vijand, dien met ontzag uit te ſpreken. Schoon dan het uitzigt nog donker zij, ſchoon nog menige beproeving en teleurſtelling ons deel wezen kan; met het oog op de Geſchiedenis, en met het hart tot God gerigt — neen! dan geven wij de hoop niet op, dat eenmaal het verblijdend licht uit die duisternis zal opgaan.

OPDELVINGEN TE POMPEJI.

Ieder, die *Pompeji* heeft bezocht, kent het huis van

Digitized by Google

Faunus; het is eene der grootſte en prachtigſte woningen van de opgegravene ſtad. Men heeft er herhaalde malen voor de wetenſchappen belangrijke ontdekkingen gedaan. *Moſaïk*, of ingelegd werk, brons, gouden verſierſelen, gegraveerde en edele geſteenten zijn vóór en na uit de verlatene vertrekken van dit gebouw overgebragt in de zalen van het *Muſeum Bourbon*. Nieuwe ſchatten werden onlangs ontdekt en naar *Napels* vervoerd, beſtaande in vier ſtukken *moſaïk* van natuurlijke kleur, welke, in naauwkeurigheid, fraaiheid en belangrijkheid van voorwerpen, alles, wat wij van dezen aard uit de oudheid bezitten, verre ſchijnen te overtreffen.

Drie derzelven, geplaatst bij den ingang van eene der kamers aan den tuin, hebben driëentwintig Napelſche palmen lengte en twee en een half hoogte. Daarop ziet men den loop des *Nijls* afgebeeld, benevens eene vlugt watervogels; voorts allerlei daar groeijende planten, onder anderen den *papyrus*, en onderſcheidene amphibiën, zoo als den krokodil, den kikvorsch, de ſlang en het gedrogtelijk rivierpaard, welks gapende muil uit het water uitſteekt.

Deze ontdekking, de opmerkzaamheid der Oudheidkundigen allezins waardig, is niet minder belangrijk voor den ſchilder en natuurkundige. De laatſte vooral kan er de oplosſing vinden van verſcheidene wetenſchappelijke vraagſtukken, welke door de wijsheid der Ouden waren voorgeſteld geworden onder beelden, waarvan wij de geheimzinnige beduidenis nog niet weten.

De voormalige eigenaar van dit huis ſchijnt bijzonder ſmaak voor dieren gehad te hebben; want het vroeger aldaar gevonden en reeds bekend *moſaïk*-werk verbeeldt meerendeels visſchen, ganzen, duiven, en ook katten. Alle deze verſchillende afbeeldingen van dieren maken eene afzonderlijke verzameling van oudheden uit in het Koninklijk Muſeum te *Napels*.

Het vierde, laatst opgegraven ſtuk *moſaïk* is negen en eene halve palm hoog en negentien lang. Hetzelve heeft eene fraai verſierde lijst, en behoeft noch in ſchoon-

Digitized by Google

heid, noch in rijkdom voor de drie anderen onder te doen, alhoewel de afgebeelde voorwerpen grootelijks verſchillen.

Op eenen effenen, witten grond is een veldſlag afgebeeld. De perſonen hebben omtrent eene hoogte van vier en eene halve palm. Een ruiter, in prachtige Griekſche wapenrusting, wordt als ſtrijdende voorgeſteld. Zijn helm ligt voor de voeten van zijn paard, zoodat men zijn jeugdig hoofd ontbloot ziet en zijn krijgshaftig gelaat aanſchouwt. Zijn nog opgeheven arm heeft juist met eene werpſpies een vijandig krijger getroffen, die met onbeſchrijfelijk gevoel van ſmart nederzijgt op zijn paard, dat reeds was getroffen en in zijn bloed drijft. De kleedij, de wapenen, alle de verſierſelen van dit tweede beeld ſchijnen eenen *Perziaan* aan te duiden. De perſonen, die dezen krijgsman omringen en hem gelijken in hoofd- en kleedertooi, betreuren in hem een opperhoofd en hebben op hun gelaat de uitdrukking van diepe droefheid. De gelaatstrekken van allen verſchillen nogtans, naar mate van ieders bijzonder karakter, waardoor eene groote verſcheidenheid in de voorſtelling komt. Wapenen, paarden, doode en ſtervende krijgslieden liggen allerwegen; en onder de banieren der vlugtende vijanden bemerkt men eene roode, op welke een haan afgebeeld is, waarvan de tijd ſlechts den kop en den kam geſpaard heeft; het overige ziet men niet meer.

Aan de zijde van den overwinnaar is het ſtuk minder goed bewaard gebleven. De overwinnaar zelf, een gedeelte van zijn paard, en eenigen der krijgslieden, die hem volgen, zijn meer of min door den tand des tijds beſchadigd geworden. Men kan bovendien bemerken, dat het geheel reeds eenige herſtelling door de handen der kunſtenaars van *Pompeji* ondergaan had.

De Oudheidkundigen te *Napels* meenen hier eene afbeelding van den veldſlag bij de rivier *Granicus*, volgens de beſchrijving van ARRIANUS, te zien; zij wilden zelfs eene treffende gelijkheid tusſchen ALEXANDER van *Macedonië* en het gelaat van den overwinnaar

Digitized by Google

te paard vinden. Omtrent de schoonheid van het stuk is er slechts één stem; ieder beschouwt het met groote bewondering.

NOG IETS OVER DE MEIBOOMEN.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

De schrijver van het *Iets over de Meiboomen*, geplaatst in uw Tijdschrift voor 1832. No. IV. bl. 182, (wiens billijke afkeer van de oproerige Vrijheidsboomen, met deze vaderlandsche overblijfsels in geen verband staande, er duidelijk in doorstraalt) schijnt onbewust te zijn, hoe lang de gewoonte van het planten der Meiboomen in 's Gravenhage heeft aangehouden. Tot aanvulling hiervan kan ik mededeelen, dat zulks tot Mei 1794 heeft plaats gehad, wanneer dit voor de laatste maal is geschied; toen ik — als kind — er ooggetuige van ben geweest. Het getal der Meiboomen, welke voor het toenmalig Stadhouderlijk kwartier, op het Buitenhof, aan de overzijde van de gracht, over welke de zoogenaamde Stadhoudersbrug ligt, geplant werden, bedroeg dat der Vorstelijke personen, en de blazoenen, aan dezelve gehecht, hadden dan ook toespeling op dezen; terwijl voor de huizen van hooge Ambtenaren enz. staken met palmlof aan den top, *schrobbers* gezegd, geplant werden; 't geen onder andere, vóór meer dan tachtig jaren, voor het nog door mij bewoond wordende huis, tijdens mijne voorouders, heeft plaats gehad. Het is dus alleen het noodlottige jaar 1795, dat ook deze gewoonte heeft doen verdwijnen, gelijk zoo vele andere, die ons de gelukkige tijden van ons Vaderland herinnerden; maar die, in onze dagen, door velen, wier nieuw eigenbelang het vordert het oude te doen vergeten, voor Aristocratische grillen uitgekreten worden.

DE BARON VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT.

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 366.)

Het Reizen.

In geen land heeft het reizen minder bezwaar, dan in *Rus-*

Digitized by Google

land. Met een vijfde van het geld, dat de postwagens in *Duitschland*, *Engeland* of *Frankrijk* vorderen, reist men daar, en wel in veel korteren tijd. De *Russische* paarden kunnen slechts staan of draven; een matige tred is bij dezelven eene onbekende zaak. Zelfs wanneer de *Rus* langs eene vrij steile helling in een dal nederrijdt, laat hij de paarden snel loopen, opdat de wagen, beneden gekomen zijnde, met die vaart weder opwaarts kome, ten einde de tegenover liggende hoogte; zoo de paarden het uithouden kunnen, op gelijke wijze te bereiken. Desniettegenstaande hoort men zelden van eenig ongeluk. Ook in de meest bezochte straten der hoofdstad rijdt men meestal zeer snel, en wijkt voor de tegenkomende wagens niet meer, dan volstrekt noodig is. De vaardigheid, die den *Rus* van natuur eigen is, en zekere tegenwoordigheid van geest in gevaar redden hem gelukkig door alle moeite en hindernissen.

Die in *Rusland* het verblijf in de herbergen voor een wezenlijk bestanddeel van het genoegen op reis houden wilde, zou zich bedrogen vinden. Diep landwaarts in zijn geene herbergen, en ieder moet zich, zoo goed hij kan, zelf verzorgen. Men doet in de grootere steden, door welke de weg leidt, zoo veel voorraad van levensmiddelen, thee, suiker, rook- of pekelvleesch enz. op, als tot aan de naaste stad noodig is. Men laat dan, wanneer honger of dorst zich openbaren, deze dingen in de *herberg*, dat wil zeggen, in eene boerenwoning, of in eenig ander huis van een dorp, gereedmaken, of maakt ze zelf gereed. Ieder landman geeft gewillig zijnen haard, en het vuur nog daarenboven; en een klein geschenk daarvoor bezorgt u den hartelijksten dank. Ook kan men gewoonlijk in elk dorp vleesch, hoenders en eijeren voor zeer geringen prijs bekomen. Des zomers heeft men zelfs het gebruik van de woningen der boeren niet noodig. Men maakt dan ergens op eene weide aan den weg vuur, en in een half uur is het maal bereid, daar ieder het keukengereedschap met zich voert. Dit *nomaden*-leven der reizenden heeft in *Rusland* zijne eigene, groote bekoorlijkheid, en wezenlijke voordeelen boven ons verblijf in herbergen. Langzaam, als de murmeldieren, bewegen wij ons van de eene herberg naar de andere, moeten elken dag ten minste drie malen pleisteren, en ons dikwijls met slecht toebereide spijzen vergenoegen, den nacht wel eens slapeloos doorbrengen in onzuivere bedden, of ons door zekere dier-

Digitized by Google

jes laten kwellen (*), en dan nog den volgenden morgen duur betalen. De *Rus* integendeel weet niets van alle deze onaangenaamheden. Als natuurmensch hangt hij alleen van zichzelven af, eet en drinkt, wanneer en wat hij wil, en bovendien bereikt hij het eigenlijk doel, het vooruitkomen, beter, dan wij met al ons geld en met alle afzetterijen vermogen te doen. Hij reist dag en nacht, en bekommert zich niet om de baatzucht van den herbergier, noch om de inhaligheid van postmeester of voerlieden. Met dezelfde kosten, op welke ons in *Duitschland* eene enkele pleisterplaats te ſtaan komt, legt hij drie *Ruſſiſche* postrouten af, ieder van welke twee- of driemaal grooter is, en komt wel vijf of zes maal zoo verre als wij. Valt de avond, zoo legt hij zich in zijne *kibitke* te ſlapen, terwijl de knecht voor het verwisſelen der paarden zorgt op de daartoe beſtemde plaatſen. Wanneer hij des morgens ontwaakt, en naar den naam van het laatſte dorp vraagt, dat hij doorgekomen is, ziet hij op zijne kaart, dat hij ſlapende achttien of twintig *Duitſche* mijlen afgelegd heeft. Voor het eene of andere dorp laat hij ſtilhouden en op de naaste weide in een kwartier uurs zijn ontbijt gereedmaken, dat met blijmoedigheid, onder het gezang der vogelen, die de tafelmuzijk bezorgen, genoten wordt. Dan gaat het weder met grooten ſpoed verder, om, na verloop van vijf of zes uren, op eenen afſtand van twaalf tot veertien mijlen, het middagmaal op gelijke wijze te nemen. Ook de winter, wanneer die aangenaamheden wegvallen, en men, zoo niet om den ſlaap, althans om de ſpijze, genoodzaakt is, ergens onder dak te gaan, heeft weder zijne eigene voordeelen, en is, naar mijne gedachten, tot grootere reizen zelfs boven den zomer te verkiezen. Des zomers heeft men veel verdriet van ſlechte wegen, die, geheel aan de natuur overgelaten, na ſterke plasregens, gelijk ook bij nat weder in de lente en in den laten herfst, bijna onbruikbaar zijn. De zoogenaamde knuppelwegen, die uit vlak nevens elkander gelegde boomen of dikke takken, met aarde een weinig overdekt, beſtaan, en dikwijls in moerasſige ſtreken

(*) Men vergete niet, dat het de *Duitſcher* is, die hier ſpreekt van zijne *Wirthshäuſer* en *Gasthofen*. Hier te lande toch zijn alle logementen rein en is geen kastelein een beurzenſnijder!..... *Vert.*

Digitized by Google

vele mijlen ver loopen (*), zijn zeer vermoeijend voor den reiziger, bijzonder zoo hij geen' wagen op riemen of veren heeft. Niet minder lastig is het door de ſnel loopende paarden ſteeds opgeworpen ſtof, dat in dikke wolken dikwijls dagen achter elkander het rijtuig omgeeft en de voornaame oorzaak der oogpijnen is, waardoor de reizigers zoo menigmaal gekweld worden.

In de digte bosſchen, door welke men dikwerf drie en meer dagen dagen lang rijdt, zijn de menigvuldige wilde bijen des zomers eene wezenlijke landplaag. In den geopenden wagen dringen zij in grooten getale, en moeten door boomtakken met loof, waarmede men gedurig ſlaat, verdreven worden; doch telkens komen er weder anderen, en men heeft geene rust. In moerasſige oorden zijn zoo vele inſekten, dat ze, wanneer men ſlechts eenige ſchreden van den gebaanden weg zich verwijdert, bij millioenen opvliegen, en hem, die het waagt zich in hun midden te begeven en hen te ſtoren, weldra geheel bedekken. Aan de oevers van de *Wolga*, b. v. tusſchen *Tſchebokſar* en *Kusmodemiansk*, zijn na de overſtrooming, waaraan deze rivier regelmatig, even als de *Nijl*, onderworpen is, den ganſchen zomer door zeer veel muggen, die veel grooter, en wier ſteken veel ſmarteljker zijn, dan die der onzen. De bewoners van die ſtreken hebben handen en aangezigt vol groote builen. Deze en andere ongemakken vinden des winters geene plaats. Dan heeft men wel weder met de koude te doen; maar de *Rus* weet er zich op zijne reizen zoo wèl tegen te beſchermen, dat hij dezelve naauwelijks voor een ongemak zal houden. Bovendien is de weg in dit jaargetijde zoo goed, dat geen ſtraatweg in eenig land beter zijn kan. Alle oneffenheden zijn onder de hooge ſneeuw verdwenen, en over de vaste en ſpiegelgladde oppervlakte glijdt de ſlede met verbazende ſnelheid voort, zonder hindernis of oponthoud; terwijl de reiziger, in dit zijn warm, met pelswerk en matraſſen voorzien, door matten van bast welgedekt rijtuig, een vriendelijk geſprek houdt met zijne medgezellen, of met de getrouwe tabakspijp zich vermaakt, of aan den verkwikkenden ſlaap zich overgeeft; en dan ziet hij zich bij zijn ontwaken tien of zelfs meer *Duitſche* mijlen verder gevoerd.

(*) Zoodanige weg, of houten pad, werd hier te lande, vóór eenige jaren, in de *Velter* veenen gevonden, en gaf aanleiding tot veelerlei gisſingen. *Vert.*

Digitized by Google

' Wil echter de buitenlander des winters in *Rusland* reizen, zoo moet hij zich eerst van inboorlingen laten onderrigten, wat hij te doen en te laten hebbe, om ook dat gemak te vinden. Menigeen, die zichzelven voor wijs genoeg houdt en zijne oude gewoonten mede in het nieuwe land overbrengen wil, kan alleen door schade wijs worden, en het leergeld komt hem soms duur genoeg te staan. Men zal b. v. wèl doen, de gewone koets, of wagen met glazen, terstond aan de grenzen, tegen eene goede *Russische kibitke* op veren te verwisselen, dewijl men zich anders niet tegen de koude zou kunnen beveiligen. In den laten herfst moet men de reis niet aanvangen, maar liever eene of twee maanden wachten, om niet met slechte wegen te kampen te hebben. In *Rusland* moet men niet veel goederen bij zich houden, maar alleen het volstrekt noodige medenemen, en al het overige langs den weg der kooplieden, dat is door boeren, zich laten navoeren. Men geeft te dien einde aan eenen koopman op de grenzen koffers of kisten over, die dan door dezen ter bestemde plaatse bezorgd worden. De vracht daarvoor is gering, en de overbrenging veilig. Maar wil men alles bij zich houden, zoo mag men wel rekenen, tweemaal zoo veel kosten en tienmaal zoo veel verdriet te zullen hebben. Tot deze fout vervallen onder anderen ook die landverhuizers, welke uit *Zwaben* en andere streken van *Duitschland* naar *Rusland* trekken. Zij hebben hunne *Duitsche* ladderwagens tot boven hoog bepakt met al hun huisraad, spinnewielen en oude hoenderhokken zelfs niet te vergeten; en het gevolg daarvan is, dat zij, lang vóór zij ter plaatse hunner bestemming komen, onder den last, welken zij zichzelven opgelegd hebben, afgemat, als hunne lastdieren, moedeloos nederzinken, hun weinigje geld verteren, en soms van verdriet sterven, eer zij nóg het nieuwe land der belofte gezien hebben.

In *Rusland* ziet men nooit die ongemeen groote vrachtwagens, waarmede onze *Duitsche* voerlieden zoo langzaam voorttrekken. Wanneer een *Russisch* koopman zijne waren verzendt, en er honderd paardenvrachten zijn, gebruikt hij ook honderd paarden, maar ieder paard heeft zijn' eigen wagen, ieder vervoert zijn eigen vat of kist; en deze kleine wagens, elk met één, zelden met twee paarden bespannen, trekken allen achter elkander in ééne lijn voort, slechts door twee menschen geleid, waarvan de eene voor, en de an-

Digitized by Google

dere achter den trein, een wakend oog op het geheel houdt.

Niet minder prijzenswaardig ſchijnt mij het maakſel van den *Ruſſiſchen* wagen toe, wat veiligheid aangaat. De eigenlijke kast ligt veel lager, dan bij ons, en de wielen zijn doorgaans veel wijder van elkander, dan de onzen. Het gevolg hiervan is, dat zoodanige wagen niet ligt omſlaat. Dit gebeurt dan ook ſlechts zeer zelden in *Rusland*.

De gemakkelijkheid en geringe kosten van het reizen in *Rusland* veroorzaken, dat men daar zelfs onder geringere ſtanden meermalen lieden aantreft, die meer van vreemde landen en zeden gezien hebben, dan menigeen, welke onder ons voor een bereisd perſoon wordt gehouden. Ik had in *Perm* eenen *dwornik* (huisknecht) reeds over het jaar, zonder te weten, dat de oude, goede en ſtille man, welken ik voor een' geboren *Permiër* hield, die nooit over de grenzen van zijn gewest was gekomen, welligt omtrent even zoo veel van Gods ſchoone aarde had gezien, als een NIEBUHR of VON HUMBOLDT. Ik trof hem eens aan, terwijl hij ſtroo voor de ſtallingen in den winter met de knechts gereed maakte. „ Wie zou denken," ſprak hij, zich tot mij wendende, „ dat men in *Kitai* (zoo heet *China* bij de *Ruſſen*) uit zulk ſtroo papier, en wel zoo ſchoon papier, maken kan?" Ik vroeg hem: „ Vanwaar weet gij dit?" — „ Wel," zeide hij, „ ben ik niet lang genoeg daar geweest? Ik ben met mijnen neef, den Kapitein, als bediende naar *Ochotsk* gegaan, waar ik drie jaren bleef, en toen werd ik als Schrijver bij de *Amerikaanſche Compagnie* aangeſteld." In deze betrekking nu bezocht hij de *Aleuten* en de *Kuriliſche* eilanden, ging mede ter jaarmarkt van *Irbit*, werd vervolgens naar *Irkuſk* verplaatst, van waar hij dikwijls te *Kiachta*, eene der grensſteden van *China*, kwam, en met de *Chinezen* omgang had. Ik vroeg hem verder: „ Maar hoe kwaamt gij dan eindelijk hier weder in uwe geboorteſtad?" Het antwoord was: „ Ja nu, Heer! men wordt oud, en dan kunnen de menſchen iemand niet meer zoo goed gebruiken. Ik ben niet van *Perm*, maar van *Kislar* (aan de *Kaspiſche* zee), en derwaarts keerde ik werkelijk terug. Ik had daar geene rust, offchoon ik er zeer goed had kunnen leven. Een *Siberiſch* regement trok door *Kislar*, om tegen *Perzië* te ſtrijden; en mijne oude bekenden in dat regement wisten mij te beleezen, dat ik den mij aangeboden post van Korporaal aannam en met hen ging. Doch het is mij ſlecht bekomen. In *Perzië* ging het goed.

Digitized by Google

Daar hadden wij een vrolijk leven. Maar naauwelijks was die oorlog ten einde, of een nieuwe krijg tegen *Zweden* begon, en nu moesten wij naar *Finland* trekken, alwaar het ons zeer flecht verging. Na verkregen ontflag ben ik eindelijk over *Archangel* en *Petersburg* naar *Perm* gekomen; en hier ben ik nu, lieve Heer! uw *dwornik*, en hoop, zoo het God en u belieft, dit te blijven, tot dat mijn uurtje flaat."

Dergelijke, offchoon niet altijd zoo merkwaardige, voorbeelden kon ik nog vele verhalen, daar het reizen in *Rusland*, zelfs voor den gemeenen man, eene zeer gewone zaak is, die zij dikwijls niet alleen uit noodzakelijkheid, maar ook tot vermaak ondernemen. Toen ik, ten jare 1807, in de week vóór de vasten te *Petersburg* aangekomen, bij een bevriend *Duitsch* koopman mijn verblijf genomen had, kwam kort daarna een *Rusfisch* koopman uit *Tobolsk*, die de dochter van mijnen vriend getrouwd had, met zijn ganfche gezin bij ons aan, om den vastenavond bij zijnen fchoonvader te vieren, en daarna terflond weder huiswaarts te reizen. Daar nu *Petersburg* 445 *Duitfche* mijlen van *Tobolsk* ligt, deed hij een pleizierreisje van 890 mijlen, om zich flechts zeer korten tijd met vrienden en verwanten te vermaken. Wanneer wij een klein reisje zullen doen, is er foms een groote toeftel, en wanneer wij dan eindelijk gereed ftaan, om te vertrekken, valt er zoo veel te beftellen en te befpreken — bij herhaling kust men elkander en ftort tranen, alsof het eene verwijdering voor altijd ware. Maar de *Rus*, die voor verfcheidene maanden zijne familie verlaat, neemt met een' welgemeenden handdruk en een hartelijk *proschtfchai* (vaarwel) affcheid, fpringt op zijnen wagen, en fnelt vrolijk, als een vogel, heen. Hoe verbaasd ftonden mijne landslieden, toen zij hoorden, dat ik befloten had, heel naar *Perm* en *Kafan* te reizen! Zij meenden, dat dit bijna aan het einde der wereld was, en dat zij niet konden hopen, mij ooit weder te zien. Doch over de grenzen verwonderde zich niemand over mijne voorgenomene reis, daar de meeste *Ruffen* die ftreken en nog meer verwijderde landfchappen bij eigene ondervinding kennen. Dit opmerkelijk onderfcheid in denkwijze tusfchen twee naburige landen openbaart zich insgelijks in meer andere dingen. Bij ons is alles naar kleiner maatftaf berekend; dáár gaat alles in het groote, en valt zelfs in het reusachtige. De enge grenzen van ons land hebben ook onze inzigten en gezindheden meer beperkt; in *Rusland*, dat zoo wijden omvang heeft,

Digitized by Google

kan de mensch zich vrijer bewegen en voor zijnen geest een ruimer veld vinden. Eene reis van *Kiew* naar *Moskou*, of van *Moskou* naar *Tobolsk*, is voor den *Rus* hetzelfde, als voor ons eene reis van *Dresden* naar *Leipzig*. Daar zij in de ongemeten ruimte vrij, als de vogelen des hemels, heen en weder vliegen, lagchen zij medelijdend om ons, die, als vogels in de kooi, van den eenen kant naar den anderen wippen, of fladderende ook meenen te vliegen. Wanneer de vreemdeling, na veeljarig verblijf in *Rusland*, weder naar de vaderlandsche kooi terugkeert, heeft hij moeite, zich die grootsche begrippen en ruimere wijze van beschouwen te ontwennen, en in het marionettenspel, dat hem, bij vergelijking, hier omringt, weder smaak te vinden.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

VERHAAL VAN DE WEGVOERING EENER JONGE GRIEKIN TE SMIRNA.

(Eene bijdrage tot de kennis van het *Grieksch* karakter.)

Ten tijde van mijn verblijf in de *Levant* was het mijne liefhebberij, bij elke gelegenheid te onderzoeken, of bij de hedendaagsche *Grieken* iets van het karakter, van de zeden en schoone vormen der oude *Hellenen* bewaard zij gebleven; en dan bleek meestal bij de uitkomst, dat ze nog grootendeels, in het goede en in het slechte, in gezindheden en hartstogten, dezelfde lieden zijn, welke der menschheid beurtelings tot schande of tot eer strekten. De volgende gebeurtenis, welke in Mei 1831 te *Smirna* plaats had, herinnert ons in het klein een geval, dat vóór omstreeks 3000 jaren gansch *Griekenland* op de been bragt. Bij de bewegingen, die er om een eenvoudig dienstmeisje ontstonden, denkt men onwillekeurig aan de geschiedenis van HÉLENA, de beruchte gemalin van Koning MENELAUS.

De vrouw van een' te *Smirna* gevestigd' *Engelsch*' koopman, belijdenis van de Roomschkatholieke godsdienst doende, had een *Grieksch* meisje van het eiland *Cerigo* in dienst genomen. Het meisje was jong en aardig. Zij bezat de aan *Griekschе* landlieden, zelfs aan die van den geringsten stand, eigene bevalligheid. Bovendien was zij gewillig, verstandig, gezeggelijk, en had, na verloop van weinige maanden, de genegenheid van hare meesteres gewonnen. Intusschen besloot de

Digitized by Google

koopman, weder naar *Konſtantinopel* te verhuizen, en maakte reeds toebereidſelen tot het vertrek. Toen wierp zich, op zekeren dag, de ſchoone *Cerigotin* (welke vroeger had geklaagd, dat zij door hare familie werd vervolgd, en men haar dwingen wilde, eenen man te trouwen, dien zij verfoeide) aan de voeten van hare meesteres, en ſmeekte deze, onder een' vloed van tranen en met een jammerlijk gekerm, om haar mede naar *Konſtantinopel* te nemen, en haar alzoo te onttrekken aan eene verbindtenis, welke haar voor haar ganſche leven ongelukkig maken zoude. Daar Mevrouw S. zich te bedenken ſcheen, geraakte het meisje plotſelijk geheel in vertwijfeling, ſloeg zich in het aangezigt, wentelde op den grond om, en zwoer, wanneer hare meesteres haar niet medenam, zich in zee te zullen ſtorten, dewijl zij anders geen middel wist, om de vervolging der haren te ontkomen. Mevrouw S. deed, wat ieder in hare plaats gedaan zou hebben: zij ſtond, met bewilliging van haren man, aan KATINKA (zoo heette de jonge *Griekin*) toe, haar naar *Konſtantinopel* te vergezellen. Het meisje gaf nu hare blijdſchap en dankbaarheid even hartstogtelijk, als vroeger hare droefheid, te kennen. Zij kuste handen en voeten van hare meesteres, en zwoer, voortaan hare ſlavin te willen zijn en haar levenslang dienen.

De ſchoone *Cerigotin* hield haar voornemen verborgen voor hare familie, en deze vermoedde niets; doch weldra kwam het door andere bedienden uit, dat Mevrouw S. naar *Konſtantinopel* gaan, en KATINKA haar vergezellen zou. Op dit berigt verſcheen derzelver moeder, en eischte, onder ſchimpen en dreigen, hare dochter op. Door het verdriet der vrouw bewogen, wilde Mevrouw S. aan haar verlangen voldoen, wanneer zij plegtig beloofde, dat van het huwelijk niet meer geſproken zou worden; doch de moeder verlangde niet alleen de uitlevering van hare dochter, maar zwoer ook, dat KATINKA den man zoude en moest trouwen, dien de familie haar toedacht. Dit eigenzinnig doordrijven der oude vrouw verſterkte nu Mevrouw S. te meer in haar voornemen; zij ſprak het meisje, dat bevende en weenende de beſliſſing van haar lot te gemoet zag, troost in, en men beval de moeder, het huis terſtond te verlaten. Deze gehoorzaamde; maar in het heengaan keerde zij zich dreigende om tegen hare dochter en Mevrouw S.; zij was doodbleek, hare oogen rolden vreeſelijk; zij hief hare armen naar den hemel, en ſliet de verſchrikkelijkſte verwenſchingen tegen dat huis en tegen hare dochter uit.

Digitized by Google

Van nu af aan waagde KATINKA het niet meer, uit te gaan. Zij rekende zich echter veilig in huis; want overal in de *Levant* worden de woningen der aanzienlijke *Franken* ſchier als heilige plaatſen geëerbiedigd. — De dag van het vertrek naderde eindelijk. Reeds waren al de gepakte goederen ingeſcheept; de kamers ſtonden ledig; Mevrouw S. met hare kinderen bevond zich op de haven, haar man en drie zijner bekenden waren nog in het huis, in een levendig geſprek, en KATINKA wachtte met de andere bedienden op bevel, om aan boord te gaan. Plotſeling maakte een verſchrikkelijk gegil een einde aan het geſprek, en de *Engelſchen* zagen KATINKA, met wilde blikken, op de galerij vliegen. *Mijne broeders!* ſchreeuwde zij, *mijne bloedverwanten! zij beſtormen het huis!* Zij liep de trappen af, ſloot de deur, kwam ſpoedig weder boven, wierp zich, onder een' vloed van tranen, de handen wringende, aan de voeten der *Engelſchen* neder, en ſmeekte om hunne beſcherming.

De huizen der *Franken* te *Smirna* zijn allen op gelijke wijze gebouwd. Door de deur aan de ſtraat, welke bij dag gewoonlijk openſtaat, komt men op eene ruime binnenplaats, ter zijde waarvan het hoofdgebouw is. De binnendeur of eigenlijke huisdeur, bij dag insgelijks openſtaande, (want van vrees voor dieven weet men niet) leidt naar eenen trap, en deze naar een' bovengang of galerij, waarin alle de kamers, even als de cellen van een klooster, uitkomen. Van hier aanſchouwde de *Engelschman* zijne binnenplaats vol gewapende *Grieken*, welke, met een verſchrikkelijk geſchreeuw, het openen der deur of de uitlevering van KATINKA vorderden. Zonder antwoord af te wachten, begonnen de razenden reeds pogingen te doen, om de deur open te breken; maar dewijl dezelve met ijzer beſlagen, en ſterker was, dan de deuren te *Smirna* gewoonlijk zijn, kostte hun dat veel moeite. Toevallig kwam eene jonge *Griekin*, zuster van de min eens kinds van Mevrouw S., niet wetende, wat daar gebeurde, op de binnenplaats treden, en had een kind van hare zuster op den arm. Plotſeling viel een der *Cerigoten*, als een tijger op zijnen buit, op haar aan, ontrukte haar het kind, hief het met den eenen arm boven het hoofd, zwaaide in de andere hand een' breeden dolk, en dreigde, het arme ſchepſel oogenblikkelijk om te brengen, zoo men hun de deur niet opende. Men verbeelde zich de moeder, welke dit mede aanzag! Zij vloog haar kind te hulp, en opende de deur.

Digitized by Google

Oogenblikkelijk bevonden zich dertig *Cerigoten*, allen met dolken of *yagatans* gewapend, met bloote armen en opgebonden haar, schuimbekkende van woede, in den bovengang. Hoe de *Engelschen*, welke zelfs geene stokken tot verdediging hadden, daarbij te moede waren, is gemakkelijk te begrijpen. Eer zij konden overleggen, zagen zij zich omringd door de eilanders, die hun de dolken op de borst zetteden en den dood dreigden, zoo zij KATINKA niet terstond uitleverden. Wat zoude men doen? De *Cerigoten* waren geheel meester in huis. De Heer S. zeide tot hen, dat zij konden zoeken en het meisje medenemen; maar dat zij wél bedenken moesten, welke gevolgen het in zijn huis gepleegde geweld voor hen zou kunnen hebben. Doch zij sloegen geen acht op deze waarschuwing. Integendeel zij doorzochten het huis, zwaaiden hunne dolken, en braakten de verschrikkelijkste verwenschingen uit. Twee der *Engelschen* begaven zich ijlings den trap af, om hulp te roepen. Doch als zij door de buitendeur op straat meenden te gaan, blonken hun dolken tegen; eenige *Cerigoten* hielden den uitgang bezet — zij moesten dus, onder het hooren van de vreeselijkste bedreigingen en vervloekingen der verbitterde menigte, terugkeeren.

Ondertusschen was de arme KATINKA in haren schuilhoek gevonden geworden. Naauwelijks zag haar broeder haar, of hij viel woedend op haar aan, en wilde haar vermoorden; doch men hield hem met geweld terug. Twee *Grieken* grepen nu het meisje en sleepten haar den trap af, terwijl de beide *Engelschen*, van hunne mislukte onderneming terugkeerende, denzelven opkwamen. Het tooneel, dat zij hier aanschouwden, was inderdaad verschrikkelijk. De razenden pakten met hunne ruwe handen de teedere leden der ongelukkige zoo hard aan, alsof ze van hout waren. Met hunne dolken dreigden zij de ongelukkige, en overlaadden haar met de laagste schimpwoorden. Terwijl KATINKA in doodsangst worstelde en alle hare krachten inspande, om zich los te rukken, slingerde haar lang, zwart haar, in dikke lokken, over haar gelaat en over de handen der woeste geweldenaars. Zoodra zij de beide *Engelschen* zag, smeekte zij hen, op een' hartroerenden toon, om haar uit de magt der woedenden te bevrijden, en op eenmaal scheurde zij zich, met eene inspanning van krachten, waartoe niemand haar in staat gerekend zou hebben, los uit de armen van hare vervolgers, wierp zich

Digitized by Google

tusschen de beide *Franken*, klemde zich krampachtig aan hen vast, en bezwoer hen, op den toon van wilde vertwijfeling, bij de zaligheid harer ziel en bij alle de Heiligen, dat zij haar toch aan den gehaten minnaar zouden ontrukken. Doch, al waren deze Heeren nog zoo ridderlijk gezind geweest, zij hadden de staalen wapenrusting en de veelvermogende tooverkracht der dolende ridders noodig gehad, om aan dertig welgewapende mannen tegenstand te bieden, en het hulpelooze meisje uit hunne handen te redden. Zij konden zich dus niet met geweld verzetten; maar de doodsbenaauwde KATINKA hield hare armen zoo vast om hen geklemd, dat het moeite kostte, om haar los te maken.

Toen nu de stoute *Cerigoten* de schoone *Griekin* weder in hunne magt hadden, voerden zij haar terstond naar den *Griekschen* Aartsbisschop van *Smirna*. Bij dezen nu wisten zij op eene behendige wijze zich te bedienen van bitteren sektengeest; zij gaven, namelijk, voor, dat Mevrouw S. niet alleen KATINKA aan hare bloedverwanten en geloofsgenooten had willen ontvoeren, maar ook aan iemand van eenen gehaten aanhang, en wel aan eenen *Roomschkatholiek*, uithuwen. Er zijn weinige steden, waar tusschen de Gemeenten van verschillende Kerkgenootschappen zoo felle haat heerscht, als tusschen de *Grieken* en de *Pausgezinden* te *Smirna*. Enkel het vermoeden, dat Mevrouw S. zoodanig iets bedoelde, had vele *Cerigoten* naar de wapens doen grijpen; en met elk oogenblik nam het getal der *Grieken* toe, welke zich aan de bloedverwanten van KATINKA aansloten.

Men verwondere zich niet, dat wij de *Cerigoten*, wier heldendaden hierin bestonden, dat zij een weerloos meisje wegvoerden, eene min verschrikten en vier ongewapende *Engelschen* door vrees in bedwang hielden, *roekeloos* noemen. Het geval had midden op den dag plaats, en wel in eene straat, waar de *Franken* wonen. Het huis van den Heer S. was in de nabijheid van den *bazar* en van de wijk der *Turken*. Daar konden ligt twee- of driehonderd welgewapende *Muzelmannen* spoedig op de been komen; en deze maken toch gaarne gebruik van elke gelegenheid, om de *Grieken* gevoelig te tuchtigen. Bovendien, de *Cerigoten* hadden wel dolken, maar geene pistolen of snaphanen, waarvan de *Turken* welvoorzien waren.

Terstond na de wegvoering van KATINKA begaven de *Engelschen* zich naar den *Consul* hunner natie, en vorderden

Digitized by Google

voldoening voor eenen hoon, waarvan men bij menſchengeheugen geen voorbeeld had. De *Conſul* wilde eerst zachte middelen beproeven, vooral om de *Griekſche* Geeſtelijkheid niet aan de wraak der *Turken* bloot te ſtellen. Hij liet dus den Aartsbisſchop verzoeken, dat deze de loslating van het meisje zou bewerken; maar dezelve wilde er niets van hooren, en de man, die in last had, om deswege voorſtellingen te doen, werd door den Kerkvoogd met eene in het oog loopende minachting behandeld. Nu trok de *Conſul* zijne ambtskleeding aan, liet zijnen *dragoman* roepen, en begaf zich naar TAIR-*Bey*, den *Mooszelim* of Gouverneur te *Smirna*.

De *Turk* ontving de Heeren ten uiterſte beleefd, en liet terſtond koffij brengen; maar, toen de tolk hem het voorgevallene had verhaald, ſprak hij, meer of min op een' verwijtenden toon: *Bismillah! wat gaat mij dat aan? Zijn de Cerigoten niet onderdanen van Zijne Britſche Majeſteit, en aan mijn gebied geenszins onderworpen? Gij weet wel, dat ik hen niet dwingen kan, om anders jegens de Engelſchen zich te gedragen.* De *Conſul* wist hierop niets aan te merken; want er houden zich eene menigte *Maltheezers* en *Grieken* van de *Iönïſche* eilanden, onder welke *Cerigo* behoort, in de *Turkſche* Staten op, bijzonder te *Smirna*, en hier genieten zij de regten en vrijheden van *Britſche* onderdanen, zoodat zij niet onder *Turkſche* heerſchappij, maar eeniglijk onder het gebied van den *Engelſchen Conſul* ſtaan. Het antwoord van den *Bey* bragt derhalve dezen in geene geringe verlegenheid. Willens of onwillens, hij moest aan de *Turken*, die op de beſcherming en vrijheden, welke de *Grieken* van de *Iönïſche* eilanden genieten en weleens misbruiken, allezins ijverzuchtig zijn, bekennen, dat hij niet in ſtaat ware, de door perſonen, die onder *Engelſche* beſcherming ſtaan, gepleegde misdaad te ſtraffen. Hij deed dus TAIR-*Bey* begrijpen, hoe hij, uit hoofde van gebrek aan *Engelſche* oorlogsſchepen, zich geen regt kon verſchaffen. Hierop liet nu de Gouverneur HADJY-*Bey* roepen, en gaf aan dezen last, om de ſchoone *Cerigotin*, welke, als eene andere HÉLENA, ligt aanleiding tot een' tweeden *Trojaanſchen* brand zou kunnen geven, tot elken prijs in handen van den *Engelſchen Conſul* te leveren.

HADJY-*Bey* nam tweehonderd *Turken* en eene bende *Albanezen*, en trok regt toe naar de woning van den Aartsbisſchop. Dit huis ſtaat in de voornaamſte ſtraat der *Franken*, is zeer groot, heeft een ruim plein, waarvan een gedeelte

Digitized by Google

tot begraafplaats dient, en is door hooge muren omgeven. Toen HADJY aankwam, vond hij de poort vastgegrendeld, maar kon door de traliën van eene kleine opening zien, dat het voorplein wemelde van *Grieken*, die vast beraden ſchenen, om geweld met geweld te keeren. *Hier moeten wij ſlim zijn*, ſprak HADJY bij zichzelven; *wij moeten de lieden wat om den tuin leiden; anders zouden zij misſchien ons nog veel te doen geven, eer wij het meisje in onze magt krijgen.* Hij trad derhalve vriendelijk toe, en gaf te kennen, dat hij onderhandelen wilde. Het ſpijt ons, dat wij geene proeve der welſprekendheid van den *Bey* kunnen mededeelen. Hetgene hij tot de *Grieken* ſprak, kwam hoofdzakelijk hierop neder, dat de *Franken* ongelijk hadden; dat de *Engelſchen* een vervloekt volk waren, hetwelk niet dan twist en tweedragt ſtichtte; dat de *Grieken* met het volkomenſte regt eene van hunne geloofsgenooten tot zich genomen hadden: doch hij voegde er listig bij, dat zij, zoo ze voorzigtig waren, de ſchoone *Cerigotin*, om welke al die beweging ontſtond, in zijne handen moesten vertrouwen, daar hij in last had, haar naar den *Mooszelim* te brengen, die terſtond regt zou ſpreken en aan de ganſche zaak een einde maken.

De *Grieken*, den man niet mistrouwende, offchoon hij meermalen hen listiglijk misleid had, geloofden hem op zijn woord, en KATINKA werd aan hem uitgeleverd. Terſtond begaf hij zich met haar naar het huis van den Gouverneur, en de *Grieken* ſloten zich aan den optogt aan. Op weg zette hij de jonge *Griekin* aan, om hare ſchreden te verhaasten; en naauwelijks was hij binnen de ſterke paliſſaden, welke de woning van den Gouverneur omgeven, of hij keerde zich om naar de *Cerigoten*, welke hem op den voet gevolgd waren; hij deed ſterke bedreigingen, beval hen, dat zij oogenblikkelijk zich zouden wegpakken, ſloeg de deur digt, ſchimpte op hunne moeders en vrouwen, ſteeg van het paard, en begaf zich met KATINKA bij den Gouverneur.

Het is niet noodig, den angst van het meisje te beſchrijven, dat zich nu in de magt der *Turken* bevond, en niet wist, welk lot haar wachtte. Hare vrees veranderde weldra in blijdſchap, toen zij de vrienden van haren meester bij den *Mooszelim* aantrof, en deze haar zeiden, dat zij weder naar hare goede Mevrouw gebragt zou worden, die reeds naar *Konſtantinopel* was afgereisd. De Heer S. had, namelijk, het anker laten ligten, zoodra hij zag, dat de zaak eene goede wending nam. De *Engelſche Conſul* bood aan de ſchoone *Ce-*

Digitized by Google

rigotin zijn huis aan, tot dat een ander ſchip naar *Konſtantinopel* onder zeil ging. Men beſloot echter, de uitlevering met de grootſte pracht te doen, om den hoon, den *Franken* aangedaan, te wreken, en de *Grieken*, die reeds genoeg vernederd waren, nog meer te vernederen. Des avonds van denzelfden dag derhalve, op het uur, dat de bonte bevolking van *Smirna* de gewone wandeling deed, en men overal van de beweging, welke des morgens had plaats gehad, met levendige deelneming ſprak, verſcheen HADJY in een' karmozijn-rooden mantel, met zijn' ſchoonſten tulband op het hoofd, gezeten op een prachtig opgetuigd paard, en de ſchoone *Cerigotin* achter zich op hetzelve hebbende. Eene ſterke bende van *Turken* en *Albanezen* begeleidde hem. De optogt ging van de wijk der *Turken* naar die der *Franken*. HADJY zag zoo trotsch als een *Romeinsch triumphator* rond, en, aan de deur van den *Conſul* gekomen zijnde, zette hij het bevende meisje af.

Weinige dagen later voer de ſchoone KATINKA naar *Konſtantinopel*, en de *Grieken* werden geſtraft wegens hun oproerig gedrag. De broeder van KATINKA kreeg ſtokſlagen, vele *Cerigoten* en andere *Grieken* werden in den kerker geworpen, en de Aartsbisſchop moest eene boete van vijftigduizend *Turkſche piasters* betalen. — De handel kwijnde destijds in de *Levant*, en de opbrengst der tollen leverde geene voldoende inkomſten. De Gouverneur, zich verblijdende, dat hij eens weder de *Grieken* in het net gekregen had, ſtreek de boete glimlagchende naar zich, en vergat niet, uit te roepen: *God is groot!*

Men roemt de *Turkſche* regtvaardigheid; doch is het wel te verwonderen, dat zoodanige behandeling, welke de *Grieken* zoo langen tijd van geſlacht tot geſlacht ondervonden, een' nadeeligen invloed op het karakter van een zoo diep vernederd volk had?

TOEVOEGSEL TOT HET IN NO. VII VAN DIT TIJDSCHRIFT GEPLAATSTE OVER DEN IJZEREN SPOORWEG TUSSCHEN LIVERPOOL EN MANCHESTER.

Men heeft, ſedert, den ſtaat der rekening openbaar gemaakt over het volledige jaar 1831, welker uitkoms is als volgt:

Digitized by Google

	p. st.	sh. p.
De geheele ontvangst is geweest	155,701—	7—7
——— uitgaaf ———	84,468—	12—1

Het getal der reizigers, welke gedurende dat jaar zijn ingeschreven op de boeken der Compagnie, is geweest 256,321.

Eene aanteekening bij het verslag leert ons, dat het juiste voordeel, voortspruitende uit den prijs der plaatsen voor de reizigers, die des zondags van den ijzerweg gebruik maken, is geweest zeven Eng. schellingen en acht pences per aandeel van honderd pond st.; dat is, iets meer dan een derde percent. De aandeelen van 100 pond. st. staan op 210.

WEDERWOORD, BETREKKELIJK HET VERLANGDE VROUWENGENOOTSCHAP TOT ZEDELIJKE VERBETERING DER GEVANGENEN.

De Schrijvers of Schrijfsters der stukjes, over dit onderwerp, in het *Mengelwerk* der *Letteroefeningen*, voor April, N°. V, en voor Junij, N°. VII, opgenomen, meenen het goed, met betrekking tot de zaak der Gevangenen; en waren de gevoelens, die zij toonen aan te kleven, het erfdeel der natie, of van een niet onbelangrijk deel van onze Vrouwelijke Landgenooten, dan ware de bereiking van het goede, dat zij beöogen, gewisselijk niet langer onder de *vrome wenschen* te rangschikken.

Steller dezes is, als Lid van het Nederlandsch Genootschap: *Tot zedelijke verbetering der Gevangenen*, geenszins bevoegd, om te bepalen, welke redenen er bij het Bestuur van genoemd Genootschap bestaan hebben, of nog bestaan, die het openstellen van de gelegenheid tot medewerking van onze Nederlandsche Vrouwen tot hiertoe verhinderden. Hij zal het dan ook geenszins wagen, desbangaande zijne vermoedens in het midden te brengen, en vergenoegt zich alleen met den geëerden Stellers der bedoelde kleine opstellen de vraag te opperen: of hetgeen zij als wenschelijk keuren, ook even gemakkelijk kan worden daargesteld, als het verlangen daartoe bij hen kennelijk is uitgedrukt?

Ik wil niets afdingen op hetgeen er in beide stukjes, met veel regt en waarheidsliefde, tot lof en eere van onze Nederlandsche Vrouwen en Maagden is te berde gebragt. Dan, de voorname prikkel van zoo veel goeds en edels lag in het denkbeeld van eene door Godsdienstigheid bestuurde Vader-

Digitized by Google

landsliefde opgefloten. Maar, hoe geheel anders werkt de deelneming in het lot en de belangen van het Vaderland en de deelneming in den toeſtand van Misdadigers van beide Sekſen! Weinig moeite zoude het mij kosten, eene lange naamlijst te vervaardigen van Vrouwen en Maagden, rijk in werken van liefde, weldadigheid en opoffering, wanneer het de heilige zaak des Vaderlands geldt, maar die tevens zich beſtendig ongeneigd betoonen, om, ten behoeve van het dusgenaamde Gevangengenootſchap, eenmaal in het jaar, een' *Zeeuwſchen rijksdaalder* (de gewone toelage) ten offer te brengen; en geeft men zich de moeite, pogingen aan te wenden, om de zoodanigen van hare verkeerde begrippen, vooroordeelen en gevolgtrekkingen af te leiden, dan is de arbeid, daartoe beſteed, bij verre de meesten, geheel vruchteloos.

Menigvuldige geſprekken met Vrouwen en Maagden, en onder dezen met zeer beſchaafde en godsdienſtige, gehouden, hebben mij de zekerheid geſchonken, dat zij den aard, het doel en de ſtrekking des Genootſchaps niet, of zeer onvolkomen kennen, en op nader onderrigt desaangaande weinig prijs ſtellen: zeer tevreden mag men zijn, indien men, voor de zaak der Gevangenen, gedurende weinige oogenblikken, eenig gehoor heeft verworven.

Wat ik hier nederſchreef, is waarheid; maar ik ſprak die waarheid niet, om iemand te beleedigen. Het magtig *Albion* heeft ſlechts éene Mistreſs ELIZABETH FREY opgeleverd, gelijk het vroeger ſlechts op éénen JOHN HOWARD mogt roemen; en zouden wij dan van het oude *Nederland*, zoo klein in omvang, een groot aantal ELIZABETHS mogen vorderen? De taak der zedelijke verbetering van Gevangenen, en inzonderheid der Vrouwen onder hen, is gemakkelijker aan te bevelen, dan ten uitvoer te brengen.

Dit wordt echter hier niet gezegd, om het doel, dat de loffelijke Opſtellers der aangehaalde ſtukjes wenſcheijk keuren, tegen te gaan, of af te keuren; verre van daar! Dan, ik verbeeld mij, dat eene uitnoodiging tot dadelijke medewerking, door het Beſtuur des Genootſchaps, aan onze Nederlandſche Vrouwen gedaan, luttel bijval zoude vinden; eensdeels, ter zake van de menigvuldige misvattingen en vooroordeelen, die omtrent het bedoelde Genootſchap plaats vinden; anderdeels, van wege de groote en tot in uiterſten gedrevene ſchroomvalligheid der teedere Sekſe, die men zoo

Digitized by Google

gaarne met den naam van betamende vrouwelijke zedigheid beſtempelt.

Kon men zich verledigen, om de jaarlijkſche Verſlagen, door het Beſtuur gedurig, om niet, in 't licht gegeven, te lezen en met eenige belangſtelling te verwaardigen, dan zou het eerstgenoemde bezwaar gewis bij velen wegvallen, en onkunde, vooroordeel en verkeerde begrippen ſchaarſcher worden gevonden; maar om tegen den breeden ſtroom der vrouwelijke ſchroomvalligheid en zedige terughouding, met vrucht, te kampen, daartoe behoort eene *wijsheid*, welke die van SALOMO, en eene *kracht*, welke die van SIMSON verre te boven ſtreeft!

Kan ik gezegd worden, met deze redenering, de vrouwelijke zedigheid gering te achten? Neen: ik vereer dezelve hoog; maar ik zou kunnen wenſchen, dat zij minder in het overdrevene wierd beoefend, indien ik niet overtuigd ware, dat die wensch .... onder de *vrome wenſchen* behoort gerangſchikt te worden.

Zedigheid is eene betamelijke hoedanigheid des gemoeds; maar door overdrijving ontaardt zij in eene laakbare *ſchroomvalligheid*, en zoo lang die ſchroomvalligheid bij de ſchoone Sekſe de plaats der echte zedigheid inneemt, zal er van de vrouwelijke medewerking ten nutte van Gevangenen, hoe wenſchelijk ook, in menig opzigt, weinig vrucht gezien worden.

Echte *zedigheid* vraagt bij elke pligtsoefening: *wat gebiedt God? wat zegt mijn geweten? wat vordert mijn pligt?* De *ſchroomvalligheid*, in het kleed der zedigheid geſtoken, vraagt, met angst op het gelaat: *wat zal deze en die, wat zullen de menſchen van mij wel denken en zeggen?* De *eerſte* heeft aan ELIZABETH FREY de deuren van *Newgate* geopend; de *laatſte* heeft honderden harer Zusteren, hier en elders, verhinderd, om, vrij van alle nietige menſchenvrees, openlijk de begeerte aan den dag te leggen, om ten nutte van Gevangenen werkzaam te zijn.

Men kan het goede wenſchen en willen, en dit is altoos prijſelijk en lofwaardig; maar men behoort zich daarbij te wachten, droombeelden te ſcheppen van dingen, die de ervaring bereids uit een ander oogpunt heeft doen beſchouwen. Plannen te vormen, tot het daarſtellen van vrouwelijke vereenigingen, is eene niet zeer bezwaarlijke taak; maar wanneer het op de uitvoering aankomt, en één onzer Vrouwelijke Landgenooten *de eerſte* zijn moet, om haren naam,

Digitized by Google

het allereerst, op eene Ledenlijst te plaatsen, dan zouden de welwillende en menschlievende Ontwerpers of Ontwerpsters ervaren, hoe zeer *oud-Nederlandsche zedigheid* in *hedendaagsche schroomvalligheid* is ontaard, en zij zouden voorzeker ophouden zich te verwonderen, dat er in dezen, gelijk in zoo menig ander opzigt, in ons gezegend Vaderland, en onder zulk een beschaafd, verlicht en godsdienstig Volk, bij al het gestichte goede en nuttige, nog zoo oneindig veel te wenschen en te hopen is overgebleven.

Welligt, echter, werpen de Stellers der stukjes in No. V en VII, ter bestrijding mijner hier ontwikkelde denkbeelden, mij tegen, dat aan hen, in de plaats hunner woning, eene of meerdere Vrouwen bekend zijn, die zich de zaak der Vrouwelijke Gevangenen (immers hiervan kan alleen bij de geedere Kunne de rede zijn) gereedelijk zouden wenschen aan te trekken. Dan, men hebbe de goedheid, hierbij tevens op te merken, dat het Genootschap hier te lande zich niet, gelijk het *Britsch Comité*, schier uitsluitend tot éene Stad (*Londen*) bepaalt, maar, blijkens de jaarlijksche Verslagen, in *zesendertig* Steden werkzaam is. Gaarne stem ik toe, dat één voorbeeld, in éene plaats gegeven, reeds veel goeds zou kunnen stichten. Dan, om dit goede te bereiken, zou dan ook zich eene dier Gevangenissen in zoodanige Stad moeten bevinden, waarin doorgaans de meeste Vrouwelijke Gevangenen zich bijeen geplaatst zien, met name de beide crimineele Gevangenissen en het groote Huis van Correctie, in de Verslagen des Genootschaps opgegeven; en juist dáár, waar vrouwelijke medewerking meest schijnt gevorderd te worden, zou het opgegeven bezwaar, *de eerste te zijn*, meest klemmen. Waren de oud-vaderlandsche zeden niet zoo zeer veranderd, en kon men de oud-*Nederlandsche zedigheid* de plaats der algemeen vereerde *Fransche modestie* bij onze Vrouwen en Meisjes doen vervangen, dan ware er nog hoop! Maar, helaas! de kwaal zit, naar ik vreeze, te diep geworteld, en de verfranschte opvoeding onzer Jongedochters is, in de laatste veertig jaren, te verre doorgedrongen, dan dat zich vooreerst eenige merkbare beterschap laat verwachten, en de weinigen, de zeer weinigen, die het goede willen, worden door den spotlust der in zwang zijnde *modestie* teruggehouden, het goede werkelijk te bevorderen. Dit zijn de gevolgen, wanneer men eenmaal eigen *goede munt* voor eene vreemde, en daarenboven *valsche*, *spetie* verwisseld heeft!

Digitized by Google

Intusschen wensch ik niets hartelijker, dan dat, komt eenmaal de zaak, waarover ik met weinig woorden handelde, tot meerdere rijpheid, eene gunstige uitkomst mijne gevoelens en begrippen in dezen geheel mag logenstraffen, en dat vele, zeer vele mijner Vrouwelijke Landgenooten met de daad mogen toonen, dat echte zedigheid, die aan pligt, geweten en Godsdienst verpand is, nog een' eerwaardigen grondtrek uitmaakt van het Nederlandsch Volkskarakter, en dat de van elders tot ons overgewaaide zoogenaamde vrouwelijke kieschheid en schroomvallige terughouding is wedergekeerd naar die streken, waar men dezelve, tot bemanteling van veleriei verkeerdheden, dringend behoeft.

Utrecht, Junij 1832. M.

TOAST AAN HET VADERLAND, IN FEBRUARIJ 1832.

Het heilig plekje gronds, eens prooi, sinds wit der baren,
Oranje's roem en eer, der volk'ren nijd en spot,
Miskend, gehoond, belaagd, bedreigd door muiterscharen,
Beschut door Koningsmin, behoed, bewaard door God;
Het land, waar ronde trouw en ed'le vrijheid wonen,
Waar ieder slaaf wil zijn van orde, wet en deugd,
Verlichting, godsvrucht steeds haar' zaalgen invloed toonen
Bij 't volk, wel klein, maar groot, bij man en vrouw en jeugd;
Het rijk, door eendragt sterk, hoe ook de nood moog stijgen,
Standvastig, vol geduld, bezield met leeuwenmoed,
Waar Vorst en onderdaan slechts handelen en zwijgen,
Eenstemmig offeren en wagen bloed en goed;
Oud-Nederland, 't gewrocht, de lust, het erf der vad'ren,
Wier liefde ons nog omzweeft, wier geest ons blaast door de ad'ren,
Der wereld pronkjuweel, 't ontaard Euroop ten spijt,
Het dierbaar Vaderland, zij deze toast gewijd!

Mr. H. J. H. MODDERMAN,
Advocaat te Winschoten.

LOF DER BELGEN.

Reeds mag in Brussels wal sinds lang de zetel prijken,
Die eenen Burgerkoning draagt;
Weêr glinsteren van pracht haar digtbevolkte wijken:
Geen dwingland, die den Belg meer plaagt!

Digitized by Google

Verbrijzlend juk en boei, den leiband fier ontwassen,
Waarin hem Holland hield gekneld,
Joeg hij den Batavier terug naar zijn moerassen,
Die hem zoo grievend had gekweld!

De Zeegod, onderrigt, dat zich op Scheldes baren
Vertoont een nieuwe wimpelpraal,
Ontbiedt zijn schulpkaros, — de keur van Tritons scharen
Verlaat met hem de waterzaal.

Den drietand in de vuist, draft hij de Schelde binnen,
En, starende op der Belgen vlag,
Groet hij, ontroerd, verbaasd, en hoogverrukt van zinnen,
Dat doek met zegenenden lach!

Dat alles, en nog meer, doorluchtigst volk der aarde!
Is zoete vrucht van eigen teelt.
Gij, gij dankt andren niets. Gevoel van eigen waarde,
Ziedaar wat u het meeste streelt!

Wie is de zanger, in Apollo's gunst geboren,
Die, opgevoerd in hooger spheer,
Der wereld op zijn harp den hemelval doet hooren,
Die u, o Belgen! klinkt ter eer?

Gewis, daar is er geen; Homeer alleen kon 't wezen;
Had hij geleefd in onzen tijd,
Wij zouden van Achil noch Agamemnon lezen;
Hij had aan u zijn' zang gewijd!

Geen wonder, dat niet één van al de Batavieren,
Met klank van Vondel's gouden luit,
De hoofddeugd huldigt, die, o Belgen! u mag sieren:
Want Hollands taal drukt haar niet uit;

De deugd, waaruit zoo forsch en plotsling mogt ontspringen
Uw eerbiedwekkend volksbestaan,
Dat, in den breeden vloed van 's werelds wisselingen,
Staat als een rots in d' oceaan!

Verhef u, achtbaar volk! op al uw groote mannen,
Wier wedergade de aard' niet kent;
Wier naam, vereeuwigd als de schrik der volkstirannen,
Eens blinken zal aan 't firmament!

Digitized by Google

Want eens zal Jupiter voor van de Weijer wijken.
In plaats van Pallas, Mars, Mercuur,
Ziet men Stasfart, Robaulx en fieren Daine prijken
En flonkren in het nachtlijk uur.

Waant echter, Belgen! niet, dat ik mij durf vermeten
Breed uit te weiden in uw' lof;
Want zelfs het achtbaar hoofd van alle puikpoëten
Had moeten huivren voor die ftof.
Ach! vloeide 't Belgisch bloed, geen Hollandsch, mij door de aadren,
En was der Muzen gunst mijn deel,
'k Bragt in de zaal, waar nog de Rodenbachs vergaadren,
Ten offer 't keurigst dichtjuweel.

Maar, moge ook mij het hart als dat des Belgs niet kloppen,
't Gloeit echter voor 't verheven fchoon;
En zou 'k dan, ftug en koel en wrevlig, de ooren ftoppen,
Bij 't galmen van uw' jubeltoon?

Hoe! ik, die 't vaderland der Trompen en van Galen
Met fierheid als het mijne ook acht;
Ik, die in de eigen ftad door 't licht mij zag beftralen,
Die held van Speyk heeft voortgebragt!

Zou ik, o Belgen! u mijn hulde kunnen weigren?
U, wie oud Holland is verpligt
Weêr trotsch in heldenglans van vroeger eeuw te fteigren,
Waarvoor oud Romes luister zwicht!

Hadt gij niet, even wuft als dartel en roemzuchtig,
Den edlen vrijheidsboom geplant,
Dan toch had Holland niet, heldhaftig en roemruchtig,
Haar donders op u losgebrand.

Dan deed het heden niet als in een' fpiegel fchouwen
De daden van ons voorgeflacht,
't Welk toonde, dat, als God de zuil is van 't vertrouwen,
Dan eendragt bron is van de magt.

Neemt aan, neemt aan den dank, dien 'k u van harten wijde!
Gaat voort op 't ingeflagen fpoor!
Beteugelt flechts den lust, den heeten lust ten ftrijde!
Geeft, Belgen, geeft dien raad gehoor!

Digitized by Google

Dan wordt de zoete vrucht van Lafayette's droomen,
't Kleinood der onafhanklijkheid,
Niet, in tien dagen tijds, u door Oranje ontnomen,
Die Hollands dappren *voorwaarts* leidt.

Laat vrij 't historieblad eens Hollands volk doen eeren,
Als het *roemruchtigst* volk der aard';
Datzelfde blad zal toch het nageslacht eens leeren,
Dat gij alleen 't *roemrauchtigst* waart!

DAINE VAN BUITEN EN VAN BINNEN BEKEKEN.

Een Magnetische Droom.

'k Droomde onlangs, (raar kan men droomen!)
'k Droomde, 'k was Magnetiseur,
En (waar kan een mensch toe komen?)
'k Leefde er van *en grand seigneur.*

'k Had het doel van mijn verlangen,
Daine's slaapmuts, onder 't hoofd,
Die, bij Hasselt opgevangen,
Mij voorlang reeds was beloofd.

Geïnspireerd door hooger magten,
Zag ik (met verlof gezegd)
In een *paardenvijg* meer krachten,
Dan in heel de apteek, gelegd!

'k Had almeê de gaaf verworven,
('t Was nog nooit zoo ver gebragt)
Elk, 't zij levend of gestorven,
Naakt te aanschouwen in den nacht.

'k Stak de slaapmuts onder 't linnen,
En, wie haar gedragen had,
Lag, van buiten en van binnen,
Vóór mij, open als een blad. —

Zie! daar ligt hij, (treedt vrij nader)
Daine!.... Slaapt hij? Kan het zijn!
Slaapt dan ook een landverrader!....
't Is de zwijmel van den wijn.

Daine..... Wat die *naam* beteeken'?
Franschen oorsprong duidt hij aan. —
Laat uw Dictionnaire spreken:
„ DAINE, HINDE," vindt ge er staan.

Digitized by Google

Stel dan vrij uw' *naam* te pande,
Hindenchef van 't hindenheer!
Maaktet ge ook uw' *roem* te ſchande,
Toch hieldt gij uw' *naam* in eer! —

Schouwt dien kop; wat zegt die knobbel?
't Is de ſteelzin. En die kuil?
Trouweloosheid. En die bobbel?
Daar houdt zich de lafheid ſchuil.

Oog- en neusbouw, ſpits van boven,
Schijnt tot aanwas nog bekwaam;
Dikwijls gaan (men mag 't gelooven)
Lange neus en ooren zaam.

Met een dubbel vel omtogen,
Prijkt het ſtalen voorhoofdbeen;
Voorts de vingers kromgebogen,
Duidt naar zeker handwerk heen! —

Thans, na 't oppervlakkig ſchouwen,
Dring ik anatomisch door;
En ik draag u, in vertrouwen,
Wilt ge 't, mijn bevinding voor.

Iets kreeftaardigs in gewrichten
Wijst het beengeſtel mij aan;
Neiging dus tot kreeftenpligten,
Kreeftengang en kreeftbeſtaan!

't Maakſel van 's mans oog, inwendig,
Zweemt naar dat van os en paard;
En men wil, dat dit beſtendig
Invloed heeft op 's menſchen aard.

Wat toch maakt het vee der weiden
(Zoo geducht in lompe kracht)
Dus vreesachtig en beſcheiden;
Wat toch ſchenkt ons de overmagt?

't Ligt in 't maakſel van hunne oogen,
Dat den ſchijn voor 't wezen houdt,
En den mensch en diens vermogen
Avregtsch en vergroot aanſchouwt.

Zóó, waar zich gevaar liet rieken,
Zag dan Haſelt's Don Quichot
Reuzen ook in molenwieken,
Werd zijn osſenmoed ten ſpot!

Digitized by Google

Luttel plaats wordt ingenomen
Door het hart, voorbeeldloos klein,
Kankerachtig aan de zoomen,
En van binnen gansch onrein.

Groot van omvang zijn de longen,
Gaaf en zuiver, maar vol wind,
En tot schreeuwen schier gedwongen,
Als bij 't pasgeboren kind.

Boven alles hoogst merkwaardig
Is de wijde en holle maag,
Immer tot ontvangen vaardig,
Altijd hongerig en graag.

Kennelijk is de overhelling
Tot een' zeer verschnelden gang;
Kniegewricht in buigbre stelling;
Beengeleding dun en lang.

Heel de beenbouw schijnt te wenken
Op den haas, ter vlugt verpligt:
Wien natuur dus kwam beschenken,
Achterhaalt geen vijand ligt!

o! Hoe zou het ridderteeken
Van den gulden hazepoot
Van zijn snelle daden spreken,
Hangende aan een hindekoot! —

Maar, wat hoor ik! — Is 't ontwaken
Van 't geweten, dat hem kwelt,
En die zuchten hem doet staken,
En zijn wezen dus ontstelt?

Hoor! hij mompelt: *retirade!*
't Is waarachtig, of hij weent,
En de held om lijfsgenade,
Met gevouwen handen, steent!

'k Nader hem, en roep meteenen:
„ Willem van Oranje! wraak!"....
Angstig schrikt hij op — verdwenen
Is mijn droom, en ik ontwaak.

J. W. IJNTEMA.

N°. VI. *Meng.* bl. 275. noot reg. 8. staat *Huisbroeker*, in plaats van *Hensbroeker* polder.

N°. VII. *Boekbesch.* bl. 294. reg. 24. moet zijn *Syeniet*, en reg. 25. *Kiesel-conglomeraat.*

Digitized by Google

MENGELWERK.

GEDACHTEN NA HET HOOREN EENER VERHANDELING OVER DE ARTESISCHE BOORPUTTEN.

(Voorgelezen in eene Letterkundige Maatſchappij.)

Kunſten en wetenſchappen: ziedaar de hefboom, met welken de wereld, die wij kennen, de ganſche gedaante der aarde, met hare rijken en ſtaten, als uit den afgrond der duisternis en woestheid is opgebeurd en nog dagelijks tot glansrijker hoogte wordt gevoerd; kunſten en wetenſchappen, naauw vereenigd, te zamen werkende, als eene Godheid beſchouwd, die, verlerlei krachten oefenende, dezelve menigmaal tot ééne bron doet zamenvloeijen, waaruit wederom de verſchillendſte beken ſtroomen. Gij, Letterkunde, die de taal beſchaaft, het eene volk het andere leert verſtaan, de eene eeuw aan de andere bindt, en alle kennis, elke ontdekking, wetenſchap of kunst van éénen tot het eigendom van duizenden, van duizenden tot het eigendom van éénen maakt; die den ſmaak en het harte vormt, ja, als met Orpheus' lier, uit woeste boschbewoners onnavolgbare *Grieken* ſchept! En gij, Natuurkunde, zonder welke de mensch eigenlijk niet kan beſtaan en leven, die hem bij iedere ſchrede in dit rijk der natuur moet vergezellen en voorlichten, maar die hem ook tot den heer van hetzelve maakt, ja hem de ſchepping doet herſcheppen, — die de zee tot een effen pad, de woestijn tot eene vruchtbare ſtreek, de winden tot zijne dienaars, het vreeſelijk vuur tot zijn nuttigst werktuig ſtelt, en tot de onzigtbare, geheimzinnige krachten toe, van welke wij niets begrijpen, door uwe bezweringen oproept, om te dooden of levend te maken! Schilderkunst, die u aan beiden aanſluit! Toonkunst, die, op een' geſpannen darm of door eene houten buis, tot het innigſte der ziele ſpreekt, de hartstogten opwekt en leidt, de gedachten ten hemel voert,

Digitized by Google

en alleen waardig geacht wordt ons tot voor Gods troon te vergezellen en Hem ten offer der verheerlijking te worden toegewijd! Kunſten en wetenſchappen — wie gevoelt geen' eerbied, wanneer hij uwen tempel binnentreedt, wanneer hij over uwe weldaden, over uwe ſchepping nadenkt, in welke wij verkeeren — wij, ſtadbewoners, handelaars, beſchaafde lieden, die naauwelijks eene gift der natuur anders dan uit de hand der kunst ontvangen — wij, *Amſterdammers*, zeg ik, bovenal, die eerst den grond moesten vormen, waarop wij onze prachtige en gemakkelijke woningen konden bouwen!

Ja, M. H., deze uitroeping perst mij het gevoel af, bij de gedachte aan zoo vele wonderen, als het menſchelijk vernuft, vooral in de laatſte jaren, op vroege en latere ontdekkingen heeft gebouwd; gedachte, die ons de toekomst met nog al grootſcher verwachting doet tegenzien, en ſlechts de kortſtondigheid leert beklagen, welke aan ons leven en genot dezer heerlijkheid is verbonden. Niet alleen toch blijkt ons uit het verledene de vruchtbaarheid van den menſchelijken geest, die, over den Chaos zwevende, met elken dag nieuwe ſcheppingen doet ontſtaan; maar ook het verband, waarin deze tot elkander ſtaan, als eene kluw, die zich van zelve ontwikkelt, eene moederplant, door toeval of nieuwe vernuftſpranken bevrucht, om telkens ſchooner bloemen en voedzamer zaden voort te brengen. Zoo werkt de kennis op de oefening onzer kracht en het gebruik der ſchatten, door God in het geſchapene gelegd. En desgelijks werken deze op onze kennis terug, om ons de geheime bronnen te doen ontdekken, uit welke Hij ons geſlacht ſedert eeuwen laafde, en de wonderbare eenvoudigheid der middelen te doen inzien, met welke Hij het meest verbazende tot ſtand bragt.

Nog zal het u even raadſelachtig zijn, waarop al deze hooggeſpannene, maar weinig bepaalde gedachten moeten uitloopen. Ik weet inderdaad zelf niet regt, G. G., van welken kant ik de ſtoffe zal aanvatten, of welke leiding en vorm ik zal kiezen, om u een denkbeeld te ont-

Digitized by Google

wikkelen, dat slechts als de schaduw van een reuzenbeeld voor mijne eigene ziele staat. Doch welaan, volgen wij de orde, door tijd en omstandigheden aan de hand gedaan.

Schoon de H. Geschiedenis ons leert, dat het menschdom uit éénen bloede geschapen is, vinden wij echter, volgens denzelfden Goddelijken wil, reeds vroeg den ganschen aardbodem door hetzelve bewoond. Onmetelijke zeeën en bruisende stroomen, onuitoogbare bergen en naakte rotsen, akelige moerassen en brandende woestijnen scheiden het eene geslacht van het andere. Hoe velen van dezelve derwaarts kwamen, hoe de menigte van eilanden in de groote Zuidzee, b. v., met menschen is bevolkt geworden, wier zeevaartkunde, bij hunne ontdekking, nog in de eerste kindschheid was, zal welligt nooit geheel opgehelderd worden. Wij kennen het verledene alleen van die volken, welke eene geschiedenis bezitten, of althans hunne lotgevallen in de algemeene historie der wereld zien opgenomen. Bij dezen nu bieden zich vooral twee middelen van gemeenschap aan, welke voor eene nadere beoordeeling vatbaar zijn. Het eerste: over zee.

Wij weten, dat het grootste gedeelte van onzen aardbol met water bedekt is; dat, hetgeen vast land genoemd wordt, inderdaad slechts uit grootere eilanden bestaat, die, zelve wederom met breede stroomen doorsneden, of geheel niet, of slechts langs verre en onbekende omwegen, voor elkander toegankelijk zijn. Ondertusschen werd al vroeg gebruik van die eigenschap des waters gemaakt, dat vele voorwerpen op hetzelve drijven. Van kleine proeven gemaakte men allengs tot stouter ondernemingen, bij welke nu van den op- en afloop eener rivier, dan van den wind zal zijn gebruik gemaakt, om in het gebrek of te kort schietende van menschelijke kracht ter voortstuwing te voorzien. Maar, hoe onvoldoende bleven deze middelen, om den Oceaan in te steken, zich buiten het gezigt des lands te begeven, en daar, zonder spoor of leidsman, op de genade der winden te drijven! Ondertusschen maakte iedere stap moediger, en, terwijl allerlei

Digitized by Google

hartstogten, begeerte, wraak, nieuwsgierigheid, woelden, en allerlei toevalligheden, afdwalingen, rampspoeden, hulpe boden, peinsde het schrander vernuft en maakte het verstand gevolgtrekkingen, om nieuwe middelen tot gebruik uit te vinden. Zoo is de zeevaart, als van een hulpeloos knaapje, tot een' reus opgegroeid; en hetgeen voormaals eene scheiding was, dat is een middel van vereeniging geworden. Onze geheele handel rust op dezen grond; groote schepen voeren ons de waren uit Zuid en Noord toe; waar een land slechts door de zee wordt bespoeld, daar is de deur voor ons geopend, daar vinden wij als 't ware bekenden en geburen, die ons met het hunne bijstaan, en wederkeerig, wat zij behoeven, van en door ons ontvangen. Dat is het werk van wetenschap en kunst. Daartoe dient niet alleen de bouwkunde, die groote schepen zamenstelt, geschikt om wind en stroom te tarten, noch de schrandere berekening der werktuigkunde, die den ongestadigen luchtstroom de rigting aanwijst, in welke hij zijne kracht moet oefenen, en door middel van zeil en roer, zonder eenige eigene inspanning, ons vaartuig met ontzaggelijke snelheid doet voortspoeden; maar ook de kennis van den hemel, deszelfs gesternten, hunnen stand en loop, benevens die wondersteen, welke, als het geweten in den mensch, onder allerlei slingering en misleiding, immer het ware noorden aanwijst.

Maar er is onder de opgesomde muren des afscheidsels, die de menschen in gansch afgezonderde natiën verdeelen, nog één schijnbaar onoverkomelijke. Het zijn de onmetelijke zandwoestijnen, die grootelijks in of bij het vroegst bewoonde gedeelte des aardbodems, maar vooral in *Afrika*, gevonden worden. Of het de hemelhooge bergen zijn, die de wolken, door vaststaande winden, uit één' en denzelfden hoek aangedreven, beletten, deze deelen der aarde te besproeijen; of het de verbazende hitte is, die hier, door het zand weêrkaatst, de dampen in de lucht belet tot regendroppen te verdikken, of dat de onvruchtbare grond nieuwe verhindering

Digitized by Google

oplevert, om deze zwarigheden te boven te komen, zoodat er geen hoog geboomte opſchiet, 't welk de wolken aantrekt en vogelen en dieren lokt, die zaden en bemesting medebrengen, en ook die kleine plantjes ontbreken, welke langzamerhand vastheid en vet aan den bodem mededeelen, dan of het bewegelijke, telkens omgewoelde en opgehoopte zand allen duur derzelven tegenhoudt, — genoeg, geen ſprietje groeit op deze, honderden van mijlen lange en breede, velden; dier noch inſekt laat er zich hooren; of zoo er een levend ſchepſel verdoolde, het is een verſlindende leeuw of een onweêrſtaanbare roover. Wie zal deze zandzeeën overſteken? Wie zal zich van teerkost, van water voor zich en zijne lastdieren, gedurende vele weken, voorzien? Wie zal het in deze brandende hitte, zonder eenige ſchaduw, zonder andere verpoozing, dan den kouden nacht, uithouden? En toch zien wij ook deze zwarigheden verwonnen. Wij zien den karavanenhandel, veel vroeger nog dan beduidende ſcheepvaart, in vollen gang, ja, tot vóór korte eeuwen, alleen de waar uit het diepſte van *Indië* aanvoeren, die wij door middel der zee ſlechts over *Europa* wisten te verdeelen. De alleroudſte geſchiedenis, door MOZES uit vroegere overleveringen zaamgeſteld, vermeldt ons reeds de *Ismaëlieten* met hunne kemelen, die op het vruchtbare *Egypte* handel dreven. En nog beſtaat geen ander middel van gemeenſchap tusſchen de volken in het binnenland.

De natuur, die overal, waar ſlechts leven beſtaan kan, zoodanige ſchepſelen voortbrengt, wier behoeſte te dier plaatſe vervuld, wier vermogens aldaar aangewend kunnen worden, teelde in den omtrek dezer woestijnen dien ſtraks gemelden kemel, onvermoeid, ſnel, gedwee, met het ſchraalſte voedſel tevreden, in ſtaat zich voor vele dagen van noodigen drank te voorzien. En de mensch, die zich al den rijkdom der ſchepping weet toe te eigenen en ten nutte te maken, rigtte denzelven af, om hem op deze togten te dienen. Zoo zien wij de zonen van JAKOB naar het rijk der PHARAO'S henen-

Digitized by Google

trekken, om van daar koren te halen; gelijk wij er vroeger de kinderen der woestijn hunne koopwaren en JOSEPH als slaaf derwaarts zagen voeren. Immers, die zelfde rijkdom der natuur in verscheidenheid van voortbrengsels, en deze bijzondere gesteldheid van den mensch — arm in zichzelven, alles van zijnen geest, van zijne oefening en inspanning moetende wachten — zijn nood en begeerte brengen de natiën in beweging, om ruilingen met andere aan te gaan. Deze mist het onontbeerlijke; die wenscht het aangename. Deze moet zich zelfs het onmisbare zout van op grooten afstand bezorgen; die vlast op edele gesteenten, vooral edele metalen, als algemeen middel van handel welhaast het begeerlijkste voorwerp geworden. Vooral ook trekt de slavenhandel al vroeg onze aandacht. Waar zich in die tijden een Staat tot aanzien en bloei verhief, eene enkele hoofdstad honderdduizenden van menschen vergaarde, en zulk een middelpunt van uitgebreide landen de weelde zijner bewoners tot eene hooge maat deed rijzen, daar schijnt de slavenstand inderdaad onontbeerlijk te zijn geweest. Waar men geene molens had om het koren te malen, geenen ploeg om de aarde te doorwroeten, geene werktuigen van allerlei aard, die den arbeid thans verligten, en menigmaal geene gelegenheid om vele lastdieren te kweeken en te voeden: hoe zou men het daar zonder gedwongen arbeid van vele handen hebben kunnen stellen; hoe zou het magtige, beschaafde volk, niet in staat de woeste bewoners van andere streken vrijwillig tot zijne dienst te nopen, zich niet geregtigd hebben geacht hen daartoe te dwingen; hoe zou het, eerst zijne krijgsgevangenen, straks die van anderen, en eindelijk allerlei geroofden, daartoe niet gereedelijk hebben aangewend? Heeft niet deze zelfde grond van onontbeerlijkheid in het weelderig *Europa* dit gebruik, ten aanzien der Negers in zijne volkplantingen, in weerwil van het Christendom, tot op onze dagen staande gehouden? En weten wij wel, wat wij doen, wanneer we, de uitvinding veler nieuwe werktuigen in onze dagen misprijzende, de duizenden van meestal slaafsche handen

Digitized by Google

voorbijzien, die voorheen aan den roeiriem zoo wel, als aan de pen en wat niet al gekluisterd waren, thans door zeil- of ſtoomtuig, door drukpers en ſpinſtoel en weefgetouw rijkelijk vervangen? Ja, ſchijnt de machine hier bijna tot een redelijk mensch verheven, daar was *deze* overal tot een werktuig vernederd en genoot weinig meerdere regten.

Maar, M. H., herinnert u, dat ik van vele honderden mijlen uitgebreidheid der woestijnen ſprak, die volken van volken ſcheiden, en vraagt nogmaals: hoe waren deze togten mogelijk? De kameel moge weinig behoeven, hij behoeft toch iets; hij möge zich voor vele dagen van vocht voorzien, het zijn weken, die tot de reis gevorderd worden. Daarenboven heeft hij de koopwaar en den voorraad voor zijnen eigenaar en drijver te voeren. En beſta ook de karavane uit tien- en honderdtallen, elk brengt zijne behoeften en weinig anders mede. Inderdaad, het menſchelijk vernuft had deze zwarigheid niet zoo vroeg, ligt wel nimmer verwonnen. Doch eene bijzondere omſtandigheid, een nimmer te hopen verſchijnſel kwam hem hier vriendelijk te gemoet. Te midden van die uitgebreide velden des doods, onder gelijken invloed van denzelfden brandenden hemel, van elke zee of rivier afgeſcheiden, bevinden zich enkele gezegende plekken, waar de ſchaduw rust en verademing, de boomen veldvrucht overvloedig voedſel, de beek niet ſlechts dadelijke verkwikking, maar voorraad tot de verdere reize geeft. Van die heerlijke uitzonderingen op de algemeene onvruchtbaarheid heeft de mensch, door ondervinding en nadenken, eene aaneenſchakeling van herbergen en voorraadſchuren gemaakt, die hem de meest afgelegene oorden veilig doen bereiken. De hemel, met zijne onveranderlijke geſternten, wijst hem de te houdene ſtreek aan. En wanneer hij nog vele uren van de *Oaſe* (zoo noemt men deze eilanden in eene zandzee) verwijderd is, en met het oog of oor niets kan ontdekken, dan beſpeurt hij haar echter reeds, dan verheft de kemel het nederhangend hoofd,

Digitized by Google

rekt den hals en ſtrekt den geopenden mond voorwaarts, als om de waterdeeltjes der lucht in te ſnuiven, dan herleeft het ganſche dier en zijn meester met hetzelve, dan gaat een vrolijk gejuich van de geheele karavane op, en alles verſnelt zijne ſchreden. Eindelijk blaauwt het paradijs in de verte; vogelen en inſekten laten zich vernemen, ja allerlei, ook gevaarlijk gedierte tuigt van nieuw leven. Nu hoort men den palmboom ruiſchen, ziet het groen de velden bedekken, ademt de heerlijke geuren in, en ſchat de minſte verkwikking te hooger, hoe langer men alle dergelijke moest misſen.

Maar, van waar deze paradijzen, deze heerlijke plaatſen van rust en verkwikking? De naaste, zoo wel als de meest verwijderde oorzaak is ſpoedig aangewezen. *Deze* is de weldadige Voorzienigheid, *gene* eene bron, door Hare zorg daar geplaatst, een' rijken overvloed van koel en zuiver vocht opgevende, dat alles beſproeit; zoo ontſtaat van zelve groei en leven, zoo biedt het eene het andere hulp, om den grond met planten en dieren te bedekken. Maar de middeloorzaak, M. H., de oplosſing van het raadſel, uit welke verborgene ader welt dat overvloedige vocht op — hier, waar alles droog en dor is, waar zee noch rivier in de nabijheid en geen water in het doorwoelde zand is te ontdekken? Ik weet niet, (ſchoon ik het naauwelijks betwijfel) of men hieromtrent bepaalde gisſingen heeft gewaagd. Noch natuur- noch aard- en aardrijkskenner van beroep, merk ik ſlechts de bloemen en vruchten op, ons door de zorgvuldige kweekers dezer rijke velden van menſchelijke kennis aan de hand gedaan. En als zoodanig trof mij vóór eenigen tijd die aanmerking, welke de ware aanleiding tot al het geſprokene is geworden.

Ik ſprak reeds van den *nood* en de *begeerte* des menſchen, als de twee polen van zijn beſtaan, om welke alle zijne grootheid, door ontwikkeling, draait — van het zout en het goud, niet ſlechts in het zand opgeſpoord of uit het water getrokken, maar menigmaal tot uit het hart der aarde opgedolven. Ik zou met geen min-

Digitized by Google

der regt van andere ſtoffen en metalen, ijzer, kolen, marmer, wat niet al, kunnen ſpreken, en u in de mijnen, bij de bereidingen en vervoeringen van het opgegravene, de kunst en wetenſchap der menſchen, hunne ſtoutheid, hunne eigene ſcheppingen doen bewonderen.

Onder de werktuigen, door hen gebezigd, is ook de grondboor, door middel van welke men de aarde, tot op eene verbazende diepte, onderzoekt, om te weten, wat dezelve zal kunnen opleveren. Onbegrijpelijk kunſtig is dit werktuig, zoo als hetzelve althans tot ſtraks te melden einde wordt gebezigd. Geene ſteenrots biedt het wederſtand, geen rullig zand of dun ſlijk belet het, den gemaakten doorgang open te houden, en hetgeen daaronder ligt zuiver voor den dag te brengen. En welk is nu het gebruik, waarvan ik zoo even ſprak? Het is, M. H., om water uit het diepſte van den afgrond op te halen; wat zeg ik! om hetzelve ſlechts een' doorgang naar boven te verſchaffen. Want met kracht komt het te voorſchijn, dikwijls tot overſtroomens toe; zoodanig, dat het alles dreigt onder water te zetten, en de ſtopping ſomtijds niet minder noodig en moeijelijk wordt, dan eerst de opening was. Zoodanig middel, om zich eene onuitputtelijke bron van zuiver water te ſcheppen, is thans in een deel van *Frankrijk* en *Engeland* van vrij algemeen gebruik; en bedrieg ik mij niet, dan is hetzelve ook reeds tot beſproeijing en verbetering van dorre gronden aangewend.

Het blijkt dus, dat er, diep in den grond, een groote voorraad van deze onontbeerlijkſte hoofdſtof wordt gevonden, ja dat dezelve met kracht naar boven gedreven, en alleen door de daarop rustende beletſelen verhinderd wordt zich te vertoonen. En van waar vooral dit laatſte verſchijnſel? Van waar, dat het water uit de onzigtbare, diep verborgene wellen zich van zelve zoo krachtig verheft? Ziehier, wat men er ons van zegt, en ik zonder teekening of natuurkundige berekening daarvan kan mededeelen. De onophoudelijke regens, op de aarde gevallen, doordringen zigtbaar, ſchoon niet even ſpoedig

Digitized by Google

en gemakkelijk, derzelver oppervlakte. Hier en daar, op rotsgronden bij voorbeeld, gebeurt dit echter niet, en het is flechts bij afftrooming of door den wind, dat het langzamerhand verdwijnt. Het is natuurlijk te verwachten, dat de verzakking van het vocht, in de lagere deelen der aarde, ſoms door even ondoordringbare grondlagen wordt geſtuit, en dit, wanneer aanmerkelijke hoogten zulk een veld omringen, geweldig opgehoopt. Ja, deze aanvoer, al gedurig toenemende en niet meer te bergen, zet zich, volgens de wetten der waterweegkunde, die ſomtijds onze regenbakken doen berſten, met alle kracht, naar elke zijde uit, tot dat het een' uitgang, een' zwakker' wederſtand, eene doordringbaarder grondlage vindt, om zich alsdan op nieuw te verſpreiden en meer of minder diep te dalen. Doch bevindt zich geen weg dan naar boven geopend, vindt het dáár alleen geenen of zwakken tegenſtand, zoo volgt van zelve, dat het zich verheft, dat het met meerder of minder kracht en overvloed oprijst en de oppervlakte der aarde beſproeit. Dit wordt door de boring bewerkt, en de vraag blijft flechts over, of zij overal deze werking zou doen. Tot nog toe ſchijnt zij, op de regte wijze ondernomen zijnde, niet mislukt te wezen, ſchoon de moeite en de vereiſchte diepte van den put, zoo wel als de kracht en rijkdom van den waterſtroom, veel verſchil oplevert. Maar tot nog toe ſchijnt het ook maar alleen in *Engeland* en het naburig gedeelte van *Frankrijk* beproefd te zijn, beide met krijtbergen omringd, die hunnen ondoordringbaren bodem onder het ganſche land ſchijnen heen te ſtrekken.

Doch ziehier juist het treffende, waarvan ik ſprak. In een vaderlandsch werk over *Afrika*, bij de beſchrijving der vreeſelijke woestijn *Zara*, in het oosten vooral met verſcheidene *Oaſen* of vruchtbare eilanden bezaid, lezen wij het volgende: „ In dezelfde rigting als de „ *Nijl* van *Egypte* loopt eene rij kalkachtige heuvels; „ aan derzelver weſtelijk einde breidt zich de groote „ *Libyſche* woestijn uit, of liever tuſchen de eerſte en „ eene meer weſtelijke heuvelrij. Hier nu borrelen ver-

Digitized by Google

„ ſcheidene waterbronnen uit het zand op, en vormen „ in 't rond eenen vruchtbaren grond om zich heen. Drie „ derzelven vindt men in deze rigting van het N. naar „ het Z., de kleine, de *Oaſe* van *Dakel*, en de groote." (*) Wie kan nalaten hier vergelijkingen te maken? Wie acht het onmogelijk, dat de natuur zelve, door de toevallige geſteldheid van den grond geholpen, hier het werk der menſchen voor hare rekening heeft genomen — dat de kracht des opborrelenden waters allen wederſtand heeft overwonnen en het bevruchtend vocht over de aarde uitgeſtort? En indien dit eens zoo ware, indien wij het geheim — moet ik zeggen der natuur of der Voorzienigheid? — in dit opzigt hadden ontdekt, welke mogelijke uitzigten van herſchepping der aarde deden zich daarmede niet in de wijde verte op!

Denkt geenszins, G. T., dat ik mijne onkunde, of de plaats, die ik hier inneem, zoo ver vergeet, om, als een voorſtander der toegepaste weetenſchap, met nieuwe ontwerpen voor den dag te treden. De woestijn zou bij ons, die aan groote wateren zitten, daartoe inderdaad wel het laatst moeten in aanmerking komen. Maar, hier keer ik tot mijne eerſte gedachte terug: wat is er op aarde niet veranderd! Hoe is dezelve door den mensch herſchapen! En welke vorderingen in den laatſten tijd doen ons niet zien, dat er nog oneindig meer kan gebeuren! De afſtanden verdwijnen, wanneer de ſtoute *Brit*, door bergen en afgronden, in uren tijds tientallen van mijlen aflegt. De loop en keer van wind of ſtroom wordt den ſchipper onverſchillig, die den ſtoom te zijner beſchikking heeft; en de eilanden worden daardoor als met vaste bruggen eener ongeſtoorde gemeenſchap aan elkander verbonden. Wie weet, of de woestijn niet eenmaal, veel meer nog dan de zee, tot een begaanbaar pad, of, volgens JÉZAIAS, tot een vruchtbaar veld gemaakt worde? Immers de kunſten en wetenſchappen wandelen de aarde rond. *Azië* had hare beurt; *Europa* begint ze

(*) VAN KAMPEN, *Afrika en hare Bewoners*, IIde D. bl. 270.

Digitized by Google

reeds aan anderen af te ſtaan. *Afrika* heeft wel vroeg haar *Egypte*, haar *Carthago* en zelfs latere Staten gehad, vol bloei en welvaart; maar hare woestijnen, die ons tot hiertoe de kennis aan dit uitgebreid en volkrijk werelddeel grootendeels ontzeggen, zijn voor de meeste inboorlingen desgelijks nog onoverkomelijke hinderpalen. Wat zal de toekomst eenmaal baren?

Nog is het menſchelijk geſlacht ſlechts weinige duizend jaren oud. Traag zijn doorgaans de vorderingen der kindschheid — vele de verkeerdheden en verachteringen eener onbezonnen jeugd — talrijk de dagen van rust en loome vadzigheid. Maar menigmaal brengt ook de kwaal het middel mede; op de ſtilte volgt onrust, en het veld, eerst geſpaard en onmerkbaar voorbereid, brengt daarna honderdvoude vruchten voort.

Ziet daar, G. T., u mijne gedachten, zoo ik hoop, medegedeeld. Vraagt gij, waartoe dezelve moeten leiden? Om uw gevoel, uw nadenken op te wekken, u een betamelijk, verheven genoegen te verſchaffen. Niet dat ik daartoe nederzat en vooraf koel berekende, hoe ik u tot mijne hoogte zou opvoeren en u mijne ruime, verhevene uitzigten openen. Neen, ik zelf ſchijn mij hier veeleer ſlechts het werktuig te zijn. Of grenst niet de onweêrſtaanbare zucht tot mededeeling aan het dierlijk inſtinkt? Is niet de wetenſchap, op welken hoogen of lagen trap geplaatst, als eene moeder, de weetgierigheid als een zuigeling te beſchouwen, beide even begeerig den drang der natuur te volgen? Ja, ik vertrouw, met genoegen volgde mij uwe herinnering, ware het ook als door eene ſpoorlooze woestijn. Grootsch immers waren de overblijffels der oudheid, langs welke wij als henentrokken, ſtout de verſchieten, op welke onze blikken rustten, heerlijk de geuren, die ons hier en daar toewaſemden. Vooral ſtond er ons telkens de mensch voor oogen, die dat alles bezielt. Vooral zagen wij dat heerlijk woord der ſcheppende Almagt vervuld: *Laat ons menſchen maken naar onzen beelde en naar onze gelijkenis, en dat zij heerſchappije hebben over de viſchen der zee en*

Digitized by Google

over het gevogelte des hemels en over het vee en over de geheele aarde! Ja, kunſten en wetenſchappen! ja, Schrijf-, Druk- en elke andere kunst des beſchaafden levens! heerlijk zijn uwe gaven. Kort moge ons leven zijn, en zeer beperkt de kring, dien wij met onze zinnen doorloopen, gij maakt ons deelgenoot aan de vroegere eeuwen, aan de andere landen, aan het denkbeeldige zelfs en de toekomst, die het eenmaal doet beſtaan. Uw licht is als de zon, die de duisternis verdrijft, den ſchoonen morgen, den helderen middag voor ons vormt, en zelfs den avond nieuwe heerlijkheden achter de gloeijende purperwolken doet beloven. Wél, wél ons, die het licht zoeken en ons in hetzelve verlustigen! Wél ons, zoo het inderdaad ons hart verheft en onzen ſmaak reinigt! Daartoe iets bij te dragen, was de hoop, waarmede ik mij heb geſtreeld. Dit bereikt te hebben, zal mijn toereikend loon wezen.

S.

IETS UIT EEN SATYRIEK GESCHRIFT, DEZER DAGEN UITGEKOMEN, VAN DR. MISES, TE LEIPZIG, OVER DE CHOLERA.

Ik durf wedden, dat van twee perſonen, van welke zich de een ſlechts half kan verzadigen, de ander de helft op zijn bord moet laten liggen, de tweede den eerſten nog benijden zal; want genen ontbreekt ſlechts eene halve portie, dezen eene halve maag. Is het niet opmerkelijk, de klagt te hooren van een overloopend vat, dat het de ſoep niet bevatten kan, en te gelijk die van een ander, daarnevens ſtaand, ledig vat, dat het zich met den dauw des hemels moet vergenoegen, terwijl het eene alleen zijn overſchot in het andere behoefde te laten overloopen? Is het niet opmerkelijk, niemand luider over de ellende der armen te hooren klagen, dan juist de rijken, die hen konden helpen? Want niet de arme, maar de rijke eet thans zijn brood met tranen; de eerſte heeft alleen tranen zonder brood. Minder de overbevolking van het eene

Digitized by Google

oord, dan de nietbevolking van het andere, alleen de domheid der menſchen of derzelver leiders, die hen, als rupſen aan een' kaalgegeten tak, als bij klompen aan een' uitgeputten nijverheidstak doet blijven hangen, terwijl de boom welligt nog vele andere groene takken heeft, waaraan zij zich verdeelen konden, is oorzaak van hun hongerlijden. Ontwijfelbaar heeft de Schepper koren en aardappelen laten wasſen om gegeten, niet om gedronken te worden. Maar is het niet zeer natuurlijk, dat, wanneer men de voedingsmiddelen in vocht verkeert, men ook ſlechts vocht overhoudt om zich te voeden? Vast gaat het, dat, wanneer alle veldvruchten, die thans, tot brandewijn verbruikt, den weg naar het hoofd nemen, om zich daar in revolutionaire en korzele idéën van Vrijheid en Gelijkheid tegen Staat en Nabuur te veranderen, als brood of brij of pannekoeken den weg naar beneden inſloegen, er niet ſlechts genoeg zijn zou, om goedkoop verkocht te worden, maar ook nog geld zou overblijven, om dezelve te koopen, verſtand genoeg, om dat geld te verdienen, en mest genoeg, om het produkt zelf weder te telen; en dat de grond alles behalve hecht is, waarop men beweert, dat de brandewijn tot verſterking in den arbeid dient: want het *Romeinſche Coliſeum* werd gebouwd in eenen tijd, toen men nog geen ſnaps kende, en ſtortte in puin, toen men daarvan overvloed had. Slechts die verandering heeft de brandewijn te weeg gebragt, dat, terwijl voormaals de menſchen dronken om te kunnen arbeiden, zij thans, ten beste genomen, arbeiden om te kunnen drinken.

Naardien nu de menſchen het kwaad der overbevolking niet op eene verſtandige wijze gelieven te verhelpen, zoo komen hun in dezen onverſtandige en gewelddige middelen te hulp, en wel in de eerſte plaats de Krijg, en, wanneer deze zich niet werkzaam genoeg betoont, deze of gene peſtaardige ziekte. Vanhier ook de Cholera! Intuſſchen is deze, men moet het erkennen, eene zeer dubbelzinnige bondgenoote voor de, wegens overbevolking, klagende rijken. Eerst ſcheen het, (en

Digitized by Google.

dit werd zelfs met groot welbehagen in de nieuwspapieren verkondigd) alsof de Cholera, Aristocraatsgezind, in hare verwoestingen zich tot het gemeen bepaalde. Men begon alzoo in hoogbeschaafde kringen reeds de Cholera veel zachter te beoordeelen, en aller afkeer wendde zich tot het volk, hetwelk zich aanstelde, als wilde het het verzuim der Cholera op die genen wreken, welke zij scheen voorbij te gaan. Men bepaalde reeds de straten, waar zij haren intrek behoorde te nemen, en begon zelfs toe te stemmen, dat de Cholera veel ellende van de aarde zou wegruimen. Maar, sinds zij, die zich aan de achting en vriendschap der Grooten niet veel scheen te bekreunen, nevens de vliegen ook de spinnen begon weg te ruimen, en zich aan eenige Vorsten en Graven vergreep, is de breuk volkomen en onheelbaar geworden. Ja, de Grooten, in het gevoel van het onherstelbaar verlies, dat zij, en de wereld in hen, ondergaan, betoonen tegenwoordig, indien mogelijk, nog sterker afschuw tegen deze kwaal, dan de armen, welke, stilzwijgend, edelmoedig erkennen, dat, wijl zij niets te verliezen hebben, ook aan hen niets verloren wordt.

Vanhier dan ook de algemeene heirvaart tegen de Cholera, sedert zij geen aanzien des persoons meer kent. Doch de armee der Artsen, door de ganschе artillerij der Apotheken ondersteund, werd door de fiere Amazone op de vlugt geslagen. Niet minder dan 59 verschillende meeningen, in meer dan tweehonderd geschriften over de Cholera, werden door hen verkondigd; waaruit men ziet, dat de vraag over de al of niet besmettelijkheid, den miasmatischen, epidemischen of tellurischen oorsprong der kwaal inderdaad reeds met genoegzame volledigheid onderzocht is, naardien er geene denkbare vereeniging van voorstellingen is, welke daaromtrent niet reeds in zwang geraakt, en geen denkbaar bewijs, dat niet reeds vóór en tegen bijgebragt is. Zoo houdt de een de ziekte voor stellig besmettelijk, de ander voor stellig niet besmettelijk, een derde voor bepaald besmettelijk, een vierde voor dikwijls besmettelijk, een vijfde

Digitized by Google

voor ſecundair beſmettelijk, een zesde voor zoo wel beſmettelijk als niet beſmettelijk, een zevende voor niet zóó beſmettelijk als men meent; een achtſte vindt het dwaas, naar beſmettelijkheid of niet beſmettelijkheid te vragen; een negende verklaart hem voor zeer onverſtandig, die aan geene beſmettelijkheid gelooft, en een tiende hem voor een' gek, die er wel aan gelooft. Dus houdt weder de een de kwaal voor miasmatisch, de ander voor epidemisch, de derde voor tellurisch, de vierde voor kosmisch, de vijfde voor beſmettelijk en miasmatisch, de zesde voor miasmatisch en tellurisch, de zevende voor tellurisch en kosmisch, de achtſte voor beſmettelijk, miasmatisch, tellurisch, endemisch, epidemisch en kosmisch tevens; de negende heeft eene zoo diepzinnige, zijne ganſche wetenſchap als 't ware uitputtende, inzage van derzelver ontſtaan, dat zich zulks met geene eenvoudige, duidelijke bewoordingen laat uitſpreken. Hierbij zijn nu nog met ſtilzwijgen voorbijgegaan alle beſpiegelingen over de electriſche, galvaniſche, magnetiſche, electromagnetiſche, ſideriſche, infuſoriſche voortplanting, derzelver voortſchrijding met of tegen den wind, met noorderlicht, aardbevingen, groote ijsklompen, langs ſtroomen, enz. enz. enz. Ook theoriën over den zetel en de naaste oorzaken der krankheid zijn reeds in verblijdende menigte en verſcheidenheid voorhanden. Men heeft haar in het zenuw-, in het bloed-, in het huid-, in het darmgeſtel geplaatst; de een houdt haar voor eene tusſchenpoozende koorts, de ander voor eene uitſlagkoorts, een derde voor typhus, een vierde voor vallende ziekte, een vijfde voor asphyxie, een zesde voor kolijk, een zevende voor buikloop, een achtſte voor verkoudheid, een negende voor huiduitſlag, een tiende voor een inſekt, een elfde voor een vergif, een twaalfde voor eene zonde, een dertiende voor kool. Volgens den een' rust haar wezen op ontſteking, volgens een' ander' doorgaans niet op ontſteking; volgens dezen op ontſtemde, volgens genen op verhoogde werkzaamheid der onderbuikszenuwen en ingewanden; volgens dien op kramp, volgens dezen op verlamming, en volgens een' derden op polariſatie der zenuwen.

Digitized by Google

Nog vreemder en bonter, dan met de theoriën, is het geſteld met de voorgeſlagene middelen tegen de Cholera. Ja, men heeft zelfs het *kanon* tegen dezelve aanbevolen, waarſchijnlijk daarbij gedachtig aan de *politieke* Cholera. In zekeren zin mag zij eigenlijk geene kwaal heeten, maar eene cuur. De menschheid heeft zich de maag bedorven; en middelen tegen de Cholera aanwenden, die niet ſlechts bijzondere perſonen, maar de ganſche menschheid zuivert, mag dus heeten: middelen tegen het middel aanwenden. Wanneer men bedenkt, hoe velen, die ſoms in een paar uren aan de Cholera bezwijken, langzaam en ellendig door leververſtopping, maagzweren, waterzucht, geelzucht, en hoe de booze geesten, die eene vervuilde maag omzweven, verder mogen heeten, zouden wegkwijnen, zoo geraakt men in verzoeking, om haar, bij zulke voorwerpen, in het licht te beſchouwen van een meêdoogend kind, dat een' reeds halfvertreden' worm doodtrapt. Ja, zoo de Cholera eene ſtraf is, is dan niet de zonde haar ruimſchoots voorgegaan? Velen willen niets daarvan hooren, dewijl zij dan de zonde zouden moeten verzaken; en om zulks af te wenden, ſtellen zij liever den oorſprong en de verbreiding der Cholera in verband met het water, het noorderlicht en de wenteling der aarde. Nu erken ik, wel is waar, het grootſche der gedachte, hier de kenteekenen eener Aardcholera, die zich ſlechts aan het menschdom, als orgaan derzelve, mededeelt, te zien, en zou dan ſchier aanraden, in plaats van de ſymptomatiſche cuur aan de menſchen, liever al de kamfer, kajeputolie en opium, die voorhanden is, in de zee te ſtorten, en der Noord- en Zuidpool wollen kouſen aan te trekken; maar ik geloof toch, dat er even veel reden is, om de Cholera met het ſtraks aangeduide natuurlijke verſchijnſel in verband te brengen, dat onverteerde ſpijzen misſelijkheid verwekken, of, om deze verklaring meer wetenſchappelijk uit te drukken, de Cholera van zekere electro-magnetiſche werkingen, door eene galvaniſche keten van vleesch, vet en brandewijn in de maag voortgebragt, af te leiden. 't Is ook mogelijk, hetgeen

Digitized by Google

zoo velen beweren, dat de Cholera uit de moerasſen van *Indië* gekomen zij; maar, zoo zij niet in iedere maag een nieuw moeras vond, waarin zij zich konde nestelen, zouden hare vlerken weldra verlamd zijn; en men behoorde alzoo, om haar te weren, niet de landen, maar de menſchen af te ſluiten, en, in ſtede van op de maag, liever pleisters op den mond te leggen, die, wel is waar, vuur en vlam tegen de Cholera ſpuwt, maar toch inderdaad de eenige deur is, door welke zij tot de menſchen ingaat, — niet, gelijk men wil, als onzigtbare infuſiediertjes door middel der lucht, maar vrij en vrank gezeten op rund, kalf, zwijn en ſchaap.

't Is waarlijk, wél beſchouwd, onbegrijpelijk, dat zich de maag, zoo lang, zoo veel heeft laten welgevallen, zonder van haar regt gebruik te maken, om zich van het overtollige te ontdoen. Nu zij dit ten laatſte in het groot doet, en, gelijk een eindelijk tegen dwingelandij zich verheffend volk, men moet het bekennen, ook hierin verder gaat, dan wel betaamt, kan men van zijne verbaasdheid niet bekomen; terwijl men veeleer over haar vorig geduld zich moest verwonderen. Het maagvolk wil intusſchen hetzelfde, wat andere volken verlangen; het wil liberaler behandeld zijn, en kan men loochenen, dat het reeds iets, in dat opzigt, heeft verkregen? Reeds heeft men het ooft en den brandewijn, als de grootſte misdadigers, prijs gegeven. Misſchien ware het thans het gunſtige oogenblik voor de maag, om nog andere offers, ja eene regelmatige Conſtitutie te vorderen; immers wat belooft een mensch in doodsangst niet al! Maar ook hier treedt een *ſoidiſant juste milieu* in het midden. Terwijl men de vruchten en den brandewijn verzaakt, meent men zulks door des te grootere vrijheid omtrent andere artikelen te moeten beſoonen, en heeft gevolgelijk aan elk register van verbodene ſpijzen een register van aanbevolene ſpijzen toegevoegd; daar men niet gelooven kan, dat de Cholera van geen goed geregt zou willen hooren, maar haar ſlechts voor wat kieskeurig houdt. Ja, om er niets bij in te brokkelen, heeft men het zoo

Digitized by Google

geſchikt, dat men, wel is waar, den ſnaps in het algemeen verbiedt, maar daarentegen een' Choleraſnaps veroorlooft, om, aan den eenen kant, der Cholera te wille te zijn, en, aan den anderen, ook den zijnen te hebben.

Een der meest in het oog vallende voordeelen, door de Cholera aangebragt, is, dat zij de dienaren van ESCULAAP, met name de Apothekers en Drogisten, rijk maakt. Alwat bijt, vreet of prikkelt, wordt thans tegen de Cholera losgelaten: het edele wild gaat, wel is waar, onvervaard zijnen weg; maar van de vreesachtige hazen kunnen zij zich in allen gevalle een' warmen winterpels aanſchaffen; en, zijn zij het ééns met eenen kwakzalver, die zich Arts noemt, dat deze uit verlegene (geen' aftrek hebbende) wortelen, kruiden en zaden een recept zamenſtelt, en dat als een onfeilbaar voorbehoed- of geneesmiddel tegen de Cholera aanbeveelt, waarbij niemand, die het tot heden gebruikt heeft, geſtorven is, (om der waarheid getrouw te blijven, dienen zij het niemand vooraf te geven!) zoo is dat weldra geene verlegen waar meer, maar zal de Drogist weldra om de waar zelve verlegen zijn, en hij erkennen, dat de Cholera de zoo lang te vergeefs gezochte *ſteen der wijzen* is, wiens naam voldoende is, om alles, wat met denzelven in aanraking komt, in goud te verkeeren. — Te midden der vele huismiddelen, is men er vaak erger aan toe, dan de bekende ezel tusſchen twee volle kribben, en, gelijk men, bij de keuze tusſchen vele kandidaten, gemeenlijk in het einde den minſten kiest, om geenen van de goeden voor de overigen achter te ſtellen, zal men waarſchijnlijk ook naar het minst doelmatige tasten; terwijl nog daarenboven het tijdſtip tot het aanwenden van het beste middel is voorbijgegaan, wijl de kranke onmogelijk alles te gelijk kan gebruiken. Misſchien heeft hij zijne pikpleister nog op de maag, wanneer hij tevens omſlagen, inwrijvingen, mosterdpappen, ſpaanſchevliegen, meelzakken, kruiderkusſens, zeewaterkompresſen, bloedzuigers, koppen, moxa's, heete asſche, borſtels, af te branden wijngeest, druipbaden, *cauterium actuale* en *potentiale*, warme

Digitized by Google

ſteenen, kannen en dekbedden ter zelfde plaatſe moet appliceren, en daarbij nog inwrijvingen en omſlagen van ontelbare andere middelen. Immers daar is de *Writznicker Jood*, onder wiens behandeling van 200 menſchen ſlechts *twee*,— daar is de waard van *Jasſy*, onder wien niemand geſtorven is, — daar zijn Dr. HAHNEMANN en Dr. DÜRR met hunnen kamfergeest en terpentijnolie, waarvan dezen gezegd hebben, dat niemand ſterven zou (te weten aan de Cholera!) en nog ontelbare andere onfeilbare geneesmiddelen meer, welke, te zamen genomen, de Cholera 999 maal verdrijven zullen! Maar, hoe vele maagſtreken moet de mensch niet hebben, om dat alles aan te wenden; en hoe zal men het aanwenden, daar hij bovendien nog in het bad moet zitten? Geene mindere verlegenheid bevangt ons, wanneer wij aan de middelen denken, die de kranke alle in de maag moet brengen; hoewel hier eene groote zwarigheid wegvalt, wanneer men bedenkt, dat de maag het eene na het andere terſtond weêr uitwerpt. En, of dit nog niet genoeg ware, ook bij het ademen laat men hem de keus, of hij koolzuurgas, ſtikſtofoxydulgas, zuurſtofgas, chloorgas, kamferdamp of azijnzuur wil inademen. Van alle deze middelen, of althans van de grondſtoffen derzelven, moet een mensch, wien zijn leven lief is, zich thans in tijds voorzien, opdat het hem aan dezelve te zijner tijd niet ontbreke. Men kan niet ontkennen, dat het geluk, van het opium en de kalomel, omdat zij hunnen pligt niet deden, van den troon te hebben geſtooten, minder groot is, nadat in derzelver plaats thans eene ware gemeenevolksheerſchappij van andere middelen is ontſtaan; en dit mag dan ook wel de reden zijn, dat vele geneeskundige Aristocraten, of, gelijk men hen noemt, rationele Artſen, nog altijd aan gezegde *Koninklijke middelen* verkleefd blijven, of tot dezelve terugkeeren. Als een andere MIRABEAU had zich de kamfer verheven en de Omwenteling aangeblazen; maar weldra is het zoo ver gekomen, dat thans ieder regeren wil. De ganſche *Materia medica* is levend en levendig geworden als een

Digitized by Google

kikvorschpoel, waarin alles kwaakt: „Ik help, ik help;" en er zijn lapzalversmiddelen, die den vijand nooit gezien hebben, en met groot geschreeuw zweren, dat, wanneer hij hun te na komt, zij hem tot spaanders zullen hakken, en welke hij, werkelijk komende; met een' verachtelijken grimlach op de vlugt jaagt. Ja, niet genoeg, dat de oude middelen alle gelijk de muggen rondom den *Oostindischen* olifant dansen, zonder zelfs door zijne huid te kunnen boren, zoo heeft deze ook nog eene menigte ongedierte uit *Indië* medegebragt, en trekt nog dagelijks geheele zwermen van vreemden tot zich, welke de Hemel geve, dat ons niet op den hals zullen blijven, wanneer de Cholera zelve zal geweken zijn!

IJ.

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg en slot van bl.* 411.)

De Russische Taal.

De taal der *Russen* is bij ons, *Duitschers*, die ons anders zoo zeer met vreemde talen bezig houden, op verre na nog niet zoo bekend, als zij zulks werkelijk verdient. Geene andere taal des ouden en des nieuwen tijds heeft zich over een zoo groot deel der aarde verbreid, noch die der wereldbeheerschende *Romeinen*, noch die der, alle drie deelen der oude wereld als een vloed overstroomende, *Arabieren*, ten tijde des schoonsten bloeis van hun *Kalifaat*. Van de grenzen van *Boheme* tot *Kamschatka* wordt deze taal gesproken, en deze waarlijk ontzaggelijke aardgordel heeft op vele plaatsen eene breedte van verscheidene honderd (*Duitsche*) mijlen. De eigenlijke *Slavonische* spraak van *Rusland* heeft in deze ganssche groote uitbreiding bijkans geene dialekten. Immers het *Klein-Russisch* in de *Ukraine*, gelijk de *Siberisch-Russische* spraak, wordt door elken *Moskoviter* of *Petersburger*, zonder eenige moeite, terstond verstaan. Gelijk het volksgezang door het ganssche groote rijk dezelfde nationale wijzen heeft, zoo wordt ook overal slechts dezelfde taal gesproken, door de eigenlijke *Russen*, de hoofdinwoners des lands, namelijk; want van de *Tartaarsche*, *Finsche*, *Mongoolsche* en andere spraken wordt hier niet gerept.

Digitized by Google

Bij deze buitengewone uitbreiding geniet de *Russische* taal nog een ander voordeel, hetwelk de *Hoogduitsche* en met dezelve verwante talen ontberen. Onze *Oud-Duitsche* taal is verloren gegaan; van de gezangen der Barden is niets meer over, en, hetgeen wij van latere gedenkstukken hebben gered, is ons geheel vreemd geworden, en schier het uitsluitend eigendom van geleerde taalonderzoekers, en zonder eenigen invloed op het bijzondere taaleigen (*Idiom*) des volks. Niet alzoo de *Russische* taal: de oude stam, uit welken deze nieuwe, krachtige boom voortkwam, leeft nog, wel niet meer in de volkstaal, maar in de kerktaal des volks. Dit oude taaleigen moet, wel is waar, aangeleerd worden, hetgeen de zaak der geestelijken en der eigenlijke geleerden is. Naardien het echter deze zijn, welke als schrijvers optreden en daardoor de beschaafde volkstaal regelen, en bovendien het verschil tusschen de oude en de nieuwe taal, met betrekking tot den vorm, niet veel beduidt, terwijl met opzigt tot den geest nagenoeg geheel geen verschil plaats heeft, zoo is men in staat, en zulks geheel overeenkomstig met den aard der *Russische* taal, uit die oude en nog immer frissche bron te putten, en daardoor de nieuwe taal te verrijken en te beschaven. Eene geringe wijziging, eene voor den vreemdeling dikwijls onmerkbare buiging van het oude woord vormt terstond het nieuwe, dat onmiddellijk den stempel der algemeene gangbaarheid verkrijgt. Deze aanwinst wordt te gereeder aangenomen, daar zij uit dezelfde bron vloeit, waaruit de ganssche *Nieuw-Russische* taal is voortgekomen; en, daar deze bron tevens heilig geacht wordt, zijn die nieuwgevormde woorden, reeds bij derzelver ontstaan, met eene waardigheid omgeven, die dezelve bijzonder geschikt maakt voor den verheven stijl. Hoe arm is daarbij b. v. de *Poolsche* taal, die, hoezeer desgelijks eene *Slavonische*, zich niet schaamt, zich, in den hoogeren gezelschaps- en boekenstijl, met *Hoogduitsche* en *Fransche* woorden, welke zij nagenoeg onveranderd opneemt, op te slikken, en door dien vreemden, bonten tooi haar wezen, en tevens den eigenaardigen stempel harer nationaliteit, te bederven. Niet veel beter is het te dezen met het *Hoogduitsch* gesteld, welks wetenschappelijke werken van *Latijnsche* en *Griekssche* woorden krielen, die onzer tale even vreemd zijn, als de *Fransche* moesjes het *Oud-Poolsche* gelaat.

Overigens valt het den vreemdeling zwaar, het *Russisch* eenigzins volkomen aan te leeren, omdat hem alles in die

Digitized by Google

taal vreemd is, en hem geen enkel reeds uit andere talen bekend woord te gemoet komt, gelijk b. v. den *Duitscher*, wanneer hij *Engelsch*, of den *Italiaan*, wanneer hij *Fransch* wil leeren spreken. Maar de grootste moeijelijkheid der *Russische* taal ligt in haren grooten rijkdom; voorts in hare spraakkunst, die schier geene regels, maar slechts uitzonderingen heeft, en door hare veelledige beweegbaarheid zwaar te vatten is; en eindelijk in de uitspraak, die een vreemdeling niet ligt zich volkomen eigen maakt, wanneer hij niet reeds van zijne jeugd af aan zich in het land bevond. Des te gemakkelijker integendeel leert de *Rus* vreemde talen, waartoe hij zelfs een bijzonder talent schijnt te hebben, daar men bij beschaafde lieden veelvuldig menschen vindt, die de *Fransche*, *Hoogduitsche* en *Engelsche* talen ten volle magtig zijn. De vaardigheid, waarmede de *Rus* niet alleen alles begrijpt, maar ook, dikwijls door de eenvoudigste middelen, elken arbeid verrigt, komt hem waarschijnlijk ook hier niet minder, dan de moeijelijkheid zijner eigene taal zelve, te stade. Immers, nadat hij deze moeijelijkheid gelukkig is te boven gekomen, moet hem elke andere taal gemakkelijk schijnen; gelijk hij, die eene klassieke vorming ontvangen, en met de *Latijnsche* taal eenen aanvang gemaakt heeft, voor 't minst de innerlijke zamenstelling van elke andere spraak gemakkelijker overziet. En hier vinden wij ons wederom tot den hoofdtrek in het karakter der *Russen* teruggeleid, tot zijn bloedrijk temperament, waaraan hij zijne vlugheid, zijne kinderlijke goedaardigheid en gezellige vrolijkheid, als ook zijne onverzaagdheid in gevaren is verschuldigd. Deze en de daarmede verbondene trekken vallen den opmerkzamen waarnemer bij den eersten opslag in het oog. De gemeenste *Rus* heeft een' vasten en tevens vluggen tred, uitdrukking en zelfs bevalligheid in zijne bewegingen, spreekt met zijnen meerderen zonder verlegenheid, en treedt het gevaar zonder vrees tegen. Den zwaarsten arbeid verligt en verzoet hij zich door vrolijk gezang, en zijn vlug omloopend bloed doet hem noch voor het nabijzijnde gevaar schromen, noch veel aan de toekomst denken. Deze zorgeloosheid brengt hem zelfs niet zelden in ongelegenheid, waaruit hem echter dezelfde vrolijke gemoedsgesteldheid en zijne tegenwoordigheid van geest ook weder redt. Voorzigtigheidsmaatregelen zijn geenszins zijne zaak. Zelfs zijne spelen moeten met gevaar verbonden zijn, zoo zij hem zullen boeijen. Om zich eenige schreden te besparen,

Digitized by Google

klimt hij over eene vermolmde plank, en in het gedrang der rijtuigen ziet hij naar alle kanten, behalve voor zich, heen. De groote vorderingen, welke dit volk, tot heden, onder omstandigheden, die voor deszelfs verstandelijke en nationale ontwikkeling niet altijd gunstig waren, heeft gemaakt, is het grootendeels aan genoemde hoedanigheden verschuldigd; en wanneer de Genius, die hetzelve tot hiertoe in bescherming heeft genomen, het verder bijstaat, zoo zullen wij dit volk weldra op den weg tot verderen voortgang, en in een licht zien, dat ons wel kan verblinden, maar dat wij niet in staat zijn met onze verouderde aanspraken uit te dooven.

MAHOMEDAANSCHE LIJKPLEGTIGHEDEN.

(Volgens de twaalfjarige waarnemingen van eenen *Engelschman* bij een *Muzelmansch* huisgezin in *Indië*.)

„ Ik geloof in éénen God, die boven alles is, en wien alleen aanbidding toekomt. Ik geloof, dat MAHOMED een schepsel van God, den Schepper, is. Ik geloof, dat MAHOMED de Afgezant Gods is en de laatste der Profeten. Ik geloof, dat ALI de leidsman der geloovigen is, de eerste erfgenaam der wet; hem zijn dus alle geloovigen gehoorzaamheid verschuldigd. Ik geloof, dat HASAN en HOSEIN zonen van ALI zijn; dat ALI de zoon van HOSEIN is, en MAHOMED de zoon van ALI, en JAUFUR de zoon van MAHOMED, en MOOSA de zoon van JAUFUR, en ALI de zoon van MOOSA, en MAHOMED de zoon van ALI, en ALI de zoon van MAHOMED, en HASAN de zoon van ALI, en MHIDHIE de zoon van HASAN. De genade Gods zij met hen! Deze zijn de ware leidslieden der geloovigen, en Gods woord is door hen gebragt tot de volken." Dit is het formuliergebed der *Muzelmannen* van de sekte der *Sheahs*. In *Muzelmansche* huisgezinnen leert men kinderen van beiderlei geslacht hetzelve, zoodra zij spreken kunnen; en daar dit gebed elken dag dikwijls herhaald wordt, zoo kennen zij hetzelve al vroeg zeer vaardig. Ook bij de lijkplegtigheden wordt het uitgesproken. Daar nu het kenmerkende van de Godsdienst der *Muzelmannen* vooral bij deze gebruiken het sterkste uitkomt, wil ik eene korte beschrijving derzelven laten volgen.

Digitized by Google

Het ſterfelijk hulſel van eenen *Muzelman* wordt, zoodra het leven er uit is, in de doodkist gelegd, en met eene ſtaatſie, overeenkomſtig den ſtand des overledenen, naar de begraafplaats gedragen. Hier ſlaat men eene tent op, en plaatst een vat met water nevens de kist. Dit water dient, om het ligchaam te wasſchen, en tot meer andere plegtige verrigtingen, die vóór de begraving in acht genomen worden. Nadat nu het ligchaam buiten de kist zorgvuldig gewasſchen is, droogt men hetzelve af, en ſtrooit dan kamfer op de handen, voeten, armen en het voorhoofd van het lijk, als op die deelen, welke dagelijks den grond aangeraakt hebben; dewijl een *Muzelman*, gelijk bekend is, zoo menigwerf hij zijn gebed doet, zich nederwerpt op de aarde, en met het voorhoofd den grond aanraakt. Vervolgens wordt het ligchaam in een lijkkleed van zeer witte ſtof ingewikkeld, waarop plaatſen uit den Koran geſchreven ſtaan. Een gemoedelijk *Muzelman* heeft het kleed, waarin eens zijn ſterfelijk deel rusten zal, tijdig in gereedheid. Ik ſchonk eens aan iemand mijner bekenden een ſtuk zeer fijn batist, en hij beſtemde het terſtond tot een lijkkleed. Ik trof hem naderhand meermalen aan, dat hij bezig was, heilige ſpreuken met veel zorgvuldigheid op het batist te ſchrijven.

Is nu het ligchaam in het kleed gewikkeld, zoo neemt men het zachtkens op en legt het op zijde, met het aangezigt naar *Mekka* gekeerd. De *maulve*, of priester, treedt plegtig aan den rand des grafs, dat dieper en wijder is dan de onze, en zegt met eene luide ſtem het boven vermelde gebed op. Ten ſlotte voegt hij er nog bij: „Deze waren de goede, heilige leidslieden, o zoon ADAMS! (De priester noemt daarbij den naam des geſtorvenen.) Zoo nu de beide Engelen tot u komen, die *maccurrus* (boden) van uwen grootmagtigen God (*) zijn, zullen zij u vragen: *Wie is uw God? Wie is uw Profeet? Wat is uw geloof? Wat is uw boek? Waar*

(*) De oogen van deze boden der Godheid, zegt men, geven een' helderen glans van zich. De *Muzelmannen* vreezen zoo zeer dit verblindend ſchitteren van de oogen der *maccurrus*, dat zij, om bij die geduchte ondervraging niet te blijven ſteken, de gezegden, welke zij aan de Engelen te antwoorden hebben, opzeggen, zoo dikwijls men een licht in de kamer brengt. Daar dus de *Muzelmannen* bij het verſchijnen van een licht altijd iets prevelen, heeft menigeen gelooſd, dat zij het vuur aanbidden. Ik zelf meende dit langen tijd, tot dat mij de zaak nader werd verklaard.

Digitized by Google

is uw Kiblah? (*) *Wie is uw leidsman?* En gij zult antwoorden: *Mijn eenige Heer is God, die heerlijk zijnen troon heeft boven alles;* MAHOMED *is mijn Profeet, Islam mijn geloof, de Koran mijn boek, de Kaubah* (*Kaaba*, of heilige tempel te *Mekka*) *mijn Kiblah; Emaum* ALI, *met den bijnaam* ZYNOOL AUBEZDINE, *Emaum* MAHOMED (hier volgen nu alle de in het boven aangevoerde gebed genoemde Heiligen met hunne bijnamen) *zijn mijne leidslieden, en allen zijn mijne middelaars; hun wijd ik mijne liefde, hunnen vijanden mijnen haat, en wat ik hier belove, geldt in eeuwigheid.*

Dan vervolgt de *maulve* aldus: *Laat, o mensch!* (hier wordt de verstorvene weder met name genoemd) *uw hart doordringen van de waarheid, dat God, dien wij aanbidden, de eenige God is; dat Hij alleen groot is en heerlijk, de almagtige God, die boven alles is; dat* ALI *en die na hem kwamen* (hier worden allen weder bij name genoemd) *de beste leidslieden zijn; dat alles, wat met* MAHOMED *komt, waar is: de dood is waar; wat* MOONKIR *en* NYKER (de beide boven vermelde Engelen) *lezen, is waar; de opstanding is waar; de brug Sirraat is waar; de weegschaal is waar; hemel en aarde zijn waar; de hel is waar; de dag des gerigts is waar. Geloof vast aan dat alles, want het is waar; geloof ook, dat God, groot en heerlijk, de dooden uit hunne graven opwekt.* Daarop spreekt de priester den volgenden zegenwensch uit: *God, uw Heer, de Almagtige, neme uwe antwoorden genadig aan; Hij voere u op het pad des heils, en verleene u de genade, dat gij zijn Goddelijk aangezigt en dat zijner Profeten moogt naderen. De barmhartigheid des Almagtigen zij met u in eeuwigheid. Amen!*

Wanneer deze plegtige verrigting is geëindigd, verwijdert de *maulve* zich, in eene ernstige houding en met afgemeten tred, veertig schreden van het graf, keert dan om, gaat op dezelfde wijze weder naar het graf, en spreekt aan den rand van hetzelve het volgende gebed uit: *Groote, heerlijke God! wij bidden u in ootmoed, laat toch de aarde ligt zijn voor uwen knecht; neem zijne ziel tot U op, dat hij genade en barmhartigheid bij U vinde. Amen!* De ganfche vergadering herhaalt dit *Amen*, en hiermede is de lijkplegtigheid volbragt. De dienaren werpen aarde in het graf; het wordt echter veertig dagen lang — zoo lang duurt de rouw — dag en nacht niet geheel verlaten, of de overledene moet tot de armoedigste

(*) *Kiblah* is de plaats, naar welke de *Muzelmannen* gedurende het gebed hun aangezigt keeren, gelijk de *Joden* zich naar *Jeruzalem* wenden. *Kiblah* beteekent *plaats der aanbidding.*

Digitized by Google

klasse behoord hebben. Men betaalt lieden, welke bij het graf in den Koran lezen moeten, en bij voorname, rijke familiën worden twee zulke Koran-lezers, die elkander aflossen, voor jaren aangesteld.

De *Mahomedanen* gelooven, dat de Engelen, wanneer de *maulve* zich van het graf verwijdert, komen en de biecht van den afgestorvenen hooren; daarom gaat de priester veertig schreden weg, opdat de Engelen gelegenheid en tijd mogen hebben, om hun werk te verrigten. Allen gelooven, dat MHIDHIE eens weder op aarde komt. Zij spreken van voorzeggingen, volgens welke dit in het twaalfhonderd-en-zestigste jaar van de *Hegyra* moet plaats hebben. Eenigen stellen zelfs, dat hij steeds op aarde verkeert, maar zijn verblijf heeft in bosschen en woeste plaatsen. Daar zijn sekten, die beweren, dat MHIDHIE jaarlijks, maar onbekend, den grooten tempel te *Mekka* op den dag van het groote offer bezoekt. Ik kon echter met alle moeite niet gewaar worden, waarop deze overlevering steunt.

Nog eene andere voorzegging is er onder de *Muzelmannen*, en hieraan gelooven zij vast: *Wanneer eens eindelijk in alle vier werelddeelen enkel Christenen zijn, en de Christenen aan de grenzen der Kaubah geraken, dan zullen zij ontwaren, wie de Emaum is, die in de wereld komen zal.* Algemeen verspreid is verder het geloof, hetwelk op het gezag van hunne beroemdste en meest geachte Schrijvers steunt, dat de *Emaum* MHIDHIE met CHRISTUS komt, wanneer Hij de aarde ten tweeden male bezoekt; beiden werken dan te zamen, om de wereld van alle zonden en ondeugden te zuiveren. En dit geschiedt, zeggen zij, wanneer eenmaal alle menschen van éénen geest, van één geloof zijn.

Wanneer ik den eenen of anderen *Muzelman* mijne twijfelingen aangaande de zending van MAHOMED te kennen gaf, antwoordde men mij gewoonlijk: *Hoe vele Profeten stonden er onder Israël op? Immers zeer velen; gij kunt ze naauwelijks tellen. Het is dus niet onwaarschijnlijk, dat God in zijne goedertierenheid ook aan de kinderen* ISMAËLS *gedacht hebbe; zij zijn toch ook uit den stam* ABRAHAMS. *De Israëlisten hadden vele Profeten — wij gelooven aan allen; de Ismaëlisten hebben slechts één' Profeet, en hij werd gezonden, om de menschen uit de duisternis tot het licht te leiden, en hun den waren God te verkondigen.*

Volgens de meening der meest verlichte *Muzelmannen*, zullen alle menschen eenmaal daarnaar geoordeeld worden, of

Digitized by Google

zij getrouw en opregt hun geloof toegedaan waren. Geen uitwendig teeken, hoe ook genaamd, maakt den *Muzelman*; even min als het ten dage des gerigts iets baten zal, dat men onder de belijders van CHRISTUS zich telt, als het gedrag daarmede niet overeenkomt. Het geloof, de Godsdienst moet in het hart zijn.

Er zijn verſcheidene ſekten onder de *Mahomedanen*, die gelooven, dat alle der Godheid gebragte offers, in welken leeftijd ze gebragt mogen zijn of uit welke dieren ze beſtaan hebben, voor den verſtorvenen verſchijnen ten dage, wanneer hij over de brug *Sirraat* moet, en hem daarover helpen. Op deze meening ſteunt een onder de *Indiſche* vorſten en voornaamſten heerſchend gebruik, om ten dage van *Bakrah-Eade* aan God kameelen te offeren. Deze plegtigheid heeft ook betrekking op het Bijbelsch verhaal van ABRAHAM's offer; de *Muzelmannen* gelooven, dat ABRAHAM niet ISAK, maar ISMAËL, aan God ten offer heeft gebragt. Over dit punt had ik meermalen eenige woordenwisſeling met *Mahomedaanſche* Schriftgeleerden, en niet zelden bragt ik het zoo verre, dat zij zichzelven begonnen te mistrouwen, bijzonder, wanneer ik hen kon bewegen, om hunne bronnen onderling met elkander te vergelijken. Ten laatſte wisten zij ſoms niet meer, wie van beiden geofferd was geworden, ISAK of ISMAËL. Dit echter is zeker, dat hunne meeste Schrijvers ISMAËL door ABRAHAM ten offer brengen laten.

De uitdrukking, in boven vermeld gebed voorkomende: *De weegſchaal is waar*, heeft betrekking op de meening, dat de goede en ſlechte daden van ieder mensch, ten dage des oordeels, op de weegſchaal gewogen worden, welke te dien einde in den hemel hangt. De ſtelling: *Wat uit het boek gelezen wordt, is waar*, doelt op het volksgevoelen, dat, wanneer een mensch geboren wordt, twee Engelen hem ontvangen, die beſtendig voor hem waken, de eene ter regter, de andere ter linker zijde. Hun ambt is, elke handeling van den hun aanvertrouwden perſoon in een boek op te teekenen. Verrigt hij eene goede daad, zoo bidden zij den Almagtigen, dat hun beſchermeling moge volharden op het pad des heils; en moeten zij eene ſlechte daad opſchrijven, zoo bidden zij den Heer, den zondaar in barmhartigheid aan te zien, hem tot bekeering te leiden en hem te vergeven. Ten dage van het jongſte gerigt nu, meent de *Muzelman*, wordt alles, wat in het boek der beide Engelen ſtaat, gelezen,

Digitized by Google

elke handeling, die daarin opgeteekend is, naauwkeurig gewogen, en daarnaar de regterlijke uitspraak gedaan.

Zij gelooven vast aan de kracht des gebeds voor afwezenden. Voorts verbeelden zij zich, dat de ziel eens gestorvenen, nadat het ligchaam begraven is, eenigen tijd om het graf rondwaart; terwijl in den overledenen nog zoo veel leven blijft, dat hij niet alleen bewustheid van de lijkplegtigheden heeft, maar ook hoort, wat de priesters bidden en uit den Koran lezen, en wat de Engelen tot hem spreken.

Van de overige godsdienstige gebruiken der *Mahomedanen* spreek ik hier niet, maar wil slechts in het algemeen nog aanmerken, dat de vrouwen met de grootste zorgvuldigheid en gemoedelijkheid de voorgeschrevene pligten behartigen. Te betreuren is het allezins, dat derzelver opvoeding in het algemeen zoo zeer verwaarloosd wordt; dit is een groot ongeluk, en zij zelve hebben er geene schuld aan. Evenwel sluit het *Mahomedaansch* geloof de vrouwen geenszins van de eeuwige zaligheid uit, zoo als reizigers, die van de zeden en gebruiken der bezochte landen slechts zeer gebrekkige kennis hadden, beweerd hebben. Een goed *Muzelman* onderwijst de aan zijne bescherming aanbevolene vrouwen zorgvuldig in de leer zijner heilige Godsdienst; want hij weet, dat het zijn pligt is, de vrouwen op den weg naar den hemel te leiden, gelijk hij haar ook hulp en ondersteuning doet geworden bij de menigerlei gevaren, welke hier beneden haar bedreigen.

DE STRAAT TOLEDO TE NAPELS.

Fremdling, komm in das grosse Neapel, und sieh's, und stirb!
PLATEN.

De *Toledo*-straat is de hoofdstraat der ganesche koninklijke stad, en evenaart het fraaiste gedeelte van *Venetië*. Men heeft er een treffend gezigt van het tooverachtig leven te *Napels*. Deze straat loopt van het koninklijk paleis, dat op het prachtige schouwspel van den *Vesuvius* uitziet, in eene aanmerkelijke breedte, bijna regtlijnig, de geheele stad door. Even als een hoofdstroom, neemt dezelve de van de hoogte afkomende straten op, en schiet aan den anderen kant zijtakken af, die naar zee, naar het mastbosch in de haven, naar het

Digitized by Google

bonte gewemel en luide geraas op de vischmarkt, en voorts ook naar de prachtige *villa reale*, het bekoorlijkſte gedeelte van *Napels*, loopen. De vreemdeling leert weldra aan de hoogte of laagte der ſtadswijken zijn ſtandpunt kennen, en zich alzoo in den doolhof van wegen vertrouwen, die van verſchillende kanten op de *Toledo*-ſtraat uitloopen. — Doorwandelen ook wij deze koninklijke ſtraat, die zeker door geene andere in *Europa* wordt overtroffen.

Hooge huizen van vijf tot zes verdiepingen, met platte daken, van waar men een heerlijk gezigt over geheel *Napels* en den omtrek heeft, ſtaan aan beide kanten van deze lange, breede ſtraat. Op alle verdiepingen, bijna voor elk venſter, ziet men ligte balkons van ijzeren ſtaven, welke, door eene menigte van bloemen verſierd, niet alleen derzelver eenigzins ſomber voorkomen verliezen, maar zelfs, vooral op een' feestdag, als zoo vele zwevende bloemkorven zich vertoonen. Eenvoudige, regelmatige gebouwen wisſelen af met de daartuſſchen zich verheffende paleizen, vol zuilen en ſtandbeelden, en met de middeleeuwſche pracht der kerken. Doch niet lang vestigt zich het oog des vreemdelings op die prachtige voorwerpen in de hoogte; het joelende gewemel des bonten levens te *Napels* beneden op ſtraat trekt gedurig zijne aandacht. Daar ziet men onafgebrokene rijen van fraaije winkels, waar, deels achter vleugeldeuren van geſlepen ſpiegelglas, deels achter de ſchoonſte draperiën van zijden en andere ſtoffen, eene rijke markt van allerlei voortbrengſelen der natuur en kunst gehouden wordt. De zonderlingſte afbeeldingen en opſchriften met gouden of kristallen letters, welke in de zon als diamanten ſchitteren, wekken de nieuwsgierigheid der koopers, en de fraai gekleede *camerieri* (winkelbedienden) van beide geſlachten noodigen met de zoetſte woorden uit tot het beſchouwen van alle deze heerlijkheden, welke in geen ander gedeelte der wereld te bekomen zijn, en waarover geen Koning of Keizer, naar hun zeggen, zich zou behoeven te ſchamen, om ze als geſchenken aan te bieden. Daarnevens zijn de net geſchilderde koffijhuizen, *ſorbetto*-winkels en gaarkeukens, van huisraad naar den nieuwſten ſmaak voorzien. Stoelen en tafels ſtaan tot op ſtraat, alwaar de gasten onder uitgeſpannen tentdoek zitten. Uitkramers van nieuwigheden, vrolijke ſnaken en vreemdelingen brengen hier al ſnappende den dag door, of vermaken zich met het gezigt van den nimmer ſtilſtaanden ſtroom van men-

Digitized by Google

ſchen, welke van den morgen tot diep in den nacht ſteeds voortduurt. Lieden van allerlei landaard, in hunne onderſcheidene kleederdragten, vertoonen zich onder de woelende menigte. Voorts ziet men in twee of drie lijnen heen en weder zich bewegen allerlei ſoort van rijtuigen, van den ſtaatſiewagen en den vergulden *curriculo* tot de met eenen ezel beſpannen kar van den *Lazzarone*, die in zijn kluizenaarskapje met gillende ſtem de voortreffelijkheid van zijn ooſt uitſchreeuwt, dat, zelfs in het Paradijs niet beter groeit! Karavanen van ezels en muilezels, de een ſteeds aan den poot of ſtaart des anderen gebonden, worden er door gedreven. Langhalzige *Engelſchen*, die op levende geraamten van *Italiaanſche* huurpaarden rijden en altijd iets te berispen vinden, geraken mede daaronder, en vloeken hun *God dam*. Uitgehongerde lastdieren en ander vee ſchreeuwen erbarmelijk door elkander; maar de wandelende kraam- en kijkkastdragers, de uitventers van waren, de herauten van trekkende troepen tooneelſpelers en goochelaars overſtemmen dezelve nog: want hier wordt alles met eene krasſende en doordringende ſtem uitgeroepen. Men wijkt voor een' wagen of voor een' troep ezels, en geraakt ter zijde als in een' doolhof, daar alle bedrijven openlijk op ſtraat verrigt worden. De huizen ſtaan bij dag ledig; de bewoners benevens de gereedſchappen zijn op ſtraat en in volle werkzaamheid. Alle tooneelen van het huiſelijk leven, krakeel, geſchreeuw en kloppartijen, hebben daar buiten plaats; doch niemand der voorbijgangers ſtoort er zich aan.

In weerwil van die wonderlijke verwarring, loopt toch alles zoo geregeld af, als een weluitgevoerde dans. Ieder redt er zich gelukkig door, en bijkans nooit komt er een ongeluk. Slechts zelden hebben er harde botſingen plaats, offchoon de koetſiers als bezetenen rijden, en het volk met *Italiaanſche* haast overal door elkander dringt en in verſchillende rigtingen ſpoedt. De vreemdeling wordt geſtompt en geſtooten; maar hij gevoelt het niet, dewijl er zoo veel is, dat zijne zinnen bezig houdt en bekoort. Hier zijn ganſche piramiden van druiven, zoo ſappig en doorſchijnend, als ſlechts de *Italiaanſche* hemel ze voortbrengt; daar gloeijen hem uit bladeren van verſchillend groen, in de liefelijkſte ſchakering en kunſtig in de korven gevlochten, de koſtelijkſte meloenen, citroenen en oranjeäppels tegen. De lippen branden van de hitte der zonneſtralen, van het fijne ſtof, en van den

Digitized by Google

droogen, verzengenden wind. Men gevoelt dringende behoefte aan verkwikking. Duizend ſtemmen prijzen en bieden verfriſchende waren aan: „ *Signore!* neem van mij! — *Excellenza!* geen Koning heeft betere vruchten op zijne tafel!" Zoo wordt er aan alle kanten geroepen, en de vreemdeling, zoodra hij ſlechts beweging maakt, om iets te koopen, ziet zich omringd door eene menigte verkoopers. Daarbij komen dan zwermen van bedelaars onder allerlei gedaante, die erger, dan muskiten, op den buitenlander aanvallen. — Vergulde, bont beſchilderde fruitwinkels pralen overal op de hoeken der ſtraat. De vreemdeling houdt dezelven op het eerſte gezigt voor zoo vele kapellen of bedeplaatſen der *Napelſche* vroomheid. In gedaante gelijken ze aan de draagbare altaren bij processiën, met eene ſoort van tabernakel op kleine zuilen vol geſneden beeldwerk van Engelen en Heiligen. Niet zelden toch (*) ziet God de Vader zelf, met een driepuntig hoedeken op het hoofd, van daar uitnoodigend neder. Hoe meer overladen en hoe bonter, des te meer welkom aan de levendige verbeelding des zoons van het Zuiden, en het geheel heeft voor vreemdelingen de bekoorlijkheid van het geheimzinnige. Binnen ſtaan de vruchten, in eene orde, die den trek opwekt, onder verkoelende waaijers van friſſche boomtakken, hoog opgeſtapeld. De Heilige nu daarin is dikwerf een kastanjebruine fruitverkooper, of eene rimpelige oude vrouw met Heidenſche gelaatstrekken; doch ook meermalen geeft eene jeugdige *Napelſche* ſchoone meer bekoorlijkheid aan den beker met verkwikkend citroenſap, en hare vurige oogen verwekken ſteeds nieuwen dorst.

Zoo vervliegt het eene uur na het andere, zonder dat men uit de *Toledo*-ſtraat komt, waar de menigte nog blijft toenemen; want nu volgen eerst de voornaamſte vertooningen van den dag voor de *Napolitanen* en voor de rondwandelende buitenlanders. Een ſterk gemompel verheft zich in de verte, en groeit allengs aan tot een zoo vervaarlijk geſchreeuw, dat een vreemdeling zich de ooren digt houdt — het is de processie eener Broederſchap! In lange, rondom geſlotene *domino's* met kappen, waar de oogen ſlechts door twee glazen zien, trekken de witte of zwarte rijen der monniken met ongemeen groote rozekranſen, en hunne bonte vanen en ſtandaards voorop, door de ſtraten; dikwerf voeren zij ook de beelden hunner Patronen, met bloemen en loof bekranst,

(*) Een treurig gevolg van zinnelijke eerdienst!

Digitized by Google

mede. Lediggangers en bedelaars ſluiten zich in menigte aan den trein. Het volk knielt en ſlaat zich op de borst. De aandacht is echter niets minder dan algemeen; ganſche groepen blijven met naauwelijks geligten hoed gapende ſtaan, of ſpotten zelfs, vooral wanneer eenig toeval den plegtigen omgang in de war brengt. Oogenblikkelijk is alle oplettendheid daarvan afgetrokken, zoodra een driemaal herhaald trompettengeſchal en trommelſlag het gewone morgentogtje van Z. M. den Koning en de koninklijke familie uit het paleis naar *Capo di Monte* of naar eenig ander lustverblijf aankondigen. Nu wemelt en dringt alles verward door elkander. De balkons worden levendig, en menig vonkelend oog ſchittert, als eene ſter, van onder den half teruggeſlagen ſluijer in het gedrang neder. Over het dunne ijzerwerk der tralievenſters vertoonen zich de ſchoone gevangenen der *etiquette*, door wantrouwende bejaarde vrouwen, of *duenna's*, bewaakt.

Weldra ſnellen de vier koninklijke zesſpannen, met voorrijders, dragonders en ſtalmeesters, daarhenen, en jagen de digte volksmenigte uiteen. Verguld paardentuig en wagens, kostbare livereijen en uniformen zijn het eenige, dat daarbij aan den grooten hoop behaagt. Dat alles is dan inderdaad ook prachtig, en herinnert de *Napolitanen* dagelijks, dat zij een' zeer *duren* Koning hebben. Doch de ſtaats- gelijk ook de kerk- en krijgsparade behoort tot hun volkstooneel, tot het erfdeel van de *Romeinſche Circenſes* (ſpelen, in den *Circus* voor het volk gehouden), zonder welke de bewoner van *Napels* niet leven kan, althans zoo hem, in den engſten zin des woords, ſlechts eene bete broods daarbij toegereikt wordt.

Het uitgaan der koninklijke familie is tevens het ſein, waarop de tot het hof in betrekking ſtaande lieden van hoogeren ſtand in beweging komen, welke tot hiertoe in het bad of onder de handen der *camerieri*, friſeurs, barbiers, kleedermakers en *marchands de modes* waren. Zij verſchijnen thans allen in de keurigſte wagens of kabriolets, in een middelkostuum, dat in de verhouding van het *dejeuné à la fourchette* tot het *diner* ſtaat. In onafzienbare rijen ſnellen zij de *Toledo*-ſtraat op en neder, om te zien, en nog meer, om gezien te worden. Wee den minnaar, die dit aan zijne ſchoone weigert! Hij is verloren. Morgen rijdt zij zeker met eenen ander' door de *Toledo*-ſtraat. Maar de ongelukkige, die niet één of twee paarden betalen kan, moet de minnares van zijne geldbeurs — want deze vervangt hier de plaats

Digitized by Google

van het hart — ten minſte, in pronkgewaad naar den allerlaatſten ſmaak, met zijden kouſen, ten einde de *Italiaansche* voet wél moge uitkomen, op eene wandeling door het gewoel geleiden. Menig meisje bekommert zich er weinig om, of de kleeding voor haren minnaar met de hare overeenkomt; de arm, waarover de fijnſte ſhawl fraai geſlingerd hangt, leunt zonder bedenking op een verſleten buisje.

Zoo woelt en rolt het in de *Toledo*-ſtraat heen en weder, terwijl een aanhoudend geraas en geſchreeuw de lucht vervult; maar op eenmaal ſtroomt de menigte geweldig naar het groote plein voor het paleis toe. Geluid van trommels en fluitjes en de het oor als verſcheurende *Napolitaansche* marsch kondigen aan, dat de regementen van de exercitiën op het *Mars*-veld terugkeeren. Meisjes wachten reeds langs de *Toledo*-ſtraat, om de verdiende kranſen te brengen. Welke ſchoone, jonge, rijzige manſchap! Welke fraaije trekken op het olijfkleurig gelaat, dat geheel voor den damp van het buskruid geſchikt zou kunnen ſchijnen, indien deze hun niet zoo tegenſtond! De wapenen ſchitteren in den zonneſchijn; de uniformen, bijzonder die van de Officieren, zijn prachtig, en paſſen, alsof ze om het lijf gegoten waren. Den *Napolitaan* boezemt dit alles ontzag genoeg in. Het front der troepen neemt de ganſche breedte van de ſtraat in, en drijft de volksmenigte, als eenen ſtroom, voor zich heen. Heerlijke *Janitſaren*-muzijk, met liefelijke compoſitiën voor horens en andere blaastuigen afwisſelende, klinkt nu voor het koninklijk paleis, tegenover hetwelk de prachtige koepel van de nieuwe *Franciscus*-kerk (die onder MURAT een *Pantheon* moest worden), met hare twee half cirkelvormige kolonnaden en de twee reusachtige bronzen ridderſtandbeelden, bij fakkellicht zich vertoont, daar reeds de nacht is ingevallen. Wagens, met aanzienlijke perſonen bezet, rijden op, en omgeven de luisterende, opeengedrongene menigte. Maar ook deze toonen des vermaaks vervliegen, gelijk de menigvuldige verſchijnſelen met het zinken van het daglicht in de avondſchemering verdwijnen. Thans begint de prachtvolle heerſchappij van den nacht. De reusachtige ſtraat ſchittert van ontelbare kaarſen, lantarens en lampen, waarmede alle winkels, als op eenen tooverſlag, verlicht worden. Achter de geſlotene ſpiegelvenſters pralen de ſtoffen en alle ſchatten der mode in de bontſte kleuren. De bij de ſchemering verdwenen opſchriften der uithangborden vonkelen nu in Chineesch

Digitized by Google

vuur en in diamantenglans. Het gros van den gemeenen man is verdwenen, en de beſchaafdere, galante wereld ſmaakt thans het genot eener wandeling in de breede ſtraat, die nu eene galerij zonder einde gelijkt. Weldra hoort men de guitarren — hier en daar klinkt eene ſerenade door den nacht. Een blik op de nachtelijke vuurzuil van den *Veſuvius* wekt den vreemdeling nog eenmaal uit zijne afmatting op, en hij zoekt de rust met een meer verheffend gevoel, dan alle de bonte vertooningen van den dag in hem verwekken konden.

BIJZONDERHEDEN, AANGAANDE DE TURKEN EN ARABIEREN.

(Uit de Reizen van J. L. BURCKHARDT.)

Op den weg van *Mekka* naar *Medina* zag BURCKHARDT eenen berg, aangaande welken de volgende, het bijgeloof van het *Islamismus* kenmerkende, vertelling in omloop is: MAHOMED *had op zijne vlugt dezen berg om water; daar nu de berg nergens eene bron opleverde, vervloekte de Profeet denzelven, en men meent, dat de berg ten jongſten dage in de Hel geplaatst zal worden.*

De reiziger vond *Medina*, even als *Mekka*, beroofd door de *Wechabiten*. In den tempel waren de graven van MAHOMED, ABUBEKER en OMAR nog ongeſchonden. De fabel, dat de kist van MAHOMED tusſchen twee magneten in de lucht zou hangen, ſchijnt zoo geheel van Europeſche vinding te zijn, dat BURCKHARDT nergens in het Oosten eenige ſporen daarvan kon ontdekken. De Moskee te *Medina* wordt ten naastenbij zoo bediend, als te *Mekka*; doch de bedevaarten derwaarts zijn minder talrijk. BURCKHARDT werd in deze ſtad door eene hevige koorts aangetast, die hem noodzaakte, hier eene maand te blijven. Nog krank zijnde, begaf hij zich naar *Tembo*, ten einde van daar naar *Cairo* terug te keeren, dewijl zijn toeſtand hem niet toeliet, de reis verder voort te zetten. In *Tembo* vond hij de pest, waaraan echter niemand gelooven wilde. De inwoners namen het hem zeer kwalijk, dat hij van *pest* ſpreken durfde, daar het *heilige land* uitdrukkelijk van God het voorregt had verkregen, dat het altijd van pest verſchoond zou blijven. Evenwel werden zij ſpoedig overtuigd, dat hij gelijk had, en nu vlood ieder in ſchrikkelijke verwarring uit de ſtad. Hij zelf voer op een klein, met perſonen, die van de pestziekte be-

Digitized by Google

ſmet waren, opgevuld, vaartuig over de *Roodezee*; en hij meent, dat alleen de koorts, waaraan hij toen ſukkelde, hem voor de aanſteking bewaard heeft. Ook merkte hij op, dat alle de genen, die de zeeziekte kregen, niet beſmet werden. Dus ſchijnt het beste middel tegen de pest eene andere ongeſteldheid te zijn.

Van groot belang, uit een ſtaatkundig oogpunt beſchouwd, is hetgene BURCKHARDT over den volkshaat der *Arabieren* tegen de *Turken* zegt. Eerstgenoemden houden zich voor veel edeler, gelijk zij dan ook inderdaad fijner van gelaatstrekken, vlugger en geestrijker zijn. Hunne zeden zijn, gelijk die der vrolijke zuidlanders, van die der minder opgeruimde noordlanders onderſcheiden. Even zoo zeer verſchilt hunne ſpraak. De *Turken* zijn bij de *Arabieren* zoo gehaat, dat men zelfs den *Sultan*, bij wijze van woordſpeling, *den Verrader* noemt; hij voert, namelijk, onder zijne vele titels ook dien van *Khan*, en *khan* beteekent in het Arabisch: *hij verraadt*. De *Turken*, die zich in *Egypte*, *Syrië* en *Griekenland* ten uiterſte wreed gedragen, wachten zich wel, hetzelfde in *Arabië* te doen; want zij weten, dat zij den ſlag, dien zij eenen *Arabier* geven, met woeker terug bekomen. Daarom laat ook MEHEMET ALI de ſtrengſte krijgstucht houden. BURCKHARDT zegt, dat de heerſchappij der *Turken* in *Arabië* moet ophouden, zoodra *Egypte* door een zwakker beſtuur, dan dat van MEHEMET ALI, geregeerd wordt; en dan zullen de *Arabieren* bloedige wraak nemen. *De heerſchappij der Osmanlis zal in Hedsjas waarſchijnlijk met veel bloedvergieten eindigen.*

Hoe ſlecht het in 't algemeen met het *Mahomedismus* geſteld is, blijkt uit alle berigten, die BURCKHARDT mededeelt. De vereenigde invloed van *Islamismus* en dwingelandij heeft bijkans alle deugd vernietigd, en ſlechts lage hebzucht overgelaten. Deze hebzucht is het, die in het Oosten nog veel meer, dan in het Westen, het maatſchappelijk leven vergiftigd heeft. Geld is de eenige hefboom, die den Oosterling in beweging brengt: kunſten en wetenſchappen zijn in het diepſte verval. Geldwinnen gaat bij hen boven alles. Geene middelen daartoe worden ſchandelijk geacht. Daar zij genoodzaakt zijn, hunnen rijkdom te verbergen, om niet zelve beroofd te worden, zoo komen bij loerende hebzucht nog vrees en huichelarij, die de menſchen ten eenemaal bederven. Reizigers, welke vlugtig, zonder de volktaal te

Digitized by Google

kennen, het Oosten bezoeken, en met geene andere perſonen, dan met de zoodanigen omgaan, wier belang het medebrengt, dat zij hun waar karakter verbergen, worden ſteeds door het achtbare voorkomen der *Turken*, door hunne aartsvaderlijke zeden en deftige taal misleid. Men zoude het belagchelijk vinden, zoo een *Franschman*, der Engelſche tale onkundig, na een verblijf van weinige maanden in *Engeland*, wilde voorgeven, eene genoegzame kennis van het karakter en de ſtaatsgeſteldheid der *Engelſchen* te bezitten; en evenwel is het voor eenen *Franschman* veel gemakkelijker, over een naburig Europeesch volk te oordeelen, dan voor eenen *Europeër*, zoo ſtellige uitſpraak te doen over Oosterſche volken, wier zeden, denkbeelden en kundigheden zoo zeer verſchillen van de onzen. Wat mij betreft, ſchrijft de Heer BURCKHARDT, ik meen, uit hoofde van een lang verblijf onder de *Turken*, *Syriërs* en *Egyptenaren*, mij bevoegd te mogen achten, om te verzekeren, dat zij zonder deugd, eer en regtvaardigheid zijn; dat zij weinig ware vroomheid en nog minder menſchenliefde of barmhartigheid hebben, en dat eerlijkheid alleen onder de arme of geringe lieden wordt gevonden.

DE HARPENAAR.

Heel ver, zoo ver als men in twee, drie dagen
Van uit de Betuw reizen kan,
In Rijnsburg..... „ Rijnsburg?" zult ge vragen,
„ Waar ligt die ſtad, dat dorp, die buurt of polder dan?
„ Ik hoorde er nooit te voren van."
Ja, lezer, om er ook maar rond voor uit te komen,
Ik ben er nooit geweest, maar, naar ik heb vernomen,
Zal 't aan den oever van den Rijn
Wel hier of daar te vinden zijn.
Daar woonde een meisje,
Een meisje lief en ſchoon en minnelijk van aard,
Zoo net, zoo vlug, zoo fraai, zoo..... inderdaad een reisje
Te voet naar Rijnsburg waard;
Zelfs in haar' alledaagſchen tooi
Was zij nog altijd beeldig mooi.
Daar was in 't ganſche dorp geen jonge maagd te vinden,
Die men met haar gelijken mogt;
Geen jongling, die haar niet beminde,
En niet voor zich te winnen zocht.

Digitized by Google

Hier ging in 't diepst van 't bosch, door wilgen overschaauwd,
Een dichter, door haar oog in 't hart gewond, verkwijnen,
En zong, als had hij koorts of buikpijn zoo benaauwd,
Van wormen en van Serafijnen,
Van Amor's wreede schicht en zijne onlijdbre pijnen,
Door de echo pijnlijk nagebaauwd.
Dáár kuijerde in het licht der maan
Een ander, door haar zacht en kwijnend licht bewogen,
En zond een' matten blik naar 's hemels stille bogen,
En stortte een' heetgeweenden traan.
Daar ginder stond er een voor 't vleijend spiegelglas,
In 't staren op zichzelv' verloren,
En wist niet, hoe het mooglijk was,
Dat hij de maagd niet kon bekoren;
Hij was toch welgemaakt en knap van lijf en leên,
En van het ganssche dorp de knapste niet alleen,
Maar ook de rijkste, en toch liet zij zich niet belezen.
„ Geen één (riep hij) die bij mij haalt, geen één!
„ Hoe drommel kan het wezen?"
Een vierde, ook door den pijl van 't schalkje in 't hart gegriefd
En tot aan de ooren toe verliefd,
Maar minder droef of trotsch, dan de andren, die wij zagen,
Ging daaglijks, tienmaal op een rij,
Het venster van de maagd al buigende voorbij,
En zocht door lachje of lonk der schoone te behagen.
Een vijfde — maar genoeg; misschien
Bragt ik het lijstje ligt tot tien
Of twintig wel; het ging op allerlei manieren.
(Dit mag volstaan.) De lieve maagd
Was met dit spel verbaasd geplaagd;
Het regende in haar huis van brieven en papieren
Met gouden randjes, rijk in trekken, krullen, zwieren,
En bovenal in droeve of winderige taal:
Elk wilde, indien men nooit het jawoord kon verwerven,
Door water, strop of staal,
Maar, zonder complimenten, sterven;
Want zonder haar was 't leven op deze aard'
Hun toch geen halve cent meer waard.
En zoo ging 't, elk op zijn manier;
Men zong en zuchtte en raasde, als had men zaamgezworen
De rust van 't meisje steeds te storen.
Alleen Lorenzo deed geen zier.

Digitized by Google

Lorenzo was een' brave jongen,
Arbeidzaam, zacht en vrolijk, maar bedaard;
Hij was de lieve Elize waard,
En toch, zoo ver men wist, had hij nooit meêgedongen.

Op 't kransje bij Mejufvrouw Vlas
Werd wel, bij meerderheid van ſtemmen, aangenomen,
Dat hem de maagd toch niet zoo onverſchillig was,
Als hij 't uitwendig voor deed komen,
„ Want (ſprak de weduwe Klappij)
„ 'k Heb 't immers zelf gezien, dat hij
„ Een kleur kreeg als een kreeft en van zijn ſtukken raakte,
„ Toen laatst eens, bij gelegenheid,
„ Het meisje hem, voor zijn gedienſtigheid,
„ Een vriendlijk complimentje maakte." —
„ Een kleur? (zei Jufvrouw Grim) 'k moet lagchen: ha ha ha!
„ Een kleur! — Het kon wel zijn, o ja;
„ Mijn Gijsje was er bij, en heeft, om zich te wreken
„ Op zijne dwaasheid, vast een weinig zuur gekeken;
„ Daar kwam gewis die kleur van daan.
„ (Hier onder ons, maar 'k wil er niet van weten)
„ Er is met onze Gijsje en hem zoo wat van aan:
„ Hij heeft in 't paardenſpel aan hare zij' gezeten....
„ Elize... ja... die trotſche prij!
„ Of zich geen meisje in 't dorp met haar zou kunnen meten!
„ Mijn Gijsje is net zoo knap en net zoo ſchoon als zij;
„ Dat zeg ik, en daar blijf ik bij."
Zij blijve er bij, al wou ze er ook op zweren!
Wij weten, dat haar ſpijtig kind
Slechts door haar moeder en zichzelve werd bemind;
En hiermeê willen wij weêr naar Elize keeren.

Geen zuchten van een half dozijn
Verliefden kon de rust van 't ſchuldloos hartje rooven,
En wat een heele drom van hunne minnepijn
En jamren in den maneſchijn
Mogt zwetſen, 't was vergeefs; zij kon het niet gelooven,
Hoe toch een mensch zoo mal, zoo overmal kon zijn!

't Is ſterk, (niet waar?) doch wacht nog maar een beetje;
Haar lieve boezem was toch van geen diamant,
En, hoe geducht omſchanst, dat digt en zedig kleedje
Was voor de pijlen toch van 't wichtje niet beſtand;
Die gaauwdief vindt altijd een reetje.

Digitized by Google

De lieve Lente kwam in 't land,
Met rijke kleuren door haar' groenen tooi geweven,
En wandelde, als aan ſchoone Elize's hand,
Het ſtille landgoed rond en zijn hergroende dreven,
En deelde aan alles bloei en leven,
Maar bovenal den kleinen grond,
Waar Lize's lustprieeltje ſtond,
Als wilde zij daarmeê de zusterlijke min
Vergelden van haar zielsvriendin.

Hier zat Elize alleen, verloren in 't beſchouwen
Van een beminnend duivenpaar,
En kwam van lieverleê op 't denkbeeld, dat het trouwen
Toch wel iets meer dan mode of dwaze grillen waar'.
Zij zou, indien zij dorst, die duifjes wel benijden;
Die diertjes minden zoo.... zoo teeder en zoo zacht....
Haar goede geest verſchrok, en wilde uit al zijn magt
Dat denkbeeld wel beſtrijden;
Maar (Amor was hem voor) 't verdoolde hartje dacht
Aan iemand, dien het wel mogt lijden.

Meteen kwam door de laan, (te denken naar den trant
Van zijne kleeding) uit een afgelegen land,
Een jongeling, wiens gitzwarte oogen
Zich, onder den Tiroolſchen rand
Van zijn' verſierden hoed, bevreesd en ſnel bewogen;
De tint van zijn gelaat was fier en zacht; zijn haar
Hing langs zijn ſchouders af in lokken breed en zwaar,
En overſchaduwde zijn ſchoongevormde trekken;
Een ſpeeltuig, dat hij droeg, ſcheen hem tot meer te ſtrekken
Dan tot vermaak; terwijl een lange pelgrimsſtaf
Hem veel, op 't aanzien, van een reizend kunstnaar gaf.

Hij kwam ſchroomvallig, boog zich diep, en bleef verlegen
Voor d' ingang van 't prieeltje ſtaan.
Elize zag bevreesd den ſchoonen kunstnaar aan,
En beide zwegen.
Hij poogt te ſpreken, maar ſlaat de oogen bevend neêr;
Zij bloost, en wil naar 't doel van zijn vertoeven vragen:
Maar beide rillen als een veêr,
En geen van beide durft het wagen.
Daar ſtaat hij, bleek en ſtom; daar zit zij, rood als bloed.
Reeds wil hij vlugten; maar, op eens krijgt hij den moed
Haar aan te zien, — zij lacht, — dat lachje doet hem goed, —

Digitized by Google

Hij lacht ook eens, en hoest, en zamelt al zijn krachten,
En, beter dan men 't zou verwachten,
Begint hij: „ Hemelschoone maagd!
„ Zou ik.... (nog eens gehoest) indien 't u niet mishaagt,
„ Voor u een liedje zingen mogen?"....
Zij schijnt in strijd. — Ja, 't zou.... maar, alles wél gewogen,
Zoó heel alleen, en zoo met *hem* alleen,
Dat gaat niet. Ze antwoordt kortaf: „ Neen."
De kunstenaar, zoo veel in 't vrouwlijk hart ervaren,
Dat hij dit *neen* zich kan verklaren,
(Men weet, een lachje er bij, dan meent een meisje 't niet)
Neemt toch zijn harp en stemt de snaren,
En grijpt de akkoorden van zijn lied.

Hij zingt, met neérgeslagen oogen,
Maar moedig, op, en zonder dwang;
Zijn angst en blooheid zijn vervlogen,
En liefde is 't voorwerp van zijn' zang.

Hij zingt van de onuitputbre weelde
Der lieve min en van haar zoet,
Zoo als het maagdenhart ze nooit zich nog verbeeldde,
En van het rein genot, dat zij gevoelen doet;
Van zuchtjes, ondereengemengeld;
Van armen, in elkaêr gestrengeld
En klemmende om een' lieven buit;
Van boezems, die aan boezems gloeijen;
Van traantjes, die van wellust vloeijen;
Van kusjes, door den lach van 't hoogst geluk gekruid.
En, onder 't spelen, durft hij 't wagen,
En beurt een' enklen blik omhoog:
Een traantje parelde in haar oog;
Haar boezem joeg met sneller slagen.
En, moedig door dit goed begin,
Zingt hij, maar zachter, hoe de liefde
Zijn teeder hart voor eeuwig griefde,
Doch zonder hoop op wedermin,
Omdat het meisje, dat hij minde,
Geen vreugde in dat genot kon vinden,
Geen heil in 't grootste heil, dat hier op aard' bestaat.
En weér durft hij zich onderwinden,
Een' blik te slaan op haar gelaat:

Digitized by Google

Hij ziet haar' boezem ſteeiswijs zuchten,
Haar oog hem zoeken en ontvlugten,
In hem en in zichzelv' verward.
Maar nu begint zijn ſtem te beven,
Ja de adem ſchijnt hem te begeven;
Hij rilt, en hoorbaar klopt zijn hart.
„ Neen, dierbaar meisje!" roept de zanger,
„ Daar ligt de harp; ik kan niet langer....
„ Vergeef mij, wat ik heb gedaan!"
En ſnel zijn hoed en valſche lokken
Verdwenen, 't ſpencer uitgetrokken,
En, heel verbijsterd en verſchrokken,
Ziet zij Lorenzo voor zich ſtaan.

„ Nu nog een blik, zoo goed, zoo teeder
„ Als voor den ſpeelman, ook voor mij —
„ Ook voor Lorenzo nu!" zegt hij,
En ſmeekend knielt hij voor haar neder;
Zij zucht — zijn hemel is nabij,
En eindloos zalig rijst hij weder:
Haar oogwenk drukt verhooring uit;
En, weggeſleept door 't reinst genoegen,
Voelt hij haar hart aan 't zijne zwoegen,
Terwijl hij haar in de armen ſluit.

Bij zijne komst ſtond aan den hemel
De zon nog hoog, in volle pracht;
Maar lang reeds blonk het ſtargewemel,
Eer 't kozend paar aan ſcheiden dacht.
En lang en moeilijk was dat ſcheiden:
Er moest nog eens — nog eens — nog eens vaarwel gekust;
En, naar men zegt, heeft geen van beiden
Dien nacht een oogenblik gerust.

De Leeraar ſprak alras den zegen
Des hemels over hen voor 't huwlijksaltaar uit.
Den Harpenaar blonk hooge en hooger vreugde tegen
In de armen van zijn lieve bruid.

Voor menigeen was nu de ſtille hoop vervlogen,
En nutloos al 't vermoeijend pogen;
Men zag dit in, en, binnen 't jaar,
Trouwde in het dorp nog zeven paar;

Digitized by Google

En andre jonge lieden knoopten
Van lieverleé op nieuw weêr oude kennis aan;
Terwijl reeds lang een klerk, die toch niets beters hoopte,
Met Gijsje Grim was doorgegaan.

Buren, 1831. H. A. VAN LANGELAAR, W. Z.

INVALLENDE GEDACHTEN.

Luttel te weten, eenvoudig te denken, onschuldig te leven; hoe weinig voor de aarde! hoe veel voor den Hemel!

Als afgod van het gemeen, bekroond te worden met lauweren der schande; als bloedgetuige van het regt, te sneven op een eerschavot: doe eene keus, hervormer der menschheid! of blijf in het duister.

Zijn wij wellig hier beneden, enkel om te weten, wat anderen gedaan, en gedacht hebben, wat anderen denken en doen? Neen: *zelve* te denken, *zelve* te handelen, is der stervelingen bestemming.

Spot niet met Godsdienstbegrippen, die gij als valsch beschouwt; wederleg ze, of zwijg!

T.

ZUCHT VOOR WETENSCHAP.

Toen de beroemde Scheikundige LAVOISIER, op den 6 April 1794, door de guillotine zijn onschuldig leven stond te eindigen, smeekte hij slechts eenige weinige dagen uitstel, om een belangrijk scheikundig onderzoek ten einde te brengen; maar de *Sansculottes* antwoordden hem, dat de Republiek geene geleerde Scheikundigen noodig had, en men bragt hem onmiddellijk ter dood.

DE MAGT DER VERBEELDING.

MARMONTEL lag krank aan eene gevaarlijke slijmtering, die hem slaap en krachten tevens ontroofde. Daar viel hem eene beeldtenis van BELISARIUS door VAN DIJK in handen, en met dezelve te gelijk de gedachte, om de stof, welke het lot van BELISARIUS aanbiedt, te bearbeiden. Terstond nadat hem dit *idee* bemagtigde, scheen zijne kwaal als wegge-

Digitized by Google

tooverd. „ O, Wonderkracht der Verbeelding!" roept hij zelf uit: „Het vermaak, om de fabel te ſcheppen; de zorg, om haar te ontwikkelen en te regelen; de aandoening, welke het overdenken der omſtandigheden en tooneelen, zoo als die voor mijnen geest zweefden, mij verwekte: dat alles greep mij zoo zeer aan, en trok mij tot zulk eene mate van mijzelven als 't ware af, dat mij al hetgeen men van wonderbare geest-verrukkingen vermeldt geloofbaar ſchijnt. Mijne borst was beklemd, mijne ademhaling belemmerd; ik had aanvallen van een' verſtikkenden hoest: maar ik bemerkte het naauwelijks. Men bezocht mij, men ſprak met mij van mijne krankheid; ik antwoordde als iemand, die geheel andere zaken in het hoofd had — BELISARIUS was het, waaraan ik dacht! De ſlapeloosheid, tot nu toe zoo pijnigend voor mij, had niet meer dat vervelende, die martelende onrustigheid. Dagen en nachten gingen als onbemerkt voorbij in het nadenken over de lotgevallen van mijnen held."

FRANSCHE GEHALTE VAN SOMMIGE WOORDEN; VOLGENS JENS BAGGESEN.

Beaux Arts, Fabrijken en Handwerken; *Amitié*, Liefde; *Connoiſſance*, Vriendſchap; *celèbre*, te Parijs bekend; *Citoyen français*, Wereldburger; *Dame*, vrouwelijk wezen; *divin*, aardig; *Dieu*, Natuur; *Dieux*, vermaarde Franſchen; *Demi-dieux*, nagenoeg alle Franſchen; *Français*, Mensch; *Homme*, Schepſel; *Histoire naturelle*, Phyſica; *Histoire univerſelle*, Geſchiedenis der Franſche Omwenteling; *Hazard*, Noodlot; *immortel*, bekend buitenlands; KANT, JAKOB BÖHME; *Mari*, Hoorndrager; *mille*, drie, vier, zelfs vijf; *Nature*, Kunst; *Peuple français*, het beſchaafde Menschdom; *République*, onbeperkte Alleenheerſching; *Révolution*, Wereldſchepping.

DE CONFERENTIE EN DE CHOLERA.

Gij vraagt, wie van deez' twee het meest zou zijn te vreezen?
Gedenk aan DAVID's woord, bij SAMUËL te lezen (*):
Veel beter *Gods genaê* bevolen lot en land,
Dan overgaaf in *'s menſchen hand.*

Extempore. J. B. CHR.

(*) II *Sam.* XXIV: 14.

GRAFSCHRIFT OP EENE ONGEVOELIGE.

Hier rust het ligchaam van Climeen;
Zij ſtierf... — Waaraan? — Haar hart was ſteen.

C.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER HET KENMERKENDE DER HEDENDAAGSCHE EN DER WARE VERLICHTING.

Eene Voorlezing van

J. BAKKER,

Predikant bij de Hervormde Gemeente te Sappemeer, in de Provincie Groningen. (*)

„ Het is alles geen goud, wat er blinkt," is een even waar als oud ſpreekwoord, 't welk nog dagelijks, in duizend opzigten en gevallen, zijne toepaſſing vindt. Het is van de ſtof ontleend, gelijk vele andere woorden en ſpreekwijzen; maar het heeft ook eene overdragtelijke beteekenis, en wordt van zaken zoo wel als perſonen, van zigtbare en onzigtbare voorwerpen beide gebruikt. Is in de ſtoffelijke wereld niet alles *met der daad*, wat het *ſchijnt* te zijn; ook in de zedelijke wereld doen zich vele verſchijnſelen op, die de proef eener naauwkeurige toetſing niet kunnen doorſtaan.

Van belang echter is het in beide deze opzigten, den *ſchijn* van het *wezen* en het *ware* van het *valſche* wél te onderſcheiden, ten einde voor even ſchadelijke als onaangename misleiding bewaard te blijven. Misleiding toch is altijd onaangenaam, en onaangenaam niet alleen, maar ook gevaarlijk en in ſommige gevallen hoogst ſchadelijk, en zulks veel meer nog in de zedelijke dan in de ſtoffelijke wereld. Die koper of verguld zilver voor goud, of goud voor koper aanziet, loopt zeker groot gevaar van nadeel te lijden, en zich daarbij de beſpotting van anderen op den hals te halen; maar die in de *zedelijke*

(*) Uitgeſproken in eene vergadering van het Departement *Hoogezand en Sappemeer* der Maatſchappij: *tot Nut van 't Algemeen*, den 21 Maart 1832.

Digitized by Google

wereld, door ſchijn misleid, licht voor duisternis en duisternis voor licht houdt, ſtaat aan het veel grooter gevaar bloot van ſchade toe te brengen aan het welzijn der maatſchappij, en zich te vergisſen in het eenige ware doel zijns aanwezens.

Om deze misleiding voor te komen of te vermijden, kan ſlechts één middel aan de hand gegeven worden. Het beſtaat in eene grondige kennis van het voorwerp onzer beſchouwing en opmerkzaamheid. Die een kenner is van het metaal, dat wij gewoon zijn *goud* te noemen, weet naauwkeurig en bepaald, door welke hoedanigheden hetzelve zich onderſcheidt van alle andere metalen. Wanneer zich dus eenig voorwerp aan hem opdoet, hetwelk, van wege groote overeenkomst of gelijkvormigheid, ſchijnt goud te zijn, verlaat hij zich niet ſtraks op den ſchijn, maar onderzoekt, of het in alle opzigten de hetzelve bijzonder kenmerkende eigenſchappen bezit, en neemt in moeijelijke of twijfelachtige gevallen de proef naar al de regelen der kunst. Ontbreekt intuſſchen de juiste kennis, zoo valt zelfs de mogelijkheid der proefneming weg, en het gevaar van misleid te worden blijft in volle kracht, ten zij iemand verſtandig genoeg zij, om den raad van der zake kundigen in te roepen en op te volgen.

Zoo nu is in ieder geval kennis, geene oppervlakkige of eenzijdige, maar gegronde, het geheel omvattende en onbevooroordeelde kennis van den aard en de eigenſchappen der dingen, de eenige, onmisbare voorwaarde, om den *ſchijn* van het *wezen* en het *ware* van het *valſche* juist te onderſcheiden, en boven het gevaar van allerlei loos bedrog en listig geſponnen beleid verheven te wezen.

Het waren deze en ſoortgelijke opmerkingen, welke de gebeurtenisſen onzer dagen ruim en als van zelve aanbieden, en wier gegrondheid niemand ligt in twijfel zal trekken, die mij aanleiding hebben gegeven, om over *volksverlichting* wat verder na te denken, en te onderzoeken, wat alleen dien naam waarlijk verdient. Want dat ook hier veel gevaarlijk misverſtand plaats heeft, en

Digitized by Google

niet alles goud is, wat er blinkt, is eene waarheid, al te handtastelijk, dan dat zij voor *gegronde* tegenſpraak zou behoeven te vreezen.

Tot bevordering van de duidelijkheid, zal ik mijn onderwerp aldus behandelen, dat ik I. zegge, wat men *thans* veelal door *volksverlichting* verſtaat, en dan II. aanwijze, wat *dezen* naam *alleen* met der daad verdient.

I. Vrijheid en verlichting zijn *woorden*, welke thans op veler lippen zweven, en in onzen tijd zoo menigvuldig gehoord worden, als zij ſchaars genoemd werden in de dagen onzer vaderen, offchoon zij de *zaak* niet minder wél kenden. Wie weet er heden niet van verlichting te ſpreken, en kan niet als met den vinger de perſonen aanwijzen, die op dezen eernaam aanſpraak maken! Wie wil niet vrij zijn en voor verlicht doorgaan, en haalt niet met medelijdenden glimlach de ſchouders op over elkeen', die, hoewel voor het overige een goed mensch en ook van gezond verſtand geenszins ontbloot, echter nog wat meer aan het oude gehecht is, en over vrijheid en verlichting alzoo niet medepraat, alsof het niet medepraten alleen bewijs genoeg ware voor het gemis der zaak zelve!

Het zijn met der daad eerbiedwaardige namen en zaken, waarvan men aldus ſpreekt en waarop men zoo grooten prijs ſtelt. Want wat is er van meer belang, en wat kan den mensch dierbaarder zijn dan *licht*, in de natuurlijke wereld de oorzaak en het beeld van vrolijkheid en geluk? Wanneer de zon ſtatig en langzaam van uit het Oosten oprijst, en de vale duisternis van den nacht allengs verdrijft; of als hare ſtralen door de nevelen, die op den aardbol hangen, heenbreken en den dampkring opklaren, waardoor de gezigteinder wordt uitgebreid, en de ons omringende voorwerpen zich in derzelver ware gedaante duidelijk aan ons verlicht oog vertoonen; dan is het, alsof een nieuw leven in ons geboren wordt, en met al het ſchepſelen-heer verheugen we ons over ons aanzijn. Zoo bekoorlijk is met der daad het licht, dat, zonder hetzelve, ons leven op aarde

Digitized by Google

geene waarde of aantrekkelijkheid voor ons hebben zou. Wij bedienen ons daarom ook, als het groote licht der zon ons verlaat, van kunstlicht, om de duisternis te verdrijven, en zulks even zeer ter voortzetting van onzen arbeid, als ter veraangenaming en vervrolijking.

Niets is derhalve natuurlijker, dan dat de menschen prijs ſtellen op *licht*, gelijk in de natuurlijke, alzoo ook in de zedelijke wereld; want ook hier is *licht* eene bron zoo wel van genoegen als van geluk. En wie zou dan deze prijsſtelling wraken, of zich veroorloven, om een ongunſtig oordeel over haar te ſtrijken? Wie zich niet veel meer daarover verblijden, en pogingen aanwenden, om haar, naar zijn vermogen, aan te kweeken en te bevorderen?

Hier moeten wij evenwel bedachtzaam voortgaan, en ons vragen, waarom en waardoor in de natuurlijke wereld het *licht* zoo bijzonder aangenaam en begeerlijk is? Is het alleen om het *licht*, of is het ook om de daarmede gepaard gaande en door hetzelve, gelijk men wil, aangebragt wordende *warmte?* Maar wanneer nu eens de *warmte* ontbrak of achterbleef, zou dan de prijsſtelling op het *licht* wel *zoo* groot en algemeen zijn, en ook verdienen, *zoo* groot en algemeen te zijn? Hieraan mag men met reden twijfelen, omdat het niet alleen door het *licht*, maar even zeer, zoo niet nog veel meer, door de *warmte* is, dat alles groeit en bloeit, en leven en vrolijkheid bevorderd worden.

In de natuur, waar altijd het evenwigt van de onderſcheidene deelen tot het geheel naauwkeurig bewaard wordt, gaan *licht* en *warmte* beſtendig gepaard, en heeft er tusſchen deze beiden eene juiste verhouding plaats. Maar is dit nu ook alzoo in de zedelijke wereld, en kan dit even zeer getuigd worden van de daar plaats hebbende en zoo hoog gewaardeerde *verlichting?* Om deze vraag te beantwoorden, is het noodig, dat wij een' blik rondom ons werpen in de menſchen-wereld, en onderzoeken, wat men thans veelal door *ver-*

Digitized by Google

lichting verſtaat, en hoedanig dezelve zich van naderbij en verderaf openbaart.

Men heeft het reeds van voorlang en meermalen opgemerkt, dat de *verlichting* van onzen tijd eene zeer *eenzijdige* ſtrekking genomen heeft, en te veel op de ontwikkeling van één vermogen der menſchelijke ziel werkt; terwijl de andere vermogens in evenredigheid te zeer verwaarloosd worden en geheel onontwikkeld blijven. En men kan niet ontkennen, dat deze opmerking geenszins van allen grond ontbloot is. Het loopt immers den verſtandigen waarnemer van zaken en perſonen al ſpoedig in het oog, dat oefening des verſtands, gezetheid op wetenſchappelijke kennis en allerlei ſoort van kundigheden, zonder opzigt op derzelver meerdere of mindere bruikbaarheid en dadelijk nut, de groote ſpil is, waarom zich de *verlichting* voornamelijk beweegt. Om de behoeften van het *hart*, de verſtandige opwekking, leiding en veredeling van het *gevoel* en *begeervermogen* wordt minder, of wel in 't geheel niet gedacht; even alsof al de krachten en vermogens, der menſchelijke nature ingelegd, zich oplosten in *verſtand*. Vanhier dat het, om in het oog van velen voor *verlicht* gehouden te worden, genoeg is, een geſlepen verſtand en eene zekere mate van kundigheden te bezitten: en dan nog welke kundigheden? — juist geene zoodanige, die men degelijk kan noemen, verkregen door nadenken en edele, aanhoudende oefeningen; maar die men of reeds in de jeugd heeft opgedaan van zijne opvoeders en leermeesters, of geput uit het vlugtig lezen van eenige boeken en tijdſchriften van den dag, of ook wel uit hetgene men al zoo van anderen gehoord en gezien heeft. Wezenlijke beſchaving van het hart; verhoogd en veredeld gevoel voor hetgene waarlijk groot, goed en ſchoon is; naauwgezetheid in de vervulling zijner beroepsbezigheden, en eerlijke voldoening aan alle burgerpligten en maatſchappelijke verordeningen, komt bij deze beoordeeling minder in aanmerking, of ſtaat voor 't minst altijd te veel op den achtergrond; zoodat men inderdaad met weinig

Digitized by Google

volſtaan kan, om, naar veler oordeel, in de achtbare rij der *verlichten* geplaatst te worden.

Wat is toch, bij den grooten overvloed van boeken over allerlei zaken en onderwerpen, gemakkelijker, dan het hoofd op te vullen met de kennis der beginſelen van meer dan ééne wetenſchap of kunst, en alzoo ſpoedig over veel en velerlei te kunnen medepraten? Maar ſlechts ééne wetenſchap of kunst in haar geheel te omvatten en grondig te verſtaan; al de ſnaren van het hart te ſtemmen voor het ſchoone, goede en edele, en al de neigingen van den wil alzoo te buigen en te beſturen, dat gevoel en verbeelding en de lagere eiſchen der zinnelijkheid aan de heerſchappij der waarlijk verlichte rede gehoorzamen, en alles in den mensch een harmonisch geheel uitmake en bij hem tot bereiking van één doel zamenwerke, dit is eene veel moeijelijker kunst; dit een werk van oefening, inſpanning en nadenken, hetwelk door de *eenzijdige* verlichting onzer dagen niet zeer begunſtigd wordt. Haar is het altijd eigen geweest, en 't is ook thans hare kenmerkende hoedanigheid, in eene zeer oppervlakkige kennis te berusten, en ter halverwege (ware het nog maar ter halverwege!) ſtaan te blijven. En fluisterde zij nu nog maar haren vereerders daarbij ootmoed en beſcheidenheid in, en deed hun regt duidelijk gevoelen, hoe veel er niet al geweten kan worden; zoo zoude men ten minſte op den weg zijn, om nog iets *wezenlijks* te weten te komen. Maar neen! eene wonderlijke ingenomenheid met zichzelven, alsof zij de wijsſten waren onder de wijzen; eene zonderlinge vermenging van het ware en het valſche ondereen; ſtoute, hoewel meestal ſcheeve beoordeeling van zaken en perſonen; meesterachtige beſlisſingen en uitſpraken; idealiſche voorſtellingen en allerlei verkeerde gevolgtrekkingen, met onvastheid van beginſelen, weinig zelfſtandigheid, en eene, gering vertrouwen inboezemende, ongelijkvormigheid in denk- en handelwijze, zijn van deze ſoort van verlichting de ſchier onvermijdelijke gevolgen. En bleef het nu maar hierbij, het kwaad ware nog

Digitized by Google

wel te verhelpen, of althans met een weinig wijsheid en wat geduld gemakkelijk te dragen. Doch het is ook deze verlichting, welke een' zekeren geest van misnoegdheid voedt; de menſchen ontevreden maakt met zichzelven en hunnen ſtand in de wereld; die begeerten opwekt naar het overtollige, en behoeften ſchept, wier vervulling boven het bereik gaat van betrekkelijk vermogen; die daarenboven het zaad ſtrooit van wantrouwen, en de beſtuurden opzet tegen hunne beſtuurders; die zich ten hoogſte afkeerig betoont van het nog altijd beſtaande onderſcheid van verſchillende rangen in het maatſchappelijk leven; die altijd ſpreekt van *regten*, en zeldzaam van *pligten*, even alsof men in een' gevestigden en grondwettigen Staat alleen aanſpraak op regten, geene roeping tot bepaalde pligtsvervulling had; welke, eindelijk, den even noodzakelijken als ſchoonen pligt, ik zal niet zeggen van behoorlijke ondergeſchiktheid en gehoorzaamheid; neen, maar van verſchuldigde achting der minderen jegens de meerderen, gelijk der kinderen jegens de ouders, der leerlingen jegens hunne leermeesters, en der jonge lieden omtrent de grijsaards, ſchier geheel uit het oog verliest; en — wat nog het ergſte van allen is — naar verandering in ſtaatsbeſtuur en wetgeving en wat niet al haken, en om eene vrijheid roepen doet, die men zelve niet verſtaat; omtrent zoo als die boeren op zeker dorp in *Duitschland*, welke gewapend bij den Ambtman kwamen, met veel geſchreeuw en getier, om, in navolging van anderen, hunne regten voor te ſtaan; en die, op de vraag van den Ambtman: „Maar wat verlangt gij dan toch?" eenparig riepen: „Wat wij verlangen! — hetzelfde, dat de *Heſſen* verkregen hebben." Maar als nu hierop de Ambtman zeide: „En wat hebben de *Heſſen* dan verkregen?" zag de een den anderen verlegen aan, en vroeg: „Weet gij het niet, of gij?" Doch, daar niemand het wist, eindigde dit tooneel, dat een zeer ernſtig gevolg ſcheen te zullen gehad hebben, op eene vreedzame wijze, daar de boeren ſtil naar huis gingen. — Och! hadden zich de wijze Belgen met hunne

Digitized by Google

fraaije verlichting ook maar, als deze boeren, doodſtil gehouden! Zij zouden ten minſte de ſpijt niet gehad hebben van te moeten zien, dat zij ſlechts werktuigen zijn geweest van de ſlimheid eener in hunne oogen zoo gehate Geestelijkheid.

Maar zoo is het altijd geweest: die niet wil luisteren naar goeden raad, moet leeren met ſchade en ſchande. Jammer ondertusſchen, dat zoo vele onſchuldigen mede lijden moeten om de dwaasheid en onbedachtzaamheid, zal ik zeggen? of om het misdrijf van eenige ſchuldigen, en de goede zaak daardoor, immers naar onze bekrompene wijze van zien, eenige ſchreden achterwaarts gezet wordt. Och! dat de Politie, las ik onlangs ergens, de hoofden even zoo fraai en goedkoop, en — voeg ik er bij — ook even zoo klaar en helder, als de ſtraten wist te verlichten! wat zou dat een zegen zijn! Maar dit gaat niet; wij moeten geduld hebben, en aan den goeden tijd overlaten, wat door geene machinerie of ſtoom kan worden uitgewerkt. Intusſchen is het waar, 't gene een geacht en beter verlicht Schrijver dezer dagen op nieuw heeft aangemerkt, dat de voorname bron der hedendaagſche vrijheidskoorts en woelingen, naauwkeurig geſproken, veel dieper ligt.

Ik heb den trek niet kunnen weêrſtaan, hier des geleerden mans woorden, die mij zoo juist gedacht als ſchoon gekozen voorkomen, over te nemen. „Deze bron," zegt hij, „ligt in de gebreken van opvoeding en onderwijs, waaraan zich een aantal ouders en meesters ſedert jaren ſchuldig maakt. En daaraan hebben wij meer ander bederf te wijten. Of wat moeten de gevolgen zijn, wanneer men zóó met de jeugd omgaat, als ware de verſtandsverlichting, of liever de veelweterij, 's menſchen eenige behoefte; of wanneer men den kleine, die het goede en kwade nog niet onderſcheiden kan, in plaats van op hem door gezag te werken, door allerlei redeneringen over hetgeen betamelijk en nuttig is, tot vervulling van zijnen pligt tracht over te halen, en dus aan de veronachtzaming van alles gewent, waarvan zijne kortzigtigheid het noodzakelijke nog niet begrepen heeft;

Digitized by Google

of wanneer men de eerzucht bij het aankomend geſlacht dermate opwekt en aanprikkelt, dat zij, met achterſtelling van ieder hooger gebod, het eerſte beginſel van doen en laten, en, gelijk een vermaard Schrijver haar noemt, de vijandin van alle deugd wordt; (*) of wanneer men, de natuur vooruitloopende, het kind tot de bedrijven der jongelingſchap, de jongelingſchap tot die der volwaſſenen opleidt? Deze vragen betreffen dingen, die aan onzen leeftijd eigen zijn, en laat nu onze ervaring antwoorden! Menigeen leert in het pralen en ſchitteren met halve kundigheden een geluk zoeken, hetwelk hem zoo veel te ſneller ontvliedt, hoe driftiger hij het najaagt. Menigeen wil in de jaren van onmondigheid reeds zijn eigen meester zijn, en ontziet zich niet, om, waar de kans hem toelacht, zich van alle banden los te rukken. Zoo verwerpt men dan, vóór en aleer men nog op zichzelven ſtaan kan, het ouderlijk gezag, en matigt zich over leſſen en onderrigtingen, welke men geloovig volgen moest, zulke oordeelvellingen aan, die niet alleen uit onkunde, waanwijsheid en hoogmoed voortvloeijen, maar verſtand en hart ook van vroeg aan bederven! De geest van onafhankelijkheid heerscht niet alleen in den ſchoot der huisgezinnen, maar gaat ook in hoogere en lagere ſcholen, ook op de Akademiën over, boezemt er den leerling eene ijdele verbeelding van zichzelven in, en ontneemt hem den eerbied en het vertrouwen, zonder welk er geen onderwijs gelukkig ſlagen kan. Hij dringt van daar tot de burgerlijke maatſchappij door, en verleidt groot en klein tot weêrſpannigheid tegen ſtaatsbeſtuur en ſtaatswetten. Hij maakt, midden in de Christenheid, de eerwaardigſte en heiligſte punten des geloofs tot voorwerpen van verachting, zoodra men buiten ſtaat is, om ze met zijne oppervlakkigheid te doorgronden. En voor de zedelijke en godsdienſtige beſchaving der volken is deze gang der dingen te nadeeliger, daar hij de jongelingſchap reeds in de verzoekingen der volwaſſenen

(*) BERNARDIN DE SAINT PIERRE, Tom. II. p. 120.

Digitized by Google

brengt, vóór en aleer de rede tot rijpheid gekomen is, om het gevaar te kunnen afweren."

Wanneer nu de even verſtandige als geleerde Schrijver, (*) wiens woorden ik mij heb veroorloofd hier over te nemen, vervolgens te kennen geeft, dat men onderſcheid moet maken tusſchen *een' tijd van verlichting* en *eenen verlichten tijd*, (†) dan zal niemand aarzelen, hem hierin zijnen bijval te ſchenken, en geneigd zijn, om den tegenwoordigen tijd eerder *een' tijd van verlichting*, dan *eenen verlichten tijd* te noemen. Maar hij zal dan ook onderſcheid maken tusſchen verſchillende rijken en landen in ons werelddeel, en gemakkelijk inzien, dat hier niet allen op dezelfde hoogte ſtaan, en even min dezelfde ſtraks vermelde gebreken iederen ondeeligen gelijkelijk en in dezelfde mate aankleven. En deze onderſcheiding wél in het oog te houden, is te noodzakelijker, om verwarring van denkbeelden voor te komen, en aan geene partijdigheid of onregtvaardigheid in de beoordeeling van onzen tijd zich ſchuldig te maken.

Ik heb ſlechts het heerſchende karakter der *hedendaagſche* verlichting, zoo als dezelve zich van naderbij en verderaf kennen doet, in enkele zeer algemeene trekken willen opgeven; en als het nu niet met grond ontkend kan worden, dat deze trekken haar werkelijk zijn ingedrukt, dan heb ik genoeg gezegd, om aan te toonen, wat men *thans* veelal door *volksverlichting* verſtaat. Maar dan loopt ook niets duidelijker in het oog, dan dat *deze* verlichting de *ware* niet zijn kan. En dit leidt mij alzoo van zelf tot het andere deel mijner rede, om,

(*) VAN HENGEL, *Geſchiedenis der zedelijke en godsdienſtige beſchaving van het hedendaagsch Europa*, Iſte D. bl. 265—267. Mogt dit aangelegen werk, boven mijnen lof verheven, ſpoedig vervolgd en *algemeen* gelezen worden! Wél verſtaan, moet het ongetwijfeld ter bevordering van *ware* verlichting aanmerkelijk bijdragen, vermits het alles zoo klaar en in het regte licht voorſtelt.

(†) Hij zegt eigenlijk, dat deze onderſcheiding door den ſcherpzinnigen KANT gemaakt werd.

Digitized by Google

namelijk, aan te wijzen, wat *dezen* naam *alleen* met der daad verdient.

II. *Verlichting*, dezen naam alleen waardig, kenmerkt zich *voorcerst* door een vrij en onpartijdig zoeken naar *waarheid*. Heeft zij eenmaal de kluisters, die den menschelijken geest gebonden hielden, verbroken, zoo laat zij zich door geene zwarigheden of bedenkingen, welke zij op haren weg ontmoet, afschrikken, noch door vooroordeelen op nieuw aan banden leggen. Zij hecht zich niet aan het oude, omdat het oud, noch aan het nieuwe, omdat het nieuw is; maar zij hecht zich alleen aan hetgene haar, na scherp en naauwkeurig onderzoek, blijkt waar en goed, nuttig en voordeelig te zijn. Er *plagt* een tijd te wezen, waarin men zoo sterk gehecht was aan het bestaande en door den tijd geheiligde, dat hij, die het waagde, om van het eens aangenomen en algemeen geeerbiedigde gevoelen af te wijken, weldra bij het volk gebrandmerkt werd met de hatelijke namen van vrijdenker en nieuwigheidszoeker, al hadden voor het overige zijne, van het algemeene gevoelen afwijkende, denkbeelden niets schadelijks, noch voor den Staat, noch voor de Godsdienst of de zedelijkheid. *Thans* schijnt de tijd gekomen, dat men tegen het oude zoodanig bevooroordeeld, en met het nieuwe derwijze ingenomen is, dat men, alwie niet het oude verwerpt, en voor het nieuwe als voor een' Afgod nederknielt, met even hatelijke namen bestempelt, al is het ook, dat men daarbij zijne denken handelwijze met grond van redenen omkleedt, en zijne innigste overtuiging volgt. *Ware* verlichting is van deze beide uitersten even afkeerig, vraagt naar oud noch nieuw, en, wetende dat de waarheid meestal in het midden ligt, gaat zij op *dezen* weg met bedaarden tred langzaam voort, en omhelst geen denkbeeld of gevoelen, 't welk zij niet vooraf naauwkeurig onderzocht, en aan den toetssteen der waarheid beproefd heeft. Zij is niemands slaaf, en voert niemands naam; zij kiest geene partij, dan die der waarheid, omhelst geene zaak, dan die van het goede, en, overtuigd dat alleen het *ware*

Digitized by Google

ſchoon is, is zij de minzame vriendin van iedereen, maar allermeest van de waarheid, waaraan alleen zij wierookt en al hare gaven ten offer brengt.

Ootmoed, even ver verwijderd van gemaakte en kwalijk gemeende nederigheid, als van winderige opgeblazenheid, is het bevallig gewaad, waarmede zij zich kleedt; want naauwelijks eenige ſchreden voortgegaan op het gebied der wetenſchappen, of zij bemerkt deszelfs onafzienbare uitgebreidheid, ontdekt hoogten, die zij niet meten, afgronden, die zij met haar eindig verſtand niet peilen kan. Hoe zou zij dan niet beſcheiden zijn en ſchroomvallig, in het volle beſef van den onmetelijken omvang eener echt wetenſchappelijke beſchaving; en, gevoelende de beperktheid aller menſchelijke kennis en menſchelijke vermogens, van alle aanmatiging afkeerig, liever van anderen willen leeren, dan anderen onderwijzen; liever aan de voeten der wijzen en edelen van ons geſlacht leſſen der wijsheid en der deugd opzamelen, dan als van den drievoet over de hoogſte belangen der menſchen in Staat en Godsdienst laatdunkend en beſliſſend uitſpraak doen? Dit onbevooroordeeld, ſtil en beſcheiden zoeken naar waarheid dunkt mij eene van *ware* verlichting zoo onafſcheidbare eigenſchap te zijn, dat, waar hetzelve ontbreekt, haar werkelijk aanzijn ons reeds verdacht moet voorkomen, of niet dan ſlechts in de geboorte, immers in het algemeen, aanwezig te zijn.

Een *tweede* kenmerk der *ware* verlichting komt mij voor te beſtaan in hare naauwe vereeniging met *godsdienſtig geloof*. De groote waarheden van alle natuurlijke en geopenbaarde Godsdienst zijn zoo klaarblijkelijk, liggen zoo nabij den mensch, en bevelen zich zoo zeer door derzelver geſchiktheid, om al de behoeften van het menſchelijk verſtand en hart beide te bevredigen, en de maatſchappij, zoo wel in het gemeen, als iederen ondeeligen in 't bijzonder, te begelukzaligen, dat het met regt de grootſte bevreemding baart, dat er nog altijd ſchijnen gevonden te worden, die dezelve in twijfel trekken, en

Digitized by Google

als een gewrocht van menſchelijke vinding en louter ſtaatkunde, om den grooten hoop te verſchrikken en in bedwang te houden, willen doen doorgaan. Dat men er van dusdanige denkwijze niet weinigen vindt in landen en Staten, waar Godsdienst en Christendom in eene misvormde gedaante aan het volk voorgeſteld, en in geene andere dan *deze* gedaante gekend worden, is niet moeijelijk te begrijpen, en ligt in den aard der zaak; hoewel het altijd tot een bewijs verſtrekt, dat er de verlichting nog ſlechts in de beginſelen is doorgedrongen, daar zij het nog niet veel verder gebragt heeft, dan tot het inzigt en de verwerping van de dwaling, zonder nog ernſtige pogingen te hebben aangewend tot het vinden en openbaar omhelzen der waarheid. Maar wanneer nu ook in landen als het onze, waar Godsdienst en Christendom in derzelver oorſpronkelijke zuiverheid en reinen glans door duizenden gekend en beleden worden, en overvloed van hulpmiddelen en gelegenheden beſtaan, om tot derzelver regte kennis ingeleid te worden; wanneer nu, zeg ik, ook hier nog altijd gevonden worden, die door de verlichting onzer dagen, in ſtede van door haar tot Godsdienst en Christendom te worden heengetrokken, van dezelve ſchijnen te worden afgeleid; wie kan gelooven, dat bij dezen de *ware* verlichting heeft doorgewerkt, en zij bij hen haar hoogſte doel bereikt heeft? Ware dit zoo, dan zou ik de verlichting geene weldaad meer noemen, maar eene ſtraf, en de pogingen zegenen en ondersteunen dergenen, die luide hunne ſtemmen verheffen tegen onze Maatſchappij, welke *haar* te begunſtigen tot haar eerſte en voorname oogmerk heeft geſteld.

Neen; zoo ver is het er af, dat Godsdienst en Christendom iets te vreezen zouden hebben van *ware* verlichting, dat zij juist daardoor, in al derzelver ſchoonheid, voortreffelijkheid en hemelſchen luister, eerst regt gekend en naar waarde geſchat worden. Dit kunnen geſchiedenis en ervaring getuigen, welke ons leeren, dat de grootſte mannen in alle vakken van wetenſchappen en kunſten groote vrienden waren en zijn van Godsdienst

Digitized by Google

en Christendom. Hier zweven mij voor den geest de BOERHAAVES, NEWTONS, LEIBNITSEN, NIEUWENTIJDS, NIEUWLANDS, KEMPERS, BORGERS, HUFELANDS, en, dien ik het eerst van allen had moeten noemen, den eenigen DE GROOT, „ dien fakkel van zijne eeuw, wiens weêrga nooit verſcheen," (*) met zoo vele anderen; alle namen, die als ſchitterende ſtarren van de eerſte grootte, neen! als zonnen aan den wetenſchappelijken hemel prijken met onverdoofbaren glans, en zoo lang met eerbied en bewondering zullen worden aangeſtaard, als er gevonden zullen worden, die prijs ſtellen op *ware* verlichting. En het kan niet anders; want het zuivere Christendom, zoo als het alleen gekend wordt uit eene vlijtige beoefening van den Bijbel, gezond verſtaan en met kennis van zaken verklaard; het Christendom, gereinigd van alle vlekken, die, in den loop der eeuwen, door onkunde, hoogmoed en bedrog daarop geworpen zijn, is in deszelfs oorſprong, vestiging en voortplanting (om met eenen beroemden *Duitſcher* (†) te ſpreken) zoo kennelijk het werk eener hoogere, Goddelijke tusſchenkomst, ter bewaring en uitbreiding der ware Godsdienst, dat gemis van geloof aan hetzelve en aan de waarheden, welke het *deels* heeft ontdekt, *deels* opgeklaard en bevestigd, met goed regt mag worden aangemerkt als een treurig bewijs voor het gemis der *ware* verlichting. (‡) Als dan een Afgevaardigde in *Frankrijk* openlijk zeggen durft, dat *het Christendom heeft uitgediend*, heeft hij, om er niets meer van te zeggen, den bast voor de kern en den ſchijn voor het wezen aangezien, en in meer dan één

(*) BILDERDIJK, *Mengelingen*, IIIde D. bl. 129.

(†) TZSCHIRNER, *Brieven aan de Heeren* CHATEAUBRIAND, enz. bl. 64. Men weet, hoe verdienſtelijk deze geleerde zich gemaakt heeft bij het Protestantisme. Ook zijne Brieven komen mij inzonderheid voor, der lezing en herlezing overwaardig te zijn.

(‡) De tijdruimte, aan eene voorlezing vergund, gedoogde hier geene breedere uiteenzetting.

Digitized by Google

opzigt het ſpreekwoord bevestigd, waarmede ik begon: „ 't Is al geen goud, wat er blinkt."

In even naauw verband, als godsdienſtig-Christelijk geloof ſtaat tot *ware* verlichting, zoo innig is ook met haar, *ten derde*, vereenigd *zedelijke beſchaving*. Niets is natuurlijker en eenvoudiger; want gelijk er in 't algemeen geene ware deugd kan beſtaan zonder godsdienſtig geloof, zoo beſtaat er ook geen *waar* godsdienſtig geloof, dat dien naam verdient, zonder deugd. En nu moge het waar zijn, dat deugd niet altijd van geluk vergezeld is, men vindt toch volſtrekt geen wezenlijk geluk zonder deugd. Dit zijn geene uit de lucht gegrepene magtſpreuken, maar ſtellige waarheden, welke alleen door onkunde of eene ziekte der ziel, ongeneeslijker en gevaarlijker dan de *Cholera*, kunnen worden betwijfeld. En is dit zoo, dan loopt ook niets duidelijker in het oog, dan dat *verlichting*, dezen naam waardig, hand aan hand moet gepaard gaan met *zedelijke beſchaving*; want iedere verwijdering van haar is verwijdering van geluk, en geluk is toch wel der menſchen hoogſte goed, het eenigst doel van al hun ſtreven. Ontbreekt dan ergens de regte verhouding tusſchen verlichting en deugd; dat is te zeggen, tusſchen voortgang in verſtandsontwikkeling en veredeling van het hart, of tusſchen vermeerdering van kennis en eerbied voor die zedelijke wetten, welke de Almagtige met zijnen vinger in de harten der menſchen heeft ingedrukt; zoo ontſtaat er allengs eene *uitmiddelpuntigheid*, welke te gevaarlijker wordt, naar mate de verlichting in uitgebreidheid en algemeenheid toeneemt.

Maar dit kan dan ook onmogelijk *ware* verlichting zijn. Even zeker toch als *deze* tot het godsdienſtig-Christelijk geloof leidt, en als van zelve zich daarmede vereenigt; zoo zeker ook leidt *zij* tot deugd, en de naauwſte verbindtenis met haar. En ook dit is natuurlijk; want hoe meer *waarlijk* en *geheel* verlicht, des te helderder wordt het bewustzijn van een eeuwig en onveranderlijk onderſcheid tusſchen goed en kwaad; een on-

Digitized by Google

derſcheid, wel vatbaar voor wijzigingen, maar in zijn wezen volſtrekt onuitroeibaar, omdat het, gegrond in den aard der dingen, tot de menſchelijke natuur behoort, aan haar niet *toevallig*, maar *noodzakelijk* eigen. En het is juist dit helder bewustzijn, hetwelk de deugd vestigt op een' vasten en onwankelbaren grondſlag, waaruit, als zoo vele beken uit eene klare bron, niet alleen de algemeen geachte deugden van wijsheid, regtvaardigheid, matigheid en heldenmoed voortvloeijen, maar ook al die pligten van gehoorzaamheid aan de grondwettige inſtellingen des lands, van goede trouw in handel en wandel, van nijverheid, ſpaarzaamheid, billijkheid en onbaatzuchtige menſchenliefde, op wier gemoedelijke vervulling het welzijn van den Staat, van huisgezinnen en ondeeligen berust.

Aldus vereenigt zich *ware* verlichting met *ware* deugd, en ſtelt één ſchoon geheel daar; even als in de natuur lichtſtof en warmteſtof zich naauw verbinden, en door die verbindtenis alles opklaren, bezielen, vruchtbaar maken en vervrolijken.

Het is *deze* verlichting alleen, welke voldoet aan al de behoeften van den mensch, en hem aan zijne beſtemming doet beantwoorden; hem waarlijk groot en goed, beminnelijk en gelukkig maakt, en tot een' zegen doet zijn voor de wereld, tot een' zegen voor het maatſchappelijk en huiſelijk leven. Maar verlichting zonder *ſtrekking* of *doel*, om zich aan het *ware*, *goede* en *edele* aan te ſluiten, wat is zij anders dan een flonkerend geſtarnte, van hetwelk wel eenig flaauw licht, maar geene warmte afſtraalt; eene waterbel, waarmede flechts kinderen zich kunnen vermaken?

Schijnen ons dan opmerking en ervaring te leeren, dat aan de *hedendaagſche* verlichting, in meer dan één opzigt, en om meer dan ééne reden, de gezegde hoedanigheden ontbreken, laat dit ons echter niet in verzoeking brengen, om haar geheel te veroordeelen, veel minder om haar tegen te werken; maar aanſporen, om aan dezelve die verſtandige rigting en wijziging te geven,

Digitized by Google

welke haar het eenige ware *doel* helpt bereiken: ook hier ziende op de natuur, en hare aanwijzingen, die nimmer misleiden of bedriegen, volgende, welke ons leeren, dat, hoe naauw ook *licht* en *warmte* verbonden zijn, evenwel het *licht* voorafgaat, en de *warmte* allengs volgt; en de *warmte* toeneemt, naar mate het *licht*, voortgaande, rijst, en hooger en hooger opklimt. (*)

In dezen zin werkende, zullen wij ons met der daad verdienstelijk maken bij het tegenwoordige geslacht, en geheel werken in den geest onzer Maatschappij, die uitgaat van het beginsel, om, door middel van het verstand, te werken op het hart, en alzoo den geheelen mensch langzamerhand te ontwikkelen, te beschaven, te volmaken, tot zijne ware bestemming op te leiden, en gelukkig te maken voor meer dan ééne wereld.

(*) VAN HENGEL, t. a. pl. en wat verder.

WAT VOEGT ONS, NEDERLANDERS, NU DE AZIATISCHE CHOLERA OOK TOT ONS IS DOORGEDRONGEN?

(Een welmeenend woord van bemoediging.)

Toen ons bij den aanvang van Hooimaand de mare in de ooren klonk, dat in het volkrijke *Scheveningen*, in de nabijheid van de Vorstelijke residentie, de Cholera was uitgebarsten, bespeurde men bij de menigte eene zeer verschillende werking van die treurige tijding. Eenigen gaven toe aan allerlei tegenbedenkingen, en vleiden zich nog met de hoop, dat het eene andere ziekte wezen mogt. Die hoop werd welhaast jammerlijk verijdeld. Het getal der slagtoffers groeide aan, en weldra brak ook in *'s Hage* zelve de lang gevreesde ziekte uit.

Zullen wij nu nog toegeven aan ijdele verwachtingen, en meenen, dat zij zich niet verder verbreiden zal; even gelijk velen, zonder eenigen grond, meenden, dat ons

Digitized by Google

vaderland van deze ziekte geheel bevrijd zoude blijven, terwijl dezelve in naburige rijken hare verwoestingen aanregtte? Ja, de Goddelijke almagt kon het verhoed hebben, en kan nog, — wie twijfelt er aan? — door een' enkelen wenk, die verwoestingen ſtuiten en eensklaps opheffen. Maar het betaamt ons waarlijk niet, zulk eene wonderdadige uitredding lijdelijk af te wachten; veeleer is het pligt, overal, waar zulks nog niet geſchied mogt zijn, alle voorzorgen en maatregelen te nemen, ten einde de ziekte niet onverhoeds kome, wanneer er voor de verpleging der kranken en voor de opneming der hulpbehoevenden in geſchikte Ziekenhuizen niets zou zijn voorbereid.

En zoo betaamt het ons dan, de goede Voorzienigheid te danken, die gewild heeft, dat wij met de ondervinding van andere landen ons voordeel zouden kunnen doen, en eerst, nadat wij in de gelegenheid zijn geweest, de ziekte uit naauwkeurige waarnemingen van buitenlanders eenigzins te leeren kennen, heeft toegelaten, dat dezelve ook tot ons doordrong. Het voegt ons niet, te beſlisſen, als waren wij deelgenooten der geheimen van het ondoorgrondelijk Godsbeſtuur, dat het de tuchtigende hand der Almagt is, die ons ſlaat, en gereed is verder te ſlaan. Alwat wij zeggen kunnen, is: *De Heer regeert!* en wij mogen blijmoedig vertrouwen, dat Hij uit het kwade het goede zal doen voortkomen.

Het is eene algemeen erkende waarheid, welke de ondervinding, zoo wel van de *Oostindiſche* gewesten, waar de ziekte haren oorſprong nam, als van alle de landen van ons werelddeel, welke zij daarna is doorgetrokken, bevestigd heeft, dat niets voor de ziekte meer geſchikt maakt, dan ſlecht voedſel en ſchamele kleeding en huisvesting. Arme en behoeftige lieden worden dan ook overal het eerst aangetast. Het betaamt ons dus, het lot dier ongelukkigen ons aan te trekken; door uitreiking van goede, verwarmende ſpijzen, hunnen ligchamelijken toeſtand te verbeteren, even gelijk dergelijke uitreikingen in den winter in vele onzer groote ſteden

Digitized by Google

geſchieden. Wij zouden zelfs welmeenend en ernſtig aanraden, met die uitreiking niet te wachten, tot dat de Cholera in de plaats zelve reeds was uitgebarſten. Voorts mogten de plaatſelijke beſturen zorgen, dat de woningen der arme lieden, vooral van hen, die in kleine ruimten met talrijke gezinnen te zamen leven, behoorlijk rein gehouden werden. Kon men overigens, door openbare werken, handenarbeid bezorgen aan velen, die ledig gaan, en daardoor tevens de armoede lenigen, het zou niet anders dan voordeelig zijn aan de beteugeling van den voortgang der ziekte.

Diegenen, welke, door het bezit van al hetgeen tot onderhoud huns levens en dat der hunnen noodig is, anderer bijſtand niet behoeven, zullen gaarne, in deze tijden, alwat zij kunnen afzonderen, voor hunne noodlijdende landgenooten ten beste hebben. Voor zichzelven moeten zij zich niet angſtig bezorgd maken. Alles vermijdende, wat onmatigheid zou kunnen heeten, moeten zij echter weinig verandering maken in hunnen gewonen leefregel. Wij wenſchen, dat hierin onze vaderlandſche Geneesheeren met een goed voorbeeld zullen voorgaan; hunne bekenden niet noodeloos zullen kwellen met allerlei voorſchriften, wier geringſte overtreding alleen genoegzaam zou zijn, om zich de ziekte op den hals te halen, als ware de kiem van den *Aziatiſchen* braakloop in een paar lepels aardbeziën gelegen! Ware tevredenheid, berusting in Gods beſtuur zijn betere voorbehoedmiddelen, dan alle hooggeprezene verwarmende maagpleisters of tincturen.

Verre van ons dan, dat wij door onmatige bekommering ons tegen God zouden bezondigen! Is ons leven niet in Zijne hand? Is er juist eene heerſchende ziekte noodig, om deszelfs draad af te breken; en kunnen wij, door bezorgd te zijn, eene elle tot onze lengte toedoen? O! wij vergeten het zoo ligt, dat wij geringe, afhankelijke ſchepſelen zijn; en zullen wij regt leven, zoo als het ons betaamt, wij moeten nimmer vergeten, dat *dit leven* ons hoogſte goed niet is. Al had de ziekte,

Digitized by Google

die thans heerscht, geene andere uitwerking, dan dat velen uit den jammerlijken slaap van onverschilligheid wierden opgewekt, en tot de erkenning gebragt wierden, dat tot een gerust leven op aarde geen ander middel bestaat, dan voorbereid te zijn tot een gerust sterven, zouden wij het dan — ik zeg niet eene *straf*, maar zouden wij het bijkans eene *ramp* durven noemen, dat zij ook tot ons vaderland is doorgedrongen?

Ziet hier dan, Landgenooten! wat ons past: dankbaarheid aan God, die ons zoo lang verschoonde; liefde tot onze arme broeders; een blijmoedig en tevreden leven, en eene gezindheid, die ons den dood gerust doet tegengaan, als God het wil, dat ons sterfuur slaat. Het zijn zeer gewone dingen; en om iets nieuws te zeggen, heb ik ook de pen niet opgenomen. 't Geen den waren Christen altijd voegt, dat voegt hem ook, en vooral, in tijden van algemeene rampen. Wat God verder over ons gehengen zal, weten wij niet. Wie weet, hoe spoedig deze beproeving voorbij zal zijn! Reeds in zoo vele opzigten mogten wij hoogeren bijstand ondervinden. Dat ons Vaderland tot hiertoe behouden bleef; dat het toenam in waardigheid, niettegenstaande de afgunst der naburen; dat het bewaard bleef in rust en eendragt; dat het zijnen Landsvader nog met vaste hand het roer des staats ziet besturen.... het zijn alle weldaden der Goddelijke Voorzienigheid. Daarop dan verder vast betrouwd! Onder opzien tot dien bijstand voortgegaan! Reeds geven onze vaderlandsche Jongelingen, die hunne letteroefeningen vaarwel zeiden, om den geboortegrond te verdedigen, proeven, dat zij ook thans voor geen' nood vreezen! Reeds zijn er van onze toekomstige Artsen toegesneld, om in de behoefte aan geneeskundige hulp te voorzien, en te helpen, waar zij helpen kunnen! God zegene hen, God behoede hen! Onze stille wenschen verzellen hen, waar zij ook werken mogen!

Als eenmaal de ziekte geweken zal zijn, mogten wij dan dankbaar op het goede kunnen zien, dat daardoor te weeg gebragt was: op verbeterde inrigtingen in

Digitized by Google

onze Ziekenhuizen, die zonder dat veelligt nog lang zouden zijn achtergebleven; op betere verzorging van het lot der Armen; op vermeerderde godsdienstigheid; op verlevendigd vertrouwen in de Voorzienigheid; op onbekrompener welwillendheid! Dat geve Hij, die alles regelt, zonder wiens wil geen haar van ons hoofd wordt gekrenkt, geen muschje ter aarde valt, en wiens aanbiddelijk bestuur misschien nooit helderder blijkt, dan wanneer het Hem behaagt, het kwade in goed te veranderen, en licht te scheppen uit de duisternis!

VERSLAG VAN HET EILAND BALI, DOCH MEER BEPAALDELIJK VAN HET VORSTENDOM BALI BALILING. DOOR DE ZENDELINGEN MEDHURST EN TOMLIN.

(Uit het *Journal of a Tour along the Coast of Java and Bali &c.*, gedrukt op de Zendelingspers, 1830, te *Singapore*, ten dienste van de *Singaporesche Christelijke Vereeniging* tot uitbreiding van de weldaden der Opvoeding en de kennis van het Christendom te *Singapore* en in andere gedeelten van den *Maleischen Archipel.*)

Het eiland *Bali* is in acht districten verdeeld, welke allen zoo vele onafhankelijke koningrijken uitmaken.

1°. *Bali Baliling*, zijnde eene strook lands ten noorden gelegen, zich uitstrekkende van *Sangsit* in het oosten tot *Bateman* in het westen, wordt ten zuiden ingesloten door eene keten van bergen, welke oost en west loopen, binnen welke bergen en de zeekust deze zeer vruchtbare vallei gelegen is, hebbende ten naastenbij 30 mijlen lengte op 10 mijlen breedte.

Het district *Djambarana* ligt in het rijk van *Baliling* ten westen, op de kusten van de straat *Bali*, tegenover *Banjoewangie*, door eenige heuvelen afgescheiden van het eigenlijke *Baliling*. Deze twee districten te zamen worden gerekend eene bevolking te hebben van 60 à 80,000 zielen.

2°. *Karang-Asem*, ten oosten van het vorige district gelegen, beslaat de geheele noordoostelijke zijde van het eiland, en zuidelijk tot *Pahang* in de straat *Lombock*, zijnde *Pahang*

Digitized by Google

de eerſte zeehaven en eene zeer bevolkte plaats. Het omliggende land levert vele klapperboomen op. Het ganſche district wordt geacht even volkrijk als het voorgaande te zijn.

3°. *Kalongkong* loopt meer landwaarts in, heeft ſlechts ééne zeehaven, *Caſoemboe* genaamd, en is het oudſte en magtigſte van al de kleine vorſtendommen, waarin het eiland verdeeld is. De Vorst van dat district oefent veel invloed en magt uit over de overige districten. Deze opperhoofdigheid wordt hem door alle de anderen in zaken van weinig aanbelang en bij bloote ceremoniën gaarne toegeſtaan, doch geenszins in zaken van aanbelang, wanneer elk zijn regt doet gelden. Dit district is veel minder bevolkt, dan de twee voorgaande.

4°. *Gianjer* volgt op *Kalongkong* ten zuiden, en ſtrekt zich uit langs de zuidoostelijke kust van het eiland. Dit district is thans in oorlog met *Kolongkong*, en alzoo is er tusſchen deze twee districten, hoegenaamd geene gemeenſchap. De volkrijkheid van dit district wordt verſchillend opgegeven; doch ik maak geene zwarigheid, het op ongeveer 10,000 te ſchatten.

5°. *Badong* volgt daarna. Dit district beſlaat den ganſchen zuidoostelijken hoek van het eiland, en is van een aanmerkelijk commercieel belang, zoo door de groote en ſchoone baai, als door een handelscontract, tusſchen dezen Vorst en het *Nederlandsch* Gouvernement geſloten; ook reſideert alhier een Agent van gezegde Gouvernement, ten einde ſlaven op te koopen ter recrutering van de armee, welke men op *Java* noodig heeft. Dit district levert veel tabak op, van eene zeer goede kwaliteit; ook vogelnestjes van de tweede ſoort, en heeft eene populatie van ten naastenbij 100,000 zielen.

6°. *Bangle*, gewoonlijk genaamd *Taman Bali* (*), de tuin van *Bali*, ligt geheel binnenslands tusſchen twee hooge ketens van heuvelen, waardoor eene zeer ſchoone en vruchtbare vallei gevormd wordt, welke door hare ingeſlotene ligging koel en gezond is. Het ganſche district heeft naauwelijks eene bevolking van 20 à 30,000 zielen.

7°. *Mangoei* is een der grootſte districten, meerendeels door naburige districten ingeſloten. Het is zeer vruchtbaar en volkrijk; men ſtelt, dat de bevolking op 150,000 inwoners kan begroot worden.

8°. *Tabanan* is mede een zeer groot district, mogelijk het

(*) *Taman* beteekent, in het *Maleisch*, *een tuin*.

Digitized by Google

grootſte, heeft *Djambarana* en *Baliling* ten noordwesten en *Mangoei* ten oosten; het is dus bijna geheel binnenslands gelegen. Aan dat gedeelte, hetwelk door de zee beſpoeld wordt, heeft men getracht eene zeehaven aan te leggen; doch door de ſteilte en ongenaakbaarheid van den oever heeft men het moeten opgeven. Dit vorſtendom ontvangt nu alles, wat van buiten ingevoerd wordt, door middel van *Djambarana* en *Baliling*. De grond, echter, is er zeer vruchtbaar. Het district heeft eene bevolking van 200,000 zielen.

Volgens deze berekening zoude *Bali* ongeveer zevenmaal honderdduizend inwoners hebben; eene begrooting, overeenkomende met twee verſchillende opgaven, ons van goederhand geworden, en daarenboven bevestigd door een' achtingwaardig' *Arabier*, woonachtig te *Sourabaya*, die vele jaren op *Bali* gewoond heeft, alwaar hij ten behoeve van het *Nederlandsch* Gouvernement getracht heeft eenige handelsbetrekkingen aan te knoopen.

Het eiland *Bali* heeft vele binnenlandſche meren. Deze meren zijn allen op de toppen der bergen, eenige duizend voeten boven de oppervlakte der zee verheven, hebben overvloed van versch water, en zijn geregeld aan eb en vloed onderworpen, even gelijk en ten zelfden tijde, wanneer het in zee ebt en vloedt. De diepte dezer meren is zeer verſchillende; ſommige hebben van 40 tot 50 vadem; andere zijn met de daartoe benoodigde middelen grondeloos bevonden; enkele zijn zeer groot; er is er een, dat vier mijlen in breedte en ruim twaalf in lengte heeft. Deze meren maken den rijkdom uit van *Bali*; door het overvloedige water in dezelve hebben de rijstvelden geen gebrek, zoo zelfs dat de bewoners meestal twee inzamelingen in een jaar hebben, waardoor de rijst zoo overvloedig en goedkoop is, dat de picol (*) ſomtijds voor eene ropij verkrijgbaar is.

Een meer wordt bij hen genaamd *dano*; de volgende zijn de voornaamſte, als *dano Batur* ten oosten, *dano Baratan* digt bij het vorige, *dano Boejan* het kleinſte, *dano Tambilingan* ten westen.

Het beſtuur in de verſchillende ſtaten is eene erfelijke alleenheerſching; doch de magt van den Vorst is niet geheel onafhankelijk; er beſtaan eenige oude handvesten en wetten, waarnaar hij verpligt is zich te gedragen. Ten aanzien van

(*) Een picol is 125 pond.

Digitized by Google

de tegenwoordige vorſtelijke familie van *Baliling*, daarvan is ons het volgende bekend geworden.

Nu omtrent twaalf jaren geleden beſteeg de oom van den tegenwoordigen Koning den troon, onder den naam van GUSTI MOERA GUDDE KARANG, of de groote rots. Zijne regering was echter niet gelukkig. Na onophoudelijk met binnenlandſche oorlogen en tweeſpalt geworſteld te hebben, is hij te *Djambarana* in eenen opſtand vermoord geworden.

Na hem kwam zijn zoon, genaamd DEWA PAHANG, op den troon, wiens regering even onvoorſpoedig was. In den aanvang van zijn beſtuur geraakte hij in onmin met zijns vaders broeder GUSTI MOERA LANANG, Koning van *Karang-Aſſam*. Na vele beleedigingen over en weêr, liet de Koning van *Baliling* zijnen oom weten, dat, zoo hij hem kreeg, hij zijn bloed zoude drinken, en dat zijne zuster zich het hair met zijn bloed beſtrijken zoude. Het antwoord, hierop teruggezonden, was niet veel zachter: zoo men DEWA PAHANG meester werd, zoude men hem het hoofd afſnijden, en daarna zijn ligchaam kort en klein doen kappen, tevens daarbij voegende, dat hij (GUSTI MOERA LANANG) de Goden geſmeekt had, zijne onderneming tegen DEWA PAHANG te begunſtigen, onder gelofte van ter eere zijner Goden een' tempel te zullen bouwen, geheel van menſchenbeenderen, en welke hij met menſchenhuiden zoude doen bekleeden. Eene uitdaging van dien bloedigen aard deed partijen over en weêr al dadelijk de wapens opnemen en elkander te gemoet trekken. Die van *Baliling* hadden in den beginne telkens de overhand; zoodat LANANG op de vlugt gedreven, en bijna zijn geheele land overmeesterd en verwoest werd. Doch de overwinnaar, door zijnen voorſpoed trotsch geworden, hield op voorzigtig te zijn, en gaf zich aan alle buitenſporigheden over, zoodat hij zich zelfs niet ontzag, om te trachten, met zijne geliefde zuster bloedſchande te plegen: dit verbitterde het volk zoodanig, dat zij hem genoegzaam allen verlieten, waardoor hij niet meer beſtand was, om zijnen vijand het hoofd te bieden, en wegens zijne ſchanddaad door den Koning van *Kalongkong* in de handen geſpeeld werd van zijnen vergramden oom, die met hem den ſpot dreef, zeggende, dat het hem leed deed, nu genoodzaakt te zijn, met hem te handelen, zoo als hij beloofd had te zullen doen; maar dat hij zich overtuigd hield, dat, indien zijn neef hem gekregen had, deze ook gewis zijne

Digitized by Google

geloſte, ten zijnen aanzien gedaan, zoude volbragt hebben. Met deze woorden kapte hij DEWA PAHANG het hoofd af, en liet zijn ligchaam in vele ſtukken hakken, welke hij aan de naburige Vorſten zond, om hun te overtuigen, dat hij ten aanzien van zijnen neef zijn woord gehouden had. Daarna zeide hij tot zijn volk: „ Het overige gedeelte mijner ge„ loſte, namelijk van een' tempel van menſchenbeenderen te „ bouwen, en dezelve met menſchenhuiden te bekleeden, „ moet gijlieden volbrengen. Ik zal u daartoe in de gelegen„ heid ſtellen; ik zal uw aanvoerder zijn naar *Baliling*; daar „ zullen wij bouwſtoffen voor onzen tempel vinden; de vol„ brenging mijner geloſte zal van uwe dapperheid afhangen."

Het volk, echter, had hier veel tegen. Zij hadden eenmaal de magt hunner vijanden ondervonden, en derhalve geenen lust, zich andermaal met hen te meten. In plaats van hunnen veldheer te volgen, verlieten zij hem, zoodat hij, genoegzaam zonder volk alleen overblijvende, andermaal genoodzaakt werd te vlugten, en zich in de bosſchen te verſteken. Het was gedurende deze tweede vlugt, dat GUSTI MOERA LANANG de zoo veel ophef gemaakt hebbende menſchelijke offerande verrigt heeft. Naar luid van veler meening bedraagt het getal der ſlagtoffers, welke hij op het altaar zijner Goden geofferd heeft, vijftien; doch anderen begrooten het getal op negentig, meestal jonge kinderen, welke hij gedeeltelijk met geweld wegnam, of in zijne magt wist te lokken; deze ongelukkige ſlagtoffers werden door hem en zijn gevolg gebraden, en daarna ter eere zijner Goden opgegeten. Dit kannibalen-maal geſchiedde op plaatſen door hem geheiligd, alwaar zij tevens gebeden opzonden, ten einde de Goden af te ſmeeken, hen weder in het bezit van hun land te ſtellen. Dit verſchrikkelijk verhaal is mij genoegzaam door alle de ingezetenen gedaan, met zoo veel overeenſtemming van daarbij plaats gehad hebbende omſtandigheden, dat men, in weerwil van zichzelven, genoodzaakt wordt zulks te gelooven. Allen waren het eens ten aanzien van het getal van vijftien, doch verſchilden eenigſins hierin, of het vijftien menſchen, dan wel vijftien *kelams*, dat is vijftien half dozijn menſchen geweest waren, welke aldus geofferd zijn. Deze allezins barbaarſche handelwijze verbitterde het volk zoodanig tegen GUSTI MOERA LANANG, dat hij zijne veiligheid andermaal in de vlugt moest zoeken; hij verwijderde zich naar het eiland *Lombock*, in de

Digitized by Google

wildernisſen van *Saſak*, alwaar hij, zoo gezegd wordt, nog leeft, doch alleen zijne veiligheid aan de ontoegankelijkheid dier bosſchen te danken heeft.

Deze onmenſchelijke offeranden moeten echter niet beſchouwd worden, als in algemeen gebruik op *Bali* te zijn; integendeel, hun afkeer van de daad van GUSTI MOERA LANANG toont aan, dat zoo iets bij dit volk niet gebruikelijk is, maar in afgrijzen gehouden wordt: ook weet men vóór of na die gebeurtenis geen voorbeeld daarvan aan te halen.

Na den dood van DEWA PAHANG heeft ANAK AGOONG MADI, broeder van den tegenwoordigen Vorst, den troon van *Baliling* beklommen; dan, daar hij bij de ingezetenen niet bemind was, noch zich wist ſtaande te houden, is hij weder onttroond, en de thans regerende Koning in zijne plaats gekozen. Diens naam is GUDDI NGOORAH RATSA NINGRAT.

Deze Prins, van der jeugd af aan zeer verwaarloosd, had, zoo lang zijne voorgangers nog leefden, weinig kans, om aan de regering te komen. Gedurende zijne eerſte jeugd is er dus van hem weinig of geene kennis genomen. Aan de eerſte behoeften dikwijls gebrek lijdende, is zijne moeder veelal in de verpligting geweest, met ſpinnen en weven voor zich en haren zoon het noodige levensonderhoud te verdienen. Zij was alzoo niet in de gelegenheid, aan zijne beſchaving iets te koste te leggen. Dan, toen men, nadat eene reeks van Koningen of vermoord of onttroond waren, bevond, dat deze jongeling, volgens het regt van geboorte, de meeste aanſpraak op den troon had, toen heeft men hem, ongeacht den verwaarloosden ſtaat zijner opvoeding, te voorſchijn gebragt, en thans is hij regerend Vorst van het rijk van *Baliling*. Hij is naauwelijks 20 jaren oud, van eene kleine geſtalte, heeft een onbeduidend voorkomen, ſpreekt weinig, heeft nedergeſlagene oogen, en een' glimlach op het gelaat, welke verachting te kennen geeft voor alles, wat hem vreemd is. Zoo hij al zich, nu en dan, verwaardigt te ſpreken, is het zoo zacht, dat men hem naauwelijks ten halve verſtaan kan; hij heeft ons geene enkele vraag gedaan, welke nieuwsgierigheid of belangſtelling te kennen gaf. Hij is vadzig en lui van aard; niets ſchijnt zijne deelneming op te wekken. Overgegeven aan hane- en krekel-vechterijen, en andere ſoortgelijke kinderachtige tijdkortingen, is het niet waarſchijnlijk, dat hij

Digitized by Google

immer de achting of liefde van zijn volk verdienen zal; terwijl zijn ganſche beſtaan te onbeduidend is, om immer gevreesd te kunnen worden. Hij is zoo verſlaafd aan zinnelijk genot, dat alle kracht tot denken of handelen bij hem uitgedoofd is, en hij heeft alzoo noch de lust noch het vermogen, om het bewind van zaken zelven in handen te nemen.

Hij is omgeven van een aantal voorname perſonen, *Panawonge's* genaamd, die zijne raadslieden ſchijnen te zijn, en in de behandeling van zaken een' onbepaalden invloed op hem uit te oefenen. Een hunner, met name GUSTI ANAM, is een man van een vast karakter en werkzamen geest, die dan ook alles maar zijne denkbeelden ſchijnt te plooijen en ten uitvoer te brengen.

(*Het vervolg hierna.*)

BIJVOEGSEL TOT HET ARTIKEL OTTO CLANT, VOORKOMENDE IN DE VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN, 1832, NO. V.

De vermelding van den Vaandrig OTTO CLANT, op bl. 165 van het *Leven van* VAN SPEYK, door wijlen den hoogst verdienſtelijken JACOBUS KONING, van nieuws de aandacht getrokken hebbende op den te zeer vergeten *Groningſchen* (*) Held, die, in Louwmaand 1586, te *Buxum*, in *Vriesland*, de trouw, aan zijn Vaandel gezworen, met den dood bezegelde, geloof ik, dat, aan de eerſte plaats, eenig berigt omtrent deszelfs Afkomst niet ongepast zal ſchijnen.

Ik vind mij tot mededeeling van hetzelve in ſtaat geſteld, door de beuschheid van den Heer Staatsraad, Baron VAN DER BORCH VAN VERWOLDE.

Diens Overgrootvader, FREDERIK WILHELM VAN DER BORCH, in 1671 als Vrijwilliger in Statendienst getreden, en, na in 1672 op eigen kosten eene compagnie Cavallerie te hebben aangeworven, in 1677 Kolonel van het *Groninger* Regement geworden, huwde, in October 1684, met JOSINA

(*) Minder wel onderrigt, noemde ik denzelven eenen *Vries*, in het Artikel aan het hoofd dezes vermeld. Aldaar moet ook, in plaats van 17 van Wintermaand, gelijk er één verkeerdelijk ſtaat, 17 van Louwmaand gelezen worden.

Digitized by Google

CLANT, Dochter van JOHAN CLANT VAN STEDUM, Heer tot *Stedum*, *Nitterſum*, enz. enz. Jonker en Hovelink in de Ommelanden, en Gecommitteerde ter Vergadering van Hunne Hoog Mogenden.

De Achterkleinzoon kwam hierdoor in 't bezit van genealogiſche en andere papieren, betreffende de Familie CLANT; welk Geſlacht, uitwijzens dezelve, van de vroegſte tijden af in het *Groningſche* t'huis behoorde, en aldaar in aanzien en vermogen gebloeid heeft.

De Vaandrig OTTO had tot Overgrootouders EGBERT CLANT en TEETKE VAN NITTERSUM, eenige Dochter van EPPO VAN NITTERSUM en BAEWE SCHULTING. Zijne Grootouders waren OTTO CLANT *tot Scarmer* en ANNA RENGERS; zijne Ouders FRANS CLANT en TEETKE DOUMA.

Hij had drie Broeders. Een van dezelve, FRANS, was mede Vaandrig.

OTTO zelf ſtierf ongehuwd, en zegel noch handteekening is tot nu toe van hem gevonden.

Behalve de genoemde Geſlachten, RENGERS en DOUMA, hebben ook de GOCKINGA's en LEWE's betrekking tot onzen Vaandrig. Men vindt, ter zijde van eene Genealogie op franſijn, aangeteekend:

„ Ayckke Gockinga leevede in het jaer 1364. Genereerde

„ I Sone Eppo die welke langen tydt met die ſtadt van Gröningen gepleitet vnd georloget hebbende is eindtlick bedrieglick van die Gröninger dör ſoete woorden, als wilden ſie peis met hem maken (in die ſtadt van Gröningen gekomen ſynde) in die gefanckenisſe gelecht tot dat hy ſtarf. Deeſen quam tho het groete Olde Ampt, in welcke ſint 15 dorpen, liggende an die Eemen, het welcke die Gröninger nae ſyn doodt onrechtfeerdichlick met gewalt an die ſtadt van Gröningen gebracht hebben, vnde noch op deeſen dach, die bueren in groete ſlauernie houden.

„ I Dochter Teetke, haer man hiet Anleef Nitterſum, genereerde eenen eenigen ſoon Eppo Nitterſum, deeſe heilickte Bieuwe Schultings, Luert Schultings eenige dochter, haer man was Egbert Klant, Otto Klants vaeder." Vóór de woorden: „ haer man was" is hier in de pen gebleven: „ genereerde eene eenige dochter Teetke Nitterſum." Deze woorden ſtaan in den tekst der Geſlachtstafel; waar ook BAEWE — en niet BIEWE SCHULTINGS. wordt gelezen.

Digitized by Google

De Ouders van evengemelden EGBERT KLANT (*tot Stedum*, *Scarmer*, *Uithuizen*, *Losdorp* en *Usquert*; Ridder) waren ALLART KLANT *tot Scarmer*, en GEESE, of GRETE, (MARGREETE in één der Geslachtslijsten) LEEWEN.

ALLART was in 1468 Hovesman, en in 1470, 1474 en 1477 Burgemeester van *Groningen*, waar de *Schieringers*, op den eigen dag — den 24 October 1413 — niet alleen zijn' Broeder HENDRIK, in diens woning, *de schoone Gevel* genaamd, om hals bragten, maar ook twee van zijne Vaderlijke Ooms, JOHAN en WIBRANT, ter stad uitdreven, en eenen derden, ALBERT, in zijn huis vermoordden, terwijl hij zijnen middagmaal hield.

Blijkens het voorgaande, was dus de schakel der Geboorten, van ALLART CLANT tot op den Vaandrig OTTO, als volgt:

1. ALLART CLANT, in 1470 enz. Burgemeester van *Groningen*, gehuwd met GEESE of GRETE LEEWEN (LEWE).

2. EGBERT CLANT, gehuwd met TEETKE VAN NITTERSUM, eenige Dochter van EPPO VAN NITTERSUM en BARWE SCHULTINGS.

3. OTTO CLANT *tot Scarmer*, gehuwd met ANNA RENGERS.

4. FRANS CLANT, gehuwd met TEETKE DOUMA.

5. OTTO CLANT, die, in 1586, zijn leven zoo mannelijk opgaf: „ *Signifer*, *occisus in Buxum*" wordt er slechts gelezen, in eene Genealogie op papier geschreven en van veel later tijd dan die op franssijn. In eene andere staat alleen: „ Otto Clant vendrich."

Eene Geslachtstafel spelt KLANT; twee anderen spellen CLANT; op de laatste wijs vind ik ook den naam geschreven onder het wapen der Familie, bij FERWERDA.

Bij onze Schrijvers is mij het volgende opzigtelijk onzen OTTO voorgekomen:

HOOFT, het noodlottig gevecht bij *Buxum* mededeelende, zegt: „ De vendrigh Otho Klant, te fors om leevendigh van zijn vendel te scheiden, weigherde zich gevangen te geven, en starf gewonden daarin."

VAN REYD heeft: „ De venrich Otto Klant wordt bovenal geprezen, die sich niet wilde ghevangen gheven, maer sterf, int vendel ghewonden zynde."

HALMA schrijft: „ Eenige Friesen, daaronder Klant, hadden de Kerk ingenomen: de Spaanschen boden hun quar-

Digitized by Google

tier aan, maar hij dat verſmadende, volhardde in 't ſtrijden, tot dat geene uitkomst ziende, zich in 't vaandel wondt en doorſtoken wierd."

Bij BOR vindt men deze woorden, blijkbaar uit een zeer gebrekkig verſlag ontleend en geen' zin opleverende: „Otto Clant, de Luitenant, hem ſeer mannelick weerende, en eenige anderen, ſoo die op de walſtad beſet waren, en ſich niet wilden opgeven, ſchonk Taxis het leven."

WAGENAAR zwijgt van CLANT, ſchoon HOOFT en VAN REYD, bij den ſtrooptogt van TAXIS, aanhalende.

Ook VAN METEREN gedenkt denzelven niet. Men beſpeurt duidelijk, dat de dood van CLANT door den Schrijver is verward met dien van Graaf OSWALD VAN DEN BERG. Deze, bij 't gevecht van *Buxum*, een buitgemaakt Vriesch Vaandel in de hand hebbende, werd van de zijnen voor vijand aangezien en gedood.

WAGENAAR en HALMA, van het voorgevallene te *Buxum* gewagende, halen ook STRADA en WINSEMIUS aan; geen van beiden zijn mij ter hand.

Wildenborch,
den 30 Junij 1832. A. C. W. STARING.

LETTERLIJK AFSCHRIFT VAN DE LEUVENSCHE COURANT VAN DEN 14 OF 15 AUGUSTUS 1831. (*)

„Bij den voor altijd in onze Vaderlandſche Historie gedenkwaardigen tiendaagſchen veldtogt tot in het hart van *België*, met name bij den intogt te *Leuven*, is het maar enkelen onzer dapperen gelukt, een exemplaar van het aldaar toen uitgegeven dagblad magtig te worden, hetwelk men, naar het ſchijnt, het zij uit vrees, het zij uit een nog overgebleven gevoel van ſchaamte, poogde te verdonkeren. Door de heuschheid van een' onzer Vrienden mogt het ons echter gebeuren, zulk eene Courant *in originali* in handen te krijgen; en met diens medeweten hebben wij daarvan een, in alle opzigten *letterlijk*, afſchrift genomen, welks mededeeling, als een blijvend gedenkſtuk van *Belgiſche* laf hartigheid, logentaal, ſnorkerij, wrevel, en letterkundige nietigheid, — met één woord, van *Belgiſche* ellendigheid, — wij vertrouwen onzen Lezeren welkom te zullen zijn." IJ.

(*) De Courant heeft NB. datum noch jaartal.

Digitized by Google

NIEUWS

N° 3.

VAN HET LEGER.

Sedert de herneming der vyandlykheyd.

Bloedig Gevegt van Loven.

13 *augusti*, *ten* 11 *ueren 's morgens.* Het canon begint te ronken op verscheyde punten, langs de Tiensche en Distersche poorten; daer zyn ook tusschen batteryen; de Hollandsche-Pruyssenaeren breyden zig uyt, hunne zwaere ruytery is in bereykt van een dobbel fuzlek scheut der vesten, hun voet-volk ſteld zig slagveêrdig agter Tivoli en de pagt hoven langs den linken kant der kasseyde van Thienen. Ontrent twee honderd van onze scherp-schutters waeren buyten de stad geplaetst niet verre van daer, die een hevig vuer begonsten met de vyandlyke krygs-benden, maer zy wierden omringeld door de ruytery die twee vligende stukken geschut bedekten, en aentonds wierden die kloekmoedige mannen omgebragt door het geweld der losbranding.

Langs eenen anderen kant beschouwde men ook een treurtooneel; terwylen dat den vyand de hoogtens overmeesterde die Loven beheerschen, en bezonderlyk den Wolf-berg, vermeerderde alle oogenblikken zyne ryen, en onze borgerlyke-krygs-magt van haere ongegronde vrees hersteld zynde, bevond zig gemengeld tusschen het voet-volk en het geschut.

Digitized by Google

Eyndelyk had den vyand voordeelige stand-plaetsen genomen, want het vuer van zyn geschut verdobbelde, schoon het onze heviglyk over al eenen hardknekkigen tegenstand betoonde. Nogtans de onophoudelyke canon scheuten van den vyand brengen den schrik in de ryen der borgerlyke krygs-magt, en gelykelyk in de vrywillige, zoodaenig dat het wanorder volkomentlyk word; dan begint men te vlugten binnen de stad; vele officiers verlaeten hunne commando, de soldaeten loopen overhoop zoo als dwaeze menschen, men smeyt in de straeten alle slag van wapenen, haver-zakken, epauletten en bloezen, terwylen dat het canon nog meer gerugt maekt als van te vooren en altyd naederende; de ballen vliegen op de schouwen in de Tiensche straet met een afgryslyk geter; dan komen de gebroeders Vanderlinden, den capiteyn Nique, den lieutenant-colonel Edeline, den sabel in de hand, zig dringende tusschen het volk om de verwarring te beletten, en de troepen aen te wakkeren in de naem des vaderlands. Op het aenkomen van den baron d'Hoogvorst, die verklaerd dat den schrik ongegrond is, aengezien dat het ons volk is die de stad binnen komt, om eene stand-plaets te nemen, is men wat gestild.

Ten een ueren. (*Slag-veld.*) Men neemt de doode weg en de gekwetste, die bykans alle langs den linken kant komen van de poorte van Diest, waer geduerig gevogten word. Tusschen die poorte en de gene van Thienen, springt er in de locht eenen caisson die dry mannen om hals brengt.

Geduerende deze omstandigheden bevind zig den koning in alle perykels om de krygs-benden aen-te-moedigen, en bestierd verscheyde bewegingen met zyne gewoonelyken koelen-moed en bekwaemheden. Men zag ook de dapere Bergsche en Naemsche artilleristen, die met de aldergrooste gauwigheyd op eenen minuet verscheyde wel ingerigte canon scheuten naer den vyand joegen, die hem groote schaede veroorzaekte.

De negenste battery heeft zig wonderlyk gedraegen, onstellende verscheyde canon stukken van den vyand, doodende zelfs de peerden en de canoniers. De ballen en mitraille der Hollanders deden ons geen groot leed, hunne slaegen vlogen te hoog.

Onze troepen veranderen van stand-plaets, want de battery buyten de Thiensche poort word verlaeten, en de stukken vernaegeld door de artilleristen.

Digitized by Google

Ten twee uren. Eenen stildstand van waepenen word bevestigt door den Hollandschen generael, voor twee-en-twintig uren; den koning en den etat-major nemen den weg van Mechelen, eenigste uytvlugt die vry schynt te wezen: het leger volgt hem op: maar de Hollandsche scherp-schutters boorden de afsteking van den weg, en ontrusten onze krygs-benden, waer door eenige soldaeten het leven verliezen. Eenen courrier komt zeggen dat den koning zonder gevaer tot Mechelen aengekomen is.

Ten dry uren. Onze troepen nog onsteld zynde, volgen geduerigiyk den weg van Mechelen: dan hoord men wederom een fuſiek geschut langs den kant van Buchen, en van tyd tot tyd ronk 't canon; men ziet alsdan twee regimenten hollands voet-volk maekende een vierkantig bataillon, boven op eene vlakte, ontrent een kwaertier uers van de kasseyde; men moest denken dat den weg afgesneden was aen 't leger-corps binnen Loven.

Verscheyde afgezondene van weers kanten tragten een verdrag te besluyten voor het overleveren der stad; onze gevolmagtigde zogten de eer van 't Belgisch leger niet te kwetsen, en de inwoonders te bevryden van een bombardement die bedrygt wierd door den prins van Oranie, als eenigsten middel die hem overbleef om ons weg te jaegen van eene stand-plaets die hy denkte onwinbaer te wezen, vermits ons leger daer eene standvastige houding behield. Eyndelyk, naet eenige onderhandelingen, den vyand ziende dat onze voornemens onbewegelyk waeren van onze stand-plaetsen niet af-te-staen aen de magt, maer wel, met de wapens in d'hant eenen weg te vinden dwaers door het vyands leger. Den prins van Oranie ons laeste inzigt verstaen hebbende, gaf zyne toestemming, door de welke het Belgisch leger mogt de stad uytrekken zonder gestoord te worden, en 24 uren wierden vergunt voor de vervoering en ontruyming van al het materieel der plaets en leger.

Gevolg van den dag. Onze ruytery, en bezonderlyk de jaegers onder het bevel van den colonel Vanremooter, hebben veel kwaed aen den vyand gedaen, dat regiment heeft dry mael de Hollandsche cuirasſiers aengevallen, die ook door ons geschut niet gespaerd zyn geweest. Het 9 en 12 regiment voet-volk hebben zig dapperlyk gedraegen. Het geschut der borgelyke-krygs-magt van Bergen, onder het bevel van den heer Boulanger, heeft staende gehouden de oude agting

Digitized by Google

van het waelsch land, als mede het geschut van Namen, in gemeynzaeme battery zynde, dat wilt genoeg zeggen dat deze stand-plaets door iverige vaderlanders bekleed was.

Men kan juist niet schatten het verlies der Hollanders, schoon dat het merkelyk schynt te wezen. Van onzen kant schikt men op 7 à 800 doode en 500 gekwetste; het getal der krygs-gevangene is onbekend.

Ten 7 ueren 's morgens. — Vreugd en hoop herleeft wederom in de stad: men roep overal dat de Fransche aenkomen. Dan verschynt den franschen generael Lawoestine te peerd met vier houzaeren, zeggende dat hy naer het quartier-generael van den prins van Oranie trekt, om hem te verzoeken van den togt zyner krygs-kolommen op-te-schorssen en zig te verwyderen.

— Men kreeg te Brussel, den 14 augustus, ten 8 ueren des avond, de gelukkige en waeragtige tyding, van het verdrag besloten tusschen den prins van Oranie en den generael Belliard: „ dat het hollandsch-pruysesch leger zal terug keeren naer hunne grenzen, en dat den prins van Oranie eenen zyner officiers zal toezenden aen den marschalk Gérard, om te doen kennen de wegen die zullen door het hollandsch leger gevolgt worden, als mede om te beslissen de rust-plaetzen voor elken avond van beyde de legers, aengezien de Fransche zullen de Hollanders op-volgen, van ruymte tot ruymte, laetende eene afgelegentheyd van twee ueren tusschen de twee legers.

— Men heeft redens om te gelooven dat de beweging der Fransche en Hollandsche legers, volgens het verdrag, als volgende zal uytgewerkt worden:

Datum.	*Quartier-generael van het Fransch leger.*	*Togt der Hollandsche troepen.*
15 augusti,	de stad Jodoigne.	Thienen.
16 en 17	Thienen.	St-Truyen.
18 en 19	St-Truyen.	Hasselt.
20	Hasselt.	De Hollanders keeren op hun grond-gebied.

— Wy hebben sedert zonder droefheyd vernomen dat de Hollandsche-Pruyssesche-Zwitsersche-Duytsche soldaeten van onzen hier vooren vader Willem-den-Lorios, altegaer op gang zyn om naer den Moerdyk te keeren, met trompet en timbal;

Digitized by Google

maer 't is jammer dat de Fransche verlossers op hunne hakken marcheren: wy en zouden die hollandsche makkers niet beter konnen vergelyken als aen eene kudde kalkoenen, die voor hunen leyds-man moeten loopen zonder zelfs om te zien uyt vreeze van eene roeffeling te krygen; en is het zaeke dat er zig eenige woelgeesten onder die Mendekens bevinden, die zouden den boer spelen, dan zullen zy zekerlyk het zweepken van hunne geleyders beproeven, aengezien dat men in cas van noode hun eene goede verdiende kwispeling belooft heeft.

Herkenning door Vrankryk Van Leopoldus den Isten, Koning der Belgen!

Het is den 3 augusti dat het nieuws der herneming der vyandlykheyd in Parys bekend is geweest. Mr. le Hon, onzen buytengewoonelyken gezant, en volmagtigen minister, heeft aenstonds audiencie van Z. M. den koning der Fransche ontfangen, die den zelven dag Leopoldus voor koning der Belgen erkend heeft.

Herkenning door Engeland van den Koning der Belgen.

Onzen ambassadeur, Mr. S. Vande Weyer, heeft zyne plegtelyke audiencie van den koning van Engeland ontfangen, in de welke hy herkend Leopoldus den Isten voor koning der Belgen, hem belovende onderstand en vriendschap.

Toezending van 50 duyzend fransche krygs-mannen, Om de onpartydigheyd van het Belgen-land te handhaven.

PARYS, *den 4 augusti.* Dezen morgent, ten 5 ueren, ontfing Ludovicus-Philippus eenen brief van den koning der Belgen, waer in hem gevraegd wierd den bystand van een leger.

Den koning, hebbende erkend de onafhangkelykheyd van Belgica, en haere onpartydigheyd, gezaementlyk met Engeland, Oostenryk, Pruyssen en Rusland, en aengezien de omstandigheden dringende zyn, volkomt aen de vraeg van den koning der Belgen, zig belastende tot de uytvoering der verbintenissen genomen wegens de groote mogentheden.

Den marschalk Gérard commandeert het leger van den Noorden die ter hulp der Belgen marcheert, bestaende in 50 duy-

Digitized by Google

zend mannen, en het is waerschynelyk dat de twee oudste zoonen des konings, de hertogen van Orleans en Nemours zullen deel maeken van den krygs-togt.

Onderwerping van 't Eyland van Java aen 't Belgisch gouvernement.

Mijnheer den Minister,

Z. M. gelast my van u te verwittigen dat zy aenstonds ontfangt, door de gelegentheyd van Engeland, het nieuws dat de stillestaende troepen in het eyland van Java zig in ontwenteling geſteld hebben, en dat de Belgen, talryker als de andere Europeanen, zig meester van het gezag gemaekt hebben, stellende eene bestiering in den naem van het BELGISCH VOLK. *Gansch het eyland heeft zig onderworpen aen dit gouvernement.*

Den Koning noodigt u van seffens eenen agent naer Batavia te zenden.

Den minister van oorlog door interim,
CONST. D'HANE.

BELGISCHE KRYGS-GEVANGENE.

— Wy weten voor zeker dat de Pruyssesche-Hollanders geduerende hunnen terug-togt door Loven, eenen zekeren nomber buyten persoonen, zonder wapens, vast gegrepen hebben, om ze mede te slypen en te mishandelen. Wy hopen dat ons gouvernement en den marschalk Gérard wel haest zal die rampzaelige wedereysschen, en niet meer langer gedoogen zoo eene dwingelandy.

— Men heeft te Brugge eenen zwitserschen krygs-gevangenen gebragt, draegende in zynen zak een phosphorik vuerslag; en hem gevraegd zynde wat hy daer mede dede, gaf hy voor antwoord: „ dat op tien soldaeten van het hol„ landsch leger er twee waeren die dusdaenige vuer-slaegen „ hadden, om in cas van nood de oogsten en pagt-hoven te „ verbranden, om de Belgen te straffen over hunne omwen„ teling, en dat de overste hun zeyden dat deze vraek zoet „ genoeg was voor rebellen."

— Het is belachelyk dat Z. K. H. den prins van Oranie zyne gewezene guychelary nog niet vergeten heeft; hy is immers biennen Diest als eenen zegenpraelder gekomen, verzelt door zynen makker den prins van Saxe-Weimar, aen het hoofd eener hollandsche krygs-colom, den 5 augustus 's agternoens, ten vier uren, die twee Heeren ſtapten bloothoofd, zekerlyk uyt inzigt van wel gekomen de zyn door de

Digitized by Google

borgers, maer het was te vergeefs. De Hollanders bleven bivaqueren op de Merkt, op goede matrassen aen den inwoonders afgehaeld, en men dwong de zelve van putten en afsluytingen te maeken van binnen en aen de poorte der ſtad. Den prins van Oranie veynsde te aenhooren de klaegers die hem kwaemen lastig vallen, maer hy had zorge van ze te verzenden aen Saxe-Weimar, die deze menschen kwam te verstooten met zyne gewoonelyke hardigheyd, hen wegjaegende met schoppen onder hunne broek.

Te bekomen, voor 4 cents, ontrent de Stads-Waeg, N° 43.

TREFFENDE BEWARING VAN TWEEDERLEI VERSCHRIKKELIJK DOODSGEVAAR.

(Eene ware Geſchiedenis.)

Toen ik nog als ſchoolonderwijzer in de gemeente van *L** woonachtig was, — dus verhaalde mij een door mij bijzonder hooggeſchat vriend, — werd ik eens, op eene treffendzigtbare wijze, uit tweederlei verſchrikkelijk doodsgevaar gered.

Het was op een' zaturdagochtend, op welken dag er in den zomer geene ſchool gehouden werd, dat mij de lust bekroop, om, tot uitſpanning, een paar uren te gaan viſſchen, van welk vermaak ik een groot liefhebber plegt te zijn. Het was in de maand Junij en heerlijk ſchoon weder. Wij hadden, gedurende eenige dagen, tamelijk veel warmte gehad, met kort afwisſelenden regen. Des nachts in den omtrek was meer dan één goede gelegenheid voor het vischvermaak. Dringende bezigheden had ik voor het oogenblik niet, zoo min als lust en ſtemming daartoe. Kortom, alles vereenigde zich, om de voorgenomene uitſpanning zoo aangenaam mogelijk en voor mij onwederſtaanbaar uitlokkend te maken.

Het zal ongeveer acht ure zijn geweest, toen ik den hengel opvatte en, na mijne pijp te hebben aangeſtoken, het dorp uitſtapte, in het ſtellige voornemen, om ten minſte vóór het middaguur terug te zijn; waartoe overigens de volgende reden was, die ik hier een weinig omſtandig moet vermelden.

Zoo als in vele andere gemeenten ten platten lande onzer provincien, was ook te *L** aan den post van ſchoolonderwijzer die van koster bij de hervormde gemeente verbonden,

Digitized by Google

en behoorde onder andere bezigheden tot mijne taak het dagelijksch opwinden en luiden der klok in den dorptoren. Dit moest om het etmaal geschieden, en wel, overeenkomstig eene vastgestelde gewoonte, prompt te twaalf ure des middags, zoo ter bevordering van den meer regelmatigen gang van het uurwerk, als omdat op dit uur de klok eenige oogenblikken moest gelmid worden, tot aankondiging van het schaftuur des noens, voor de lieden, die op de plaats van den ambachtsheer, of elders verwijderd van het dorp, in het veld arbeidende waren.

Hierop bedacht, zal ik nagenoeg een vierde uurs van het dorp zijn geweest, toen ik een stuk grientland instapte, aan welks ander einde een mij bekend goed vischwater was, alwaar ik den hengel inleide. — Ik had reeds een' geruimen tijd gevischt, was reeds een- en andermaal van plaats verwisseld, en de zon begon intusschen hoog te staan, zonder dat mij ditmaal de vangst bijzonder gelukken wilde. Lang op den dobber vergeefs te staan turen, lustte mij niet. Aan de overzijde van het water was een plekje, digt met kroos bedekt, waar ik vast vermoedde, dat zich meerdere visch zou ophouden; dáár, meende ik derhalve, moest de vangst veel beter slagen.

Digt nabij mij aan dezen kant lag juist eene kleine schuit, waarmede men naar de andere zijde van het water, zijnde hier een vliet of vaart, konde oversteken, en geene vier schreden hiervandaan werd eene soort van kruisvaart gevormd, doordien zich hier van weêrszijde eene tamelijk breede sloot in de vaart of het riviertje ontlastte.

De schuit los te maken, dezelve in te stappen en van den kant te stooten, was het werk van een oogenblik. Doch, te midden der bedoelde kruisvaart gekomen zijnde, bevond ik den zoogenaamden vaarstok, door middel van welken de schuit werd voortgeroeid, in het hier vrij breede en diepe water, veel te kort te zijn. Met eenige drift derhalve, en misschien half gemelijk over zulk aanhoudend tobben, stak ik den vaarstok zoo diep ik konde reiken naar den grond, waardoor zelfs mijne hand tot over den pols onder water kwam. Maar, met het ligchaam te veel voorover bukkende, en de schuit hierdoor het evenwigt verliezende, kantelde dezelve om, en schoot ik, gelijktijdig, hals over hoofd in het water, terwijl de geweldige schok, waarmede ik nederkwam, mij terstond onderdompelde en deed zinken.

Digitized by Google

Ik kan niet zeggen, dat ik door geweldigen ſchrik werd aangegrepen. Het onverhoedsch vooroverſtorten deed mij, wel is waar, een oogenblik mijn bewustzijn verliezen, maar om, ſtraks onder water gekomen zijnde, hetzelve des te helderder terug te verkrijgen, zoodat ik mij alles duidelijk kon vertegenwoordigen, en het gevaarlijke van mijnen toeſtand volkomen inzag. Deze tegenwoordigheid van geest, welke de goede Voorzienigheid mij behouden deed, was in Hare hand het middel tot mijn behoud. De eerſte gedachte, welke zich aan mij opdrong, was, dat geene andere kans tot redding mij overbleef, dan te trachten naar boven te komen en een' der beide kanten te bereiken. Dan, ik was bijna ter halver lijf in den modder gezakt, en — ontzettend denkbeeld! — de ſchuit was omgekanteld juist ter plaatſe der gemelde kruisvaart, waar het water zeer diep was en zich eene ſoort van dwarlſtroom vormde, die wel eens, vooral bij hoogen waterſtand, vrij ſterk kon zijn. Het was mij, onder water, niet mogelijk, te zien, welke rigting ik, mij opheffende, nemen moest, om den kant te bereiken. Slechts eene handbreedte meer of min naar deze of naar gene zijde, en — indien het mij al gelukte, uit den modder los en naar boven te komen — konde ik verder de vaart indrijven, en alle hoop op mijn behoud moest verloren zijn.

Tot hiertoe was ik mijzelven bewust gebleven van hetgene er met mij omging; maar nu begon mij de doodsangst te bekruipen. De vrees, dat dezelve klemmender mogt worden en mij van mijne tot hiertoe behoudene zelfbewustheid berooven, deed mij, in vertrouwen op den Heer van dood en leven, het uiterſte beproeven. Met onbegrijpelijke inſpanning van al mijne krachten het loodzware ligchaam uit den modder opheffende, geraakte ik met het hoofd boven water, zoodat ik vrij konde ademhalen, en had, na nog eene verdubbelde poging, inderdaad het onwaardeerbaar geluk, van aan den kant van hetzelfde grientland, van waar ik afgeſtoken was, teregt te komen.

Aan het oevergras vastgeklemd, ſpande ik nog eenmaal mijne krachten in, en was weldra uit het water en behouden. Mijne eerſte aandoening was dankbaarheid jegens God, die mij mijne zelfbewustheid en krachten bewaard, en wiens onzigtbare hand mij aan een' bijna gewisſen dood onttogen had. De ſchuit was door den ſnelvlietenden ſtroom een ver eind wegs medegevoerd; mijn hoed en vischtuig lagen elders te drijven.

Digitized by Google

Zoo druipnat en bemodderd als ik was, zonder hoed, op den klaren middag terug te gaan, deed ik toch ongaarne. Ik begaf mij derhalve een weinig dieper het grienthout in, en koos daar een afgezonderd plekje, alwaar ik, zonder van den weg gezien te kunnen worden, mijne kleederen van den modder en de ruigte reinigde en in de zon droogen deed. Dewijl het zeer warm in de lucht en bladstil was, behoefde ik niet te vreezen, dat ik mij, door ontkleeding, aan verkoudheid zoude blootstellen. Na mij behoorlijk gedroogd en weder gekleed te hebben, verliet ik mijne schuilplaats, begaf mij op weg huiswaarts, en had spoedig het dorp weder bereikt.

Er was ondertusschen een geruime tijd met al dit voorgevallene verloopen. Gedurende denzelven was mij niet uit de gedachte geweest, dat, door het verzuim van het opwinden en luiden der klok, vast, hier en daar in de gemeente, hoezeer buiten mijne schuld, wel eene kleine ontevredenheid zoude zijn ontstaan, te meer, dewijl ik deze verrigting nog nooit te voren had overgeslagen, en men onder de dorpelingen gewoon was, zich op den geregelden gang der klok te verlaten.

Ik zag, het dorp intredende, op mijn horologie; het was inmiddels half twee geworden, terwijl het uurwerk op den toren juist twaalf wees, — een blijk, dat de klok met slag van twaalf was afgeloopen geweest, en dus nu, sedert zij had stilgestaan, anderhalf uur ten achtere was. Mijn eerste gang was naar de plaats, alwaar ik gewoon was den sleutel te bergen van de deur, waarmede men in den toren kwam, en de tweede, in allerijl naar den toren, om het verzuimde in te halen, door de klok op te winden en weder gelijk te stellen.

Nog naauwelijks aan het gevaar van te verdrinken of in den modder te smoren ontsnapt, en van de ontstelteuis deswege nog niet geheel bekomen, ben ik slechts even het portaal van den toren ingetreden, of — groote en goede God! welk een aanblik toeft mij hier! — daar lag, door drie houten zolderingen heengeslagen, voor mijne voeten, het meer dan driehonderd ponden zware ijzeren gewigt, waarmede de gang van het uurwerk werd aangehouden. Hetzelve was van de touwen, waaraan het hing, afgebroken en ter hoogte van meer dan veertig voeten naar beneden gestort. Slechts anderhalf uur vroeger, en, zonder het omkantelen der schuit,

Digitized by Google

had ik mij op deze plek en lijnregt onder het ijzeren gewigt bevonden, en ware onder deszelfs verpletterend nederstorten vermorzeld geworden! Ik stond als aan den grond genageld, op dit ontzettend aanschouwen van verbazing en schrik bevangen, maar meteen levendig doordrongen van dankbaarheid jegens God, wiens bewarende hand mij op dezen dag, zoo wonderbaar en tevens zoo treffend zigtbaar, aan tweederlei verschrikkelijk doodsgevaar had onttogen.

Ik zeg: zoo wonderbaar en tevens zoo treffend zigtbaar, en zeg daarmede niet te veel; want bijzondere opmerking verdienen de volgende omstandigheden, wier zonderling en, als ik het zoo eens noemen mag, juist gepast zamentreffen ik echter beter mij voorstellen, en het welbestuurde daarvan beter gevoelen, dan beschrijven kan. Blijkens het blijven stilstaan van den uurwijzer op slag van twaalf, was, juist op dit punt des tijds, het vervaarlijk ligchaam afgebroken en naar beneden gestort. Nu zoude men kunnen aanmerken, dat het dan evenwel nog niet zeker was, dat ik mij dezen morgen, juist op dit oogenblik en op geen ander, lijnregt daaronder zoude bevonden hebben, uit hoofde ik toch wel niet altijd op de minuut af, maar veeleer op den eenen dag eens eenige oogenblikken vroeger of later dan op den anderen dag, het opwinden der klok verrigt zal hebben. Ik beken, dit vooronderstelde laat zich, voor mijne lezers althans, vrij waarschijnlijk aanzien, maar is nogtans werkelijk zoo niet. Door langdurige gewoonte had ik, altijd zelf dat werk verrigtende, eene zekere vaardigheid daarin verkregen, zoodat geen ander, daarmede ongewoon, zoo spoedig met het opwinden zou teregt gekomen zijn. Daar nu prompt te twaalf ure de klok geluid moest worden, had ik er eene soort van gemaksberekening op gevonden, zoodat ik altijd — en zulks miste mij zeldzaam of nooit — met het slaan van twaalf in den toren was, om, zoodra de klok ten volle geslagen had, zonder een oogenblik tijdverlies, dezelve op te winden, en dan, daar zulks in eene rep gedaan was, te luiden. Van de gewoonte en den dagelijkschen loop derhalve uitgaande, mag het als vrij zeker gesteld, en het tegendeel eerder zonderbaar genoemd worden, dat ik mij ook nu, op het bewuste oogenblik, en niet vroeger of later, onder het gewigt der klok zou bevonden hebben, bijaldien mij niet, naar Gods ondoorgrondelijk bestuur, in den loop van dien morgen, het beschreven ongeval van het omkantelen der schuit getroffen

Digitized by Google

had; waarbij nog valt op te merken, dat hetzelve eerst gebeurde ongeveer te half twaalf ure, zoodat nu het daardoor veroorzaakte oponthoud mij volstrekt belette vóór het middaguur in het dorp terug te keeren, en dus achterna de weg bleek geweest te zijn, door welken ik aan een tweede, nog verschrikkelijker doodsgevaar ontkwam.

Het is — dus eindigde mijn brave vriend — nu reeds een aantal jaren geleden, dat op denzelfden dag deze voor mij zoo treffende voorvallen plaats hadden; maar nog heden zijn beide mij zoo levendig voor den geest, alsof zij eerst gisteren gebeurd waren, en steeds zal deze dubbel merkwaardige dag in het register mijns levens mij tot een blijvend gedenkteeken verstrekken van *die almagtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde alzoo regeert, dat alle dingen, niet bij geval, maar van Zijne vaderlijke hand ons toekomen.*

J. B. CHRISTEMEIJER.

KUNST, OM, MET DOBBELSTEENEN, GEDICHTEN TE VERVAARDIGEN.

(Een in *Duitschland* uitgevonden Spel.)

Men neemt een' dobbelsteen, en werpt een getal. Vervolgens zoekt men op eene kleine tabel dit getal, en vindt daarbij achttien andere getallen vermeld, waarvan het eerste bij den eersten worp, het tweede bij den tweeden worp behoort, en zoo vervolgens. Men neemt alzoo van deze reeks het eerste getal, bij den eersten worp behoorende, en zoekt dat getal nu weder op eene andere tabel, waar een versregel daarnevens staat. Deze versregel schrijft men op. Vervolgens doet men een' tweeden worp, en zoekt weder het geworpen getal op de eerste tabel, waar de achttien getallen nevens staan. Van deze achttien neemt men nu het tweede getal, omdat ook de worp de tweede is, en zoekt daarna dat getal weder op de andere tabel met den daartoe behoorenden versregel, welke onder den eerst gevondenen geschreven wordt. Zoo gaat men voort tot achttien worpen toe, en erlangt op die wijze een gedicht van achttien versregels. Deze regels zijn zóó ingericht, dat zij op elkander slaan, hoe men ook moge werpen.

Met éénen dobbelsteen kan men niet anders dan van een

Digitized by Google

tot zes werpen, en er zijn dus slechts zes werpgetallen mogelijk. Dewijl men nu achttien maal te werpen heeft, staan bij elk werpgetal, omdat elk derzelven in elken mogelijken worp vallen kan, achttien getallen, en elk derzelven wijst op de tweede tabel een vers aan. Deze tweede tabel behelst dus zes maal achttien of 108 versregels, het zij van ernstigen, het zij van schertsenden inhoud.

Deze vinding is zinrijk en kunstig tevens, dewijl de achttien worpen op eene schier tot in het oneindige verschillende wijze kunnen uitvallen, en evenwel 108 regels toereikend zijn, om, bij elke mogelijke verscheidenheid van worpen, steeds een volkomen gedicht op te leveren. (*)

(*) Wij noodigen onze jonge Dichters uit, om, ten gevalle der *Nederlandsche* Jeugd, eens eene proeve te nemen ter zamenstelling van dusdanig onderhoudend spel. *Redact.*

BRIEF AAN DEN REDACTEUR DER VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN.

Weledel Heer!

Er is bij A. F. H. SMIT, te *Rotterdam*, een werkje van de pers gekomen, geteld: *Het Nicotiaansche Kruid, en Uitzicht op mijn Dood, van wijlen Mr.* WILLEM BILDERDIJK. *Voorafgegaan door een Levensbericht des Dichters.* Dit werkje lezende, vond ik op bladz. 39 van het Levensberigt eene aanteekening, die mij van te nabij raakt, dan dat ik daarop stil kan zwijgen. Zij luidt: „Men leze daarover (het bijzonder taalstelsel van BILDERDIJK) zijne *Taalkundige* „ *Verscheidenheden*, zijne *Spraakkeer*, *Woordverschijning*, enz. „ maar — men hechte vooral niet aan het *Woordenboek voor* „ *de Spelling van Mr.* WILLEM BILDERDIJK, in 1829 „ uitgegeven, dat dikwijls op een dwaalspoor leiden zou, „ en aanwijzingen bevat, lijnregt strijdig met zijne uitgedrukte gevoelens; waardoor *onkunde* of *boosheid* aanleiding „ zou kunnen vinden, om den roem des grooten Taalkenners „ te bezwalken, en hem als tegenstrijdig met zich-zelven „ voor te stellen. Doch dat *Woordenboek* is ook nimmer door „ hem-zelven vervaardigd geworden."

Daar dit Woordenboek door mij is uitgegeven, zie ik mij door deze gewaagde bewering van een' onbekende in een

Digitized by Google

daglicht geplaatst, als hadde ik uit winstbejag een werk op BILDERDIJK's naam doen drukken, waardoor zijn roem bezwalkt zou kunnen worden. Behalve nu dat ik mij aan deze ongeoorloofde handelwijze niet bezondigd heb, en ik hem als Dichter en Geleerde te zeer waardeerde en als Vriend te innig lief had, dan dat ik op zijnen naam een boek in de wereld zou gezonden hebben, hetwelk aan onkunde en boosheid wapens in de hand spelen zou om den grooten man te bestrijden, was het alleen op menigvuldig aanzoek van taalliefhebbers, die zijn stelsel aankleefden, dat ik den Heere BILDERDIJK in bedenking gaf, of het tot algemeener making van zijne taalregels niet raadzaam zoude zijn, om aan zijne vele door mij uitgegevene taalkundige werken ook een Woordenboek voor de Spelling toe te voegen. Zijn Ed. beaamde dit volkomen, en, ten gevolge daarvan, was het BILDERDIJK zelf, die de kopij voor dit Woordenboek voor de pers gereed maakte, en er de drukproeven van corrigeerde. Tegen mijne gewoonte, heb ik zelfs die drukproeven bewaard, omdat daarin zoo important veel nieuwe woorden door hem ingevoegd zijn, dat zij wezenlijk een gedeelte van de oorspronkelijke kopij uitmaken (*).

Indien deze verzekering den schrijver van het Levensberigt nog niet genoegzaam moge zijn, om hem van zijnen groven misslag te overtuigen, zoo gelieve hij zich de moeite te geven ten mijnent te komen, om zoowel de kopij van BILDERDIJK's hand, als zijne correcties in de proeven, in oogenschouw te nemen.

Met dezen brief te plaatsen, zal niet alleen mij, maar, dat meer zegt, het letterlievend Publiek, dat niet misleid moet worden, eene wezenlijke dienst gedaan worden.

Ontvang, Mijnheer de Redacteur! de verzekering der hoogachting van

Uwen zeer gewilligen Dienaar
J. IMMERZEEL.

Amsterdam,
14 Julij 1832.

(*) Deze nieuw ingevoegde woorden waren zoo menigvuldig, dat ik aan den Heer A. D. SCHINKEL, drukker van dit Woordenboek, *voor extra-correctie*, *f* 47 betaald heb.

Digitized by Google

LIERDICHT AAN MEMMIUS, BIJ DE BESCHOUWING EENER KAART VAN HET WERELDSTELSEL.

(Vrij gevolgd naar het *Latijn* van JACOBUS BALDUS.)

Beſchouw, mijn vriend! dit ſchier onzigtbaar punt;
't Is de aardbol — hier, hier ſtonden Ceſar's benden,
(O! zie toch, of gij 't plekje vinden kunt)
Hier trad hij 't heerlijk Rome eens op de lenden.

Waar is het vreeslijk veld — 't Farſalisch grondgebied,
Waar hij Pompejus' heirmagt ging vervolgen?
Waar is de waterdrop, — 'k ontdek hem niet —
Die Xerxes' vloten heeft verzwolgen?

Uw oog ontdekt dat niet; en eens toch ſtroomde 't bloed
Uit duizend, duizend wonden;
Eens zetten Cèſar, Xerxes 't al in oorlogsgloed;
Maar toch, zij hebben roem, hun goochelbeeld, gevonden.

Men deelt dit punt zich, vriend! met vuur en druipend zwaard,
Want ieder eischt (met regt?) zijne eigendommen;
De lijken dekten, waar die heerschzucht ſprak, heel de aard';
Was Ceſar ooit te hoog geklommen?

De vorſten ſpeelden 't roekloos ſpel met d' armen onderdaan;
Zoo kaatst het kind den bal, nu hier, dan ginder;
Wèl hem, die zonder ſchà den ligten bal kan ſlaan,
En heil, maar onheil ook, den ſtouten vinder!

Hier, op dit ſcheemrend ſtip, is 't toeval vijand, vriend;
Het ſchenkt hier kroonen, daar de lieſde;
Het ſchenkt ons wieg en zerk; hier wordt ge als vorst gediend,
Terwijl de felle ſmart den naasten doodlijk grieſde.

Hier op dit nietig ſtip, hier ſtond eens, ongetemd,
't Gevloekte heir der dwingelanden;
Capréa daar; hier werd door Nero 't rijk beklemd,
Daar deed hij 't vreeslijk offer branden.

En nog ontſteekt dit punt ſoms de ongehoordſte drift!
Steeds roept de blinde roem de woeste krijgers zamen;
Op marmer en arduin zij 't heldenfeit gegrift;
De wereld eer', is 't niet der helden deugd, dan toch hun' namen!

Digitized by Google

Verblinden, ach! één waterdrop draagt heel uw trotsche vloot!
(Ach, dat mijn lied uw dolle drift beteugel'!)
Alwat gij wenscht en zoekt, hoe schittrend, heerlijk, groot,
Bedek ik hier met een' insektenvleugel!

'k Benijd uw hebzucht niet — zij is mij te eng beperkt;
U zij die roem, dat bloed, die heldenzegen:
Want al datgeen, waarom gij rustloos werkt, —
Een stipjen op het stip — zooveel hebt gij gekregen!

't Ontken mijn' hoogmoed niet — mijn geest neemt hooger vlugt;
Een telg des Hemels, kent hij de eigenwaarde;
Wanneer mijn geest, in 't stof gekerkerd, zwoegt en zucht,
Dan zoekt hij reiner heil, dan 't spel der nietige aarde.

Hij wandelt door 't Heelal; de Hemel is zijn woning;
Geen hoek des aardbols sluit me in kerkerwanden in;
'k Ben, door mijzelven, Heer en Koning;
Der Englen rij is, vriend! mijn huisgezin!

Mijn oceaan is de aether — daar, daar vind ik 't stip niet weder;
Mijn baan, mijn doel is boven tijd en lot:
Wat buigt me in 't stof, in 't nietig stof dan neder?
Mijn wensch, mijn doel is de eindloosheid — is God!

Purmerende. B. T. L. W.

DICHTHULDE

AAN

ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING

OP HOOGSTDEZELFS 60STEN VERJAARDAG.

Weest sterk ende hebt goeden moedt, en vreest niet: — want het is de HEERE *uwe Godt die met u gaet; hy en sal u niet begeven noch u verlaten.*

DEUT. XXXI: 6.

Mijn Koning! 't is geen vleijerij,
Die me op uw heuglijk Feestgerij
Den feesttoon stemmen doet, bij 't klinken van mijn snaren;
Neen! liefde voor den braafsten Vorst
Ontboeit mijn tong, ontgloeit mijn borst,

Digitized by Google

En doet aan 't volksgezang mijn vreugdeliedren paren.
Zij zet me een hooger geestdrift bij.
Het reinst gevoel doortintelt mij,
Daar 'k weêr den dageraad begroet van uw verjaren.

Ik waag 't, om, onder 't feestgedruisch,
Dat oprijst uit elks hart en huis,
Landsvader! met den toon der blijdschap U te ontmoeten.
Verzaamlen de Eedlen van den Staat,
Gedost in prachtig hofgewaad,
Het uitgezochtst gebloemte eerbiedig voor uw voeten;
Gij toch verfmaadt, bij 't vreugdelied,
Het zaamgevlochten tuiltje niet,
U needrig aangeboôn, bij 't vrolijk zegengroeten.

Moge ook de gouden Koningskroon,
Bij onverdienden schimp en hoon,
U zwaar op 't grijze hoofd en d'achtbren schedel wegen;
Hoe snooder elders de onverlaat
Uw deugd miskenne, uw zorg verfmaad',
Te reiner voor die zorg vloeit onze dank U tegen;
En luid klinkt lied en lof tot God,
Die, onder 't bang en hagchlijk lot,
Uw dierbaar leven spaarde en kroonde met Zijn' zegen.

Wat drift de volken ook vervoer',
Wat tuimelgeest Euroop' beroer',
Om, onder vrijheidsleus, de troonen om te keeren;
Zoo lang, o Vorst! onze adem gaat,
En 't hart ons in den boezem slaat,
Zoo lang zal Nederland zijn regt, uw' troon verweren;
En wie, met opgeblazen waan,
Den klaauw durft naar ons erfgoed slaan,
Hem zullen wij zijn' trots, zijn' euvelmoed verleeren.

Verga hij, die den heilgen eed,
Voor God gezworen, snood vergeet,
En met een' huichelgroet U — *U* mogt tegentreden!
Neen! Koning! Schutsheer! Vader! wij,
Wij zweren 't op uw Feestgetij,
Wij blijven trouw aan U en onze plegtige eeden;
En de Almagt hoor', waar 't kerklied rijst,
Waar Neêrland Gods ontferming prijst,
Ook 't vurig dankgebed, me aan 't gloeijend hart ontgleden!

Hoor, o God, die de Aard' ter voetbank en den Hemel hebt ten troon!
Hoor ons danken, hoor ons bidden, hoor ons aller vreugdetoon!
Wereldregter! Heer der Heeren! Magtig Koning van 't Heelal!
Hoor, bij Uwer schepslen bede, Neêrlands beê thans bovenal!

Digitized by Google

Zegen vloeide, Bron van Zegen! op het hoofd des Konings af,
En gansch Neêrland dankt en jubelt voor hetgeen Uw gunst hem gaf.
Zestig jaren waart Ge, o Vader! hem ten Schild, ten Toeverlaat,
En door hem look heil en zegen op voor land en onderzaat.
Spaar, o God, den eedlen Koning! Steun den schepter, dien hij torscht!
Dek hem met Uw liefdevleugten! Zegen d' allerbraafsten Vorst!
Wolkloos blijv' de dag zijns levens, en, als eens zijn avond naak',
Rust' hij, sluimrend als op rozen, na de zwaarvolbragte taak!
Ja, wat smetkwaal ook moog' woeden, offers velle door haar magt,
Weer den giftpijl van zijn' schedel, schut hem door Uwe Englenwacht!
Rek zijn dagen! Spaar zijn Telgen! Hoed zijn dierbre Gemalin!
Daal' de rijkdom Uwer liefde zeegnend op zijn Hofgezin!

Dees wensch en bede, een hart ontvloeid,
Dat voor zijn land en Koning gloeit,
En Hem gebragt, die steeds Zijn kindren wil verhooren,
Moog' tuigen van d' onbluschbren gloed
Der liefde, die in mijn gemoed,
o Dierbaar Vorst! voor U en uw Geslacht blijft gloren.
Dus juich ik op uw' Hoogtijdsdag,
Bij 't zwieren van de Oranjevlag:
Leev', Vader WILLEM, leev'! Heil zij den Vorst beschoren!

Ja, Neêrland bleef, hoe 't stormen mogt,
Hoe 't angstig hart naar uitkomst zocht,
't Beslnur der staatshuik, Vorst! U veilig toevertrouwen;
Gij hebt met eedlen moed volhard,
En mogt, hoe prangend ook benard,
Haar, door uw kloek beleid, van bank en klippen houên:
Het reddingslicht kleurt reeds 't verschiet;
Wat dan nog dreig', wij vreezen niet;
Gij blijft, o Vorst! naast God, de grondvest, waar we op bouwen.

Knal, dreun dan, dondrend schutgebrom!
Klink, klokmuzijk, van spits en dom!
Stijg, lied en lofgegalm, uit ieders dankbre woning!
Wat ramp ook 't feestgenot thans stremm',
Wat zorg het zuchtend hart beklemm',
Gansch Nederland bidt toch, bij stille vreugbetooning,
Dat vaak, aan onbewolkten trans,
Dees Feestdag rijze in schoonen glans.
Zoo klink', tot heil des Vaderlands,
Door minder zorg gekneld dan thans,
Het jubleud dankgejuich, ter eer van Neêrlands Koning!

Rotterdam, J. VAN HARDERWIJK, RZ.
24 Aug. 1832.

Digitized by Google

MENGELWERK.

IETS, BETREKKELIJK DE TOENEMING VAN HET NOODLOTTIG VERSCHIJNSEL VAN DEN ZELFMOORD IN OUD-NEDERLAND.

De menigvuldige voorbeelden van zelfmoord, ſedert eenige jaren, gewisſelijk in grooter aantal dan in vorige tijden, hier te lande waargenomen, kunnen niet nalaten de aandacht van den Christelijken menſchenvriend tot zich te trekken, en het wordt hem meer en meer belangrijk, de bijzondere oorzaken van een zoo treurig en den waren vriend van het gezuiverd Christendom bedroevend verſchijnſel op te ſporen en nader te leeren kennen.

Bij het nagaan van den levensloop van een aantal rampzalige ſlagtoffers van den zelfmoord, is het ons overtuigend gebleken, van hoeveel invloeds de, helaas! door zoo velen, in dezen tijd, aangekleefde duistere godsdienstbegrippen geweest zijn, om menſchen tot een zoo rampzalig uiterſte te vervoeren; en desaangaande wenschten wij, of het eenig nut mogt ſtichten, eenigzins uitvoeriger te gewagen.

Opmerkelijk is het toch, dat onder de leden der Sekte, die zich als aanhangelingen en warme voorſtanders van ſteil-regtzinnige godsdienstbegrippen hebben doen kennen, zulk een overgroot aantal zelfmoorders zijn gevonden. Men zoude meenen, dat menſchen, die andersdenkenden zoo ſtreng en onverbiddelijk veroordeelen, en, zonder tegenſpraak te dulden, blijven beweren, dat de weg der zaligheid, alleen en bij uitſluiting, door de aankleving hunner ſtrenge en ſteile leerbegrippen kan betreden worden, ook *een leven zouden leiden, vol van eerbaarheid en ware Godzaligheid;* en ziet men op de uitkomst, hoe jammerlijk vindt men zich dan bedrogen, wanneer velen van deze hoogvereerde en luidgeprezene regtzinnigen niet naar het voorbeeld van een' PETRUS of PAULUS,

Digitized by Google

maar in het rampzalig voetſpoor van een' JUDAS, den verrader des Heeren, ontſlapen.

Is dit treurig en verderfelijk verſchijnſel niet een krachtig bewijs, dat die zoogenaamde Regtzinnigheidsleer niet uit God, maar uit den Booze is, en dat de vijand van God en van het goede zich van die duistere en naargeestige leere bedient, ten einde vele zielen van het Koningrijk der Hemelen verwijderd te houden.

De tot allerlei uiterſten gedrevene leer der Dordſche Vaderen is, voor het minst, een zeer doeltreffend gekozen middel, om elke vordering in Bijbelkennis en Christelijke heiligmaking te belemmeren; en dat het Rijk der Duisternis zich daarin verheugt, zal wel geen Bijbelschregtzinnig Christen, die zijn heil alleen van God, door CHRISTUS, hoopt en verwacht, verwonderen.

Mogt dit ſlechts meer worden ingezien, en mogt men de verkondigers der als zoodanig meer algemeen bekende domperleer uit derzelver vruchten, werken en daden leeren kennen; dan zouden veler oogen worden opgeklaard, en zij den God en Vader van alle barmhartigheid, in zijnen eengeboren Zoon, leeren liefhebben en gehoorzamen, *ophoudende te leeren leeringen, die geboden van menſchen zijn.*

De zoogenaamd regtzinnige leer dezer dagen is eene leer, waarmede de ſlaaf der zonde, ter verdooving van zijn geweten, naar bevind van zaken en eigen genoegen, kan te werk gaan. De wellusteling, de geldgierige, de wraakzuchtige, de wereldsgezinde, en elke ſlaaf zijner zondige begeerlijkheden, vindt in de hooggeprezene leer der geestelijke onmagt een onfeilbaar werkend middel, om aan elke geliefkoosde zonde bevrediging te verſchaffen; want behoort men eenmaal tot het klein getal der geroepenen en uitverkorenen, dan kan (volgens de leer der Sekte) niets ons van de zaligheid blijven uitſluiten, mits men maar, in het leerſtellige, de leere der Dordſche Vaderen blijve aankleven.

Vervalt een broeder of zuster tot ergerlijke, verregaande buitenſporigheden, die zelfs door de Burgerlijke wet-

Digitized by Google

ten niet ſtraffeloos geduld worden, dan verkondigen de voorſtanders der Sekte de hemeltergende en Godslasterlijke leer, dat God zijne ware kinderen, dat is zij, die van eeuwigheid tot de zaligheid zijn voorbeſchikt, in zulke zonden laat vallen, opdat zij daardoor hunne nietswaardigheid en ſtraffchuldigheid des te meer zouden gevoelen en erkennen; door deze verderfelijke ſtelling, regelregt, de uitſpraak des Bijbels wederſprekende: *Een iegelijk, die den naam van* CHRISTUS *noemt, ſta af van ongeregtigheid!*

Op deze wijze den geest van het Evangelie uit het Evangelie weggeredeneerd hebbende, en ſchermende met de woorden *uitverkorenen, voorbeſchikten, blijvende genade, inwendige roeping, bevestiging des geloofs* en *verzegeling*(?) kan men, mits zich ſtipt aan de belijdenis der alleen zaligmakende leer, in de akten der Dordſche Synode vervat, houdende, allerlei troetelzonden gereedelijk inwilligen. Is de zonde groot, welnu! de genade wordt daardoor, in den geest der Sekte, en alhoewel PAULUS zich daartegen regtſtreeks verklaard heeft, des te meerder. Maar welligt is de groote Apostel der Heidenen, in het oog van hen, die *bezwaren tegen den geest der eeuw* in het midden brengen, van *Arminiaansgezindheid* niet geheel vrij te pleiten! Zijne leer, aangaande de *voorbeſchikking*, is althans de leer der Dordſche Vaderen niet, en allerminst die van hunne afgodiſche aanbidders.

In dagen van rust en kalmte is de verderfelijke leer der Sekte zeer geſchikt, om bij den zondaar gereeden bijval te vinden: want zij verzekert hem het verkrijgen en bezit der eeuwige behoudenis, met weinige veranderingen, in denzelfden geest, waarin de Roomschkatholieken, de zaligheid des Hemels aan eene onkundige, onbeſchaafde en onverlichte menigte verkondigen. Dan, even gelijk de meeste lasten in het einde het zwaarſte beginnen te wegen, zoo gaat het ook met de zoo hoog geroemde, maar onbijbelſche en alzoo onchristelijke, leer. Ten laatſte toch wordt het geweten van den zondaar wakker, en

Digitized by Google

laat zich door geen der tooverwoorden, die de Sekte ſteeds, als ſtillende middelen, bij de hand heeft, meer in ſlaap ſuſſen. Ontzettend is dan de toeſtand der bekommerde en radelooze ziel! Zij gevoelt hare verwijdering van God en van den Hemel — de leer der Sekte biedt geen troost meer — de roepſtem van het eenvoudig Evangelie, dat aan elken zondaar, in en door CHRISTUS, op geloof en bekeering, genade en zaligheid toezegt, heeft men nimmer verkiezen te volgen, omdat daarbij *het kruiſen des vleeſches en deszelfs begeerlijkheden* gevorderd werd, en het alzoo gemakkelijker viel, de *leer der onmagt*, naar de grondbeginſelen der Sekte, dan de *leer des geloofs en der heiligmaking*, naar de leer van CHRISTUS en zijne Apostelen, na te leven; — en nu, digt aan het einde des levens genaderd, prangt het geweten den regtzinnigen onbekeerden met de verſchrikkingen van dood en eeuwigheid; de wijde wereld wordt hem te eng, en boven zich ziet hij eene vertoornde, wrekende en ſtraffende Godheid, gelijk de Oosterling zich zijne grimmige en bloeddorſtige despoten ſchildert; angst en radeloosheid ſtijgen ten top; te dikwerf heeft men anderen, die, in nederig geloof en ootmoed des harten, op JEZUS' woord, aan *de alles en allen omvattende Vaderliefde van God in* CHRISTUS vasthielden, als liberalen en nieuwe verlichters hooren verketteren en verdoemen, dan dat men zich, als een arm en vergeving behoevend zondaar, in de armen der Goddelijke barmhartigheid zoude werpen; en de gefolterde lijder ſmacht te vergeefs naar raad, bemoediging en vertroosting!

De Sekte ſtaat gereed, hem een en ander aan te bieden; en, op den toon van onfeilbaar gezag, verzekert zij hem, dat de bekommeringen en zielsangſten, waarmede hij heeft te kampen, een deel uitmaken van den ſtrijd, dien de Vorst der Duisternis aanvangt, om hem van de verzekering van zijnen genadeſtaat te berooven; maar dat de gefolterde ziel, aan het einde van al die hevige worſtelingen, tot ruimte en rust zal gebragt worden. — Zoo wordt dan de ſtem van God in het binnenſte, de ſtem

Digitized by Google

van het nimmer falend geweten, dat den zondaar zijne misdrijven voorhoudt en hem voor God aanklaagt, voor eene werking van den Booze verklaard! Zoo *verlaat men de ſpringader des levenden waters, om zichzelven bakken uit te houwen; gebrokene bakken, die geen water houden!*

De noodlottigſte uitkomst bevestigt de waarheid dezer Bijbelſpreuk. Het geweten toch kan misleid en bedrogen, maar het kan niet omgekocht worden; en eindelijk wreekt het zich ſchrikkelijk op hem, die hetzelve heeft pogen te misleiden! De rustelooze en wanhopige zielstoeſtand kan niet zonder uitwerking op het ligchaamsgeſtel blijven; ziekten en kwalen vertoonen zich, en werken weder hoogstnadeelig op al de vermogens van den geest; de arme lijder kan aan het vereenigd geweld der krankheid van ligchaam en ziel niet langer wederſtand bieden; hij nadert, meer en meer, den ongelukkigen ſtaat eener volſlagene waan- en krankzinnigheid, en, in een' van derzelver aanvallen, komt hij tot het ſchrikkelijk uiterſte — tot den zelfmoord!

Sedert eenige jaren, dat is ſedert de opkomst der Sekte in het Protestantsch Kerkgenootſchap, en de meerdere uitbreiding harer gevoelens en leerbegrippen, herhaalden zich deze bedroevende voorvallen op eene ontzettende wijze; en het mag, uit dien hoofde, verwondering baren, dat nog zoo velen, met geringſchatting der Bijbelſche aanwijzing: *men kent den boom aan zijne vruchten*, de bedoelde donkere begrippen en ſombere gevoelens blijven aankleven, en, met groote vooringenomenheid, aan eene onbijbelſche leere blijven vasthouden. Maar deze verwondering houdt op, wanneer wij waarnemen, dat menſchelijke verdorvenheid en hoogmoed aan de voorſtanders der Sekte hare wapenen in handen hebben gegeven, om het gezond verſtand en het gezuiverd Christendom beide te beſtrijden.

Volgens hunne leer, is de ongelukkige zelfmoordenaar eindelijk in zijne worſtelingen met den boozen Geest te kort geſchoten, en heeft de Duivel de overwinning over

Digitized by Google

den armen ſtrijder behaald. Tot ſchijnbare ſtaving van dit ongerijmd gevoelen, roept men de verhalen van ſommige bezetenen, ten tijde des Zaligmakers, in; en hiermede wanen zij hunne verderfelijke en Godonteerende leer boven alle wederſpraak verheven. Die dwalenden *in een land van donkerheid en ſchaduwen des doods!* Heeft dan een Apostel des Heeren niet gezegd: *Niemand, als hij verzocht wordt, zegge: ik word van God verzocht; want God kan niet verzocht worden met het kwaad, en Hij zelf verzoekt niemand. Maar een iegelijk wordt verzocht, als hij van zijne eigene begeerlijkheid afgetrokken en verlokt wordt. Daarna de begeerlijkheid ontvangen hebbende, baart zonde, en de zonde voleindigd zijnde, baart den dood.* (*)

Wij hebben, in de verſpreiding der godsdienſtige dwaalbegrippen onzer dagen, eene hoofdoorzaak aangewezen, die tot de toeneming van het noodlottig verſchijnſel van den zelfmoord, hier te lande, zoo treurig heeft medegewerkt; en wij beklagen daarbij de voorſtanders dier nieuwere leere, zoo wel als hare rampzalige ſlagtoffers.

Neen, wij willen ons niet vermetel op den regterſtoel der Godheid plaatſen, en, ſtout weg en beſliſſend, over den ongelukkigen zelfmoordenaar het oordeel der verdoemenis uitſpreken. Wij willen ook de verkondigers der duistere, eigenwillige Godsdienstleere niet oordeelen, *opdat wij niet geoordeeld worden.* Ook dan, wanneer zij ons, voorſtanders van een verlicht Christendom, voor liberalen, illuminaten, rationalisten, en wat niet al?

(*) Hoogst merkwaardig is de eenvoudige wijze, waarop de H. Geſchiedſchrijvers van den zelfmoord van JUDAS gewagen. MATTHEUS zegt alleen: „ en heengaande, verworgde zichzelven;" en PETRUS getuigt: „ en voorwaarts over gevallen zijnde, is midden opgeborſten, en alle zijne ingewanden zijn uitgeſtort." Maar nergens is eenig blijk, veel min bewijs, van eenige bijzondere tuſſchenkomst des Satans, die, ware zij eenigzins waarſchijnlijk in het algemeen, hier wel inzonderheid zou gevoegd hebben.

Digitized by Google

houden en verklaren, willen wij, bij het verwerpen hunner onbijbelsche begrippen, hunne *personen* niet met schelnamen bejegenen; maar, hen met medelijden beschouwende, van hen liefst gelooven, *dat zij niet weten, van hoedanigen geest zij zijn.* Anders is het gelegen met hunne gevaarlijke grondstellingen; tegen dezen mag en behoort men ernstig te waarschuwen, als tegen eene leer, die, uit eigen aard en strekking, in ons gezegend Vaderland, de ontzettende voorbeelden van zelfmoord, onder alle standen en rangen, vermenigvuldigd heeft, en, wordt dit niet door God verhoed! zal blijven vermeerderen.

Is er wel eene voorstelling, uit eigen aard, meer verschrikkelijk, dan die van een redelijk en met den voortreffelijkſten aanleg en vermogens begiftigd mensch, die zijn eigen aanwezen, op wat wijze dan ook, vernietigt? Zoo immer, dan is hij, door deze daad, tot verre beneden het redelooze dier verzonken; want hetzelve poogt, zoo veel het vermag, het leven, wanneer het bedreigd wordt, te beveiligen en te behouden; en hemen wij liefst daarom. ten aanzien van elken zelfmoordenaar, de vooronderstelling aan, dat het schrikkelijkst besluit alleen in een' staat van zinnelooze ijlhoofdigheid kan volvoerd worden. Maar is dit zoo; is het dan, voor God en menschen, niet onverantwoordelijk, zulke daden met eenen glimp van godsdienstigheid te bemantelen, en de oorzaak van dezelve niet in de ongeregtigheid der menschen, maar aan de onmiddellijke werkingen van een Wezen toe te schrijven, *welks vermogen*, naar de Bijbelsche leer, *door den Zoon van God is te niet gedaan?*

Wij *beklagen* den ongelukkigen zelfmoorder van heeler harte, — wij *sidderen* voor de wroegingen van een ontwaakt geweten, die hem, in het einde, in radelooze wanhoop, den draad zijns levens gewelddadig deden verbreken; maar wij *verfoeijen* eene leer, die, slechts in de duizendste gevolgtrekking, aanleiding geeft, om zondaren uit de liefdearmen des Hemelschen Vaders terug te houden, ten einde hen in de klaauwen van den Satan over te leveren!

Digitized by Google

Wij ſpreken hier niet te ſterk, maar op grond eener treurvolle ondervinding, en de gebezigde uitdrukking ſteeds in derzelver figuurlijke beteekenis willende opgevat hebben. Aanvankelijk wordt de leer der predestinatie, door de voorſtanders der Sekte, gebezigd, als een beproefd middel ter aankweeking en verſterking van den menſchelijken hoogmoed, en het leerſtelſel van de volſtrekte onmagt ten goede ſchenkt aan de traagheid, tot het doen van Gods wil te eenemaal ongezind, overvloedig voedſel. Valt men in de ſtrikken der wellustigheid, der wraakzucht, der brooddronkenheid of der geldgierigheid, dan moet niet de mensch, maar de Satan, den last van dit alles dragen; en het bedrijven der zonde, mitsgaders het inwilligen van verbodene driften en lusten, moet, naar de grondſtellingen der nieuwe leere, aangemerkt worden als een middel, waardoor de zondaar zijne nietswaardigheid eerst regt leert inzien en gevoelen. In dien zelfden zin en geest heeten de beſchuldigingen van een ontwaakt geweten worſtelingen der ziele tegen de aanvechtingen van den Booze; en voltooit eindelijk de zelfmoord het werk, dan wordt aan den Duivel de hoedanigheid van ſcherpregter toegeſchreven!... Lezers! Christelijke Lezers! o, Beproeft het, of zulk eene leer met den Bijbel overeenſtemt — of zij uit God kan wezen!

De Bedienaar van het Evangelie moge, om redenen, die wij niet willen beoordeelen, maar die voorzeker het kenmerk van voorzigtigheid dragen, het onraadzaam keuren, over de bedoelde verderfelijke en alle redelijke Godsdienst ondermijnende dwaalbegrippen *in bijzonderheden* uit te weiden; maar geheel anders is het hier met den eenvoudigen leek geſteld; hij *kan* en hij *mag* op de *witgepleisterde graven* wijzen, *die van buiten wel ſchoon ſchijnen, maar van binnen vervuld zijn met doodsbeenderen en allerlei onreinheid.*

Maar welligt ſtaan velen gereed, onzen ijver in dezen te misprijzen; verblind zijnde door den glans van het klatergoud, dat de ſteeds veldwinnende domperleer aan den ſtandaard der zoogenaamde regtzinnigheid heeft weten

Digitized by Google

te hechten. Wij antwoorden, of dan onze ijver voor de leer van het onverbasterd Evangelie, en ter verdediging van hetzelve tegen alle dwalingen, ooit te vurig zijn kan? De voorstanders en verkondigers der nieuwe leere pogen wel de eere der Dordsche Vaderen onbezoedeld te handhaven, en hun hoogmoed wordt niet weinig gestreeld, als handhavers dier eere genoemd en geprezen te worden. Ons is het roemen niet oorbaar; maar *indien wij roemen, het is in niets anders, dan in het kruis van* CHRISTUS.

Mogten de dwalenden nog eenmaal tot den eenigen Herder worden teruggebragt, en onze Protestantsche Kerk niet meer en niet langer door zoogenaamd regtzinnige wartaal ontsticht, verdeeld en beroerd worden! Mogt men de besluiten der Dordsche Kerkvergadering voor niets meer leeren houden, dan voor een hoogstgebrekkig menschenwerk, door staatkundige partijschappen tot uitersten gedreven! Mogt men *de waarheid, gelijk die in* CHRISTUS *is, leeren betrachten in de liefde!* Mogt men overal *één zijn in één Geloof, één Heer en één Doop*, en een ieder, met toepassing op zichzelven, een' groot' Kerkhervormer nazeggen: *Noch Doctorshoed, noch Bisschopsmijter, maar een nieuw schepsel!* Dan zou het uiteinde van zoo vele eenvoudigen niet in eenen ontzettenden zelfmoord daar zijn. — *Wie ooren heeft om te hooren, die hoore!*

CHRISTIANUS.

CHOLERA.

Mag een leek in de Geneeskunde ook medespreken over eene ziekte, welke de bekwaamste Geneesheeren verklaren nog niet te kennen, en die de menschelijke wijsheid zóó tot dwaasheid maakt, dat juist in die hoofdstad van *Europa*, waar de geneeskundige wijsheid bij uitsluiting scheen gezeteld te zijn, de meeste slagtoffers aan die ziekte geleverd zijn?

Er is een Geneesheer in *Duitschland*, (zijn naam

Digitized by Google

is mij ontgaan) die beweerde, dat de ziekte zou veroorzaakt zijn door onzigtbare *insecten*, die zich in de lucht bevonden, door de poriën der huid doordrongen, en zóó in het ligchaam die verwoestingen aanregtten, waardoor in weinig uren een volkomen gezond mensch een lijk is, alsof hij vergeven ware. En in die vooronderstelling prees die Geneesheer de *kamfer* aan, als doodelijk voor de meeste insecten.

Het is voorzeker slechts eene vooronderstelling, maar die waar zou *kunnen* zijn en opmerkzaam moet maken op alles, wat of tot ondersteuning of tot wederlegging dier vooronderstelling strekt. Laat ons zien, wat, mijns inziens, tot ondersteuning dier onderstelling dienen kan. De sprongen, welke die ziekte maakt in hare verspreiding, schijnen wel bijna niet anders te verklaren te zijn. Van *Berlijn* springt zij op *Hamburg*, van *Hamburg* op *Londen*, verspreidt zich in *Engeland*, doch springt in eens op *Parijs*, zonder de tusschenliggende plaatsen aan te doen. Tot verklaring hiervan voert men aan, dat een reiziger, die de ziekte kan overbrengen, niet op de tusschenliggende plaatsen zich ophoudt, maar die doortrekt; doch in die vooronderstelling moesten dan ook die reizigers, of, zoo zij zelve wel de besmetting konden overbrengen zonder zelve vatbaar te zijn voor de uitwerkselen, moesten de bewoners van logementen, herbergen, of particuliere huizen, waar dusdanige reizigers hunnen intrek nemen, het eerst van die ziekte aangetast worden. Van *Parijs* breidde zich de ziekte ook noordwaarts uit; eenige plaatsen in het Departement *du Nord* werden aangetast; doch *Rijssel* en *Menen* bleven onbesmet, en de ziekte openbaart zich in *Kortrijk*; ook niet in eene herberg, maar in eene arme wijk, gelijk overal. Na eenig tijdsverloop, hetwelk deed hopen, dat het bij *Kortrijk* blijven zou, springt zij over *Gent* heen op *Wetteren*, eene opene en gezonde plaats, en komt later te *Gent*, waar zij eerder door de *Marchandes des Modes* en andere *Commis voyageurs* onmiddellijk uit *Parijs* had kunnen aangebragt zijn, maar dan zich ook in de huizen,

Digitized by Google

door die Dames bewoond, in de buurt, waar die huizen ſtaan, of in de herbergen, waar die *Commis voyageurs* logeren, geopenbaard zou hebben; doch, verre daarvan, openbaart zich de ziekte, even als overal, in eene armoedige buurt, in het *olieſtraatje*, een naauw, krom ſtraatje tegenover het Biſchoppelijk paleis, en ongeacht de boetprocesſie van dien Prelaat ter eere van den H. MACHARIUS; en het is overal in de armoedigſte wijken, waar de ſlagtoffers dier ziekte zich openbaren, en bij menſchen, die verklaren de laatſte 24 uren niet gegeten te hebben, of ſlechts om den anderen dag te eten, enz. Slechts weinigen, in vergelijking met de gebrek lijdende klaſſe, worden van de welgezeten burgers door die ziekte aangetast. In de vooronderſtelling van in de lucht zwevende inſecten laat zich dit verklaren, daar juist ook de *onreine* inſecten bij die klaſſe het meeste voedſel en aantrekking en dus voortteling vinden, maar die zich ook tot andere uitbreiden, die er mede in aanraking komen, en er ſpoedig in zouden geraken, indien zij niet op ſtaanden voet zich van dat ongedierte ontdeden, maar de reiniging verwaarloosden.

Dat men in hetzelfde huisgezin ſoms den eenen aangetast en den anderen verſchoond ziet, of maar ligtelijk aangetast, kan de vooronderſtelling niet volſtrekt onwaarſchijnlijk maken, daar ook ten opzigte van andere inſecten (b. v. de walgelijke weegl....n) de ondervinding leert, hoe van twee perſonen, in hetzelfde beſmette bed ſlapende; de een niet zal kunnen rusten of duren, terwijl de ander, weinig of niet gebeten, zijnen ſlaap gerust tot den morgen kan voortzetten; waaruit volgt, dat het bloed, of de uitwaſemingen, van den eenen dat ongedierte meer aanlokken dan die des anderen, en kan dus hier ook van toepaſſing zijn.

Eene luchtlage, welke beſmet was, zou voorzeker, gelijk eene hagelbui, die alles verwoest, wat in de windſtreek ligt, ook alle plaatſen aandoen en hare noodlottige uitwerkſelen doen ondervinden; en zoo zij door reizigers voortgeplant werd, zoude op die plaatſen, waar

Digitized by Google

perſonen, van andere plaatſen gekomen, die ziekte vertoonden, en er zelfs aan ſtierven, de bevolking dier plaatſen boven andere het tooneel der verwoesting zijn. Het tegendeel heeft b. v. te *Boom* plaats, waar iemand, van *Gent* gekomen, aan de Cholera overleden is, maar waar voorts geene gevallen zich tot nog toe vertoond hebben.

Tegen deze vooronderſtelling van zwevende onzigtbare inſecten ſchijnt in aanmerking te komen, dat de afzondering (*iſolement*) der zieken en der bewoners van de huizen, waarin de ziekte zich geopenbaard heeft, tevens een middel ter ſtuiting is van de ziekte; maar, ofſchoon dit op zichzelve een ſterk bewijs ſchijnt op te leveren ter verwerping der onderſtelling, ſchijnt ze veeleer ter bekrachtiging te dienen, in verband beſchouwd met hetgene de ondervinding geleerd heeft, dat, hoewel de ziekte *epidemisch* is, dezelve echter niet *contagieus* is, blijkens dat degenen, die de zieken bezoeken, behandelen en zelfs oppaſſen, gezond en in leven blijven, ten minſte langen tijd; zoodat de ſlagtoffers der menschlievendheid, welke de geſchiedenis dier ziekte inzonderheid te *Parijs* onder Geneesheeren enz. oplevert, ſlechts aan het epidemiſche der ziekte zijn toe te ſchrijven, en zulks veroorzaakt wordt door de ingeademde lucht, die, hoe onmerkbaar, echter meer of min beſmet wordt, gelijk uit proeven te *Parijs* op lucht, uit de matraſſen van geſtorvene Choleriken verzameld, gebleken is; ofſchoon de overige lucht van hetzelfde Hospitaal geene blijken van beſmetting bij proefneming opleverde: waaruit het dan ook te verklaren is, dat zelden het bij één' perſoon blijft in een huisgezin, waar de ziekte zich openbaart.

Uit alle de Rapporten van de *Bruſſelſche* Geneesheeren, die de Cholera te *Parijs* hebben waargenomen, blijkt het, dat bij de opening der lijken bevonden werd, dat het bloed zich ſcheidde en ontbond van de vochten, waarmede het vereenigd is, welke door ſtoelgang afgaan, zelfs de blaas vullen in plaats van *urine*, waardoor het

Digitized by Google

roode beſtanddeel van het bloed ophoudt om te loopen; hetwelk die koude veroorzaakt, waarover de lijders klagen, en die, overwonnen zijnde door het zweeten en de uitwaſeming, het behoud ſchijnt van den zieke. De geopenden gelijken veel aan vergiftigden: zou ook dit uit de vooronderſtelling des *Duitſchen* Geneesheers het best te verklaren zijn, indien die inſecten werkelijk vergiftigend zijn, het zij nog levende, het zij na hunne deſtructie in het ligchaam?

Gent, 3 Julij 1832.

IETS OVER DEN TOESTAND DER DRUKPERS IN TURKIJE TOT OP DEZEN TIJD.

Er beſtaat te *Konſtantinopel* eene *Arabiſche*, *Perziſche* en *Turkſche* drukkerij, welke vóór ruim honderd jaren werd aangelegd, en, in weerwil van langen ſtilſtand, tot nu toe omſtreeks de honderd werken heeft geleverd. Deze boeken zijn, in grooter of geringer aantal, door het ganſche *Turkſche* rijk verſpreid geworden, en hebben buiten twijfel op de letterkunde en op den zedelijken toeſtand des volks van tijd tot tijd eenigen invloed gehad. Maar door eenige Schrijvers over het *Turkſche* rijk is deze invloed of te hoog of te onbeduidend opgegeven. Met de verſchijning van een dagblad (den *Moniteur Ottoman*), waarin allerlei onderwerpen behandeld worden, begint thans een nieuw tijdperk voor de *Ottomannen*. Eer tien jaren verloopen zijn, moet hierdoor, in een letter- en ſtaatkundig opzigt, het land aanmerkelijk veranderen. Wij deelen dus een kort berigt mede, hoe het tot hiertoe met de voortbrengſelen der drukpers in het *Turkſche* rijk geſteld was.

Reeds in de zestiende eeuw beſtond te *Konſtantinopel* eene *Hebreeuwſche* drukkerij voor de *Joden*. Van dezelve kwamen eenige ſtukken uit den Bijbel en *Talmud*. In de volgende eeuw legden ook de *Grieken* en *Armeniërs* drukkerijen aan, om hunne godsdienſtige ſchriften te vermenigvuldigen. Bovendien begon men te *Aleppo*

Digitized by Google

en op den *Libanon Syrifche* en *Arabifche* werken te drukken voor de *Melchitifche* en *Maronitifche Chriſtenen*. De Regering zag deze nieuwigheden met onverſchilligheid aan, en, harer ſtaatkunde getrouw, waakte zij ſlechts daarvoor, dat *Joden* en *Chriſtenen* geen geſchrift bekend maakten, hetwelk tegen de Godsdienst van Staat gerigt was. Ten jare 1725 kwamen eindelijk eenige voorname *Turken*, die invloed hadden, op de gedachte, om iets, dat in het Christelijk *Europa* zoo ongemeene gevolgen had, ook in *Turkije* te beproeven. De zoon van MEHEMET-*Effendi*, die zijnen vader bij zijn gezantſchap aan het *Franſche* Hof vergezeld, en hier de wonderen der beſchaving opgemerkt had, vereenigde zich met eenen *Hongaarſchen Renegaat*, IBRAHIM genoemd, een zeer kundig en werkzaam man, om eene drukpers op te rigten. Men ſneed vormen en goot letters — de zetters waren weldra geoefend, en in 1728 verſcheen een werk van twee deelen in folio.

Onder de werken, die, gelijk reeds is gezegd, ten getale van omtrent honderd, ſedert van de *Turkſche* drukpers kwamen, telt men over de twintig Spraakkunſten en Woordenboeken, meerendeels van de *Arabiſche* taal; eenige behandelen de *Perziſche*, de overige de *Turkſche* taal. Het *Arabiſch* is de taal, welke MAHOMED ſprak — in dezelve zijn de Koran en alle de Spreuken van den Profeet geſchreven. En daar de Koran en die Spreuken thans nog de algemeene gronden voor het kanoniek, burgerlijk en ſtaatsregt zijn, daar bovendien de voornaamſte leerſtellige, zedekundige en regtsgeleerde verhandelingen in het *Arabisch* geſchreven werden, is eene volledige kennis van deze taal onontbeerlijk voor Schriftgeleerden en Wetgeleerden. Ieder moet daarom, eer hij eene aanſtelling krijgt, een onderzoek naar de bedrevenheid in deze rijke taal, die eene oefening van verſcheidene jaren vordert, ondergaan. Het *Perzisch* is op verre na niet zoo noodig, maar wordt toch door alle *Turken* van den hoogeren ſtand, bijzonder als zij lieſhebbers van de dichtkunst zijn, geleerd. Het *Arabisch*, *Perzisch* en *Turksch*

Digitized by Google

hebben, gelijk bekend is, veel overeenkomst. Onderſcheidene Spraakkunſten dezer drie talen zijn in verzen vervaardigd. De leerlingen leeren dezelve van buiten, en door middel van de versmaat onthouden zij de regels gemakkelijker.

Verſcheidene werken, welke de pers te *Konſtantinopel* geleverd heeft, zijn redekundige of bovennatuurkundige verhandelingen, meest alle in de *Arabiſche* taal. Deze uit de Middeleeuwen afkomſtige ſchriften zien er alle zeer ſcholastiek uit. De *Arabiſche* wijsgeeren waren reeds vroeg aanhangers van ARISTOTELES, die nog heden bij de Oosterlingen zoo zeer in aanzien is, als oudtijds onder de *Christenen* in *Europa*. Deze werken nu dienen den Hoogleeraren tot handboeken bij hun onderwijs.

Van eerſten af had men reeds beſloten, den Koran, de godgeleerde, kanonieke en regtsgeleerde ſchriften niet door middel van de pers te vermenigvuldigen. De Koran wordt bij de *Muzelmannen* voor het geopenbaarde Woord van God gehouden; het zou dus zonde zijn, iets, dat naauwelijks de hand van den naar Gods beeld geſchapen' mensch waardig is voort te brengen, door middel van een levenloos werktuig te willen daarſtellen. Bovendien zou men daardoor, alzoo deze tak van letterkunde verre de uitgebreidſte is, duizenden van affchrijvers broodeloos gemaakt hebben. Wat den Koran aangaat, beſtaat het verbod nog — alleen de *Mahomedanen* in *Kaſan* en andere *Ruſſiſche* gewesten hebben het Heilige Boek onder de onheilige machine gebragt; ten opzigte van godgeleerde en regtsgeleerde werken is men in lateren tijd van het oude gebruik afgegaan, en wel het eerst ten jare 1803. Slechts een man van ſtouten moed, als Sultan SELIM III, kon iets van dien aard doorzetten; doch zijne nieuwigheden, gelijk men weet, hebben hem ook het leven gekost, Sedert zijn er vijftien werken in genoemde vakken verſchenen, deels in de *Arabiſche*, deels in de *Turkſche* taal. Onder de regtsgeleerde ſchriften verdienen inzonderheid opmerking de verzamelingen van *Fatfas*, of uitſpraken van den *Mufti*. Het ſtaat el-

Digitized by Google

ken *Muzelman* vrij, in gewetenszaken of regtsvragen zich onmiddellijk tot dit Opperhoofd van de Godsdienst te worden. De vragen in deze verzamelingen zijn altijd *Turksch*, en de antwoorden, die kort zijn, dikwijls uit *ja* of *neen* beſtaan, insgelijks. Er zijn verſcheidene zoodanige verzamelingen, en de onderwerpen zijn meestal onder zekere rubrieken gebragt, als *Vasten*, *Gebed*, *Huwelijk*, *Erfenis* enz. Twee dier gedrukte verzamelingen zijn uit de 17de, ééne is uit de 18de eeuw.

VERSLAG VAN HET EILAND BALI, DOCH MEER BEPAALDELIJK VAN HET VORSTENDOM BALI BALILING. DOOR DE ZENDELINGEN MEDHURST EN TOMLIN.

(*Vervolg van bl.* 499.)

De inkomſten van het rijk, of liever van den Vorst, zijn de volgende:

1°. De heffing op den in- en uitvoer en de haven-ongelden. Deze alle worden door *Chineezen* gepacht, en zullen jaarlijks omtrent 1200 ropijen opbrengen; maar de geſchenken, die zij jaarlijks aan den Vorst en zijne grooten geven moeten, om in het bezit hunner pacht te blijven, bedragen omtrent even zoo veel. Er zijn nog andere kleine zeehavens, om de oost en om de west gelegen, alwaar ook eene kleine heffing geſchiedt; maar ik houde mij verzekerd, dat alle de regten, die bij in- of uitvoer in het geheele Rijk geheven worden, niet veel meer dan 3 of 4000 ropijen bedragen. 2°. Eene tweede bron van inkomſten is de landtaks, welke ten naasten-bij twee ropijen 's jaars voor elken morgen bedraagt. Deze heffing geſchiedt eeniglijk van zoodanige bebouwde gronden, welke met rijst beplant zijn; terwijl niets geheven wordt, noch van onbebouwde gronden, noch van dezulke, die met andere voortbrengſelen bezaaid of beplant zijn. Deze heffing der landtaks van de rijstvelden geſchiedt alleen omdat dezelve water behoeven, welk water beſchouwd wordt een eigendom van de kroon te zijn. 3°. Een meer winstgevend middel is de heffing bij het aangaan van huwelijken. De *Balinezen* hebben de vreemde gewoonte, dat elk jongman, die een meisje trouwen wil, haar als 't ware ſtelen moet, waarna

Digitized by Google

hij zich met haar in de bosschen verbergt, van waar hij niet te voorschijn komt, dan nadat zijne vrienden de zaak bij de ouders van het meisje hebben goedgemaakt, namelijk met hun eene schavergoeding te geven van een- tot tweehonderd ropijen, naar mate de ouders van den jongeling vermogend zijn. Van deze zoogenaamde boete geniet de schatkist 20 prCt. Na het betalen dier boete komen de jonge lieden uit hunnen schuilhoek te voorschijn, en worden als echtelieden beschouwd en erkend. 4°. heeft de Koning ook eenige inkomsten uit de echtscheidingen. De aldus verstooten vrouw wordt het eigendom van de kroon, die over haar lot beschikt, het zij door verkoop, verhuur of anderzins. 5°. Ook van het overlijden heeft hij zijne inkomsten. Sterft een man, zonder mannelijke nakomelingen na te laten, zoo vervalt zijne gansche nalatenschap. Nadat de begrafenis-onkosten betaald zijn, en de ouders van den overledenen, zoo die er zijn, bezorgd zijn, wordt alles het eigendom van de kroon. Vrouwen, dochters, roerende en onroerende goederen, alles, zonder onderscheid, wordt ter beschikking van den Vorst gesteld. Het voorhanden zijnde geld en andere goederen van waarde worden dadelijk in de schatkist gestort. De vrouwen worden als slavinnen verkocht, of als zoodanig voor eigen gebruik aangehouden. De meisjes, zoo zij jong en schoon zijn, dienen tot bijwijven, of worden, gelijk veelal gebeurt, als dansmeiden en openbare vrouwen verhuurd; moetende deze arme schepsels van het aldus met schande verdiende geld een gedeelte aan de kroon opbrengen. Eindelijk, 6°., heeft de Koning nog eenige inkomsten uit den verkoop van slaven en van veroordeelde boosdoeners. Deze allen staan veil voor den meestbiedenden; het zijn gewoonlijk *Chinezen*, die ze eerst opkoopen, en ze daarna weder, veelal met goede winst, van de hand zetten aan de *Nederlanders* ter recrutering hunner armee op *Java*, of aan kapiteins van toevallig op de kust komende *Fransche* koopvaardijschepen.

De omgang met *Europeërs* schijnt op den Koning noch op het volk invloed gehad te hebben; zij hebben door hun verkeer met vreemdelingen geen hunner gebruiken verloren, en, het zij ten goede of ten kwade, ook niet aangenomen; in hunne bouworde, wijze van leven, huisraad of kleeding zijn zij nog volkomen dezelfden als hunne voorvaderen, zonder daar iets af- of bijgedaan te hebben: hier en daar zagen wij, wel is waar, eenige schilderijen hangen, en aan het zeestrand

Digitized by Google

een' bamboezen vlaggeſtok opgerigt, waaraan eene *Nederlandſche* vlag woei; doch deze twee omſtandigheden waren dan ook de eenigſte, welke aanduidden, dat zij iets van de *Europeſche* gebruiken hadden overgenomen; de *Nederlandſche* vlag, die zij bij de aankomst der ſchepen hijſchen, dient meer, om hunne welwillendheid ten aanzien van de nieuw aankomenden aan te duiden, dan om daardoor hunne onderwerping aan die Mogendheid te kennen te geven.

De ingezetenen zijn, in het algemeen, trotsch en fier; zij hebben niets van dat eerbiedig onderwerpelijke, hetwelk men op *Java* zoo algemeen aantreft. Velen hunner hadden de ſtoutheid, toen wij aan wal ſtapten, ons te gemoet te komen, voor ons te blijven ſtaan, en ons op eene vrijpostige wijze van top tot teen op te nemen, waarna zij, zonder eenige beleefd- of welwillendheid te toonen, onverſchillig heengingen, zeggende: „Het zijn *Hollanders*;" terwijl een, die eenige vrouwen van den Koning begeleidde, ons op eene gebiedende wijze toeriep: „Gaat uit den weg, tot dat deze vrouwen voorbij zijn!" Binnenslands zegt men echter, dat zij beleefder en handelbaarder zijn.

Het zoo ſchadelijk en allezins verachtelijk ſchuiven of rooken van amphioen (opium) is bij de *Baliërs* zeer in gebruik, inzonderheid in den omtrek van *Baliling*, en zoo wel bij vrouwen als mannen algemeen; de binnenlanden zijn er desgelijks mede beſmet. De amphioen wordt op *Bali* aangebragt door *Boegineſche* of andere praauwen, meestal van *Singapore*. Dit artikel, aan weinig belasting onderhevig, ſtrekt tot bederf en ondergang van het volk, daar het door ieder, en zeer goedkoop, verkrijgbaar is.

Een volk, uit den aard reeds lui en vadzig, wordt door het menigvuldig gebruik van dit zoo ſchadelijk middel van alle inſpannings- en zielskracht beroofd; hunne geestvermogens zijn zoodanig ondermijnd, dat men zelden bij hen een' man aantreft, die zich vrijwillig aan een' aanhoudenden arbeid of eenige inſpanning overgeeft. Hunne ligchaamskrachten houden een' gelijken tred met het afnemen hunner geestvermogens; zoodat zij, dus voortgaande, eindelijk, tot niets meer in ſtaat zijnde, geen ander genot zullen kennen, dan om aan die heillooze hebbelijkheid toe te geven, en alzoo een uitvaagſel van het menschdom te worden. Mogten toch dezulken, die voor gewin de hand leenen, om een gansch volk alzoo te vergiftigen, eindelijk eens beſef

Digitized by Google

krijgen van het verſchrikkelijk onheil, door hen hunnen evenmensch aangedaan! Mij dunkt elk redelijk mensch, wien het niet om het even is, welke middelen hij bezigt, om zijne tijdelijke belangen te behartigen, moest er met ſchaamte en berouw van terugkomen, en niet langer medewerken tot het verderf en den gewisſen ondergang van zijne natuurgenooten.

Het gebruik van bedwelmende dranken is ook bij de *Balièrs* niet geheel onbekend. Eene zeer goede ſoort van arak wordt hun van *Sourabaya* aangebragt; maar de aldus ingevoerde hoeveelheid is nog ſlechts gering, en dient eenigljk tot geſchenken aan de Vorſten en grooten. Bovendien weten zij zichzelven een likeur te bereiden uit rijst, gemengd met het vocht van den areengboom, welke door hen veel gebruikt wordt; doch, voor zoo verre ik heb kunnen opmerken, zijn zij nog niet aan dronkenſchap verſlaafd.

De *Baliërs* genieten weinige der gerijfelijkheden van een maatſchappelijk leven. Aan hunnen ſterken eetlust te voldoen, en aan hunne dierlijke driften toe te geven, ſchijnt hun het toppunt van geluk uit te maken. Zoodra aan die twee neigingen voldaan is, zijn zij omtrent het overige onverſchillig. Ook bezitten zij zelden eenigen rijkdom. Een vermogen van een duizend Spaanſche matten is bij hen buitengewoon, en wordt bij een particulier zelden aangetroffen. Ook is het mij onbekend, welke middelen zij zouden hebben, om eenig vermogen bij elkander te verzamelen. Zij hebben hoegenaamd geen koophandel of fabrijken; de landman bebouwt ſlechts zoo veel gronds, als hij tot voldoening zijner behoefte noodig heeft, zonder aan eenig gewin of voordeel te denken. De *Mahomedanen* onder hen ſlagten vele oſſen, waarvan zij het vleesch tot *dinding* gebruiken: dit zoude nog wel iets kunnen opleveren, ingevalle het met ijver en volharding werd waargenomen; doch hunne traagheid en onverſchilligheid maakt, dat bij hen niets gedijt. De *Boegineſche* handelaars, die de zeehavens bewonen, en welke op *Singapore* en *Ceram* handeldrijven, zijn de eenigen onder hen, die kunnen gezegd worden eenig vermogen te bezitten; zij rusten dikmaals vaartuigen uit, die duizende Spaanſche matten aan waarde in hebben, en waarin, even als op *Java* plaats vindt, elk der daarop varenden een meerder of minder deel heeft. De *Chinezen*, die op *Bali* wonen, zijn meestal pachters; zij hebben den handel van *Bali* op *Java* geheel in handen, waarmede zij veelal groote win-

Digitized by Google

ſten behalen; doch zoodra zij zoo veel bijeen hebben, dat de hebzucht der inlandſche grooten daardoor konde worden opgewekt, verlaten zij het eiland, om elders, onbezorgd, de vruchten hunner nijverheid te gaan genieten: het zijn dus meest vreemdelingen, die, als er iets te verdienen is, daarvan de voordeelen trekken. Daarenboven is het, aan den anderen kant, waar, dat de *Baliërs*, door hunne eenvoudige leefwijze, weinig de behoefte gevoelen van zich, om geld te winnen, in beweging te ſtellen; hun land levert de eerſte noodzakelijkheden van het leven, gemakkelijk en goedkoop, op, waardoor zij, zonder eenige moeite aan te wenden, alle hunne behoeften voldaan zien. Alleen dezulken, die door het onmatig gebruik van opium meerdere vertering maken, gevoelen het gebrek, door zich eene behoefte te maken van iets, dat zij ontberen kunnen.

De *Baliërs* hebben geene moestuinen bij of omtrent hunne huizen. De eenige tuin, welken wij er aantroffen, was van een' *Chinees*, en die ook naauwelijks groot genoeg was, om voldoende voor eigen gebruik op te leveren. Op den Bazar hebben wij nu en dan eenige aardvruchten gezien, en eens wat kruiden, om kerrij te maken; doch ook deze waren zeer ſchaars. Het ſchijnt, dat dit volk geen, of zeer weinig, moeskruiden gebruikt. Alwat eenige inſpanning of moeite kost, vindt men bij hen niet; zij leven van de milde natuur.

In hunne kleeding zijn zij even eenvoudig. Dezelve beſtaat hoofdzakelijk in een kleedje (*ſarong*) om de lenden, afhangende tot aan de knieën, en in een ſtuk grof blaauw of wit geſtreept linnen, over de ſchouders hangende, waarmede zij zich des nachts dekken. Zij dragen niet, gelijk de *Maleijers*, een' doek om het hoofd. Niemand heb ik onder hen gezien, het zij man of vrouw, die zich het bovenlijf dekte; ook geene vrouw, het zij jong of oud, welke de minſte verlegenheid of ſchaamte toonde te hebben, wanneer zij zich aldus met een' ontblooten boezem voor ons vertoonde. De mannen gebruiken gewoonlijk, om het lange haar bij elkander te binden, een' band van grof laken, of zelfkant, ook wel, bij gebrek van beter, eene wisch ſtroo of verdroogd gras. Wij hebben den Prins GUSTI ANAM, een' man, die veel invloeds aan het Hof heeft, dikwijls gezien met een ſtuk band van laken of zelfkant om het haar gebonden, hetwelk zeer ſmerig en vuil was, en weinig ſtrookte met den ingebeelden trots en het overdreven gevoel van eigen waarde, waarmede deze man bezield was.

Digitized by Google

Eene nog afzigtelijker gewoonte is het dragen van een' grooten ſtrooijen zak, om de lenden gebonden, waarin zij hunne *ſirie*, tabak en geld bergen. Deze zak, die gewoonlijk een voet lang en half zoo breed is, is van dik ſtroo gemaakt, ſteekt alzoo, het zij toevallig of met opzet, ſtijf vooruit, en wordt door hen niet zelden gebruikt, om er hunne handen op te doen rusten, waardoor zij het ſlingeren der armen onder het gaan voorkomen.

Het is onder hen gebruikelijk, dat geen man zijne woning verlaat, zonder met zijne kris gewapend te zijn; zij dragen dezelve, even als op *Java*, van achteren in hunnen gordel geſtoken; het handvatſel hunner krisſen is doorgaans van hout gemaakt, ook wel eens van ivoor, en ſomtijds met goud of zilver beſlagen; het lemmet wordt door henzelven gemaakt: de waarde van eene kris wordt bepaald naar derzelver onderdom, en naar het getal ſlagtoffers, die met dezelve geveld zijn.

De kleeding der vrouwen verſchilt weinig van die der mannen; alleen is de ſtof gemeenlijk wat fijner, vooral die van hare *ſlindangs*: zij binden het haar in eenen knoop boven op het hoofd, even als op *Java*. De vrouwelijke naastbeſtaanden en bijwijven van den Koning dragen, wanneer zij uitgaan, het hoofd vol met bloemen (jasmin), hetwelk, met hare *ſlindangs*, die meestal van eene lichte kleur zijn, en die zij ſierlijk weten om te doen, haar geen onbevallig voorkomen geeft. Voor het overige is er in de kleeding van de rijken of grooten geen merkbaar onderſcheid met die van den gemeenen man.

Men reist binnenslands te voet, te paard, of gedragen in een' ſtoel, overeenkomſtig den rang of de middelen van den reiziger. Men kan, om goederen van de eene plaats naar de andere te vervoeren, zelden menſchen vinden, om die te dragen; zij beſchouwen dit als vernederend, waarſchijnlijk omdat zij er te lui toe zijn; men gebruikt dus daartoe groote manden, geladen op pakpaarden, die, daarop afgeregt, eenen vasten tred gaan, zoodat men gewoonlijk dertig mijlen per dag aflegt. Zulke ſoort van pak- en ook zadelpaarden zijn overal gemakkelijk te bekomen; doch om te reizen, is het noodig van een' pas van den Koning voorzien te zijn; zonder dien zoude geen der ingezetenen het durven wagen, den reiziger van paarden of andere benoodigdheden te voorzien. Hij echter, die op *Bali* reizen wil, moet wel indach-

Digitized by Google

tig zijn, zadels mede te brengen; de ingezetenen leggen flechts een los kusfen op het paard, zonder buikgordel of ftijgbeugels. Wij hebben nergens eenig rijtuig gezien; ook zoude men er geen gebruik van kunnen maken, daar men over de rivieren geene bruggen vindt, en de wegen gewoonlijk zeer flecht zijn.

Een *Balïër* zoude zich vernederd achten, indien hij eenig werk verrigtte, wat niet dadelijk in verband ftaat met den landbouw. Zij kunnen meestal in één jaar twee malen oogften, hetwelk hun flechts een vierde gedeelte van hunnen tijd bezigheid verfchaft; het overige flijten zij in luije ledigheid, of in onnutte vermaken, zoo als hane- en krekelgevechten, fpelen, amphioenrooken en foortgelijke. Niet zelden, echter, gaan zij er op uit, om iets, wat hen mag voorkomen, te ftelen, waarin zij geene fchande ftellen, als in zoo verre zij ontdekt worden. Zoo zij gebrek aan geld hebben, moeten hunne vrouwen daarin voorzien; zijnde het bij hen aangenomen, dat de vrouwen het geld winnen moeten, om de mannen in ftaat te ftellen van te dobbelen en amphioen te koopen: zij befchouwen dit als eene vergelding voor den arbeid, dien zij op het veld verrigten, en waardoor de vrouw en hare kinderen het gantfche jaar door rijst hebben.

Ik vroeg eens een' fterk jong man, wat hij gedurende den dag gedaan had. Hij was verwonderd over mijne vraag, en antwoordde mij, dat hij niet gewoon was, zijne handen met eenig werk te bezoedelen. Men vindt er zeer weinig, die immer uit visfchen gaan, of hunne vrouwen behulpzaam zijn in het dragen van goederen naar den Bazar. Zoo dit al gebeurt, is het eene uitzondering op den regel, die zelden aangetroffen wordt.

In het algemeen hebben de vrouwen op *Bali* een beklagenswaardig lot, en zijn dikwijls, door de brutaliteit harer mannen, die zij als flaven dienen moeten, bitter ongelukkig. Zoo zij, jong zijnde, als weduwen of weezen worden achtergelaten, en geene broeders hebben, die zich harer aantrekken, vervallen zij aan de kroon, en worden meestal tot openbare oneere opgevoed, waardoor zij, van de jeugd af aan, voor elk veil zijn, en meestal een fpoedig en ellendig einde hebben. De huwbare meisjes, zelfs dezulken, die ouders of naastbeftaanden hebben, om haar te verdedigen, worden nimmer, zoo als elders, door verkeering met jonge

Digitized by Google

lieden uitgenoodigd, of van hunne ouders gevraagd ten huwelijk; neen! zoo veel gezelligen omgang vindt men bij de *Baliërs* niet: bij hen beſtaat de barbaarſche gewoonte, dat elk jongman zijn meisje rooven moet. Zoodra een jongman een voorwerp ziet, dat zijne lusten gaande maakt, tracht hij haar, om het even of zij bij hem bekend is of niet, met geweld meester te worden, ſleept haar in een bosch, alwaar hij haar eenigen tijd in zijne magt weet te houden, en bereikt, het zij door geweld of door toelating, eindelijk zijn oogmerk; daarna komen zij openlijk te voorſchijn, en worden, nadat met onderlinge bewilliging eene overeenkomst getroffen is, al zeer ſpoedig als man en vrouw erkend. De aldus erkende vrouw is nu de ſlavin geworden van haren man, voor wien zij werken moet, en hem niet alleen van al het noodige voorzien, maar ook de middelen moet verſchaffen, om zijne buitenſporigheden in het dobbelſpel en amphioenrooken te kunnen botvieren; zij is bovendien nog genoodzaakt voor de huishouding te zorgen; terwijl alle verdere arbeid, hoe zwaar ook, als water halen en brandhout kappen, haar bij uitſluiting ten deele valt. Bovendien heeft zij het vooruitzigt, als haar man rijk is en zij geen zonen heeft, na zijnen dood met hem verbrand te worden, of, is hij arm geſtorven, de ſlaaf van den Vorst te zullen zijn, en dan, uit zucht tot gewin, ten dienſte van elken voorbijganger verkrijgbaar te worden geſteld.

Zoo er ergens een volk is, dat de gezegende voorſchriften van het Christendom noodig heeft, dan zijn het gewis de ongelukkige inwoners van dit eiland, daar zij, niettegenſtaande zij onder eene der weldadigſte luchtſtreken leven, door domheid, tot wangedrag en alle mogelijke ondeugden zijn gezonken, — gezonken tot ver beneden het dierenrijk.

(*Het vervolg hierna.*)

MARCUS TULLIUS CICERO IN DE KERKERS DER INQUISITIE.

Op het *Carneval* van 1818 verzocht mij eene ſchoone jonge Dame, dat ik mij onder het masker van CICERO zou vertoonen; zij wilde dan, als dochter van den *Romeinſchen* redenaar, als TULLIOLA, mij vergezellen. Ik kon de bede eener ſchoone vrouw niet wederſtaan — ik verſchafte mij dus

Digitized by Google

eene *Conſuls-toga* en een naar de *buste* van CICERO op het *Capitool* vervaardigd masker, en verſcheen alzoo met mijne TULLIOLA op den *Corſo*. Wij begaven ons eerst onder de pilaren van het paleis van BOLOGNETTI, en het duurde niet lang, of wij waren door eene menigte nieuwsgierigen omringd. De geleerden deden mij duizenderlei vragen over het verledene, en tot hunne verwondering antwoordde ik telkens in het Latijn. De vaardigheid, waarmede ik mij in de taal van den grooten redenaar uitdrukte, verwekte eene algemeene verwondering, en weldra ſprak men in den *Corſo* van niets anders, dan van den merkwaardigen CICERO bij het paleis van BOLOGNETTI. Ik bleef hier omtrent een uur lang, en begaf mij toen naar Vorst GHIGI, wiens huis de verzamelplaats van adel en geleerden was.

Naauwelijks verſcheen CICERO, of men drong van alle kanten naar hem toe. Vorst GHIGI deed mij het verwijt, dat ik een vleijer van CESAR geweest en meermalen aan mijne beginſelen ontrouw geworden was; ik verdedigde mij, en bewees met geſchiedkundige daadzaken, dat op de eer van CICERO geen vlekje kleefde. Eenigen beweerden, dat ik een *Profeſſor* van de *Sapienza*, anderen, dat ik een der Schrijvers van het *Vaticaan* was; maar de Ridder ODESCALCHI verklaarde, dat hij ſlechts één man kende, die de rol van CICERO zóó kon ſpelen, en deze was een *Hongaar*, die dikwijls voor de *Academia Latina* hoogst opmerkelijke verzen had geïmproviſeerd. Daar ik bemerkte, dat men mij zeer na op het ſpoor was, verwijderde ik mij, na beloofd te hebben, dat ik mij des avonds in het theater *Aliberti* zou laten vinden.

Ik wandelde nu een tijdlang in den *Corſo*, en onderhield mij, ſteeds in het Latijn, met onderſcheidene perſonen, inzonderheid met *Engelſchen*. Met het vallen van den avond bevond ik mij, volgens belofte, in het theater *Aliberti*. Hier hadden zich de grootſte geleerden verzameld, om den verrezenen CICERO door vragen in het naauw te brengen. Vier uren lang liet men mij de zwaarſte plaatſen in de werken des redenaars verklaren, en zijne verminkt tot ons gekomene ſtukken aanvullen en voltooijen. Ik gaf, tot algemeene verwondering, bevredigende antwoorden. Omſtreeks één uur na middernacht vroeg Vorst DE CANINO (LUCIEN BUONAPARTE) mij, wat ik dacht over den tegenwoordigen toeſtand van *Rome*, en over deszelfs burgerlijke en lijfſtraffelijke wetten. In de levendigheid van het geſprek vergat ik, waar ik was;

Digitized by Google

en toen mij iemand vroeg, hoe ik van dingen weten kon, die ruim tweeduizend jaren na mijnen dood voorgevallen waren, antwoordde ik, dat ik in de benedenwereld zeer wel onderrigte *Romeinen* gesproken, en nog onlangs mij geruimen tijd met den Kardinaal MAURY onderhouden had. Dit woord scheen velen der aanwezigen als een donderslag in de ooren te klinken; want het was eene verschrikkelijke beleediging tegen het gansche *Collegie* der Kardinalen; en de handlangers der *Inquisitie*, waakzaam en loerende als een ARGUS, bragten mij terstond bij *Monsignore* PACCA, Gouverneur van *Rome*, aan.

Onmiddellijk werd bevel gegeven, om mij in hechtenis te nemen, zoodra ik op straat zou verschijnen. Ten twee ure des morgens, toen ik in mijn rijtuig wilde stappen, zag ik mij door vier *Sbirren* (Geregtsdienaars) aangegrepen. Men bond mij de oogen, plaatste mij in een' wagen, en reed ijlings weg. Men hield stil bij het klooster *Santa Maria*, waar de heeren van het zoogenaamde *Heilige Officie* hunne zittingen houden, en waar ook de kerkers zijn, in welke de aangeklaagden hun vonnis verbeiden. Het kleine onderaardsche hok, waarin men mij wierp, was zoo laag, dat ik niet regtop staan kon. De lucht kwam door eene enge opening, welke op eene donkere galerij uitliep. Alle huisraad bestond in een' houten stoel en eene waterkruik. Wat dezen nacht in mij omging, is niet te beschrijven. Reeds twee malen was ik in eene gevangenis geweest — was zelfs om staatkundig misdrijf ter dood veroordeeld geworden; maar in zoo akeligen kerker had ik mij nog niet bevonden.

Den volgenden morgen omstreeks tien ure verschenen twee stevige Monniken. Zij zeiden, dat ik voor de *Inquisitie* moest verschijnen. Zij wilden mij de handen binden; maar ik verklaarde op vasten toon, dat ik nooit aan zoodanige willekeur mij onderwerpen zoude. De Monniken antwoordden, dat deze maatregel noodwendig was. Toen zij echter zagen, dat ik die vernedering volstrekt niet wilde dulden, gingen zij heen, kwamen na een kwartier uurs terug, en wenkten mij, dat ik hen volgen zoude. Wij gingen door verscheidene duistere gangen, klommen voorts zeer donkere trappen op, en kwamen eindelijk in de cel van den Eerw. *Pater* OLIVIERI (*), een der *Inquisitoren* van het *Heilig Officie*. Hij

(*) Deze man leeft nog. Hij is door Kardinaal BERNETTI

Digitized by Google

ſcheen omſtreeks vijftig jaren oud te zijn. Hij had eene lange geſtalte, en zijne zwarte, wilde oogen, zijn breede mond met dikke lippen vervulden mij met tegenzin, ja afſchuw. Nevens hem zat een jonge Monnik, die het *protokol* moest houden. De Eerw. *Pater* zag mij een tijdlang aan, alsof hij in mijne ziel lezen wilde, plaatſte zich daarop, en begon het verhoor: „ Hoe heet gij? vanwaar, wat, en van welk geloof zijt gij?" — „ Ik heet ARDUEL TCHOCHA, uit *Ofen*, in *Hongarije*; ik ben Krijgsman, en Katholiek." — „ Waarom zijt gij in hechtenis genomen?" — „ Dat weet ik niet." — „ Hebt gij, op eene openbare plaats, tegen het heilige *Collegie* der Kardinalen geſproken?" — „ Ik weet niet, dat ik mij aan dit vergrijp ſchuldig heb gemaakt." — „ Hebt gij, in den laatst verloopen nacht, als van de wetten dezes rijks werd geſproken, niet de uitdrukking gebezigd, dat gij den Kardinaal MAURY in de hel hadt aangetroffen?" — „ Ja, maar dit geſchiedde zonder bedoeling of boos opzet; het kon mij ook niet in de gedachten komen, dat ik hiermede het heilige *Collegie* der Kardinalen zou beleedigen, vooral niet, daar ik CICERO ſpreken liet, die zeker geen goede Katholiek was." — „ Weet gij anders nog iets tot uwe verontſchuldiging aan te voeren, dat de *Heilige Inquiſitie* tot zachtheid zou kunnen ſtemmen?" — „ Niets, zoo veel ik weet; maar" — dus voer ik na eenig ſtilzwijgen voort — „ Kardinaal MAURY heeft zich, zoo lang hij leefde, tegen het *Roomſche* ſtelſel der Onfeilbaarheid verklaard, en zelfs nog op zijn doodbed weigerde hij, die dwaling af te zweren." — „ Dat is waar; doch de Heilige Vader, gelijk gij weet, heeft den ſtervenden Kardinaal zijne *abſolutie in articulo mortis* toegezonden, en gevolgelijk is het zoo goed als een geloofsartikel, dat Kardinaal MAURY daardoor de pijniging der hel ontkwam." — „ Dit wist ik niet; maar ik verklaar, dat, als ik het geweten had, ik van dezelfde gedachten zou geweest zijn." — „ Zijt gij dezelfde, die dikwijls voor de *Academia Latina* geïmproviſeerd heeft?" — „ Ja." — „ Nu dan, hoe kan een ſoldaat zoo bedreven in Letterkunde en Geſchiedenis zijn, dat hij in het Latijn improviſeert en CICERO vertoont, gelijk gij gedaan hebt?" — „ *Factum*

---

aangeſteld tot opperſten *Inquiſiteur* der in den Kerkelijken Staat gevangen genomene *Carbonari*. Van de uitſpraak zijner regtbank kan men zich niet beroepen.

Digitized by Google

infectum fieri nequit (*); heb ik het gedaan, zoo behoeft het verder geen bewijs, dat een ſoldaat het doen kan." — „ Hier heb ik eenen brief van *Monſignore* PACCA aan mij; er is ſterk vermoeden tegen u, dat gij geen *Hongaar* zijt. Men zegt, dat gij een' verdichten naam voert; dat gij een *Italiaan* van adel zijt, en dat uwe godsdienſtige en ſtaatkundige grondſtellingen hoogst gevaarlijk zijn. Wat hebt gij hierop te antwoorden?" — „ Alleen dit, dat gij en *Monſignore* PACCA kwalijk onderrigt zijt. Ik draag een' *Duitſchen* pas met mij, en heb de eer, bij Vorst KAUNITZ, onzen Gezant bij den Heiligen Stoel, wel bekend te zijn."

Deze woorden maakten blijkbaar indruk op *Pater* OLIVIERI. Hij zweeg eenigen tijd, en gaf voorts bevel, om mij naar mijne gevangenis terug te voeren; hij wilde, namelijk, aangaande mij berigt inzenden en verder bevelen afwachten. Ik zeide: „ Als men mij dan toch gevangen houdt, zoo verlang ik ten minſte eene betere gevangenis en mijne kleederen; want in het gewaad van *Romeinſchen Conſul* kan ik in den kerker niet blijven." Ook gaf ik nog te kennen, dat ik zeer bekend was met de Kardinalen FONTANA en LITTA (†), die toen Voorzitters van de Regtbank der *Inquiſitie* waren. Ik verzocht, dat, zoo men mijn verzoek niet inwilligde, men mij mogt vergunnen mij tot hen te wenden, daar ik wel wist, dat dan terſtond aan mijn verlangen voldaan zou worden. Deze wenk maakte den *Inquiſiteur* iets zachter, en hij liet mij door de twee Monniken in de gevangenis brengen, waar de gewone beſchuldigden bewaard worden. *Pater* OLIVIERI beloofde ook, mij mijne kleederen te doen geworden.

Mijn nieuwe kerker was een ruim onderaardsch gewelf, juist onder de binnenplaats van het klooster. Door verſcheidene getraliede openingen ontving dezelve licht. Tegen een'

(*) „ Gedane zaken nemen geen' keer," zou men in onze taal zeggen.

(†) Deze beide, door wijsheid en gematigdheid bekende, Kerkvoogden werden door Paus PIUS VII tot dit hooge, ſchrikbarende ambt aangeſteld, toen hij, na zijne terugkeering naar *Rome*, op het dringend aanhouden der *Dominicanen*, de door de *Franſchen* afgeſchafte *Inquiſitie* weder herſtelde. De benoeming van beide deze mannen mishaagde zeer aan alle de onverdraagzame leden van het *Heilige Officie*.

Digitized by Google

der wanden ſtond een zeer breed veldbed, waarop tien of twaalf perſonen ruimte genoeg zouden gehad hebben; aan de andere zijde hing een zwart *cruicifix*, en verſcheidene zeer oude gebedenboeken waren met kleine ijzeren kettingen vastgemaakt aan de houten ſtoelen, die in den kerker ſtonden. Aan de muren zag ik duizenden van namen, door de ongelukkige offers der *Inquiſitie*, welke vóór mij in dezen kerker als levend begraven werden, geſchreven, of veeleer met puntige werktuigen ingeſneden. Ik las de namen van GUIDO RENI, SALVATOR ROSA, VINCENZO DAMIANI, CAGLIOSTRO; ook den naam van den beroemden *Dominicaner*, FONTANA ROSA; onder den laatſten ſtond: *bene est, quia Monachos odi* (*); verder eene menigte namen van *Duitſche* en *Engelſche* kunſtenaars en andere ketters. Nadat ik alle hoeken van mijn nieuw verblijf doorzocht had, wierp ik mij op het bed neder, en ſliep, daar ik zeer vermoeid was, ſpoedig in.

Tegen vier ure werd ik gewekt door eenen Monnik, die iets te eten en mijne kleederen bragt. Ik dankte hem en verzocht om licht, want in mijne kamer was het reeds geheel duister. Ik at een weinig en legde het *Ciceroniaanſche* gewaad af, dat mij in dezen toeſtand gebragt had. Tegen twee ure des morgens vernam ik een klagend gekerm, en hoorde eenen ongelukkigen, die zich buiten twijfel in handen van den beul der *Inquiſitie* bevond, jammeren: „Heb medelijden met mij! Ik kan iets, dat ik niet bedreven heb, niet bekennen. Heb mededoogen..... ik ſterf!" Dit was eene verſchrikkelijke herinnering voor mij. De akeligſte beelden zweefden mij voor den geest. Weldra ſtond mij misſchien het lot van dien ongelukkigen te wachten.

Des morgens zeer vroeg kwamen de beide Monniken, en bragten mij weder voor *Pater* OLIVIERI. Nauwelijks ſtond ik voor hem, of hij verklaarde mij, naar ingewonnen berigten zich overtuigd te houden, dat ik geen *Hongaar* was. „Bovendien," voegde hij er bij, „is den Gouverneur, *Monſignore* PACCA, door den *Markies* DE FUSCALDO, Gezant van *Napels* bij den Heiligen Stoel, gemeld geworden, dat gij een onderdaan van Z. M. den Koning der beide *Siciliën*, en dat gij wegens uwe ſtaatkundige denkwijze allezins verdacht zijt. De *Markies* DE FUSCALDO eischt u derhalve als zijnen

(*) Het is, omdat ik de Monniken haat.

Digitized by Google

gevangene op, en binnen weinige dagen zult gij met verscheidene personen in het verhoor komen, opdat men ten opzigte van uwen persoon niet misleid worde."

Deze woorden sloegen mijnen moed geheel neder. Mijn gelaat verried echter geenszins, wat er in mijn binnenste omging. Ik mogt intusschen nog hopen, dat mijne vrienden te *Rome* alles beproeven zouden, om mijne bevrijding te bewerken. En in deze verwachting werd ik niet teleurgesteld. Mijne TULLIOLA, welke kort vóór mijne gevangenneming het gezelschap verlaten had, werd den volgenden dag, daar ik mij niet vertoonde, ongerust, en vreesde, dat mij iets ware overgekomen. Toen zij met zekerheid vernomen had, dat ik niet te huis gekomen was, dacht zij terstond, dat ik in de klaauwen der *Inquisitie* zou vervallen zijn. Zonder verwijl begaf zij zich naar het paleis van den *Oostenrijkschen* Gezant, die, zoo als zij wist, een goed vriend van mij was, en hield hem voor, in welk gevaar ik verkeerde. Terstond liet Vorst KAUNITZ zijn rijtuig voor komen, en reed naar *Monsignore* PACCA, om te onderzoeken, wat er van mij geworden was. Deze antwoordde, dat hij niets van mij wist, en dat ik welligt *Rome* verlaten zou hebben. Mijn vriend hield zich met dat zeggen niet tevreden, maar gaf te kennen, dat hij, als Gezant van Z. M. den Keizer van *Oostenrijk*, zich verpligt rekende daarvoor te waken, dat ik niet mishandeld wierd, en dat mij geen leed wedervoer. *Monsignore* PACCA herhaalde, dat hij volstrekt niets van mij wist.

Vorst KAUNITZ ging nu naar den Kardinaal Staatssecretaris; en daar hij hoorde, dat Zijne *Eminentie* in het paleis van GHIGI was, om den avond op eene speelpartij met de beminnelijke Vorstin, die zijne *favorite* was, door te brengen, begaf hij zich regtstreeks derwaarts. De Staatssecretaris was werkelijk reeds daar; KAUNITZ deed aan hem dezelfde vragen als aan PACCA, en ontving letterlijk hetzelfde antwoord. Mijn vriend verklaarde nu, zich tot den Paus zelven te zullen wenden, zoo hij den volgenden morgen niets van mij hoorde, en men bij voortduring voor hem verborgen hield, wat er van mij geworden was. GONZALVI volhardde bij zijne vroegere verzekering, en KAUNITZ ging heen.

Des anderen morgens ten elf ure begaf de Gezant zich in staatsie naar PIUS VII, en, na de plegtigheid van den voetkus volbragt te hebben, gaf hij den Heiligen Vader terstond de reden van zijne buitengewone komst te kennen. De Paus

Digitized by Google

hoorde hem minzaam aan, en riep toen uit: „Wat! hebben zij den *Hongaarſchen* Edelman gevangen genomen? Die arme man! En waarom toch wel?" De Vorst antwoordde, dat hij het niet wist. „Nu," ſprak de Paus, „dat zal ik dan wel ſpoedig weten." Hij ſchelde, beval *Monſignore* RIVARIO, den dienstdoenden Kamerheer, terſtond den Kardinaal GONZALVI te laten halen, en noodigde den Heer KAUNITZ, tegen alle *etiquette* aan het *Roomſche* Hof, eenen ſtoel te nemen. Terwijl zij op den Staatsſecretaris zaten te wachten, ſprak PIUS VII in zeer gunſtige bewoordingen van mij, verhalende, hoe hij gedurende zijne gevangenſchap te *Fontainebleau* een' waar' vriènd in mij gevonden — ja, dat ik meermalen mijne perſoonlijke veiligheid gewaagd had, om zijnen toeſtand te verzachten. De goede Paus zeide, dat hij mij van mijne jeugd af kende — dat ik een braaf man was, doch dat ik mij wel eens zeer onvoorzigtig gedroeg. Na verloop van weinig tijds diende men den Kardinaal GONZALVI aan, en zoodra deze bij het binnentreden Vorst KAUNITZ nevens den Paus zag zitten, begreep hij wel, waarom men hem had laten komen.

Had PIUS VII eenmaal het beſluit genomen, om iets te veranderen, dat hem niet behaagde, zoo was hij in de hoogſte mate ſtandvastig, en liet zich geenszins van zijn voornemen afbrengen. Ook thans handelde hij alzoo. Hij gebruikte geene omwegen, maar vroeg den Staatsſecretaris regtſtreeks, wat er van den *Hongaarſchen* Edelman was geworden, die vóór twee dagen zich als CICERO had vertoond en ſedert verdwenen was. GONZALVI bemerkte, dat de Paus van de gevangenneming van CICERO de lucht had, en antwoordde dus: „Uwer Heiligheid is bekend, dat de verachters van de Godsdienst, welke ſmaadredenen tegen ons heilig Geloof uitbraken, in handen van het *Heilig Officie* overgeleverd worden, en dat hunne gevangenneming zoo lang een geheim blijft, tot dat zij verhoord en gevonnisd zijn. Om deze reden kon ik ook den Heere Gezant van *Oostenrijk* geen voldoend antwoord geven. Daar echter Uwe Heiligheid mij beveelt, de geheimen der *Heilige Inquiſitie* te ontdekken, zoo zal ik met weinige woorden verhalen, wat er met den *Hongaarſchen* of liever *Sicilliaanſchen* Edelman is voorgevallen." De Kardinaal vertelde nu, wat den lezer uit het vorige reeds bekend is, en hij ſcheen bijzonder veel gewigts te hechten aan hetgeen de *Markies* DE FUSCALDO te mij-

Digitized by Google

nen opzigte had gezegd. Zoodra GONZALVI had geëindigd, ſprak de Paus: „ Kardinaal! het is onze wil, dat de gevangene onverwijld in vrijheid geſteld worde; en daar Mijnheer de *Ambasſadeur* wel de goedheid heeft, zich aan te bieden, om zelf den onderdaan van zijnen *Souverein* in vrijheid te ſtellen, zoo zult gij Zijne *Excellentie* begeleiden, en zorg dragen, dat mijne bevelen met den meest mogelijken ſpoed ten uitvoer gebragt worden."

Het was omſtreeks drie uren na middag, toen ik in den gang, die naar mijne gevangenis leidde, treden van verſcheidene menſchen hoorde. Eene rilling overviel mij; doch mijn angst duurde niet lang. Weldra ging de deur open, en mijn voortreffelijke vriend trad binnen, om, met de vreugde op het gelaat, mij mijne verlosſing aan te kondigen. Binnen weinige oogenblikken was ik uit dit hol der dwingelandij, der foltering en der wanhoop. Spoedig bevond ik mij in het paleis van den grootmoedigen Vorst, en zag mij uit de klaauwen der *Inquiſitie* in de armen van getrouwe vrienden overgebragt. Weinige dagen daarna nam ik afſcheid van alle mijne bekenden, en verliet *Rome* en *Italië*, zoo ik hoop voor altoos.

DE FRANSCHE TOONEELSPELERS WELEER EN THANS.

— Men ſtreeft veel ſterker om te behagen, wanneer men eens mishaagd heeft, dan wanneer men ſteeds behaagt, en ten laatſte waant, dat men ſteeds moet behagen.

GOETHE.

Van SCARRON's levendige ſchildering van de avonturen van eenen rondtrekkenden troep tooneelſpelers, en van HOGARTH's niet minder geestrijke voorſtelling: *De kleedkamer der tooneelisten in de tent*, werden vóór de omwenteling van 1789 nog werkelijk originelen gevonden, doch toen reeds veel minder. Toen, gelijk vroeger en later ook, hadden de tooneelſpelers buiten de hoofdſtad zelden een toereikend beſtaan; en misſchien was dit nog het geringſte leed, dat hen trof. Zij hadden geweldig te kampen met kerkban, vooroordeel, miskenning in de maatſchappij, en niet altijd zagen zij daarvoor zich ſchadeloos geſteld door bewezene hulde van beter denkenden. Hoe zal men het derhalve verklaren, dat het, desniettegenſtaande, dit beroep nooit aan mededingers ontbrak, ja dat

Digitized by Google

zelfs rijke jongelingen, edellieden, mannen, die hooge ambten en waardigheden bekleedden, zich onder de priesterschap van THALIA begaven? Het tooneel is eene zeer bekoorlijke, levendige, dichterlijke, tot geestdrift opwekkende loopbaan, en op geene andere gevoelt men de levenskracht in overvloediger volheid vloeijen. Men kan den tooneelspeler vergelijken met den zeeman, die juist in het onrustig leven van zijn beroep vergoeding voor de menigvuldige ontberingen van hetzelve vindt. Zonder zijnen geschilderden horizon te verlaten, doorloopt de tooneelspeler alle eeuwen en alle landen. Hij kleedt zich in alle kostumen, werpt zich in alle standen, is krijgsman, regter, landman, koning — is zedemeester en moordenaar: kan men zich verwonderen, dat zoodanig beroep eene onwederstaanbare aantrekkelijkheid heeft?

Bovendien, de tooneelspelers waren eigenlijk alleen in de provinciën, zoo lang zij te *Parijs* niet konden optreden, in slechte omstandigheden, en de ellende werd, bij vurige gemoederen met eene levendige verbeelding, verzacht door de hoop. Want allen hadden steeds de hoofdstad in het oog; allen streelden zich met de zoete verwachting, dat zij aldaar eens zouden geraken; allen leefden of stierven in deze bekoorlijke gedachte. Het hoogste doel van de eerzucht der tooneelspelers was de *Comédie Française* — deze was hun *Eldorado*, hun *Elysium*, hun *beloofde land*. Ook bevond de kunstenaar zich aldaar werkelijk in een' zeer gunstigen toestand; destijds kon de *Comédien français* — en dit is geene gewaagde stelling — zich boven eenen *grand Seigneur*, ja zelfs boven menig' Koning verheven achten. Destijds had men geene politiek, geen redenaarsgestoelte, geene openbare zittingen, waarop gansch *Europa* met gespannen verwachting staart. In die dagen was het tooneel de eenige plaats, waarop zich de algemeene opmerkzaamheid vestigde — de schouwburg de verzamelplaats van voornamere lieden, en bij voorkeur het onderwerp van alle gesprekken. Daarom was dan ook de geliefde tooneelspeler, voor het publiek te *Parijs*, alles — MIRABEAU, FOY, BENJAMIN CONSTANT, MANUEL, PERIER in één' persoon.

Eene tooneelspeelster te dien tijde speelde in het treurspel niet alleen de rol van *Prinses* of *Koningin*; zij was het werkelijk in het leven. Kwam zij van het tooneel te huis, zoo wachtten de fijnste genietingen op haar. De aanzienlijken maakten haar hun hof, de dichters bezongen haar, en zij zag

Digitized by Google

mannen van den eerſten rang aan hare voeten. Sprak men tot haar van haren troon en van hare koninklijke hand, zoo geloofde zij aan haren troon en aan hare koninklijke hand. Zijn dit misleidende verbeeldingen — droomen; wat kunnen de bewoners en bewoneresſen van paleizen meer wenſchen?

De ſtand van den tooneelſpeler was wel niet zoo ſchitterend als die van de tooneelſpeelſter, maar toch altijd nog zeer voordeelig. Met tijdelijke goederen en eer overladen, ſtonden zij op den meest vertrouwden voet met de hoogere ſtanden der maatſchappij, en bragten hunne dagen door met de eerſte mannen van hunnen tijd. Van den Markies ontleenden zij hunne aardige manieren, en gaven ze hem volkomener, met eene ruime rente, terug. De voornaamſte mannen zochten begeerig den omgang met tooneelſpelers, en aanzienlijke vrouwen dongen naar hunne genegenheid. Het gezegde van den beroemden BARON, dat *tooneelſpelers op den ſchoot van Koninginnen en Ketzerinnen opgevoed moesten worden*, is dus niet zoo geheelenal belagchelijk.

De binnenſte zaal (*foyer*) van het *théâtre français*, geenszins te verwarren met die voor het publiek, was eertijds de ſchitterendſte en meest gezochte verzamelplaats van *Parijs*. Alleen voor groote namen of voor groote talenten ſtond hier de toegang open. Destijds moest men den overwinnaar van *Mahon*, den Maarſchalk RICHELIEU, in groot uniform bij het *répertoire* zien voorzitten — rondom hem, in een' ſchitterenden kring, enkel mannen met historiſche namen, in met goud afgezette, van edele geſteenten blinkende kleeding, op die verhevene zetels, welke thans nog onder de beeldtenisſen van MOLIERE, CORNEILLE en RACINE pralen. Toen moest men de tooneelſpelers in *Fransch* gewaad, met een' horizontalen *galanterie*-degen en hooge borst zien, wanneer zij in den kring dier groote heeren als onder huns gelijken traden, en de tooneelſpeelſters, als zij met gepoederd haar, met hoepelrokken en kleedingſtukken van kant, ſtatig en fier in deze ſchitterende vergadering rondwandelden en met zeker gevoel van waardigheid ieders hulde ontvingen. Door de veelheid van zoodanigen wierook bedwelmd, legden tooneelſpelers en tooneelſpeelſters die grootſche manieren ook in het bijzondere leven niet af. *Mademoiſelle* CLAIRON ſprak als Koningin tot hare kamenier, op plegtigen, eerbiedwekkenden toon; en vroeg DUFRESNE zijnen *friſeur*: „*Quelle heure*

Digitized by Google

est-il?" zoo antwoordde de haarkunstenaar met de diepste buiging: „ *Je... l'ignore, Seigneur!*"

Van dat alles nu bestaat thans niets meer; en deze verandering — men kan het niet ontkennen — strekt tot nadeel der dramatische kunst. Hetgeen vurige gemoederen bijzonder aan het tooneel boeide, en hun vooral dit beroep deed kiezen, was het treurspel. In onze dagen bezitten wij (*Franschen*) helaas! geen treurspel meer; het is voor langen tijd, misschien voor altijd, verdwenen. De Revolutie heeft aan deze gansche tooneelvertooning een einde gemaakt. Sedert Koningen werkelijk hunne troonen verloren, bezit ook de kunstenaar in het treurspel den zijnen niet meer.

Onder NAPOLEON kwam eenigermate de zoo even beschreven toestand terug, doch slechts in flaauwe trekken. Ook toen hadden de tooneelspeelsters weder aanbidders van hoogen rang en leefden op hoogen voet. Op nieuw werd de *foyer* van de *comédie française* weder de verzamelplaats van vele uitgelezene, beroemde, groote mannen. LARAGUAIS, CHOISEUL-STANVILLE, SEGUR, XIMENES en anderen vergaderden aldaar, benevens geleerden en letterkundigen, om er, ieder naar zijnen smaak, onderhoud te vinden. Maar deze gelukkige tijd duurde slechts weinige jaren; in de dagen van rampspoed zijn *équipages*, aanbidders, snappers — kortom, is alles verdwenen. Bij den intogt in 1814 bezochten LANGERON en vele andere *Russische* Generaals, die, zonder ooit in *Parijs* geweest te zijn, de zeden alhier zeer wel kenden, terstond op den avond na hunne aankomst het *théâtre français*; zij meenden daar aanzienlijk gezelschap te vinden, maar zagen zich in hunne verwachting teleurgesteld. Sedert *Frankrijk* eene Constitutie heeft, is die verzamelplaats verlaten, en de dames van het tooneel gaan te voet. Na de Restauratie althans heeft geene derzelven zich rijtuig aangeschaft. Wat men nog van dien aard onder de BOURBONS zag, dat was afkomstig uit de tijden van NAPOLEON.

Nadat ik het vroegere zorgelooze en aangename leven van *Nosseigneurs comédiens* heb geschilderd, moet ik ook de keerzijde doen zien. Dat publiek, hetwelk hen zoo ijverig huldigde, gaf zich weleens aan zeer grievende luimen over, en de hen zoo vriendelijk bejegenende grooten waren bij hunne vertrouwelijkheid soms tamelijk grof. De Maarschalk RICHELIEU zond *Mademoiselle* CLAIRON naar *fort l'Evêque*; en als BARON bij den Hertog DE LAFEUILLADE zich daar-

Digitized by Google

over beklaagde, dat diens livereibedienden de zijnen afgerost hadden, antwoordde de Hertog: „ Maar, mijn goede BARON, waarom houdt gij ook livereibedienden?" Destijds was het antwoord passend; thans, nu eene liverei aan eenen burger, die dezelve betaalt, eerder wordt toegestaan, dan aan eenen *Pair*, die niet betaalt, zou de uitdrukking ongerijmd zijn.

Zonderling genoeg noemde men de tooneelspeelsters, gehuwd of niet, voorheen steeds *Mademoiselle*; heden ten dage heeten ze allen *Madame:* maakt men op deze wijze te haren opzigte niet altijd eene bijzondere rangschikking? Ik herinner mij het geval van eene jonge, bekoorlijke *actrice*, die in het vorige jaar als getuige voor het *cour d'assises* verscheen. Op de vraag des voorzitters, of zij gehuwd was, antwoordde zij: „ Heer Président! ik ben *actrice*." Verre zij het van mij, dat ik uit dit voorval iets ten nadeele der tooneelspeelsters van onzen tijd zou willen afleiden; men moet haar naar haar persoonlijk karakter, niet enkel naar haren stand in de maatschappij, beoordeelen. Ieder weet, dat menig tooneelspeler in zijne huiselijke betrekkingen voorbeeldig leeft, en vele tooneelspeelsters zijn inderdaad deugdzaam (*). — Doch laat ons den draad onzer beschouwingen weder opvatten.

Hoe meer de voordeelen en bekoorlijkheden van het tooneelspelen met den tijd afnamen, des te minder moest ook de graagte en de mededinging worden. Reeds dringt men niet langer zoo sterk, om onder de priesterschap van THALIA te geraken, en dien ten gevolge worden ook de talenten op het tooneel zeldzamer. Vermindering van talenten had vermindering van aanschouwers — vermindering van aanschouwers vermindering van talenten ten gevolge; en uit deze wederkeerige werking kan men het verval van het tooneel verklaren. Het loopt in het oog, dat de menigte thans zoo weinig belang stelt in de dramatische kunst, en altbans op datgene, wat er achter de schermen is en de personen der spelenden betreft, naauwelijks acht geeft. Toen MOLÉ, vóór omstreeks vijftig jaren, ziek lag, was geheel *Parijs* in beweging — den geheelen dag reden er rijtuigen voor zijne woning af en aan, om naar zijnen toestand te vernemen. Naauwelijks vernam men, dat hij zich iets beter bevond, en dat de Doctor hem veroorloofd had eenige druppels *Bordeaux*-wijn te gebruiken, of hem werden, in minder dan twee volle

(*) Ook te *Parijs*?... *Vert.*

Digitized by Google

dagen, over de vierduizend flesschen van alle kanten toegezonden. Bij het verlies van TALMA zagen wij ook nog een enkel voorbeeld van zoo levendige belangstelling; maar die tijd, offchoon het geval nog niet zoo lang is geleden, ligt reeds verre achter ons — want wat hebben wij onlangs beleefd? *Madame* MARS, de groote *actrice*, had zich van het tooneel verwijderd, en *Parijs* wist het naauwelijks.

Men verwondere zich dus niet over het verval van den fchouwburg. De tooneelfpeler heeft de levendige deelneming en opmerkzaamheid van het publiek noodig, en alleen in zoo verre men hem acht, is hij, als kunftenaar, achtingwaardig. Daar zijn echter nog meer andere oorzaken van het verval op te noemen. Vóór 1789 vond een jongeling van eene levendige en vurige verbeelding geene voor hem meer gefchikte loopbaan dan het tooneel, en dit moest gevolgelijk eene menigte jonge lieden van gunftigen aanleg uitlokken, die thans geheel andere wegen inflaan. Menigeen — wij fchromen niet, voor de waarheid uit te komen — menigeen, die heden ten dage bij een oproer of als volksredenaar zich onderfcheidt, zou misfchien onder de oude Regering als een bewonderd fpeler op het tooneel gefchitterd hebben.

Een karakteristiek onderfcheid tusfchen de oude en nieuwe orde der dingen is verder de uitvinding der *claque*; iets, dat vooral hier dient vermeld te worden. Door de benaming van *claque* duidt men eene zekere vereeniging van *toejuichers* aan, welke hiervan eenigermate een handwerk maken en voor klinkende munt hunne geoefende klappende handen aan de dienst van den tooneelfpeler wijden, terwijl zij naar gelange van meerdere of mindere betaling hoog of diep op den toonleider der goedkeuring grijpen. Dit gebruik, deze misgeboorte der hedendaagfche kunstvlijt beftond waarfchijnlijk bij de Ouden niet. Ook zoude het bij den al te grooten omvang van hun *amphitheater*, dat een gansch volk kon bevatten, niet mogelijk geweest zijn. Een handvol menfchen, die in onze beperkte fchouwburgen de palmen des roems uitdeelen, had zich in de verbazende ruimte verloren. Om op die ontelbare volksmenigte te werken, zoude er een gansch heer van *applaudisfeurs* of betaalde toejuichers noodig geweest zijn, en de *Griekfche* tooneelfpelers waren bij allen goeden wil, daar zij niet minder eigenliefde dan de onzen hadden, zeker tot zoodanige uitgaven niet in ftaat. Bij de *Romeinen* moest dezelfde oorzaak dezelfde uitwerkfelen heb-

Digitized by Google

ben; daarom bleef onder hen de *claque* ook langen tijd onbekend. Doch bij dit volk, gelijk men beweert, zijn de eerſte ſporen daarvan te vinden; en is dit zoo, dan zou dezelve van hoogen, vorſtelijken oorſprong zijn. Keizer NERO, dit is bekend, had den inval, dat hij met de tooneelſpelers en zangers van zijnen tijd wedijveren wilde. Op zekeren dag ergerde de Keizer zich over de koude ongevoeligheid der *Romeinen*, als hij optrad; de Keizerlijke *acteur* zond daarom zijne lijfwacht, de *practorianen*, in het *amphitheater*, opdat zij zouden *applaudisſeren* en het volk tot handgeklap aanzetten. NERO was dus de gelukkige uitvinder van eene, ſedert tot zoo hooge volkomenheid gebragte, kunst. Zoodanige inſtelling verdiende zoodanigen ſtichter!

Na dien tijd vertoont zich in de geſchiedenis der *claque* eene onmetelijke gaping. De opvolgers van NERO en de Vorſten ten tijde van het verval des *Romeinſchen* rijks traden alleen in bloedige ſchouwſpelen op, waarbij zoodanige bewijzen van goedkeuring niet te pas kwamen. Later ging de tooneelkunst verloren, ja alle beſchaving ſcheen te zullen verdwijnen. Gedurende de middeleeuwen, in de eerſte tijden na de wedergeboorte der kunst, zelfs onder LODEWIJK XIV, vinden wij geen ſpoor van betaalde toejuichers of *claqueurs*. De hovelingen van LODEWIJK namen buiten twijfel, wanneer hij op het tooneel verſcheen, van zelve dit werk op zich, doch werden er niet voor betaald. Eerst in onze dagen zag men de door een gekroond hoofd van vroegere eeuw ingevoerde ſchandelijke gewoonte weder hernieuwen. De tooneelſpelers BARON, DUPRESNE, LEKAIN hadden zeker hunne vrienden, welke pogingen deden, om de menigte de hooge verdienſte dier mannen te doen waarderen; doch eene eigenlijk gevormde *claque* beſtond er toen nog niet — het waren ſlechts begunſtigers, welke uit belangſtelling in de kunst zich die moeite gaven.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE EZEL.

'k Wil zingen! 'k voel mijn' boezem zwellen;
Mijn hand tast gretig naar de luit;
'k Voel 't bloed mij door de knokkles ſnellen;
Het dichtvuur ſpringt mij de oogen uit.

Digitized by Google

Ja! 'k zal, op ſchaars gehoorde wijzen,
U, voorwerp van mijn' dichtlust! prijzen.
Apol! gij ſchonkt die zangſtof mij;
Gij deedt voor haar mijn borst ontgloeijen:
Och, laat dan fiksch mijn verzen vloeijen,
Of 'k zeg: vaarwel, o Poëzij!

Dreunt, Dichters, dreunt met forſche longen
Den lof van groote Vorſten op;
Zingt, hoe ze elkander vaak beſprongen,
En hijsch hun glorievlag in top —
Door mij zij deze ſtof vermeden:
Ik heb van groote Mogendheden
Te veel verkeerds en kleins gehoord;
En 'k zou 't verlamd Euroop bezingen?
Voorwaar, gij zaagt mijn ſharen ſpringen,
Of 'k bragt verlamde verzen voort.

Neen, neen! 'k wil aan dat rustloos woelen,
Dat overal thans de aardbol ziet,
'k Wil daaraan niet mijne aandrift koelen —
'k Zocht edler voorwerp voor mijn lied;
'k Sloeg door 't Natuurrijk de oogen henen,
En, plotsling voor mijn' geest verſchenen,
Gehuld in zomer-zonneſchijn,
Stond daar mijn voorwerp mij voor de oogen,
En 'k riep, verrukt en opgetogen:
Ja! de *Ezel* zal mijn zangſtof zijn.

Mijn Muze! 'k heb u ſteeds gehuldigd;
Gij weet, hoe 'k om uw lachjes vrij';
'k Ben, lieve meid! u veel verſchuldigd,
Och, ſta mij nu ook ditmaal bij!
Laat thans vooral me uw gunst niet derven;
Leen kracht en ſchoonheid aan mijn verven:
Den Ezel zing ik — welk een ſtof!
Parnas! 'k zal naar uw lauwren dingen;
Den Ezel waardig zal ik zingen,
En Phoebus dekk' mijn kruin met lof!

Praalt met uw' adel, aardſche grooten!
En pocht op de oudheid van uw' ſtam;
Mijn held is uit een bloed geſproten,
Dat reeds vóór Adam oorſprong nam.

Digitized by Google

Met Noach aan den vloed ontkomen,
En ſinds ontzaglijk toegenomen
Door al de wentlende eeuwen heen,
Mag de adeldom te regt hem ſieren,
En voor 't getal van zijn kwartieren
Waar' 't grootſte wapenbord te kleen.

Op 't uitgeſtrekte vlak der aarde
Kreeg ieder dier zijn plaats en ſtand;
Maar u, geſlacht van zoo veel waarde,
Wat ſchonk men u ten vaderland?
Het Rendier kreeg de Noordpoollanden,
De Tijger de Afrikaanſche zanden,
De Pad en Kikker poel en griend;
Den Zebra zijn de Kaapſche dreven,
Den Kemel de woestijn gegeven;
Maar wat kreegt gij, mijn grijze vriend?

Buffon! ik heb uw boek ontſloten;
Maar 'k ſchrikte, toen me uw dwaling bleek;
Voorwaar, gij hebt een' bok geſchoten,
Toen ge ook aan vaste hemelſtreek
Mijn' graauwen langoor woudt bepalen:
Neen! ga van Noord- tot Zuidpool dwalen,
'k Geef u mijn woord, gij zult gewis
Bij iedren ſtap op Ezels ſtooten,
En zien, dat, aan geen plaats beſloten,
Hij de echte Wereldburger is.

Dan, waartoe toch Fortuna's gaven
Dus opgevijzeld in mijn lied?
Laat andren om haar gunſten ſlaven,
Mijn held behoeft dat tooiſel niet;
Hij laat het graag den Menſchen over,
Dat zij, van hart en herſens pover,
Vaak brallen met een hoog *komaf*;
Hem is dat ſieraad overbodig;
Geen goede wijn heeft kranſen noodig;
Bij deugd is adel niets dan kaf.

Hoe thans 't bekoorlijk beeld te malen,
Dat zweeft voor mijn' verrukten geest?
Ach, 't ſtoutſte kunstpenſeel moet falen,
Bij 't ſchetſen van zoo ſchoone leest.

Digitized by Google

Is 't eerbiedwaardig, deftig, edel
En 't merk der wijsheid, wen den ſchedel
Des Menſchen 't grijs ten ſieraad ſtrekt,
Wat fonds van deftig' ernst en wijsheid
Bezit dan hij niet, wien de grijsheid
Van ſtaart tot ooren overdekt!

Het Ros, op eigen kracht hoogmoedig,
Verheffe vrij den fieren kop,
En voer' zijn' ſtouten ruiter ſpoedig
Door bosch en velden in galop —
Gij, Ezel, roemt op zachter zeden;
Met ſtatige, afgemeten treden
Bewandelt gij uw levensbaan;
't Wijsgeerig hoofd ter aard' gebogen,
Gebruikt gij ſteeds uw ſchrandere oogen,
Om pligt en roeping gâ te ſlaan.

Er zijn, ja, zonen van den laster,
Die ſchimpen op uw' tragen tred;
Maar daarvoor ſtaat uw voet te vaster,
En zelden doet ge een' valſchen zet;
En, waar ge u ook al ééns mogt ſtooten,
Daar ligt gij andermaal de pooten
Bedachtzaam, veilig over heen:
Belach dus vrij dat boos gekwezel;
Uwe eerkroon is 't, dat nooit een Ezel
Zich tweemaal ſtoot aan eenen ſteen.

Och, of ook ik op al mijn wegen
Die Ezelsdeugd bezeten hadd'!
'k Waar' dan zoo vaak niet neêrgezegen
Door d' eigen ſteen op 't zelfde pad.
Wel kende ook ik mijn ſtruikelſteenen;
Maar toch.... mijn koers ging weêr daar henen,
En, plof! daar beet ik weêr in 't gras;
Dan zuchtte ik bij 't gevoel der ſmarte,
En bad het uit den grond mijns harte:
Och, of ook ik een Ezel was!

Rolt voort, mijne ongekuischte zangen!
Nooit werdt ge aan-edler doel gewijd;
Laat, wie 't verdient, uw hulde ontvangen,
En zingt van 's Ezels noeste vlijt.

Digitized by Google

Hij, van den morgen tot den avend,
In 't zweet zijns aanſchijns rustig ſlavend,
Torscht willig 's levens moeite en last;
Hij, ſchoon voor hem geen rozen bloeijen,
Laat nooit een klagt zijn' mond ontvloeijen,
Maar zwijgt, zoo als 't een wijze past.

Al loont geen vriendlijk woord zijn zwoegen,
Toch blijft hij ijvrig op zijn' post,
En wil zich gaarne vergenoegen
Met ſchralen drank en ſobren kost.
Wat klaagt gij dan, gij, Sybarieten!
Die 't vet der aarde moogt genieten,
Dat distels wasſen op uw baan?
O, leert van hem die klagt vergeten:
Hij moet die zelfde distels vreten,
Al waar' zijn rug met goud belaân.

Zóó, altijd lijdzaam en geduldig,
Draagt hij den last, hem opgelegd;
Maar breekt men d' eerbied ook, hem ſchuldig,
Dan handhaaft hij zijn Ezelsregt;
Beladen boven maat en krachten,
Durft hij des drijvers ſtok verachten,
Al knuppelt hem die murw en bont;
Dan ſpitst hij onverſaagd zijne ooren,
En ſlaat naar achter en naar voren,
En ſmijt zijn' ballast op den grond.

Er is een volk, dat vijftien jaren
Den nek hield onder 't pak gebukt,
Dat hun een Koning van Barbaren
Op de edle ſchoudren had gedrukt;
Maar, toen het zich voelde overſtelpen,
En geen petities mogten helpen,
Toen, bons! daar lag het ſchandlijk juk!
Ziet, dat heet grootsch en edel handlen!
Wie zóó in 's Ezels voetſpoor wandlen,
Zijn Ezels van den echten tuk!

Zwijgt, zwijgt nu, vuige lasteraren!
Die domheid aan mijn' held verwijt;
Blaast op de toonen van mijn ſnaren,
En voelt in 't hart berouw en ſpijt.

Digitized by Google

Ik heb zijne eer op u gewroken;
En, ſchoon 'k in verzen heb geſproken,
'k Sprak waarheid, wat men zelden ziet;
En zou ik 't all' op noten ſtellen,
Wat andren nog van hem vertellen,
'k Zong dan een eeuwigdurend lied.

Zoo wil men, en, 't is waar, met reden,
Dat de Ezel deelt in Jovis' gunst;
Ja, dat hij, op zijn warme beden,
Begiftigd werd met Proteus' kunst.
Zoo mag hij elken vorm zich wenſchen,
Maar kiest bij voorkeur dien der Menſchen,
En, dus gemetamorphoſeerd,
Ziet men hem ambt en titels krijgen,
Ja zelfs op 't ſpreekgeſtoelte ſtijgen,
En ſoms als Diplomaat vereerd!

Men zegt zelfs, om op 't hoogst hem te eeren,
Offchoon dit mij een fabel ſchijn',
Dat velen, die de lier hanteren,
Van 't echte ras der Ezels zijn.....
Apollo! mogt dit waarheid wezen,
Ei, reik dan, even als voordezen,
Medailles uit voor Ezelszang;
Wil zulken, om hun kunst te loonen,
Met de orde van Vorst Midas kroonen,
Twee ooren van een vadem lang!

En gij, Jupijn! verhoor een' zanger,
Die uwen lievling mint en acht!
Ei, ſchenk hem Proteus' gaaf niet langer,
Maar laat hem in zijne Ezelsvacht;
Want blijft zoo alles voor hem open,
Dan moet de boël in 't honderd loopen,
En onze wijsheid raakt ten ſpot;
Dan, hemel! ſluipt zoo'n Excellentie
Ligt in Congres of Conferentie,
En wat wordt dan Europa's lot?

Triomf! ik heb mijn taak voldongen,
Verdienſte kreeg haar ſchuldige eer;
Triomf! ik heb mij ſchor gezongen,
En 'k leg het trillend ſpeeltuig neêr.

Digitized by Google

Reik, Phoebus! thans mij 't eereloover.....
Maar hoe! wat rampſpoed komt mij over!
Voor lauwren krijg ik diſtlig gras?
Ligt komt me ook iets aan 't hoofd gerezen.....
Zou 'k, Midas! zou 'k uw broeder wezen?.....
Lang leve dan het Ezelsras!

J^n. KRAMERS, JZ.

LOFDICHT OP DEN PRINS VAN CONDÉ.

De *Franſche* Akademie loofde eenen prijs van 1000 daalders uit voor dengenen, die het beste en tevens kortſte gedicht op de vele zegepralen en voortreffelijke eigenſchappen des Prinſen VAN CONDÉ zoude vervaardigen, beſtemd om als inſchrift boven de poort van het kasteel van *Chantilly* te worden geplaatst. Een *Gasconjer* maakte daarop dit vierregelig vers:

Om zoo veel roem en deugd en heldenmoed te kroonen,
In vrede en krijg betoond, wil men den zanger loonen
Met duizend daalders ſlechts? Het loon is waarlijk ſchraal:
Vijf ſtuivers naauw voor elke deugd en zegepraal!

De Prins, wien dit Epigram ter ooren kwam, was daarmede zoo zeer in zijn' ſchik, dat, daar het als opſchrift niet bruikbaar was, en alzoo de vervaardiger den prijs niet kon ten deel vallen, hij den *Gasconjer*, uit zijne bijzondere kas, 1000 daalders tot belooning deed toekomen.

PUNTDICHT OP MADAME DE POMPADOUR.

Toen *Madame* DE POMPADOUR *het eerst* over de door zekeren HUPBAU gebouwde prachtige brug reed, maakte men daarop te *Orleans* dit Puntdicht:

Wat ſmaalt ge op deze brug, dat zij niet hecht zou wezen!
Één daadzaak wederſpreekt dien laster en dat vreezen:
Droeg zij, ten ſpijt van hem, die 't zich vermeten dorst,
Den zwaarſten last niet, dien ooit Frankrijk heeft getorscht?

OP EEN' VERVAARDIGER VAN GRAFSCHRIFTEN.

Maak nooit een graſſchrift, dat van kortheid is beroofd,
En ſom niet op, hetgeen de doode deed voordezen;
Want de eene helft wordt nooit geloofd,
En de and're helft wordt nooit gelezen.

Naar POPE. F. W. C.

Digitized by Google

DE EDELMAN EN DE JOOD.

Een Landedelman, die veel met *Joden* te doen had, plaagde eens eenen, van wien hij veel werks maakte. „Hoor, LEVI!" zeide hij tot hem, „door mijne aanbeveling zult gij na mijnen dood portier in den Hemel worden, en wel bij voorkeur aan die poort, door welke de Edellieden zullen ingaan." — „Duizendmaal dank, uwe Excellentie!" hernam LEVI; „dan krijg ik het gemakkelijkste postje, dat dáár te begeven valt!"

PHILIPS DE III EN DE HERTOG VAN LERMA.

PHILIPS DE III, Koning van *Spanje*, die den Hertoge VAN LERMA schier alle gezag in handen gaf, vond eens een couvert op zijne schrijftafel, met dit opschrift: „Aan PHILIPS DEN III, Koning van *Spanje*, thans in dienst van den Hertog VAN LERMA."

TWEE SOLDATEN-GEBEDEN.

Op een' maaltijd bij den Hertog VAN ORMOND (1715), waar verscheidene beroemde mannen bijeen waren, viel het gesprek op *korte gebeden*. „Nooit hoorde ik," zeide Sir WILLIAM WYNDHAM, „een korter gebed, dan dat van „een gemeen soldaat in den slag bij *Blenheim*: „o God, zoo „er een God is, red mijne ziel, zoo ik eene ziel heb!" Zonder aan de ergernis te denken, die zulk eene vertelling den aanwezigen, even geestigen als vromen, Bisschop ATTERBURY moest geven, barstte het gezelschap in lagchen uit. „Kort is uw gebed," dus brak de Bisschop bedaardelijk het gelach af, zich tot den verhaler wendende; „maar „even kort en veel beter bad, bij zulk eene gelegenheid, „een andere soldaat: „o God, zoo ik in den slag U ver„gete, vergeet daarom mij niet!" Bij deze, met ATTERBURY's eigenaardige bevalligheid en waardigheid gesprokene, woorden voelde het ganssche gezelschap terstond de daarin opgeslotene fijne gisping, en de gastheer, bekend als den wellevendsten man van zijnen tijd, leidde het gesprek onmiddellijk op een ander onderwerp.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VOORLEZING, OVER ONZEN, IN DEN AFGELOOPEN TIJDKRING (1831), HEERLIJK ONTWIKKELDEN VOLKSGEEST, ALS DE GELUKKIGSTE UITZIGTEN VOOR DE TOEKOMST OPLEVERENDE.

Door

J. VAN HARDERWIJK, RZ. (*)

Is het buiten twijfel, dat hij, die onpartijdig en met belangstelling de jaarboeken onzer vaderlandsche geschiedenis in handen neemt, van bewondering zal worden opgetogen bij de beschouwing der roemrijke daden onzer voorvaderen; dat hij met eerbied staren zal op zoo vele bedrijven, die den stempel van echte vaderlandsliefde, van edele zelfopoffering en van onbenevelden volksroem dragen; — is het ontegenzeggelijk, dat geen land, naar gelange van de beperktheid zijner grenzen, grooter aantal onverschrokkene helden, schrandere staatsmannen en kloeke scheepsvoogden heeft opgeleverd, dan het onze; en waren eendragt, vaderlandsliefde, goede trouw en onbezweken standvastigheid de kenmerken van den volksgeest onzer vaderen, waardoor zij zoo vaak het schip des Staats in veilige haven binnenvoerden: het wekt dan voorzeker, bij de bewondering hunner grootheid, eene aangename gewaarwording in ons op, dat wij op den grond, die zulke mannen voortbragt, het levenslicht mogten aanschouwen, en, gloeijende van dankbaarheid voor hunne weldaden, trotsch mogen zijn, den eernaam van *Nederlander* te dragen. Maar, terwijl wij, als ware het, stap voor stap de deugden des voorgeslachts naoogen, en ver-

(*) Gehouden den 11den Januarij 1832, in het *Rotterdamsche* Departement der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Digitized by Google

rukt hunne tomben en eerzuilen aanſtaren, verblijdt het ons, dat die deugden, welke de vaderen onſterfelijk hebben gemaakt, bij de kinderen niet geheel zijn vergeten; en dat de tijden, die wij beleven, de ſchitterendſte blijken opleveren, dat, waar de hoogmoed ons verguize, de ſtaatkunde ons vernedere, het hollende oproer ons bedreige, het woeste vrijheidsgeſchreeuw onze kalmte en bezadigdheid zoude willen ſtoren, wij, niet ontaard van het bloed der vaderen, door edelen geest geleid, *nog* voor het oog van *Europa* toonen, waardige nakomelingen te zijn van dat volk, hetwelk eens de dwingelandij des *Kastiljaans* beteugelde, de heerschzucht des trotſchen LODEWIJKS fnuikte, *Albion* deed beven, geweld en onderdrukking moedig het hoofd bood, en ſteeds de hoogachting en het vertrouwen der Staten waardig blijven zal. Ja, zij hebben zich ontwikkeld, en ontwikkelen zich nog, die heerlijke gevoelens, welke onze voorvaderen bezielden; en de dagen, die wij beleefden, getuigden het, welk een edele zin onze landgenooten leidde, en hoe deze nu reeds de heilzaamſte gevolgen gehad heeft, en voor de toekomst, zoo wij hopen, verder hebben zal.

U hiervan te overtuigen, U op te wekken tot het aankweeken en verſterken dier waardige gevoelens, is het doel, hetwelk ik mij met het houden dezer rede heb voorgeſteld; en ik vertrouw het genoegen en nut mijner Hoorders te zullen bevorderen, door, naar de gelegenheid des tijds, te ſpreken over *onzen, in den afgeloopen' tijdkring, heerlijk ontwikkelden Volksgeest, als de gelukkigſte uitzigten voor de toekomst opleverende.*

Zonder thans in het afgetrokkene over *volksgeest*, of *geest eener natie*, te ſpreken, of de verſchillende gedachten hierover ontwikkeld voor te dragen, veelmin, om bij de onderſcheidene denkbeelden en bepalingen, aan denzelven gegeven, of andere nevenbegrippen, ſtil te ſtaan, willen wij liever aanſtonds opgeven, wat wij door *volksgeest* te verſtaan hebben; en dan is hij de heerſchende neiging eens volks, welke eenſtemmigheid in deszelfs

Digitized by Google

denkbeelden, wenschen, verlangens en gezindheden, zoo wel in het burgerlijke en ſtaatkundige, als godsdienſtige, kennen doet. Hij is, gelijk een zeker Schrijver zegt, de algemeene geest der ganſche natie, nu eens in eene lijdelijke, dan weder bedrijvige betrekking voorkomende; — hij is de algemeene denktrant des volks omtrent de onderlinge burgerlijke en ſtaatsburgerlijke lotgevallen, en de eenparige aanwending van die middelen, in het belang der natie, die tot de bedoelingen der hooge regering kunnen medewerken, en bevorderlijk zijn aan het geluk des Staats en aan de vestiging, onderhouding en verhooging van het algemeene welzijn.

En, M. H.! openbaarde zich deze geest bij onze natie niet? Werkte hij niet mede tot daarſtelling van zulke bedoelingen en ter bereiking van zoodanige oogmerken; als welke wij boven zagen, dat het heil van Volk en Staat verhoogen en bevestigen kunnen? Voorzeker! onze, in den afgeloopen' tijdkring, heerlijk ontwikkelde volksgeest was in ſtaat, om ons volksbeſtaan te verzekeren, ons geducht te doen zijn voor onze vijanden, en ons eenen heilrijken dageraad voor de toekomst te ontſluiten; want hij kenmerkte zich door *zucht tot orde*, door *krachtdadige eensgezindheid*, door *moedige handhaving onzer nationale eer*, en door *vertrouwen op een hooger en alles magtig Beſtuur*.

Ontwikkelen wij kortelijk deze opgegevene punten. Hij kenmerkte zich, zeide ik, door *zucht tot orde*.

Ik behoef U, M. H.! niet te verplaatſen in het ongelukkige *België*, waar de fakkel der tweedragt ontſtoken, de Hydra des oproers losgebroken, de beste der Vorſten afgezworen, een magteloos Koningſchap opgerigt, alle welvaart geweken, vroegere nijverheid verloren en vorige rijkdom verdwenen is, om U, bij tegenoverſtelling, onze *zucht tot orde*, onzen eerbied voor wettig gezag, onze hoogachting voor den Koning en onze rust af te ſchetſen. — *Zucht tot orde* kenmerkte onzen volksgeest. De *Nederlander* weet het, dat, waar deze balling is, de ijſelijkſte afgrond van ellende, ſchrik

Digitized by Google

en verwoesting voor zijne voeten geopend ſtaat; dat zij alleen het bolwerk is, dat onze rust van binnen verzekert en ons kracht van buiten geeft; met één woord, dat zonder orde geen geluk voor Staten of Maatſchappijen denkbaar of mogelijk is. Daarom ſluit hij het oor voor die rampzalige oorlogskreten en lokſtemmen van wufte oproerkraaijers, die, aan alle ijdele begeerte den vrijen teugel vierende, de menigte vleijende, niets anders dan eigen voordeel beoogende, hunne grootheid op de puinhoopen van orde en wettig gezag zoeken te ſtichten, om eindelijk zelve, na de zegepraal van geweld, regeringloosheid en losbandigheid, gebukt te gaan onder het juk van heerschzucht en dwingelandij, dat, de volken tot ſlaven makende, den doodſteek toebrengt aan alles, wat ſtaatsgeluk, menſchenheil, zedelijke verlichting en beſchaving heeten kan. En nu, M. H.! ſlaat uwen blik op ons gezegend plekje gronds. Waar zagen wij verwarring, waar eenen geest van beroering of wanorde zijnen verpestenden invloed uitoefenen? Overal werkte men mede, om de beſchrevene wetten te doen eerbiedigen. Gehoorzaamheid aan den Vorst, die ons regeert; bereidwilligheid, om het geluk des Staats te ſchragen, was aller doel en drijfveer. *Laat alle dingen met orde geſchieden*, was de gouden ſpreuk, die in aller huizen en harten ſtond aangeteekend. Inwendige gerustheid, vertrouwen op het regt der zaak, waarvoor wij pal ſtonden en ſtreden, vervreemd van alle laauwheid en onverſchilligheid, kenmerkte onze natie. Bevordering van iedere goede poging, aanprijzing van elken doeltreffenden maatregel, afrading van overijling of vooruitloopende weetgierigheid, opwekking tot handhaving van orde en waarheid, bezadigdheid in het beramen van plannen en nemen van beſluiten, uitoefening van al die pligten, welke den vaderlande voordeelig zijn konden: dat alles, M. H.! kenmerkte onzen volksgeest, en heeft ons, te midden van volksberoeringen, opſtand en muiterij, het gezegendst plekje van *Europa* doen blijven. Of, T.! is het geen bewonderenswaardig ſchouwſpel, dat, terwijl zoo

Digitized by Google

vele volken als op eenen *Etna* rondwandelen, wiens krater zich zoo, zoo openen kan, om verderf en verwoesting rond te ſpreiden, wij als in een *Tempe* van rust en tevredenheid ons bevinden, waar allen hetzelfde wit bedoelen, en waar geene bitterheid of gemor, geene tegenwerking of wrevelmoed de heilzaamſte pogingen verijdelen? Is het geen bewonderenswaardig ſchouwſpel, dat, terwijl ginds volkswoede en losbandigheid zich aangorden en met helſche list zamenſpannen ter vernietiging van gezag en regt; terwijl plundering, brandſtichting en moord ſchrik en ſiddering aanjagen, *zucht tot orde* ons hier behoedt tegen de ſchending en ondermijning onzer dierbaarſte regten? Ja, *zucht tot orde* was het, die ons, tot bewondering der volken, deed behouden en worden, wat wij bezitten en zijn.

Gelukkig werkte en kenmerkte zich onze volksgeest, en dit was een tweede punt, door *krachtdadige eensgezindheid*.

Verbraken twist en verdeeldheid elders de banden des maatſchappelijken geluks; plukte men van den boom der vrijheid, waaronder men zich gelukkig droomde, de doodelijkſte vruchten; grepen verderfelijke volksvereenigingen in het beſtuur der Staten, ter omverwerping en verdelging van alles, wat de vastigheden eener regering moet uitmaken: bij ons was het *krachtdadige eensgezindheid*, die meer zegt dan de talrijkſte legerbenden en welbewaaktſte vestingen. Ginds opende gebrek aan eensgezindheid de deur voor geweld en onderdrukking; en het: *verdeel en heersch!* werd de leus van een dwaalziek volk. Hier vuurde *eendragt maakt magt*, die zinſpreuk onzer vaderen, allen aan tot medewerking, deelneming en opoffering, om het gebouw des Staats te ſchragen, den dierbaren grond te verdedigen, en den laatſten droppel bloeds voor deszelfs behoud te wagen. Of, M. H.! ſnelden jongen en ouden, aanzienlijken en geringen niet ten ſtrijde, toen 's Konings oproeping: *te wapen!* door onze gewesten klonk? Togen zij niet met geestdrift henen, om voor de veiligheid onzer grenzen te waken?

Digitized by Google

Werden de zetels der Muzen en der Letteren niet ledig gelaten, en verbonden MINERVA'S zonen zich niet eendragtig aan de dienst van MARS? Wie bleef, was zulks met eigene omſtandigheden overeen te brengen, achter? Welk vader ſpoorde den zoon niet aan, om deel te nemen aan den roem, die voor hem op het veld van eer te behalen was, of hield hem zijne heilige verpligtingen in dezen niet met ernst en kracht van redenen voor oogen? Welke moeder ſchikte hem niet, met innig welgevallen, den krijgsrok om de leden, of wekte hem niet op, om, het teeken der moederlijke teederheid, den glinſterenden traan in het oog, tevens niet verbergende, aan braafheid en zedigheid dapperheid en heldenmoed te paren? Werd de een door den ander' niet aangevuurd, en het goede voorbeeld niet door duizenden, met opgewonden geestdrift, gevolgd? Waar blevén de altaren, waarop het vaderland zijne offers vroeg, ledig? De gift uit de ſpaarkas, de milde bijdrage uit den rijkgevulden koffer, beide werden tot redding des lieven vaderlands aangebragt. Het was en is nog een algemeene wedſtrijd, waarin men geene ſchitterende dankbetooningen of luide toejuichingen beoogt; maar waar hij, die het zijne toebrengt, in ſtille zelfvoldoening het hoogſte en duurzaamſte loon geniet. Toehoorders! men roeme den geest onzer vaderen: zulk eene eensgezindheid, als onze natie thans kenmerkte, zoekt men te vergeefs in de bladen onzer Geſchiedenis. Één in liefde tot het vaderland; één in hoogachting voor den Koning; één in het volbrengen onzer pligten; één in zucht voor het algemeen belang; *eensgezindheid*, met één woord, was het ſchild, dat ons tegen de aanvallen onzer vijanden bewaren, en het erfgoed, ons zoo dierbaar, beveiligen kon. En deze vloeide niet uit ijdele volgzucht voort. Neen! door het gewigt der zake, door de overtuiging van het belang, om mede te werken ter bevordering van het algemeene welzijn, werden de banden van toegenegenheid en vertrouwen tuſſchen de bewoners van *Oud-Nederland* te vaster toegehaald. Die overtuiging bezielde allen, vuurde

Digitized by Google

ieder tot ſchraging van de pogingen des Konings aan, en *deed*, gelijk de beroemde Geſchiedſchrijver HOOFT zich uitdrukt, *de zaamelpenningen uit het diepst der borſe gewillig opbrenghen ter liefde van het landt en de vrijheid.*

Onze volksgeest kenmerkte zich, en dit was een derde punt, door *handhaving onzer nationale eer.*

Hoe ook het verderfelijke voorbeeld bij anderen werkte; hoe de zucht tot navolging anderen beheerschte, en de revolutiekoorts elders doordrong; hoe ook verzaking van eigen volkseer, de uitwisſching van vroegeren Vorſtenroem, als *waar* vrijheidsgenot voor eene natie mogt beſchouwd worden; hoe ſlaafſche naäping van anderen de volken prikkelen mogt; en hoe ook zelfs bij ons deze zucht wel eens vroeger den boezem binnenſloop: *handhaving onzer nationale eer* was de geest, die allen leven en beweging aanbragt, door allen toegejuicht, geëerbiedigd en aangekweekt werd. Of, M. H! waar bleek onverſchilligheid, achteloosheid, laauwheid of koelheid omtrent hetgeen ons vaderland, deszelfs eer, onafhankelijkheid, roem en behoud, betrof of verzekeren kon? Goed, bloed en leven hadden wij voor hetzelve veil; en waar wij de ſchatkameren onzer historie ontſluiten, en een' WILLEM DEN EERSTEN, een' DE RUITER, een' MARNIKS, een' VAN BEUNINGEN, een' CLAESSENS bewonderen, die de eer der natie of der *Nederlandſche* vlag door pen of zwaard of door eenen roemrijken dood verdedigden en handhaafden, het was voor de negentiende eeuw, voor den afgeloopen' tijdkring, bewaard, op nieuw dien volksgeest ontwikkeld te zien, die, luisterrijk voor het oog der wereld, de hulde der late nakomelingſchap verdienen zal. Denkt ſlechts aan de mannelijke en krachtige antwoorden, door een' CHASSÉ, KOOPMAN en LEDEL op de lage aantijgingen onzer vijanden gegeven. Herinnert u zoo menig echt vaderlandsch woord, door onze Volksvertegenwoordigers, ter handhaving onzer nationale eer, geſproken. Mén ſla de redevoeringen van eenen DONKER CURTIUS, VAN

Digitized by Google

ALPHEN en zoo vele anderen, in die dagen gehouden, op. Herinnert u, M. T! maar... waartoe meer? Roept voor uwen geest den 5den van Sprokkelmaand des vorigen jaars, dien eeuwig gedenkwaardigen dag in het tegenwoordige tijdvak onzer geschiedenis. Zal ik U het gebeurde afmalen? Ik zoude U beleedigen; want, met den naam van VAN SPEYK te noemen, staan *Belgische* karakterloosheid en *Hollandsche* trouw, *Belgische* laf heid en *Hollandsche* leeuwenmoed, laaghartige aanranding en grootmoedige zelfopoffering U met de levendigste verwen voor oogen. Mag ik er echter U iets van herinneren? De krachtvolle en verdienstelijke Dichter LOOTS geeft mij het tafereel hiertoe aan de hand; en het is een gedeelte zijner dichterlijke hulde aan VAN SPEYK, die ik, zoo wel tot staving van het gezegde, als ter vereering van den held, hier volgen laat:

Geen telg van Neêrland duldt het hoonen:
VAN SPEYK, een harer fierste zonen,
Gebieder van de veege kiel,
Wel waard het koninklijk vertrouwen,
Om eer en vlag omhoog te houên,
Verbijt van spijt en toorn de ziel.

't Beslissend vuur is in zijn handen;
Daar daalt hij naar de duistre wanden,
Waar 't kruid nog slaapt in zwarten nacht;
Één vonk, de blikscm is ontstoken,
De donder vreeslijk losgebroken,
En de offerande aan de eer volbragt.

Die donder rolt naar verre stranden,
En bruit den roem der vrije landen,
Als wel de scheepsvlag waardig, uit.
Haar zullen eervolle Admiralen
Gewis den tol op zee betalen.
Dit is, VAN SPEYK! uw oorlogsbuit.

O, Weeskind van uw vroegste dagen!
Geen tweede vaders zullen klagen,

Digitized by Google

Dat ge ook verzwaardet tal en last;
Gij gaaft der ſtad van uw geboorte,
En 't weeshuis, en zijn lage poorte,
Eene eer, die aan paleizen past.

Het ſchip, dat met uw' naam zal prijken,
Voere een gebieder uws gelijken —
Maar neen! wien 't ook zij toevertrouwd;
Zal, enkel door dien naam te lezen,
Op eens in held herſchapen wezen;
Die kiel is van geheiligd hout!

En gij, o Schelde! als 't is beſloten,
Dat ge ook nog eenmaal van uw vloten
Op zee de wimpels zwieren doet;
Lang, lang nog moeten zij die plaſſen
Doorſleepen zijn, eer ze zijn gewaſchen,
Zoo rein, dat eene vlag haar groet!

Maar houd een wijl nog 't hoofd wat onder;
Oud-Nederland voert nog den donder,
Tot kneuzing van de hoovaardij;
Verhef geen vlag, of beef voor 't ſtrijken:
VAN SPEYK teelt uit zijne asch VAN SPEYKEN;
Stroom rugwaarts, Schelde! en kniel voor 't IJ.

Ja, M. H.! de heldenmoed van VAN SPEYK was geene roekeloosheid, geene daad, die enkel in *zijne* ziel was opgekomen en beſloten. Neen! *handhaving onzer nationale eer* was door *allen* bezworen; en de volksgeest heeft zijne zelfopoffering geroemd. Voor hem hebben de gezangen onzer Dichters geklonken; op hem hebben de bedienaren des Goddelijken woords van den kanſel gewezen, als de glorie des vaderlands, als op den held, die, ten voorbeeld der volken verſtrekkende, den palm des onſterfelijken roems overwaardig is. Aan den *Newa*-ſtroom is zijn moed bewonderd, aan den *Theems* vereerd, aan de *Spree* gehuldigd, en de wufte *Gal* heeft in de koenheid en ſtandvastigheid des *Nederlanders* op nieuw de proeven kunnen zien, dat *Hollands* Leeuw zich nimmer ſtraffeloos laat honen. Roeme men dan den geest onzer

Digitized by Google

natie, die zoo krachtig medewerkte tot *handhaving onzer nationale eer;* die het getoond heeft, toen het Koninklijke: *voorwaarts!* door de gelederen onzer dapperen klonk! Het Koninklijke: *voorwaarts?*... Ja, M. H.! bij de herinnering van dat Vorſtelijk bevel ſtaat de geheele roemvolle tiendaagſche veldtogt, in al deszelfs ſnelheid, voordeelen en gevolgen, U voor den geest. Dáár hebben zich de ſtoffelijke en zedelijke krachten onzes legers ontwikkeld; dáár heeft de keur onzer natie met volharding en moed zich de zwaarſte vermoeijenisſen en ontberingen getroost; dáár werd onze nationale roem gehandhaafd; dáár onze naam voor den vijand geducht, voor den buitenlander beroemd, en voor geheel *Europa* in luister en waarde herſteld; dáár werd de krijgseer onzes volks bevestigd op eene wijze, waarvan de Geſchiedenis geen tweede voorbeeld opleveren kan, maar waarvan zij eens de luisterrijke wapenfeiten en gevolgen met gouden letteren zal te boek ſtellen, en de namen onzer helden en der Koninklijke Zonen, bovenal dien van den moedigen, nooit genoeg bewonderden en edelen Prins VAN ORANJE, den held van *Waterloo*, den redder van *Nederland*, den overwinnaar bij *Hasſelt* en *Leuven*, voor de nakomelingſchap huldigen en vereeuwigen zal.

Wij gaan over, M. H.! tot het vierde punt onzer beſchouwing, waarin wij U wilden aanwijzen, dat onze volksgeest zich mede gekenmerkt heeft door *godsdienſtig vertrouwen op een hooger en alles magtig Beſtuur.*

Zoo heilzaam het is, den middelweg te houden, zoo gevaarlijk is het, tot uiterſten over te ſlaan; zoo pligtmatig het is, om het kwade eener natie op te merken, zoo onbillijk is het, om het goede, dat haar kenmerkt, voorbij te zien. Dit laatſte werd, naar ons inzien, in de dagen, die wij doorleefden, wel eens uit het oog verloren, en onze natie hierdoor ſomwijlen aan eene niet geheel regtvaardige beoordeeling blootgeſteld. Of, M. H.! zijn dan alle opofferingen en maatregelen tot behoud onzes lands uit geen ander beginſel geſchied, dan om te ſchitteren of zich eenen naam te maken? Was

Digitized by Google

het dan alleen vertrouwen op eigene krachten, op de almagt van den wil, hetwelk onze natie tot al dat goed in beweging zette? Neen! hoop op God en vertrouwen op Hem hebben algemeen het oude *Nederland* geleid. Of zijn wij ze vergeten, de woorden, die van den troon onzes Konings zijn uitgegaan: „*Mijn lot is daar boven beslist;*" woorden, die zoo zeer vertrouwen op Gods bestuur ademen? Is zij ons uit het geheugen gewischt, de taal van ORANJE: „*Wij vertrouwen op de hoede des Almagtigen?*" Herinneren wij het ons niet, hoe, bij het bevel aan onze dappere vaderlandsche legerbenden, om zich ten strijde toe te rusten, de eerste behoefte des Konings deze was, zich neder te buigen voor den troon van den Heer der heerscharen, en den zegen van God Almagtig, in wiens hand het lot der volken is, op onze wapenen af te smeeken? Wekte de Koning de natie niet tot dien zelfden pligt op? Stroomden onze bedehuizen niet vol van warme vereerders des vaderlands, die hunne gebeden tot God opzonden, en, bij opheffing der handen, van Hem alleen hulp en redding baden? Heeft zulk eene oproeping niet aller harten getroffen en in de edelste stemming gebragt? Heeft men het niet openlijk in onze Staatsvergaderingen beleden, „dat, zoo er nog hoop bestond, dat uit het duistere, dat ons omringde, een licht van redding zou aanbreken, die hoop, bij onderlinge eendragt, steunen moest op de erkentenis onzer afhankelijkheid van een hooger Wezen in het bestuur der wereld." (*) — En nu, was dat alles ijdele woordenpraal? was dat eene taal, alleen door den nood afgeperst? of waren het woorden van stil en nederig vertrouwen op den alles magtigen Bestuurder des Heelals? Voorzeker! onze volksgeest kenmerkte zich door dat vertrouwen, en heeft het getoond, dat zij het oog op God geslagen hield, en moed en sterkte, licht en redding van Hem verwachten

(*) BELAERTS VAN BLOKLAND, zitting 21 Maart 1831.

Digitized by Google

bleef. Wij ſtemmen het gaarne toe, M. H.! dat veel bij onze natie getuigenis kan geven van verkeerdheid, onverſchilligheid, en minachting van de Godsdienst; maar was het dan bij onze vaderen alles goud, wat er blonk? Eerbied hebben wij voor hunne daden en deugden; maar wij mogen het toch openlijk en met dankbaarheid vermelden, dat vele derzelven, waardoor zij hunne namen onſterfelijk hebben gemaakt, nog in vollen luister onder ons ſchitteren; en *godsdienſtigheid* en *vertrouwen op een hooger Beſtuur* waren en zijn het, die onze natie geleid hebben en nog leiden tot onderdanigheid, tot grootmoedigheid, en tot het erkennen van gezag en orde. Voorzeker! waar elders het Christendom als eene leer beſchouwd wordt, ver beneden dat hooge licht, hetwelk de volken uit de aangebeden, maar zedelijke kracht- en geestontwikkeling verſchroeijende vrijheidszon tegenſtraalt; waar men den CHRISTUS Gods verloochent, het teeken zijns kruiſes omverrukt, de gewijde tempels plundert, daar blijft niet alleen hier het geloof in dien Hoogvereerden in duizende harten leven, maar allen koesteren eerbied voor elke dienst en ieder koorgebaar, waarmede anderen Hem dienen en huldigen; terwijl geene heiligſchennende hand zich uitſtrekt naar kerk of altaar, aan zijne vereering en lofverheffing toegewijd. Neen! het gevoel voor Godsdienst en afhankelijkheid van een hooger Beſtuur is bij ons nog niet verloren. Zij zwijgen dan, die, zich over de beginſelen der menſchelijke daden op den regterſtoel plaatſende, dit gevoel aan onze natie ontzeggen, of de uitdrukking van hetzelve voor ijdele klanken zouden willen doen doorgaan! Niet alzoo over onzen volksgeest gedacht of geſproken. Niet alzoo, wie gij ook zijn moogt, tot welk een' ſtand gij behoort, of wat ambt gij bekleedt, het prijzenswaardige in ons volk voorbijgezien, en u aan eene ſcheeve beoordeeling van het zedelijk goede, dat hetzelve van andere zoo uitſtekend onderſcheidt, ſchuldig gemaakt. Ik zeide het reeds: in de zalen onzer Vertegenwoordigers heeft zich de uitdrukking van dat godsdienſtig gevoel doen hoo-

Digitized by Google

ren; en de Geſchiedenis zal het, Gode zij dank! verkondigen: Koning WILLEM riep zoo wel ten gebede als ten ſtrijde, en *Nederland* vertrouwde, in den veegen nood, op den God zijner vaderen.

Ik vertrouw, M. H.! genoeg gezegd te hebben, om U aan te toonen, dat *zucht voor orde*, *krachtdadige eensgezindheid*, *handhaving onſ nationale eer*, en *godsdienſtig vertrouwen op God*, de kenmerken waren van den geest onzer natie.

En nu, zou zulk een volksgeest geene gelukkige uitzigten voor de toekomst opleveren? Wij zouden alle denkbeelden over de grondſlagen ter vestiging van het geluk eens volks als ijdele droombeelden moeten beſchouwen, en het als eene drogreden aanmerken, dat zedelijkheid alleen heil voor Maatſchappijen en Staten kan daarſtellen, wanneer wij niet, uitgaande van onzen volksgeest, tot eene betere toekomst mogten beſluiten; terwijl het dus onverſchillig zoude zijn, of verwaarloozing van alle zedelijke deugden eene natie kenmerkt, of dat burgerlijke eensgezindheid en godsdienſtige, vaderlandlievende gevoelens den volksgeest geleiden. Neen, M. H.! onze zoo heerlijk ontwikkelde volksgeest mag op volksgeluk doen hopen; want, zoo werkende, *bevestigt hij het welzijn van den Staat*, *geeft uitzigt op eene volkomene zegepraal over miskenning en tegenſtand*, *doet ons het vertrouwen der naburen winnen*, en *kan den zegen dat Hemels nederig doen verwachten.*

Zoo geleid, zal zich de natie het genot der vrijheid waardig maken. Zij zal, door denzelfden band verbonden, alle ſteunſels des ſtaatsgebouws ſchragen. Bij vlijt en inſpanning zullen alle takken van nationale nijverheid bloeijen. Het gezag der wetten zal heilig bewaard blijven. Ieder zal in zijnen kring voor de hoogſte en gewigtigſte belangen het eerst en het meest zorg dragen. Onderling pligtgevoel, om elkander te raden, te helpen en zedelijke verlichting te bevorderen, zal allen bezielen. Zoo zal, gelijk zeker Schrijver zegt, door den volksgeest, die ons geleidt, de toegeworpen twistfakkel afge-

Digitized by Google

weerd; de schijnschoone raad van noodzakelijke verkoeling als duivelenraad veracht, de orde bewaard, de waakzaamheid verdubbeld, en de broederliefde telkens aangevuurd worden. Zoo, M. H.! zal *het welzijn van den Staat bevestigd*, de ingezetenen gelukkig, het vaderland behouden, en iedere pogi[illegible] met eenen gewenschten uitslag bekroond worden.

Zulk een volksgeest, zeide ik, geeft uitzigt op *eene volkomene zegepraal over miskenning en tegenstand.* Blijft die geest ons geleiden, dan zullen moed en volharding onze sterkte zijn; wij zullen volhouden in het waken voor onze regten; de regtvaardigheid onzer zaak zal, bij kalmte en bezadigdheid, eindelijk heerlijk uitkomen. Het getrouw blijven aan eed en grondwettige instellingen zal onze vijanden beschamen. Onze eensgezindheid, ons vertrouwen op onzen Vorst, zal het geduld onzer belagers beproeven, die eindelijk, zoo wel uit eerbied voor onzen volksgeest, als uit vrees voor onze wapenen, van hunne buitensporige eischen zullen afzien, en allen verraderlijken aanval varen laten. De geheele gang onzes staatsbestuurs, de ware, milde beginselen van hetzelve, gepaard aan de goede gezindheid der natie, zullen de oogen der volken doen opengaan, en hun toonen, dat geen ijdele of wufte zin, geene wispelturige begeerte naar verandering ons beheerscht, maar tevredenheid, bij verwachting op gelukkige uitkomst, onze handelingen bestuurt. Zoo zullen wij zegepralen over miskenning en tegenstand; en waar de zetels der Vorsten wankelen, daar zal hier de goede volksgeest des Konings ondernemingen en besluiten bevorderen en eerbiedigen; en dreige dan al de nood: de edele gevoelens der natie zullen zich meer en meer openbaren; het volk zal zich digter scharen om den troon des geëerbiedigden Monarchs, en door zulk een' voortreffelijken geest zal de Koning gehoorzaamd, *Nederland* gered, en *Europa* overtuigd worden van onze gehechtheid aan pligt en orde.

Het is die geest, ten andere, die ons *de achting en het vertrouwen der naburen zal doen inoogsten.* Trouw

Digitized by Google

aan onze verpligtingen, naauwgezet op onze verdragen, wars van alle ſchending van burgerlijke en ſtaatkundige inſtellingen, terwijl rondom ons verwarring, verraad, moord en plundering de ſchrikkelijkſte tooneelen aanregten: dit, M. H.! kan niet anders, of het moet ons de achting van den nabuur doen verwerven. Of was het niet de eerlijkheid in onzen handel, de goede trouw in het nakomen onzer beloften, die den buitenlander naar onze havens en koopſteden voerde? Was *Nederland* niet vaak de wijkplaats der onderdrukten, en voor vele vreemden het land, waar de gastvrijheid hen ontving, de toegenegenheid der bewoners hun voordeel aanbragt, en derzelver vlijt hun ten voorbeeld en ter aanſporing verſtrekte? — Kan het dan wel anders, of moet niet onze gelukkige ſtaatsgeſteldheid gunſtig naar buiten werken? Voorzeker, M. H.! en de gevolgen bevestigen het reeds; hoe de *Europeſche* ſtaatkunde onze houding begint te beſchouwen, en hoe wij in de ſchatting der Vorſten reeds hooger geſteld worden; en het is zoo, gelijk een onzer Volksvertegenwoordigers, over onzen volksgeest ſprekende, aanmerkte: „Wanneer men zien en vernemen zal, dat een hoopje volks, van ſlechts even twee en een half millioenen menſchen, in weinige maanden meer dan honderdduizend ſoldaten kan te velde brengen; — die hieronder veel duizenden zijn, die vrijwillig have en goed en de dierbaarſte betrekkingen verlieten, om den heiligen geboortegrond te verdedigen; — wanneer men hooren zal, dat dat zelfde volk binnen weinige maanden millioenen ſchats kan bijeenbrengen, om zijne geſchonden eer, met de wapenen in de vuist, te herſtellen en te wreken: dan toch zal de buitenlander gereedelijk erkennen, dat wij *dapper*, dat wij *edel* zijn (*). Ja, zulk een volksgeest zal ons het vertrouwen der Mogendheden van *Europa* waardig maken, zal hun eindelijk de regtvaardigheid onzer zaak doen inzien, en, bij magtige beſcherming, het volbrengen van heilige en dure verpligtingen niet achterwege doen blij-

(*) LUZAC, zitting 9 April 1831.

Digitized by Google

ven; en bovenal ons der verguizing en den verraderlijken zin van een oproerig gepeupel niet ten ſpeelbal maken.

Zulk een volksgeest kan ons, eindelijk, *den zegen des Hemels nederig doen verwachten.* Kenmerkt zich onze natie door godsdienſtigheid en vertrouwen op God, dan mag zij ook op Hem, als op den magtigſten Bondgenoot en hoogſten Beſchermer, hopen. Werden ſtandvastigheid, moed en vertrouwen, te allen tijde, met den heerlijkſten uitſlag bekroond; en was het zoo vaak de arm des Heeren, die, waar alle menſchelijke hulp en kracht te kort ſchoten, licht uit de duisternis deed geboren worden en onze zaak beſlechtte: wij mogen dan eene goede uitkomst verbeiden. De Almagtige gebood zoo vaak zijnen zegen op de wapenen onzer dapperen, op de ondernemingen onzer vaderen. Getuigen het onze geſchiedrollen, hoe onze vijanden en beſtrijders vloden of verſlagen werden, als de NASSAUS en de DE RUITERS, met moed in 't hart, met God in 't oog en met het gebed om zijnen bijſtand op de lippen, het zwaard aangordden en zich ten ſtrijde toerusteden! Houden wij het voor den geest, dat geen volksgeluk zonder deugd beſtaanbaar is, en blijven wij, bij burgerlijke braafheid, eerbied voor de Godsdienst koesteren: dan zal de zegen des Hemels op aller hoofden nederdalen; dan zullen meer en meer de edelſte gevoelens en gezindheden bij onze natie ontkiemen, en voor tijdgenoot en nageſlacht de ſchoonſte vruchten dragen; dan mogen wij de toekomst met gerustheid tegenzien. Ja, M. H.! reeds ſchemert aan den gezigteinder een ſtraal van licht. Welhaast, God geve 't! rijst de dageraad onzer redding, en de zon onzer verlosſing praalt in vollen middagglans. Want *dit* geloof is het geloof des vaderlands: wanneer het doel der alles regerende Voorzienigheid eenmaal met de ſtaatkundige ſchokken en beroeringen der volken bereikt is, alsdan zal het donkere, geheimzinnige en onzekere zich luisterrijk ontwikkelen, en de uitkomst voor *Europa* en *Nederland* zegenrijk wezen.

Kweeken wij dan dien goeden geest aan. Wachten

Digitized by Google

wij ons voor onbedachtzaam vooruitloopen. Blijve ontevredenheid en bedilzucht van ons geweerd. Schatten wij het vaderland en den Koning hoog. Laat zedelijkheid en deugd meer en meer onze leidsvrouwen worden. Wekken wij iedere vonk, welke onze nationaliteit kan aanvuren, zorgvuldig op. Wijzen wij onze kinderen, onze medeburgers op de groote daden van het voorgeslacht. Onze geschiedboeken hebben ze opgeteekend, de bedrijven van moed en dapperheid, van beleid en opoffering, van deugd en goede trouw, door onze vaderen verrigt. Schrikken wij steeds voor het bedriegelijke vrijheidsspook, dat, door verraad en logen voortgestuwd, elders rondwaart. Versterken wij den band, die den Koning en het vaderland in deze beslissende omstandigheden aaneenhecht. Brengen wij gaarne iedere opoffering, welke tot redding van het dierbaar vaderland gevorderd wordt. Houden wij het oog op den Koning der Koningen, op den Regeerder des Heelals, geslagen. Het was altijd *de zienlijke hant Gods, die de bijstere buijen en bulderende baren breidelde in het geweldigst haars woedens, en haar hollende heevigheyt leerde luisteren naar den teugel, om te wenden en keeren, gelijk tot het uitregten zijnes raads vereischt werd.* Toehoorders! waarin wij dan ook mogen verschillen, behouden wij slechts éénen geest in gevoel van liefde voor ons vaderland, in eerbied voor en gehoorzaamheid aan den Koning, en bovenal in onbepaald vertrouwen en onwankelbare hoop op God!

Zoo bloeije *Oud-Nederland;* zoo worden volk en Vorst gezegend; en zoo lichten, door den edelsten geest geleid, die gelukkige dagen van roem en grootheid, van voorspoed en vrede voor ons vaderland aan, die wij van den zegen des Hemels wachten; zoo zal, om met de woorden van den beroemden Geschiedschrijver STIJL te eindigen, hier het land zijn, *waar men het gansche volk tot één ligchaam vereenigd ziet, welks leden eenpaarig te zamenspannen ter bevorderinge van een zelfde groot en gewigtig oogmerk!*

Digitized by Google

TREURIGE TOESTAND VAN DEN KOOPHANDEL TE LONDEN.

(*Revue Britannique* van 1831.)

De vroeger zoo zeer benijde toeſtand der handelaars te *Londen* is ſedert eenige jaren geweldig aan het afnemen. Niet alleen heeft er ſtilſtand plaats, maar de zaken beginnen ook meer en meer te verachteren. Geldgebrek drukt algemeen; er is geen huis, dat niet zijne winſten ziet verminderen en zijne verlegenheid toenemen. De kapitalisten, de geldſchieters op vaste goederen en andere panden zijn de eenigen, die in het algemeene lot niet deelen. Dit treurig gevolg der omſtandigheden, dat de ledigheid ten koste van den arbeid begunſtigt, ſtaat in verband met de vermindering der prijzen van alle voortbrengſelen der kunstvlijt (*industrie*); vermindering, die de betrekkelijke waarde van gereed geld des te meer verhoogt. Het aantal van handelaren, die in de laatſte zes jaren uit het gemak des overvloeds in ellende zijn gedompeld, is verbazend groot. Men telt er bij duizenden, die, na alle genietingen der weelde en de aangenaamheden van een ruim beſtaan gekend te hebben, thans ter prooije van behoeftigheid zijn; — verſchrikkelijke worſteling in een land, alwaar Portwijn en *Turkſche* tapijten onder de noodwendigheden des levens gerekend worden! Op de kooplieden van het westelijk gedeelte der ſtad, dat is te zeggen, op het zoogenaamde *faſhionable* (aanzienlijke) kwartier, zijn vooral deze rampen nedergekomen. De handel in voorwerpen van weelde moet voornamelijk onderſteund worden door de welvaart der hoogere ſtanden. Maar de aanzienlijken trekken ten deele hunne inkomſten van huizen, mijnen en koloniën. Al nemen zij nu geen werkelijk deel aan den handel, zij deelen toch in de vruchten daarvan, en lijden bij de vermindering der prijzen. Zij dragen overigens, betrekkelijk, weinig in de belastingen, die heden ten da-

Digitized by Google

ge de opbrengſten des lands verſlinden, en ſteeds zwaarder worden bij de algemeene verarming. De vermindering der inkomſten van de aanzienlijken heeft regtſtreeks invloed op het vertier in dingen van weelde. De kooplieden in deze artikelen lijden dus vooreerst uit hoofde van minderen aftrek, ten tweede wegens ſlechte betaling, en in de derde plaats ook nog, omdat de prijs der goederen ſteeds dalende is. Deze drie oorzaken van verachtering, te gelijk werkende, hebben eerst de minder hechte huizen doen vallen, en ondermijnen thans, met verbazende ſnelheid, zelfs andere, die nooit ſchenen te kunnen wankelen. Die takken van nijverheid en handel, welke in dagelijkſche behoeften voorzien, hebben minder te lijden, dewijl hierin niet zoo veel afwisſeling is en de betaling doorgaans terſtond geſchiedt. De ſchilder, de juwelier, de handelaar in harddravers, die noch door honger noch door andere dwangmiddelen hunne ſchuldenaars tot betaling kunnen noodzaken, komen altijd achteraan bij de overige ſchuldeiſchers.

De vermindering der prijzen, die wij aangeduid hebben als voorname oorzaak van dezen treurigen toeſtand, is aanmerkelijk in alle takken van kunstvlijt; maar, om de geheele uitgeſtrektheid van het kwaad te doen zien, zullen wij hier, als voorbeeld, een bedrijf nemen, dat tevens van de weelde en van dagelijkſche behoeften afhangt — wij bedoelen den boekhandel. Vóór eenige jaren was het een genoegen, in die groote zalen te treden, waar koopers in menigte elkander als verdrongen, en boeken in prachtige banden ontelbare planken verſierden. De eigenaar van zoodanigen boekwinkel ſprak u aan met een gelaat, waarvan het genoegen ſtraalde, en even zeer om zijne eigenliefde, als om uwe nieuwsgierigheid te voldoen, noemde hij gaarne u zijne boekwerken op. Vroegt gij: „ Hoe veel waarde hebben alle deze ſchatten?" de boekhandelaar antwoordde b. v. *f* 800,000, of zelfs meer; doch hij voegde er bij, dat hij zich gelukkig zou achten, zoo hij ſlechts de helft dier ſom daarvoor kon krijgen, waarvan trouwens een man, zoo matig in zijne

Digitized by Google

begeerten, als hij, zeer goed zou kunnen leven. Keert gij thans terug in die uitgebreide magazijnen, gij zult er dezelfde planken vinden, dezelfde boeken, dezelfde pracht en dezelfde netheid; maar de koopzuchtige menigte is verdwenen. Ontmoet gij den eigenaar, die heen en weder gaat met nedergebogen hoofd, zwijgend en eenzaam onder deze boeken, als ware hij in een groot grafgewelf bij de dooden, vraag hem dan toch niet naar de tegenwoordige waarde. Hij heeft de kostbare werken reeds lang tot veel verminderde prijzen aangeboden, en hij wacht te vergeefs op koopers. Zijn ondergang wordt van dag tot dag volkomener; en evenwel mag men hem noch van dwaze uitgaven, noch van gewaagde ondernemingen beschuldigen — integendeel, zijne vlijt was nooit grooter, zijne inspanning nooit krachtiger. Hij kan tegen de omstandigheden niet opwerken. Zijn vermogen smelt weg, als de stukken ijs bij het naderen der lente.

Zoodanig is heden ten dage de toestand van eene menigte werkzame lieden, die vóór eenige jaren nog in den overvloed leefden. Gelijk een droom verdween hun voorspoed. De grond zakt weg onder hunne voeten, en zij hebben geen middel, om eene geheele instorting te voorkomen. Eene zoo treurige gesteldheid van zaken moet de opmerkzaamheid der Regering trekken. Deze handelshuizen, wier dagelijksche uitgaven groote sommen, waarvan niets terugkomt, verslinden, kunnen noch vereffenen, noch de zaken voortzetten. Hoe zij het ook wenden, hun ondergang schijnt onvermijdelijk te zijn. Zij hopen nog op eene betere toekomst; maar die hoop wordt telkens verijdeld. De hoofden van zoodanige ondernemingen kunnen wel hunne verteringen verminderen, hunne buitenplaatsen verkoopen, hunne dochters terugroepen uit de peperdure kostscholen, alwaar de meisjes eene voorname opvoeding ontvangen, om haar hare zachte vingeren tot het vervaardigen van allerlei werk voor eigen' winkel te leeren gebruiken — en dit doen zij reeds; maar wie zal hun eenige verligting toebrengen in de hooge huren, in de landsbelastingen, in de opbrengsten voor

Digitized by Google

wijk of gemeente, in alle de bezwaren, welke zij onlangs nog gemakkelijk droegen en waaronder zij thans moeten bezwijken? Intusſchen neemt de verwarde toeſtand van deze groote winkeliers meer en meer toe — de ellende breidt zich in ſteeds wijderen omtrek uit, en zal het ganſche volk weldra in het verderf ſtorten, zoo men geen middel vindt, om het bedrijvig leven weder op te wekken, dat, bij de koortsachtige tering van het maatſchappelijk ligchaam, tot eene doodelijke kwijning is vervallen.

VLAGGEN.

Met genoegen las ik de aanmerkingen over de *Hollandſche* vlag, alsmede die over de *Engelſche* en *Franſche* vlaggen. Zou men uit de *vlaggen* ook tot het *lot* der Staten kunnen beſluiten; gelijk in bewuste ſtukje (*Letteroef.* voor 1831. *Mengelw.* bl. 681) tot de *ſtaatkunde* der volken verband gevonden werd? — Ik wil mij aan deze *fantaiſie* overgeven.

Zoo dikwijls ik vóór 1814 de *Franſche vertikaal*-driekleurige vlag zag, en niettegenſtaande NAPOLEON op het toppunt zijner grootheid was, kwam het mij reeds voor, dat die vlag van drie kleuren, vertikaal geplaatst, eene voorſpelling behelsde van *verdeeling* van dat Rijk. Immers, bij het ſlijten van de vlag door den wind, vergaat er eene geheele kleur, ook dán zelfs, wanneer de *panden* der vlag *horizontaal* zijn, en dus de drie kleuren niet vertikaal aan elkander zijn genaaid. Ik heb enkele vlaggen gezien, waar de naden horizontaal waren, en dus het doek driekleurig geverwd was. Dit houdt langer tegen; maar op het ſlot is de uitkomst dezelfde: het verlies van eene geheele kleur, waardoor de vlag ophoudt eene *drie*-kleurige te zijn, dat bij het horizontale der kleuren nimmer het geval zal zijn.

Die uitkomst (verdeeling) heeft in 1814 en 1815 geene plaats gehad, offchoon het in 1815 reeds door den aard der zaak aangewezen werd: doch wat in die jaren

Digitized by Google

niet gebeurde, kan welligt in 1832 of 1833 of nog later plaats grijpen; zeker niet door een *finaal* en *irrevocabel Protocol*, maar op ernſtiger wijze!

De *Belgiſche* vlag! Ja, hoe is die? Dat is nog een vraagſtuk! Volgens een beſluit van het proviſoir Gouvernement, toen POTTER nog aan het hoofd was, is het ook eene *vertikaal* driekleurige vlag; zijnde *rood*, *geel* en *zwart*, en dan het zwart aan den ſtok en het geel in het midden. Zoo dit doorging, zou het ook de *verdeeling* van *België* voorſpellen, en dit ongelukkig geworden plekje gronds in *Europa* in *Frankrijks* lot eenmaal deelen; en groote onregtvaardigheid zou daarin niet bedreven worden. Doch dit beſluit is maar ten halve uitgevoerd! Sommige Bataljons hebben de vaandels *vertikaal* gekleurd; maar op de publieke, zelfs Militaire gebouwen wapperen de kleuren, rood boven, geel in het midden en zwart onder, *horizontaal;* en blijft dit zoo, ongeacht het beſluit des proviſoiren Gouvernements, en de *ſcrupule* mededeeling van hetgene de *Belgiſche* vlag is aan de *Londenſche* Conferentie!!! dan ſchijnt mij die vlag eene *quaſi restauratie* te voorſpellen, die de tijd moet daarſtellen: immers het geel verbleekt door de werking van licht en lucht zoodanig, gelijk ook het zwart, dat het bijna niets, vooral op een' afſtand, (en daarvoor dienen toch voornamelijk de vlaggen) van wit en blaauw verſchilt. Geen *Hollander* ſchrikke op het denkbeeld van eene *quaſi restauratie!* Hij zou daardoor aan mijne voorſpellingsneiging te veel eer aandoen. Intuſſchen zou de ſteller hieraan toch, in zijne ſtaatkundige onkunde, de voorkeur geven boven de ſouvereiniteit van *België* te laten in handen van iemand, die altijd onder *Franſchen* of *Engelſchen* invloed, of welligt onder beide, zou ſtaan; hetwelk, ook in vollen vrede, zoo als helaas! de gebeurtenisſen bewezen hebben, en nog bewijzen, zeer noodlottig voor *Holland*, immers voor zijne finantiën, kan zijn. Neen! *België*, *administratief* geſcheiden, onder de ſouvereiniteit van NASSAU, en dan *neutraal*, zou, dunkt mij, voor *Holland* dát zijn, wat de *woestijn*-

Digitized by Google

nen, die *Perzië* van de *Indiën* ſcheiden, voor de *Engelſchen* zijn; en nog meer! want de *neutraliteit* der woestijnen heeft de Conferentie te *Londen* nog niet *irrevocabel* en *finaal*, behoudens *ratificatie*, geprotocolleerd. En natuurlijk; indien de *Engelſche* vlag zoo wel het lot van dat Rijk *voorſpelt*, als den geest van het Ministerie teekent, in het *ſpinrag-kruis*, in den bovenſten hoek dier vlag geplaatst, gij ziet daaruit toch, dat dit ſpinrag wel *het laatſte* van geheel de vlag den ſtok verlaten zal.

Men neme deze aanmerkingen voor hetgene zij zijn. Als ST. NIKOLAAS met zijne Heiligen (niet die van 6 Dec.) rijden gaat, kon er echter nog wel het een of ander ſoortgelijks in *Europa* voorvallen, dat aan deze Vlaggenprofetie deed denken.

28 Januarij, 1832. (*)

(*) 3 Julij 1832. Dit ſtukje, in een' oceaan van papieren verzonken, kwam toevallig boven.

DE FRANSCHE TOONEELSPELERS WELEER EN THANS.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 557.)

Het *claqueurs*-gild dagteekent van het verſchijnen van twee tooneelkoninginnen op het *théâtre français*, namelijk GEORGES en DUCHESNOIS, wier mededinging jaren lang geheel *Parijs* bezig hield en in twee vijandige partijen verdeelde. Met de ware, onbaatzuchtige goedkeuring, die aan verdienſte werd bewezen, niet tevreden, zonden beide tooneelſpeelſters hare eigene lieden in den ſchouwburg, en lieten zich alzoo *applaudiſſeren*. Daar deze wedſtrijd langen tijd duurde, vonden de *claqueurs* allengs zoo veel behagen in hun bedrijf, dat zij er op bedacht waren, om het tot een vast handwerk te maken. Te dien einde veroorloofden zij zich in het geheim ook bij andere tooneelſpelers dergelijke voorſlagen, en in het geheim werden dezelve aangenomen. Weldra verſpreidde zich dit kwaad, als eene booze peſtziekte, en de eigenlijke *kunſtenaars*, in den ſtrengſten zin des woords, waren de eenigen, welke zich aan die ellendige zwakheid niet overgaven. Intuſſchen werd de toeſtand van deze weinigen

Digitized by Google

zeer zonderling. Want, om niet met de *betaalde* toeſchouwers gelijk geſteld te worden, hadden de *betalenden* zich allengs gewend, geheel niet meer te *applaudiſeren*. De regtſchapene, de bekwaamſte *acteurs* konden dus van den kant van het *parterre* geene blijken van tevredenheid meer erlangen, en zagen daarentegen nevens zich middelmatige talenten met gekochte goedkeuring als overladen. Daarbij bleef het echter nog niet. De bende der huurlingen verguisde hen zelfs, hoestte, niesde, ſnoot den neus, wanneer zij optraden — kortom, zij moesten toegeven, of niet weder op het tooneel verſchijnen, maar een ander beroep kiezen. Ook de hardnekkigſten ſchikten zich eindelijk, en zelfs TALMA beſloot tot het betalen van die ſchatting. Nu zagen de *claqueurs* zich volkomen erkend, waren meester van het ſlagveld, en werden geregeld bezoldigden van het *théâtre français*.

Het door het eerſte tooneel der hoofdſtad gegeven voorbeeld werd ſpoedig door alle de overigen nagevolgd. Elke ſchouwburg had weldra eene eigene *claque*. Daarbij kwam nu wedijver; en wat mededinging vermag, is bekend. Soms beſtaan er voor denzelfden ſchouwburg twee verſchillende vereenigingen van *claqueurs*. In dit geval moet de ongelukkige tooneelſpeler beide benden tevreden ſtellen; anders zullen beide vereenigd hem aanvallen. Bij een' der voornaamſte ſchouwburgen duidt men deze heeren aan met den naam van *oude* en *jonge claque*, gelijk men van *oude* en *jonge garde* ſpreekt. De ouden zijn bij de gewoonten van vroegeren tijd gebleven; maar hunne mededingers veroorloven zich nieuwigheden, en zijn *romaneſk* in de *claque*.

De *directeuren* van de *claque* — zoo noemen zij zichzelven — hebben meestal een zeer goed beſtaan; eenigen hunner bezitten een eigen huis, en houden, zoo al geen *equipage*, ten minſte een *cabriolet*. Men zegt, dat de *chef* van eene bij een' kleineren ſchouwburg beſtaande *claque* zijnen post, blijkens daarvan gemaakte oorkonde, voor twintigduizend *francs* verkocht heeft.

Zeer merkwaardig moeten de onderhandelingen dier heeren *directeuren* met de tooneelſpelers, maar vooral met de tooneelſpeelſters zijn, wanneer men affpraak maakt over een ſtuk, dat geſpeeld zal worden. Op zekere bepaalde dagen zijn de partijen wel uren lang vergaderd met geſloten deuren. Men beraadſlaagt en komt overeen omtrent de plaatſen, waar gelagchen, waar geweend moet worden. Hier wordt geſtampt met de voeten en uit alle magt *bravo!* geroepen; daar juicht

Digitized by Google

en jubelt men van ongemeene verrukking. *Mademoiſelle* maakt de aanmerking: „ Hier wil ik niet *geapplaudiſeerd* zijn; de volgende plaats doet veel meer uitwerking. Ook zou ik niet gaarne hebben, dat mijne groote *tirade* afgebroken wierd." — „ Gij zult echter, *Madame!* daarin alles medeſlepen, alles verrukken." — „ Het kan zijn; liever ſpaar ik mij echter de toejuiching tot aan het einde; dan is het een bergſtroom, die dijken en dammen met zich voert — dan moogt gij het zoo verre drijven, als gij maar wilt." Op een' anderen tijd is het: „ Hoor eens, mijn waarde! dezen avond ſpeel ik eene rol van beteekenis; gij zorgt voor mijne *grandes entrées*." — „ *Madame!* misſchien zou het publiek...." — „ Ik ſta op de *grandes entrées;* HORTENSIA had er gisteren eenigen."

Grandes entrées noemt men in de tooneeltaal die ſoort van uitbundige toejuiching, waarmede men den *acteur* of de *actrice* terſtond bij de eerſte verſchijning op het tooneel begroet — dan ſpelen alle batterijen te gelijk, ſoms verſcheidene malen achter elkander. Deze gunstbetooning is een voorregt der van het eigenlijk *publiek* hooggeſchatte kunſtenaars; leggen de anderen het daarop toe, *alors ils ſont chutés* (dan roept het publiek: *chut!* ſtilte!) Door *petites entrées* verſtaat men een geringer bewijs van goedkeuring met de vingertoppen, dat vergezeld gaat met een zacht en vleijend gefluister. Deze ſoort van aanmoediging valt kunſtenaren ten deel, welke nog geen' grooten naam hebben, maar toch reeds in aanzien beginnen te geraken.

In de eerſte tijden der *claque* woonden de ondernemers de *repetities* bij, om van het ſtuk, als 't ware, de maat te nemen. Een voorval van dien aard, dat ik mij herinner, is het volgende. Bij de laatſte *repetitie* van mijn eerſte ſtuk zag ik in de ſchaduw der ſchermen een fraai gekleed jongman met honigzoete woorden en aangename manieren naar mij toe komen. „ Ik ben," ſprak hij, „ over uw blijſpel zeer tevreden; het geeft ſtof tot *applaudiſeren*." Ik vroeg naar den naam van den jongen heer, en vernam, dat hij de heer *directeur* (van de *claque*) was. Deze gewoonte, om de ſtukken vooraf te leeren kennen, is heden ten dage geheel uit de mode geraakt; want men heeft te dien opzigte dikwerf misgerekend. Deze of die plaats beloofde bij de *repetitiën* eene goede uitwerking, doch had bij de uitvoering er geene; andere daarentegen, eerst onopgemerkt gebleven, verwekten een luid gelach, of roerden tot tranen toe. Men heeft daarom

Digitized by Google

goedgevonden, dat de heeren onder de kroon, waaraan de lichten hangen, — hier zitten gewoonlijk de *claqueurs* — voortaan de eerſte vertooningen zouden bijwonen, zonder de ſtukken te kennen, en dat zij dan hunne werkzaamheid naar den indruk op het publiek regelen.

Gewoonlijk is men van meening, dat, met behulp van zoodanige bezoldigde lieden, zelfs een zeer middelmatig tooneelſpeler zich zou kunnen doen toejuichen, wanneer en zoo veel hij wil; dit is echter geenszins altijd het geval, en alleen mogelijk in een' bijkans ledigen ſchouwburg. Maken de betalende aanſchouwers de meerderheid uit, zoo weten zij de onſtuimigheid van de betaalde toejuiching zeer wel te bedwingen, en laten daaraan ſlechts dán, wanneer zij zelve tevreden zijn, den vrijen loop. Kortom, wanneer men het wél beziet, oogst de tooneelſpeler alleen die goedkeuring in, welke hem naar regt toekomt. De *claqueurs* zijn, om het zoo eens te noemen, de armen van het publiek; is dit voldaan, zoo laat het zijne armen zich bewegen, maar belet derzelver onſtuimigheid, wanneer het ontevreden is. Sedert dus de tooneelſpelers geld uitgeven, om te bevallen, bereiken zij hun doel in geenen deele gemakkelijker. Ik meen te mogen beweren, dat zij het moeijelijker bereiken; want daar de lieden, op wier toejuiching men prijs moet ſtellen, nu niet meer goedvinden in de handen te klappen, zoo is het *applaudiſferen* thans nooit meer algemeen. Dat derhalve denkende tooneelſpelers eene ſchatting, die hun meer nadeel dan nut doet, ſlechts met tegenzin brengen, is geenszins te verwonderen; en dat zij evenwel daartoe beſluiten, kan men mede ligt begrijpen. Om aan die verzoeking te wederſtaan, zoude er gansch ongemeene deugd, geheele verloochening van alle eigenliefde vereiſcht worden; en dit is immers niet te verwachten, ja niet eens te wenſchen van kunſtenaars, welke in hun beroep den prikkel der eigenliefde zoo zeer noodig hebben.

De tooneelſpelers bepalen zich niet daarbij, dat zij de hun toekomende vrijbriefjes of lootjes onder hunne ridders uitdeelen; ſommigen treffen eene overeenkomst met de *claqueurs*, en betalen vast jaargeld. Er zijn zelfs tooneelgezelſchappen, die den heer *directeur-generaal* in bepaalde ſoldij hebben.

Ik heb aangemerkt, dat de betalende aanſchouwers de heeren *claqueurs* vrij wel in bedwang houden; en ik kan er nog bijvoegen, dat ontijdige toejuiching dikwerf door een menigvuldig fluiten overſtemd wordt. Maar als dit zoo is, vraagt

Digitized by Google

misschien iemand, doet dan die betaalde toejuiching zoo veel kwaad? Ik antwoord, dat wij, dien ten gevolge, thans geen eigenlijk *publiek* meer hebben in den schouwburg. Eertijds bezocht eene menigte oude tooneelvrienden het *parterre*, wien het tot een groot genoegen strekte, den jongen tooneelspeler te helpen vormen. Zij volgden hem, mag men zeggen, van schrede tot schrede, moedigden hem aan, wanneer hij op den regten weg voortging, en waarschuwden hem, wanneer hij daarvan afweek. Hunne goedkeuring, hun *bravo!* hun mompelen, hun zwijgen zelfs vuurde den *acteur* aan. Dit was een levendig, praktisch onderrigt. Destijds zweefde in den schouwburg eene soort van *elektrieke* vloeistof, die van den speler het publiek, en van het publiek den speler toestroomde. Die tooneelminnaars waren meest mannen van een matig inkomen; zij bezochten het *parterre* om de billijkheid van den prijs; maar het overhand nemen der *claqueurs* verdreef hen daaruit, en daar de prijzen op de eerste galerij en op het *orchest* hun te hoog waren, zoo verstrooide zich de voor de kunst zoo bevorderlijke verzameling van liefhebbers. In de tegenwoordige schouwburgen vindt men derhalve geene eigenlijke tooneelminnaars — daar komen slechts aanschouwers, geene kunstregters meer. Hoe zeer de heeren *claqueurs* de gedachten en aandoeningen van het publiek bestuderen, zij kunnen den tooneelspeler niet van wezenlijk nut zijn voor zijne kunst. Zij merken wel datgene op, wat het meest onder de zinnen valt; maar die middeltinten, die zachte overgangen, die minder in het oog vallende wijzigingen, waarin juist het echte kunstvermogen zich vertoont, ontgaan hun; en wat het ergste is — zij berispen geene gebreken. Wat nu moet het gevolg hiervan worden? Dat de hedendaagsche tooneelspelers aan de werking en den indruk, welke hun spel te wege brengt, niet meer gelooven.

Ik wenschte eens iemand van het *théâtre français* geluk met een' zeer schitterenden avond. „Gij vindt dus, dat ik goed gespeeld heb?" — „Voortreffelijk. Trouwens, hiervoor is de luide toejuiching u bewijs." — „Helaas!" hernam de echte kunstenaar, „ik weet maar al te wel, hoe men die erlangt."

Men vergelijke dezen aan zichzelven twijfelenden tooneelspeler met eenen vroegeren. Het volgende geval van PREVILLE is mij verteld: Op zekeren avond trad deze groote kunstenaar, na een daverend handgeklap, geheel ontroerd en verlegen achter de schermen. „Wat deert u?" vroeg een zijner kunstge-

Digitized by Google

nooten. „ De *kleine hoek* heeft niet *geapplaudisseerd*," was het antwoord. (Hij bedoelde dat gedeelte van het *parterre*, waar eenige oordeelkundige tooneelminnaars plagten bijeen te komen.) Een oogenblik daarna trad hij wederom op, overtrof zichzelven, en kwam toen met de blijdschap op het gelaat achter de schermen, uitroepende: „ De *kleine hoek* heeft ten sterkste toegejuicht." — In onze dagen is er, helaas! geen *kleine hoek* meer!

Ten besluite nog één, misschien in den eersten opslag wonderspreukig schijnende, aanmerking. Naar mijne gedachten moet men het verval van het *Fransche* tooneel niet enkel aan het opkomen van de *claque*, maar voor een groot gedeelte mede toeschrijven aan het bijna geheel verdwijnen van het vooroordeel tegen den stand van tooneelist. Juist dit vooroordeel was een beletsel, hetwelk de middelmatigheid van de *dramatische* loopbaan terughield. De onwederstaanbare drang van diep gevoelde roeping was er noodig, om boven het vooroordeel zich te verheffen. Maar na de revolutie is alles anders geworden. Men beschouwt het tooneel als eene loopbaan, gelijk aan andere. Zonder bepaalde neiging, toevallig, of om een middel van bestaan te vinden, slaat men dezelve in, ja dikwijls bestemmen de ouders hunne kinderen voor dezen stand. Wat is het gevolg hiervan? De tegenwoordige *acteurs* zijn meerendeels goede eehtgenooten, brave menschen, achtingwaardige burgers (*), maar — ellendige tooneelspelers. Eenige uitzonderingen, gelijk natuurlijk is, niet in aanmerking nemende, kan men in het algemeen met waarheid zeggen, dat, toen de *zeden* in de zalen van THALIA introkken, het *talent* afscheid nam (†).

(*) Naar *Fransche definitie!* — *Vert.*
(†) Eene echt *Fransche* waarheid! — *Vert.*

TAFEREEL VAN DEN MONT-PARNASSE TE PARIJS.

De *Mont-Parnasse* (*Berg Parnasus*), in het zuiden der stad gelegen, is een der nieuwste en tevens merkwaardigste deelen van *Parijs*. In geene wijk zag men sinds vijftien jaren zoo vele huizen verrijzen. Van de acacia's, die voorheen van de *barrière* tot aan den zijweg der *chaussée du Maine* eene laan vormden, zijn nog naauwelijks eenigen over. Alles is betimmerd, en om langs dien kant in het open veld te komen,

Digitized by Google

moet men *Parijs* een groot eind wegs achter zich hebben. Onder al deze gebouwen echter bevindt zich niet één bijzonder woonhuis; allen zijn aan het publiek gewijd — enkel herbergen, koffijhuizen, kroegen, in welke elken avond een nimmer zwijgend orchest het zich verdringende vrolijke volkje in beweging zet. Maar, welke benaauwende, onreine dampen! De beste longen zelfs verſtikken bij, als 't ware, den adem. Dienstmeisjes maken de ſchering en inſlag dezer zalen uit. De danszaal, *Elyſée des Dames* genoemd, is de voornaamſte van alle; dáár vinden de minſte kloppartijen plaats, en de gewapende magt vindt in dit *Elyſium* het minst te doen. Met eenige vrienden bezocht ik hetzelve. Wij zetteden ons aan eene tafel, op welker midden eene geweldig groote bierflesch, in den vorm van een' *Gothiſchen* klokkentoren, prijkte. Ik vestigde mijne aandacht bijzonder op eene familie van *bons bourgeois*, en vroeg de aardige dochter ten dans. Alles ging wél; maar op eens, in het midden van een' contredans, werd hare plaats vervangen door een ander meisje; en toen zij de hare weder innam, zich eenigzins onthutst verontſchuldigde, en ik haar de reden harer verwijdering vroeg, zeide zij: „ *Mon Dieu!* ik zag daar een' *Heer* met zijne flesch naar het hoofd van mijn' neef gooijen." Een paar Gendarmes hadden intusſchen aanvaller en aangevallenen in arrest genomen. — In het *Salon d'Apollon*, bij RICHEFEU, bij vader PREVOT wordt desgelijks gedanst; maar het gezelſchap is er van minder alooi. Wanneer men daar zelfs in de open lucht danst, heerscht er *die* damp, welken men, beleefdheidshalve, hier *odeur de renfermé* noemt!

Hebben wij de *barrière* van den *Mont-Parnaſſe* achter den rug, zoo lezen wij aan de andere zijde van het *boulevard*, aan onze linkerhand, in zeer groote letteren, den naam GUERIN. Dit is eene herberg voor gasten van geheel bijzondere ſoort. Laat ons een oogenblik aan de deur vertoeven! Hier is de gewone verzamelplaats der doodgravers en der overige lijkbezorgers van het naburige kerkhof, en meermalen houdt zelfs de lijkkoets hier eenige oogenblikken ſtil. Bij GUERIN ververscht zich ook menige ontroostbare echtgenoot, die dit kerkhof bezoekt, om bloemen te ſtrooijen op het graf van wijlen zijn huiskruis. Voor de deur, aan een tafeltje, zat een paar vrolijke, lustige drinkebroêrs. Terwijl zij, onder een luchtig geſprek, hunne flesch *vin de propriétaire* van acht (*Franſche*) ſtuivers ledigden, verſcheen een kameraad, met een zesjarig knaapje aan de hand. Na-

Digitized by Google

tuurlijk noodigde men hem uit, om mede te drinken. „Neen," antwoordde hij, „vandaag niet; 't is heden de verjaardag van den dood mijner vrouw, en ik heb mijnen POLITE beloofd, hem naar Mama's graf te brengen, om daar te weenen." (De kleine had werkelijk een kransje van papier- of zevenjaarsbloemen (*immortelles*) in de hand.) Weldra, evenwel, bragt het aanlokken gezigt der zich beſtendig vullende glazen onzen weduwenaar tot andere gedachten. Wat vroeger of wat later, (dacht hij) om naar het kerkhof te gaan, is het altijd nog tijds genoeg! In 't kort, hij werd de derde in het klaverblad. POLITE, intusſchen, dreef den vader telkens, met de woorden: „Ik wil om Mama weenen." — „Neen," ſnaauwde de weduwenaar, toen de wijn bij hem begon te werken, „gij zult niet!" — „Maar ik wil toch om Mama weenen." — „Gij zult niet, zeg ik! Gij hebt de ganſche week ſlecht opgepast." In 't einde kwam 't bij het knaapje, dat beſtendig op 's vaders belofte aandrong, werkelijk tot weenen; want de vader, wien dit begon te vervelen, greep naar zijn' ſtok. Zoo vierde de teedere weduwenaar den verjaardag van het overlijden zijner zalige wederhelft in het wijnhuis! — Intusſchen kwamen twee reeds bejaarde mannen van daar, met blaauwroode neuzen en wangen, mooi beſist. Regt grappig waren hunne vruchtelooze pogingen, om, zonder elkander los te laten, door eene enge *barrière* te dringen; waarop zij naast den anderen, tegen den muur leunende, bleven ſtaan. „Kent gij GAUTHIER?" begon de een, al ſtotterend. „Welken?" — „Ik vraag u, of gij GAUTHIER kent?" — „Ik ken er twee, den dikken en den kleinen." — „Den kleinen meen ik." — „Nu, wat is er met den kleinen?" — „Wat er met hem is? Hij *zit*, omdat — omdat — hij is een bandiet, een ſtruikroover, zeggen ze." — „Dat is niet waar." — „Het is waar, zeg ik u; ik was bij het verhoor tegenwoordig; zè hebben hem *tot vijf jaar doodſtraf* veroordeeld." — Dit geſprek herinnerde mij een ander, waarbij een der ſprekers, vernemende, dat de aangeklaagde tot *levenslangen* dwangarbeid was verwezen, uitriep: „Dat houdt de man niet uit!"

Geen dag verloopt er, en wel nooit een zondag, dat de *Mont-Parnaſſe* niet dergelijke tooneeltjes aanbiedt. Derwaarts is eene onafgebrokene bedevaart; en toch niets zeldzamer bij mannen, zoo wel als vrouwen, (ten zij misſchien vlak voor den ingang des kerkhofs) dan een droevig gelaat. Op

Digitized by Google

dit lijkveld heerscht overigens meer eenvoudigheid, (ja het vertoont zelfs hier en daar iets plegtigs en godsdienstigs) dan op dat van *Père Lachaise*, waar zich de ongelijkheid in het leven, op eene aanstootelijke en belagchelijke wijze, zelfs tot het rijk des stofs uitstrekt. Enkele bevoorregte (*geprivilegeerde*) graven, wel is waar, enkele aanzienlijke werkplaatsen der ontbinding zijn ook op dit westelijk kerkhof te vinden; maar opgepronkte marmeren Monumenten nagenoeg niet.

Belangrijk is het, bij de met gras en bloemen overdekte graven dezer rustplaats de trapswijze vermindering van den rouw, en den graad van de opregtheid en den duur der smarte, gade te slaan. Dus b. v. worden de graven der huisvrouwen door de weduwenaars, die der mannen door de weduwen zelden langer dan het eerste jaar verpleegd; de bloemen zijn verwelkt; het gras is, alsof het enkel en alleen door de tranen der achtergeblevenen konde bevochtigd worden, in hooi verkeerd. Bezie, daarentegen, de kindergraven! Vele derzelven zijn, als 't ware, sierlijke, aardige, zorgvuldig opgepaste tuintjes; sommige zelfs, alsof de moeders hare voor altijd verdwenen vreugde zich hier nog steeds wilden vertegenwoordigen, met kinderspeelgoed opgesierd.

Maar, welk eene grillige nabuurschap heeft dit kerkhof! Vlak aan deszelfs muren grenst de schouwburg van *Mont-Parnasse*. Op zekeren avond, ongeveer ten zes ure, bezocht ik het kerkhof. De toonen van het *refrein* eener *Vaudeville* klonken mij te gemoet, en *accompagneerden* het doffe plompen der aardkluiten, welke op eene pas nedergelaten kist vielen! — Zoo als het dikwijls gaat, bepaalde mij eene wonderlijke verbinding van denkbeelden, om van de graven naar den schouwburg te gaan. Daar, echter, ging het nog treuriger in zijn werk, dan op mijn kerkhof: men speelde — *Camille Desmoulins*. Dood en Schouwburg zijn tegenwoordig, in meer dan één opzigt, al zeer na verwant. Vele, zeer vele menschen leven van den schouwburg; maar hoe velen ook van den dood! Wat doet die steenhouwers, die marmerbeärbeiders leven, wier veelvuldige werkplaatsen, midden onder de speelhuizen en herbergen van *Mont-Parnasse*, aan de vergankelijkheid herinneren? Wat onderhoudt die tuinen en boomkweekerijen, welke aan het kerkhof grenzen? Wie vlecht die papierbloemen-kransen en ruikers, welke den rouwdrageren in menigte worden aangeboden? Aan den ingang des schouwburgs van *Mont-Parnasse* zoo wel, als aan dien van het kerkhof, staan

Digitized by Google

knaapjes, die bloemen venten, op ſtraffe van, zoo de verkoop ſlecht uitvalt, door Papa te worden afgerost. Leeft dat alles niet van den dood? Zoo zeide mij eens een aardig bloemenmeisje: „ Gisteren had ik waarſchijnlijk niets verkocht, zoo er niet gelukkig eene lijkſtaatſie van Nationale Gardes, ten minſte vijftig in getal, ware gekomen, en, na het ten grave brengen van een' hunner kameraden, van den morgen tot den avond had *gedéjeûneerd.*" Naardien vriend Hein zoo veelen en zoo veel onderhoudt, wordt hier aan den Dood menig opregt *vivat!* toegebragt.

Veel onderhoudender dan de ſchouwburg van *Mont-Parnaſſe* zijn de ſpelen in de vrije lucht. Den eerſten rang komt het aloude Siamſpel (eene ſoort van kegelſpel) toe: overal, voor de herbergen of op de binnenplaats, bevindt zich eene ſpiegelgladde baan, welke geheele ſcharen van liefhebbers lokt. Het helſche *roulette* (dobbelſpel) van twee *ſous*, dat hier desgelijks het ſchandelijk hoofd verheft, ſlechts in het voorbijgaan gedenkende, wil ik een oogenblik bij twee ſpelen vertoeven, uit een geheel verſchillend oogpunt onzedelijk, en te dezen opzigte wederom van elkander verſchillende. Kan er iets ellendigers worden uitgedacht, dan het zoogenaamde rattenſpel? Op een aan den muur bevestigd plankje is dusdanig arm dier vastgemaakt, en ſtrekt aan eene bende boogſchutters ten doel; na ontelbare wonden krijgt het van den meestbedrevenen het genadeſchot, en een woest gejuich barst los: zelfs de kat gaat barmhartiger met de rat te werk. — Het tweede is wel niet wreed, maar nog veel onzedelijker, heeft een historisch karakter, en ik deed de belangrijke ontdekking dezer zonderlinge uitſpanning, wel éénig in hare ſoort, op deze wijze: Op zekeren dag mij vermakende met het gewoel der volksmenigte, en het van *Mont-Parnaſſe* naar de *chauſſée du Maine* loopende ſtraatje doorgaande, trof eensklaps eene gillende ſtem mijn gehoor, die riep: „ *Caſſez, caſſez les carreaux! Caſſez, caſſez!*" Ik blijf ſtaan, en zie, op eenigen afſtand, een klein houten gebouw, van verſcheidene venſters met ronde glasruiten voorzien. Een oud wijf reikt mij vier kogels toe, om de glazen in te gooijen; elke worp kost een *ſou*; op elke getroffen ruit ſtaat eene premie van een dozijn koekjes. Van de premie afſtand doende, liet ik mij voor mijne *ſous* onderrigten, en vernam, dat dit ſpel ter gedachtenis der groote Julij-dagen was uitgevonden. Zoo kunnen zich jonge knapen hier

Digitized by Google

bij tijds in het glazen-inſlaan oefenen! — Wie herkent niet in dit ratten- en venſterſpel het menschlievendſte en beſchaafdſte volk der wereld?!....

De eigenlijke groote ſpelen van *Mont-Parnaſſe*, de rondtrekkende theaters namelijk, zijn binnen de *barrière* geplaatst, in den hoek der vlakte, waar de Recruten zich in de eerſte beginſelen der edele kunst, om menſchen te vermoorden, oefenen. De boert der hansworſten kent hier geene palen, tot groot vermaak van het publiek, met name van de ſchoone ſekſe, die deze ſchouwſpelen in de open lucht bijwoont, en over deze ongebonden ſcherts volſtrekt niet verlegen ſcheen.

Aan de andere zijde der ſtraat, tegenover het theater van *paillas*, trok eene andere, vrij luidruchtige vertooning eene menigte liefhebbers, en zelfs kenners, tot zich. Wij treden binnen; de *entrée* is ſlechts vier *ſous*; en de eenige Acteur van dit tooneel vermeldt ons in eigen perſoon zijn' naam, zijn' titel en zijne bekwaamheden: „*Mesdames et Messieurs*, ik ben BASSEROT, en durf mij zonder bedenken den eerſten tromſlager in geheel *Uropa*(!) noemen. Ik heb mijne kunst voor alle Mogendheden van *Uropa* vertoond; met alle Tambourmajoors der groote Armee heb ik mij gemeten, en *imiteer* het kanon op mijne trom zoo *frappant*, dat men den kruiddamp meent te rieken." Het beſluit van de vertooning was eene *ſymphonie* van kleine en groote trommen, op welke BASSEROT, met onbegrijpelijke vlugheid, zijne ſlagen vallen liet; zij verbeeldde, naar luid der aankondiging, „het innemen van het *Parijſche* ſtadhuis." Het tromroffelen en de kanondonder werden door het, naar 't ſcheen, met een ſtevig trommelvlies begaafd publiek met een daverend handgeklap vereerd. Mijn buurman, echter, ſchudde het hoofd, en ſcheen kwalijk voldaan. Ik vroeg hem naar de reden. „*Pardieu!*" zeide hij, „Papa BASSEROT maakt het zich wel gemakkelijk! Verleden jaar ſpeelde hij dezelfde *ſinfonie*(!), en zelde, 't was het bombardement van *Algiers*. Zoo fopt men de lieden, die er niet van weten!"

Niets valt moeijelijker, dan, gelijk men ſpreekt, de menſchen onder éénen hoed te brengen, waarvan onze dagen, helaas! overvloedige bewijzen opleveren. Één geval evenwel is er, waarbij men te dezen zelden wederſpraak ontmoet. Wanneer een talrijk gezelſchap, als het onze, den ganſchen dag op het *boulevard* der *Mont-Parnaſſe* heeft rond-

Digitized by Google

gezworven, om deszelfs heerlijkheden in oogenſchouw te nemen, en dan omſtreeks zes ure in den avond het ander minstbeſpraakte lid diens gezelſchaps zegt: „ Mijnheeren, ik geloof, dat het etenstijd is," zoo vereenigen zich ſtellig allen met hem in dat gevoelen. Wel nu, eten wij bij Moeder SAGURT; daar vinden wij goed gezelſchap. Het gezelſchap alleen adelt of ontadelt de plaats. Het is met de herbergen even als met de troonen. NAPOLEON zeide: „ De troon, als troon, ontleent zijne ganſche waarde van hem, die denzelven beſtijgt;" zoo ook de herbergstafel de hare van de gasten. Gaan wij dus eten bij Moeder SAGURT!

TEGENWOORDIGHEID VAN GEEST IN DEN GENERAAL MINA.

Na de nederlaag der *Spaanſche Conſtitutionelen* bleef de vaderlandlievende MINA alleen met zijnen *Aide-de-camp* MECA, met een' priester en een oud bediende. Hij zwierf op het gebergte, verlaten en in ellendigen toeſtand, verwachtende elk oogenblik in de handen des vijands te vallen. Hij wist, welk belang men in zijne gevangenneming ſtelde. Treurig ſtonden zijne zaken; maar zijne ziel bleef onverſchrokken in het gevaar. Eindelijk kwam het noodlottig tijdpunt. Zijn *Aide-de-camp* ontdekte eene ſterke bende Koninklijke troepen, die regt op hen toekwamen. Dezelve had hen gezien. Het zoude dus vruchteloos geweest zijn, eene ontmoeting te hebben willen vermijden. MINA beſefte terſtond al het verſchrikkelijke van zijnen toeſtand, en gevoelde, dat er geen middel tot uitredding was. Eindelijk evenwel beſloot hij, liever eene wanhopige poging te wagen, dan zich lijdelijk aan zijn treurig lot over te geven. Alle zijne krachten inſpannende, en zijne ongemeene tegenwoordigheid van geest te hulp roepende, wendde hij zich tot zijne medgezellen, die reeds alle hoop verloren hadden, en ſprak op vasten toon: „ Mannen! weest bedaard — blijft gij hier, en laat mij voorwaarts treden." Dit gezegd hebbende, trad hij welberaden de naderende bende te gemoet. Weldra had hij dezelve bereikt. Op eenen toon, welke niet de minſte vrees aanduidde, en met eene rustige houding, riep hij: „ Tot welke afdeeling behoort dit detachement?"

De aanvoerder ſtond verbaasd op zoodanige vraag, die met fierheid en zelfvertrouwen werd gedaan. Hij herkende MINA niet, en bleef eenige oogenblikken aarzelen. Hij was ont-

Digitized by Google

trotst, en wist geenszins, wat te maken van eenen man, die hem op zoo gebiedenden toon aansprak. MINA, de verwarring bemerkende, waarin hij den Koninklijken bevelhebber gebragt had, verzuimde niet, van dit eerste voordeel terstond verder gebruik te maken. Zich houdende, alsof hij van ongeduld in gramschap opstoof, riep hij op hoogeren en stouteren toon: „ Mijnheer! ik vraag u nog eens, waartoe deze troepen behooren?"

De vraag ging vergezeld van een krijgsmans vloekwoord. De verwarring van den aanvoerder nam toe; zijne verbazing veranderde in bevreesdheid, en, zich verbeeldende, dat hij met een' der opperhoofden van het Koninklijk leger sprak, antwoordde hij zeer onderdanig: „ Dit detachement behoort tot de afdeeling van JUANITO." Daarop zeide MINA oogenblikkelijk: „ Wel dan, wat doet gij hier? Haast u, om weder bij uwe afdeeling u te vervoegen." De officier stond weifelend, en scheen bezwaarlijk te kunnen besluiten, om te gehoorzamen. MINA wierp eenen blik van verontwaardiging op hem, en sprak op fieren toon: „ Verv!....! Wat vermeet gij u, mij niet oogenblikkelijk te gehoorzamen? Ga, Mijnheer! of maak er staat op, dat ik berigt van uw gedrag zal geven!"

De Koninklijke officier betoonde verder geene tegenkanting, maar boog zich eerbiedig voor MINA, en volgde het bevel op, dat hem onder zoo harde bedreiging was gegeven. De bende trok terug, en MINA begaf zich weder tot zijne medgezellen. Het welgelukken van deze ongemeene krijgslist gaf aan de vier ongelukkige zwervelingen moed, om nieuwe beproevingen en moeiten te trotseren, die zij zeker konden rekenen te zullen ondervinden, eer zij de grenzen van *Frankrijk* bereikten. Offchoon zij een dreigend gevaar ontkomen waren, zij hadden menig ander, dat even verschrikkelijk was, te vreezen. Niet zonder reden hadden zij eene sombere en bange verwachting. De Koningsgezinden, die thans naauwkeurige kennis van MINA's vlugt en verlaten toestand droegen, wendden de uiterste pogingen aan, om zijne schuilplaats te ontdekken. De *constitutioneele* Generaal en zijne getrouwe makkers, wetende, dat hunne vervolgers deze landstreek overal doorkruisten, namen hunne toevlugt in een donker hol, dat ergens in een afgelegen en akelig wild oord werd gevonden. Daar wilden zij zich verborgen houden, tot dat er gelegenheid, om te ontsnappen, zou komen. Onder-

Digitized by Google

tusschen doorzochten de Koningsgezinden het bosch en elke plek gronds in den omtrek, maar vruchteloos. Zij scherpten dus hun vernuft, ten einde middelen te vinden, om hun doel te bereiken. Zij lieten eenige schaapherders overal rondgaan en op hunne hoorns blazen, opdat MINA, misleid door het bekende geluid, in verzoeking mogt komen, om zijne schuilplaats te verlaten en hulp te vragen. Ook deze list, hoe fijn verzonnen, gelukte niet. 'MINA, den ouden vos gelijkende, wilde nog geenszins uit zijn hol komen. Maar deze mislukking verbitterde de vervolgers, en zette hen te meer aan, om weder een ander plan te beproeven, dat gevaarlijker was voor de vlugtelingen. Men haalde namelijk spoor- of bloedhonden, en liet deze los, ten einde de bedoelde prooi op te snuffelen. Dit middel was schrander uitgedacht en bijna noodlottig voor MINA geworden. De honden doorzochten alles met de meeste naauwkeurigheid. Reeds waren de ongelukkigen op het punt van ontdekt te worden, wanneer plotseling twee herten opgejaagd werden, die in de rigting der honden voorbijrenden. Dit zonderlinge toeval redde het leven van MINA en zijne medgezellen. De honden, gelijk natuurlijk is, volgden de herten op het spoor, en zoo mislukte dit nieuwe plan der Koningsgezinden geheel. — Had zoo ongewone omstandigheid plaats gevonden, terwijl het leven van een Koninklijk Generaal in gevaar was, de monniken en priesters zouden buiten twijfel uitgeroepen hebben: *Een mirakel! een mirakel!* Dan waren welligt de beide herten veranderd in twee Engelen, opzettelijk van den Hemel gezonden in het oogenblik des gevaars. Maar in het tegenwoordig geval, zoo namelijk de omstandigheden der ontkoming van MINA aan zijne vijanden verteld werden, zoude het ons niet verwonderen, dat de arme beesten voor een paar Duivels gehouden waren.

Toen MINA met zekerheid vernam, dat zijne vervolgers zich verwijderd hadden, waagde hij het, zijne schuilplaats te verlaten, en zocht verder te ontsnappen langs de eenzaamste streken. Na een' vermoeijenden en angstvollen togt bereikte hij eindelijk een gehucht. Zijne plotselinge verschijning veroorzaakte vrij wat beweging bij de bewoners van eene der ellendige hutten; maar hij wist hen gerust te stellen, en ontkwam gelukkig.

Digitized by Google

EEN PAAR EDELE TREKKEN UIT DE TIJDEN VAN HET FRANSCHE SCHRIKBEWIND.

(*Mon Témoignage sur la détention de* LOUIS XVI. *par* CH. GORET, *ancien Membre de la Commune du 10 Août* 1792: *Paris*, 1825.)

Vastheid van geest van DAUJON.

Op een' der gruweldagen der slagting kwam men den Raad berigten, dat de Prinses DE LAMBALLE een der slagtoffers was geworden, en dat de moordenaars zich naar den *Tempel* hadden begeven, met het hoofd der Prinses op eene piek. De Raad beefde, en zweeg. Een der leden, DAUJON, beeldhouwer van beroep, bevond zich in den *Tempel*. Hij zag den losgelaten' troep tijgers naderen, en ging hen te gemoet. Hij konde hen niet beletten door te dringen tot dat gedeelte des gebouws, dat aan den Toren was verbonden, waarin de Koning met zijne Familie was opgesloten, welks ongetraliede vensters slechts 15 à 16 voet boven den grond waren. De razende hoop braakte vervloekingen uit, en stond op het punt van daar binnen te stuiven. DAUJON, bekleed met zijne sjerp, klom oogenblikkelijk op een' hoop steenen, onder het venster liggende, begon tot de menigte te spreken, en deed zulks op eene wijze, die haar in bedwang hield; want hij bezat eene forsche stem en een' ontzagwekkenden blik. „ Wat wilt gij?" riep hij: „ Zoekt gij „ den Tiran? Hij is daar wèl bewaard: wie twijfelt daar„ aan? Gij zoudt het grootste misdrijf begaan, zoo gij eenen „ aanslag deedt op zijn' persoon. Hij behoort niet aan ons; „ hij behoort aan de Wet, die het u niet geoorloofd is te „ verkrachten. Verwijdert u; want gij zoudt, eer gij de Wet „ verkracht, u eenen weg over het ligchaam van uwen Ma„ gistraat moeten banen." Deze woorden, uitgesproken op den toon van eenen man, die vast besloten heeft om den storm het hoofd te bieden, maakten indruk op de moordenaars, en deden hen besluiten om af te trekken. DAUJON volgde hen tot aan de buitenpoort des *Tempels*; en, zoodra zij daar buiten waren, en zich intusschen van een driekleurig lint voorzien hebbende, dat, gelijk men weet, toen eene soort van tooverkracht op het volk oefende, hield hij hetzelve dwars voor de poort des *Tempels* uit, welke hij open liet.

Digitized by Google

„ Overweldigt dezen slagboom, zoo gij durft!" riep hij der menigte toe, welke daarop terstond uiteenging. — Zoodra nu DAUJON wederom de wacht had bij den Koning, zeide deze tot hem: „ Gij hebt ons het leven gered; wij bedanken u daarvoor: gij hebt niets gezegd, dan hetgeen gij zeggen moest in dusdanige omstandigheden."

Aandoenlijke goedwilligheid van LODEWIJK XVI.

Toen de ongelukkige Vorst zijnen kerker verliet, om denzelven niet weder binnen te treden, en vergezeld van hen, die hem ten marteldood geleidden, ontmoette hij, bij het afgaan van den trap, den Cipier MATHÉ, die hem meermalen uiterst lomp bejegend had. De Koning, zich zulks nog in dit ontzettend oogenblik herinnerende, bleef staan, en zeide tot hem: „ MATHÉ! zijt gij boos op mij? Ik voor mij ben het niet op u." En, hem bij de hand nemende, en dezelve naar zijn hart brengende, voegde hij er op een' goedhartigen toon nevens: „ Hier, hier uwe hand!" — (Dit heb ik van een' oorgetuige.)

AAN LORD ABERDEEN.

(Zie Parlementsvergadering 24 Junij 1831.)

„ Daar ligt een volk in mist bedolven;
„ 't Is klein, een speelbal van de golven,
„ Een stip naauw op de wereldkaart;
„ Maar groot is 't door zijn dwangverachten,
„ Onwrikbaar door zijn' moed en krachten,
„ Verheven door zijn pligtbetrachten;
„ 't Is, door zijn trouw en deugd, der volken eerbied waard!"

H. H. KLIJN.

Eenmaal klonk dan toch de waarheid
In der Britten Parlement!
Eens toch rees een stem, die Holland,
't Moedig volk van Holland, kent!
Aberdeen! uw woorden klonken
Niet alleen in Londens zaal;
Niet op 't Britsche krijtgebergte
Stuitte uw mannelijke taal;
Neen! uw woorden klonken luider,
Luider nog door Holland heen.
O, hoe blonk de waarheid schittrend
Door uw nooitvergeten reên!

Digitized by Google

Ja! die zelfde kracht en vastheid,
Die voorvaderlijke moed
Wonen bij hetzelfde volk nog,
Heerschen nog in 't Hollandsch bloed.
Ja! het schouwspel, dat wij geven,
Brengt bewondring over de aard';
Trouw en moedig zijn we als immer,
Onz' alouden roem nog waard. —
Aberdeen! gij vraagt met regt het:
„ Is dan alle volkstrouw dood?
Waarom, waarom zoo verlaten
Grootbrittanjes bondgenoot?
Hoe! vergeet gij thans, voor Belgen,
Voor 't ondankbaarst volk der aard',
Nassau's, Hollands oude vriendschap,
Thans uw vriendschap dubbel waard?
Zie dat trouwe volk zich scharen,
Dat godsdienstig heldenvolk,
Om hunn' Koning, voor hun grenzen,
Als om de aard' des dampkrings wolk!"
Ja! gij kent de grootsche daden
Van 't heldhaftig voorgeslacht;
Maar gij ziet ook, hoe dat Holland
Is ontwaakt met de oude kracht.
Ja! de schoone heldendaden
Van oud-Hollands heldenkroost
Vonden weêrklank in uw harte,
Dat om Britsche valschheid bloost.
Laat de Belgen windrig stoffen
Op hun sluikmoords gloriedaân,
Toen 't verraad in de eigen rijen
Met getrouwen moed moest staan;
Laat hen 't fiere Holland lastren, —
't Uur van wraak en straf genaakt;
Wij versmaden schimp en logen:
God is 't, die voor Holland waakt! —
Aberdeen! uw taal, uw woorden
Hebben ons den troost gebragt,
Dat dan nog één Brit de waarde
Van 't verguisde Holland acht.
Ja! wij blijven willig offren
Alles, alles, goed en bloed,

Digitized by Google

En wij brengen, onverbasterd,
't Nakroost onzen roem en moed.
Holland blijft uw loffpraak waardig,
Zoo lang Hollands grond beftaat,
En wij zullen, moet het wezen,
Toonen, hoe 't te gronde gaat!
Ja! het plekje, waar wij wonen,
Zal met eer haar plaats beflaan,
Of wij geven 't weêr den genen,
Dien wij 't namen: *d' oceaan!*

F. W. CONRAD.

COUPLETTEN. (*)

Geen vleijerij is mijne opregte taal:
Mijn vrienden! dan zoudt gij mijn rede wraken.
Als ik mijn zucht voor Neêrlands Koning maal,
Voel ik mijn hart van dank en blijdfchap blaken.
Vergunt mij dus, gelukkig huisgezin (†)
En vriendenftoet! bij al uw vreugdbetooning,
De tolk te zijn, die met verhoogden zin
Hier wenfchen ftaak voor onzen dierbren Koning!
De wenfchen zijn 't van heel de burgerij:
Geen Vorst verdient der volken liefde als Hij.

Herroepen wij de kommervolle dagen
Voor onzen geest, toen wij, miskend, veracht,
Met hem den fmaad der wereld moesten dragen! —
Toen was het nacht, voor Neêrland was het nacht.
Door 't Vorftendom van gansch Euroop verlaten,
Door d'oproerdraak van 't Zuiden aangegrimd,
Staat WILLEM pal voor 't regt van zijne Staten,
En beeft noch zwicht, hoe hoog het noodtij klimt.
Hij klemt het roer van Staat in vaste handen,
En ftuurt de hulk der vrije Nederlanden.

De ftorm fteekt op en buldert om de kiel;
Zij zwalkt alleen op de ongeftuime baren.
Geen vrees bekruipt des Stuurmans groote ziel:
Orkaan noch zee kan hem noch ons vervaren.

(*) Den 25 Aug. 1832 in den Schouwburg te *Middelburg* gereciteerd, ter gelegenheid van 's Konings zestigften Jaardag.
(†) Slaande op den titel van het vertoonde ftukje.

Digitized by Google

De noordſter wijkt niet uit zijn ſtarend oog,
Tot hij in 't eind' de ſchemering ziet lichten.
Auroor verſchijnt aan d'ooster-hemelboog;
De zon breekt door; de nacht, de ſtormen zwichten;
De zee bedaart, en op den effen vloed
Vaart Neêrlands hulk, bij 's hemels morgengloed.

Had ooit de vrees den Vorst in 't hart gegrepen,
Had Hij niet ſteeds vertrouwd op God en 't regt,
Had vreemde list Hem weten meê te ſlepen,
Ons ware 't juk, het ſchandjuk opgelegd.
Het overſchot der welvaart, ons gebleven,
Ware ons ontroofd door 't hatelijkst verdrag,
En Neêrlands Maagd, der ſchande prijs gegeven,
Zou blozen, bij 't ontrollen van haar vlag.
Maar, als een rots in de opgeruide baren,
Stond WILLEM pal bij 't barnen der gevaren.

Europa zag, hoe Vorst en Volk vereend,
In Nederland, het woên der hel trotſeerde;
Hoe ware moed aan kroonen luister leent,
En hoe VAN SPEYK al ſtervend triomfeerde;
Hoe 't ſnorkend rot der Belgen werd verneêrd,
En wat het ſtaal van onze fiere helden,
Door lastertaal te lang in ſchijn onteerd,
Beſliſſen kan op zee en oorlogsvelden.
Wat edel denkt, bood hulde aan zoo veel deugd;
Oud-Neêrland prijkt, als eertijds in zijn jeugd.

In Londens wal liet nu een ſtem zich hooren:
„ Waartoe vergeefs gehandeld en gedreigd?
„ Der Staatkunde is geen zegepraal beſchoren,
„ Waar Vorst noch Volk op hare wenken neigt.
„ Rand Neêrland aan; het zal zich grooter voelen.
„ Beſtorm het vrij; het weert den aanval af.
„ Waan, dat de tijd er de eerſte drift zal koelen;
„ Het is vergeefs: want WILLEM zwaait den ſtaf.
„ Zoo lang het zich blijft hechten aan Oranje,
„ Bukt Neêrland nooit voor Frankrijk of Brittanje.

„ Nooit zwicht, ſlechts ſneeft in 't eind' de Batavier.
„ Men kan hem ſlechts, met overmagt, verdelgen:
„ Doch waarom ſteeds een heldenvolk, zoo fier,
„ Gekweld, geplaagd? Verdienen dit de Belgen?

Digitized by Google

„ Wat zij nog zijn, dat zijn zij door den Frank.
„ Zij nooit om hen Europa's vreé geſchonden!
„ Nooit oogst de Brit van België eer of dank.
„ Geen Britſche vloot zij naar de Scheld' gezonden!
„ Het regt en de eer zijn aan Oud-Neérlands zij'."
Zóó ſprak die ſtem: en vrolijk juichen wij.

Noemt WILLEM dan hardnekkig en verwaten;
Noemt Neérlands Volk ſtijfhoofdig als zijn Vorst:
U ſtaat het vrij, beroerders aller Staten,
Die naar het bloed van alle braven dorst!
Uw hoon verraadt uw magtelooze woede;
Uw blinde haat ſtrekt Hem en ons tot eer.
Zijn vaste wil, die 't Vaderland behoedde,
Geeft ons den vreé, maar — zonder ſchande, weér;
En ééne is thans ons aller hartebede,
En rijk en arm ſtemt in dien heilwensch mede.

Hij leve lang, die reeds een zestigtal
Van jaren, als een' ſtroom, zag henen ſnellen!
Dat heil en roem zijn ſchreden overal,
Gelijk een ſchaduw den wandelaar, verzellen!
Hij zie zijn Gade en Telgen zich geſpaard,
Zijn vorſtendeugd door heel Euroop gehuldigd;
En biede een Volk, zoo groot een' Koning waard,
Hem ſteeds den dank, zijn moed en trouw verſchuldigd!
Hij heerſche in vreé aan Oost- en Westerſtrand,
En zie nog lang den bloei van 't Vaderland!

Mr. A. F. SIFFLÉ.

HOLLAND. (*)

„ Der Engten trouwe wacht bedekt ons met haar wieken
„ In Hollands vrijen tuin, wiens grond niet wordt verwrikt."
D. SMITS, *Nagel. Gedichten.*

Vaderland, zoo hoog in waarde,
Groot door Eendragt, groot door Moed,
Zaligst plekje gronds op aarde,
Duur gekocht voor dierbaar bloed!

(*) Dit ſtukje, de *eerſteling* van eenen dus nog geheel onbekenden, waarſchijnlijk jeugdigen Dichter, offchoon dan ook ſlechts eene variatie op het bekende thema zijnde, vertoont, naar ons gevoel, *een'* zoo verdienſtelijken aanleg, dat wij het, te zijner aanmoediginge, gaarne hier eene plaats verleenen. *Redact.*

Digitized by Google

Hoe verguisd, geſmaad, belogen,
Hoe verſchopt met vuigen voet,
Heerlijk blinkt nog in elks oogen
Hollands Eendragt, Hollands Moed.

Volken, lust het u, te weten
Tot wat prijs 't die grootheid koopt?
't Heeft den band niet losgereten,
Die 't aan Orde en Wet verknoopt;
't Heeft niet, wuft, den eed geſchonden,
Dien 't aan Vader WILLEM deed;
Holland is nog trouw bevonden,
Houw en trouw in lief en leed.

Vorſten, wat toch durft gij wanen?
Blinkt ſlechts dáár de glans der kroon,
Waar millioenen onderdanen
Slaafs zich krommen voor uw' troon? (*)
't Eenig Holland kan u toonen
't Ijdle van dien trotſchen waan.
Vorſten, 't leert u, dat uw troonen
Hechtst op Deugd en Godsvrucht ſtaan.

Neen, geen rijkbetaalde ſlaven
Schutten hier den eedlen Vorst;
't Echte nakroost der Bataven
Draagt de trouw in mond en borst.
Ziet den besten Vorst, omgeven
Van 't getrouwſte volk der aard';
Hij, door Christendeugd verheven,
Hij is aller liefde waard.

Ziet, daar reikt hij hart en handen
Naar het volk, dat hij bemint,
Naar zijn teêrgeliefde panden,
Als een vader naar zijn kind.
„ Leev' de Vorst! God ſpaar' den Koning!"
Dat ontvloeit aan aller borst,
En in tempel en in woning
Rijst de beê voor d' eedlen Vorst.

O! die beê, niet voorgeſchreven,
Maar gevloeid uit hart en mond,
O! die beê voor 's Vorſten leven
Klinkt weêrgalmend in het rond.

(*) De Oosterſche volken.

Digitized by Google

't Hollandsch hart kan zich verheffen,
Waar 't den besten Koning geldt;
't Kan den echten juichtoon treffen,
Waar het WILLEM's deugd vermeldt.

Volken, die in 't zinloos woelen
Orde en Wetten stout beschimpt,
En uw schandelijk bedoelen
Met den schoonsten naam verglimpt;
Zoekt gij vrijheid? Ziet, haar tempel
Blijft gevest op Hollands grond;
Vrijheid van den echten stempel
Spreidt er steeds haar glanzen rond.

Maar dat woest, onzinnig razen
Voor hetgeen gij vrijheid noemt,
Maar de geest, u ingeblazen,
Wordt in Holland diep gedoemd.
Ach! die geest, geen perk te zetten,
Sleept u in zijn dwarling voort,
En de stem van Orde en Wetten
Wordt in 't muitziek hart gesmoord.

Maar die stem altijd te smoren,
Volken, dat vermoogt gij niet;
Eens doet zich de waarheid hooren,
Eens herneemt zij haar gebied.
Zij zal 't driest geweld doen beven,
Schoon het stout den kop verheft;
Want haar kracht, waardoor 't *moet* sneven,
Drijft een' pijl, die zeker treft.

Vorsten, die aan 't hoofd der volken
Thans met zoo veel luister praalt,
Die door eervergeten tolken (*)
't Lot van Holland stout bepaalt, —
Hoort, wat WILLEM heeft gesproken,
Sterk in God, wiens hulp niet mist,
Schoon ons 't onregt komt bestoken:
„ *Boven is mijn lot beslist!*"

(*) De Vorsten en Tolken der Vorsten, waarvan hier en vervolgens sprake is, behoeven niet met den vinger te worden aangeduid. Geenszins allen zijn bedoeld.

Digitized by Google

Met dat woord, misschien belagchlijk,
Vorsten, voor uw' trotschen waan,
Wachten we elk gevaar, hoe hagchlijk,
Durven we uw geweld weêrstaan.
„ *Boven is ons lot besloten!*"
Dat geeft troost en moed en kracht;
Woelt dan, Vorsten! woelt dan, Grooten!
Boven waakt nog de Oppermagt.

Op dan, Broeders, 't oog naar boven;
God regeert! dat geeft ons kracht.
Moedig handlen, vast gelooven,
En van Gode hulp verwacht!
Kracht en ijver ingespannen!
Regt en Onschuld gaan ons voor.
Dreigt dan, Vorsten! dreigt, Tirannen!
Eenmaal blinkt de waarheid door.

Julij, 1832. B...

KINDERDAGEN.

Als knaap was mij het leven schoon;
Der bloemen geur, der vooglen toon,
De handdruk van een' goeden makker —
't Hield alles ziel en zinnen wakker,
En 's avonds leide ik mij ter rust,
Door moeders mond in slaap gekust.

En als ik droomde, droomde ik zacht;
Welligt hield dan een Engel wacht,
Want altoos blonk mij liefde en zegen
In 't jeugdig, vriendlijk droombeeld tegen.
'k Zag hier en daar wel distels staan,
Doch 't blozend roosje meest vooraan.

Hoe juichte ik bij het beuzlig spel,
Bij 't stijgen van mijn waterbel,
Bij 't bouwen van mijn houten steden,
Die 'k meestal kunstig wou verbreeden,
Bij 't schikken van mijn' kinderschat
Op plank, op tafel, of op blad!

Digitized by Google

Ja! 't hengt me, als ware 't gistren pas,
Hoe waardig mij het speelgoed was,
Gevat in Neurenberger doozen;
Ik wist van einde noch verpoozen,
Bragt ik mijn ruitrenschaar in 't veld,
Van voetvolk en kanon verzeld.

Dat ging er moedig dan op los!
Hier viel een ruiter, daar een ros,
Ginds ganesche drommen, door mijn handen;
Ook moest in schijn 't kanon ontbranden;
Dra was het veld, hoe uitgestrekt,
Met tinnen lijken overdekt.

Wat dacht de blijde knaap er aan,
Deed hij die vallen, gene staan,
Dat in dit spel het beeld des levens,
De vreugde en smart der wereld tevens,
Zoo zigtbaar opgesloten lag!
Hij mat de wereld naar zijn' dag.

Wat deerde 't hem, die zoo veel had,
Of vader neêrgebogen zat,
Of moeder bange tranen schreide
En 't oehtenduur met angst verbeidde!
Hij zong zijn dag- en avondlied,
Het knaapje kent de wereld niet.

Zoo speelde en droomde ik zorgloos voort.
Dat ook een droom den tijd behoort,
Het leven vliegt door wisselingen
En wegsmelt in herinneringen,
Daar dacht ik, blijde knaap, niet om:
Het *heden* was mijn heiligdom.

Maar eensklaps vliegt het droombeeld heen,
En 's knaapjes zaligheid meteen.
Dra mist de jongling zijn gespelen,
Met alles, wat zijn hart kon streelen;
En de aarde, eenmaal zoo rijk aan vreugd,
Biedt luttel meer, wat hem verheugt.

Digitized by Google

Wel vond hij vriend en makker weêr,
Maar anderen, niet die van weleer,
Zoo schuldloos, wars van looze treken.
Hier moge elks ondervinding spreken.
Wel menig, die hem met zich toog,
Maar aan het eind van 't spel bedroog.

Zoo menig, die hem 't eerloof schonk,
Waar 't oog van nijd en afgunst blonk,
Het hart van spijt en gramschap blaakte,
En vriendschaps rein gevoel verzaakte.
Zoo menig zong den knaap het lied;
Nu zegt de man: „ Geloof het niet!"

Dat leerde de ondervinding mij.
Ja! en nog eindloos veel er bij,
Dat ik niet kan, niet op wil tellen;
Het zou een gifbron op doen wellen,
Ontbladren elke bloem van vreugd,
Gewijd, geheiligd aan mijn jeugd.

Mijn jeugd? — Ik vraag haar niet terug.
De tijd is snel, het leven vlug,
Herinring lang, en kort het heden,
Beproefd, gelouterd door 't verleden.
De man zie kloek de toekomst in,
En 't einde wordt hem dáár begin.

Mijn lied zwijgt van 't zielschokkend leed,
Dat mij de tijd ervaren deed,
Sinds hij den tol der jeugd kwam vragen.
De wereld lacht met kinderdagen.
Zij lagch' — maar hooger rijst mijn toon:
Als knaap was mij het leven schoon.

1832. A. DE JONG, GTZ.

ZOO VEREERT MEN KONING LEOPOLD!

(Uit den *Messager de Gand*, van 13 Sept. l.j.)

Het feest, aan den Koning door de stad *Brussel* gegeven, in ruiling en tot dank voor al de feestdagen, welke hij ons

Digitized by Google

verschaft, en die elkander zonder tusschenpoos opvolgen sedert den 18 Julij 1831, heeft veel volks getrokken, begeerig om, bij het maanlicht, de zwaarmoedige gelaatstrekken van hunnen aangebeden Vorst te beschouwen. Op zijn best heeft men, door middel van eene gemoedelijke schifting, uit dit uitgelezen gezelschap eene *quadrille*, pover genoeg, kunnen zamenstellen. De Dames, welke, ten gevolge van het enge schoeisel, met ekstéroogen gekweld waren, hadden niet weinig te lijden van de onbekwaamheid der dansers. De nieuwsgierigen hielden den hoed op het hoofd, gelijk het den nieuwsgierigen burgers betaamt, die aan de vrees voor eene verkoudheid de bewustheid hunner regten paarden, en zich noch wilden verkouden, noch vernederen. Een dezer FABRICIUSSEN uit de *rue des Marolles*, verzocht om zijne kasket af te nemen, beantwoordde zulks met het Constitutieartikel in te roepen. Men deed hem opmerken, dat LEOPOLD zelf ongedekt was. Hij antwoordde, dat LEOPOLD eene pruik droeg, en dus geenerlei gevaar liep. Wij voor ons gelooven, dat deze eerzame burger dwaalde. LEOPOLD draagt eene valsche *toupet*; maar het grootste deel van zijn achterhaar behoort hemzelven toe. In dit geheel vaderlandsche gezelschap had zich ongelukkig een vrij groot getal van die bijzondere personen gemengd, die de onschuldige kwinkslagen van den Heer BOSCO ernstig opvatten, — van die praktikale *St. Simonisten*, die, den eigendom als een misbruik beschouwende, eens anders zakken als de hunne aanmerken; *revolutionairen* op hunne wijze, die — niet *stelen* (dat woord is te gemeen), maar de kapitalen verplaatsen, ten einde den omloop te bevorderen. Wij kunnen niet stellig verzekeren, dat het Septembermannen waren. In afwachting van nader berigt deswege, ziehier intusschen het naauwkeurig *bulletin* van hunnen nachtelijken veldtogt, 't welk wij hopen eerlang in den *Moniteur* weder te vinden: Aan den Generaal Baron D'HOOGHVORST heeft men zijne gouden snuifdoos ontstolen; aan den Generaal OLIVIER eene zilveren; aan den Heer MERCQ zijne beurs; aan den Heer BOSSELARD zijnen horlogieketting en zijne snuifdoos; aan eenen Kapitein der Infanterie zijne beurs; aan eene jonge Dame, opzettelijk van *Antwerpen* gekomen, eene bracelet; aan eene andere eene shawl, enz. enz. enz. Wij meenen na het bovenstaande onze lezers te moeten doen opmerken, hoezeer de bezonde onverschilligheid van het verzamelde gezelschap en de overvloed van zakkerollers bewijzen, dat het Koningschap zich *populariseert* en dat de zedelijkheid des Volks zich volmaakt! Op de feesten, welke men aan Koning WILLEM gaf, vond ieder een eerlijk man, met welken hij kon praten, en kwam men altijd met zijn' zakdoek thuis. — Het vuurwerk was zeer fraai. Alleen LEOPOLD was niet voldaan. De reuk van het kruid scheen Zijne Majesteit te hinderen.

Digitized by Google

MENGELWERK.

LEERREDE TEN BETOOGE, DAT GOD IN HET LIJDEN VAN ZIJNE SCHEPSELEN, OP ZICHZELF BESCHOUWD, GEEN BEHAGEN SCHEPT.

Door

F. HOEKSTRA. (*)

Want Hij plaagt noch bedroeft de menſchenkinderen van harte.

KLAAGL. VAN JEREMIA, III: 33.

Het boek, waaruit wij onzen tekst namen, is over het geheel van een' zeer treurigen inhoud, gelijk trouwens het opſchrift terſtond aankondigt. De Profeet ſchreef waarſchijnlijk deze liederen ten tijde toen *Jeruzalem* ingenomen, de Tempel verwoest, en *Juda* gevankelijk naar *Babylonië* was weggevoerd. Dezelve bevatten althans zeer aandoenlijke beſchrijvingen aangaande den ondergang van den *Joodſchen* Staat. Met een diep geroerd hart boezemt hij de bitterſte jammerklagten uit over dien rampvollen ſtaat van zijn vaderland. — Veel is er in deze klaagzangen, dat op de gewone geſteldheid van het menſchelijk leven toegepast kan worden; maar ook veel, dat enkel zijne betrekking heeft op den bijzonderen toeſtand van het *Joodſche* volk, of het tijdperk, in den Oosterſchen ſtijl, door den Profeet beſchreven, als uitermate ellendig, en dat als zoodanig geene ſchets kan opleveren van het gewone beloop der aardſche lotgevallen. Maar, zou niet veeltijds een misnoegde of zwaarmoedige geest, uit den aard geneigd het kwaad der wereld te vergrooten, zich te onregt beroepen op de droevige ſchilderijen, welke in dit profetisch geſchrift voor-

(*) Uitgeſproken te *Harlingen*, den 12 Aug. 1832.

Digitized by Google

komen? Zou men althans het oogmerk, waarmede het opgeſteld is, niet voorbijzien, indien men alleen het klagende en ſombere gedeelte aanhaalde, zonder ſtil te ſtaan bij de tusſchengevoegde trekken, die ſtralen van een ſtelder en opbeurend licht verſpreiden?

JEREMIA immers, hoezeer ook van alle kanten omringd door tooneelen van algemeene ellende, hoezeer ook het gezigt daarvan en het eigen gevoel hem deed zuchten en luide weeklagten aantreffen, klaagt echter niet als een wanhopende. Hij vergeet niet het goede, dat nog overgebleven was, op te merken, en tusſchenbeiden de bedrukte ziel weder op te beuren door vertroostende uitzigten, inzonderheid door eene verlevendigde hoop op Hem, uit wiens mond het goede en kwade gaat, en tegen welken een mensch niet murmureren mag.

Van dien aard zijn ook onze tekstwoorden en hetgeen er voorafgaat. Na in het begin van dit hoofddeel de grootheid van het onheil met ſterke kleuren geſchilderd te hebben, zeggende onder anderen: *Hij heeft mij met bitterheden verzadigd; Hij heeft mij met alſem dronken gemaakt, mijne tanden met zandſteenkens verbrijzeld en mij in de aſſche nedergedrukt*, zet de Profeet dit donker tafereel af met zachter en vrolijker verwen. *Dit zal ik mij ter harte nemen* (dus vervolgt hij) *en daarom zal ik hopen. Het zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet vernield zijn, dat zijne barmhartigheden geen einde hebben. Zij zijn alle morgen nieuw; uwe trouw, o Heer! is groot. De Heer is mijn deel, zegt mijne ziel; daarom zal ik op Hem hopen. De Heer is goed den genen, die Hem verwachten, — der ziele, die Hem zoekt. Het is goed, dat men hope, en ſtille zij op het heil des Heeren. Hij ſteke den mond in het ſtof, zeggende: Misſchien is er verwachting, want de Heer zal niet verſtooten in eeuwigheid; maar als Hij bedroefd heeft, zoo zal Hij zich ontfermen naar de grootheid zijner goedertierenheden; want Hij plaagt noch bedroeft de menſchenkinderen van harte.* Dit laatſte, dat namelijk God in het lijden van zijne ſchepſelen, op

Digitized by Google

zichzelf beſchouwd, geen behagen ſchept, is eene waarheid, die bijzonderlijk onze opmerking verdient, en die wij niet te diep het gemoed kunnen indrukken, om onder de rampen des levens bewaard te blijven voor twijfelmoedigheid en morrend ongeduld. Dat wij ons dan vervolgens met de overweging van dezelve bezig houden, zoo wij hopen tot onze leering en ter ſtichtende vertroosting, die wij in den tegenwoordigen tijd zoo zeer behoeven.

Hij plaagt noch bedroeft de menſchenkinderen van harte, is hetzelfde als: God heeft in het lijden van ſchepſelen op zichzelf geen behagen; het is niet om zijn zelfs wille, dat Hij de menſchen met rampen bezoekt, of dezelve toelaat; Hij vindt voor zichzelven geenen wellust in hunne droefheid en ſmarten, of in hen te plagen en te kwellen.

Wij mogen ons hier reeds, M. H.! bij de eerſte voordragt van uwe toeſtemming verzekerd houden. Gij zelven gevoelt ongetwijfeld terſtond, hoezeer het aanloopt tegen alle redelijke begrippen, die wij ons van de Godheid vormen, wanneer wij aan dezelve iets wilden toeſchrijven, hetgeen naar eigenlijke plagerij of kwelzucht gelijkt. Gij verwondert u misſchien, hoe immer hierover eenig geſchil kan vallen, of in zoo verre eenige twijfeling ontſtaan, dat men hetzelve een uitvoerig betoog noodig zou achten. Op die wijze oordeelen wij meestal over iedere ongerijmdheid, over elk ander in 't oog loopend wanbegrip, in bedaarde oogenblikken, wanneer wij buiten den drang der verzoekingen ons bevinden, en dus onbelemmerd de inſpraak van het hart en het gezond verſtand kunnen volgen. Maar dikwijls komen ons ook de dingen geheel anders voor, wanneer een ſtorm, het zij van binnen, het zij van buiten, ons overvalt, en de ontroerde geest van de eene naar de andere zijde geſlingerd wordt. Dan oordeelt hij niet altoos met die juistheid, welke er vereischt wordt, om het ware van het valſche te onderſcheiden; en dat ongerijmde zelfs,

Digitized by Google

hetwelk hij te voren zonder eenige bedenking en te regt verwierp, kan hem dan veel minder ongerijmd en wel aannemelijk toeschijnen.

Wij hebben hier eigenlijk te doen met de zoodanigen, die, door de rampen, waaronder zij zelven of in 't algemeen het menschdom zoo gedurig moet zuchten, verbitterd en ter nedergeslagen, angstig omzien en vragen naar de oorzaak van zoo veel lijden onder de zonne. En geenszins is het te verwonderen, dat dezulken, in hunne verlegenheid, om eene behoorlijke oplossing van dat alles te vinden, in hunne vlagen van moedeloosheid en gemelijkheid, somtijds beginnen te twijfelen aan dingen, die anders aan geene twijfeling onderhevig zijn, en dat eenig wantrouwen omtrent het algemeen bestuur der wereld in de ziel opwelt. Niet zoo geheel vreemd, schoon een uitwerksel van verbijstering en misnoegdheid, niet zoo geheel vreemd, zelfs bij den welmeenenden, zijn in zulke tijdstippen de vragen: Zou dat Wezen, hetwelk ons aller lot in handen heeft, wel zoo goed zijn, als men gelooft? Schijnt het niet, alsof God de tranen van ellendigen, wier getal zoo groot is, met wellust aanschouwt, daar het Hem toch aan geene magt kan ontbreken, om dezelve af te droogen, en de bron, waaruit zij voortvloeijen, te stoppen? Zou dit niet elk liefdadig mensch doen, indien hij slechts het vermogen daartoe bezat; en hoe veel meer moest men zulks van den Vader der menschen verwachten, indien Hij inderdaad een liefhebbend Vader ware, die niet van harte de menschenkinderen plaagt en bedroeft?

Hoe zeer gij dan, A. A.! voor tegenwoordig de waarheid van onzen tekst buiten allen twijfel moogt stellen, acht het daarom niet ten eenemale overtollig, over dezelve met gezetten ernst te hooren spreken, om ze in volle kracht voor den geest te verlevendigen. Deze versterking kunt gij, zoo niet heden, echter naderhand, wanneer, te gelijk met de wederwaardigheden des levens, het gemoed door twijfelingen wordt aangevallen, ten hoogste noodig hebben.

Digitized by Google

Anderen te laten lijden buiten hunne ſchuld, of eenige andere reden van noodzakelijkheid; is plagen, waarin die geen, welke zulks toelaat of veroorzaakt, eene ſoort van vermaak voor zichzelven moet vinden, en dus van harte anderen bedroeven. Doch dit is niet alleen onbeſtaanbaar met volmaakte Goedheid, maar verdient geenen anderen naam, dan dien van wreedheid. — Schoon wij nu onmogelijk den Almagtige tot volmaaktheid toe kunnen kennen; ſchoon wij, nadenkende over het wezen en de natuur der Godheid, welhaast onszelven verliezen in het oneindige, dat wij te vergeefs willen naſporen, zijn er toch zekere algemeene waarheden, die wij noodwendig moeten vaſtſtellen, indien men niet alle denkbeeld van eenen God wil vernietigen. En daartoe behoort ongetwijfeld de zedelijke volkomenheid of volmaakte heiligheid zijner natuur. Een Wezen, volſtrekt onafhankelijk beſtaande, gelijk de eerſte Oorzaak aller dingen, kan niet onderworpen zijn aan eenige feilbaarheid, zwakheid of verkeerdheid van wil, de bronnen van zedelijke gebreken bij geſchapene wezens. — De hoogſte wijsheid en magt, die wij in God moeten vooronderſtellen, kunnen nooit eenige reden van belang of van behoefte hebben, om af te wijken van die regelen van zedelijke orde en welvoegelijkheid, welke, gegrond in de eeuwige betrekkingen der dingen, de hoogſte en beminnelijkſte voortreffelijkheid van eene redelijke natuur uitmaken.

Hiermede nu ſtrijdt alreede de onbarmhartigheid, die zich het lot van een' ellendigen niet aantrekt, noch eenige neiging gevoelt, om zijn leed te verzachten; maar nog meer de wreedaardigheid, welke vooronderſteld moet worden in een wezen, dat met eene ſoort van zelfvoldoening en vermaak het lijden van anderen kan aanzien, en zelfs met dat oogmerk daartoe medewerkt. Zulk een wezen, hoe geducht en magtig ook, zou in ons oog een voorwerp van afſchrik en verfoeijing moeten zijn, in ſtede van liefde en aanbidding. Wij zouden hetzelve nooit volmaakt kunnen noemen, maar veeleer ten hoogſte gebrekkig, laag en verachtelijk. Iets van die na-

Digitized by Google

tuur derhalve aan den Onafhankelijke te willen toeſchrijven, zou geene mindere ongerijmdheid influiten, dan de ontkenning van zijn geheele beſtaan.

Goedheid, beſtaande in eene geneigdheid, om het ongeluk van anderen, zoo veel mogelijk is, te verzachten, en hun geluk te vermeerderen, ſtaat over tegen wreedheid, die een' omgekeerden aard bezit. De eerſte moeten wij onder de edele, de andere onder de afſchuwelijke hoedanigheden tellen. En daar al het edele, al het waarlijk beminnelijke en voortreffelijke tot de Goddelijke natuur behoort, en al het tegenovergeſtelde daarvan afgezonderd moet worden, kunnen wij niet twijfelen, of de Opperheer van het heelal, dien wij God noemen, moet een goedwillig, een liefderijk Wezen zijn, in den uitgebreidſten zin der woorden. Terſtond laat het zich hier weder begrijpen, hoe weinig men met eenigen grond kan vermoeden, dat God ooit de menſchenkinderen zou plagen of van harte bedroeven, alleen het werk van kwaadwilligheid en wreedheid.

Alle redeneringen, die wij omtrent de eigenſchappen van het Goddelijk wezen aanvangen, van welken kant ook, ſpreken dit vermoeden niet alleen lijnregt tegen, maar leeren ons daarenboven, dat liefde, volmaakte liefde, die haren hoogſten wellust ſtelt in gelukzaligheid uit te breiden, onafſcheidelijk met hetzelve verbonden is. God is een weldadig Vader, en geen willekeurig, veel minder een wreedaardig Beheerſcher van zijne ſchepſelen. Allerwegen vertoont Hij zich als zoodanig in de natuur en in de gewijde ſchriften tevens. De Heilige Schrijvers, inzonderheid die van de nieuwe bedeeling, plaatſen deze eigenſchap van God gedurig op den voorgrond, en ſchijnen zich niet te kunnen verzadigen van haren lof te verkondigen, noemende God *de Liefde zelve*. Wel verre dan, dat God de menſchen zou laten lijden om zijn zelfs wille, of omdat het verdriet van ſchepſelen tot voedſel van zijne gelukzaligheid verſtrekt, is integendeel weldoen zijn beſtendig doel.

Evenwel (zal men zeggen) moet het menschdom, in

Digitized by Google

weerwil van deze gerustſtellende verzekeringen ten aanzien van de natuur van zijnen Opperheer, dikwijls zoo veel lijden, dat er naauwelijks een einde aan de jammeren te zien is. Van waar dan al dat kwaad, en waartoe moet het dienen? — Maar, M. H.! zoo wij al niet in ſtaat waren, gelijk zekerlijk in vele bijzondere gevallen plaats heeft, deze vragen voldoende te beantwoorden, zou dan terſtond het beſluit moeten volgen, dat God buiten noodzakelijkheid, of zonder gewigtige redenen, het kwaad toelaat? dat Hij de menſchenkinderen wil plagen en van harte bedroeft? Zoudt gij dan ook denken, dat een kind omtrent zijne ouders, of den geneesheer, wettig een zoodanig gevolg mag trekken, wanneer het niet kan doorzien, waarom zijne wenſchen niet voldaan worden, waarom het tot onthoudingen verpligt wordt, of bittere medicijnen moet gebruiken? Neen zeker! Maar is het meer te verwonderen, dat wij, kortzigtigen, vaak onkundig zijn van de eigenlijke bedoelingen van onzen Hemelſchen Vader, wanneer Hij ons iets onthoudt, of laat overkomen, dat, ſtrijdig met onze begeerten, ons ſmartelijk valt; en zouden wij in zulk een geval meer reden hebben, om den Beſtuurder van ons lot van onbarmhartigheid en grillige wreedheid verdacht te houden? o! Wat is ons verſtand, in vergelijking van dat des Oneindigen? wat zijn onze uitzigten, en daarop gegronde beoordeelingen, in vergelijking van die des Eeuwigen, die in zijne ontwerpen alle de einden der aarde, al het verledene, al het tegenwoordige en al het toekomende omvat?.... Eigenlijk zinkt hier alle grond van vergelijking onder onze voeten weg. En het past alleen ſchepſelen van eene zoo beperkte natuur, als wij menſchen zijn, Gode te zwijgen, wanneer ons verſtand ſtilſtaat voor de diepten of verbazende hoogten der Goddelijke wijsheid, in hare toelatingen en beſtellingen verborgen; de bekrompenheid van ons doorzigt te erkennen, in ſtede van iets onwaardigs aan den grooten Heelalbeſtuurder toe te ſchrijven, of de ongerijmde gedachte op te vatten, dat er inderdaad geene wijsheid en goedheid be-

Digitized by Google

ſtaan, omdat dezelve niet kennelijk zich aan ons gezigt vertoonen.

Ondertusſchen leert ons in 't algemeen de geſteldheid van den mensch en van zijn aardsch verblijf, dat een groot deel van het kwaad, waarover wij klagen, onafſcheidelijk verbonden is met de onvolmaaktheid zijner natuur en die der wereld, waarin wij voor een eerſte beſtaan en als in een' ſtaat van kindschheid en opvoeding geplaatst zijn. Dat wij met ziekte en dood en dergelijke ongevallen hebben te worſtelen, geſchiedt niet, omdat God de menſchen *wil plagen en van harte bedroeven*, maar omdat het niet anders zijn kan, zoolang wij *menſchen* blijven en de wereld de *wereld*. Een groot aantal van 's levens bitterheden, misſchien verre het grootſte deel van allen, laat zich gemakkelijk oplosſen door 's menſchen eigene dwaasheden en balſturig gedrag, welks onaangename gevolgen hij zichzelven berokkent, en die daarom geenszins aan eenige liefdeloosheid van den Schepper geweten kunnen worden. Alleen die ſoort van rampen, welke wij buiten onze ſchuld hebben te verdragen, kan hier nog in aanmerking komen. Waarom, (zal men vragen) indien God de deugd bemint en het geluk van zijne ſchepſelen, en hen niet buiten noodzakelijkheid en ſchuld wil bedroeven, waarom laat Hij dan zijne gehoorzame kinderen dikwijls zoo veel lijden, als ons de Geſchiedenis leert? — Wij hebben deze zwarigheid, A. A.! bij eene andere gelegenheid wel eens uitvoerig opgelost. Hier zij het genoeg, aan te merken, dat de tegenſpoed niet zelden een geſchikter middel is, om de onſchuld in veiligheid te ſtellen, en zelfs haar karakter te veredelen, dan de voorſpoed, en dat de eerſte bij gevolg eene bron wordt van eindelijke gelukzaligheid, terwijl de laatſte ons op gladde plaatſen zou voeren en in het verderf ſtorten. Hoe vele voorbeelden bevestigen deze waarheid! Hoe dikwijls heeft men gezien, dat menſchen, die onder de verdrukkingen zich ingetogen en grootmoedig gedroegen, tot eenen ſtaat van ruimte en aanzien verheven, de weelde niet konden dra-

Digitized by Google

gen! Was het niet DAVID zelfs, die man naar Gods harte, die onder de vervolgingen zich waardiglijk en grootmoedig gedroeg, maar, ten troon verheven, zich aan meer dan ééne afschuwelijke wandaad schuldig maakte? Hebt gij ook wel niet zelven meer dan eens op de proef ondervonden, dat juist datgeen, hetwelk gij als een groot ongeluk beschouwdet, naderhand tot uw behoud strekte? En nu wij waarlijk in eene menigte gevallen zigtbaar het nut dier beproevingen ontdekken, is het dan redelijk, in die weinige gevallen, welke voor ons duister zijn, terstond onzen Hemelschen Vader van onbarmhartigheid te verdenken, alsof Hij zonder gewigtige redenen en alleen uit willekeurige kwelzucht ons bedroefde? Over het geheel, eindelijk, maken de onheilen, voor zoo ver zij het werk der Voorzienigheid zijn, niet het doel, maar het middel uit, en wel het middel om een groot goed te bevorderen of een groot kwaad te voorkomen, wel verre dat dezelve in den eigenlijken zin plagen en noodelooze kwellingen zouden kunnen genoemd worden.

Laat ons nu hieruit eenige toepasselijke gevolgen afleiden.

Als wij, M. H.! het lot der menschen op aarde, en vooral van de tegenwoordige geslachten, de teisteringen van staatsorkanen en heerschende ziekten beschouwen, dan openen zich van alle kanten zoo vele tooneelen van jammer, dat zich waarlijk meer stoffe tot klaagliederen schijnt op te doen, dan tot vreugdezangen. Zonder hier over dit meerdere of mindere te willen beslissen, kan zekerlijk niemand, dan de ongevoeligste ligtzinnige, geheel ontkennen, dat de mensch, van eene vrouwe geboren, kort van dagen en zat van onrust is. Slechts weinigen maken hierop eene uitzondering; slechts weinigen gaat de beker van bitterheden geheel voorbij, en in 't algemeen moet men zeggen, dat daarmede, zoo het al niet de overhand heeft, het zoete des levens meestentijds vermengd wordt. Maar, wat mag men, in zulk eene gesteldheid van zaken, van den redelijken mensch, vooral van den verlichten Chris-

Digitized by Google

ten, vorderen? Zal hij door de harde slagen, die hemzelven treffen, of die hij rondom hem ziet vallen, zich geheel laten verbijsteren, en, overgegeven aan twijfelmoedige neerslagtigheid, zonder hoop en verwachting leven? Dan zou hij ongetwijfeld, zijn lot eigenwillig verzwarende, in de eerste plaats zichzelven mishandelen, en tegen zijnen God zondigen.

Niemand kon meer overtuigd zijn van de ellenden van den tijd, waarin hij leefde, dan JEREMIA. Hij kon niet nalaten zijne volle ziel uit te storten in een geschrift, waarvan de titel zelfs de gestaldheid van eenen geest, door droefheid verzwolgen, uitdrukt. Maar tusschenbeiden breekt hij ook dikwerf den klaagtoon af, en schept hij nieuwen moed in het vertrouwen op den God der vaderen.

Laat ons, G. G.! dit voorbeeld, en dat van zoo vele andere regtschapene heiligen en moedige lijders, navolgen. Wachten wij ons inzonderheid voor den indrang van het woelend wantrouwen omtrent de wijsheid en liefde van het bestuur des Hemels. Wat er moge gebeuren, hoe veel gij somtijds hebt te lijden, denkt nooit, dat uw Hemelsche Vader *de menschenkinderen plaagt en van harte bedroeft*. Die gedachte kan niet anders dan het uitwerksel zijn van wrevelige misnoegdheid en rampzalige wanhoop. Daarmede zoudt gij het laatste plegtanker in den nood wegwerpen, en allen grond van behoud of vertroosting verliezen. Is de wereld u dikwijls ongunstig, de Hemel kan het nooit zijn, ook dán niet, wanneer Hij u bedroefd laat worden, zoolang gij door ondeugd zijne gunst niet verbeurt. Duister, zeer duister kan de weg zijn, waarlangs gij uwe reize moet voortzetten; maar op denzelven blijft de Vader hier boven uw Leidsman en Behoeder, en aan het einde zult gij licht en vreugde vinden. Zijt dan stil in de verwachting op het heil des Heeren; zwijgt Gode, wanneer gij zijne oogmerken niet kunt doorgronden, noch de oorzaken van zijne leidingen verklaren; want *de Heer zal niet verstooten in eeuwigheid*.

Digitized by Google

Is het wel noodig, M. W.! ſchoon mijn onderwerp mij zulks aan de hand geeft, u in 't bijzonder onder het oog te brengen, hoe pligtmatig het zij voor ſchepſelen, wier Schepper niemand plaagt noch van harte bedroeft, Hem hierin na te volgen? Of zou het waar zijn, dat er menſchen gevonden worden, die zich kunnen verheugen in het verdriet van hunne naasten, die heimelijk een wreed vermaak ſcheppen in de kwellingen van anderen? Het is dan ook waar, dat bij hen de menſchelijke natuur tot den uiterſten graad van ontaarding vervallen is. Doch ik zou vreezen u te beleedigen, indien ik wilde vooronderſtellen, dat zoodanige boosaardigen onder mijne Toehoorders zich bevonden. Onverhoeds of in drift kan men anderen beleedigen; onvermijdelijk is het ſomtijds, hun onaangenaamheden te veroorzaken: maar het berouw en de ſmarte, die een niet geheel bedorven gemoed daarbij zelf gevoelt, ſtrekt ten bewijze, hoe weinig het zulks van harte gedaan heeft. Maar welk een' naam verdient hij, voor wien ook in koelen bloede de wraak zoet is; die in het leed van zijne natuurgenooten kan juichen; die zich voedt met de tranen van ellendigen, en die, eigenlijk geſproken, eene plaag voor de Maatſchappij is! Het wild gedierte in het woud verſlindt zijne prooi uit honger of nooddruft, niet uit vermaak in derzelver pijnen en martelingen. Wreeder dan het wild gedierte zoudt gij moeten zijn, o mensch! die niet alleen met onverſchilligheid, maar zelfs met welgevallen en eene ſoort van vermaak, het lijden van uwen natuurgenoot kondet aanzien, zoo al niet tot verlenging en verzwaring van hetzelve medewerken. Dit doet gij echter, wanneer gij den ongelukkigen, in ſtede van hem te beklagen, beſchimpt en tergt en grieft in zijne weerlooze vernedering. En gij, die de verſchrikkelijke magt bezit, om over het lot der volken te beſliſſen, hoe zult gij van eene zoodanige onbarmhartigheid en wreedaardigheid, welke die van verſchenrende dieren te boven gaat, kunnen vrijgepleit worden, wanneer gij, koelbloedig de

Digitized by Google

oorlogskanſen berekenende, uit heerschzucht of dergelijke onzalige driften, zonder eenigen anderen noodwang, tot het geweld der wapenen kunt beſluiten — beſluiten te gelijk, met een' enkelen pennetrek, tot alle die ſlagtingen en verwoestingen, welke daarvan de gevolgen zijn? Waarom wilt gij u den naam van *mensch* in zoo verre onwaardig maken, dat gij willekeurig tallooze jammeren, vloek in plaats van zegen over de wereld brengt, alsof ziekte en ander natuurlijk kwaad niet genoeg waren, om de menſchen te ontrusten en te bedroeven? Maar, wat ſpreken wij hier tot u! Gij hoort ons niet. Wij kunnen niet anders doen, dan voor u, die uzelven en der menschheid zoo ongenadig zijt, bidden tot den God der genade en barmhartigheden.

Gelukkig, M. H.! dat wij tot dien Hoogen, wiens magt alle aardſche magten en het lot der volken in de hand heeft, onze zielen kunnen verheffen, wanneer het ons bang om het hart wordt, van wege het menigvuldig wee, dat wij te lijden hebben, of ons bedreigen mogt. In zijne hand wordt alles tot zegen en weldadigheid toebereid, alle zijne onthoudingen, alle zijne tuchtigingen en beproevingen. Of zouden wij in onzen tijd, hoezeer ook door een' zamenloop van plagen en onheilen gedrukt, minder grond van hoop en vertrouwen hebben op den alvermogenden Uithelper en Beſchermer, dan JEREMIA in den zijnen? Neen! onder het licht, dat den volken, die in de duisternis, in de ſchaduwen des doods zaten, is opgegaan, rust ons vertrouwen op nog vaster gronden. Als wij ook, nadenkende in den leeftijd van het tegenwoordig geſlacht, ons herinneren, uit hoe vele gevaren wij gered zijn, die onoverkomelijk ſchenen, kunnen wij met nog levendiger overtuiging, dan de Leeraar van het oude *Israël*, verklaren: *Het zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet vernield zijn, dat zijne barmhartigheden geen einde hebben. Zij zijn alle morgen nieuw; uwe trouw, o Heer! is groot. De Heer is goed den genen, die Hem verwachten, — der ziele, die Hem zoekt. Het*

Digitized by Google

is goed, dat men hope, en ſtille zij op het heil des Heeren. Men ſteke dan den mond in het ſtof, zeggende: Misſchien is er verwachting, want de Heer zal niet verſtooten in eeuwigheid; maar als Hij bedroefd heeft, zal Hij zich ontfermen naar de grootheid zijner goedertierenheden; want Hij plaagt of bedroeft de menſchenkinderen niet van harte.

Maar, G. B. en Z.! dat wij van onzen kant bovenal zorg dragen, om het goede hart te bewaren, dat niemand noodeloos wil bedroeven noch kwellingen brouwen. Dat wij integendeel de lasten, die anderen drukken, trachten te verligten, gietende overal, waar wij kunnen, olie in de wonden, die het wrevelig lot of de euvelmoed der menſchen hun geſlagen heeft, van harte weldoende en verblijdende in plaats van te bedroeven.

Zoo zullen wij gelijken naar het beeld van onzen Hemelſchen Vader, en naar het beeld van Hem, die op aarde in de geſtaltenis Gods en het affchijnſel zijner heerlijkheid was, die de barmhartigen zaligſprak, verzekerende, dat hun barmhartigheid geſchieden zou. En, ſchoon wij nu onder het leed des tijds dikwerf treuren, wij zullen vertroost worden.

Men volge God, die al wat leeft bemint,
In al zijn werk een welbehagen vindt,
Meêdoogend zelfs nog aan den zondaar denkt,
Hem zonneſchijn en vruchtb're regen ſchenkt!
Welwijlendheid, nooit naar waardij geſchat,
Die 't gansch heelal met uwe liefde omvat,
Met voorſpoed juicht, met druk en rampſpoed lijdt,
U blijve ons hart voor altoos toegewijd! (*)

(*) *Christelijke Gezangen en Liederen*, 68.

BEZOEK TE NEWGATE, IN SEPTEMBER 1831.

De naam van ELIZABETH FRY is bekend, ook buiten *Engeland* — misſchien niet zoo algemeen dat-

Digitized by Google

gene, wat zij deed ten beste van lijdende natuurgenooten. Deze uitmuntende vrouw had aan de zedelijke verbetering van vrouwelijke gevangenen reeds vele jaren gearbeid, eer hare pogingen bekend werden buiten de plaats, alwaar zij het licht des Christendoms, dat haarzelve beſtraalt, trachtte te doen doordringen. Zij behoort tot de gezindte der *Kwakers*.

Vóór achttien jaren begon zij het liefdewerk, dat zij met zoo veel ijver voortzet en kennelijk gezegend mag zien. Langen tijd kostte het haar groote moeite, de deuren der gevangenis te *Newgate* geopend te krijgen. Zij had eene menigte inwendige en uitwendige beletſelen te overwinnen. Na gedurig herhaalde pogingen, toen men reeds over de uitkomst van hare onderneming kon oordeelen, erlangde zij eerst vrijheid, om godsdienſtige oefeningen in den kerker te houden, en eene Vrouwenvereeniging daar te ſtellen, die tot voorbeeld heeft gediend, naar hetwelk vervolgens in *Engeland* en op het vasteland meer dergelijke Maatſchappijen ontſtaan zijn.

Van de vrouwen, die de vereeniging tot zedelijke verbetering van vrouwelijke gevangenen te *Londen* uitmaken, behooren er achttien tot de gezindte der *Kwakers;* ſlechts twee zijn van de *Episcopale* kerk. Deze vrouwen houden elken dag, ten 11 ure, de door ELIZABETH FRY ingeſtelde godsdienstoefening. De gelukkige kans, dat men de ſtichtſter zelve daar zal aantreffen, is bezwaarlijk te voorzien, dewijl men vooraf den dag niet weet, wanneer zij in de gevangenis zal komen.

Men kan den kerker van *Newgate* niet binnentreden zonder een toegangsbriefje, dat men afgeeft bij de ſombere deur, die het treurig verblijf van menſchelijke ellende ſluit, alwaar zoo vele ongelukkigen gezucht hebben en nog zuchten. Zoodra men deze deur achter zich heeft, gaat men een trap op, die naar een vertrek leidt, waar de troost van de door FRY ingeſtelde godsdienstoefening dikwijls arme zielen, die verhard waren in het kwade, tot betere gezindheid opwekt en allengs van de hebbelijkheid der zonde aftrekt.

Digitized by Google

De gevangenen zijn hier niet, gelijk in andere tuchthuizen, verdeeld in klasſen, dewijl de inrigting van dit ellendig hol zulks niet toelaat. Ook heerscht er weinig orde in de verdeeling en inrigting der vertrekken, waarin de vrouwen ſlapen en werken. Als men den tegenwoordigen toeſtand van *Newgate* ziet, kan men eenigermate begrijpen, hoe zeer dit geſticht weleer hervorming noodig had, daar hetzelve, in weerwil van zoo vele gemaakte verbeteringen, een nog zoo weinig voldoend vertoon oplevert. Men wees ons een klein hok, waarin de ter dood veroordeelde vrouwen, na het uitſpreken van haar vonnis, opgeſloten worden; hetzelve is naast de vertrekken, door de andere gevangenen bewoond. Wanneer dus de zuchten der zondaresſen, die weldra voor den grooten Regter zullen verſchijnen, zich doen hooren, moeten deze de andere vrouwen, welke door de menſchen niet ter dood veroordeeld werden, met akeligen angst vervullen, en ſoms in haar de gedachte aan het veel geduchter oordeel des Eeuwigen doen ontſtaan.

Toen ELIZABETH FRY vóór achttien jaren zich het lot der gevangene vrouwen van *Newgate* aantrok, was de zedelijke toeſtand in dezen kerker zoo betreurenswaardig, dat men denzelven niet kon bezigtigen zonder gevaar van beſtolen te worden. De oppasſers verloren den vreemdeling niet uit het oog, en, vóór het binnentreden, verzochten zij gewoonlijk, dat men, kostbaarheden bij zich hebbende, die eerst mogt afleggen, dewijl zij geenszins voor de veiligheid van zoodanige goederen konden inſtaan te midden van deze ongelukkigen, bij welke alle zedelijkheid was verſtikt. De in *Newgate* opgeſlotene, of liever opgehoopte, vrouwen ontvingen ELIZABETH FRY met een ſpottend lagchen en met honende beleedigingen. Sommigen ſchreeuwden haar toe, dat zij eene tweedemaal niet zou durven wederkomen — dat men met haar preken en met haren Bijbel niets te maken had, enz. Kortom, de meest afſchrikkende ontmoetingen hadden er plaats bij hare eerſte bezoeken. Maar, gewapend met het Evangelie,

Digitized by Google

antwoordde zij op de tergingen dier vrouwen alleen met de woorden van den Zaligmaker en van diens Apostelen. Zij gaf van verre de mogelijkheid van vergiffenis der zonden en van verbetering te kennen; zij sprak tot haar met die Christelijke genegenheid en hartelijke belangstelling, waarvan men dikwijls zoo schielijke en zoo groote uitwerkselen ziet, en welke deze arme schepsels nog nooit met zoo veel zachtheid en liefde vereenigd hadden aangetroffen. Weldra werden eenige harten getroffen. Eerlang begonnen velen der ongelukkige vrouwen deze weldoende zuster te beminnen, die haar den weg des levens aanwees, en hare, door de ondeugd en door de algemeene verachting, welke op haar drukte, ter neder gebogene zielen weder opbeurde. Het gezegende werk maakte van nu af aan groote vorderingen; de Christelijke werken van ELIZABETH FRY trokken de algemeene opmerkzaamheid. Zij zelve, bezield door het verlangen, om den kring, waarin zij zich geplaatst had, uit te breiden, zocht godsdienstvrienden, en zelfs onverschilligen en lieden van de wereld, te trekken naar de plaatsen der ellende, waar men eindelijk hare tegenwoordigheid als eene weldaad begon te beschouwen. Het gelukte haar, met behulp van hare vrienden, de Vrouwen-vereeniging te *Londen* tot stand te brengen, die, gelijk reeds gezegd is, zoo vele andere heeft doen ontstaan; en zij verwierf daarvoor de bescherming van de Hertogin van *Glocester*, zuster des Konings. De sommen, bij vrijwillige inteekening verkregen, waren zoo aanmerkelijk, dat zij, in meer dan één opzigt, het lot der vrouwen, dat haar zoo zeer ter harte ging, kon verbeteren; en men mag hopen, dat de belangstelling in den treurigen toestand dier, ook bij haar ontslag uit den kerker nog zoo ongelukkige, wezens van tijd tot tijd meer zal toenemen.

De oppasster, die in dienst was, toen ik ELIZABETH FRY hoorde, was eene door haarzelve bekeerde zondares. Toen de jaren van opsluiting voor haar geëindigd waren, verzocht deze de gunst, dat zij in het

Digitized by Google

huis tot bediende aangenomen mogt worden. Haar goed gedrag gedurende hare gevangenſchap was aanbeveling, en men ſtond haar dit verzoek toe. Waarſchijnlijk zal zij binnen de muren van *Newgate* hare dagen eindigen, maar in eene geheel andere geſteldheid des gemoeds, dan zij had bij hare intrede in den kerker.

ELIZABETH FRY kwam ten 11 ure, om den Bijbel te lezen. Zij ging zitten voor de kleine tafel, welke daar ſtaat ten dienſte van de Jufvrouw, die de voorlezing houdt. Zij is eene vrouw, welker voorkomen indruk maakt. Hare fraaije leest was kenbaar onder den grooten witten omſlagdoek. Zij droeg een donkerbruin kleed en eenen hoed, zoo als de vrouwen der *Kwakers* gewoonlijk dragen. Zij ſchijnt omſtreeks de vijftig jaren oud te zijn. Zij heeft bruine oogen, en haar blik is zacht, doch opmerkzaam en vorſchend. Hare zeer fraaije tanden geven aan haren glimlach iets ongemeen liefelijks, en haar hoofdhair, ten deele verborgen onder een klein effen mutsje, dat naauwelijks haar voorhoofd bedekt, heeft nog eene jeugdige kleur. Eenige vrouwen, waaronder ik verſcheidene van de gezindte der *Kwakers* onderſcheidde, kwamen, even als wij, de gevangenen bezoeken, die, de eene na de andere, met de meeste welvoegelijkheid binnentraden. Alle die genen, welke nog geen vonnis hebben, zijn niet gehouden, deze godsdienstoefening bij te wonen; en de menigte der zoodanigen is echter altijd zeer aanmerkelijk. Het getal van vrouwen, wier lot voor eenige jaren bepaald was, bedroeg niet boven de zestig. Zij dragen allen dezelfde kleeding, en elk heeft een nommer aan den band van haren rok.

Na een oogenblik van plegtige ſtilte, begon ELIZABETH FRY het ſchoone verhaal der opwekking van LAZARUS te lezen. Men had mij gezegd, dat het geluid van hare ſtem en hare manier van de Heilige Schrift te lezen iets geheel bijzonders hebben, hetwelk geſchikt is, om den diepſten indruk te maken. Ik was inderdaad zeer getroffen door den zoo waren, zoo eenvoudigen, zoo

Digitized by Google

krachtigen toon, welke aan het hoofdſtuk, dat zij las, iets nieuws en ongewoons gaf, hetgene men niet zoude hebben kunnen verwachten. Het waren dezelfde uitdrukkingen, die de Christenen zoo dikwerf hooren en bij herhaling lezen, en evenwel ſchenen mij dezelve nieuw, of liever, ik was op nieuw getroffen door derzelver ſchoonheid en kracht, terwijl ik deze Christelijke vrouw aan zondaresſen, welke zij zocht te bekeeren, het Evangelie der genade hoorde verkondigen, dat eene kracht Gods is tot behoudenis van allen, die gelooven. Met eene gevoeligheid, geſchikt om harten te roeren, drukte zij vooral op dit ſchoone gezegde: JEZUS *weende.*

Na het lezen, onder hetwelk noch verveling, noch ontevredenheid op het gelaat van éene der gevangenen was te bemerken, bleef ELIZABETH FRY nog eenige oogenblikken, als in nadenken verzonken, zitten, en begon daarop, met eene zachte ſtem, het hoofdſtuk te verklaren, dat zij zoo even had voorgelezen. Elke vermaning, welke zij er uit afleidde, was zeer geſchikt, om de vrouwen, tot welke zij ſprak, te vertroosten en tot God terug te leiden. Zij vergeleek eene zondige ziel bij den geſtorven' LAZARUS, en deed opmerken, dat de opwekking der ziel uit den dood der zonden ſteeds mogelijk is bij Hem, die LAZARUS in het leven terugriep. Zij herhaalde het ſchoone gezegde: JEZUS *weende*, en zij deed dit, om te kennen te geven, hoe troostrijk deze gevoeligheid des Zaligmakers is voor bedroefde harten. „In alle mijne wederwaardigheden," zeide zij, „heeft de gedachte, dat JEZUS *weende*, mij opgebeurd. Dezelve doet mij vertrouwen, dat onze droefheden bij den dood van onze bloedverwanten en van onze vrienden, en dat die, welke wij deelen met hen, welke ons dierbaar zijn, den Heere niet mishagen, die bij den dood van zijnen vriend weende. Hij kent alle onze nooden, Hij neemt er deel in, en, wanneer wij ongelukkig zijn door omſtandigheden of door eigene ſchuld, verwerpt Hij onze tranen niet." Op deze woorden, met zachtheid en gevoel uitgeſproken, zag ik meer dan éénen

Digitized by Google

traan vloeijen. Wat kan er voor wezens, die zichzelve door zedeloosheid zoo zeer verlaagd hebben, troostrijker zijn, dan de verzekering, dat Hij, die ééns allen zal oordeelen, zoo liefderijk is!

ELIZABETH FRY vat deze diep gevallene vrouwen als bij de hand, geleidt haar, ondersteunt haar, en stelt haar gedurig het doeleinde, waartoe zij haar wil brengen, voor, als bereikbaar voor allen, namelijk door waar berouw en geloof. Men zegt, dat de genegenheid der gevangenen voor haar beantwoordt aan de liefde, welke zij dezelven betoont.

Ook zocht zij hare arme vriendinnen nog te vertroosten, door haar den 103den *Psalm* voor te lezen, die zoo vol is van bemoediging en zoo krachtige verzekering van Gods goedertierenheid bevat. Hiermede nam de oefening een einde. De gevangenen groetten eerbiedig de vrouwen van de gezindte der *Kwakers*, en keerden tot haar werk terug. Eenigen dier ongelukkigen waren naauwelijks boven de jaren der kindschheid; anderen schenen reeds vrij bejaard te zijd.

Volgens de gewoonte der *Kwakers*, gebruikte ELIZABETH FRY het persoonlijk voornaamwoord steeds in het enkelvoud, tot wie zij ook sprak. Deze manier van uitdrukken is vooral bij de *Engelschen* krachtig, en kan niet in elke taal nagevolgd worden; in den mond van deze vrouw heeft dezelve iets edels, vertrouwelijkheid en welwillendheid aanduidende.

Het gezin van deze waardige vrouw is talrijk; zij heeft acht kinderen, die zij met de meest oplettende zorgvuldigheid opvoedt. Eene van hare dochters vergezelde haar. Zij spreekt geen *Fransch*, en heeft nooit *Engeland* verlaten. Soms bezoekt zij ook andere gevangenissen te *Londen;* doch hare Christelijke werkzaamheden bepalen zich voornamelijk tot *Newgate*. Het is inderdaad ook beter, zich bij uitsluiting met eene enkele plaats van ellende bezig te houden, dan de bemoeijingen te veel te verdeelen, en daardoor minder uit te werken.

Het voorbeeld van ELIZABETH FRY leert, wat

Digitized by Google

een mensch kan doen, die uit Christelijke beginſelen en in den geest des Christendoms wil werken tot heil van natuurgenooten.

HERINNERINGEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN PORTUGAL.

„ Op het oogenblik, dat wij de pen in handen hebben, „ ſtaan in *Portugal* twee broeders tegen elkander over in het „ harnas. De eene heeft zich gewapend, om zich op den, „ door meineed en geweld verkregen', troon ſtaande te hou- „ den; de andere, om de vermeende regten zijner dochter „ op dien troon te doen gelden. Een ſchouwſpel, dat nog „ ontbrak aan al de woelingen, partijſchappen, twisten en oor- „ logen van onzen tijd! Van oudsher is *Portugal* ter prooije „ geweest aan de oneenigheden der grooten, die elkander des- „ zelfs bezit misgunden, en ook dáár zijn vele gruwelen ge- „ pleegd en ſlagtoffers van haat en nijd gevallen. De ge- „ ſchiedenis van dat land is echter onder ons niet zoo alge- „ meen bekend, dat wij niet zouden mogen vertrouwen, dat „ een kort overzigt van dezelve den lezeren van dit tijd- „ ſchrift welkom zal zijn. In die verwachting geven wij „ het volgende, kortheidshalve ontdaan van vele bijzonder- „ heden, welke wij niet volſtrekt noodwendig achtten ter „ bereiking van het ons voorgeſtelde doel."

In het begin der 5de eeuw onzer Christelijke jaartelling werd *Portugal* (toen den naam dragende van *Luſitanië*) door de *Alanen* uit de handen der *Romeinen* gewrongen. Op hunne beurt moesten zij, omtrent veertig jaren later, voor de *Sueven* wijken, en deze werden in 582 door de *West-Gothen* verdrongen. In het begin der 8ſte eeuw vielen de *Mooren* of *Arabieren Spanje* en *Luſitanië* aan, en veroverden allengs een groot gedeelte van beide rijken. De *West-Gothen* ſtichtten evenwel, niet lang daarna, een nieuw rijk in *Asturië*, en bragten *Leon* en *Gallicië* onder hun gebied. De provinciën, thans *Entre Douro e Minho* genoemd, benevens *Tra los Montes*, werden toen ter tijd *Portucalia* geheeten, en door den Koning van *Leon* (ALFONSUS I) in 745 veroverd. De opvolgers van dezen Vorst breidden hun gezag al verder en verder uit; FERDINAND DE GROOTE zelfs tot aan de rivier *Mondego*, en lieten deze uitgeſtrekte ſtreek lands,

Digitized by Google

als een bij uitſtek kostbaar gedeelte van hunne bezittingen, onder den titel van *Graafſchap Portugal*, door bijzondere Stadhouders regeren.

Omtrent het jaar 1089 werd HENDRIK, een Prins uit het Huis van *Bourgondië*, die uit zucht naar roem in de *Spaanſche* legers dienst genomen, en den Koning van *Castilië* en *Leon*, ALFONSUS VI, groote dienſten bewezen had, door dien Monarch tot erfelijken Graaf van *Portugal* aangeſteld, en aan 's Konings natuurlijke dochter, Donna THERESIA, uitgehuwelijkt. HENDRIK ſleet den verderen tijd zijns levens ſtrijdende tegen de *Mooren*, aan wie hij vele plaatſen ontnam, en ſtierf voor *Astorga* in 1112. Één minderjarige zoon (ALFONSUS), welken hij naliet, maakte eene voogdijſchap noodzakelijk. Zij werd opgedragen aan HENDRIK's weduwe; maar deze, welke met Don FERDINAND PAËZ, Graaf van *Transtamare*, een tweede huwelijk had aangegaan, had, toen het tijd werd voor haren zoon, om zelf de teugels van het bewind in handen te nemen, zoo weinig lust, om zich van hare waardigheid te ontdoen, dat, dewijl er groote klagten over haar beſtuur aangeheven werden, en de natie zich met reden ergerde over haar losbandig en zedeloos gedrag, het opnemen van de wapenen onvermijdelijk werd. Moeder en zoon plaatſten zich nu elk aan het hoofd van een leger en ſtreden om het bewind! In het eerſte gevecht kreeg ALFONSUS de nederlaag; maar bij een tweede bleef hij overwinnaar, en maakte Donna THERESIA en FERDINAND gevangen. Op belofte, dat zij van alle verdere aanſpraak op het bewind zouden afzien, werd kort daarna aan beiden de vrijheid wedergegeven; doch eene opregte verzoening had nimmer plaats. De jonge Graaf, zijner moeders geaardheid kennende, hield haar ſteeds in het oog, en ſmaakte geene volkomene geruſtheid, dan toen zij in het jaar 1130 overleden was. Nu de handen vrij hebbende, viel ALFONSUS de *Mooren* aan, verſloeg vijf hunner Koningen, nam toen tot wapen aan vijf ſchilden (nog het wapen van *Portugal*) en ontving van zijn volk den titel van *Koning*. Dezen titel te weigeren, gedoogde zijne eigenliefde niet; hij liet zich dus denzelven welgevallen, maar haalde zich, zoo doende, nieuwe oorlogen op den hals, naardien de Koningen van *Castilië* en *Leon*, altijd hun oude regt op *Portugal* willende doen gelden, niet konden verdragen, dat een gewezen Vasſaal eenen titel, aan den hunnen gelijk,

Digitized by Google

dragen zou. De Pausſen INNOCENTIUS II en ALEXANDER III evenwel ſtonden aan ALFONSUS het voeren van den titel van Koning toe; maar de laatstgenoemde Kerkvoogd wilde daarbij het land als een leen van den Pauſelijken Stoel aangemerkt hebben (1179). Na de bewilliging van INNOCENTIUS in 1142, werd ALFONSUS I plegtig gekroond, en hield te *Lamego* een' Rijksdag, op welken bepalingen aangaande de opvolging gemaakt werden. Deze, welke wij mededeelen, ten einde onze lezers te beter in ſtaat te ſtellen, het regt van de in onze dagen twistende Don MIGUEL en Don PEDRO te beoordeelen, waren: *dat altijd de oudſte zoon des Konings de kroon erven zou. Stierf de Vorst zonder mannelijk oir na te laten, dan moest zijn broeder regeren, maar niet des broeders zoon, tenzij de Rijksſtenden zulks uitdrukkelijk mogten verlangen. Bij gebrek aan erven van het mannelijk geſlacht, zouden ook vrouwen den troon kunnen beſtijgen, mits zij met geen' vreemden Prins in het huwelijk waren getreden.* — Op zijnen troon bevestigd, ſchoon altijd in ſtrijd met de *Spaanſche* Vorſten, ging Koning ALFONSUS I voort partij te trekken van de twisten, die onder de *Mooren* ontſtaan waren, en ontnam hun, onder meerdere ſteden, *Liſſabon*. Vele wijze wetten is *Portugal* aan dien zegevierenden Monarch verſchuldigd. Zijne regering eindigde niet dan met zijnen dood, welke voorviel in 1185, toen hij den hoogen ouderdom van 90 jaren bereikt had.

Don SANCHO, zijn zoon, hield zich roemrijk ſtaande op de hoogte, hem door ALFONSUS voorbereid. Hij bevestigde zekere broederſchap, welke zijn vader had ingeſteld, en noemde de leden daarvan *Ridders van Avis*, naar een kasteel, hetwelk hij hun ſchonk. Een groot minnaar zijnde van bouwen en verfraaijen van ſteden en kasteelen, heeft hij den bijnaam van *de Stichter* verkregen. Dapper en voorſpoedig in zijne ondernemingen, voerde hij 28 jaren den ſchepter, en overleed in 1212.

ALFONSUS II, de oudſte zoon van Don SANCHO, welke vele kinderen naliet, volgde hem, in den ouderdom van 27 jaren, op. Deze Vorst, de aanmatigingen der Geestelijkheid in zijn rijk niet kunnende verduren, en derzelver ſchadelijke gevolgen voor de koninklijke magt duidelijk inziende, kantte zich daar tegen, maar haalde zich, zoo doende, den haat van *Rome* op den hals. Hij werd door

Digitized by Google

den toenmaligen Paus in den ban gedaan en overleed in 1223, zonder de opheffing van denzelven te hebben kunnen verwerven. Deze Vorst werd, uit hoofde zijner ongemeene zwaarlijvigheid, *de Vette* bijgenaamd.

SANCHO II beſteeg zonder wederſtand, na zijns vaders dood, den *Portugeſchen* troon. Zijn bijnaam *Capello*, dien hij verſchuldigd was aan zeker vreemdſoortig kapje, dat hij gewoonlijk droeg, en de onberaden ſtap, welken hij deed, door in den echt te treden met de weduwe van een zijner onderdanen (Donna MENCIA, dochter van Don LOPEZ DE HARO), onderſcheiden dezen Vorst meer, dan zijne bekwaamheden, die luttel waren. Na genoegzaam 18 jaren vreedzaam (behalve eenig ſtrijden tegen de *Mooren*) geregeerd te hebben, werd SANCHO door zijn volk aangezocht, om zijne echtgenoot, bij wie hij nog geene kinderen had en die om haren hoogmoed mishaagde, te verwijderen, en eene andere gemalin te kiezen; alsmede, om zekeren gunſteling, MARTINGILES DE SOVEROZA, wiens trotschheid den ouden Adel tegen de borst ſtiet, te verdrijven. Noch het eene noch het andere verzoek vond ingang bij den Vorst; de gemoederen werden al meer en meer verbitterd, en een openlijke opſtand barstte los. ALFONSUS, een jonger broeder van den Koning, werd aangezocht, om, terwijl men SANCHO onbekwaam verklaarde tot het voeren van den ſchepter, en Donna MENCIA in verzekerde bewaring ſtelde, als Regent over het rijk op te treden. De Infant, die in *Frankrijk* woonde, en getrouwd was met MATHILDA, Gravin van *Boulogne*, liet zich de keuze der opſtandelingen welgevallen, kwam met der haast in *Portugal*, en werd overal (behalve te *Celerico* en te *Coïmbra*) met opene armen ontvangen; terwijl Don SANCHO, na een oogenblik wederſtand geboden te hebben, de wijk nam naar *Castilië*, daar door den Koning (ALFONSUS X) wél ontvangen werd, en zelfs de belofte ontving van hulp te zullen erlangen, tot het weder beſtijgen van zijnen troon. De *Spaanſche* Vorst zoude waarſchijnlijk zijn woord getrouw zijn gebleven, indien niet de Infant hem zijne natuurlijke dochter BEATRIX ten huwelijk had laten vragen. Van dat oogenblik af was alle hoop voor Don SANCHO verloren, en alle hulp werd hem ontzegd. Hij ontweek dan het hof, vestigde zich te *Murcia*, en ſtierf daar een weinig later, 50 jaren oud zijnde, in 1248. Geheel *Portugal* deed nu hulde aan

Digitized by Google

ALFONSUS III, die te *Lisfabon* gekroond werd, zijn huwelijk met de Gravin van *Boulogne* liet vernietigen, zich met BEATRIX vereenigde, het Koningrijk *Algarve* met haar als bruidſchat ontving, en vreedzaam bleef regeren tot aan zijnen dood, die plaats had in 1279.

DIONYSIUS was de oudſte zoon en opvolger van den voorgaanden Vorst. Door zijne uitmuntende hoedanigheden verwierf zich deze den bijnaam van *de Regtvaardige* en *Vader zijns lands*. Hij was voorſpoedig met opzigt tot zijne binnen- en buitenlandſche betrekkingen, hetgeen hem in ſtaat ſtelde, in 1290 de hoogeſchool van *Coïmbra* op te rigten, de door den Paus (1310) verdrevene Tempelheeren, voor zoo veel er zich in zijn rijk bevonden, te beſchermen, uit dezelven in 1319 de Ridders van de *Christus*-orde te vormen, en de eerſte *Portugeſche* vloot uit te rusten. In 1325 liet hij door zijn overlijden de kroon na aan den eenigen zoon, welken zijne gemalin (de Heilige ELIZABETH) hem geſchonken, en die zich bij zijn leven ſoms vrij onrustig gedragen had, met name

ALFONSUS IV. Hij verkreeg den bijnaam van *de Dappere*, door zijn voorſpoedig ſtrijden tegen de *Mooren*. Verder is zijne regering niet zeer belangrijk geweest. De rust van dezelve werd in de laatſte jaren geſtoord door Don PEDRO, zijn' zoon. Deze, die in 1345 weduwenaar geworden was van CONSTANTIA MANUEL van *Castilië*, had zich heimelijk vereenigd met INES of AGNES DE CASTRO, met welke hij reeds een' geruimen tijd in bijzondere verſtandhouding leefde. Koning ALFONSUS, eindelijk van zijns zoons minnehandel de lucht gekregen hebbende, ſtelde hem, om hem te beproeven, een nieuw huwelijk voor. PEDRO ſloeg dit met verontwaardiging af; en daarop liet ALFONSUS, terwijl de Infant op zekeren dag ter jagt was, INES moorddadig van het leven berooven. Woedend van droefheid en toorn, vatte Don PEDRO, zoodra hij zijn verlies vernomen had, de wapens tegen zijnen vader op, en deed veel bloeds ſtroomen, ter verzoening van de ſchim zijner geliefde. Eindelijk verzoende hij zich met ALFONSUS; maar na diens dood, en bij zijne eigene troonbeſtijging in 1357, deed hij AGNES' lijk opgraven, zette het de kroon op het verwelkte hoofd, en liet aan het overſchot dier zoo teeder beminde, door de grooten des rijks, koninklijke eer bewijzen; hare moordenaars werden opgeſpoord, en met eene ſchrikkelijke

Digitized by Google

wreedheid geſtraft. Tien jaren lang heerschte PEDRO I (*de Geſtrenge*) over *Portugal*. Zijn oudſte zoon uit zijn eerſte huwelijk,

Don FERDINAND (*de Geestige*), volgde hem in 1367 op. Van dezen Koning valt weinig anders te zeggen, dan dat hij, verliefd geworden zijnde op LEONORA TELLEZ DI MENEZES, die de echtgenoot was van Don JOHAN DI ACUNHA, bewerkte, dat zij, met behulp van den Paus, van haren gemaal ſcheidde, waarna zij hem hare hand ſchonk; dat hij veel van de ſlechte geaardheid dezer vrouwe te lijden had, en in het jaar 1383, ſlechts 43 jaren oud zijnde, overleed, latende zijne kroon ter prooije aan vele, om derzelver bezit ſtrijdende, bloedverwanten. Want BEATRIX, dochter van FERDINAND en LEONORA, gehuwd met JOHANNES I, Koning van *Castilië*, kort na 's Konings overlijden, door toedoen harer moeder, tot Koningin, en haar echtgenoot tot Koning van *Portugal* verklaard zijnde, misbilijkte de natie deze wederregtelijke keus, en verlangde, dat (twee broeders van Koning FERDINAND, met name JOHANNES en DIONYSIUS, door den Koning van *Castilië* in zijne Staten in verzekerde bewaring genomen zijnde) JOHANNES, Grootmeester der orde van *Avis*, natuurlijke en jongſte zoon van PEDRO I, den ledigſtaanden troon van zijnen broeder FERDINAND beſtijgen zou. De Infant leende gereedelijk het oor aan het plan, om, in plaats van de algemeen en met regt gehate LEONORA, ten minſte het Regentſchap op zich te nemen. Dan, nu gordde de Koning van *Castilië* de wapenen aan, drong door tot *Lisſabon*, en ſloeg het beleg voor die ſtad; maar zij werd dapper verdedigd; eene beſmettelijke ziekte openbaarde zich in het kamp, en zoo werden de *Spanjaarden* tot wijken gedwongen. Intusſchen, 1385, de Koningin-moeder overleden zijnde, werd de Grootmeester der orde van *Avis*, als

JOHANNES I, tot Koning uitgeroepen en gekroond. Nogmaals verzette de *Castiliaanſche* Monarch zich gewapenderhand tegen zijne verheffing, maar werd in den ſlag van *Aljubarota* zoo geheel overwonnen, dat hij van dat oogenblik af gedwongen was, zijne zaak als ten eenemale verloren aan te merken, en alle aanſpraak op de kroon van *Portugal* op te geven. In 1390 overleden zijnde, liet hij zijne weduwe BEATRIX, die nu ſlechts 19 jaren oud was, na. Deze, zoo jong en naar het ſchijnt weinig heerschzuchtig zijnde,

Digitized by Google

verlangde niet, dat om harentwil meer bloeds zou vergoten worden; zij bleef dan ſtil in *Spanje* wonen tot aan haren dood, die plaats greep in 1410. Wel herkregen intusſchen de Infanten JOHANNES en DIONYSIUS hunne vrijheid, en maakten hun vermeend regt op de kroon openlijk bekend; dan, dewijl hun broeder die verkregen had en niemand zich voor hen in de bres ſtelde, onderwierpen zij zich gelaten aan hun lot; zoodat JOHANNES I, bij zijn afſterven in 1432, zonder iemands tegenſtreving, tot opvolger kreeg zijnen oudſten zoon,

Don EDUARD, die, zelf weinig merkwaardig zijnde, en zonder veel merkwaardigs te doen verrigten, niet meer dan 6 jaren heeft geregeerd, overlijdende 1438.

LEONORA VAN ARRAGON, 's Konings weduwe, werd Regentes over haren minderjarigen oudſten zoon; doch weldra betwistte men haar deze waardigheid, en de Staten des rijks, te *Lisſabon*, vergaderd, benoemden Don PEDRO, Hertog van *Coimbra*, een' broeder van den overleden' Vorst, in hare plaats. Eene zoo waardige keuze droeg ieders goedkeuring weg. PEDRO beſtuurde het rijk met wijsheid, en ſtelde de regering over hetzelve, op den bevoegden tijd, 1448, in handen van

ALFONSUS V, wien hij tevens zijne dochter ISABELLA ter vrouwe gaf. Evenwel ontſtond er eenig vermoeden, dat de gewezen Regent het oog ſteeds op de kroon geveſtigd hield. De Koning ſloeg geloof aan de genen, die hem de zaak zoo voorſtelden, en trok gewapenderhand op tegen zijnen oom (1451). Deze, met zijn gevolg naar *Lisſabon* op weg zijnde, om zich te komen regtvaardigen, werd onverhoeds door het volk van ALFONSUS aangevallen en met een' pijl doorſchoten, aan welke wond hij kort daarna overleed. Onder ALFONSUS V nam het tijdvak van *Portugals* grootſte glorie een begin. Reeds ſedert vele jaren hadden de *Portugezen* ſtrijd gevoerd met de bewoners van de noordkust van *Afrika*, zonder merkelijke voordeelen te behalen; ja zelfs hadden zij weleens bij hunne ondernemingen ſchade geleden. De thans regerende Vorst ſlaagde beter, en verkreeg zelfs, door zijne luisterrijke overwinningen, den bijnaam van *de Afrikaan*. Het ontdekken van de *Kaap-Verdiſche* eilanden en van *Guineas* goudkust vermeerderde de glorie zijner regering, en evenwel was zijne heerschzucht niet voldaan. Eene kans op het verkrijgen van de kroon van *Cas-*

Digitized by Google

tilië deed zich voor, en ALFONSUS deed eene poging, om zich van dezefve meester te maken; dan de partij, die hem tegenſtond, zegevierde, waarop hij het beſluit nam, onderſtand te gaan vragen aan LODEWIJK XI, die toen *Frankrijk* regeerde. Bij dien Monarch vond hij weinig gehoor, en keerde, na acht maanden afwezig te zijn geweest, te *Liſſabon* terug (1477). Nu werd het zaak, zich met *Castilië* te verzoenen. De vrede, welke tot ſtand kwam, ſtrookte geenszins met hetgeen zich ALFONSUS voorgeſteld had; en het regeren, of liever het kampen met tegenheden, dat vaak daaruit voortſpruit, verdroot den Koning zoo zeer, dat hij zijnen ſchepter nederlegde en in handen ſtelde van zijnen zoon, het waardig voorwerp van de liefde der natie, die reeds, gedurende 's Vorſten reize naar *Frankrijk*, de teugels van den Staat gehouden had. (ALFONSUS V overleed in 1481.)

JOHANNES II (*de Volmaakte*) beklom dan bij zijns vaders leven den troon, in 1480. De eerſte uitoefening zijner magt had ten doel het beteugelen van den te hooghartig geworden' Adel; en het ſtraffen, ſoms met eigene hand, van tegen hem zaamgezworene Edellieden bewees, dat deze Vorst niet gezind was, hem aangedane beleedigingen ongewroken over het hoofd te zien. In hoeverre zijne handelwijze in dezen met zijne zoogenaamde *volmaaktheid* ſtrookt, willen wij hier niet onderzoeken, maar liever JOHANNES II het regt laten wedervaren, dat hij over het algemeen als een goed en verſtandig Vorst heeft geregeerd. Op de kust van *Guinea* en in het Koningrijk *Congo* liet hij volkplantingen aanleggen; naar *Oostindië* zond hij bekwame zeelieden en ſoldaten op ondernemingen uit. Onder zijne regering ontdekte BARTHOLOMEUS DIAZ de *Kaap de Goede Hoop* voor hem, en COLUMBUS het vierde Wereldeel voor *Spanje*. Dit laatſte gaf aanleiding tot oneenigheden tuſſchen de twee rijken, en tot de bepaling van den Paus, welke te *Tordeſillas* goedgekeurd werd, dat alles, wat 370 mijlen westwaarts van de *Azoriſche* eilanden liggen mogt, aan *Spanje*, alwat oostwaarts was aan *Portugal* zou toegekend worden. Twee jaren vóór zijn eigen overlijden had JOHANNES II het ongeluk, zijnen eenigen wettigen zoon door den dood te zien weggerukt; het voornemen, hetwelk hij toen opvatte, om zijnen natuurlijken zoon, Don GEORG, tot zijnen troonopvolger te doen aannemen, werd onuitvoerlijk bevonden, en zoo

Digitized by Google

verviel bij zijn ſterven de kroon (1497) aan zijnen vollen neef, den Hertog van *Beja*, genaamd

EMANUEL. Deze Vorst, bijgenaamd *de Zoon der Fortuin*, omdat hij tegen alle waarſchijnlijkheid den troon beklom en zeer voorſpoedig regeerde, ſchoot evenwel te kort in zijn oogmerk, om de kroon van *Spanje* met die van *Portugal* op zijn hoofd te vereenigen, maar breidde zijne magt grootelijks uit, zoo wel in *Oost-* als in *West-Indië*. VASCO DE GAMA landde in *Calicut*, ALVAREZ DE CABRAL in *Brazilië*, bekwame veldoverſten, vermeesterden in de twee werelddeelen, waartoe die gewesten behooren, zeer uitgebreide ſtreken lands, en onnoemelijke ſchatten vloeiden van daar naar *Portugal* over. Bij zoo veel voorſpoed genoot nog het volk den zegen van goede inſtellingen en wetten, en had het geluk, zijnen Vorst te behouden tot in 1521, wanneer, door EMANUEL's dood, zijn ſchepter overging in de handen van zijnen zoon, JOHANNES III.

(*Het vervolg hierna.*)

SCHILDERIJ-VERKOOPINGEN TE PARIJS. Door DEPPING.

Het ganſche jaar door, doch voornamelijk des winters, kondigen nieuwsbladen en aangeplakte bekendmakingen te *Parijs* verkoopingen van ſchilderijen in de beide hôtels *Bullion* en *Lebrun*, waar de het licht van boven ontvangende zalen bijzonder geſchikt voor eene goede tentoonſtelling zijn, of wel in huizen van bijzondere perſonen, aan. Hier ziet men, welke verbazende menigte van ſchilderijen in *Frankrijks* hoofdſtad voorhanden is, of derwaarts gevoerd wordt. Ettelijke duizenden worden hier jaarlijks *onder den hamer gebragt*, zoo als de *Engelſchen* zeggen, en geraken dus uit het eene kabinet, uit het eene kunstmagazijn in het andere. Want menige verkooping beſtaat uit zamengebragte ſchilderijen, waarnaar in den winkel geene vraag meer was. Men laat ze dus openlijk veilen; en dan gebeurt het weleens, dat een zoogenaamde *winkelknecht* — een ſtuk, hetwelk reeds vele jaren vergeefs op eenen kooper wachtte — plotſeling de begeerte van een' driftigen liefhebber opwekt, en meer opbrengt, dan de kunstkooper ooit had durven hopen. Dikwerf vindt echter ook het tegendeel plaats, en niemand wil bieden.

Het hôtel *Bullion* is reeds langer, dan vijftig jaren, be-

Digitized by Google

roemd wegens de verkoopingen, die er gehouden worden. Hiertoe dienen vijf of zes zalen; ſoms worden in de eene ſchilderijen, in de tweede koperen platen, in eene derde ſchelpen, in eene vierde en vijfde galanteriewaren, huisraad, keukengereedſchap en andere dingen ten verkoop aangeboden. Doch ſchooner en grooter is de veilingszaal van *Lebrun* in de *Clery*-ſtraat, zoodat thans aldaar de beste verzamelingen verkocht worden.

Handel in ſchilderijen wordt te *Parijs* door perſonen van onderſcheidene klaſſen gedreven. De geringſten zijn de ketellappers in de voorſtad *St. Antoine*. Deze, meest uit *Auvergne* afkomſtige, lieden hebben een kommerlijk beſtaan, doch verſtaan meesterlijk het *ſpeculeren*. Zij koopen de nalatenſchap van eene geringe huishouding voor een' ſpotprijs, en zoeken het beste of het minst ſlechte op het voordeeligſte weder aan den man te brengen. Onder zoodanige nalatenſchap is dan ſoms ook een en ander ſchilderſtuk, meestal ellendig kladwerk, bijzonder de portretten, welke eertijds mijnheer den man of mejufvrouw zijne echtgenoote vele jaren een ongemeen genoegen verſchaft hebben, doch thans, nu de *originelen* zich onder de aarde bevinden en op dezelve onbekend zijn, bij den ketellapper in het voorhuis ten toon geſteld en voor eenige *ſous* weggedaan worden, zoo een arme burger zich daarover ontfermen wil. Is de lijst goed, dan wordt het portret alleen hierom gekocht, en het ſtuk dient, om een gat in het behangſel of in den muur te verbergen, of de plaats van een gebroken venſterglas bij voorraad te vervullen.

Onder den grooten hoop van zoodanige prullen bij de ketellappers wordt toevallig ook weleens iets goeds gevonden, dat onder eene laag van vuil en ſtof aan het ſlechte volkomen gelijk ſchijnt en bezwaarlijk te onderſcheiden is. De goede ſchilderijen blijven echter zelden lang in de voorſtad; want daar verſchijnen kramers en ook wel kunſtenaars uit het binnenſte der ſtad, wier loerend oog het goede weldra bemerkt. Die lieden koopen voor eene kleinigheid ſoms ſtukken van waarde. Dan wordt het gekochte afgewaſchen, verholpen, opgeknapt en met eene goede lijst voorzien, krijgt eenen beroemden naam, en komt weleens tot vrij hoogen prijs in de verzameling van een aanzienlijk burger, om misſchien, na eene halve eeuw of eenige jaren meer, op nieuw een zoodanig lot te ondergaan. De ketellappers krijgen zelve ſoms zekere vaardigheid in het onderſcheiden van het goede en ſlechte, en worden dan ſchilderijkramers.

Digitized by Google

Eene hoogere klasse is die der zoogenaamde rariteiten-handelaars. Deze lieden maken reeds aanspraak op den naam van kunstkoopers, én hebben, behalve schilderijen, ook snijwerk uit hout en ivoor, kleine standbeelden en dergelijke dingen, alsmede allerlei kunstvoortbrengselen uit vreemde landen, te koop. Gewoonlijk ontbreekt het hun aan behoorlijk geoefenden smaak. Daar zij echter de verkoopingen steeds bijwonen, verkrijgen zij langzamerhand eene groote vaardigdigheid in het waarderen der schilderijen, en bedriegen zich gewoonlijk niet veel in hunne meening. Zij weten althans zeer goed, of een ten verkoop aangeboden stuk wel aan den man zal willen, of niet. Daar is weleens eene goed bewerkte schilderij, die echter niet voldoet en dus geenszins gezocht wordt. Het is hiermede gelegen, als met de menschen in den gezelligen omgang — lieden van een innemend uiterlijk voorkomen bevallen terstond, en komen gemakkelijker voort, dan de meer degelijke en betere menschen, wier verdienste eerst uitgevorscht moet worden.

De handel in schilderijen heeft iets bekoorlijks; want vooreerst is de gedurige verkeering onder kunstvoorwerpen aangenaam, ook voor hem, die bij het aanschouwen van meesterstukken alleen voor zoo verre geestdrift ontwaart, als hij daaruit voordeel kan trekken; en dan hebben de schilderijkramers voorts met rijke zotten en hartstogtelijke liefhebbers te doen, die hun geld dikwerf voor middelmatige stukken wegwerpen, welke den koopman slechts eene kleinigheid gekost hebben. Eenige zulke zotten tot kalanten te hebben, is zeer voordeelig voor den kramer. Hij ziet het dus gaarne, dat de zoogenaamde liefhebbers meer drift dan kunstgevoel bezitten, en zich alzoo ligt bedriegen laten. Velen dezer rijke dwazen koopen tot hooge prijzen, staren eenige maanden op de stukken, en doen ze dan voor weinig gelds weg, om weder anderen te koopen, waarmede zij op gelijke wijze handelen. Deze zijn de beste kalanten voor de verkoopers.

Ten laatste komen de eigenlijke kunstenaars, die hun bedrijf wetenschappelijk beoefenen, ook wel zelve in dit vak werken, *Italië* bezocht hebben, en over de geschiedenis der kunst medespreken kunnen. Het getal der zoodanigen is zeker niet groot, en weinigen hebben den roem van volkomene eerlijkheid. De meesten toch maken zich gaarne de onbedrevenheid der liefhebbers ten nutte, bieden hun kopijen in plaats van originelen aan, en laten zich slechte stukken even

Digitized by Google

duur als de besten betalen. Voorwerpen van kunst hebben ook eigenlijk geenen prijs; de een geeft duizend gulden voor een stuk, waarvoor een ander naauwelijks de helft zou willen geven. Bij de verkooping van den hoofdontvanger LA PEYRIERE, te *Parijs*, werd een klein stukje van CORREGGIO voor 80,000 *francs* toegeslagen; het had even zoo goed voor de helft verkocht kunnen worden — evenwel zouden beide prijzen den eenen liefhebber te hoog, den anderen te laag hebben kunnen schijnen. Misschien wordt deze zelfde schilderij op een' anderen tijd voor 10,000 *francs* weggedaan. Het is dus niets ongewoons in *Parijs*, dat men den kunstkooper de helft van zijnen eisch biedt, en dat hij een stuk daarvoor laat varen.

Gelijk overal, zoo wijst ook hier een catalogus de te verkoopen stukken aan, en wel meestal met aanprijzende bijvoegsels. Des winters volgt de eene verkooping op de andere. In de maand November 1831 telde ik meer dan een half dozijn catalogussen. Rekent men nu het getal der stukken bij elke verkooping slechts op honderd, offchoon gewoonlijk een catalogus meer dan honderd nommers heeft, zoo volgt, dat in deze ééne maand meer dan zeshonderd schilderijen omgezet werden. Met de kunst is het alzoo nog niet gedaan in *Frankrijk*, en de *Julij-Revolutie* heeft den kunstzin niet verstikt.

Nemen wij zoodanigen catalogus in handen, welke groote namen vallen ons terstond in het oog! — TITIAAN, CORREGGIO, CARLO DOLCI, HOLBEIN, RUYSDAEL, WOUWERMAN, RUBBENS en zoo vele anderen! Men vraagt, hoe deze meesterstukken zoo lang verborgen hebben kunnen blijven, en welk toeval dezelven het eerst uit de donkere schuilplaats aan het licht deed komen. De catalogus wijst dit niet uit. — De bezigtiging is tegen zondag aangekondigd; maandag zal de verkooping beginnen. Wij blijven niet in gebreke, op zondag te komen zien. Daar vindt men reeds eene menigte liefhebbers en nieuwsgierigen, welke de honderd aan de wanden opgehangene kunstwerken begapen, onderzoeken, beoordeelen. Tegenover den ingang, op de beste plaats, hangt een groot stuk van CORREGGIO; het blinkt ons reeds van verre in de oogen, en wij gaan terstond daarop toe; want men heeft niet alle dagen het genoegen, iets nieuws van CORREGGIO te vinden.

De voorstelling is: *Het eerste menschenpaar in het Para-*

Digitized by Google

dijs. EVA ſtaat daar in onſchuld, zoo als zij uit de handen des Scheppers is gekomen. Iets van den geest van CORREGGIO ſchijnt zich in haar te vertoonen. Doch naast haar ſtaat ADAM, in geſprek met *God*, *den Vader*, en dit bederft alles. Een zoodanige *God*, *de Vader*, kan geene vinding van CORREGGIO zijn; en dan dat groene kladwerk, hetwelk het *Paradijs* moet verbeelden! Dit zoude van het goddelijk penſeel van CORREGGIO gekomen zijn! Neen, nooit! — Misnoegd wenden wij ons om, en onze opmerkzaamheid wordt door eene in aandacht verzonkene *Madonna* getrokken, welker gelaat eene goede kleurmenging aanduidt, en die voor een meesterſtuk van CARLO DOLCI uitgegeven wordt. Wij beſchouwen dit zoogenaamde meesterſtuk iets nader, en vinden nu, dat de *Madonna* een zoo vlak, zoo onbeduidend aangezigt heeft, alsof zij uit ivoor gedraaid ware, en dat haar eene oog bijna het vierde van een' duim hooger ſtaat, dan het andere. Zou CARLO DOLCI niet zoo veel bekwaamheids gehad hebben, dat hij beide oogen op dezelfde lijn wist te plaatſen?

Het hooſd ſchuddende, treden wij verder, en blijven ſtaan voor het afbeeldſel van een dik wijf, welks gelaat met roode verf, als met wijndroeſem, in een' eigenlijken zin *beſmeerd* is. Dit ſtuk ziet er vreemd uit; men geeft het op als eene ruwe ſchets van RUBBENS. Het kan zijn, dat RUBBENS met een ſtout penſeel zoodanige ſchets ontwerpen heeft, om naderhand zich van deze grove figuur te bedienen in een zijner groote ſtukken. — Maar dat landſchap daar nevens, zou het werkelijk van RUYSDAEL zijn, zoo als de catalogus te kennen geeft? Geenszins. Iemand, die, nabij ons ſtaande, ons beluisterd heeft, en wien de verkooping misſchien meer aangaat dan ons, doet ons opmerken, dat de naam van RUYSDAEL in een' hoek van de ſchilderij ſtaat. „Ja wel," roept een kenner, „RUYSDAEL met eene *S*. er voor! Maar SALOMO RUYSDAAL is geen JAKOB RUYSDAEL. Had ook niet de geestige dichter PIRON eenen domkop tot broeder?" De man, die bij ons ſtaat, wordt warm en antwoordt met drift. Wij laten hen kibbelen en gaan verder.

Bij de Landſchappen vooral is men zeer mild met groote namen. In dit vak komt alles van TENIERS, OSTADE, RUYSDAEL enz. Het onbeduidendſte kladwerk, dat eene *boerenwoning*, een *bosch* of eene *beek* verbeeldt, draagt een' beroemden *Hollandſchen* naam. Evenwel vindt men er ook

Digitized by Google

goede ſchilderijen onder. Zijn het al geene meesterſtukken van den eerſten rang, dezelve verdienen toch bezigtigd te worden, en zouden de woning van menigeen tot ſieraad verſtrekken; want ze zijn goed ontworpen en wél uitgevoerd. Het oog vergast zich aan het gezigt. Bijna op elke verkooping komt een der bekoorlijke landſchappen van den *Franſchen*, vóór eenige jaren geſtorvenen, ſchilder DE MARNE voor; maar ſomtijds is er zeer groot onderſcheid tusſchen zijne ſtukken — ook hier kan de naam misleiden, als men niet naauwkeurig toeziet.

Heeft nu de bezigtiging niet aan onze verwachting voldaan, zoo komt er evenwel nog belangrijks genoeg voor, dat ons bewegen kan, om de verkooping bij te wonen. Wij verzuimen dus niet, maandag tegen twaalf ure, in gevolge aankondiging, ons naar de verkoopzaal te begeven. In het midden derzelve ſtaan tafels, in de gedaante van eene T, met ſtoelen om dezelve. Boven aan de T is eene kleinere, met groen laken bedekte tafel. Eenige ſchilderijkramers gaan of zitten hier of daar, en ſpreken met elkander over hunnen handel, over vroegere en tegenwoordige verkoopingen, enz. Een hunner vertelt, hoe hij de vorige week een ongemeen groot geeſtelijk ſtuk, dat niemand kon of wilde plaatſen, voor een' ſpotprijs gekocht, uit de lijst het geld dubbel gemaakt, en de ſchilderij in zijn magazijn opgehangen had, tot dat een of ander Pastoor naar een groot ſtuk voor zijne kerk omzien zoude. Een andere klaagt over de laauwheid der liefhebbers, wien niets goed genoeg, maar alles te duur is; over vermindering van groote kunstverzamelingen, enz. De klok ſlaat één, en nog ziet men geene toebereidſelen tot verkoopen maken. De geſprekken worden voortgezet, en de liefhebbers beſchouwen de ten toon hangende ſtukken. Het is reeds nabij twee ure. Eindelijk verſchijnt de *Commiſſaire priſeur* (Vendumeester), een man in een' zwarten rok, die onder de verkoopingen, en wat daartoe behoort, grijs geworden ſchijnt te zijn, en wien misſchien meer ſchilderijen onder de oogen kwamen, dan duizend kunſtenaars gedurende hunne loopbaan afgewerkt hebben. Daar zijn naam op alle catalogusſen ſtaat, kan men denzelven niet ligt vergeten. Hij heet BONNEFONS DE LAVIALLE en is een meester in zijn vak. Naast hem plaatst zich zijn ſchrijver, en nevens dezen verſchijnt een ſchatter, die de verkooping heeft te regelen, zijnde gewoonlijk een ſchilderijhande-

Digitized by Google

laan. Deze vervaardigt ook den catalogus, en, naar mate hij meer of minder kunde in het vak heeft, vult hij denzelven met meer of minder loffpraken en aanprijzingen. Twee oproepers ſpringen op tafel, gaan met de verkocht wordende ſtukken heen en weder, en roepen op, wat er geboden is.

Nu gaat de verkooping met *Franſche* levendigheid voort, en de verzuimde tijd wordt ſpoedig weder ingehaald. De ſchatter ſtelt den prijs in, en de *Commiſſaire priſeur* weet kunnen en liefhebbers zeer goed aan te ſporen. Nu eens biedt hij zelf, om anderen tot bieden aan te zetten; dan weder prijst hij het ſtuk aan, herinnert, tot welke hoogte eene dergelijke ſchilderij van denzelfden meester opgedreven is geworden, of roept dezen en genen kunſtkooper bij name toe, om hunnen koopluſt op te wekkeren. Gaan de ſtukken flaauw af, zoo verheft hij zijne ſtem ook wel, en ſchreeuwt: *Ah bons, Meſſieurs! ne laiſſez pas languir les enchères* (Welaan, Mijne Heeren! biedt luſtig op — laat het niet voor een prijsje gaan), of: *Le cadre vaut ſe prix.* (De lijst alleen is het bod waard.) Ik heb hem eens, ter aanprijzing van een ſtuk, hooren zeggen: *Voilà pourtant un tableau bien meublant!* (Ziet daar eene ſchilderij, die wél meubelt!) — eene niet ondienſtige aanmerking voor lieden, die ſlechts ſchilderijen koopen, om er hunne vertrekken mede te meubeleren. Zoodanige oordeelvellingen zijn voor de makers der ſtukken wel niet zeer vleijende; doch men moet *het publiek bij alle zinden aanvatten*, zoo als de *Franſchen* zeggen.

Dus gaat het zonder ophouden eenige uren voort, en er worden dikwerf in dit korte tijdsbeſtek verſcheidene duizenden *francs* verzameld, terwijl een vijftigtal ſchilderijen in andere handen geraakt zijn. Beginnen de hartstogtelijke liefhebbers toe te taſten en tegen elkander op te bieden, zoo trekken de eigenlijke kramers zich voorzigtig terug, en laten den kamp ſtrijd gaarne over aan bijzondere perſonen, die het geld niet zoo hoog achten, als zij doen. Kramers verliezen zelden hunne koele bedaardheid, en laten dán alleen zich hooren, wanneer zij ten naastenbij zeker zijn, dat zij het gekochte weder aan den man kunnen brengen; evenwel vergiſſen zij zich weleens. Schilderijen, die op kerkelijke zaken of godsdienſt betrekking hebben, worden weinig geſocht, zoo ze niet van de hand eens beroemden meesters zijn. Het valt moeijelijk, koopers voor dezelve te vinden, inzonderheid, ſedert KAREL X met zijne geeſtelijken niet meer re-

Digitized by Google

geert. Menig ſtuk gaat voor een' ſpotprijs weg aan kleine kramers, die hoop hebben, hetzelve met eenig voordeel aan deze of gene kerk over te doen.

De prijzen, tot welke de ſchilderijen bij verkoopingen opgedreven worden, zijn op verre na de maatſtaf niet, waarnaar men de betrekkelijke waarde moet bepalen. Menigeen oordeelt te dikwerf naar den eerſten indruk. Een middelmatig ſtuk, dat er glanzig uitziet, ſtijgt ſoms tot hoogen prijs; terwijl een beter, dat weinig in het oog valt, ſlecht weggaat. Ook heeft elk land zijne geliefde kunſtenaars, wier werken, zoo lang zij in de mode zijn, zeer gezocht zijn en duur betaald worden. Buitenlands hebben intusſchen dezelfde ſtukken ſlechts geringe waarde. Nieuwere ſchilderijen brengen in deze verkoopingen meer gelds op dan oudere, dewijl de voorſtellingen meer met den ſmaak en geest der tegenwoordige wereld overeenkomen.

Eenige verkoopingen van ſchilderijen worden te *Parijs* des avonds gehouden. Men plaatst dan voor de aan de tafels zittende kramers gewone ſmeerkaarſen; en het is ſoms vermakelijk om te zien, hoe die kopers, terwijl de ſchilderij hun voorbijgaat, de hand met een kaarsje voor dezelve heen en weder bewegen, en in eene halve minuut de waarde, die het ſtuk voor hen hebben kan, bepalen. Eene zoo ſnelle oordeelskracht ſcheen mij ſteeds verwonderlijk toe. Bij de verkoopingen des avonds, vooral in het hôtel *Bullion*, bevinden zich ook weleens dieven, en weten aan de kramers, maar bijzonder aan de liefhebbers, terwijl zij met geſpannen opmerkzaamheid een voorbijgaand ſtuk beſchouwen, hunnen rotting, horlogie of brieventasch met zoo veel behendigheids te ontfutſelen, dat de dief en het geſtolene reeds verdwenen zijn, eer de kooper aan voorzigtigheid begint te denken. Dit veroorzaakt voor een oogenblik eenige verwarring; maar de *Commisſaire priſeur* bepaalt de algemeene aandacht weldra weder bij den verkoop. Waarſchijnlijk zijn er telkens twee dieven, waarvan de een behendig ſteelt, en, terwijl hij mede eene vertoond wordende ſchilderij beſchouwt, het geſtolene aan eenen makker overhandigt, zonder van plaats te veranderen — de laatſte verwijdert zich nu zachtkens met den buit. Heeft de beſtolene vermoeden op iemand, die naast hem ſtaat of zit, en wil hij onderzoek doen bij dezen, zoo zal hij met ſchaamte zijne dwaling moeten bekennen, en bovendien nog den man, op wien zijne verdenking viel, nede-

Digitized by Google

rig om verschooning dienen te vragen. Het is dus maar best, niemand te beschuldigen, en uit het geval voorzigtigheid te leeren.

VERSLAG VAN HET EILAND BALI, DOCH MEER BEPAALDELIJK VAN HET VORSTENDOM BALI BALILING. DOOR DE ZENDELINGEN MEDHURST EN TOMLIN.

(*Vervolg van bl.* 543.)

Ongeacht alle de genoemde ongunstige omstandigheden, en de weinige denkbeelden, die de *Balièrs* van het gezellige leven hebben, heerscht er bij hen echter minder wanorde, dan men wel van zulk een' zedeloozen en woesten staat van zaken zoude kunnen verwachten. De vruchtbaarheid van den grond, en het zacht en gunstig klimaat, waaronder zij wonen, voorziet hen gemakkelijk van alle de behoeften van het leven, zoodat er bij hen armoede noch ellende, uit gebrek voortkomende, bekend is, behalve alleen die, welke door hunne eigene ongebondenheden veroorzaakt worden; ook hoort men bij hen zelden over hongersnood of volksverloop klagen.

Hoe ellendig hun toestand ook is, zij schijnen tevreden te zijn. Deze tevredenheid moet echter niet als een bewijs, dat bij hen niets te wenschen overblijft, beschouwd worden; integendeel, het is veeleer een bewijs van de weinige ontwikkeling van hun verstand, en dat zij, vooralsnog, voor geen grooter geluk vatbaar zijn: elke wreedheid, hun door overmagt aangedaan, elke onregtvaardigheid, hun door hunne grooten veroorzaakt, duiden zij met eene zorgelooze onverschilligheid, welke aantoont, dat zij zich tot geene betere behandeling geregtigd oordeelen.

Het zoude bereids een groote stap tot verbetering zijn, indien in de eerste plaats niet elke overtreding of wanbedrijf met de slavernij of den dood gestraft werd; het ware beter, de zoodanigen, in den ketting geklonken, tot eenen tijdelijken dwangarbeid te veroordeelen. Door de alsdan veroordeelden konden de wegen in eenen beteren, bruikbaren staat worden gebragt, waardoor de onderlinge gemeenschap tusschen de verschillende districten bevorderd, de handel uitgebreid, en aan een aantal ledigloopers gelegenheid zou gege-

Digitized by Google

ven worden, om een nuttig bedrijf of hantering uit te oefenen. In de tweede plaats behoorden, in ſtede van de thans plaats vindende barbaarſche gewoonte, om meisjes als 't ware te rooven, geregelde huwelijksverbindtenisſen te kunnen worden aangegaan, waardoor veel zedeloos kwaad, door gewoonte thans gewettigd, zoude worden voorgekomen, en het vrouwelijk geſlacht minder aan geweld en mishandeling blootgeſteld zijn. Ten derde moest eene betere en geregelde erfopvolging worden ingevoerd. Het ware te wenſchen, dat de zoo eenvoudige, maar tevens billijke wet: „het naaste bloed erft het goed," bij hen wierd aangenomen, in ſtede van de thans zoo onbillijke bepaling, dat de Vorst de eenige erfgenaam zijner onderdanen is, waardoor een aantal vrouwen en meisjes óf in ſlavernij weggevoerd, óf tot de ſchandelijkſte ontucht gebragt worden. Een der krachtdadigſte middelen, om algemeene nijverheid aan te moedigen en zorg voor het reeds verkregene aan te kweeken, is de zekerheid van eene vrije beſchikking te hebben over zijne na te laten goederen; terwijl daarentegen de bewustheid van zijne eigendommen, na zijnen dood, aan den Vorst te zien vervallen, alle poging, om te verkrijgen, alle zucht, om te behouden, verbant. Eindelijk, ten vierde, konden de regten, vooral op van buiten ingevoerd wordende goederen, verhoogd worden, ten einde alzoo den Vorst ſchadeloos te ſtellen wegens het gemis van niet meer, zoo als thans, uitſluitend erfgenaam te zijn zijner onderhoorigen, ten koste hunner naastbeſtaanden. — Deze en ſoortgelijke bepalingen daar te ſtellen, zou gewis de eerſte ſtap zijn tot hunne maatſchappelijke verbetering; maar om in hun zedelijk beſtaan eene gunſtige wending te weeg te brengen, daartoe zouden vooraf eenige pogingen dienen te worden gedaan, om hun door overtuiging een regt beſef te geven van de ellende, waarin zij thans leven.

Nuttige kennis of wetenſchap treft men zelden op *Bali* aan. Dit wordt veelal veroorzaakt door dat zij geen denkbeeld hebben, om de jeugd, in geregelde ſcholen, iets te doen onderwijzen, uitgenomen onder *Mahomedanen*, die er gewoonlijk eenig werk van maken, om het *Arabiſch* aan hunne kinderen te doen leeren; de weinigen, die de *Balineſche* taal kunnen lezen en ſchrijven, hebben zulks meestal bij toeval verkregen, want geregeld onderwijs wordt er niet in gegeven: ook weet ik niet, onder hen, iemand aange-

Digitized by Google

troffen te hebben, die het met gemak ſchreef, en op het eerſte gezigt duidelijk en verſtaanbaar kon lezen. Ik houd mij echter overtuigd, dat, indien een *Europeesch* Gouvernement de middelen wilde aanwenden, om dit volk, door de jeugd te doen onderwijzen, tot redelijker wezens te maken, het gewis in het volgende geſlacht eene belooning voor de aan te wenden moeite zonde vinden. Zucht, om iets te leeren, heb ik bij hen, hier en daar, aangetroffen; dezulken behoeven alleen opwekking en aanmoediging; hunne tegenwoordige traagheid, en dikwijls onwil, om zich op iets nuttigs toe te leggen, wordt waarſchijnlijk veelal daardoor veroorzaakt, dat zij er tot nog toe het nut niet van hebben ingezien.

De gewone ziekte, waarmede de ingezetenen op *Bali* bezocht worden, zijn ſlijpkoortſen, welke zelden gevaarlijk zijn, maar, door aanhoudende verwaarloozing hebbelijk geworden, eene groote verzwakking veroorzaken, en alzoo gevaarlijk kunnen worden. Deze koortſen heerſchen het meest bij de verandering der mouſſons, doch wel voornamelijk bij het begin van den regentijd, waarſchijnlijk omdat dan juist alle vruchten rijp zijn, in het gebruik van welke geen inlander immer eenige matigheid weet in acht te nemen. Deze koortſen gaan ſomwijlen gepaard met hevige pijn in hoofd en maag. Tot die hoogte gerezen, heb ik ze meestal dagelijks afgaande koortſen gevonden; eenige weinige poeders *calomel* en *antimonium* waren gewoonlijk voldoende, om de hevigſte aanvallen terſtond te doen bedaren, waarna de lijder dan ook meestal ſpoedig genezen was. Wij ontmoetten enkele lijders, die, langdurig door aanhoudende koortſen bezocht, gevaarlijk ſchenen te zijn; teikens bij hernieuwing terugkomende aanvallen hadden hen zoo geheel verzwakt, dat de minſte beweging in de lucht hunne zenuwen gevoelig aandeed; ook waren deze zeer onderhevig aan roodeloop en de daarmede gewoonlijk gepaard gaande zwaarmoedigheid. Deze waren de ergſten; en ik heb geen lijder aangetroffen, wiens ziekte zoo ſchielijk toenam, en zoo dadelijk hopeloos werd, als gewoonlijk het geval is met dezulken, die door de *Bataviaſche* koortſen aangetast worden.

Op *Bali* worden vele menſchen door de kinderziekte weggeſleept. Alleen op *Balilling* waren in het afgeloopen jaar zevenhonderd menſchen aan die kwaal geſtorven. Van dezulken, die aangetast worden, rekent men gewoonlijk, dat

Digitized by Google

een derde er de slagtoffers van worden. Ook zijn zij er zoo bevreesd voor, dat gedurende den tijd, dat de kinderziekte heerscht, alle bezigheden ophouden; men schuwt elkanders, men ziet niemand langs de wegen, zoo wel op het land, als in de dorpen; ieder sluit zich met het weinige voedsel, dat hij bij toeval in huis heeft, liever op, dan zich naar buiten te begeven, en gevaar te loopen van door de kinderziekte aangetast te worden. De ziekestof, door middel van inenting, op een daartoe wel voorbereid ligchaam voort te planten, was bij hen ten eenemale onbekend, en streed zoodanig tegen den afkeer en de vrees, die zij voor die ziekte hebben, dat van een aantal kinderen, aan welke wij de kunstbewerking van de vaccine, door ons tot dat einde medegenomen, wenschten te doen, slechts twee door hunne ouders werden aangeboden; alle anderen gaven te kennen, dat, daar de ziekte nu niet heerschte, er ook geene reden was, om er eenige middelen tegen te gebruiken. Onze voorstellingen, dat het middel, hetwelk wij hun aanboden, als een behoedmiddel moest beschouwd worden, en dat wij alle degenen, welke er zich aan onderwierpen, waarborgden, dat zij, bij eene volgende verschijning van de ziekte, door dezelve niet zouden worden aangetast, hadden op hen geenen invloed; was wij hun te kennen gaven, was blijkbaar boven hun begrip, en alzoo vertrouwden zij het ook niet.

De sterfte op *Bali* staat in een gevoeglijk verband met de geboorten; ik zoude zelfs geneigd zijn, om te denken, dat de laatsten de eerste overtreffen, alzoo, ongeacht de langdurige oorlogen, welke zij onderling voeren, de vele menschen, die er door sluipmoord sneven, gevoegd bij het groot aantal, welke er op hoog gezag ter dood gebragt of als slaven verkocht worden, geene zigtbare vermindering op de bevolking te weeg gebragt wordt. Slavernij bestaat op *Bali* in de volle, uitgestrekte beteekenis van het woord, alzoo alle misdadigers, die niet onmiddelijk ter dood gebragt worden, alsmede alle ongelukkige of behoeftige vrouwen, en zelfs verlatene kinderen, die door den dood hunner ouders hulpeloos en onverzorgd zijn, het onmiddelijk eigendom worden van den Vorst, die over hun lot naar welbehagen beschikt. Een gedeelte moet voor hem werken; anderen worden uitgezonden, om eenen kleinen handel te drijven, waarvan zij slechts een gering gedeelte van de behaalde winst voor zich mogen behouden; jonge meisjes moeten op eene nog veel schandelijker wijze

haar brood verdienen; terwijl ook in dit geval de Vorst zich niet ſchaamt, om van het aldus door ſchande en ontucht verdiende geld zijne ſchatting te heffen. Wanneer alle deze ongelukkigen oud worden, of van geen nut meer kunnen zijn, of wel zich aan eenig misdrijf ſchuldig maken, is het onder zulk een bedorven en zedeloos volk niet moeijelijk, iemand te vinden, die den Vorst zelfs met zijne kris ten dienſte ſtaat. Velen van deze ſlaven worden, uit zucht tot gewin, aan de *Chinezen* verkocht, die hen, gewoonlijk met eenige winst, weten van de hand te zetten aan de bevelhebbers van *Nederlandſche* of *Franſche* ſchepen. Te *Bali Badung* is van wege het *Nederlandſche* Gouvernement een Agent geplaatst, die in last heeft, 's jaarlijks voor de armee op *Java* duizend man op te koopen, tegen twintig Spaanſche matten per kop. In de laatſte twee jaren heeft omtrent de helft van dit getal aan dat Gouvernement twintigduizend Spaanſche matten gekost, het transport en andere onkosten daaronder begrepen. Jong en ſterk volk wordt alleen aangenomen, ouden of gebrekkigen niet. Zoodra er een behoorlijk getal weluitgezochte mannen bij elkander verzameld zijn, worden zij ingeſcheept en naar *Soerabaya* gebragt; zelden komen er eenigen van hen terug, ſchoon zij op *Java* wél behandeld, en na verloop van hunne dienstjaren als vrije menſchen ontſlagen worden.

In het vorige jaar zijn op *Bali* twee *Franſche* ſchepen van *Mauritius* ten handel gekomen, welke te *Bali Badung* en te *Pahang Cove* omtrent 500 ſlaven opgekocht en medegenomen hebben. Zij kozen, bij uitſluiting, vrouwen en aankomende jongens; volwaſſene mannen weigerden zij. Voor eene jonge vrouw betaalden zij tot 150 ropijen; voor die van middelbaren leeftijd 50; oude vrouwen wilden zij niet. Deze twee *Franſche* ſchepen drijven eenen geregelden ſlavenhandel, komende gewoonlijk in het begin van het jaar, en vertrekkende weder in Maart. Zij maken zich hierdoor zeer ſchuldig en verdienen geſtraft te worden, ten minſte belet, dezen ſchandelijken handel verder te drijven.

Het *Nederlandſche* Gouvernement zal waarſchijnlijk aan het bedrijf van zijnen Agent, op deszelfs naam verrigt, wel eenen anderen naam geven, en het zelfs mogelijk wel eene menschlievende daad noemen, naardien, door zoo te handelen, velen dezer ongelukkigen van ſlavernij en ſommigen zelfs van eenen geweldigen dood gered worden; maar een onpartijdig

Digitized by Google

beoordeelaar zal aan hetzelve geenen anderen naam kunnen geven, dan — handel in menschen. Wat ook het oogmerk of de drijfveer moge zijn, de daad is in de uitkomst dezelfde. Op *Bali* en op de kusten van *Afrika* worden dezelfde banden losgerukt, dezelfde smart geleden. Het is een handel in menschenvleesch!

Daarenboven kunnen velen der aldus verkochte menschen wel geene boosdoeners geweest zijn. Door den uitgeloofden prijs van twintig Spaansche matten aangemoedigd, heeft de Vorst een persoonlijk belang in elk vonnis, dat hij slaat. Tot hoe vele onregtvaardigheden en willekeur geeft dit geene aanleiding! Daar de keus zich eeniglijk tot jonge, gezonde en sterke mannen bepaalt, moeten de te leveren voorwerpen juist uit eene klasse van menschen gekozen worden, die de kern der natie kan genoemd worden, en welke de middelen in zich hebben, om voor hun eigen levensonderhoud te zorgen.

Te voren werd de slavenhandel tusschen *Java* en *Bali* zeer sterk gedreven, echter niet door het Gouvernement, maar door bijzondere personen; doch meer verlichte denkbeelden, door de *Europesche* volken ten aanzien van dien den mensch onteerenden handel, sedert geruimen tijd aangenomen, en waarin de *Nederlanden* zoo ruimschoots deelden, hebben dien doen verbieden.

Er hebben zich nimmer eenige *Europeanen* op *Bali* nedergezet, uitgenomen een Agent van het *Nederlandsche* Gouvernement, die op *Bali Badong* zijn verblijf heeft.

Ik twijfel, of het wel iemand zoude geweigerd worden, om zich aldaar als koopman te etablisseren, en vertrouw ook, dat men er wel eenige zekerheid voor persoon en goederen zoude vinden; doch hij, die het onderneemt, moet zich niet voorstellen, dat hij er die welwillendheid en medewerking bij den inlander zal aantreffen, waardoor zich de ingezetenen van *Europesche* koloniën zoo gunstig onderscheiden.

Steunende op hunne magt en onafhankelijkheid, is het te verwachten, dat de ingezetenen ten aanzien van enkele *Europeanen*, die zich onder hen zouden nederzetten, onbeschoft en onhandelbaar zouden zijn; vele onregtvaardigheden zoude men dagelijks ondervinden, en, zoo men het ongeluk had zich te vergeten, of zijne regten te willen doen gelden, zoude men gevaar loopen van bij de magthebbende authoriteiten geen' steun te vinden, en alzoo het kwaad erger maken; daarenboven is het waarschijnlijk, dat men veel tegenwerking zou-

Digitized by Google

de ondervinden bij alle *Chineſche*, *Boeginеſche* en *Mahomedaanſche* handelaars, die zich aldaar vroeger reeds hebben nedergezet, en wier belang het is, dat zij alle mededinging zoo veel mogelijk tegengaan, ten einde de ſoms zeer aanmerkelijke voordeelen, die zij uit dien handel trekken, noch gekend noch met anderen gedeeld worden.

Verſcheidene voorvallen zijn mij verhaald van de verregaande ontrouw en wreedheden van dit volk, ten aanzien van *Europeanen*, die bij hen kwamen handeldrijven. Vijf of zes jaren geleden is een *Engelsch* Kapitein, die te *Pahang Cove* ten handel gekomen was, vermoord geworden. Hij had zijne lading, tot een vrij aanzienlijk montant, aan den *Chinees Shabandhaar* verkocht, zonder dat er eenige wil of mogelijkheid aan de zijde des koopers beſtond, om te betalen. Des Kapiteins dood maakte een einde aan alle de moeijelijkheden, daaruit ontſtaande; terwijl de authoriteiten, van alles ten volle onderrigt zijnde, den *Chinees*, waarſchijnlijk niet zonder reden, in het vrij en ongeſtoord bezit van zijnen aldus verkregen rijkdom lieten. De wijze, waarop deze *Chinees* den Kapitein om het leven bragt, was verſchrikkelijk. De *Chinees* had den Kapitein bij hem ten maaltijd genoodigd. Men plaatſte hem aan tafel op een planken vloer, waaronder te voren een gat gegraven was. De niets kwaads vermoedende *Engelschman* dronk zich eenen roes. In dien ſtaat deed men hem in den kuil nedertuimelen, en men begroef hem levend. Geene ſporen van zijn lijk gevonden wordende, gaf men hem op, als waarſchijnlijk door een of ander toeval omgekomen; zoodat het ſchip, na lang vruchteloos gewacht te hebben, eindelijk, zonder voldoening te erlangen, weder heeft moeten vertrekken.

In het afgeloopen jaar kwamen twee jongelingen van een ander district te *Batiling*, en wandelden van daar verder op tot *Soengy Radjah*, alwaar eene zeer volkrijke markt wordt gehouden, doch welke nimmer door een vreemdeling mag bezocht worden, alzoo de vrouwen aldaar gewoon zijn den handel te drijven, waarbij zij bijna geheel naakt zijn, in welken ſtaat men niet gedoogt, dat zij door vreemdelingen gezien worden. De twee jongelingen, zoo even gemeld, ſchoon daar tegen gewaarſchuwd zijnde, trotſeerden echter alle gevaar, en drongen door tot midden op de markt, alwaar zij eenige vruchten kochten. Naauwelijks waren zij zoo verre gekomen, of een hunner werd door het hart geſtoken; ter-

Digitized by Google

wijl de tweede, die trachtte te ontvlugten, in den rug gewond werd: de eerste bleef op de plaats zelve dood, en de andere ſtierf, drie dagen daarna, aan de gevolgen van zijne wonden; beide de lijken werden op het *Chineſche* kerkhof begraven, zonder dat er iemand zich verder mede bemoeide.

In Februarij 1829 had de Kapitein van een koloniaal vaartuig bijna het leven verloren. Onbedacht loosde hij zijn water op eene heilige plaats, bij hem als zoodanig onbekend. Terſtond waren honderden van krisſen getrokken en op hem gerigt. Hij ontkwam gelukkig het gevaar, door in het huis van den *Nederlandſchen* Agent de wijk te nemen.

Weinig tijds daarna geraakte een *Nederlander* in groot gevaar, alleen door aan de vrouw van een' der inlandſche hoofden, welke daar handel dreef, te vragen, om hem eene Spaanſche mat tot klein geld te verwisſelen. Gelukkig wierp men eene koehuid tusſchen hem en zijnen vervolger, waardoor hij gered werd, en tijd had, om zich aan boord van zijn ſchip te begeven. De koe, namelijk, wordt door de *Balliërs* als heilig beſchouwd. Geen hunner zal het wagen, eenig gedeelte van dat dier ligtzinnig te behandelen.

Een Scheepskapitein, die vijftien reizen op *Bali* ten handel gedaan had, zeide mij, dikwijls in gevaar van zijn leven geweest te zijn, en zulks meestal wanneer hij zich beklaagde over bedriegerijen in het toemeten of afleveren van gekochte goederen.

Ik zelf heb meermalen eene onbeuſche en zelfs onbeſchofte bejegening ondervonden, zonder dat ik in het minſte kon nagaan, wat den euvelmoed konde hebben gaande gemaakt. Soortgelijke behandelingen heb ik nimmer van een' inlander in eene *Europeſche* kolonie ontmoet noch gehoord. Volkomene zekerheid voor lijf of goederen is dus op *Bali* noch voor den koopman, noch voor den eenvoudigen reiziger, die eeniglijk uit weetgierigheid het land bezoekt, te vinden.

(*Het vervolg hierna.*)

OPMERKELIJKE BEWARING DER VOORZIENIGHEID.

De Heer J. B. CHRISTEMEIJER plaatſte in No. XI. van het *Mengelwerk* een ſtukje, onder den titel: *Treffende Be-*

Digitized by Google

waring van tweederlei verſchrikkelijk Doodsgevaar. Ik las hetzelve met bijzonder genoegen.

Ik houde mij overtuigd, dat de levensloop van ieder mensch bewijzen oplevert van de zorg eener wakende en hoedende Voorzienigheid, en dat het ons ſlechts ontbreekt aan de noodige opmerkzaamheid, om de proeven, die daarvan de blijken opleveren, als zoodanig te leeren kennen. Maakten wij ons in dezen minder aan verzuim ſchuldig, dan zouden wij de onzigtbare hand, die ons door dit leven geleidt, meer als in onze nabijheid beſchouwen, en daardoor verſterkt worden in ons geloof, dat geen haar van ons hoofd zal vallen, zonder den wil van onzen Hemelſchen Vader.

Mogt de navolgende kleine bijdrage verſtrekken, om, hier en elders, deze zoo betamende gemoedsgeſteldheid te wekken of te verſterken, dan zou ik de moeite, aan dit kleine opſtel beſteed, dubbel beloond rekenen.

Eenige jaren geleden het voornemen hebbende, om met mijne Gade eenige dagen in *den Haag* door te brengen, had ik, ten einde tegen den middag aldaar aan te komen, eene zoogenaamde koets-coupé beſteld, die ons, des morgens ten acht ure, van onze woning zou afhalen. Het bepaalde uur was echter reeds geſlagen, zonder dat er een rijtuig verſchèen; en het eerſte en tweede kwartier uurs werd met wachten en — gelijk dit bij ſoortgelijke teleurſtellingen doorgaans het geval is — met uitzien doorgebragt. De klok ſloeg eindelijk half negen, en toen nam ik het beſluit, een mijner bedienden naar den ſtalhouder te zenden, om naar de reden van dit verzuim te onderzoeken; maar, naauwelijks hiertoe order gegeven hebbende, trof het geluid van een ſnelrijdend rijtuig ons oor, en, een groot half uur over den bepaalden tijd, hield de koets ſtil voor mijne woning.

Door de ondervondene teleurſtelling en een regt vervelend wachten gemelijk geworden, namen wij weinig genoegen met de verontſchuldiging van onzen voerman, inhoudende, dat men de paarden niet dan met veel moeite en tijdverlies uit de weide had kunnen krijgen; dan, in ſtede van onzen tijd met kibbelen te ſlijten, werd onze reiskoffer achterop gepakt, en wij ſtapten het rijtuig in, de ſtad door- en de *Haarlemmerpoort* uitrijdende.

De ontevredenheid over het te laat komen van onzen voerman was intuſſchen allengskens geweken, en het ſchoone zomerweder ſtemde ons tot een dankbaar genot en het bij voorraad ſmaken van die genoegens, welke ons, gedurende ons verblijf in *den Haag*, wachtende waren. Steeds aan het woelig *Amſterdam* door pligt en roeping gebonden, beloofden wij ons veel van onze wandelingen in het *Haagſche Bosch*, hetwelk, kort bevorens, de ſchoonſte veranderingen had ondergaan, en wij bevonden ons, bij de geſprekken

Digitized by Google

daarover, in eene aangename gemoedsſtemming. De ondervondene teleurſtelling was vergeten, en had plaats gemaakt voor een vurig verlangen, nu ſpoedig aan het doel onzer kleine reize te komen.

Dit verlangen moest echter aldra eene onaangename beproeving ondergaan; want aan het einde der vaart, bij *Halfweg*, gekomen, en niet anders vermoedende, dan dat de voerman den hoogen dijk, regtsaf, zou zijn opgereden, werden wij in die verwachting teleurgeſteld, en draaide onze *Automedon* den ſtal der herberg in.

Onze ontevredenheid op den voerman werd hierdoor van nieuws gewekt. Wij hadden ter naauwernood een uur gereden, en reeds *nu* een' ſtal aan te doen, kwam ons regt verdrietig voor. Zouden wij, op deze wijze, elken ſtal binnenrijden, hoe veel vertraging moest dat niet opleveren! en de ondervondene teleurſtelling had ons verlangen, om ſpoed te maken, vermeerderd.

Wij kenden onzen voerman voor een bekwaam en nuchter man, en juist dit vermeerderde onze bevreemding. Zoodra ik derhalve zijn voornemen tot het inrijden van den ſtal beſpeurde, nam ik mij voor, hem te vragen, of hij ook ſoms voornemens zijn mogt, *alle* ſtallen tusſchen *Amſterdam* en *'s Hage* aan te doen, en ons....

Maar, te midden van mijne gemelijke redenering, werd ik eensklaps geſtoord door een geweldig en ongewoon geluid, waarvan wij de oorzaak niet konden giſſen — op hetzelfde oogenblik, dat wij den ſtal inreden, hoorden wij een' hevigen ſlag en gekraak, als ſtortte een deel der ſtalling ter neder.

Wij ſtegen, beide door het gebeurde ontſteld, uit het rijtuig, en aanſchouwden aldra, wat er was voorgevallen. Twee uitmuntend ſchoone koetspaarden waren den hoogen zeedijk komen afhollen, en, in plaats van hunne rigting links, op den weg naar *Amſterdam*, te nemen, hadden zij, belemmerd door den diſſelboom, dien zij met zich voortſleepten, hunnen loop regtuit voortgezet. Hier echter, aan den kant van het *Haarlemmermeer*, bevond zich de geſlotene ſtalpoort, en dit getimmerte ſtuitte de beide dieren in hunne ontzettende vaart, maar droeg tevens de blijken van den geweldigen ſchok, waaraan het was blootgeſteld geweest. De deur ter linkerzijde lag, met den zwaren eikenhouten deurpost, ter aarde; die aan de regterzijde was zwaar beſchadigd, maar de deurpost was, door het losrukken der ſtevige ijzeren hengſels, ſtaande gebleven; een der paarden hing, met het voorlijf, op en over de halfbezwekene deur.

De beide edele dieren hadden zich jammerlijk bezeerd, het eene aan den hals, het andere aan de borst, want daar ter plaatſe hing, bij beiden, de huid, als 't ware, in lappen, van een' of anderhalven voet in omtrek, nederwaarts. Wij

Digitized by Google

konden dit droevig ſchouwſpel niet lang aanſchouwen, maar begaven ons naar de herberg, ten einde aldaar eenigzins van onze ontſteltenis te bekomen. Spoedig vernamen wij nu, dat de beide dieren, aan de andere zijde van het Huis *Zwanenburg*, water gekregen hebbende, bij het uitrijden van den ſtal aan het hollen waren geſlagen; dat zij, aan het oprijden van den dijk, het rijtuig hadden omgeworpen, en, met den gebroken disſelboom, den weg hadden genomen, dien wij zoo ſtraks hebben aangeduid.

Bij ons was, inmiddels, de ontevredenheid op onzen voerman, wegens het inrijden van den ſtal, geheel geweken. Immers, ware hij doorgereden, dan hadden de hollende dieren ons, in het oprijden van den hoogen zeedijk, ontmoet, en — wat dan ons lot had kunnen worden, valt, van achteren, moeijelijk te berekenen; maar, te oordeelen naar den geweldigen ſchok, dien een forſche deurpost en twee zware deuren niet hadden kunnen wederſtaan, te oordeelen naar de zware kwetſuren, die de beide paarden hadden bekomen, konden wij eenigermate beſeffen, hoe droevig ons lot had *kunnen* zijn geworden.

Kennelijk was ons alzoo de bewarende hand der Voorzienigheid gebleken; maar eene in zichzelve geringe, ja zelfs ſchijnbaar nietige omſtandigheid deed ons eene zonderlinge tusſchenkomst van hooger beſtuur, met een dankbaar gevoel, opmerken.

Zoo even zeide ik, dat onze ontevredenheid op den voerman geheel was geweken; en, met den, insgelijks ontſtelden, man in geſprek tredende over het gebeurde, waren zijne volgende woorden zeer opmerkelijk: „Ik zou," ſprak hij, „hier de paarden geen water hebben gegeven, want „daartoe hebben de beesten nog te weinig geloopen; maar „ik moest ergens zijn, en *daarom* reed ik den ſtal in, dat „ik anders niet zou gedaan hebben; maar van den morgen „heb ik mij, omdat het al zoo laat was, geen oogenblik „tijds gegund."

Ik ben, ondanks mijn hartelijk geloof aan het beſtaan en de voortdurende werking van Gods voorzienigheid, hoogst afkeerig, om hare gangen en wegen op nietsbeteekenende kleinigheden van het beuzelachtig leven toe te paſſen; immers vervalt men hierdoor niet zelden tot het vormen van Gode onwaardige begrippen, indien al niet tot dweeperij. Maar, aan den anderen kant, beklaag ik hen, die, in hunne hooge wijsheid, de waardij der middelen berekenen, waardoor het der goede Voorzienigheid behaagt, ons uit dreigende gevaren te redden, en liever ſchaar ik mij aan de zijde van hen, die eerbiedig vragen: „wat is *groot*, wat is *klein* bij God?"

Het te laat komen van onzen voerman zou ons, aan *Halfweg*, zonder oponthoud, doorgereden zijnde, in de gevolgen, een groot ongeluk, welligt den dood, hebben kunnen

Digitized by Google

berokkenen; maar nu moest juist, menschelijkerwijze gesproken, dit te laat komen onzen voerman verpligten, den stal in te rijden — en dit wel ten regten tijde — want weinige seconden later, en ons rijtuig zou den geweldigen schok der hollende paarden te verduren gehad hebben!

Den geheelen dag spraken wij over het voorval, en over Gods zonderlinge bewaring, ons betoond — lang bleven de indrukken daarvan bij ons levendig — en thans, nu er jaren vervlogen zijn, denken wij nimmer aan het gebeurde, zonder dankbare erkentenis aan den God onzes levens en van alle weldadigheid.

Ja, het is zoo; er waakt over ons een onzigtbaar Oog; en eene onzigtbare Hand geleidt ons door dit leven! Ware de overtuiging hiervan bestendig levendig bij ons, en ons geloof aan Gods bijzondere voorzienigheid krachtig en ongekrenkt, hoe vele angstige zorgen en bekommeringen zouden dan haar vermogen op onzen geest en ons hart verliezen! Met hoe veel gerustheid zouden wij dan de toekomst, ook waar deze donker is, tegenzien, en het lot van ons en de onzen, met dat van het Vaderland en der Menschheid, ootmoedig, eerbiedig en geloovig toevertrouwen aan Hem, die nimmer heeft opgehouden te toonen, en bestendig toonen zal, dat dien Hij bewaart wél bewaard is!

DE TIJGER VAN HET SCHRIKBEWIND.

Tijdens het Schrikbewind van ROBESPIERRE, vertoonde een man te *Parijs*, onder andere wilde beesten, een' *Bengaalschen* Tijger van de grootste soort, die, vandaar den naam draagt van *Koninklijken Tijger*. Maar — het Koningschap, en alwat Koninklijk was of heette, verbannen zijnde, bekroop den Directeur der Menagerie de vrees (in die afschuwelijke dagen inderdaad niet ongegrond) voor geregtelijke vervolging, wanneer de woorden TIGRE ROYAL onder de schilderij voor de deur der tent prijkten. Hij streek dezelve daarom door, en men las nu, in plaats daarvan: TIGRE NATIONAL!

ANECDOTE VAN DEN DAG.

De Generaal LAFAYETTE bevond zich onlangs, op een *dîner*, gezeten naast eenen Bisschop. „Mijnheer," zeide de Generaal, „mag ik u van patrijzen dienen?" — „Ik bedank u," antwoordde de Bisschop; „'t is vandaag Vrijdag." — „Maar ze zijn, opzettelijk voor u, *au maigre* gereed gemaakt." — „Dat is dan even zoo," hernam de Prelaat, „als uw Burgerkoningschap; men heeft hetzelve *en républicaine* gekleed, om u te believen hetzelve aan te nemen."

Digitized by Google

NUTTIGE WENK, NAAR VADER CATS, VOORAL IN DEZE DAGEN.

Vele lieden zich dezer dagen voor de heerschende ziekte zoo bevreesd makende, alsof men nu door middel van de Cholera alléén aan zijn einde komen kon; ja alsof de dood hen nu overvallen zou, vroeger dan hun sterfenstijd anders daar zou zijn geweest, heb ik dit tijdstip geschikt geacht, om der Redactie van dit Tijdschrift het nevensgaande stukje ter plaatsing in hetzelve aan te bieden: het is eene verkorting en omwerking van een vers uit Vader CATS, te vinden in zijn 80 *jarig Leven*, op bl. 605. editie in folio. K.

Dewijl ik van mijn jeugd gedacht heb aan mijn sterven,
Wil ik tot eenig nut thans schrijven voor mijne erven
't Geen volgt: Ei, stelt u vóór een' Koning, hoog in staat,
Wien, door een' trouwen bó, een ander weten laat,
Dat bij hem, aan zijn hof, zich zeven mannen vinden,
Die hij gestaag onthaalt gelijk zijn trouwste vrinden,
En dat van hen nogtans er één is, die voor vast
Hem 't leven nemen zal. Wat nu den Koning past,
Is zeker, dat hij let op al dier zeven gangen,
Opdat hij onvoorziens niet worde in 't net gevangen,
Dat voor hem ligt gespreid, en zij een man des doods.
Vraagt iemand: maar wie toch verkeert in zoo veel noods?
Wie is die Vórst, wie zijn die snoode hovelingen?
Ik antwoord: Gij en ik, en al wie ons omringen,
Zijn 't beeld des Konings, dien de dood eens treffen zal
Op een' der dagen, die, staag zeven in getal,
In ied're week op nieuw zich volgen bij ons leven,
Maar van wie zeker één ons zal den doodsteek geven.
(Ik meen hier *dagen*, als ik *hovelingen* noem.)
Nu, is 't niet billijk, ja verstrekt het niet tot roem
Aan wie op aard' vertoeft, dat van zijn jonge jaren
Hij zich bedachtzaam 'draag, en, wijl hij van gevaren
Gestadig is omringd en 't uur des doods niet kent,
Zich aan een vroom gedrag van eerst' af aan gewent?
God maakte ons niet bekend wanneer wij sterven zullen,
Om ons te nopen steeds de pligten te vervullen,
Die tot der zielen heil ons voorgeschreven zijn;
Zoo wacht u voor het kwaad, ja zelfs ook voor den schijn,
Opdat, als Hij u roept, gij steeds bereid moogt wezen —
Dan 'hoeft gij voor geen straf in de eeuwigheid te vreezen.

No. XI. *Boekbesch.* bl. 466. reg. 14. staat *eerst*, lees *ernst*.
— XII. *Mengelw.* bl. 536. reg. 3. —— *worden* —— *wenden*.
— XIII. —— bl. 612. reg. 7. —— *kannen* —— *kunnen*.

Digitized by Google

MENGELWERK.

HEILZAME GEVOLGEN VAN DEN BENARDEN TOESTAND, WAARIN WIJ DOOR DE VIJANDSCHAP DER BELGEN ONS BEVINDEN.

Door

S. E. WIELING. (*)

Toen de man des gewelds viel, en *Frankrijks* heerschappij weder binnen de oude grenzen beperkt was geworden, hoopte men op langdurigen vrede. De volken haakten naar rust, en magtige Vorsten, het oorlogen moede, sloten een Verbond, dat zij *Heilig* noemden. Een nieuw tijdperk van geluk scheen aan te breken. Maar weldra begonnen verstandigen in te zien, dat die hoop zoude vervliegen, als een nietig droombeeld. NAPOLEON was geenszins de eenige man, die aan de bedoelingen zijner eerzucht het welzijn van duizenden en tienduizenden wilde opofferen. Verderfelijke woelingen der driften openbaarden zich weldra op nieuw. De volken van *Europa*, schoon allen belijdenis van Christelijk geloof doende, hadden in het algemeen nog te weinig echt Christelijke beginselen en zeden, om duurzaam heil in ongestoorde rust te kunnen genieten. Doch tevens was er te veel verstandelijke ontwikkeling — te midden der menigvuldige oorlogen en omwentelingen de menschelijke geest te zeer opgewekt geworden tot nadenken, dan dat alles zich weder in de oude vormen zoude hebben laten dwingen. Daar, waar bestuurders de behoefte des tegenwoordigen tijds miskenden, ontstond misnoegen. De maatregelen, tegen hetzelve genomen, waren die van feilbare menschen. Troonen waggelden, en woest geweld be-

(*) In Febr. 1832 uitgesproken in het Departement *Zaandam* der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen.*

Digitized by Google

dreigde het algemeene welzijn. De geſchiedenis der laatſte jaren is nog te ingewikkeld, en wij zelve zijn er te zeer in betrokken, dan dat wij *nu* reeds geheel naar waarheid zouden vermogen te oordeelen over den zamenhang, over de oorzaken en uitwerkſelen der gebeurtenisſen. Eene groote mate van kennis, maar ook van behoedzaamheid, wordt hiertoe vereischt. Wie ſtaat er zoo hoog, dat hij het groote geheel zou kunnen overzien? Eenzijdige beſchouwing leidt tot ongegronde gevolgtrekkingen. Aan weinigen is het gegeven, menſchen en zaken regt te beoordeelen. Dat ons Vaderland deelt in de ſchokken, die *Europa* beroeren, dit weten, dit ondervinden wij dagelijks. Zware rámpen hebben ons getroffen, en nog is de toekomst ſtikdonker. Wij kunnen dit geenszins ontkennen. En evenwel hebben wij reden, om ons te verblijden, dat wij deze plek gronds bewonen. Wat genieten wij hier nog veel goeds, in vergelijking van andere landen! Nergens in ons werelddeel is het volksgeluk volkomener.

In het algemeen zal ieder dit gaarne erkennen. De gebeurtenisſen, welke wij beleven, hebben echter ook voor ons ſmartelijke gevolgen. Menigeen gaat gebukt onder zwaren last en treurt, terwijl men met opoffering van goed en bloed niets ſchijnt te vorderen. Deze geſteldheid van zaken is zeker weinig geſchikt, om te bemoedigen. Nuttig intusſchen kan het zijn, dat wij de dingen van onderſcheidene kanten beſchouwen. Welligt bemerken wij dan eene gunſtige zijde, waarop wij vroeger te weinig acht gaven. Behoorlijke waardering van het goede te midden des kwaads ſtrekt altijd, om tevredenheid te bevorderen, en tot ſtandvastige volharding in loffelijke beginſelen op te wekken.

Hierom wenschte ik eenige oogenblikken de aandacht te bepalen bij de *heilzame gevolgen van den benarden toeſtand, waarin wij door de vijandſchap der* Belgen *ons bevinden*. Ik weet over bekende zaken niets nieuws te zeggen, maar koos dit onderwerp, dewijl ik innig overtuigd ben, dat elke herinnering van zoodanigen aard altijd meer of min zal ſtrekken, om niet alleen tot geduld

Digitized by Google

en ſtandvastigheid aan te moedigen, maar tevens ook, om aan te zetten tot verſtandige aanwending van alles, wat volksgeluk kan bevestigen en verhoogen.

De jongſte gebeurtenisſen in de *Nederlanden* kunnen uit verſchillende oogpunten beſchouwd worden. Vanhier, dit velen de afſcheiding van *België* heilzaam voor ons achten, terwijl anderen het tegendeel beweren. Bij beoordeeling van zoodanige zaak behoorde men perſoonlijke belangen en vooraf opgevatte meeningen geheel ter zijde te ſtellen; maar wie doet dit, zoo veel noodig is, om niet door partijdigheid verbijsterd te worden? De landbouwer, de handelaar, de winkelier, de ambachtsman, de fabrikant, de zeeman, de arbeider — ieder heeft zijne bijzondere belangen en veelal ook zijne bijzondere wijze van zien. De talrijke klasſe van den zoo nuttigen middelſtand kwijnt bij vermindering van verdienſte, terwijl de belastingen zwaarder worden. Menig rijke bekommert zich om zijne bezittingen, welke door den oorlog in gevaar komen. De arme, met behoeftigheid worſtelende, treurt om het gemis van eenen zoon, die ſteun en troost des ouderdoms was. Daar zijn echter ook lieden, die tijdelijk voordeel trekken uit verwarring en algemeene ellende.

Gewoonlijk helt men over, om in de eerſte plaats op winst en verlies te zien. Het ware ook onmogelijk, bij de tegenwoordige geſteldheid der menſchelijke zaken, daar levensonderhoud en levensgenot met behoeften gepaard gaan, de tijdelijke belangen te vergeten, of ſlechts weinig in aanmerking te nemen. De ſchade, door het ſchandelijk gedrag van het ondankbare *België* ons veroorzaakt, doet op eene ſmartelijke wijze zich gevoelen. In vele bedrijven is ſtilſtand of kwijning. De toerustingen ten ſtrijde vorderen verbazende uitgaven. Men getroost zich opofferingen, en de ſtaatsſchuld bereikt eene verontrustende hoogte. Een goed deel der jonge manſchap ſtaat aan de grenzen; en wie weet, of niet menigeen ongeſchikt voor vroegere werkzaamheden zal terugkeeren?

Digitized by Google

Bovendien, daar is gebrek aan vertier, en geen arbeid voor alle ledige handen. De groote meerderheid der bevolking moet dus verarmen.

Wij kunnen derhalve de nadeelen niet gering achten, wanneer wij de zaak van dezen kant beſchouwen. De voordeelen daarentegen, uit de jongſte gebeurtenisſen te trekken, vertoonen zich niet terſtond zoo duidelijk voor ieder. Ze zijn er echter, en geenszins onbeduidend te rekenen. Trouwens, wat is volksgeluk, en waarop berust hetzelve? Men moet hier onderſcheid maken tusſchen ſtoffelijke en zedelijke belangen. Beiden zijn echter niet geheel ſtrijdig of volſtrekt onbeſtaanbaar met elkander. Rijkdom zonder deugd baat weinig; maar zekere mate van uitwendige welvaart wordt evenwel vereischt tot verſtandelijke ontwikkeling en zedelijke vorming der menſchen. Ook is het omgekeerd waar, dat zedelijke veredeling in naauw verband ſtaat met het bevorderen der ſtoffelijke belangen van een volk; maar niet oogenblikkelijk, meestal na verloop van tijd, vertoonen zich deze heilzame gevolgen.

De geſchiedenis van vroegere tijden kan het ons leeren. Een niet geheel verbasterd volk trekt gewoonlijk nut uit den tegenſpoed. Denkt aan den tachtigjarigen oorlog, dien onze Voorvaderen tegen het destijds magtige *Spanje* hebben moeten verduren. Hoe hagchelijk ſtond dikwerf de kans, en hoe roemrijk was de uitkomst voor onzen Staat, die uit geringe beginſelen groot is geworden! Maar ieder volk heeft zijne tijdperken van ontwikkeling en ſtilſtand. Niet altijd gaan de menſchelijke zaken voorwaarts; en wat de menigte voor geluk houdt, dat blijkt van achteren weleens gevaarlijk of nadeelig te zijn. Van dien aard was weleer de grootheid onzes Vaderlands. Toenemende welvaart veroorzaakte rijkdom, en de rijkdom werkte niet overal ten goede op het volkskarakter. Weelde, ook in geringere ſtanden te zeer doorgedrongen, deed vroegere eenvoudigheid, en met die eenvoudigheid tevens de oude degelijkheid verminderen. Aan uitwendige beſchaving werd gewonnen, maar aan in-

Digitized by Google

nerlijke ſterkte verloren. De voorſpoed dier dagen ging dus gepaard met nadeelen, die vooral op volgende geſlachten zouden drukken.

Daarbij kwam heillooze tweedragt. Dat *eendragt magt maakt*, wisten onze Voorvaderen, en ondervonden zij in gevaarlijke omſtandigheden. Daarom kozen zij deze ſchoone zinſpreuk en ſtelden ze op hunne munt, ten einde men dagelijks dezelve voor oogen zou hebben, en zich herinneren, wat vooral een klein volk ſterk kan maken. Desniettegenſtaande ontbrak van eerſten af de zoo wenſchelijke eensgezindheid. Mannen van aanzien en invloed volgden, misſchien over en weder met goede meening, verſchillende wijze van zien. Ieder ſtond op zijn gevoelen en wilde het doordrijven. Vandaar verdeeldheid in den lande; terwijl de menigte, ofſchoon van de eigenlijke geſteldheid der zaken meerendeels onkundig, partij trok, en weleens met blinden ijver zich daden veroorloofde, die eene bezadigder nakomelingſchap, ware het mogelijk, gaarne uit de Vaderlandſche Geſchiedenis zoude willen doen verdwijnen.

Het thans levende geſlacht heeft nog de ſmartelijke gevolgen dier woelingen en onlusten ondervonden. Vernietiging van ons volksbeſtaan moest eindelijk het middel worden, om de oude veete te doen ophouden. Die genen onder ons, welke reeds tot middelbaren ouderdom of verder zijn gekomen, herinneren zich de dagen hunner jeugd, en waarderen thans des te meer eene eensgezindheid, welke men vroeger niet kende. Dit vooral ſtrekt tot bemoediging onder de rampen, welke wij nu beleven. Een Vorst, die in waarheid kan zeggen: *Ook over mijn hoofd heeft de ſtorm der Omwentelingen gewaaid*, toont geſchikt en waardig te zijn, om over een volk te regeren, dat wel was vernederd, maar geenszins te diep gezonken, om nut te trekken uit de dure leſſen eener bedroevende ondervinding.

Sedert het uitſpreken dier onvergetelijke woorden van *vergeven* en *vergeten*, was er ſlechts ééne leuze in ons herwonnen Vaderland, en ieder ſchaarde zich gewillig

Digitized by Google

om den troon eens *Nederlanders*, die het middelpunt van vereeniging voor allen kon worden. Men had wijsheid in de ſchool des tegenſpoeds opgedaan, en wilde geenszins het wezenlijk goede voorbijzien, om eene denkbeeldige volmaaktheid na te jagen. Bovendien, de genen, welke misſchien in beſpiegeling of in het afgetrokkene aan eenen anderen vorm van beſtuur de voorkeur zouden meenen te moeten geven, dweepen niet met namen of *theoriën*, maar letten op zaken, en verblijden zich, de innigſte hoogachting te kunnen hebben voor eenen Koning, die; moge Hij als mensch voor dwalen blootſtaan, toch ſteeds met wijze beradenheid handelt, en bij voortduring door daden toont, het goede te willen.

Ons volksgeluk, offchoon er dan veel te wenſchen overbleef, ſcheen voor geruimen tijd op tamelijk hechten grondſlag gevestigd te zijn, en men leefde over het algemeen tevreden. Verblijd wegens herſtelde rust en gezondheid, zouden wij verder ons hebben kunnen vergenoegen, zoo wij maar niet geſtoord waren geworden in onze genietingen. Menſchelijke zaken hebben altijd iets onvolkomens; maar het *Nederlandſche* volk was vatbaar voor meerdere ontwikkeling. Dit blijkt nu reeds, en zal, vertrouw ik, verder nog blijken.

Men behoeft geenszins de onheilen en nadeelen des verraderlijken opſtands van het ondankbare *België* te ontkennen, om te beweren, dat wij er voordeelen uit trekken kunnen, welke door de bewerkers niet bedoeld werden. Staatkunde had het ongelijkſoortige willen vereenigen. Met welke oogmerken het geſchiedde, zal welligt een geheim blijven voor de niet-ingewijden. Van achteren bemerken wij echter te duidelijker de gevaren, waaraan wij gelukkig zijn ontkomen. De naauwe verbindtenis met eene talrijker bevolking, die in verſtandelijke en zedelijke ontwikkeling zoo verre beneden ons ſtaat, konde zeer ligt ons aanmerkelijk nadeel toebrengen. Bij vermeerderde betrekkingen en toenemende verbroedering, zouden wij te eerder in verzoeking hebben moeten komen, om de goede hoedanigheden van ons volkskarakter te laten

Digitized by Google

verloren gaan, en vreemde zeden aan te nemen, die onzen landaard niet passen.

Ziet men alleen op stoffelijke belangen, de grootere welvaart in *België*, gedurende de vijftien jaren van vereeniging, is eene bekende daadzaak, en mag voor afdoend bewijs gehouden worden, dat wij te dien opzigte, in het algemeen en op den duur, niet kunnen verliezen bij de scheiding. Het blijft echter waar, dat een rijk van grootere uitgebreidheid gemakkelijker de kosten van bestuur draagt en voor sommige dingen een beter vertier oplevert, terwijl de onderscheidene gedeelten over en weder elkander kunnen bevoordeelen. Maar anders is het gelegen met onze zedelijke belangen. Het fabrijkwezen in *België* moge tijdens de vereeniging, en wel ten gevolge dier vereeniging, gebloeid hebben, aanwinst voor wetenschappelijke beschaving en zedelijke veredeling konden wij van daar niet verwachten. Men wilde van ons geenszins de weldaad van verbeterd onderwijs der jeugd aannemen. Het middel, dat hier zoo heilzaam tot vermeerdering van volksgeluk heeft gewerkt, werd dáár verworpen. Reeds lang mogten wij ons verblijden in godsdienstige verlichting en verdraagzaamheid; bijgeloof en ongeloof heerschten onder de *Belgen*. Wij kenden de ware vrijheid, bij welker genot men orde en wet eerbiedigt; hunne *liberteit* is losbandigheid, die met baldadige hand het maatschappelijk welzijn verwoest. Bezadigdheid kenmerkt onzen landaard; de *Belg* laat ligter zich verbijsteren door valsche voorstellingen. Hier heerscht bij de kern der bevolking nog zucht voor het huiselijk leven; dáár worden de vermaken der uithuizigheid meer nagejaagd. Kortom, de vereeniging met *België*, uit een zedelijk oogpunt beschouwd, kon ons geen voordeel aanbrengen. Wij hadden integendeel gevaren en nadeelen te vreezen. Dat gedeelte onzer bevolking althans, hetwelk in een van ons vervreemd land betrekkingen aanknoopte, en, uit hoofde van omstandigheden, meer gemeenzamen omgang met lieden van verschillende denkwijze en zeden moest hebben, kon ligt in verzoeking komen, om al-

Digitized by Google

lenge het goede, dat ons volk eigen is, te laten varen, en daarentegen over te nemen, wat niet nutzig ware. Offchoon wij eene zedelijke meerderheid hebben, zoude het echter, daar wij in aantal de minderheid uitmaken, fteeds ten hoogfte moeijelijk gebleven zijn, ons volkskarakter te bewaren, en invloeds genoeg te erlangen, om onrustige en onkundige landgenooten, die op hunne grootere menigte niet weinig zich laten voorftaan, tot eene gewillige en voor hienzelven heilzame navolging te bewegen.

Hoe veel reden tot droefheid de treurige verblinding van de misleide en tot oproer aangezette *Belgen* dan ook geven moge, wij trekken reeds aanvankelijk dit nut uit hunne dwaasheid, dat wij naauwer aan elkander ons aanfluiten, en digter nog om den troon eens beminden Konings ons fcharen. Wij hebben niet meer te vreezen, dat gemeenzame omgang met hen nadeeligen invloed op ons volkskarakter zal hebben. Van verbitterde vijanden neemt men geenszins de wanbegrippen en kwade gewoonten over. Wat tot ons verderf was beraamd, heeft integendeel tot nu toe voor ons heilzame gevolgen. De gebeurtenisfen, federt de uitbarfting des oproers voorgevallen, zijn zoo vele middelen geworden, om een' uitmuntenden volksgeest onder ons op te wekken en levendig te houden. De pogingen, door kwaadwilligheid aangewend, om wantrouwen en misnoegen in de gemoederen te verfpreiden, hebben geen doel getroffen. In de hagchelijkfte oogenblikken openbaarde zich alhier het volkskarakter zeer fchoon. Edele verontwaardiging over de onbillijke eifchen eener vreemde ftaatkunde heeft fiere vrijheidsliefde onder alle ftanden aangewakkerd. Een tiendaagfche veldtogt was genoegzaam, om aan de wereld te toonen, wat vreedzame burgers vermogen, die den krijg niet beminnen, maar met heldenmoed ftrijden, wanneer zij, getrouw aan wet en Koning, te wapen geroepen worden, niet om veroveringen te maken, maar om billijken vrede te befpoedigen.

Heeft, van wege de tusfchenkomst der vreemde over-

Digitized by Google

magt, het doel niet geheel naar wensch bereikt mogen worden, voor onze eigene zelfstandigheid is er echter onberekenbaar veel gewonnen. De herinnering dier gebeurtenissen zal nog op volgende geslachten ten goede werken. Wij ondervinden thans vooral, dat *eendragt magt maakt*. Hoe meer wij door vreemde staatkunde gedwarsboomd worden, des te beter komt de vaderlandsliefde uit. Welk eene ontwikkeling van krachten op deze kleine plek gronds! Moge onze bevolking niet talrijk wezen, wij zijn echter sterk, wanneer het op verdediging van vrijheid en Vaderland aankomt. Heeft de geschiedenis onzer Voorvaderen, zelfs in hunne roemrijkste dagen, ooit dergelijk voorbeeld van eensgezindheid opgeleverd? Wat is het vertrouwen tusschen volk en Regering thans groot! Men behoeft het gemeen onzer volkstijke steden niet door geweld van wapenen in bedwang te houden. In alle standen openbaart zich warme vaderlandsliefde, en men doet gewillig zware opofferingen, dewijl de nood het vordert.

Zoodanig zijn onder ons de gevolgen van den tegenspoed, waarmede wij te worstelen hebben. De vijanden, die ons meenden te schaden, werkten, onwetend en zonder het te willen, mede, om dezen goeden geest in ons midden op te wekken en te versterken. Men merke hier vooral den weldadigen invloed des Christendoms op, waardoor wij veerkracht en sterkte erlangen. Menig buitenlander moge ons miskennen en in zijne ligtzinnige verbijstering spotten met onze godsdienstigheid, wij schamen er ons niet over. Wij verfoeijen eene zoogenaamde verlichting, die met zedelijkheid niets gemeen heeft. Onder alle de bedroevende gebeurtenissen was het steeds een opbeurende troost, dat een godsdienstige geest zoo algemeen zich onder ons openbaarde. Bijkans elke brief, zoo van de door het lot ten strijde geroepene jongelingen, als van de vrijwillig te wapen gesnelde manschap, heeft ten bewijze mogen strekken, hoe vertrouwen op God onze legermagt bezielt, en heldenmoed door Christelijke beginselen wordt veredeld.

Digitized by Google

En letten wij op den inhoud der menigvuldige geſchriften, die over de bekende gebeurtenisſen handelen — op leerredenen en redevoerlingen vooral, betrekkelijk onzen toeſtand uitgeſproken of in het licht gegeven, wij ontwaren blijkens in allen een' goeden, echten, onbekrompen godsdienſtigen geest. Wij hebben reden, om hierover ons te verblijden, en ons zelven geluk te wenſchen, dat ten dage der beproeving ons volkskarakter van zoo gunſtige zijde zich vertoont. Wat er dan tegen den geest onzer eeuw weleens ingebragt moge zijn, of misſchien met eenig regt ingebragt kunnen worden, wij merken dankbaar het goede op, dat nu reeds is, en wij verwachten eene nog betere toekomst. Laat het waar zijn, dat niet alles, wat vaderlandsliefde of deugd heet, uit de reinſte beginſelen voortkomt, wij hebben echter reden, om te vertrouwen, dat godsdienſtigheid nog meer algemeenen invloed heeft, dan men anders bij gewone omſtandigheden zich zoude verbeelden. Een klein volk, door voormalige landgenooten verguisd en door magtiger naburen tegengewerkt, maar desniettemin volhardende in kloekmoedige ſtandvastigheid en vertrouwend op de toekomst wachtende — zoodanig volk, ſterk door eensgezindheid en ſteeds worſtelende met tegenſpoed, levert een belangrijk verſchijnſel op, vooral in deze dagen van verwarring en oproerigheid.

Waarlijk, wij behoeven ons niet te ſchamen over onzen landaard, die, ten gevolge der bekende gebeurtenisſen, zich vrijer en zelfſtandiger begint te ontwikkelen. Dwaas en gevaarlijk zoude het echter zijn, zoo wij nu hoogmoedig ons wilden verheffen op de voordeelen, welke wij aanvankelijk uit de afſcheuring van *België* trekken. Dezelfde nederige, ſtille, godsdienſtige geest moet onder ons bewaard blijven. Dezelfde behoedzaamheid, dezelfde inſpanning van krachten is bij voortduring noodig. Wij bevinden ons op den regten weg, die tot volksgeluk moet leiden; maar wij hebben het einde nog niet bereikt. Moge al binnen kort een gewenschte vrede volgen, ook dán blijft er veel te beſtrijden over. Doch

Digitized by Google

wij hebben Vertegenwoordigers, van wier wijsheid en vaderlandsliefde wij alles goeds mogen verwachten. Hunne beraadslagingen over de algemeene belangen kunnen het bewijzen. In vaderlandsche taal spreken de vaderlandsche mannen, rond en openhartig — zij dringen aan op vereenvoudiging en bezuiniging, zonder welke het volk, hoe gewillig ook, de lasten op den duur niet zoude kunnen dragen.

Ook dit nut trekken wij uit den tegenspoed, dat de opmerkzaamheid meer wordt gevestigd op bestaande gebreken, die de algemeene welvaart benadeelen. Wanneer alles den gewonen gang gaat, denkt men minder aan verkeerdheden, welke misschien door ouderdom gewettigd schijnen, maar evenwel geen gering nadeel toebrengen. Wij mogen vertrouwen, dat billijke klagten gehoor zullen vinden. Bij ondervinding weten wij, reeds, dat men in menschelijke zaken geene denkbeeldige volkomenheid moet verwachten. Gevaarlijke zucht naar nieuwigheden zal dus den bezadigden *Nederlander* niet ligt van het regte spoor afleiden. Wij zoeken gaarne het betere, maar nemen omstandigheden in aanmerking, en weten, wanneer het zijn moet, ons te vergenoegen met het tegenwoordige, al zien wij ook de gebreken. Echte vaderlandsliefde, die niets overdrijft, kan nog meer algemeen worden en krachtiger werken. Onderwijs der jeugd, godsdienstige verlichting, zedelijke veredeling zijn de middelen, welke rust in den lande, volksgeluk en vastheid van staatsbestuur bevorderen. Onze Koning weet bij eigene ondervinding, hoe de volksgeest den troon schraagt en voor wankelen beveiligt. Wij mogen dus meer en meer zoodanige milde instellingen verwachten, welke met onze behoefte overeenkomen; terwijl geen stand, geen gewest opzettelijk boven anderen worde bevoordeeld.

Dasgene, wat men *provincialismus* noemt, was eertijds een groot kwaad in ons land. Nog werkt die oude zuurdeesem ginds en elders. De gemeenschappelijke strijd van krijgslieden, vrijwilligers en schutters uit alle gewes-

Digitized by Google

ten tegen den algemeenen vijand heeft mede toegebragt, om naauwere aansluiting te bewerken. Mogten toch de beraadslagingen onzer voorname mannen nimmer aanleiding geven, om den vroegeren geest van verwijdering weder op te wakkeren! En ach, mogt eene billijke wetgeving ook aller belangen kunnen vereenigen! De een heeft den anderen noodig. Op zichzelven kan ieder niet staan.

In tijden van buitengewoon gevaar of van ongemeenen nood spant men de krachten in en zoekt redding. Behoefte maakt vindingrijk. Op heden is veelerwegen stilstand en kwijning, ten gevolge van den verraderlijken afval onzer voormalige landgenooten. Welligt kan deze onzekerheid nog eenigen tijd duren. Maar wij hebben hulpbronnen in onszelven. Wij moeten die zoeken en er ons voordeel mede doen. Onze volksvlijt is voor ontwikkeling vatbaar. Wanneer milde beginselen het staatsbestuur kenmerken, en ware verlichting onder ons haren zetel houdt gevestigd, mogen wij hopen, dat de tegenwoordige rampen nog meer voordeelen in de gevolgen zullen bevorderen, dan wij thans kunnen zien of gissen.

Opgewekte vaderlandsliefde heeft reeds het plan doen ontwerpen, om eene vaderlandsche of zoogenaamde *nationale* kleederdragt in te voeren. Het denkbeeld op zichzelve is schoon en geenszins af te keuren. Vreemde kleeding, vreemde taal, vreemde zeden hebben wel eenig verband met elkander. Men denke slechts aan 1795 en aan de veranderingen onder volgende regeringsvormen. De eerste proeven ter invoering van *nationale* kleederdragt schijnen echter niet gelukkig uit te vallen, en geenszins de algemeene goedkeuring weg te dragen. Meer vaderlandsch ware het zeker, niet elke maand iets nieuws in te voeren, maar deftige eenvoudigheid bij de kleeding in acht te nemen, en dan minder afwisseling te hebben. Vaderlandsch gewaad en vaderlandsche zeden behooren bij elkander. Men beware het goede van het volkskarakter, en poge het tot meer-

Digitized by Google

dere volkomenheid te brengen; men merke gebreken op, en ieder beginne de verbetering bij zichzelven; men blijve getrouw aan wet en Koning; men leve werkzaam, matig en huiselijk; een ieder kleede zich naar zijnen stand, vergenoege zich in denzelven, en houde het hooge doel der menschelijke bestemming voor oogen: zoo zullen wij nut kunnen trekken uit den tegenwoordigen druk der tijden, en eene betere toekomst mogen verwachten.

Laat het dan zijn, dat de drang der omstandigheden nog meer opofferingen van ons vordert, wij kunnen ons dit getroosten, terwijl wij onze zedelijke sterkte zien toenemen. Getrouwheid aan goede beginselen maakt een volk groot en achtingwaardig. Zonder woordenpraal en zelfverheffing willen wij volharden in ware vaderlandsliefde. Vreemd geweld kan onze stoffelijke belangen benadeelen, maar ons geenszins de gehechtheid aan wet en Koning, de zucht voor ware vrijheid en orde, de eensgezindheid, die op godsdienstige verrichting en veredeling is gegrond, ontrooven. Moge de benarde toestand, waarin wij ons bevinden, nog geruimen tijd voortduren, eenmaal, dit is mijne innigste overtuiging, zal het einde van den moeijelijken kampstrijd, duidelijker dan wij thans zien kunnen, doen blijken, dat mannelijke volharding onberekenbaar veel heeft toegebragt tot verhooging van volksgeluk.

ONTWERPEN TOT VEREENIGING VAN DEN ATLANTISCHEN OCEAAN MET DE STILLE ZUIDZEE.

(*IIIde Artikel.*)

Over dit groote doel begint zich, door de meer en meer voorkomende bescheiden, meer lichts te verspreiden. De verschillende ontwerpen hiertoe hebben wij in twee voorgaande artikels, onder den titel van *Doorgraving der Landengte van Panama*, aangestipt. Onder de daar vermelden schijnt het thans, bij verdere onderzoekingen, meer en meer te blijken, dat het *Meer van*

Digitized by Google

Nicaragua er de beste gelegenheid toe aanbiedt, en dat derhalve het ontwerp, waarbij hetzelve tot doorvaart zou gebruikt worden, boven alle anderen de voorkeur verdient.

De Heer J. HAEFKENS, oud Consul-generaal der *Nederlanden* in *Centraal Amerika*, heeft zeer onlangs een belangrijk werk uitgegeven over die nog zoo weinig bekende ſtreek der Nieuwe Wereld, onder den titel van: *Centraal Amerika uit een geſchiedkundig, aardrijkskundig en ſtatiſtiek oogpunt beſchouwd* (1832), waarin men vele belangrijke bijzonderheden daaromtrent vindt opgeteekend, en ook bijzonder omtrent dit groote ontwerp eenige opgaven, welke wij zeer belangrijk keuren en hier kortelijk zullen vermelden.

„Indien immer," zegt aldaar de Heer HAEFKENS te regt, bl. 374, „het ontwerp wordt ten uitvoer gebragt, „waarvan men ſedert lang geſproken heeft, de daar„ſtelling namelijk eener gemeenſchap tusſchen de twee „Oceanen, door middel van dit Meer (van *Nicaragua*), „zal er eene omwenteling in het ſtelſel des koophandels „ontſtaan, gelijk aan die, welke de ontdekking van de „*Kaap de Goede Hoop* heeft ten gevolge gehad. Niet „alleen zullen de ſchepen van *Europa* en de Vereenigde „Staten, naar de westelijke kusten van *Amerika* be„ſtemd, *Kaap Hoorn* niet langer omzeilen, — eene reis, „die, zoo al niet meer gevaarlijk, evenwel altijd zeer „onaangenaam en langdurig is; maar het is waarſchijn„lijk, dat diegenen, welke naar *China* of de *Indiën* ſte„venen, insgelijks dezen weg zullen kiezen, al ware „het alleen om van de pasſaatwinden gebruik te maken, „die in den *Stillen Oceaan* heerſchen. De thans bijna „geheel verlatene oevers des grooten Meers (*Nicara„gua*), en die der Rivier *St. Jan*, zouden dan het „middelpunt van de zeevaart der wereld zijn, en ge„volgelijk eene onſchatbare waarde verkrijgen. Duizen„den van *Europeanen* zouden zich in deze door den „hemel begunſtigde ſtreken komen vestigen, en er door „den koophandel en den landbouw in eenen gelukkigen „ſtaat verkeeren."

Digitized by Google

Dit groote werk wordt door den Heer HAEFKENS in twee voorname deelen gesplitst, namelijk: 1°. De werken op de Rivier *St. Jan.* 2°. Die, welke noodzakelijk zouden zijn, om de gemeenschap tusschen het groote Meer (*Nicaragua*) en de *Stille Zuidzee* daar te stellen.

Ten einde dit een en ander, zoo als ook de volgende aanteekeningen, duidelijk te maken, voeg ik hiernevens een extract uit de Kaart van den Heer HAEFKENS, die achter zijn gemelde werk gevoegd is, en waarop men de situatie van het Meer *Nicaragua* en dat van *Managua*, alsmede den loop der Rivier *St. Jan* gesteld vindt, 't geen onder het lezen van deze berigten terstond een duidelijk algemeen begrip van het geheele ontwerp zal doen vormen.

„ Door middel van de Rivier *St. Jan*," zegt HAEFKENS verder, „ ontlast het Meer zich in den *Atlantischen Oceaan*. Aan het begin der rivier en op haren „ linkeroever bevindt zich het kasteel van *St. Carlos*, „ op eene hoogte van 300 voeten gebouwd en van moe„ rassen omringd. Hetzelve is daar geplaatst, om den „ ingang des meers te bestrijken; het kan 32 stukken „ kanon voeren, maar is thans in een' zeer bouwvalligen „ staat en slecht bezet," enz.

De rivier is er 5 à 600 voeten breed en 6 à 7 diep. Deze geringe diepte der rivier zou dus eene aanzienlijke verdieping behoeven, indien het misschien niet raadzamer ware, zoo als de Heer HAEFKENS ook nader heeft opgemerkt, om een geheel nieuw kanaal, afgezonderd van of naast de Rivier *St. Jan*, daar te stellen.

„ Op ongeveer de helft van den loop der gemelde ri„ vier, en op haren regteroever, wordt zij vereenigd „ met de Rivier *St. Carlos*, en lager met die van *Se„ rapiqui.*" Het schijnt derhalve uit deze situatie te blijken, dat er zoo wel uit het Meer *Nicaragua*, als door de beide Rivieren *St. Carlos* en *Serapiqui*, overvloedige voedingsmiddelen zullen bestaan, om, het zij de gekanaliseerde Rivier *St. Jan*, of wel een bijzonder kanaal daar langs, ten allen tijde van het benoodigde water te kunnen voorzien.

Digitized by Google

„ Op 8 of 10 mijlen afſtands van de *haven van St.* „ *Jan* verdeelt zich de rivier in twee takken, waarvan „ die ter regterzijde de breedſte is en den naam van „ *Rio Colorado* aanneemt, welke rivier zeer ongelijke „ (van 9 tot 20 voeten) diepte heeft. Beneden de *Rio* „ *Colorado* is het in 't algemeen zeer ondiep, vindende „ men in het drooge jaargetijde op verſchillende plaatſen „ naauwelijks 2 voeten water, terwijl er vele kleine eiland- „ jes in dit gedeelte der rivier zijn." Het ſchijnt intus- ſchen nog niet bepaald te kunnen worden, welke der drie uitmondingen het geſchiktſte voor de daarſtelling der kanaalvaart zoude zijn; of men namelijk een' der beide monden van de Rivier *St. Jan* zelve, waarvan er een in de *haven van St. Jan* uitkomt, zou moeten gebruiken, of wel daartoe de Rivier *Colorado* zou moeten worden gekozen.

De *haven van St. Jan* is vrij goed, en wordt dit oord ook niet voor ongezond gehouden; deze zou dus misſchien als zeehaven voor den mond des kanaals vele voordeelen aanbieden. De Rivier *Colorado* ſchijnt daarentegen wijder en dieper te zijn, dan de andere rivier- monden. De westelijkſte mond (en deze is de eenige bruikbare) heeft doorgaans ſlechts 2 à 3, zelden 4 voeten water. Het zijn alleen de naauwkeurige onderzoekingen op het terrein, welke later de keuze hierin kunnen beſliſſen.

„ Van het Meer *Nicaragua* tot aan de Rivier *St.* „ *Carlos*, en van de Rivier *Colorado* tot aan den mond, „ is de grond langs de oevers laag en over het algemeen „ moerasſig. Van het gedeelte, dat tusſchen beide ligt, „ zijn de oevers verheven, doch nergens kunnen zij „ hoog genoemd worden. Dezelve zijn overal bosch- „ achtig, en op eenige weinige plaatſen ziet men heuvelen „ op een' korten afſtand."

Hiermede een algemeen denkbeeld gegeven hebbende, omtrent de mogelijkheid tot het daarſtellen van een bevaarbaar kanaal uit den *Atlantiſchen Oceaan* naar het Meer van *Nicaragua*, gaat de Heer HARFKENS voort met de

Digitized by Google

middelen aan te wijzen, welke er beſtaan, om uit het gemelde Meer in de *Stille Zuidzee* te komen. Zijn Ed. zegt, dat de twee volgende doorſnijdingen de meeste aandacht verdienen:

„ 1°. Nabij de Stad *Nicaragua*. De landengte is daar „ het ſmalſte, zijnde niet meer dan 6 mijlen breed; maar „ dezelve is zeer bergachtig. De weg gaat over hoog- „ ten, welke 4 à 500 voeten boven de oppervlakte der „ zee verheven zijn. Men zegt, wel is waar, dat deze „ hoogten te vermijden zijn; maar in dit geval zou het „ kanaal langer worden," enz.

„ 2°. Tuſſchen het Meer van *Managua*, dat insge- „ lijks eene genoegzame diepte heeft, en een' diepen in- „ ham der Haven van *Realejo*. Deze grond bezit het „ voordeel van bijna effen te zijn, zeer zacht af te da- „ len, en van vast te wezen, zonder ſteenachtig te zijn; „ maar de afſtand is meer dan het dubbel van dien der „ landengte van *Nicaragua*. Echter zou men hier de „ fraaije haven van *Realejo* hebben; terwijl men op het „ andere punt zou uitkomen bij die, welke *St. Jan in* „ *het Zuiden* genaamd wordt, maar klein en onveilig is.

„ Doch, om het kanaal aan de zijde van *Realejo* te „ graven, zou men nog de Rivier *Tepitapa* bevaarbaar „ moeten maken, hetgeen op zichzelve reeds een groot „ werk zoude zijn. Overigens vindt men er overvloe- „ dige bouwſtoffen voor dijken, ſluizen enz., en het is „ waarſchijnlijk, dat men er een genoegzaam getal werk- „ lieden onder de inboorlingen zou vinden, die verkieslijk „ zijn boven de *Europeanen*, vermits zij reeds aan het „ klimaat gewoon zijn, en geen kosten van vervoer zou- „ den veroorzaken; het arbeidsloon is van 1½ tot 2 „ realen daags (de reaal is ongeveer 30 centen).

„ Het Meer *Nicaragua* heeft 150 mijlen in den omtrek, „ en op eenigen afſtand van de kust 6 tot 20 vademen „ diepte. De westelijke oevers zijn over het algemeen „ van 15 tot 30 voeten hoog en met boſſchen bedekt, „ tuſſchen welke en het water een ſtrand is van 20 à 30 „ voeten breed. De oostelijke oevers zijn meestendeels

Digitized by Google

„ laag, en dikwijls moerasſig. Dit Meer bevat onder-
„ ſcheidene eilanden, waarvan *Ometepe* het voornaamſte
„ is; het heeft een' hoogen vulkaan en 2 dorpen van
„ 3 à 4000 *Indianen*.

„ Het Meer *Managua* is veel kleiner, en heeft ſlechts
„ 60 mijlen in den omtrek. Op de Noordelijke kust ſtaat
„ de vulkaan van *Monotombo*, welke gewoonlijk rook
„ uitwerpt en dikwijls aardbevingen veroorzaakt. In het
„ midden des Meers ligt een fraai eilandje van eene ko-
„ gelvormige gedaante, *Monotombito* genaamd.

„ Deze beide Meren worden vereenigd door de Rivier
„ *Tepitapa*, welke door een' waterval, die in den droo-
„ gen tijd 6 à 8 voeten hoog is, en door onderſcheidene
„ ondiepten onbevaarbaar wordt gemaakt. De oevers de-
„ zer Rivier zijn over het algemeen ſteenachtig en van
„ 20 tot 25 voeten hoog."

Ziedaar de jongſte berigten en aanteekeningen omtrent dit allerbelangrijkſte onderwerp, welke men aan den Heer HARFKENS verſchuldigd is, wiens werk de aandacht van velen in eene hooge mate moet tot zich trekken. Welke der hier opgegevene doorſnijdingen er ook eenmaal gekozen worde, eene beſliſſing, die van naauwkeurige terreinsopnemingen moet afhangen, zoo ſchijnt het echter meer en meer zeker te worden, dat hier, bij het Meer van *Nicaragua*, de regte plaats is, die de meeste voordeelen aanbiedt, om, op de eene of andere wijze, de beide groote Wereldzeeën door een bevaarbaar kanaal te vereenigen.

P. W. C.

HERINNERINGEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN PORTUGAL.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 640.)

JOHANNES III. Met het prijzenswaardige inzigt, om hen als Zendelingen in zijne nieuwe overzeeſche Staten te gebruiken, gaf deze Vorst toegang aan de *Jezuiten*, wier orde onlangs opgerigt was. Schoon hij in dezen veel nut

Digitized by Google

84
83
Chinandega.
Meer Nicaragua
Managua
L. Managua.
Granada
Nicaragua
Haven van St Jan
Stille
Zuid-Zee.
Engelsche mylen 60 in een graad
Spaansche mylen 17½ in een graad
100 Mylen
Atlantische Oceaan.
St Miguelito.
Kasteel St Carlos.
Rivier St Carlos.
St Jan
Rivier Colorado.

Digitized by Google

van hen gerokken heeft, heeft de onderwinding in latere dagen het groote nadeel van den invloed, dien zij allengs verkregen, geleerd. De Inquisitie werd genoegzaam ter zelfder tijd in *Portugal* en *Oostindië* door JOHANNES ingevoerd (1536), de handel grootelijks bevoordeeld en uitgebreid, en de oorlog tegen de bewoners van *Afrika's* noordkust met meer voordeel, dan onder zijns vaders bewind, gevoerd. Zes zonen, welke JOHANNES III bij zijne gemalin CATHARINA, Infante van *Spanje*, verwekt had, stierven vóór hem; de vijfde liet eene zwangere echtgenoot na, en, toen de Koning in 1557 overleed, volgde dit driejarig kind,

Don SEBASTIAAN, onder de voogdijschap zijner moeder en van de *Jezuiten*, hare raadgevers, hem op; de Koninginweduwe, zijne grootmoeder, eerst, en zijn oom, de Kardinaal Infant Don HENRICUS, daarna, de zaken van het rijk besturende. Alras legde SEBASTIAAN zijne zucht naar roem en lauweren aan den dag. Om die te verkrijgen, en het kruis over de halve maan te doen zegevieren, maakte hij gebruik van den krijg, die over de opvolging onder de *Marokkanen* gevoerd werd, stelde zich voor, *Afrika* te veroveren, en ondernam, tegen den raad zijner bloedverwanten aan, in 1578, met 14000 man, het 50000 man sterke leger van zijnen vijand te verslaan. Dan, wat wel te voorzien was geweest, gebeurde. Eene volkomene nederlaag, en het omkomen van een groot getal *Portugesche* Edellieden, was SEBASTIAAN'S straf voor zijne roekeloosheid. Hij zelf sneuvelde, of verdween ten minste voor het oogenblik zoo geheel en al, dat men, in *Portugal* een hoofd der regering behoevende, de kroon opdroeg aan den nog levenden, schoon bijkans 70 jarigen grijsaard,

Don HENRICUS, broeder van JOHANNES III (SEBASTIAAN'S grootvader), den voormaligen Regent. Deze, de eenig overgeblevene Koningszoon van *Portugal*, zag zeer wel in, dat er na zijnen dood een hevige strijd over de opvolging moest ontstaan, dewijl er vele personen waren, die zijdelings regt op dezelve hadden, stoot dan ook den nog overigen tijd zijns levens in angstige overleggingen aangaande deze zaak, en overleed den 31 Januarij 1580, zonder dat hij het met de Staten van zijn rijk nopens zijnen opvolger eens geworden was.

Om niet al te wijdloopig te worden, zullen wij van de op den troon aanspraak makende personen slechts drie noemen.

Digitized by Google

De eerſte was PHILIPS II, Koning van *Spanje*, wiens moeder was geweest ISABELLA, oudſte dochter van Koning EMANUEL. De tweede, Don ANTONIO, Prior van *Crato*, wiens vader was geweest EMANUEL's tweede zoon. De derde, JOHANNES VAN BRAGANZA, of liever zijne echtgenoot, de toen nog levende jongſte kleindochter van denzelfden EMANUEL, wier vader was geweest diens Konings zesde zoon.

Schoon hij geen geboren *Portugees* was, (een voordeel, dat de Hertog VAN BRAGANZA wèl bezat) wist PHILIPS door geld en kuiperijen zoo veel te bewerken, dat hij een groot gedeelte der natie op zijne zijde kreeg. Don ANTONIO evenwel door een ander deel te *Santarem* tot Koning uitgeroepen zijnde, werd de befaamde Hertog VAN ALVA door zijnen meester aan het hoofd van een talrijk leger afgezonden, om de zaak van PHILIPS te doen zegevieren. Hoewel ANTONIO zich moedig verdedigde, moest hij voor de overmagt bukken, en, gewond zijnde, de vlugt nemen. De Hertog VAN BRAGANZA, de minderheid zijner hulpmiddelen te regt erkennende, koos, na een weinig tegenſtrevens, de partij van zich ſtil te houden, en zich met het genot van zijne uitgeſtrekte bezittingen en grooten rijkdom te vergenoegen; en zoo werd

PHILIPS, als eerſte Koning van dien naam voor *Portugal*, in 1581 algemeen gehuldigd en aangenomen. ANTONIO zocht intusſchen hulp in *Frankrijk*, en bragt het zoo ver, dat hij op *Terceira* landde en daar eene korte wijle voor Koning ſpeelde, maar zag zich eindelijk, door het aankomen eener *Spaanſche* vloot, nogmaals verpligt de wijk te nemen, vestigde zich toen in *Frankrijk*, en overleed te *Parijs* in 1595. Tegen wil en dank aan *Spanje* onderworpen, durfde de *Portugeſche* natie niets tot hare bevrijding ondernemen, zoo lang de gevreesde PHILIPS den ſchepter over beide rijken zwaaide, en *Portugal* ſcheen voor altijd met *Spanje* één rijk te zullen blijven uitmaken, toen JOHANNES VAN BRAGANZA in 1582, zijne gemalin acht jaren later, en Koning PHILIPS I eerst in 1598 overleed. Onder laatstgenoemden Monarch vertoonden zich na elkander vier perſonen, die allen voorgaven, de in den krijg tegen de *Mooren* (1578) vermiste Don SEBASTIAAN te zijn. Drie hunner waren zeker bedriegers; maar de vierde gaf in zijn' perſoon en in zijne geſprekken zoo vele (men zoude bijkans zeggen) bewijzen, van de

Digitized by Google

ware Koning van *Portugal* te wezen, dat de twijfel omtrent die zaak zelfs heden ten dage nog niet volkomen opgelost is. Zijne verschijning baarde dan ook in dien tijd groote verlegenheid aan het hof van *Spanje*, terwijl die in *Portugal* groote blijdschap verwekte.

PHILIPS II (III van *Spanje*), die zijns vaders opvolger was, liet wellig het leven van dien geheimzinnigen persoon verkorten; ten minste zijn dood volgde spoedig op zijne aankomst op de *Spaansche* kust (omtrent 1601). De tachtigjarige oorlog, waaraan *Oud-Nederland* deszelfs vrijheid verschuldigd is, was oorzaak, dat de *Portugezen*, gedurende hun lijden onder het juk van *Spanje*, allengskens meer en meer van hunne uitlandsche bezittingen verloren, daar hunne zeemagt te kort schoot bij die der *Nederlanders*, welke hen nu mede als hunne vijanden beschouwden, en in Oost en West veel afbreuk deden. Niet zonder spijt en leedwezen zagen de afstammelingen van het huis van *Braganza* eenen tweeden Koning van *Spanje* op den troon van Koning EMANUEL gezeten; dan, onmagt belette THEODOSIUS, de oudste zoon van JOHANNES en CATHARINA, zijn regt te doen gelden en eene poging tot eene omwenteling te wagen, hoewel het hem aan geenen moed of lust tot bevrijding van zijn allengs lager zinkend vaderland mangelde. Wel overleed PHILIPS II in 1621, maar

PHILIPS III (IV van *Spanje*), zijn zoon, volgde hem zonder tegenstreving der *Portugezen* op, en THEODOSIUS bleef Hertog van *Braganza* tot aan zijn' dood, die voorviel in 1630. De nieuwe Hertog, Don JOHANNES, was van een' stillen en vredelievenden aard, en betoonde zoo weinig zucht naar eenen hoogeren rang, dan dien, welken hij bekleedde, en integendeel zoo veel tevredenheid met het gemakkelijk, ja weelderig leven, dat hij te *Villa Vicioſa* leidde, dat zelfs de *Spanjaards*, die de gangen van zijnen grootvader en van zijnen vader steeds zorgvuldig in het oog gehouden hadden, hunne angstige oplettendheid van hem, als van een' onschadelijken persoon, afwendden. Dan, JOHANNES, in den echt getreden zijnde met Donna LOUISA DE GUSMAN, dochter van den Hertog van *Medina Sidonia*, vond in haar (schoon zij eene *Castiliaansche* vrouw was) al de zucht, die hem ontbrak, om *Portugal* vrij te maken. Bij het toenemend verval van 's lands welvaart, de tirannische wijze, waarop de natie door *Spanje* behandeld werd, en de algemeene ontevredenheid, welke

Digitized by Google

daarvan het gevolg was, bragt LOUISA haren echtgenoot diens verpligting onder het oog, om als bevrijder van zijn vaderland op te treden. Zekere ambtenaar RIBIERO, die hoog in gunst bij den Hertog ſtond, ſprak in haren zin, haalde eenige mannen van naam over, om met hem in het belang van zijnen meester te handelen, en werd door hen gelast, JOHANNES te verzoeken, zich aan hun hoofd te ſtellen, ten einde gezamenlijk de omwenteling te beginnen. De Hertog aarzelde nog; dan, eindelijk zijn woord gegeven hebbende, begonnen de eedgenooten hun plan ten uitvoer te brengen. Op den 1 December 1640 maakten zij zich meester van *Lisſabon*; den volgenden dag werd de Hertog van *Braganza* als Koning van *Portugal* uitgeroepen, onder den naam van JOHANNES IV, en binnen een paar weken tijds zag hij zich, door het overgaan van alle ſteden en hoofdplaatſen, op den troon zijner voorvaderen gevestigd. Oorlog met *Spanje* was het natuurlijke gevolg van deze omwenteling; dan, Koning JOHANNES deed zich in dezen van zulk eene gunſtige zijde kennen, en regeerde zijn volk met zoo veel zachtheid en wijsheid, dat ieder zich over zijne verheffing verheugde, en *Portugal* voor *Spanje* verloren bleef. In 1656 eindigde deze Vorst zijn leven, nog treurende over het verlies van zijnen oudſten zoon, Don THEODOSIUS, die twee jaren vroeger overleden was.

ALFONSUS VI, zijn tweede zoon, volgde hem, onder de voogdij zijner moeder LOUISA DE GUSMAN, op, alzoo hij ſlechts dertien jaren oud was. Deze Vorst wordt door ſommige Hiſtorieſchrijvers als woest van aard en tevens zwak van karakter, onbekwaam den ſchepter te voeren, en een ſpeelbal zijner gunſtelingen, afgeſchilderd; terwijl anderen hem als het ſlagtoffer der listen van de *Jezuiten*, welken hij geen goed hart toedroeg, en van de heerschzucht zijner moeder, die ongaarne hem de teugels van het bewind in 1661 in handen gaf, doen voorkomen. Hoe dit zij, ALFONSUS verviel in minachting, en werd overgehaald, om de regering aan zijnen broeder Don PEDRO af te ſtaan.

Deze, Don PEDRO, trad op als Regent van het rijk (1667), en de Koning zelf werd met veel ſtaatſie naar het eiland *Terceira* overgevoerd, en daar onder een waakend oog gehouden. Koning PHILIPS IV, van *Spanje*, die intusſchen niet opgehouden had oorlog tegen *Portugal* te voeren, was in 1665 overleden. Zijn opvolger KAREL II, door bijzon-

Digitized by Google

dere, zijn rijk betreffende omſtandigheden gedrongen, erkende eindelijk de onafhankelijkheid van *Portugal*, in 1668, waardoor de vrede tuſſchen beide landen herſteld werd. Dan, *Frankrijk*, altijd de vijand van rust en orde bij deszelfs naburen, zette in 1672 *Portugal* tegen *Spanje* op, en, toen het niet gelukte, een' nieuwen oorlog tuſſchen die twee Staten te doen uitbarſten, verwekte het eene muiterij tegen den Regent, die ſtrekken moest, om ALFONSUS weder op den troon te helpen. Doch Don PEDRO, van het beſtaan eener zamenzwering tot dat einde onderrigt zijnde, deed het plan affſpringen, door zijnen broeder van *Tercetra* in *Portugal* te doen overbrengen. Het kasteel van *Cintra* werd nu den afgezetten Vorst tot verblijf aangewezen, en deze ſleet daar, onder opzigt van zijne tegenpartij, het overige van zijn leven, hetwelk eindigde in 1683.

PEDRO II, tot aan zijns broeders dood ſlechts als Regent erkend, werd nu als Koning gehuldigd. Toen, na den dood van den *Spaanſchen* Monarch KAREL II, in 1700, over de opvolging tot diens troon een zware ſtrijd ontſtond, (welke met den naam van *Succesſie-oorlog* beſtempeld is) deed Don PEDRO eene poging, om zich de kroon van *Spanje* toe te eigenen, maar werd weldra genoodzaakt te dulden, dat LODEWIJK XIV die op het hoofd van zijnen kleinzoon PHILIPS VAN ANJOU plaatſte. Evenwel bleef hij in oorlog met *Frankrijk* en *Spanje* gedurende zijnen verderen leeftijd, en na zijn' dood, in 1706, zette zijn zoon en opvolger,

JOHANNES V, dien voort, bezittingen in *Amerika* thans de voorname twistappel zijnde, tot dat bij den vrede te *Utrecht*, in 1713, de rust herboren werd. Nu begon JOHANNES duidelijk in te zien, hoezeer de *Jezuiten* de onkunde en bijgeloovigheid onder zijn volk bevorderden, en de deur voor alle ware verlichting toeſloten. Eene oneenigheid, tuſſchen hem en den Paus ontſtaan over het benoemen van een Kardinaal, gaf den Koning gepaste gelegenheid, om de overgroote magt der Inquiſitie te betengelen (1733); gelijk de oprigting eener Hoogeſchool ter bevordering van de kennis der *Portugeſche* historie, in 1720, hem reeds het middel in handen gegeven had, om den invloed der *Jezuiten* op het onderwijs grootelijks te verzwakken. Ongelukkiglijk werd JOHANNES, acht jaren vóór zijnen dood, door eene krankheid bezocht, die hem beſtendig bijbleef, en belette, zich veel met de regering bezig te houden. Het roer van

Digitized by Google

Staat viel dan in handen van den *Franciskaner* monnik, broeder GASPARD, die de zaken des rijks ſchandelijk liet verloopen, en, toen de Koning op den 31 Julij 1750 overleed, diens zoon en opvolger,

JOZEF EMANUEL, handen vol werks gaf, om het vervallene zee- en krijgswezen, den handel en de geldmiddelen weder eenigzins in orde te brengen. Onder de regering van dezen Vorst had de verſchrikkelijke aardbeving en daaruit ontſtane brand van *Liſſabon* plaats, welke een groot gedeelte dier hoofdſtad verwoestte (1 November 1755). Twee jaren later maakten de *Jezuiten*, die bij JOZEF EMANUEL geheel niet wel gezien waren, eene zamenzwering tegen hem, tieten den Vorst op den grooten weg aanvallen, zoodat hij, deerlijk gewond, ter naauwernood er het leven afbragt, maar werden ook om dit gruwelſtuk uit de *Portugeſche* Staten verbannen, en met het verlies hunner goederen geſtraft (1759). Oneenigheden met *Spanje*, die één jaar (van 1762 tot 1763) aanhielden, en met het hof van *Rome*, die van 1760 tot 1770 duurden, zijn merkwaardige voorvallen, welke wij niet geheel onaangeroerd mogen voorbijgaan, ſchoon ons beſtek ons verbiedt, daaromtrent in bijzonderheden te treden. Het zij door de onmiddellijke zorg van Koning JOZEF EMANUEL, het zij door de goedkeuring, welke hij gaf aan de maatregelen, die door zijnen eerſten Staatsdienaar, Don SEBASTIAAN JOZEF VAN CARVALHO, Markies van *Pombal*, genomen werden, genoot de landbouw groote beſchermíng en aanmoediging, werd het onderwijs der jeugd op een' beteren voet dan ooit voorheen gebragt, en onderging de Hoogeſchool te *Coïmbra* eene heilzame hervorming. Doch naauwelijks was de Koning op den 24 Februarij 1777 overleden, of zijne oudſte dochter,

MARIA FRANCISKA, die hem opvolgde, en haren gemaal Don PEDRO, Groot-Prior van *Crato*, in het bewind nevens zich ſtelde, gaf den Markies van *Pombal* zijn afſcheid, wierp diens genomene maatregelen tot beteugeling der geeſtelijken omver, begunſtigde de *Exjezuiten*, deed nieuwe kloosters bouwen, en in het jaar 1778 een *auto da fé* (of regtspleging met verbranding van zoogenaamde ketters) op de oude affchuwelijke wijze houden! De Koningin, in 1786 weduwe geworden zijnde, hield zich voortaan meer met hare geeſtelijke belangen, dan met de zorg voor het welzijn van hare Staten bezig, zoodat *Portugal* in eene

Digitized by Google

ſtaatkundige kwijning verviel, welke deszelfs geſchiedenis, in dit tijdvak, weinig belangrijks doet opleveren. Onbekwame of eigen belang zoekende mannen ſtonden aan het hoofd der verſchillende vakken van het beſtuur, de nijverheid was in verval, het volk zuchtte onder afperſingen en het dwangjuk der geeſtelijkheid. Wellig door hare dweepzucht waanzinnig geworden, moest MARIA in 1792 het zich laten welgevallen, dat haar zoon, Don JOHANNES, Prins van *Brazilië*, openlijk bekend maakte, dat zij door ongeſteldheid niet langer bekwaam was te regeren.

Van dien tijd af onderteekende Don JOHANNES al de ſtaatsſtukken mede; maar de zaken gingen er niet beter om, en het één zoo krachtige en rijke *Portugal* was geheel buiten ſtaat zichzelven te helpen, toen de wereldwingende NAPOLEON ook op dat land zijne begeerlijke blikken ſloeg. Door allerlei afſchuwelijke listen en kuiperijen *Spanje* aan zijnen magtigen invloed onderworpen hebbende, bediende de Keizer der *Franſchen* zich aanvankelijk van dien invloed, om *Portugal* tot het zich gerooven van veterlei beleedigingen te noodzaken, ſchonk dat rijk als 't ware aan *Spanje* (als ſchâvergoeding voor het nieuwelings uit een deel van Koning KAREL's bezittingen in *Italië* zamengeſteelde Koningrijk *Etrurië*) bij het traktaat van *Fontainebleau*, en ſtelde JUNOT, een' zijner Generaals, aan het hoofd van een talrijk leger, om de Staten van Koningin MARIA binnen te rukken en te vermeesteren (1807). *Engeland* intuſſchen, toen *Frankrijks* ſtandvastige tegenpartij, wendde al het mogelijke aan, om den Prins Regent, Don JOHANNES, te doen beſluiten, gemeene zaak met NAPOLEON's vijanden te maken, en zond zelfs eene geduchte vloot onder SYDNEY SMITH naar den *Taag*, om de *Fransch*-gezinde partij in *Liſſabon* te beſtrijden: maar JOHANNES, van twee zijden gedrongen, toonde nog meer vrees voor de hulp, die hem van den zeekant werd aangeboden, dan voor het onweder, dat hem van de landzijde bedreigde, en verklaarde den oorlog aan *Engeland*, in de hoop van den aantogt van het *Fransch-Spaanſche* leger daardoor te ſluiten. Dan, hierin ſchoot zijne berekening te kort; JUNOT zette zijnen marsch voort, en vertoonde zich weldra in het hart van *Portugal*. Nu was de Prins Regent ten einde raad, en zoodanig in het naauw gebragt, dat hij het beſluit nam en ten uitvoer bragt, van zich met zijn geheele gezin, ook de oude Koningin MARIA,

Digitized by Google

in te ſchepen, en naar *Brazilië* over te ſteken. *Portugal*, zoodoende aan zichzelven overgelaten, viel ter prooije aan de woedingen van vele partijen; maar NAPOLEON, vertegenwoordigd door JUNOT, die, om de groote dienſten, welke hij in deze zaak zijnen meester bewees, tot Hertog van *Abrantes* verheven werd, had er de opperſte magt in handen. Evenwel was hij zoo wèl bewust van de ſchreeuwende onregtvaardigheid zijner handelwijze, en zoo beducht voor de wederwraak der overheerde *Portugezen*, dat hij reeds in het volgende jaar 1808 hunne beste troepen naar het binnenſte van *Frankrijk*, ja zelfs naar *Duitschland* opzond, om daar onder zijne vanen te ſtrijden. De billijke haat van al, wie in *Portugal* nog eenig gevoel van eer bezat, werd door dezen maatregel aangevuurd, en bragt tusſchen de *Spanjaarden* en *Portugezen* eene verbroedering tot ſtand, waaraan anders niet wel te denken zou zijn geweest, en die den verſchrikkelijkſten oorlog van onderdrukten tegen onderdrukkers heeft doen geboren worden, en het geheele Schiereiland jaren lang tot een ſchouwtooneel van jammeren gemaakt heeft. Na den val van den dwingeland, in 1814, *Spanje* eene Grondwet en een' Koning uit het oude ſtamhuis (FERDINAND VII) gekregen hebbende, wilde ook het volk van *Portugal* iets dergelijks; maar het was niet vóór in October 1820, dat *er* te *Oporto* eene zamenzwering losbrak, die ten gevolge had, dat de uitgeweken Prins Regent teruggeroepen werd. Deze, die den tijd van zijn verblijf in *Brazilië* onder gedurige kwellingen, hem door de kuiperijen zijner gemalin berokkend, doorgebragt had, luisterde naar de zoetſtem zijns volks, liet zijnen oudſten zoon, Don PEDRO, als Onderkoning in zijne *Amerikaansche* Staten achter, en keerde in Julij 1821 in zijn vaderland terug. MARIA FRANCISKA in *Brazilië* overleden zijnde, werd nu aan den voormaligen Prins Regent de kroon aangeboden; doch onder voorwaarde, dat hij aanname, volgens de door de *Cortes* opgemaakte Grondwet, die hem ter beſchachtiging voorgelegd werd, te regeren. Hij nam die voorwaarde aan, bezwoer de Grondwet, en nam daarna, als

JOHANNES VI, bezit van den voorvaderlijken troon. Getrouw aan zijnen eed, weerde de nieuwe Koning ſtandvastiglijk alle aanbiedingen van de hand, welke hem gedaan werden, om hem weder eene onbeperkte magt te doen verkrijgen, en wrocht opregtelijk met de *Cortes* mede, om al

Digitized by Google

de pogingen, welke daartoe door kwalijkberadene lieden werden ondernomen, te verijdelen. Onder dezen, of liever onder de ijver- en heerschzuchtigen, behoorde voornamelijk de Koningin. Met haar (CHARLOTTE, Infante van *Spanje*) was JOHANNES VI vele jaren gehuwd geweest; maar zelfs vóór de verhuizing naar *Brasilië* was er hevige onmin tusschen de echtgenooten ontstaan, en nog altijd duurde dezelve voort. Steeds gewoon den Koning den voet dwars te zetten, diens wijze van regeren te beschimpen, en eene andere partij dan de zijne te kiezen, had CHARLOTTE in der tijd zich sterk voor de *Spaansche Cortes*-gezinden verklaard; nu integendeel ijverde zij met alle magt tegen de *Portugesche* voorstanders van eene grondwettige regering, weigerde den eed van trouw aan de Constitutie niet alleen, maar bragt zelfs in de noordelijke provinciën van *Portugal*, in zamenstemming met den Graaf VAN AMARANTE, (later Markies van *Chaves*) eenen opstand te weeg, waarvan het voorwendsel was, den Koning van den dwang der *Cortes* te bevrijden. Deze poging mislukt zijnde, knipte zij op nieuw, haalde haren jongsten zoon, Don MIGUEL, op wien zij een' onbepaalden invloed had, over, om zich aan het hoofd van eenig krijgsvolk te stellen, en, al wederom onder den schijn van den Koning te willen helpen, haar de teugels van het bewind in handen te spelen. Door den moedigen stap, welken JOHANNES deed, op raad van den Markies VAN LOULÉ, die zijne jongste dochter ANNA tot echtgenoot had, van naar *Villa Franca*, den zetel des oproers, te gaan, en door zijne toespraak het krijgsvolk tot deszelfs pligt terug te brengen, werd ook deze aanslag der listige CHARLOTTE verijdeld (1823). Tot het nemen van eene geduchte wraak zou de Koning ruime gelegenheid en vele voorwerpen gevonden hebben; maar het werd beter geoordeeld, alles met den mantel der liefde te bedekken, de Koningin in genade aangenomen, en de rust ten minste schijnbaar aan het hof hersteld; alleen Don MIGUEL werd uit *Portugal* verwijderd, en aan het hof van *Oostenrijk* opgenomen. Evenwel fluimerde 's Konings tegenpartij niet. De achtingwaardige Markies VAN LOULÉ moest den goeden raad, aan JOHANNES gegeven, misgelden; hij werd in Februarij 1824, door een paar omgekochte moordenaars, vermoedelijk van het leven beroofd.

Terwijl in *Portugal* Don MIGUEL zich inderdaad tegen

Digitized by Google

zijnen vader in het harnas stelde, kwam den Koning van zijnen oudsten zoon Don PEDRO, uit *Brazilië*, een zonderlinge brief ter hand. „ Dat een grooter land (werd „ daarin gezegd) aan een kleiner land zou onderworpen „ zijn, strijdt tegen de regelen der billijkheid. Lang genoeg „ heeft *Brazilië* de wetten, die *Portugal* het voorschreef, „ geëerbiedigd; thans verklaart het zich onafhankelijk en „ vrij." Wel bragt deze keer van zaken, natuurlijkerwijze, eene verkoeling tusschen den vader en den zoon te weeg; maar eerstgenoemde was niet, gelijk sommigen zijner voorzaten zouden geweest zijn, in staat, eene magtige vloot met een talrijk leger te bemannen, en de overzeesche bezittingen tot onderwerping te dwingen: ook in deze zaak werd dan de partij der gematigdheid gekozen, en in 1825 *Brazilië* door JOHANNES vrij verklaard, Don PEDRO als Keizer van dat land erkend, en een gezant zijnentwege aan het hof van *Lissabon* toegelaten. Niet lang daarna eindigde JOHANNES VI zijn onrustig en door vele wederwaardigheden beproefd leven.

Zijne dochter, ISABELLA MARIA, werd toen tot Regentesse over *Portugal* aangesteld, maar ondervond weldra al het moeijelijke van hare taak. Voor- en tegenstanders van de *Cortes* begonnen op nieuw met elkander te twisten; uitgewekene *Jezuiten* keerden weder, stookten het volk tegen de Grondwetsgezinden op, en verwekten in 1826 een hevig oproer, dat niet dan met veel moeite werd gedempt. Gestadig tusschen twee partijen zich moetende staande houden, en door verschillende raadgevers geslingerd, met opzigt tot de maatregelen, welke zij te nemen had, liet de Regentes zich overhalen tot het plan, dat beraamd werd, om aan

Don MIGUEL het Regentschap op te dragen, tot dat Don PEDRO's dochter, MARIA DE GLORIA, (aan wie, volgens haars vaders meening, ontwijfelbaar de kroon toekwam) haren oom tot echtgenoot en medebeheerscher des rijks zou aangenomen hebben. De Infant Don MIGUEL kwam in 1828 in *Portugal* aan, liet zich de gemaakte schikkingen welgevallen, legde den eed op de Grondwet af, en nam het bewind van zijne zuster over. Don PEDRO, intusschen, van den schijnbaar gunstigen keer, dien de zaken namen, onderrigt bekomen hebbende, zond zijne jeugdige dochter, van *Brazilië*, naar het vaderland af; dan, staande hare reize, wierp Don MIGUEL, zich nu sterk genoeg ver-

Digitized by Google

meenende te wezen om eenigen tegenſtand te verduren, het maker af, en verklaarde, dat hij uit zichzelven het grootſte regt had tot den troon, en dien bekleeden wilde zonder op het regt van iemand anders te ſteunen; dat hij uit dien hoofde weigerde, MARIA DE GLORIA tot zijne toekomſtige gemalin aan te nemen, en, niet langer door eene Grondwet in zijne handelingen belemmerd willende zijn, de beſtaande Conſtitutie verbrak, en, gelijk zijne voorouderen, eigenmagtig verſtond te regeren. Deze omwenteling, die in het begin van het jaar 1829 plaats had, joeg terſtond de *Cortes*-gezinde partij tegen den meineedigen dwingeland in het harnas; maar hij behield de overhand, latende onmeêdoogend velen zijner tegenſtanders van hunne vrijheid, anderen van het leven berooven, en zoodoende weder anderen tot het beſluit brengende, om hun ongelukkig vaderland te verlaten. Deze namen grootendeels de wijk naar *Engeland*, werwaarts ook de genen, die met het overvoeren der jonge Rijksprinſes belast waren, zoodra zij van het in *Portugal* gebeurde kennis kregen, geraden oordeelden den ſteven te wenden. Daar trok de Hertog VAN PALMELLA, die mede uitgeweken en daarop door Don MIGUEL vogelvrij verklaard was, zich de belangen zijner landgenooten van minderen rang volijverig aan, verzorgde velen, die anders gebrek zouden geleden hebben, en maakte zijn hof bij MARIA, als ware zij werkelijk Koningin van *Portugal* geweest. Zoo lang het *Engelſche* hof het beſtaanbaar met deszelfs ſtaatkunde rekende, eene ſchuilplaats aan de genoemde vreemdelingen te verleenen, werden deze met zekere gastvrijheid behandeld; maar, nog in hetzelfde jaar hunner aankomst, werden de mindere *Portugezen* gelast, en PEDRO's dochter met veel hoffelijkheid aangemaand, te vertrekken, en, daar het nog bij uitſtek gevaarlijk geweest zoude zijn, onder het bereik van Don MIGUEL te komen, werd het eiland *Terceira* voor het verblijf van MARIA en hare aanhangers gekozen. Daar aangekomen zijnde, werd voor haar eene betamelijke hofhouding opgerigt, aan haar de titel van Koningin gegeven, en haar een Regentſchap tot het beheer harer, betrekkelijk zeer kleine, Staten toegevoegd. Zonder tot eene toenadering te komen, bleven de twee broeders, Don PEDRO in *Brazilië* en Don MIGUEL in *Portugal*, den ſcheptер zwaaijen; maar tot een' openlijken oorlog kwam het tuſſchen hen vooreerſt nog niet. Zonderling genoeg, zoo lang Don PEDRO op den Keizerlijken troon gezeten bleef, gord-

Digitized by Google

de hij het zwaard tegen den beleediger zijner dochter niet aan; maar nadat hij, bij eene omwenteling, welker bijzonder heden ons nog zeer onvolkomen bekend zijn, van zijnen zetel verdreven en als banneling in *Frankrijk* aangekomen was (1831), gaf hij het voornemen te kennen, om de regten van MARIA DE GLORIA te doen gelden. Te dien einde offerde hij groote ſommen gelds op, om, zoo in *Frankrijk* als in *Engeland*, manſchappen te werven en ſchepen en wapenen aan te koopen, en ondernam, in den zomer van 1832, eenen aanval op het rijk, waar zijn broeder, genoeg gevreesd om gehoorzaamd te worden, en de geestelijkheid, althans de *Jezuiten*, wier orde hij in *Portugal* weder herſteld heeft, op zijne zijde hebbende, eene niet onaanzienlijke krijgsmagt bezit, gereed om hem wederſtand te bieden. Te *Oporto* geland en van die ſtad meester geworden zijnde, bevindt zich op dit oogenblik Don PEDRO daar, zonder dat het hem tot dusverre heeft mogen gelukken, zijne veroveringen verder uit te ſtrekken.

Wat verder van dezen broedertwist zoude te zeggen weten, ſteunt enkel op berigten, uit de nieuwspapieren over te nemen. Eensdeels zijn deze berigten te algemeen bekend, om ze hier te herhalen, anderdeels te onzeker, om ze als historiéle waarheden op te geven. Om die redenen beſluiten wij hier thans (1 Nov. 1832) onze Herinneringen uit de Geſchiedenis van *Portugal*, betreurende, dat tot in onze dagen zoo vele oneenigheden niet alleen dat Rijk, maar zoo vele andere Staten ongelukkig maken, doch zelfs in die oneenigheden bij vreemden ruime ſtof vindende, om geluk te wenſchen aan ons dierbaar Vaderland, waar eensgezindheid woont, en waar, trots vuige lasteraars en ſnoode belagers en dreigende afvalligen, Vorst en volk elkander wél verſtaan, krachtdadig ondersteunen, moedig volhouden, en een ſtevig bolwerk uitmaken, waartegen, zoo Gods hulp ons bijblijft, alle pogingen der laatdunkende vijanden afſtuiten zullen, zoodat *Hollands* roem en eer in een helderder daglicht dan immer blinken zal, nadat ſchande en verachting, hun verdiende loon, de benijders en aanranders van deszelfs welvaart ten deele gevallen zijn.

M. J.

Digitized by Google

FRAGMENT UIT EENEN BRIEF, OVER EENIGE GEBREKEN EN MISBRUIKEN BIJ DE EERDIENST TE PLATTEN LANDE.

— Zooveel dan, wat de wereldsche zaken betreft. Maar gij verlangt ook te weten, of ik, gedurende mijne halfjarige reis door onze noordelijke provinciën, hier en daar ter kerk geweest ben, en wat ik in het algemeen over de Protestantsche eerdienst alhier, vooral te platten lande, denk? Natuurlijk heb ik op mijne inspectie-reis ook verscheidene kerken bezocht, en verscheidene predikanten, met meer of minder genoegen, gehoord. Zeker behoeven wij, in dit opzigt, voor andere landen niet onder te doen. Zou ik dan nog aanmerkingen maken? Ja, dat zal ik toch doen, mijn vriend! want ik begrijp wel, dat gij met zulk eene oppervlakkige beoordeeling niet tevreden zult zijn, en dat gij, zoo wel waar stof tot berispen als tot prijzen is, altijd de waarheid verlangt te hooren. Ik zal dan eenige stalen leveren van dat, wat mij hier en daar, in onze kerkelijke eerdienst te platten lande, lakenswaardig voorgekomen is.

Schier buiten adem kwam ik in het dorp X. bij de kerk; want ik dacht het reeds laat te zijn. Maar, tot mijne verwondering, zag ik nog eene aanzienlijke schare mannen en jonge lieden voor de kerkdeur staan, druk in een discours, dat juist niet zeer ernstig scheen. Ik nam de vrijheid te vragen, of de Predikant nog niet op den kansel was. De meesten vertrokken den mond naar het lagchen; maar een der bedaardsten antwoordde mij toch: *Dat is hij wel; maar dit is onze gewoonte zoo; wij laten eerst zingen en bidden!* En inderdaad, toen ik binnentrad, had de eerwaardige man reeds bijkans het voorgebed geëindigd. Hoe aanstootelijk dat later binnenkomen van genoemde personen voor de met aandacht luisterende hoorders was, behoef ik u niet te zeggen. Maar dit is nog alles niet. Naauwelijks had de redenaar het nagebed uitgesproken, of eene even talrijke schare gaat ijlings opstaan en verlaat de kerk, zonder naar het laatste gezang en den zegenwensch te wachten. Ik vroeg zeer zacht aan een' man, die naast mij zat: *Wat moet dat beduiden?* Zijn antwoord was (met een gelaat, dat niets ongewoons te kennen gaf): *Dat zijn de voorloopers.* Dus was de predikdienst, die zeker niet veel langer dan $1\frac{1}{2}$ uur duurde, terwijl de Predi-

Digitized by Google

kant als een knap redenaar bekend stond, dan toch nog voor velen te lang!

Te IJ. hoorde ik eene uitmuntende preek; en ik zag, dat dezelve zoowel op anderen, als op mij, diepen indruk had gemaakt. Maar daar begint eensklaps een ander persoon met een' deftigen dreun voor te lezen: *Wij ..... openbaar Notaris, residerende te ....., gedenken, op aanstaanden Woensdag en eerstvolgende dagen, publiek aan de meestbiedenden te koop te presenteren eene schoone partij Spiegels, Blik- en Verlakgoed, Galanteriën*, en ik weet niet, wat al meer! (*) Moet dan die ernstige indruk zoo spoedig met geweld verbroken worden? dacht ik. Zijn de menschen anders niet spoedig genoeg weêr in de wereldsche zaken verward? Terwijl ik zoo bij mijzelven peinsde, en de Leeraar eindelijk den zegen had uitgesproken, traden wij, onder muzijk van het orgel, uit de kerk. Maar welke muzijk? Een paar zeer bekende contredansen!

Toen ik te Z. naar de kerk ging, greep ik onwillekeurig naar mijn horologie; want ik dacht: Hier hebben wij misschien hetzelfde geval als te X. Maar neen! Naderbij komende, zag ik, dat de menigte bezig was met iets te lezen, dat tegen den voormuur der kerk, achter eenig traliewerk, was aangeplakt. Ik las ook, en wel 1) eene bekendmaking van den Ontvanger, om het Maandgeld te betalen; 2) de aankondiging eener Verkooping van Stratendrek; 3) eene uitnoodiging, om, tegen civielen prijs, jonge Varkens te koopen; 4) eene lijst van Goederen, te V. gestolen; welke diefstal met huisbraak en poging tot moord was gepaard gegaan. Ik vroeg een' man, die mij zeer achtbaar voorkwam: *Is daar geene andere plaats voor? Of doet het Bestuur dit uit vrees, dat de menschen zich des Zondags te veel in godsdienstige zaken zullen verdiepen en te aandachtig naar den Predikant zullen luisteren?* De man trok de schouders op en zweeg. Ik ging in de kerk; maar ik wil wel bekennen, dat de dieven en moordenaars mij nu en dan vrij wat van de preek benamen, en aan de goede ingezetenen zeker nog meer.

Ik was in de stad W. op *Goeden Vrijdag*; en offschoon ook

(*) Redacteur was, vóór ettelijke jaren, op een dorp in *Vriesland*, getuige van het aflezen, onmiddellijk na de preek, door den Leeraar zelven, van .... *eene Hengstenkeur!*

hier wellig eene goede kanſelrede gedaan zou worden, zoo bekroop mij toch de lust, om eens naar het naburige dorp S. te gaan, ten einde den Leeraar dezer plaats, een jong man van naam, te gaan hooren, te meer uitgelokt door een' allerbekoorlijkſten lentedag. Kort bij het dorp genaderd, zag ik een' werkman, die drok aan den arbeid geweest was en zijn pijpje eens aanſtak. Ik vroeg hem, waarom hij, op dezen dag, zoo ijverig aan het werk was, en of men te S. geene predikdienst hield. Hij antwoordde: *Neen, Mijnheer! maar ik zou haast raden, dat gij den verkeerden weg op zijt; gij komt, naar ik gis, uit de ſtad, en dat om op het land te hooren preken? Dat doet men op Goeden Vrijdag in alle dorpen niet. Maar wilt gij toch volſtrekt op het land zijn, dan hebt gij ſlechts een half uurtje verder te gaan, naar T.; daar wordt gepreekt.* Ik op weg, en nog al haastig, uit vrees van te laat te zijn. Maar ik liep in allen gevalle geen gevaar, dat ik niet in de kerk zou kunnen komen, van wege de menigte der hoorders. Want, naauwelijks binnengetreden, bemerkte ik, dat de banken ſlechts half bezet waren. Ik hoorde den Leeraar met genoegen. Trouwens, wiens welgeſtemd gemoed zou op zulk een' dag geene goede indrukſelen ontvangen, wanneer hij zich den kruisdood van onzen Verlosſer en de gevolgen van zijn lijden en ſterven, ook voor ons, levendig hoort voorſtellen! Ik nam de vrijmoedigheid, den Leeraar te gaan bedanken voor zijne ſtichtelijke rede, en vond in hem een' waardigen verkondiger des Evangelies. Maar de man klaagde, dat er op zulk een' dag zoo weinige hoorders waren, vergeleken bij het getal, dat anders ter kerke kwam. Ik vroeg naar de reden. *Die is gemakkelijk op te ſporen*, zeide hij. *In de ſtad R. is het op Vrijdag weekmarkt; en gelijk de ſtedelingen de markt er niet om opgeven, zoo gaan de belanghebbenden van het land er ook heen. Is evenwel deze dag niet even waardig, om gevierd te worden, als b. v. de Hemelvaart van onzen Heer? Ik ben niet voor zoo vele heilige dagen; maar is het getal onzer Protestantſche feesten te groot? Houden de ſtedelingen marktdag, dan gaan de landlieden er heen; maar kan men den marktdag niet op Donderdag of Zaturdag ſtellen? Ik voor mij ben van oordeel, dat de Regering zich hiermede bemoeijen moest, en óf op dien dag nergens óf overal laten prediken, ten einde zulk eene verwarring en ſtoornis, als er thans plaats hebben moet, voor te komen.* Zoo

Digitized by Google

redeneerde de geestelijke hierover, en ik kon hem mijnen bijval niet weigeren.

Nergens heb ik mij meer geërgerd dan te Q. De Leeraar handelde zeer ernstig over *Hand.* XXIV: 25, en na de preek zag ik eene groote schare dadelijk naar de tegenover de kerk staande kroeg trekken. Ik moest er ook heen, want eene andere eenigzins fatsoenlijke herberg was er niet; ook had ik in den beginne nergens erg in. Maar, daar gaat een gedeelte ongemanierd brandewijn en jenever zitten drinken; terwijl het andere gedeelte den Leeraar vrij scherp over zijne preek beoordeelt. Eindelijk werd alles een verward geschreeuw door elkander. Het meeste verstond ik niet, en wat ik er van verstond, was over dorpnieuws en negotie. Ik maakte mij spoedig uit de voeten.

Nog iets ten besluite. In een paar kerken ben ik ook geweest, waar de Leeraar de armen óf in het geheel niet óf zeer flaauw aanbeval. Dat stond mij eerst niet aan; maar ik vernam spoedig de oorzaak. Men had daar alleen zoogenaamde *eigenmeente armen.* Elk bemiddelde werd naar zijn vermogen *getaxeerd*, en *moest* het te kort voor de armen jaarlijks helpen bijdragen. Dus eene goede gelegenheid tot weldoen, uit een vrij en ongedwongen hart, afgesneden! Dus inbreuk gemaakt op de deugd der menschlievendheid, die roem en kroon onzer Vaderen! — Die klingelende zakjes wensch ik elders nergens terug, en waar zij nog bestaan, hetzij in steden of dorpen, mogten zij wel afgeschaft worden; want zij hinderen ongetwijfeld in de aandacht. Men zou ten minste even goed gedurende het tusschengezang, waar dit gebruikelijk is, of na het einde der preek, bij de deur, kunnen collecteeren, zoo als ook in sommige kerken gedaan wordt.

Gij zult mij wel willen gelooven, mijn Vriend! dat ik u deze tafereelen geheel naar waarheid heb voorgesteld. Ik wenschte wel, dat de eeredienst, die inderdaad veelerwegen te platten lande uitmuntend is ingerigt, ook nog van deze gebreken ontheven kon worden. Gebreken noem ik dezelve; dat zijn ze inderdaad, en elk, die het wel met de Godsdienst meent, zal mij dit toestemmen. Maar; hoe is hier te verbeteren? Zeker niet met geweld; het *festina lente* worde in het oog gehouden. Maar de Regering kan veel doen, en de geestelijken zelve kunnen en moeten haar hierin ondersteunen.

Wilt gij deze zaken voor de regtbank van het publiek

Digitized by Google

brengen, ik heb er vrede meê. Want ook het publiek kan veel tot verbetering doen, wanneer men het ongepaste van een en ander leert inzien; wanneer zij, die zich in dit opzigt kwalijk gedragen, zich zien aangewezen, offchoon zij dan nl niet genoemd worden; en wanneer de aanzienlijkſten en weldenkenden met een goed voorbeeld voorgaan, en hunne afkeuring van dergelijke misbruiken te kennen geven. Plaats dan dit gedeelte van mijnen brief in een of ander geacht Maandwerk, dat algemeen gelezen wordt. Ik voor mij ben niet bevreesd, dat men mij dit ſchrijven kwalijk nemen zal. De verſtandigen zullen het althans niet; en, zoo als HIERONYMUS reeds zeide: *quando ſine injuria, contra vitia ſcribitur, qui irascitur, accuſator ſui est.* (*)

Uw Vriend

A—m. s—c.

(*) *Die toornig wordt, wanneer men, zonder perſoonlijk te beleedigen, tegen gebreken ſchrijft, klaagt zichzelven aan.*

DE CHOLERA TE X.

Die ſeelige Gertrud hatt' ihre Mücken, aber 's reute ſie doch gleich, und ſie hatt' auch viel gutes.

MATTHIAS CLAUDIUS, I B. p. 14.

Reeds had ik mij over mijne vrouw, welke ik nergens beter bij weet te vergelijken, dan bij die van den Predikant van *Wakefield*, zaliger gedachtenis, verwonderd, hoe zij met meer dan gewone nieuwsgierigheid de dagbladen doorſnuffelde en tijd- en maandſchriften doorbladerde. Gewoon het doen en laten mijner echtgenoote, eene beſte huismoeder en trouwe verzorgſter onzer kinderen, met een eerbiedig zwijgen gade te ſlaan, hield ik mij bij dit bijzonder verſchijnſel weder aan mijne oude gewoonte. Is hetgeen mijne vrouw doet wel, (dus redeneerde ik) waartoe zoude ik tegenſpreken? Begrijp ik niet, wat zij voorheeft, waartoe haar ontijdig in de rede gevallen? En begrijpt zij het beter, dan zoude immers teregt mijne welſprekendheid voor hare welbeſpraaktheid moeten zwichten! — Daar ik evenwel bemerkte, dat zij tuſſchenbeiden een' fijnen draad bij het gelezene legde, wanneer zij plotſelijk afgeroepen werd, zoo waagde ik eens,

Digitized by Google

gedurende hare afwezigheid, dezen draad te volgen, en hij wees mij, dat bekendmakingen, voorschriften, leefregelen omtrent de aanstaande Cholera de aandacht van mijne lieve BILLETJE bijzonder schenen te trekken. Het zij omdat wij buiten wonen, en dus niet altijd gereede geneeskundige hulp kunnen erlangen; het zij welligt uit eene bijzondere liefhebberij, om ook eens met Doctor of Meester van hare ondervinding te kunnen meepraten, zij houdt er een Receptenboek op na, hetwelk, zoo ik van deskundigen gehoord heb, niet behoeft onder te doen voor zekere verzameling van voorschriften, onlangs voor Geneeskundigen, bij wijze van zakboekje, in het licht gekomen. Het moet toch een gouden kleinood zijn voor onze arme Geneesheeren, die zoo naar het lijchaam slooven en naar den geest tobben moeten, met zulk een boekje in den zak, aan het ziekbed, na eenig zoeken, de gereede formule te kunnen vinden? Mij dunkt, het *denken* moet er magtig door verligt worden, en ook het *oordeel*, zonde ik haast zeggen. Doch, hoe kan een blinde over de kleuren redeneren? Ik ben immers geen Arts, en dat mijne BILLETJE soms op hare wijze beunhaast, geeft mij geen regt, met de Geneeskunde mij te bemoeijen. Ik heb haar ook al voor onzen Schout gewaarschuwd, die een ijverig voorstander is der regten van de Geneeskunde en hare Commissiën; en, wat het weren der Oliekoopen betreft, ik verzeker u, menig Directeur der Politie van eene groote stad zoude er een voorbeeld aan kunnen nemen. Zoo ik hoor, hebben de Oliekoopen ons dorp ook dadelijk verlaten, schuddende het stof van hunne voeten, en zich begeven naar de naastbij gelegene stad, waar men over hen beter schijnt te denken, althans omtrent hen verdraagzamer te handelen. Onze boodschaploopster vertelde mij toch, dat ze hen overal langs 's Heeren straten, en vooral in de buurten der schamele bewoners, vrij en vrank had zien rondwandelen. En de veldwachter — hij mag een oog luiken, wanneer er bij misvatting een haas geschoten wordt; maar wegens zijne onomkoopbaarheid op dit stuk behoorde hij Agent van Politie in eene stad te zijn. De lasteraars, want ook deze vallen onzen veldwachter lastig, zeggen, dat hij vroeger nagenoeg vergeven zoude geweest zijn door droppels, hem door zulken landlooper toegediend tegen wormen, die hij zich verbeeldde te hebben, omdat de Oliekoop het hem gezegd, schoon hij ze wezenlijk niet had. De smart en angst waren nog te verzetten ge-

Digitized by Google

weest, zou hij gezegd hebben; maar de dukaton, dien ze hem gekost hadden, dien kon hij maar niet vergeten.

Had ik een blik in het Magazijn van wetenschap en kunst geworpen, waar het draadje in lag, ik waagde er een oog in, toen ik het Receptenboek als bij toeval vond, terwijl mijne vrouw eene kraamvisite deed. Waarschijnlijk was het boek mede voor de partij bestemd geweest; doch het scheen door de haast vergeten te zijn. Ik wenschte mij met dezen vond geluk, en nog veel meer de kraamvrouw en haren lieven zuigeling! Niet zeker, of ik niet spoedig kon overvallen worden, sloeg ik er eerst slechts vlugtige blikken in, alleen schat missende, en goedhartig genoeg, om elk, zoo veel zij kon, de vruchten van hare ondervinding mede te deelen, kon zij, uit belangstelling voor kraamvrouw en kind, wel eens dien komen halen. Hoe het zij, en of zij heden het bij eene improvisatie liet, ik had den tijd, het meer op mijn gemak te doorbladeren. Ik moet dan bekennen, mijne vrouw had met vrucht gelezen, en kon door hare *adversaria* menig' student tot voorbeeld zijn. De voorschriften stonden wel niet op letters gerangschikt, maar er heerschten toch eene orde en netheid, die ik moest bewonderen. Overal stond de naam des schrijvers, zoo verre zij dien kon te weten komen, opgeteekend, maar vooral de plaats met aangehaalde bladzijde, zoodat men met gemak kon vinden, waar het geboekt was; iets, dat ik, met alle bescheidenheid, op het voorbeeld mijner HILLETJE, allen Heeren studenten zonde willen aanraden. En wat nog het best moge zijn, mijne lieve gade had niet geschreven, zoo als ik gehoord heb, dat wel sommige studenten doen, die op de Collegiën der Heeren Professoren zeer druk schrijven, maar, te huis komende, de zoogenoemde *dictata* (ik weet niet, of ik het woord wél geschreven heb, want ik ben geen Litterator) netjes bijeenleggen, bij het einde van het akademiejaar keurig laten inbinden, om ze vervolgens, eens in het jaar, door de meid bij de schoonmaak te laten afstoffen — neen, mijne HILLETJE schreef en wreef, gelijk zij soms zelve zegt, voor hooger doel.

Spoedig ondervonden wij ook allen in huis, dat zij niet te vergeefs geboekt had; en daar ik, altoos op de wacht om niet overvallen te worden, hier en daar slechts den tekst gelezen had, gaf ik het gerust over, dat eerlang wel de noten of de uitleg zoude volgen. Wat mij nog meer in dit vermoe-

Digitized by Google

den bevestigde, was, dat, hoe meer de Cholera naderde, hoe kalmer mijne vrouw werd, ja een ieder onzer, ten voorbeeld was. Hare maatregelen waren genomen; wij behoefden slechts te gehoorzamen, en hier was geen twijfel aan.

Nauwelijks was de mare tot ons gekomen, dat deze gevaarlijke gast op onze kusten voet aan wal had gezet, of er op eene of andere wijze gebragt was, ziet! nu begon alles bij mij van gedaante te veranderen.

Maar vooraf nog eene bedenking. Hoe mag die booze vijand daar toch wel gekomen zijn? Van zelf? of als 't ware binnen gesluikt? Wie zal mij dit beantwoorden? Onze Domine zegt, dat de geleerden het hierover maar geheel niet eens zijn; wat zullen wij arme leeken dan zeggen? Domine vertelde mij echter, dat een geleerd Professor, die evenwel zoo eenvoudig moet schrijven, dat een verstandige boer het kan bevatten, zonder nu wel den twist te beslechten, het als een sprookje doet voorkomen, dat het eten van bedorven visch, het misbruik van sterken drank, of het blootstellen aan koude en nattigheid, onzen *Scheveningers* zulk eene kwaal berokkend heeft. De Professor moet op de plaats zelve geweest en gezien hebben, en, zoo ik hoor, schemert het dien man niet voor de oogen. *Dit* heb ik dikwijls zelf gezien, wanneer ik eene enkele keer, om bezigheden in de Residentie zijnde, een uitstapje naar *Scheveningen* deed, dat de kinderen met hunne bloote beentjes bij guur en koud weder in de zee liepen, of dit hun element was, terwijl wij van het zien buikpijn kregen. Zulke menschen kunnen toch naderhand niet zóó gevoelig voor koude en natheid worden. Ik geloof met Domine, dat de Professor gelijk heeft, en vooral waar het de menigte strijdige gevoelens betreft, wanneer hij zegt: *Deze studie* (die der Cholera) *is ons eene school van menschenkennis; menschen leeren wij kennen, en overal ontdekken wij den invloed van ieders persoonlijkheid.* Ik ben geen geleerde, en derhalve niet opgeleid om te oordeelen; maar de man spreekt, dunkt mij, zoo, als een geleerde uit ondervinding, en niet van achter den lesfonaar.

Op welke wijze de Cholera dan ook te *Scheveningen* moge gekomen zijn, van dien stond was alles bij mij in beweging, en het scheen of mijn huis buiten de wet was gesteld. Wanneer soms het een of ander gewest in opstand gemaakt, of eene stad zich vergeet, zendt men er een' Commissaris-speciaal heen, wiens wil, zoo lang die staat van zaken

Digitized by Google

duurt, voor eene wet geldt, of men verklaart haar ook wel in staat van beleg. In mijn huis had nu wel in zoo verre niets buitengewoons plaats, want de wil mijner vrouw is steeds de opperste wet. Maar, anders gewoon des avonds onder mijnen ouden fraaijen lindeboom mijn pijpje te rooken, mogt dit niet meer zijn; want — lindeboomen trekken dampen, en, dewijl de lieve vogels op dien tijd ergens anders concert gaven, was dit eene reden te meer: of dit nu wezenlijk om de Cholera was, laat ik daar. Mijne kinderen mogten niet meer in het grasperk rollen; want — avondlucht en vochtig gras vermeerderen, zoo als men dit noemt, de voorbeschiktheid. En ach! mijne heerlijke meloenen, welke ik met zoo vele zorg had gekweekt, voor wier bakken ik dikwijls watertandend had gestaan, — met dezelfde gestrengheid, als weleer kettersche vrouwen levend in den grond bedolven werden, zag ik ze door mijnen tuinbaas, in tegenwoordigheid mijner vrouw, (verbeeldt u dit schrikbarend tooneel!) in den grond begraven. Met een hangend hoofd stond ik bij de uitvoering van dit vonnis, en alleen de hoop, dat het mede weggelegde zaad in het volgende jaar tot ruimeren oogst zoude ontkiemen, deed mij stil en gelaten in mijn lot berusten; want — ik moet zeggen het is waar — verkoelende vruchten *kunnen* schadelijk worden.

Zoo heb ik ook gedacht, toen de salade op de keukenceel werd doorgeschrapt. Ik had gehoopt, haar, even als zekere posten op het budget, als bij de haren er door te slepen, en ik had het behoud door bijgemengde mosterd en soya zoeken voor te bereiden; maar zij viel, als eens het gemaal, waardoor wij eenige weken het brood een halve cent goedkooper aten en sedert niet meer, in spijt van den overvloedigsten oogst. In den grond had mijne Lieve wederom gelijk. Konden wij zelve ook de matigheid betrachten, wie stond ons borg voor de dienstboden? Nog menschen uit den ouden tijd, rekenen wij ons verpligt, ook voor dezen te zorgen, als voor leden van ons huisgezin.

Ik achtte mij nog altijd gelukkig bij mijnen buurman, den echtgenoot van Mevrouw ***, geboren s[illegible], die den eenen dag op wortelen en den anderen op rijst wordt vergast, gefaust door de gemelijkheid van Mevrouw, welke, zeer bang voor den dood, uit angst voor dien dorren beeneman *sans façon*, al grommende en brommende met denzelven op die wijze zoekt te *transigeren*, en het intusschen baren echt-

geboot laat ontgelden, dat zij, die pure ongezelligheid, zichzelve, als 't ware, tot een bestendig vasten verordeelde zien. Gelukkiger zijn wij. Moge soms iets ook te ver getrokken worden, ik ben het toch in zoo verre met mijne NIELETJE eens, dat de voorzigtigheid hier best is, en dat wij nu in allen gevalle ons niets te verwijten hebben. Wij werken tot ons behoud door geoorloofde middelen, en wachten, wat er verder over ons beschikt is. Ook bij onthouding van veel, blijft ons nog ruim zoo veel om te genieten over; en wat onthouden wij ons eigenlijk? — hetgeen zoo menigeen, door zijn sober bestaan, nimmer nuttigen kan.

Mijne lijdzaamheid in den tuin heeft mij bij mijne vrouw, die met mijn driftig gestel wel eens wat te schaffen heeft, in gunst doen rijzen, welke ik echter om het boekje der kinderkamer bijna weder verloren had. Stel u eens voor, dat ik mij daar eensklaps als onder de wilden verplaatst zag! Elk had een' gordel aan gekregen, die veel had van de gedaante, zoo als men de wilden soms uitgebeeld ziet. En nu dacht ik: indien eens al de gordeldragers zich zoo op straat vertoonden! Ik meende het uit te schateren; maar — één blik, en ik herinnerde mij, niet in *Nieuw-Zeeland* te zijn, waar men zegt, dat het nog mode is, dat de vrouw den man het visch- en jagttuig natorscht, en hem bedient, wanneer hij middagmaalt!

De kindermeid kreeg last, van nu af en zonder verzuim, de beide jongste kinderen de dikste feitels voor te spelden. Mijne twee jongens kregen elk een' nieuwen kiel van zulke digte stof, als er te vinden was, en daarbij een' lederen gordel van de vereischte breedte, die hun volstrekt niet geviel. Sedert zij het echter gemakkelijk vonden, er een lang vouwbeen met eene groote klakkebus in te steken, en de boerenjongens, om deze onderscheiding, hen tot brigantenaanvoerders gekozen hebben, zijn zij weder met moeder verzoend. Hare provisiekamer en mijn boomgaard waren echter slecht bij dit spel. Den tuinbaas, in hun oog de grootste *legitimist*, spelen zij allerlei potsen, en alle vogelverschrikkers liggen omver. *Vrijheid in alles en voor allen*, zeggen zij; spreeuwen en kraaijen moeten ook hun deel hebben. Het ergste van dit alles is, dat onze Schout mij met een scheel oog aanziet, en telkens het rijmpje neuriet: zoo de ouden — piepen de jongen. Ik kan echter zijn Ed. Achtb. verzekeren, zoo iemand, dan ben ik voor *le juste*

Digitized by Google

zullen. — Allen moesten wij IJslandsche kousen dragen. Mijne ondste dochter en hare moeder gaan nooit zonder mantel des avonds uit; en ik vooral mag niet meer naar mijnen overbuur, den wijzen Schoolmeester BARTEL BLASIUS BARTUS wippen, zonder krag of jas aan te schieten. Daardoor komen, zoo 't schijnt, alle geleerden, bij dergelyker anders, uiteenloopende gevoelens, nog al overeen, dat den buik en de voeten warm te houden een goed voorbehoedmiddel is, en het laat zich hooren.

Ik berustte in deze gordels te gereeder, daar ik gevreesd had, of ik niet naar *Amsterdam* zoude hebben moeten reizen, om de onfeilbare gordels te halen bij den edelmoedigen GODEFROY. De kwaadsprekers zeggen, dat zijne aankondiging wél berekend is; want allen, aan welke hij zijne gordels verkoopt, zullen toch de Cholera niet krijgen; aan de enkelen, die, in spijt van zijne gordels, er door aangetast mogten worden, kan hij nog altijd met winst het dubbele geld teruggeven. Ook zoude, voegen zij er bij, hij hiervoor weinig gevaar loopen, dewijl niet ligt, volgens het zeggen van onzen Meester, iemand bij de uitkomst voor zoo dwaas zoude willen doorgaan, dat hij aan de *ceintures* van den Heer GODEFROY had geloof geslagen, en dus openlijk zoude belijden bijgeloovig geweest te zijn; iets, hetwelk zelfs geen *ultra*, in dezen tijd van verlichting, zich zoude willen laten aanleunen. Ik voor mij, indien zulks het geloof kan sterken, wensch den Heere GODEFROY een ruim vertier en — niet een' enkelen gordel terug.

Blijde ben ik, dat ik van deze reis zoo goedkoop ben afgekomen, hetwelk ik hoofdzakelijk aan de liefde mijner vrouw te danken heb, die, dit merkte ik wel in stilte, in deze oogenblikken gaarne had, dat wij bijeen bleven en te zamen zouden verbeiden, wat ons als anderen kon treffen. Het had mij anders eene dure reis kunnen worden; want of mijne vrouw er zich iets van had laten ontvallen, anders kan ik het mij niet verklaren, op zekeren avond, dat ik een bezoek bij den Heer van ons dorp aflegde, die veel van champagne houdt en patrijzen noch zwijnskoppen ongemoeid kan laten, al kwelt hem ook het voeteuvel op den duur, zeide hij tot mij: „Apropos, vriend, indien gij bij geval eens naar *Amsterdam* gaat, denk dan om mij en om den *Rob* van Doctor GIRANDEAU DE ST. GERVAIS. Niet dat ik hem behoef; maar in de advertentie staat, dat hij

Digitized by Google

ook dient, *ter vernieuwing van het bloed*; zulks zoude mijn lijken, want een vernieuwd bloed zoude bij eenen aanval der Cholera toch niet zoo ligt schiften, scheiden of stollen, als het oude. Ik zal u het adres medegeven." Daar ik wel eens meer zulke ledige adressen medekreeg, begon ik reeds angstig te worden, te meer, wijl ik thans dubbel zuinig moet wezen, van wege de steeds klimmende opcenten en het laatste regt op het zegel. Men wil het in ons dorp daarheen hebben, dat wij voor onze brieven voortaan geen ander dan gezegeld papier bij de boekverkoopers zullen kunnen krijgen, en de waschlijsten door den bleeker niet dan op gezegeld papier zullen mogen aangenomen worden."

Maar, wat nog erger zoude geweest zijn, mijne oude nicht RACHEL SEBRAND, eene erfnicht, die, zoo lang ik haar ken, doof als een kwartel is, zoude mede begeerd hebben, dat ik haar het middel tegen de doofheid van Doctor MÉNÉ MAURICE, bij MASSIGNAC te verkrijgen, zoude medebrengen. Negen-en-zeventig jaren en ruim elf maanden oud, is zij toch van gevoelen, dat het haar ook wel zal helpen, dewijl het den tachtigjarigen Pastoor GUT, te *Bimis* in *Zwitserland*, genezen heeft. Daar zij zoo doof is, kon ik haar niet aan het verstand brengen, dat berigten uit de verte altijd zeer gunstig luiden. Ook zeide zij: „Hielp het mij niet, het zou toch een preservatief zijn, dat ik niet nog doover wierd."

Bij het woord *preservatief* kon ik een' kleinen glimlach niet terughouden, die door een' zachten lach teruggekaatst werd. Ik had gemerkt, dat mijne vrouw, onder hare voorzorgen, waarvan ik reeds gewaagd heb, ook over preservativen moet doende geweest zijn. Tusschen de buikschilden, waterfleeschen, kruiken, zand- en rijstbalen, wollen lappen, spiritus-lampen, kamillen- en kruizemuntzakken, welke in de provisiekamer als in slagorde gerangschikt staan, of liever daar zijn nedergelegd, gelijk een voorzigtig *Verstuwing* uit NOORT's tijden (thans zeggen wij, en wel zoo goed, *Ingenieur*) zijne schanskorven en wat dies meer zij, verzamelt, — tusschen dit alles meende ik een doosje met *het vroegezochte Cholera-poeder* en *het veel gebischt wordende Levens-elixir* van den Heer Apotheker HARINXMA, en een ditto met *het voorbehoedmiddel tegen de Cholera* van den Heer Apotheker OVERDUYN, te ontwaren. Of het zij ook met ons dus gelegen was, dat vrije geesten el-

Digitized by Google

kander soms ontmoeten, en spreken, al zwijgen zij; durf ik niet beslissen; maar ik gis het, want de gerenommeerde preservativen zijn niet voor den dag gekomen. Ons lagchen smolt dan ineen. Alsof dit mij dartel maakte, gelijk de opgaande zon het ontwakend vogelenkoor, ik wreef mijne handen, en riep als in vervoering uit: „Laat die Cholera maar eens weg zijn!" En ziet! weg was het lachje; een ernstige blik, met de vraag: „En wat dan?" deed mij als besterven. Een tik op het juist voor haar liggende Receptenboek, met de veelzeggende woorden: „Ook dan zal de voorzigtigheid in acht moeten genomen worden," bragt mij tot stil nadenken; de veelbeduidende wenk op het boek deed mij vermoeden, dat deswege ook reeds het een en ander zoude geboekt zijn. Wie weet, indien mij het geluk diene, wat ik er nog uit mededeel; echter alleen onder de stellige belofte, dat niemand mij verraden zal.

OPMERKELIJKE VRUCHTBAARHEID EN TREFFENDE GELIJKHEID BIJ ÉÉNE FAMILIE.

(Medegedeeld door j. L. WOLTERS, in de *Nieuwe Pekela.*)

Op den 27 September 1832 overleed te *Niekerk*, in het Westerkwartier der provincie *Groningen*, de Weduwe van KLAAS GERRITS REITSEMA, in den ouderdom van 84 jaren en 4 maanden; terwijl haar man, welgezeten landbouwer aldaar, in 1814, in den ouderdom van 78 jaren, overleden is. Acht kinderen waren de vrucht van hunnen echt, waarvan eene dochter vroeg is overleden. Zeven kinderen bleven hun alzoo overig, die allen gehuwd zijn, en waaruit voortsproten 84 kindskinderen, waarvan 27 zijn overleden; terwijl er reeds 24 achterkindskinderen aanwezig zijn.

De beide jongsten der zeven kinderen, thans 45 jaren oud, zijn tweelingzusters, welke op hetzelfde uur ter wereld kwamen, en op éénen dag gedoopt, op éénen dag gespeend werden. Zij waren in het opwassen zoo gelijk aan elkander, dat de ouders de namen aanduidden door een lintje, om den arm der eene gebonden; vreemden konden ze volstrekt niet onderscheiden; zij waren steeds even groot, even zwaar, en hinkten, tot aan haar huwelijk, steeds op éénen tijd dezelfde kinderziekten, als pokken, mazelen, koorts, ja zelfs een' zeenen Kin-

Digitized by Google

ger. Om de gelijkheid te voltooijen, zijn zij in haar een-en-twintigste jaar beide op éénen dag gebouwd; terwijl hare echtgenooten (zeker eene bloote toevalligheid) beide den voornaam JAN droegen; zij zijn vervolgens op éénen dag bevallen, beide van eene dochter, welke weder op denzelfden dag, in dezelfde kerk en door denzelfden leeraar zijn gedoopt. De gelijkheid van gedaante heeft zich tot nog toe zeer wel staande gehouden, schoon de eene zuster door de natuurlijke pokken een weinig veranderd is.

DE SCHIM VAN

WILLEM DEN EERSTEN

VAN

NEDERLAND.

Laat, laat door onbesmette handen
Het reukwerk in uw koren branden!
Dat zich uw heilge kreits in breede reijen schaar:
Want Neêrlands halve God, de slaker onzer handen,
De groote Willem, is reeds daar!

HELMERS.

„Ik daal, o Nederland! tot u uit 's hemels kringen,
'k Zie d' aanslag tegen 't regt van Vorst en onderzaat;
Maar, hoe de noodstorm gier', wat nacht u moge omringen,
Vrees niets; vertrouw op God! Hoor toe, en volg mijn' raad!"

Gansch Nederland staat opgetogen.
Die taal klinkt elk in 't oor, met onweêrstaanbre klem.
Het vest met diepen eerbied de oogen
Op 't stroomend licht uit 's hemels bogen,
En luistert naar die stem.

Een diepe stilte heerscht. Van uit der Geesten woning
Schouwt Willem's schim, verrukt, op 't volk en op den Koning,
Dien nazaat uit het grootsch en wijdberoemd geslacht,
Dat Nederland steeds heil en roem en vrijheid bragt.

Digitized by Google

Hij weet, hoe 't volk, aan hem gehoed door teedre banden,
Steeds de eer en 't regt bedoelt der vrijgekochte landen,
Er vangt, omringd door 't licht van 's hemels zonnebaan,
Zijn hooge orakeltaal dus aan:

Bewaart uwe Unie wél! (zoo sprak ik tot uw vadren)
Wanneer ge uw vrijheid eert en mint;
Blijft onverdeeld, blijft eensgezind;
Scheurt nooit u van elkaar, wat onheil u moog' nadren.
Dat was de onwankelbare grond
Van 't opgerigte volksverbond,
Dat als 't onwinbaar bolwerk stond,
Waartegen 't snood geweld zoo vaak den kop moest stooten,
Dat schrik bragt onder tal van legers en van vloten,
En 's vijands magt verdreef, waar ze opdaagde in het rond.
o Ja! 't heeft Neêrland kracht en grootheid staag geschonken.
Gelijk in 't wapenschild uw Tuinleeuw fier en vast
Den pijlenbundel houdt in ijzren klaauw geklonken,
Zoo moet, wanneer de springvloed wast,
Dat heilig zinnebeeld u zaam tot eendragt sporen;
Wanneer ze uw zijde ontvlugt, gaat uw geluk verloren,
(Zoo sprak ik;) 't is de ziel, de zenuw van den Staat.
Wee 't land, waar zij het volk verlaat!
Wee 't volk, dat ooit dien band zou breken!
De vrijheid, duur gekocht door uwer vadren bloed,
Is nooit uw' dierbren grond ontweken,
Zoo lang zich eendragt paarde aan trouw, aan deugd en moed.

„ 'k Zag uit dit zalig oord, omstuwd van de eedle helden,
Wier roem uwe eeuwrol nog aan 't nageslacht blijft melden,
Dien zelfden moed, weleer zoo glorierijk betoond.
Ik zag mijn' Naneef met den krijgslaurier gekroond,
Toen hij op Waterloo, aan 't hoofd der legerscharen,
Der Gallen trots weêrstond;
Toen daár de man des bloeds het graf der heerschzucht vond;
Toen voor Euroop de nacht van jamren op mogt klaren.
'k Zag Ruiter's schim en Claesens' geest
Met hemelwellust op 's volks eedle fierheid staren,
Toen uw van Speyk, wiens naam, geëerbiedigd en gevreesd,
's Lands heilge vlag voor smet en oneer mogt bewaren;
Toen hij, aan eed en pligt verpand,
Den brand stak in het kruid en stierf voor 't vaderland.

Digitized by Google

O Ja! 'k zag Maurits opgetogen,
Toen uw roemrijke Vorst d' onwelkbren eerpalm won,
Daar hij, ten heiligen strijd gevlogen,
Voor 't oog van heel Europ uw' krijgsmoed staven kon.
'k Zag Maurits toen verrukt met hemelpalmen wuiven,
Toen voor Prins Willem's heldenheir
Der Belgen muitenhoop, als 't herfstblad, weg moest stuiven,
En Neêrland werd hersteld in zijn geschonden eer.

„ Ja! 'k juich met d' Englenstoet, die in 't geluk der volken
Zich hier met ons verheugt, dat u nog de eendragtsband
Vereend houdt, hoe 't geweld, met uitgezogen dolken,
Ook loer' op d' ondergang van volk en vaderland;
'k Roep u, bij 't lofgegalm, dat dreunt door 's hemels zalen,
Mijn dierbaar nageslacht, nog eens met geestdrift toe!
Beyaart uwe Unie wel! dan zult gij zegepralen,
En siddren voor geen wraak of dreigende oorlogsroê.
Volhardt! houdt moed! de dag zal dagen,
Hoe donker ook de toekomst schijn',
Dat de aard', van pool tot pool, zal van uw' roem getuigen,
En gij de parel van geheel Europ zult zijn.
Schaart digter u om hem, mijn' naamgenoot, uw' Koning,
Die rust en leven wijdt aan 's lands behoudenis,
Wiens moed en eedle pligtbetooning
Der volken eerbied en bewondring waardig is!

„ Ja, Naneef! achtbre Telg van uw doorluchte Vadren!
Een hooger zaligheid smaak ik in 's hemels spheer,
Daar 'k u, zoo trouw als fier, met de eigen deugd in de adren,
Zie waken voor uw volk en voor 's lands regt en eer.
Door u zal Neêrlands luister klimmen,
Uwe oogen zullen 't licht zien glimmen,
Dat voor den Staat en 't volk eens heerlijk op zal gaan.
Steun op der vaadren God; roep Hem om bijstand aan.
Denk aan mijn zinspreuk; houd haar heilig:
Nooit zal, door eendragt sterk en in Gods hoede veilig,
's Lands heilzon ondergaan."

Nauuw had die hemeltaal geklonken,
Of 't volk hief naar d' ontsloten boog,
Met hooge geestvervoering, 't oog,
Daar eerbied en ontzag elks boezem kwam ontvonken.
Een nieuwe moed ontvlamde in ieders vrije borst.

Digitized by Google

Nu staarde 't wachtend volk eerbiedig op den Vorst;
En Neêrlands Koning knielde, en zwoer met zielsverrukken:
„ Wij zullen, achtbre Schim! der vadren voetspoor drukken,
En nimmer voor geweld of sluwe staatslist bukken,
Maar eer de sluizen openrukken,
En zinken, zoo het wezen moet,
Met have en erfgrond in den vloed!
Zoo moge Euroop, als 't land dan onder 't woên der golven
Met al zijn' rijkdom ligt bedolven,
Nog tuigen, dat wij, wars van snoode dwinglandij,
Te midden van d' orkaan en 't barnen der gevaren,
Het dapperst volk der aarde waren,
Welks leus steeds was en bleef: Verwinnen! dood of vrij!" —
„ Dat zweren wij! dat zweren wij!"
Zoo klonk de stem van 't volk, zich scharende om zijn' Koning.
Zij rolde rond door 's hemels woning;
Een hooger vreugde heerschte in heel der Geesten rij.
Een nevel kwam allengs den hellen straalglans dooven.
Nog eenmaal drong 's volks blik door 't sluitend wolkfloers heen.
Bewaart uwe Unie wel! zoo klonk 't nog eens van boven,
En Willem's schim verdween.

Rotterdam, J. VAN HARDERWIJK, RZ.
12 November 1832.

AAN EENE VADERLANDSCHE JUFFER, OP HARE VRAAG:
WELKE IS DAN DE HOLLANDSCHE KLEEDING?

Gij vraagt: „ welk is dan 't Hollandsch kleed?"
Mejuffer! 't antwoord is gereed:
Een zedig, nederig gewaad,
Dat nooit aan iemand kwalijk staat;
Een kleed naar rang en staat en stand,
Naar 't luchtgestel van 't vaderland;
Dat luchtig zwiert, maar eerbaar dekt,
En geen verboden lusten wekt;
Dat deftig en bevallig tooit,
En niet wanstaltig is geplooid;
Een kleed, dat rijken statig dost,
Dat burgers niet onmatig kost,
Van koopman, boer en handwerksliên

Digitized by Google

Het onderſcheid van ſtand doet zien;
Voorts algemeen een kleederdragt,
Door eigen goeden ſmaak bedacht,
Door vaderlandſche keus bepaald,
Nooit uit een vreemde kunst gehaald;
En dan, bij voorkeur, een kleedij
Van eigen inlandsch makelij.

P. HANOU VAN ARUM.

POURPARLER IN EEN KOFFIEHUIS, IN DEN GEEST GEHOORD.

A.

Wie leert ons toch 't *karakter* kennen
Van L—, der B— Vorst?

B.

'k Gis, dat hij meer van paardenmennen,
Dan weet, hoe men een' ſchepter torscht.

C.

Ik houd hem voor een' ſlimmen vogel.

D.

Ik, voor een' Duitſchen ijzegrim.

E.

Ik, voor een' ſlaphaan... zonder kogel!

F.

Ik, voor eene Engelsch-Franſche fim.

G.

Ik, wat ook and'ren mogen praten,
Ik houd hem voor een' ouden vos.

H.

Die 't niet gelooven wil, mag 't laten;
Ik, voor nog dommer dan een os.

I.

El, gunt mij eens het woord, Mijnheeren!
Eer dit geſprek in twist ontaart:
Dat zou den man te zeer vereeren;
De kool is immers 't ſop niet waard!
Mag ik mij de uitſpraak hier vermeten,
Dan geldt uw oordeel even veel:
Want L—, naar 't geen wij weten,
Heeft *geen karakter in 't geheel!*

J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

IETS, OVER HET GEVOEL VAN EER.

Een ieder, die, in den ſtand, waarin hem de Voorzienigheid plaatſte, datgeen is, wat hij zijn kan en zijn moet, en de bijzondere talenten en bekwaamheden, hem verleend, aan de beſchaving, de verlichting, de verbetering en het geluk van zichzelven en van anderen toewijdt, heeft eene regtmatige aanſpraak op de achting en vereering zijner medemenſchen. Het is zoo, in alle zijne verrigtingen en daden geeft hij ſlechts blijken van zijne gereedheid, om zijne verpligting te vervullen, en in die vervulling zelve ſmaakt hij een rein genoegen en een' inwendigen wellust der ziele, die geen wereld in ſtaat is hem te geven; dan, alhoewel hij hierbij de hoogſte zelfvoldoening ſmaakt, wordt zijn genot niet weinig verhoogd door de bewustheid, dat hij in de ſchatting van anderen hoog ſtaat aangeſchreven; en hiervan, in elk blijk van achting en eere, de onloochenbaarſte bewijzen ondervindt.

Hij, die zich alzoo loffelijk onderſcheidt, en deswege door zijne medemenſchen vereerd wordt, bezit ook tevens een levendig *gevoel van Eer;* het ſtreelt hem, dat anderen, inzonderheid edelen en braven, hem hoogachten; derzelver goedkeuring ſtaat bij hem op prijs, en hij beijvert zich, dezelve niet ſlechts te behouden, maar ook meerder en meerder te worden waardig gevonden. Hoe algemeener alle braven en goeden hem vereeren, des te dierbaarder wordt hem ieder blijk van opregte hoogachting zijner verdienſten; het zoet gevoel hiervan woont beſtendig in zijne borst; het vereenigt zich met alle zijne zedelijke aandoeningen en gewaarwordingen ſteeds naauwer en inniger, en wordt hem even dierbaar als het leven zelve.

Dit hoogstbetamelijk gevoel van Eer kan, bij den

Digitized by Google

regtſchapen man, nimmer in eenen laakbaren Hoogmoed ontaarden; eensdeels, omdat hetzelve op wezenlijke verdienſtelijkheid gegrond is; anderdeels, omdat de man van Eer, in alwat hij heeft, bezit en geniet, den weldadigen Gever erkent, welke hem, boven anderen, beweldadigde; eindelijk, omdat de vereerende goedkeuring zijner medemenſchen hem eene krachtige aanſporing is, om op het eenmaal ingeſlagen goede ſpoor beſtendig voort te gaan. De Hoogmoedige, integendeel, wordt door geheel andere en onzuivere beginſelen gedreven. In louter toevallige omſtandigheden, als daar zijn geboorte, rang, fortuin, of middelmatige bekwaamheid, zoekt hij zijne verdienſtelijkheid te vestigen. Hij beſchouwt dit alles als *zijn* werk, en verheft zichzelven alzoo tot ſchepper van alwat hij is, bezit en mag genieten. En offert de vleizucht hem den wierook der valſche Eer, hij ontvangt denzelven als eene hem duur verpligte ſchatting. Nuttig te zijn, en het goede te bevorderen, ligt buiten den kring van zijnen, alleen tot zichzelven bepaalden, gezigteinder; en waar hij al eenig nut of goeds moge ſtichten, daar wordt hij alleen gedreven door den dorst naar roem, dien hij als hoofddoel zijner daden beſchouwt.

De oppervlakkige beſchouwing van dit een en ander maakt het reeds duidelijk, dat er tusſchen den Hoogmoedigen en hem, die een betamelijk gevoel van Eer bezit, in veelerlei opzigten, een wijd uiteenloopend verſchil beſtaat. De laatſte bemint het ware, goede en ſchoone, omdat hij hierdoor zijne beſtemming nader treedt; de eerſte neemt den ſchijn aan, het ware, goede en ſchoone lief te hebben, om den roem, dien dit aanbrengt. De laatſte treedt op de baan der ware eere voorwaarts ten nutte en heil van anderen; de eerſte ziet en zoekt alleen zichzelven. De laatſte jaagt nooit naar lof en eere; maar, waar deze hem te beurt vallen, zijn en worden zij, meer en meer, de middelen te zijner hoogere vorming en veredeling; de eerſte handelt geheel omgekeerd, door het *middel* als *doel* te beſchouwen,

Digitized by Google

en bestendig naar lof en eere te haken, onverschillig op welk eene wijze hem dezelve gewordt. Eindelijk, de laatste vindt in de goedkeuring van waarlijk goeden en braven zijne rijkste en hoogste belooning; de eerste telt alleen het aantal zijner vleijers, en berekent hiernaar de maat der ingebeelde hoogte, waartoe hij is opgestegen.

De Hoogmoedige is nimmer voldaan, hoedanig hem ook zijnen lof verheffe, en welken trap en mate van eere hem te beurt valle. Het gaat hem als de gierigaard, wien het bezit zijner schatten tot het vermeerderen van dezelve gedurig aanspoort. Geenszins tevreden met de loftuiting der menigte, drijft zijne eerzuchtigheid hem gedurig aan, overal en altoos te schitteren; hoe meer men hem roeme en prijze, des te meer streelt hem de wierook des lofs, des te onverzadelijker jaagt hij naar dezelve; en wee hem, die niet nedervalt, en den afgod aanbidt, dien hij zichzelven heeft opgericht. De man van verdiensten, integendeel, heeft niets van dit dwaze en kinderachtige. Het streelt hem, voorzeker, dat zo vele goeden en braven hem vereeren; maar hij verhuft er zich niet op. In de eere, welke hij van vereerenswaardigen ontvangt, ontwaart hij een zeker blijk, dat hij den echten weg der ware verdienste bewandelde, en de zekere overtuiging, dat hij hierdoor het ware geluk van zichzelven bevordert, geeft hem de noodige sterkte van ziel, om noch ter regter- noch ter linkerzijde van het eens gekozen goede pad af te wijken. De gedurige overweging, dat hem nog oneindig veel ontbreekt; dat zijne kennis bepaald, zijn vermogen beperkt, zijne kracht gering en zijne deugd onvolkomen is, maakt hem ootmoedig van geest en nederig van hart. Ziet de groote hoop zijne verdiensten geheel voorbij, dit baart hem geene smart; immers voelde hij toch door de loftuiting der menigte zich nimmer gestreeld, en hulden men zelfs hem mogt miskennen, dan heeft hij genoeg aan het gevoel zijner eigene waarde, de goedkeuring van weinige edelen en goeden, en, bovenal, aan het welgevallen,

waarmede Gods oog hem, op den weg van deugd en pligt, gadeslaat.

Uit dit een en ander vloeit dan ook natuurlijk voort, dat de man van Eer verheven is boven alles, wat den Hoogmoedigen kan beleedigen, krenken en verbitteren. Dan, hier hoor ik mij toeroepen: „Waar staat het geschreven, dat de man van Eer ongevoelig kan en behoort te zijn voor verongelijking, terugzetting, krenking, hoon en smaad?" Maar gij, die mij dit toeroept, ik vrage u, op mijne beurt, of ik dan beweerde, dat de man van Eer voor verongelijking, terugzetting, en wat niet al, *ongevoelig* moest en konde zijn? Dit toch ware wel eene onbillijke vordering. Ik beweerde alleen, maar, dat de man van Eer *zich hier boven kan verheffen;* en dit zal, bij eenige nadere uiteenzetting, niet zoo geheel wonderspreukig zijn.

Er is geen gestel zoo gezond, hetwelk niet blootstaat voor ziekelijke toevallen en gewaarwordingen; en gelijk het, in dezen, met het ligchaam gesteld is, even zoo gaat het dikwerf met de ziel. Er is geene goede hoedanigheid, geene deugd in ons, die niet, door *overdrijving*, nadeelig kan worden. Ook het gevoel van Eer, die ware zegen voor hem, die hetzelve bezit, kan, zonder nog in Hoogmoed te ontaarden, *te verre gedreven* worden, en onszelven, op deze wijze, veel smarten en onaangenaamheden veroorzaken. Het navolgende zal dit meer overtuigend kunnen doen zien.

A. bezit wezenlijke verdiensten, en hij heeft zich, door dezelve, bij een aantal goeden en braven, eene verworven; hij gevoelt dit, en het streelt hem op de meest bekoorende wijze: maar nu wenschte hij, dat die erkentenis zijner verdiensten meer algemeen zijn mogt, opdat hij des te algemeener nuttig mogt kunnen werken; deze wensch echter wordt niet vervuld, en hij meent redenen te hebben, zich over *miskenning* te beklagen. Waarlijk, onze vriend A. *overdrijft* het gevoel van Eer; immers, indien de achting van een twintigtal achtingwaardigen hem te gering is, wat zal het zijn,

Digitized by Google

indien hem de eere van honderden gewordt, terwijl duizenden onbekend blijven met zijne wezenlijke verdienſten?

B. ſtaat met A. op eene gelijke hoogte; zijne ware vrienden en echte vereerders verwonderen zich zelfs, met hem, dat het getal zijner hoogſchatters zoo gering mag genoemd worden. B. hoort het, dat zijne vrienden zich hierover verwonderen; en gereed is de gedachte, dat men hem *verongelijkt*, door zijne talenten en begaafdheden minder regt dan die van anderen te laten wedervaren. Maar ook onze vriend B. *overdrijft* de zaak. Loutere toevalligheden deden zijne eerwaardige zijde minder algemeen bekend worden; maar geen ſterveling dacht er aan, den achtingwaardigen B. *te verongelijken*.

Met C. is dit echter werkelijk het geval. Nu en dan, en hier en daar, meende hij zich over *terugzetting* te moeten beklagen. Maar, beſtond die terugzetting niet dikwerf, zoo niet altijd, in een' zamenloop van geheel toevallige omſtandigheden, geheel afgeſcheiden van zijne perſoonlijke verdienſten en welverdiende eere? En is dit zoo, dan *overdrijft* ook hij zijn gevoel van Eer, door hetgeen niet beſtond als werkelijk aanwezig te beſchouwen.

„ Neen," zegt D., „ meer dan eens ondervond ik, „ in mijn betamelijk Eergevoel, de grievendſte *kren-* „ *king*; meer dan eens ben ik, met voordacht, *veron-* „ *gelijkt* en *teruggezet*." Het ſmart mij, lieve D.! en wie veroorzaakte u dit alles. „ Och! mijne vijanden „ vereenigden zich tegen mij, om mij te grieven en te „ beleedigen." Maar kan dan de bitterheid uwer vijanden u uwe *eer* en *het gevoel voor dezelve ontnemen*? Ook gij *overdrijft* de zaak in waarheid. Ik ken uwe vijanden en blijf u vereeren; maar ik zou u minder hoogſchatten, indien deze uwe vijanden uwe vrienden konden zijn. Inderdaad, hun lof zou u bij mij minder vereerenswaardig maken.

„ Dat zij zoo," hervat E.; „ maar waarmede ver-

Digitized by Google

„ diende ik die *kranking*, en met dezelve dien *hoon* en „ *ſmaad*? Ik kán er mij niet boven verheffen; en zie „ ik op mijne betrekkingen, op ouders, gade en kroost, „ dan krimpt mij het hart!" Hoe, mijn vriend! gij zijt dus overtuigd, onverdiend, geheel onverdiend, den hoon en de verſmading van anderen te lijden? Ik prijze u deswege gelukkig. Ongelukkig zoude ik u noemen, indien gij uzelven bewust waart dezelve verdiend te hebben; thans echter behoort het levendig bewustzijn uwer onſchuld u genoeg te zijn. En hoe! waant gij, dat uwe betrekkingen, in het oog van den edelen en braven, minder hoog zullen geſchat worden, omdat boosaardige benijders uwe verdienſten miskennen en uw' perſoon met hoon en ſmaad bejegenen? dan drijft gij ook hier de zaak te verre: want het geheel onverdiende lijden, hetwelk zij hierom mogten ondergaan, zal rijkelijk vergoed worden door de voorkomende hoogachting van hen, die der miskende deugd zoo gaarne hunne offers toebrengen.

Maar deze hartelijke toeſpraak kan mijnen ongelukkigen vriend F. geenszins vertroosten. Hij bezit een hart vol goedwilligheid en menſchenliefde; gaarne huldigt hij verdienſten; gaarne geeft hij lof en eere, wien hij beiden ſchuldig is: maar dat anderen minder goed, braaf en edel kunnen handelen, dit doorgrieft hem de ziel; dat anderen hem kunnen terugſtooten, beleedigen en ſmaden, is hem eene duldelooze gedachte, die hem gedurig foltert, en ligchaam en geest beide onafgebroken lijden doet. Ik beken het, mijn vriend! uw toeſtand is hoogstbeklagelijk; maar zij wordt dit te meer, daar gij alwat u zou kunnen opbeuren, moedeloos, voorbijziet. Gij vermeeit u, al de wezenlijke, of ook welligt ingebeelde, krenkingen van uwe eere en goeden naam in de ſchaal van uw lijden opeen te hoopen; eilieve! leg eens het gewigt der hoogachting, welke zoo vele edelen, verſtandigen en goeden u toedragen, aan de andere zijde, en de evenaar zal te uwer eere overhellen. Waant gij dan, dat het lot u van een' vrijbrief had behooren te voorzien tegen de miskenning, den haat en de vijand-

Digitized by Google

ſchap uwer tijdgenooten? Een DE WIT, een DE GROOT, een BARNEVELD, een SOCRATES dachten hierover anders, en zij verhieven zich verre boven laster, hoon en vervolging. Volg gij het voorbeeld dier edele en vereerenswaardige, doch ſnood en ondankbaar miskende, mannen na!

De onderſcheidene wijzen van beſchouwing, welke wij tot hiertoe hebben overwogen, hebben ons doen zien, dat het gevoel van Eer vatbaar is voor *overdrijving*, en, waar dit het geval is, een' zekeren trap en maat van lijden en ſmart veroorzaken moet. Dit lijden, uit een *te verre gedreven Eergevoel* geſproten, maakt de toeſtand van den lijder hoogstbeklagelijk. Elke miskenning en terugzetting grieft hem diep, en hetgeen als zoodanig en met der daad niet beſtaat, beſchouwt hij als werkelijk aanwezig; een gering verzuim van anderen, zij het ook nog zoo toevallig en onſchuldig, wekt het vermoeden van geringſchatting; een enkel minoverdacht woord, zelfs eene geheel onwillekeurige ligchaamsbeweging, houdt hij voor een teeken van onvoldaanheid en afkeuring; loutere toevalligheden, welke met zijn' perſoon en verdienſten in geen verband ſtaan, maakt hij tot zichzelven betrekkelijk, en klaagt over terugzetting en kränking; overal ziet hij zamenſpanning en verbindtenisſen tegen hem geſloten, ook daar, waar niets van dit alles beſtaat, en jammert over verachting en aangedanen hoon. Hij, die den goeden, braven, maar ongelukkigen man niet kent, houdt hem voor eenen Hoogmoedigen, en echter is hij het niet; hij lijdt ſlechts aan eene ziekte der ziele, en deze ziekte heet *overdrijving van het Eergevoel*.

Deze ziekte ontſtaat niet zelden uit het phyſiek geſtel; men vindt haar bij menſchen, die, bij een doorgaand zittend leven, tot zwaarmoedigheid overhellen, en alwat hen voorkomt zwaar wegen en zwaar tillen. Anderdeels ontſtaat zij veelal bij zeer gevoelige geſtellen, wien het aan de noodige geeſtkracht ontbreekt. Somtijds ook, en dan klimt de ziekte al hooger en hooger, ligt de oor-

Digitized by Google

zaak in den geest en in het physiek gestel beide. Hoe meer dan de lijder zich zijner onschuld en verdienste bewust is, des te ondragelijker wordt hem elke miskenning, het zij wezenlijke of ingebeelde; hij zondert zich, waar hij kan, af van de menschen, die hij waant dat hem terugzetten en grieven willen, en hij zou een kluizenaar kunnen worden, indien geene sterke banden hem aan de Maatschappij als geketeud hielden.

Wij hebben de kwaal leeren kennen, en vragen nu: Zal het geneesmiddel even gemakkelijk aan te wijzen zijn? Wij willen het beproeven.

Voor het physiek gestel, hetwelk in de meeste gevallen eene groote hoofdrol speelt, is eene bestendige en regelmatige beweging het beste geneesmiddel, eene wandeling in de vrije, schoone natuur hoogstveldadig, en eenige ligchaamsarbeid, bepale hij zich ook maar tot kleinigheden, allernuttigst. Een en ander verdunt de verdikte sappen, bevordert derzelver omloop, verhindert derzelver opeenhooping, versterkt de spieren en zenuwen, en zet aan het ligchaam eene verhoogde veerkracht bij.

En nu, de geest? — Eerstelijk leere men zichzelven naauwkeurig kennen, en hierdoor in het waredichtbeschouwen. Alles toch, wat wij zijn, besitten en genieten, is eene gifte Gods; elke aanleg, iedere natuurheid schonk Hij ons; wij mogen en behooren dezelve te ontwikkelen: dan, hoe beter wij hierin slagen, des te meer ondervinden wij, hoe oneindig veel ons nog ontbreekt; de gedurige en steeds levendige voorstelling hiervan maakt ons, bij al onze talenten en bekwaamheden, klein in ons eigen oog, en het beleedigt ons Eergevoel geenszins, indien anderen over ons denken en spreken gelijk wij onszelven, onpartijdig, geoordeeld hebben.

Ten tweede legge men zich toe op menschen- en wereldkennis. Weinigen, zeer weinigen zijn in staat, ware verdiensten regt te beoordeelen; de groote hoop oordeelt en ziet verkeerd. Dat men ons alzoo miskent, ligt niet

Digitized by Google

in onszelven, maar in hen, die ons verkeerd beoordeelen. Eere te hebben bij, en de achting te genieten van edelen, goeden en braven, behoort ons genoeg te zijn; het genoegen, dat wij daarbij ondervinden, kan ons de menigte niet geven. Maar daarenboven, de gesteldheid der dingen op deze wereld maakt het onvermijdelijk, dat wij met menschen in aanraking komen, die ons, om bijkomende redenen, vijandig zijn; en wat wonder, dat deze ons miskennen, terugzetten, ja zelfs beleedigen! Maar, hebben wij daarom onze Eer verloren? Eere te hebben bij allen, is onmogelijk; en indien het mogelijk ware, dan zou hier de waarheid van het zeggen des Heilands gelden: *Wee u, wanneer alle menschen goed van u spreken!*

Hebben wij inderdaad vijanden, dan volgt hieruit nog geenszins, dat *alle menschen* ons vijandig zijn; dat allen ons, met opzet, zouden willen grieven en krenken. Vaak bedriegt ons de schijn; en even gelijk de vreesachtige overal spoken waant te zien, even zoo ziet de overgevoelige overal benijders en vijanden. Dit is wel zich de menschheid van de zwartste zijde voor te stellen; en wij miskennen en beleedigen, met deze voorstelling, onze medemenschen op onze beurt.

Ten derde beschouwe men al het onaangename, dat ons op aarde bejegent, ook miskenning, terugzetting en onverdienden hoon en smaad, als een lijden, hetwelk de Hemelsche Vader, naar zijne ondoorgrondelijke wijsheid en liefde, ons toezendt, ten einde ons in onderwerping, geduld, lijdzaamheid, nederigheid en ootmoed te oefenen en te volmaken. Het vast en onwrikbaar geloof aan Gods Voorzienigheid doet den Christen althans hieraan nooit twijfelen. Het lijden moge hem bedroeven en nederdrukken; hij blijft echter in den donkersten nacht gelooven, dat het eenmaal morgen worden zal.

„ Dat alles luidt heerlijk!" hoor ik zeggen; „ maar „ moet dan de man van Eer de handen in den schoot „ leggen, ook daar, waar de boosheid op hem woedt?

Digitized by Google

„ behoort hij niet veeleer alles te werk te ſtellen, om „ zijne eere te handhaven?" Wij antwoorden, dat het moeijelijk is, hier te beſliſſen, indien wij met de bijzondere omſtandigheden van den lijder onbekend zijn. In het algemeen houden wij het daarvoor, dat een ieder tot verdediging zijner eere geregtigd is, even gelijk hij het regt heeft, zijn' perſoon en bezittingen tegen elken aanval te verdedigen. De verdediging onzer eere zij echter altoos gematigd, beſcheiden en met waardigheid. Maar, even gelijk de eenzame reiziger, die, door eene geheele rooversbende aangevallen wordende, het vruchtelooze, ja hoogstgevaarlijke, ook van de moedigſte zelfverwering, zal beſeffen, even zoo bewaart de man van Eer een verheven ſtilzwijgen, waar de boosheid zijner vijanden ſlechts voor meerdere verbittering en geenszins voor betere overtuiging vatbaar is. Hij behoudt dan altoos nog genoeg overig, om zich te bemoedigen en op te beuren; de bewustheid van een goed geweten — de achting van edelen en braven — en de goedkeuring van God. Om dit alles echter levendig te gevoelen, behoort men de noodige *geestkracht* te bezitten, welke, ongelukkiglijk, den meesten lijders in dezen ontbreekt. Zij ſtaren alzoo meer op alles, wat bezwaart en nederdrukt, en zien het opbeurende en moedgevende doorgaans voorbij.

En van waar deze *ſterkte van ziel* ontleend? Het Christendom doet ons dezelve verkrijgen. Hetzelve ſtelt ons, in JEZUS CHRISTUS, het beminnelijkſte voorbeeld ter navolging voor oogen. Hij zocht zijne eigene eere niet, maar die zijns Hemelſchen Vaders, en in dezelve ſtelde hij zijn grootſte roem. Hij verdedigde de zaak van waarheid, licht en deugd kloekmoedig, met het oog op het kruis, dat de boosheid der menſchen Hem bereidde. Hij aarzelde niet, in het gezigt van den dood, voor de zaak van waarheid, licht en deugd, zichzelven grootmoedig op te offeren. Maar ook, Hij werd geſcholden, en ſchold niet weder; Hij leed, en dreigde niet. o Gij allen, die over miskenning, terug-

Digitized by Google

zetting, krenking, en wat niet al, jammert en klaagt; wat is *uw* lijden, bij het *zijne* vergeleken? Poog Hem gelijk te worden; een iegelijk, die Hem liefheeft, volge Hem na, ook in het kruisdragen, wetende dat er geſchreven ſtaat: „Indien wij met Hem verdragen, wij zullen ook met Hem heerſchen." Zulke heerlijke uitzigten opent de openbaring van het Christendom. Menſchelijke wijsheid houdt dezelve voor onze weenende blikken verborgen; en, arm aan *waren* troost, ſmachten wij naar de groeve, waarin ons lijden met ons eenmaal zal nederzinken. Driewerf zalig en heerlijk is het, ook daarom, Christen te zijn.

GRAFWANDELING OP HET PARIJZER KERKHOF VAN PÈRE LA CHAISE.

Tegen het einde van den laatstverloopen zomer had ik eenen aanval van diepe zwaarmoedigheid. Ik gevoelde zekeren afkeer van menſchen. Het verledene zweefde mij verward voor den geest, en veroorzaakte ſmartelijke herinneringen. De aangelegenheden van het oogenblik verwekten in mij geene belangſtelling. Ik was, als 't ware, mijzelven moede. In zoodanige ſtemming zich bevindende, ontwijkt men gaarne den beperkten kring der ſtad, de al te bepaalde vormen van het gezellige leven daarlatende, en zich verwijderende van datgene, wat ſchijn, wat gekunſteld en niet in overeenſtemming met de natuur is — kortom, men vliedt zijns gelijken. En wanneer gij nu nog in deze ſombere gemoedsgeſteldheid, doch reeds minder treurig, eenen heuvel beklimt, van wiens hoogte gij de groote, volkrijke ſtad, het wijduitgeſtrekte *Parijs*, overziet, zoo neemt uwe mijmering ligt eene wijsgeerige rigting, en gij begint te peinzen over de lotgevallen der volken — over de opkomst en den ondergang van rijken en ſteden. Gij bewondert de magt van den tijd, van de kunſtvlijt, van de burgerlijke beſchaving te midden van deze verbazende menigte huizen, die u het uitzigt op de vlakte, op de oevers en op talrijke heuvels ontnemen. Zestienhonderd jaren ſtonden hier zoodanige gebouwen. Met deze gevaarten, Gothiſche torens, tempels en kerken, paleizen en hospitalen verbindt gij herinneringen uit vroegere tijden. Alles geeft u

ſtoffe tot gepeins — zoo wel de onbewegelijkheid der gebouwen, die ſterk afſteekt bij de rusteloozе beweging der menſchen, welke, gelijk een mierenhoop, door elkander wemelen, als het eenzelvig gerucht, voortgebragt door zoo veelerlei geſchreeuw, en gelijkende aan het gegons van een' zeer grooten bijenſtal, dat men hoort, zonder deszelfs inwoners te zien. Er hangt over het midden der ſtad een dikke nevel, die nooit geheel optrekt. Tot beſpiegelingen geeft hier alles aanleiding — zelfs de rook, welke hier in dikke, zwarte wolken naar boven ſtijgt en daar in ligte golvingen wegvliegt, zijne beweging op het azuur des hemels afbeeldende en eindelijk in doorzigtige dampen verdwijnende. Van daar ging ik naar den *Montmartre*, alwaar een vreemdeling en *Parijzenaar* de ſchilderij der hoofdſtad voor hunne oogen zich zien ontrollen. Doch ik herinnerde mij, dat ik op eenen oostelijken heuvel hetzelfde gezigt, maar nog veel ſchilderachtiger, zoude hebben. Ik rigtte dus terſtond mijne ſchreden naar het kerkhof van *Père* LA CHAISE.

In diep gepeins als verzonken, wandelde ik voort, en had den weg bijkans reeds afgelegd, eer ik het bemerkte. Ik moest nog flechts door eene lange allee van den *boulevard* gaan. Eene vrouw en een knaap kwamen mij te gemoet, en boden mij kransen aan, welke zij in groote menigte op ſtokken droegen. Daar waren zuiver witte, geele, groene, als ook veelkleurige — allen van papierbloemen gevlochten. Het zien van deze kransen wekte bij mij bekoorlijke herinneringen uit de oudheid op. Hoe veel moesten er destijds aan de ingangen der tempels verkocht worden, daar men zoo vele Godinnen te vereeren had! Doch een geheel zwarte krans deed weder andere gedachten in mij opkomen. Welra bemerkte ik, dat het getal van deze meisjes met bloemkransen ſpoedig toenam. De omtrek van *Père* LA CHAISE is bevolkt door deze bloemverkoopſters, door koeghouders en werklieden, welke gedenkteekenen voor de graven vervaardigen. Eene geheele ſtraat, welke tot aan de *barrière* van *Auteuil* loopt, is aan beide zijden bezet door zoodanige winkels. Graffteenen, grafkamen, hekwerk, kruisen van allerlei vorm en prijs zijn met even veel orde en pracht daar ten toon geſteld, als de kostbare ſtukken huisraad in de winkels der voorſtad *Saint-Antoine*. Urnen, groot en klein, en middelſoort, ſtaan er in menigte op ſtraat, en van kleine afbeeldſels van praalgraven zijn er geheele verzamelingen, in ken-

Digitized by Google

rige orde opgehangen, even als de zakuurwerken in den winkel van eenen handelaar in kostbaarheden. Niets wordt verzuimd, om aan de aankondigingen van graf en begrafenis iets bekoorlijks te geven. Zelfs op de uithangborden is dit te bemerken. Hier wendt men zich naar *het graf van* LAFONTAINE, daar naar *het graf van* HELOÏSE *en* ABEILARD, verder naar dat van *den Generaal* FOY. De ondernemers hebben gehoopt, dat de zoon, die met nedergeslagene oogen achter het beweende lijk gaat, dezelve ten minste eenmaal zal opheffen, en iets tot eene gedachtenis medenemen. Zelfs heeft de Regering een verbod moeten geven, om de lieden, welke in deze soort van kunstvlijt hun bestaan zoeken, te beletten, dat zij onder de lijkstaatsie zich dringen, en binnen de begraafplaats hunne koopwaar aanbieden. Men ziet hen, bij hoopen, bestendig ter plaatse, waar de doodsberigten aangeplakt worden.

De hoeveelheid der sterfgevallen beantwoordt niet altijd aan de verwachting van deze menschen. Ik beschouwde eens met zekere nieuwsgierigheid eene hunner werkplaatsen. Daar hoorde ik een' hunner klagen over datgene, wat hij *het doode jaargetijde* noemde; *maar gelukkig*, voegde hij er bij, *zullen de bladeren weldra vallen; de herfst is daar, en dan zullen ons eerlang wel een paar ferme lijken ten deel vallen.*

Het betreden van dezen toegang tot de begraafplaats van *Père* LA CHAISE zoude op de ziel een' treurigen indruk maken, die bij het naderen tot zulk een verblijf zoo natuurlijk is, al ware men ook niet vroeger reeds op den weg door eenige eenzame straten daartoe voorbereid geworden, en al kromp niet het hart ineen, op het zien van eene groote, geheel nieuwe, nog niet gansch voltooide gevangenis, met derzelver hooge muren, talrijke vensters en ijzeren traliën, dikke torens en vreeselijk voorkomen van de *Bastille*. Eene gevangenis op den weg naar eene begraafplaats, — welk eene onvoorzigtigheid! Zal men dan deze inrigtingen nooit uit het oogpunt der zedelijkheid beschouwen? Eene andere gevangenis verheft zich in de nabijheid van het plein, alwaar de feesten en spelen van *nieuw Tivoli* gehouden worden, — welk eene tegenstrijdigheid!

De poorten der beide steden, namelijk van het *doode Parijs* en van het *levende Parijs*, zijn zeer nabij elkander. De wachters van beiden kunnen elkander gemakkelijk hooren, en eene zamenspraak en gemeenschap houden. Alleen door de breedte

Digitized by Google

van den ſtraatweg en de zijpaden van den *boulevard* is de *barrière* van *Aulnay* geſcheiden van den ingang tot het kerkhof. Voor de poort van dezen ingang, die halvemaanswijze binnenwaarts loopt, grootsch als die naar het park van *Verſailles*, hielden *fiacres* (huurkoetſen), karren en ook prachtige rijtuigen ſtil. Elk oogenblik naderen er anderen. Zoo komt dan ieder eenmaal hier, om niet weder te keeren; wat doet het af, in welk voertuig dit geſchiede? Aan de andere zijde van den drempel begint de gelijkheid; daar kwam niemand, dan te voet. De voorname bezoekers ſcheenen mij toe, de geringſte voetgangers met minder hoogmoed aan te zien; want hier dringt het gevoel van de gruwzaamſte werkelijkheid zich aan de ziel op, en maakt derzelver trotschheid gedwee. Zekerlijk zal er op den noodlottigen dag nog onderſcheid in bekleeding zijn — pijnboomen- en wilgenhout zullen op zaklinnen en grof laken volgen — eene dubbele kist van ceder-hout en lood zal de plaats van de fijnſte zijde en kazimir vervangen — maar *wien* zal men dus in gemeen of kostbaar hout nederleggen?..... De grafwormen, voor welke men binnen deze beperking marmer en brons ſticht, zijn de eigenlijke bewoners van deze doodenpaleizen.

Ik bemerkte, dat iedereen, even als ik, die plotſelinge gewaarwording had, ten gevolge van welke men zacht en ernſtig begint te ſpreken; terwijl de uitdrukking iets geheimzinnigs en zekere terughouding ſchijnt aan te duiden, zoodra men ſlechts in dezen wijden omtrek binnentreedt; even alsof men in de kamer van eenen zieke komt, wiens ſlaap men niet gaarne zou willen ſtoren. Men gevoelt eene onwillekeurige huivering, en keert zich tot zichzelven. Het is ons, als fluisterden er onder den grond door, die ons hooren konden. Ach! onder zoo vele woorden, die van menſchenlippen vloeijen, hoe weinige zoude men laten ontſlippen, zoo men met zekerheid wist of behoorlijk bedacht, dat een onzigtbare getuige die hoorde! De mensch ſpreekt te veel van eenen God, en gelooft niet genoeg aan alomtegenwoordigheid. Nergeen, helaas! noemt God overal, en denkt eigenlijk nergens aan God! (*)

Ik hield verſcheidene kranſen in de hand. Aan welk graf zoude ik dezelve wijden? Acht jaren zijn verloopen, ſedert ik de huwelijksverbindtenis van een mijner vrienden bijwoon-

(*) Een gulden woord, dat ook bij ons, welligt, meerdere toepaſſing vindt, dan de oppervlakkige beſchouwer zal toeſtemmen. — *Vert.*

Digitized by Google

de, eene verëeniging op het sterfbed — den laatsten troost van eene verscheidende!..... Er is eene kwaal, die men de gruwelijkste van allen mag noemen; want zij woedt met de grootste hevigheid tegen de jeugd, en verteert de werktuigen der ademhaling. Bemerkt de arts dezelve, zoo wendt hij zich met treurigheid af, zonder hulpmiddel tegen het geweld der ziekte. Nu, in den boezem der nieuw verbondene lag reeds de verderfelijke kiem, en was van zoodanigen aard, dat de ontwikkeling niet meer voorgekomen kon worden. De jongeling, dien zij beminde, en die haar gelijke liefde toedroeg, bedoelde te weinig zichzelven, om zich aan dit ijdel schijnbeeld eener huwelijksverbindtenis te onttrekken. Doch, hoe veel moest hij daarbij lijden! De bruid wilde geenszins, dat men een der gewone gebruiken achterliet of verkortte, zij moge dan ook door eene plegtigheid in eene zeer koude kerk de voortgang der ziekte bespoedigd worden. Het was, gelijk ik zeide, de laatste troost eener stervende. Wij bragten haar in het huis van haren echtgenoot. Ik nam de jeugdige kranke onder den arm — ik hielp haar den trap op. Dit geschiedde met veel moeite. Ach! welk eene gedachte hield mij daarbij bezig! de gedachte, dat de ongelukkige dien trap nooit weder zoude afgaan. Als zij nu in het bruiloftsvertrek binnentrad, verspreidde zich een straal van genoegen over hare bleeke wangen en glansde daarop, als de hoop der genezing; maar een oogenblik later was er geen spoor meer van deze helderheid. Zij legde zich neder, liet haren bloemruiker ophangen, hare bruidskleederen aan hare voeten uitspreiden. Twintig dagen aanschouwde zij die met een' glimlach op het gelaat — den eenëntwintigsten dag hield zij op, dezelve te aanschouwen..... Ik had haar vergezeld naar het altaar; ik moest haar ook naar hare laatste rustplaats geleiden. Men begroef haar op de hoogte, tegenover de oude groote poort van den ingang. Bij het scheiden rolde een traan uit mijne oogen; ik wendde mij nog eens om, ten einde de plaats, waar de jonkvrouwelijke gade rustte, wél in mijn geheugen te prenten, en zeide haar een laatst vaarwel!

Sedert was ik zoo gelukkig, dat ik niemand der mij dierbaren naar deze rustplaats behoefde te geleiden. En zoo ben ik dan op mijnen levensweg steeds voortgewandeld, zonder aan dat alles te denken, wat de sikkel des doods intusschen afmaaide. Kwam de gedachte aan *Père* LA CHAISE mij soms vlugtig voor den geest, dan stelde ik mij deze begraafplaats steeds zoodanig voor, als ik dezelve destijds had gezien —

Digitized by Google

met reeds talrijke, maar evenwel nog verstrooide graven, en daartusschen eene menigte onbezette plaatsen.

Zoo wendde ik dan ook thans bij het binnentreden mijne blikken naar de zijde, waar ik mijnen krans wilde nederleggen. Maar hoe verbaasd stond ik, en hoe groot was mijne verbijstering! Zoodanig moet vóór vijftien jaren de verwondering van hem, die dertig jaren van zijn vaderland verwijderd leefde, geweest zijn, als hij in *Parijs* bij zijne terugkeering de uitgestrekte tuinen, de onbebouwde streken, de groenachtige moerassen zocht, die hij bij zijne verwijdering had achtergelaten, en daar thans eene menigte van hooge gebouwen, prachtige wijken der stad aanschouwde, welke met den glans en het behagelijk voorkomen van hedendaagsche beschaving prijken. Mijne verbazing was niet minder bij het gezigt van dit bosch van taxisboomen en grafgedenkteekenen, welke sedert eenige jaren op het kerkhof van *Père* LA CHAISE in eene groote hoeveelheid gekomen zijn. Welk eene menigte van boomen en struiken! Welke werken van brons, marmer, graniet en allerlei steen! Wat al zuilen, pyramiden, standbeelden enz.! Welke opschriften, namen, wapens en wapens! Hoeveel kruisen, kransen en zinnebeelden! Hoeveel mannen, vrouwen en kinderen, allen levenloos, allen eenmaal in het leven! Welke veroveringen, welke rijkdommen, welk een Keizerschap des Doods! *Neen*, riep ik uit, *dat is niet meer de eenvoudige rustplaats der dooden — het is de prachtige stad eener bevolking van lijken!*

Maar hoe! ontnemen de levenden hier aan de dooden de ruimte, en kampen zij met hen om hunne laatste schuilplaats? Vrome reizigers! ik zie u nederknielen voor deze grafteekenen, waarop de zinnebeelden des sterfens zijn uitgehouwen, — waar uwe ligtgeloovigheid sterfelijke overblijfselen wil vereeren, — waar een naam boven de poort geschreven staat. Rigt u op en ziet naauwkeuriger — het is een ledig praalgraf! De eigenaar van hetzelve, nog in den bloei zijner jaren, baadt zich in vermaken en genietingen. Weet gij dan niet, dat het mede tot den rijkdom der hoofdstad behoort, zijn *hôtel* in *Parijs*, zijn *landhuis* te *Saint-Cloud*, eene *loge* in het *théâtre Italien*, en een *graf* bij *Père* LA CHAISE te hebben? Deze zijn de gewelven voor eene woning, die de eigenaar betrekken zal, wanneer de tijd daartoe gekomen is. Voorloopig kiest hij, bij de stralen der zon, welke zijn stof niet meer verwarmen zal, zoodanige ligging, als hem het

Digitized by Google

best bevalt, tegen eene hoogte, of beneden, in eene nabuurschap naar zijnen smaak — de eenzaamheid of de groote wereld en de voornaamste wijk; want *Père* LA CHAISE heeft ook zijne grafsteen-*aristocratie* en zijne voorsteden. Benijdt echter den rijke niet, van wien ik zoo even sprak. Toen hij met zoo veel pracht bouwde, was hij verre van te vermoeden, dat in het jaar 1830 eene omwenteling zijn hoofd, benevens dat van zoo vele anderen, zou buigen. Sedert heb ik zijn hôtel bezocht — in het voorhof vond ik niet meer zijne livereibedienden; zijne buitenplaats — in het park speelden zijne kinderen niet meer; zijne loge — zijne gemalin zat niet meer op de eerste bank. Overal een nieuwe heer! Zijn graf slechts blijft hem over; dit zal hem niet ontgaan.

Men schrijft de groote namen der vorige Regering niet meer op den voorgevel der hôtels, zoo als LAROCHEFOUCAULT, CRILLON, TALLEYRAND, CHOISEUL, die men nog ziet. Neen; voor alle klassen, die zich nog in gunstige omstandigheden bevinden, heeft de Mode dit gebruik op de begraafplaats van *Père* LA CHAISE overgedragen. Overal zijn familiegraven. Reeds hij voorraad stellen eenigen daar hunne betwijfelde afkomst, anderen hunne trotschheid, allen hunne nietigheid ten toon. Daar zijn echter ook gedenkteekenen, welke door de innigste liefde of vriendschap geheiligd werden. Zoo duidt men de hoop op hereeniging na den dood aan. Het is zoo zoet, te bedenken, dat men elkander weder zal vinden..... Maakt men zich gemeenzaam met de rustplaats, dit schijnt den overgang van het leven tot den dood te verzachten. Het verlies van een geliefd voorwerp valt dan minder smartelijk, en het gemis doet zich niet meer zoo pijnlijk gevoelen.

Met elken dag wordt dus deze nieuwe stad, deze verzameling van asch en gebeente, vergroot. Weldra zal men de graven door nommers moeten aanduiden, aan de straten benamingen geven, en die op derzelver hoeken kenbaar maken. Wellig zal men ook daar, even als in onze levende stad, om den rijkdom en de weelde het vernuft en den goeden naam achteraan plaatsen!

Maar, wat talmt men nog? Het is naauwelijks vijfentwintig jaren geleden, dat men tot den Dood zeide: *Wij willen uwen voortgang verzekeren; bouw uwe stad, gelijk de onze, dan zullen wij vergelijken.* Nu, deze nieuwe stad

Digitized by Google

heeft tegen de 30,000 huizen van het oude *Lutetia* (*Parijs*) reeds 31,000 grafteekenen te vertoonen! (*)

Zoo is dan ook eene maauwkeurige waakzaamheid der Politie op de begraafplaats noodig geworden. Men ziet daar alle kunstvlijt uitoefenen. De groote toegangen wemelen van bouwmeesters, timmerlieden, metselaars en eene menigte andere arbeiders. Het is inderdaad eene afzonderlijk gebouwde stad. Het denkbeeld van begraafplaats verdwijnt hijna, op het gezigt van zoo vele werktuigen en gereedschappen. De graven, die eerst nederig en van beperkten omvang waren, worden op een' breederen voet aangelegd, nemen toe in hoogte, en hebben buiten twijfel het hoogste punt nog niet bereikt. Hier en daar verheffen zich piramiden verre boven de andere graven. Het scheelde weinig, of een obelisk van *Cararisch* marmer had, door eene hoogte van veertig voeten, de ijdelheid van een' Koninklijk' kamerheer aangediend! Een opschrift zou dan te kennen gegeven hebben, dat de Heer ISOULARD zelf naar *Genua* reisde, om daarton het fijnste marmer uit te zoeken. Men had den grond reeds veertig voeten diep uitgegraven, en, volgens den wensch des verstorvenen, zouden er 400,000 franken aan dit gedenkteeken besteed worden. Zijne erfgenamen, echter, waren van oordeel, dat zijn sterfelijk overschot nergens beter kon rusten, dan in de kapel van het hospitaal van *Saint-Maudé*, hetwelk voor een millioen, door hem tot dit menschlievend doel bestemd, opgebouwd was geworden.

De plaats is echter niet ledig gebleven. Nabij het einde van den grooten noordelijken toegang verheft zich thans eene grafpiramide voor eene rijke *Portugesche* familie, met name DIOS SANTOS. Tot het grondstuk gaat men op langs twee zijtrappen van vijftien treden, en een derde in het midden leidt naar het gewelf, waarop de piramide staat. Hoe nietig, in vergelijking van zoo kostbare gebouwen, vertoonen zich de eenvoudige, met eene bronzen deur gesloten geweiven, die evenwel nog altijd de vroegere graven verre achter zich laten! Heden ten dage bouwt men kapellen, en de meeste der tegen de heuvels staande gedenkteekenen hebben niet minder dan twee verdiepingen, een benedenvertrek gelijkvloers en een bovenvertrek. Een kind, dat zeker door den omvang van

(*) Van 1804 tot 1815 werden hier nog geen 2000 zerken gelegd; in 1830 telde men er reeds 31,000!

Digitized by Google

dit gebouw misleid werd, bleef voor hetzelve staan, en vroeg in zijne onnoozelheid: *Wie woont hier?* — De praalzucht in het doen vervaardigen van kostbare graven is reeds zoo groot, dat ondernemingen van dezen aard thans een' voordeeligen tak van bestaan uitmaken.

Vraagt men, welke graven het meest van blijvende liefde getuigen, het zijn die, waarin *kinderen* sluimeren. Ligt bemerkt men, waar eene treurende moeder verwijlde. Door de moederlijke liefde, vooral, roert ons de stomme taal van de grafzerk. Die de opschriften van moederlijke smart niet gelezen heeft, weet nog geenszins, hoe veel welsprekends en verhevens het hart in weinige woorden vermag uit te drukken.

Ik beschouwde met opmerkzaamheid de bewegingen eener jonge vrouw tusschen het geboomte, waarheen die genen zich begeven, welke het gewoel in de hoofdlanen ontwijken. Zij had een jong kind verloren. Met welke zorgvuldigheid zag ik haar de schielijk verwelkende bloemen doen vervangen, den voet zachtkens op den grafheuvel zetten, alsof zij denzelven te diep vreesde in te drukken, uit eene kleine, achter eenen taxis geplaatste, kruik water sprengen, en glimlagchen bij het eerste uitspruiten van jong groen — o neen! veeleer glimlagchen bij den aanblik van haren zoon, die steeds haar aanlachte! Drie voeten aarde schijnen hem geenszins aan haar oog te ontrukken; zij is niet meer bij zijn graf, maar nevens zijne wieg — hij slaapt..... ach! de minnende moeder! zij lacht hem toe, maar vreest hem in zijne sluimering te storen! Voor alles vreemd, wat niet tot deze hare zoete bezigheid behoorde, werd zij door het gedrang rondom haar, hetwelk eene zoo even aankomende rijke lijkstaatsie veroorzaakte, geenszins van dezelve afgetrokken.

Ieder ijlde naar dezen optogt toe; ieder klauterde, ten einde eene menigte van omwegen te vermijden, over de grafheuvels, en bemorste, met onreine voeten, de grafsteenen. De zwarte traliewerken, deze zwakke beschutsels van de woningen der dooden, bleven niet ongemoeid. Zelfs personen, die een oogenblik te voren met vrome zorgvuldigheid de laatste verblijfplaats van een' nabestaande of vriend versierd hadden, vertraden de nieuw opgehoopte aarde, welke kinderlijke liefde den moed nog niet had gehad met een afschutsel te omgeven, of zij scheurden in het voorbijgaan eenige witte bloemkransen af, de geringste gave voor de afgestorvenen. Zoo volkomen waar is het, dat zelfs de ci-

Digitized by Google

pres van het graf alleen voor hem een heiligdom is, welke dien geplant heeft! Deze onbezonnen ontwijding wordt telkens herhaald, zoo dikwijls er eene lijkstaatsie komt.

Voorts behoeft men slechts een' enkelen dag, van den opgang tot den ondergang der zon, hier te vertoeven, om de strijdigste uitersten op te merken, welke de hoofdstad gedurig oplevert. Gelijk in een woud op eenen herfstdag ieder oogenblik bladeren van alle boomen afvallen, zoo rooft de Dood dagelijks zijnen buit uit alle standen der maatschappij. Eene bevolking van een millioen zielen werpt eene menigte van brooze voorwerpen uit haar midden weg. Onophoudelijk worden er lijken vervoerd naar de drie tot derzelver vertering bestemde plaatsen — zuidwaarts naar den *Mont-Parnasse*, noordwaarts naar den voormaligen *Mars*-heuvel, en oostwaarts naar de helling van den *Menil-Montant*. De Tijd doet den slinger van zijn uurwerk geene beweging maken, welke niet een gedeelte der bevolking in gemelde drie rigtingen voortstoot. En, terwijl nu deze wegen tot zoodanig doeleinde leiden, hoort men van den morgen tot den avond het vreugdegejuich des volks, het geluid van eene steeds levendige straatmuzijk, de gezangen en bruiloftsliederen der voorstad! De lijkwagen en de huwelijkskoets rijden dezelfde *barrières* uit, komen elkander meermalen tegen, en niet zelden geraakt beider gevolg onder elkander vermengd. Zonderlinge nadering der beide tegenovergestelde zijden van het aanzijn!

Nog peinsde ik over deze zoo strijdige verschijnselen, als ik mij reeds midden op de voornaamste afdeeling van de begraafplaats bevond, waar de vermaarde grooten van het voormalig Keizerschap zich vereenigd hebben — in het zoogenaamde *kwartier der Maarschalken*. Plotseling trof de dofte trommelslag, het teeken der begraving van eenen krijgsman, mijn oor. Een salvo uit het klein geweer werd door eene lange echo verdubbeld. Ik begaf mij derwaarts, en zag eenige manschap van de Nationale Garde, die aan eenen Serjant van de Compagnie de laatste eer bewezen had. Nooit werd het geluid van schietgeweer op de oostelijke begraafplaats zoo dikwerf gehoord. Daar verloopt geen dag bijna, dat men niet met zoodanig gedruisch den eenen of anderen vreedzamen burger begraaft.

Twee andere lijkstaatsiën waren te gelijker tijd de poort binnengekomen, en daar volgden nog verscheidene meer.

Offschoon de poorten der begraafplaats van *Père* LA CHA-

Digitized by Google

al alle uren van den dag openstaan, zoo begraaft men toch meest des morgens. In den nacht, op een steeds noodlottig uur, dat aanvangt wanneer de sterren haar hoogste punt aan den hemel bereikt hebben en naar het westen beginnen te dalen, heeft de Dood zijne ronde gedaan, en plant hier en daar zijne zwarte vaan op onderscheidene woningen. Dan, wanneer *Parijs* uit den slaap ontwaakt is, en logge karren door de straten rijden, om ze van de opgehoopte vuiligheden te ontlasten, trekken ook de lijkwagens langs dezelfde wegen, om de twaalf wijken insgelijks van de op de drempels der huizen geplaatste lijken te ontdoen (*). Het grootste gedeelte derzelven wendt zich naar de oostelijke begraafplaats. Ieder oogenblik ziet men den voerman van den lijkwagen de poort doorrijden. Nooit aangedaan, steeds met dezelfde gelaatstrekken, wanneer hij komt of terugkeert, houdt hij de teugels werktuigelijk in de handen, en zijn gezigt, dat slechts de kenteekenen der gewoonte draagt, is zoo onbeduidend, dat men niet eens vervelling daarop kan bemerken. Van zijn voorspan zou men hetzelfde kunnen zeggen. Van de gasten, die hij aanvoert, volgt den eenen een lange trein, die uit welvoegelijkheid hem voor de laatste maal eene gevelmde lukde toebrengt; een ander komt onverzeld — de levenden hebben hem verlaten, zoodra het leven hem verliet. Vergeefs zoek ik achter dit lijk *zijnen eenigen vriend*; de oppasser bij den ingang heeft den hond het binnenkomen belet en dien weggejaagd; het arme dier geeft zijne smart door geluid te kennen; het keert terug, blijft staan, komt weder, loopt rondom de muren, dwaalt in het veld, en, eenen wees gelijk, die geenen vriend en geene toevlugt op aarde meer heeft, weet het niet, waarheen het zich wenden en aan wien het zich aansluiten zal. Intusschen heeft zijn meester, nedergelaten in eene groeve, waarin men met eenige trappen afdaalt, plaats genomen naast den genen, die hem onmiddellijk voorging. Daar worden de lijken, zonder onderscheid van kunne of ouderdom, bij rijen nedergezet, zoodat ze naauwelijks een voet van elkander verwijderd zijn. Deze *algemeene grafkuil*, welken de Dood slechts in vrij langen tijd zal kunnen vullen, staat steeds open. Niet zonder huiverring kan men denzelven aanschouwen. Vurig biddende knielt aan den rand

(*) Dit geldt zeker den tijd der Cholera-woede en de armste klassen? — *Vert.*

Digitized by Google

een jong meisje, in zwart wollen gewaad, met gebogen hoofd en gevouwen handen. Het arme kind heeft nachten doorgewaakt en alles, wat zij verdiende, opgeofferd, eer zij kon beſluiten, voor hare moeder toevlugt tot eene plaats der liefdadigheid te nemen. Zij bidt, en ſchijnt, in treurige radeloosheid, zichzelve te vragen, waarheen zij nu hare blikken met eenig vertrouwen zal kunnen wenden. Na haar — want ik hield mijne opmerkzaamheid op haar gevestigd, tot op het oogenblik, dat zij zich verwijderde — zag ik eenen man met vasten tred, maar met zigtbare aandoening, herwaarts komen. Hij was krijgsman. Gedurende zijne afwezigheid ſtierf zijne jeugdige gade onder het dak des vromen medelijdens. De ongelukkige man had het voorkomen, alsof hij haar zocht — alsof hij haar kwam zien. Hij gevoelde behoefte, om tranen te vergieten, en wist niet, welke plaats hij daarmede moest beſproeijen. Onder deze menigte van lijken is ook dat zijner geliefde echtvriendin! Geen zucht had zich laten hooren, toen de ſchop van den doodgraver haar onzigtbaar maakte, en geene ſtem had het koude lijk gezegend. — Bij de begrafenisſen der armen is geen priester tegenwoordig!

Nog eenige uren dwaalde ik op deze verblijfplaats der dooden om. Meermalen bemerkte ik, dat, zoo de bezoekenden naar groote lijkſtaatſiën toedrongen, zij echter, bij gebreke van dezen, ook even zeer naar eene eenvoudige begrafenis zich ſpoedden. Zij ſchijnen vooral met levendige belangſtelling de doodkist in de enge ruimte te zien nederdalen, en verwijderen zich dan eerst, wanneer de weder effen gemaakte grond het aanvertrouwde zaad geheel voor het oog verbergt. Zoo begeerig zijn wij, te vernemen, hoe de aarde haren buit bemagtigt.... *En ik*, dacht ik bij mijzelven, *ook ik zal eveneens uit het gezigt der levenden verdwijnen, en insgelijks alles, wat rondom mij leeft; ook deze priester, die, aan den rand des grafs, met zoo veel vertrouwen, naar 't ſchijnt, woorden van voorſpraak tigt tot eenen God, welke aan zijne gedachten, in dit oogenblik, vreemd is; ook deze doodgraver, wien het lange afſcheidnemen ongeduldig maakt; ook deze beide geleiders, wier voorregt bij den ingang aangeplakt te lezen ſtaat, om de tuiniers te belatten, dat deze derzelver belangen benadeelen; ook deze wachter, die alleen, midden in den nacht, in de ſtilte en donkerheid, de vele wegen van dit treurige doolhof in verſchillende rigtingen doorkruist; ook deze*

Digitized by Google

oppaasen, die den hond des armen teruggewezen heeft, en ook deszelfs dochter, rijzig, als de jongste der cipressen, die te midden der graven zich verheffen..... In dit oogenblik ging ik de trappen eener kapel op, die men onlangs op de verhevenste hoogte gesticht had. Tegen de deur derzelve leunende, zag ik gansch *Parijs* voor mij liggen, en het *Pantheon* tegenover mij. *En gij ook*, riep ik uit, *trotsche stad! gij ligt aan den voet van dezen heuvel, om van tijd tot tijd herwaarts op te stijgen. Gij zult eenmaal dezen omtrek helpen vergrooten. — al uw geweld aal opheuden.....*

Ik verliet de begraafplaats van *Père* LA CHAISE in diep gepeins over de verschijnselen der zinnenwereld en over de eeuwigheid. Doch, toen ik het verblijf der levenden naderde, daalde ik met mijne gedachten weder af tot de nietige bemoeijingen der menschen. In de snelste opvolging stelde ik mij alles voor, wat in ons maatschappelijk leven dikwijls vereenigd voorkomt — het geroep der vreugde en der vertwijfeling, het razen der woede, het geschreeuw van laster en wraakzucht, de juichtoonen der eerzucht, het gezang van de zegepraal der ondeugd, en het zoo veelvuldig lagchen der dwaasheid..... *Ellendig menschengeslacht! herinner u toch dikwerf, dat gij steeds op weg naar het graf zijt!*

HET GEVOELEN VAN EEN ENGELSCHMAN OVER OORSPRONKELIJKHEID.

Sir JOSHUA REYNOLDS was gewoon te zeggen, dat geen sterveling meer dan zes oorspronkelijke dingen voortbragt. Mijn gevoelen is, dat het verkeerd zij, zulks op zes te bepalen — vijf van de zes zullen, bij nader toezigt, blijken, slechts herhalingen van het eerste te zijn. Een mensch kan even zoo weinig zes oorspronkelijke werken voortbrengen, als hij gelijktijdig zes bijzondere personen zijn kan. Welke ook de eigenlijke en overheerschende strekking van zijn genie zijn moge, hij zal daarvan den stempel drukken op eenig meesterstuk; en hetgeen hij verder doet, is niet dan hetzelfde, bij herhaling gedaan, een weinig beter of een weinig slechter; of, zoo hij van zijnen weg afgaat, door het streven naar verscheidenheid, en dus zichzelven poogt te ontwijken, zal hij slechts een naaper van anderen of een afschrijver van gemeenplaatsen worden.

Digitized by Google

STAATKUNDIGE OPMERKING.

Gelijk de afzonderlijke mensch dikwijls in zijn hartstogtelijk uitvaren tegen eenigen misslag eenen anderen begaat, alzo zijn de volken steeds geneigd, werkelijke misdaden tegen wet en orde te begaan, terwijl zij hunne woede tegen vermeende benoomen.

IETS OVER DE VONDELINGEN IN FRANKRIJK.

Het verlaten van pasgeborene kinderen is eene der zwaarste wonden, welke *Frankrijk* doen bloeden. De fondsen der meeste Departementen zijn door de uitgaven ten behoeve der Vondelingen uitgeput; en hoe grooter opofferingen men doet, om het kwaad te lenigen, des te meer breidt het zich uit.

Er zijn Departementen, in welke het getal der verlatene kinderen sinds 10 of 12 jaren zich verdubbeld heeft. Te *Parijs* staat derzelver aantal het *vierdedeel* van de gezamenlijke geboorte te boven, en bedroeg in 1830 7749 kinderen. Om zich een begrip te vormen van den staat der zaken in dit opzigt, weete men, dat de Vondelingen, na de fondsen der Hospitalen te hebben uitgeput, nog daarenboven in de Departementen 4 millioen franken jaarlijks vorderen; eene som, die thans niet meer toereikende is.

GASVERLICHTING TE PARIJS.

Vóór ongeveer tien jaren is de Gasverlichting te *Parijs* eerst algemeen ingevoerd geworden. De daartoe bestemde Gasbereidingsinrigtingen leveren elken avond 300,000 kubiek voet gas in doorsneds voor 13,000 openingen of snavels, gelijk de *Franschen* dezelve noemen, welke even veel lichts geven als 31,000 lampen of 117,000 kaarsen. Van deze 13,000 snavels zijn slechts 200 voor de openbare straatverlichting bestemd, terwijl de overigen voor bijzonder gebruik dienen. De belasting op den invoer der daartoe benoodigde steenkolen bedraagt te *Parijs* jaarlijks omtrent 100,000 franken, en die som vergroot nog jaarlijks. — *Parijs* is tot dusverre de eenige stad in *Frankrijk*, welke door gas verlicht wordt; terwijl hetzelve in *Engeland* reeds in 86 steden is ingevoerd. — De Pacha van *Egypte* heeft het plan gevormd, zulks voor *Cairo* te bewerkstelligen.

Digitized by Google

GEMOEDELIJKE BEZORGDHEID IN EEN' IERSCH' SOLDAAT EN EDEL GEVOEL IN EEN' NEGER.

Ten tijde, dat Kapitein S. T. met zijne troepen op *Jamaica* lag, vervlel op de plantaadje van den heer T. een *Neger*-slaaf, ten gevolge van wreede mishandelingen, welke zijn meester zonder reden hem aangedaan had, in eene uitterende ziekte. Een *Iersch* soldaat, die zich onder het krijgsvolk bevond, had medelijden met den armen man. Hij had namelijk omgang met hem gehad, en hem bij vele gelegenheden als een braaf mensch leeren kennnen. Daar nu op aarde geene hulp meer voor den ongelukkigen was te hopen, bekommerde zich de *Ier* gedurig bij de gedachte, dat eene zoo goede ziel in de andere wereld eeuwig verloren zijn zoude. Door deze bezorgdheid verontrust, trof hij toevallig en ter goeder ure eenen Kapucijner aan, die met een *Spaansch* schip gekomen was, droeg aan dezen de belangrijke zaak voor, en smeekte hem dringend, om den stervenden te hulp te komen met de genademiddelen der Heilige Kerk.

Is het een *Neger*? vroeg de Monnik.

Ier. Zijne ziel is blanker, dan een geschilde aardappel.

Kapucijner. Gelooft hij ook alle de leerstukken van onze Heilige Kerk? Is hij een Christen?

Ier. Ik mag verd.... zijn, indien hij niet een zoo degelijke Christen is, als gij of iemand wenschen kan. Hoor maar eens, wat ik zelf mede heb aanschouwd. Verscheidene soldaten baadden zich; daar krijgt een hunner kramp in de kuiten, roept om hulp, en plomp! zinkt hij als een steen. De overigen, die nabij hem waren, Christenen en anderen, zwommen weg, zoo schielijk zij maar konden, want zij vreesden, dat hij hen zou pakken en mede naar beneden trekken. Doch de *Neger*, die van het strand dit had gezien, sprong oogenblikkelijk in het water, dook ter plaatse, waar de soldaat gezonken was, onder, greep hem bij de haren, en sleepte hem aan wal, waar de drenkeling, na een weinigje wrijven en rollen, weder zoo frisch en levend werd, als ik thans ben. Nu, Eerwaardig Heer! zag gij zelf nu, wat dat niet alles, wat een goed Christen doen konde?

Kapucijner. Ja, dat is zeker iets; doch, wat het voornaamste is, heeft hij onderwijs in het Roomschkatholieke geloof ontvangen?

Digitized by Google

Ier. Daarvoor, Eerwaardig Heer! kan ik u instaan. Ik zelf, ik heb hem gisteren onderwezen; en daar mijn biechtvader mij altijd gezegd heeft, dat het geloof de hoofdzaak is, zoo heb ik hem dit regt op het gemoed gedrukt. Ik heb tot hem gezegd: „ Mijn beste! het is niet genoeg, een droevig gezigt te zetten; gij moet gelooven. Gelooven, man! dat is de hoofdzaak. En gij hebt niet veel tijd meer over. Rep u dus." Zoo heb ik tot hem gesproken, en nog al meer; doch de arme schelm bad mij, dat ik het daar nu bij laten zoude; hij wilde gelooven, wat mij beliefde.

De Kapucijner had nu geene bedenkingen meer, en vergezelde den soldaat in de hut des *Negers*. „ Thans, mijn jongen!" sprak de soldaat, „ breng ik tot u een heilig man, die u de *absolutie* geven en den weg naar den hemel wijzen zal. Maar, drink eerst nog een snaps; want het is een verd, lange weg."

De Monnik begon thans zijn werk. De *Neger* hoorde zwijgend.

„ Uwe Eerwaardigheid ziet," sprak de soldaat, „ dat hij alles gelooft, wat gij hem zegt. Gij kunt hem nu, zonder meer, de *absolutie* geven, en wat hij anders nog noodig heeft, om zacht en warm in het Paradijs te rusten."

„ Gij zijt dus," voer de Kapucijner tot den stervenden voort, „ volkomen overtuigd, dat door een vast geloof aan de leerstukken der Heilige Kerk....."

„ Hoogeerwaardig Heer!" viel de soldaat op een' smeekenden toon den Monnik in de rede, „ geef hem toch om 's Hemels wil allereerst de *absolutie*, en onderwijs hem naderhand; want, bij mijne arme ziel! zoo gij hem langer plaagt, zal zijne ziel u tusschen de vingers doorglippen."

De Monnik, een goedhartig man, gaf aan deze bede gehoor, en verrigtte, wat verder noodig werd geoordeeld.

„ Nu, mijn beste!" sprak thans de soldaat, zich in de handen wrijvende, tot den stervenden, „ nu hebt gij den hemel zoo zeker, als uw Heer de hel, waar hij in alle eeuwigheid zal branden."

„ Ik hoop, dat het niet zóó lang zal duren," zeide de *Neger*, met eene zwakke stem; en deze waren de eerste woorden, die hij sedert het binnentreden van den Monnik uitte.

„ Bedenk, wat gij zegt, vriend!" sprak de Monnik; „ gij moogt niet twijfelen aan de eeuwigheid van de straffen der hel. Vaart uw Heer eenmaal daarheen, zoo is het voor eeuwig."

Digitized by Google

„ Hij vaart zeker daarheen," zeide de soldaat; „daar verzet ik mijn' kop onder."

„ Maar ik hoop van God, dat hij toch niet altijd daar zal moeten blijven," hernam de *Neger* en stierf.

„ Dat was niet regtzinnig gesproken," zeide de Monnik. „ Had ik het geweten, dat hijn in een zoo voornaam punt niet vast en geloovig was, ik zou hem de *absolutie* niet gegeven hebben."

„ Ei! ei! dan mag de arme stoed," sprak de soldaat, „ wel van geluk spreken, dat zijne ziel naar den hemel gegaan is, eer gij de zaak bemerkt hebt."

DE VROUW MET DEN BAARD.

Te *Florence* leefde eene oude vrouw, ANNA GAETANO, welke eene herberg hield. In dit huis kwamen geleerden, kunstenaars enz., niet alleen om den goeden wijn, maar ook om de goede vrouw; want hare luim en geestigheid waren onuitputtelijk. Onder de menigerlei gasten bevond zich dikwerf ook de Schilder SALVATOR ROSA. Door zijnen zoo vertrouwelijken en gemeenzamen omgang aangemoedigd, waagde de oude ANNA het, hem te verzoeken, dat hij door zijn meesterlijk penseel haar bij de nakomelingschap in aandenken mogt willen doen blijven.

SALVATOR, juist tot scherts zich opgewekt gevoelende, zond op staanden voet naar zijne woning om gereedschap, en begon te schilderen in het algemeene vertrek, na bedongen te hebben, dat ANNA niet zou opstaan, vóór dat het stuk voltooid ware.

Spoedig was haar portret daarheengetooverd, en inderdaad een meesterstuk. Eindelijk werd nu aan de eenigzins ijdele en ongeduldige waardin toegestaan, hare afbeelding te aanschouwen; doch, hoe zeer dezelve overigens geleek, zij vond, dat de meester een' langen baard aan het portret had toegevoegd; en zoo had zij geheel het voorkomen van een' ouden pelgrim!

Hare gekrenkte ijdelheid deed haar luide klagten aanheffen over den onwelleevenden Schilder, die anders aan haar geslacht juist geene redenen tot bezwaar gaf. SALVATOR beriep zich op de overige gasten, begeerende, dat deze den twist zouden beslissen en de waarde van het schilderstuk bepalen. Deze werd, bijzonder door eenige *Nederlandsche* Schil-

Digitized by Google

ders, die er tegenwoordig waren, zoo hoog geſteld, dat ANNA GAETANO, wie het geld niet onverſchillig was, zich geheel met hare afbeelding verzoende; en nog heden is voorhanden: *De Vrouw met den baard*, van SALVATOR ROSA.

DE KALE JONKERS.

Zekere Keurvorst van *Keulen* onderhield zich gaarne met lieden uit geringere ſtanden. Hij ondervroeg op eene wandeling eens zekeren landman, dien hij op het veld aantrof, over de uitzigten op den nabijzijnden oogst. De boer antwoordde: *Het koren ſtaat goed, Genadige Heer! als er maar zoo veel kale Jonkers niet onder waren.* Dit zeggen was onverſtaanbaar voor den Keurvorst. Hij vroeg dus opheldering, en vernam, dat de landlieden aldaar de hoog opgeſchoone aren, welke niet geladen zijn, in tegenſtelling van de welgevulde, die nederig het hoofd buigen, *kale Jonkers* plegen te noemen. De Keurvorst ging nu ſtilletjes verder, maar vermaakte zich dikwijls, met zijne adellijke diſchgenooten op deze vertelling te onthalen, aan hunzelven de toepaſſing overlatende.

DE LEEUW ONTWAAKT!

't Was ſlechts een ſchijnbre rust, na 't heerlijk zegevieren;
Het onregt grijpt op nieuw naar gif en dolk en koord;
Maar nog prijkt geurig groen van dierbare eerlauweren
Om menig heldenhoofd, getrouw aan Nassau's woord,
Getrouw aan God en pligt. Komt, vlecht er friſche blad'ren,
Onſterflijk eerloof, vlecht er nieuwe lauw'ren in!
Dat heldenvuur vlamm' weêr door de eenmaal gloeijende ad'ren;
Weêr 't wapen in de vuist, mijn broeder; gij, verwin!
Het oogenblik des ſtrijds, o Neêrlands kroost! genaakt:
De Leeuw, de Leeuw ontwaakt!

Ziet gij die hooge kiel aan de ongeſchonden kusten,
Ziet gij die legerſchaar, in 't land der vreemden, niet?
Zal nu de fiere Maagd op vroeger lauw'ren rusten,
Wanneer zij 't helsch verbond, ontſluijerd, dreigend, ziet?
Dat duldt geen Hollandsch hart — de maat is volgemeten —
Nog rookt het breede zwaard van 't ſchuldig muit'renbloed;
Nog is de gloriedag, hoe kort ook, niet vergeten;
Nog is de heil'ge ſtrijd den wakk'ren ſtrijder zoet;
Nog kent Europ het volk, dat eeuwig 't onregt waakt:
De Leeuw, de Leeuw ontwaakt!

Digitized by Google

Godtergend dringen ze aan, en toonen ijz'ren boeijen,
Of wachten 't smeekgebed van d' ongeschokten Vorst.
„ De schoone waterbloem moet niet zoo heerlijk bloeijen;
„ Zij zinke in 't slijk terug, dat ze aan haar' wortel torscht!
„ Komt, rukt den stengel neêr, en scheurt de blad'ren open;
„ Haar geur was al te sterk, haar luister al te schoon!"
Veerkrachtig buigt de bloem, wanneer de stormen sloopen,
Maar spreidt haar' blad'rendos dan prachtiger een toon.
Vreest niet! — de storm bleekt op; de schorre donder kraakt;
De Leeuw, de Leeuw ontwaakt!

Vreest niet! Waar kracht en moed in duizend zielen leven,
Daar wordt de nood gering; 't gevaar *is* reeds voorbij.
Waar 't Godgeheiligd regt vertrapt wordt en verdreven,
Daar rijst een kop'ren muur in heldenrij aan rij;
Daar rijst op Neêrlands grond eene eerzuil voor de volken;
Zij zien den grooten strijd, en zien dien blozend aan.
Bruis, Noorder pekelzout! bruis vrolijk uit uw kolken;
Ge omspoelt een heldenland, dat niet te grond zal gaan!
't Beslissend uur breekt aan; de dag der glorie naakt:
De Leeuw, de Leeuw ontwaakt!

R. November 1832. LUBLINK WEDDIK.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

De nevensgaande *Ode* is door mannen van veel smaak en kunde niet allen lof onwaardig, noch ontbloot van verdiensten verklaard. Uit het oogpunt der kunst schijnt haar dus door de Redactie der *Letteroefeningen* de plaatsing niet te zullen worden onrzegd. Maar de maker, wien die plaatsing, om redenen in de eerste strophen van het stuk vermeld, vrij onverschillig is, wil de proef nemen, of men onpartijdigheid genoeg bezit, om een vers, tot grooten lof van onzen vereeuwigden Hoofddichter strekkende, op te nemen, en verzoekt, in dat geval, de *onveranderde* overname.

ODE

AAN

BILDERDIJK.

Odi profanum vulgus et arceo.

HOR.

Afkeerig van den hoop van nijdige onverstanden,
Brengt rustig dees mijn hand geheiligde offeranden

Digitized by Google

Aan Godsvrucht, Waarheid, Regt.

Staat af, onwaardigen, die jaagt naar loverpalmen
Door de algemeene stem laagbartig na te galmen,
En klaffche kransen vlecht!

Het voegt geen vrij gemoed voor menschenwaan te knielen.
De zucht naar lofgejuich is 't merk van lage zielen,
En mist haar heilloos doel.

De Dichter in wiens hart zich 't licht des hemels spiegelt,
Wordt door den golfslag niet of op- of neergewiegeld
Van 't rustloos volksgewoel.

Zijn vonkenstralend oog, bij de engste zielsbeklemming,
Ziet hopend uit naar 't wit van hooger lotbestemming,
En zuigt zijns boezems vuur.

Hij volgt getrouw de stem, hem ruischende in zijn ooren,
Bewust van 't dagend licht dat hem in 't oog zal gloren
In 't schemrend morgenuur.

Zóo zwierf van kust tot kust door felverbolgen winden
Gezweept, Anchises zoon, om 't Vaderland te vinden
Hem voorbestemd van 't Lot.

Geen teedre vrouwenlonk uit traanenparelende oogen,
Geen dreigende oorlogskreet had op zijn hart vermogen:
Hij volgde een' roepend' God!

Zoo waart Ge, ô BILDERDIJK! door stormen en bejammeren
Bekneld, gedrukt, gejaagd, van d' eersten bloei der jaren
Tot aan den rand van 't graf:

Geen smaad, geen lijfsgevaar in dreigende oogenblikken
Kon uw standvaste ziel door vrees of angst verschrikken;
't Stuitte alles op U af!

Wie volgt den arend na die nevels klieft en wolken,
En boven drijvende aard en blauwe waterkolken
De zon in 't aanschijn boort?

Gij Ziender! waart uw eeuw te groot, — te hoog verheven
Voor 't luttel oogbereik haar bij 't gestarnt gegeven,
Dat aan haar' hemel gloort.

Wie kende uw grootheid regt, uw roeping, en uw waarde?
Wie 't vuur van uw gemoed, voor meer bestemd dan de aarde,
En vlammend naar omhoog?

Wie kon, ook in den nacht des weedoms, in uw wezen
De vonk van 't heilgeloof des echten Christens lezen
Die zich verschool voor 't oog?

Digitized by Google

Ach! raadſel bleef uw geest! Maar, hoe ook misbegrepen,
Uw reden miste nooit de zielen weg te ſlepen.
't Was vlammende ontergloed,
Al wat het aardrijk biedt tot lof van God verſlindend,
En, door uw zang, aan 't ſtof de Geestenwereld bindend;
Die ſfeer van uw gemoed!

Hoe krachtig wist uw taal het Ongeloof te teugelen!
Hoe ſtout ontſnelde uw ziel op meer dan arendsvleugelen
Dit neevlig ſtofgebied!
Een ſchaar van wijdgen kroop zwijgende aan uw voeten,
Als ſlaven die met ſchrik hun ſtrengen Heer begroeten,
Die toornig op hen ziet!

Zoo huldde 't ſchepſelenheir den Koning eens van Eden,
Nog door geen ſchuld bemoeid van 't zinloos overtreden,
Als Meester van 't heelal;
Zoo drong het woudgedierte zich zelf in Orfeus kluisteren
Wanneer hij naar zijn lied en lucht en aard deed luisteren,
Door zeinen hemelval.

De rijkdom, 't vuur, de kracht, der taal door U geſchonken,
Voert in het hart gebied waar in uw galmen klonken,
Met altijd vaster' klem!
Die ſpraak en taal beheerscht voert ook den ſtaf der zielen.
De ſpraak is hoof de mensch. Geſlachten zullen knielen
Voor d' adem zijner ſtem.

De Zanger is geweekt. Zijn geest, omhoog gevaren,
Is boven leed en ſtrijd. Hem drukt de last der jaren
En zorgen thans niet meer.
Maar, blijft in 't Neerlandsch hart zijn kracht- en vuurſpraak leven,
Dan zal geen vreemde meer aan Neerland wetten geven
Tot ſchending van haar eer.

1832.

IN VREEMDE TAAL NIETS NATIONAAL.

(*Eene ware Anekdote.*)

Voor zeker Hoeden-*magazijn*
(Ik zou het liever *winkel* heeten,
Maar 't woord is oud en afgeſleten)

Digitized by Google

Was keur van hoeden ligt en fijn,
Met briefjes, om de vaste prijzen
En foorten ieder aan te wijzen.
Daar ſtond er onder allén een,
Die, met zijn' ſpitſen bol en flappe breede zoomen,
Heel ongemeen,
Doch, naar het ſcheen,
Uit de oude doos gekomen,
En echter, naar zijn' nieuwen gloed,
Een vaderlandſche ronde hoed;
Een manshoed, namelijk; en 't opſchrift, lieve lezer,
Was: *mode national.* Gij voelt nu wel, dit wees er
Den ſmaak en ſoort terſtond van aan.
Een ſpotter, dien ik daar vond ſtaan,
Den winkel deftig ingetreden,
Vraagt ſtemmig: „ Ben ik hier teregt
„ In 't magazijn van nieuwigheden,
„ Alwaar, gelijk mij is gezegd,
„ De hoed verkocht wordt, die mij *vaderlandsch* zal kleeden?" —
„ O ja, Mijnheer! (zegt fluks een vaardige gezel)
„ Hier heeft Uw Edele 't model." —
„ Maar, jongenlief, verſta mij wel!
„ Mijn hoed moet *vaderlandsch*, dat is, goed *Hollandsch* wezen,
„ En kwalijk kan ik 't opſchrift lezen!"

Oud-Nederlanders! weest toch waarlijk nationaal,
(Naauw gun ik zelfs *dit* woord bij ons een goed onthaal)
En houdt u bij uw moedertaal.

Amſterdam, 1832. P. HANOU VAN ARUM.

AAN DEN STOOM.

O Stoom! die thans alom uw wondermagt verbreidt,
En langs het ijz'ren ſpoor den zwaarſten last verſpreidt,
Met zulk een' ſpoed, dat zelfs een togt van twaalf uren
Nu ſlechts één uur behoeft te duren:
Indien uw ſnelheid zich, dus voortgaand, ſtaag vermeêrt,
Wordt zelfs de Tijd in 't eind ligt te eenemaal ontbeerd;
Daar elke wagen, dien men door u voort ziet ſtoomen,
Nog eer hij afrijdt aan zal komen!

L.

Mengel. bl. 614. reg. 9. ſtaat *aantreffen*, lees *aanheffen*.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06787 5339

B 454813

Digitized by Google

Digitized by Google